

SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI PARS SECVNDA.

Vbi de Perſonis, iuribus & poteſtate earum agitur.

Authore PETRO GREGORIO *Tholoſano, I. V. doctore, & profeſſore publico in Academia Tholoſana.*

LVGDVNI,
APVD ANTONIVM GRYPHIVM.
M. D. LXXXII.
Cum Priuilegiis Cæſareæ maieſtatis, & Regis Gallorum Chriſtianiſsimi.

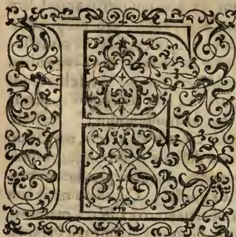
SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI PARS SECVNDA.

DE PERSONIS, ET PRIMVM, DE STATV PERSONARVM NATVRALI, LIBER SEPTIMVS.

De homine & personis in genere. Cap. 1.

1 Continuatio libri.
2 Quare priùs de rebus, quàm de personis diximus, contra Iustiniani ordinem.
3 Homo omnium rerum creatarum particeps.
4 Personæ nomen quid contineat & quid significet: & quid πρόσωπον apud Græcos.
5 Personalia quæ dicantur.
6 Homo duplex, externus & internus.
7 Personatus quid.
8 Persona pro proprietate diuinâ.
9 Hominis appellatio ad vtrumque sexum, masculi & fœminæ, pertinet.
10 In vtero existentes nondum nati, homines an dicantur.
11 Qui in vtero est, pro nato habetur.

1 XPLICATA rerum corporalium & incorporalium præcipua substantia, & distinctione, rectè subnectitur personarum tractatio. Nam mixta quædam est species homo, qui componatur ex parte incorporali, nempe ex anima intellectuali, & rationali, & ex corpore physico & palpabili: aliter sine anima non homo, vt ait D. Augustinus [a], Ciryllus Hierosol. [b] Arnobius, [c] Plato [d], & alij. Et mea sententia ordo hic probari debet magis, quàm Iustinianeus, qui à personis voluit initium iuris tractationis facere: eò quòd eorum causa ius omne constitutum diceret [e], secutus hac in re Hermogenem Iurisc. [f] vel ratus cum Paulo [g], dignitate, vt verum est, hominem cæteris excellere rebus; & ideò à personis, vt à dignioribus esse incipiendum: facilior ta-

[a] lib. Quæstio. in Exodũ, & in quæst. veter. & noui testam. in ca. quod verò, & cano. Moyses. 32. q. 2. ca. si quis obiecerit, 1. q. 1.
[b] Cathechesi 4.
[c] Arnob. 2. con. gentes.
[d] Plato, in Cratylo.
[e] de iure natu. ap. Iustin.
[f] l. 2. de sta. hom. lib. 1. P. titul. 5.
[g] l. iustissimè, l. 44. de ædilit. edict. lib. 21. P. titu. 1.

men via diſcendi à primis & ſimplicibus ad compoſita aſcendere. Sicuti &
in Geneſi rerum [a], primùm res corporales & incorporales opere ſex dierum
creatæ atque diſtinctæ fuerunt, poſteà verò homo creatus, veluti rerum ferè
omnium, quæ præcedebant aliquomodo particeps. Nam, vt ait Hora-
tius [b];

Fertur, inquit, *Prometheus*, i. prouidentia, *addere principi*, i. homini.
Limo coactus, particulam vndique
Diſſectam, & inſani leonis
Vim ſtomacho appoſuiſſe noſtro.

Sicuti & iuriſconſulti tradunt [c], hominum cauſa omnia conſtituta. Porrò 4
perſonæ nomen, pro homine in indiuiduo, apud Latini etiam ſermonis pro-
bos authores receptum eſt non aliter quàm in tit. P. de iure perſonarum:
veluti apud Celſum [d] medicum, *nemo*, inquit, *in ſplendida perſona periclitari vo-
luerit coniectura ſua, ne ſi non ſeruaßit occidiſſe videretur*. Eo modo dicimus per-
ſonam vicem hæreditatis ſuſtinere [e]; & patris & filij pro eadem haberi per-
ſona [f]: pactū perſonale, quod adhæret homini in indiuiduo [g], & ſic de ſimi-
libus. Dicunt Græci πρόσωπον perſonam aliquando, vt apud Phocilidem,
ἀδίκως μὴ κρῖνε πρόσωπον, *non iudicabis iniuſtè hominem*. Et apud D. Paulum [h],
προσωποληψία, perſonarum acceptio, ὀ γὰρ, inquit, ἐςὶ προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ,
i. *non eſt perſonarum acceptio apud Deum*. Propriè tamen Græcis πρόσωπον id in
homine, τὸ πρὸς τοῖς ὀφθαλμοῖς μέρος, quod eſt circa oculos quod apparet ex homine.
Et vt ait Iulius Pollux [i], τὸ ὑπὸ τῷ μετώπῳ, i. quod fronti ſubeſt. Ita & Gel-
lius, *ſicuti quidam* inquit, *faciem eſſe hominis putant os tantùm, oculos, & genas, quod
Græci πρόσωπον dicunt; vnde vultuum ſimilitudines confictæ, ſiue laruæ perſonæ &
τὰ πρόσωπα dicunt* [k]. Vt exiſtimem perſonalia illa dici, quæ attributa homini 5
dicere poſſumus, circunſtantias, qualitates tum animi, tum corporis, ſed
potiſſimum externa corporis, vt apud D. Lucam [l], οἴδαμεν ὅτι ὀρθῶς λέγεις καὶ
διδάσκεις, καὶ οὐ λαμβάνεις πρόσωπον, i. *ſcimus quia rectè dicis & doces, & non accipis
perſonam*. Eritque duplex homo, & is qui foris eſt noſter homo, vt ait D. 6
Paulus [m], apparens in facie & perſona cum ſua qualitate: & ille qui interior,
anima inquam & ſpiritus intellectualis, qui pro forma hominis eſt, vt ſuo
loco docuimus in tractatu hominis. Vnde & dignitas & honor, & omne
quod hominibus impoſitum externam notam, & veluti viſibilem præfert,
perſona dicitur. Vt ſæpè apud bonos authores ita vſurpatur gerere per-
ſonam, imponere perſonam &c. Et ideò in re beneficiaria eccleſiaſtica 7
perſonatus eſt, prærogatiua quædam apparens in eccleſia ſine iuriſdictione
in ſede, vel exedra, vel vt dicunt, in ſtallo, in choro præ alijs honorifico [n].
Sic Vlpia. dixit ſtatuas illas figuræ hominum, ex quarum roſtris aqua ſalire
ſolet [o], perſonas. Scio tamen & perſonam & πρόσωπον, pro proprietate 8
quadam diuina & pro anima accipi aliquando apud ſacræ paginæ profeſſo-
res, veluti Gregorius Nazianzenus [p], ἰδιότητας & ὑποστάσεις & πρόσωπα idem
valere oſtendit, id eſt, *idem proprietates, hypoſtaſes, & perſonas*. At de his loqui
non præſentis eſt inſtituti, ſed de perſonis, id eſt, hominibus, prout
communiter in iure accipiuntur. Genus itaque diuidendum eſt, perſona 9
& homo, is namque initio ſingulariter vnus creatus eſt à Deo, maſculus:
ſubinde ab eius latere Eua producta [q], vt non difficile ſit intelligere homi-
nis appellationem ad vtrumque ſexum porrigi [r], omnémque ſtatum per-
ſonarum ſiue ſint liberæ, vel ſeruæ, vel alterius modi [s]. Quod de natis iam 10
intelligendū eſt: ſi quidem partus nondum editi in vtero exiſtētes materno,
non propriè homines, ſed qui futuri ſperantur, homines dicuntur à Papinia-
no [t], & Iuſtiniano [v]. Quāquā apud medicos, in quæſtione, an partus in vtero
animal ſit & homo, obtinuerit eſſe hominē, quod pertinet ad hominis verā
ſubſtantiam, vt docet Hippocrates libro de pueri natura, & Galenus proprio
libello

a Geneſ. 1.
b Horat. libr. 1. carmin. ode 3.
c Caius, l. In pecudū, l. 28. de vſur. libr. 22. P. tit. 1. §. in pecudum, de rer. diuiſ. lib. 2. Inſtit. iur. ciuil. titu. 1.
d Celſus, in prooe. li. 1. Medicinæ.
e l. hæreditas, l. 34. de acq. rer. dom. li. 41. P. titu. 1.
f l. fin. de impub. lib. 6. C.
g l. iuriſgentium, §. pactorum. de pact. lib. 2. P. titu. 14.
h ad Roman. c. 2.
i Iul. Pollux, libr. 2. Onomaſt. cap. dum tractat παρώνυμα κεφαλῆς.
k Aul. Gell. libr. 13. c. 23.
l Lucæ, 20. verſ. 21.
m 2. Corinth. 4. d. D. Baſilius, in ſermo. in princip. prouerbiorum.
n c. audita, c. 4. de reſtit. ſpoliat. libr. 2. Decretal. titul. 13. Panor. in c. de multa, de præben. glo. in extrauag. execrabilis, in verbo perſonatus, de præben. in extrauag. communib.
o Vlp. in l. fundi nihil, l. 18. §. fin. de actio. emp. libr. 19. P. titu. 1.
p Grego. Oratio. εἰς τὰ ἐπιφάνια.
q Geneſ. 2.
r Caius, l. hominis appellatione, l. 152. de verb. ſign.
s Vlp. in l. 2. § homines coactos, vi bono. rap. lib. 47. P. titul. 8. Vlp. l. 3. § 1. de libe. hom. exhib. lib. 43. P. titul. 28.
t Papinia. in l. Falcidia placuit, l. 9. ad L. Falc. lib. 35. P. titu. 2.
v l. cum inter veteres, de fideicom. libertat. lib. 7. C. titu. 4.

libello. Iurisconsulti tamen non propriè hominem per se partum arbitrantur, sed partem viscerum matris, quibus alitur, donec in lucem edatur, vt Vlpia. respondit [a]. Habentur tamen pro natis, qui posteà nascuntur, si de illorum commodo agatur, ex sententia Pauli Iurisc. [b]. Atque homicidij pœna sancitur in eum eámue, qui quæúe partum animatum ab vtero abegit, vel abortum procurauerit: & si non animatum abactum, exilium [c].

a Vlp. l. 1. §. ex hoc rescripto, de vent. insp. lib. 25. P. tit. 1.
b l. qui in vtero, l. 7. de sta. hom. libr. 1. P. titu. 5.
c Exodi c. 21. can. Moyses, 32. q. 2. l. si quis aliquid §. qui abortionis, & l. Cicero, de pœn. in P. l. si mulierem, ad l. Cornel. de sicar. P. l. diuus, de extraord. criminib. P. cū similib.

De diuisione personarum ex sexu. Caput 2.

1 Hominum alij masculi, alij fœminæ, alij vtriusque sexus.
2 Hominis nomen pro viro, vt pro nobiliori significatu.
3 Homo muliere dignior in sexu.
4 Fœminina appellatio ad masculos non porrigitur.
5 Hermaphroditi qui.
6 Androgynum Platonis, fabula.
7 Androgynorum alia poëtarum fabula.
8 Hermaphroditi seu androgyni quomodo natura gignantur.
9 Partus monstrosi num sint inter homines.
10 Androgynes inter prodigia aliquando.
11 Monstrosi partus lege nefasti.
12 Eunuchi & castrati inter androgynes, & quid eunuchus, tertiúmque genus animalium vide numer. 13. 14. 15.
13 Hiennam & Trochum non habere vtrunque sexum defendit Aristoteles.
14 Eunuchorum vsus ademptus.
15 Eunuchis patritiatus, philosophandi ius, & publica consortia adempta. num 16.
16 Eunuchi, qui se castrauerunt & permiserunt spontè castrari, maximè exosi, nec clerici esse possunt.
17 Eunuchi ne fierent seu ne castrarentur prohibitum.
18 Eunuchi primùm facti à Semiramide. Spado quid &c.
19 Theobaldus Marchio, castrauit Græcos victos, vnde malè audiuit à mulieribus. Testiculi virorum, vxorum sunt &c. eo.
20 Eunuchi in delitijs aliquibus, & quare, causæq́ cur in pretio. Eunuchæ apud Lydios factæ.
21 Eunuchi quare ita Græcis dicti.
22 Eunuchorum in se morbi & mala.
23 Eunuchi præstantes Hermeas tyrannus, Spadones regis præsides, sacerdotes tales Dianæ Ephesinæ Megalobyzi, item Galli Cibeles.
24 Combabes architectus cur se castrauerit.
25 Castrandi modi sine excisione testiculorum.
26 Castratio pro pœna inducta alicubi.
27 Triplex eunuchorum species. Spadones qui dicantur.
28 Thlibiæ spadones qui.
29 Castrati qui. Carsamatia, Græcorum castrati.
30 Eunuchi spirituales.
31 Origenes an se castrauerit.
32 Putiphar eunuchus, & alij eunuchi dicti ratione castitatis non natura.

PRIOR itaq; hominis & personarũ diuisio ratione sexus fiet, vt 1
alij sint masculi, alij fœminæ, alij ex vtroq; cõpositi. Homo & 2
genus erit, & species propriè pro masculo, vt accipiatur pro
nobiliori significatu [a], & quia mulier ab homine, & os ex
ossibus eius, & caro de carne eius [b], & caput mulieris, vir, nõ
contrà [c]. Neque quisquam ambigit digniorem esse virum 3
qualibet muliere, quia maior dignitas est in sexu virili, vt ait Vlpianus [d]: & Papinianus [e], in multis iuris articulis admonet deteriorem esse conditionem fœminarum, quàm masculorũ: cogit autem illos articulos in synopsim Accursius [f] ad responsum Papiniani, & alibi [g]. Quò fit, vt quæ dicuntur in 4
appellatione masculina, vt plerunq; cõueniant etiã mulieribus [h], non etiam quæ fœminino nomine concedũtur ad homines masculos extẽdantur, cùm exemplo turpissimũ sit visum vt appellatio fœminina ad masculos porrigeretur [i]. Sic & Clemens Alexandr. [k] scribit, quòd viris & mulieribus cõmune nomen est homo: ea ratione mihi videntur Attici παιδάριον cõmuniter, non solũ masculum, sed etiã fœminam vocasse, vt est apud Menandrum, sic ἄρνες, quod agnos signat, ad masculinũ fœmininũ epicœnũ genus. Quis autem vir quisue mulier dicatur, notius est, quàm explicatione egeat. Porrò herma- 5
phroditi sunt, qui vtrunq; sexũ habent [l], eius tamen sexus existimati in quo præualeant [m]. Tales populos fuisse in Africa, quos Androgynos testatur Plinius [n]. Sic Plato [o] cõminiscitur tales omnes ab initio fuisse homines, & cũ 6
fœminis viros dorso fuisse coniunctos, posteà diuisos: huicq; mutuũ sexuum inter se amorẽ, in repetenda priori coniunctione. Verba eius ἀνδρόγυνον γὰρ ἓν τότε μὲν ἦν, καὶ εἶδος καὶ ὄνομα, ἐξ ἀμφοτέρων κοινόν, τοῦ τε ἄρρενος καὶ θήλεος· νῦν δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἢ ἐν ὀνείδει τοὔνομα κείμενον, I. *androgynon autẽ tunc quidem erat, vna & species & nomen ex vtroq; compositũ masculo & fœmina, nunc autem non vtiq;, sed exprobrationi nomen inseruit*. Legerat forsan Plato hominis creationem, & mulieris formationem ex costa Adami, quam cùm malè intellexisset, vel se legisse simularet, lapsus est in eam fictã coniunctionẽ. Non secus quàm & illi nugãtur, 7
qui cum fabula Ouidij [p] narrãt, Androgynẽ factum ex Salmacide vna Nympharum Naiadum, & filio Mercurij. Aristoteles [q] enim hoc tribuit naturæ 8
exuperantiæ, vt fiat præter naturam, dum ait, *quibus autẽ gemina habere genitalia accidit, alterum maris, alterum fœminæ, ijs semper alterũ ratũ alterum irritum redditur, cùm per alimentum subinde delitescat, quoniã præter naturã est*. Tradit & ex seminis excretione causam ethorũ seminarium Hippocrates [r]. Cæterùm quanquam 9
Androgynes, cùm formã habeant humanã, apud Iusrisc. inter homines annumerari possint, & solùm existiment monstra, & expungant ab ordine hominũ forma humana destitutos partus [s]. Nihilominus olim aliquando inter 10
prodigia fuerunt Androgynes. Et idcirco Lælio Licinio Crasso, & C. Cassio conss. Cassini puerũ factũ ex virgine sub parentibus iussu Aruspicum deportatum in insulã desertam legimus. Item Spu. Posthumio Albino, Q. Martio Philip. conss. cùm ex Vmbria nunciatum esset semimarẽ inuentũ duodecim ferè annos natũ, id prodigium abominantes Roma. põtifices, iusserunt hunc arceri agro Romano, atq; primo quoq; die interfici. Et Lælio Metello, & Q. Fab. Max. conss. Lunæ Androgynes natus præcepto Aruspi. in mare deiectus est. Idem factitatum aliàs P. Africano, C. Fuluio conss. cùm in agro Ferentino: Cn. domitio C. Fannio cõss. cùm in foro Vessano Læl. Cæsilio & L. Aurelio conss. cùm in agro Romano annorum octo: & cùm Saturnæ decem annos natus Q. Metello & Tullio Didio conss. natus inuentus esset. Præterea & decretum L. Cornelio Lentulo, Pub. Licinio Crasso conss. vt tota vrbe supplicationes fierent, vt referunt ea omnia Liuius [t], Plinius [v] Au. Gellius [x], & Iulius Obsequens [y]. Meminit & Eusebius Pamphilus [z] Constantinum 11
imperatorem lege lata, hoc tertium genus vita tolli & auferri constituisse. Sicut & extat lex Romuli apud Dionysium Halicarnass. [α], qua omnis partus monstro

a arg. l. cùm in diuersis locis, l. 4. de relig. & sumpt. funer. lib. 11. P. tit. 7.
b Genes. 2. & Esdræ 3. c. ad Ephes. 5. cano. lex diuina, 27. quæst. 2.
c can. hęc imago, 33. quæst. 5.
d Vlpia. l. 1. de senator. lib. 1. P. titu. 9.
e Papin. in l. in multis, 9. de sta. homi. in P.
f Accurs. in d. l. in multis.
g in l. fin. de arbit lib. 2. C. titu. 56. & l. 2. de reg. iur. in P.
h Modesti. in l. seruus legatus, l. 79. de leg. 3. lib. 32. P. l. detestatio, § sexus appellatio, de ver. sig. in P. Paul. l. illa verba, l. ibi. eod. titul.
i l. si ita scriptum, l. 46. de lega. 2.
k Clemens Alexandri. libr. 1. pædago. cap. 4.
l Galen. in Isagogi. libr. de definitio. medicis, & tomo 3. libr. 2. de semine cap. 3.
m l. quæritur, l. 10. de sta. homi.
n Plini. lib. 7. Histo. natu. c. 2. & 3.
o Plato, in Symposio, vel conuiuio.
p Ouid. libr. 4. Metamor. fab. 10.
q Aristot. libr. 4. de generat. animal. capit. 4.
r Hippocra. lib. de victus ratione.
s Paul. l. non sunt liberi, l. 14. de sta. hom. lib. 1. P. titul. 5. Iustin. in l. quod certatum, l. 3. de posth. hæred. instit. lib. 6. C. titu. 29.
t Liuius, libr. 9. decad. 4.
v Plin. lib. 7. c. 3. & 4.
x Gell. libr. 9. cap. 4.
y Iul. Obsequẽs, lib. de prodigijs.
z Euseb. Pamphi. lib. 4. de vita Constanti.
α Dionys. Halica. lib. 2. antiqui. Roman.

monſtroſus necabatur , & abiiciebatur conſilio proximorum. Inter Androgynes annumerari par eſt, & illos, quibus exciſſa ſunt virilia, qui & ἀπόκοποι à Iulio Materno , & γύννιδες & ἡμιγύναικες dicuntur , & ἡμίανδρες, i. ſemimares & ſemiuiri, ij propriè caſtrati & eunuchi dicuntur, & ſpadones. Sic enim Clearchum Athenæus [a] meminit dixiſſe eunuchum , vt ſit ἀνήρ τε καὶ οὐκ ἀνήρ, vir & non vir. Cui accedit & Ariſtoteles [b]. Menander [c] tamen
13 dixit, εὐνοῦχος ἄλλο θηρίον ἐστὶ ἐν τῷ βίῳ. Eunuchus alia quædam fera eſt in vita: dixit forſan aliam feram , quia nec inter animalia aliquod ſit inuentum, quod vtriuſque ſexus genitale efficax habeat membrum , vt defendit Ariſtoteles [d] , irridens eos qui dicunt hiennam alternis annis marem & fœminam eſſe , ſicuti ſentit Orus Apollo in Hieroglyphicis [e], & ſubſannat herodotum Heracleotam ſcribētem duplex genitale habere & maris & fœminæ,
14 & ſe ipſum inire Trochum. Et Alexander Seuerus Cæſar nec mares nec fœminas eunuchos exiſtimauit, ſed tertium quoddam genus hominum , & ideo vſum eorum viris ademit omnino , & vix matronis præclaris conceſſit, vt refert Lampridius [f]. Scribit & Valer. Max. [g] Aemilium Lepidum Mamercum conſulem, Genutium quendam , qui ſibi membra genitalia amputauerat , à Neuiano Sardinij liberto hæredem inſtitutum , hæreditatis ſucceſſioniſue indignum declaraſſe: ideò quia videretur obſcæna Genutij perſona,qui neque virorum neque mulierum numero haberi poſſet, atque perinfame eſſet huius monſtri,tertiiue generis hominum,inquinata voce , ſub
15 ſpecie petiti iuris tribunalia pollui. Tradit Lucianus [h],philoſophari non debere eunuchum, & huiuſmodi homines ſecludi debere non tantùm à philoſophia , ſed & ab omnibus ſacris & ab omnibus cœtibus publicis eiici, eſſéque quoddam animal varium & anceps , non aliter quàm cornices, quæ neque inter coruos nec columbas annumerari queant. Et lex quoque ve-
16 tuit eunuchos in conſilium eccleſiaſticum aſſumi, vt ait D. Athanaſius [i]. Eò tamen magis exoſi,qui ſeipſos caſtrauerunt, permiſerúntue ſe caſtrari ab aliis nulla neceſſitate ſuadente, quòd veluti ex profeſſo in naturam & propriam ſæuierint: vt non immeritò ſtatuerint ſancti patres in concilio Niceno I. [k] εἰ δέ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμεν, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πεπαῦσθαι προσήκει &c. *Si quis benè ſe habens ſeipſum inciderit, nō numeretur inter clericos.* Rurſum in canonibus apoſtolorum, *ſi quis amputauerit ſibi virilia , non fiat clericus , quia ſui homicida, & Dei conditioni inimicus. Si poſtquam clericus factus id egerit , deponitor* [l]. Repetitum in concilio Arelatenſi 2 [m]. Et teſte Suida [n], Theodoſius imperator ſtatuit edicto promulgato , ne eunuchus inter patricios cenſeretur. Vetuit & Deus , ne ingrederetur templum ſuum [o]. Etſi D. Hieronymus teſtetur [p] reginæ Candacis Eunuchum edoctum à D. Philippo , & baptizatum [q],fuiſſe apoſtolum Aethyopiæ. Et ne eunuchi fierent,placuit poſteà me-
17 lioris æui principibus, vetuítque Domitianus [r] imperator , ne quis caſtraretur intra fines imperij Romani.Idipſum ſanciuit Nerua Cocceius [s].Conſtantinus autem imperator in eos qui caſtrarent aliquos, pœnam capitis ſtatuit [t], agitúrque in huiuſmodi caſtrantes præter neceſſitatem, iudicio legis Corneliæ de ſicariis [v]. Vetuit & Leo quidem in ditione Romani imperij eunuchum fieri , & ibi factos vendi, alibi tamen exſectos & barbaros vbiq; permiſit diſtrahi [x], cùm factum emendari non poſſit, quod tamen deteſtabiles
18 reddit eos,qui hoc tētarint. Sicut & Ammianus Marcellinus [y] ſcribit de Semiramide. *Quis*,inquit, *videns ſpadonum luridam multitudinem, non deteſtatur memoriam Semiramidis reginæ illius veteris,quæ teneros mares caſtrauit omnium prima, velut vim iniectans naturæ, eandémque ab inſtituto curſu retorquens, quæ inter ipſa oriundi crepundia, per primogenitos ſeminis fontes,tacita quodammodo lege,vias propagandæ poſteritatis oſtendit.* Vbi tamen dignum notatu eſt, dici ſpadones caſtratos, cùm tamen ſpadonem non caſtratum & caſtratum dicat Vlpia. [z] forſan & eum ſpadonem dixit, qui abſciſſo altero teſticulo alterum habet [a].

a lib. I. dipnoſoph.
b Ariſtot.lib. I. de gen. ra.an ma. c. 2.
c io ſenient jscooicorum & Menaodri, cap. 41.
d Ariſtot. libr. 3. de generat. animal. capit. 6.
e litera 137.
f Lamprid. in Alexan. Seuero.
g Valer Max. libr. 7. cap. 7.
h Lucia. in Eunucho.
i Athanaſ. in epiſto. a l ſolitariam vitā agentes.
k in Syno. Nicena, can. I.
l in ca. apoſtol. can. 21. & 22 & in can. ſi quis abſciderit, 55. diſt. apud Gratia.
m ca. hi qui ſe, 55. diſtin. ap. Gratia.
n Suidas, dum agit de Antiocho præpoſito, & in verbo πατρίκιος.
o Deutero. c. 23.
p D. Hiero ny. in cōmenta. ad cap. 53. Ieſaiæ, & tomo I. in Catologo eccleſiaſticorum ſcriptorum, vita 6. dū agit de creſcente.
q Actoum, 8. c.
r Xiphyl. ex Dio. in Nerone. Et Ammia. Marcel. libr. 18. Hiſtor & Suetoni. in Domitia. c. 7.
s Xiphyl. in Nerua Cocceio.
t l. I. de eunoch. lib. 4. C. tito. 42.
v l. 3. §. qui hominē, & l. 4. §. idē diuus, ad l. Cornel. de ſicar. lib. 48. P. tit. 8.
x l. 2. de eunuchis C.
y lib. 14. Hiſtor.
z in l. ſi ſeruo, l. 40. §. I. de iur. dot. libr. 23. P. titu. 3.
a in l. Pomponius, l. 6. §. fin. de ædilit. edict.

Huc accedit quòd Varro in lege Mæuia apud Nonium ſcriptũ ait, *ſi qui patriã maiorem parentẽ extinguit, in eo eſt culpa, hoc facit pro ſua parte is qui ſe eunuchat, aut alibi liberos producit.* Extat Phocylidis prohibitio [a], *μήδ' ἂν παιδογόνον ποτὲ τέμνειν ἄρσενα κοῦρον, Nec marem caſtres natum generare valentem.* Theobaldus Ca- 19
merinorum & Spoletinorum Marchio in auxilium Beneuentani principis vocatus contra Græcos, cùm eos viciſſet captos, in ignominiam caſtrauit, ita vt à muliere per ludibrium inceſſeretur, viro eius capto cur contra fæminas bellum inſtituiſſet, dicens contra illas illud deuolui, quando mariti teſticulis, qui vxorum erant ſolùm, priuarentur, vt refert Liuthprandus Ticinenſis [b]. Carolus Magnus in capitularibus legibus [c], ſic ſtatuit de Mancatione qualibet, *ſi quis alterum præſumptione ſua vel ſpontè caſtrauerit, & ei ambos teſticulos amputauerit, integrum vuidrigildum ſuum iuxta conditionem perſonæ componat: ſi virgam abſciderit, ſimiliter: ſi vnum teſticulorum, medietatem ſoluat.* Et in legibus Salicis [d], *ſi quis ingenuum caſtrauerit, aut virilia tranſcapolauerit, vnde mancus ſit, 4000. denarijs, qui faciunt ſolidos centum culpabilis iudicetur: ſi verò ex integro tulerit virilia, 8000. denar. qui faciunt ſolidos ducentos: Si Saleucus Saleucum caſtrauerit, totidem præbeat: ſi quis antruſionem caſtrauerit 24000. denar. qui faciunt ſolid. 600. excepta medicatura, quæ 9. ſolidis componatur.* Notan- 20
dum tamen in eunuchos non ſemper neque vbique ſeueram fuiſſe legem: ſunt enim nationum mores diuerſi, & quodlibet ſeculum habet & fouet quædam, quæ præteritis diſplicuerunt, & à ſequentibus admittuntur. Et quidam voluptatis cauſa habuerunt eunuchos, vt Nero Sporum, imò & eunuchas, vt Lydij. Xanthus enim refert [e] primum Lydorum regem Andramytem, mulieres eunuchas effeciſſe, iiſque loco virorum eunuchorum vſum fuiſſe, teſte Athenæo [f]. Sed & vt ſcribit Herodotus Halicar. [g] apud Barbaros prætioſiores eunuchos fuiſſe conſtat illis, qui non fuiſſent caſtrati, in omni genere, fidei gratia. Quamobrem & ob fidem eorum habuerunt principes ex illis *σωματοφύλακας*, cuſtodes ſcilicet corporis, vt Cyrus teſte Xenophonte [h], Rex Aegypti [i], Aſſyriorum [k]. Erat Iuliano Cæſari Eutherius ſpado eximiæ fidei præfectus cubicularius [l]. Eunuchi quippè feri & acidi ſemper, carentes neceſſitudinibus cæteris, vt ait Marcellinus [m], acerrimi cuſtodes exiſtimati potiſſimùm matronarum, cum quibus concumbere non poſſent, quibúſque expeditius, quàm ancillæ poſſent obtemperare, vt inde 21
aliquibus *εὐνοῦχος* dictus videatur, *ἀπὸ τοῦ τὴν εὐνὴν ἔχειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι*, quoniam videlicet ad cubilium & gynęceorum cuſtodiam & curam comparari ſolerent, aliis *ἐν τῷ νοῦν ἔχειν*, à bona mente, eò quòd venere, quæ mentem adimere ſolet, careant. Quanquam meliùs ab Euſtathio dicantur, quaſi *εὖνιν ὀρχέας* à priuatione vel viduitate teſticulorum. Et alicubi Vlpianus [n] per caſtrationem, puerum prætioſiorem fieri dixit, etſi iniuria in eo fiat. Quod Accurſ. [o] intelligit, habito reſpectu locorum & opinionis; vt in Apulia prætioſior ſit, non autem in Italia. Neque etiam re ipſa & in ſe ſunt prætioſiores, 22
ſed ratione vſus alterius: Nam ſpado, cui tam neceſſaria pars corporis abeſt, morboſus eſt, vt admittatur in eius redhibitione ædilium curuliũ edictum ex ſententia Pauli Iuriſconſ. [p] Et ex Ariſtotele [q], & Galeno [r] conſtat ex vi- 23
ro in fœminæ naturam caſtratione mutari, vocem fieri tenuem, corpus imbecillum, crura putrida. Veruntamen fuerunt ex grege horum eunuchorum, ſicuti & aliorum præſtantes viri, qualis Hermeas ille Acarne oriundus tyrannus, quem ſupramodum eſt admiratus Ariſtoteles, adeò vt ei perindè ac Deo ſacrificauerit, ſi credamus Luciano [s]. Regnauerunt & in Perſide ſpadones olim, vt author Plinius [t]. Atque ſacerdotes Dianæ Epheſinæ erant eunuchi, qui *μεγαλόβυζοι* dicebantur, ac ſemper aliqui accerſebantur digni tali præfectura, & in honore maximo habebantur, cum quibus & virgines aliquot ſacras eſſe oportebat, vt narrat Strabo [v]. Refert & Lucianus [x] tales fuiſſe ſacerdotes dictos Gallos, quorum originem refert ad Combabem

perpul

a Phocilyd. verſ. 175.
b Liuthprand. lib. 4. de reb. per Europam geſtis cap. 4.
c capitularib. legib. quas addere legibus Longobardorum placuit, cap. 5. fol. 82.
d in legib. Salic. titu. de debilitatib. §. 17. 18. 19. 20.
e lib. 2. rerum Lydarum.
f libr. 12. Dipnoſop. cap. 12.
g Herod. lib. 8.
h Xenop. lib. 7. Pędię Cyri.
i Geneſ. c. 39. & 40.
k Heſter, c. 1. & 2.
l Ammia. Marcell. li. 16. Hiſtor.
m Ammia. Marcelli. libr. 18.
n l. ſi ſeruus ſeruum, l. 38. §. etſi puerum, ad l. Aquil. lib. 9. P. titu 2.
o Accurſ. in d. §. etſi puerum.
p l. ſi autem, l. 7, de ædil. ed. libr. 21. P. titu. 1.
q Ariſto. Problem. ſect. 10. q. 38. 39. 40. & lib. 1. de gener. animal. c. 2.
r Galen. in 6. libr. apho. Hippocra. aphor. 28.
s Lucia. in Eunucho.
t Plin. lib. 13. cap. 4.
v Strabo, libr. 14. Geogr.
x Lucia. in dialo. de Syria dea.

perpulchrum architectum, qui missus ab Assyriorum rege cum Stratonice
regis vxore in Babyloniam ad ædificium peragendum, ne in zelotypiam re-
gis incideret vel suspicionem adulterij, seipsum castrauit: eúmque posteà
25 multi nobiles imitati sunt. Estque interdum vtile habere huiusmodi vitio-
sos & morbosos domi, propter dominas fortè, vt ait Accurs. [a] Sed satius
mentem castrare, quàm membra quæ voluntate delinquunt, vt dominus
dicebat quosdam se castrasse propter verbum Dei [b]. Et apud Athenienses
ἱεροφάνται sacerdotes, vt castius sacra peragerent, tradunt sortitione cicutæ
solitos seipsos castrare [c]. Verùs tamen modus castrandi in voluntate cir-
26 cuncidenda est. Nam alij rarò ad bonam frugem peruenire eunuchi, etsi ali-
quando fuerint boni: nam ministerijs ferè vilibus & turpibus erant deputa-
ti. Sic Lampridius [d] meminit Alexandrum Seuerum eunuchos, quos Helio-
gabalus & in consiliis turpibus habebat & promouebat, donasse amicis ad-
dito elogio, vt si non rediissent ad bonos mores, eosdem liceret occidi sine
authoritate iudicij. Et apud Francos lege Salica, *serui qui quidpiam valens qua-
draginta denarios furati essent, castrari iubebantur in pœnam, vel 240. denarios, qui fa-
ciebant sex solidos, reddere* [e]. Et rursum alia lege [f], *seruus qui cum aliena ancilla
27 mœchatus fuerit, ea mortua castretur, vel 240. denarios id. solidos sex præbeat.* Por-
rò quæ de eunuchis dicta sunt, intelligenda sunt de triplici eorum specie.
in triplici namque sunt differentia, vt monuit Theophylus in iuris ciuilis
Institutionibus [g]: Quidam enim sunt spadones, alij Thlibiæ, alij castrati.
Spadones propriè qui steriles nascuntur & frigidi & impotentes natura, vel
propter aliquod vitium ad coitum, vt ait Aristoteles [h], & Deus ipse anno-
tauit [i], & summi pontifices [k]; vnde Columella [l] per translationem, arboris
surculos fructum non ferentes spadones nominat. Dicere tamen possemus
spadones meliùs ab etymo propriè eos, quibus cremasteres vel colei euulsi
sunt, à verbo σπάω euello, cui consentit Vlpianus [m]. Obtinuit tamen apud
Theophylum, vt ij tantùm, quos natura vel vitium reddit coitui inutiles,
spadones propriè dicantur: etsi spadonum generalis sit appellatio, con-
tinens tam eos qui natura spadones sunt, quàm Thlibias & Thlasias, &
28 si quod aliud genus spadonum sit ex Vlpiani responso [n]. Thlibiæ, sunt eunu-
chi, quibus à nutrice vel forsitan à matre extriti sunt testiculi [o], eunuchi
inquam facti κατὰ θλάσιν, i. per cõpressionẽ, quando relaxatis mẽbris infantiũ
aqua calida digitis testiculi comprimebantur, vsque dum abolerentur &
euanescerent, vt notat Paulus Agyneta [p]. Castrati, sunt quibus exsecta sunt
29 membra virilia [q]. Sic enim distinguit Vlpianus [r] spadonem natura, ab spa-
done castrato, dum de matrimonio agitur & dote, vt cùm illo possit esse
matrimonium & dos: quia vitium & frigiditas naturæ possit emendari, cum
hoc nequaquam, qui omnino est impotens, hoc modo quoque distinguit [s],
dum de institutione posthumi ab spadone facta agit, vt ille instituere possit,
hic nullomodo. Accedere potest aliud genus castratorum eunuchorum, qui-
bus amputabatur penis & colli, quos Luithprandus [t] vocare Carsamatia
30 Græcos ait. Istis alij eunuchi addi possunt, spirituales dicti, qui se castra-
uerunt propter verbum Dei [v], id est, qui abstinent perpetuò à concubitu fœ-
minarum, vt liberius Deo seruiant. De quibus & loquitur Iesaias [x], *hæc dicit*,
inquit dominus, *eunuchis*, id est, continentibus, *qui custodierint Sabbatha mea, &
tenuerint fœdus meum, dabo eis locum in domo mea &c.* verba quippe illa euange-
lica intelligẽda sunt de eunuchis spiritualiter, non simpliciter ad litteram [y].
31 In quo deceptus fuit Origenes, qui ad litteram intelligens illa verba, *sunt
eunuchi, qui se castrauerunt propter verbum Dei*, seipsum castrauit, vt narrat Ni-
cephorus Calistus [z], quod tamen non refert D. Hieronymus [a] in eius vita.
32 Monebo etiam obiter, interdum per similitudinem castitatis eunuchos di-
ctos fuisse eos, qui quidem vxores habebant, vel habere poterant, sed qui ca-
stè viuebant, vt digni essent quibus regia custodia, & matronæ committe-
rentur

a Accurs. in d. l. sin autem, in verbo morbosas. de ædil. ed. in P.
b Matthæi, 19.
c D. Hierony. Celnit. libr. 9. de honest. discip. c. 10.
d Lamp. in Alexan. Seuero.
e in lib. leg. Salicæ titul. 13. de furt. terno. §. 2.
f eod. lib. titu. 29. de adulter. ancillar. §. 6.
g §. sed & eunuchi, de adopt. lib. 1. Institut. tit. 11 §. sed & illud, eod. titul. ap. Iustin:a
h Aristot. libr. 2. de generat. animal. capit. 5.
i Matth. 19.
k Alexan. in c. 1. & 3. & toto tit. de frig. & malef. lib. 4. Decretal. titu. 15.
l Columel. libr. 1. de re rusti. vbi agit de arbor.
m Vlp. l. 4. §. idem D. Adrianus, ad l. Cornel. de sicar. libr. 48. P. titu. 8.
n l. spadonum, l. 128. de verb. signif. lib. 50 P.
o d. §. sed & illud, de adopt.
p Paul. Aeginet. libr. 6. vbi agit de illis.
q d §. sed & illud, de adoptio.
r Vlp. in l. si sæus, l. 40. §. si spadonum, de iur. dot. lib. 23. P. titu. 3.
s in l. sed & quæsitum, l. 6. de lib. & posth. lib. 28. P. titul. 3.
t Luitpran. lib 6. de reb. per Europam gest. cap 3.
v Matthæi, cap. 19.
x c. 56. Iesaiæ.
y D. Hierony. & glo. ordinaria in c. 56. Iesaiæ.
z Nicephor. Calisti, libr. 5. Histor. eccles. cap. 8.
a in Catalo. ecclesiastico. scripto. vita 64.

rentur, & talem fuisse existimat glossa [a] ordinaria Geneseos, Putipharem eunuchum Pharaonis, cui venditus à fratribus Ioseph fuit, qui vxorem habebat, quæ calumniata est Iosephum [b]. Et hæc hactenus dicta sint de prima & naturali diuisione & distinctionis hominis & personarum.

a glo. ad c. 37. Genes.

b Genes. c. 39.

De alia generali, & naturali hominum distinctione. Cap. 3.

1 Noua hominum Paracelsi distinctio, in Adamicos & non Adamicos.
2 Hominum non Adamicorum quatuor genera. De Nymphis seu Sylphis, Pigmeis, syluestribus.
3 Homines marini vel syluestres, non propriè homines.
4 Tritones & Nereides in mari apparentes.
5 Syrenes quæ animalia.
6 Satyrus syluester, num homo &c.
7 Sphinx, num monstrum humanum, an animal.
8 Hippocentaurus quod animal.
9 Monstra hominum in India & alibi belluina, ex abominabili cum feris commixtione.
10 Pygmei hominésne sint, & quales.
11 Hominum figuræ vbi obuiæ & euanescentes.
12 Lilithini & dæmones abortiui, ex semine hominis Iudaicæ stultitiæ.
13 De fatidicis mulieribus, quas vocant fees.

1 ALIAM hominum distinctionem & differentiam præter antiquorum omnium sententiam nuper docuit Theophrastus Paracelsus in Philosophia magna, tractatu primo libri De homũculis: distribuit namq; homines in Adamicos, & non Adamicos, quos spirituales dicit: Adamicos anima & corpore constare autumat, & animam post corporis solutionem in illis viuentem & immortalem relinqui, & tales nos esse. Non Adamicos dicit, qui per propagationẽ nõ sunt ab Adamo, nec verè homines, licet homines existimemus, sed distinctæ naturæ ab hominibus, & animalibus reliquis, habẽtes hominis similitudinem, quorũ tamen natura corrũpatur & putrefiat, verùm animam post se non relinquentes superstitem. Horum non Adamicorum quatuor genera constituit, secundum loca in quibus habitant & apparent, ex aquis, aëre, montibus, & igne. Et in tractatu 2. eius libri, in aquis commorantes, Nymphas vel Vndenas vocat: in terra, Pygmeos: in igne, Salamandras vel Vulcanios: in aëre, syluestres: etsi in montibus, gnomos. Et alia quædam potius sibi persuasa, quàm vt putem vera, in eodem compendio magnæ Philosophiæ tradit. In fragmento libri de sanguine post mortem, dum ait Nymphas, quæ ex genere Pygmeorum sunt, vetusto nomine Sylphes dictas, agi à dæmonibus in arbores, & cum incisione illarum sanguinem emittere, & similia quædam noua verè, & magna ex parte fictitia. Apparent enim huiusmodi figuræ vel per imposturas dæmonum, qui se transfigurant corpore formato ex aëre in has laruas; vel etiam ex voluntate Dei manes apparent, vt tuemur in libris De immortalitate animæ. Vel si inueniantur marini vel 3 syluestres homines, illi non propriè homines dicendi sunt, vt etiam dixit Paracelsus, sed vel monstra, vel animalia bruta, & ex omni parte mortalia, quæ quidem aliquando apparuerunt & comprehensa sunt. Refert namque Nicephorus Calisti [c] anno 9. Imperij Mauricij, Mena præfecto Aegypti exi- 4 stente

c Nicepho. Cal. libr. 18. Histor. eccles. cap. 36.

ſtente & illam gubernante, eundem Menam vidiſſe in Nili fluminis alueo,
repentè prodeuntem virum vel animal, vultu giganteo, aſpectu graui, capillo
ſubplano, & canis reſperſo, pectore ingenti, dorſo & brachiis heroicum quid-
dam præ ſe ferens, pube tenus ex vndis ſubſiliens, & quod is homo adiura-
tus vt ſi homo eſſet, diutius ſe oſtenderet diutius apparuerit: atque tertio
die aliud etiam animal muliebri forma ex vndis emerſiſſe. Nam vultus leui-
tas, comæ prolixitas, nec non reliqua corporis conſtitutio, & capilli partim
complicati, partim ſoluti, formæq; ſplendor fœminam eſſe denunciabat, idq;
pectoretenus apparentibus mamillis. Apparuiſſe etiam hos Tritones & Ne-
reides in mari ſæpè refert Plinius [a]. Ludouicus Viues etiam narrat ſuis tem-
poribus apparuiſſe apud Battauos hominem marinum, qui etiam ſupra duos
annos ab hominibus detentus eſſet, cœpiſſétve fari, verùm bis peſtilentia af-
5 flictum, in mari remiſſum gaudentem & exilientem. Ferunt & eſſe quædam
monſtra marina Sirenes dictas, ſuperiori ſui parte virginis formam referen-
tes, inferiore in piſcis vel ſerpentis caudam deſinentes,

Monſtra maris, vt ait Ouidius, *Syrenes erant, quæ voce canora*
Quaslibet admiſſas detinuere naues.

De quibus commentaria latè in Ouidij [b] Metamorphoſim, & Seruius in Vir-
6 gilium [c], & Homerus in Odyſſea [d]. Et aliàs in ſyluis apparuiſſe Satyrum D.
Antonio heremitæ teſtis eſt grauis author Hieronymus [e], homunculum,
inquam, aduncis naribus, fronte cornibus aſperata, cuius extrema pars cor-
poris in caprarum pedes deſinebat, eúmque cum Antonio locutum fuiſſe
& dixiſſe interrogatum, *mortalis ego ſum, & vnus ex accolis heremi, quos vario*
errore deluſa gentilitas Faunos Satyrosq; & incubos vocans colit: precamur vt com-
7 *munem Deum pro nobis depreceris, &c.* Si ſit tamen libera ſententia, non du-
bito hos vel inter monſtra hominum [f], vel inter animalia annumerare: ſicuti
& Sphingem, quam Nicephorus Caliſti [g] ſcribit habuiſſe mammas & cor-
pus muliebre, & facie rotunda in eandem formam inclinante, voce huma-
na, ſed non articulata. Meminit & Plinius, qui inter ſpecies ſimiarum con-
8 ſtituit [h]. Etſi Diodorus monſtrum dicat [i]. Sunt & inter monſtra hominum
hippocentauri, quorum vnum apparuiſſe in heremo eidem D. Antonio ſcri-
bit etiam Hieronymus [k], media anteriore parte hominē, poſteriore equum.
Et Plinius [l] ſe vidiſſe ſub Claudij Cæſaris principatu in melle conditum ex
Ægvpto delatum teſtatur: Quamuis Cicero [m] inter aniles fabulas centauros
9 & chimæras habeat. Sunt & alia his ſimilia monſtra humana in India apud
Strabonem [n], quæ vt Plinius author [o] eſt, potiſſimum in India naſcuntur.
Quòd viri Indorum ſceleſtiſſimi quidam cum feris coeant, & inde mixtos
& ſemiferos eſſe partus, quod valdè abominabile eſt & deteſtationis vindi-
ctæque ſeptem ciuitatum Sodomiticarum dignum, ſeuerè à Deo propria
lege prohibitum [p], adhibita capitali ſupplicij vltimi pœna [q]. Eadem ſentit
10 & Philo Iudæus [r] in aliis alibi natis monſtris. Bonifacius Simoneta [s] pariter
ſpeciem hominum, ſed rationis vſu carentium conſtituit Pigmeos, qui vltra
Ægyptum circa originem Nili habitant, in tertio anno generant, in octauo
ſeneſcunt, non verecundiam, non iuſtitiam, non honeſtatem colentes: ge-
nus tamen hominum puſillum quamuis dicat Ariſtoteles [t], quod pugnat
cum gruibus, nec fabuloſum; ſicuti & firmat Plinius [v], & Philoſtratus [x].
11 Refert & Plinius [y], in Africæ ſolitudinibus hominum ſpecies obuias ſubin-
12 de fieri, & momento euaneſcere. Ferunt & Rabinorum deliramenta [z], ex
ſemine Adami & aliorum hominum pollutione collecta à dæmonibus, dæ-
mones quoſdam abortiuos naſci, quos vocant Faunos ſeu lilithim, aborti-
uis partubus ſimiles: qui & naſcentibus pueris inſidiantur, & mortuo eo
ex cuius ſpermate fuerint compacti, ad cadauer eius concurrere, & illud
13 polluere, niſi arceantur. Et hæc ſunt de illis fabulæ Iudaicæ. Omitto hîc
recenſere

a Plin. lib. 9. hiſtor. natur. c. 5.
b lib. 5.
c lib. 5. Aeneid.
d Odyſſea, 11.
e Hierony. in vita Pauli heremitæ.
f l. non ſunt liberi, de ſtat. homin. in P. l. oſtentum, de verb. ſigni. l. quod certatum de poſthumis hæred. lib. 6. c. tit. 29.
g Nicepho. lib. 9. hiſtor. eccleſ. c. 19.
h Plin. lib. 8. c. 21.
i Diod. lib. 5. Biblioth. c. 6.
k Hierony. in vita Pauli heremi.
l Plin. lib. 7. c. 3.
m Cice. 2. de natur. deo.
n Strab. lib. 15. geograph.
o Plin. lib. 7. c. 2. vbi tractat de mōſtroſis figuris hominum.
p Geneſ. 19.
q Exod. c. 22.
r Philo Iudæ. lib. de ſpecialib. legi.
s Bonif. lib. 4. epiſt. c. 10.
t Ariſtot. lib. 8. hiſtor. animal. c. 12.
v Plin. lib. 10. c. 23. & lib. 7. c. 2.
x Philoſtrat. lib. de Iconibus in Hercule dormient.
y lib. 7. c. 2.
z Munſterus, in lib. qui Meſiah dicitur Chriſtianorū propè principium.

recensere somnia vanissima quorundam vulgarium scriptorum [a], qui rati sunt, quasdam mulieres compertas fatidicas, quas dicunt *Fees*. Viros quoque qui quæve perpetuis deliciis fruantur abundè in hoc seculo alicubi in vltimum vsque diem generalis iudicij, quo damnatione æterna ad inferos detrudentur perpetuis suppliciis cruciandi cruciandæve. Hæc enim sunt cum nugis & gerris anilibus auerruncanda, vt falsissima; vel si quid habuerint ostenti, vt dæmonica spectra & impiissima & sortilega ignibus tradenda: ne vel vestigia inter probos aut improbos vnquam remaneant.

[a] vt narrat de spelunca Sibyllæ quę in Ancona est Antonius de la sale & talia somnia libri *d'Amadis de Gaule, & de la belle Melusine*, & alij eiusdem farinæ.

DE DISTINCT

DE DISTINCTIONE PERSONARVM EX GENERATIONE ET DE SPONSALIBVS.

LIBER VIII.

De coniunctione maris & fœminæ permissa, & vetita, & de personis inde natis in genere. Caput I.

1 Continuatio libri.
2 Summaria ex propagatione personarum distinctio, in naturales tantùm, naturales & legitimos, spurios, adulterinos, incestuosos, nepharios.
2 Rebus omnibus Deus semina conseruationis suæ speciei indidit.
4 Perpetuæ res corporales per subrogationem.
5 Generationis & corruptionis causæ.
6 Maris & fœminæ coniunctio à natura.
7 Coniunctio maris & fœminæ in hominibus quomodo differat à brutorum coniunctione.
8 Finis coniunctionis legitimæ hominum, generatio & subrogatio.
9 Leges dictæ coniunctioni huic hominum, ne contaminaretur.
10 Naturales filij absolutè dicti, & qui naturales, & legitimi.
11 Legitimi & naturales quare dicti, & quid legitimum.
12 Diuisio personarum & filiorum, in naturales tantùm, legitimos tantùm, legitimos & naturales, & legitimatos.
13 Naturales tantùm qui, & quot species.
14 Spuriorum nomen ad omnes illegitimos pertinet.
15 Legitimi & naturales illi quoque, qui ex matrimonio dissoluto vel clandestino posteà approbato.
16 Hominum omnium principium post Adami creationem ex generatione & copula maris & fœminæ, dempto Adamo, Eua, & domino nostro IESV-CHRISTO.
17 Fabulæ Aegyptiorum de generatione hominum ex luto & aliorum, improbatæ.
18 Pallas ex cerebro Iouis nata.
19 Bacchus ex femore Iouis genitus.
20 Seruius Tullus quòd conceptus sit ex genitali ex cinere nato, & ex Ocrisia ancilla, fabula.
21 Cantharus ex pillulis fumi seipsum gignit.
22 Aquæ fontis Cylli potus mulieres impregnat.
23 Honestas maximè in coniunctionibus consideranda.
24 Matrimonium affectasse malis artibus in Marino punitum.
25 Matrimonij honestas naturalis est.
26 Matrimonij potestas inhibita mulieribus furtiuæ libidinis coniunctis Vtopiæ.
27 Vxoris nomen, dignitatis non voluptatis nomen.
28 Matrimonia impudicis & raptoribus interdicta.
29 Matrimonij ritus & solemnia & quæ triplici modo ante quàm contrahatur, cùm contrahunt, & postquàm contracta fuerunt.

30 *Matrimonia præcedunt ſponſalia, arrha, oſculum, donationes ante nuptias, anacalypteria.*

31 *Matrimonij tempore conſiderata, ritus nubendi ſolemnia ſubſtantialia, affinitates, prohibitiones nubendi, dotes, incrementa, lucra, pacta, onera matrimonij, hypotheca, ſolutio.*

32 *Matrimonio ſoluto cõſiderantur viduitas, nuptiæ repetitæ, dotis reſtitutio, perſonæ.*

EX ſexu hominũ quædã alia affinis ſequitur diſtinctio, vt quidam coniuncti ſint, alij cælibes alij vidui. Cõiuncti quidã naturali cõiunctione ſolùm, alij lege etiam approbata coniunctione. Cælibes dicuntur, qui nec coniuncti ſunt, nec fuerunt [a]. Vidui, qui nunc coniuncti non ſunt, ſed aliquando fuerunt [b]. Legitimæ cõiunctionis ſunt, ſponſus [c], ſponſa, vir, vxor [d]: illegitimæ, concubina, cõcubinus, meretrix, ſcortator, adultera, adulter, inceſtuoſi, nepharij &c [e]. Ex maris & fœminæ 1
diſtinctione, quando perſonarum harum fit coniunctio, alia ſequitur prolis diſtinctio, prout ea vel legitima vel illegitima
præceſſit. Proinde alij nati dicuntur naturales tantùm, alij naturales & legi- 2
timi, & alij horum reſpectu ſpurij, adulterini, inceſtuoſi, nepharij. Legitimi
tantùm autem potius ad ciuilem cauſam filiationis & cognationis, quàm ad
coniunctionem perſonarum pertinent. Quæ ſigillatim explicanda ſunt cum 3
affinium coniunctionis cõſideratione, vnde propagatio. Itaque initio ſciendum eſt, Deum optimum maximum naturæ vniuerſæ ſapientiſſimum opificem & creatorem rebus ſingulis ita prouidè proſpexiſſe, vt perpetuò ſupereſſent: quocirca cõceſſit cuique rei vim generationis ferè ſingulis, vt haberent ſua ſemina ad ſuæ ſpeciei conſeruationem in ſemetipſis [f]. Sic perpetuæ 4
res factæ per propagationem, & ſimilium ſubrogationem, quæ ex naturali
cauſa fit, vt ait Paulus [g], & Alphenus [h] iuriſconſ. alioquin enim in hoc ſe- 5
culo corporale, æternum, & perpetuum nihil eſt, vt notat idem Paulus [i].
Quippe quòd ea omnia quæ radiis & orbitæ lunæ ſubiiciuntur, corruptioni obnoxia & mutationi perpetuo cum motu ſuppoſita ſunt, vt nouit etiam Iuſtiniana. Cæſar [k]. Et corrumpi omnia ſolent, cùm mouentur [l]: mouentur autem tum maximè ex circuitu lunæ, coitúque eius cum ſole, vnde generationes, perfectiones, & dum moderatio caloris non eſt, corruptiones: & rerũ minorum circuitus, maiorum ſequitur, vnde vita, ortus & interitus, vt tradit Ariſtoteles [m]. Et fluxa ac varia rerum humanarum natura & ſimul remidio
indiget, teſte Iuſtiniano [n]. Et ſicut in plantis ſemen, ſic & in animalibus, con- 6
ſeruandiq́; ſui generis indita eſt cupiditas, appetitus & ſemen natura: atque
iuris naturalis exiſtimata eſt in omnibus maris & fœminæ coniunctio, & pro-
creatio, vt ait Vlpia [o]. & Cicero [p], & alij [q]. Legitima ad renouandã ſpeciem 7
coniunctio per ſe ſemper, dummodò legibus fiat illis quibus ſubiecta eſt à Deo cum ſua natura. Nam concubitus in hominibus alterius ſunt ſpeciei, quàm coniunctiones & coitus brutorum, quamuis in vtriſque natura igniculos moueat & titillationes. Et quemadmodum alia vita brutorum animalium, alia hominum, & pro monſtro eſt & prodigio brutum rationis argumenta præbere: ſic prodigio ſum eſt magis homines in brutorum vitam prolabi, & tam fœditer degenerare à rationali viuendi proprio modo, vt brutis & iumentis eſſe velint ſimiles. Singula animalia quoque lege propriæ naturæ ad multiplicandam ſobolem & ſpeciem tempora habent ſui coitus deſcripta, ætates certas ad venerem ſingulis animalium natura fixit & ſtatuit, vt ait Ariſtoteles [r], vt vitio naturæ illorum detur & portento anticipaſſe vel peruertiſſe; hominibus aliæ coeundi leges indictæ, aliæ

a de cælibibus, pauca infr. libr. 9.c.6. & 14.
b de viduis, pauca libr.9.infr.c.21.& ſequent.
c de ſponſal. infrà cap.2.
d de nuptijs, infr. lib.9.
e de alijs libr. 10.c. 12.
f Geneſ.1.
g Paul.l. foramen, l. 27.de ſeruitut.vrb. præd.lib.8.P.tit.2.
h Alphenus, l. proponebatur, l.76.de iudic.lib.5.P.tit.1.
i l.cum debere, l.32. de ſeruit.vrba.prædio.lib.8.titu. 72.
k §. vt autem lex ad naturæ, de non alien. reb. eccleſ. collat.2.
l Ariſto. problem. ſect.22.q.4.
m Ariſto.lib.4. de gener. animal. c. 10.
n Conſtitut. 39. in nouellis §.1.
o Vlp.l. 1. de iuſt.& iur.libr.1.P.titu.1.
p Cic.1.offic.
q Iuſtin. §. 1. de iur. nat. gent. & ciuili 1. Inſtit. iur.ciuil. titu.2. can. ius naturale, 1. diſtin.
r Ariſto.lib.5.de hiſto.animal.c. 8. & 14.

aliæ procreandi meliores & præstantiores etiam causæ. Bruta corpus, &
& animam mortalem producunt: homines, corpus, cui inditur simul &
semel perfectionis suæ tempore anima immortalis, in quibus templum
Dei & Spiritus Sancti [a] est, & Spiritus ad imaginem Dei [b]. Quò fit,
vt in illius generatione non sit vel debeat esse par ac belluarum irrationalis coitus, sed honestior & castior & alterius generis: sicuti nec homo
pari modo creatus in Genesi mundi, ac bruta: dictum enim singulariter
de eo, *faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram &c* [c]. Idcirco
creata muliere, vel educta ex latere Adæ, dictum est, *dominamini animalibus, non autem estote similes illis*: & rursum, *erunt duo in carne vna* [d]. Finis
8 istius coniunctionis legitimæ est, vt vicibus suis sibi immortalitatem
procuraret [e], mas & fœmina generatione. Et hoc non ex electione, sed
veluti in cæteris animalibus & plantis naturale [f]: túncque, vt ait Plato [g],
ad perpetuitatem nobis parandam incredibile & naturale studium, quod
legitima tantùm consequimur coniunctione, qua gignimus nobis similes [h]: quam rationem admiratur Cicero [i], & Dionysius Halicarnass. [k],
nuptiæ terram implent, ita virginitas paradisum [l]. Itaque inter bona matrimonij proles est cum fide & sacramento [m], vt à nuptiis reiiciantur qui
generationi sunt inhabiles, quales frigidi, & eunuchi, & maleficio insolubili constructi, ex legibus pontificiis & iuris ciuilis, quibus permittitur
solutio coniunctionis [n]. Præmiúmque nuptiarum fœminis est proles, quod
si non assequantur, pudor illis est [o]; vtpote terræ steriles infructuosæ existentes: & pudor etiam & vitium alia ratione, libidine, duci voluptatis satiandæ
9 causa, non spe prolis. Quocirca ne homines degenerarent in voluptatem
illam, quæ extra fines humanæ necessitatis erat, leges dictæ sunt plures huic
coniunctioni à Deo, qui coniunctionem statuit: postmodum repetitæ à
nomothetis: additæ & aliæ secundum gentium mores deprauatos, cùm circa
modum contrahendi & conueniendi, tum etiam pro ea continenda, ex
10 quibus quæ legitima & illegitima proles sit, iudicatur. Legitima proles
naturalis quoque dicitur, sic enim Latinè loquentes, vt Suetonius [p], natu-
11 rales absolutè filios iustos & legitimos dixere. Qui dicuntur quoque
legitimi & naturales, quòd natura filij sint & eius copulæ, quam leges confirmant, & receptum est: eo modo legitima conuentio [q], legitimus tutor,
legitima tutela, legitima successio, & sic de similibus, quæ separata consti-
12 tuunt alias præter hanc liberorum & personarum, species. Hinc alij naturales tantùm, alij legitimi tantùm, alij ex illegitimis legitimi facti, qui
13 legitimati vulgò. Naturales tantùm illi, qui non consentiente lege & præter
honestatem matrimonij, natura tantùm suffulti, nati sunt. Quorum species tot esse adhuc possunt, quot sunt illiciti concubitus. Proinde quia
illicitus concubitus cum ancilla, concubina, meretrice, sanguine coniuncta,
nupta, Deo dicata, tot diuersitates erunt filiorum, vt concubinæ & ancillæ,
naturales propriè in iure: scorti, vulgo concepti: proximorum, incestuosi:
coniugum & aliorũ, adulterini; vestalis, nepharij: vt & nepharij complexus,
14 qui cum patre & filio ab eadem fiunt [r]. Omnes autem vno verbo illigitimi, spurij, manserésue dici possunt, de quibus ordine. Et in primis, de legi-
15 tima coniunctione: dehinc de illegitimis, & prole earum. Legitimi & naturales etiam dicuntur & illi, qui ex matrimonio dissoluto ante solutioñe nati
sunt, si modò illud bona fide palàm fuisset contractum, non aliter [s], & qui
ex clandestino matrimonio quoque, si modò posteà probatum fuerit ab ecclesia, orti fuerint [t]. De quibus omnibus suo loco etiã Deo fauẽte agemus.
16 Cõmune porrò omnibus iis exordium est, sexuum cõmixtio & venus, vt non
immeritò idem generationis hominum & perfectorum dixerint animalium
antiqui [v], principium. Neque quisquã qui ratione vtatur, nunc, vt reor, arbitratur aliundè quàm ex cõiũctione humana homines nasci posse, vt voluerit

a 1. ad Corinth 6. & 2. ad Cor 6. D. Ioã. cap. 2. ibi, soluite templum hoc &c.
b Genes. c. 1. l. si quis in metallum, l. 17. de pœn. lib. 9. C. titul. 47.
c Genes. 1. & 2.
d Genes. 2.
e Iustinia. in l. lege 12. tabula, l. 14. de legit. hæred. libr. 6. C. titu. 57 §. 1. de nupt. in auth. collat. 4. titu. 1.
f §. rursus, de restitu. & ea quæ parit in 11. mens. const. 39.
g Aristot. 1. Polit. capit. 1.
h Plato, in conuiuio.
i C. c. 2. de legib.
k Dionys. Halic. in Oratio. nupt.
l can. nuptiæ, 32. q. 1.
m can. omne, 27. q. 2.
n c. 1. 2. & 3. de frigid. & maleficia. li. 4 Decretal. tit. 15. Iustin. l. in causis, l. 20. de repud. lib. 5. C. titu. 17.
o ca. pudor, 32. q. 2.
p Suetoni. in Tiberio cap. 52.
q l. legitima conuentio, l. 6. de pact. lib. 2. P. titu. 4.
r l. 1. de concubi. in P.
s c. 2. qui filij sint legiti.
t c. quod nobis, qui filij sint legiti.
v Plinius, lib. 7. c. 8. Lucretius. in 3.

hanc contemnere: si quidem Adam, quia primus à Deo ex terra creatus,
factus, non natus est, potestate diuina, vt & Eua eius ex latere exædificata.
At naturalis lex illis primis data, vt generarent concubitu [a], quam secuta
omnis posteritas; neque nati omnes aliquando homines ex luto, vt vermes,
sicut mentiuntur Aegyptij teste Diodoro Siculo [b]. Dempta conceptione 17
sola secundi hominis perfecti, Domini nostri IESV-CHRISTI, qui in vna
hypostasi verus Deus, verbum caro factum [c], conceptus ex virgine beatissi-
ma Maria, adumbratione Spiritus Sancti [d], sine hominis semine & com-
mixtione. Nouimus autem & audimus vt fabulas & fictos vel symbolicos
sermones, quod Lucianus tradit [e], Palladem ex cerebro Iouis natam, armatã 18
Vulcano securi caput in duas partes diuidẽte. Et similiter quod idem Lucia- 19
nus [f] comminiscitur Bacchum ex fœmore Iouis genitum, & quod referunt
eum Iouem cùm Semelem Thebanam mulierem ex filiabus Cadmi impre-
gnasset, & Iuno ei insidiaretur, pro illa peperisse, & mortua Semele, incisa
eius aluo, fœtum imperfectum septimestrem intra fœmur dissectum nu-
trisse. Mendacia enim hæc, vt & illud insigne, quod refert Plinius [g], Tarqui- 20
nio Prisco regnante, repente in foco eius apparuisse genitale e cinere mascu-
lini sexus, eámque quæ insederat Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam ca-
ptiuam, consurrexisse grauidam. Et ita Seruium Tullium natum, qui regno
successit: inde eum esse existimatum Laris familiaris filium. Quæ accedunt
ad ea, quæ de Merlino fabulantur incubi dæmonis filio, quæ alibi refellimus.
Cùm & Plinius Nouocomensis [h] scripserit Seruium Tullium fuisse P. Cor-
niculani & Ocretiæ captiuæ filium. Non enim putandum est instar canthari, 21
qui rotando pillulas fimi, & suffodiens seipsum gignit [i], nasci homines. 22
Vel mulieres ex solo potu aquæ fontanæ concipere, vt putat contin- 23
gere Suidas [k] ex potu aquæ fontis κυλλᾶ. Ritus & mores iustæ & legitimæ
coniunctionis varij sunt, secundum cuiusque regionis leges: nos de insi-
gnioribus substantialibus obseruationibus præcipuarum rerumpublicarum
tantùm agemus. Cùm tamen cunctis probè institutis in animo fuerit,
honestè connubia inire, & honestè continere, quæ lex aliàs vt præcipua do-
cet & continet, *ita semper*, inquit Modestinus, *in coniunctionibus non solùm quod
liceat considerandum est, sed & quod honestum est* [l]. Idipsum constituit Xeno-
phon [m]. Sic Claudianus [n],

Sed comprime motus,
Nec tibi quod liceat, sed quid fecisse decebit
Occurrat, mentémque domet respectus habendi.

Et Marinus olim Romæ causarum defensor, Valentiniani, Valentis, 24
ac Gratiani temporibus accusatus, quòd Hispanillæ malis artibus affectas-
set matrimonium, vltimo supplicio damnatus est authore Ammiano Mar-
cellino [o]. Atque eam honestatem coniugij naturalem esse docetur ex 25
natura contrarij adulterij scilicet, quod natura probrum dicitur [p], vt &
Iustinianus [q] Cæsar nominat idipsum naturæ excessum, & impetum.
Proinde honesta illa lex imposita est Vtopiensibus insulanis, qua nuptiæ 26
interdicerentur perpetuò mulieribus, quæ ante connubium conuictæ
fuissent furtiuæ libidinis, cum graui animaduersione, teste Thoma Mo-
ro [r]. Sic Aelius Verus in Cæsarem ab Adriano post mortem adoptatus, 27
vxori conquerenti de extraneis voluptatibus dixisse fertur ab Spartiano [s],
Patere me per alias exercere cupiditates meas: vxor enim dignitatis est, non
voluptatis. Statutum & olim à Constantino Paleologo imperatore Orientis, 28
& à Romano [t], ne matrimonia vllam malã causam haberent, vel ex raptu vel
ex præcedẽte clandestino concubitu, & fieret ab iis, qui ab huiusmodi inqui-
namentis & à fornicatoria impuritate mundi essent. Quamobrem & multa 26
adiecta substantialibus sunt, quæ ornatum & honestatem illam matrimonij
conseruarent, solemnia & ceremoniæ, pudicitatis & castitatis emble-
mata

a Genes. 1. & 2. & 3.
b Diod. in 1. Biblioth.
c Ioan. euang. cap. 1.
d Lucæ 1. & D. Matth. c. 1.
e Lucia. in Vulca. & Iouis dialogo.
f Lucia. in dial. Mercurij & Neptuni.
g Plin. libr. 17. c. 27.
h Plin. secundus, lib. de vir. illustrib. in Tullio.
i vt ait Suidas, in κανθάρῳ. & Orus Appollo, in Hieroglyph.
k Suidas, in κυλλᾶ
l Modestinus, l. semper, l. 158. de reg. iur. lib. 50. P. titul. 17 & l. semper, l. 42. de rit. nupt. lib. 23. P. titu. 2.
m in Oeconomicis.
n in 4. Honorij consulat.
o lib. 28. Histor.
p l. probrũ, de verb. sig. lib. 50. P.
q Iustin. §. tit. igitur, quib. mod natu. ef. sic. legit. coll. 6.
r Thomas Morus, lib. 2. Vtopiæ.
s Aelius Spartia. in Aelio Vero.
t lib. 2. iur. Oriental. constit. sen nouel. 2. Palæologi tit. περὶ ἀθεσμογάμων.

mata:& tu m ecclesiastica &diuina, tum etiam humana quædam, quæ præcederent coniunctiones, quædam ad eas pertinentia, quædam quæ sequerentur, vt ex serie dicendorum colligere quis poterit. Inter ea quæ præce-
30 dunt, sunt sponsalia, ara, osculum, donationes ante nuptias, ἀνακαλυπτήρια.
31 In ipso matrimonio vel sub tempus matrimonij ritus nubendi, solemnia substantialia, affinitates, prohibitiones coniunctionis, dotes, incrementa,
32 lucra, pacta, onera matrimonij, hypotheca, solutio. Post matrimonium dissolutum considerantur, viduitas &c. secundæ nuptiæ, aut quando & quibus vetitæ, & quatenus, de pœnis conuolantium ad vlteriores nuptias, restitutio dotis, modus repetendi: liberi seu personæ generantes & generatæ.

De Sponsalibus. Cap. 2.

Lib. 23. P. tit. 1. Lib. 5. C. tit. 1. Lib. 4. Decret. tit. 1.

1 *Personarum in generatione considerandarum breuis epilogus.*
2 *Sponsalia quid &c.*
3 *Sponsus, sponsa, ab spondendo, & quare.*
4 *Spondere propriè, est pacta libationibus sancire.*
Sponsionis libatio, erat vini propinatio.
Sponsalia vini propinatione quare fiant.
5 *Sponsalia solo consensu perfici possunt, & pacta in illis facta recipiuntur.*
6 *Spondere & despondere quis in sponsalibus dicebatur.*
7 *Sponsalia aliquando alia quàm nuptiæ, interdum sponsalia & nuptiæ sine medio: sic sponsalia vera per verba de futuro, sponsalia nuptiæ per verba de præsenti, illa dissolubilia, hæc minimè.*
8 *Sponsi de futuro quando non possunt cogi nuptias inire.*
9 *Sponsa quantum temporis cogitur expectare sponsum.*
10 *Sponsa de præsenti & vxor tenetur omni tempore expectare virum absentem, donec certum nuncium de morte eius habuerit.*

1 INITIVM personarum legitimæ coniunctionis sumendum est ab sponsis, à quibus ad coniuges, & ex coniugibus ad liberos & natos ordine peruenitur. Sponsalia sunt, mentio & re-
2 promissio futurarum nuptiarum [a], ab spondendo. Nam moris fuit veteribus stipulari sibi, spondereque vxores futuras [b]: vnde sponsi, sponsæque appellatio nata est [c]. Seruius Sulpi-
3 tius in lib. quem scripsit de dotibus, teste Aulo Gellio [d], *qui vxorem*, inquit, *ducturus erat, in Latio stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, idem spondebat. Is contractus stipulationum sponsionúmque dicebatur sponsalia. Tunc quæ promissa erat, sponsa appellabatur: qui spoponderat ducturum, sponsus. Sed si post eas stipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabatur ex sponsu agebat: iudices cognoscebant. Iudex quamobrem data, acceptáue non esset vxor, quærebat. Si nihil iusta causa videbatur, litem pecunia æstimabat: quantíque interfuerat eam vxorē accipi, aut dari eū, qui spoponderat, aut qui stipulatus erat, condemnabat. Hoc ius sponsaliorū obseruatum dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas vniuerso Latio lege Iulia data est. Hæc eadem Neratius scripsit in libro, quem de nuptijs composuit.* Sponsalia habent voluntatem pactionis liberæ, ab spontanea voluntate. Sicuti & Varro explicat [e], formulámque adiicit stipulationis, *sponden' tuam natam vxorem iri? spondeo.* Spondere propriè de firmioribus pactis dicitur, quæ adhibitis liba-
4 tionibus & sacris fiebant. Nam σπονδαὶ peculiariter seu libationes dicun-

[a] Florenti. l. 1. de spō salib. lib. 23. P. titu. 1. ca. nostrates, 30. quæst. 1.
[b] Vlp. l. 2. de sponsal. in P.
[c] Florent. l. 3. de spons. in P.
[d] Gell. lib. 4. cap. 4. Noct. Attic.
[e] Varro, 5. de ling. Lati.

dicuntur, quæ adhibentur in iudiciis & fœderibus sanciendis, quæ nimirum
a Iliad. 2. Home. — libatione intercedente sanctæ sunt, vt Homerus [a] ait,

σπονδαί τ' ἄκρητοι καὶ δεξιαί ᾗς ἐπέπιθμεν, I.

Sacramenta vini libatione sancita & dextera data. Meminit de his
b Iul. Poll libr. 6. Onomast. capit. 6. — Iulius Pollux [b]. Sic apud Thucydidem [c], *μετέχεσθαι εἰς τὰς σπονδάς*, *participare*
c lib. 5. — *in fœdere & inducijs*: & [d] *λύειν τὰς σπονδάς*, *soluere fœdera*. Et apud Xenophon-
d lib. 1.
e lib. 4. — tem in Cyripædia [e], *σπονδὰς ποιήσασθαι*, *sanctè promittere*. Libationes autem 4
f Iul. Poll. lib. 6. c. 6. — has, ad vini propinationem refert in sanciendo Iulius Pollux [f], *εἴποις δ' ἂν ἀπὸ*
g Euripides, in Iphigenia, in Aulide in princ. vers. 59. — *οἴνου σπονδή, σπεῖσαι ἀποσπεῖσαι* &c. Et Euripides [g]. Vnde & hodie dum spon-
salia fiunt, plerunque propinatio poculi accedit, dum eodem poculo spon-
dentes nuptias delibant, dicunt Gallicè, *boire au nom de mariage*, Græci dice-
h Demosth. orat. περὶ παραπρ. — rent, *προπίνειν φιλοτησίαν*, vt apud Demosthenem [h]. Et certè in vino quod-
i Plato, in Cratylo. — dam latere potest etiam nuptiarum symbolum, si verum est, quod Plato [i]
tradit œonum vinum Græcis ideo appellatum, quòd mentem nostram cele-
k Athenæ lib. 2. c. 1. — riter cogitationibus impleat: vel quòd, vt ait Athenæus [k], celeriter iuuet,
vnde quidam cibos onjota vocant, quod nos iuuent. Quamuis & solus con- 5
sensus sine solemnitate alia in cõtrahendis sponsalibus sufficiat, vt ait Vlpia-
l l. 4. de sponsal. in P. — nus [l]. Et intelligitur stipulatio interuenisse, sicut in fauorem matrimonio-
m l. vnic. in §. 1. de rei vxo. act. lib. 5. C. titul. — rum, stipulatio de dote restituenda omissa, vt expressa à lege suppletur [m].
Et pactum quodlibet ad hanc sponsionem pertinere in dubium non venit,
dummodo fiat cum illis, quorum interest. Nam & antiquis spondere pro
n Varro, in 4. — dicere, inde & respondere compositum, vt ait Varro [n], & apud Celsum suæ
spontis, id est, voluntatis homo dicitur. Et quomodocunque placita sint
o l. legem, C. de pact. l. 1. eod. titu. lib. 2. P. titul. 14 l. 1. de const. pecu. in P. — legitimè pacta si causam habent, seruanda veniunt [o], vt non mirum si vt in
cæteris rebus, ita & in matrimonio & filia nuptui tradenda vel accipienda,
pacta valeant & recipiantur iure Romano, cùm fidei exolutio iuris naturalis
sit. Et proinde non tantùm Latio iure, sed etiam Græcorum more receptæ
erant futurarum nuptiarum repromissiones, cuius docet exemplum Xeno-
p Xenophon, libr. 4. rer. Græca. — phon [p], dum scribit Agesilaũ cum Otyde rege Paphlagonũ iunctis dexteris,
de futuris nuptijs filiæ Otydis pactos, *ille*, inquit, *vt filiam daret, alter vt duceret,*
spoponderunt. Et propriè spondere dicebatur pater filiæ ducendæ, despondere 6
q Teren. in Andria. — autem, pater adolescentis, vt innuit Terentius [q], *vltrò ad me venit, vnicam*
gnatam suam cum dote summa filio vt daret:

Placuit, despondi &c.

Verùm obseruandum est lege ciuili, inter sponsalia & nuptias dari me-
dium, at interdum iure pontificio, quod diuinum imitatur aliquando, spon-
salia nuptias esse: aliquando separari à nuptiis, separantur quippe, quando
per verba de futuro quis pollicetur se ducturam aliquam in vxorem: nam si
r c. penult. de sponsal. apud Gregor. — per verba præsentis temporis, accipio te in vxorem, vel accipio te in virum,
tunc sponsalia illa nuptiæ sunt [r]. Extat in eo volumine, quod ius orientale
inscribitur, constitutio Alexij Comneni imperatoris orientis, emissa mense
Iulio indictionis septimæ, anni ab orbe condito 6592. qua refertur antiquam
legem & terminos sponsalium nuptiarúmque separasse, harúmque interual-
lum magis, quàm Mysorum & Phrygum, vt est in prouerbio fuisse. Sed syno-
do sub Xiphilino habita, quæ multum inter se distabant in vnum contracta
fuisse, cui subscripsisset bulla aurea imperator Nicephorus Botaniates.
Atque idcirco sicut in nuptiis, sic & in sponsalibus sacram peragendam
benedictionem, & præambulas nuptiarum preces, & huiusmodi sponsalia,
si ætas fuerit contrahentium legitima, similem nuptiis habere vim & indis-
solubilia esse, vt nuptias: & ita differre à lege sponsalium antiquorum, quæ
tantùm in consensu, & in arra & instrumentis conficiendis laborabat: quod
si inquit sponsalia quædam secundũ multorũ cõsuetudinẽ congruenter iam
contracta fuerint, & instrumenta iam contracta sint, nondum autem statutũ
tempus, quo Christianis debita benedictio fieri consueuit, aduenerit, neque
solemnes

ſolemnes ſuper diſponſatis præces per ſacerdotes pronunciatæ fuerint, hæc ſponſalia quantum ad exactam eccleſiæ diſſertationem, neque eſſe, neque dici iuſta poſſunt, neque verò aduerſus hæc ſynodalis ſubnotatio efficatiam habet: ſed tanquam hominum placita ſimpliciter per ſtipulationes confirmata authoritatem ferunt, vetúſque legiſlatio in illis firmitatem obtinet. Sic quædam ſponſalia nuptias non contrahunt, quædam contrahunt: quædam diſſolui ſi de futuro ſint poſſunt: quæ de præſenti non poſſunt [a]. Etenim pactiones tolluntur eodem conſenſu quo conſtitutæ ſunt [b], ſi nullum ſacramentum, nulláue benedictio interuenit, vel niſi præſenti conſenſu, temporis pacta in nuptias tranſierint: aliique ſic deſponſata, renunciare conditioni, & nubere alij non prohibetur, ex cõſtitutione Diocletiani & Maxi. CC [c].

8 Nec poteſt cogi qui quæúe futurum matrimonium promiſit, nuptias celebrare: niſi iuramentum, quod firmet promiſſionem interuenerit [d], quæ ſponſalia purè & ſine conditione facta corroborat: alioquin enim ſi conditiones eſſent appoſitæ, vt de aliis obligationibus conditionalibus implendis iudicandum eſt [e]. Poſſent tamen ex conſenſu ab ſponſalibus reſilire contrahentes iuramento firmatis, nam iuramentum adiectum intelligitur, ſi in eadem

9 voluntate perſeuerauerint, non aliter [f]. Sed & Conſtantius ſtatuit, vt ſi is qui puellam ſibi pactus eſt intra prouinciam degens biennio, ſcilicet monitus, ſuperſederit ducere eam, illa poſſit impunè alij nubere [g]: etſi in peregrinatione ſit, poſt trienniũ [h]. Et antè quoq; poteſt impunè repudium mittere, ſi arra data non ſit [i], & niſi etiam iuſta cauſa excuſet moram triennij vel longiorem, vt notat Caius [k]. Statuit tamen Octauius teſte Dione Caſſio [l], ne qua pactio nuptialis rata eſſet vbi vltra biennium eſſent nuptiæ differendæ, id eſt, vt ea omnino decem annos nata eſſet, quam deſpondere aliquis & cuius fructum bonorum percipere vellet. Et iura pontificia, in ſimplici promiſſione futurarum nuptiarum, ſi mora fiat longiori peregrinatione, vel ſpatium decurrat trium vel quatuor annorum, permittunt ei per quem non ſteterit quominus nuptiæ factæ ſint, aliam ducere, vel alij nubere [m]. Extat & lex Rhotharij regis Langobardorum [n], ſeu Inſubrum, qua permittitur parentibus ſponſæ alij eam liberè coniungere: ſi poſt biennium, ab ſponſalibus monitus, vt tollat ſponſus ſponſam intra certum tempus, diſtulerit, tollere.

10 In nuptiis tamen contractis vel ſponſalibus de præſenti, placuit iuris pontificij authoribus, nunquam vxorem quæ abſentem habet virũ poſſe alij nubere etſi is per multum tempus affuerit, & ignoretur vbi ſit, niſi certum prius nuntium de eius morte acceperit [o], quibus iura ciuilia ſubſcripſerunt [p].

a Innocent. 3. in c. 2 & fin. de ſponſal. lib. 4. Decretal.

b l. nihil tam naturale, de reg. iur. in P. Neratius l. ab emptione, l. 59. de pact. lib. 2. P. titul. 14 Gord. Cæſ l. 1. & Dioclet. & Maxi. CC. l. 1. quan. licet. ab empt. deſced lib. 4. C. titul. 46. cum ſimilib.

c l. 1. de ſponſal. C.

d c. ex literis, cap. 10. de ſpõſal. ap. Greg.

e c. de illis, c. ſuper eum, c. per tua, de conditio. appoſit. libr. 4. Decr. tit. 5.

f glo. in c. 2. de ſponſal. ap. Grego. cau. ne quis arbitretur, 22. q. 1. c. quemadmodum, c. 25. de iureiur. lib. 2. Decretal. Grego. titu. 24.

g l. 2. de ſponſalib. lib. 5. C. titu. 1. & l. 4. lib. 3. Cod. Theod. tit. 5.

h Valeria. & Galien. l. 2. de repud. lib. 5. C. titu. 17.

i l. 1. C. de ſponſa. notat glo. in l. 2. de repud. C. in verbo remittere.

k Caius, l. ſæpe, l. 17. de ſponſal. in P.

l Dion Caſſius, lib. 56 Hiſtor. Roma.

m Alexand. 3. in c. de illis, c. 5. & Innocen. 3. in c. ſicut ex literis, cap. 22. de ſponſalib.

n l. 1. de ſponſal. lib. 2. legum Langobard.

o Clem. 3. in cap. in præſentia, c. 19. de ſponſal. lib. 4. Decret. titu. 1. c. dominus, de ſecund. nupt. eod.

p auth. hodiè, de repud. C. § quod autem, vt liceat matri & auiæ in authen. colla. 8.

Cur ſponſalia præcedere nuptias bonum viſum ſit. Cap. 3.

1 2. Sponſalia præcedunt matrimonium, primùm vt habeatur parentum coniungendorum conſenſus.

2 Opia lex mulieribus liberam ſui adimebat poteſtatem.

3 Sponſa Maſcouiæ, non videtur, priuſquam à parentibus ſponſalia firmata ſint.

4 Sponſalia 2. præcedunt nuptias, vt interim probent viciſſim mores coniungendi, num ſimul conuenire poſſint, & mos in his antiquorum.

5 Sponſalia 3. præcedunt nuptias, vt interim ſe parent coniuges ad onera.

6 Sponſi vel ducentis vxorem à bello per annum immunes.

7 Sponſalia differunt 4. nuptias, vt vxoris deſiderium indatur, & charior ſit.

8 Sponſalia differũt nuptias 5. vt interim dotis pecunia colligatur, in nuptiis ſoluẽda.

9 Sponſalia differunt poſtremò, vt denunciatione facta in Eccleſia nuptiarum impedimenta, ſi quæ ſint, opponantur.

De perſonis qui pro aliis ſponſalia contrahunt. Caput 4.

1 Sponſalia per ſe & per alios contrahunt ſponſi.
2 Catheorum lege ſponſi ſe mutuò eligunt: vxores vnà cum viris comburuntur.
3 Sponſalia promittuntur filiorum plerunque à patribus, & diſſoluuntur, niſi ſint emancipatæ.
4 Sponſalia pro impuberibus vel filijsfa. à parentibus facta non valent, niſi adulti conſentiant ipſi.
5 Filij cenſentur conſentire patri, niſi expreſſè repugnent.
6 Sponſalia fiunt inter abſentes per nuncium, procuratorem, epiſtolam. Rebeca Iſaaco per nuncium deſponſata, &c.
7 Sponſalia non faciunt affinitatem.

1 SPONSALIA & per coniuges futuros, & per alios nomine
2 illorum contrahi poſſunt. In India lex propria fuit Catheo-
rum, vt ſponſus & ſponſa ſe mutuò eligant autore Strabo-
ne [a]; item vt vxores cũ viris defunctis cõburerentur, ob hanc
cauſam, quòd cùm aliquando adoleſcentulos adamarent, à
viris ſecedebant, vel viros interimebant. Conſenſu etiam eo-
rum iure ciuili qui coniungendi ſunt, fiunt interdum ſine patre, ſi ſui iuris,
interdum adhibito conſenſu parentum, vt plerunque. Patres namque deſ-
3 pondent filios & filias quas habent in poteſtate, vt in ſuperiori capite in pri-
ma ratione notauimus. Nam hoc officium parentum eſt, ad quod cogi poſ-
ſunt per magiſtratum, in matrimonium liberos collocare & dotare ſecun-
dum Martiani Iuriſc. reſponſum [b]. Idcirco deſtinatio & pactio parentum de
nuptiis filiarum ſi illi moriantur, vim poſt mortẽ illorum adhuc conſequun-
tur, neque à tranſactione tutorum etiam minorum filiarum conſenſu irritã-
tur, ex conſtitutione Honorij & Theodoſij [c] CC. poteſtque pater ſponſalia à
filia familias facta diſſoluere, & nuncium remittere: non autem pro eman-
4 cipata, authore Vlpiano [d]. Quæ de impubere filio filiáue dicta cenſentur.
Nam pro pubetibus pater paciſcens nihil agit [e], niſi conſentientibus illis
quoque & adultis minoribus factis pactionem approbantibus [f]. Nec cogi-
tur filiusfa. vxorem ducere, vt ait Hermogenes [g]. Matrimonia quippè libe-
ra, non coacta eſſe debent [h]. Cenſentur tamen liberi voluntati parentum
5 conſentire, niſi expreſsè repugnent [i]. Itaq; illis volentibus pacta rata erunt:
6 ſicuti & per procuratorem poſſunt ſponſalia contrahi, & per nuncium, & per
epiſtolam inter abſentes [k], ſi abſentes ſciant vel ratum poſteà habuerint, vt
ait Pomponius [l]. Deſponſauit vt Rebecam Iſaaco per ſeruum miſſum ab
7 Abrahamo [m] pater. Per ſponſalia non contrahitur affinitas, ſiue per verba
de præſenti, ſiue per verba de futuro fiant [n], vt & notauimus latiùs in c.
de affinitate.

a Strabo, libr. 15. Geogr.
b Mart. l. qui liberos, l. 19. de rit. nupt. libr. 23. P. titul. 2.
c l. ſi pater pactum, l. 4. de ſponſal. C. & l. 1. §. fin ſi nupt. ex reſcr petan. lib. 5. C. titu. 8.
d l. in poteſtate, l. 10. de ſponſal. in P. l. Iulianus, l. 4. de repud. lib. 24. P. titul. 2.
e c. 1. 2. 3. 4. de deſponſ. impub. libr. 4. Decret. titu. 2.
f Paul. l. in ſponſalib. l. 7. & l. filiofa. l. 13. Iulia. l. ſponſalis, l. 11. de ſponſal. in P. Pau. l. 2. de rit. nupt. libr. 23. P. titul. 2.
g Hermo. l. non cogitur, l. 21. de rit. nupt. in P.
h Alex. Imper. l. 2. de inutil. ſtipul. li. 8. C. titul. 39. Diocle. & Maxi. l. nec ab initio, l. 14. de nupt. l. b. 5. C. tit. 4. Leo & Anthemi[9], l. fin. §. fin. de ſponſ. C. Pau. l. Titia, l. 134. de verb. oblig. lib. 45. P. tit. 1. c. geminas requiſuit, de ſponſ. ap. Gregor.
i Vlpia. l. ſed ea quæ patris, l. 12. de rit. nupt. libr. 23. P. titul. 1.
k Vlp. l. 4. & fin. de ſponſal. in P.
l l. hæc ita, l. 5. de ſponſ. in P.
m Geneſ. 24.
n c. ſponſum, de ſponſal. ap. Gregor.

De ætate & qualitate ſponſæ & ſponſi. Cap. 5.

1 Sponſalia inter puberes & impuberes quomodo & quando contrahi poſſunt.
2 Sponſalia contrahi poſſunt à quolibet maiore ſeptem annis, ſed ſine ſacris ritibus vſque ad decimum tertium annum mulieres, & quatuordecimum viri.
3 Ius orientale collectum per Enimundum Boneſidium.
4 Sponſalia quæ impediant ex regula generali.

Quia

QVIA in negotiis contrahendis pupillus legitimo aduenienté authore obligari potest [a], & contrahere: at ante septem annos non potest authori etiam dici consentire. Ideò Iulius Paulus [b] sponsalia tam inter puberes, quàm impuberes contrahi posse tradit. Et Modestinus [c] respondit, in sponsalibus contrahendis non esse certam ætatem definitam, vt in matrimoniis. Itaque à primordio ætatis fieri posse, si modò id fieri ab vtraque persona intelligatur, id est, si non sint minores, quàm septem annis: sequuntur & leges pontificiæ idipsum [d]. Confirmat hoc & nouella Leonis Cæsaris, quam refert Constantinus Harmenopulus [e], verùm prohibuit ibi sacris ritibus sponsalia firmari, prius quàm sponsa 13. annũ, sponsus 14. fuissent emensi: quod & statuitur constitutione Alexij Cæsaris orientis, quæ inibi iungitur ab Harmenopulo. Et in iure orientali collecto per Enimundum Bonefidiũ, in constitutionibus imperatorijs orientis. Loquuntur autem illi de sponsalibus quæ nuptiæ dicuntur, post quas commiscebantur cum sponsis minoribus sponsi, quod potius erat incentiuum libidinis & corruptio naturæ, ante legitimam ætatem: cùm tamen verè essent sponsalia futuri matrimonij, non nuptiæ; etsi celebratæ illæ fuissent, vel in domum ducta sponsa, vt notat Vlpia. ex Iuliani & Labeonis responsis [f]. Erítq; qualitas hæc legitima in sponsalibus requisita consequenter, si agatur de futura promissione ætas quæ intelligat maior septennio, dummodo aliud non prohibeat. Multa enim sunt, quæ officere sponsalibus præter impedimentum ætatis possunt, quæ hac breui concludi possunt regula, vt id quod nuptias fieri inhibet, si in sponsalibus reperiatur, quod perseuerare possit vsque ad nuptias, impediat quoque sponsalia [g]: Quò fit, vt impedimenta nuptiarum tempore cessantia, non impediant sponsalia [h].

1 (beside "authore obligari potest"); 2 (beside "persona intelligatur"); 3 (beside "in constitutionibus imperatorijs"); 4 (beside "quæ officere sponsalibus")

a Caius, l. obligari, l. 9. de autho. tuto. lib. 26. P. titu. 8. § 1. cod. ap. Iustin. § furiosus, de inutil. stipul. l. quamuis, l. 32. § infans, de acquir. possess. libr. 41. P. titu. 2. l. in negotijs, l. 5. de regu. iur. libr. 50. P. titul. 17. facit rectè, l. si infanti, l. 18. § fin. de iur. delib. lib. 6. C. titu. 30.

b lib. 2. recep. sent. c. 20.

c l. in spõsalib. l. 14. de sponsal. in P.

d c. literas, & c. à nobis, de desponsat. impub. can. 1. & 2. 30. q. 2.

e Harmenop. libr. 4. promptua. iur. titul. 1.

f Vlp. in l. quæsitum est, l. 9. de sponsal. in P.

g Vlp. l. Oratio, l. 16. de sponsal. in P.

h Pau. l. t. si quis officium, l. 38. de rit. nupt. lib. 23. P. tit. 2. Gratia. & Valent. l. vni. si rector prouinc. vel ad eũ pertin. &c. libr. 5. C. titul. 2.

De his quæ sponsalibus accidunt. Cap. 6.

1 *Sponsalia de futuro non faciunt matrimonium, sed obligant ad contrahendum.*
2 *Sponsalia aut simplicia, aut firmata.*
3 Fermailles *Tholosatibus quare sponsalia dicantur.*
4 *Iuramento sponsalia firmata.*
Acontij in sponsalibus Cydippis obtinendis dotes.

EX SPONSALIBVS propriè de futuro conceptis, non fit matrimonium, sed obligatio ad contrahendum matrimonium. Obligationum enim substantia non in eo consistit, vt aliquod corpus nostrum faciat, sed vt alium nobis ostringat ad dandum aliquid, vel faciendum, vel præstandum [i]. Proinde sicut in aliis obligationibus cautiones & pignora interueniunt, eo modo & in horum pactionibus. Erunt itaque duæ sponsaliorum species, nempè simplex vna, alia firmata. Simplex, quando nudè & simpliciter promittunt sibi mutuò sponsus & sponsa nuptias futuras [k], nulla pactione, nulláue scriptura, vel alia solemni confirmatione interueniente, non arrha, non pignore accedente. Firmata sponsalia dicuntur, quando pacta accedunt de dotis constitutione & redditione [l]. Vel iuramentum, de implenda promissione nuptiarum [m]: firmantur quippe pactiones, alioquin nudæ & inefficaces ad agendum, iuramento [n], Inde & apud nostros Tholosates, & Tectosages, hæc sponsalia publicæ factæ cum arrharum datione, & aliis cautionibus, dicuntur à firmitate, *fermailles*, quæ, vt plerunque per verba de præsenti fiunt, & nuptiarum habent idcirco robur ante benedictio

1 (beside "EX SPONSALIBVS"); 2 (beside "Erunt itaque duæ sponsaliorum"); 3 (beside "quin nudæ & inefficaces"); 4 (beside "per verba de præsenti")

i Paul. l. 3. de actio. lib. 44. P. titul. 7.

k cap. peu. de sponf. apud Gregor.

l Imp. Alexan. l. legẽ quam dixisti, l. 10. de pact. lib. 2. C. titul. 2.

m ca. si quis desponsauerit, 27. q. 2. c. de illis, & c. veniẽs ad nos, de sponsal.

n l. vt iurisiurandi, de oper. libert. lib. P. auth. sacramenta puberum, si aduers. vendito. C. c. cùm contingat, de iuresiur. apud Grego. & c. licet, eod. titul. in 6. cum similib.

dictionẽ eccleſiaſticam. Extat de iuramenti firmitate in ſponſalibus exemplum apud Ouidium [a] de Acontio, qui cùm ob generis imparitatem non auderet in vxorem petere Cydippem, cuius amore tenebatur captus, nouam commentus eſt fraudem, vt ab ea iuramentum nuptiarum extorqueret, ſcripſitque in pomo hos verſus vel ſimiles,

[a] epiſto. 11. Acontij ad Cydippem.

Iuro tibi ſanè per myſtica ſacra Dianæ,
Me tibi venturam comitem, ſponſámque futuram.

Quod cùm in Cydippes ſinum ſacra Dianæ miniſtrãti iecíſſet, illáq; verba legiſſet, illi viſa eſt ſibi fidẽ coniugij indiſſolubilẽ dediſſe, atq; ſic ei ſcribit ideò:

Coniugium pactámque fidem non crimina poſco,
Debitus vt coniunx, non vt adulter amo.
Verba licèt repetas quæ demptus ab arbore fœtus
Pertulit ad caſtas me iaciente manus,
Inuenies illic id te iuraſſe quod opto,
Nil tibi cum verbis, excidit illa fides.

De arrha, & ſponſalitia largitate, & donatione, propter nuptias. Cap. 7.

1 *Arrha ſponſaliorũ in ſymbolum futuri matrimonij, & ad probationem fidei data.*
2 *Arrhæ & pignoris differentia.*
3 *Arrha in ſponſalibus vt plerunque annulus & in aliis. Annulus vſus in ſponſalibus & in aliis numer. 3. Annulus ſponſæ mittebatur ſine gemma.*
4 *Annulis quare fingant ſe includi poſſe dæmones.*
5 *Annulorum Execeſti Phocenſium ducis incantatorum, & Gygis & Midæ narratio.*
6 *Annulos ferens mulier, deſponſata cenſetur, & nume. 9.*
7 *Annulus quo deſponſat dux Mediolani, mare & imperium.*
8 *Annulus quare detur Epiſcopis.*
10 *Annulus ſponſalitius quare in digito medicinali ſponſæ ponatur.*
11 *Arrharum nomine aliud quàm annulus.*
12 *Arrhæ quomodo duplicandæ & quando, diſſentientibus à nuptiis ſponſis.*
13 *Arrharum ſponſalitiarum, & ſponſalitiæ largitatis differentia.*
14 *Sponſalitia largitas duplex.*
15 *Sponſalitiæ largitatis munera, ἀνακαλυπτήρια, ὀπτήρια, ἔτι ἄνδια, θεώρετρα.*
16 *De donatione, quæ ante vel propter nuptias eſt.*
17 *Donationis propter nuptias, & ſponſalitiæ largitatis differentia nume. 23.*
18 *Donatio antè nuptias quare dicatur ita.*
19 *Donatio antè nuptias tempore coniugij hodie fieri poteſt, non contrà.*
20 *Dos conſtante matrimonio augeri & minui poteſt.*
21 *Dos cauſam habet pietatis, vt errore ſoluta non repetatur.*
22 *Donatio propter nuptias ab æqualitate dotis ſuſtinetur.*
23 *Donatio propter nuptias in caſu reſtitutionis dotis, in dotis ſolutionem venit.*
Donatio propter nuptias an hypothecam habeat potiorem, qualem dos.
24 *ἀντίφερνα dicuntur donationes propter nuptias.*
25 *ἐπίβολον acceſſionem dotis dixerunt Græci.*
26 *Donatio propter nuptias non ſemper æqualis doti fuit & quando.*
27 *Aequalitas donationis propter nuptias, quare hodie non deſideratur cum dote.*
28 *Societas legitima, in qua alter pecuniam, alter induſtriam tantùm contribuit.*
29 *In æqualitate dotis cõſtituẽda, obſeruãdi mores & pacta placita, quæ doti derogãt.*
30 *Orio pro dotis æqualitate feras venatus inſulæ dedit: Dauid præputia Philiſtinorũ.*
31 *Augmentum ſeu ἐπίβολον pro dote datum vxoribus, vt pro eo à Græcis data.*
Dimidia pars dotis, apud Hellines triens.
De augmento ſeu incremento dotis, inibi.

Acce

CCEDIT arrha ſponſalibus, non tam pœnæ nomine, quàm 1
in ſymbolum futuri matrimonij, & ad fidei datæ probatio-
nem, & quòd ſponſalia facta ſint, ſicut in emptione aduenit[a],
& vt ait Suidas, ἀῤῥαβὼν, ἡ ταῖς ὠναῖς περὶ τῶν ὠνουμένων διδομένη 2
πρώτη καταβολὴ ὑπὲρ ἀσφαλείας, arrhabo, pecunia quæ in em-
ptionibus primò dependitur, ad fidem faciendam, his quæ
empta ſunt perſoluendis, in quo differt à pignore, nam pignus ſeu Græcis
ἐνέχυρον, pro mutua pecunia data, & debito facto opponitur, vt tandiu ſit apud
creditorem, quandiu pecunia apud debitorem: at arrhabo futuræ emptionis
quaſi teſtimonium, vt D. Hieronymus annotauit[b]. Arrhæ nomine in ſpō- 3
ſalibus datur ferè ſemper annulus, ſic enim & olim factitatū narrat Plinius[c],
qui ob legationem, inquit, *aureos acceperant annulos in publico tantùm vtebantur eis: intra domos verò ferreis. Quo argumento etiam nunc ſponſæ annulus ferreus mittitur, iſq; ſine gemma.* Et rurſum, communem ſponſionis omnibus arrham fuiſſe annulos oſtendit, ex eo quòd annulo omnia ſignarentur, vt intacta eſſent, & vindicarentur à rapina. Et paulò pòſt, *celebratior quippè vſus*, inquit, *cum fœnore cœpiſſe debet: argumento eſt conſuetudo vulgi, ad ſponſiones etiamnum annulo exiliente, tracta ab eo tempore, quò nondum erat arrha velocior: vt planè affirmare poſſimus, nummos antè apud nos, mox cœpiſſe annulos.* Sic ſignatorius annulus ab ornamento alius eſt[d]. Et Iuuenalis[e] de illo ſenſiſſe videtur, dum monet Vrſidium ne facilè patiatur ſe matrimonio alligari, dicens:

Viderunt primos argentea ſecula mœchos
Conuentum tamen, & pactum, & ſponſalia, noſtra
Tempeſtate paras, iámque à tonſore magiſtro,
Pecteris, & digito pignus fortaſſe dediſti.

Apud Hebræos annulum fuiſſe promiſſionis quoque arrhabonem exemplū Thamaris docet, quæ pro concubitu paſſo ab Iuda, & promiſſo hædo in præmium, petiit ſibi dari pro arrhabone & fide miſſionis præſtandæ annulum & armillam[f]. Et Pharao Aegypti rex in ſignum poteſtatis conceſſæ Ioſepho, & quòd eum conſtituiſſet moderatorem populi fidei datæ arrhabonem dedit annulum ſuum[g]. Reconciliationis factæ arrhas & ſymbolum cum filio prodigo pater annulum aureum eſſe oſtendit, dicens, *date illi aureum annulum &c.* apud D. Lucam[h]. Hinc aſtuti humanæ naturæ hoſtes impij dæmones 4
fingunt ſe ampullis includi, & volunt per deceptos annulis ſe defferri: non quòd includantur illis, ſed quòd miſeras animas ſymbolo accepto annuli, vt arrhabone ſuas reddant & decipiant, leuiter illis mendacij patribus credentes & fidentes. Sic Execeſtus Phocenſium tyrannus duos geſtabat incanta- 5
tos annulos, ex quorum ſonitu profitebatur ſe ſcire tempus gerendarum rerum: mortuus tamen is eſt dolo interfectus, vt refert ex Ariſtotele de republica Phocenſium Clemens Alexandrinus[i]. Fidendum enim nunquam tā ſceleratis ſpiritibus eſt, etſi Gygis donent annulum, quo ille inuiſibilis omnia conſpiciens reddebatur, cùm gemmam annuli introrſum ad manum verteret, vt ait Cicero[k], & Plato[l]. Siquidem nec ille à quo accepit potuit inſidias mortis euadere: narrant enim prædicti authores, hiatu terræ facto per terræ motum Gygem paſtorem mirabundum in hiatum deſcendiſſe, conſpexiſſéque multa alia quæ fabulantur miranda, & equum æneum concauum, & per feneſtram cadauer in aluo equi maius quidem humana forma, quòd nihil habebat præter hunc in digito annulum. Midæ tribuunt etiam annulum, quo circumacto habētem nemo cerneret, quod etiam fabuloſum
Pliniius putat[m]. Annulus igitur, quum fidei arrhabonem habeat, & in ſpon- 6
ſalibus fidem facit promiſſionis nuptiarum, & ea deſponſata præſumitur vel nupta, quæ annulos in digitis defert, vt ait Alexander 3. ſum. pontif.[n] Et mulier quæ virum vt deſponſatum proſequebatur in conſtitutione Clementis 3. ſum. pontif.[o] ad probationem exhibet teſtes, quod aduer-
ſarius

a Caius, l. quod ſæpe, l. 35. de contrah. empt. lib. 18. P. tit. 1. § 1. eod. tit. apud Iuſtinia.
b D. Hierony. in epiſto. ad Epheſ. c. 1.
c Plin. lib. 33. cap. 1.
d Paul. l. ſignatorius, l. 74. de verb. ſign. lib. 50. P. titul. 16.
e Iuuenal. Saty. 6.
f Geneſ. cap. 38.
g Geneſ. 41.
h Lucæ, 15. C.
i Clem. Alex. libr. 1. Stromaton.
k Cic. 3. officio.
l Plato, 2. de repub. vel de iuſto.
m Plinius, lib. 33. c. 1.
n c. illud, cap. 11. de præſumpt. libr. 2. Decret. titul. 23. can. noſtrate 30. q. 5.
o c. tenor literarum, cap. 10. de ſenten. & re iudic. libr. 2. Decre. titul. 27.

ſarius eius eam deſponſationis annulo publicè ſubarrhaſſet. Sic dux Mediolanenſis, dum eligitur & nanciſcitur ducatus poſſeſſionem, annulum in mare proiicit, veluti illud deſponſans, cuius imperio Veneti pollent teſte
8 Contareno[a]. Et epiſcopus annulum defert vtpotè ſponſus eccleſiæ, vt
9 notat Cardinalis[b]. Sic apud Terentium[c], annulus quem detraxerat compreſſæ Philomelæ vxori deſponſatæ Pamphilus, inuentus in manu Bacchidis
10 datus eidem à Pamphilo, probauit matrimonium cum Philomela. Inſignitur autem ſponſa annulo in quarto digito à pollice, quem vocant medicinalem, quia in eo quædam vena eſt ſanguinis ad cor vſque perueniens, vt ſcribit Iſidorus[d]. Diſarius tamen apud Macrobium[e], melius mihi rationem explicaſſe videtur, dum ex Aegyptiorum ſententia & libris anatomicorum tradit, ex communi conſenſu annulum in digito, qui minimo vicinus eſt, quem etiam medicinalem vocant, manu præcipuè ſiniſtra geſtatum, quòd neruus quidam de corde natus prorſum pergit vſque ad digitum manus ſiniſtræ minimo proximum, & illic deſinit implicatus cæteris eiuſdem digiti neruis: & ideo viſum veteribus, vt ille digitus annulo, tanquam corona
11 circundaretur. Eadem refert Aulus Gellius[f], ex Appione in libris Aegyptiacis. Dantur & arrharum nomine alia etiam, vt nummorum certus nu-
12 merus, vel quiduis aliud, de quibus ſtatutum eſt, vt ſi quæ ſponſalia maior contraxit, nolit nuptias exequi, teneatur arrhas duplicare: ſi minor contraxit reſtituat, & ſi qui dedit non contrahat, amittat: niſi ſine culpa alterutrius diſſoluantur ſponſalia, putà morte alterius, vel lege nuptias prohibente,
13 vel ſolutionem permittente[g]. Differunt autem arrhæ ſponſalitiæ, ab ſponſalitia largitate, de qua in §. I. vt ſponſalitia largitas proprius ſit contractus, in nouellis Iuſtinianeis[h], quòd arrha non ſit donatio, vt ſponſali-
14 tia largitas, ſed velut pignus. Sponſalitia largitas rurſum propriè & impropriè ſumitur. Propriè ſumpta, duplex: aliquando namque accipitur pro donatione inita inter ſponſos, vel ab altero illorum alteri, de qua loqui-
15 tur Conſtantinus Cæſar[i]. Dicuntur & ſponſalitiæ largitatis nomine ſecundò, munera quæ ſponſæ donantur, & mittuntur triduo antequam ea prodeat in publicum ab eius amicis[k]. Iulius Pollux[l] vocat munera ab ſponſo data, ſponſalia ὀπτήρια, ἀνακαλυπτήρια, quæ & diem, qua ſponſa detegitur & prodit, ſignificant, & munera quæ & προσφθεγκτήρια dicuntur Cælio Rhodigino[m], & Alciato[n] quoque dicuntur ἐπαύλια. Et Conſtant. Harmenopulus[o], θεώρετρα quoque dici exiſtimat munera, quæ amici contribuunt ſponſæ, cùm primùm illa ſe retectam viſendam præbet. Suidas tamen ἐπαύλια ea fuiſſe dixit munera, quæ poſtridie nuptiarum ab ſponſæ patre, tam ſponſæ quàm ſponſo mittebantur cum pompa: puer enim præcedebat alba veſte, facem incenſam tenens, hunc ſequebatur mulier caniſtrum gerens, cæteris ſequentibus ordine, quæ aurum, patellas, ſinegmata, lecticas, pectines, lectos, alabaſtros, ſandalia, thecas, pyxides vnguentarias, interdum etiam
16 ſponſo vnà dotem adferebant. Impropriè autem ſponſalitia largitas dicitur ea, quæ eſt donatio propter vel ante nuptias, de qua Iuſtinianus in §. I.
17 vt ſponſalitia largitas proprius ſit contractus in nouellis. Atque differt à vera ſponſalitia largitate: quòd donatio ante vel propter nuptias fiat propter æqualitatem dotis acceptæ à marito vxori[p]. Sponſalitia autem largitas,
18 non propter dotem, ſed affectionem ſponſi vel ſponſæ[q]. Habuit porrò nomen donatio ante nuptias, ex eo quòd olim donatio hæc non fiebat, niſi ante nuptias à principibus inducta, antè omnino incognita[r] Iuriſconſultorum temporibus, in qua & conditio iurat, vt tum rata eſſet quando matrimonium ſequutum fuiſſet: nec tempore conſtantis coniugij fieri poterat, quòd donationes inter coniuges non valeant[s], neque ab ſponſis factæ in
19 tempus coniugij ſuſpendi poſſint[t]. Verùm Iuſtino placuit poſteà, & tem-
20 pore matrimonij fieri poſſe hanc largitionem. Quia & dos conſtante

a Contar. lib. 2. de re pub. Veneto.
b Cardin. in rubr. de poſtul. prælato.
c Terent. in Hecyra, act. 5. ſcena 3.
d Iſidorus, libr. 2. de officijs cap. 15. ca. fœminæ, 30. q. 5.
e Macrob. lib. 7. c. 13.
f Gellius, libr. 10. c. 10.
g l. 3. & fin. de ſponſal. & arrhis.
h conſtitut. 119.
i Conſtant. l. ſi à ſponſo, l. 15. de donatio. ant. nupt. libr. 5. C. titu. 3.
k l. 1. ſi nupt. ex reſcrip. petan. C.
l Pollux, libr. 3. c. 3.
m Cælius Rhodig. li. 11. c. 60.
n Alciat. lib. 1. παρ. cap. 2.
o Conſtant. Harmenop. libr. 4. promptua. iur. cap. 7.
p d. §. 1. vt ſponſal. largi. in nouel. conſtit. 119.
q l. ſi à ſponſo, de donat. ant. nupt. C.
r §. eſt & aliud, de donat. lib. 2. inſtit. titul. 7.
s l. 1. 2. 3. de donatio. int. vir. & vxo. in P. l. à marito, C. eod.
t l. cum hic ſtatus, l. 33. §. ſi ſponſus, de donatio. int. vir. & vxo. in P. l. quod ſponſæ, l. 4. de donat. ant. nupt. libr. 5. C. titu. 3.

matrimonio augeri & minui possit consensu coniugum[a], si sine damno liberorum prioris matrimonij fiat, vel creditorum[b]. Atque huiusmodi donationes fuerunt à legibus improbatarum donationum, quæ fiunt inter viuentes coniuges, exemptæ, vtpotè remunerationes potius visæ, quàm veræ donationes, cùm remuneratoriæ donationes legibus communibus liberalitatis eximantur[c]. Et dos causam habere pietatis dicitur, ratione 21
cuius promissum vel solutum etiam errore à non debitore, non repetitur, vt notat Iulia. Iurisconsf.[d]. Voluerunt & Cæsares æqualitatem inter con- 22
iuges conseruare, vt pro modo dotis vir quoque donationem propter nuptias contribueret, ita matrimonio necessaria[e], potissimum si de lucranda dote maritus superstes, mortua vxore paciscatur[f]. Cautionem enim conseruationi dotis sic adinuenerunt per illa sponsalitiam æqualitatem, seu donationem propter nuptias, & propter dotem. Voluerunt namque solu- 23
to matrimonio extra pactionem lucri, eam capi ab vxore pro dotis solutione, & in dotem redigi ab ea inquam, quæ dotem dedit[g]. Non enim est donatio, quæ prædecedente marito possit præter dotem repeti: quo nomine quoque differt ab alia specie donationis quæ purè fit sponso vel sponsæ, quæ lucro eius cedit, si ante nuptias fiat[h]. Idcirco hæc donatio propter nuptias alia ab ea est, & veluti dotis cautio & hypotheca, & si de lucro agatur pacto æqualis priuilegij ac dos si agitur de repetitione, & ea si fiat ab initio matrimonij, vt sicut in dote, mulier creditoribus mariti, præferatur in ea expressam hypothecam habentibus[i], contra iuris communis regulam, qua potiores tempore iure priores sunt[k], quantum pertinet ad dotem, & quæ additamenta sunt eius dotis[l], vtpotè si de vestibus atque mobilibus agatur marito delatis: non tamen extra dotem incrementa vel lucra ex donatione propter nuptias, seu vt vocant adiacamenta vel augmenta debita eius sint priuilegij[m]. Non enim cum de lucro captando, agitur, mulieribus, sed in damno euitando fauetur in præiudicium aliorum[n]: nisi, vt monuimus hypothecæ & cautionis nomine pro dote, eam donationem propter nuptias, velit aliis creditoribus euincere, in quo præfertur: non autem in domino, dote repetita, & ita intelligenda est Iustiniani san- 24
ctio[o]. Quamobrem hæ donationes propter nuptias ἀντίφερνα, id est, pro vel nomine dotis data dicuntur ab eodem Iustiniano[p], vel similia dotibus, vel opposita dotibus, vel pro dotibus, Græci ἐπίβολον accessionem ad dotem di- 25
xerunt teste Harmenopulo[q], περὶ ἐπιβόλου, vnde æqualitas aliquando eius cum dote exactè constituta, quamuis in ea sæpè & consuetudine & iure variatum sit. Nam in ciuili iure Romano, Leo & Anthemius CC.[r] permise- 26
runt aliquando inæqualitatem inter donationem propter nuptias & dotem, in quantitate & in lucro, sed non in quota. Iustinianus deinceps[s] pactum lucri futuri dispar inter donationem propter nuptias & dotem tantùm ad æqualitatem minoris maius redegit. Subinde æqualitas in omnibus definita[t], lucráque facta æqualia, si tamen dos dat fuisset, non aliter[v]. Mori- 27
bus & consuetudine regionum, hæc æqualitas in dote & donatione propter nuptias sæpius non exigitur, neque etiam desideratur hæc donatio saltem æqualis doti. Cùm animaduersum sit, disparem esse causam mariti & vxoris, & dotem pro oneribus dari marito[x], quæ vxor non subit. Satisque æqualitas videtur sine donatione cum dote, conseruata tamen geometrica, vel etiam arithmetica in societate hac, in qua mulier pecunias, vir autem operam, laborem, & solicitudinem confert: sicuti est iusta inter alias personas societas, pecuniarum & industriæ contributio: & plerunque tanta est industria socij, 28
vt plus societati conferat, quàm pecunia: vt si solus nauiget, solus peregrinetur, pericula solus subeat, vt ait Vlpianus[y]. Quamobrem rectè Accursius notat[z], ius æqualitatis consuetudine tolli hodie, & valere dotis constitutionem nulla donatione propter nuptias interueniente. Mores 29
tamen

a d §. est & aliud, de donatio. ap Iustin. l. si constante, l. 19. de donatio. ant. nupt. C. Iustin. l. fi. C. eod.
b auth. sed iam necesse, de donat. ant. nupt. C.
c l. Atilius, de donatio. in P.
d l. cùm is qui, l. 32. §. si mulier, de condict. indeb. lib. 12. P. titul. 6.
e auth. sed iam necesse, de donatio. ante nupt. C. auth. dos data, eod. titu.
f auth. æqualitas, & auth. sed quæ nihil, & l. lege Leonis, l. 10. de pact. conuent. lib. 5. C. titu. 14. §. 1. de æqualit. dot. constit. 97. & §. fi. de non elig. secu. nuben. const. 2. in nouell.
g l. generaliter, l. 5. versi. hoc obseruari, de secun. nupt. lib. 5. C. titu. 9.
h l. 1. l. si consentiente, l. 14. & l. si à sponso, l. 16. de donat. ante nupt. C.
i l. assiduis, C. qui potio. in pig. habe. l. in rebus, l. 30. de iur. dot. C. lib. 5. titul. 12.
k l. 2. C. qui pot. in, cũ similib.
l Gordia. l. cùm à socero, l. 8. de iur. dot. lib. 5. C. tit. 12. l. inter § cùm inter, de pact. dotal. in P.
m d. l. assiduis in fine C. qui potio.
n l. error, de iur. & fact. igno.
o Iustin. l. vbi adhuc, l. 29. de iur. dot. C.
p Iustin. a. l. fin. de donatio. ant. nupt. C.
q Harmenop. libr. 4. promp. ner.
r l. ex morte, l. 9. de pact. conuen. lib. 5. C. titu. 14.
s l. lege Leonis, l. 10. C. eod. de pact. conuen.
t auth. æqualitas, C. eod de pact. dotal. constit. de æqualit. dot.
v auth. sed quæ nihil, de pact. dotal. §. 1. de non eligen. secun. nuben. in authen.
x l. pro oneribus, de iure dot. cum similibus.
y Vlpia. l. si non fuerint, l. 29. & l. societas, l. 5. pro soc. li. 17. P. titu. 2.
z Accurs. in auth. æqualitas, in verbo pari, de pact. cõuen. C.

tamen obseruandi sunt diuersi, & placita hac de re conuenta quibus eiurare fauorem consuetudinum possumus, vt potè iuribus in fauorē introductis [a].
30 Itaque certa de hac re nulla esse potest lex. Meminit Parthenius [b], Orionem Hirici filium propter Herum filiam Oenopionis & nymphæ Elicæ, insulam cicurem reddidisse, quæ tunc feris erat referta nimirum cùm magnam prædam ipsarum à se captarū pro dote offerret. Sic pro sponsalibus Micolis filiæ Saulis numerauit Dauid centum præputia Philistinorum à se occisorū [c]. In quibus elucent exempla donationis propter nuptias, vel melius donationes ad consequendas nuptias validæ & irreuocabiles: sicuti & est donatio quædam ante nuptias & fauore matrimonij nuncupata irreuocabilis, & præter dotem præstanda, simplex & ab æqualitatis censura aliena [d], de qua & Deo fauente in successionibus agemus decedentium.
31 Græcorum autem mos erat dari vxoribus pro ὑποβόλῳ seu accessione dotis, dimidiam partem dotis, quod & Tholosæ locum obtinet. Immutatum hoc tamen apud Hellines, vt pro eo semisse, acciperent tantùm dotis trientem, id est, quartam partem totius dotis, vt refert Harmenopulus [e], & post eum Phobenus Chartophilax Bulgariæ archiepiscopus. Et rursum Harmenop. [f] quod conuentum est pacto & de restituenda dote & de hypobolo, id seruandum est: quod si nihil placuit, postulatur tūc ab eo qui dotē reddit, vt hypoboli nomine trientē vniuersæ summæ, in quā dos redacta sit, præstet, verbi gratia, si vnius libræ dos sit, pro hypobolo triens summæ persoluetur, vtpotè vigintiquatuor nummi: constat enim libra 72. solidis [g]. Indicat & Theocritus morem fuisse, ita de paciscendi pro matrimonio his verbis, dum puella sponsum alloquitur [h].

κόρη. καὶ τί μοι ἕδνον ἄγεις γάμω ἄξιον, ἤν ἐπινεύσω;
δάφνις. πᾶσαν τὰν ἀγέλαν, πάντ' ἄλσεα καὶ νομὸν ἕξεις, id est,
Puella. *Sed quam mihi dotem adfers nuptijs dignam, si annuero?*
Daphnis. *Vniuersum gregem, omnia nemora & pascua habebis.*

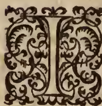
ὑπόβολον est alicubi in vsufructu tantùm, durante vita vxoris, & ad mulieris victū pro dote assignatur, vnde vocatur dotalitium, vt apud Sigisbertum [i], & alibi vitalititium, id est, pro vita, vt apud Albertum Krantium [k]. Neapolitani vocant dotatium [l], nostrates Tholosani augmentum.

a l.pen. C. de pact. l. si quis in conscribendo, de episc. & cler. C.
b Parthenius, in Eroticis.
c 1. Reg. cap. 18.
d l. si ante matrimonium, de donatio. ant. nupt. C.
e Constanti. Harmenop. lib. 4. prompt. titu. 7.
f Harmenop. libr. 4. cap. 10.
g l. quoties, de suscept. lib. 10. C.
h Theocrit. Eidylio. 28.
i Sigisbertus, in Chronico circa annum 1178.
k Albertus Krantius, lib. 7. Daniæ cap. 33.
l lib. 3. constitut. Neapol. titul. 13. 15. 16.

De proxenetrijs, & osculo sponsaliorum. Caput 8.

1 Proxenetria quid, & προμνήστρια & proxenetrian & προμνήστριαν item.
2 Osculum inter solemnia nuptiarum.
3 Osculo dato sponsam lucrari mediam partem donationis propter nuptias, nō aliter.
4 Oscula symbolum habent non vulgaris dilectionis, honestæ vel inhonestæ osculanturse mutuò.
5 Osculum in sponsalibus matrimonium non contrahit, nec affinitatem.
6 Oscula religionem habentia, & de osculo manuum, & genuum.
7 Osculo venientes excepti, & abeuntes dimissi amicitiæ causa. Idem num. 9. 10. 11. 12. 14. 18.
8 Personarum salutandi mos.
10 Osculo & inclinationibus crebris salutant hospites Moscouitæ.
11 Item Hebræi.
13 Caius Caligula adorandum pedem aut manum porrexit senatoribus.
15 Oscula tandem Romanis quotidiana in suspicionem turpitudinis venerunt.
16 Oscula quotidiana prohibuit Tyberius.
17 Osculatio puerorum arreptis auribus χύτρα quare fiebat.

19 *Osculari licet ecclesiastica persona manus principum in signum amoris.*
20 *Osculum dare non possumus, quibus cum communicare non licet.*
21 *Sponsatio osculo firmata valdè nuptijs accedit.*
22 *Osculari mulieres non licuit omnibus Romæ, nec illæ viros in ore, sed in fronte aliquando osculatæ sunt.*
23 *Osculari mulieres tunc cognatis licuit, cùm vsus vini introductus illis fuit.*
24 *Osculum non deferebant cognati Romani mulieri famosæ.*
25 *Osculo dato ab vxore alteri viro, ea vt adultera dote apud Italos & Hispanos priuatur, non in Gallia.*
26 *Oscula inania sunt.*
27 *Osculari fœminas consilio Altissidorensi, vel habere cõmatres monachis prohibitũ.*
28 *Osculorum certamen & præmium eius qui dulcius oscularetur, apud Megarenses.*

IN rubrica de sponsalibus C. adiicitur & de proxeneticis 1
vulgo, sed emendatius de proxenetriis, de quibus tamẽ leges
ex mente Accursij [a], ibi non loquuntur. Alciatus tamen [b]
contrarium defendit, & arbitratur proxenetria esse eadem,
ac προμνηστήρια: & proxenetrian esse προμνήστριαν, mulierem esse
procuratricem & consiliatricem futurarum nuptiarum pronubam [c], in cuius manibus arrhæ custodiendæ deponebantur, non secus
quàm sponsiones: & ita proxenetria ipsas arrhas à custodia proxenetriæ dici
& explicari titulo de sponsalibus, dum inibi de arrhis tractatur, cui subscribo.
Etenim mercedis proxeneticæ tractatio in aliud iuris caput reiicitur [d]. Præter 2
arrhas Alexius Comnenus [e] Orientis imperator, addit etiã inter solemnia nuptiarum & osculum, quod est etiam arrhabo nuptiarum, si ea mente
præbeatur: vsque adeò efficax, vt osculo dato, donatio facta àb sponso præmoriente pro media parte valeat, pro alia autẽ infirmetur, vniuersam autem 3
infirmari, si osculum ante mortem alterius non fuerit secutum, ex constitutione Constantini [f]. Osculum siquidem quoddam initium consummationis nuptiarum esse videtur, & fruitio sponsæ quodammodo. Atque oscula 4
signum & symbolum habent cuiusdam dilectionis maioris, quàm vulgaris.
Idcircò & oscula libidinis prænuntia esse possunt, & honoris. Actus enim ad
vtrumque relatus fuit osculi [g]: interdum tamen nominis quadam adhibita
distinctione. Nam vt plerunque oscula, officiorum sunt: basia, pudicorum
affectuum: suauia, libidinum [h]. Libidinis inquam, vt apud Ouidium,

Oscula si dederis, fiam manifestus amator.

Sic Theocritus [i], Νύμφα πρόσπτυξαί με τὸμ αἰπόλομ ὥς τυ φιλάσω.
ἔστι καὶ ἐμ κενεοῖσι φιλάμασιμ ἁδέα τέρψις, id est,
Nympha amplectere me caprarium, vt te osculer.
Est & in vanis osculis suauis iucunditas.

Refert Aelianus [k] ex Aristotele [l], masculũ è columbis, non prius in fœminam ascendere, quàm osculũ illi dederit, nec recipere fœminas mariũ commercium, si vacuum sit osculo. Verùm illud animaduertẽdum est in sponsalibus matrimonium non contrahere, nec inde affinitatẽ nasci [m]. At honoris 5 6
habita & religionis quondã fuerunt, & nunc sunt apud plerosque, vt ex verbis Ciceronis constat [n], dum de statua Herculis agit, *Herculis*, inquit, *templũ est apud Agrigentinos non longè à foro, sanè sanctum apud illos, & religiosum, ibi est ex ære simulachrum ipsius Herculis, quo nõ facilè quicquam dixerim me vidisse pulchrius: tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quàm multa vidi vsque eo iudices, vt rictus eius ac mentum paulò sit attritius, quod in precibus ac gratulationibus, nõ solùm id venerari, sed osculari solent.* Græci deosculata manu perfectã esse præcationẽ arbitrabantur, vt ait Lucianus [o]. Iubet D. Paulus [p] salutationẽ fieri in osculo sancto. Plinius [q], *in adorãdo*, inquit, *dextrã ad osculũ referimus totúmq; corpus circũ agimus, quod in læuũ fecisse Galli religiosius credunt*, vnde & Seruius Honoratus [r] dixit,

a Accurs. in rubr. de sponsal. C.
b Alcia. lib. 1. dispunctio. cap. 22.
c de hac meminit Plato, 6. de legib.
d l. 2. de proxenetis in P.
e in cõstitut. Comneni, libro qui inscribitur, Ius orientale lib. 1.
f l. si à sponso, l. 16. de donatio. ante nupt. l. 5. de sponsa. in C. Theodos.
g Clemens Alexand. lib. 3. pędago. c. 11.
h in eunucho Aelius donatus, enarrans illud Terentia. ô Thais mea, meum suauium.
i Theocri. Eidyl. 3. & 28.
k Aelianus, lib. 1. de vari. histo. c. 15.
l Aristot. libr. 6. de histo. animal. c. 2.
m ca. lex diuinæ, 27. quæst. 2.
n Cicero, in C. Verrem.
o Lucia. libr. de salutatio.
p 1. Corinth. 16. 2. Corinth. 13.
q Plin. lib. 28. cap. 2.
r Seruius, in 1. Aeneid. Virgil. ibi, oscula libauit &c.

dixit, osculum esse religionis. Oscula manuum, ab imperatoribus ob amoris signum idque perpaucis dabantur, teste Plutarcho [a]. Et rursum Plinius [b], *hominis genibus quædam religio est, obseruatione gentium: hæc supplices attingunt, ad hæc manus tendunt: hæc vt aras adorant: forsan quia inest his vitalitas. Namque in ipsa genu vtriusque cõmissura dextera læuáque, à priore parte gemina quædam inanitas inest, qua perfossa, ceu iugulo spiritus fugit. inest & alijs partibus quædam religio, sicut dextera osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ*
7 *mentũ attingere mos erat.* Excipiebantur ab imperatore amici osculo vt exemplo constat Galbæ apud Suetoniũ [c], qui Othonem eo symbolo accepit, eo
8 die quo illi mortem parauit. Persæ salutationis loco occurrentes se mutuò osculantur, inquit Herodotus [d], si pares: sin alter humilior paulò, genas, osculatur dumtaxat: si multò inferior, prostratus adorat honoratiorem. Meminit quoque Xenophon [e], Persas lege, in discessu & regressu parentes & affines
9 osculatos tanquam pares. Apud alios Græcos & hunc morem inualuisse probè coniicimus ex Orpheo, dum in Argonauticis refert modum, quo excepit Chiron Heroës hospites,

ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ἄθρησεν ἀγακλειτοὺς βασιλῆας
ἀσπασίως ἀνόρουσε, κύσεν δ' ἄρα φῶτα ἕκαστον, id est,
At vbi præclaros reges ad lumina vidit,
Excipit adsurgens, & lætus ad oscula quemque:

10 Adhuc apud Moscouitas seu Rhutenos testatur Sigismundus Liber Baro [f], qui legatione ad principem horũ functus, excipi hospites & venientes in domũ porrectis & datis manibus, osculo mutuo, & capitũ inclinatione crebra.
11 Apud Hebræos pariter hic salutandi per oscula mutua inualuit mos, extant exempla Genes. 29. 45. Exodi 18. 2. Reg. 14. Thobiæ 7. & 9. &c. Sic hoc signo osculi proditor ille Iudas symbolo amicæ salutationis, dominum Iudæis tradidit [g]. Sicut & præcesserat typus in Amase sub specie osculi interfecto [h]. Ex exprobat Deus hospiti suo contra Mariam peccatricem murmuranti [i],
12 *osculum mihi non dedisti &c.* Romanis quoque principibus mos fuit, vt abeuntes, redeuntésue peregrè senatum oscularentur, quod omissum exprobrat in Nerone Tranquillus, quòd is neque veniens neq; proficiscens quemquam
13 osculo impertierit, ac nec salutauerit quidẽ. Obseruat Dio Cassius [k] in Caio Caligula, quòd paucos oscularetur, plerisq; etiã senatorũ manũ tantùm aut pedem adorandum porrigebat, ac quibus amicitiæ ab eo oblatum fuisset, ij in senatu ei gratias agebant, cùm quotidie cum saltatoribus oscula dare vi-
14 derent. Non ita superbè Aulus Vitellius, qui vt est apud Tranquillum [l],
15 obuios quoslibet milites caligatos osculabatur. Hoc modo & plebs populúsque Romanus se salutabat dato osculo, quod aliquando venit in suspitionem, vt opinor, turpitudinis, vt Martialis [m] insectatus sit hanc osculorum basiatorumque molestiam in illo epigrammate,

Effugere non est, Basse, basiatores, &c.

16 Vt Tyberius etiam Cæsar, quotidiano edicto prohibuerit oscula, si credamus Tranquillo [n]. Poterant enim his abuti, dum pueros ita deliniri & corrumpi fuisset periculum, Christianis piaculum, Romanis aliquando à D.
17 Paulo [o] exprobratum. Vt existimem formulam exosculandi pueros nõ carere mysterio, quos apprehensos auribus osculabãtur, vocabantque hanc exosculationem Græci *χύτραν*, vt scribit Iulius Pollux [p], nempe vt pueri desuescerent dolore aurium, oscula frequentare: forsan & alia est ratio, sed hanc quoque comminisci conuenit, pudori & honestati conuenientem.
18 Retenta tamen Romanis osculandi solemnitas inter viros honoris causa, vt ex lege Iustiniani apparet [q], *domestici*, inquit, *ac protectores principis osculandi cùm salutauerint vicarios tui culminis habeant potestatem, pœna enim sacrilegij similis erit, si his honorificentia non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni habiti sunt.* Quia itaque amicitiæ & honoris signum osculum est, &

a Plutar. in vita Catonis Vticensis.
b Plin. lib. 11. c. 45.
c Sueto. in Othone cap. 6.
d Herodo. in 1.
e Xenophon, libr. 1. Cyripæd.
f Sigismundus, in cõmenta. rer. Moscouit. dum de ingressu in alterius domum agit.
g Matth. c. 25. Mar. 14. Luc. 25.
h 2. Reg. 20.
i Lucæ, 7.
k Dion, lib. 59. Histo.
l Sueto. in Vitellio cap. 7.
m Mart. lib. 11.
n Sueto. Tranq. in Tyberio capit. 14.
o D. Paul. ad Rom. 1.
p Iul. Pollux, lib. 10. cap. 14.
q Iustin. l. 1. de domest. & protecto. lib. 12. C. titu. 7.

episcopi qui in temporalibus principes superiores habent, & manus osculari
a Archid. in can. duo 96. distin. regum & principum, quibus res habent, possunt, vt notat Archidiaco [a]. Et
b Theocri. Eydillio 11. signum amoris osculari manum ex Theocrito collige [b], dum ait Cyclops ad
Galateã, ὤ μοι ὅτ' οὐκ ἔτεκεν μ' ἁ μάτηρ βράγχι' ἔχοντα,
ὡς κατέδυν ποτὶ τίν, καὶ τὰν χέρα τεῦ ἐφίλασα
αἰ μὴ τὸ στόμα λῇς. id est,
Hei mihi, quod mater mea non peperit habentem
Branchias, vt ad te per vndas subire possem,
Ac manum tuam osculari, si quidem os non velles &c.
Et quibus communicare societate prohibemur, illis nec osculum imper- 20
c can. fin. 11. q. fin. tire possumus [c]. Quò fit, vt per osculum sponsalia firmata maiori vinculo 21
d Arnol. Ferro. in cõsuet. Burdeg. in tit. 4. de dote §. 1. vinciantur, & ad nuptias accedant. Arnoldus Ferronus huc [d] adfert certa
sibi fragmenta Senecæ ostensa à Paulo Sadoleto nondum excussa, quibus
e Constant. l. 5. de sponsa. in C. Theodos. l. si ab sponso, de donat. ante nupt. in C. Iustinia. morem fuisse Hispanorum, ad quos scripsit Constantinus [e], legem de osculo.
Constat etiam osculo, vt maiori pacto vxorem pacisci. Sed forsan hîc nõ erit 22
infrugiferũ annotasse, Romæ quidẽ inter homines oscula promiscua fuisse:
at cum mulieribus idipsum promiscuè omnibus non licuisse. Nam Plutar-
f Plutar. in vita Romuli. chus [f] scribit, mulieres olim tantùm frontes virorum, & necessariorum
g Plinius, lib. 14. cap. 13. hominum osculatas fuisse, & viros mulierum. Plinius [g], & Aulus Gel-
h Gell. lib. 10. c. 23. lius [h] referunt ex authoritate Marci Catonis, tum primùm mulieres 2
cognatis osculatas, cùm vsus vini eis interdictus fuisset, ne bibentes late-
i Flauius Blondus, lib. 9. triumphan. Romæ. rent [i], sed domesticorum congressu redarguerentur, subscribit & Blon-
k Polyb. in 6. dus [i], Polybius [k], Athenæus, Plutarchus. Sed & Nonius Marcellus ex 4.
de repub. Ciceronis libro tradit, apud Romanos si qua erat mulier famosa, 24
ei cognationem osculum non detulisse. Itali, Hispani maximè oscula su- 25
specta habent mulierum vsque adeò, vt ex eo arguant vxorem adulteram,
quæ alteri viro porrexerit, eiusque causa dote vt adulteram priuandam cen-
l Ioan. Riparius, in Rubric. de iudic. col. 3. sent, vt tradit Ioannes à Ripa [l]. Quia & iure pontificio receptum est pri-
m cap. 1. plerunque, de donatio. ap. Grego. uari dote, & maritum eam lucrari, si vxor adulterij conuincatur [m]. Repu-
gnant tamen Ripario Iason, & Decius, minimè oscula suspecta habentes.
Inter quos ego censerem temperamentum illud adhibendum, vt mores 26
regionum inspiciamus, à quibus quid in vsu sit obseruari oporteat. Nam &
n Theocri. Eidyllio, 28. simplicia oscula, vbi non sunt ita superstitiosi homines, carent suspicione,
nam, vt ait puella apud Theocritum [n],
Μὴ καυχῶ σατυρίσκε, κενὸν φίλαμα λέγουσιν
Τὸ στόμα μὲν πλύνω, καὶ ἀποπτύω τὸ φίλαμα. id.
Ne gloriare Satyrisse, inane osculum esse dicunt.
Lauo os meum, & osculum despuo,
o can. monachi, de consecrat. distin. 4. Antissidorensi concilio cautum est, ne monachi sibi compatres cõmatrésue 27
p Theoc. Eidyllio 12. faciant, nec osculentur fœminas [o]. Et certè oscula, pro modo osculandi
voluptatem habere docet alibi Theocritus [p],
Νισαῖοι Μεγαρῆες, ἀριστεύοντες ἐρετμοῖς,
ὄλβιοι οἰκοίητε τὸν Ἀττικόν, ὡς περὶ ἄλλων
ξείνων τιμήσασθε Διοκλέα, τὸν φιλόπαιδα.
αἰεὶ οἱ περὶ τύμβον ἀολλέες εἴαρι πρώτῳ
κοῦροι ἐριδμαίνοντι φιλήματος ἄκρα φέρεσθαι:
ὃς δέ κε προσμάξῃ γλυκερώτερα χείλεσι χείλη,
βριθόμενος στεφάνοισιν ἑὰν πρὸς μητέρ' ἀπῆνθεν.
ὄλβιος ὅστις παισὶ φιλήματα κεῖνα διαιτᾷ. id est,
Nisæi Megarenses, remis præstantes
Fælices habitetis. quoniam præ alijs hospitibus,
Atticum Dioclea, puerorum amatorem honore affecistis:
Semper primo vere ad eius tumulum congregati
Pueri certant osculi victoriam reportare

Quique

Quiq; labris dulcius applicauerit,
Is coronis honoratus ad suam matrem reuertitur.
Beatus ille quisque inter pueros de osculis iudicat.

De solutione sponsaliorum. Cap. 9.

1 Sponsalia impunè facilè dissolui nequeunt.
2 Sponsalia soluuntur morte.
3 Mutuo dissensu.
4 Alterius concubitu.
5 Superueniente leprà, vel insigni morbo.
6 Non impletis conditionibus.
7 Nouæ religionis susceptione.
8 Sponsa facta aliundè pregnante, & si ea adulterata fuerit.
9 Inopia sponsalia non dissoluit.
10 Sponsalibus dissolutis quomodo repetantur data.
11 Sponsalia dissolubilia sunt tantùm quæ futuram, non quæ præsentem habent promissionem.
12 Vxores desponsandi & ducendi apud Iudæos formula.

1 DISSOLVTIO sponsalium facilis non est, etsi videatur.ideo
& cautum, vt parentes, qui irrita fecerint sponsalia filiorum,
à communione triennio separentur [a], & similiter filij, si sint
in culpa; si tamen filij, secundùm promissionem factam con-
traxerint, excusantur vtiq; scilicet, quoad pœnam ecclesiæ,
sed non quoad reatum, ex quo in contrarium iussi sunt. Spō-
2 salia tamen, futurarum nuptiarum inquam pactiones, aliquando dissolui cō-
tigit pluribus de causis. Quarum frequentiores tantùm annotabo. reliquas
namque videre licet apud Angelum de Clauasio [b]. Primus ad mortem perti-
net, quæ vt omnium periodus, finis, & solutio est [c], sic & sponsalia soluit [d].
3 Alius ex mutuo dissensu, seu consensu in dissoluendo consistit [e], etsi glos-
sa [f] quædam aliud sentiat, quam tamen reiiciunt Ioannes Andreas, & Pa-
4 normitanus [g]. Tertiò, si qui primam desponsauit pollicitatione futurarum
nuptiarum, cum altera se commiscuerit [h]. Quartò, si post sponsalia huiusmo-
5 di, alter sponsatorum deciderit vel in lepram [i], vel in corporis insignem
6 quandam deformitatem [k], putà membro aliquo inciso. Quintò, si non satis-
7 fiat conditionibus & pactionibus sponsaliorum [l]. 6. si alter ex sponsis, post
sponsalia alterius & diuersæ, quàm tunc esset, fiat cultu religionis [m]: veluti
8 si fiat hæreticus, vt notat Harmenopulus [n]. 7. Si ex alieno semine fuerit de-
prehensa sponsa vterū gestare [o]. Sic inter leges Langobardorū, Rhotarius
eorum rex statuit [p], vt si fuerit sponsa adulterata, & non potuerit purgari
hoc crimine illato, à duodecim proximis, dissoluantur sponsalia, & illa
puniatur pœna adulterij: item si leprosa, vel dæmoniaca, aut ambobus ocu-
9 lis capta fuerit, tunc quoque sponsus recipiat res quas dedit, & non co-
gatur illam tollere. Porrò inopia sufficiens impunè visa non est sponsalia
soluere; sicuti ab Ephoris pecunia multati sunt [q] parentes eius, cui despon-
sata fuerat filia Lysandri: quòd sponsalibus renunciassent, cognita post mor-
10 tem Lysandri eius inopia. Solutis sponsalibus, si is qui aliquid dedit eo no-
mine, vt in vxorem haberet, præbuerit causam solutioni, non reuocat
data: contrà, si non dederit, nam reuocat [r]. Quin & ea quæ parentibus filiæ
munera data sunt, ea intentione vt donans haberet in vxorem, si id non
11 consequatur, reuocantur [s]. Notandum tamen nos de sponsalibus agere,

a can. si qui parētes, 31.q.3. arg. can. si cui, de pœnit. distinct. 1.
b Angel. de Clauasio, in summa.
c § deinde, de nupt. in nouell.
d l.fin.C. de sponsal.
e c.2.de sponsal. ap. Greg.
f glo. in d.cap.2.
g Ioan.Andre.& Panor.in c.2.de sponsal.
h capit. sicut ex literis de sponsal.cap. si in virum, & cap. 1.de spons. duor.
l c. literas, de coniug.leprос.
k c.quemadmodum, de iureiuran.
l c.de illis, de condit.appos.
m l.Deo nobis, de episc.& cler.
n Harmenop.libr.4. titu.1. facit l.si legibus, de episcop. audien.
o l.si constante, sol. matri. P. Harmenop.lib.4. titul.1.
p l.2.& 3.de sponsal. libr.2. legum Langobard.
q Plutarc. in Lysandro.
r l. cùm veterum, l. 15. de donat. ant. nupt.
s l.2.C. de dona.ant. nupt.

quæ præsentem non habent promissionem, quibus scilicet nec benedictio adest, nec quis accipit in suam vxorem, sed se accepturum pollicetur: alioquin præsens promissio illa esset ad matrimonij instar indissolubilis [a]. Sic enim & statuit Alexius Comnenus Imperator [b] ad suggestionem Curopalatæ, & magni Drungarij Viglæ D. Ioannis Thracensis, anno à creatione 6600. mense Martio indictione 15. qua declaratum, sponsalia, quæ sacra benedictione munita sunt, dissolui non posse. Et Rabini quoque de iure suo testantur in מצותעשה, mitzot gasse, in præceptis affirmatiuis [c], his verbis in Latium conuersis, initianda vxor ducenda, pecunia, vel scripto, vel concubitu, idq; faciendum coram testibus. Subarrhatio fieri potest dimidio siclo scriptum, quod consensum explicet, tale esse potest: filia tua vxor mea est. Quod concubitus matrimonium faciat, lex ipsa docet. Quando igitur, vno horum trium eam sanctificauit, vxor illius censetur, & est prohibita toti mundo, hæc illi.

[a] c. si. de spons. duo.

[b] in iure orientali & constitutionib. Imperatoris Alexij Comneni, tit. de spons. cap. 2.

[c] præcepto, 41.

Libri octaui finis.

LIBER

DE MATRIMONIIS ET NVPTIIS. LIBER IX.

De nomine nuptiarum, & ſynonimis matrimonij. Caput I.

1 Synonima verbi matrimonium.
2 Matrimonij etymon, quare potius à matre, quàm à patre.
3 Connubium & conturbernium quid, & quare iuſtæ nuptiæ inter ſeruos non erant olim, hodie ſunt.
4 Nuptiarum etymon, maritus, marita quid.
5 Velatæ virgines nubentes, & quare nubentes velarentur.
6 Velum nuptiarum flammea erat, quod erat illud.
7 Velum duplex, virginum, veſtalium.

1 YNONIMA ſunt matrimonium, coniugium, connubium, nuptiæ, conſortium, & pro eadem
2 re promiſcuè vſurpata ab Vlpiano [a], & aliis Iuriſconſultis. Matrimonium, quaſi matris munus, à matre potius quàm à patre dictum, ob onus quod ſubit mater in vtero gerendo: dolores in
3 edendo, labores in nutriendo [b]. Connubium, ducendæ vxoris iure facultas, nullum cum ſeruis, vt ait Vlpianus [c]: Contubernium tamen cum illis. Ita contubernij nomen non propriè ad liberarum perſonarum nuptias iure gentilium pertinet, ſed ad ſeruas, dum cum ancillis & ſeruis coniunctio fit, vt ait Conſtantinus Cæſar [d]: aliquando tamen & de liberis contubernium dicitur [e]; ideò nec ſerui ob violatum contubernium accuſantur adulterij illo iure [f]. Eſt namque contubernium generale nomen, nullius ſpecialis vinculi, quàm ſocietatis, referens modum συσσίτιον, συνοίκησις, conuictus, vt apud Vegetium [g]; Contubernium eſt tabernaculum ſeu tentorium decem militum, qui & contubernales, vt & apud Iulium Cæſarem [h]. Et Columella [i] ſuadet dominis dare ſeruo villico contubernalem mulierem, quæ eum contineat, hoc eſt, vxorem; quæ tamen cum illis verè non dicitur, eò quòd iuſtæ nuptiæ ex legum & iuris ciuilis pendent decretis [k], quorum ſeruus incapax eſt, quiue pro nullo in ijs, quæ ciuilis iuris ſunt, habetur [l]. Verùm hodiè inter Chriſtianos, & ſeruorum nuptiæ ſunt, & legitima coniugia, eáque benedicuntur: quia & ſerui Chriſtiani aliorum ſacramentorum participes ſunt, vt Comnenus Alexius ſtatuit [m]. Nec ſeruus vel liber apud Deum [n]: & iura pontificia coniugia ho-
4 rum probant [o]. Nuptiæ à nubendo ſeu velando dictæ ſunt [p]. Nubo enim velo ſignat, & tego. Quamobrem propriè nubere dicuntur mulieres, ducere
5 autem vxorem viri, etſi prior appellatio vtrique coniugum detur; vt etiam maritum & maritam aliquando dicimus. Moris erat, vt ait D. Ambroſius [q], antiquis, vt virgines teſtandæ pudoris cauſa, qui viri coniunctionem præcedere

a Vlpia. l. in eo iure, l. 45. de rit. nupt.
b c. ex litteris, de conuerſ. coniugat.
c Vlp. in tit. tit. 5.
d l. 3. de inceſt. nupt. lib. 5. C. titu. 5. § ſi verò ab initio, de nupt. in Nouell.
e Iul. Paul. libr. 2. recep. ſent. titu. 20.
f Dioclet. & Maxi. l. ſerui, l. 23. ad l. Iul. de adul. lib. 9. C. titul. 9.
g Veget. 2. de re milit.
h Cæſar, 3. commentar.
i Columel. 1. de re ruſt.
k § 1. de nupt. ap. Iuſtin.
l l. quod attinet, l. 32. de reg. iur. P.
m in iure orientali conſtitutio. Comneni tit. περὶ μαστήρων καὶ ἱερολογίας τῶν δούλων.
n ad Coloſſ. 3.
o de coniug. ſeruo. libr. 4. Decretal. Greg. titu 9. ca. omnibus, & can. dictū eſt nobis, 29. q. 2. & in concil. Maticenſi c. 10. ex conſtit. Babilon. c. 30.
p can. nec illud, 30. quæſt. 5.
q Ambroſ. libr. de patriarch.

cedere debet, caput obnuberent & velarent. Sic & Rebecca desponsata Isaaco absenti, cùm eum primùm vidit, & cognouit eum esse, cui vxor duceretur, caput suum obnubere cœpit [a]. Isidorus [b] autem ideò velari nubentes tradit in symbolum, vt nouerint viris se esse subditas. Siquidem eligunt tunc pro capite maritum, cui se submittunt: ita caput vxoris vir, caput autem viri Christus [c]. Fiebat autem velatio ante nuptias in sponsalibus, quod vel ex Pelagij papæ sanctione liquet, dum ait, cum alio velatam non nuptam, nubentem iterum: primo mortuò non inducere bigamiam [d], priori hæc secunda accedit: quam firmat Varro [e], *Neptunus*, inquit, *quòd mare terras obnubit, vt nubes cœlum: à nuptu, hoc est, apertione, vt antiqui, à quo nuptiæ nuptú'que dictus.* Pertinet huc illud Lucani [f], dum agit de nuptiis Martiæ, secundò cum Catone nubentis,

Lutea demissos velarunt flammea vultus.

Flammeam namq;, dum nubebant, accipiebant, quod perpetuò vxor Flaminis ferebat, inauguratione fœlici, vt nuptiæ, quemadmodum flamines, essent indissolubiles. Sic & Plinius [g] etiam notat, *Lutei*, inquit, *scilicet coloris honorem, antiquissimum in nuptialibus flammeis totum fœminis concessum.* Meminit Valerius Maximus [h] C. Sulpitium Gallum, vxorem dimisisse, quòd eam capite aperto foris versatam cognouerat, vt inde pudicas matronas capite fuisse velatas colligere possimus, vtpotè præfiniente lege vxoribus, oculos tantùm maritales, quibus & formam suam approbarent, & placere desiderarẽt: & vlterior cõspectus illarũ superuacua irritatione accersitus, in suspicione & crimine hæreat necesse visum est. Festus ricã scribit, dici vestimentum quadratum fimbriatum purpureum, quo flamminicæ pro palliolo vtebantur. Velantur & virgines Vestales, tanquam Deo desponsatæ. Estq; 7 velum apud summos pontifices, mulierum obsequio diuino mancipatarum, conuersionis [i], & velum sacrum.

a Genes. 24.
b Isido. lib. 2. de offic. cap. 19. cap. 15. cano. fœminæ, 30. quæstio. 5.
c 1. Corinth. 11. can. cùm caput, & can. est ordo, 33. q. 5.
d ca. Valentino, 34. distin. c. debitum, de bigam.
e Varro, 4. de ling. Lat.
f Lucan. in 2.
g Plin. lib. 21. cap. 8.
h Val. Max. lib. 6. c. 3.
i ex cõcil. Arelaten. in c. sacrum, c. 4. de regularib. libr. 3. Decret. tit. 31. can. viduam, ca. omnes, 27. q. 1. can. sanctimoniales, & ca. virgines, 20. q. 1.

Nuptiarum finitio, & de vetita polygamia, & vago concubitu. Cap. 2.

1 Nuptiæ quid.
2 Marium coniunctio aliena à nuptiis, quæ viri & fœminæ sunt, & de abominanda marium mixtione.
3 Persæ, Romani, impia virili commixtione notati.
4 Nero Cæsar Sporum libertum, & Pythagoram exsectum in vxorem duxit.
5 Quintus Cæsar Hieroclem aurigam pro marito accepit.
6 De abominatione & vindicta huius mixtionis virilis.
7 Gallus Gallum iniens viuus comburebatur.
8 Muliebria passi à cætu hominum, vt infames erant, & à postulando.
9 Stuprum virile turpius adulterio, & stupri acceptiones.
10 Matrimonium maris & fœminæ coniunctio, non marium & fœminæ, vel maris & fœminarum quare dicatur: & quod digamia & polygamia in vno matrimonio non sit.
11 Digamia seuerius vindicata in Lamecho, quàm parricidium Caini.
12 Duas habere vxores, vel sponsam cum vxore; vel duos viros, prohibitum iure ciuili, & quomodo punitum, nume. 15.
13 Matrimonium quare dicatur coniũctio maris & fœminæ in hominibus, quæ communis sit brutis alioquin.
14 Animalia bruta, quæ non nisi cum compare fœmina sola miscentur.
15 Gothis prohibuit digamiam rex Athalaricus, Moscouitis Ioannes Metrapolita.
16 Guntrandus excommunicatus duas vxores habens.

17 Garaman

17 Garamantes vno concubitu vsi.
18 Augilæ vxores prima nocte nuptiarum, omnium concubitibus expositæ.
19 Concubitus promiscuus Trogloditis, Britannis, Tyrrhenis, Ichthiophagis.
20 Polygamia obtinuit apud Athenienses, Parthos, Thraces, Aegyptios, Persas.
21 Vxores plures ducere voluit aliquando lege facta permittere Iulius Cæsar, liberorum quærendorum causa.
22 Ethnici plures vxores habuerunt.
Crates & Plato communes nuptias esse debere voluerunt.
Agareni tot ducunt, quot nutrire possunt, itid.
Lituaniæ vxores plures habent concubinos.
Nicolaitis vxores communes, & Gnostici & Epihanistæ.
23 In Arabia vna solùm erat vxor consanguineis.
Britannis quinque denis duodenisue.
24 Schotis vxores pro opibus ex lege ducere nobilibus licebat: plebeis, communes.
25 Defloratio virginis nuptæ, prima nocte debebatur regi, Scothorum lege. Sublata illa lex à Malcolmo, & aureus nummus subrogatus pudicitiæ redemptæ.
26 Anabaptistis vxores communes.
27 Phœnices, filias ante legitimas nuptias prostituebant, quod sublatum à Constantino Magno.
28 Nupta lege Amorrheorum præsidebat per septem dies in porta in fornicatione.
29 Valentiniani Cæsaris lex, licere duas vxores accipere.
30 Cabades regno à Persis priuatus, quòd legem sanxisset, vt vxores essent cōmunes.
31 Viles coniuges vnà plures sunt apud Numidas & Mauros.

VPTIÆ seu matrimonium est, maris & fœminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens [a], diuini & hu-
1 mani iuris communicatio, dicitur in primis, maris & fœminæ coniunctio, quod Vlpianus [b] & Iustinianus [c] probant, & Cicero [d]. Sic & Propertius lib. 2.

Exemplo iunctæ tibi sint in amore columbæ.
Masculus & totum fœmina coniugium.

Ex quibus primùm colligitur, alienam à legitima coniunctione esse com-
2 mixtionem marium inter se, impiam & aduersam iuri naturæ, diuino, & humano. Infanda quippè habita est illa luxuria & libido, quæ immutat naturalem coëundi vsum, dum fœminæ immutant naturalem vsum, & masculi in masculos detestabilem spurcitiem & turpitudi-
3 nem operantur, quale scelus apud Persas viguit olim authore Agathio [e], & apud Romanos teste D. Paulo [f], de quo & Lactantius Firmianus [g]. Refertq;
4 Xiphilinus ex Dione [h], eò turpitudinis & impietatis prolapsum Neronem ad prodigium vsque abominandum insigniter principem, vt Sporum libertum suum prius exsectum pro vxore duxerit, pactis initis matrimonialibus.
5 Idque rursum cum alio Pythagora quodam fecisse. Meminit & idem author [i], Auitum alium sceleстissimum Cæsarem, qui dictus pseudoAntoninus, & Sardanapalus, Hieroclem quendam aurigam in maritum accepis-
6 se, ipso se pro vxore gerente. Ideò leges, violatæ hoc modo naturæ morte vlciscuntur execrandum scelus, diuinæ [k] & humanæ [l], non solùm in agentes, sed & in consentientes agentibus [m]. Est enim hoc scelus ex professo, quod humanæ naturæ vim inferat, & interitum humano generi procuret, præter alia, quæ vnâ concurrunt vitia, in sterili solo semine effuso, quod in Ona filio Iudæ seuerè vindicauit Deus [n]. Visumq; etiam hoc ipsum in brutis prodigiosum: Nam & erat lex Plutarcho teste [o], si gallus gallum ineat, quamuis gallina absit, viuus comburatur, vatis cuiusdam aruspicisue iussu facinus perpetratum magnum & atrox esse denunciantis. Vnde meritò mu-
8 liebria passum prætor à postulando remouet [p]. Et ratus Iurisconsultus metum

a l. 3. de rit. nupt. lib. 23. P. §. 3. de pat. pot. ap. Iustin. can. 1. 27. q. 2.
b Vlp. l. 1. §. fin. de iust. & iur. lib. 1. P. titu. 1.
c Instin. §. 1. de iur. natu.
d Cic. 1. officio.
e Agathius, libr. 2. belli Gotthorum.
f ad Roma. c. 1.
g Lactant. lib. 6. c. 23.
h Xiphilinus, in Nerone.
i Xiphili. in Auito.
k Leuit. 18. Exod. 20. Genes. 39. ad Roma. 1. Lactan. lib. 6. c. 23.
l l. cùm vir, ad l. Iul. de adulte. titu. vt nō luxurien. cont. natu. in Nouell.
m ad Roma. cap. 1. l. qui domum suam, ad l. Iul. de adult. in P.
n Genes. 38.
o Plut. libel. nō bruta ratio. vtant.
p l. 1. §. remouet, de postul. in P.

tum, ne patiatur quis hoc scelus, grauiorem esse timore mortis [a]. Fuítque
hæc nota turpissima, qua Iulius Cæsar, alioquin vir magnæ virtutis, ex fa-
miliaritate Nicomedis contraxit, vt vulgi fieret ideò fabula, vt narrat Sue-
tonius [b]. Atque pontificia lege à cætu hominũ tales arcentur [c]. Turpiúsq; 9
adulterio visum est stuprum [d] virile, vocant enim hanc in masculos turpitu-
dinem leges stuprum, non matrimonium [e]. Quamuis & stuprum ad alias
illicitas referatur coniunctiones [f]. Et quia, vt ait Ouidius [g],

Non benè cum sociis regna, venúsque manent. 10

Atque post illum apud Senecam tragædum [h] Aegistus,

Nec regna socium ferre, nec tedæ sciunt.

Adiecimus in finitione, & verba illa maris & fœminæ, singulari numero cõ-
cepta. Neque enim dicimus maris & fœminarum, vel marium & fœminæ,
vel marium & fœminarum: Siquidem vna vni coniungi debet, si matrimo-
nium vel nuptiæ sint. Et vnusquisque ob vitandam fornicationem vxorem
suam, & ea virum vnum habere debet [i], vt digamiam, polygamiam, & va-
gos concubitus à nuptiarum conuentione excludamus. Siquidem prima in-
troductio legem accepit in Genesi mundi [k], *relinquet homo patrem suum &*
matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna: dictum ibi duo, non
plures in carne vna. Quam legem interuertisse summoperè Deo displicuit, 11
seueriúsque vltus est, quàm parricidium: siquidem de Lamecho, qui primus
bigamiam inuexit, dictum est, eius sceleris vindictam per septuaginta se-
ptem generationes fore exigendam: at de Caini erga Abelem fratrem par-
ricidio, septies tantùm fuit postulata vltio [l]. Iure ciuili duas vxores vel al- 12
teram sponsam, & alteram vxorem vel duos viros, aut alterum sponsum al-
terum maritum habere prohibitum [m], & qui duas habent vel ducunt vxo-
res, infames fiunt [n]. Verùm & vltrà stupri pœna plectendos dicemus [o], vel
adulterij: nam adulterium verè est secundarum nuptiarum attentatio, cùm
primæ teneant, nec aliæ sequi possint viuente coniuge [p], & cùm vir adhæ-
rere debeat primæ [q]. Sícq; in vniuersali sexto concilio, vetitum sponsam,
videlicet vxorem, dum adhuc sponsus in viuis est, cum aliis in matrimo-
nij consuetudinem coire, adulterium, rem manifestè statuens Carolus Ma-
gnus etiam imperator, eum eámue qui quæúe se flagitio aliarum nuptiarum
viuente altero coniuge coniunxerit, adulterij capitali pœna subiicit, vtpotè
grauioris & turpioris criminis, quàm adulterij reos [r]. Hac nota monoga-
miæ, coniunctio quæ naturalis est maris & fœminæ, communis brutis & 13
hominibus, propriam recipit, cùm de hominibus agimus, matrimonij ap-
pellationem. *Nam nos*, inquit Vlpianus [s] *eam matrimonium appellamus.*
Ideò concubitus communes brutis relinquuntur indifferentes. Et si quædã 14
adulteria non admittant, neque aliis quùm cum compari & socia fœmina
vnâ conueniant, vt elephantes [t], aspides [v] delphini [x], turtures, æthnei pis-
ces [y]. Prohibuit & Athalaricus Gotthorum & Romanorum rex edicto [z], ne 15
vno tempore duabus vxoribus quisquam coniungeretur, alioquin rerum
suarum amissione plectendum. Cato [a] etiam villicum instruens, vxore ea
contentus esto, quàm dominus dederit, ea te metuat &c. Apud Moscoui-
tas seu Ruthenos extat canon Ioannis Metropolitæ, quem vt prophetam ho
norant, si maritus relicta priore vxore alteram duxerit, vel vxori alteri nu-
pserit, ad communionem, nisi ad matrimonium redierit, non admittatur [b].
Sanctus Germanus excommunicauit Gunthrandum regem Aureliorum fi- 16
lium Clotarij regis Francorum, quòd duas vxores, sororésque duxisset Mar-
coueifam & inductã Meroflédẽ; quæ, cũ eam rex nollet dimittere, passa iudi
ciũ Dei, interiit, vt scribit Gregorius [c] Turonẽsis episcopus. Feris brutis illi 17
verè homines turpiores videntur & insipientiores, quibus nulla certa vxor,
sed venus vaga, ex grege barbarorum, qui nulla politia instructi, mancipia
omnium vitiorum facti sunt, quales referunt fuisse Garamantes, populum
Africæ

a l. isti quidem, quod met. cau. in P.
b Sueto. in Iulio Cæsare.
c cap. vt clericorum mores, de vit. & hon. cleric. c. clerici, de excess. prælato. ap. Gregor.
d ca. adulterij, & can. flagitia, 32. q. 7. d. c. vt clericorum.
e l. stuprum §. fin. de adult. in P.
f ca. lex illa, 36. q. 1. latè Angel. tracta. de malefic. verb. *che hay adulterato.*
g Ouid. 3. de art. aman.
h Sene. Traged. 8. quæ Agamemnon.
i D. Paul. 1. Corinth. 7.
k Genes. 2. cano. lex diuina, 27. q. 2. Matth. 19.
l Genes. 4. can. an non, 24. q. 3.
m §. affinitatis, in fin. & §. socium, versi. item, de nup. apud Iustin.
n l. 1. §. fin. & l. quid ergo, §. 1. de ijs qui notan. infa. in P. l. 2. de incest. nupt. lib. 5. C. titu. 5. l. ea quæ, de donat. ant. nup. C. Innoc. 3. c. nuper, de bigami. lib. 1. Decreta. titu. 22. c. licet, de spon. duor.
o Valeria. & Galien. l. eum qui duas, l. 18. ad l. Iuli. de adul. lib. 9. C. tit. 9.
p Matthæi, 19. Marci, 6.
q in constitutio. caular. criminal. æditis in comitijs Augustæ latinitate dona tia per Iustinũ Gotherum, art. 121.
r c. 1. §. fin. de sponf. duor. li. 4. Decret. titu. 4.
s Vlp. l. 1 §. fin. de iusti. & iur. §. fin. de iur. natur.
t Plinius. lib. 8. c. 5.
v Plini. lib. 8. c. 23.
x Plin. lib. 9. capit. 8.
y Claud. Aelianus li. 1. de histo. animal. cap. 13.
z extat edictum libr. 9. variarum epistol. Cassiado. c. 18.
a Cato, lib. de re rust. cap. 143.
b Sigismundus liber Baro, in commentar. ret. Moscouitarum, in canonib. Ioannis.
c Grego. lib. 4. histo. Franco. cap. 25.

Africæ minoris in Cyrenaica regione, vt ait Pompo. Mela, & Plinius [a].
18 Quibus vicini, eodem teste Mela [b], Augilæ aliquantum, sed non omnino
consentiunt, proprium fœminis nubentibus concedentes nocte qua nu-
bunt, omnium stupro patere, qui cum munere aduenerint. Et cum cum
plurimis concubuisse maximum decus, in reliquum autem tempus pudi-
19 citia existente insigni. Promiscuos concubitus & habebant Aethiopes [c],
Troglodītæ [d], Britanni [e] olim, Ichthiophagi [f], & ferè reliqui Barbari. Et
lege Thyrrenorum [g] mulieres communes fuerunt: & alij, qui polygamiam
20 probant, vt Athenienses aliquando [h], Parthi, Thraces, Aegyptij [i], Persæ,
quorum morem improbat & refellit Cicero [k]. Helius Cinna tribunus ple-
bis plerisque confessus est, habuisse se scriptam paratámque legem, qua
Iulius Cæsar ferre iussisset, cùm ipse abesset, vti vxores liberorum quæren-
21 dorum causa, quas & quot ducere vellent, liceret, teste Suetonio [l]. Et id
commune fuisse, plures vxores inquam habere, Ethnicis, innuit Innocen-
tius [m]. Erat & Cratis philosophi nomine tenus, nuptias communes esse de-
bere, dogma, vt ait Tatianus [n]. Sanciuit idem ridiculè Plato [o]. Agareni,
tot vxores ducunt, quod nutrire possunt. Apud Lituanos Morauiæ gētem,
quæ hodie iuris est Boëmici, patrio more nobiles mulieres vnum pluresue
pro viri facultate, concubinos nutrire consueuerant, qui negligente ma-
rito onera matrimonij subirent, teste Aenea Syluio [p]. Habebant & Nico
laitæ hæretici vxores communes, quamuis singuli singulas ducerent [q].
23 Item & Gnostici [r], & Epiphanis secta [s]. Et pariter in Arabia fœlici consue-
tudo erat, vt vna omnibus consanguineis vxor esset, teste Strabone [t]. In Bri-
tannia, quæ nunc Anglia, olim ex consuetudine deni duodeniue quinque
24 habebant, authore Iulio Cæsare [v], vxores communes. Scribit Polydorus
Virgilius [x], fuisse iam inde à principio apud Scotos institutum seu legem,
vt liceret cuique pro opibus ducere vxores, & nobilibus plebeiorum vxores
25 habere communes: ac domino loci virginem nuptam vitiare, antequàm vir
cum ea cubuisset: illa duo superiora religionem Christianam statim sustu-
lisse, vbi eam Scoti sunt complexi, istud posterius longo post tempore Mal-
colmum regem sanctissimæ Marguaritæ vxoris hortatu sublatum, vt insti-
tutum post homines natos turpissimum, eúmque sanxisse anno salutis hu-
manæ 1090. vt virgo nupta nummū aureū, pudicitiæ redimēdæ causa, domino
26 loci penderet, idque etiam nunc seruari. Inuexerant cum cæteris suis erro-
ribus pari modo Anabaptistæ polygamiam, permittentes quoque promiscuā
27 libidinem, vt scribit Lambertus Hortensius Monforcius [y]. Apud Phœnices
ante Constantinum Magnum, qui Libanum montem ad Heliopolim inco-
lebant, virgines suas ante legitimas nuptias ex lege prostituere receptū erat,
28 quod desiit Constantini temporibus, teste Nicephoro [z]. Erat & lex Amor-
rhæorum, præsidere nuptam in fornicatione per septem dies iuxta portam [a].
29 Scribunt Nicephorus [b] & Socrates [c] ecclesiasticus, & post illos Ioannes Cu-
spinianus [d], Valentinianum primum, cùm destinasset superinducere vxori
Seueræ, aliam vxorem Iustinam Iustini filiam, legem publicè promul-
gasse, vt cuicunque libitum esset duas legitimas vxores habere, liceret:
30 tamen illa lex seruata non fuit. Non secus quàm nec ea, qua Cabades rex
Persarum, filius Perosæ, tempore Anastasij Cæsaris statuerat, vt cōmūnes
vxores essent, quinimò & ob illam Persæ illi imperium abrogarunt, & in
vincula coniecerunt, & Blasium alterum Perosæ filiū elegerunt in regem [e].
31 Crispus Sallustius, coniugij necessitudinem apud Numidas & Mauros leuē
dicit esse, quia singuli pro opibus, quisque quàm plurimas vxores, denas alij,
alij plures habent, sed reges eo amplius. Et ita animus multitudine distra-
hitur, nulla pro socia obtinent, pariter omnes viles sunt [f].

a Pompo. Mela libr. 1. cap. 8. Plin. libr. 5. cap. 8.
b Mela, d. 1. libr. c. 8.
c Solinus, cap. 33.
d Strabo, lib. 16.
e Cæsar, libr. 5. comment.
f Herod. in 4. & Dio do. in 4.
g Athenæus, libr. 12. dipno. cap. 5.
h Gellius libr. 15. c. 20.
i Eusebius. libr. 6. præpa. Euangel. Diodo. in 2. de Thracibus quoque Heraclides, de Politijs, in illis.
k Cic. 5. Verrina.
l Suetonius Tranq. in Iulio, c. 52.
m Innoc. 3. in c. gaudemus, c. 8. §. quia verò, de diuort. lib. 4. Decreta. tit. 19.
n Tatianus Assyrius oratio. contra gentes.
o Pla. in Timæo.
p Aeneas Syluius, li. 4. de dict. & fact. Alphonsi cap. 8.
q Tertullia. libr. 1. cont. Marcio.
r Epiphani. tomo 2. libr. 1. con. hæres. 25.
s Idem Epipha. eod. libr. hæresi 3.
t Strabo, lib. 16.
v Iul. Cæsar, libr. 5. commentar.
x Polyd. Virgil. libr. 10. Histor. Anglicæ pag. 170. Et libr. 1. de inuent. rer. c. 4.
y Lamb. Montf. libr. tumultuum Anabaptistæ.
z Nicepho. Calist. li. 7. histor. ecclef. c. 46.
a in lib. qui testamētum 12. patriar. inscribitur, cap. 4.
b Nicepho. Cali. lib. 11. histor. c. 33.
c Socrat. lib. 8. Histo. tripart. c. 11.
d Ioan. Cuspin. in Cæsar. in vita Valentiniani & Valentis.
e Nicepho. Cal. libr. 16. histor. c. 36.
f Sallust. in bello Iugurthi.

De coniunctione & consensu, quæ in nuptijs requiruntur. Cap. 3.

1 *In nuptijs coniunctio corporum & animorum sunt.*
2 *Amoris coniugalis exempla. Tanausius rex Gotthorum.*
3 *Matrimonium duas habent præcipuas partes substantiales, consensum, qui præponderat concubitui.*
4 *Matrimonium cum continentia etiam verum, in beatissima virgine Maria, & Iosepho.*
5 *Ammon cum vxore continetur, & sine mixtione vixit.*
6 *Proles & coniunctio, consummatio & probatio matrimonij initi.*
7 *Consensus nuptijs ineundis tantùm, sponsi & sponsæ necessarius, matrimonium perficitur.*
8 *Quare indissolubile & perfectum matrimonium inter Christianos sine consensu parentum, & non inter Ethnicos.*
9 *Nuptiæ quare exigant consensum parentum, in quorum sunt potestate coniungendi. Officium paternum dotare filias, & quærere filijs conditionem.*
10 *Consensus parentum in nuptijs filiorum filiarúmue familias, iure ciuili Romanorum necessariò exigitur.*
11 *Pœna edicti regij & raptus in eos, qui pelliciunt & persuadent matrimonium filiabus sine voluntate patris.*
Lege 12. tab. non traducenda suasione ingenua virgo.
12 *Consensus parentum etiam in nuptijs repetendis exigitur.*
13 *Proximorum non exigitur in nuptijs necessariò consensus.*
14 *Matris consensus quando in nuptijs filiarum exigitur, in minore orbata ratione.*
15 *Filiafamilias post 25. annum, impunè sine consensu patris nubit, & Burdigalæ post 20.*
16 *Furiosi & absentis patris non obest omissus consensus.*
17 *Filij emancipati sine consensu patris impunè ducunt vxores.*
18 *Vxorem meretricem ducere inter opera charitatis est.*
19 *Nuptijs videtur emancipari filius à patre, ex lege Numæ Pompilij.*
20 *Apud alias gentes in filiorum filiarúmue nuptijs parentum consensum natura dictante statutum.*
21 *Apud Græcos consensum patris in nuptijs filiarum exigi.*
22 *Iure orientali separatæ nuptiæ minoris 25. annis filiæ sine consensu patris.*
23 *Filia, quæ sine patris, vel fratrum, vel proximorum consensu nubit, iure Langobardorum priuatur successione.*
24 *Edictum Henrici 2. de nubentibus sine consensu parentum, & de pœnis.*
25 *Balduinus Ferreus abducens vxorem Iuditham filiam Caroli Calui regis communione fidelium, consilio Episcopum priuatus est.*
26 *Raptoris instar est, qui coniungit sibi volentem qualis sine consensu parentum, & pœna raptoris afficiendus.*
27 *Amare persuadens tenetur interdicto de seruo corrupto.*
28 *Matrimonia consensu patris non fiunt inuita filia.*
29 *Superbarum filiarum matrimonia à parentibus procurata detrectantium pulcherrima castigatio.*
30 *Samnitum nuptiarum diligendarum institutum publicum.*

Dicitur

1 ICITVR deinceps in finitione, nuptias habere coniunctionem, quæ est vnio corporis, & animorum seu voluntatum, erunt quippè duo in carne vna [a]. Et rursum ad mulierem dictum, Et eris subdita, & appetitus subditus viro [b]. Et iterum, Mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter, vir potestatem sui corporis non habet, sed vxor [c].

2 Neque amore isto & concordia hac maritali præstantior vel firmior esse potest, vel debet, vt olim ea Tanausius rex Gotthorum cum exercitu suo, ab Asiæ amœnissimis subactis ditionibus reuocatus fuerit ad sua [d]. Extant amoris coniugalis celeberrima exempla apud Valerium Maximum [e].

3 Itaque in matrimonio contrahendo consensus præcipuas obtinet partes & substantiales, secundas concubitus: dictúmque ideo, nuptias facere consensum, non concubitum [f], & nuptias solo consensu perfici [g], & inter inuitos aut dissentientes non contrahi [h], liberáque esse debere matrimonia [i]. Sic enim maiores nostri rati sunt, verum & honestum amorem coniugum animis solis constare, teste Vlpiano [k], nec coitum, sed affectionem maritalem matrimonium facere [l]. Quò fit, vt consensus & præsentis temporis in electione coniugij, illud firmum & indissolubile faciat, etsi alter illorum post illud alteri se coniunxerit corpore [m]. Et verè transacta matrimonia dicuntur etiam illa, quibus nulla corporalis copula accessit [n].

4 Veluti illud, quod inter beatissimam Dei genitricem Mariam, quæ virum nunquam cognouit [o], & beatum Iosephum eius sponsum interuenit. De cuius desponsatione loquens D. Augustinus [p], *hoc exemplo*, inquit, *magnificè fidelibus insinuatur coniugibus; seruata etiam pari consensu continentia, posse permanere, vocarique coniugium non permixto corporis nexu, sed custodito mentis affectu.*

5 Refert eius matrimonij continentiam in Ammone, & vxore eius Nicephorus

6 Calistus [q]. Proles namque bonum quidem est matrimonij, & coniunctio corporum licitè accedit post initum matrimonium: cæterùm ea non sunt matrimonium, sed appendices & consummatio matrimonij [r]. Arguit tamen coniunctio corporum, matrimonij vinculum præcessisse, consuetudóque, quam quis cum libera muliere, quæ quæstum non facit corporis, habet, probationem facit certissimam matrimonij [s].

7 Cæterùm hîc obseruandum est, consensum, qui in nuptiis necessariò exigitur ad eas perficiendas, sponsi & sponsæ tantùm esse [t], quod pertinet ad sacramenti & matrimonij veritatem: vsque adeò, vt parentibus dissentientibus factum matrimonium verum sit, & indissolubile, expresè adhuc concilio Tridentino decisum [v], faciunt capita tituli de matrimonio contracto contra interdictum ecclesiæ, lib. 4. Decretal. tit. 16. & si qui contraxerint pœnis iuris ciuilis cuiusque regionis subiiciantur, & quamuis prohibeantur huiusmodi matrimonia temerè inita, & citra ritus, quos & sancta Dei & Catholica ecclesia, & iura ciuilia, & mores boni, & honestas statuunt. Honestum quippè, quamuis non necessarium iure diuino & pontificio, parentes consulere [x].

8 Nec mireris, quod inter Christianos hoc receptum sit, etiam contra consensum patris matrimoniū, hoc verū esse, si ritus illi voluntatis expressi sint, maximè sacris aduenientibus præcibus: diuersum autē apud Ethnicos esse. Nam iure diuino, quod Deus coniunxit homo nō potest separare [y]. Neq; in his quæ ad sacramenta pertinēt, patria cōsideratur potestas [z]. Et relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ [a]. At iure gentili & ciuili, & solui poterat matrimonium. vnde & factum aduersus leges irritum pari licentia reddebatur, vt infrà docebimus. Et Iulius Paulus [b] sic respondit, *eorum*

a Genes. 2. can. lex diuina, 27. q. 2. D. Matth. cap. 19.
b Genes. cap 3.
c 1. ad Corinth. 7. c. non debet, de consang. & affinit.
d Ioan. Gotthus, lib. 1. de gest. Gottho. cap. 25.
e Val. Max. lib. 4. c. 6.
f l. nuptias, de regu. iur. lib. 50. P. titul. 17. § nuptias itaq;, de nupt. in auth. colla 4. §. illud, quib. mod. nat. effic. leg. l. fi. C. de repud. lib. 5. C. titul. 17.
g c. cùm locum, & c. fin. de spons. apud Grego. ca. sufficiat, & can. matri, 27. quæst. 2.
h Celsus l. si patre rogante, l. 22. de rit. nupt. libr. 23. P. tit. 2. Martia. l. inuitā, l. 20. eod. titul. Diocl. & Maxi. l. neque ab initio, l. 14. & l. nec filium, 12. de nupt. libr. 5. C. titul. 4.
i d. l. neque ab initio, l. fin. de spons. lib. 5. C. titu. 1. Alexand. Imp. l. 2. de inutil. stipul. libr. 8. C. titul. 39. Paul. l. Titia, l. 134. de verbor. oblig. lib. 45. P. titu. 1. c. gemma, & cap. requisiuit, de sponsal.
k Vlpia. l. 3. de donatio. int. vir. & vxo. lib. 23. P. titul. 1.
l Vlp. l. cùm hic status, §. si diuortiū, versi. si diuortium, de donat. int. vir. & vxo. l. iubemus, de repud. C.
m c. fin. de spons. & ex conc. Ancyritano, c. 11. Syricius Papa in exemplis cap. 4. & ad Hymerium episcopū Taraconensem epist. 1. c. 4. de coniugal. ca. despōsatus, 27. quæst. 2.
n Isidorus, libr. 9. c. 7. August. de bon. coniug. c. 11. libr. de nupt. & concupisc. can. coniuges, & can. coniunx, 27. q. 2. can. non enim 32. quæstio. 1. Augusti. cont. Iulia. lib. 1.
o Lucæ, 1.
p August. lib. 2. de cōsen. Euangel. c. 1.
q lib. 8. Histo. eccles. Nicep. Cal. cap. 41.
r can. in nomine, 27. quæst. cap. debitum, de bigamis.
s l. in liberæ, de rit. nupt. in P. Gordia. l. si vicinis, l. 9. de nupt. C.

t can. sufficiat, 27. quæstio. 2. gloss. in ca. si. 22. q 2. glo. in capit. 1. de despon. Imp. & ibi Panor. glo. in l. Paulus, de stat. homi. v Sessio. 8. artic. 1. de reformat. matrimo. x gloss. in d. can. sufficiat, in verbo solus, & Ita intellige. y Matthæi capit. 5. & 19. 1. ad Corinth. 7. Lucæ c. 6. z cap. fin. de iudic. in 6. a Genes. 2. Matthæi 19. ad Ephes. 5. b lib. 2. recept. sent. titu. 20.

quæ in potestate patris sunt, sine voluntate eius, matrimonia iure non contrahuntur, sed contracta non soluuntur: contemplatio enim publicæ vtilitatis priuatorum commodis præfertur, hæc Paulus. Inficias tamen non eo, omni iure honestum visum fuisse & penè necessarium, præcedere parentum sententiam & consensum nuptias eorum, qui minores in horum sunt tutela & sacris, & eo magis quòd infirmum sit huiusmodi consilium insidiis multis, & captionibus expositum [a], officiúmque patris sit collocare in matrimonium filias & dotare, & quærere conditionem filiisfamilias [b], indissolubile maioti consilio est, legandum, cautiúsque vbi maius periculum, agendum [c]: maximè in filiabus, quarum sexus & infirmitas paternæ prouidentiæ vel iuris subsidium desiderat [d], vtporè quæ plerunque maritorum titillatione contra propria commoda consentiunt [e]: neque pudoris virginalis est, eligere maritum [f]. Itaque iure ciuili Romanorum, pro substantia nuptiarum inductum est, patris quoque consensum, cuius in potestate est, filius filiáue, adhibendum, & præmittendum esse: alioquin nuptiæ illegitimæ censeantur, & filij illegitimi [g]. Docet & Catullus in carmine nuptiali, filium expectare & sequi debere hanc voluntatem dum, ait:

At tu ne pugna cum tali coniuge virgo:
Non æquum est pugnare pater cui tradidit ipse,
Ipse pater cum matre, cui parere necesse est.
Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est:
Tertia pars matri data, pars data tertia patri,
Tertia sola tua est, noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Scribit Arnoldus Ferronus [h] præter edicti hac de re generalis sanctio- 11
nem, Senatus Burdegalensis consulto vsqueadeò matrimonia absque voluntate parentum contracta, prohibita coërcitáue, vt capitalis pœna in ea contrahentes locum habeat, & presbyteros, eorum ministros, etiam profanos iudices damnare posse, & eos quoque, qui filium alterius ad nuptias impulissent sine patris consensu. Tractat & de pœnis in hos qui hæc tentarint Alexander [i]. Sed & rapuisse sine traductione [k], & pœnas raptus hîc habere locum nemo ambigit, pro seductis ita virginibus & filiisfamilias. Lex ita 12. tab. prohibebat, ingenuam virginem suasione traduci. Et Solonis lege Plutarchus meminit, qui verbis pellexisset adolescentulas, grauius punitos. Inuehitur in Critonem Chremes Terentianus, qui adolescentulos imperitos rerum, in fraudem illiciat solicitando, & pollicitando eorum animos lactet, ac meretricios amores nuptiis conglutinet. Sic Plautus [l],

Virgo atque mulier nulla erit, quin sit mala,
Quæ præter sapiet, quàm placet parentibus.

Tantum enim confidit lex ciuilis de parentum erga liberos solicitudine vt nullum affectum paterno præponi voluerit [m], & ratam omnino haberi voluntatem eius circa delectum personarum, quibus liberos morientes etiam post mortem committant defendendos, vt sufficiat solum paternum testimonium, ex sanctione Iustinianea [n]. Quæ omnia in nuptiis renouandis seu repetendis locum habent, si vidua minor adhuc filiafamilias, & iuuenis fuerit, vt ait Iulianus [o]. Quod & Cæsares Valentinia. Valens, & Gratianus [p], prorogant ad emancipatam viduam, iuuenem tamen & minorem 25. annis, ea lege, vt si in electione mariti, illius voluntas repugnet paternæ, & proximorum, tunc arbiter iudex adeatur, dicturus pro negotij qualitate sententiam. Necessariò namque aliter proximorum, sicut nec curatoris vel affinium vlla authoritas exigitur, & expectanda est sola voluntas eius, de cuius coniunctione tractatur [q]. Si tamen minor orbata patre sub tutela agat,

a Vlp. l. fin. de minor. 25. an. libr. 4. P. titul. 4.
b Martia. l. qui liberos, l. 19. de rit. nup. lib. 23. P. tit. 2. l. fin. §. vtramque, de dot. promi. lib. 5. C. titul. 11.
c c. vbi periculum, de electione.
d Vlpia. l. 1. & 2. ad SC. Velleia. lib. 16. P. titu. 1. §. 1. quib. alie. lic. vel non, li. 2 Instit. titu. 8.
e Honor. & Theod. CC. l. si pater pactum, l. 4. de sponsal. lib. 5. C. titul. 1.
f can. honorantur, 30 q. 2.
g l. Paulus, de sta. homi. lib. 1. P. l. 2. l. generali mandato, & l. seq. de rit. nupt. lib. 23. P. l. 2. & l. si vt proponis, C. de nupt. §. 1. de nupt. lib. 1. instit. Iustini. in l. vni. §. nec sit facultas, de rap. virgi. lib. 9. C. titu. 13.
h Arnold. Ferro. in consuetud. Burdegal. ad titul. 4. de dote & §. 3.
i Alexan. cons. 93. in 1. volum.
k l. Marcellus, de verbo. signifi. l. vni. de de rap. virgin.
l Plaut. in Persa, actu 3. scena 1.
m l. fin. de curat. furio. P.
n Iustinia. l. de creationibus, l. 20. de episco. aud. libr. 1. C. titul. 7. l. humanitatis intuitu, de impub. C.
o Iulia. l. nuptiæ, l. 18. de rit. nupt. lib. 23. P. titul. 2. l. si vt proponis post querelam, l. 7. C. de nupt.
p l. viduæ, l. 36. de nupt. lib. 5. C. titul. 4. l. in coniunctione filiarũ, l. 20. C. eod.
q Gordianus, l. in copulandis, l. 8. de nup. C. Pau. l. sciendum, l. 20. de rit. nupt. in P.

agat, & inter matrem & tutores & proximos de eligendo marito con-
trouertatur, tunc quoque adeundus erit iudex [a]: viuente autem pa-
tre eius voluntati est deferendum, si tamen sui officij paterni non sit im-
memor, alioquin si nubilem negligat filiam, & vigesimum quintum illa
15 expectans annum transegerit, arbitrium filiæ in eligendo sibi marito non
reiicitur, nec punitur: atque pater qui bonis suis nubentem intra eam æta-
tem poterat abdicare, & exhæredare liberè, post eam non potest [b]. Bur-
16 digale autem nec post vigesimum [c]. Quò fit etiam, vt negligatur consen-
sus etiam patris furiosi impune à filia familias [d]: eo quòd per illud consuli
illi commodè non possit, eadémque ratione absentium parentum vel
captorum ab hostibus post triennium à filiisfam. vel filiabusfam. consen-
sus non est necessariò requirendus, si modò tales sint nuptiæ, quas certum
17 sit patrem non repudiaturas, vt notant Paulus & Iulianus Iuriscosul [e].
Ita & filius emancipatus sine consensu patris vxorem ducere potest, secun-
dum Modestinum [f], nec ob id iustè à patre exhæredatur: nisi, inquit
Vlpianus [g], tam ignominiosam vxorem duxerit filius, quæ dedecori sit
tam ipsi, quàm patri talem mulierem, habere, quo casu pater iure suo vti
poterit. Quanquam hodie nec hanc esse contenderem iustam exhære-
dationis causam, eò quòd inter causas à Iustiniano non comprehenda-
18 tur [h]. Et receptum sit hodie inter opera charitatis esse etiam meretricem
per nuptias à fornicationis consuetudine reuocasse: quod enim agitur
ita, in remissionem dicitur pertinere peccatorum [i]. *Nec est culpandus*,
inquit D. Hieronymus [k], *Oseas propheta, si meretricem quam duxit ad pudici-
tiam conuertit, sed potius laudandus, quod ex mala bonam fecit*. Et scœnicæ mu-
lieres, si pœniteat sceletis rectè, gratia præcedentis vitæ facta à principe,
vt aliæ nubunt [l]. Quamobrem nos prohibitionem iuris ciuilis de non
nubendo sine consensu patris, intra cancellos & fines patriæ potestatis
coërcebimus, qua pendente cura & solicitudo liberorum maximè officio
paterno relinquitur, eáque soluta à patre quodammodo abdicatur, mo-
19 netúrque filius missus è manu, vt in posterum non fisus paterno labori
sibi prospiciat & consulat, suæ enim potestatis tunc fit. Docet & lex Numæ
Pompilij, nuptiis emancipationem quandam filiorum fieri, dum statuit [m],
si pater filio concesserit vxorem ducere futuram sacrorum ac bonorum iuxta leges par-
20 *ticipem, patri posthac nullum eius vendendi filium esto*. Hanc etiam potestatem
obseruant alia iura, quæ de consensu paterno nuptiis filiarum filiorúmue
tractant, & easdem ferè admittunt distinctiones. Aliæ namque gentes,
etsi potestatem in filios non dicantur habere parem Romanis in liberos [n],
nihilominus natura admonet ipsa, adhiberi in horum coniugiis debere
patris voluntatem. Ita ratio dicitur ciuilis quoque & naturalis hoc sua-
dere [o]: quia iuris naturæ quoque est matrimonium [p], diuináque eius insti-
tutio. Diuini quoque & naturalis iuris honor, qui parentibus exhiberi
debet [q]. Sic & apud Græcos obseruatum esse docet Homerus [r], dum An-
tinous Telemachum ita alloquitur,

21 *μητέρα σὴν ἀπόπεμψον, ἄνωχθι δέ μιν γαμέεσθαι*
τῷ, ὅτεῳ τε πατὴρ κέλεται, καὶ ἁνδάνει αὐτῇ, id est,
Matrem tuam dimitte, iube autem eam nubere
Illi cuicunque pater iusserit, & ipsi placuerit.

Apuleius [s] cùm tradit rationes, quibus non videatur illi nuptiæ legi-
timæ inter cupidinem & Psychem, eam quoque adfert, quòd clam paren-
22 tibus nullóque adhibito teste factæ fuissent. Inter sanctiones pontificias iu-
ris Orientalis [t] extat vna patriarchalis Constantinopolitani Patriarchæ, de
Hypothesi proposita nuptiarum initarum cũ Mitza filio Bombylæ conque
rentis, ab Anthimio filio cuiusdam Leonis nullo præcedente vel sequuto
consensu Bombylæ patris: statuitúrque eas nuptias nullas esse, vtpote factas

 sine

a Ver. & Antoni. l. 1. C. de nupt.
b §. causas, vt cum de appell. cognos. in authen.
c in consuet. Burdegal. titu. 4. de dote §. 2.
d Vlpia. l. si nepos. l. 9. de rit. nupt. in P. Iustin. l. si furiosi, l. 25. de nupt. C. §. vn de quæsitum, eod. titul. ap. Iustinia.
e l. si ita, l. 10. & l. si filius eius, l. 11. de rit. nupt. P.
f l. filius emancipatus, l. 25. de rit. nup. in P.
g Vlp. l. 3. §. si emancipatus, in 1. de bono. poss. cont. tab. lib. 37. P. titu. 4.
h in §. causas, vt cum de appell. cog. in authen.
i Clem. 3. in c. inter opera, c. 20. de spõsa. libr. 4. Decret. Grego. titu. 1.
k D. Hieronym. in Oseam 1. & can. non est culpandus, 32. q. 1.
l Iustinia. in l. imperialis. l. 23. de nupt. C.
m Dionys. Halic. lib. 2. Antiq. Romano.
n §. 1. de pat. pot.
o §. 1. de nupt.
p l. 1. §. fin. de iusti. & iur.
q Exod. c. 20. cum similib. l. 2. de iust. & iur.
r Homer. 2. Odyss.
s Apuleius, libr. 6. asini aurei.
t lib. 2. iur. Orienta. circa finem.

ſine conenſu paterno cum filia minore 25. annorum, ſeparandáſque veluti
non differentes ab ſcortatione. Langobardorum ſeu Inſubrum iure [a], filia 23
quæ ſine patris conſenſu, vel fratrum, vel proximorum, cum alio, quàm ei
cui deſponſata vel promiſſa eſſet, nupſiſſet, priuatur ſucceſſione paterna,
quæ proximioribus ea expuncta deffertur. Gallico noſtro iure lata eſt Hen- 24
rici 2. conſtitutio anni 1556. quæ prohibet matrimonia, vt clandeſtina, filia-
rum filiorúmue familias, inſciis, & inconſultis, inuitíſque parentibus fieri:
alioquin ea attentantibus licere parentibus eos eáſue exhæredes facere,
donationes illis factas reuocare. Hóſque declarat ipſo iure incapaces om-
nium lucrorum prouenientium ex conuentionibus matrimonialibus pa-
trum & matrum, vel delatorum ex conſuetudine locorum: caſtigationem
pœnalem tum contrahentium, tum proxenetarum arbitrio iudicis com-
mittens: exceptis tantùm filiis maioribus triginta annorum, & filiabus 25.
quos nubentes inuitis parentibus eximit à lege, dummodò conſuluerint
prius ipſos parentes, quamuis non obtinuerint exquiſitum conſenſum.
Antea Balduinus Ferreus præfectus Flandriæ cùm ex ſylua nocte inconſulto 25
patre Iuditham filiam Caroli Calui regis Gallorum abduxiſſet, & pro vxore
habuiſſet, conuocato per regem pontificum conſilio damnatus, & ex pio-
rum loco motus anno domini 862. Is autem eius rei gratia Romam petiit
abſolutionis & expiationis conſequendæ gratia, vtque de raptu ſe purga-
ret: tandémque regi conciliatus nuptias celebrauit teſte Meyero [b]. Et ra- 26
ptoris inſtar eſt, qui virgines etiam volentes ſibi ſine parentum conſenſu cō-
iungit, pœnáque raptoris vltimi ſupplicij plectitur à Iuſtiniano C [c]. ſi qui-
dem quamuis volenti non fiat iniuria filiæ [d], nihilominus patri fit ex atten-
tata filiæ pudicitia, ſuóque nomine agit, etſi filia agere non poſſit [e]. Tene- 27
túrque & interdicto de ſeruo corrupto, vt deteriorem filium filiámue fa-
ciens, qui perſuaſit vt amator amatríxue eſſet, vt ait Vlpianus [f], & Paulus [g]
dicebat intereſſe parentum, animos liberorum non corrumpi. Quanquam
mitius agatur cum iis raptoribus qui inuitis parentibus, conſentientibus
tamen filiabus, eas rapuerunt, quo caſu raptus excuſatur, quod pertinet
ad efficatiam matrimonij [h], quod ſua natura conſenſu vtriuſque coniugis
celebratum firmum eſt. Præponunt tamen iura ciuilia voluntatem patris,
filiæ. Quam tamen cogi à patre nolūt, vt libera ſint matrimonia, prout mo- 28
nui, niſi forſan vtantur illa honeſta coactione, de qua meminit Iulius Pol-
lux [i], per quam ingenium patris deiicere poteſt ſuperbiam filiorum, ſi 29
monilia & cauſam ſuperbiendi filiabus adimant, veluti, inquit, qui aſinos
admittunt, faciunt; ſi enim equæ aſinorum congreſſum aſpernantur, eóſque
laceſſunt, equarum iubas radunt, & ad fontes deducunt: hæ verò tanquam
in ſpeculo cernentes defformitatem corporis & iubæ ſplendorem amiſſum,
deterioris poſteà animalis congreſſum admittunt. Sed & Samnitibus alia 30
lex honeſta quidem erat, & quæ ad honeſtatem excitaret teſte Strabone [k],
vt nec parentibus filias ſuas quibus collibuiſſet dari nuptui fas eſſet: verùm
quotannis decem præſtantes decerni virgines ac optimos totidem ado-
leſcentes: ex iis, primam primo: ſecundam, ſecundo, & ita deinceps hoc
pacto. quod ſi is qui primam accepit honeſtam, iuſtam inſtitutionem
mutauiſſet in deterius, habitus contemptui pro ignominia erat, & ei locata
adimebatur.

a l. fi. de ſponſal. lib. 2. Langobard.

b Meyerus, libr. 2. Hiſtor. Flandriæ.

c l. vni. §. etſi quidē, de rap. virgi. lib. 9. C. titul. 13. §. 1. de rapt. mulierib. colla. 9. titu. 13.

d l. cùm donationis, C. de tranſact., l. ſi venditor, de reſcri. vēd. C. l. 2. de actio. emp. C.

e Vlpia. l. 1. §. vſque adeò, de iniur. libr. 47. P. titu. 1. Caius. l. ſi quis ſeruum meum, l. 26. Neratius, l. pater cuius, l. 41. eod. titul.

f Vlp. l. 1. de ſer. corrup. lib. 11. P. tit. 3.

g Paul. l. vt tantùm, l. 24. eod. titul.

h cap. pen. de rapto. lib. 5. Decreta. titu. 18. can. 1. & ca. lex illa, 27. q. 2.

i Iulius Pollux, libr. 3. Onomaſt. c. 11.

k Strabo, lib. 5. Geograph.

De

De indiuidua matrimonij & diuini & humani iuris ſocietate. Cap. 4.

1 Societas in matrimonio, diuinæ & humanæ domus.
2 Theogenæ Agathoclis vxoris honeſtum reſponſum de ſocietate maritali.
3 Indiuiduam eſſe ſocietatem matrimonij, nec vxorem eſſe temporalem, nec filium.
4 Vxorem ſuam Cato Vticenſis conceßit Hortenſio liberorum cauſa.
5 Vxores precariæ, & temporariæ mercede conductæ Saracenis, Romanis, Spartiatis, Aegyptijs.
6 Societas coniugalis facit communionem rerum vtriusque familiæ, habitationis, domicilij, vnde dicitur ducta vxor.
7 Matrimonia ferre coniuncta indiſſolubilia lege Romuli, & ſuccedebat eo modo coniuncta viro.
8 Excommunicati, ſi modo ſeorſum ab vxore manentes, nolentes redire: viri conſulares ſolent ſeorſum ab vxoribus habitare.
9 Vxorem inuito marito pater non poteſt retinere.
10 Vxores radijs maritorum ſplendent, & infælicitatis eorundem ſunt participes.
11 Vidua artificis iurati, artem per ſeruum expertum non magiſtrum, poteſt exercere.
12 Viduæ viuum retinent mortuum maritum.
13 Anima defuncti, viduæ ſuæ ægrè fert ſecundas nuptias.
14 Vxores vnà cum virorum mortuorum corporibus ex lege concrematæ apud Vuendos & Catheos.
15 Coniugibus vnà debet eſſe communis religio.

1 DICITVR finitioni nuptiarum quoque indiuidua vitæ conſuetudo, & iuris diuini & humani communicatio: quæ nobis exhibent perfectam & indiſſolubilem ſocietatem matrimonij, vt non immeritò ſummus Pontifex [a] argumentetur à ſocietate ad matrimonium: vocat & Gordianus Cæſar [b] vxorem ſociam rei humanæ, & diuinæ domus: ſic Horatius [c] ſociam vocat epitheto congruo vxorem,

Manet ſub Ioue frigido venator,
Sociæ coniugis immemor.

ex lectione Lambini. Neque enim prohibita viro permiſſa ſocietas inter
2 aliquos, quandiu vixerint [d]. Et Theogena vxor Agathoclis regis Siciliæ, cùm in Aegyptum remitteretur morituro Agathocle ægrè ab eo diuulſa dicebat, nubendo ſe non proſperæ tantùm, ſed omnis fortunæ iniſſe ſocieta-
3 tem, vt author Iuſtinus ex Trogo [e]. Indiuiduam autem hanc eſſe, omni conſenſu nationum, quæ ratione vſæ fuerint, ferè ſemper receptum eſt, vt & ex ſententia Solonis [f] de vxore coniicere poſſumus.

Ζεὺς γὰρ μέγιστον, τοῦτ' ἐποίησεν κακὸν
καὶ δέσμον ἀμφέθηκεν ἄρρηκτον πέδῃ
ἐξ οὗτε τοὺς μὲν ἀΐδης ἐδέξατο,
γυναικὸς εἵνεκ' ἀμφιδηριωμένους. id eſt,

Iupiter maximum hoc ipſum fecit malum,
Scilicet quòd cognoſcamus æqualem
Omnium mulierum ſortem,
Et vinculum conſtituit indiſſolubile,

Ex quo ſolutos Pluto aliquos accepit pro vxore pugnantes. Sed latius de ſolutione paulò pòſt, modò annotaſſe ſufficiet, vxorem eſſe non poſſe temporalem, ſed perpetuam quandiu vixerit: Nam nec moribus noſtris con-

a cap. 2. de ſponſal.
b Gordia. l. aduerſus, l. 4. de crimi. expil. hæred. lib. 9. C. tit. 32.
c Horat. 1. car. Ode 1.
d Paul. l. 1. pro ſocio, lib. 17. P. titu. 2.
e Iuſtinus, lib. 23. hiſtoriæ.
f Solon, in Gnomis.

uenit filiũ habere temporalem, vt ait Paulus Iurisc.[a] Etsi more aliquo an- 4
tiquo aliquando receptum fuisse legamus aliud quidpiam diuersum: si tamẽ
verum sit probatum fuisse quod Strabo[b] tradit, Catonem Vticensem vxo-
rem suã Martiam concessisse Hortensio liberorum causa. Plutarchus[c] etiam
contracta sponsalia dixit Philippi patris voluntate. Similes certè illis qui 5
precariò vxores habebant, vel ad tempus conducebant mercede, qualem
morẽ tribuit Sarracenis Ammianus Marcellinus[d]. Scribit & Rhodiginus[e],
sed alibi non legi, Romanos cùm liberorum satis ex sua vxore suscepisse
viderentur, vxorem alteri, qui liberis egeret, cedere solitos. Vt Plutarchus[f],
apud Spartiatas probis viris vxores infœcundas habentibus, alienas prolis
causa adire licitum fuisse. Scribit quoque ex lege Lycurgi licuisse aliquan-
do seniori viro, vxori iuueni probum & honestum adolescentem admisce-
re, & vbi eam generoso semine complesset, suum ipsorum quod natum es-
set efficere. Quod improbat meritò D. Augustinus, ad Claudium lib. 5. con-
tra Iulianum[g]. Meminit Suidas[h] Vulcanum Aegypti regem, modestiæ tu-
lisse legem Aegyptiis, quorum vxores apud maritos perseuerare ignorarent.
Societas hæc vitæ inducit communionem inter coniuges rerum & earum
dominij, vt ait Paulus[i]. Commiscetur familia, & quæ vxoris sunt fiunt, ac 6
si viri essent, propria; & contrà, quæ mariti, ac si vxoris, censentur ab Vl-
piano[k]. Et proinde altero coniugum alteri subripiente quippiam, furari
non dicitur, nec eius nomine, sed rerum amotarum actione repetitur sub-
tractum[l]. Dicitur incola eiusdem ciuitatis vxor, cuius est maritus, apud
Papinianum[m]: vt contra legata vxori habitatio ratione societatis fit com-
munis viro eius[n], ibiq; habere dicitur vxor domicilium, vbi maritus ha-
bet vel habuit, si decesserit[o]. Ideò Clemens Alexandrinus[p], *honestum*, in-
quit, *est, vt viri vxoribus fidem habentes eis domus custodiam permittant, vt quæ eis
ad hoc opitulatrices datæ sunt.* Sequitur vel sequi debet semper virum suum
vxor, in vita & in morte[q]: nisi vagari incipiat vir[r], vel exularet, vt ait
Aeschines[s], iis vna caro[t], vna domus, vnumque sepulchrum[v]. Proinde
Pomponius[x] pro perfectione nuptiarum ex ritu Romanorum desiderare vi-
detur, vt vxor in domum viri ducatur: *deductionem namque*, inquit, *opus esse
in mariti non in vxoris domum, quasi in domicilium matrimonij.* Indéque tracta est
appellatio, ducere vxorem, pro accipere vxorem; etsi sola deductio in do-
mum, nisi sponsalia præcesserint, vel alia argumenta, nuptias non probent
per se, vt notat Vlpia[y]. Promissione autem accedente de habenda ea vxo-
ris loco maximam vim addit[z]. Ex lege Romuli apud Dionysium Halicar- 7
nasseum[a], per sacra farris vxor ducta coniugio, nullo redissolubili iun-
gebatur, erátque mulier viro obsequens & pudica, & domus domina æquè
ac maritus, & in eius mariti bona succedebat hæres, sicut parentis filia: ex
asse quidem, si is intestatus & sine liberis decederet, si cum liberis vnà cum
illis. Statuit aliquando Synodus quædam Constantinopoli sub Manuële 8
eius patriarcha habita, vt notatur in responsis Dithyrrhachij[b] metropolitæ,
eos qui seorsum ab vxoribus remanent & noluerint conuenire, excommu-
nicatione notandos: quod intelligendum cum Vlpiano[c], si seorsum habi-
tantes non habeant inuicem honorem matrimonij: alioquin si habeant, ha-
bitationum diuisio non dirimit matrimonij affectionem & vnionem, *solent
enim*, inquit idem Vlpianus, *viri consulares ita seorsum habitare.* Hac ratione 9
pater detinens vxorem, cogitur conquerenti apud prætorem marito, in
domum maritalem deducere[d]: nec potest illam societatem paterna prærо-
gatiua turbare aut dissoluere[e]. Scriptum quippè vt non semel dixi, *relinquet
patrem homo, & adhærebit vxori*[f]. Singularis certè vel meliùs præstantissima
societatum ista, quæ authori natiuitatis præponitur, vt non solùm societas,
sed commixtio & confusio duorum animorum, & corporum in vno com-
posito, vnum quid faciens videatur: & animus viri in corpore vxoris, & vi-
cissim

a Pau. l. quæsitum, de adopt. libr. 1. P.
b Strabo, lib. 11.
c Plutar. in vita Cato. Vticens.
d Ammian. li. 14. Histo.
e Cæl. Rhodigi. libr. 15. c. 17.
f Plutar. in vita Lycur.
g in cano. si nõ sunt facienda adulteria, 32. q. 4.
h Suidas, in verbo ἥφαιστος.
i Paul. l. 1. rer. amota. lib. 25. P. titu. 2.
k Vlp. l. 1 §. si vir aut vxor. ad SC. Syllania. lib. 29. P. tit. 5.
l d. l. 1. & 2. & tot. titul. rer. amotar. in P. l. aduersus, de crimi. expil. hæred. C. l. quamuis, C. de furt.
m Papin. l. fin. §. item rescripserunt, in 2. ad municip. li. 50. P. titu. 1.
n l. cæterùm, de vsu & habitat. P.
o l. ea quæ, l. 32. ad municipa. P. l. exigere, de iudic. in P. libr. 5. l. mulieres, de dignitat. lib. 12. C. l. fin. de incol. li. 10. C.
p Cle. Alexandr. lib. 3. Pædagog. c. 11.
q can. vna quæque, 13. q. 2.
r l. quod nisi, l. 20. de oper. liberto. li. 38. P. titu. 1.
s Aeschines, episto. ad Senat.
t Genes. 2. can. sunt qui, 27. q. 2. can. deinde, 26. distin. Matth. 19.
v can. ebion. 13. q. 2.
x Pompo. l. mulierẽ, l. 5. de rit. nupt. in P.
y Vlpia. l. quæsitum, l. 9. de sponsal. lib. 23. P. titu. 1.
z §. quoniam, authẽ. Nouell. 74. Iustini.
a Dionys. Halicar. lib. 2. antiq. Roma.
b lib. 2. Iur. Orienta. 1. quæstio.
c Vlp. l. cùm hic status l. 32. §. si diuortium, de donatio. int. vir. & vxo. libr. 24. P. titu. 3.
d l. si innita, C. de nupt. l. 2. de libe. exhib. in P. l. fin. C. eod. titu.
e l. filiæ diuortium, & l. dissentientis, l. 5. de repud. libr. 5. C. ti. 17. l. filia, C. de inoff. testa. l. 1. §. fin. de lib. exhib. in P. l. reprehendenda, l. 5. de institut. & restit. sub condit. fact. lib. 6. C. titul. 25.
f Genes. 2. cum simi lib.

cissim mulieris in marito viuere & sedem sibi delegisse, vt non abs re D. Paulus scripserit, nuptam præcipuum habere studium, quomodo placeat
10 viro, & virum habentem vxorem, quomodo vicissim eam redamet [a]. Quãobrem & illæ illustrantur radiis maritorum, & eorum dignitate refulgent [b]: cum mariti dignitate concrescunt [c], & eorũ sentiũt fulgorem: æquum enim est & naturale [d], communicari honores, quibus communia sunt etiam infortunia, ob quæ non licet abire à iugo hoc matrimonij. *Quid enim tam humanum est*, inquit Vlpianus [e], *quàm fortuitis casibus mulieris maritum, vel vxo-*
11 *rem viri participem esse?* Placuit idcircò, nec iniustis rationibus, supremis orchestris, mortuo marito artifice, eius artificij quod nisi iuratis & peritis à republica permittitur cuilibet, viduam defuncti posse artificium mariti, ac si is viueret, per seruos expertos tamen in ea arte exercere palam, quamuis magisterij gradu insigniti non sint, & iure communi non nisi ab insignitis tractetur. Et ita Philibertus Buignonius [f] refert iudicatum fuisse à Senatu Lutetiano 13 cal. Decemb. anno 1427. & in comitiis Molinensibus 8. Octobris 1540. Ego quoque sæpè vidi Tholosæ eo modo Senatui placuisse, dum
12 subselliis eram assiduus. Videtur quippè adhuc extincto corpore coniugis, cum vidua nobilior coniunctionis maritalis portio remanere: viua nempe affectio, & animus qui immortalis est, cui iurata fuit viuente & superstite
13 corpore societas. Sicut & Iustinianus notat [g], animam defuncti coniugis
14 ægrè ferre superstitis secundas nuptias. Fuerúntque nationes aliquæ, apud quas vxores mortuis maritis vnà cum rogo maritali, vt perseueraret æqualis societas, iurebantur: veluti mos erat apud Vuendos, qui erant genus Sclauinorum, in agris Saxonum & Thuringorum habitantes, vt tradit Vunefridus Anglus, qui posteà Bonifacius appellatus est, episcopus Moguntiaci factus, in epistola ad Edoardum Anglorum principem, teste Beato Rhenano [h]. Idem apud Catharos prope Adrastarum terras in India lege scitum & seruatum, ob fœminæ cuiusdam beneficium in maritum paratum, teste Diodo-
15 ro Siculo [i]. Strabo [k] hos vocat Catheos subscribens reliquis. Et quia in hac societate coniugali, est diuini & humani iuris communicatio: quemadmodum bona, sic & affectio æqualia esse debent, & religio, qua vita nostra maximè constat, vt ait Plinius [l] eadem vtrique esse debent coniugum. Neq; cum sectæ alicuius hominibus vel mulieribus disparis religionis inire nuptias lex permittit: veluti inter Iudæum & Christianam, vel Christianum & Iudæam, alioquin capitali supplicio imminente [m]. Et Leo & Anthemius CC. tradunt [n], sponsalia dissolui posse propter impudicam conuersationẽ, aut religionis vel sectæ diuersitatem. Explicant tamen illud intelligendum, si ante contracta sponsalia ignorassent diuersitatem: nam si sciuerint antè, impunè ea non dissoluunt [o], sed sibi imputare debent. Iubet Plutarchus [p], vt vxor in religione similis sit marito, néue aliam peregrinam admittat. *Nam*, inquit, *nulli Deo sacra occulta & abscondita grata sunt.* Sed de hoc in solutionis causis matrimonij, latiùs paulò post.

a Corinth. 7. ad Ephes. 5. ad Colo. 3.
b § hæc itaque, de cõsul. in authẽ. l. Fœminæ, l. 8. de senato. lib. 1. P. titul. 9.
c Iustin. l. fin. de nup C.
d l. secundum naturam, de reg. iur. P.
e Vlp. l. si cùm dotẽ, l. 23. §. si maritus, solu matrim. libr. 24. P. tit. 3. l. patre furioso, l. 8. de iis qui sunt sui vel alie. iur. libr. 1. P. titul. 6.
f Buignio. in legib. abrogat.
g Iustinia. §. quæ verò, de nupt. in authent.
h Rhenanus, in fine 1. lib. rer. Germani.
i Diodo. Sicul. libr. 17. anno 9. Alexand.
k Strabo, libr. 15.
l Plin. lib. 14. cap. 1.
m Valentin. Theod. & Arcad. CCC. l. ne quis, l. 5. de Iudæis lib. 1. C. titu. 12.
n l. fin. de sponsal. li. 5. C. titu. 1.
o l. si legibus, l. 16. de episcop. audiẽ. lib. 1. C. titu. 7.
p Plutar. in præcep. connubialib.

De ritibus nuptiarum. Cap. 5.

1 *Solemnia & ritus nuptiarum quare adijciuntur, hique varij.*
2 *Consensus in nuptijs alio modo quàm verbis exprimitur.*
3 *Verba qualia in nuptijs consentiendis exiguntur.*
4 *Caiæ nomen in nuptijs pangendis cur.*
5 *Verba matrimonij contrahendi seriò, non iocandi causa, obligant.*
6 *Verba etiam ioco dicta semper interpretantur pro matrimonio ferè.*

7 Ritus nuptiarum quidam necessarij, quidam minimè.
8 Praces matrimonijs adiecta in omni Ecclesia Orientali & Occidentali: & palàm & publicè contrahi iubet Ecclesia, quare.
9 Clandestina matrimonia, non erant tribus obseruatis.
10 Banni, quid in nuptijs.
11 Moscouia matrimonia publicè tantùm fiunt in Ecclesijs.
12 Clandestina matrimonia, quod pertinet ad Ecclesiam rata non sunt, quamuis firma per se & apud Deum, & quare. vide nume. 15.
13 Clandestina matrimonia, ab Ecclesia approbari debent.
14 Asserens matrimonium, probare debet.
16 Instrumenta matrimonialia, quomodo probant matrimonium.
Instrumenta, pompa, dos, & apparatus non faciunt matrimonium, sed ne clam fiat exiguntur.
17 Matrimonia inita Romæ à sacerdote Cereris.
18 Nuptiarum solemnia Hebræis per hebdomadam.
19 Ritus quidam nuptijs Romanorum adhibitus ex Plinio, de colo, fuso, stamine, spina, nucibus, confarreatione, adipe, sudo & lupino, lana.
20 Taxillarum puellæ nupturæ publicè se exponunt tuba, & venienti posteriora primùm, posteà anteriora denudant, & si placita illic nubit.
21 Ritus & forma, qua apprehensis dextris iunguntur coniuges, ex formula Iudæorum præcationibus diuinis additis, instrumento, epulis, & concubitu.
22 Romanis interdum ritus nuptiarum similes superioribus manus apprehensus, epithalamiorum & ominationis bonæ.
23 Vxor legitima & materfamilias Romæ fiebat ea conueniente in manum mariti, quomodo. Vxor materfamilias quæ dicebatur: & de triplici formula ducendi vxorem apud Romanos.
24 Vxor per coëmptionem quomodo fiebat, & conueniebat in viri potestatem.
25 Manus & mancipium potestatem significat.
26 Coëmptio quid.
27 Fœmina olim nunquam erat sui iuris, sed in aliena semper potestate, aut patris, fratrum, propinquorum, aut mariti, nec sine horum obligabatur authoritate. & numero 30.
28 Vestales tantùm erant sui iuris.
29 Mulier nupta etiam apud Græcos in potestate mariti.
30 Coëmptione simulata, aliæ fiebant Romanis alienationes. Coëmptio nuptiarum tribus assibus fiebat.
31 In manu mariti fiebant & nuptiæ per confarreationem, & quomodo.
32 Nuptiæ per farreationem sacræ & pontificum Ethnicorum & aliorum.
33 Nuptiæ sacræ farracia quare.
34 Matresfamilias hodiè quæ dicantur etiam.
35 Nuptiæ vsu contractæ, & vxor vsu quid.
36 Vxor contestata erat concubina.
37 Vxor vulgaris concubina. Concubina honesta, vxor.
38 Concubinam cum vxore habere non licebat.
39 Concubina honestatem matrisfamilias amittebat.
40 Ritus alij Romanorum in nuptijs.
41 Aqua & ignis in nuptijs cur adhibebantur.
42 Cymbrorum coniugia firmabantur vnguium resecatione.
43 Theutones coniuges, capillos mutuò detondebant.
44 Armenij auriculas denotabant.
45 Elamitæ pungebant ad sanguinem vsque digitum.
46 Ritus aliarum gentium in nuptijs firmandis, Numidorum, Dacum, Hũgarorum, Scicionitarum, Tarentinorum, Scytharum, Cardiensium.
47 Cardienses ignem accendebant nubiles ipsum, quo extincto fiebat diuortium. igni aquam inijcere, prouerbium quid.

In

1 N NVPTIIS aliqua ſubſtantialia, & alia non ſubſtantialia
perpendere oportet: iam autem formam ſubſtantialem mo-
nuimus in conſenſu contrahentium conſiſtere [a]. Siquidem
reliqui ritus & ſolemnia, vel ad ſubſidium coniugum, vel ad
probationem geſtorum. Idcirco & forma contrahendi varia,
ritusq́; varij, veluti, expreſſo conſenſu, verbis, & ritibus. Quã-
2 quam & ſine verbis alio modo expoſito cõſenſu fiant, quemadmodum dum
3 mutus mutáue nuptias contrahunt [b]. Verba qualiacunque ſint, dummodo
conſenſus ille de præſenti tempore exprimatur, etiam nihil intereſt; ea
enim interdum ſunt, *ſe pro vxore habiturum, & pro marito habituram*, vt ait Ale-
4 xander 3. ſum. pont. [c] vel *accipio te in meum, & accipio te in meam* [d]. Apud Ro-
manos vſurpata, *ego tibi Caius, tu mihi Caia*: à tempore Caiæ honeſtæ matronæ,
5 & optimæ lanificæ, ſecundum T. Probum [e], & Plutarchum [f]. Sunt & ijs ſi-
milia, prout moribus regionum recepta ſunt, quæ nodum iniiciunt copulæ,
ſi modò ſeriò, non iocandi animo pronuncientur [g]: ſicuti nec iocandi cauſa
promiſſa, obligant [h]: nec qui ſe iactauit hæredem inſtituturum, ideò inſti-
tuiſſe videtur, vel inſtituere tenetur [i]. Plus enim valet quod agitur, quàm
quod ſimulatè concipitur [k], nec vltra intentionem actus agentium operan-
6 tur [l]. Verumtamen hîc cauendum eſt, ne hallucinetur quiſpiam, non ſemper
verba etiam ioco dicta, pro ioco accipi, ſed pro matrimonio interpretari ferè
ſemper [m]. Itaque cauendum eſt, ne verbis capiatur quis temerè effutitis:
verba quippè non ad ſimulandum, ſed ad exprimendam mentem dicta cen-
ſentur: & nemo exiſtimandus eſt aliquid dixiſſe, quod prius mente non agi-
7 tauerit, vt ait Celſus [n] ex Tuberonis ſententia. Ad ritus autem quædam per-
tinent ferè neceſſariò, alia non valdè requiruntur, etſi prætermiſſa ſunt, non
8 exprobrantur. Itaque ſancta, catholicaq́; eccleſia in nuptiis firmandis & cele-
brandis, ſacras adhibet preces, & orationes, cùm in orienrali [o], tum in occi-
dẽtali orbis parte: vtq́; eas, ea, qua docet honeſtate concipiat, publicè exigit
fieri matrimonia, non clam, vt ſine dolo, & omni legitima approbatione
9 fiant [p]. Clam namque facta, fraudis habent aliquod argumentum [q]. Porrò
clandeſtina non erunt matrimonia, tribus obſeruatis: primùm, ſi teſtes, dum
fiunt adhibeantur [r]: ſecundò, ſi parentum habeatur conſenſus, de quo dixi-
mus, adſintq́; qui paranymphi dicuntur [s]: tertiò, ſi matrimonia celebranda
prius in eccleſiis per curiones publicè proponantur, cõpetenti termino præ-
finito, intra quẽ qui voluerit, & potuerit, legitimũ impedimentum oppo-
nat, & ipſi quoque presbyteri inueſtigent, vtrum aliquod impedimentum
obſiſtat, putà, ſi contracturi ſint in gradu prohibito, vel alio modo impedian-
tur, vt in concilio generali fuit decretum [t]. Vocant vulgo hanc propoſitio-
10 nem publicam, Bannos, declinata voce à Græca πᾶν omne, ὅτι πᾶσιν innotescat,
teſcat, vel quòd per hanc dictionem Ban, prima, ſecunda, tertia denunciatio,
quæ fit in ſuggeſtu eccleſiaſtico futurarum nuptiarum, id eſt, integra & per-
11 fecta prædictio & vniuerſa ſignificetur: mutatur enim facilè π. in B. Extat &
canon cuiuſdam Ioannis Merrapolitæ Moſcouiæ, qui apud Ruthenos habi-
tus eſt prophetæ loco, *matrimonium non niſi publicè in eccleſijs contrahatur*, vt re-
12 fert Sigiſmundus Liber Baro [v]. Requirit iſta ſummoperè eccleſiaſtica diſci-
plina, nec eccleſiæ rata dicuntur clandeſtina matrimonia, quamuis contracta
clam, ſine impedimento tamen, rata ſint & firma per ſe, & apud Deum [x].
Cuius diuerſitatis ratio ea eſt, quòd eccleſia non poteſt iudicare de his, quæ
latent: & ideò ſi de clam contractis nuptiis coram iudice eccleſiaſtico agatur,
cùm dubium illi ſit, non interueniente eccleſiaſtica ſolemnitate, an fuerit
13 factum matrimonium, non poteſt compellere ſeruare illud. Ideóque etiam
eius comprobatione in celebratis aliter opus eſt, vt explicat Alexand. 3. ſum.
pontif. [y]. Et quandiu illi de coniunctione legitima fides non ſit, ita coniun-
ctos, ex præſumptione certa ſcortationis, ab inuicem diſcedere iubebit, &
vt ſtu

a glo. pen. in cap. tua nos, de ſponſal.

b Paul. l. mutus, l. 76. de iur. dot. libr. 23. P. titu. 3. l. ex facto, l. 43. de vulg. libr. 28. P. titul. 6. c. cùm apud, c. 23. de ſponſalib. li. 4. Decret. titul. 1.

c c. ex parte, c. 9. de ſponſal. libr. 4. Decretal.

d c. pen. de ſponſal. c. licet, de ſponſal. duor.

e T. Probus, lib. de pronominibus, circa operis Valerij Maximi finem.

f Plutar. lib. problema.

g c. tua nos, 26. de ſpõſ. Caius, l. ſimulatæ, l. 30. de rit. nupt. eod. in P.

h l. obligationũ ſubſtantia, de actio. in P.

i l. ſi. de teſtam. in P.

k rub. plus val. quod agit. C.

l l. ſi ego, & l. non omnis, de reb. cred. P. l. multum intereſt, C. ſi quis alt. vel ſibi, l. verũ eſt, & l. ſi quid fur, de fur. P.

m glo. 1. in c. tua nos, in verbo, mulierẽ. de ſponſal. l. ſimulatæ, de rit. nupt. in P.

n l. Celſus, l. Labeo, l. 7. §. id Tubero, de ſupel. lega. libr. 33. P. titul. 10. l. nõ aliter, de leg. 3.

o lib. 1. iur. Oriental. titul. de ſponſal.

p Concil. Arelat. cap. 6. can. noſtrates, ca. nullus fidelis, 30. q. 5. in decretis Hermiſdæ ſum. pont. capit. 6.

q l. fin. de rit. nupt.

r d. can. nullus, & c. noſtrates, 30. q. 5.

s ca. ſponſus, ex concilio 4. Carthagi. & ca. aliter, 30. q. 5.

t Innocen. 3. ex concilio generali, in c. cùm inhibitio, c. 3, de cland. deſpõſat. lib. 4. Decretal. titul. 3.

v Sigiſm. in commenta. rer. Moſcouita. in canonib. Ioannis.

x cap. 2. de clandeſt. deſponſat. & ibi glo. can. q. erubeſcan. 32. diſt. & ca. Chriſtiana, 32. q. 5.

y Alex. c. 2. de cland. deſponſ.

vt ſtuprum de coniunctione iudicat [a]. Atque ab eo, qui aſſerit contractum 14
matrimonium, probatio exigitur [b]. At Deus qui occulta nouit [c], quíue te- 15
ſtibus non indiget, etſi quis contractum neget matrimonium occultè, &
quamuis, quia non probatur, non cogatur adhærere coniugi: verè tamen no-
uit factum & indiſſolubile: proinde legibus Dei qui occultum inficiatur,
tenetur ac vincitur, vt nec alium poſſit inire coniugium illo occulto perſe-
uerante: et ſi ineat aliud, reus ſit adulterij. Inſtruunt itaque pleraque, & ſan-
ctiora & honorabilia reddunt negotia, quæ de ſubſtantia non ſunt. Eóque 16
pertinent nuptialia inſtrumenta [d], quæ tamen per ſe non probant matrimo-
nium [e], ſeu pacta matrimonialia, pompa, ſeu nuptiarum apparatus [f], & dotis
conſtitutio [g], ſine quibus tamen ſubſtantia matrimonij conſiſtit [h]. Docet id
Concilium Arelatenſe [i], *Nullum fiat matrimonium*, inquit, *ſine dote: nullus vxo-
rem ducere vel nulla nubere præſumat, niſi ſecundum facultates dos conſtituatur*: audi
poſteà rationem, *non quòd ſine dote matrimonium eſſe non poßit, ſed ne ſine publicis
nuptijs quiſquam nubere, vel vxorem ducere præſumat.* Erat & ritus apud Roma- 17
nos Ethnicos, vt matrimonia iungerentur à ſacerdote Cereris per oratio-
nem ſacram, teſte Plutarcho [k]. Et apud maiores Iudæorum lætitiæ iſtius 18
publicè teſtandæ cauſa, etiam ſub lege naturæ, per integram hebdomadam
nuptiarum fiebant ſolemnia [l]. Poſſem hîc ritus varios ex Plinio, in nuptiis, 19
adhibitos antiquitus, referre: qui, etſi deſuetudine obliterati ſint, nihilomi-
nus tamen oſtendunt, non clam, non leui iudicio, &, vt ita loquar, non ſum-
mariè, & de plano factas fuiſſe. Indicabo ſolùm de illis aliquot locos. Is itaq;
in primis ait [m], *Lanam cum colo, & fuſo Tanaquillis, quæ eadem & Caia Cæcilia vo-
cata eſt, in templo Sangi duraſſe prodente ſe, author eſt Marcus Varro, factámque ab ea
togam regiam vndulatam in domo Fortunæ, qua Seruius Tullus fuerat vſus: inde fa-
ctum, vt nubentes virgines comitaretur colus compta, & fuſus cum ſtamine.* Et alibi [n],
*Spina nuptiarum facibus auſpicatiſsima, quoniam inde fecerunt paſtores qui rapue-
runt Sabinas, vt author eſt Maſſurius.* Et iterum [o], *honor nucibus iuglandibus natu-
ræ peculiaris, gemino protectis operimento, puluinati primùm calicis, mox lignei puta-
minis: quæ cauſa eas nuptijs fecit religioſas, tot modis fœtu munito: quod eſt veriſsimi-
lius, quàm quia cadendo, tripudium ſonúmque faciant.* Et rurſum [p], *in ſacris nihil re-
ligioſius confarreationis vinculo erat, nouæq; nuptiæ farreum præferebant.* Et alibi [q], *pro-
ximè in communibus adipis laus, ſed maximè ſuilli apud antiquos etiam religioſi: cer-
tè noua nuptæ intrantes, etiamnum ſolemne habent, poſtes eo attingere.* Et paulò poſt,
*Maſſurius inquit, lupino adipi antiquos palmam dediſſe, ideò nouas nuptas poſtes il-
lo vngere ſolitas, ne quid mali medicamenti inferretur.* Denique & alio loco [r], *La-
nis authoritatem veteres Romani etiam religioſam habuere, poſtes à nubentibus attingi
iubentes.* De Taxillarum, qui populus in India, nubendi conſuetudine, noua 20
quædam & inuſitata refert Ariſtobulus, & poſt eum Strabo [s]: vt qui præ ino-
pia filias ſuas elocare non poſſunt, eas in ipſo ætatis flore in forum produ-
cant cum tuba & claſſicis, quibus bella ſignificari ſolent. Tum multitudine
conuocata, puella accedenti primùm poſteriora humero tenus detegit, po-
ſteà verò anteriora: quæ cùm placita fuerit, & approbata, quibuſcunque vt
videtur nubit. Formula iungendi matrimonij, quam hodiè videtur imitari, 21
extat in Tobiæ hiſtoria [t], frequentata etiam, vt opinor, eius ſeculi homini-
bus, vt apprehenſa manus dextera futuræ ſponſæ daretur dexteræ futuri vi-
ri: Sic enim Raguel coniunxit filiam Tobiæ iuniori, præcationem addens
ſacram, *Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob, vobiſcum ſit, & ipſe coniungat vos,
impleátque benedictionem ſuam in vobis.* Fiebátque charta poſteà ſcriptura
coniugij, epulum, & Dei benedictio, & concubitus. Refert quid ſimile fe- 22
rè Iulius Capitolinus [v] factitatum, ſed non verba ſacra, ſed venerea recitata
in nuptiis Galieni: *nuptiarum epithalamium*, inquit, *cùm dixiſſent centum poëtæ
de fratribus Gallieni coniunctis, ipſe Galienus Cæſar, cùm manus ſponſorum teneret,
ita dixit,*

a ca. 1. 35. q. 5.
b c. 1. de cland. deſponſ.
c Pſal. 43. ad Hebræos 4.
d l. nec ab initio, l. 14. de nupt. C. §. nuptias, de nup. in authen.
e l. donationes in cõcubinas, l. 32. de donatio. lib. 39. P. titul. 5 1.
f l. ſi donationum, C. de nupt.
g l. fin. de donatio. ante nupt. C. l. 3. de iur. dot. io P.
h proximè citatis in lib.
i concil. Arelatenſi can. 6. & can. nullum, 30. quæſt. 5.
k Plutar. in præcept. connubial. lib.
l Geneſ. 29. Iudic. c. 14.
m Plinius, lib. 8. c. 48.
n Plini. lib. 16. c. 18.
o Plin. libr. 15. c. 22.
p Plini. lib. 18. cap. 3.
q Plinius, lib. 28. c. 9.
r Plin. lib. 29. cap. 2.
s Strabo, lib. 15. Geogra.
t Tob. cap. 7.
v Iul. Capitol. in Galienis duobus.

Ite, ait, ô pueri pariter sudate medullis
Omnibus inter vos: non murmura vestra columbæ,
Brachia non hederæ, non vincant oscula conchæ,

23 Huc pertinet vxoris legitimæ species, apud Romanos, quæ ita per manum
mariti tantùm fiebat materfamilias, & transibat in familiam mariti, prolatis,
certo ritu adhibito, verbis conceptis. Tres enim apud Romanos vxores
ducendæ formulæ, per coëmptionem, per confarreationem, & per vsum.
Per coëmptionem fiebat materfamilias, & veniebat in manum mariti vxor,
vt ex Cicerone docemur [a], dum ait, *si ita Fabiæ pecunia legata est à viro, si ei viro* a Cic. in topic.
materfamilias esset, si ea in manum non conuenerit, nihil debetur: genus enim est vxor,
eius duæ formæ: vna matrumfamilias, hæ sunt, quæ in manum conuenerunt, altera ea-
rum, quæ tantummodo vxores habentur. Coëmptione *fiebant istæ nuptiæ*, vt ait
Boëtius [b] ex Vlpiani institutionibus, *dum sese coëmendo inuicem interrogabant:* b Boët. in 2. topicor.
vir ita, An sibi mulier materfamilias esse vellet? Illa respondebat, velle. Mulier, An
sibi vir paterfam. esse vellet? Ille velle respondebat. Itaque mulier viri conueniebat in
manum, & erat materfamilias viro, loco filiæ: & ita mulier illa postea erat in manu
mancipióque, id est, potestate mariti. Sic Seruius Sulpitius apud Gellium [c], pel- c Gelli. lib. 4. noct. cap. 3.
licem appellatam ait libro de dotibus, probrosamque habitam, quæ iuncta
consuetáque esset cum eo, in cuius manu mancipióq; alia matrimonij causa
foret, etenim transibat in potestatem mariti, vel particeps cum patre fiebat
25 potestatis conuentione. Manus namque arbitrium & potestatem significat [d], d vt apud Pompo. l. 2. de orig. iur. in prin. lib. 1. P. titu. 2.
sicuti inde & manumissio [e], & emancipatio [f], dicũtur liberationes à potesta- e Vlpia. l. 4. de iust. & iur. cod. lib §. 1. de liberti. lib. 1. Institut. iur. ciuil. tit. 5.
26 te dominica vel paterna. Coëmptio autem illa, erat simulata quædam distra-
ctio potestatis, qua tenebatur mulier antequã nuberet, & ex qua in potesta-
tem aliam mariti scilicet, traducebatur. Siquidem sui iuris antiquis nunquã f Iustinia. in l. fin. de emancip. libero. li. 8. titu 49. §. prætereà, quib. mod. ius pat. por. sol. libr. 1. Institut.
27 fœmina erat, sed semper in tutela alicuius erat, vt M. Portius Cato pro lege
Oppia apud Liuium dixit [g], maiores voluisse nullam nec minimam quidem
rem sine authoritate fœminas agere, sed in parentum, fratrúmue, aut libero- g Liuius, libr. 44.
rum esse potestate, vt Cicero scribat, non potuisse sine tutore obligari [h], nisi h Cice. pro Cecinna.
28 Vestales essent: nam tunc eximebantur à potestate ex lege Numæ [i], proinde i Plutar. in Numa.
29 vt ait Euripides,

γυνὴ μὲν ἐξελθοῦσα πατρῴων δόμων,
οὐ τῶν τεκόντων ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦ λέχους, i.
Mulier egressa domum paternam,
Non est amplius parentum, sed mariti.

Quod apud Romanos coëmptione fiebat: Nam coëmptione simulata, in alienatione rerum qualicunque, moris erat etiam antiquis vti: velutî in emancipatione liberorum ante Iustinianum & Anastasium [k]. In emancipatione familiæ, per æs & libram testamento facto [l]. Liberabantur & à sacris res, & profanæ fiebant per coëmptionem sacrorum, vt notat Cicero [m]. Carolus Sigonius [n] ex Varrone refert rationem coëmptionis, vt veteri lege Romanorum nubẽtes mulieres tres asses ad virum deferrent, atq; vnũ, quem in manu tenebant, tanquam emendi causa marito dare solitas: alium, quẽ in pede habebãt, in foco larium familiarium ponere: tertium in sacciperio cùm cõdidissent compito vicinali resignare. Igitur & vxor, quæ matrisfa. nomen habebat, præter matrimoniũ, pactũ in manu mariti faciebat de familia: ideò matremfamil. eam solam appellatam ait Gellius [o], quæ in mariti manu mancipióque, aut in eius, in cuius maritus manu mancipióq; esset: quoniam non in matrimonium tantùm, sed in familiam quoque mariti & in sui hæredis venisset. Quæ annotanda pro iure vxorũ, & præsciri iussit Cicero [p], defendenti earum lites, dum ait, *Neque illud est mirandum, qui, quibus verbis coëmptio fiat, nesciat, eundem eum mulieris, quæ coëmptionem fecerit, causam posse defendere.* Neque etiam solùm nuptias, quæ per coëmptionem fiebant, in manu mariti fieri inuenio, sed & illas, quæ per farreationem fiebant: modò

k l. fin. & pen. de emãcip. libero. C. §. prætereà, quib. mo. ius pat. pot. sol. ap. Iustin.
l §. 1. de testa. ordin. lib. 2. Instit. tit. 10.
m Cice. pro Murena.
n Caro. Sigõ. de antiq. iure Roman. capit. 9.
o Gellius, lib. 18. c. 6.
p Cic. 1. de orato.

vera sint quæ tribuuntur Vlpiano in vndetriginta libris, qui ex corpore
eius collecti dicuntur: is enim ibi scribit [a], *farre conuenitur in manum certis
verbis, & testibus decem præsentibus, & solemni sacrificio facto, in quo panis farreus
quoque adhibetur.* Cæterùm nuptias, quæ fiebant per farreationem, qui- 32
dam dixerunt, proprias esse, tantúmque frequentatas apud Gentilium
pontifices ducentes vxores, ideóque sacras nuptias dictas. Verùm melius
opinor illas omnibus quibuscunq; vti volentibus, communes fuisse. Deinde
tamen omissam earum solemnitatem farris adiiciendi, & subrogatam in
eius locum coëmptionē existimo, & ita exoleuisse, retentis tamen in coëm-
ptione cæteris confarrationi additis solemnibus, viq́ue & efficacia. Quod
ex collatione rituum coëmptionis, & effectu, & solemnibus nuptiarum con-
farrationis facilè est colligere. Sic enim de istis loquitur Dionys. Halicar-
nass [b]. *Romulus constitutione redegit vxores, ad decentem modestiam: ea fuit talis.
Mulierem nuptam quæ iuxta sacratas leges conuenisset cum viro, ei participem esse
possessionum & sacrorum omnium. Nominabant autem prisci Romani sacras nuptias,
vocabulo suo, farracia: quia coniuges vescerentur eodem farre, quod nos Græci Zeam* 33
*dicimus: & quemadmodum nostri homines antiquissimam hordeaceam frugem rati,
hordeo, quod molam salsam vocant, hostias initiant: ita Romani quoduis sacrificium
igne adolendum respergunt farre, quippè qui hoc genus antiquissimum existimant &
honoratissimum. Manet enim is mos hodiéque, nec quicquam est additum ad frugalita-
tem pristinam. Hæc sanè inter virum & vxorem communio primi & sacri quondam
habiti cibi, atque fortunæ quamuis opimæ, à communi farre nomen inuenit, vinculum
efficiens indissolubile: nec vlla res tale coniugium dirimere poterat. Ita lex hæc mulie-
res nuptas non habentes quò se vertant aliò, cogebat vnius mariti se attemperare mo-
ribus, viros item sic habere mulieres, vt rem necessariam, nullóque diuellendam
tempore: vxor enim pudica & marito semper obsequens, æquè ac ille domus erat do-
mina, & in eius defuncti bona succedebat hæres, sicut parentis filia, ex asse quidem, si is
liberis carens ac intestatus decederet; quod si prolem haberet, ex æquo cum liberis: si
autem aliquid peccaret, pœnam luebat ex mariti læsi arbitrio, &c.* Hæc Diony-
sius ad verba, quæ ostendunt matrisfamilias dignitatem & authoritatem
fuisse, & in nuptiis quæ per farrationem fiebant. Neque tempore Romuli
alias iustas nuptias puto fuisse: quod mihi confirmare videtur Plinius [c].
Quin & in sacris, inquit, *nihil religiosius confarrationis vinculo erat, nouaq́; nuptæ
farreum præferebant.* Idémque [d], ex adoreo seu farre fuisse antiquis cibum
scribit. Quibus si iungas quod superius attuli ex Vlpiani [e] selectis, & farre
conueniri solitum in manum mariti mulieres, intelliges nos posse verè
asserere coëmptionem successisse in locum farris. Iure tamen pandecta- 34
rum receptum est, & recentiori, matresfamilias etiam dici, quæ sint honestis
moribus mulieres, siue illæ sint viduæ, siue innuptæ vel nuptæ, teste Paulo [f].
Item & eas, quæ non sunt in potestate patris secundum Vlpianum [g]. Cæ- 35
terùm quæ essent nuptiæ vsu tantùm contractæ, constat ex eo, quòd tra-
dant [h], vsu mulierem dictam matrimonium contrahere, quando ea tutori-
bus authoribus, cum marito matrimonij causa conueniebat, & per annum
impletum apud eum remanebat, quâ conuentione non interrupta vsu di-
cebatur capta: quod si per trinoctium abiisset, interrupta vsucapio erat, &
dicta vsurpata mulier. Verùm contestatio præcedebat in hoc genere vxoris
inter virum & vxorem, quòd sobolis procreandæ causa coirent: alioquin
enim si honesta esset, & ingenua ea, cum qua coniungeretur quis sine ea
testatione, quod non ea mente vt vxorem haberet, vxor præsumebatur,
& pro ea erat: testatione autem præcedente, non vxor, sed concubina
olim permissa, dicebatur, authore Martiano iurisconf [i]. Et certè melius 36
est, vt non annumeremus has concubinatus testationes, inter matrimo-
nij coniunctiones, quia illæ à matrimonio per solubile vinculum differunt,
vt notat Vlpianus [k]. Nisi dicamus matrimonium illegitimum cum Calli-
strato:

a Vlp. in tit. tit. 9. de ijs qui in manu sunt.

b Dionys. Halic. libr. 2. Histo. Roma.

c Plinius, lib. 18. c. 3.

d Plin. lib. 18. c. 8.

e Vlpia. libr. titulo. titul. 9. de ijs quæ in manu sunt.

f Paulus, l. pronunciatum, l. 46. §. matremfam. de verb. sig. lib. 50. P. tit. 16.

g Vlp. l. nam ciuium Romanorum, l. 4. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. lib. 1. P. titu. 6.

h Gellius, lib. 3. c. 2. Sigonius, li. de antiquo iure Romanorum. cap. 9.

i Martia. l. 3. de concubi. lib. 25. P. tit. 7. l. in liberæ, l. 24. de rit. nupt.

k Vlp. in l. 1. de concubi. in P.

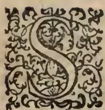
37 ſtrato [a]: & vxorem vulgarẽ concubinã,quando ea quæ ſe in concubinatum dedit mulier,matronæ nomen non amiſit: ſic enim opinor Vlpianum intel-
38 ligendum,qui ex hac coniunctione adulterium quoque eſſe exiſtimat [b]. Siquidem & illa loco vxoris erat honeſta concubina iure illo Pãdectarum. Et proinde tempore quo quis vxorem habet,inquit Iulius Paulus [c], concubinam habere non poteſt:& concubina ab vxore ſolo delicto ſeparatur. Quod & ſtatuit edicto Conſtantinus [d], *populo emiſſo,nemini licentia concedatur*, inquit, *conſtante matrimonio concubinam penes ſe habere*. Quod & firmauit Iuſtinianus [e].
39 Sicuti nec licuit hoc iure Romanorum ad ſimilitudinem vxoris habere,niſi vnam concubinam [f], quæ tamen extra perſonã patroni matrisf. honeſtatẽ non habebat [g]. Sed de concubinis ſuo loco latius. Et hæc pauca de ritibus Romanorum in nuptiis ſufficiant, quando hodie & tempore iuris Cæſarei abierit ab vſu conuentio in manum,cõfarreatio [h], & iure Chriſtiano concu-
40 binatus,& vxoris temporariæ vſus. Omittam autem conſultò recenſere reliquos ritus, qui vt plerunque ab iiſdem Romanis ſolemnibus & præſtantiorũ nuptiis adhibebãtur,qui colligi poſſunt ex libro 2. Lucani,dũ agit de Martiæ & Catonis nuptiis:quia parum, aut nihil,ad neceſſitatem matrimonij, & ad iuris quod tractamus quæſtiones pertinere videbantur,veluti auſpicia, aquæ
41 & ignis tactus,qui fiebat à noua nupta,de quo Plutar [i]. Meminit & Scæuola Iuriſconſ. nuptias celebratas igne & aqua adhibita [k], veluti cum ſymbolo generationis. Nam philoſophorum quorundam opinio eſt, ex horum mixtione illam fieri agni actionem,terræ patiendi vim,tradentes: vel forſan quia monere volebant antiqui ærumnarum cumulum in nuptiis eſſe. Nam vt Græcus quidam ait, *θάλασσα, καὶ πῦρ, καὶ γυνὴ, κακὰ τρία, mare,ignis,mulier,mala tria.* Non perſequar ea quæ de raptu fiebant,qui Sabinarum referebat coniugia prima,non Thalaſſi viri nominationem, dum nupta primùm domum ingrediebatur, per haſtam pilorum diſcriminationem, ſinguli virginalis ſolutionem,aliáque quæ claſſici bonarum literarũ authores fusè perſequun-
42 tur [l]. Feruntur & plures diuerſarum nationum ritus [m], Cymbri,vt aiunt, vbi depactum erat matrimonium, vngues reſecabant, & ſponſus ſponſæ,& cõtrà,ſponſa ſponſo, ſegmenta dono mittebat: quæ ſi mutuò acceptarentur, matrimonium ratum erat,atque tunc ſimul veluti coniuges conueniebant.
43 Inter Teutonicos, vxor marito, maritus viciſſim vxori capillos radebat, in
44 quo faciendo conſenſus,nuptias perficiebat. Apud Armenios,ſponſus ſcindebat extremum auriculæ dexteræ ſponſæ, ſponſa autem ſponſo extremum
45 ſiniſtræ: & hoc ſolo ritu perficiebatur matrimonium. Apud Elamitas ſponſi & ſponſæ mutuò ſibi vſque ad ſanguinem pungebant digitum cordis, præ-
46 ſentibus inuitatis, & ita firmabatur matrimonium. Apud Numidas,vterque coniugum ſpuebat in terram, & luto inde facto in ſymbolum matrimonij, frontes mutuò inungebant. Daci mutuò ſe amplectebantur, & iis qui adſtabant nouum nomen imponebant:quod ſi hilarè acciperent, ratum erat matrimonium. Apud Hungaros,ſponſi mutuò ſibi imagunculas argenteas præmittebant,quibus receptis iucundè,nuptiæ celebrabantur. Mos apud Sicionitas, vt futurus vir calceum pedis dexteri ſponſæ mitteret, ſponſa autem ſponſo ſiniſtri. Apud Tarentinos,proximis vtrinque in conuiuium vocatis, perficiebant matrimonium, manducantibus ſponſo & ſponſa eadem manu. Scythæ mutuò ſibi tangebant primùm pedes, pòſt genua, dehinc cubitos, frontes,oculos,aures, & tandem ſe exoſculabãtur,eóque ritu in perpetuum firmabatur matrimonium. Apud Cardienſes, ſacerdotes ad domum mariti
47 ibant, vbi conueniebat mulier, ibíque accendebant ignem,quod nunquam extingui,ſaltem dum viuerent,debebat:nam ſi extingueretur, fiebat diuortium, & erat inſtar repudij, niſi ſimul quadraginta annis vixiſſent: indéque abiit in prouerbium, pro repudio aquam igni iniicere.

a Calliſtr. l. pen. § fi. ad municipal. libr. 50. P. tit. 1.
b Vlp. l. ſi vxor, l. 13. ad l. Iul. de adult. lib. 48. P. titu. 5.
c Iulius Paul. libr. 2. recept. ſent. tit. 21. de concubinis.
d Conſtant. l. 1. de cõcub lib. 5. C. titul. 26.
e Iuſtin. l. fin. § fin. commu. de manu. miſſ. lib. 7. titu. 15.
f § conſiderauimus, in fine de trien. & ſemiſſe in authen. colla. 3.
g Martia. l. ſtuprum, l. 41. de rit. nupt. lib. 23. titu. 2.
h Cornel. Tacit. li. 4.
i Plut. in problem.
k Scæuo. in l. Seia. l. 65. § 1. de donat. int. vir. & vxo.
l Plut. in Romulo.
m de quib. vide Bocatium, lib. de nupt. & lib. inſcriptum, *le parangon de verta* cap. 4.

Rationes, cur nuptiæ duorum tantùm, & quare tot ritibus & cæremoniis initientur & probentur. Caput 6.

1 Deus matrimonium duorum in paradiso iunxit, nouerũt & Ethnici à Deo inductũ.
2 Ratio secunda, matrimonia inducta ad cohibendam vagam, & ferinam venerem.
3 Lex Papia Poppea de vetitis virorum sexagenariorum & mulierum quinquagenariarum nuptijs sublata. pariendi mulieribus annus quinquagesimus, terminus hominum sexagesimus generandi.
4 Papiæ Poppeæ legibus plura capita, & à quibus emendata.
5 Lex Papia Poppea à quibus lata.
6 Lex Papia & lex Poppea diuersæ:
Poppea de frequentandis matrimonijs.
Papia de iure ciuitatis.
7 Papia lex de dicendo testimonio.
8 Papia Pompeia lex.
9 Papia de sexagenarijs & quinquagenarijs non coniungendis à Tyberio abrogata & à Seuero, quia vltra eam ætatem generare homines possunt.
10 Masinissa post 86. annos filium generauit: Cato Consorius post 80. Cornelia post 62. & de Sarra & Elisabetha.
11 Generationis inhibitæ, naturales causæ.
12 Senibus nuptiæ quare permissæ.
13 Papia lex decimarum ab ijs qui liberos non haberent sublata. Idem num. 14.
14 Vxores ducuntur, quoque in auxilium vitæ.
15 Vxoris bonæ vtilitates.
16 Vxoris peruersitas à coniugio deterret, & quæ illa.
17 Cum vxore maritis duo boni dies tantùm.
18 Vxor malum necessarium.
19 Vxor cæca, maritus surdus, quietum faciunt matrimonium.
20 Nuptiæ inductæ etiam ad prolis certitudinem, & quare ea exigitur: filij probatio est incerta, nisi à nuptijs.
21 Filios proprios magis quàm alienos & seipsos patres diligunt.
22 Filij remedium necessariæ successioni.
23 Filios non procreare pœna illegitimi matrimonij, vel susceptos non amare.
24 Per filios nomen posteritati consecramus.
25 Filij debent esse similes parentibus.
26 Filij causa laborum parentum, & quod acquirant.
27 Filiorum suppositio prohibita: eáque duplici modo fit.
28 Subiiciendi partus techna ex Aristophane.
29 Virginitas præferenda nuptijs.
30 Nuptias reprobantes fuerunt hæretici Marcion, Euchratitæ, Origenij.
31 Nuptias bonas negantium opinio vbi damnata.
32 Nuptiarum bona.
33 Nuptis multa imposita, & habentibus liberos.
34 Matrimonij serotini & inhonesti actio.
35 Nupti in palmaria denegata mensa & honor.
36 Cælibes Romæ mulctati.
37 Papia lex contra cælibes sublata.
38 Filios habentibus priuilegia & immunitates concessæ, quid apud Romanos, & alias nationes.
39 Spartiatæ excubijs liberabant tres dantem filios reipub.
40 Priuilegia & fauores matrimonij remissiuè.

Sed

1 Ed discutiamus paucis rationibus, cur antiqui nuptiarũm ritus & mysteria duorum tantùm coniugum, regulis ita seriis concluserunt: quibus annectere poterit quilibet, quæ Lactantius[a], Xenophon[b], & Aristoteles[c] communioni illi vxorũ Socraticæ obiecerunt. Prior itaque erit ab authoritate Dei, & volũtate eius, quæ certior & venerabilior & sapiẽtior omnib⁹ omniũ hominũ quantumuis philosophantium sententiis esse debet: is enim cõiugiũ duorũ instituit cum cõtestatione prophetica, hoc est, *os ex ossibus meis &c*[d]. In loco quod peccatũ non potuit ferre, in paradiso videlicet, vnde peccantes primi parentes pulsi sunt, magnúmq; in hoc sacramentũ sacramento si gnatũ vnionis Dei cũ vnica sponsa ecclesia[e]. Et D. Paul[f]. *honorabile connubiũ in omnibus, & thorus immaculatus: fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus.* Et Dionysius Halicarnasseus[g], qui verũ Deũ ignorabat, matrimonij inuentionẽ diis tribuit. Lege quoq; Athenæus[h] sancitũ fuisse dicit, vt symposia nuptiarũ tẽpore celebrarẽtur, Deorũ nuptialium gratia, & quasi testimonij cuiusdam. Quò fit, vt neque cælibes, ob Dei numen interesse nuptiis legitimis recusent, sicuti & dominus noster, dominus Iesus Christus interfuit in Cana Galileæ[i]. Sic Coluthus Thebeus Lycopolitanus[k], in nuptiis Thetidis & Pelei, fingit quoque studiosam & tetricam alioquin Mineruã adfuisse, καὶ βριαμὴν τρυφάλειαν ἀπὸ κροτάφοιο μεθεῖσα ἐς γάμον ὡμάρτησε, γάμων ἀδίδακτος Ἀθήνη, i. *& hor-*
2 *rendam galeam ex capite deponens, ad nuptias secuta est, licèt nuptiarũ expers Minerua.* Vnde secunda alia ratio nascitur, matrimonia quoq; permissa & probata ad euitandã vagam illam more ferarum & canum cõmixtionem, & ad remediũ eorum qui continere nequeunt, quos melius est nubere quàm vri[l], vt ideo vnaquæq; virũ suum habeat, quisq; vxorẽ propriã[m]. Sic non solũ ad sobolem procreandã, sed & ad cohibendos motus illos venereos[n]. Et ita D. Chrisost. *propter cõcupiscentias iuuenilũ ætatis*, inquit, *dominus noster sciens naturæ infirmitatẽ,*
3 *nuptias dedit, & sanciuit, vt ab illicito concubitu abstineretur*[o]. Quamobrẽ sublata meritò fuit lex Iulia & Papia, quæ prolem tantùm considerans, sexagenarios vxores ducere prohibebat, velut steriles, & prolificationi minus idoneos, ex sãctione Iustiniani[p]. Et ea quæ quinquagenarias quoq; à nuptiis remouebat[q]: eadẽ ratione, quã & Dionysi. Halicarnas. sequitur, existimans quinquagesimũ annũ esse pariendi terminũ, nec vlterius ferre vterũ fœminã[r]. Meminit eius legis Lactantius[s], dum de falsorum deorum agit. *Non illepidè*, ait, *Seneca in libris moralibus philosophia: quid ergo est, inquit, quare apud poëtas salacissimus Iupiter desierit liberos tollere? vtrum sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulã impo-*
4 *suit? an impetrauit ius trium liberorum? &c.* Papiam Poppeam legem multa continentem capita primus emendauit Augustus sub finem dierum & imperij, vt testatur Cornelius Tacitus[t]. Non tamẽ satis constat, à quo & quando lata
5 fuerit: siquidem Isidorus[v] scribit, sub Octauiano Cæsare suffectos consules Papium & Pompeium legem tulisse, quæ à nomine eorum dicta sit Papia & Pompeia, continentem patrum præmia pro suscipiendis liberis. Alij à Q. Aemilio Papo, qui cum C. Fabritio Lucino consul fuit. Alij à C. Pap. tribu. pleb. de quo meminit Appianus[x]. Et Ioannes Cuspinianus in commentariis in Aurelij Cassiodori consules[y], arguit hunc erroris, quòd nunquam isti fuerint simul consules inuenti, vultque eam olim anteà tulisse Papium Poppeum. Dio[z] tamen scribit, hanc legem Papiam Poppeam, de maritandis ordinibus latam à M. Papio. Mutilo, & Q. Poppeo, qui in parte eius anni ab vrbe condita septingentesimi sexagesimi primi consules erant, secundum Bartholomeũ Marlianum patritium Mediolanensem in annalibus Consulum & Dictatorum[a]. Qui & distinctionem ponendam inter legem Papiam,
6 & legem Poppeam contendit, nec simul Papiam Poppeam dicendum esse, & duas eas fuisse: alterámque contra adulteros Papium, & alteram Poppeum de frequentandis matrimoniis tulisse. Tamen Philippus Beroaldus

a Lact. Firmia. lib. 1. diuinar. instit. c. 11.
b Xenophon, in œconomic.
c Aristot. 2. politic.
d Genes. 2. can. 1. 32. quæst. 1. can. denique, 26. dist. can. sicut, §. 1. 32. q. 2.
e ad Ephes. c. 5. cap. debitũ, de bigam.
f ad Hebræ. cap. 13.
g Diony. in præcep. de oratio. nupt. cõstituen.
h Athen. lib. 5. Gymnos. cap. 1.
i Ioan. cap. 2.
k Colutus Thebeus in ἁρπαγῇ τῆς Ἑλένης, in raptu Helenæ vers. 30.
l 1. Corinth. 7. can. nuptiarum, 27. q. 1.
m 1. Corinth. 7.
n can. sicut non omnes, §. 1. 32. q. 2.
o D. Chrisosto. homil. 59. in Genesim tomo 1.
p Iustinia. l. sancim⁹, l. 27. de nupt. libr. 5. C. titu. 4.
q Iustin. l. si maior, l. 12. de legit. hæred. lib. 6 C. titu. 57.
r Dionys. Halicar. li. 4 antiq. Roma.
s Lactant. libr. 1. de fal. relig. c. 16.
t Cor. Tac. lib. 3. annal.
v Isido. in 4.
x Appia. libr. 1. bello. ciuil. Ludouic. Charundas in catalogo legum antiquarum, in lege Iulia, & alijs legibus ciuitatis Romanæ.
y in anno ab vrbe 761. sub Q. Sulpitio & Cn. Pompeio.
z Dio Cassius, libr. 56.
a Martia. in cõsulib. anni ab vrbe 761.

simul iungit pro eadem Papiam Pompeiam apud Suetonium [a]. Fuit & altera lex Papia, quæ peregrinos à iure ciuitatis repellebat, vt Cicero meminit [b], & alij [c]. Disponebat & circa Vestalium consecrationem Papia, vt viginti legerentur prius à Pontif. Maximo, vt scribit Gellius [d]. Licet & alia capita legis Papiæ obseruare in iure, partim expuncta, vt & quædam Alexander ab Alexan. annotauit [e], qui etiam semper legit legem Papiam & Pompeiam. Erat & aliud caput legis Iuliæ & Papiæ iudiciorum publicorum, ne alicui 7
inuito denunciaretur, vt testimonium dicat aduersus socerum, generum, vitricum & similes personas, quas Paulus Iurisc. refert [f]. Quædam & Alciatus de lege Papia pulchrè pertractat [g]. Et fuerũt tot alia legis Papiæ Poppææ ca- 8
pita, vt non possim non induci legendum esse, Papiæ Pompeiæ potius à Cn. Pompeio, qui in turbulento statu triumuiratus, leges reformauit. Sic enim Cornelius Tacitus in annalibus, *vbi post Sullam dictatorem, multas aboleuisse & induxisse leges & posteà alias Lepidum scripsit, & redditam licentiam tribunis, quo vellent populum agitandi: & cùm plures essent leges in corruptissima republica, tunc, inquit, Cn. Pompeius tertiùm consul corrigendis moribus delectus, & grauior remedijs, quàm delicta erant, suarúmque legum author ac subuersor, quæ armis tuebatur, armis amisit.* Sic ab hoc qui plura capita addit Papia Pompeia dici lex potest. Ve- 9
rùm quod ad institutam tractationem pertinet, inter alia capita eius, illud erat: quod sexagenariis, & supra hanc ætatem, turpe ducere vxorem visum, & ad procreandos liberos inconueniens. Cuius capitis primùm constituit vacationem, pro cuiusque ciuis conditione, Claudius Tiberius Cæsar [h]: & posteà, edicto abrogauit [i]. Seuerus etiam imperator leges Papias exclusit, quas etiam Tertulianus [k] vanissimas appellat. Siquidẽ & Aristoteles [l] asserit etiam post sexagesimum annum, & septuagenarium generare posse: *mares* inquit, *plurimi ad sexagesimum generant, quem si excesserint, ad septuagesimum vsque procedunt.* Et alibi [m], *finem vt plurimum gignendi viris annum ait septuagesimum, mulieribus quinquagesimum.* Prodidit & Plinius [n] literis Masinissam regem 10
post octoginta sex annos generasse filium nomine Methymathinũ: & Catonem Censorium, octogesimo exacto è filia Salonij clientis sui: ex Cornelia Scipionum gentis, Volusium Saturninũ post sexagesimum secundũ annum: & octogesimum quintum apud ignobiles, vulgarẽ reperiri generationẽ. De Masinissa testatur quoque Solinus [o]. Sunt & exẽpla in sacra pagina Abrahæ & Saræ [p], & Elizabeth matris D. Ioannis Baptistæ [q]. Et quamuis Aristote- 11
les [r], & Galenus [s] tradant, semine carere ægros, propter imbecillitatem: senes, quia non potest eorum natura satis concoquere: pueros, propter incrementum in quod consumunt. Nihilominus tamen qui sint senes isti ita debiles, manet in controuersia: siquidẽ alij aliis citius vel tardius senescũt, 12
aliique aliis natura robustiore vel infirmiore sunt. Vt non immeritò quoque plenius abrogata fuerit illa lex à Iustiniano Christiano, vt suprà docuimus, & nuptiæ quoque istis senibus permissæ fuerunt: cùm & illi stimulis cupidinis possint incendi, & inde peccandi daretur occasio, si concubitu licito vti illis non liceret. Et quanquam ille concubitus generationi inefficax sit senum, tamen ad peccandum, & ad delictum extra matrimonium esset dispositus, vt ideo nec prolem aliquando consideremus in nuptiis. Sicuti, & in hac parte lex Papia alio capite abrogata ab Honorio & Theo 13
dosio, quæ decimas exigebat à relictis vxori vel marito, ex quorum coniugio nulli geniti essent liberi [t]. Succurrit huic emendationi, tertia ratio 14
nuptiarum, vt matrimonium inductum sit, non tam ad sedandam libidinem, vel ad prolem producendam, quantum in auxilium maritorum & coniugum. Et ideo in Genesi [v] mulieris scriptum est, cùm de homine creanda esset, faciamus ei adiutorium simile. Si quidem in illa societate coniugali partito onere solicitudines, & curæ, & molestiæ, leuius feruntur. Et vt dicebat Hierocles [x], οὐδὲν οὕτω φορτικὸν εἶναι τῶν οἴκων, ὥστε μὴ

φέρειν

a Phil. Beroal. in c. 23. & 19. Claud Cæsaris apud Suetonium.
b Cic. in officijs, & pro Archia poëta, & 4. ad Atticum, & pro L. Cornel. Bal.
c Val. Maxi. libr. 3. c. 4. in Perpen.
d Gellius, lib. 1. c. 12.
e libr. 4. genial. dier. cap. 22.
f Paul. in l. 4. de testib. lib. 22. P. tit. 5.
g Alciat. libr. 3. dispunct. cap. 3.
h Sueto. in Claudio, cap. 19.
i Suet. in Clau c. 23.
k Tertul. in Apologet.
l Aristot. 7. de animal. histor. cap. 6.
m Aristo. 7. polit. cap. 16.
n Plin. lib. 7. cap. 14.
o Solinus Poly histor.
p Genes. 18.
q Lucæ 1.
r Aristot. 1. de generat. animal cap. 18.
s Gale. libr. 2. de tuend. sanit.
t l. 2. de infirmand. pœn. cælib. & orbita. libr. 8. C. titul. 58.
v Genes. 2.
x Hierocl. in lib. nuptia.

βάσον ἐϛὶν συμφρονοῦσι γε ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ, καὶ κοινῇ φέρειν αὐτὸ βουλομένοις, id eſt, *nihil*
tam oneroſum eſt, quod vir & vxor non facilimè ferant concordes, & communi opera
15 *quicquid eſt ferre volentes.* Octauianus apud Dionem [a], optimam rem eſſe
vxorem pudicam, ait, domus cuſtodem, adminiſtratricem & nutricem libe-
rorum, quæ & ſanum exhilarare, & ægrum curare, lætis vtenti ſocia eſſe,
aduerſis conſolari poſſit: iuuentutis nimiam animi naturam coërcere, effæ-
tam ſenectæ authoritatem temperare. Hinc prolis iocunditatem, animi &
corporis paterni imaginem, vt alter tute ex te naſcaris, hinc ſucceſſorem,
reipublicæq́; magnam vtilitatem, & artes omni opera tractatas. Ariſtote-
les [b] quoque hoc firmat his verbis, *homo natura magis coniugale animal eſt,*
quàm ciuile: quanto prius & neceſſarium magis eſt domus quàm ciuitas, & procrea-
tio communior animalibus. Atque cæterorum quidem animalium, hic ſocietatis eſt ter-
minus: homines autem coniugium ſubeunt, non ſolùm procreationis ſed eorum etiam
gratia, quæ ad ipſam conferunt vitam. Officia namq́, continuò ſunt diuiſa, atque alia
viri, alia ſunt vxoris: Opem itaque mutuò ferunt, res proprias in commune ponẽtes.
Quapropter hac in amicitia vtilitas ineſt, atque voluptas. Erit autem & ob virtutem
etiam amicitia, ſi boni ſint: eſt enim vtriuſque virtus, atque hoc ipſo gaudebunt. Filij
autẽ, parentũ vincula ſunt & nexus: filij namq́; bonũ eſt vtriuſq́; cõmune: ipſum autem
cõmune continet. Et Columella [c], *ſed qualicunque villico cõtubernalis mulier aſſignãda*
eſt, quæ eum cõtineat, & in quibuſdã tamen rebus eum adiuuet. Ideo iure ciuili, vxor
16 tenetur & operas ſuas præſtare marito, & eius vtilitati [d]. S[c]io tamen pleroſ-
que ob mores potiſſimum iſtius ætatis mulierum corrupti[ſſ]imos, qui vix, ra-
rò, aut nunquam ad ſympathiam coniugalem conuenire q[u]eunt, quíue ſuo
arbitrio viuere, imperare, dominari, & agere volunt, calamitatum & infor-
tunij & miſeriarum initium, matrimonio iungi & perpetuis moleſtiis colla
dare, acerbiſſimum putent. Quibus & reſponderi poteſt, prius deligendam
eſſe vxorem, quàm ducendam, cognoſcendam, quàm amandam: & ſæpius
malitiæ & contemptus vxoris, eſſe ſtultitiam & fatuitatem maritorum, qui
17 non nouerint cum vxoria opera authoritatem viri retinere. Etſi quis à natu-
ra mulierum, vt mala proprietate quadam vrgeat & inſtet, duos tantùm dies
matrimonio gratos & ſuaues eſſe; vnum, cùm vxor ducitur: alium, cùm mor-
tua effertur, vt dicebat Hipponax; & vt Chæremas ſepelire vxorem, quàm
18 ducere melius: Reſpondebo cum Suſarione [e],

κακὸν γυναῖκες, ἀλλ' ὅμως ὦ δημόται,
οὐκ ἔϛιν οἰκεῖν ἄνευ κακοῦ:
καὶ γὰρ τὸ γῆμαι, καὶ τὸ μὴ γῆμαι, κακὸν, id eſt,
Malum ſunt mulieres, verumtamen ô populares
Hoc ſine malo domum inhabitare non licet,
Nam & vxorem ducere, & non ducere malum eſt.

Sed, vt ait D. Ambroſius [f], non eſt vitium, mulieris eſſe, quod naſcitur, ſed
vitium viri quærere, quo ſæpè tentetur. Neque res reiiciendæ ſunt, quòd
interdum incautis officere ſolent: nihil enim adeò eſt vtile, quod aliquid ſe-
cum non adferat incommodi. Sic enim mala bonis coniuncta ſunt, & dolo-
res voluptatibus, ne quis obliuiſcatur ſe mortalem, ſi omnia ex voto ſuc-
19 cederent. Erit & vnicum remedium prudentiæ in coniugij tolerantia ad-
dendum, vt maritus fiat ſurdus, mulier autem cæca: Sic enim Alphonſus
Hiſpaniarum rex, matrimonium exigi tranquillè & ſine querela poſſe di-
20 xit [g]. Quarta nuptiarum introducendarum & conſeruandarum ratio eſt,
prolis certitudo, quam habere permagni intereſt: primùm, ob curam & ſoli-
citudinem maiorem liberorum, quos quis diligentius conſeruat, nutrit, &
inſtruit, dum ſuos nouit, vel tales eſſe ſibi perſuadet ob nuptias. Filium
enim definimus, quem nuptiæ demonſtrant [h]: alioquin enim difficilis, imò
ferè impoſſibilis filiationis probatio dicitur [i]. Vt & illi, qui ex concubitu
promiſcuo meretricis, patrem habere non cenſeantur: non quidem quòd

a Dion Caſſius, libr. 56. hiſto. Roma.
b Ariſto. ethic. ad Nicoma. lib. 8. c. 12.
c Columel. libr. 1. de re ruſtica cap. 8.
d l. ſicut, de operis liberto. in P.
e apud Stobæum, in nuptijs.
f D. Ambroſ. lib. de inſtitutio. virgi. cap. 4.
g Antonius Panor. libr. 3. de dict. Alphon. cap. 7.
h Vlpia. l. filium, l. 6. de ijs qui ſunt ſui vel alie. iur. libr. 1. P. tit. 6. Paul. l. quia ſemper, l. 5. de in ius voc. lib. 2. P. titul. 4.
i Paul. l. Lucius, 12. de cõd. & demon. lib. 35. P. titu. 1.

patre careant, sed quòd certũ demonstrare vel honestè non possint [a]: matre
quidem semper [b] certa, sed patre citra nuptias incerto. Et naturale hoc est 21
omnibus animantibus suos fœtus potius diligere & nutrire, quàm alienos,
veluti ex substantia propria productos. Sicuti enim nemo carnem suam vnquam odit [c], & seipsum non diligit: ita quæ suæ substantiæ sunt, non amare non potest. Terrentur ideò magis veri parentes in filiorum periculo, quàm proprio [d], affectu summo gnatos amplectentes [e]. Sic Euripides in Iphigenia in Aulide [f],

δεινὸν τὸ τίκτειν, καὶ φέρει φίλτρον μέγα.
πᾶσιν τε κοινὸν ὥσθ', ὑπερκάμνειν τεκνῶν. id est,
Res efficax peperisse, fértque vim amoris maximam.
Omnibus namque commune est, vt pro suis maximè laborent liberis.

Lucianus [g] dicebat, successionis necessariæ inuenta fuisse remedia, filios. 22
Iuuenalis [h] pœnam illegitimi coniugij dixit, non habere liberos, vel inde su- 23
sceptos non amare.

Interea, inquit, *tormentum ingens nubentibus hæret,*
Quòd nequeunt parere, & partum retinere maritos.

Siquidem & subnixum liberis dicitur matrimonium, & veluti cõfirmatum, & firmius dixit Vlpianus [i]. Et sæpè diuortium filios natos prohibere, etiam ex adulterio conceptos, docet Iuuenalis [k],

Sed mariti putati
Instabile, ac dirimi cœptum, et iam pene solutum,
Coniugium in multis domibus seruauit adulter.

Sed eò magis incenduntur parentes ad liberorum educationem, quia, vt ait 24
Callistratus [l], *filios filiásue idcirco concipimus atque edimus, vt ex prole eorum earúmue, diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus.* quod assequi non posset quis, si incerta proles esset, vel alterius seminis commixtione conta-
minata. Similes namque, vt plerunq;, solent esse filij parentibus [m]. Sic Ca- 25
tullus [n],

Liberos date: non decet
Nam vetus sine liberis
Nomen esse, sed indidem semper ingenerari.

Et vt ait Horatius [o],

Fortes creantur fortibus & bonis:
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et vt Pindarus [p],

φυᾷ τὸ γενναῖον
ἐπιπρέπει ἐκ πατέρων: παισὶν λῆμα. id est,
Natura generosum
Adiacet ex patribus: liberis fiducia.

Vt inde etiam emanarit dictum, interesse maximè reipublicæ partus non subijci [q], vt ordinum dignitas & splendor familiarũ degeneri familia non conspurcetur. Et Valer. Maximus [r], imprudentiæ dicit genus nullo modo ferendum, periculíque tum priuatum, tum etiam publicè latè patentis infimo loco natos mendacio se clarissimis familiis inserere, quod exemplis probat.
Alioquin si vxores communes, & proles esset incerta, & hæreditates, quæ 26
ex voto parantur [s] à parentibus liberis, vt dicemus Deo fauente in successionibus, contra votum illorum, ad extraneos peruenirent. Et sæpè laborare & quærere contemnerent homines, quæ communibus, non propriis, vel alienis essent relicturi, liberósque communes contemnerent: naturale quippè vitium est, negligi quod communiter possidetur [t]. Sicuti et si certus non esset parens, senescentibus parentibus rara esset in eos curandos gratia.
Sícq;

a Modest. l. vulgò cõcepti, l. 23. de sta homi. lib. 1. P. titu. 5. §. si aduersus, de nupt. ap. Iustin.
b Paul. l. quia semper, l. 5. de in ius voc. in P.
c ad Ephesios, c.
d Paul. l. isti quidem, l. 8. de eo quod met. cau. lib. 4. P. titul. 2. § pen. de noxal. actio.
e l. consilio, de curat. furio. C.
f Actu 4.
g Lucianus, in amatorib.
h Iuuenal. Saty. 2.
i Vlp. l. 1. §. fin. de liber. exhib. lib. 43. P. titu. 29.
k Iuuenal. Saty. 9.
l Callistr. l. liberorũ, l. 220. de verb. sig. libr. 50. P. titul. 16.
m quod disputat Aristot. lib. 1. de genera. animal. c. 16. & 18 Et de histor. animal. lib. 7. cap. 6.
n Catullus, in epithala. Iuliæ & Mallij.
o Horat. libr. 4. carmi. Ode 4.
p Pinda. Pythio. Ode 8.
q l. super statu, de quæstio. C. l. 1. §. quamuis, de ven. inspic. in P.
r Valer. Max. libr. 9. cap. 15.
s l. scripto, vnd. liber. cum similib.
t l. 2. quan. & quib. quar. pars debe. li. 10. C. titu. 34.

Sicque Phalaris ad vxorem Erythriam scribit, εἰς τίνας γὰρ αὖ τις ἀναγκαιοτέρους εὔξαιτο περιουσιάζειν, γυναικὸς ἢ παιδὸς ἐπιμελῶς; *Quis*, inquit, *familiarium gratia*
27 *desideraret ditescere, non habens curam vxoris vel filiorum?* Et idcirco prospiciunt leges, ne supponantur partus à mulieribus maritis, ne hæreditates proximis, vel veris liberis subripiant eorum prætextu [a]. Et hæc suppositio fit dupliciter: siue dum se fingit mulier à marito concepisse, & tamen ab alio concepit, cuius datur accusatio etiam ea prægnante, sed suspenso iudicio, donec edatur interdum partus, ne quod præiudicium fieret nato, vt ait Paulus [b], interdum minimè si natus [c]. Aliquando suppositio fit, dum se peperisse mulier fingit viro, & non peperit, sed aliundè partum editum sibi subiicit. Quamobrem proditum est edictum, de ventre inspiciendo, vt constat ex l. 1. eius tituli. Extat iudicium sapiens Salomonis [d], in ea specie & hypothesi, inter meretrices, quarum vna occiso puero suo & imprudenter suffocato, alterius sibi vindicabat, suum dicens, & vt talem petens. Meminit de supponendi arte mulierum Aristophanes, in celebrantibus cerealia.

28 *Alteram.* (inquit vna mulierium) *quæ dicebat dolores partus habere mulier*
Per decem dies, donec emit infantem.
Maritus autem obibat vrbem, medicamenta celerem partum facientia emens,
Intulit autem anus in olla infantem,
Vt ne clamaret cera obturatum:
Deinde vt annuit capite anus quæ ferebat, vxor statim clamat,
Abi, abi, iam enim, ô vir, mihi videor
Paritura esse: imum ventrem enim infans calcibus percussit.
Et hic quidem lætatus cucurrit: hæc verò extraxit
Ex ore infantis cerulam, ille verò clamauit. &c.

Scribit Luithprandrus [e], Hugonem regem Italiæ metuentem, ne Lambertus Marchio Thusciæ, filius Bertæ matris suæ, sibi regnum eriperet, dixisse, & supposuisse qui dicerent, Bertam Addelberto viro suo nullum filium peperisse, sed ab aliis mulieribus clam acceptos, simulato partu Lambertum & Guidonem sibi supposuisse, quatenus post mortem Addelberti sibi non deessent filij, quorum adiutorio omnem potentiam possideret. Post continen-
29 tiæ & virginitatis præstantiam, nuptiæ valdè honorandæ. *Præferimus autem sanctitatem, sine nuptiarum damnatione*, inquit Tertullianus [f], *non vt malo bonum,*
30 *sed vt bono melius.* Ex quibus, eos constat toto cœlo totaque via, vt dicitur, errasse, qui improbarunt nuptias, vt iniquas. Quemadmodùm hæreticus Marcion, matrimonium vt malum & impudicitiæ negotium accusauit, vt impedientem sanctitatem, quam ipse falsò iactabat. Cùm tamen sanctitas cuiusquam, nisi post matrimonium fuerit: nec potest stare genus humanum, nisi nascantur homines, vt latè disputat Tertullianus aduersus Marcionem [g]. Damnati & hæretici Eucratitæ, dicentes palàm, nuptias esse diaboli, teste Epiphanio [h], Item & Origenij, qui & turpes dicti, omnis libidinis mãcipia, reiicientes nuptias [i]. Et Hierax, qui vt scortationes improbauit, im-
31 probatus [k]. In concilio itaque Gangrensi [l], ita cautum: *si quis vituperat nuptias, & dormientem cum viro suo fidelem ac religiosam detestatur, aut culpabilem æstimat, velut quæ regnum Dei introire non possit, anathema sit.* Et in canonibus Apostolorum [m], inhibita nuptiarum etiam βδελυγία, id est, execratio seu odium. Nota impietatis postremi seculi etiam in eo signatur à Sibylla [n], quod deficiet coniugio honor, dicens,

κ' ἐδὲ γάμος ἀμαχρυσῶ ὅπως ποτὶ τίμιος ἴσαι, id est.
Nec tunc coniugijs honos, auro præsente manebit.

32 Quod & apertius D. Paulus tradit ad Timoth. [o] Qui enim huic sacramento
33 & bono maledicunt, homicidæ quodammodo generis humani videntur, hostésque reipublicæ, cuius interest ciuitates repleri hominibus liberis [p], nõ periuriis & impudicis moribus: & mulieres habere eximio priuilegio sub-

nixas

a Vlp. l. 1. §. si mater, & l. 3. §. si mater, de carbon edic. libr. 37. P. titu. 10.

b Paul. l. si ventris nomine, l. 8. de vent. in posse. mitte. lib. 27. P. titu. 8.

c l. miles, §. quæ propter, de adult. in P. l. 1. §. fin. de carb edic. in P. lib. 37. titul. 10.

d 3. Reg. 3. c. afferte mihi gladium, c. 2. de præsumptio. lib. 2. Decretal. titu. 3.

e Luithpran. libr. 3. de reb. in Europa gestis, cap. 13.

f Tertullia. lib. 1. aduers. Marcio.

g Tertull. con. Marcio, in 1.

h Epipha. tomo 1. lib. 2. con. hæres. here. 47.

i Epipha. tomo 1. li. 2. here. 63.

k Idem Epipha. libr. 2. tomo 2. here. 67.

l can. si quis vitupera, & can. quicunque virginitatem 31. distin. in Syno. Gangren. ca. 1. & 9.

m in can. 51. concil. aposto.

n Sibyllinorum Oracul. lib. 8.

o 1. ad Timoth. 4.

p l. 2. de indic. viduit. toll. lib. 6. C. l. sed si hoc, l. 61. §. fin. cum 2. seq. de condit. & demonst. lib. 35. P. titu. 1.

nixas dotes, vt possint nubere [a]. Laudauit publicè Augustus [b] nuptias, quòd multitudinem augerent, quòd conueniat naturæ mortalitatem perpetua stirpis successione, quasi facem aliis subinde porrigentibus, compensare: vt qua sola re, dicebat, à diuina fœlicitate absumus, eam perennitatem mutuò inuicem nobis tradamus. Proinde idem, grauiorem mulctam innu- 33
ptis vtriusque sexus statuit: contráque, nuptiarum & multitudinis liberorum præmia constituit [c]. Hoc ipsum anteà leges fecerant, & posteà pariter aliquantum perseuerauit. Plato [d] in legibus suis statuit, vt nemo sine consortio matrimonij viueret in ciuitate, quinque & triginta agens annos: alioquin singulis annis, si de maiori esset censu, drachmis centum mulctaretur: si de secundo, septuaginta: si de tertio, sexaginta: si de quarto triginta: neq; honorum fore participes. Iulius Pollux scribit [e], apud Lacedæmonios fuisse 34
actionem & iudicium serotini nimium matrimonij & inhonesti. Palmaria 35
regione orbis nuperrimè detecti, cuius regulus dictus Pontachanus, nemini non coniugato fas est iungi in mensa, vel eadem lance vesci, aut poculo bibere, parémque coniugato se præbere, vt ait P. Martyr. [f] Olim qui cæ- 36
libem vitam apud Romanos etiam degerent, censoria nota mulctabantur: veluti ingrati, exprobrante censore, quòd natura, vt legem nascendi, sic & gignendi dedisset, vt refert Valer. Maximus [g], & Cicero [h]. Lege Papia ius 37
liberum non erat succedendi, qui cælibem ducebant vitam, donec Constãtinus sua constitutione caput illud expunxit, quæ extat [i], & meminit de ea Eusebius [k]. Lex Papia prœmium patribus posuit [l]. Meminit & Iuuenalis [m], 38
cùm mulier maritum cogitantem diuortium, sic obiurgat,

Iam pater es, dedimus quod famæ opponere possis.
Iura parentis habes, propter me scriberis hæres,
Legatum omne capis, nec non & dulce caducum.
Commoda præterea iunguntur multa caducis,
Si numerum, si tres impleuero.

Suscipientibus liberos, plures vacationes & immunitates datæ [n]. Et pro singulis liberis à minore susceptis, tot anni ætati supplemento dati sunt [o]. Diocletianus, inter scriptos in albo decurionum, patrem, nõ habenti filios præferri voluit [p]. Sed & Papinianus respondit [q], vt qui plures liberos habet, in suo collegio primus sententiam dicat, cæterósque honoris ordine præcellere. Meminit & Cornelius Tacitus [r], de lege candidatorum magistratus prosequentium, quæ statuebat, vt numerus liberorum in illis præpolleret. Sunt & alia iura, & priuilegia vnius, duorum, trium, quatuor, quinque, & plurium liberorum, quæ hîc non addam: eò quòd proprio libello nuperrimè explicata sint à M. Vertranio Mauro, cui titulus, De iure liberorum. Iulius Cæsar etiam aliquando legem tenuiorum, in senatum detulit, de agris diuidundis patribus, quibus ius trium liberorum esset, mercedem popularis beneuolentiæ iam inde meditatus: cuius tamen sententiæ multi restiterunt in Senatu, vt scripsit Appianus [s]. Et Augustus Cæsar, proprium locum honoris causa in theatro maritis distinxit [t]. Iulius Scipio, cùm in seditionibus & bellis conspiceret multitudinem interiisse, præmia etiam proposuit iis, qui multos liberos procreassent [v]. Columella [x] dabat fœminis rusticis, quibus tres erant liberi, vacationem: quibus plures, libertatem. Apud Persas rex mittebat munera singulis annis, vt strenuo ei, qui plures sustulisset liberos, teste Herodoto [y]. Erant & Romæ homines, qui generationi filiorum vacabant, qui proletarij dicebantur: qui nisi magna vrgente necessitate ad prælium ibant, vt scribit Orosius [z]. Lex est Spartianis, vt qui tres filios suppeditaret reipu.is ab 39
excubiis liber esset: qui verò quinque ab omnibus publicis officiis immunitatem haberet, Aelianus [a] & Aristoteles [b]. Apud Massilienses nemo inter τιμοῦχους, id est, sexcentos viros, qui moderabantur rempubl. creari poterat, nisi haberet liberos, & ex ciuium sanguine tertiam per generationem ortus fuisset,

a l.1.sol.matr.P.
b Dion, lib. 56.
c Idem lib. 54.
d Plato, libr. 6. de legib.
e Iul. Pollux, libr. 8. Onomast.
f Petrus Martyr, in orbe nouo de insul. nuper inuẽtis.
g Val. Max. lib. 2. c. 4.
h Cice. 3. de legib.
i l. 1. de inform. pœn. cæliba. lib. 8. C. tit. 58.
k Eusebius, libr. 4. de vita Constanti.
l ca. quædam leges, 2. distin.
m Saty. 9. Iuuenal.
n l. fi. de his qui munerib. se excus. lib. 10. C. titul. 51. l. 2. de vacat. muner. l. 1. qui muneri libr. se excu. C. §. 1. de excusat. tuto. ap. Instinia.
o l. 2. de minor. 25. an. P.
p l. in albo, l. 9. de decurio. lib. 10. C. titu. 31.
q Papinia. l. spurij, l. 6. de decurio. libr. 50. P. titu. 25.
r Cornel. Tac. lib. 2, annal.
s Appia. Alex. lib. 2. bellio. ciuil.
t Sueto. Tranq. in Augusto. cap. 44.
v Dion Cassius, lib. 43. Histor. Roma.
x Columel. libr. 1. de re rusti. cap. 8.
y Herod. in 1.
z Oros. lib. 4. cap. 1.
a Aelia. lib. 6. cap. 5.
b Aristot. lib. 2. polit. cap. 5.

ſet, vt author Strabo [a]. Priuilegia fauoréſque matrimonij colliguntur à Bartholomeo Chaſſaneo, ad conſuetudines Burgundiæ ad tit. *des droictz apartenans à gens mariez*, In princip. Rubri.

[a] Strabo.lib.4.Geogra.

De iuſtis, & prohibitis nuptijs propter ætatem coniugum. Cap. 7.

1 *Iuſtæ nuptiæ quæ.*
2 *Iuſtæ nuptiæ exigunt ætatem legitimam coniugum.*
3 *Aetas nuptiarum Platoni, & Ariſtoteli legitima.*
4 *Immaturæ ætatis coïtus, mala.*
5 *Medicorum & Romanorum generandi tempus definitum.*
6 *Citius pubeſcunt & intereunt fœminæ viris, quare.*
7 *Puberes ea potentia coëundi in nuptijs conſiderantur.*
8 *Malitia in nuptijs ſupplet ætatem. Puella vitiata in ſeptimo anno. Macrobiorum fœminæ pariunt ſeptimo anno: Caliquæ, quinquennes.*
9 *Puer nouennis nutricem impregnauit. Phares genuit Ezron nouem annos natus. Salomon in vndecimo Roboamum. Achaz decimo Ezechiam.*
10 *Ex inſpectione corporis pubertas, poſteà ex annis determinata.*
11 *Plena pubertas octodecim in viris.*
12 *Vxor legitima annis duodecim.*
13 *Nuptiæ factæ ante ætatem legitimam non valent, Nec iure ſponſaliorum, num. 15.*
14 *Nubenda ſponſo nuda exhibita, & ſponſus nudus ſponſæ Vtopiæ.*

1 ENCOMIA, rationéſque nuptiarum, & quæ proximè de nuptiis liberis dicta ſunt, de iuſtis & non prohibitis, intelligi debent. Iuſtas autem nuptias contrahunt, qui ſecundum præcepta legum coëunt [b], Et inde filij legitimi & naturales [c]: vt contrà, iniuſtæ nuptiæ, quæ contra eadem præcepta fiunt, nec nomine matrimonij dignæ, nec qui inde nati ſunt, appellatione filij legitimi digni ſunt [d]. Cæterùm præcepta legum in hac tractatione & prohibitoria ſunt, & diſponunt etiam ritum, quem in contrahendo ſeruari deſiderant: vbi quoque & prohibitio ineſt, ne aduerſus præſcripta quiſquam moliatur. Deſiderant igitur legitimam ætatem in nuptiis contrahen-
2 dis, omnia iura: verumtamẽ in ea determinãda, vel pro more regionum cõſeruato, vel alia quadã ſingulari ratione, variant. Quorũ aliqua ſummatim capita ſubnotabimus. Plato [e], à triceſimo vſq; ad triceſimum quintũ annũ,
3 ætatem matrimonio mari idoneã dixit. Ariſtoteles [f], mulieres 18. anno: ma-
4 res, circa ætatem 36. annorum coniungi oportere. Alioquin immaturas nuptias gignere corpora puſilla, facere mulieres veneri nimium indulgentes, vt citius ei aſſuetas: & omnibus iuuenibus animalibus partus eſſe imperfectos, quia ſemen nutritioni corporis adhuc inſeruiat. Apud Germanos, qui dutiſſimè impuberes remanſiſſent, maximam inter ſuos ferebant laudem. Hoc ali ſtaturam, ali vires, neruóſque confirmari putabant. Intra verò annum vigeſimum fœminæ notitiam habuiſſe, in turpiſſimis habebant rebus, vt ait Iulius Cæſar [g]. Heſiodus item ſic ſcribit [h],

ὡραῖος δὲ γυναῖκα τεὸν ποτὶ οἶκον ἄγεσθαι,
μήτε τριηκόντων ἐτέων μάλα πολλ' ἀπολείπων,
μήτ' ἐπιθεὶς μάλα πολλά, γάμος δέ τοι ὥριος οὗτος,
ἡ δὲ γυνὴ τέτορ' ἡβώῃ, πέμπτῳ δὲ γαμοῖτο, id eſt,

[b] §. 1. de nupt. libr. 1. Inſtitut.
[c] l. filium, de his qui ſunt ſui vel al. iuri. lib. 1. P.c. pen. qui filij ſint legit. libr. 4. Decretal. §. 1. de patr. poteſt.
[d] l. qui contra de inceſt. nupt. lib. 5. C. §. ſi quis aduerſus, de nupt. ap. Iuſtinia.
[e] Plato, 4. & 6. de legib.
[f] Ariſtot. 7. Polit. c. 16.
[g] li. 6. de bell. Galli.
[h] Heſiod. in ergis.

Aetate matura uxorem ducito domum,
Neque minor multò nata triginta annis,
Neque multò maior, ista enim tempestiuæ sunt nuptiæ,
Virgo verò pubescens anno decimo quarto, nubat decimoquinto.

Generandi in nuptiis causa præcipua est, quare ætas apud Physicos & Medi-
cos constituitur eius, ad minus 13. annorum & vnius diei, in masculis. D. 5
Augustinus adolescẽtiam [a] nec decennem generare posse contendit [b]. Ro-
mani duodennem virginem magis aptam matrimonio, quàm maiorem rati
sunt: vtpote magis ad iugum maritale consuescendum idoneam, vt scribit
Plutarchus [c]. Citius autem pubescunt fœminæ viris, cuius rationes notat 6
Aristoteles [d]. Intra parentem fœmina tempore longiore conficitur, quàm
mas: vbi in lucem venerint, celerius fœminæ quàm mares. Nam & pubes,
& vigor, & senectus fœminis prius venit, quàm maribus: sunt enim fœminæ
sua natura debiliores, frigidioresque, & sexum fœmineum quasi læsionem
naturalem, & detrimentum esse putandum est. Intus igitur tardè, præ sua
frigiditate discernuntur: hæc etenim discretio, concoctio est. Calor autem
concoquit, & quod calidius, id concoctu facilius. Sed foris propter suam
debilitatem, citò ad ætatis florem senectamq; perueniunt. Etenim omnia
minora, vt in artis operibus, sic in naturæ, citius ad finem deueniunt.
Proinde qui iura constituerunt, & rem accuratius considerarunt, definierũt 7
masculos puberes, fœminas viri potentes esse debere [e], scilicet vt possent
esse ad prolem idonei. Et proinde iuris pontificij antistites statuunt puber-
tatem, in potentia coẽundi, non in annorum numero: vt pubes dicatur qui
generare potest [f]. Atq; in controuersiis matrimonij, num cognita aliqua sit,
non habetur ratio ætatis, sed ad signa ipsa virginitatis indaganda committi
solent mulieres eius artis peritæ [g], qui per aspectum corporis iudicant. Et
commixtio solet anticipare tempus pubertatis [h]. Et in istis malitia supplet 8
ætatem [i]. Succurrit quod ex mulieribus celebrantibus Cerealia apud Ari-
stophanem vna sic ait [k],

Ego enim ipsa primùm, vt ne alia dicam,
Conscia sum mihi ipsi multorum malorum. Illud verò certè
Indignissimum est, cùm sponsa quidem fui tres dies,
Et maritus apud me erat dormiens, erat mihi amicus,
Qui quidem me vitiauit septem annorum existentem. &c.

Refert Plinius [l], Macrobiorum, quibus Mandrorum nomen dedit Clitar-
chus, fœminas septimo ætatis anno parere, senectam quadragesimo accede-
re. In Calingis eiusdem Indiæ fœminas quinquennes concipere, octauum
vitæ annum non excedere. Notat Gregorius in Dialogis, puerum nouẽnem 9
suam nutricem impregnasse [m]. Scribitur apud Hebræos, quòd Phares filius
Iudæ genuit Ezron, cùm tantùm nouem annos haberet [n]. Item Salomon in
11. anno genuit Roboam. Nam Roboam successit patri Salomoni, agens an-
num 40. [o] Salomon autem, dum vitam & regnum deseruit, erat annorum 52.
anno autem 12. regnum suscepit [p]. & 40. tantùm tenuit [q]. Achaz etiam pro-
creauit decennis Ezechiam, nam anno 20. ætatis regnum consecutus, ad-
ministrauit sexdecim: Sic obiit anno vitæ suæ 36. [r] Iã autẽ Ezechias patri suc-
cesserat in regno, natus annos 25 [s]. Et D. Hieronymus [t], præmissa tamen ob-
testatione, commemorat mulierculam, alioqui prouectam, factam fuisse à
puero decenni grauidam. Fuit & aliquãdo apud Romanos & mos receptus, 10
ex aspectu corporis iudicari pubertatem viri [v], non autem mulieris: verùm
sicut in muliere, ita & in viro posteà turpe visum: & decreta est certa anno-
rum ætas, qua vt plerunque, vterq; sexus solet pubescere: in fœminis duo-
decim annorum, in viris quatuordecim [x]. Quanquam & plena pubertas 11
ad generandum idonea, dicta etiam fuerit 18. annorum [y]. Quod & posteà 12
receptum est in iure pontificio, nisi de potestate generandi controuersia
iudicia

a D. Augusti. lib. 16. de ciuit. Dei c. fin. & in Psal. 104.
b D. Augusti. lib. 15. de ciuita. c. 12. & 15.
c Plutar. in vitis, in comparat. Numæ & Lycur.
d Aristot. libr. 4. de generat. animal. capit. 6.
e c. 2. de despon. impub. lib. 4. Decret. titu. 2. §. 1. de nupt.
f cap. 3. §. fin. de desponf. impub.
g Grego. 8. c. proposuisti, cap. 4. & Honor. 3. c. causam matrimonij, c. 14. de probatio. libr. 2. Decreta. tit. 19. ca. nec aliqua, 27. q. 1.
h c. à nobis, cap. 8. & c. attestationes, 10. de desponsat. impub.
i c. de illis qui in minori, cap. 9. de desponsat. impub. l. 3. si min. se maio. dixer. C.
k Aristoph. in Cerea. lib.
l Plin. lib. 7. cap. 2.
m glo. in sum. 20. q. 1.
n in libro Seder olã Zutha.
o 3. Reg. 14.
p 3. Reg. c. 2.
q 3. Reg. 11.
r 4. Reg. 16.
s d. cap. 16. 4. Reg.
t D. Hierony. epistο. ad Vitalem.
v l. minor 25. an. de minorib. F.
x §. 1. quib. mod. tut. finit. apud Iustin. l. fin. quan. tut. vel curat. esse defi. libr. 5. C. titu. 60.
y §. minorem, de adoptio. l. arrogatio, §. 1. eod. titu. lib. 1. F.

iudicialis moueretur, citra quam & duodennes mulieres puberes, & 14. annorum viros, eámque ætatem nuptiis desiderari rati sunt [a]: Sicuti & iura ciuilia [b]. Ideo responsum [c], minorem annis duodecim nuptã, tunc legitimam
13 vxorem fore, cùm apud virum duodecim annos impleuisset. Quamobrẽ si ante illam ætatem nuptiæ factæ sunt, illæ non iure matrimonij, sed iure sponsaliorum valebunt: si quidẽ præcesserint sponsalia: quod si non præcesserint neque valent nuptiæ iure sponsaliorum, quia non ea mens fuit agentium, neque iure nuptiarũ, quia lex improbat, nisi posteà ratæ sint. Hócq; expressè respondit Vlpia. [d] ex sententia Iuliani. Neque enim quod voluerunt, facere potuerunt, scilicet matrimonium in minori ætate, in qua deest legitimus consensus: neque quod potuerunt facere, scilicet sponsalia, voluerunt. Quamobrem ex regulis iuris cõmunis, nihil actum videtur validè: duo enim sunt, quæ actum perficiunt concurrentia, volũtas, & potestas, quorum altero deficiẽte, & actus caret actione & effectu [e]. Quare & notabile, vt si intra illã ætatem per verba de præsenti facta fuerint sponsalia, quæ insolubilia diximus, liceat pœnitere perueniente minore ad illam ætatẽ: si tamẽ perseuerauerint
14 post ætatem minorem, non licet [f]. Refert Thomas Morus [g], apud Vtopienses insulanos fœminas non ante 12. annum nubere, mares non nisi expletis 14. Mulierémque ducendam, siue virginẽ, siue viduam, sponso futuro
15 nudã exhiberi: itẽ futurum maritum vxori nudum. Dion Cassius [h] Octauium Augustũ summopere cauisse tradit, ne pactiones matrimoniales fierẽt de ea, quæ decem non esset, néue producerentur post sponsalia vltra bienniũ: tum maximè, quòd ij, qui ante fecissent, detectum est animo percipiendi fructus bonorum vxoris, cùm matrimonij rem ipsam non exhiberent, fecisse.

[a] c. 2. & 3. & c. attestationes, de desp. impub. c. 2. de delic. pueror.
[b] §. 1. de nuptiis.
[c] Pompo. l. 4. de rit. nup. lib. 23. P. tit. 2.
[d] Vlp. l. quæsitum, l. 9. de sponsal. lib. 23. P. titu. 1.
[e] l. 1. de iur. codicil. in P. l. multum interest, §. si quis alt. vel sibi C. cap. cùm super, c. 23. de offi. deleg. libr. 1. Decret. titu. 29.
[f] c. de illis quæ infra, c. 7. & c. à nobis, c. 8. iunct. glo. de desponsf. imp. c. 1. de sponsal. cap. 1. per totum de despon. impub. in 6.
[g] Tho. Mor. libr. 2. Vtopiæ.
[h] Dion libr. 54. Histor. Roma.

De consanguinitate & affinitate in genere.
Caput 8.

1 *Proximitas sanguinis nuptias vetitas facit & impias.*
2 *Cognatio quid.*
3 *Cognationis diuisio Aristoteli in naturalem & ciuilem.*
4 *Cognatio naturalis alia approbata à lege, alia non.*
5 *Vulgò quæsiti & serui natura habent cognationem, non iure ciuili.*
6 *Cognatio vel propinquitas ciuilis quæ, quotuplex spiritualis & temporalis, & quæ, & de mixta.*
7 *Affinitas propinquitas mixta quid.*
8 *Ordo naturalis cognationis & graduum.*
9 *Gradus quid.*

PROXIMITAS sanguinis, nuptias quæ per se bonæ sunt, improbas & impias inter certas personas constituit, cum quibus lex & natura abhorrent coniunctiónem. Qua in re in primis oportet moneri iuuenem, ad hæc intelligenda, necessariã illi cognationem esse graduũ cognationis, de quã posteà proprio capite dicemus, quámque luculenter docent iurisconsulti sub titulo 11. lib. 38. P [i]. De gradibus affinitatis, vel affinibus, vt dicunt scribi in pandectis Florentinis. In quẽm coniectanea quædam vtilia edidit Georgius Viuiennus Antuerpianus. Et sub eodem titulo Iustinianus [k], & Demetrius Chomathenus [l]. In summa tamen monebo cognationis finitionem, & diuisionem, & ordinem. Cognati communiter dici putantur, quòd quasi vnà communitérue nati, vel ab eodem orti, progenitiue sint, vt ait Modestinus [m]: & vt ait Vlpianus [n] ex Labeone, quasi ex vno nati, & quasi commune nascendi habentes initium. Vocant Græci συγγενῆς, vt ait Paulus [o], & appellat etiã lex duodecim tabularũ agnatos. Verùm inter agnatos &

[i] Potissimum in l. 1. 2. 3. 9. 10.
[k] titu. de grad. cognatio. apud Iustinia.
[l] Demetrius Chomathenus, titul. de grad. consanguin. lib. 3. iur. Oriental.
[m] Mod. l. 4. §. 1. de grad. affinit. P.
[n] Vlp. l. 1. §. 1. vnd. cogn. libr. 38. P. titul. 9.
[o] Paul. l. iurisco. l. 10. de grad. cognat. affin. P.

F cogna

cognatos intereſt, quòd agnati tantùm ſunt, qui per patrẽ cognati ex eadem
familia ſunt; at cognati ſolùm, non agnati dicentur illi, qui per fœminas con-
junguntur. Quò fit, vt ius agnationis aliud à iure cognationis, vt in ſpecie
ſumpta cognatione, vt explicat Paul. Iuriſc [a]. & Modeſtinus [b], Diuidimus
autem cum Iulio Polluce [c]. Ariſtoteles verò [d] cognationem, quam Græci 3
vocant συγγένειαν, diuidi in eã, quæ eſt πρὸς αἵματος, & eam, quæ eſt κατ᾽ οἰκειότητα
καὶ ἐπιγαμίαν, tradit, id eſt, in eam, quæ per neceſſitudinẽ ſanguinis, & eam, quæ
per affinitatẽ coniungitur. Theophilus [e] vocat, ἀγχιστείαν. Balſamon autem [f],
συμπενθερίαν. Aliter diuidimus propinquitatem ſeu cognationem, in naturalẽ
& ciuilem ſeu legalem, naturalis in ſanguinis ex vno ſtipite, vel à quadã con-
junctione quorundam, participatione legalis illam imitatur. Cæterùm [g] ſub- 4
diuiditur vtraq; nã naturalis cognatio, & propinquitas interdum ſimpliciter
eſt naturalis, à lege omnino improbata coniunctione: alia quæ habet legis
etiam cõſenſum. Prima per concubitus vagos & ex filiis inde ortis naſcitur:
eſtq; naturalis re vera, quæ etſi iure ciuili nõ recipiatur, tamen eius iura ſan-
guinis nullo iure ciuili dirimi poſſunt [h]. Quæ naturalis eſt cũ legis conſenſu
ex nuptiis naſcitur iuſtis: & olim ex concubinatu probato ex eodem quoque
oriebatur. Vulgo quæſiti ſic iure ciuili (naturali tamen cõtrà) nullos habere 5
agnatos manifeſtum eſt: cùm agnatio à patre, cognatio à matre eſt [i]. Hi autẽ
nullum patrem habere intelliguntur, & tantùm cognati ſunt ſibi & matri,
non conſanguinei: non quòd tales patri non ſint, ſed quia cui ſint, incertum
& inhoneſtum eſſet dici [k]. Sic in ſeruis, qui pro nullis iure ciuili habẽtur [l],
& inter quos diximus non eſſe matrimoniũ [m], eo iure cognatio vix admit-
titur, vt nõ ſuccedat eo iure [n]. Cognatio vel propinquitas ciuilis eſt, quæ ad 6
ſimilitudinem graduum naturalis inducta eſt. Ea autem vel temporalis ſeu
ſecularis, vel ſpiritualis eſt: ſecularis ex adoptione naſcitur [o]. Spiritualis di-
citur ea, quæ naſcitur ex ſuſceptione infantis in ſacro lauacro regenerationis
ſeu baptiſmo, & confirmatione, de qua tractant ſummi pontifices ſub titulo
de cognatione ſpirituali lib. 4. Decretal. tit. 10. potiſſimũ c. fin & 30. q. 1. & 1.
q. 3. & q. 4. in Decreto Bonifacij. Et his omnibus mixta proquinquitas fit 7
affinitas, quæ gradibus nõ continetur, propterea quòd trium generum habet
complexum, vt ait Demetrius Chomathenus Archiepiſcopus Bulgariæ [p].
Affines ſunt viri & vxoris cognati inter ſe, dicti ab eo, quòd duæ cognatio-
nes, quæ diuerſæ inter ſe ſunt, per nuptias, id eſt, ratione illarum copulãtur: &
altera cognatio ſic ad alterius cognationis finem accedit, & limitem. Sítque
initium inibi & cauſa cõiungendæ affinitatis ex nuptiis, vt ait Modeſtinus [q].
Ideóq; vir & vxor affines non ſunt [r], nec dicuntur: eò quòd illi iuncti ſunt. &
quod iunctum & confuſum eſt, fines aut terminos non habet Sed qui proxi-
mè illos ſequuntur, adfines, ſecundúmque gradum proximitatis vel cogna-
tionis eodem gradu adfines conſanguinei erunt. Accedit & affinitati, alia
affinitas interdum: quæ eſt cum affinibus coniunctio aliorum, qualis in vxore
quæ fuit priuigni, apud Papinianum [s]. Ex ordine autem naturalis cogni- 8
tionis & gradibus, cæteræ cognationes normã generaliter ſuſcipiunt. Ordo
eius in lineam rectam & obliquas ſiue laterales deſcendentes diſtribuitur.
Linea illa recta, in duas æquales, puncto in medio diuiditur: in ſuperiorem,
& inferiorem partem [t]. Ex hoc puncto laterales quoque incipiunt, & eius
puncti ratione, gradus fiunt & numerantur. Gradus porrò ad ſimilitudinem 9
ſcalarum, locorúmue procliuium, quos ita ingredimur, vt à proximo in
proximum, id eſt, in eum qui quaſi ex eo naſcitur, tranſeamus, vt ait Pau-
lus [v]. Quando ex puncto mediæ lineæ ſuprà aſcendimus, gradus aſcen-
dentium numeramus ordine, primum, ſecundum, tertium &c. Quando
deſcendimus, deſcendentium primum, ſecundum, tertium &c. Quando
à puncto ad latus declinamus, dicimus collateralium primum, ſecundum,
tertium &c. In primo gradu ſi conſtituas filium de quo quæratur, erunt
pater, mater; in ſecundo, auus, auia, tam patris, quàm matris: in tertio,
proauus

a Paul. d. l. iuriſconſultus.
b Mode. l. inter agnatos, l. 5. vnd. legit. lib. 38. P. titu. 8.
c Iul. Pollux, libr. 3. Onomaſt. cap. 1.
d Ariſto. lib. 2. Polit.
e Theophil. libr. Inſtit. titu. 6.
f Balſa. Nomocan. titul. 13. cap. 2.
g Modeſti. l. 4. §. cognationis ſubſtantia, de grad. affinit. P. §. 1. de ſucceſſ. cognat. lib. 3. Inſtit. titul. 5.
h iura ſanguinis, de reg. iur. l. ius agnationis, P. de pact.
i Iuſtinia. §. vulgo quæſitos, de ſucceſſ. cognato. lib. 3. Inſtit. & l. ſpurius, l. 4. vnd. cog. P.
k Modeſt. l. vulgo concepto, l. 23. de ſta. hom. P. lib. 1. tit. 4.
l l. quod attinet, de reg. iur.
m ſup. in nuptiar. ſynoni.
n l. 1. §. 2. vnd. cog. in P. Paul. l. iuriſcõſultus, l. 10. §. nomen cognationis, de grad. affinit.
o Vlp. l. 1. §. cognationem, vnd. cogn. lib. 38. P. titu. 9. Modeſti. l. 4. §. agnationis, & §. in adoptionem, de grad. affinit. in P.
p Demet. Choma. in lib. 3. iur. orient. tit. περὶ βαθμῶν συγγενείας.
q Modeſti. l. 4. §. affines, de grad. affinit. P.
r glo. in l. affinitatis, commu. de ſucceſſio. lib. 6. C. titu. 58.
s Papin. in l. vxorem, l. 15. de rit. nupt. libr. 23. P. titu. 2.
t Paul. in l. ſtemmata, l. 9. de grad. affinit.
v Paulus l. fin. §. gradus autem, eod.

proauus proauia patris & matris &c. Si de patre & descendentibus agatur, erit in primo, descendentium linea, filius filia: in secundo, nepos neptis: in tertio, pronepos & proneptis &c. Ex filijs & filiabus nati deinceps, vtrinque faciunt laterales cognationes, prout te docent exempla & enumerationes Caij & Pauli [a], & Iustiniani [b], & Demetrij Chomatheni. Quomodo autem numerandi sint gradus iure ciuili & canonico, vide glo. ad l. Iurisc. l. 10. §. parentes, ad verba, item liberi, de gradib. affinit. Affinitatis gradus illis ipsis, quibus cognatio naturalis, perpenduntur, sed diuersa habent nomina: per se tamen nullos habent gradus affinitas. Nomina autem harum distinctionum, socer socrus, gener nurus, nouerca vitricus, priuignus priuigna [c], &c.

a Caius, in l. 1. & Paul. l. fin. de grad. cognat.
b Instit. §. 1. de grad. cog. & seq. §§.
c Modesti. l. non facilè, l. 4. de grad. affinit.

De personarum distinctione, quæ ex coniunctione maris & fœminæ nascitur: & de consanguinitate vel cognatione. Cap. 9.

Lib. 4. Decretal. tit. 14. Lib. 38. P. tit. 11. Lib. 3. Institut. tit. 6.

1 *Ex nuptiarum coniunctione consanguinei, & affines.*
2 *Consanguinei qui.*
3 *συγγένεια & affinitas & consanguinitas est.*
4 *Cognatio quid.*
5 *Cognatio duplex, ciuilis & naturalis & mixta.*
6 *Cognatio naturalis etiam per fœminas orta vulgò conceptis.*
7 *Cognatio diuisa, in cognationem, & agnationem.*
8 *Cognatio amittitur seruitute quomodo.*
9 *Cognatio ciuilis quæ, seu legitima quæ ex adoptione.*
10 *Ciuilis cognatio quoque spiritualis ex baptismo & confirmatione.*
11 *Cognatio mixta naturalis & ciuilis ex nuptijs legitimis, diuisa in cognationem, & agnationem.*
12 *Agnatorum & cognatorum differentia.*
13 *Cognationis nomē generale, pertinet, ad parentis liberos, & propinquorū ex latere.*
14 *Ascendentes & descendentes qui.*
15 *Parentes & maiores qui.*
16 *Liberi & posteriores qui.*
17 *Laterales personæ quæ.*
18 *Cognatio lateralis diuisa in agnatos & cognatos, & quæ personæ sint huius.*
19 *Agnationis & cognationis sublata differentia.*
20 *Tipus diuisionis stemmatum ascendentium, descendentiū, & collateralium.*
21 *Schemata & stemmata cognationum quid.*
22 *Gradus cognationum quare dicti.*
23 *Superior & inferior cognatio à primo gradu incipit, collateralis à secundo, nec habet primum.*
24 *Linea transuersalis ratione graduum duplex, æqualis & inæqualis.*
25 *Gradus numerandi diuersi modi iuris ciuilis & canonici, quare & qui. Gradus in iure pontificio, generationes dicuntur.*
26 *Cognatio vltra sextum gradum non numeratur iure ciuili, & ratio. Plura de his quæ septimo numero finem accipiunt in homine.*
27 *Gradus decimus in successionibus deferendis locum habet.*
28 *Methodus numerandi gradus in iure pontificio per generationes, & regulæ.*
29 *Nuptiæ prohibitæ inter descendentes & ascendentes vsque ad infinitum, in quo conueniunt ciuilia & pontificia iura.*
30 *In collateraliū gradib⁹ numerādis, differūt in nuptijs pōtificia iura & ciuilia quare.*

POSSENT sufficere ad nuptiarũ cognitionem, quæ iam pro- 1
ximo capite,de consanguinitate & affinitate diximus: sed vt
diligentioribus satisfaciamus, eadē paulò latius tractabimus.
Ex coniunctionibus maris & fœminæ, fiunt personarum aliæ
noméclaturæ,quæ in duo capita reducũtur, nempe cōsangui-
neorũ,&affinium [a]. Consanguinei sunt,ex eodem sanguine 2
orti [b]: inde cōsanguinitas, quam Iurisc. vocant interdũ necessitudinē [c], ali-
quãdo ius sanguinis [d], Græci συγγένειαν. Et consanguineos συγγενεῖς,vt ait Pau-
lus [e], dicũt,quos nos cognatos appellamus. Verùm Paulus labi videtur, cùm 3
Græci συγγένειαν,non tantùm ad consanguinitatē, sed etiam ad affinitatē per-
tinere dicant,vt ex Iulio Polluce constat [f], quam vocant ἀνδέιαν & οἰκειότητα:
recentiores ἀγχιστείαν,& Theophilus συμπενθερίαν,vt & Balsamon [g]. Cognationis 4
itaq; nomen,quod & cōsanguinitatis generale est, naturæ propagationē per
se significãs. *Cognati*,inquit Modestinus [h], *dicti,quòd quasi vnà cōmuniterue nati,
vel ab eodē orti progenitiue sunt.* Et ab vno initiũ habētes [i] naturalémq; causam
cognatio habet [k],Sed quia hæc cognatio habuit in quibusdã casibus restrictio- 5
nē& normã,idcirco bifariã diuidenda est cognatio,in naturalē & ciuilē:vnde
& tertia ex his mixta oritur, ciuilis & naturalis simul [l]. Cognatio naturalis 6
per se sine ciuili cognatione,intelligitur, quæ per fœminas descendit, quæ
vulgò liberos pariunt [m]. Huius generis sunt qui descendunt ex cōcubina na-
turales tantùm,vel spurij alij, etsi demonstrare patrem possint,non tamen ho-
nestè:quos lex ciuilis nō agnoscit,vocatq; nō cōsanguineos sed proximos [n]:
Natura tamē consanguinitatē eorũ demonstrat ex generatione.Etiam in le-
gitimis cōiunctionibus, quòd pertinet ad cōiunctos & proximos, cognatio-
nis origo etiã per fœminas solas cōtingit [o]: videlicet,vt explicat Theophi [p].
quando agitur de cognatione,quæ ex latere venit.Nã ea diuisa est in agnatos 7
& cognatos.Et cognati sunt,qui per fœminã nos contingunt,vt soror eadem
matre genita,& liberi eius.Natura etiam inspecta dicitur cognatio inter ser-
uos,quamuis ius ciuile eam parum consideret [q], quia pro nullis eos habeat [r].
Ideo iure ciuili cognatio amitti dicitur seruitute [s],nō quidem,vt cognatus 8
natura esse desinat,quia hoc fieri nō potest ciuili ratione [t]:sed,vt iura cogna-
tionis amittat,putã succedēdi ius,& id genus alia. Remanēt ergo & in seruis
naturales cognationes,vt ea ratione inter gradus prohibitos,natura illis ve
tet cōiunctiones [v],seu cōtubernia [x].Ciuilis cognatio per se,quæ etiã legitima 9
dicitur est,quæ sine naturali fit per adoptionē [y]. *Cognationē*,inquit Vlpia [z]. *facit
etiã adoptio:quibus etenim fict agnatus,is qui adoptatus est, eisdē & cognatus fict. Nam
vbicunq; de cognatis agitur ibi sic accipiemus,vt adoptione etiã cognati facti contineãtur.*
Si quidem non tantũ naturales,sed etiã adoptiui iura consanguinitatis habēt
cũ his qui sunt in fami. vel in vtero,vel post mortē patris nati [a].Quærũt enim
per adoptionē fraternitatē [b]. Ciuiles tantùm quoq; cognationes existimãdæ 10
quæ spirituales sunt proximitates ex baptismo,& sacra chrismatis confirma-
tione natæ [c]: has enim digniores cognationes, quàm naturales existima-
mus [d]: quia per ista duo sacramenta renascitur & regeneratur homo ad vi-
tam æternam. Quò fit etiam, vt in aliis sacramētis,in quibus hæc regenera-
tio non fit,non contrahatur paternitas vel consanguinitas spiritualis [e]. Co- 11
gnatio, quæ vtroq; iure consistit,id est,naturali & ciuili,est,cùm ea,iustis cō-
tractis nuptiis,copulatur [f]. Et hæc cognatio cùm per fœminas coniungitur,
cognatio naturali nomine; cùm autem per virilem sexum,dicitur agnatio [g].
Cognati, inquit Paulus, *& quos agnatos lex 12. tab. appellat; sed hi sunt, qui per pa-* 12
*trem cognati ex eadem fami. sunt. Qui autē per fœminas coniunguntur,cognati tantùm
nominantur.* Inter agnatos igitur, & cognatos,hoc interest,quod inter genus
& speciē:nã qui est agnatus, & cognatus est: nō vtiq; autē qui cognatus est,
& agnatus est. Alterum enim ciuile,alterum autē naturale nomen est. Hoc
modo Modestinus tradit, neq; affinitatē neq, cognationē esse posse, vbi nu-
ptiæ interdictæ sunt [h].Cæterùm vt hæc facilius intelligamus, istã legitimã &
natura

a rubr. de consang. & affinit. lib. 4. Decret. titu. 14.
b l. 1. §. post suos, de suis & leg. hæred. libr. 38. P. titu. 17.
c l. fin. de leg. P.
d l. iura sanguinis, de reg. iur. P.
e Paul. in l. iurisconsultus, l. 10. de grad. affinit. P.
f Iulius Pollux, libr. 3. Onoma. c. 1.
g Balsamon Nomoca. titu. 13. cap. 2.
h Modest. in l. non facilè, l. 4. §. cognati, de grad. affinit.
i l. 1. vnd. cogn. libr. 48. P. tit. 9.
k §. sunt autem, iuncto §. fin. de legit. agnat. tut. lib. 1. Instit. titul. 15. §. qua parte, de success. cognat. lib. 3. Institut. titul. 5.
l d. l. non facilè §. cognationis.
m d. §. cognationis, & §. 1. de legit. agn. tut.
n l. si spurius, l. 4. vnd. cogni. P.
o l. iurisconsultus, §. cognationis origo, de grad. affinit. P.
p §. & qui nam sint agnati, de legi. agnat. tut. lib. 1. Institut. titu. 15.
q titu. de serui. cognat. libr. 3. Instit. titu. 7. d. l. iurisconsultus. §. nouum, ver. inter agnatos, de grad. affinit. l. 1. §. pertinet, vnd. cog. P.
r l. quod attinet, de reg. iur.
s §. quod autem, de cap. dimi.
t l. iura sanguinis, de reg. iur. l. ius autem agnationis, de pact. P. l. eas, de cap. diminut. P. §. sed naturalia, de iur. natu.
v §. illud, de nupt. ap. Iustin.
x l. cum ancillis, C. de incest. nupt.
y d. l. non facilè, §. cognationis, & cap. 1. de cognat. lega.
z l. 1. §. cognationē, vn. cogn.
a l. 1. §. fin. de suis & legit. hæred.
b ca. per adoptionē, 30. q. 3.
c in c. 1, 2. & 3. & seq. de consang. spirit. libr. 4. Decreta. tit. 11. in c. 1. 2. eod. in 6.
d can. 1. 2. 3. 30. q. 3.
e c. fin. §. fin. de cogna. spirit. in 6. ca. omnes, 30. q. 1.
f Modest. in d. l. nō facilè §. cognationis
g d. §. cognationis, & §. sunt autem, de legit. agna. tut.
h l. 4. §. sciendum est, de grad. affinit. P.

naturalē cognationē diuidamus, ex qua consanguineorū omniū & ciuilium
habebitur proximitatis dignotio. Cognatio itaq; nomen generale sit, quod
diuidimus in parentes, liberos, & propinquos ex latere [a]. Parentum superior
cognatio, siue ascendentiū dicitur, liberorū inferior, vel descēdentiū: ea quæ
à latere ex transuerso vel collateraliū, fratrū, & eorū qui ex his generātur [b].
Ascendentiū nomē latius diffunditur quàm parentū: vt & liberorū angustius,
15 quàm descendentium. Nam parētes apud Romanos, vsq; ad tritauū proprio
nomine appellātur: vlteriores, qui nō habent speciale nomen, maiores appel-
lantur [c]. Item liberi vsque ad trinepotem, vltra hos, posteriores vocantur [d]:
16 etsi & aliquādo quoq; liberi [e]: sicut & aliquādo filij nomine, omnes liberos
intelligimus [f]. Parentes sunt, qui nos genuerunt, pater, mater: auus, auia: pro-
auus, proauia: & qui supra hos sunt. Liberi sunt, qui ex nobis nascūtur filius
17 filia: nepos, neptis: pronepos, proneptis: & qui infra hos sunt. Ex latere autem
veniunt, qui neq; nos genuēre, neque à nobis gignūtur: sed eandē stirpem, &
radicem nobiscū cōmunē habent: veluti frater, soror, patruus, vel auunculus,
18 amita, vel matertera, & qui ex illis nascuntur. Porrò cognatio hæc, quæ ex
latere venit, in duas species diuisa est, in agnatos, & cognatos. Et agnati qui-
dem sunt, vt diximus, qui per virilem sexū coniungūtur, veluti frater eodem
fratre genitus, & liberi eius: item matertera, & liberi eius: deinde & amita.
Cognati verò sunt, qui per fœminam nos contingunt, vt soror eadem matre
tātùm genita, ac liberi eius [g]: itē matertera, & liberi eius: tum & amitæ liberi.
19 Quæ tamen differentia hodie sublata est, & cognati omnes dicuntur æqualis
20 iuris sublata obseruatione agnationis [h]. In figuratione, seu demonstratione
istarum cognationū, iurisc. vtuntur duabus lineis ad punctū sese intersecan-
tibus in crucis modum, ✠, vbi se intersecant: pono ego stirpem, vel vnū homi-
nem seu punctū & centrū, ex quo ascendentes, descendentes, & collaterales
numeres, & eorum schemata. Sic enim me docuit Paulus, dum ait [i], *Stem-
mata cognationū directo limite in duas lineas separantur, quarū altera superior, altera
21 inferior est: ex superiore verò & secūdo gradu transuersæ lineæ pendent.* Stēmata cogna-
tionum idē sunt ac schemata, ornamēta videlicet & imagines personarū, qui
numerātur à stirpe, seu ab aliquo, veluti à puncto & cētro, vt apud Iuuenalē [k],

Stemmata quid faciunt? quid prodest Pontice longo
Sanguine censeri, pictósque ostendere vultus
Maiorum, & stantes in curribus Aemilianos?
Et Curios iam dimidios, nasúmque minorem
Coruini, & Galbam auriculis nasóque carentem?
Quis fructus generis tabula iactare capaci
Fumosos equitum cum dictatore magistros,
Si coram Lepidis malè viuitur? effigies quò
Tot bellatorum, si luditur alea pernox?

Et Persius [l]: *—an liceat pulmonem rumpere ventis,*
Stemmate quòd Thusco ramum millesime ducis,

Et in illis cognationem esse numerandam docet etiam Ouidius [m],
Quid iuuat admotam per auorum nomina cælo,
Inter cognatos posse referre Iouem?

Sic stemmata sunt coronæ, vel cellulæ orbiculatæ in tabula, vt imagines olim
erant in forulis vel armariis, per lineas ordinem & seriem generis alicuius &
familiæ referētes: vnde pro illa descriptione ordinata successiua, stēmma etiam
apud Græcos vsurpatur, vt apud Plutharcum [n], καίπερ ἐξ ἀρχῆς εἰς τοῦτον καταγεσθαι
τῶν στεμμάτων ἀκριβῶς δοκούντων, i. *quanquam generis series ab initio ad eum vsque
exactè deduci videatur.* Sic Plinius [o], *expreßi,* inquit, *cera vultus, singulus dispo-
nebantur armariis, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilicia funera, semperque
defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat populus. Stemmata verò
22 lineis discurrebant ad imagines pictas.* Cæterùm, quia in ista diuisione
linearum sunt superiores, & inferiores, & à latere singulares, priores

F 3 anti

a Theoph. in §. & qui nam sunt agnati, de legit. agn. tut. in suis Institut.
b §. 1. de grad. cognat. l. 1. de grad. affinit. P.
c l. iurisconsultus, l. 5. §. parentes, de grad. affinit. l. quoque, §. fin. de in ius vocan. P.
d d. § parentes.
e l. liberorum, l. 220. de verb signif.
f l. filij, l. 84. eod.
g d. l. iurisconsultus, §. cognationis, § 1. de legit. agn. tut. §. 1. de legit. agnat. successi.
h §. 1. de hæred. ab intest. venient. in auth. coll. 9.
i l. stemmata cognationū, l. 9. de grad. affini.
k Iuuenal. Saty. 8.
l Persius, Saty. 3.
m Ouid. in epist. 11.
n Plutar. in vita Numæ, in princ.
o Plini. lib. 35. c. 2.

antiquiores,& iuniores personæ: rectè dicemus, retenta metonymia ascensus & descensus, & gradus quoque, quibus ascendamus, vel discendamus, & ad latera moueamur ordine, confingi. Gradus, inquit Paulus [a], dicti sunt ad similitudinē scalarū, locorúmq; procliuium, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximū, id est, in eum, qui quasi ex eo nascitur, transeamus. Et superior 23
quidem & inferior cognatio, iure ciuili à primo gradu incipit: at ea quæ ex transuerso numeratur, à secundo incipit [b]. Quia ex transuerso, siue à latere nullus est primus gradus. Ratione graduum, linea collateralis diuiditur in 24
duas, in æqualem & inæqualem. Aequalis, quando gradus æqualiter distant à cōmuni stipite seu centrica persona, quam antiqui vocant Petruciam. Inæqualis, quando inæqualiter distant, videlicet longius alter gradus abest à communi & centrica persona, quàm alius. In numerandi calculo, alius mo- 25
dus iuris ciuilis, alius iuris canonici: quia horum diuersi fines, ad quos stemmata ordināt [c]. Vnde & quos vocant gradus iuris ciuilis authores, canones vocant generationes. In iure ciuili tot sunt gradus inter consanguineos, quot sunt personæ ad propagationem necessariæ, vna dempta: vna porrò demitur, quia ad primum gradum est opus duabus personis, & deinde quælibet persona addita personæ facit vnum gradum. Exemplum in linea ascendentium, centrica persona & pater sunt in primo gradu, centrica & auus sunt in secundo; quia tres sunt personæ, centrica, pater, auus. Ex quibus si centricam adimas, erunt tantùm duæ: duo ergo gradus. Exemplū in linea descendentiū, centrica persona & filius eius, sunt in primo gradu: centrica & nepos, in secūdo. centrica & pronepos, in tertio: quia sunt quatuor personæ: deme vnam personam, residuæ erunt tres personæ, & ita tres gradus. Tertium exemplum in linea collaterali, primum, quando æqualis est: videlicet quando æquali gradu personæ, de quibus quæritur, distant à communi centrica. Illa centrica cum fratre est in secundo gradu, quia sunt tres personæ, centrica, pater, & frater: centrica cum filio patrui, in quarto: quia sunt quinque personæ computatis intermediis, nempe centrica, pater, auus, patruus, à quo descendit eius filius: tolle vnam, & supererunt quatuor quoque gradus. Exemplum quartum in linea inæquali, centrica persona, & filius fratris, sunt in tertio gradu, quia sunt quatuor personæ inibi: centrica, pater, frater, & filius fratris, quarum vna dempta, restant tres. Igitur in tertio gradu idipsum experieris in iis, qui sunt in linea materna, veluti centrica persona cum sua sorore in 2. gradu est, cū filia sororis in tertio, centrica cū auunculo, in tertio: quia sunt quatuor personæ, centrica, mater, auia, & auunculus. Nec refert cuius sexus sunt personæ, cum quibus fit collatio, vel quæ intermediæ sunt. Minus etiam inspicimus an mediæ sint in rerum natura, an verò mortuæ sint: an sint naturales & legitimæ simul, vel naturales tantùm [d]: vel sit status seruilis vel ingenuus in illis [e]. Etenim naturalem causam hîc obseruamus sanguinis, & fluuium generandi sequimur, ratione videlicet singularium personarum, à quibus ad proximos gradus fit transitus. Sic quoque numerant Iurisconsulti [f]. In linea perpendiculari à centrica persona, vt primo gradu sint suprà pater mater infra, filius filia. Secundo suprà, auus, auia: infra, nepos, neptis: ex transuerso, frater, soror. Tertio gradu sint suprà, proauus proauia: infra, pronepos, proneptis: ex transuerso, fratris sororisque filius, & filia: conuenienter & patruus, amita, auunculus, matertera. Quarto gradu sint supra, abauus, abauia; infra, abnepos, abneptis: ex transuerso, fratris, sororísque nepos, neptis: & conuenienter patruus magnus, amita magna, id est, aui frater & soror: item fratres patrueles, sororésque patrueles, id est, qui quæúe ex duobus fratribus propagantur: item consobrini, consobrinæ, id est, qui quæúe ex duabus sororibus nascuntur, quasi consororini: item amitini, amitinæ, id est, qui quæúe ex fratre & sorore propagantur. Sed vulgus ferè omnes istos communi appellatione consobrinos vocat. Quinto gradu sunt suprà, atauus, atauia: infra, atnepos, atneptis: ex trāsuerso, fratris

a Paul. l. Iurisconsultus, l. 10 § gradus, de grad. affinit. P.

b §. quare, de Grad. cognat. l. 3. de grad. affinit. P.

c ca. ad sedem apostolicam, 35. q. 5.

d Scęuola, in l. & nihil interest, l. 54. de rit. nupt. lib. 24. P. titul. 2.

e Paul. in l. adoptiu', l. 14. §. seruitus, eo. titul.

f in l. 1. 2. & 3. de grad. affi. Iustinia. in §. 1. 2. 3. 4. 5. 6. de grad. cognat. ca. primo gradu, 35. q. 5. l. iurisconsultus, l. 10. §. nunc singulos, de grad. affi. in P.

fratris & ſororis pronepos, proneptis: & conueniēter, propatruus & proamita, id eſt, proaui frater & ſoror: item fratris patruelis ſororis patruelis filius, filia: & ſimiliter conſobrini, conſobrinæ, amitimi, amitimæ filius, filia: proprius ſobrino, proprius ſobrina. Iſti ſunt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, auunculæ magnæ filius, filia, hoc eſt [a], patris, matrisue eius, de cuius cognatione quæritur, conſobrinus, conſobrina, ſiue pater patruelis, vel amitimus, ſoror patruelis, vel amitima. Sexto gradu [b] ſunt ſuprà, tritauus, tritauia: infrà, trinepos, trineptis: ex tranſuerſo, fratris & ſororis abnepos, abneptis: & conuenienter abpatruus abamita, id eſt, abaui frater, & ſoror: abauunculus abmatertera, id eſt, abauiæ frater, & ſoror: item patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ nepos, neptis: item fratris patruelis, ſororis patruelis, conſobrini, conſobrinæ, amitimi, amitimæ, nepos, neptis: item propatrui, proamitæ, proauunculi, promaterteræ filius, filia. Qui verò ex fratribus patruelibus, aut conſobrinis, aut amitimis vndiq; propagantur, ij propriè ſobrini dicuntur. In ſeptimo autem gradu, quàm multæ eſſe poſſint perſonæ, ex his quæ diximus, ſatis apparet: duplatis parētum, liberorumq; perſonis. Quæ volui enumerare iiſdem verbis, quibus vtuntur Iuriſconſulti, quòd in illis & nomina perſonarum, & gradus rectè
26 explicentur, vt luculentius tradi non poſſint. Verùm obſeruandum eſt, tātum Iuriſconſultos vſque ad ſextum gradum perſonas enumeraſſe vtriuſq; lineæ, & directæ, & tranſuerſæ: nam vltrà difficile ferè eſt omnes eos numerare, qui ex genere ſunt. Et natura vltra ſextum gradum cōſiſtere cognationem vix patitur [c], propter nimium diffuſam propagationem, quæ ſanguinis ſubſtantiam communem primam diſſoluiſſe videtur: non ſecus, ac fons per longas peregrinationes in mare deſcendens, elongatus à capite, eò minus retinet ſubſtantiæ primæ originis, quò longius ab ea diſcedit, terrarum, quas alluit, immutatus naturis. Et ita conſanguinitas paulatim, dum ſæpè propaginem ordinibus dirimit, vſque ad vltimum gradum ſe ſubtrahit, & propinquitas eſſe deſinit [d]. Addit Iſidorus rationem [e], ſeptimo gradu finiri cōſanguinitatis computationem, ſicuti ſex ætatibus mundi, generatio & hominis ſtatus finitur, ita propinquitas generis, tot gradibus terminetur. Poſſem hîc alia quæ de generatione traduntur hominis adferre, quòd ſeptimo die ſemen in vtero matris conglobatur, ſitq; ad capiēdam formam idoneum: & ante ſeptimum menſem editus partus viuere nequit: poſt partum an victurus ſit infans, ſeptima hora decernit. A ſeptimo die nomina infantibus olim impoſita, tanquam ſaluti vitæ tunc fidēdum ſit, pluribus ante diem ſeptimum pereuntibus. Poſt ſeptimum menſem, fiunt dētitiones: poſt annos ſeptem, primi dentes cadunt, infans loquitur plenè. Annis bis ſeptenis pubeſcunt. Venæ, ſeu arteriæ mouētur numero ſeptenario. Morborum pericula diſcriminat ſeptenarius criticus decretotius. Poſſem & alia de ſeptima generatione, & ſeptenario numero tradere: ſed hæc nos ab vtilioribus nos
27 remorarentur, ideò pertranſeo. Et noto, vltra ſeptimum gradum aliquoties extendi conſanguinitatis conſiderationem, in ſucceſſionibus iure proximitatis deuoluendis, videlicet ad decimum vſque [f]: & hæc in iure ciuili ſer-
28 uāda ſunt. At in iure pontificio paulò aliter gradus numeramus, videlicet per generationes [g]. Quomodo autem numerētur iſtæ generationes, & gradus, conſtituamus methodum oportet ex tribus axiomatibus. Primum, in linea recta ſeu perpendiculari aſcendentium videlicet & deſcendentium, tot ſunt gradus, quot ſunt perſonæ, vna dempta, centrica videlicet, vt in iure ciuili dictum eſt, cum quo hæc cōcordat. Et proindè cētrica cum patre, erit in primo gradu: cum auo, in ſecundo: & ſic in aliis, ordine graduum cōſeruato. Alterum axioma ad collaterales in linea æquali pertinet, vt quoto gradu aliqui diſtant à communi ſeu cētrica perſona, tātum diſtent à ſe [h]. Tertium in linea inæquali collaterali hoc, quoto gradu remotior diſtat à communi

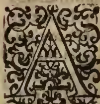
[a] l.2.eod.F.
[b] l.3.eod. de grad. affinit.
[c] l.non facilè, l.4. de grad. agnat.
[d] ca.1.35.q.4.ca.primo gradu §. ſucceſſionis, 35.q.5.
[e] Iſido.lib.12. Ethymologia.c.6.d.ca.1.35.quæſt.5.
[f] §.hoc loco, de ſucceſſ. cognat. lib.3. Inſtit. tit. §.can. ad ſedem §. hij: verò euigilent, 35.q.5.
[g] can. quædam, can. cōtradicimus, 35.q.5.can. parentelæ, 35.q.5.
[h] c.quod dilectio, c. fin. de conſangui. & affinit.

stipite, eò distinguntur collatæ personæ, de quibus agitur inter se[a]. Cōueniūt ius ciuile & pontificium, in numerandis personis rectæ lineæ, quia vtrunque habet prohibitionem nuptiarum inter has personas vsque in infinitum[b]. Nō ita in collateralibus: nam iura ciuilia à pōtificiis dissident, & ideo sequimur ius canonicum in his[c]. Et aliter numeramus iure canonico in nuptiis gradus, reiecta successione ad regulas ciuiles[d]. Et quia nuptiæ sine duabus personis esse non possunt. Sic duo gradus legales vnum canonicum faciunt. Fratres itaque, qui secundum leges seculares dicuntur esse in secundo gradu, iuxta canones numerantur in primo: filij fratrum, qui illic numerantur in quarto, hic computantur in secundo: nepotes verò, qui in sexto ibi, istic numerantur in tertio: Sic deinceps qui legibus inscribūtur in octauo & decimo, in canonibus definiuntur in quarto, & quinto: atque de reliquis sentiēdum est, vt qui secundum canones dicuntur in sexto vel septimo, secundum leges accipiūtur in duodecimo, vel decimoquarto[e]. Et Zacharias Papa explicat, *Parentelæ gradus*, inquit[f], *taliter computamus, siquidem ego & frater meus vna generatio sumus, primúmque gradum efficimus, nullo gradu distamus. Rursus filius meus fratrisque mei filius, secunda generatio sunt, ac gradum secundum faciunt, nec à se aliquo gradu separantur: atque ad hunc modum cætera successiones sunt habendæ.* 30

a d.c.fin.
b l.nuptiæ, 2. de rit. nupt. in P. §. inter eas enim, de nupt. ap. Iustin.
c c.non debet, de cō-san. & affinita.
d can. ad sedem, 35. quæst. 5.
e hæc in d. ca. ad sedem, §. sed vt veri-dicæ.
f can. parentelæ, 35. quæst. 5.

De affinitate. Cap. 10.

1 *Affines qui.*
2 *Affinitatis gradus nulli proprij, sed naturalis cognationis gradus imitantur.*
3 *Affinitas nulla inter coniuges, sed principium affinitatis.*
4 *Affinium personarum & graduum nomina, socer, gener, vnde nomen priuignus, vitricus, nouerca.*
5 *Affinitas iure ciuili tantùm contrahitur ex coniunctione legitima, Iure pontificio ex naturali etiam illegitima.*
6 *Ex sponsalibus non nascitur affinitas, sed proximitas publicæ honestatis.*
7 *Affinitas duplex, primi & secundi generis.*
8 *Affinitatis & publicæ honestatis gradus in nuptijs iure pontificio considerati.*
9 *Gradus in cognatione spirituali, qui impediunt matrimonium, & quomodo numerandi.*
10 *Compaternitas duplex, directa & obliqua.*
11 *Vtilitas tractationis consanguinitatis & affinitatis, in quibus locum habeat.*

AFFINES sunt viri & vxoris cognati, dicti ab eo, quòd duæ cognationes, quæ diuersæ inter se sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit: Namque coniungendæ affinitatis causa fit ex nuptiis[g]. Gradus affinitas per se non habet[h], respectu autem cognationis naturalis in coniunctione matrimonij cōtracta affinitate, affinitas gradus cognationis imitatur, vnde & gradus affinium rectè dici possunt[i]. Inter coniuges nulla quidem affinitas est[k], sed à matrimonio eorum initium affinitatis. Nomina affinium enumerantur & explicantur à Modestino[l]. Socer, id est, viri pater, vxorísque, ita dictus, quia generum sibi sociauit: mater verò eorum socrus appellatur. Apud Græcos propriè viri pater ἑκυρός, mater verò ἑκυρά: vxoris autem πενθερός, pater, mater autem πενθερά vocatur, inquit Modestinus. Scholiastes autem Homeri[m] duo superiora nomina antiquiora putat. 1 2 3 4

g l. nòn facilè, l. 4. §. affines, de grad. affi. P.
h d. §. affines, versicu. gradus.
i l. Iurisconsultus, l. 10. de grad. affinit. P.
k l. non ideò, C. de hæred. institucn.
l in l. 4. §. affines, de grad. affinit.
m Interpres Homeri, in Iliad. ω. & χ.

putat. Gener verò à genere, quòd ad augendum genus adhibetur maritus filiæ. Nurus filij vxor. Socer itaque vxoris meæ est pater, ego illi sum gener: socer magnus dicitur vxoris meæ auus, ego sum illius progener: & retrò pater meus vxori meæ socer est, hæc illi nurus: & auus meus socer magnus est, illa pronurus illi: item socrus mihi vxoris meæ mater est, ego illius sum gener: & prosocrus mihi, vxoris meæ auia est, & ego illius sum progener: & retrò mater mea, vxoris meæ socrus est, illa huic nurus: & auia mea socrus magna est, vxor mea illi pronurus. Priuignus, est vxoris meæ filius, ex alio patre, quàm ex me natus, ego illi vitricus: & in contrarium vxor mea liberis, quos ex alia vxore habeo, nouerca dicitur: liberi mei illi priuigni sunt. Priuignus πρόγονος, id est, prænatus, quòd antequàm mater secundo nuberet, est progenitus. Vitricus πατρωός. Nouerca μητρυιά. Viri frater, leuir, Græcis δαήρ. Viri soror, glos, à Græco nomine γάλως. Duorum fratrum vxores εἰνάτερες, quidam dicunt ianitrices.
5 Iure ciuili tantùm contrahitur affinitas ex coniunctione legitimarum nuptiarum, nō alio modo, neque ex nuptiis interdictis [a]. Iure canonico affinitas contrahitur non ex nuptiis solùm, sed ex quacunq; cōiunctione naturali seu copula viri & mulieris, inter cognitā & cōsangui-
6 neos cognoscentis, inter cognoscētem & cōsanguineos cognitæ [b]. In sponsalibus autem legitimè contractis, non quidem nascitur affinitas, quæ à coniunctione oritur, sed species proximitatis, quæ dicitur nasci ex publica honestate [c]: quæ contrahitur non inter sponsos, quia sunt principium proximitatis huius, sed inter sponsum & consanguineos sponsæ, & inter sponsam & consanguineos sponsi. Non solùm si contrahantur sponsalia per verba de præsenti, sed etiam si per verba de futuro, vel inter impuberes [d]: non enim ex sponsalibus, etiam si sint contractæ per verba de præsenti, nascitur sine cōiunctione affinitas [e]. In quo corrigitur ius ciuile à iure pontificio, quod sequimur [f]. Sed cōtrahitur tantùm publica honestas. Cōtrahitur etiā ex spōsalibus publica honestas, licet sponsalia, alioquin pura & certa, nulla sint propter aliquod impedimentū [g]. Declarata namq; fuit voluntas cōtrahentiū ex actu alioquin inualido, quē efficere conati sunt [h]. Et in his publica honestas ab affinitate distinguitur, quamuis aliquādo & hæc nomina cōfundantur [i]: cùm in affinitate sit publica honestas, quamuis in omni publica honestate
7 non sit affinitas. Affinitas duplex, primi & secundi generis: primi generis, ex coniunctione viri & mulieris nascitur: secundi generis, quando consanguineis affinibus alij alia affinitate iunguntur, alia secunda copulatione, exem-
8 pla posteà docebunt. Iure canonico in affinitate & publica honestate, gradus considerari certum est, etsi iure ciuili aliud seruari dixerimus. Itaq; per carnis copulam viri & mulieris, inter virum & consanguineas mulieris: item inter mulierem & consanguineas viri, contrahitur affinitas primi generis, in eo gradu, quo est consanguinitas, non autem inter consanguineos viri, & cōsanguineos mulieris contrahitur [k]. Ideò frater viri rectè matrimonium contrahit cum sorore vxoris fratris, aut cum alia eius consanguinea: nam hîc tantùm affinitatis ius considerat primum genus ex prima maris & fœminæ coniunctione, non secundum genus. Vt si affinis alteri iungatur affini, vt si frater tuæ vxoris, qui est tibi affinis in primo gradu & in primo genere, iungatur cum sua vxore, quæ erit tibi quoque affinis, sed in secundo genere, quod non habet prohibitionem [l]: nam & mortua tua vxore & fratre eius, potes vxorem fratris vxoris ducere. Considera rursum, nos dicere affinitatis gradus primi generis computandos esse, habita ratione eorum qui quæue coniunguntur: ideo cum his computamus gradus, non inter affines simpliciter. Veluti voca coniunctum copula Titium, & coniunctam Semproniam: soror Semproniæ est in eodem gradu cum Titio, & Titius est in secūdo gradu affinitatis cum filia sororis Semproniæ, & cum nepte eius in tertio: & sic consequenter numera gradus affinitatis Titij, cum gradibus consanguinitatis

a l.4.§ sciendum est, de grad. affinit.
b c. discretionem, & c. pen. de eo qui cogno. cōsang. vxor. suæ.
c c. sponsam, de spōsal. ap. Grego.
d d. cap. sponsam, de spons.
e Panor. in d. c. sponsam.
f cle. dispendiosam, de iudic.
g cap. 1. de sponsal. in 6.
h arg. l. fin. de reb. eorum.
i d. c. discretionem, & c. pen. de eo qui cogno. cons. vxo. su.
k c. quod super his, de consang. & affinit. §. mariti, de nupt.
l cap. non debet, de consang. & affinit.

tatis Semproniæ:& contrà, gradus affinitatis Semproniæ numera cum gradibus consanguinitatis Titij [a]. Ad istos autem pertinēt potius gradus, quàm ad alios affines: quia vxor & maritus, & alij qui copulantur, sunt duo in carne vna [b]: quod & de adhærētibus meretrici us dixit D. Paulus [c]. Pro gradibus publicæ honestatis eadē, quæ in affinitate, obseruanda: vt per spōsalia per verba de futuro, aut de pręsenti, cōtracta inter spōsum & cōsanguineas spōsę, itē inter spōsam & cōsanguineas spōsi cōtrahatur publica honestas primi generis in eo gradu, quo est cōsanguinitas [d]. In cognatione spiritali duo sunt tā tùm gradus cōsiderandi, administrorum regenerantiū, & regeneratorū Deo: 9
vocat iura compaternitatem, cōmaternitatem, & cōfraternitatē [e]. Appellatio quælibet satis indicat duas personas adesse singulis nominibus. In compaternitate duo patres, naturalis, & lustralis cū patre lustrali ratione baptismi: aut habita ratione sexus duo pater & mater lustrici, ideò compatres, id est, simul patres. In commaternitate duæ matres baptizati. In confraternitate baptizatus, & filij patrum aut matrum lustralium, seu spiritualium: idem de sororibus dicendum si fœminini sexus baptizatus sit, quæ consoror erit cum filia naturali patris lustralis. Soror enim & fratris appellatione cōtinetur [f]. Istæ omnes consanguinitatis species referuntur ab baptizatum, id est, eius causa sunt compatres, commatres, & confratres. Sed & habent relationem quoque ad alias personas baptizati, vt ad patrem, matrem, & fratrem naturalem [g]. Et propriè pater lustralis, cum patre naturali compater est: mater lustralis, cum matre naturali baptizati commater est. At inter patrem lustricū & matrem lustricam, non est propriè compaternitas, licèt ambo sint patres: & ideo inter eos potest esse matrimonium. Compaternitas duplex est, directa & obliqua: veluti diximus affinitatem primi, & secundi generis. Compaternitas est directa, eius qui filium alterius suscipit in baptismo cum patre naturali baptizati [h]. Obliqua vel ex prima orta, cùm sola vxor filium suscipit à baptismo, cuius vir & compater dicitur [i]. Ita pater naturalis baptizati, est compater non solùm cum patre lustrali, sed etiam cum eius vxore. Ita & mater naturalis non solùm commater est cum matrima, sed etiam cum eius viro [k]: sunt enim illi duo pro vna carne [l]. De horum consanguinitate sic statuit nouissimè concilium Tridentinum [m]. *Vnus tantùm, siue vir siue mulier, vel ad summum vnus & vna baptizatum de baptismo suscipiant, inter quos & baptizatum ipsum, & illius patrem ac matrem tantùm spiritalis cognatio contrahatur* &c. Ea quoque cognatio, quæ ex confirmatione contrahitur, confirmantem & confirmatum, illiusq; patrem & matrem, ac tenentem non egrediatur. Et 11
hæc quæ de cōsanguinitate & affinitate dicta sunt, & personis earū, summoperè notanda sunt: cùm apud Iuriscōsultos crebrò de his recordari oporteat, & vtilis eius sit cognitio, vt in contractuum, & successionum, & iudiciorum quæstionibus: in quæstione redhibitionis gētilitiæ, dum proximior admittitur & præfertur in redhibitione [n]: Si agatur de deferenda successione intestatorum, quæ ad proximiores deuoluitur [o]: vel si quæstio de tutela legitima, quæ proximiorem sequitur agnatum vel cognatum [p]: vel de deferenda bonorum successione, vel diuidenda ea per capita, aut in stirpes [q]: vel de vocando proximiore in bonis reseruatis familiæ, vbi quæritur propinquior [r]: vel si agatur de expellendo à testimonio propinquo [s]: in feudis & aliis: Si agatur de nuptiis legitimis, inter quos possint esse, prohibitæúe sint [t]. Quo de capite paulò vberius nunc dicendum est.

DE

a Probantur, hæc in can. porrò, 35. q. 5.
b d. can. porrò, cap. 2. Genesios, c. debitum, de bigam.
c D. Paul. 1. ad Corinth. 6.
d Panor. in c. iuuenis, de sponsal.
e in c. vlt. de cognat. spirit.
f l. tres fratres, de transact. in P.
g c. 1. de cogna. spirit. in 6.
h ea. ita, 30. q. 3.
i can. si quis ex vno, 30. q. 4.
k capit. Martinus, de cognat. spirit.
l cap. 2. Genes.
m in concil. Trid. Sessio. 8. ca. 2. reforma tio.
n vt in c. constitutus, de restitutio. in integ.
o l. iurisconsultus, l. 10. de grad. affini. §. si vero, de hæred. ab intest. veni. colla. 9. in authen.
p §. 1. de legit. agnat. succe. d. l. iurisconsultus.
q l. 1. §. gradatim, vnde cog. cum simil.
r l. peto §. fin. de leg. 2.
s l. lege Iulia, de testi. in P.
t cap. non debet, de consang. & affinit. tota 30. q. 2. 3. 4. 5.

De prohibitione nuptiarum ratione consanguinitatis & proximitatis. Cap. II.

1 *Matrimonium prohibitum inter ascendentes & descendentes vsq; ad infinitum, Inter collaterales vsque ad certum gradum.*
2 *Nuptiæ incestæ inter consanguineos, & Incestus vnde, & cestus quid.*
3 *Nefariæ & incestæ nuptiæ inter ascendentes & descendentes.*
4 *Pœnæ aduersus contrahentes incestas nuptias.*
5 *Persæ miscebantur illorum lege etiam cum matribus, & contrahunt nuptias.*
6 *Semiramis legem tulit, licere & cum matribus & alijs consanguineis nuptias contrahere.*
7 *Oedipodis calamitas ob matrem vxorem ductam, etiam iussus.*
8 *Climeneus filiam Harpalycem vxorem duxit, & mala inde consecuta.*
9 *Pœmandri & matris eius concubitus vindicta diuina.*
10 *Incestuosi alij principes, & monstra humanæ naturæ.*
11 *Fratris & sororis nuptiæ apud quos fuerunt permissæ.*
12 *Moses iussit proximis nubere mulieres, lex eadem Atheniensibus.*
13 *Lex de non ducenda vxore sorore, vel filia sororis, & pronepte.*
14 *Duorum fratrum filij & filiæ num coniungi matrimonio possunt. Gradus prohibitionis nuptiarum.*
15 *Gradus nubendi consanguineorum vsque ad septimum.*
16 *Salica lex de proximorum coniunctione.*
17 *Impedimenta legalis coniunctionis.*
18 *Impedimenta inter consanguineos spirituales cuius sint gradus, ratione Baptismi, & Confirmationis.*
19 *Cognatio pœnitentiæ seu confessionis non egreditur personas confitentium.*
20 *Nuptiæ quo gradu affinitatis prohibentur.*
21 *In gradibus nuptiarum prohibitarum cōputādis affinibus variatum quomodo est. Frater fratri suscitabat prolem, iure Mosaico, quod correctum est. Domus excalceati quid.*
22 *Affinitas primi generis prohibet nuptias, non secundi.*
23 *In gradibus prohibitis dispensat summus pontifex solus, & potestatem nubendi dat, in certis tamen, non in omnibus.*

1 HIS PRÆCOGNITIS, dicimus nuptias ratione cōsanguinitatis, & cognationis prohiberi inter ascendentes quidem & descendentes gradus lineæ rectæ, vt inter patrem & filiam, auum & neptem, matrem & filium, auiam & nepotem, & vsq; in infinitum [a]; inter collaterales autem, vsque ad certos gra-
2 duum limites [b]. Dicunturq; hæ coniūctiones vnico nomine, incestæ [c], quasi non castæ, secundum Nonium: vel non venere iusta initiatæ. Cestum enim seu cingulum veneris, dicebāt annorum legitimorum initium, vt ait Angel. Politianus [d]: vel quod zonæ, quas virgines solebant deferre, quæ soluebantur à maritis iustè solutæ non essent, indicat Ouidius [e]:

Cui mea virginitas auibus libata sinistris.
Castáque fallaci Zona reuincta manu.

Possuntq; dici omnes nuptiæ, quæ legitimæ non sunt, incestæ: vt notat glossa ad rubricam de incest. nupt. C. Sed & expressè id respondit Paul. Iurisconsu.

a Caius, l. nuptiæ, l. 52. & l. fin. de rit. nupt. lib. 23. P. §. ergo non omnes, de nup. Diocle. & Maxi. l. nemini, l. 17. de nupt. lib. 5. C. titu. 4. §. fin. quib. mod. nat. effi. sui, in authen. col. 7.
b tot. titul. de incest. nupt. lib. 5. C. titul. 5. l. fin. si nupt. ex rescr. peta. lib. 5. C. titu. 8. Paul. l. incestæ, l. 52. de rit. nupt.
c prædictis iuribus.
d Politia. Miscella. c. 11.
e Ouid. in epistol.

cons.[a] Nefarias quoque dicere possumus & incestas inter ascendentes & 3
descendentes initas, vt nefaria coniunctio dicitur ab Vlpiano[b] eius, qui in concubinatu patris fuit, deinde in filij esse cœperit, vel nepotis vel è contrà: Eius generis, incestuosæq; dici possunt, quæ cum priuigna, nuru, nouercáq; fiunt[c], pari modo prohibitæ. Prohibent iura diuina concubitum cum matre & nouerca. Pœnæ, iure ciuili, aduersus has incestas, & nefarias, constitu- 4
tæ graues[d]. Bonorum in ærarium seu fiscum relatio, dotis quoque, exilium, verberatio. Soluuntur & hæ coniunctiones iure pontificio, verùm non nisi cum authoritate ecclesiæ, episcopi scilicet, inquisitione proximitatis facta: alioquin non licet abire ab eo contracto matrimonio[e]. Sed & iure eodem nuptiæ incestæ dirimuntur, & scienter contrahentes, ne nubant aliis prohibentur, ex concilio Maguntinensi, & aliis sanctionibus, ca. si quis, ca. qui dormierit, ca. concubuisse, & seq 32. q. 7. Prohibitæ & iure ciuili etiam in personis seruilibus, vtpote naturali causa inspecta, vt ait Paul. Iuriscons.[f] qui in vulgo quæsitis idem statuit, & fornicatione coniunctis[g]. Item & in personis per adoptionem coniunctis iisdem gradibus Caius respondit[h]. Inue- 5
nimus tamen ius aliquando fuisse apud Persas misceri cum matribus, teste Arnobio[i], & Philone Iudæo[k], qui ita censuram promit, *Honoratiores Persæ cum matribus contrahunt matrimonia, & natos inde arbitrantur nobilissimos, regióque, vt ferunt, dignantur solio: quo nihil magis impium excogitari potest, conspurcari defuncti patris thalamum, cui maxima debebatur religio, matri nullam exhiberi reuerentiã, filium eundem, & maritum fieri, matrem vicissim vxoris nomen assumere* &c. Tu- 6
lit legem aliquãdo Semiramis regina, vt flagitium tegeret cum filio suo Nino commissum: vt nulla discretione habita sanguinis, liceret cum matribus & consanguineis coniungi nuptiis, vt scribit Orosius[l]. Ob factum tamen suum illa posteà miserè occubuit. Accidit tam scelestè facinus inter priscos 7
Thebis Oedipodis Laij filio, non spontè tamen, sed per ignorantiam. Nihilominus tamen tantam calamitatem secum contulerunt hæ nuptiæ, vt nihil reliquum factum sit ad summum miseriarum cumulum: sequuta cõtinua bella, tum externa, tum ciuilia, veluti hæreditaria, vt scribit idem Philo[m]. Explicat autem Homerus, his verbis[n],

μητέρα τ' οἰδιπόδαο ἴδον καλὴν ἐπικάστην,
ἣ μέγα ἔργον ἔρεξεν ἀϊδρείησι νόοιο,
γημαμένη ᾧ υἱεῖ: ὁ δ' ὃν πατέρ' ἐξεναρίξας
γῆμεν. ἄφαρ δ' ἀνάπυστα θεοὶ θέσαν ἀνθρώποισιν.
ἀλλ' ὁ μὲν ἐν θήβῃ, πολυηράτῳ ἄλγεα πάσχων,
καδμείων ἤνασσε, θεῶν ὀλοὰς διὰ βουλάς:
ἡ δ' ἔβη εἰς ἀΐδαο πυλάρταο κρατεροῖο
ἁψαμένη βρόχον αἰπὺν, ἀφ' ὑψηλοῖο μελάθρου
ᾧ ἄχεϊ σχομένη. τῷ δ' ἄλγεα κάλλιπ' ὀπίσσω,
πολλὰ μάλ' ὅσσα τε μητρὸς ἐριννύες ἐκτελέουσι, id est,
Matrémque Oedipodis vidi pulchram Epicastam,
Quæ ingens facinus commisit, insipientia mentis,
Nupta suo filio: ille, suo patre perempto,
Vxorem duxit. Statim autem vulgata Dij fecerunt hominibus.
Sed ille quidem in Theba amabili, dolores patiens,
Thebanis imperabat, Deorum dira per consilia.
Illa abijt in Plutonis domum validas portas habentis,
Annexa laqueo sublimi ab alta trabe
Suo dolore correpta: huic dolores reliquit post se
Valde multos, quotquot matris furiæ efficiunt.

Climeneus Telei filius, Harpalycem filiam cum qua anteà occultè concu- 8
buerat, occiso Alastore cui desponsata erat, palàm vxorem habuit. Sed facinore commota Harpalyces, iuniorem fratrem necauit, ac quodam festo

sacrifi

a Paul. l. sororis proneptem, l. 39. de rit. nupt. in P.
b Vlp. l. 1. de côcubi. lib. 25. P. titul. 7. §. ergo non omnes, versi. etsi tales, de nupt. apud Iustinia.
c Papi. l. si adulterium cum incestu, l. 38. ad l. Iul. de adult. lib. 48. P. titul. 5.
d auth. incestus nuptias, & auth. ex cõplexu, de incest. nupt. C. §. 1. de incest. & nefa. nupt. in auth. colla. 2. cõstit. fin. §. fin. quib. mod. nat. effi. sui, collat. 7. constit. 2.
e c. 3. de adulter. lib. 4. Decretal. tit. 19. can. seculares, 33. q. 2. ca. multorum, 35. q. 6.
f Paul. l. adoptiuus, l. 14. §. seruiles, de rit. nupt. in P.
g ca. nec eam, 35. q. 2.
h Caius, in l. quin etiam, l. 55. de rit. nupt. P. §. 2. de nupt. ap. Iustinia.
i Arnob. libr. 8. aduers. gent.
k Phil. de secular. legib. c. contra mœchos.
l Oros. lib. 1. cap. 4.
m Phil. d. libr. de sec. leg. c. con. mœch.
n Homer. Odyss. λ vers. 265. & seq.

ſacrificiorũ comedendũ dedit populo Argiuo. Climeneus verò facinorũ con ſciẽtia ſeipſum interemit, vt narrat Parthenius [a]. Refert & idem [b], matrem Periandri cum eo clam concũbentem, ſe quoq; interemiſſe, & Periandrũ in furorem & ſæuitiã crudeliſſimã delapſum. Baſſianus Antoninus, dictus Cara-
10 calla, vxorẽ inceſtu Iuliã nouercam ſuam duxit, teſte Spartiano [c]. Sed qualis ſceleris viris fuerit, nemo ignorat: qualiſuc Cõmodus Antoninus, qui Lucillã ſororẽ cõſtuprauit, & occidit, conſobrina patris complexibus ſuis coniuncta, vt ait Lampridius [d]: vitæ enim eius indignitas & ad ſcelera procliuem fuiſſe nouũ non ducit, ſi Herodianum legas [e]. Omitto reliquos inceſtuoſos principes, vt monſtra, Neronem, & Ottonem, de quibus Xiphilinus ex Dione [f]. Quibus, quia Dei neq; naturæ numen venerabãtur, id licere, quod non prohibebãt ſubditi, ſed impiè, ſibi perſuadebant. Reſeruati tamen grauiori pœnæ in illud ſeculum iudicio Dei. Fuit illis imperandi arbitrium ad malũ occaſio, ſicuti & Cambyſi, qui cùm amore ſororum captus eſſet, vt eſt apud Herodotum [g], nec liceret ſororẽ lege Perſarum ducere, interrogans iudices regios, apud quos legum cuſtodia & interpretatio erat, num lex id permitteret, reſponſum accepit, nullam legẽ ſe inuenire, qua fratri licitum ſit nubere ſorori:
11 quãdam tamen inuenire, qua liceat regi Perſarũ facere quod lubeat. Quod autem ad collaterales gradus & nuptias eorum pertinet, variæ certæ in illis fuerunt gentiũ leges. Nam apud Athenienſes Solon vetauit in vterinis tantùm germanis: contrà Lacedæmoniorum legiſlator vterinis non interdicit connubia, ſed ſolis eodem patre genitis. Aegyptius vtraque ridens, vtriſque laxauit libidinem [h]. Aemylius Probus quoque ait [i], patrum Athenienſium morẽ fuiſſe, ducere ſorores. Et alibi [k] idẽ repetit, hoc tamen non congruere ſuis moribus, id eſt, Romanis, fatetur. Sunt tamen aliqui, vt Androcides [l], Athenæus [m], & Suidas [n]. qui quod Probus firmat exemplo Cimonis, improbent: dicántq; Cimonem per Oſtraciſmum vel teſtulas à ciuitate ad tempus exterminatum, quòd contra leges cõmiſiſſet in eo, quòd ſororem ſuam Elpinicem duxiſſet. Prohibet & hanc vxorem ducere Phocilides hoc verſu,

Μηδὲ κασιγνήτης ἐσ ἀπότροπον ἔλθε μὴν εὐνήν.

Ne ſtratum vetitum geniale ſororis inito.

12 Fuit lex lata à Moſe [o], poſt diſtributionem factam terræ adeptæ promiſſionis tribubus Iſraëliticis, vt fœminæ, ad quas bona perueniſſent familiarum, extinctis maſculis, nuberent tantùm hominibus ſuæ tribus, ne confunderẽtur bonorum diuiſiones, tranſeũtibus filiabus in alienas familias. Fuiſſe & inter alias gentes hanc legem, vt proximis nuberent fœminæ, conſtat ex Iulio Polluce [p], dum meminit de lege Athenienſium Solonis: aitque filiam illis vnicam dictam ἐπικλήριτιν, quam duceret generis neceſſitate propinquus, eámque, ſi indotata eſſet, dotandam à propinquo, ſi illam non duxiſſet. De illa lege Terentius [q] videtur etiam locutus dicens,

Lex eſt orbe, qui ſint genere proximi,
Eis nubat, & illos ducere eadem hæc lex iubet.

Et alibi idem [r], *Hæc virgo orba eſt patre.*
Hic meus amicus illi genere eſt proximus.
Huic leges cogunt nubere hanc.

Fortunatianus [s] quoque ait, *lex eſt, orba proximo nubat, vel ſi eam noluerit in matri-*
13 *moniũ ducere, det decem millia*. Poſteà autem & leges iſtæ in deſuetudinem abierunt, limitéſque proximitati conſtituti, quibus non liceret conſanguinibus coniungi: placuítq; non licere nuptias cum ſorore primùm contrahere, etiam ſi illa vulgò quæſita ſit [t]. Legem & tulit Coccius Nerua, ne fratris filiam vxorem ducere fas eſſet [v]. De neptibus ſcribit Plutarchus [x] in hæc verba, *ſuperioribus*, inquit, *temporibus, quæ ſe aliqua neceſſitudine cõtigiſſent, vxores non ducebant, quẽadmodũ nec nunc quidẽ ſorores: ſed nõ ita pridie factũ eſt, vt neptes vxores ducere permitterent: & plebiſcitum factũ, vt in ducẽdis vxoribus ad neptes vſq; aſcẽdere*

 liceret

a Parthen. in Erotic. cap. 13.
b Idem Parth. eod. c. 17.
c Aemil. Spart. in Caracal.
d Lamprid. in eius vita
e Herodia. in Commod.
f Xiphil. in Nero. & Otho.
g Herodo. in Thalia. in lib. 3.
h Philo Iud. libr. de ſpecial. leg. C. con. mæch. Arnob. libr. 8. con. gent.
i Aemilius Probus, in Cimone.
k in procem. vitar.
l Androc. oratio. cont. Alcibiad.
m Athenæus, lib. 13.
n Suidas, in verbo Cimon, & ἔσχατος.
o Numero. c. 36. & Tob. c. 7.
p Iul. Poll. libr. 3. Onoma. cap. 3.
q Terent. in Phormio.
r Terent. in Adelphis.
s Fortunat. libr. 1. Rhetori.
t Paul. l. adoptiuus, l. 14. §. ſeruiles. Et Scæuo. l. nihil intereſt, 54. de rit. nupt. in P.
v Dion, in Coccio Nerua apud Xiphili.
x Plutar. problem. 6.

liceret, superior tamẽ necessitudo prohiberet. Verùm Paulus [a] Iurisc. *sororis proneptem,*
inquit, *non possum ducere vxorem, quoniã parentis loco ei sum.* Et Diocletia. & Ma-
ximi. CC [b]. *nemini liceat*, inquiũt, *contrahere matrimoniũ ex latere cum amita, ma-
tertera, sorore, sororis filia, & ex ea nepte, prætereà fratris tui filia, & ex ea nepte.* Et impe-
rator Alexius Comnenus [c], ad suggestionem Proëdri & Ethæriarchæ Bardæ
Zeri constituit quoq; ne amita & fratris filia cũ patruo & fratris filio, tametsi
sexti gradus ex cognatione affinitatem obtineant, citra impedimentum iun-
gantur. Quæ constitutio etiam ex Nicolai patriarchæ Constantinopolitani
subnotatione recepta est. Meminit Suetonius [d], Claudium Cæsarem, illece-
bris Agrippinæ Germanici fratris sui filiæ, per ius osculi, & blanditiarũ occa-
siones pellectum in amorem, subornasse proximo senatu, qui censerunt co-
gendum ad ducendam eam vxorem, quasi reipub. maximè interesset, dan-
dámq; cæteris veniam talium coniugiorum, quæ ad id tempus incesta habe-
bantur: ac vix vno interposito die confecisse nuptias, non repertis, qui seque-
rentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, quod &
tradit Cornel. Tacitus [e]. Duorum fratrum filij, vel filiæ, id est, consobrini, 14
secundum Theophilum [f], matrimonio coniungi nequeunt: secundũ autem
Iustinianum [g] possunt, & ad tertium vsque gradum. Quamuis non olim nisi
ad quartũ vsq;. Dispensasse & olim Cæsares, vt legitima esset vxor consobri-
na, Cassiodorus docet [h]. Porrò Caius [i], *fratres*, inquit, *amitinos vel cõsanguineos
in matrimonio iungi, nulla ratione permittitur.* Et puniuntur in Cod. Theodosia-
no [k] huiusmodi, vt incestæ nuptiæ: & Harmenopulus [l]. Prohibet, & Alexius
Patriarcha Constantinopolitanus [m], nuptias septimi gradus: idipsum Patriar.
Constant. Michaël [n], & chartophilax magnæ ecclesiæ Nicetas, anno mundi
6565. Et Lucas Patr. Const [o]. Habes autem apud Alexium sic ordinatos se-
ptem prohibitionis gradus:

Fratres,
Georgius & Nicolaus:
Consobrini,
Theodote Helene:
Sobrini,
Demetrius Basilius.
Theodote in 7.

Sed & Gregorius ad Augustinũ Angliæ episcopũ scribit, per ea matrimonia
ex lege Anglorum intra hos gradus aliquando permissa, non potuisse sobo-
lem succrescere [p]: ideo inhibendam. Et Bonifacius Martyr ideo plures na-
tiones deletas à Deo [q]; & in Anglos Agarenos irrupisse. Eadem iure nostro 15
pontificio recepta sunt, & ad septimũ vsque gradũ recepta prohibitio nuptia-
rum in collateralibus [r]. Septimus autem in prohibitione non est, sed sextus
tantũ [s]: distinctióq; graduũ hæc ibi, *filius & filia, id est frater & soror sit trũcus, nepos
neptis inde, primus gradus; pronepos proneptis, secundus: abnepos abneptis tertius: adnepos
adneptis, quartus: trinepos trineptis quintus: trinepotis filius & trinepotis filia, sextus.* Sed
hæc latius intelliges ex epistola [t] Alexãdri II. Papæ ad Neapolitanos clericos,
& Episcopos omnes Italiæ, quæ distinctionẽ & variũ numerandi iuris ciuilis
in successionibus deferendis ordinẽ, & iuris pontificij in nuptiis copulandis
adfert. Extat lex Salica antiqua Frãcorũ [v], in hæc verba, *Si quis sororẽ, aut fratris* 16
*filiam, aut certè alterius gradus consobrinã, aut fratris vxorẽ, aut auũculi, sceleratis nuptijs
sibi iunxerit, huic pœna subiaceat, vt à tali consortio separetur, atque etiam si filios habue-
rint, non habeantur legitimi hæredes, sed infamia sint notati.* Impeditur & matrimo- 17
nium, cognatione legali per adoptionem coniuncta: adoptio quippè na-
turam imitatur [x]. Ea itaque prohibet matrimonium inter adoptantem &
filiam adoptatam [y], inter adoptatam & filium legitimũ, & naturales ado-
ptantis. Impedit etiam consanguinitas spiritualis, quæ ex baptismate oritur, 18
inter presbyterum baptizantem & baptizatum, & matrem patrémue eius:
inter confitẽtem & confessum [z]: inter baptizatam & baptizantem, non sunt
iustæ

a Paul. l. sororis proneptem, l. 39. de rit. nup. in P.
b Dioclet. & Maximi. l. nemini, l. 17. de nupt. C.
c lib. 3. iur. Orienta. in constitut. Alexij Comne. περὶ γάμου δ. ...
d Sueto. in Claudio, c. 26.
e Cornel. Tacit. in 5.
f Theophil. § duorũ fratrum, de nupt. in Instit. lib. 1.
g §. duorum fratrũ, eod. ap. Iustinia. l. celebrandis, C. de nupt.
h Cassiod. libr. 7. Variar. cap. 46.
i Caius, libr. 1. Instit. titul 4.
k l. 2. de incest. nup. lib. 11. C. Theodos.
l Harmenop. libr. 6. cap 4.
m libr. 2. iur. Orient. in eius constit.
n eod. lib. in eius cõstitut.
o eod. libr. constitutione sub imperio Manuëlis.
p In cano. quædam lex, 35. q. 3.
q ca. si gens Anglorum, 56. dist.
r ca. de affinitate, ca. progeniem, ca. nullum, ca. in copulatione, can consanguinitate, 35. q. 2. vid. c. fin. de consang. & affinit.
s ca. 1. 35. q 4. ca. 1. 2. 35. q. 5.
t ca. ad sedem apostolicam, 35. q. 5. c. non debet, de cõsang. & affinit. ap. Greg. clem. 1. eod.
v in lib. leg. Sali. titu. 14. §. 12.
x §. minorẽ, de adop. ap. Iustin. §. & hæc adeò, eod.
y c. vni. de cognat. legal. libr. 4. Decreta. titu. 12. ca. Ita diligere, 30. q. 3. l. adoptiuus, & l. quin etiam, de rit. nupt. l. per adoptionem, eod.
z can. omnes, & seq. 30. q. 1. c. fin. de cognat. spirit.

iustæ nuptiæ [a]. Nec inter patrem baptizati & vxorem leuantis vel patrimi [b]:
inter patrem matrémue lustralem, matrimonium quoque impediebatur,
quamuis factum non dissoluatur, sicut antè in cōsanguinitate dictum est [c].
Non permittitur etiam inter regeneratum seu regeneratam, & filios rege-
nerantis posteà natos [d]. Obseruant & hanc prohibitionem alioquin bar-
baræ nationes Rhutenorum seu Moscouitarum, vt ait Sigismundus Liber
Baro [e]. Inter confirmatum & patrem eius, & tenentem ad confirmationem
cognatio & prohibitio [f], ex concilio Tridentino 8. sessio. ca. 2. reformatio-
nis. Demetrius Chomatenus [g] Archiepiscopus Bulgariæ, vnū fieri hominem
dixit, patrem naturalem, & eum qui filium suum ex baptismate suscepit,
indéque compatres dici, & eorum liberos fratres: indéque natos naturalem
sortiri cognationis appellationem, quia Sancti Spiritus vniendi potestas,
omnes conciliauit in veram propinquitatem. Adfert & ca. 56. sextæ Synodi,
quo cauetur, vt quia necessitudo seu affinitas spiritalis maior est corporum
coniunctione, ne quis cum matribus matrimonium ineat, quarum filios ex
sacro baptismate suscepit: alioquin pœnam diremptionis matrimonij sta-
19 tuens & fornicatorum. Cognatio verò & filiatio spiritualis ex confessione
seu pœnitentia, confitentem & absoluentem non egreditur [h]: quia per pœ-
nitentiam ea non fit remissio peccatorum, vel regeneratio, quæ per baptis-
20 mum fit. Affinitas etiam in certis gradibus habet nuptiarum prohibitionem,
quia, vt ait Plutarchus [i], antiqui nuptiis necessitudines augeri voluerunt: &
ideo illis minus iunctos potius quàm penè familiares cōiungi oportuit. Adde
quòd & quādam honestatem inter veneratione quadam iunctos conseruari
oportuit intactā. Et ita prohibentur nuptiæ affinitatis gratia [k] cum priuigna,
nuru, socru, nouerca. Affinitas vsq; ad quartum gradum à matrimonio ex quo
nascitur computandū, prohibitionem habet [l]. Satuit Emanuël Comnenus [m]
Cæsar, ne vnus & idē duas sobrinas posset ducere successiuè, quia inquiebat
contractum ad sextum gradū affinitatis deduci, cùm maritus censeatur vnus
gradus cum vxore. Extat & constitutio Sisinij Patriarchæ Constantinop [n]. ne
duo fratres accipiāt duas cōsobrinas. Idipsúmq; alius Patriarcha Nicolaus [o]
firmauit. Imo Græcis omnibus non videtur idoneum, vt si pater matrē, cùm
sint duo vnū, vxorē accipiat, filius filiam non sine reatu, valeat sibi coniugio
sociare, vt scribit Luithprandus [p]. Hæc etiā obseruāt Moscouitæ, vt ait Sigis-
21 mundus Liber Baro cōmentariis de rebus eorū. In affinitatis prohibitione
variatū etiam fuit, nā iure diuino olim proximior frater tenebatur accipere,
viduam fratris sui præmortui, & ei suscitare semē: vel si proximior renuebat,
conuocatis senioribus vidua protestata cum ignominia soluebat calceos, &
spuebat in recusantē matrimoniū, eiúsq; domus perpetuò dicebatur domus
excalceati [q]. Quod tamen lege Euangelica, & iure pontificio sublatum est [r].
22 Et iura ciuilia quoque subscripserunt [s]. Affinitas primi generis tantū prohi-
bet nuptias inter virum & consanguineas vxoris, & inter vxorem & consan-
guineos viri vsq; ad gradus prædictos: at non inter consanguineos affines [t].
Idipsum dicimus in spōsalibus, in prohibitione ratione publicæ honestatis [v].
De quibus haurire oportet cognitionem ex illis quæ diximus in c. de affini-
tate post nuptias. Cæterùm ex dispēsatione summi pontificis, nuptiæ possunt
cōtrahi licitè inter gradus seu generationes prohibitas [x]. Nemo autē præter
summū Pontificē dispensat in gradu prohibito [y]. Siquidē in cōcilio generali
prohibitio facta est nubendi intra quartū gradū [z]. Alius autē, quàm summus
Pontifex, nō potest contra cōciliū dispensare [a]. Is quoque nec in omni gradu
dispēsat, nec in quibus potest, sine magna potest causa. Item nec Sum. Ponti.
in primo vel secundo gradu dispensabit [b], vt quis sororem vel neptem in
vxorem habere possit: quia Deus prohibuit turpitudinem sororis & filiæ eius
reuelare. *Filiam filiæ eius non sumas, quia vna caro sunt* [c]. Et si illa verba intel-
ligantur in descendentibus, certè nec in collateralibus in secundo gradu

a Iustin. l. si quis alienam, 26. de nupt. C. c. 1. de cog. spirit. in 6.
b c. 4. de cognat. spirit. ap. Grego.
c c. 2. eod. ca. 1. & 2. 30. q. 1. ca. dictum, cod.
d cap. ex literis, & c. tua nos, de cog. spir. ca. pictatium, 30. q. 3.
e in commentar. de reb. eor.
f ca. si quis filiastrū, 30. q. 1.
g Demet. Chomat. lib. 3. ius. Orient. titu. de grad. cognat.
h vide glo. in ca. omnes, 30. q. 1.
i Plutar. in problem.
k § affinitatis, & § socerum, de nupt. l. nemini, 17. de nupt. C. l. adoptiuus, l. 14. §. nunc videamus, de rit. nuptia.
l c. 1. & c. nō debet, & c. fin. de cōsang. & affinl.
m in iure Orien. libr. 1. in nouell. 5. Emanuel. περὶ γάμου μετὰ δυῶν αὐτῷ ἐξαδέλφων, de nup. cum duab. sobri.
n libr. 2. iur. Orient.
o eod. in eius sanctio.
p Luithpr. libr. 4. de reb. per Europ. gest. c. 6.
q Deutero. cap. 25. Ruth 4.
r c. fin. de diuort. ca. olim, 8. q. 1.
s l. fratris, l. 5. & l. pen. & fin. de incest. nup. C. §. affinitatis, de nup. ap. Iustinia.
t c. quod super his, de consang. & affinit. §. mariti, de nupt.
v Panormit. in c. iuuenis, de sponsa. Angelus, in §. si vxor, de nupt. d. c. super his.
x c. quod dilectio, & c. quia circa, de consang. & affinit. de qua dispensa. vide plura in glo. ca. vt constitueretur, 50. distin.
y glo. in d. tit. quod dilectio, & ibi Panormit. num. 5.
z c. non debet, de cō sang. & affinit.
a glo. in c. cùm dilectus, de elect. Felin. in c. at si clerici, §. de adulterijs, de iudic.
b late glo. in ca. pitacium, 30. q. 3.
c Leuitic. c. 18.

dispensare potest [a]. Posse tamen eum in hoc, ex magna causa, putat cõmunis interpres Decretorum [b]. At inter collaterales in linea inæquali, vt in linea ascendentium, submouet Panormitanus omnem dispensandi facultatem [c]: cui & ego subscribo. In linea quandoque collateralium ex maxima causa admittunt omnes, vt pro pace inter principes [d] dispensatur. In his autem qui coniunguntur tertio, aut quarto gradu consanguitatis, vel affinitatis, Sum. Ponti. leui ex causa dispensat, si veritas gradus & lineæ illi narretur [e]. Faciliùs autem dispensat, prohibitis propter publicam honestatem, cuiuscunque sint gradus, vel propter cognationẽ spiritualem [f]. Porrò dispensatio efficiet, vt contrahens contra prohibitionem non sit excõmunicatus [g]: vt vitet pœnas, incestas nuptias contrahentium [h]. Dehinc tertiò vt nati ex eo matrimonio, veluti sublato impedimento, fiant & legitimi, etiam quòd attinet ad successiones iure ciuili deferendas [i].

a c.literas, de restit. spolia.
b glo. in d. can. pluracium, in verbo sororis, per ca. quæritur, 12. q. 2.
c Panor. in c. literas, num. 17. de restitu. spolia. & in c. proposuit, de concess. præb.
d arg. ca. nisi essent, de præbend.
e d. c. quod dilectio, de consang. & affinit.
f Interp. in d. c. literas, & cap. proposuit, de concess. præb.
g clem. vni. de consang. & affinit.
h de quib. in titu. de incest. nupt. in authen. in c. cum secundum leges, de hære. in 6. Anchara. consi. 409.
i Panor. in c. referente, c. 4. & c. per venerabilem, nu. 21. qui fi. sint legit.

De impedimentis contrahendi matrimonij, de furore, & errore, frigiditate, metu. Caput 12.

1 Furor iniri matrimonium prohibet, initum tamen superueniens non separat, nisi apud Græcos.
2 Error in matrimonio quando ipsum dissoluat.
3 Præsentia personæ omnem erroris adimit suspicionem, excepto statu seruitutis.
4 Error in virginitate soluebat olim matrimonium, hodiè non.
5 Impotentia coëundi quando dissoluit matrimonium.
Impotentia coëundi duplex, natura, arte.
Natura, quia aut frigidus, aut minoris ætatis.
6 Frigiditas naturalis ante matrimoniũ, & cũ matrimonio perseuerãs, dissoluit illud.
7 Maleficium non coëundi dissoluit, si ante matrimonium fuerit, & perseueret per tres annos, & ignoretur tempore initi matrimonij.
8 Sterilitas non est causa sufficiens dirimendi matrimonij.
9 Maleficium dissolui potest.
Amasis regis Aegyptiorum maleficium coïtionis quomodo dissolutum.
10 Solonis leges de frigidis, & contra frigidos.
11 Creditur potiùs dicentibus aliquem esse potentem coëundi, quàm dicentibus esse impotentem.
12 Metu fieri non possunt matrimonia, & facta dirimuntur.
13 Prouinciarum administratores, nec qui erãt ex illorum comitatu, cum subditis contrahere matrimonium nequibant.
14 In Gallia permittitur magistratibus matrimonium cum subditis, quare.
15 Tutoris, curatoris, aut filiorum eorum cum pupilla, aut minori, matrimonium quando valet.

DEINCEPS impedit matrimoniũ iniri furor, quandiu is perseuerat, propter consensus, qui illud, vt diximus, facit defectũ & si furor superueniens iure Romanorum non dissoluat cõtractum [k], quod & pontificio receptum est [l]. Iure tamen orientali Græcorum paulò aliter receptum est, placuítq;, vt notat Cõstãtinus Harmenopulus [m], superueniẽtem furorẽ posse matrimonium dissoluere. Extat & constitutio Nicephori Botoniatæ [n] imperatoris Orientis ea de re & Leonis Philosophi neara cẽtesima, & centesima prima, quibus cauetur, vt si per triennium vxor in furore perseueret, 1

k Vlp. l. patre furioso, de ijs qui sui vel al. iur. libr. 1. P. titu. 6. l. furor, de spons. in P.
l Innocen. 3. in c. dilectus, cap. 24. de spons. lib. 4. Decre. titu. 1. ca. neque furiosus, 32. q. 7.
m Harmenop. libr. 4. titu. 12.
n lib. 1. iur. Orienta. in eius cõstitutio. [περὶ διαλύσεως γάμου.]

maritus

maritus dissolui possit petere matrimoniũ:sin autem vir per quinquennium furat,vxor quoq;abire possit matrimonio. Sequimur ecclesiæ catholicæ nos legem,qua matrimonium ritè contractum,nisi ratione thori,vt dicemus,nō
2 dissoluitur.Error aliquando,qui inter contrahendum matrimonium incidit, inhibet ne illud efficax sit,aut indissolubilis coniunctio. Non enim consentiunt, qui errant [a]. At error hic personæ [b] absentis, si vna pro alia intellecta subiiciatur,non autem in persona præsenti:veluti dum Lia supposita pro Rachele Iacobo,in quam tamen posteà consensit [c]. Nec si erretur in qualitate,
3 vel fortunis, seu patrimonio coniugum. Præsentia itaque personæ omnem erroris sufficientis [d] adimet suspicionem, excepto errore conditionis status: nam qui liberā se duxisse putabat,si seruam esse detegat, abire potest ab eius coniunctione, & alteram ducere [e], dūmodo postquam seruam cognouerit,
4 cum ea nō cōcubuerit. Nam cōcūbendo ei adhærere cogeretur. Olim error in virginitate quoque iure diuino soluebat matrimoniũ,vt si quis quam pro virgine duxerat,talem non inuenisset [f]: illa autem dimissa,lapidabatur. Sed & hæc lex in desuetudinem abiit, & tenet matrimonium. Sicuti iure ciuili firma est emptio mulieris,quam quis emerat pro virgine:in sexu enim nō est erratum,vt ait Vlpianus [g], nisi qui vendidit mulierem,inquit,sciuisset,& ita decepisset emptorem. Sic enim ait [h], *Si quis virginem emere putasset,cùm mulier venisset,& sciens errare eum venditor passus sit,redhibitionem quidem ex hac causa non esse:veruntamen ex empto competere actionem ad resoluendam emptionē,vt pretio restituto mulier reddatur.* Verùm quia post nuptias initas & consummatas res non est integra,& quia pater vel alius vix de virginitate vadem se præstare potest: certè ob penuriam probationum,periculo ipsius mariti,non virgo,virgo fingitur. Vt maximè cauendum sit in his mercibus, quarum vitia non cognoscuntur,nisi postquam comparatæ sunt,cautius negotiari. Videtur tamē Romanis fuisse & hanc causam repudij,si quis eam,quam putaret castam, malæ famæ, & meretricē fuisse inueniret,vt innuit Persa filia Saturionis, qui eam vendebat, vt inde illi dotem pararet, post scortationem nuptui daturus vt liberam,dicens apud Plautum [i] patri,

Verùm videto,me vbi voles nuptum dare,
Ne hæc fama faciat repudiosas nuptias.

Et potest mulier,ac virgo,marito obsequia thori,& prolis reddere. Quò fit, vt hic error non soluat matrimonium: quamuis possit thorum separare, vt posteà in adulterio dicemus. At contrà, si vxor putans viripotentem & ma-
5 trimonio idoneum accipere,inueniat eum non posse partem matrimonij implere & exequi, quæ in coniunctione corporum est; tunc enim, distinctione obseruata, impeditur & dirimitur contractum matrimonium. Etenim non idoneus coniunctioni vel natura, vel artificio esse quis potest [k]. Natura,vel propter defectum ætatis, quia impubes, de quo satis anteà dictum est: vel
6 quòd adeò frigidus quis inueniatur, vt nequaquam eo morbo liberari, nullóque remedio incalescere possit. Qui morbus, si, antequam coniuges conueniant,& contrahant,ignoretur:posteà perseuerante eo, soluendæ vel dirimendæ coniunctionis causam legitimam præstat [l]. Et potius dicetur impedimentum obiectum,ne matrimoniũ perfici potuerit, quàm dissolutio: quia quod non est coniunctum plenè, dici absolutè dissolui non potest [m]. Idem in vxore dicendum,vt si illa arcta ita fuerit,& talis morbo reddita, vt vxoris munia non possit præstare,possit dissolui matrimonium [n]. Quod & si maleficio contigerit insolubili,pari modo intelligendum [o]: vtpote artificio, velut exsectus pene vel veretro, eandem habebit causam. Verùm hîc obseruanda sunt primùm, vt antè matrimonium hoc vitium vel morbus fuerit, non autem post cognitam vxorem [p]: secundò, vt cùm matrimonium fieret, ignoraretur [q]: tertiò,vt, si de frigiditate non constat, & dubium sit,expectetur in matrimonio lapsus trium annorum, posteà permittatur [r]: si constet,

a Vlpia.l.si per errorem,l.15.de iurisd. omn.iud.lib.5.P.titul.1.l.si procurator, in 2.de acq. rer.dom.
b ca.1.29.q.1.
c Genes.29.
d l.si id quod aurũ, de verb. obliga. in P.c cùm in corpus, de acq. rer.dom.P.
e c.2.& fin. de coniug.seruo. libr. 4. Decretal.titu.9.tota 29.q.2.
f Deutero.c.22.
g Vlp.l.alioqui,l.11. de contrah. empt. lib.18.P.titu.1.
h Vlp.in l.ex empto, l.11.§.si quis virginem, de actio. emp.lib.19.P.tit.1.
i Plaut.in Persa,actu 3.scena 1.
k c.1.& 2.de frigid. & malefic.
l d.c.1.& 2.& c.consultationi, de frig. ca.1.& 2.33.q.1.
m Vlp.l.Iulianus,l.4. de diuort.libr.24. P.titu.2.
n c.3.& c. fraternitatis,c.6.de frig.& malef.ca. quod autem interrogasti,& can. requisisti, 33. q.1.
o can. si per sortiarias,33.q.1.
p ca. hi qui matrimonium,32.q.7.glo. 1.in c.ex literis, de frig.& male. facit à simili c.1.& 2. de coniug.leprof.
q c.4.de frig.& male.
r c.laudabilem, c.5. & c. fin.eod.§. distrahitur,de nupt. in auth. coll.4.l.in causis, & auth. sed hodie,de repud. li. 5.C.titu.17.

ſtatim iudicio eccleſiæ ſolui poſſit. Inter fructus enim & fines matrimonij
& ille eſt, generare liberos [a]. Verumtamen notandum eſt, ſolam ſterilitatis 8
cauſam & prætextum non ſufficere ad impediendum, vel dirimendum ma-
trimonium [b]. Porrò dicimus in maleficio ante ſolutionem expectandũ eſſe 9
certũ tempus, quia maleficium ſolui poteſt, vel orationibus diuinis, vel aliis
modis. Quemadmodum accidit Amaſi regi Aegyptiorum, & Ladicæ vxori:
refert enim Herodotus [c] Amaſim cũ ea non potuiſſe cõcumbere, dum in toro
cubaret, cùm tamen aliis mulieribus vteretur: donec Amaſis, cùm id diu fie-
ret, ad eam dixit, tu verò vxor veneficio me læſiſti, ideóque nullo machina-
mento potes effugere, quominus inter omnes mulieres teterrima morte
pereas. ea autem vouit Veneri, ſi ea nocte coiret ſecum Amaſis, ſtatuam
Cyrenas ſe illi miſſuram: tunc enim coijt. Extat quædã lex Solonis de capite 10
hoc ſtatuens, *Si quis*, inquit, *lege obtinuerit, vt ei pupilla hæres elocata ſit, factúſque*
ſit dominus, ad rem autem veneream minus idoneus: proximior viri admittitor. Subij-
cit rationem Plutarchus, ne alienum quod naſceretur, eſſet [d]. Sed & is aliam
legem eiuſdẽ refert hanc [e], ἐάν τις ἀδύνατος ὢν συνεῖναι, χρημάτων δ' ἕνεκα λαμβάνων
ἐπίκληρον, καὶ τῷ νόμῳ καταβιαζόμενος φύσιν φιλοπλουτίας καὶ ὕβρεως δίκην δοῦναι, id eſt,
Si quis ad generandum idoneus non ſit, ſed bonorum gratia vxorem duxerit contra na- 11
turam, cupiditatis & iniuriæ in eum actio dator. Animaduertant tamen iudices,
vbi duo teſtes deponunt aliquem frigidum eſſe, alij duo contrarium, fidem
potius habendam negantibus, vt veriſimiliora deponentibus & aptiora na-
turæ [f]. Impedit, ne matrimonium ſortiatur effectum etiam metus, & con- 12
tractum dirimit [g]: cùm libera debeant eſſe matrimonia [h]. Quamobrem qui 13
in dignitate & maiori adminiſtratione adminiſtrabant prouincias ſibi com-
miſſas, quippè quòd poterant nolentes cogere, ius matrimonij contrahendi,
pendente poteſtate, non habebant, nec erat matrimonium, ſi fieret coniun-
ctio [i], nec cum filiis eorum, nec cum perſonis, qui erant comites eorundem
niſi poſt depoſitam adminiſtrationem, mulier, quæ gerenti conſenſerat in
matrimonium, perſeueraſſet [k]. Vel in patria ſua quis gereret officium [l]. In 14
Gallia tamen iſtæ prohibitiones magiſtratibus remittuntur, quia dignitates
ſunt perpetuæ nunc, non autem temporales vt olim, vt notat Guill. Bene-
dictus [m], & Guaguinus [n]. Extat & ea de re conſtitutio Ludouici XI. regis
Galliarum, apud Aufrerium [o]. Propter eandem metus ſuſpicionem, & ho- 15
neſtatem quoque, prohibebatur matrimoniũ, illúdque contractum, nullum
dictum, quo tutor vel curator intra viceſimum quintũ annum, non deſpon-
ſatam à patre neque teſtamento deſtinatam, ducebat vxorem, vel filio ſuo
iungebat [p]. Addunt Dioclet. & Maxim. aliam rationem quòd huiuſmodi
cõiunctione, fraudem adminiſtrationis tutor vel curator tegere laborauerit:
vnde manet infamia contra eum, veluti confeſſum [q]. Poteſt tamen curator
adulto ſuo impunè filiã ſuam coniungere [r]. Sic & filium pupillæ is qui verè
tutor non eſt, ſed pro tutore negotia geſſit [s].

a §. 1. de nupt. in authen. l. 1. sol. matrim. P.
b can. pen. & fin, 32. q. 7.
c Herodot. li. 2. pag. 151.
d Plutar. in Solone.
e Plut. eod.
f Anto. Corſetus, in ſingularibus, in verbo teſtis, incipiente duo teſtes deponunt, arg. c. prætereà, de teſtib. l. ob carmen §. fi. eod. P. Innoc. in cap. 1. de frig. & malefic.
g c. cùm locum, de ſponſal.
h c. Gemma, c. requiſiuit, eod. l. 2. de inuti. ſtipul. C. l. neque ab initio, C. de nupt.
i Papi. l. præfectus, l. 63. Paul. l. ſi quis officium, l. 38. Marce. l. qui in prouincia, l. 57. de rit. nupt. in P. l. 1. ſi rect. prouin. vel ad eum pert. &c. libr. 5. C. titul. 2. l. 1. ſi qua. præd. pot. &c. eod. lib. titu. 7. l. 3. §. videamus, de donat. int. vir. & vxo. in P.
k Gord. l. etſi contra, l. 7. de nupt. C. l. eos qui, & l. ſi quis officiũ, de rit. nupt.
l d. l. eos, l. 65.
m Bened. in repe. C. Raynutius in verbo, duas habens filias, num. 44. de teſta.
n Guag. lib. 10. in Ludo. 11.
o Aufre. titu. de exceſſib. offici. c. 9. §. præterea.
p Paul. l. non eſt matrimonium, l. 66. & l. tutor, 36. Tripho. l. non ſolùm, l. 67. & Papi. l. pfectus, l. 63. de rit. nupt. 50. titul. de interd. matri. int. pupil. & tuto. &c. lib. 5. C. titul. 6.
q Diocl. & Maxi. l. pen. de prohibit. matrim. int. pupill. & tuto. C.
r l. curatorem, l. 5. de prohibit. matri. int. pupi. & tuto. C.
s l. fin. de interd. matri. C.

De aliis impedimentis matrimonij propter diuerſitatem qualitatum perſonarum. Caput 13.

1 *Prohibitiones perſonarum legis Iuliæ de maritandis ordinibus.*
2 *Liberi ſeruis ne coniungantur, lex Hebræa & Francica.*
3 *Adultera ab adultero duci non poteſt in vxorem, & quomodo intelligatur.*
4 *Periclis rex, non eſſe Athenienſes niſi ex ſolis Athenienſibus natos.*

Lex

Lex 12. tab. de patritijs & plebeis non iungendis.

5 *Indorum lex, ne cum alterius artis homine, vel alterius generis, liceret matrimonia inire. Artes plures exercere non licebat Indis, nisi philosophis.*

6 *Cæsarum lex, ne cum barbara inire matrimonium, vel cum Persis: & Romanis, nisi cum Romanis, non cum peregrina.*

7 *Lex 12. tab. ne patritij cum plebeis iungerentur, sublata.*

8 *Moscouitarum lege, filia alterius religionis homini non nubit: hîc D. Paulus, & sacra concilia leges firmant.*

1
RAT quoque prohibitio matrimonij ex lege Iulia [a] & Papia, de maritandis ordinibus inter Senatorem, filium, nepotem, pronepotémue eius, & libertinam, & eam, cuius pater, vel mater ludicram artem fecissent: & inter Senatoris filiam, neptem, proneptémue ex filio, & libertinũ, eúmue, cuius pater vel mater ludicram artem exercuisset. Nisi & ipsa senatoris filia corpore quæstum fecisset [b], vel artem ludicram: non enim honor ei seruatur tunc. Legem Iuliam hanc
2 tulit Octauius Cæsar, vel antiquam emendauit [c]. Apud Hebræos lex, liberi ancillas non ducant vxores: nec si per amorem aliqui compellantur, teste Iosepho [d]. Et antiqua [e] Francorum lex Salica hæc, *si quis ingenuus ancillam alienam sibi in coniugium sociauerit, Malbergonemo, cum ea in seruitium inclinetur.* Cui pœnæ similis ferè ea, quæ ingenuis mulieribus sese prostituentibus seruis, in-
3 dicta erat, Senatusconsulto Claudiano, à Iustiniano sublato [f]. Prohibent etiam iura eam duci in matrimonium, quam prius potuisset per adulteriũ [g]. Quod ita demùm verum esse intellige, si pœnitẽtiam non egerint, & si quicquam in necem eius, cui illatum est adulterium, moliti fuerint: his quippè cessantibus & licitè contrahunt, & indissolubile remanet matrimonium [h].
4 Pericles cùm in Repub. floreret, legitimósque liberos haberet, legem tulit: solos Athenienses haberi, qui ex duobus Atheniensibus nati essent [i]. Lex 12. tab. vna coniuncta aliis 10. tabulis consultò ex Græcia translatis, vetabat inter patritios & plebeios connubium: non aliam ob causam, vt ait Dionysius Halycarnasseus, vt ego interpretor, quàm ne consociatis familiis inter
5 ordines fieret concordia [k]. Apud Indos non licebat cum alio genere connubia contrahere, sicut nec studium, nec artem alterius imitari, nec eundem
6 plura exercere: nisi philosophus esset. Huic enim ob virtutem cõcedebatur, vt scribit Strabo [l], & Arrianus [m]. Interdixerunt Valentinianus & Valens prouincialibus, cum barbara vxore coniugium [n]. Nec Romanis matrimonij ius cum Persis, donec permisit Theophilus filius Michaëlis Impera. Cõstantinop [o]. Docet & abundè Nicolaus Gruchius [p], ius olim non fuisse connubiorum, nisi inter ciues Romanos, & non cum peregrinis: habebatur namque apud illos ratio in illis, nationis, cõditionis, gentis, & sanguinis. Nationis, ne Romanus nisi Romanam acciperet. Quamobrem & Campani hoc iure adempto, confecto bello, M. Messala & C. Salinatore consulibus, petierunt, vt ciues Romanas sibi ducere liceret [q]. Conditionis respectus erat,
7 vt ne libertinam ingenuus, nec libertinus ingenuam duceret, ex lege Papia Poppæa [r]. Gentis ratio, ex lege 12. tab. olim, ne patritiis cum plebeiis Romæ connubium esset, quæ posteà abrogata fuit, vt videre est apud Dionys. Halicar. lib. 11. & Liuium. Sanguinis obseruatio ad gradus pertinebat, de quibus superius, & de his omnibus videndus Carolus Sigonius [s]. Responsumq; à Iulio Paulo [t], libertum qui nuptias patronæ vel filiæ patronæ affectasset, pro dignitate personæ metalli pœna, vel operis publici, coërceri. Moscouitæ seu Rutheni, ex canone cuiusdam Iohannis Metropolitæ eorum, te-
8 ste Sigismundo libero Barone [v], nec viro religionis externæ principem filiã suam dare sinunt. Scribit D. Paulus [x], *nolite ducere iugum cum infidelibus.* Et

a Pau. l. Iulia, l. 44. de rit. nupt.
b Sueto. in Augu. Florus, lib. 59.
c Paul. l. senatoris filia, l. 47. de rit. nup.
d Ioseph. libr. 4. antiq. Iudai. cap. 6.
e lib. legis Salicæ, titu. 14. de ingenuis hominibus qui mulier, ingenuas rapiunt §. 11.
f l. vni. de muller. quæ se propr. ser. coniunxer. C. & §. fin. de success. subla. quæ fieb. per bon. vend. in instit. iur. ciuil.
g ca. 1. 2. 3. 4. 31. q. 1. c. cum haberet, & c. ex literarum tuarũ, de eo qui dux. in matr. quã prius pollus. per adulter. Papin. l. Claudius Seleucus, de his quib. vt indig. libr. 34. ꝑ. titul. 9.
h can. si quis viuente marito, cum trib. seq. 31. q. 1. c. super hoc, & c. significasti, de eo qui dux. in matri. quam pr. pollus. per adult.
i Plut. in vit. Periclis.
k Dion. Halic. in fin. li. 10. Histor. Rom.
l Strabo, lib. 15.
m Arria. lib. de reb. Indicis.
n l. 1. de nupt. gentil. libr. 5. C. Theodos. titu. 14.
o lib. 1. iur. orient. cõstitu. 3. Theophili, περὶ ἐπιγαμίας τῶν μετὰ ῥωμαίων.
p Nicol. Gruch. lib. 1. de comitijs Romano. c. 3.
q Liuius, lu 2.
r Iulia. l. lege Papia, l. 23. de rit. nupt.
s Carol. Sigoni. libr. de anti. iur. ciui. Roman. cap. 9.
t Iul. Paul. libr. 2. recept. sentent. de nupt. titu. 20. c. 6. facit l. libertũ, 37. & l. libertũ, l. 64. de rit. nupt. in ꝑ.
v Sigis. Ba. comment. rer. Moscouit. in relig. eorum.
x D. Paul. 1. ad Cor. 6. c. adhaec, de Iudæ.

Constantinopolitana sexta Synodo cautũ [a], non licere virum orthodoxum cum muliere hæretica, nec orthodoxam cum viro hæretico copulari: alioquin irritas nuptias existimari,& nefarium coniugium dissolui. Neque cogitur hodie [b] coniunx ad virum redire, si ille lapsus sit in hæresim,& illa voluerit ingredi monasterium [c]. Atque si vnus cõiugum infidelium ad fidem Christianam conuersus fuerit, & alius in errore perseueret,rectè solui posse matrimonium placuit, & fidelem ad alterius nuptias posse venire [d]. Nec esse nubendum gentili,vel infideli,docet abundè Q. Septimius Tertullia [e]. à religionis disparitate: atque id quod obiiciebatur ex 1. Corinth. 7. *Si quis frater infidelem habet vxorem, & illa matrimonio consentit, ne dimittat eam: sanctificatur enim infidelis per fidelem* &c. Intelligit dictum, non de ducenda, sed de ducta iam, cùm Christianus iam sit. Non enim in textu dicitur, si quis ducet, sed *si quis habet vxorem.* Docet & ab authoritate D. Pauli, *si quis vult nubere, nubat in domino*, In domino, inquam, non cum gentili, vel cum infideli. Dicebat Tobias filio [f], *Accipe de semine parentum tuorum, non alienam.* Idem & monuit Abraham seruum inquisiturum vxorem filio suo [g]. Iratus dominus ob nouum peccatum, quod alienigenas Israëlitæ in vxores duxissent, quòd eos ad idololatriam traherẽt: vt de Salomone ex libris Regum [h] notum est, quod D. Cyprianus fusè explicat [i].

a in 6. Synod. Const. ca. 72.
b c. de illa, c. 6. de diuort.
c c. vlt. de conuers. cõiugat. libr. 3. Decret. titu. 32.
d c. quanto, 7. de diuort. lib. 4. Decret. titu. 49.
e Tertul. li. 2. ad vxorem.
f Tobiæ, 6.
g Genes. 24. 1. Esdræ, cap. 10.
h 3. Reg. c. 11.
i D. Cypria. lib. 3. ad Quirinum cap. 62.

De prohibitione matrimonij ecclesiasticarum personarum. Cap. 14.

1 Nuptiæ prohibitæ subdiaconis, diaconis, presbyteris, & antistitibus, religiosis, monachis, monialibus: & rationes ex SS. patribus.
2 Coniugati, electi in Episcopo, abstinebant in posterum coniugibus.
3 Clerici supra lectorem, etiam iure ciuili vxorem non ducunt.
4 Virgines moniales olim non nupsisse testimonium Ammiani.
5 Essei innupti, religioni dediti Iudæorum.
6 Sacerdotium apud Iurisconsultos Romanorum dissoluit matrimonium.
7 Vestales Romanæ vetulæ tantùm nubebant, si vellent.
8 Sacerdotes cœlibes in Palmaria.
9 Reymirius ex monacho Rex Aragoniæ, & vxorem ducens ex dispensatione.
10 Improbatæ rationes eorum, qui expugnant castitatem cleri.
11 Vitisa rex Aragoniæ permisit polygamiam sacerdotibus.
12 Alia in summa quæ matrimonium prohibent iniri.
Feriæ certæ nuptias vetant.

PROHIBITÆ etiam nuptiæ in ecclesia catholica, à qua 1
discessit orientalis Græca [k], iis qui in diacones, hypodiacones, & presbyteros, & episcopalem apicem promouẽtur [l]. Interdixitq́; synodus Nicena, c. 3. ne subintroductam etiam mulierem, vel aliam, quàm matrem, vel sororem, secum haberent [m]. Item iis [n], qui solemne votum religionis professi sunt. quæúe Deo consecratæ, & professæ religionem sunt, interdictum matrimonium. Referam hac de re paucas sententias sanctorum patrum, iisdem quibus illi scribunt, vtens verbis. D. Ambrosius [o], *melius, inquit, est nubere, quàm vri, 1. Cor. 7. hoc dictum est, ad non pollicitam virginem, ad nondum velatam pertinet. Caterùm quæ sese spopondit*

k c. quæsitum est, de pœnit. n. & remiss. apud Grego.
l cap. diuersis fallaciis, & c. 1. de cleri. coniuga. c. coniugatus, c. 5. de conuers. coniugat. lib. 3. Decreta titu. 32. ca. 1 & can. si quis eorum, 32. dist. c. 1. & 2. qui cleri vel vouen. & c. lib. 4. Decret. titul. 6. Clem. eos, de consang. & affinit.
m ca. interdixit, can. hospitiolum, 32. distin.
n c. 3. & 4. qui cler. vel vouent. &c. c. sicut, de regular. c. vni. de vot. in 6. tota 29. causa.
o D. Ambros. ad virginem lapsam, c. 5. tomo 1. operum.

dit Christo, & sanctum velamen accepit, iam nupsit, iam immortali iuncta est viro, & iam si voluerit nubere communi lege coniugij, adulterium perpetrat, ancilla mortis per ficitur, &c. Et rursum alibi.[a] *Veteribus idcirco concessum est Leuitis, aut sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multum tempus otio vacabant à sacerdotio, aut ministerio: multitudo enim sacerdotum & Leuitarum, & vnusquisq; certo tempore seruiebat diuinis cæremonijs, secundum institutum Dauid. Hic enim viginti & quatuor classes constituit sacerdotum, vt vicibus deseruirent: vnde Abia octauam classem habuit, cuius vice Zacharias fungebatur sacerdotio, sicut continetur in Paralipom. Ita vt illo tempore, quo non contingebat deseruire altari, domorum suarum agerent curam. Vbi autem tempus imminebat ministerij, purificati aliquantis diebus, accedebant ad templum offerre Deo. Nunc autem quotidiè onus illud imminet sacerdotibus ministrandi.* Basilius Magnus[b], *Ad hunc itaque modum*, inquit, *ante professionem grauis & religiosæ vitæ, liberum est volenti, iuxta concessam & legitimam viuendi rationem, coniugio se tradere: eum verò qui se iam propria professione obstrinxit, Deo se conseruare conuenit, tanquam anathema, quoddam sacrum, ne sacrilegij iudicio reddat obnoxium, si corpus per promissionem Deo consecratum, denuò communis vitæ seruitute polluat.* In canonibus Apostolorum[c], τῶν εἰς κλῆρον προσελθόντων ἀγάμων, κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν, ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνον. *i. ex ijs qui cælibes in clerum peruenerunt, iubemus vt le-*

2 *ctores tantũ, & cãtores, si velint, nuptias ineant.* Citat & hunc canonẽ Epiphanius[d]. Quod si quis olim ad sacerdotiũ, vel episcopatũ eligeretur, nec quidẽ soluebatur coniugiũ: verùm nunquam posteà conueniebãt cõiuges, sed oportebat & vxorem electi ex cõsensu eligere monasteriũ, alioquin episcopus deponebatur, si vxorẽ vellet quoq;. Sic & in sexta Synodo ca. 48. statutũ est, his verbis, ἡ τοῦ πρὸς ἐπισκοπῆς προεδρίαν ἀναγομένου γυνή, κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς προδιαζευχθεῖσα, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν ἐν μοναστηρίῳ εἰσίτω πόῤῥω τῆς τοῦ ἐπισκοπείου καταγωγῆς ᾠκοδομημένῳ, καὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου προνοίας ἀπολαυέτω, εἰ δὲ καὶ ἀξία φανείη, πρὸς τὸ τῆς διακονίας ἀναβιβαζέσθω ἀξίωμα, id est, *vxor eius qui ad episcopalem dignitatem promotus est, communi viri sui consensu prius separata, postquam in episcopum ordinatus est, & consecratus, monasterium ingrediatur procul ab episcopi habitatione extructum, & episcopi prouidentia fruatur, sin autem digna fuerit, etiam ad diaconatus dignitatem prouehetur.* Secundum quem canonem, Isaacus Angelus[e] orientis & Græcorum Cæsar, idem statuit, vt creatis pontificibus, ante ordinationem vxores in muliebria monasteria procul sita ab habitatione pontificum, sine dilatione, induci, tonderiq; eas, & canonicè apud monachas degere, in quo monasterio comam deposuerint: Aut si ipsæ tonsuram recusent, qui eis ante electionem coniuncti erant, pontificali solio & dignitate priuari, & in eorum locum alios suffici. Demùm, vt qui in posterum eos, qui, ante creationem, legitimam vxorem habuissent, non aliter ordinari, quàm si communi coniugum scripto consensu, & placito à se inuicem separentur, & mulier monasticam vitam amplexa esset. Quæ constitutio ab imperatore decreta, assidentibus ei episcopis Cæsareæ, Ephesi, Cizici, & aliis. Eusebius Pamphilus[f], *oportet*, inquit, *vt ait sermo diuinus, episcopum vnius vxoris esse virum: verumtamen eos, qui sacrati sunt, atque in Dei ministerio, cultúque occupati, continere deinceps seipsos à commercio vxoris decet. Qui autem non ad tantum assumpti sunt sacerdotij munus, ijs idem sermo diuinus indulget, ac propemodum palàm omnibus prædicat, quod honorabile connubium, & thorus immaculatus &c.* Scribit & Nicephorus[g], in Thessalia ex consuetudine licuisse clerico cuiuis, priusquam in eum ordinem coaptaretur, legitimè vxorem ducere; at si po-

3 steà vxorem cognouisset, eo ordine motum. Et iure ciuili Cæsarum, vt qui inter reuerendissimos constitutus clericos, vltra lectorem & cantorem,

4 nuptias contraxerit, cadat sacerdotio[h]. Ammianus Marcellinus, virgines quoque Deo dicatas innuptas remansisse testatur lib. 18. in fine, loquens de direptione castellorum Remam & Busam, quæ circa Romam erant, per Persiæ regem. Tempore Constantij inuentas tamen, inquit, alias virgines Christiano

a D. Ambros. tomo 4. sup. c. 3. prioris ad Timothe.

b Basil. Mag. in asceterijs, sermo. post ethica.

c in ca. 25. vel Græcis quibusdam κς. 26.

d Epipha. lib. 2. con. hæres. tomo 1. in Catharos.

e lib. 1. Iur. Oriental. constitut. 3. Isaacij Ange.

f Euseb. Pamp. libr. 1. de Demonstrat. euangel.

g Nicepho. Cali. tit. 12. cap. 34.

h §. sed & si quis, de nupt. in auth. coll. 4. §. neque autem, quomo. oport. episco. in auth. eac. collat.

ſtiano ritu cultui diuino ſacratas, cuſtodiri intactas, & religioni ſolito more
ſeruire, nullo vetante præcipit. Apud Eſſæos, qui contemplationi, & cul- 5
tui aſſiduo Dei dediti erant, nulla vxor erat, vt ait Philo Iudæus [a], & Euſe-
bius [b]. Sed & ſingulariter Hermogenes & Caius Iuriſconſultus reſponde- 6
runt [c], *Diuortij cauſa donationes inter virum & vxorem receptæ ſunt: ſæpe enim euenit, vti propter ſacerdotium, vel ſterilitatem, vel propter ſenectutem, aut valetudinem, aut militiam, ſatis commodè retinere matrimonium non poßit.* Putantes cum ſacerdotio matrimonium retineri non poſſe commodè. Nec nubebant Ve- 7
ſtales apud Ethnicos, niſi tum, cùm religioni erant inutiles, nempe vetulæ, ſicut Prudentius docet [d],

Tandem virgineam faſtidit Veſta ſenectam,
Dum thalamis habilis tumuit vigor, irrita nullus,
Fœcundauit amor materno viſcera partu.
Nubit anus veterana ſacro perfuncta labore,
Deſertiſq́; focis, quibus eſt famulata iuuentus,
Transfert emeritas ad fulcra iugalia rugas.

Apud Barbaros, in regione Palmaria, in nouo orbe detecta, ſacerdotes vi- 8
uunt cœlibes & incorrupti [e]. Legimus tamen ex diſpenſatione ſummi pon- 9
tificis Reymirim, filium Sanctij, mortuo fratre Alfonſo rege Aragoniæ, in regem electum, quamuis diu in Gallia in monaſterio ſancti Pontij de Tomeriis religioni ſancti Benedicti ſeruiſſet, & vxorem duxiſſe filiam comitis
Peitei [f]. Neque in hac re mores vel corruptelas aliquarum nationum, vt 10
Moſcouitarum & Græcorum, qui à Catholica fide errarunt, vt docet in religione illorum Sigiſmundus Baro [g], conſiderare volui: non ſecus ac barbarorum, & idololatrarum. Illi enim non pertinent ad iuris noſtri veram & caſtam tractationem. Neque etiam hic locus poſtulat, vt caſtitatem impugnantibus quibuſdam leuibus rationibus, lucem ignorantiæ obiiciamus; cùm iam D. Thomas egregiè in hac re depugnauerit, & euulſerit illorum
ſententias [h]. Omittam turpem quoque legem Vitiſæ refellere Egytæ filij 11
regis Hiſpaniæ & Gotthorum, quæ inter nefarias leges alias aliquam indixit ſacerdotibus, vt quot quiſque vellet, aut poſſet alere, vxores haberet [i].
Sunt alia, quæ matrimonium impediant contrahi publicè, vt feriæ, & certa 12
alia tempora [k]: ſi quis vxorem aliam vel ſponſam de præſenti habeat, vel ſi quæ alium virum vel ſponſum de præſenti [l]. Et alia quædam, quæ adfert Angelus Clauaſius [m].

a Phil. Iud. lib. quod omnis probus ſit liber.
b Euſ. Pamph. libr. 8. de præparat. euang. c. 4.
c Hermogen. l. vitricus, l. 61. §. fin. & Caius, l. vel propter, 62. de donatio. int. vir. & vxo. lib. 24. P. titul. 1.
d Prudent. libr. 2. cõtra Symmachum.
e P. Martyr, lib. noui orbis de inſulis nuper repertis.
f Francis. Tarapha, lib. de regib. Hiſpaniæ in Alphon. 1.
g Sigiſ. lib. commentar. de reb. Moſcouitar.
h D. Thomas, libr. 3. contra gentiles c. 136.
i d. Tarapha, de regib. Hiſpan. in Vitiſa ex Ritio.
k Panor. c. capellanus, de ferijs, can. non oportet, 33. q. 4.
l vt diximus prohibitas duas vxores, & c. fin. de ſponſal.
m Angel. Clauaſ. in Summa in verbo, matrimonium 3.

De ſolutione matrimonij. Cap. 15.

De diuort. & repud. lib. 24. P. tit. 2. Lib. 4. C. tit. 17. Lib. 4. Decret. tit. 19.

1 *Impedimentum & ſolutio matrimonij in quo differunt.*
2 *Matrimonij ſeparatio quamuis dura, tamen aliquando eam fieri expedit.*
3 *Matrimonium quadruplici iure ſoluitur, natura, iure ciuili, diuino, & pontificio, quomodo.*
4 *Matrimonium ſoluitur natura, morte.*
5 *Matrimonium ſoluitur iure ciuili, morte & captiuitate, ſeruitute, diuortio.*
6 *Solutio matrimonij bona gratia.*
7 *Seruitute dirimitur matrimonium, quomodo.*
8 *Pœna hodie ſeruum ex libero non facit.*
9 *Diuortium ſoluit matrimonium, & vnde dicatur.*
10 *Repudium in ſponſa.*

11 Diuortium quomodo teftato fiebat coram feptem teftibus.
12 Diuertendi inter abfentes formula.
13 Formula diffoluendi fponfalia.
14 Claues adimebantur,& reddebantur, in diuortio. Claues quare vxoribus nuper ductis dabantur.
15 Tempore Numæ & antè,Romæ coniugia indiuidua.Diuortium quis primus Romæ fecerit.
16 Diuortium iure ciuili quatuor modis inter viuentes coniuges fiebat.
17 Diuortium ex confenfu quomodo fieret,& ex placito,& fublatum.
18 Coniugati quando poffunt ingredi religionem.
19 Diuortium ob caufam rationabilem , bona gratia.
20 Diuortium fine caufa rationabili, in quo punitum.
21 Diuertendi caufæ legitimæ Iuris ciuilis & diuini.
22 Vxores Mofcouitarum fe contemni putant à viris, nifi verberentur.
23 Diuortij faciendi Platonis lex & formula.
24 Diuortij caufa Perfis, vxorem non facere iuffa mariti.
25 Diuortij etiam caufa mores vxoris marito difplicuiffe.
26 Diuortium & feparatio thori ratione adulterij.

1 POST cognitionem eorum, quæ matrimonium impediunt,
facilior erit folutionis eiufdem tractatio: nempe quæ affines
maximè,& veluti coniunctas habeat caufas, nifi quòd impe-
dimentum prohibet,ne fiat matrimonium : at folutio matri-
2 monium ftetiffe innuit,aliter non diceretur folutum [a].Et du-
ra quidem feparatio patris & filij , viriq; & vxoris dicitur ab
Vlpiano [b]. Verùm aliquando eam recipi expedire, interdum verò neceffa-
3 rium vifum eft. Fit autem quadrupliciter eius folutio , aut iure naturæ, aut
4 ciuili, diuino, aut pontificio. Natura,morte alterutrius cōiugis foluitur iu-
gum hoc, non fecus ac reliqua [c] mortalia.Et ita Dominus nofter Iefus Chri-
ftus reiecit ignorantiam Sadducæorum interrogantium, cuius futura erat
vxor in refurrectione, quæ feptem fratribus nupta fuerat:quòd mortuo ma-
5 rito foluta fit à lege viri vxor,& in alio feculo nuptiæ futuræ non fint [d]. Iu-
re ciuili Romanorum quoq;,& morte fit folutio:& vltrà captiuitate,feruitu-
6 te alterutrius, & diuortio, vt ait Paulus [e]. Captiuitate dirimitur exemplo
mortis naturalis,& bona gratia, fine imminutione iurium coniugum:quan-
do capto viro vel vxore ab hoftibus ,expectato quinquennio incertum eft,
captus mortuus fuerit, vel viuat, ex refponfo Vlpiani [f]. Firmat id Iufti-
nianus [g], fi modò inquifitio diligens facta fuerit, num adhuc viuat apud
hoftes vir captus, vel capta vxor. Quòd fi captus quidem non fuerit con-
iunx, fed peregrè profectus,non cenfetur diremptum matrimonium,quā-
tumcunque incertum fit de vita, & quantumuis diutius abfens fuerit: nec
poteft qui incertus incertáue de morte alterius eft, alteri coniungi, ante-
quàm certum de morte habeat teftimonium, vt placuit nouiffimis fanctio-
7 nibus [h]. Seruitus quoque fufficere vifa eft, fuperueniens alteri coniugum,
dirimendi matrimonij iufta caufa Iuftiniano [i]. Obferuata tamen diftin-
ctione,de qua egimus in impedimento erroris conditionis perfonæ, in 13.
fuperiori capite. Seruitutem mortalitati quippe compararunt Iurifcon-
fulti [k]. Quamobrem olim pœnali quoque iudicio, in feruitutem pœnæ ad-
iudicato altero ex liberis cōiugibus, foluebatur matrimonium,vt liquet ex
conftitutione Conftantini [l]:veluti fi in metallū fieret condēnatio,vel ad be-
8 ftias, quibus libertas adimebatur [m]. Quod tamen iure nouellarum corre-
ctum eft, cùm hodiè nemo benè natus, ex pœna feruus non efficiatur [n]. Di-
9 uortio deinceps dirimetur iure ciuili matrimonium. Diuortium dictum eft
fecun

a Vlp. in l. Iulianus, l. 4. & l. fi. de diuort. lib. 24. P. titu. 2.
b Vlp. in l. quæfitū, l. 12. §. fed an inftrumenti, de fun. inftr. & inftrum. leg. lib. 33. P. tit. 7.
c 1. ad Corinth. 7. c. pen. & fin. de fec. nup. lib. 4. Decret. tit. 21. § deinceps, de nupt. in auth.
d Matth. 22. Mar. 12. Lucæ 20.
e Paul. l. 1. de diuort. P.
f Vlp. l. vxores, l. 6. eod.
g Iuftinia. in §. fed etiam captiuitatis, de nupt. coll. 4. tit. 1. in auth.
h §. quod autem, vt lic. mātr. & auiç, authen. hodie, de repud. C. c. In præfentia, de fponfal. cap. dominus, de fec. nup. ca. cū per bellica, 33. q. 1.
i d. §. fed etiam, de nupt. in auth. & §. fi verò decretum, c. 2. & fin. de coniug. feruor.
k Vlp. l. cùm hic ftatus, l. 33. § fi verò donator, de dona. int. vir. & vxo. in P. §. fi verò decretum, de nupt. in authen. coll. 4. l. feruitutē, de reg. iur. P.
l Conftāt. l. res vxoris, l. 24. de don. int. vir. & vxo. lib. 5. C. titu. 16.
m §. pœnæ feruus, quib. mod. ius pa. pot. fol. l. aut facta §. inter eos, & §. quifquis, & l. qui vltimo fupplicio, & l. quidam, de pœn. in P.
n § quod autem, de nup. in authen. fed hodiè, de donat. int. vir. & vxo. C.

secundum Caium [a], à diuersitate mentium, quia in diuersas partes eunt, qui distrahunt matrimonium. Dicit & repudium in matrimonio, quódq; ad re-
iectionem sponsæ pertinet, cui non diuortium sed repudium cõuenit [b]. Ne 10
que repudiare vxorem, vel ab ea diuertere quicquam aliud est, quàm cogitatò & deliberatè perpetuam dissensionem facere, non calore iracundiæ,
vel alia leui de causa, in qua perseuerantia non sit [c]. Ideo testato fiebat, co- 11
ram septem testibus eodem iure [d] Romanis, puberibus, & ciuibus. Diuer- 12
tendi inter absentes formula generalis & communis erat, dato libello repudij, in quo continerentur causæ, ob quas dirimebatur matrimonium, hæcq; verba, *res tuas tibi habeto: tuas res tibi agito* [e]. Sicuti & meminit Martialis,

Mense nouo Iani veterem Proculeia maritum
Deseris, atque iubes res sibi habere suas.

Et Apuleius [f] lacessitum Cupidinem à Psyche, sic ait: *Confestim toro meo diuorte, res tuas tibi habeto: ego verò sororem tuam, (& nomen quo tu censeris, aiebat) iam mihi confestim arrha atque ijs nuptijs coniugabo.* Et in sponsalibus discutien- 13
dis, *conditione tua non vtar:* quæ & inter præsentes, sicuti inter absentes pronunciari poterant [g]. Verba illa legum 12. tab. sunt, quibus interdum clauiũ ademptio iungebatur, vt vtrumque ex Cicerone [h] docetur, qui dum de repudiata Mima ab Antonio agit, *illam*, inquit, *suas res sibi habere iussit, ex 12. tab. claues ademit, exegit scilicet domo.* Scribit namq; Sextus Pompeius institutum 14
fuisse Romanorum antiquorum, vt vxoribus primùm domum ingredientibus, claues darent: idq;, inquit, ad significandam partus facilitatem. Melius tamen & aptius meo iudicio, vt symbolum acciperent, se vt matresfamilias in possessionem, & in rerum mariti communionem seu societatem admitti: Nam receptum est, clauibus rerum traditis, res illis conclusas transferri ex sententia Papiniani [i]. Scribit Plutarchus [k], quamuis Numæ visa fuerit in- 15
tolerabilis communio matrimonij, nihilominus inauditam tunc & anteà fuisse solutionem: & antiquos memoriæ mandasse, primùm, qui diuortium fecisset, fuisse Spurium Coruinum, qui septima, supra centesimam & trigesimam, olimpiade, diuortium cum vxore fecit, coactus à Censoribus iurare, liberorum causa se coniugem dimittere: ob quod factum, in perpetuum exosum à populo fuisse. Primam quoque Pinarij vxorem Taleam nomine, Tarquino Superbo regnante, aduersus Gitaniam eius socrum diuortium fecisse. Et alibi [l], non Coruinum quidem, sed Seruilium Spurium diuortiũ primum fecisse ob sterilitatem vxoris Romæ ait: atque ex industria, eius rei primum authorem annotatum, non secus ac apud Græcos primus parricida, vel matricida. Sed de eodem eadem referens Gellius [m] legisse videtur cum Dionysio Halicarnasseo [n], Spurium Carbilium, cui Ruga cognomentum erat: quod & Valerius Maximus probat [o]. Distrahebantur autem matrimo- 16
nia quadrupliciter iure ciuili, in vita coniugum: aut ex consensu vtriusque, qui pactis & placitis diuertentium legem accipiebat: aut per occasionem rationabilem, quæ bona etiam gratia vocatur: aut citra omnem causam: aut cum causa rationabili, quæ explicat Iustinianus [p]. Ex consensu & placi- 17
to, sine causa, Theodosius & Valentinianus [q] abiri matrimonio permittebant, & repudium mittere. Quod sublatum est nouella Iustinianea 117 [r].
Potest tamen & hodie ex consensu relinqui cohabitatio & commixtio, & 18
repudiari cõsensu: si alter coniugum vel vterque, meliorem affectet vitam [s], remanente vinculo, nempe quòd is qui vel in seculo relinquitur, alio arctiorem monasticam vel ecclesiasticam vitam profitente, non possit alterius thori nuptias, viuente priore coniuge, ambire, vel amplecti. Quo fit, vt alter illorum ingredi hanc vitam nequeant, nisi alter quoque voueat castitatem [t]. Per occasionem rationabilem abibant & bona gratia, vt suprà di- 19
ximus, captiuitate, quando impotens ad coëundum quis erat [v], vt superius dixi

a l.2. de diuort. libr. 24. P. titu. 2.

b d. l. 2. de diuort. l. inter diuortium, l. 191. de verb. sig. in P. l. inter stuprum, l. 101. eod.

c Paul. l. 3. & Papi. l. si penituit, l. 7. de diuort. l. quicquid calore, de reg. iur.

d Paul. l. nullum diuortium, l. 9. de diuort.

e l. 2. §. 1. eod.

f lib. 5. asini aurei.

g L. 2. de diuort. P.

h Cic. 2. Orat. contra Antoni.

i Papin. l. clauibus, l. 74. de cõtra empt. in P.

k Plut. in compar. Lycurgi & Numæ, & in vitis.

l Plut. in cõp. Rom. & Thesei in vitis.

m Gell. libr. 4. cap. 3.

n Dionys. Halic. in 2.

o Val. Max. lib. 2. c. 1. dum agit de primo repudio.

p Iustinia. §. distrahũtur itaque de nup. in auth.

q l. si constante, l. 9. de repud. libr. 5. C. titu. 17.

r §. quia verò & ex consensu, cõstitu. 117. in auth. aut titul. vt lic. mat. & auiæ, auth. quod hodie, C. de repud. §. ex quo verò qui dam, in nouel. 134.

s Iustinia. l. Deo nobis, l. 42. de episc. & cler. lib. 1. C. tit. 6. §. secundum occasionem, de nupt. in auth. §. irreprehensibili, nouel. 22. & §. prædictis quidem, nouell. 117. §. quod si constante, nouel. 123. c. 1. & c. 2. de conuers. coniugat.

t c. cùm sis, c. 4. c. significauit, cap. 14. eod. de con. cõiu. c. prudentia, de offic. delegat. vide Ang. Clauasium in summa, in verbo, matrimonium 4. numero 9. vide Abbat. & Calderi. in cap. 1. de conuers. coniuga.

v §. per occasionem, de nup. consti. 22. & §. si verò captiuitatis, eod.

diximus. Sine causa rationabili etiam fieri poterat olim, & à non benè con-
sentiente iugo mittebatur repudium, verùm non impunè, sed ea lege, vt qui
absque causa mitteret, non posset intra quinquennium à diuortio alij cõiun-
gi [a], amitteretq; donationem propter nuptias si vir esset, vel dotem si vxor:
21 mutata tamẽ nouellarum iure pœna quinquennij [b]. Causa autem iusta solu-
tionis matrimonij iure ciuili erat, quæ esset ex numero expressarum à consti-
tutione Theodosij & Valẽtiniani [c]. Si vxor sit adultera, venefica, homicida,
plagiaria, sepulchrorum dissolutrix, sacrilega, latronum fautrix: si extraneo-
rum hominum, ignorante vel nolente marito, conuiuia appetat: si eodem
inuito, sine iusta & rationabili causa foris pernoctet: si spectaculis & theatra-
libus ludis, illo prohibente, assideat: si marito veneno aut gladio insidietur.
Et ijsdem de causis repudiata, quinquennio etiam alio iubetur abstinere cõ-
nubio, & dotem amittere. Contrà, & eadem constitutione quoque vxor
repudium mittebat iustè marito: si is adulter, homicida, veneficus, si in prin-
cipem quippiam moliretur, de falso condemnatus, espulchrorum dissolut or,
sacrilegus, latronum susceptor, abactor, plagiarius: si in contemptum vxoris,
ipsaque inspiciente, cum impudicis mulieribus, quod etiam maximè castas
exasperat, cœtũ ineat: si vxori insidietur, gladio, venenóue: si verberibus, quæ
ab ingenuis aliena sunt, eam affecerit: atque per idem quinquennij tempus
tenetur abstinere alio cõiugio, donatione propter nuptias amissa. Persequi-
tur & causas diuortij receptas olim Alexander ab Alexandro [d], & Deute-
22 ronomij liber [e]. Verùm Moscouitis verberum causa, etsi repudiũ admittant
non esset iusta causa: quippe quòd mulieres se contemni à viris, nec diligi
23 putant, nisi verberentur, vt scribit Sigismundus Liber Baro [f]. Et apud Plato-
nem [g] lex de diuortio hæc est, vt si vir & vxor, propter nimiam acerbitatem
non conueniant, Decemuiri de legum custodibus qui medij sint, & decem
mulieres de curatricibus connubiorum, prouideant. Quorum sententia, si
ita conciliati sint, valida, & stabilis habeatur: sin autem eorum animi vehe-
mentius iracundia fluctuent, facto diuortio illos, illásque pro viribus quærãt,
24 qui quæúe vtrisque conueniant. Apud Persas, ex lege vxor contumaciter
mariti dicto nõ audiens, repudiari poterat: sicut & Assuerus ipse rex repudia-
uit eam ob causam vxorem Vasti, in cuius locum subrogata Hester [h], vt eius
25 historia, & Iosephus [i] narrant. Propter mores etiam improbatos coniugum,
solutum fuisse aliquando coniugium cõstat ex rubrica de repudiis & iudicio
de moribus sublato [k]. Cuius iudicij exempla refert Valerius Maximus [l],
veluti C. Sulpitiũ Gallum repudiasse vxorem, quòd eam capite aperto foris
versatam cognouerat: Q. Antistium Veterem suam, quòd eam in publico
cum quadam libertina vulgari, secreto loquentem viderat: P. quoque Sem-
pronium Sophum coniugem repudij nota affecisse, nihil aliud quàm se igno-
rante ausam ludos spectare: qui casus & posteà l. consensu, de repud. inser-
26 tus. Pertinet ad repudium, lex Iulia de adulteriis: neque enim licet comper-
tam in adulterio retinere, nisi castigatam [m]. Et separatur thorus [n], potéstque
adulteram ita abiicere quilibet, etiam si ei iurauit nunquam se eam repudia-
turum: quia ea causa excepta videtur [o]. Sic Suetonius [p] meminit Tiberium
Cæsarem in causa cuiusdam equitis Romani, gratiam ei fecisse iuramenti, vt
repudiaret vxorem in stupro compertam.

a §. si verò altera, & §. mitiores, de nup. in auth.
b §. quia verò, vt lice. matr. & aui. in auth. coll. 8.
c l. cõsensu, l. 8. cum suis §§. de repud. C. §. mitiores de nupt. in auth.
d Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 8.
e Deutero. capit. 24.
f Sigis. in commentat. rer. Ruthено. seu Moscouitar.
g Plato, 11. de legib.
h Hester, cap. 1.
i Iosephus, libr. 11. antiqui. c. 6.
k lib. 5. Cod. titu. 17.
l Val. Maxi. lib. 6. capit. 3.
m l. 2. & l. castitati, l. 9. ad leg. Iul. de adult. lib. 9. C. titu. 9. l. 2. §. lenocinij, cod. in P. ca. si vxorem, 32. q. 1. c. 3. de adulter. Pap. l. mulier, l. 11. §. fin. ad leg. Iul. de adult. lib. 48. P. titu. 5.
n ca. præcepit, & ca. præceptum, & ca. si vxorem quis, 32. q. 5. ca. omnes cautationes, 32. q. 7.
o c. quemadmodum, c. 25. de iureiu. lib. 2. Decret. c. 24.
p Sueto. in Tiberio, cap. 35.

Num iure diuino dissolui posſit matrimonium. Caput 16.

1 Lege Mosaica permissum diuortium Iudæis improbatum.
2 Diuortium iure diuino nec pontificio nunquam approbatum, sed prohibitum.

3 *Diuortio facto propter adulterium, separato thoro alteri etiam innocuus non potest nubere; & ibi rationes ab authoritate, quia relicta nubens mœchatur, quia reconciliari potest.*

4 *Diuortio facto ob fornicationem, separatos non posse alij nubere, probatio à sacris patribus.*

5 *Alia ratio à baptismo ad matrimonium, pro indissolubili copula per adulterium.*

6 *Diuortium apud Moscouitas excommunicatione prohibitum.*

7 *Morte tantùm naturali, soluta à lege viri vxor dicitur.*

8 *Authores qui putauerunt separatos causa fornicationis, posse alijs nubere, & eorum reprobationes.*

9 *Diuortium in thoro non fit, etiam inter coniuges adulteros.*

10 *Diuortium ob hæresim & infidelitatem.*

11 *Separatum matrimonium tanquam nullum, non habet prohibitionem semper, quin alij nubere poßint separati.*

12 *Matrimonium separatur tantùm iudicio ecclesiæ, non propria voluntate coniugũ.*

13 *Matrimonium non dissoluitur hodie ob sterilitatis causam.*

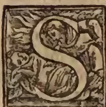
14 *Ancillæ suppositæ ab vxoribus, prolis causa, Abrahæ & Iacobo, quare.*

15 *Lotharius rex Austrasiæ excommunicatus à summo pontifice, quòd repudiasset vxorem, vt sterilem, & aliam duxisset.*

16 *Diuortij iuris ciuilis causæ sublatæ.*

17 *Abortum faciens olim repudiari poterat, hodie non.*

Turijs diuortia libera, & repetitio matrimonij, dummodo non se iunioribus iungerent.

SED, num iure diuino dissolui possit matrimonium, agamus: 1
& certè Mosis decreto permittebatur diuortium Hebræis [a]. Ibi tamen annotamus permissionem, non legem, non approbationem: sicuti multa Deus permittit euenire ob malitiam hominum [b], quæ proba non sunt per se, sed secundum quid, vt permittit affligi iustos, regnare hypocritam, hæreses, vt qui probati sunt, manifesti fiant. Sic permisit Deus repudium, ad maius malum vitandum; & satius visum est diuortium permittere impiis, & duræ ceruicis hominibus, quàm cogi eos inuitos vxores, quas occidissent, retinere. Ab initio enim, id est, in institutione matrimonij non fuit sic: sed quod Deus coniunxit, homo non separabat, vt ipsa veritas docuit [c]. Et D. Paulus [d], *præcipio*, inquit, *non ego, sed dominus, vxorem à viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: & vir vxorem non dimittat.*
Cõstituo autẽ hîc axioma, iure diuino & pontificio, indissolubile contractũ 2
matrimonium: per illam regulam, quod Deus coniunxit, homo non separet. Vtque non liceat coniuge repudiato, coniugium repetere viuente eo: Nam si quis obiiciat, antiquum ius diuinum, dixi jam id ad permissionem pertinere tantùm, & cõtra vinculum. Si quis autem recurrat ad separationem forni- 3
cationis causa, euangelica lege permissam, audio quidem, sed de separatione concubitus & thori, non vt alteri, innocens ab adulterio, nubere possit, vt quidam rati sunt. Ea de causa perpendamus verba dominica, dum ait [e], *Audistis quia dictum est antiquis, quicunque dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudij: ego autem dico vobis, quicunque dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari, & quicunque dimissam duxerit, adulterat.* Quare si cum dimissa fit adulterium, ergò manent nuptiæ priores. Sic etiam placuit concilio Tridentino postremo, 11. nouembris anno 1563. sessio. 24 cano. 7. his verbis, *Si quis dixerit ecclesiam errare cùm docuit & docet iuxta Euangelicam & Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum, matrimonij*

a c. 24. Deuterono. Ioseph, lib. 4. antiq. cap. 6.

b can. hac ratione, 32. q. 1.

c D. Matthæi, 19. Luc. 10. can. quos Deus, 35. q. 2. can. nunquid, 15. q. 1. c. de infidelibus, de consang. & affinit. c. inter corporalia, de translat. episc.

d 1. Corinth. 7.

e Matthæi, 5.

nij vinculum non posse dissolui, & vtrumque vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse altero coniugum viuente, aliud matrimonium contrahere: mœchárique eum, qui dimissa adultera, aliam duxerit, & eam, quæ dimisso adultero alteri nupserit, anathema sit. Repete hîc D. Pauli verba, 1. ad Corinth. 7. *Iis, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed dominus, vxorem à viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Perpendo, si discesserit, manere debere innuptam, discedere autem non posse, nisi causa fornicationis, dixit Deus superius, & causa adulterij Ergo in illa causa reiecta debet remanere innupta, & pariter vir, cui reconciliari potest. Dehinc coniugamus causas repudij, & tẽporis eius, quo permissum erat à Mose, inter quas nemo ambigit fuisse adulterium, Domini nostri censuram apud D. Marcum [a]: & inueniemus, quamuis subsit causa, remanere insolubile matrimonium. Sic enim scribit, *Accedentes ad eũ Pharisei interrogabant, si liceret viro vxorem dimittere, tentantes eum: at ille respondit eis, Quid vobis præcepit Moyses? qui dixerunt, Moyses permisit libellum repudij scribere, & dimittere. Quibus respondens* IESVS *ait, Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. Ab initio autem creaturæ masculum & fœminam fecit eos Deus: propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit ad vxorem suam, & erunt duo in carne vna: itaque non sunt duo, sed vna caro. Quod Deus coniunxit, homo non separet. Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogauerunt eum, & ait illis, Quicunque dimiserit vxorem suam (vide quid dicat, dimiserit, quod permisit in adulterio) & aliam duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur.* Ex quibus apparet dimissionem vxoris causa fornicationis, non esse separationem matrimonij: nam si separatio esset, non esset adulterium illius repetitum matrimonium. Item elucet separationem tori esse tantùm, quia reconciliatio fieri potest, vt alij non possit nubere quantumuis innocens.
4 Sic etiam tradiderunt sancti, & grauissimi patres D. Hieronymus [b], Origenes [c], Tertullianus [d], DD. Ambrosius [e], Augustinus [f], Chrysostomus [g],
Innocentius 8 [h]. Africanus in concilio Mileuitano [i]. Statuunt idem canones Apostolici [k], & segregari à communione eum, qui dimissa vxore, duxerit
aliam. Nec ita efficax est adulterij macula, vt per illam aboleatur sacra-
5 mentum hoc magnum: non secus, quàm Baptisma, quo coniungitur Deo
anima, non ideo soluitur, vel amittitur, quòd baptizatus in fide mœchetur:
6 sicut perpulchrè docuit in eadem quæstione D. Augustinus [l]. Refert
Sigismundus Liber Baro in commentariis rerum Moscouitarum, Ruthenos, seu Moscouitas, libellum quidem repudij, & diuortij mittere: id
tamen maximè celare, quòd contra religionem & statuta sciant: atque
Niphontem Episcopum Nouogardiensem apud illos Cyrilli cuiusdam interrogationibus respondisse, diuortium mittentem, perpetuò ab Eucharistia,
7 nisi iamiam animam efflaturum, submouendum. Sicque tantùm morte
naturali mulier dicitur soluta à lege viri, à D. Paulo [m]. Sunt alia plura,
quæ in hanc possem adferre sententiam, quæ tamen prætermitto: neque
etiam tot adduxissem, ni fuisset mihi pugnandum cum errore, qui postquam
à quibusdam malè hac de re sentientibus fuisset inuectus, accepit impro-
8 uidos asseclas, & Melanctonem, qui in libro cui titulus, *Examen ordinandorum*, & in additionibus ad suos locos communes, & in c. 5. Matthæi asserit, citátque testem sui erroris, Iustinum in apologia de vxore Christiana, quæ miserat libellum repudij viro: quanquam ibi nunquam Iustinus dixerit, illam alij nupsisse. Trahere etiam nititur, sed ita appositè, vt Iustinum, in suam hæresim Hieronymum in epitaphio Fabiolæ, vbi iam ostendimus eum contrarium sensisse. Sic enim ibi scribit ab Oceanum scribens de epitaphio Fabiolæ, tomo 1. operum: *Igitur Fabiola (quæ dimisso primo adultero marito secundum sortita erat matrimonium) quia persuaserat sibi, & putabat, à se iure virum dimissum, nec Euangelij* (notet Melancthon) *vigorem*

a Marci, 10.
b D. Hiero. in Epitap. Fabiolæ & in c. 5. & 19. Matthæi.
c Orig. 7. Homil. in Matth.
d Tertull. 4. cont. Marcio.
e D. Ambro. lib. 8. ad Roma. c. 7. & in Lucam libr. 1. cap. 4.
f August. li. de nupt. & concupisc. c. 10. & de bon. coniug. cap. 7. & libr. 2. ad Collu. & libr. 1. de adult. coniugat. ad Pollentium, c. 1. & li. de sermo. Dom. in mõte liter. P. D.
g Chrys. Homil. 17. in Matthæ.
h Innocen. 1. in Decret. epistol. 3. ad Exuperi. episco. Tholos. c. 6. tom. 1. concil.
i In Syno. Mileuit. c. 17.
k can. 48. aposto. tomo 1. concilio.
l D. Augusti. libr. de bono coniugali.
m ad Rom. 7. can. fin. 32. quæst. 7.

nouerat, in quo nubendi vniuersa causatio viuentibus viris, fœminis amputatur, aut multa Diaboli vitat vulnera, vnum incauta vulnus accepit. Sed quid ego in abolitis & antiquis moror? quærens excusare culpam, cuius pœnitentiam ipsa confessa est? &c.
quæ sequuntur apud Hieronymũ. Quo etiam abutitur Vuesembechius [a],
& citat pro illa erronea sententia summatim cum Hieronymo Tertullianum, Iustinum, Ambrosium, Origenem, Augustinum, quos docuimus tamen sententiam hanc improbasse: putátque satisfecisse D. Pauli 1. ad Corinth. 7. *mulierem solui à lege viri morte*, & alia etiã causa iusta repudij. Cúmq; se videret incidisse in illam sententiam, *quod Deus coniunxit, homo non separet*, ait, *magistratus officio separatum ob adulterium, à Deo non ab homine separatum.* Sed ego non video quomodo magistratus vel suo vel nomine Dei possit soluere ob adulteriũ, quod ipse Deus ob idẽ adulterium inseparabile dixit, vt docui. Quocirca subscribo catholicæ ecclesiæ, non posse matrimonium separari ob eam causam, nisi in toro & coniunctione. Quòd si in emendabilis adultera sit, adsunt leges quæ possunt per magistratus, gladio, qui vlciscitur adulteria obstinata & contumacia, vt in pœnis & criminibus dicemus, matrimonia verè morte dissoluere: & tunc innocenti dabitur liber aditus ad alias nuptias. Sic in locis, in quibus delicta odio sunt, & puniuntur, vtimur. Et ita iubet lex Dei [b] adulteria tolli, non tolerari, vel dari ansam scortationis liberæ. Quod si ad indulgentiam confugiamus ecclesiasticam, reconciliationem potius cum D. Paulo suademus, ne separati delinquant maiorem in modũ, aut per nouas nuptias: & vitæ ita procuramus emendationẽ, quam si desperamus, & si ecclesiam non audierit separatus, detur temporalibus iurisdictionibus, sitque tanquam ethnicus. Nec etiam admitto dimissionẽ hanc esse repudiũ solutionis, ac illud, per quod olim soluebatur matrimoniũ. Siquidẽ nunquã legimus [c], inter causas repudij, causam adulterij: nam vbi adulterium cõmissum erat, non repudiũ erat pœna, sed mors [d]. Idcirco leue argumentũ hoc, inhærere verbis, *excepta causa fornicationis*, quæ ad dimissionem, non ad repudium referri potest. Vocamus autem illam dimissionem, seperationem: quam iura in adul-
terio pontificia tradunt faciendam [e]. Obseruant & iuris pontificij leges, vt 9
adulterio separari etiam nequeant, si vterque coniugum sit adulter [f]: item vt conuenire ij cogantur. Sic enim Nicetas Metrapolitanus Heracleæ interrogatus à Constantino episcopo, lib. 3. iur. orientalis respondit: *ideo non separari matrimonium eius, qui longè ab vxore profectus, concubinam habuerit, nec liberam esse vxorem, vt posset alium ducere, sed à concubina discedere debere.* Facit c. ex literis de diuortiis. Et certè [g] si accusatione adulterij ita facilè solueretur matrimonium, futurum esset nouarum nuptiarum cupiditate impellente, calumniis,
falsisque delationibus opprimenda esse matrimonia. Quomodo autem fiat 10
diremptio tori etiam ob hæresim, vel infidelitatem coniugum, cùm iuribus apertè cõtineatur [h], non vltrà immorabor: referã tantùm exemplũ, quod in iure orientali refertur [i], quòd tempore Theodosij Patriarchæ Constantinopolitani Basilius buccinator quidã separatus est à sua infideli vxore, postquã baptizatus fuerat, decreto patriarchali, vtpote quæ à viri suasione induci non
posset, vt baptizaretur. Perstringam autẽ alios casus, quibus licet coniugibus 11
seiunctis ab inuicem, aliis nubere, alia regula. Vt quando matrimonium hoc ita dirimitur facto: intelligamus non tam dirimi, quàm contractũ anteà nullũ declarari. Quo loco cautè qui præsunt foro matrimonij, vtuntur his verbis, non fore matrimonium, vel nullũ dicere solent propter impedimentũ iuris vel facti, quod prohibebat coniunctionem, etsi coniunctio corporalis secuta
sit: non enim sola corporum coniunctio, vt diximus, matrimonium facit [k]. 12
Separatur & matrimonium aliquando, non propria voluntate, sed episcopi notione, inter consanguineos in gradibus prohibitis initium [l]: verùm si
copula fuerit secuta, non datur licentia ad alia coniugia transeundi [m]. Ho- 13
diè propter sterilitatem non licet repudiare vxorem, exceptis, vt dixi-
mus

a Vuesemb. in tit. de diuortijs, li. 24. P. titul. 2. numero 8. 9. 10. 11.

b Leuit. 20. D. Ioan. c. 8. cum similib.

c Deuter. cap. 24.

d Deuter. c. 22. Ioan. cap. 8.

e c. intelleximus, & c. fin. de adulter.

f cap. fin. de adulter. ap. Greg. l. viro & vxore, sol. matrim. in P.

g can. apostolus, & can. omnes accusationes, 32. q. 7. & tota ead. q.

h cap. 2. de diuort. & c. gaudemus, & c. quanto, eod. & tota 28. q. 1.

i libr. 2. iur. Orient. in constitutionib. Theodosij Patriar.

k ca. non omnis mulier, 32. q. 2.

l cap. 3. de diuort.

m can. multorum, & ca. ab isto die, in 1. 35. q. 6.

mus, caufis frigiditatis & maleficij præcedentibus matrimonium, infciis cõiugibus, quæ impediebant ne fieret matrimonium: fi quidem fola proles
14 non eft caufa efficiens, vel finalis matrimonij [a]. Neque nos moueant exempla Abrahæ & Saræ fterilis, ob cuius fterilitatem permifit Sara cohabitare ancillæ Agar [b]: & quod Rebecca & Lia prolis caufa, etiam ancillas fuppofuerunt Iacobo [c]. Nam ea ad myfterium quoddam, & prolis augendæ caufa pertinent. Et quo tempore pufillus grex erat Dei [d], permiffa, non probata fuerunt: nam & bigamia Lamech in eadem lege naturæ improbata, & fornicationes inhibitæ. Quæ reuelato lumine æternæ veritatis, lege euangeli-
15 ca nobis fingulari Dei beneficio innotuerunt. Lotarius Auftrafiæ feu Lotharingiæ rex, tempore Caroli Calui regis Gallorum, circa annum Domini 841. duobus epifcopis regni fui authoribus, Gunthario Agrippinenfium, & Tetgando Treuirorum, cum vxore fua Tetberga diuortium fecit, quòd eam diceret ætate prouectam, ac feram ad prolem fufcipiendam, adulterij etiam eam arcefcens, idq; corruptis iudicibus, ac teftibus: Valdradámque florentiffima ætate, fpeciéque egregia duxit. Verùm cùm admonitus à fummo Pontifice perftaret in amentia, communione piorum ei interdictum eft: Epifcopi, quòd connubium diremiffent, è gradu dignitatis deiecti funt, vt ait Paulus Aemilius [e]. Et de hac eadem quæftione in can. Lotarius, 31. q. 2.
16 Ceffant & hodie imperatorũ caufæ diffoluendi matrimonij, quæ ob crimina
17 alterius coniugis inducebantur [f]. Neque obferuatur cõftitutio Iuftiniani [g], & Leonis Cæfaris, quæ faciebat poteftatem dirimendi matrimonij, cum ea muliere, quæ fponte abortum fecit, de qua meminit Harmenopulus [h], quàm
18 pontificia iura tollunt [i]. Legimus [k] apud Thurios legem modificatam, qua ius vxori permittebatur à viro, vbi vifum effet difcedere, viróque alteri cuicunque collibuiffet, confuefcere: adiectúmque, vt relicto priore viro cuicunque collibuiffet, non liceret fe iungere iuniori, pariter nec fi vir vxorem eieciffet, non liceret fibi iuniorem iungere.

a ca. folet quæri, 32. q. 2. can. non enim, 32. q. 1.
b Genef. 16.
c Genef. 29.
d D. Ambrof. libr. de Patriarch. & can. dixit Sara, 32. q. 4.
e Aemil. in Carolo Caluo.
f cap. 2. de diuort. can. in coniugio, 22. q. 1. can. fi vxorem quis, can. præcepit, ca. præcepti, 32. quæftio. 5.
g §. has itaque caufas, de nupt. in authen. coll. 4.
h Harmenop. libr. 4. titu. 12.
i ca. aliquando, cum duob. feq. 32. q. 2.
k Diod. Sicul. lib. 12. Biblioth.

De his quæ accedunt matrimonio, dote, antiphernis, paraphernis. Cap. 17.

1 *Maritus decipitur, fi cogatur indotatam vxorem habere.*
2 *In nuptijs dos interuenit, non neceffariò, fed alia ratione.*
3 *Dotis nomen vnde.*
4 *Dotes rerum quid.*
5 *φερνὴ quid.*
προῖκα quid.
6 *Antipherna quid.*
προὶξ & ἕδνα quid.
7 *Parapherna quid.*
Peculium Gallis parapherna.
8 *Vxor, quæ habet cenfentur effe ex bonis mariti, nifi de contrario conftet, & quare.*
Maritus paraphernalium vxoris iure cenfetur procurator, nifi ea prohibeat.

1 MARITVS, inquit Paulus iurifcõfultus, fuum negotium gerit, cùm de dote fibi cauet: & decipiẽdus non eft. quod fit, fi coga-
2 tur indotatam vxorem habere [l]. Proinde in nuptijs pangendis, vt plerunque dos aliqua interuenit, etfi neceffariò non defideretur, nifi quia probat dilucidius matrimoniũ [m]. Quamobrem de ea dicenda effent pauca, fed forfan plura, cùm hodie in coniugiis potius de dote, quàm de moribus agatur, veriffimúmque quod Saturio parafitus apud Plautum ait filiæ [n],

l Paul. in l. fi donaturus, l. 9. §. fi quis indebitum, de condict. ca. dat. lib. 12. P. titu. 4.
m ca. Lotharius, 31. q. 2. c. per veftras, de donat. int. vir. & vxor.
n Plaut. in Perfa actu 3. fcena 1.

Tace ſtulta, non tu nunc hominum mores vides
Quoiuſmodi? Hic cum mala fama facilè nubitur:
Dum dos ſit, nullum vitium vitio vortitur.

Et vix ſine dote nubitur, vt innuit Ouidius [a],

Cur nemo eſt Hecalem, nulla eſt quæ cæperit Irum?
Nempe quod alter egens, altera pauper erat.

Sic auro conciliatur amor. Sed vt ait Propertius [b],

Aurum lex ſequitur, mox ſine lege pudor.

Et Iuuenalis [c], *Optima ſed quare Ceſennia teſte marito?*
Bis quingenta dedit, tanti vocat ille pudicam.

Et vt aiebat Lycon Troadenſis apud Diogenem Laërtium [d], graue eſt onus
patri puella præ dotis inopia excurrens in flore ætatis. Dos nomen à Græcis 3
mutuatũ, vt pleraque alia, eſt: atque à verbo δίδωμι, vel à διδόω, quod eſt dono,
largior: vnde fit poëticè δώς, indeclinabile Laſcaro, idem quod δόμα' ſeu δόσις
datio, vt apud Heſiodum [e] Δὼς ἀγαθὴ, ἅρπαξ δὲ κακὴ, θανάτοιο δότειρα.
Donatio bona, rapina verò mala, & mortem donans lætifera.
Et Manuël Moſcopulus [f], δωτινὴ δωρεὰ, δὼς τὸ αὐτό. Adſtipulatur M. Teren-
tius Varro [g], *Dos*, inquit, *Si nuptiarum cauſa data, hæc Græcè δωτίνη: ita enim hoc Siculi
vſi ſunt, ab eodem & donum.* Sic & antiqui iuris cõditores, dotes connumerãt [h]
inter donationes. Dicunt & acceſſiones rerum proprias dotes, Græcis ἐνθῆκαι. 4
Sic Ouidius [i], *Sed non inuenio dominum, ſil ræq., meúmque:*
Vile ſolum locus eſt, dos erat ille loci.
Et Varro [k], vineam cum ſua dote, dicit, id eſt, cum ſuis pedamentis & vimi-
nibus. Papinianus quoque [l], *dotes prædiorum*, inquit, *quæ Græcorum vocabulo*
ἐνθῆκαι appellantur, cùm non inſtructa legantur, legatario non præſtantur. Dixerunt & 5
dotem ſacrorum bibliorum ſeptuaginta interpretes Græci, φερνὴν: ſic enim
in Exodo, apud illos legitur, de violata, φερνῇ φερνιεῖ αὐτὴν, ἑαυτῷ εἰς γυναῖκα, *dote*
dotabit eam (& habebit) ſibi in vxorem. Vbi Hebræi habent, מהר *mochar*, pro dote,
quam quoque à datione vocant etiam, מתן *mattan*. Iulius Pollux [m] etiam id
docet, dum ait, λέγοις δ' ἂν προῖκα καὶ φερνὴν, τὴν παρὰ τῆς γυναικὸς δόσιν: Αἰσχίνης γὰρ
ὁ ῥήτωρ, τὴν προῖκα φερνὴν καλεῖ, i. *dixeris vtique προῖκα dotem & phernin, id quod*
à muliere datur: Aeſchines enim orator, & proica vocat phernin. et Manuël
Moſcopulus phernin à φερνῶ dici voluit. Hincque antipherna, quaſi contrà 6
dotalia, vel dotalibus oppoſita dixeris, donatio ſcilicet propter nuptias, ad
æqualitatem doti præbendam facta à marito vxori [n], de qua ſuprà in ſpon-
ſalium acceſſionibus. Propriéque dicitur quod ab vxore marito defertur
προῖξ, contrà, à marito vxori, ἕδνα. Hinc quoque parapherna, vocantur bona 7
mulieris, aliundè quàm ex dote ſibi aduentitia, quæúe in dote non fuerunt
data, Galli vocant peculium vel bona peculiaria, vt tradit Vlpianus [o]. Poteſt
enim vxor extra dotem res alias habere, vt monet Scęuola [p]. Vocat Har-
menopulus [q], ἐξώπροικα καὶ παράφερνα. Oportet autem perſpicuè conſtare, 8
vt hæ mulieris cenſeantur, alioquin mariti præſumuntur eſſe, & ex eius
bonis quæſitæ, quæ præter dotem ab ea poſſidentur, vt euitetur turpis lucri
ſuſpicio [r]. Recepta etiam ſententia, qua vxor tenetur operari marito, &
ideò quæ ex bonis mariti quærit, illi cedunt [s]: niſi aduentitia aliunde do-
ceat, quæ tunc marito non quæruntur, ſed vtilitati mulieris [t], niſi aliud inter
coniuges conueniat [v]. Quanquam in paraphernis mulieris, vir quoque cen-
ſeatur iure adminiſtrator & procurator, præterquã ſi nominatim & expreſsè
vxor inhibeat, vel nolit [x].

a Ouid. 2. de remed. amor.
b Propert. in 3.
c Iuuenal. Saty. 6.
d Diog. Laërt. lib. 5. in Lyco.
e Heſiod. in Ergis.
f Moſcopul. περὶ σχεδῶν.
g Varro, 4. de ling. Lat.
h L. fin. de donat. ant. nup. C.
i Ouid. in epiſt. Sapphus ad Phaonem.
k Varro, libr. 4. de re ruſti.
l Papin. l. 2. §. 1. de fun. inſtru. libr. 33. P. titu. 7.
m Iull. Poll. libr. 3. Onomaſt. cap. 3.
n l. fi. de donat. prop. nupt. C.
o Vlp. l. ſi ego, l. 10. §. dotis autem, de iur. dot. lib. 23. P. titul. 3.
p l. pen. ad l. Falc. li. 35. titu. 2.
q Harmenop. libr. 4. titu. 9.
r l. Quintus Murius, de donat. int. vir. & vxo. lib. 24. P. titu. 1. l. etiam, l. 6. eod. lib. 5. C. titu. 16.
s l. ſicut, de oper. libert. P.
t d. l. pen. ad l. Falcid. P.
v d. l. ſi ego §. dotis autẽ, de iur. dot. P.
x Theodoſ. & Valenti. l. hac lege, l. 8. de pact. conuent. lib. 5. C. tit. 14. l. maritus, l. 21. de procur. lib. 2. C. tit. 13.

De

De dotis finitione. Cap. 18.

1 *Dos quid.*
2 *In dotem res communes dari possunt, quæ prohibitionem non habent.*
Dotales res æstimatæ & inæstimatæ quæ, & quomodo restituendæ.
3 *Dos constituitur traditione, & promissione.*
4 *Dos à quibus constitui possit. Dotes aut profectitiæ aut aduentitiæ.*
5 *Dotare filiam paternum officium, quare qui eam dotat, non de filiæ, sed de proprijs censetur dotare.*
6 *Dotare filiam quando matris officium.*
7 *Dotare sororem quam, & quando frater teneatur.*
8 *Ecclesiasticæ personæ tenentur subuenire proximis pro modo eleæmosinæ.*
9 *Differentiæ quædam inter constitutionem dotis factam à patre, & ab extraneo.*
10 *Dotes vxoribus dabant mariti Cantabri.*
11 *Dotis dominium quomodo transeat in maritum.*
12 *Dos pro oneribus matrimonij sustinendis datur.*
Fructus dotis in dotem conuerti nequeunt.
Dos optima vxor benè morata. Numer. 15.
Vxores diuites & pulchræ, vitandæ.
13 *Dotes nullæ sunt nuptiarum apud Sopithas.*
14 *Græci vxores emebant.*
16 *Dotes legibus Solonis à matrimonijs sublatæ.*
17 *Dotes Spartiatis etiam nullæ.*
18 *Dotes apud Massilienses maiores tantùm centum aureorum.*
19 *Dotes filiarum quæstorum regiorum, ne excedant decimam bonorum eorum partem.*
20 *Dotes nullæ dantur apud Indos.*

1 DOS EST, res omnis tradita, vel promissa à patre, vel alio, marito, pro subeundis oneribus matrimonij. Dico rem om-
2 nem hìc dari in dotem posse, scilicet idoneam [a], quæ à commercio non sit aliena, quæúe prohibitionem traditionis vel promissionis non habeat. Quamobrem omnia bona sua mulier in dotem dare non prohibetur [b]. Dantur & mobilia, & immobilia [c], & res, quæ in pondere, numero, mensuráue consistunt: quæ sunt periculo ipsius mariti [d], qui eiusdē qualitatis, quantitatísque restituit [e], cùm oportet: & nomina debitorum, scilicet nobis debita, quorum nomine & actiones vtiles transeunt in maritum [f]. Dotaléque prædium accipere debemus, tam vrbanum, quàm rusticum, & id cuius dominium ad maritum peruenit [g]. Dantur & æstimatæ, & inæstimatæ res: inæstimatæ tales restituuntur soluto matrimonio, quales tunc inueniuntur, cùm restituere expedit, nec iactura seu detrimentum, vt nec lucrum accedens, ad maritum, seu eius hæredes, sed ad vxorem, eiúsque successores pertinet [h], argumento creditoris, qui in pignore, quod pœnes se habet, hoc iure vtitur [i]. Aestimatarum autem rerum pretium conuentum, si attritæ sunt, restituendum est, & augmenta pertinent, compendia, & fructus, & partus interim etiam ad maritum [k], si placuerit rem æstimatam soluto matrimonio restitui: nam si non placuerit, & iure æstimatæ res fuerint, retinebit eas maritus vel hæres, si pecuniam offerant, viriq; erit electio [l]: nisi eá mente fuerit facta æstimatio, vt rei detrimenta supplerentur prætio in restitutione rei, quod inde colli-

a vt gradatim, de muneri. in P.
b l. mulier bona, de iure dot. lib. 23. P. titu. 3. l. nulla lege, l. 4. cod. titu. lib. 5. C. titu. 12.
c vt constat ex lectione titulor. de iur. dot. & de dot. promiss.
d Caius, l. res in dotem, l. 42. de iur. dot.
e l. cum quid, si cert. pet. P.
f l. 2. de actio. lib. 4. C. titu. 10.
g Vlpia. l. si dotale prædium, l. 13. & Paul. in l. si nuptura, l. 14. de fund. dota. lib. 23. P. titul. 5.
h Vlp. l. plerunque, l. 32. de iur. dot. lib. 23. P. titul. 3. l. vni. §. cúmque ex stipulatu, de rei vxo. act. lib. 5. C. titul. 13.
i l. pignus, l. 8. de pign. act. libr. 4. C. titul. 24. l. quæ fortuitis, l. 5. cod. titu. §. fin. quib. mod. re cont. oblig. §. cùm autem, de empt. l. quod te si cert. peta in P. l. si ex legati causa, de verbor. oblig. in P. cum similib.
k d. l. plerunque, de iu. dot. Diocles. & Maxi. l. cùm dotē, l. 10. cod. titu.
l Imp. Alex. l. quoties, l. 5. de iur. dot. C. l. si res, § 1. & l. plerunque, cod. titul in P.

gitur, si dictum fuerit res æstimatas restituendas, quando restitutio facien-
da erit. Prohibet enim restitutionis in indiuiduo adiectio, æstimationem fa-
cere emptionem [a]: quum tamen aliter æstimatio emptionem factam rei do-
ceat [b]. Sed in inæstimatis pereuntibus dolo malo, vel culpa mariti, maritū
teneri damnum resarcire placuit [c]. Meminit finitio nostra, traditionis & 3
promissionis: vt intelligamus constitui posse dotem traditione [d], & pro-
missione [e]. Proinde nomina in solutum data, vel acceptilatione remissa,
pro traditione dotis habentur [f]: neque numerationem semper exigimus,
sed cautionem, id est, promissionem [g] sufficere etiam arbitramur ad dotis
exactionem [h], si certæ summæ promissio sit, non aliter [i]. Vel si in arbitrium
boni viri relata certitudo vel promissio sit incertæ dotis, à patre vel ab eo
qui tenetur dotare. Velut arbitrio boni æstimanda, secundum qualitatem
personæ, de cuius nuptiis agitur, & secundum facultates constituentis [k].
Dicimus etiam in finitione, à patre, vel ab alio dari, constituíue dotem 4
posse: nihil enim interest, quòd pertinet ad dotis causam, à quo promitta-
tur, vel detur, aliarum autem circunstantiarum intuitu plurimum, vt propè
infinitis iuribus, quæ occurrunt in titulis de iure dotium, & sol. matri. &c.
apparet. Aliáque natura est dotis, quæ à patre datur, quæ profectitia dicitur:
alia, quæ aliundè aduentitia est [l]. Et inde etiam duæ species dotium consti-
tuantur meritò, aduentitiarum & profectitiarum. Et in summa, omnes qui-
dem, cuiuscunque sexus sint, promittendo dotem, obligantur [m]: quia in
ea dotis promissione, species versatur pietatis [n]. Verumtamen diuersa con- 5
sideratione, nam paternum est officium dotare filias, & quærere filiis con-
ditionem [o]: Ideóque constituens dotem filiæ, quæ bona habeat aliundè
propria, de suo, non de filiæ patrimonio, constituisse intelligitur [p]. Quod
diuersum est in extraneo administratore bonorum mulieris, pro qua dotem
constituendo, non ex suis, sed mulieris facultatibus, constituisse cēsetur [q].
Officium enim extranei non est dotatio, neque etiam matris, nisi vel ex 6
causa graui, vel lege aliqua cogeretur [r]: causa autem posset esse magna &
grauis, si mater sit diues, pauper & inops pater. Tunc enim & alere, &
dotare teneretur [s], potissimum cum Orficiano & Tertulliano SC. receptū
sit [t], vt filius & mater mutuò in legitima succedant, & dos succedat in lo-
cum legitimæ [v]. Et lege olim mater hæretica filiam catholicam dotare co-
gebatur, quod tamen deinceps emendatum est, eò quòd bona fisco deferrē-
tur [x]. Sic & frater, tantùm inopia vrgente tenetur dotare [y] sororem vtro- 7
que parente coniunctam, quia & frater tenetur, & cogitur alere eam so-
rorem inopem, vt consentiunt interpretes [z]. Potissimùm si clericus sit & 8
persona ecclesiastica frater, qui subuenire debet proximis, non quidem
splendidè, neque diuitibus, sed pauperibus, & pro modo eleæmosinæ [a]. Bo-
na quippè pauperum sunt [b], neque improbata est charitas quæ à seipso &
suis orditur [c]: Receptúmque est clerico dari beneficium, vt ipse, & sui
sufficiens possint habere subsidium [d]. Neque quisquam vnquam carnem
suam odit, sed fouet & nutrit illam [e]. Non indigentibus autem proximis, il-
licitū ecclesiæ bona elargiri [f]. Et sic nec frater à sorore, nec alius extraneus,
eo iure quo pater, dotem dant. Sunt autem hîc extranei omnes, præter pa-
trem, qui habet liberos in potestate, dicti [g]. Et in his insignis est differentia 9
inter constitutionem dotis factam à patre, & aliis: sicut & alia, vt hodie ex-
traneus dotem pro aliqua promittens simpliciter, si non prospexerit sibi
restituendam iri post mortem, vel in casum alium restitutionis faciendæ,
videatur donasse, competítque soli mulieri, hæredibúsque eius, non consti-
tuenti repetitio [h]. Neque sufficit quoque, in vnum casum solutionis ma-

a l. si inter virum, l. 21. C. eod. d. l. plerunque, §. pen. & l. cùm post, §. cúmque, eod. l. si æstimatis, sol. matri. in P. cum similib.
b Pompo. in l. cū fundus, l. 3. loca. libr. 19. P. titu. 2. Pap. l. quoties, l. 17. de iur. dot. in P.
c Iabol. l. pen. l. 67. sol. matrim. in P.
d l. fin. sol. matri. lib. 5. C. titu. 18. Alex. l. legem quam dixisti l. 10. de pact. C. l. 1. C. de pact. conuen.
e l. si voluntate, l. 4. de dot. promiss. li. 5. C. titu. 11.
f l. licet, l. 44. § 1. & l. promittendo, l. 42. de iur. dot. in P.
g l. sancimus, de verbo. sig. C.
h l. 3. & l. ad exactionem, l. 6. de dot. promiss. libr. 5. C.
i l. 1. eod.
k l. iam dementia, de episco. audien. C. l. quæro, de iur. dot. in P. l. cū post §. gener. à socero, eod. titu.
l l. profectitia, cum suis §§. l. 5. de iur. dot. P. l. filiæ dotē, de collat. C.
m l. promittendo, l. 42. de iur. dot. P. l. fin. ad Sc. Vellei. C. l. si dotare filiam, eod.
n Iulia. l. cùm is cui, l. 32. §. si mulier, de cond. indeb. lib. 12. P. titu. 6.
o l. qui liberos, de rit. nup. P.
p l. fin. de dot. promi. C. l. profectitia, de iur. dot.
q glos. in d. l. fin. de dot. promiss. arg. l. Nezennius Apollinaris, de nego. gest. in P. & l. cum post mortem, l. 44. §. 1. de administ. tuto. lib. 26. P. titu. 7.
r l. neque mater, de iur. dot. C.
s l. pen. de liber. agnosc.
t titu. de Sc. Orfic. & Tertullia. in P. C. & Institutio. iur. ciu.
v l. quoniam nouella, de inoffi. testam. C. Bart. in l. Titio centū, §. Titio genero, de condit. & demonst. Paul. Castr. consil. 216. alias, 211. Bal. in l. quoniam in prioribus, de inoff. testam. C. Salic. in l. sancim⁹, C. de nupt. Nicol. Boërius, decis. 104. nume. 12. & q. 62. nume. 6.
x l. cognouimus, l. 20. §. sed ne, de hæreti. lib. 1. C. titu. 5.
y auth. gazaros, eod. z l. cùm plures, l. 13. §. cùm tutor, iunct. glo. in verbo, alio patre, de administr. tuto. lib. 26. P. titu. 7. notat glo. fin. in l. non omni, eod. C. in verbo donandi. a glo. 1. in l. 1. & ibi Bart. & Cyn. de alend. lib. C. glo. in l. si quia à liberis §. virum, in verbo iuste, de libe. agnosc. & ibid. Barto. l. Iason, in §. sed & si quis, de actio. b Panor. in cap. peruenit, de arbitr. facit cap. 1. de cohab. cler. & mulier. can. aurum, 12. quæstio. 2. cum similib. c l. præses prouinciæ, de seruitut. C. can. non satis, 86. distinct. d can. studeat, 50. distinct. e can. non æstimemus, 13. quæstio. 2. f can. de Syracusanæ, 28. distin. g l. vni. §. extraneum, de rei vxo. act. C. h l. vni. §. reperit. eod.

trimonij,

trimonij, restitutionem pepigisse mortis vel diuortij, si velit extra pactum repetere: sed oportet pacisci in vtrumque, si quis pro vtroque agere speret [a]. At dos à patre profecta, naturâ, nisi aliud placuerit, filiæfa. data, in casu
10 vtroque restitutionis, ad patrem redire debet [b]. Dictum marito dari ab vxore, vel eius nomine dotem, secundum mores communes: fuerunt namq; nationes, quibus diuersum ius, vt potius mariti darent dotes vxoribus, vt
11 apud Cātabros [c]. Adiecimus dehinc, dari marito dotem, quia & dominium penes ipsum pendente matrimonio residet [d]: datúrque ea mente, vt apud illum sit perpetuò [e], hoc est, durante matrimonio. Sic Vlpianus [f], *dotale prædium intelligimus, cùm dominium marito quæsitum est propter vxorem* [g]. Dominium autem hoc in maritum transire videtur iuris subtilitate, quamuis natura dos in dominio vxoris remaneat, vt ideo alienari, vt aliena à marito, non possit, vel obligari, vt expresè scribit Iustinianus [h]. Ni malimus dicere, vxoris dotis dominium dici, habita ratione futuri, quòd ad eam sit reuersura: vt filius, viuente patre quoque dominus bonorum patris, quia successurus certo sit [i]: alioquin enim, iure insolidum duo eiusdem rei domini esse nequeunt [k]. Sic magis ex persona vxoris dominus maritus, Vlpianúsque ideò accessiones dotis, vel vxori, vel viro competere ait [l]: nec id mirum, quia duo sunt in carne vna, & verè communia habent omnia, ita &
12 dominium dotis. Postremò in finitione dicimus, pro oneribus matrimonij dari dotem marito, scilicet vt ex fructibus dotis sustineantur [m]: vt nec illi in alios vsus conuerti possint, neque in dotem [n], nisi arte nuptias percepti [o]: neque mulier pacto retinere sibi eosdem possit [p], nisi ipsa se alat [q]. Non imus tamen inficias, etsi dos non sit sine matrimonio [r], tamen sine dote matrimonium esse posse [s]: Siquidem & vt ait Horatius [t],

Dos est magna, parentum
Virtus, & metuens alterius viri
Certo fœdere castitas.

Et Plautus [v],

Dum modò morata rectè veniat, dotata est satis.

Et Bias apud Ausonium,

Quàm dos matronis pulcherrima, vita pudica.

Imò consultius quidam virum agere existimant, si indotatam vxorem accipiat, & à diuite abstineat. Nam, vt ait Franciscus Petrarcha [x], dos & forma superbiæ coniugalis sunt stimuli: & vnde dos ingreditur magna, inde libertas egreditur mariti, quæ si chara illi fuisset, vllo prætio vendita non fuisset. Mutuatum id est ex Plauto [y], dum ait,

Argentum accepi, dote imperium vendidi.

13 Sopithæ populus Indicus, in matrimonijs contrahendis, neque dotis, neque magni apparatus, sed formæ tantùm & proceritatis corporum rationem ha-
14 bent, teste Diodoro Siculo [z]. Græci antiqui vxores emebant inuicem, vt ait
15 Aristoteles [a], Plautus [b] dotem veram etiam exprimit per Alcmenam, his verbis,

Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur:
Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatam cupidinem,
Deûm metum, parentum amorem, & cognatûm concordiam,
Tibi (scilicet viro) *morigera, atque vt munifica sim bonis, prosim probis.*

16 Solon in legibus ex matrimoniis dotes sustulit, tres tantũ vestes, & quædam paruo empta vasa, præterea nihil nuptam secum importare iubet: voluit enim viri vxorísque consortium, non præce, ac mercede, sed liberorum cha-
17 ritate, gratia, beneuolentiáque coniungi, teste Plutarcho [c]. Et Aelianus tradit legem fuisse Spartanis, vt matrimonia nulla, intercedente dote, con-
18 traherentur [d]. Et aliquibus nationibus dotes ad modestam & exiguam restrictæ sunt quantitatem, ne effluerent, vt nunc: sic apud Massilienses, am-

plissima

a l. si, cùm dotem, l. 23. sol. matr. libr. 24 P. titul. 3. iunctis distinctionib. glo.
b l. dos à patre, C. sol. matr. & l. si ab hostibus, eod. in P. l. iure succursum, l. 7. de iur. dot. libr. 23. P.
c Polyd Virgil. lib. 1. de inuent. rer. c. 7.
d l. dote ancillam, l. 9. de rei vend. libr. 3. C. titu. 32.
e l. 1. de iur. dot. in P.
f l. dotale prædium, §. dotale, de fund. dot. P.
g l. si nuptura, l. 14. eod.
h l. in rebus, l. 30. C. de iur. dot.
i l. in suis, de lib. & posthum. P. & l. in suis, de suis & legit. in P.
k l. si vt certo, §. si duobus, cōmod. P.
l Vlp. l. Pomponius, l. 13. §. in dotem, de acq. posse. libr. 41. P. titu. 2.
m l. pro oneribus, l. 20. de iur. dot. C. l. dotis fructus, l. 2. eod. in P. c. salubriter, de vsur. c. per vestras, de donat. int. vir. & vxo. Pau. l. si maritus, l. 47. famil. ercis. lib. 10. P. titu. 2.
n Vlpia. l. 4. de pact. dotal. P.
o l. videamus, l. 39. §. fin. de vsur. P.
p l. quæris, l. 28. de pact. lib. 23. P. titu. 4. §. dotes autem, de nupt. in authen.
q Vlp. l. si filia, l. 20. §. 1. fam. ercis. libr. 10. P. titu. 1. & Pau. in l. si is q Stichũ, l. 57. de iur. dot. in P. Vlp. l. si quis pro vxore, l. 22. §. fin. de donat. int. vir. & vxo. lib. 24 P. titu. 1. Pau. l. si pater dotem, l. 12. de pact. dota. P.
r l. 3. de iur. dot. in P. l. dotis promissio, l. 69. eod. l. incestæ, de rit. nupt. P. l. 3. de priuil. credi. in P. cum similib.
s l. fin. C. de repud. l. si C. de donat. ant. nupt.
t Horat. libr. 3. Car. ode 24.
v Plau. in Aulular.
x Petrar. lib. 1. de remed. vtriusq. fort. dial. 64.
y Plautus, in Asinaria.
z Diod. Sic. libr. 12. Biblioth. anno 9. rer. gesta.
a Aristot. li. 2. Polit. cap. 6.
b Plaut. in Amphitruone, actu 2. scena. 2.
c Plut. in vita Solon.
d Aelia. lib. 6, de var. histor. cap. 6.

plissima centum aureorum tãtùm erat, ad vestem quinque, ad mũdum quoque aureûm quinque, amplius verò nullo pacto conferre licebat, vt ait Strabo [a]. Franciscus quoq; eius nominis Galliarum primus rex, de statu Quæ- 19
storum constitutione edita, cauit, ne qui quærendæ pecuniæ publicæ regiæ inseruiunt, dotes filiabus constituerent, quæ decimam partem bonorum paternorum excederent. De Indorum nuptiis sic scribit Arrianus [b], γαμέουσι 20
δὲ οὔτε τι διδόντες, οὔτε λαμβάνοντες: ἀλλὰ ὅσαι ἤδη ὡραῖαι γάμου, ταύτας οἱ πατέρες προάγοντες, ἐς τὸ ἐμφανὲς καθιστᾶσι, ἐκλέξασθαι τῷ νικήσαντι πάλην, ἢ πύξ, ἢ δρόμον, ἢ κατὰ ἄλλην τινὰ ἀνδρείαν προκριθέντι, id est, *Nubunt, nihil vel dantes, vel accipientes: sed quotquot iam maturæ viro fuerint, adducuntur à parentibus in publicum, vt is qui luctâ vicerit, aut pugillatu, vel alia quapiam virtute reliquis antecelluerit, eam sibi, quam volet, deligat.*

[a] Strabo, lib. 4. Geograp.

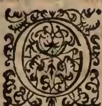
[b] Arria. in libr. ἰνδικῶν. de reb. Indorum.

De oneribus matrimonij. Cap. 19.

1 Onera matrimonij ab Hebræis septemdecim posita.
2 Onus primum matrimonij, alere vxorem etiam indotatam, num. 4.
3 Vxorem maritus non tenetur alere, & potest expellere, si dos ei promissa non soluatur.
5 Vxor diues maritum inopem tenetur alere.
6 Onus matrimonij secundum, vxori vestitum præbere & quomodo.
7 Vestes ingenuarum, meretricum, & ancillarum olim distinctæ.
8 Vestes meretricum Athenis ex lege floridæ, apud Thurios variæ.
9 Vestitum ob nimis mundum suspecta facta pudicitia.
Minutia vestalis viua inforsa.
10 Vxores & naues, semper negotij aliquid habent ad ornandum.
11 De vestitu contentio duarum fœminarum, interitus causa maritorum & gentis Gothicæ.
12 Arialius Assyriorum rex. 7. adauxit muliebres delicias.
13 Corinthijs lex, vt inquiratur in splendidè viuentes, num facultates illis suppetant.
14 Vestitus quotidie inspectiones obibant Lacedæmone Ephori, vt si excederent, corrigerent.
15 Vestem vnam tantùm singulis annis concessit æqualem iuuenibus Lycurgus.
16 Vestem vnam nunquam bis induit Nero.
17 Vestitum voluit Alexander Seuerus distinguere omnibus officijs & dignitatibus.
18 Senatores manè, & in consilio togati esse debent, & officiales. Serui byrris & cucullis tantùm vti debebant.
19 Brachæ & Tzangæ sub pœna exilij & confiscationis bonorum ab Arcadio in vrbe.
20 Pellium indumenta & crines maiores inhibiti, ab Honorio & Theodosio, seruis.
21 Vestitus seruorum & liberorum à senatu aliquando distinctus, sed posteà ob periculum rebellionis confusus.
22 Vtopiæ vnus vestitus, nisi qui distinguat cœlibatum à coniugio.
23 Prætextatæ vestes quæ, & quid ætas prætextata.
Latus clauus cuius esset.
Trabea cuius.
Paludamentum cuius.
Toga prætexta.
Pœnula communis.
Exomidæ fœminarum.
Cheiridotæ vestes castitatis.
24 Fœminæ apud Spartiatas apertis fœmoribus ambulabant,

26 Vestis

25 Vestis serica viris lege Quinti Halerij prohibita:
Et turpis etiam visa mulieribus.
26 Sericum fuit cum auro æqualis olim æstimationis Romæ.
27 Sericum à Barbaris in luxum mulieris inuectum.
28 Vestes purpureæ, palmatæ, & pictæ prohibitæ ab Octauio.
29 Vestes auro intexere prohibuerunt Aurelianus & Gordianus.
30 Vestibus & pannis peregrinis vti prohibuit Ioannes Ducas imperator Orientis.
31 Vestitui modus edicto in Gallia impositus, & Germaniæ.
32 Vestibus intextis auro & argento pensio posita: permissæ auratæ vestes nuptijs, prohibitæ quotidiano vsui.
33 Vestes prohibitæ paragandæ, auratæ, & conchiliatæ, & margaritæ, certis personis exceptis.

1 Nera matrimonij quæ oportet maritum subire, multa &
insuportabilia ferè, & misera [a] enumerari possent, ex quibus
quædam insigniora delibasse sufficiet. Explicabimúsque, quę
tradunt Hebræi hac de re in libro præceptorum משׁע gnas-
sot, id est, affirmatiuorum, vbi præcepto 48. scribunt, virum
ad decem vxori teneri: ad tria videlicet ex lege, nempe ad
cibum, indumentum, & concubitum: & ad septem ex scribarum decretis,
nempe vt infirmam curare, captiuam liberare, mortuam sepelire teneatur:
etsi is præmoriatur, post mortem suam eam quoque cibare de bonis suis, &
sedem in domo sua præbere, quandiu vidua erit, filias susceptas ex bonis
suis, donec inueniant viros, nutrire, eásque tandem dotare. Quæ omnia
breuiter iuris nostri authoritate suffulciam, & in quibus à iure dissentiant,
2 obiter demonstrabo. Primum itaque onus est, nutrire seu alere vxorem [b]:
siue dotem habeat, siue non habeat. Nam si habeat, hoc exploratū est, ea ra-
tione fructus dotis marito lucro esse, vt diximus [c]: & idcirco dotem reddi
etiam constante matrimonio posse vxori non perituræ, vt sese suósq; alat,
3 respondit Paulus [d], Vlpia [e]. & sanciit Iustinia [f]. Nisi dos à patre promissa
non solueretur, statuto & placito tempore: nam eo casu Bartolus [g], & Sali-
cetus [h], & Guido Pap [i]. Cinus [k], & Aufrerius [l] dicunt, non teneri ad ali-
menta præstanda vxori, sed posse eam expellere, quod & ex Iustiniani con-
4 stitutione firmari potest [m]. De qua re vide plura apud Chassaneum [n]. Quod
si tamen nulla constituta dote vxorem duxit, imputet sibi quare duxerit [o], &
teneatur, qui onus initio non potuit ignorare, subire: quinimo & maritus
rixosus cogitur alere vxorem extra domum, si nolit cum eo habitare [p]. Ideo
5 indotatam, si nulla sit promissa dos, tenetur alere [q]. Sicut & vxor si diues sit,
& maritus inops, maritum tenetur alere [r], quamuis illud sit valdè lugubre,
6 maliq; ominis interdum. Secundum onus, vt teneatur vestitum præstare
vxori [s]: Sic enim & alimentorum nomine, vestes quoque continentur [t].
Quia sine vestibus commodè viuere nemo potest, aut sine tegumēto: proin-
de non prætiosæ necessario dantur [v], sed quæ sunt vitæ necessariæ transigen-
dæ, & secundum cuiusque facultates, & dignitatem [x]. Inter leges probas,
mulieribus dictas, hanc summopere laudat Aristoteles [y], vt vestitu, sumptu,
ac apparatu minori vtantur, quàm etiam leges permittant ciuitatis. Monet
& Cyrillus [z] Hierosolymitanus, vestitu simplici vti, non ad ornamentum,
7 sed ad necessitatem. Et dummodo more ingenuarum vestiantur, sufficit:
quod facilè erat olim distinguere, quando ancillarum vestes propriæ, sicut
& meretricum, & ingenuarum seu matrūmfamil. erant, vt ex Vlpia [a]. liquet.
8 Refert & Suidas [b] Athenis legem fuisse, vt meretrices vestes ferrent flori-
das, id est, vt arbitror, ornatas, varias, aut nitidas. Alia & apud Locrenses Thu
rios à Charmida præscripta [c], vt mulieres, in forum prodeuntes, ingenuæ

a l.1. impon. lucrat. descrip. libr. 10. C. l.2. quan. & quib. quar. pars debe. cod. lib.
b ca. omnino, 31. distinct.
c l. dotis fructus, l. 8. de iur. dot. P. l. pro oneribus, C. eod. cum simil. sup. cita.
d Paul. l. mutus, l. 76. §. fin. de iur. dot.
e Vlpia. l. si quis pro vxore, l. 22. vers. pen. & fin. de donatio. int. vir. & vxo. lib. 24. P. tit. 1.
f Iustin. l. vbi adhuc, l. 29. de iur. dot. C.
g Bart. in l. iubemus, de sacrosanct. eccles. C.
h Salic. in l. si constante, de donatio. ant. nup.
i Gui. Pap. q. 274. & 365. nume. 2.
k Cin. in l. quod in vxorem, de nego. gest.
l Aufre. ad 87. decis. cap. Tholosanæ.
m Iustinia. l. fi. ad Sc. Velle. C. l. si donaturus §. 1. de cond. cau. dot. in P.
n Chass. in cōment. ad consue. Burg. in §. 23. titu. *des droictz appartenās aux gens mariez* vers. sic. item alia ratione, cum conclusionib. quas adijcit.
o l. fin. de diuort. C. Innocen, c. per literas, de donat. int. vir. & vxor.
p Aufr. vbi suprà. Raynal. de for. in Calo §. fi. de alime. leg. P. Bald. l. 1. C. de legat. facit l. si conuenerit §. pro soc. P. vide Boer. decis. 195. num. 7.
q §. quoniam, quib. mod. nat. effic. legit. §. si quis eum, de nupt. in auth.
r l. mutus, de iur. dot.
s ca. omnino, 31. distin. Immol. in rub. sol. matr. facit l. vestris, l. 29. §. muliebria, de au. & arg. leg. P. vbi Vlp. muliebria numerat vestimenta, quæ explicat Baifius, de re vestiaria.
t l. verbo victus, & l. quos nos hostes §. verbum viuere, de verb. & rer. sig. Iabolen. l. legatis, l. 6. & l. fi. de alim. lega. P.
v Bart. in l. pen. §. 1. sol. mat. & ibi glo. in verbo, in vestiarium.
x l. pen. de alim. & cib. leg. P.
y Aristo. 2. Oecono. cap. 1.
z Cyrill. Hierosoly. epist. cathech. 4.
a Vlpia. l. item apud Labeonem, l. 15. §. si quis virgines, de iniuri. lib. 47. P. titu. 10.
b Suidas, in verbo ἑταιρῶν.
c Suidas, in Zaleuco.

quidem

quidem, cum suis cognatis & vna pedissequa candidis: reliquæ, variis vestibus vterentur. Quò factum est, vt vestitus ratione, mores censerentur etiam 9
mulierum, vt anno præcedente consulatum Papyrij Crassi, & Cesonis Duillij, Minutia Vestalis primùm suspecta facta est, propter mũdiorem iustò cultum: insimulata deinceps apud pontifices ab indice seruo, cùm decreto eorum iussa fuisset sacris abstinere, familiámque in potestate habere, facto iudicio, viua sub terram ad portam Collinam dextra via strata defossa scelerato cãpo, vt ait Liuius [a]: qui & idem de Posthumia alia Vestali refert [b], vt & Orosius [c], & D. Hieronymus [d], & vt ait Plautus [e],

a Liui. lib. 8. deca. 1.
b Liui. lib. 4.
c Orosius, lib. 3. c. 9.
d Hierony. lib. 1. contra Iouinianum.
e Plaut. in Menæch.

Pulchra mulier nuda erit, quàm purpurata pulchrior:
Posteà nec quicquam est benè, si morata est malè.

Quod si quis maritus ita mulierosus sit, vt velit vestibus ab vxore continuò 10
petitis assentiri, certè nunquam expensæ finem accipient, nec priusquàm loculi exhausti fuerint; Nam [f],

f Plautus.

Negotij sibi qui volet parare, nauem & mulierem, hæc duo sibi
Comparato, nam nullæ res duæ plus negotij habent.
Eas forte si occeperis exornare, neque vnquam hæ duæ res satis ornantur,
Neque eius vlla ornandi satietas est.

Maximè enim vestium & ornatus voluptate cum pernitie maritorum hic sexus detinetur. Refert & Ioannes Magnus Gothus [g], ex superba conten- 11
tione vxoris ducis eximij Vraiæ, & reginæ coniugis Ildouadi regis Gotthorum, ortam de vestitu, ornatúque tantam inimicitiarum occasionem, vt non nisi nece vtriusque mariti incitatorum ab vxoribus quiescere potuerit, & ferè Reipublicæ Gotthorum mouerit interitum. Tantaq; istius sexus superbia est, vt, quia non se nouit, nec mariti gradum, vel parentum, metiatur, semper monilia ornatiora, luxuriosúmque & peregrinum ambiat vestitum, & maritum ad stultitiam sæpius impellat implendam. De quibus & Dauid [h], *filiæ eorum compositæ & circumornatæ, vt similitudo templi. Ideóque non parcunt rapinis vetitísque artibus, vt satisfaciant mollitiei.* Arguit Berosus [i] Arialium re- 12
gem 7. Assyriorum, quòd primus adauxerit pompas, gemmas, & muliebres delitias. Splendidè viuere & delicatè, & mollibus vestiri, indiget pecuniis maioribus: & idcirco his in rebus prudentes legislatores antiquorum soliciti fuerunt, & curam non modicam adhibuerunt tum legibus sumptuariis, de quibus alibi diximus, & modum conuiuiis adiicientes, & vestitui etiam prospicientes. Legem etiam quandam esse apud Corinthios scribit hoc pacto Diphilus in Mercatore, teste Athenæo [k],

g Ioan. Gothus, libr. 12. histor. Gotthor. cap. 26.
h Psal. 143.
i Beros. lib. 5.
k Athenæ. lib. 6. c. 2.

Est optimè hìc statutum apud Corinthios, 13
Obsonijs si quem videmus splendidè
Semper frui, rogare: victus suppetit
Huic vnde, siue quid facit? si sufficit
Huic victui reditus, frui relinquimus.
Si contigit supra hunc omnes impendere,
Iubetur id non amplius fecisse: qui
Ni pareat, pœnam solent imponere.
Si nil habens, prorsus videtur splendidè
Vixisse, carnifici datur. Per Herculem
Nulli licet vixisse sic furtis sine
Intelligit. Sed est necesse noctibus
Spoliare, furaríue: vel cum quopiam
Habere partem, falsa testari, in foro
Falsò vel accusare. Pessimum genus
Purgamus hoc, & per Iouem rectissimè.

Et eandem legem primùm ab Amasi Aegypti rege latam scribit Herodotus [l], indéque & mutuatum Solonem. At in vestibus curam etiam gesserũt 14
Ephori

l Herod. in Euterpe, seu lib. 2.

Ephori Lacedæmoniorum vt quotidiè inſpectiones obirent veſtimentorum:
vt ſi quid in illis fortè à decenti iuſtóque ornatu alienum inueniretur, cor-
15 rigerent [a]. Cauit Lycurgus ne iuuenes amplius, quàm vna veſte vno anno
16 vterentur, ne alius alio cultior egrederetur [b]. In qua taxatur ſuperfluitas &
17 ſtultitia Neronis Claudij, qui nullam veſtem bis induit [c]. Habebat in ani-
mo Alexander Seuerus Cæſar, omnibus officiis genus veſtium proprium
18 dare, & omnibus dignitatibus, vt à veſtitu dignoſcerentur [d]. Gratianus,
Valentinianus, & Theodoſius ſtatuerunt, ne Senatores manè clamydes fer-
rent, ſed penulati & togati, dum ſederent potiſſimùm in conſilio, eſſent, offi-
ciales quoque penulati cum interiore toga cincta: ſerui non niſi byrris, aut
19 cucullis vterentur [e]. Arcadius & Honorius inhibuerunt intra vrbem, vſum
tzangarum atque bracharum, exilio & confiſcatione bonorum alioquin im-
20 minente [f]. Honorius & Theodoſius inhibuerunt ſeruis maiores crines &
21 pellium indumenta ſeruis intra vrbem [g]. Indicta eſt aliquando à ſenatu ſen-
tẽtia, vt ſeruos à liberis cultus diſtingueret, *deinde apparuit, quantum periculum*
22 *immineret*, inquit Seneca [h], *ſi ſerui noſtri nos numerare cœpiſſent*. Per inſulam
Vtopiæ vna forma veſtitus eſt, niſi qua ſexus habitu diſcernitur, & cælibatus
23 à coniugio [i]. Placuit & Romanis, veſtitu dignitates quodãmodo ſecernere,
ideóque & prætextas veſtes habuerunt quintuplicis differentiæ, regales, au-
gurales, cõſulares, ſenatorias, equeſtres, quas explicat Vuolphãgus Lazius [k],
& maiorum 14. annorũ, vnde prætextata ætas [l]. Latus clauus dabatur Sena-
toribus [m]: Trabea præfectis potiſſimùm prætorio [n]. Paludamentum propriè
conſulum [o], & eorum qui loco conſulum ſortiebantur prouincias. Toga
magiſtratibus prætexta: penula cõmunis omnium: exomidæ ſubſtrictæ fœmi-
nis ſolis Romanis olim relictæ, vt moles tunicæ. Cheiridotæ, quæ erãt proli-
xæ, vltra brachia & manus longè lateq; diffuſæ, ad vlnas cruraque aduerſus
24 oculos protegenda, vt ait Gellius [p]. Caſtitati magis propriæ, quàm quas per-
miſit Lycurgus, qui voluit in ſua republica virgines, & fœminas eſſe omnino
apertas: vnde & irriſæ à Poëtis, dictæ φαινομηρίδες, à patentibus fœmoribus,
vt & Ibicus Andromanes dixit, quòd viros furere faciant. Si quidem tunicæ
virginalis conſutæ pinnæ non erant ab inferiori parte, ſed aperiebantur,
ſimúlque nudabant totũ fœmur inceſſu, vt ſcribit Plutarchus [q]. Contempta
certè ibi, vel non egregiè obſeruata pudicitia, nec pares in hoc virtute Lace-
dæmones Romanis, apud quos tamen Lazarus Bayfius [r] contendit genus
veſtimenti hoc quoque fuiſſe, & tunicarum Romanarum mulierum non
fuiſſe conſutas alas, verùm pallium tunicæ, quod eam opperiret, impoſitum:
idque ex Ouidio firmaſſe videtur, dum is ait [s],

Pallia ſi nimium terra demiſſa iacebunt,
Collige, & immunda ſedulus effer humo.
Protinus, officij pretium patiente puella,
Contingent oculis crura videnda tuis.

Verùm non inde id mihi perſuadetur, nam nec inibi de diſſutis mentio,
ſed quòd efferendo & excutiendo pallio, contingat etiam nudari crura, ſi pa
25 tiatur puella, ſenſiſſe puto Ouidium. Quamobrem & cautum decreto, Octa-
uio Frõtone prætura functo à Quinto Halerio cõſulari, ne veſtis ſerica viros
fœdaret [t]. Multóq; magis turpis mulieribus viſa Senecæ [v], dum ait, *Video*, in-
quit *ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quod defendi, aut membra,
aut corpus, aut denique pudor poſſit, quibus ſumptis mulier parum liquidò nudam ſe non
eſſe iurabit &c.* Negauit vxori ſuæ huius vſum Aurelianus Cæſar, propter prætij
magnitudinem: ſic enim ſcribit Flauius Vopiſcus [x], *Aurelianum veſtem holoſe-
ricã neque ipſum habuiſſe in veſtimẽto ſuo, neq; alteri vtendã dediſſe: & cùm ab eo vxor
ſua peteret, vt vnico pallio blateo ſerico vteretur, illũ reſpõdiſſe, abſit vt auro fila pẽſentur.*
Aequalis namque tunc ſericũ, & aurum erant æſtimationis; vt non immeritò
etiam, ſicuti ex naufragio auro ſaluato decimæ pendebantur ei qui ſaluarat:

I ſic

a Aelia. lib. 4. de var. hiſto. cap. 7.
b Iuſti. ex Trogo, lib. 3.
c Sueto. in Nerone, cap. 30.
d Lamprid. in Alexand.
e l. 1. de habitu quo vti opor. int. vrb. li. 14. Cod. Theod. titu. 10.
f l. 2. & 3. eod. titul.
g l. 4. eod.
h Seneca, lib. de Clemen.
i Tho. Mor. libr. 2. Vtopiæ.
k Vuolp. Lazius, lib. 2. comment. reip. Rom. c. 3. & ſeq. & lib. 8.
l l. 3. §. fin. de libe. exhib. lib. 43. P. tit. 29.
m Lamprid. in Alexand.
n Ammia. Marcell. li. 26.
o Liuius, libr. 2. Dec. 5.
p Gellius, lib. 7. c. 12.
q Plutar. in vitis, in compar. Numæ & Lycur.
r lib. de re veſtiaria, cap. 13.
s Ouid. 1. de art. aman.
t Cornel. Tacit. li. 2.
v Senec. lib. 7. de benefic.
x Flauius Vopiſcus, in Aureliano.

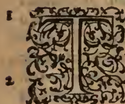
sic & statutũ in legibus Rhodiis [a] de serico sicco conseruato, his verbis, τὰ δὲ ὁλοσηρικὰ, ἐὰν ἄβροχα σωθῶσι, δεκάτας ἐπιφερέτωσαν, ὡς ὅμοια ὄντα τῷ χρυσίῳ: εἰ δὲ βραχῶσι, λαφιζέτωσαν τὴν ἀποστριβὴν καὶ τὴν ἀποβροχὴν, καὶ οὕτως εἰς συμβολὴν ἐρχέσθωσαν, id est, *holoserica si sicca saluata sint, decimas soluunto, tanquam auro paria: caterùm aspergine commadefacta, exsiccantor, & ita ad collationem veniunto.* Et Dion Cassius [b] sericum 27
barbaricæ luxuriæ texturam dixit, ab iisque ad luxum mulierum inuectam,
qua tamen hodiè nihil frequentius inter illas, vt quæ nec purpuræ parcunt,
quæ regibus & senatoribus fuit tantùm peculiaris [c]. Prohibitum ab Octa- 28
uio [d] purpura palmatis pictísque vti vestibus, quas habuit peculiares princi-
patui. Gordianus senior [e], aurum etiam vestibus intexere prohibuit, quod 29
aliquando fecit Aurelianus [f]. Omittam tot formas inuisas vestium recentes quibus quotidie iam paratæ vilescunt, & impendiorum ansam vberrimam adiiciunt, dum Proteum imitantur: vt si maritus vellet harum vestium onus subire, non dotis certè fructus, nec quoque suum vel proximorum amplum patrimonium sufficere possit. Vt non possim satis laudare legislatores, qui etiam huic negotio opem tulerunt, & loculis. Qualis fuit Ioannes Ducas 30
imperator Orientis, qui decreto sanciit [g], ne quis subditorum vteretur vestibus Assyriis, Babylonicis, Italicis, variis artificiis confectis, sericis: nisi is, quisquis esset, cum omni familia in ordinem cogi, ac notari ignominia vellet. Vtque his contenti essent, quas Romanæ, scilicet Constantinopolitanæ,
prouinciæ, ac manus præberent. In Gallia quoque modus impositus vesti- 31
bus, & mulieribus luxibus edicto [h] Caroli 9. anno 1565. 21. Ianuarij. Similiter Germaniæ, in comitiis habitis Augustæ Vindelicorum, sub Carolo 5. Maximiliano [i], anno domini 1548. vt constat ex politica constitutione, inibi
edita, patria lingua, in Latium translata per Iustinum Goblerum. Fuitque 32
olim à Cæsaribus ad terrendam vestium exquisitarum temeritatem, imposita pensitatio intextis vestibus auro & argento [k]. At permittunt leges vestibus nuptialibus maiorem splendorem, & auream intexturam, quam vetant quotidianis [l]: prohibent tamen auratas, ac sericas paragandas [m],
Iulius Cæsar quoque, conchyliatæ vestis & margaritarum vsum, nisi certis 33
personis & ætatibus, perque certos dies, ademit [n]. Quæ quidem omnia admonent maritum, ne vestitum vxori porrigat vltra vires, dignitatem, & iuris permissionem: alioquin certè onus Aethna grauius erit subiturus. Et hæc hactenus de secundo onere matrimonij.

[a] In legib. Naualib. Rhodio. excussis per Oporinum Basileæ, tit. 40. περὶ πλοίου διαφθαρέντος τῶν δὲ ἐπιβατῶν &c. de naue rupta, vectoribus &c.
[b] Dion Cass. lib. 43.
[c] Xiphil. in M. Vlpio Traia.
[d] Dion, lib. 49.
[e] Iul. Capitol. de reb. gest. Gordiano.
[f] Vopisc. in Aurel.
[g] lib. 1. iur. orient. in consti. Ioan. Ducæ, titul. περὶ ἐσθήτων, de vestitu.
[h] *Edict du Roy Charles sur le faict & vsaige des soyes, & reglemẽt donné à ses subiectz à leurs habillemens.*
[i] in Politia Caroli 5. artic. 9. 10. 11.
[k] Constanti. l. 3. si propt. pub. pensit. vend. iuer. celebr. lib. 4. C. titu. 46.
[l] l. 1. nul. lice. in freu. & equestr. sell. &c. libr. 11. C.
[m] l. 1. & 2. de vestib. holobar. & aura. eod. lib. C.
[n] Suet. Tranq. in Iulio Cæsare, c. 42.

De reliquis oneribus matrimonij.
Caput 20.

1 Tertium onus matrimonij, concubitus est.
2 Vxor habens virum inutilem, censetur vidua.
3 Vxor vrit: & lex de concubitu non frequentando.
4 Vxorem infirmam curare ex onere debet maritus.
5 Vxorem infirmam superfructus dotis non tenetur curare maritus, si ea habeat patrem, vel bona per se.
6 Vxorem captam an teneatur maritus redimere.
7 Vxorem an teneatur maritus suis sumptibus sepelire.
8 Vxorem sepelire gratius, quàm ducere.
9 10 Vxori viduæ an alimenta per hæredes, & quandiu debeantur.
10 Vxori viduæ pragnanti curator & alimenta decernuntur ventris nomine.

11 *Vidua quid est.*
12 *Vxori an debeatur habitatio post mortem à marito.*
13 *Liberi debent ali à parentibus & institui.*
14 *Liberi quando alantur à matribus.*
15 *Liberi quoque tenentur alere parentes.*
16 *Liberos non erudientis pœna, & liberorum non alentium parentes.*
17 *Patris officium, dotare filias.*
Spurios filios an teneatur pater dotare. Et remissiuè.
18 *Vxor summum & præcipuum onus maritis, & penè insupportabile, verùm tolerandum.*
19 *Vxor etiam mortua cum viro litigat.*
20 *Vxor peruersa, liberorum causa plerúmque sustinetur.*

1 TERTIVM onus dicitur esse concubitus, nempe reddere debitum coniunctionis, vt dicunt, vxori, ad quod tenetur [a]: vt mutuò etiam viro vxor obstringitur. Verùm ista semper parata, ille non vtique. Sic vterque non habet potestatem sui cor-
2 poris, sed in coniugis est arbitrio [b]. Alioquin mulier, quæ maritum habet inutilem, vidua censetur [c]. Igitur hoc onus constitue, vel ex sententia Hesiodi [d], dum tradit quòd mulier,

ἄυει ἄτερ δ'αλοῖο, καὶ ἐν ὠμῷ γήραι θῆκε,
Vrit sine torre, & ad crudam adducit senectam.

3 Solon huic oneri temperamentum adhibuit, authore Plutarcho [e]: statuit enim, τὴν νύμφην τῷ νυμφίῳ συγκατακλινομένην, μῆλε κυδωνίε καταπραγεῖν, καὶ τρὶς ἑκάστε μηνὸς αὐτὸν ἐκείνῃ ἐντυγχάνειν, id est, *voluit sponsam cum sponso concubituram prius delibare malum cotoneum: & eum cum illa tantùm ter in mense congredi.* Moderatè enim venereis vtendum esse voluit, quia, vt ait Plato [f], id commodum est. Est & continendi tempus definitum à iure, post quod redeundum dicunt [g]. Quar-
4 tum, infirmam curare: & idcirco quæ supra dotis fructus in eius ægritudinem impenderit, sibi expendit, & affectioni, & pietati, nec repetit [h]. Neque quicquam prætermittere, potissimum secundum dotis qualitatem debet, quod
5 vxoriæ saluti conducere possit [i], alioquin dos ei auelleretur. Quod intelligendum ait Chassaneus [k], & Socinus [l], nisi mulier haberet patrem, qui videtur teneri alere filiam in eo, quod est extra fructus. Quomodo vxor alenda in sanitate, & in ægritudine sit, constante matrimonio, latè tractant glo. Dynus, Barthol. & Angel [m]. Iacob. Areti. Cinus, Bald. Angel. Salycetus [n].
6 Angel. Areti [o]. Quintum, vt captiuam ab hostibus liberare, & redimere cogatur. Hoc autem Rabinis receptum proculdubio: at apud nos remitti debitum posse, & censeri puto. Et proinde statutum, vt si quis redemptam duxerit, ne possit, quæ eius rei causa impenderit, repetere [p]. Cæterùm si vxor pendente matrimonio capta sit, maritum posse impensum repetere arbitror, si non donet: quia & mater, si antequam filium redimat, protestetur se velle repetere, repetit, etsi nihil dicens, non repetat [q]. Sicuti minuit dotem, da-
7 tum vxori vt proximos suos redimat, vel filios alterius tori [r]. Sextum, vt mortuam teneatur sepulturæ mandare, si ea propria bona, nec dotem habuerit, ex quibus alioquin funeris impensa deducitur [s], quæ eum sequitur, ad quem dos reuertitur. De suo enim expedit mortuos funerari, vt ait Vlpia [t]. Itaque hoc onus marito iniungitur tantùm, dum mulier dotem non habet, nec hæredes, & quando pater eius soluẽdo non sit [v]: aliter non tenetur. Quia solutum matrimoniũ, & ita onera desinit subire vir, vt ait Baldus [x], & Ludo.
8 Roma [y]. Sunt aliqui tamen, quibus leuius onus hoc esset cæteris, & gratior expensa, quibus vt Chæremon ait, γυναῖκα θάπτειν κρεῖττόν ἐστιν, ἢ γαμεῖν, *vxorem sepelire gratius & melius, quàm ducere.* Vbi iam cœpit quibusdam senescere, si credamus Iuuenali, qui ita scribit [z].

a c. gaudemus de diuort. cap. 2. de coniug. leprof. glo. in l. 2. § si non propter, si quis cautio. P. c. 2. de translat. prælat.
b 1. Corinth. 7. c. nõ debet, de consang. & affin.
c glo. l. fin. in ver. orbatus, ad leg. Fla. de plagia.
d Hesiod. in Ergis.
e Plut. in vit. Solon. & in legib. connubial.
f Plato, in Timæo.
g can. fœminæ, 30. q. 5.
h Alc. Imper. l. quod in vxorem, l. 13. de negot. gest. C.
i l. si cum dotem §. si autem, solu. matri. in P.
k Chassan. in consuetud. Burg. titul. *des droicts appart à gens mariez.* §. 23. vers. octaua conclusio.
l Soci. 216. consil.
m l. si cum dotem §. sin autem, sol. matrim.
n in d. l. quod in vxorem, de nego. gest.
o in § sueiat, nume. 13. de actio.
p l. 2. & l. si is, qui te ab hostibus l. 12. de capt. lib. 8. C. titul. 51.
q Dioclet. & Max. in l. si liber captus, l. 17. eod. titu.
r Paul. l. quamuis, l. 21. & Vlpia. l. sed etsi ideo, l. 22. sol. matrim. in P.
s d. l. quod in vxorem, de nego. gest. C. & Vlpia. l. in eũ, l. 16. & Papin. l. sed si nondum, l. 17. & l. sic pro rata, l. 27. de relig. & sump. funer. lib. 10. P. titul. 7. l. Celsus, 26. & seq. eod.
t Vlp. in l. at si quis, l. 14. §. idem Labeo, de relig. & sumpt. fune.
v Pompo. l. quod nulla, l. 28. eod.
x d. l. quod in vxorem, de nego. gest.
y Ludo. Rom. consil. 517.
z Iuuenal. Saty. 6.

Si verum excutias, facies, non vxor amatur.
Tres rugæ subeant, & se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dentes, oculique minores,
Collige sarcinulas, dicet libertus, & exi,
Iam grauis es nobis.

Septimum onus, vt post mortem ex bonis suis, viduis vxoribus, castè tamen 9
viuentibus, teneantur mariti alimenta, & viduitatis subsidia præstare intra annum luctus: ex consuetudine saltem Tholosana, quæ ad id mariti cogit hæredes, & vltra annum, quandiu, si dos data fuerit marito, eam hæredes retinebunt dotem, & incrementum seu adiancamentũ ex consuetudine debitũ [a]. Iure tamen ciuili cõmuni, hæredes tenentur tantùm præstare alimenta viduæ, quandiu dos est apud eos, si vxor nõ habeat alia bona, vnde se alat, nõ aliter: vt tractant interpretes communi calculo post Accursium [b], qui multis hoc firmat rationibus, quas non transcribam. Et certè videtur illa resolutio æquior, nisi filij hæredes sint, qui viduam vt matrem alere teneatur [c]. Alióquin soluta mulier est à lege viri, morte ipsius, vt diximus, dum de solutione ageremus. Quocirca æquum non est ab extraneis hæredibus ali, cùm priuilegium coniugale personale sit, nec transeat ad hæredes [d]: cúmque ea possit copulari, si velit alteri potissimum sublatis hodie pœnis: quod pertinet ad infamiam nubentium intra annum luctus [e]. Nisi se vterum gerere 10
ex præmortuo viro vidua diceret, siquidem tunc, ventris potius nomine, alimenta constituuntur, & in hanc rem curator decernitur, qui cibum, potum, vestitum, & tectum præstet mulieri, pro facultatibus defuncti, & dignitate eius, atque mulieris, vt respondent Vlpianus & Caius [f]. Alia itaque causa viduarum non prægnantium, quæ parum, aut nihil, ad matrimonium pertinere videntur. Quanquam enim viduæ virum, & eius dignitatem repræsentent [g], & eius priuilegia: tamen verùm est, non esse matrimonium, ideo onus alimentorum cessare. Docet & nomen, cùm vidua sit 11
ea, quæ sine viro est: etsi nunquam virum habuerit [h]. Sic Macrobius [i] viduam dictam notat, quasi valdè diuisam, aut à viro diuisam: quia *iduare*, lingua Etrusca, diuidere est. Vnde & idus vocatur, dies quæ mensem diuidit. Et Iulius Pollux [k], mulier à viro sola relicta, vidua est: sicut & à muliere relictus, viduus. Vnde χηρῶται dicuntur, qui generi deserto in hæreditate succedunt. Octauum onus à Rabinis præscriptum, de præbenda do- 12
mo, seu habitatione, eandem habet distinctionem iure ciuili, ac superius septimum: & expressè videtur dissentire illud, quod Iacob dixit Thamar [l] nurui suæ, post mortem mariti, esto vidua in domo patris tui. Nonum est 13
alendi liberos ex matrimonio suscepto, quod patris potissimum est [m]: cuius nomine & erudire, & impendia in institutionem facere tenetur. Nam ea alimentorum nomine veniunt [n]. Atque eam institutionẽ deberi quoque à pa- 14
rentibus filiis, iam alibi docuimus [o]. Porrò si mater sit locuples, & maritus pauper, hoc onus ad illam, nutriendi, pertinet [p]: sicuti & minorem triennio lactandi [q]. Alioquin citra necessitatem, pater liberorum hoc alendi habet onus, non mater [r]. Accedit & istis solicitudo liberorum quælibet alia vltrà, & vitæ & aliorum necessariorum,

Duxi vxorem, inquit Demea [s], *quam ibi miseriam vidi: nati filij,*
Alia cura: porrò autem dum studeo illis, vt quamplurimum
Facerem, contriui in quærendo vitam, atque ætatem meam.
Nunc exacta ætate, hoc fructi pro labore ab ijs fero,
Odium: meam autem mortem expectans.

Romulus, authore Dionysio Halicar [t]. primùm, necessitatẽ colonis imposuit educãdi quicquid esset masculũ, & è filiabus primogenitas. Verùm posteà iura ad omnẽ partem partũ, vt diximus, hoc prorogarunt ius. Sicut & contrà, liberi

a tit. de necessar. viduar. in consuetu. Tholos.
b Accurs. in l. vni. § exactio, ad verb. restituendis, & ibi Bartol. & alij scrib. de rei vxó. act. lib. 5. C. titu. 13. & in l. si cùm dotem, § si autem, sol. matr. in P. gl. in l. diuortio. eod. glo in l. pen. vt in posse. lega. in P. Angelus tamen videdus, de modo alendi & quomodo, & vt non seorsum, sed cum hæredibus, ad § fuerat, nu me. 9. de actio.
c Vlp. l. si quis à liberis, l. 5. de lib. agnos. lib. 25. P. titul. 3.
d Vlp. l. maritum, l. 13. & Paul. l. quia tale, l. 14. sol. matr. lib. 24. P. titu. 3.
e c. pen. de sec. nupt.
f Vlpia. l. 1. § mulier autem, & Caius. l. curator ventris, l. 5. de ven. in posse. m tt. lib. 37. P. tit. 8.
g l. fin. § vidua, ad munic. l. 1. de incol. lib. 10. C.
h l. malum, § viduã, de verb. sig.
i Macrob libr. 1. Saturn. cap. 15.
k Iul. Poll. lib. 3. c. 3.
l Genes. cap. 38.
m l. fin. § ipsum autẽ filium, de bon. quæ libe. lib. 6. C. l. vni. § sileat, de rei vxo. act. C. l. 1. 3. 4. de alend. lib. C. lib. 5. titu. 25. l. si quis à liberis, de libe. agnosc.
n l. alimẽtis legatis, de alimen. & ciba. lega.
o In præ'ud opti. iurisc. lib. 2. c. 40.
p auth. si pater, diuor. fac. apud quẽ lib. edu. deb. lib. 5. C. titu. 24.
q l. pen. C. de patr. pot.
r l. pen. de lib. agnos. in P.
s apud Terent. in Adelphis, circa finem.
t Halicar. in 2. antiq.

liberi omnes, egentes patres alere tenentur [a]: Id enim natura suadet, qua beneficia rependere tenemur [b]:& animalium, ferarúmque quarundam exẽpla quæ rependunt parentibus senibus,& defectis viribus officium & vicem.
16 Erat & lex Atheniensiũ,quæ à dicendo vel verba ad populum faciendo prohibet eum,qui patrem,aut matrem verberauerit, vel non aluerit, aut intra habitationem suam non receperit: nam ab eo qui aduersus eos, quos æquè venerari ac Deos oportet, est improbus,non potest nisi malum ciuitas expectare, vt ait Aeschines [c]. Apud eosdem tamen alia lex, quam Alexis poëta laudauit,non cogi filios eos parentes alere,à quibus aliquã artem edocti non fuissent,vt ait Vitruuius [d]. Refert eandẽ ad Solonem Plutarchus [e]. Meminit & Galenus [f]. Erat & alia huic similis illis,non teneri filium alimenta patri vel habitationem tradere, si eum mercede prostituisset [g]. Et iura etiam ciuilia [h] tollunt hac ratione patriam potestarem. Mortuum tamen sepelire iubebat,ac ei iusta facere: quia lex & numen ipsum hominem cnosequitur,
17 etsi is non sentiat. Decimũ onus esse,patris,& matrimonij dotare filias:consentiunt Iurisconsulti [i] cum Rabinis. Porrò longa est cõtrouersia,num quos liberos tenemur nutrire vel alere inspecta gratia iuris canonici, vt adulterinos & spurios, eisdem teneamur dotes constituere; quam non explico, quia extra matrimonij onus est,sed remittam lectorẽ ad Nicolaum Boërium
18 qui eam explicat [k]. Porrò vt oneribus summum & extremum, aliorúmque causam subiiciamus,& mulierem ipsam etiam valdè onerosam dicunt viris, & hoc onus malúmque meliori quo possis condimento ferendum, vel tollẽdum [l]. Vxórque ferenda, vt ait Plutarchus [m]: etsi vix sustineri possit [n]. Sic Anthiphanes quoque dixit.*φορτίαν τὴν γυναῖκα, onus graue mulierem*: Plus namq; aloës,quàm mellis habet, vt ait Iuuenalis [o]. Et iterum [p],

Semper habet lites,alternáque iurgia lectus,
In quo nupta iacet minimum dormitur in illo:
Tunc grauis illa viro,tunc orba tigride peior,
Cùm simulat gemitus occulti conscia facti,
Aut odit pueros,aut ficta pellice plorat.

19 Scribit Alciatus [q], Romæ in saxo insculptum Epitaphium,verum litigiosi matrimonij testimonium,quod nec post obitum quiesceret,hunc in modum,

Heu viator miraculum,hîc vir & vxor non litigant.
Qui simus non dico:at ipsa dicam,hic Bebius ebrius
Ebriam me nuncupat:heu vxor,etiam mortua litigas.

20 Cæterùm & liberorum habendorum gratia, plerique mores aduersos coniugum sustinent: veluti docuit Socrates,dum interrogatus ab Alcibiade, cur tam iurgiosam mulierem domo non exigeret: interrogationem dissimulans dixit, cur tu clamosas gallinas domo non abigis? & cùm Alcibiades respondisset,quia mihi pariunt oua: & mihi, inquit Socrates,vxor Xantippe parit filios [r].

[a] l. si quis à liberis, de lib. agnos. in P. cum simil.
[b] l. sed etsi lege, §. consuluit, de petit. hæred. P.
[c] Aeschi. aduers. Timarchum.
[d] Vitru. in procę. lib. 6. de architec.
[e] Plut. in vit. Solon.
[f] Galen. orat. exhortat. ad art.
[g] Aeschi. præd. loco.
[h] auth. si lenones, de episc. and. C.
[i] l. qui liberos, de rit. nup. in P. l. si. de dot. promiss. C. cũ similib.
[k] decis. 127. numeris, 11. 12. 13.
[l] Aul. Gell. libr. 1. Noct. c. 17.
[m] Plut. in Præcep. cõnubial.
[n] §. 1. vt sine prohib. matr. debitri. & credit. &c. in auth. coll. 7. glo. in l. ex his de legib.
[o] Iuuenal. Saty. 6.
[p] Idem, d. Saty.
[q] Alcia. li. 2. parerg. cap. 12.
[r] Diog. Laërt. in vit. Socrat.

Axiomata quædam nuptiarum cõmunia. Caput 21.

1 *In matrimonijs honestas inspicienda.*
2 *In matrimonijs ius pontificium sequendum.*
3 *In matrimonijs dubijs pro matrimonio iudicandum.*
4 *Matrimonio dubio pro eo defertur iuramentũ cum vno teste, & alijs adminiculis & quæ sunt adminicula,quæ probant matrimonium,& præsumptiones.*
5 *Mulieri iuranti vel asserenti se ab aliquo fuisse cognitam, vel aliquem sibi matrimonium promisisse,non creditur.*

6 Matrimonij causa, & num quis sit ex legitimo matrimonio procreatus, notio, pertinet ad forum ecclesiasticum, non ad laicum.

7 Coniuges vel sponsi possunt adire iudicem laicum, vt cogat aduersarium nubere, vel redire.

8 Contra matrimonium sententia lata non transit in rem iudicatam.

IN coniunctionibus legitimis semper & quod licet, quódue 1
honestum, inspiciendum [a].
In matrimoniis iudicandis & in his quæ ad ea pertinent, præ- 2
ponimus sanctiones pontificias ciuilibus [b].
In ambiguis, pro matrimoniis iudicamus & pro coniunctio- 3
nibus potius, quàm pro solutionibus.
Idcirco si quis petat vxorem adiudicari sibi, vtpote cum qua dicat matrimo- 4
nium contractum, si probet per vnum testem, defertur ei iuramentum necessarium in supplementum probationis pro matrimonio [c], etsi quidam repugnent [d]; non autem contra matrimonium [e]. Idem statuitur in vxore petente maritum, si modò indicia & præsumptiones, aliunde concurrant, veluti annulorum delatio [f], frequens familiaritas [g], & similia his, adhibita consideratione qualitatis æqualitatis personarum, num fraus vel aucupatio fuerit matrimonij. Et proinde per has peristases melius est committi delationem tunc iuramenti arbitrio iudicum, vt monet Siculus [h]. Atque vnus testis cum fama probabit matrimonium contractum & factum, dummodo alteri matrimonio non fiat præiudicium, quod fuerit manifestum cui per clandestinum ita probatum non obest [i], etiam si ambo confiteantur clandestinum, cum teste vno & fama [k]. Adminicula quoque, præsumptiones que matrimonij, instrumenta dotalia, & pacta dotalitia sunt [l]: tamen cum tabulis perpendenda censet Papinianus [m], si præcesserit, vel adfuerit maritalis affectio, vel honor, personis comparatis, vitæque coniunctione considerata: neque tabulas facere matrimonium. Addunt etiam adminicula, & semiplenas probationes, epistolæ à maritis vel coniugibus missæ, si de fide earum constiterit: vt nonnullam fidem instrumentorum esse decretum respondit Scæuola [n]. Et Papinianus [o], verba enunciatiua in epistola prolata obligationem quidem nullam producere, sed probationem impleri posse ait. Et quamuis plena probatio ex epistolis non oriatur [p], tamen confessionis species contra cōfitentem multam cum adminiculis aliis probabit.
Placuit tamen supremis curiis non esse dandam fidem dicenti, se stupra- 5
tam vel raptam fuisse ab aliquo. Scribit Nicolaus Boërius [q], & respondit Barbatia [r], & Stephanus Bertrandi Carpentoractensis [s]: nec creditur iuramento vel asseuerationi mulieris sine alia probatione asserentis, virum in eam consensisse per verba de præsenti [t]: sicut nec ei creditur, qui dixit ab aliquo sibi mortis etiam vim illatam, nisi aliis idipsum fulciatur probationi-
bus [v]. Causa matrimonij validi vel inualidi, debet agi & decidi coram iu- 6
dice ecclesiastico, non coram laico: item num quis ex legitimo matrimonio natus sit [x], quia merè est spiritualis [y]. Idcirco neque principaliter, neque incidenter tractari potest coram seculari iudice.
Potest tamen [z], alter coniugum, vel sponsatorum, iudicem secularem 7
adire, vt compellat sponsum, vel sponsam, ad contrahendum matrimonium, si non controuertatur, vel dubium non sit de validitate sponsaliorum, sed tantùm petitur, vt impleatur promissio, quanquam iurata fuerit.
Singulare & illud, sententiam latam contra matrimonium, non transire 8
in rem iudicatam: contrà, si pro matrimonio [a].

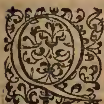
a l. semper de regul. iur. P. l. semper, de rit. nupt. P.
b c. fin. de sec. nupt. ap. Gre. §. vii. quomo. opor. epis. in auth. coll. 1. §. fin. vt cleri. ap. prop. epis. coll. 6.
c decis. 171. Cap. Tholo. Hostien. & collectarius, in c. mulieri, de iureiur.
d c. lator, de sent. & re iudic. glo. in l. 3. §. 2. in verbo agatur, de iureiu. in P.
e glo. & Pan. in c. mulieri, de iureiu. gl. in l. 3. §. 2. eodem in P.
f cap. illud, de præsumpt.
g l. in liberæ, de rit. nup. P.
h Siccu. in d. c. mulieri, per c. fin. de iureiur. iuncta l. 3. §. quæcunque, eo. tit.
i decis. 172. c. Tholo. Innocen. in cap. præterea, de testib. & in c. illud 1. de præsumpt. facit gl. in c. 2. de appella. c. veniens, in 1. de testib.
k Ioan. And. in c. 2. de cland. despons.
l l. neque ab initio, l. 14 de nupt. C. §. nuptias, eod. in auth.
m Papi. l. donationes in concubinam, l. 32. de donatio. lib. 39. P. titu. 5. facit l. si vicinis, C. de nupt.
n Scæ. in l. pen. de probatio. lib. 22. P. titu. 3.
o Papi. l. Publia, l. 26. §. fin. depos. lib. 16. titu. 3. facit. l. cùm quis §. codicillis, de leg. 3. l. emptor §. fin. de pact. in P.
p l. non epistolis, l. non nudis, C. de probat. l. pen. in fi. qui potio. C. l. generaliter, de non numer. pec. C. l. nec professio, C. de testib.
q Boër. decis. 299.
r Barba. cons. 27.
s Step. Bertr. consil. 147. vol. 3.
t c. mulieri, c. 34. de iureiur. libr. 2. Decret. titu. 24.
v Vlp. l. 3. §. 1. ad Se. Sylllania.
x c. 1. & cap. causam quæ, & c. lator, c. 5. qui fil. sint legit. apud Grego.
y c. tuam, de ordi. cogni.
z Abbas in c. ex literis in 2. in 4. notabili de sponsal. Felin. in c. præterea, num. 28. eod.
a c. lator, de sent. & re iudic.

De

De dotis repetitione ſoluto matrimonio. Caput 22.

Lib. 14. P. tit. 3. Lib. 5. C. tit. 18. Lib. 4. Decret. tit. 20.

1 Soluto matrimonio dos repetitur.
2 Obſeruanda plura in dotis reſtitutione: & in primis quid placuerit de ea.
3 Pacta dotis ſoluendæ minutatim per plures annos à ſenatu iuſtè improbata.
4 Dotis reſtituendæ annua bima trima die &c. Et quale hodiè tempus maritus in reſtitutione dotis conuenitur in quibus facere poteſt tantùm.
5 Dotium non ſolutarum quæ debentur vſura.
6 Secunda obſeruantia, ſi nihil pactum de dotis reſtitutione, conſuetudines municipales loci.
7 Tertia obſeruantia, dotis profectitiæ & aduentitiæ diſtinctio. Dos filiafa. à patre profecta, ad patrem quibus rationibus redeat.
8 Dos mortua filiafa. cum liberis: an ad patrem redeat, vel filiorum ſit.
9 Dos matrisfami. remanet penes liberos.
10 Dos ex pacto reſtituenda extraneo, in caſu & pacto ſolutionis, & de reſtituenda, non obſtantibus liberis.
11 Dos aduentitia, filia vel vxore mortua, cui reſtituenda ſit.
12 Dotalis res pendente matrimonio, etiam aſſentientibus vxoribus, alienari nequit vllo modo, nec vſucapi.
13 Dotales res æſtimatæ in dotem datæ, num poſſint alienari.
14 Dotales res mobiles, quæ & quando alienantur.
15 Dotalium rerum immobilium quando valeat alienatio: nempe ſi neceſſaria, ſi cum fraude vxoris præſentis, ſi maritus lucretur poſteà, ſi inuito conſentiat vxor.
16 Actio reſtitutionis dotis ex ſtipulatu, transfuſa in eam rei vxoriæ actionem.
17 Dotali validè re alienata, nihilominus datur repetitionis actio in hæredes mariti, niſi in quantum in vtilitatem vxoris conuerſum.
18 Dotalis res non eſt, empta ex pecunia dotis, interea non repetitur.
19 Dos repetitur à muliere in foro mariti mortui, non ab extraneo.

1 VIA onerum matrimonij cauſa dari dotes conſtitit [a]; ceſſante cauſa, & matrimonio diſſoluto, non erit abſurdum eaſdẽ repeti [b]. Sic M. Antoninus Cæſar cùm moneretur, vt Fauſtinam repudiaret ob adulterium, vel occideret, reſpondit [c]: *ſi vxorem dimittimus, reddamus & dotem*; de imperio loquens, quod eius ratione erat aſſecutus. Solon [d] quoque ſtatuit, vt qui vxorem ſuam à ſe exturbaſſet, dotem ei reſtitueret: alioquin interuſurium ſeſquidragmale, ob moram reddere cogeretur. Apud Græcos etiam illum morem obſeruatum, dotem repudiatis coniugibus redditam, docet interpræs Homeri [e] his verbis, ἔθος εἰ τις ἑκὼν ἐξ οἴκȣ γυναῖκα ἀπέπεμψε, χρήματα ἀποτίνειν τοῖς αὐτοῖς συγγενέσι, καὶ τῷ πατρὶ &c. Alioquin verò & iure mulier haberetur pro indotata, ſi dos non poſſit omnino peti, vel pacto, vel alio modo prohibita, vt ait Paulus [f]. Et idcirco illud inutile pactum, in quo idipſum fit.
2 Cæterùm in reſtitutione, obſeruanda plura ſunt, quia illa non ſemper in tuto eſt, nec integrè repetitur: cùm ob inopiam mariti [g], qua in datione fideiuſſores accedere prohibentur [h]: tum etiam ob pacta & mores, qui huic præiudicium faciunt. Itaque in primis obſeruandum, quid placuerit

a ex l. pro oneribus, de iur. dot. cum ſimil. ſup. cita.
b c. 1. 2. & 3. & ſi. de donat. int. vir. & vxo. ap. Grego. tit. ſol. matr. quemad. dos pet. in P. Vlp. in l. ſi ego Seiæ, l. 20. & l. ſtipulationem, l. 22. de iur. dot. lib. 23. P. titul. 2. l. fin. C. ſol. mat. lib. 5. titu. 18. l. dotis, l. 9. eod. tit.
c Iul. Capito. in vita M. Anto. Philoſ.
d Alex. ab Alex. lib. 4. genial. diet. c. 8.
e Interp. Home. in Odyſſ.
f Paul. l. ſi pater dotem, l. 12. de pact. dot. lib. 23. P. tit. 4. l. vt autẽ, l. 16. eod.
g l. maritum, l. 13. & ſeq. & l. etiam, 19. ſol. matr. P. l. in cõdemnatione, de regul. iur. l. non tantum, & l. ſed hoc ita de re iudic. P. Ratio ponitur, in §. 1. de not. feudo. lib. 2. Feudo. titu. 58.
h l. 1. & 2. ne fideiuſſ. dot. dent. C.

de restitutione in dotis traditione, inter eos qui dotem repetere possunt [a]:
id enim proculdubiò seruandum erit [b], si terminos præfixos restitutioni à
lege non transgrediantur, in fauorem scilicet dotis restituendæ citius, non
in prorogatione diei [c], nisi iusta sit causa conuentionis huiusmodi, vt no-
tat Iulianus Iurisconsf [d]. Veluti, si longiori dilatione dos soluta fuerit, & pla-
cuerit eadem dilatione restitui patri, cui filia successerit [e]. Cùm tamen 3
subselliis inter aduocatos assiduus essem, in curia suprema Tholosæ, anno
Domini 1564. 21. Februa. placuit senatui in causa cuiusdam *De las Tours* pacta
conuenta matrimonij, quibus pater pollicebatur dotem se soluturum mille
librarum singulis annis per septenas libras, improbata sunt: & statutum se-
mel soluendam, non obstante patriæ recepta consuetudine, quæ eò loci
obtinebat: non enim sunt minima incommoda particularis solutionis [f], &
actus legitimus diem nec cõditionem recipit [g], possetq; interim mori vxor,
& lucro hoc priuari maritus, nondum die solutionis perfectè adueniente:
sul itque integra onera statim maritus, etsi sæpius non integram vxorem.
Dies longior erat restituẽdæ dotis post solutionem matrimonij, annua bima 4
trima die, hoc est, intra tres annos [h]: quod emendatũ hodiè Codicis iure [i],
& cautũ, vt exactio dotis celebretur, non annua bima trima die, sed omnino
intra annum, in rebus mobilibus, vel se mouentibus, vel immobilibus (sci-
licet aliis quàm soli, vt nominibus seu debitis) cæteris videlicet rebus quæ
solo continentur, illicò restituendis, diuisione facta fructuum pro tempo-
re, quo antè durauit matrimonium [k], remanente tamen priuilegio mariti,
eo viuente dissoluto matrimonio, vt conueniatur pro iis, quæ in pondere,
numero, mensuráue consistunt: & pro mobilibus, in quantum facere possit,
non in solidum [l]. Et hoc tempus sicut concessum est creditoribus dotis ad 5
dotem restituendam liberum, sic non prolongatur impunè: nam eo exacto
ob moram vsuras debent, non quidem sesquidragmales tantùm, vt pendi
iussit Solon, sed quadrantales ex sanctione Iustiniani [m], quæ sunt tertia pars
centesimæ. Placuit etiam Senatui Parisiensi 7. Februarij 1538 [n]. in causa cu-
iusdam Catharinæ de Bery, vsuras pro cessatione solutionis dotis quincun-
ces statuere. Est enim ea iusta æstimatio prouentus patrimonij quæúe con-
stituit, & æquat veram rei totius æstimationem in viginti annis [o]. Existi-
mauit tamen Angelus [p], Iacob. Cynus, & Gofredus [q], hæredem diuitem
teneri statim quoque mobilia dotalia soluere, nec dari annum: quamuis re-
clament Barto [r]. Salic [s]. Videndus at Ludouicus Roma [t]. Alexander [v], &
Paul. Castren [x]. qui intelligunt statim mobilia hunc restituere, nisi ex ho-
rum retentione annua, iurium mobilium quædam commoda percepturus
fuisset. vide & Nicolaum Boërium [y]. Secundò, si pactum nullum sit restitu- 6
tionis, considerare oportet leges municipales, si quid ea de re statuant: illæ
enim ius facient, si obseruatæ antè fuerint [z]. Tertiò, obseruanda est dotis di- 7
stinctio, vt si profectitia, mortua filiafa. in matrimonio, patri, aut auo, in cu-
ius erat potestate, restituenda sit [a]: ne duplici damno pater, amissione in-
quam filiæ, & iactura dotis, afficiatur [b]: neue iniecta amissionis formidine,
patres à liberalitate erga liberos exercenda, reuocentur [c]. Item quòd dos
alimentorum causa à patre data videtur, vt ex fructibus se alat [d]: & vsufru-
ctuario mortuo, vsusfructus ad proprietatis dominum redit [e]. Quódque,
si dotem cum Bartolo & aliis in locum legitimæ succedere credamus [f], præ-
matura sit legitimæ datio ante mortem patris [g]. Neque etiam iure Pande-
ctarum habebat filiafam. hæredes, qui possent ei in dote succedere.
Contingit autem hîc dubitari, num filiafam. decedente in matrimonio 8
cum liberis, ad patrem redeat dos, an verò relinquatur penes liberos. In qua
quæstione duo antesignani pugnantes, Bulgarus & Martinus [h], aliis dispu-

a l.1. de pact.dotal.
b Pompo.l. cũ dos, l. 7. Iulia.l. de die red dendæ, l. 14. eod. in P. Paul.l. si vnus, l. 28. §. quod & in specie, de pact. in P. l. legem quam dixisti, C. eod. & l. 2. de pact. conuen. C. l. vni. §. illud, de rei vxo. act. C.
c Caius, l. item, l. 15. & Paul. l. vt autẽ, l. 16. & Procul. l. Attilicinius, l. 17. de pact. dotal. Vlp. l. iurisgentium, l. 7. §. vt puta, de pact. in P.
d Iulia. l. licet, l. 18. de pact. dota. P.
e Vlp. in l. aliud est, l. 19. de pact. dotal.
f l. 3. famil. ercisc. P.
g l. quoniam in prioribus, de inoff. testam. C. l. actus legitimi, de regu. iur.
h d. l. aliud, de pact. dotal.
i l. vni. § cùm autem, & §. exactio, de rei vxo. act. libr. 5. C. titu. 13.
k l. de diuisione, sol. matrim. lib. 24. P. titu. 3.
l d. §. cùm autem, l. vni. de rei vxor. actio. l. alia. §. elegãter, sol. matr. P. l. sunt qui, de re iudic. P. §. item si de dote, de actio. ap. Iustin.
m Iustinia. l. cùm quidam dotes, §. fin. de iur. dot. C. de fructibus, l. videamus, 2. §. si actionem, de vsur. cum simil.
n Pap. libr. 15. rhapso. aresto. titul. 4. arest. 1.
o §. si verò alicuius, de non alien. reb. eccles. in authen.
p Angel. in §. interdum, & §. fin. de fideiuss. in auth.
q Iaco. Cyn. Gofr. in l. vni. §. exactio.
r Bart. l. diuortio, §. fin. sol. matrim.
s Salic. in d. §. exactio.
t Lud. Roma. sing. 461.
v in l. debitoribus, de re iudic. in P.
x Castren. in l. nõ solùm, sol. matr.
y Boër. consi. 50. nume. 19.
z Iulia. l. de quibus, l. 32. cùm §. ll. seq. de legib. P.
a l. dos à patre, sol. matri. C.
b l. iure succursum, de iur. dot.
c l. 2. de bon. quæ libe. C.
d l. dotis fructus, de iur. dot. P.
e l. 2, C. de donatio. quæ sub mod. l. 2. §. morte, qb. mod. vsusfru. amitt. in P. §. finitur, de vsufru. ap. Iustinia.
f Bart. in l. Titio cẽtum, §. Titio centum, de cond. & demonst. in P. l. quoniam nouella, C. de inoff. testam.
g l. 1. §. si impuberi, de collat. bono. lib. 37. P. titu. 6.
h vide gloss. in l. dos à patre, sol. matri. C.

tandi

tandi dederunt causas: ille namque Bulgarus, pertinere ad patrem nonob-
stantibus quoque putat liberis, quem sequuti Ioannes, & Azo in Summa
tit. sol. matri. Martino, & Placentino, & aliis diuersum sentientibus. Agi-
tatur & fusissimè per interpretes, in l. dos à patre, sol. matr. C. & in l. post
dotem, eod. tit. in P. Et inibi repetitione omnium copiosa Benedicti de Plū-
9 bino, qui tertiam & mediam adiecit sententiam. Ego autem lubens acce-
do sententiæ Martini, & filios impedire repetitionem. patri concessam arbi-
tror per d. l. post dotem: alioquin si rediret ad patrem, perperam statutum
fuisset [a], nepotes matris dotem teneri conferre patruis in successione aui:
cur enim conferre dicerentur, si non haberent [b]? Atq; inuenio in iure cau-
tum [c], dotem, quæ ad patrem rediit mortua filia, præcipuam relinqui nepo-
tibus in diuisione hæreditatis, vel familiæ, vt eis quæsitam defuncta matre,
non patri audeam dicere: cur enim aliter præcipuam dixeris illis? Et Scæuo-
la [d] idipsum iudicasse videtur, dum refert filiam posse grauare patrem de
dote sua restituenda liberis, scilicet nepotibus. Neque quisquam ambigit
filium partem viscerum matris esse [e]: tenetur autem pater diuortio vel mor-
te mariti soluto filiæ matrimonio, eidem filiæ reseruare dotem acceptam, &
restituere iterum nubenti [f]: cogetur quoque & eandem filiis eius, id est,
suis nepotibus restituere vel reseruare. Non etiam quis inficiabitur, vt opi-
nor, dotis causam præcipuam esse, liberos [g]: quamobrem soluto matrimo-
nio morte filiæ (cùm liberi sequantur patrem, non matris familiam [h]) nihil
æquius mihi videtur, quàm apud maritum & liberos, dotem remanere, eo-
dem remanente onere & causa. Apud eum namque esse debet dos, penes
quem onera sunt [i]: alioquin hoc iuri naturæ pugnaret [k], vt alter onus, al-
ter lucrum haberet. Nec video quomodo auo reseruetur tantùm vsusfru-
ctus dotis filiæ, quæ nepotum sit, si dixerimus non filiis, sed auo quæri, scilicet
patri filiæ relinquentis liberos: quod tamen receptum iure est [l]. Perpen-
do item Paulum Iurisconsultum, dum ait [m], mulierem filiamfa. etiam posse
repetere à marito secundo dotem, vt egentibus filiis ex alio viro susceptis,
subueniat: quia, inquit, iusta & honesta causa est. Eam autem talem non
censerem, si patri filiorum fauor postponeretur: quod si licet viuenti, cur
non liceat morienti non video: vel committi in legem Fusiam Caniniam,
quæ sublata vt inuida à iure est [n]. Estq; singulariter constitutum, vt quod
viuenti licet in rebus dotalibus, idipsum liceat morienti [o]. Succurrit quòd
filiæ dos proprium patrimonium dicitur [p], & tanquam æs alienum patris [q],
nec amplius censetur in patris bonis esse, postquam constituta est [r]. Proin-
de cùm hodie mulier habeat hæredes iure nouellarum [s], etsi olim addubita-
tum fuerit: verius esse iudico filios in dote matri, ac in reliquis bonis, vel
mutua successione Orficiani & Tertulliani id asserente [t]. Potior quippe de-
scendentium, quàm ascendentium in hæreditate causa [v], nulla obseruata
10 differentia potestatis [x]. Verumtamen placuit Senatui Gratianopolitano, in
dote repetenda, adueniente casu solutionis, adiecto ab extraneo dotem
dante, non impediri repetitionem à susceptis ex eo matrimonio liberis, an-
no 1460 [y]. Sic enim & ius ciuile adimit hæredi exceptionem extraneo pa-
ciscenti de dote soluto matrimonio [z], quo casu restringitur §. accedit l. vni.
de rei vxor. act. C. Et hæc de profectitia dicta sint, & de dote filiæ in pote-
11 state constitutæ. Si autē de dote aduentitia agatur, tūc si nihil de eius reddi-
tione cautum sit, nec municipale ius aduersetur, mulieri vel eius hæredibus
12 reddi debet [a]. Ex omnibus autem superioribus collige, dotem soluto ma-
trimonio reddendam à marito, vel ab eius hæredibus esse; proinde penden-
te matrimonio maritum non posse rem dotalem obligare vel alienare [b], etiā
consentientibus coniugibus [c]. Quod legi Iuliæ de fundo dotali fuit ad-

a l. illam, C. de collat.
b l. si vniuersæ, C. de legat.
c l. fin. in princ. commu. vtri. iudi.
d Scæuola, l. fin. vt legat. seu fideicom. nomi. cauea. l. 36. P. titu. 3.
e l. 1. §. ex rescripto, de vend. inspic. in P.
f auth. sed quamuis, C. de rei vxor. act.
g l. 7. sol. matr.
h § fin. de pat. pot. §. 1. de legit. agnat. tut. ap. Iustinia. l. cùm legitimæ, de sta. homi.
i l. si maritus, l. 47. & l. si filia, l. 20. in princ. & §. 1. famil. ercisc. P. l. si is qui Stichum, de iur. dot. P.
k l. secundum naturam, de reg. iur. l. fi. §. sed cùm in secūdam, de furt. libr. 6. C.
l l. 2. & l. quæcunque, de bon. quæ libe. C.
m Paul. in l. quamuis mulier, sol. matri. in P.
n §. 1. de leg. Fus. Can. toll. apud Iustinia.
o l. 3. de iur. dot. C.
p l. 3. §. verum, de minor. P.
q l. fin. de collat. dot in P.
r l. 1. in 1. responso, ad l. falc. in P.
s §. 1. de hæred. ab intest. veni. in authen. auth. intestato, de suis & legit. C.
t tit. ad Sc. Tertullia. & de Sc. Orficiano, § si igitur, de hæred. ab int. venient. coll. 9.
v l. 1. §. largius, de succes. edic. l. nā etsi parētibus, de inoff. testa. P.
x §. si verò neque fratres, de hæred. ab intest. venien. colla. 9.
y Ioan. Pap. libr. 1 si rhaps. arest. titu. 4. aresto 10.
z Paul. l. ob res, l. 20. § si conuenerit, de pact. dotal. lib. 23. P. titu. 3.
a l. vni. §. accedit, de rei vxor. act. C.
b Caius, l. lex Iulia, l. 4. Vlpia. in l. Iulianus, l. 5. & 6. de fund. dota. lib. 23. P. titu. 5. §. 1. quib. alien. lic. ap. Iustinia. l. vni. §. & cùm lex Iulia, de rei vxo. actio. lib. 5. C. titu. 14.
c Alex. Imp. l. si sine voluntate, l. 5. authen. sine à me, & auth. si qua mulier, ad Sc. Velleia. libr. 4. C. titul. 29. §. si quis igitur, vt immob. ante nup. donat. &c. in authen. coll. 5. constit. 8. §. & illud, vt nul. iudi. lice. hab. loc. seruat. coll. 9. constitut. 9. l. si prædium l. 24. de iur. dot. C.

ditum,

ditum,ea prorogata ad res non italicas [a]. Et inhibitus actus omnis, per quē
dominium transferatur: hoc enim alienationis nomen hîc significat [b], &
alibi [c], quod & vsucapionem complectitur [d]. Res quippè subiectæ resti-
tutioni, non possunt alienari [e]: & prohibitæ per legem alienari,contractum
malæ fidei reddunt, & inutilem [f], vsucapionémque inhibent incipi [g]. Ne-
que ignorare id debuit emens, vel vsucapiens, vel si ignorauit, iuris igno-
rantia non excusat [h]. Hoc autem fragilitati naturæ mulierum concessit Iu-
stinianus, ne ob eam in repentinam deducantur inopiam [i]. Sic emendata
in fauorem vxorum Iulia, in qua, vt meminit Iulius Paulus lib. 2.Selectarū
sentent. tit. 22. de dotibus, *Lege Iulia de adulterijs*, inquit, *cauetur, ne dotale
prædium, maritus inuita vxore alienet.* vbi notanda verba, *inuita vxore*, vt intel-
ligamus non prohibitum ea lege,quin posteà,si consentiret, maritus aliena-
re possit. Vt & Iabolenus firmat [k]. Addere possumus fragile esse mulierum
consilium [l], quòd contra commoda propria laborat [m]. Verùm hæc obtine- 13
re existimandum, dum de immobilibus inæstimatis datis in dotem agitur,
vel de æstimatis: in quibus electio in repetitione an prætium vel res in ea
sit, ad vxorem pertinet, aliàs contrà [n]. Quia,vt suprà diximus,tunc res æsti-
mata emptionis iure in plenum transit mariti dominium in mobilibus etiā
dotalibus. Quidam hanc facultatem adimunt distractionis marito [o], nisi
agatur de libertate præstanda seruis dotalibus, fauore libertatis: vt quidem
liceat illos,dotales quamuis, marito manumittere [p],alia alienare non liceat.
Alij permittunt, dummodo prætium mulieri saluum sit: quum lex Iulia, &
eius prorogatio,de rebus soli agat nominatim, vt consequenter in aliis per-
missum censeatur [q]. Ego permissioni subscribo, cùm id potius sit in vtili- 14
tatem vxoris,si maritus soluendo sit, vendi mobilia, quæ seruando seruari
non possunt: argumento bonorum minorum, quorum immobilia distrahi
non debent sine decreto [r]: at mobilia possunt,ea ratione [s]. Atque vt facilius
intelligamus,hæc sic distinguo, an mobilia in dotem data, sint eius naturæ,
quæ in suo genere functionem accipiunt, in pondere, numero, & mensura,
consistentia: & tunc periculo mariti dari videntur, vt eas distrahat, & tan-
tundem soluto matrimonio reddat [t], nec puto ideo remorari earum solu-
tionem, quòd soluendo maritus non sit, cùm nec fideiussio eius dotis no-
mine peti possit [v]. Aut res mobiles alterius generis sunt, & tunc si æstimatæ
simpliciter sunt,vendi possunt à marito,qui pretium tantùm tenetur redde-
re: si æstimatæ vt reddantur, non vtique væneunt sine reuocationis licentia
vxori permissa, nisi ea consentiat vel confirmet [x]. Aut inæstimatæ mobiles
sunt,quo casu non licet vendere, nisi quæ peritura sunt [y], etsi sit soluendo:
quia & culpam præstat & dolum maritus in his [z]. Sed & in immobilium 15
dotalium alienatione responsum est,eam valere ex cōsensu mulieris, si alie-
natio sit necessaria [a]:firmatur quoque,si mortua vxore maritus qui vendidit,
dotem lucretur,vt ait Martianus [b]. Item si dolosè mulier versata fuerit,nēpe
quod obligante marito rem dotalem præsens patientiam præbuit, vt quasi
suas res maritus obligaret,decipere volens pecuniam dantem, vt ideo Vel-
leiano nō restituatur [c]. Excipiunt & iuris pōtificij authores consensum iura-
tum vxoris,vt si is in alienatione liber interuenerit, non vi, non metu præ-
cedente, firmet alienationem [d]: quamuis Accursius cōtrarium scripserit [e],
ratus contra prohibitionem legis contractus non firmari iuramento [f]. Cui
rationi plures aliæ annectuntur à glo. in c. cùm contingat, de iureiur. apud
Greg. Quæ tamen veræ sunt, quando contractus habet perpetuam & abso-
lutam prohibitionem, quæ tamen in hoc contractu non inuenitur: nam &
mulier potest Velleiano renunciare. Et si iteratò post biennium quod anteà
gesserat firmauerit,non potest amplius pœnitere, sed ratum est negotium [g].

a d. l. vni. § & cùm lex Iulia, de rei vxo. act.
b l. 1. de fun. dot. C.
c l. fin. § fin de reb. alie. non alien. C.
d Tripho. Iurisc. l. si fundum, 16. de fund. dot. in P. l. alienationis, de verb. sig. Iustinia. in l. in rebus, l. 30. de iur. dot. C.
e auth. res quę com. de lega. C. §. 1. de restitut. & ea quæ par. in 11. men. coll. 4. in authen.
f l. quemadmodum, l. 7. de agrico. & cens. lib. 11. C. tit. 47. l. non dubium, l. 5. C. de legib. l. iurisgentium § prætor ait, & l. contra iuris ciuilis, de pact. in P.
g l. vbi lex, de vsucap. P.
h l. regula, de iur. & fac. ignor. in P. cum simil.
i l. vni. §. & cùm lex Iulia, de rei vxo. act. C.
k in l. fin. vers. ideirco, de pact. dotal. P.
l l. assiduis, l. 12. qui pot. in pig. hab. lib. 8. C. titu. 18. l. 2. ad Velleia. in P.
m l. si pater pactum, l. 4. de sponsal. lib. 5. C. titu. 1.
n l. 1. C. de fun. dota. l. quod si fundus, l. 11. eod. in P.
o glo. in l. vni. §. & cùm lex Iulia, in verbo alienare, de rei vxo. actio.
p l. 1. de ser. pign. dat. manumi. C.
q arg. l. cùm prætor, de iudic. in P.
r titu. de præd. minor. sine decre. nō alien. C. & de reb. eor. qui sub tut. P.
s l. fin. quan. decre. opus non est, libr. 5. C. titu. 72. l. lex quæ tutores, §. fin. de administ. tut. C.
t Caius, l. res in dotem, l. 42. de iur. dot. in P. l. æstimatæ, 52. sol. matri. P.
v l. 1. & 2. ne fideiuss. dot. petan. C.
x l. æstimatis, l. 51. solu. matr. P.
y l. 1. C. de ser. pig. dat. l. 3. C. de iur. dot. l. si ex lapidicinis, eod. tit. in P.
z l. etiam, l. 19. solu. matri. in P. l. in rebus, de iur. dot. in P.
a l. 2. de fund. dota.
b Martia. l. fundum dotalem, l. 17. eod. in P. l. cùm vir, l. 42. de vsucap. in P. lib. 41. titu. 3.
c l. si sine voluntate, l. 5. ad Se. Velleia. libr. 4. C. titu. 22. l. 2. eod. in P.
d c. cùm contingat, de iureiu. ap. Greg. c. licet eod. in 6.
e Accurs. in l. vni. § & cùm lex Iulia, in verbo alienare, de rei vxo. actio. C.
f l. non dubium, in fin. C. de legib. l. si quis inquilinos, §. fin. de lega. 1.
g l. iubemus, cum auth. seq. ad Velleian. C.

Petitur

16 Petitur autem restitutio dotis, per actionem ex stipulatu, in quam transfusa
17 est rei vxoriæ actio [a]. Et quanquam prædium dotale alienatum consensu subsistente mulieris reuocari non possit, tamen repetit proculdubio pretium eius ab hæredibus mariti, nisi quatenus in vtilitatem vxoris conuersum hæredes docuerint, vt notant Speculator [b], Geminianus [c], Bartolus [d], &
18 Chassaneus [e]. Quod si ex pretio alia res immobilis empta sit, illa etsi videatur subrogata, tamen dotalis non est: sed tanquam pro rebus mobilibus annus expectandus est, exemplo rerum mobilium dotalium [f]: & Ludouicus
19 ita Romanus se consuluisse tradit [g]. Forum autem proprium huic repetitioni placuit esse eius iudicis, in cuius territorio maritus debitor domicilium habebat, agente vxore [h]: exigente autem extraneo, qui sibi restitui pollicitus sit, non vtique verum, vt notant Felinus [i], Baldus [k], Boërius [l].

a l. vni. in princ. & §. nemo putet, de rei vxo. act. C.
b Spec. titu. de obligat. & solu. §. 1. vers. sed pone vir & vxor, & ibi Ios. Andre.
c Gemin. in c. 2. de pact. in 6.
d Bart. cons. 124.
e Chass. ad consuet. Bur. ad titul. *des droictz des gens mariez*, §. 17. vers. sed quæro, pone quod vxor.
f l. cum in fundo, §. si fundus communis. de iur. dot. in P.
g Ludo. Roma. cons. 227. incip. tu habes, l. vni. de rei vxo. act. C.
h l. exigere, & ibi Bart. Angel. Castr. de iudic. in P. & omnes ferè interp. in l. cunctos populos, de sum. trinit.
i Felin. in c. 1. vers. 4. limita. de sponsal.
k Bald. in rubr. de priuileg. dot.
l Boër. cons. 50. nu. 20. & 21.

Quando non est locus restitutioni dotis, vel in toto, vel pro parte. Caput 23.

1 *Dotis repetitionem impedit pactum de lucranda dote, nisi maritus vxorem occidat, vel occisam non vindicauerit.*
2 *Dos non restituitur, si eam lucretur maritus ex statuto municipali.*
3 *Dotis partem non lucratur maritus, de qua vxor stipulata est sibi licere testari, etiã si non testetur.*
4 *Dos promissa, nec soluta, æquè lucro mariti, vt soluta, est.*
5 *Dotis augmentum præmortuo viro Tholosæ media pars est.*
6 *Augmentum integrum debetur dotis, si dos fuerit soluta, non aliter.*
7 *Dote non soluta, num debetur augmentum, etiam si fides de dote habita sit, in quo docetur contrarius sibi Guido Papæus.*
8 *Dotis lucrum & augmenti fit mortua tantùm vxore, vel viro post concubitum, & existente filia nubili ætate.*
9 *Dotalium rerum, & tantundem à marito facta in Gallia communicatio.*
10 *Dotem amittebat ea, cuius culpa diuortium fiebat.*
11 *Datum marito non repetitur soluto matrimonio.*
12 *Dos adulteræ vxoris conuictæ pertinet ad maritum, & donatio propter nuptias ad vxorem ex adulterio mariti, nisi liberi sint.*
13 *Dotem num amittat propter osculum, vxor, vt adultera.*
14 *Dotem non amittit nupta, ex adulterio matrimonij anterioris alterius non accusata.*
15 *Dotem ob adulterium vxoris petere non potest vir, qui etiam adulter est.*
16 *Dos olim retenta ob malos mores vxoris.*
17 *Dotales res inæstimatæ datæ marito, cum repertorio ab vxore consumptæ, non restituuntur ab hæredibus mariti.*
18 *Dos reddita pendente matrimonio soluto iterum repeti nequit.*
19 *Dos ex quibus causis pendente matrimonio, ab vxore repeti possit legitimè.*
20 *Dotem num teneatur maritus, vel hæredes eius restituere, quàm non accepit, vel non petijt à patre vxoris, vel alio qui desijt esse soluendo.*
21 *Instrumenta dotem datam dicentia, non faciunt fidem, nisi doceatur.*
22 *Dotem quæ impensæ minuant, vt integra non restituatur. Tributa rerum dotalium marito cum fructibus perceptis computantur, nec minuunt dotem.*
23 *Dotes minui retentione quomodo intelligendum est.*

Casus

CASVS aliquos operæpretium est annotasse, quibus cessat 1
restitutio dotis. Primus, si pactum factum sit de lucranda do-
te, diuortio vel morte vxoris, tunc casu contingente, retentio
fit [a]: nisi is vxorem occiderit [b], vel occisæ segniter necem
vltus fuerit [c], nec prætextu lucri, eius vitæ insidietur: quo
tempore ab eo dos in fiscum, non in proximos vxoris, vt ab
indigno, transferretur [d]. Secundus, si consuetudo approbata statuat viro 2
superuenienti vxori, dotem lucro fore, sicuti Tholosæ receptum est mori-
bus & statuto municipali, nisi aliter prospectum pacto fuerit [e]. Et idem ob-
seruari dixit Cadurci Guillelmus Benedictus [f]. Hîc tamen non omitten- 3
dum censeo, mulierem posse testari de ea quantitate dotis, de qua stipulata
est à marito, vel in pactis matrimonialibus, vt sibi liceret: imo si non testatur,
eam quantitatem vel partem stipulatam, lucrante marito morte vxoris do-
tem, transfert ad sibi ab intestato succedentes [g]. Meminit & similis cuius-
dam statuti Salicetus [h]. Placet & lucrum mediæ partis dotis, vel totius, 4
præmoriente vxore, maritum quærere, etsi dos soluta, pendente matrimo-
nio, non fuerit, sed tantùm promissa: quia ex sola promissione mulier do-
tem habere videatur [i]. Et cautionem dare, & cautionem accipere, pro eo- 5
dem habentur [k]. Sic etiam præmoriente marito ex consuetudine Tholosa-
na, mulier, quæ per annum luxerit virum, lucratur pro additamento do-
tis, quod vocamus adiancamentum, tantum, quantum est media pars dotis
suæ: vt si in dotem mille libras dederit, restituantur illi mille quingentæ.
Et ita obseruatur ex consuetudine non scripta, vt omnes Tholosæ norint,
& notat Ioannes de Casa veteri [l]. In quo falsus est Guillelmus Benedicti,
dum ait [m], mulierem superstitem marito, viduam agentem vitam per an-
num, lucrari tantùm tertiam partem dotis supra eius summam: nam media
non tertia est, tertia tamē Cadurci. Vera nihilominus sunt reliqua quæ sub- 6
ijcit, ita demum lucrum hoc deberi vxori superstiti, si dos soluta ex inte-
gro sit: alioquin pro modo solutæ, mediam partem lucri, non ratione totius
promissæ, esse perpendendam. Vel nihil lucrari, si nihil attulerit, etsi fides 7
de solutione habita fuerit: quo casu Senatus Tholosani placitum inter Ray-
mundum Pagese & Annam de None viduam fratris Raymundi, prolatum
26. Aprilis 1505. singulare est ab eodem annotatum [n], cui adstipulatur ius
ciuile [o]. Et in hac quæstione valdè incertus, nec satis constans Guido Pa-
pæus mihi videtur, siquidem sibi ipsi aduersarius est: in quæstione namque
30. asserit se in ea opinione fuisse, vt non debeatur augmentum, si dos non
fuerit soluta. *Suprà* inquit, *q. 274. tetigi qualiter augmentum dotis, siue donatio
propter nuptias, facta vxori contemplatione matrimonij, non debetur, nisi dote soluta,
sed pone &c.* Et paulò post tamen ait, *ex forma instrumentorum, qua*, inquit, *fi-
des fit de dote, vxor lucratur dotem, siue maritus terminos* (sunt eius verba) *de-
derit ad soluendum dotem, siue non.* Eadem postrema firmat & in quæst. 565. qui-
busdam rationibus. Adstipularer ego lubentissimè, vt debeatur augmentum
etiam non soluta dote, si dilationem dederit soluendi dotem maritus, intra
quam mortuus fuerit, prout quæ adducit Papæus intelligi possunt. Et habi- 8
ta consideratione, vt mulier fuerit traducta in domum mariti, vt de lucro
etiam dotis consuetudines [p] intelligunt, exceptaq; causa vt dicemus adul-
terij. Sed & requiritur in traductione, vt ætatis sit nubilis, antequam lucre-
tur morte eius dotem vir, vel cum ea concubuerit in domo vel alibi, vel per
eum non steterit, sed per illam, puta ingressam monasterium. Sic enim tra-
dunt interpretes Baldus, Ludouicus [q] Bolognensis, & alij, quos videbis
apud Nicolaum Boërium relatos [r]. Boërius [s] tamen refert iudicatum die
13. Aug. 1534. Burdegal. Senatu, & Parisiensi, quod si vxor quæ pacto non te-
nebatur, nisi post quinquennium, dotem dare, decesserit antè, maritum vi
statuti non lucrari dotem, vt notant Angelus [t], & Iason [v]; & tamen vxo-
rem,

a § scimus, de restitut. & ea quæ par. in 1 t.men. in auth. l. licet dos, de iur. dot. P. l. si pater dotē, de pact. dotal. P.
b l. ab hostibus § fi. sol. matr. P.
c l. ei qui mortem, de ijs quib. vt indig. P.
d l. cùm mortem, de iur. fis. P. fac. l. 1. C. de ijs quib. vt indig. l. Papinianus §. meminisse, de inof. testa. P. l. Claudius, in fin. de ijs quib. vt indig. P.
e in cōsuet. Tholos. titul. de acq. ter. dom. §. 2. & titu de dote, §. 2.
f Guill. Bened. in repet. c. Raynutius, in verbo, mortuo itaque testat. num. 34 par. 2.
g l si mulier, 25. de iur. dot. lib. 5. C. titul. 12.
h Salic. in d. l. si constante, sol. matrim. Guid. Pap. decis. 665. num. 3.
i glo. in l. vni. §. accedit, in verbo fecerit, de rei vxo. act. C. expressè Paul. in in l. cum post mortem, l. 44. §. 1. de administ. tuto. lib. 26. titu. 7. P.
k l. fin. ad l. falc. libr. 5. C. titu. 49. l. si patronus, de donat. in P. l. 3. §. hoc edicto, de calumniat.
l Ioan. de Casa veteri, in commenta. consuet. Tholos. in §. fin. de necessar. vxor. & viduar.
m Guill. Bened. in c. Raynutius, ad verba & vxorem nomine, num. 62.
n Idem Bened. vbi sup. vide Nicol. Boër. decis. 22. nume. 19. & 23. & 17. 21. 22. 24. 25. 26.
o auth. sed quæ nihil, C. de pact. conuent. § illud. §. pen. de non elig. sec. nuben. coll. 1. auth. dos data in fine, C. de donat. ant. nup. Angel. ad §. fuerat, col. 17. ibi, & aduertas, de actio.
p §. 1. & 2. de dotib. in consuet. Tholo.
q Bald. in l. pen. §. fi. quod cum fal. tuto. autho. act. & ibi Ludoui. Bolog. in primis annotatio. Bald. cons. 276. 2. vol. Abbas Siculus, cons. 79. vol. 1.
r Nicol. Boër. decis. 22. num. 17. & seq.
s Boer. q. 22. nu. 40. & 41.
t Angel. cons. 158. Incip. quod si aliquod.
v Iason, l. si donaturus, §. fin.

9 rem, decedente marito intra terminum, lucrari adiancamentum. Sunt mores itaque nationum & locorum perpendendi. Meminit antiquæ cõsuetudinis Gallorum Iulius Cæsar [a] hac de re, iisdémque, quæ sequuntur, verbis, *viri quantas pecunias acceperunt ab vxoribus dotis nomine, tantas ex suis bonis æstimatione facta cum dotibus communicant. Huius omnis pecuniæ coniunctim ratio habetur, fru-*
10 *ctúsque seruantur vter eorum vita superarit, ad eum pars vtriusque cum fructibus superiorum temporum peruenit.* Quartus, si culpa vxoris diuortium factum fuisset, lucrabatur maritus dotem, quemadmodum & illa donationem propter nuptias, si culpa mariti [b]: videlicet quando aliter vxori reddenda dos esset, non autem si alius præter illam quæ dedit, cauerit sibi reddi adueniente diuortio vel morte. Huic namque nullo modo nocet culpa vxoris diuertentis [c], neq;
11 etiam filiæfa. repudium patri in dote profectitia præiudicaret [d]. Quintus, si donationis puræ titulo, ante matrimonium, vel pendente, aliquid datum
12 à patre vel matre marito, soluto matrimonio non repetitur [e]. Sextus, si mulier in adulterio depræhensa & coniuncta sit, dote priuatur, vt innuit Horatius [f], dum de adultera loquitur.

vepallida lecto
Desiliat mulier: miseram se conscia clamet,
Cruribus hæc metuat, doti, deprensa,

Nempe si mulier adulterium committat, & eius criminis expers sit maritus: dotem enim tunc lucratur [g] si liberi ex eo matrimonio non fuerint. Nam si sint, illorum dotis erit proprietas, vsufructu tantùm ad virum pertinen-
13 te, vt notat Ioannes Andreas [h]. Sicuti & lucratur donationem propter nuptias vxor, si maritum reum adulterij peragat [i]. Porrigit & Baldus [k] amissionem dotis, veluti ob adulterium, si vxor lasciuiosè & turpiter passa sit se osculari, aut manus amatorias ad mammas admoueri. Subscribit Ioan. de Ripa [l], & alij, quos ipse refert: putarunt namque ea certissima esse præludia ad adulterium, potissimùm apud Italos & Hispanos, vt ait Ouid [m].

Oscula si dederis, fiam manifestus amator,
Et dicam, mea sunt, iniiciámque manus.

Firmant & has suspiciones glossæ iuris ciuilis [n], & pontificij [o]: verumtamen ego non existimo hoc verum in Gallia, & sic sequor Dinum [p]: ita sentientem, & Alciatum [q]. Adulteriúmque hîc factum non faciendum considero, cùm has inter moras faciendi pœnitentia cogitationis possit reuoca-
14 ri à crimine, vt de falsa moneta dicitur [r]. Atque hæc quoque in adulterio commisso tempore eius matrimonij, de quo agitur, intelligere par est: nam qui aliàs meretricem, vel adulteram, impudicámue duxerit, ob id repudiare non poterit, nec dotem vsurpare. Sicuti iudicatum à C. Mario prætore, pro Fannia vxore Ticinij Mintuonensis, apud Valer. Maximum [s],
15 contra Ticinium. Sed & obseruandum hîc quoque, vt ab adulterio alienus sit maritus, qui lucrum quærat, id est, vt neque ipse adulterium cum alia commiserit: nam tunc non lucraretur [t], sed delicta mutua compensatione tollerentur [v]. Neque etiam mores vxoris corrupisse arguatur, vel lenocinium admisisse: pari enim modò à lucro submoueretur, & ab accusatione, &
16 indignus lucro, pœna afficiendus esset vterque [x]. Olim ob malos mores vxoris soluto matrimonio retinebatur dos, quam vxor iudicio de moribus perdebat: sicut Cn. Domitius iudex pronunciauit, mulierẽ videri plus vini bibisse, quàm valetudinis causa posceret, viro insciente, & dote multauit, teste Plinio [y]. Hoc tamen posteà iure expunctum, vetita ob id solutione & retentione dotis [z]. Alius casus etiam notabilis & quotidianus, vt si mulier bona habens mobilia, ea det marito cum inuentario vel repertorio, si ea consumantur pendente matrimonio, hæredes mariti non tenentur ad æsti-

a Iul. Cæs. lib. 6. bell. Gall.
b l. consensu §. hæc nisi, & §. sin autem aliter, & §. sin autẽ causam, de repud. C. l. Lucius, sol. matrim. in P.
c l. si dotem marito, de iur. dot. in P.
d l. dubium, C. de repud. l. si filia, de diuor. in P. l. filiæ emancipatæ, solu. matrim. in P.
e l. si mater vestra, l. 12. de donat. ant. nup. lib. 5. C.
f Hora. Saty. 2. lib. 1. in fin.
g l. plerunque, de don. int. vir. & vxo. in P. l. consensu, l. 8. §. virum, de repud. C. & ibi glo. videnda.
h Ioan. And. ad d. c. plerumque.
i l. fin. C. de repud.
k Bald. in c. tuæ, de procurat.
l Io. de Rip. in rub. de iudic. col. 3.
m Ouid. 1. de art. aman.
n glo. in l. quod ait, l. 13. in verbo, in ipsis, ad l. Iul. de adult. in P. facit c. 1. quib. mod. feu. amitt. in vsib. feudo.
o gl. in ca. ne aliquis, 27. q. 1. facit c. tuæ, de procurato.
p Din. in l. a. sol. matrim. in P.
q Alc. lib. 4. parer. c. 10.
r in l. qui falsam, ad l. Cor. de fals. in P.
s Val. Max. lib. 8. tit. 2. in Mario.
t c. intelleximus, de adulter.
v l. viro & vxore, sol. matrim. P.
x l. cùm mulier, eod. l. 1. & l. mariti lenocinium, ad l. Iul. de adult. in P. l. crimen lenocinij, C. eod.
y Plin. libr. 14. c. 13.
z l. vni. §. taceat, de rei vxo. act. C. l. ff. C. de repud. & rub. C. de repud. & iudicio de mor. subl.

mationem, vt notat Baldus & Chassaneus [a], nisi æstimatæ datæ essent res: quia
tunc consumptio non minuit dotem [b]. Cessat etiam soluto matrimonio 18
dotis integra repetitio, si iam anticipata solutione maritus restituerit. Bona
fides enim repugnat, vt idē bis exigatur, vt ait regula iuris [c]: bonæfidei autem
actio est hæc repetitio [d]. Sunt quippè plures causæ, quæ permittunt contra 19
regulam generalem [e], singulari quadam humanitate & æquitate dotē ante
solutum matrimonium repetere: vt si alterius tori liberos legitimos fame
pereuntes, vel ab hostibus captos, quibus subueniendum sit, habeat: aut si
alendi sint eius parentes, vel fratres, vel aliæ necessariæ personæ [f]: vel si ma-
ritus ad inopiam vergat, & declinent eius facultates [g]. Vt & iudicatum in
senatu Parisiensi 13. Febr. 1497 [h]. Item si vir deportetur manente matrimo-
nio [i]. Sed num decedente vxore vel marito, cùm dos repeti potest à marito, 20
possit impediri, dicente marito vel hæredibus eius, se non eam accepisse à
patre promissam. Et certè quidam dicunt hanc negligentiam nocere marito
& eius hæredibus, non vxori qui petit, ac si accepta fuisset [k]: quia promissio-
ne facta in maritum transfertur periculum. Contrarium tamen verius, nec
teneri maritum [l]: nisi ipse remiserit dotem sine consensu vxoris, aut confes-
sus fuerit se recepisse, quam non recepit, quia videtur donare [m]: vel nisi mor-
tuo patre promittente, neglexerit petere ab hærede eius, tunc enim impu-
tabitur [n]. Sed & dos instrumentorum tantùm tenore conscripta, & quæ non 21
probatur corporaliter tradita, non repetitur à muliere, vt data, si mariti bona
fisco addicta sint [o], nec etiam si alij creditores sint mariti, qui præferuntur [p].
Nec creditur instrumentis, quæ quotidie ea formula fiunt, dotem datam
fuisse: nisi doceatur de reali datione secundum singularem vnam glossam [q].
Minuunt etiam alia dotem, vt integra non restituatur, impensæ factæ in res
dotales vtiles, & necessariæ [r]: non voluntariæ [s], vel modicæ necessariæ [t]:
sicut nec tributa pro rebus dotalibus soluta, vtpote cum fructibus conferen-
da [v]. An autem minuant dotem in castrum expensæ pro defenssione eius,
& pro lite ad recuperationem rerum dotalium, Iason latè explicat [x]. Minuit
& funeris impensa dotem, vt suprà docuimus [y]. Cæterùm hoc obseruatio- 23
ne dignum hic existimo cum Paulo Iuriscon [z]. vt quod dicitur, impensas
necessarias dotem ipso iure minuere, non eo pertineat, vt si forte fundus in
dotem sit, desinat aliqua ex parte dotalis esse: sed nisi impensæ reddantur, aut
pars fundi, aut totus retineatur: sed si tantùm in fundum dotalem impensum
sit, per partes, quanti fundus est, desinere eum dotalem esse Sceuola dice-
bat, nisi mulier spontè marito intra annum impensas obtulerit. Quod
notabile duco, pro repetitione dotis, cui incrementum seu adiancamen-
tum pro modo & quantitate eius accedit, vt impensæ non minuant consti-
tutionem primam dotis, sed retentionem lucri vel dotis pro rata parte in-
ducant, salua constitutione.

a Bal. in l. de his, per illum text. C. de don. int. vir. & vxo. Chassa. in consuet. Burg. tit. *des droicts appartenans à gens mariez* § 3. ad verba, *& acquetz*. vers. item quæro mulier, &c. & in § 24. eiusdem titu. in vltim. eius annotat.
b Bald. in l. æstimatæ, sol. matr. in P.
c l. bona fides, 58. de regu. iur. P. l. emptor, C. de euictio. cum similib.
d l. vni. § sed etsi nō ignoramus, de rei vxo. act. C. l. sed etsi ideo, sol. matr. in P.
e l. vni. si dos const. matr. redd. fuer. li. 5. C. titu. 19.
f l. quamuis, & l. sed etsi ideo, sol. matr. in P. l. mutus, §. fin. & l. fin. de iur. dot. in P.
g l. vbi adhuc, de iur. dot. C. l. si constante, solu. matr. in P. auth. quod locum, de collatio.
h Pap. libr. 15. Rhapsod. arest. t. tul. 4. arc. 3.
i l. 1. C. de repud. l. si maritus, sol. matr. in P.
k Masuer. in titul. de præscrip. vers. item & res dotalis, per tex. in l. si fundum, de fundo dota.
l l. si extraneus, §. sed si pater, de iur. dot.
m l. si quis pro vxore, §. si vxor, de dona. int. vir. & vxor. P. l. quamuis, §. Marcellus, ad Velleia.
n vide Boër. decis. 329.
o l. si quis posthac, de bon. proscri. C.
p l. prædia, de acq. posse. in P. l. si cui, C. de non numer. pecu.
q glo. in d. l. si quis posthac l. 9. in verbo, dotalium.
r § si minus, ver. ob retentionem, de actio. l. 1. & l. quod dicitur, in 1. & 2. sic incip. & l. vtiles, de impens. in reb. dot. fact. in P.
s l. si volūtarijs, eo. titu. l. vn. § sed nec impensas, de rei vxo. act.
t l. omnimodo, de impens. in reb. dota. fact.
v l. neque stipendiū, de impens. in reb. dotal. fact.
x Iason, in §. si min⁹, vers. ob retentionem, nume. 3. 4. 5. de actio.
y l. in eum, cum 7. seq. de relig. & sumpt. fun.
z Pau. l. si is qui, l. 57. §. quod dicitur, de iur. dot. in P.

De priuilegijs dotis in hypotheca, & alijs. Caput 24.

1 *Priuilegia dotis quatuordecim.*

2 *Doti soluendæ obligata bona vxoris: & contrà, repetitionis eius causa bona obligata mariti.*

3 *Dotis repetendæ causa vxores habent hypothecam in bonis mariti, etiam potiorem anterioribus creditoribus, & rationes dantur,*

4 Vxor

4 *Vxor in repetitione dotis, an præferatur creditoribus expressam anteriorem hypothecam habentibus.*

5 *Num pro confessata dote, præferatur in hypotheca anterioribus creditoribus vxor, & fisco.*

6 *Dotis hypotheca initium temporis habet à die contractus matrimonij, etsi tunc soluta non fuerit.*

7 *Casus quibus priuilegio non vtitur prioritatis hypotheca vxor.*

8 *Hypothecæ priuilegium non datur extraneo repetenti dotem.*

9 *Hypotheca, quæ mulieri pro dote repetenda prioritatis competit, non datur ei pro additamento repetendo.*

10 *Dotis priuilegium aliud, vt alienari nequeat.*

11 *Dotis priuilegia alia. Et suppleri in ea stipulationem de restitutione: sitq́; actio pro ea bonæ fidei: summariam habeat notionem: incerta certa arbitrio reddi possit, &c.*

1 PRIVILEGIA dotis 14 enumerantur & probantur à Ioanne P. de Ferrariis [a], & per interpr. in l. 1. sol matri. in Pandectis. Ea paucis complectar, dempto priuilegio hypothecæ, de quo cùm frequẽs & vtilis, varia & difficilis sit quæstio, paulò latius agam, quàm de cæteris: atque ab eo, initium ideò faciemus.
2 Sicuti bona vxoris pro dotis præstatione tacitè obligata censentur [b], sic & viri, pro restitutione [c]: quod priuilegium & in eorũ successores transit [d]. Vt prospiciatur cõseruationi & repetitioni dotium, hypotheca
3 facit: plus cautionis namque in rem, quàm in personã [e]. Placuitque Iustiniano [f] mulieres, quæ dotes tradiderunt maritis, siue res illorum extent, siue dissipatæ sint, habere ius repetitionis & hypothecam potiorem in bonis mariti, supra omnes creditores mariti in hypotheca etiam priores & anteriores: rationésque adferuntur, quia de suo, non de bonis vxoris satisfaciendum creditoribus. Cui simile, quòd vxor pro marito non teneatur [g]: & inter alios acta aliis non præiudicent [h]. Dehinc dotis natura est inalienabilis [i], vt rem suam semper, non mariti retinere videatur mulier, & pro victu & alimentis suis. Accedit & liberorum fauor, vtque habeant mulieres, vnde nubere possint: fragilitas mulierum insuper, pariendi pericula [k]. Et anteà quidem concessa fuit prælatio mulieribus pro rebus dotalibus, extantibus creditoribus in hypotheca præcedentibus [l] tempore: verùm postmodum, & Iustinianus idem etiam ad non extantem dotalem rem, & pro ea concessit hoc priuilegium, vt creditoribus pro dotis repetitione præferantur habentibus tem-
4 pore anteriorem hypothecam [m]. Verùm non sine controuersia est, num & præferatur habentibus priuilegium expressæ anterioris hypothecæ: in quã re voluit Accurs [n]. non præferri expressæ anteriori sed anteriori tacitæ, vel generali, quod sequuntur Ioan Faber, Bartol. Baldus, Iacobus Butrigarius, Angel. Salicetus [o], & ita decisum quoque fuit in Capella Tolosana [p]. Præfertur ergo mulier tantùm habentibus tacitam anteriorem, dummodo dos
5 data fuerit. Nam si confessata esset tantùm, nec numerata, non gauderet hac prælatione [q]. Quanquam Bartolus [r] tractet contrarium verius, vt pro confessata habeat locum priuilegium, si renuntiatum sit exceptioni non numeratæ pecuniæ, vel biennium elapsum sit, quo ea exceptio opponitur [s]. Quidam, vt Ioan. ab Immola [t], Ang. Aretinus [v], Baldus [x] dicunt Accursij sententiam procedere indistinctè, quando mulier concurrit cum aliis creditoribus probantibus veram debiti numeratiõẽ, vt præferãtur tunc mulieri, quæ tantùm habet solam confessionem vel renunciationẽ exceptionis non numeratæ pecuniæ, vel lapsum temporis biennij, & idcirca fictam numerationem. Tunc enim causa onerosa, & creditores, qui certãt de damno vitando

a Ioan. de Ferrar. in for. libel. quo vxor agit pro dote, in sua praxi.
b l. 1. §. & vt plenius C. de rei vxo. actio.
c d. l. 1. & eod. §.
d §. fuerat, de actio.
e l. plus cautionis, de reg. iur. P.
f Iustin. l. assiduis, l. 12. qui potio. in pig. hab. lib. 8. C. titul. 18.
g titu. ne vxor pro mar. C.
h Rubr. cum ll. res int. alios acta &c. C. l. iurisgentium § ante omnia, de pact. cum simil.
i vt sup. diximus, & l. lege Iulia, de fun. dot. P. §. 1. quib. alie. lic. vel non, cũ simil.
k hæc omnia dicta l. assiduis, qui potio. &c. C. l. 1. sol. matr. in P. l. 2. de iud. vid. toll. C. l. 3. de priuil. cred. P.
l Iustin. l. vbi adhuc, l. 29. & l. in rebus, l. 30. de iur. dot. C.
m d. l. assiduis, qui pot. C. §. fuerat, de actio.
n in d. l. assiduis, in verbo, licet.
o præd. authores, in d. l. assiduis, & iterum Faber & Areti. in §. fuerat, de actio.
p decis. 218. Cap. Tholos.
q Aufrer. in d. decis. facit l. si quis, de bon. damnat. C. & interp. in l. 1. sol. matr. glo. in l. assiduis, in verbo datæ, qui potio. C.
r Bar. in d. l. assiduis, citat & l. 1. de dot. cau. non numer.
s l. fin. C. eo. de dot. cau.
t Io ab Immola, in l. 1. sol. matr. P.
v Angel. §. fuerat, de actio.
x Bald. in l. cùm aliquis, de iur. delib.

tando, præferuntur mulieri quæ lucrum aucupatur[a]. Præsumitúrque ista cō-
fessio, si facta cōstante matrimonio, de receptione dotis, etsi de numeratione
non doceatur, in fraudem, & donatio inter virum & vxorem[b]. Quo casu
tantùm Angelus Aretinus[c] verā esse putat glossam l. assiduis, qui potior. C.
vt tunc non præferantur vxores expressam hypothecam anteriorem haben-
tibus; contrà autem si confessio facta fuerit ante matrimonium, quo casu pro
expressa numeratione confessionem haberi tradit. Idipsum verum, si credi-
tores morosi fuerunt in opponenda exceptione, & lapsum fuerit tempus op-
ponendi[d]. Aufrerius autem[e] cum Saliceto[f] resoluit distinguendo, vt si cre
ditor & vxor habeāt vterque expressam hypothecam in bonis mariti, potior
sit iure qui prior tempore: si autem vterque tacitam, mulier præferatur etiam
posterior tempore, pro dote data: excepto fisco, qui si tacitam habeat concur-
rens cū tacita mulieris, præfertur inter eos qui tempore potior. Quod si alter
horum habeat expressam, alter tacitam, expressa præfertur tacitæ etiā ante-
riori[g]. Hoc vnum notabile tamen, hypothecam mulieris initium sumere, 6
non à solutione dotis tantùm, sed à tempore initi & cōsummati matrimonij,
quamuis tunc tradita non fuerit. Quod pluribus firmat rationibus & autho-
ritatibus Nicol. Boërius[h]: vt etiam expressa posteà hypotheca non abroget
præcedentem tacitam generalem, sed vtraque maneat[i]. A traditione etiam
antè facta, quàm matrimonium sequatur, incipit: quare & in sponsa locum
habet priuilegium, dotem repetente[k]. Neque omittendi sunt casus, quibus 7
mulier potior nō est in hypotheca, expressi in iure: veluti in eo, qui prior mu-
tuauit pecunias marito, emendæ militiæ causa[l], in primipilari causa[m], nisi
dotales res extent, quas repetet[n]: si concurrat vxor cū alia repetitione dotis
eiusdē priuilegij, in quibus iure cōmuni & prærogatiua vtendū est[o]. Si tamē
liquidò constet res secundæ vxoris esse, & extare, illas rectè aduersus omnes
sibi vendicabit[p]. In hoc prælationis etiā dotis in hypotheca priuilegio, duo 8
singularia annotanda: vnum, quòd hoc quod datur mulieri, competat & suo
hæredi, non autem extraneis, si eis restituenda sit, vt ait Iacobus Ferrariēsis[q].
Alterum, quòd priuilegium pro dote iure hoc prælationis competens, non 9
datur pro donatione propter nuptias, seu adiancamento, vel dotis incremēto
repetendo, sed ordo iuris & temporis in eo sequendus est[r]. Sed hæc hacte-
nus de prioritate hypothecæ, dotisq; primo priuilegio, nempe quòd ratione
fauoris eius[s], in ambiguo præcedere dotis obligatio censeatur debitū alte-
rius generis, quod datum & est successoribus. Aliud priuilegium dotis erit, 10
quòd inalienabilis sit, de quo suprà diximus. Tertium, vt suppleatur omissio 11
stipulationis[t], de dote restituenda, quod etiam transit in quemcunque aliū
successorem. Quartum, vt & sit actio bonæfidei, contra naturam stipulatio-
nis[v]. Quintum, quòd summariè sit in ea procedendum[x], circuncisis dila-
tionibus[y], Sextum quòd dos incerta, arbitrio tertij possit certa reddi[z]. Septi-
mū, quòd mulier dotē promittens, non restituitur Velleiano[a]. Octauum, res
inalienabiles subiectas restitutioni, causa dotis posse alienari[b]. Nonum, quia
pater cogitur filias dotare, vt dictū in oneribus matrimonij, officio iudicis[c].
Decimum, quòd repetenti mulieri non possit obijci compensatio vel rerum
amotarū vel aliorum debitorū[d], quod priuilegiū non transit in hæredes eius.
Vndecimū, quòd in dote aduentitia, filiafa. sine patre in iudicio esse possit[e].
Duodecimū, quòd dos non præsumitur communicata in societate generali,
sed excepta[f]: potest tamen si placuit[g]. Adde decimū tertiū, vt laudimia non
debeantur, si res emphyteoticaria sine æstimatione in dotem detur[h]: quia
dominium tunc iure naturali remanet penes vxorem[i]. Quamuis iure ciuili
efficiatur dominus maritus pendente matrimonio, & cum conditione[k], ta-
men, nisi æstimata: quia tunc facit æstimatio emptionem[l].

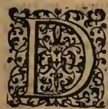
a facit §. dedimus antem, de æqual dot. coll. 7. dum agitur de augmēto dotis repetendo fictitio.
b l. fin. § licentia, de iur. deliber. C. l. omnes, l. 17. § fin. quæ in fran. cred. lib. 42. P. titu. 9.
c Angel. Areti. ad §. fuerat, nume. 18. & 19. de actio.
d sic distinguit Alexan. in l. 1. sol. matrim. P. & ita iudicatum, vt refert & disputat Boër. decis. 330. facit l. in contractibus, §. in omni. iuncta auth. seq. de non num. pec. C.
e Aufrer. in decis. capel. Tholos. 217.
f Salice. in d. l. assiduis, qui potior.
g Interp. glo. & textus l. 2. de priuileg. fisc. C.
h Boër. decis. 331.
i idem Boër. decis. 332.
k l. 2. §. fin. de priuil. credi. in P.
l §. his consequens, & §. seq. de æqual. dot. in auth. coll. 7. const. 8. auth. quo iure, qui pot. in pigno. C.
m l. satis, C. ex quib. cau. pig. vel hyp. tac. contr. l. 3. de princip. lib. 12. C.
n l. 1. de priuil. fisc. C.
o l. assiduis §. & ideo, cum §§. seq. & authen. si quid, qui potio. C.
p iuxta auth. si quid ex rebus, C. eod.
q Iacob. de Ferrar. in practi. titu. de for. libello. quo vxor agit ad dotem, in 8. priuil. dotis: per l. 1. C. de priuil. dot.
r §. his consequens, de æqual. dot. in auth. l. assiduis §. hæc autē, qui pot. in pig. hab. C. §. illud, de æqual. dot. in auth. coll. 7.
s arg. l. in ambiguis, de reg. iur.
t l. 1. de rei vxo. act. C. §. fuerat, de actio.
v §. in bonæfidei, & §. fuerat, de actio. contra l. quicquid adstringendæ, de verb. oblig.
x de Ferrar. vbi sup. l. 3. de re iudic.
y l. 1. de ferijs.
z l. cum post §. gener, de iur. dot. in P. cōtra l. ita stipulatus, de verbo. oblig.
a l. fin. C. ad Velleia. cont. reg. iur. com.
b auth. res quæ, cōm. de lega. C.
c l. qui liberos, de rit. nupt. in P.
d l. vni. §. taceat, de rei vxo. actio.
e gl. & interp. l. 2. §. quod si in patris, sol. mat.
f l. actione § fi. cū l. seq. pro soc. in P.
g colligitur ex l. Lucius §. impuberes, de leg. 2. l. si socius pro filia, pro soc. in P.
h Iason, in l. 3. 9. quæst. & Sali. de iure emphy. C. Aufrer. in decis. cap. Tholos. 278.
i l. in rebus C. de iur. dot.
k l. doce ancillam, de rei vend. C.
l l. quoties, C. de iur. dot. l. plerique §. fin. eod. in P.

De

De donationibus inter virum & vxorem. Caput 25.

Lib. 23. P. tit. 1. Lib. 5. C. tit. 16. Lib. 4. Decret. tit. 20.

1 Continuatio tituli ad superiora.
2 In donationibus inter coniuges tria tempora inspicienda, ante, & post nuptias, & nuptiarum.
3 Donationes inter virum & vxorem nec directè, nec indirectè valent.
4 Donationes causa mortis inter coniuges, quæ valent.
5 Donationes inter coniuges reuocantur tantùm illæ, quibus donans fit pauperior, & accipiens ditior, non aliæ: & ideò fructus consumpti non restituentur, nec minuta donata.
6 7. Amor mulierum exhaurit bona amantium.
7 Donationes in focarias militibus prohibitæ.
8 Donationes affectionis gratia in meretrices valent.
9 Amoris furore nihil vehementius, dignus ideò venia.
10 Donatio inter coniuges non prohibetur, vt inter maleuolos, sed vt inter coniunctos.
11 Contractus inter coniuges alij quàm donationis, permissi.
12 Donationes secundæ inter coniuges prohibitæ, ne venalia fiant matrimonia.
13 Amor verus solis animis, sine pretio constat.
14 Mulierum ingenium flexibile & volubile.
15 Donationes inter coniuges item prohibitæ, ne cura & solicitudo amitterentur.
16 Donationes ante matrimonium factæ, collatæ in tempus matrimonij improbæ inter coniuges.
17 Donatio inter coniuges quando valeat, veluti si plebeius maritus vxori det nobili, siue senex puellæ, & rationes horum.
18 Donationes, quæ donanti conferunt aliquam vtilitatem, veluti remuneratoriæ, valent inter coniuges, vt in dignitatem, in refectionem domus exustæ monilia, alimenta.
19 Vestes pretiosæ, & aliæ à marito vxori donatæ, an marito vel vxore mortuis restitui debeant.
20 Donata monilia, armillæ, bullæ vxori, quomodo vxoris sint, & quãdo restituantur.
21 Statutũ quo lucratur vxor donata, monilia, & vestes, intelligitur de non pretiosis.

1 DONATIONES, quæ inter virum & vxorem fiunt, accedunt considerationi nuptiarũ, sine quibus seorsùm per se explicari nequeũt. Quocirca de illis pauca, quæ ex personarũ, coniugũ scilicet, qualitate, nobis personas coniunctas magis ac magis
2 explicent. In primis autem tria tempora in istis personis perpendẽda moneo, ante nuptias, matrimonij cõstantis, & soluti: Tempus ante nuptias, si donationem admittat, quæ firma vt & postea facta [a], ad donationes propter nuptias, vel inter spõsos factas pertinet: vel si cõstante matrimonio factæ, ad dotis æqualitatem, vt remuneratoriæ validæ erunt [b], de quibus iam in sponsalibus diximus. Tempus soluti iam matrimonij, aliam quoq; consideratione quàm viri & vxoris habere videtur, soluta tunc vxore à lege viri, vt ait D. Paulus 1. Corint. 7. Neque itaq; tractatio de donationibus inter virũ & vxorẽ, ad hæc duo tempora, sed ad mediũ, quo constat coniugiũ
3 pertinebit. Proinde de eo sic cõstituamus axioma, donationes inter virum & vxorẽ non posse subsistere [c], siue illæ directò, siue per interpositas personas fiãt [d]. Quod de donatione inter viuos intelligimus: nã causa mortis inter illos non sunt inhibitæ, si re, ipsa scilicet traditione fiant, nũ sola promissione [e], etsi

a Vlp. l. si sponsus, l. 5. de donat. int. vir. & vxo. in P. l. cum multæ §. sancimus, de don. ant. nup. C.
b l. si cõstante, eo. C.
c l. 1. 2. 3. de donat. int. vir. & vxo. libr. 24. titul. 1. l. quod sponsæ, de donat. ant. nupt. libr. 5. C.
d l. creditor l. 20. de donat. int. vir. & vxor. lib. 5. C. titu. 16. l. 3. §. non tantum, eod. in P. Vlp. l. apud Celsum, l. 4. §. Iulianus, de dol. mal. excep. lib. 44. P. titu. 4.
e l. Papinianus, l. 24. de donat. int. vir. & vxo. P.

in volũtate perseuerauerint vsque ad mortẽ,qua ratæ fiunt, & confirmantur[a]
moriente eo,qui donauit ante donatarium,vt etiam reuocatæ censentur præ-
moriente donatario ei,qui donauerat causa mortis[b], vel vna ambobus mo-
rientibus[c]. Item secundo, illæ donationes inter coniuges inter viuos pro- 5
hibitæ tantùm censentur, per quas donatarius inuenitur factus locupletior:
alioquin minuta illa,quæ donantur,& alia donata consumpta, cùm reuocari
oportet donationes non restituuntur: nisi in quantum locupletior is fa-
ctus fuerit[d]. Quocirca nec fructus rerum ita donatarum percepti & con-
sumpti restituuntur, si is qui dedit, non factus sit pauperior, nec is qui acce-
pit,ditior[e]: aliàs contrarium statuendum esset[f]. Hoc autem receptum est, 6
vt ait Vlpianus[g], donationes inter coniuges, inter viuos non valere, ne
mutuo amore inuicem spoliarentur, donationibus non temperantes, sed
profusa liberalitate erga se abutentes; nam vt est in antiqua paræmia, πράσω
φύλλῳ τὰ ἐρώντων δέδεται βαλάντιον, id est, *porri folio ligantur marsupia amantium.*
Atque ideo Antoninus[h], donationes in Focarias factas per milites,impro- 7
bat: ne fictis adulationibus spolientur bonis. Quippe,vt ait Ouidius[i],

inuenit artem
Fœmina,qua cupidi captat amantis opes.

Et Plautus[k], *Velut meretrix meum herum miserum, sua blanditia intulit*
In pauperiem: priuauit bonis,luce,honore,atque amicis.

Sic accommodatè Luxuria apud eundem[l], filiam se dixit habere Inopiam.
Etsi affectionis gratia in alias,etiam meretrices valeant[m]: Et in pari turpitu- 8
dine melior sit possidentis causa, vt idem Antoninus rescripsit[n], & aliis
nomothetis placuit[o]. Valdè itaque suspecta habita sunt delinimenta vxo-
ria, vtpote quæ sæpè cogant parentes iudicium ferre contra proprium san-
guinem;neque eisdem assentiendum putauit Caius[p]. Nihil furore amoris, 9
vehementius,quem retinere tantùm est philosophiæ perfectè monentis, in-
frenem & inhærentem concupiscentiam frenantis,vt ait Iustinianus[q].

Sic dum vrit amor, quis modus adsit amori[r]?

Et sicut mulierem viri, sic & virum vxoris,prouocare liberalitatem facilè
blanditijs creditur[s]. Quomodo enim arbitrabimur facultates denegaturos
coniuges mutuò,qui cupidinis illecebris peruicti propria concedunt mutuò
corpora? Et extra matrimonij sanctam castitatem, infelix cupiditatis certè
captio, quæ & propriam personam,pecuniis multò chariorem, prostituere
sæpè persuadet, quæ res & auxilio & misericordia idcirco digna habetur[t].
Proinde iustè prohibet istas liberalitates lex, & ante obseplit lubricas in 10
paupertatem vias: satiúsque visum sic iuueniles coërcere calores, ne cupi-
ditati dediti tristem exitum sentiant[v]. Neque enim inhibetur, vt inter
maleuolos, vel infestos donatio, sed vt inter coniunctissimos: ne affectu ni-
mio fiat alter pauperior[x]. Reliqui namque contractus, præter donationem 11
sine fraude prohibitionis initi, permittuntur coniugibus, ex quibus paupe-
riores non redduntur[y]. Accedit quòd, vt ait Sextus Cecilius[z], futurum 12
esset discuti matrimonia, si qui donare posset, detrectaret coniugi: atque
tandem venalia fore matrimonia, nempe quia his donationibus, veluti
prætio retinerentur: coactæque essent metu dissidij donationes aduersum
propriam naturam:quæ liberalitatis & extra coactionem sunt[a]. Neque enim
in necessitatibus liberalitas constituitur[b]. Minúsque libera matrimonia,
quàm eorum exigit natura, essent[c]. Atque antiqui amorem honestum 12
solis animis, sine fæce hac liberalitatis constare æstimarunt[d]: amor etenim
quippiam spiritale, qui simoniam vel gratiam promercalem non habet, vt
notat Panormitanus[e]. Adiiciam puellarum leue & facile ingenium,fraudi- 14
bus vel metu vel voluptate maritorum expositum[f], & volubile,

Vt corpus tenerum,sic mens infirma puellis.
Fortius ingenium suspicor esse viris[g].

Sic

a l. 1. & 3. l. ex verbis, l. 24. & l. pen. eod C. Vlp. l. si cũ seruum, l. 0. § eo. cum 2 ll. seq eo. P.
b l. a marito. l. 18. eo. C. l. 1. de donat. caus. mort. §. 1. de donatio. P.
c l. si inter virum, de reb. dob. in P.
d Dioclet. & Maxi. in l. de his quæ, l. 17, de don int. vir. & vxo. C. Marc. l. si mulier. l. 6. Caius, l. quod, l. 7. Vlp. l. quod autem, l. 8. cum suis §§. eo. in P. l. sicut, eod. C. l. ex animo cum 2, seq. eod. P.
e Alexan. Imp, in l. si fructus, l. 8. C. eod. de donat. int.
f l. 4. & l. si sponsus, §. concessa, & §. si maritus, eod. in P.
g Vlp. l. 1, eod. P.
h Antoni. in l. 2. de donat. int. C.
i Ouid. 3. de arte aman.
k Plau. in Trucul.
l Plau. in proœ. Trinumi.
m l. affectionis, & l. donationes, de donat. in P.
n Anto. l. 2. de cond. ob tur. caus. lib. 4. C. titu. 7.
o l. transactione finita, C. de trans. l. si seruum, §. de illo, de verb. oblig. l. in pari, causa, de reg. iur cum similib.
p l. 4. de inoff. test. P.
q §. illud quoque, quib. mod. nat. effic. legit. coll. 6.
r Virg. Eglo. 2.
s l. fin. si quis aliq. test. prohib. in P. l. fin. C. eod. titu.
t l. 3. de Sc. Claud. C. §. fin. de success. subl. quæ fieb. per bono. vendit.
v l. si. §. filius autem, de bon. quæ lib. li. 6. C, §. optimam, de non elig. sec. nub. in auth.
x l. si id quod, §. si quis, & §. quod legatarius, de donat. int. vir. & vxo P.
y l. si spõsus §. circa, & l. si vir vxori, de don. int. vir. & vxo.
z l. 2. eod. P.
a l. donari, de regu. iur, l. 1. & l. donari, de donat. in P.
b l. 4. de adimẽ. leg. P.
c l. 3. de inutil. stip. C. l. si ita stipulatio facta fuerit, & l. Titia, de verb. oblig. in P. c. cũ apud, & c. cùm locum, de sponsal.
d Vlp in l. 3. de don. int. vir. & vxo. P.
e Panor. in c. quanto, de iudic.
f §. quĩtum, de æqual. dot. in auth. Aristo. 9. de animal. l. prin. l. cum multę, de donat. ant. nup. C.
g Ouid., epist. Hero ad Leand.

Sic Tibullus [a], de Neæra loquens,

Sed flecti poteris, mens est mutabilis illi.

Et Virgilius [b],

Varium & mutabile semper,

Fœmina.

15 Ad extremum, si hæ donationes simplices permitterentur, arbitrati sunt nomothetæ futurum, vt liberorum contemneretur cura [c], aduersum præ-
16 scriptum legis, quo mandatur, vt quisque suam sobolem nutriat [d]. Hinc sequitur, donationes pari calculo esse improbatas, quæ ante matrimonium
17 quidem fiunt, sed quæ conferuntur, vt valeant eo secuto [e]. Demunt tamen aliquos casus interpretes, vsu & moribus ratione aliqua receptos: veluti si maritus sit plebeius diues, qui vxorem cui donat, accipiat nobilem: si senex & capularis, vxor adolescentula [f]. Quia hæc non videtur simplex, sed remuneratoria donatio, ob alia, quàm ob matrimonij affectionem: & remunerationes aliam habent vim, quàm simplices donationes, valéntque inter personas, à quibus simplices reijciuntur [g]. Et in nobilem vxorem plebeius conferens donationem, non tam eam vxorem munerare censetur, quantùm sibi affinitatem proximorum eius comparare: cùm principium affinitatis vxor sit [h]. In iuuene alia vtilitas quàm matrimonij seni accedit, nempe quod quodammodo iuuenescat calore illius: sicut legimus conquisitam Dauidi Abisai [i] puellam pulchram Sunamitidem, vt cum eo dormiret, & calefaceret eum. Alioquin enim satis commodè propter senectutem retineri matrimonium non potest sine largitione, quæ ideò expresè permittitur, ne diuortiũ
18 fiat, vt expresè notat Caius [k]. Valebunt itaque & donationes, quæ & donanti aliquam adferunt vtilitatem, quibus pauperior fieri non videtur: veluti si ad dignitatem [l] comparandam viro donet vxor, exprimatúrque & dignitas, & quantum donetur. Ex ea enim vxor consequitur vtilitatem dignitatis, cùm radiis mariti refulgeat [m]. Compati etiam aduenientibus casibus, & infortuniis coniugis non est alienum à iure [n]: & ideo in refectionem ædium exustarum vxoris aliquid elargiri permittitur [o]. Multa etiam vxori donata tenent, vt vestimenta [p], monilia, fructus alimentorum causa, & huiusmodi pleraque, quæ non iure donationis solùm, sed ob officiũ
19 maritale, quòd ad ea tenetur, vt ad onera, sustinentur. Annotandum tamen obiter moneo, interdum vestes prætiosas & plures comparari à marito, quæ, si præmoriatur vir, vel ea præmoriatur viro, mariti hæredibus, vel ipsi superstiti restitui debent, quotidianis tantùm vxori relictis [q]: videlicet quando simpliciter concessæ sunt prætiosæ vestes vxori, & pro vsu. Alioquin autem si eo animo vt perpetuò vxoris essent, sint datæ & traditæ, nec mortis tempore reuocatæ, mulier, & eius hæredes eas retinent: sicuti & quando seruo vestimentum datur, ea distinctione vtimur [r]. Siquidem nisi exprimatur clarè donatio vxoris causa, comparata ad vsum tantùm, non donationis causa, censentur: & proinde ea mortua, sub mariti sunt dispositione [s]. Vt non inutile legatum earum sit factum vxori [t], quod nullum alioquin esset, si res quæ eius esset, iam eidem legaretur [v]. Semel enim meum, ampliùs fieri nequit meum [x], cùm dominium, non nisi ex vna causa ad nos pertinere possit, etsi in possessione diuersum statuatur [y]. Vt præsumatur tantùm, concessio huiusmodi facta vxori, vsus, non donatio, iuris vrgentissima præsumptione: qua neminem suum iactare voluisse colligitur [z]: idem cùm sit donare ac
20 perdere [a]. Hæc eadem & de torquibus, armillis, bullis, aliisq; monilibus, quæ vxori ornamenti causa conceduntur, dicenda censeo, obseruata eadem distinctione: nisi municipalis lex, vel conuentio in matrimonij præludiis,
21 vel in tractatione aduersetur. Dummodo & illud singulare Bartoli [b] notetur: statutum municipale vel mores quibus lucro huiusmodi esse dicuntur vxoribus, non esse intelligenda de pretiosis, sed de vulgaribus monilibus

a Tibull. 4. lib.
b Virgil. 4. Aeneid. & c. forus, de verbo. sig l. fin. de inoff. testa. C. ca. de viduis. in 2. 27. q. 2.
c l. 2. de donat. int. vir. & vxo. in P.
d l. 2. de infan. expos. C. ite de alen. lib. & de lib. agnos.
e l. quod sponsæ, de don. ant. nup. C. cũ simil.
f Nicol Boër. in cõs. Bitur. titu. de consuetu. matrimo. & dotis §. 1. Franc. de Curte, cons. 6. Feud. incip. quod notabile. Bart. Bal. Iason, in l. si ita stipulatus, §. si tibi nupsero, & in l. diuortio, de verb. oblig. in P.
g l. si pater §. fin. & l. Attilius Regulus, de donatio. in P.
h l. 4. de grad. affinit.
i 3. Reg. c. 1.
k Caius, l. vel propter, iuncta, l. præced. de donat. int. vir. & vxo. in P.
l l. quod adipiscendæ, eod. P.
m § fin. de consul. in authē. l. mulieres, de dignita. li. 12. C.
n l. si cum dotẽ, 22. §. si maritus, sol. matrim. P.
o l. quod si vir, de donat. int. vir. & vxo. in P.
p l. si mulier ex pecunia, §. fin. eod. l. mutus, §. fin. de iur. dot. in P.
q Barth. in l. pen. §. si quis vxori, sol. matrim. Angel. cons. 101. Paul. Castren. cons. 284. Bald. l. cùm te, de donat. ant. nupt. num. 3. & 4. Boëtius late, in cõment. ad cons. Bitur. in tit. de consuetu. matrimo. & dot. Decis. cap. Tholo. 336.
r l. id vestimentum, l. 26. de pecul. in P.
s l. si quid earum, l. 45. in princ. & §. 1. de leg. 3. l. qui concubinam, l. 29. de leg. 1.
t l. hoc legatum, l. 41. de leg. 3.
v l. proprias res, C. de lega.
x §. sic itaque discretus, de actio. l. nemo rem suam, de verb. oblig.
y l. 3. §. ex pluribus, de acq. possess. P. c. inter dilectos, de fid. instrumen.
z l. cùm de indebito, §. 1. de probat. in P.
a l. si filiusfa. de don. in P.
b Bart. in l. quamuis, de aur. & arg. leg.

& vestibus: quod quamuis subobscurè notet Bartolus, tamen Nicolaus Boërius secundum eam sententiam iudicatum fuisse scribit [a]. Quæ æquitatem eam habere mihi videtur, qua municipalia statuta, quoad fieri potest, iuri communi sint concilianda, & quia quæ iuris singularis non trahantur facilè ad consequentiam [b], vtq; stricti iuris non prorogentur ad similia [c].

a Nicol. Boër. ad consuet. Bitur. tit. de consuet. matri. & dot. § 4.

b Paul. ... quod verò contra, l. 13. de legi. lib. 1. P. titul. 3.

c l. quicquid adstringendæ de verb. oblig.

De secundis nuptiis. Cap. 26.

Lib. 5. C. tit. 9. Lib. Decret. 4. tit. 1.

1 Nuptiæ secundæ non sunt improbæ.
Tertullianus malè secundas reprobat nuptias.
2 Nuptiæ secundæ cur non benedicantur.
3 Nuptiæ secundæ & plures, repetitæ dicuntur.
4 Nuptiarum primarum, & repetitarum differentiæ.
Nuptiæ secundæ quamuis permissæ, verè tamen fornicationes.
5 Nuptiæ secundæ intemperatæ habitæ Ethnicis.
6 Nubebant viduæ publicis festis, non virgines, quare.
7 Nuptiæ repetitæ Moscouitis permissæ, sed vix habitæ legitimæ: tertias sine causa nō permittunt: quartas à Christiano alienas putant.
8 Nuptiæ repetitæ quando & quomodo, & num semper permissæ in Orientali ecclesia: & repetentium pœna.
9 Nuptiæ primæ benedicuntur, non secundæ.
10 Vxor sacerdotis Iudæorum & Ethnicorum esse nequibat vidua: nuptias sacerdos non repetebat.
11 Bigamus, & qui viduam duxit, non potest promoueri ad sacros ordines.
12 Relictum, si non nupserit, viduæ prohibet nuptias, in virgine valet, spreta etiam conditione.
13 Mater ad secundas transiens nuptias, non reuocat donationes filijs factas propter ingratitudinem, paucis exceptis causis.
14 Pecuniæ piæ debitæ maritandis pauperibus, non debentur pro maritandis viduis, sed pro primò nubentibus.
15 Contributio taleæ, quæ debetur pro maritandis filiabus, debetur tantùm pro filiabus in primo, non in secundo matrimonio.
16 Bigamus non vtitur priuilegio clerici.
17 Secundæ nuptiæ punitæ, non primæ, si intra annum luctus fiant.
18 Annus luctus olim 10. nunc 12. mensium.
19 Nuptiæ repetitæ intra annum luctus, suspitionem habent sinistram.
20 Nubens ante annum luctus, sacrificabat vaccam prægnantem.
21 Vir non tenetur lugere vxorem.
22 Partus num edi possit 10. 11. & 13. mense.
23 Repetendarum nuptiarum spatium & luctus, eiusdem rationes.
24 Pœna nubentium intra annum luctus iure ciuili impositæ, iure pontificio quare sublata.
25 Mulier etiam prægnans coitum desiderat.
26 Num pœna nubentis secundò sublata, censeantur ei qui intra annum nubit.
27 Miscella lex de viduitate remissa.
28 Pœnæ secundò nubentium fauore liberorum, quo ad lucra approbatæ.
29 Nouercæ superinductæ liberis, malum.
30 Nouercam superinducens liberis, consilio patriæ lege Charundæ arcebatur.
31 Nouerca vnde dicta.

32 Nouercæ

32 *Nouercæ Agrippinæ Claudij Cæsaris vxoris in vitricos crudelitas, vt suis faueret.*
33 *Nouercalia delinimenta infatuant parentes contra liberos proprios.*
34 *Nouercale odium, pro maiori.*
35 *Fœminæ secundò nubentes contemnunt bona & vitam liberorum prioris matrimonij, amore secundi mariti.*
36 *Septitiæ Trachalorum matris nuptiæ secundæ, & eius testamentum, ob contemptos priores liberos, improbata.*
37 *Nuptiarum quoque repetitarum iniuria ad maritum præmortuum pertinet.*
Morgin cap. Phaderfium. Mundium.
38 *Nubens secundò, habens ex primo filios, amittit proprietatem lucrorum quæ habuit à priore marito quocunque titulo.*
39 *Nubens secundò, nec lucra prioris coniugij distribuere potest inter liberos prioris matrimonij suo arbitrio, vel electione: quod & in viro repetente matrimonium locum habet.*
40 *Ingrati filiæ amittunt lucra prioris matrimonij.*
41 *Viduæ, quæ nuptias non repetunt, non procul à virginitate ponuntur.*
42 *Viduus vel vidua, si non repetant nuptias, partiuntur pro virili cum filijs illius matrimonij, dotis seu donationis propter nuptias seu augmenti lucra in proprietate, & de lucris alijs liberè disponunt.*
43 *Pater materue transeuntes ad secundas nuptias, filijs decedentibus prioris matrimonij, quomodo cum filijs seu alijs fratribus succedunt in vsufructu vel proprietate.*
44 *Mater non petito tutore filio pupillo, conuolans ad secundas nuptias, aut non reddita ratione tutelæ, ei non succedit.*
45 *Lucra prioris matrimonij instituto generaliter hærede extraneo à parente, censentur reseruata liberis prioris matrimonij.*
46 *Lucra quæ pater aut mater consequuntur ex morte filiorum prioris matrimonij, decedentium ab intestato, tenentur reseruare morientes alijs filijs eiusdem matrimonij, non autem si illis ex testamento successerunt.*
47 *Bona quæ coniunx transiens ad secundas nuptias habet per successionem intestati, à filio mortuo prioris matrimonij quæsita per illum aliundè, quàm ex præmortuo coniuge, sunt in illius libera dispositione, secus si veniant à præmortuo coniuge.*
48 *Infamis aliquando facta, quæ transiret ad secundas nuptias, si haberet liberos.*
49 *Nuptiæ repetitæ non priuant dote sua mulierem, nec virum donatione propter nuptias, quam vxori mortuæ dederat: sed sibi, non liberis prioris matrimonij conseruat.*
50 *Donationes quoque reciprocæ coniugum non reseruantur prioris matrimonij filijs, nec remuneratoriæ.*
51 *Pœna in bonis proprijs transeuntium ad secundas nuptias, ne possit ex his relinquere vxori, vel marito, vel vitrico, plus quàm vni ex liberis prioris matrimonij reliquerit.*
52 *Mater paterue repetentes nuptias, liberè possunt in bonis proprijs aliquem, vel aliquos liberos primi, secundi, vel tertij matrimonij instituere, relicta alijs singulis legitima & lucris suarum nuptiarum.*
53 *Coniunx qui decessit, & donauit vel legauit superstiti, potest cauere validè, ne donata subijciantur legibus reseruationis liberis priores matrimonij, etiam si superstes nubat, & potest permittere nuptias.*
54 *Filij prioris matrimonij consentientes secundis parentum nuptijs, non vtuntur posteà priuilegio reseruationis superioris.*
55 *An remitti possit pœna imposita nubentibus intra annum luctus.*
56 *Remitti non possunt pœnæ hac edictali.*
57 *Dos lucrata à marito ex statuto, vel incrementum seu augmentum lucratum ab vxore, illis transeuntibus ad vlterius matrimonium, reseruatur filijs solis illius matrimonij, vnde lucratum post mortem parentum.*

Nuptias

VPTIAS secundas detestandas non esse vt improbas & pro- 1
hibitas, ecclesia docet catholica [a] : reiicitq; in eo Tertullia-
ni sententiam, qui eas vt stuprum detestatur [b]. Permittit
enim eas Deus [c], & melius esse nubere quàm vri tradit, etsi 2
melius sit viduum castum permanere, quàm nubere & non
vri. Nec quia non benedicuntur secundæ vel vlteriores post
primas [d], ideò impiæ sunt: nam semel benedictæ cùm sint, videtur bene-
dictio durare. Nuptiarum secundarum appellatio repetit tantùm, non im- 3
mutat substantiam matrimonij: secundæ dictæ ratione proximè deficientis
matrimonij, etsi plures repetitæ sint [e]: Et ideò omnia quæ anteà explicata
sunt de sponsalibus, & primis nuptiis, dote & aliis, secundis conueniunt:
exceptis quibusdam ritibus & priuilegiis, quæ speciali calculo signabuntur.
Interest namque primùm inter primas vnicásque, & repetitas nuptias: quòd 4
primæ seu melius vnicæ nuptiæ commendentur, & laudentur: repetitæ etsi
permissæ, secundum veram rationem verè fornicationes sunt, vt ait D.Chry-
sostomus [f], & ad remedium incontinentiæ concessæ. Quod pluribus ratio-
nibus docet D. Hieronymus [g]. Et tutius visum est nubere in domino vni
soli, quàm inhonestè multos admittere [h]. Valerius Maximus [i] scribit, eas 5
quæ vno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honoratas apud
Romanos: quòd existimarent eum præcipuè matronæ, syncera fide incor-
ruptum esse animũ, qui post depositæ virginitatis cubile, in publicum egredi
nesciret: multorum matrimoniorum experientiam, quasi legitimæ cuius-
dam intemperantiæ signum esse credentes. Et Plutarchus [k], *Quid est*, inquit, 6
*quod publicis festis, veteri more, virgines non nubunt, viduæ nubunt? an quòd virgi-
nibus decorum, viduis verò multis præsentibus fœdum nubere? fœlices namque ac fau-
stæ primæ nuptiæ, secundæ verò tristes ac detestandæ. Pudet enim viuis adhuc eis, qui-
bus anteà nupserant, alios accipere, mortuos autem lugent. Quò fit, vt magis quietè,
quàm strepitu & deducentium multitudine delectentur. Dies verò festi adeò multitu-
dinem distrahunt, vt his rebus per otium interesse non posit.* Moscouitæ seu Ru- 7
theni concedunt quidem secundum matrimonium, sed vix legitimum pu-
tant: tertiam vxorem ducere sine graui causa non permittunt: quartam nec
concedunt, nec Christianum ducunt. Atque in canonibus cuiusdam Ioan-
nis Metropolitæ Moscouiæ scriptum habent, vt sacerdos si sciens tertiò ma-
trimonium expetentem coniunxerit, officio priuetur, vt narrat Sigismund.
Liber Baro [l]: Quod mutuatum est ab orientali ecclesiastica disciplina, cuius
fidem amplectuntur. Nam in canonibus Nicephori confessoris sic statui- 8
tur [m]: *Bigamus non coronatur, sed in eo punietur, vt annis duobus, sacra non partici-
pet mysteria: Trigamus annis quinque emendetur, & sic admittatur.* Nicetas etiam
Metropolitanus ad Constantinum Episcopum scribit [n], Bigamum annum à
sacrorum mysterio abstinere debere, neque eum qui preces super eos con-
cepit, cùm illis cibum sumere debere. Meminit Constantinus Harmenopu-
lus [o] Synodicæ decisionis habitæ sub Constantino Porphyrogeneta, & soce-
ro eius Romano, ab iisdem principibus subscriptæ, qua permittebatur qua-
dragenariis, si nullos ex secundis nuptiis suscepissent liberos, ad tertias per-
uenire ad prolem habendam: iis autem qui trigesimum annum haberent
pariter, etsi ex secundis sustulissent liberos, ob infirmitatem ætatis. Verùm
tam iis, quàm illis, cum ecclesiasticis pœnis (de quibus in ca. de iis, cum seq.
31. q. 1.) quartas omnino nuptias improbabat, & nullas dixit. Inseritur &
nouella Porphyrogenetæ in iure orientali lib. 2. tit. περὶ πολυγάμων, quæ in
suggestu singulis annis Constantinopoli legitur, qua prohibitum se quarto
iungere matrimonio: alioquin imminente pœna ademptionis sacræ com-
munionis, & expulsionis à sacris & ecclesia. Pari modo de tertio statu-
tum, esse illud humanæ infirmitatis, sed non honestatis Christianæ, libidinis
perturbatione vincente. Proindeq; inibi statuitur, vt qui tertiò nupserit, ad
quinquennium non sit sacræ communionis particeps, néue hoc tempus illi
contra

a can. aperiant, can. Deus masculum, ca. quod si dormierit, 31. q. 1.
b Tertull. lib. exortationis ad castita & lib. de monogamia.
c ca. hac ratione, 31. q. 1. ca. virginibus, eod. c. pen. & fi. de sec. nup. 1. carni. 7.
d c. 1. & c. vir autem de sec. nupt.
e glo. in rub. de sec. nupt. C.
f can. hac ratione, cũ 2. seq. 31. q. 1.
g D. Hierony. con. Iouinia. lib. 1.
h c. 1. de ijs qui fil. occider. cap. veniens, qui cler. vel vouen. can. quomodo virginibus, 31. q. 1.
i Valer. Max. libr. 2. c. 1. dum de nuptijs agit.
k Plutar. proble. 99.
l Sigism. Baro, in cõment. rer. Moscouit.
m lib. 2. iur. orient.
n libr. 3. iur. orient.
o Harmenop. libr. 4.

contrahatur, & posteà non ei permittatur, nisi in sola Dominica Domini
resurrectione, ieiuniis anteà expletis: atque ita tantùm permittit matrimo-
nium post quadragesimum annum, vt retulit Harmenopulus, si liberos quis
ex prioribus non habuisset. Ita in concilio Neocesariensi [a], pœnitentia sæ-
9 pè nubentibus iniungitur, prohibetúrue ne presbyteri interueniant. Hinc
secundò, iura statuunt, secundas vel repetitas nuptias ineuntes, non bene-
dici à sacerdote, cùm primæ benedicantur [b]. Et D. Ambrosius [c], *homini vnã
vxorem decreuit Deus, cum qua benedicatur: nemo enim cum secunda benedicatur.*
Quod & apud Romanos religiosum fuisse monet Plutarchus, dum ait [d]:
Eodem tempore vxor cum viro consecratur, quemadmodum multa sunt in sacris, quæ
10 *absente viro, agi nequeunt. Priore autem amissa, alteram statim superducere, tum dif-
ficile est, tum verò iniquum & impium: quare & mortua vxore, flamen Dialis se sa-
cerdotio abdicabat.* In quo simiam & mimos egerunt veræ religionis veri Dei,
in qua statutum erat [e] de sacerdote, *Virginem ducet vxorem: viduam autem, &
repudiatam, & sordidam, atque meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo,
ne commisceat stirpem generis sui*, vulgò *gentis suæ, quia ego dominus, qui sanctifi-
co eum.* Quò factum etiam, postquam receptum est in ecclesia occidentali
& catholica sine vxore esse debere, quemadmodum docuimus in impedi-
mentis, eum qui ad tractanda Dei mysteria promouetur, vt bigamus, qui
duas habuit vxores, vel qui viduam duxerit, non possit ordinari, iure ciui-
li & pontificio [f]. Sic oportet Episcopum vnius vxoris esse virum, vt ait D.
Paulus [g], id est, quod non promoueatur bigamus: non autem quòd neces-
11 sarium sit habere illum vxorem, sed negatiuè intelligendum illud. Proinde
tertiò, fauorabiliores in capiendis legatis sunt primæ, quàm secundæ nu
ptiæ: si quidem legatum in dicta conditione, *si non nupserit*, relictum virgini,
quæ nondum virum experta est, eadem remissa quanquam nupserit, debe-
13 tur: in vidua diuersum [h]. Nec mater, quæ ad secundas transiuit nuptias,
propter ingratitudinem reuocare potest donationes prioris matrimonij li-
beris factas, exemplo eius quæ inhonestè vidua viuit: cùm tamen ea, quæ
vidua ab vnico matrimonio, possit [i]. Exceptis tribus capitalibus ingratitu-
dinibus, de quibus nouella Iustiniani cautum est [k]: si filius matris vitæ in-
sidietur, vel manus impias ei intulerit, vel iacturam eidem vniuersi patri-
14 monij fuerit molitus. Accedit, quòd bona quæ relinquuntur pro pauperi-
bus mulieribus dotandis & maritandis, non possunt distribui in dotem
viduarum, quæ nubere volunt, quantumcunque pauperes sint, vt ait Bal-
dus & Guillel. Bened [l]. quia appellatio matrimonij ad nuptias primas re-
15 fertur [m]. Neque subditi clientes, qui pro maritandis filiabus virginibus
domini seu patroni tenentur pecuniam conferre, pro vidua filia iterante
16 matrimonium tenentur, vt notat Gui. Papæus [n]. Si quis etiam verberauerit
clericum vnius vxoris virum, incidit ipso iure in sententiam excommuni-
17 cationis canonis fauore cleri editi, non autem si bigamum [o]. Quartò dif-
ferre videntur nuptiæ repetitæ à prioribus, quòd secundæ puniantur, vt
exosæ à iure ciuili: duobus maximè casibus, quando intra annum luctus
fiunt, vt nimium acceleratæ, vel quando liberi ex præcedente sunt matri-
monio: vt non nuptiæ, sed præcipitatio & liberorum iniuria damnari videa-
tur. Itaque sex pœnas iure Codicis Iustinianei [p], anticipans annum luctus
incurrit, ex constitutione Gratiani, & Valentiniani, & Theodosij CCC. vt
sit infamis: 2. vltra tertiam partem bonorum suorum in dotem dare non
possit secundo viro: 3. neque ei vltra eandem tertiam partem relinquere
possit: 4. vt sit omnium supremarum voluntatum, legatorum, & mortis cau-
sa relictorum expers: 5. vt relicta à suprema voluntate prioris mariti amit-
tat: 6. vt hæreditates legitimas seu ab intestato ciuili vel honorario iure
delatas, non possit vltra tertium gradum vendicare. Hæc placuerant par-
tim [q] quoque iurisprudentiæ authoribus, quibus sanctum visum est vxorem
per

a ca. 1. de ijs qui fre quenter, 31. q. 1.
b ca. 1. & ca. vir autẽ, vel mulier, de sec. nupt. lib. 4. Decretal. titu. 21. ca. fin. 31. distin.
c D. Ambros. tomo 4. super c. 3. prior. epist. ad Timoth.
d Plut. in problem.
e Leuit. c. 21. Ezech. 44.
f ca. acutius, ca. deinde, ca. vna tantùm & ca. fin. 26. dist. c. 1. 2. 3. & fin. de biga. lib. 1. Decretal. titu. 21 § 1. vers. & neq; vxori, quom. oport. epis. & cæt. cler. ad ordina. perdu. in authen. coll. 1. titu. 6 §. sed & si quis inter &c. de nupt. coll. 4.
g D. Paul. 1. ad Timoth. 3. ca. 1. 26. distin.
h Papinia. l. cum tali, l. 71. §. Meuiæ, de cond. & demonstr. libr. 35. P. titul. 21. iunct. glo. & l. 1. 2. & auth. cui relictũ, de ind. vidui. toll. lib. 6. C. titu. 40.
i l. his solis, l. 7. C. de reuoc. donat. lib. 8. titu. 56.
k §. mater tamen, de nupt. in auth. coll. 4 tit. 1. auth. quod mater, de reuoc. donat. C.
l Guill. Bened. in c. Raynutius, ad verba qui cum alia, nume. 79. tert. par.
m l. bonæ fidei §. hoc sermone, de verb. signif.
n Gui. Pap. q. 57. in fine.
o ca. si quis suadente diabolo, 17. q. 4. c. vni. de cleri. coniuga. libr. 3. sexti Decretal. titu. 1.
p l. 1. & 2 de secund. nupt. lib. 5. C. tit. 9.
q l. 1. de ijs qui not. infa. lib. 3. P. titu. 2.

per annum virum, cuius memoria damnata non sit, elugere debere [a]. An- 18
num olim decem mensium constituentes, posteà expletum 12 [b]. Sic Oui-
dius [c],

Tempora digereret cùm conditor vrbis in anno,
Constituit menses quinque bis esse suo.
Scilicet arma magis, quàm sydera, Romule, noras.
Curáque finitimos vincere maior erat.
Est tamen & ratio, Cæsar, quæ mouerit illum,
Errorémque suum, quo tueatur, habet.
Quod satis est vtero matris dum prodeat infans,
Hoc anno statuit temporis esse satis.
Per totidem menses à funere coniugis vxor
Sustinet in vidua tristia signa domo.

Et rursum idem [d],

Annus erat, decimum cùm Luna receperat orbem,
Hic numerus magno tunc in honore fuit.
Seu quia tot digiti, per quos numerare solemus,
Seu quia bis quino fœmina mense parit.

Et paulò post,

Assuetos igitur numeros seruauit in anno:
Hoc luget spatio fœmina mæsta virum.

Suspicantur iura aliquid sinistri contra vxorem, quæ hoc tempus non ex- 19
pectauerit, veluti quæ iam viuente marito cogitauerit de violanda pudi-
citia, elegeritq; virum secundum, quem priore contempto haberet [e]. Vn-
de etsi prolis natæ consideratio nulla sit, intempestiuas tamen cohibent
iura nuptias infamia [f]. Persuasum habeo hoc anni spatium luctus habuisse
prohibitionem & pœnam infamiæ, potissimùm ratione prolis, quæ posset
esse concepta ex commixtione prioris matrimonij. Siquidem ex lege Gor-
diani [g] tristior atratúsque habitus remissam habuit infamiam in luctu, ve-
rùm acceleratio nuptiarum eandem retinuit, inustaq; labes perpetuo edicto
pudori non solùm nubenti intra id tempus, sed ei qui eãdem sciens pru-
dénsque duxisset. Suadet & sacrificium indictum secundò nubentibus in- 20
tra ea tempora à Numa Pompilio [h], vt quæcunque ante decem menses à viri
morte nupsisset, vaccam prægnantem immolaret. In remissa luctûs ne- 21
cessitate, æqualis facta est vxor viri priuilegio, qui infamis non est, si vxorem
non elugeat [i]: at remansit prolis miscendæ periculum, quod cùm natura
ipsa immineat, nulla iuris fictione potuit honestè vel legitimè obliterari.
Aulus Gellius [k] fusè disputat ex Plauti Cistellaria, Menandro, Cæcilio, M. 22
Varrone, Aristotele [l], Homero, & vsu obseruato, constitutionéque Adria-
ni Cæsaris, partim posse edi in decimo & vndecimo mense à coitu. Sed &
mirum quod ex Plinio refert [m], creditum fuisse & decimo tertio mense
posse: citatúrque Massurius author, qui scripserit L. Papyrium prætorem,
secundo hærede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse,
cùm mater partum tredecim mensibus tulisse se diceret, quoniam nul-
lum certum tempus pariendi statutum ei videretur. Macrobius etiam [n],
dum soluit quæstionem cur in compedibus vinciretur. Saturnus Romæ in
templo, refert Apolodorum dixisse Saturnum alligari per annum laneo
vinculo, & solui ad diem sibi festum, id est, mense Decembri. Significare
autem semen decimo mense in vtero animatum, in vitam grandescerę,
quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ vinculis detinetur. Iusti-
nianus tamen [o] hunc partum post 11. mensem à morte mariti editum, non
existimat legitimum, sed aliundè quàm à marito susceptum: & eam quæ
ita peperit, subiicit pœnis nubentis intra annum luctus. Narrat & Suidas [p],
cùm Demarati natiuitas fuisset denuntiata Aristoni patri, Aristonem sub-
ducta

a Paul. l. solet, 10. & Vlp. l. liberorum, l. 11. §. 1. eod.
b l. 2. C. de sec. nupt.
c Ouid. lib. 1. Fastor.
d Ouid. in 3. Fasto.
e Iustinia. §. alterum, de restit. & ea quæ par. in 11. men. nouel. 39.
f §. nam si nulla, & §. si verò rationabiliter, & §. & similiter per culpã, & §. si igitur ex prioribus, in nou. 22. §. primæ si quidem nuptiæ, de nupt. coll. 4. in authen.
g l. decreto, l. 15. ex quib. cau. infa. irrog. lib. 2. C. titul. 12.
h Plut. in Numa.
i l. vxores, l. 9. de ijs qui not. infa. libr. 3. P. titu. 2.
k Gell. lib. 3. cap. 16.
l Aristot. lib. 7. de historia animal. cap. 4.
m Plin. libr. 7. cap. 5.
n Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 8.
o Iustin. Nouel. 39. § fin. de restit. dot. & ea quæ par. in 11. men.
p Suidas, in Demarato.

ducta ratione, quòd à nuptiis nondum elapsi essent decem menses, negasse hunc suum esse filium, atque vt nothum abdicasse. Verùm hîc inter viuos coniuges potuit coniunctionis anticipatæ haberi certior obseruatio.
23 Quare cùm intra hæc tempora anni à morte mariti, partus conceptus nasci possit, per id tempus abstinendum prætor censuit, à nuptiis, & ad tempus, quo solet lugeri, se retulit propter turbationem sanguinis, vt notat Vlpianus [a]. Probátque sententiam Pomponij eam, cui lugendi solemnitas remissa est, quæúe intra legitimum tempus partum ediderit, posse se statim nuptiis collocarè, non aliter. Sic enim familiæ diuersorum maritorum, & bona iniustè, reíquepublicæ damno [b], commiscerentur, & secundo marito conceptus ab alio succederet, & natus sub altero marito vt eius filius habitus, patris hæreditate priuaretur: quod certè valde iniquum est. Atque hæ pœnæ respiciunt maximè fauorem liberorum non-
24 dum natorum, non nuptiarum contemptum vel improbationem. Remissæ tamen hodie iure pontificio, permissæq; nuptiæ intra illud lugendi tempus [c], ad euitandam delinquendi occasionem: satius enim visum est permittere acceleratas nuptias, quibus homo, nempe liberi nondum nati &
25 familia commixta offenduntur, quàm peccari in Deum. Desiderat namque coitum mulier, etiam quæ concepit. Sic enim Aristoteles admonet [d], solam animalium mulierem, & equam grauidam, coitum pati. *Homo enim,* inquit, *sua natura perfœcundum animal est: aliquid etiam in vtero tum spacij, tum excrementi superest, quanquam non tantùm, vt vel alterum possit alere: mulier*
26 *itaque ob eam causam coitum recipit*. Quanquam non me latet Odofredum [e], & alios [f] existimasse, pœnas has nec iure canonico esse correctas in nubentibus intra annum luctus, & ita obseruari in Italia: neque ideo minus verum esse & legitimum matrimonium, quia non matrimonium per iura, sed acceleratio puniatur: Sed & illis accederet, quòd ex causa etiam matrimonium contractum suspendi possit in concubitu, veluti donec à menstruis purgata sit vxor, & recens editus partus ablactetur [g]. Cui sententiæ lubens subsctiberem, nisi me remoraretur delinquendi occasio, cui via aperiretur, si mulieres continere non valentes, metu ne amitterent hæc lucra, & metu pœnarum, ad tacitam & secretam pollutionē & scortationem declinarent [h]. Qua ratione arbitror melius reipub. consultum iri, si re-
27 mittantur. Vtárque hac in re contra Iustinianum rescripto eiusdem & sanctione [i], per quam licet, sublata lege Iulia Miscella, mulieribus viduis, etiam maritorum suorū interminatione spreta, quæ viduitatem eis indicit, & non dato sacramento, ad secundas migrare nuptias: & nihilominus ea percipere, quæ maritus dereliquit, pœna cessante, siue habeat liberos, siue non habeat. *Augeri enim,* inquit, *magis nostram rempublicam, & multis hominibus*
28 *legitimè progenitis frequentari, quàm impijs periurijs affici volumus.* Cæterùm aliæ sunt pœnæ secundò nubentibus impositæ, nec in odium quidem nuptiarum, sed ad vtilitatem liberorum iam ex prioribus nuptiis susceptorum, & vt prospiciant leges, ne iniuria eis secundis nuptiis inferatur: quæ certè nullo modo sublatæ sunt, pertractatæ in l. fœminæ, & sequentibus legibus, de secund. nupt. C. Idcirco hæ pœnæ communes sunt, tum mulieribus, tum viris secundò nubentibus [k]: vterque enim irrogare damnum liberis secun-
29 do matrimonio videtur. Nam quod ad virum pertinet, qui nouercam superinducit filiis, quantum noceat vulgò cognitum est, & ex probis authoribus constat: vt Menander absolutè dixit [l],

δεινότερον ἄλλον οὐδὲ μητρυιῆς κακόν,
Nullum maius malum nouerca.

a Vlp. l. liberorum, l. 11. §. 1. de ijs qui not. infa.

b l. super statu, de quæstio. C. l. 1. §. quamuis, de ven. inspic. in P.

c c. pen. & fin. de secun. nup. & ibi interpres 1. ad Corinth. 7. glo. fin. in l. 1. de sec. nupt.

d Aristot. lib. 4. de generat. animal. c. 5.

e Odofred. in l. 1. C. de sec. nupt.

f glo. in l. decreto, in verbo contrahere, ex quib. cau. infam. irrog. C.

g ca. ad eius verò cōcubitum, §. distin.

h Pan. in c. fin. num. 1. de secun. nupt.

i Iustin. l. 2. de indic. vid. toll. libr. 6. C. titu. 40.

k l. Generaliter, l. 5. de sec. nupt. C.

l in senten. comico. Græcor. c. 24.

Sibaritis tulit legem Charundas, vt qui liberis nouercam superinduxisset, à consilio senatus & patriæ submoueretur: nunquam ab eo existimans patriam recta ac salubria consilia sperare posse, qui liberis olim proprius malè consuluisset [a]. Dixerunt antiquorum quidam nouercam, quasi nouam arcam dici [b]. Melius tamen meo iudicio, quasi νέα ἀρχή, noua vel recens princeps: ea enim in domum traducta mariti, prioris matrimonij liberis nititur abrogare imperium, vt sibi & suis arroget: statim instituens bellum & odium irreconciliabile in eos, quos suis impedimento esse arbitratur. 30 31

a Diod. Sic. libr. 12. Biblioth.
b glo. in §. socrum, de nupt.

Vt Agrippina à Claudio Cæsare superinducta liberis, strenuè protinus dedit operam, vt suus filius Domitius Nero à Cæsare adoptaretur, & id consequuta ei imperium parens, statim è conspectu patris subduxit Germanicum è prima vxore natum: atque verita, ne contrà, quàm moliretur, accideret, immedicabile venenum marito, Locustæ veneficæ ope, in boleto porrexit [c]. Dehinc & Germanicum, & eius sorores interfecit, abscondito mariti testamento [d]. 32

c Dion Cassius, libr. 60.
d Xiphili. in Nerone.

Et sæpè nouercalibus delinimẽtis infatuati mariti, coguntur iudicium ferre contra proprium sanguinem, & filios exhæredare [e]. Euripides [f] illud ipsum insigniter exprimit, 33

e l. 4. de inoff. testa. in P.
f Eurip. in Alceste.

> Ἐχθρὰ γὰρ ἡ πιῶσα μητρυιὰ τέκνοις
> Τοῖς πρόσθ', ἐχίδνης οὐδὲν ἠπιωτέρα, i.
> *Inimica enim est subiens nouerca liberos*
> *Priores, vipera nihilo mitior.*

Abiit in prouerbium, pro truci inimicitia, nouercale odium: & apud Cornelium Tacitum [g], nouercales manus. Et pro insigni malo, nouerca: vt, 34

g Cor. Tac. in 1.

> *Dies quandoque parens, quandoque nouerca.*

Nec potuit Canidiæ veneficiæ odium supremum exprimere significantius Horatius [h], quàm illo versiculo,

h Horat. libr. Epod. od. 5.

> *Quod, vt nouerca, me intueris?*

Nec solùm liberis alienis nouerca nocet, verùm & sæpe quæ nuptias repetit, propriis officit; & fœminæ immoderatæ & intemperantes plerunque nouis maritis, non solùm res filiorum, sed etiam vitam addicunt, vt ait Constantinus Cæsar [i]. Ideo cùm Septitia mater Trachalorum, filiis irata, & in contumeliam eorum, cùm iam parere non posset, Publio seni admodum nupsisset, posteà quoque vtrumque testamento præteriisset; aditus Augustus, & nuptias mulieris, & suprema iudicia improbauit [k]. Nec patitur etiam Iustinianus [l], genitores qui sese secundis nuptiis deuouerint, irrationale odium ad priores liberos forsitan habentes, sine iusta ratione ingratitudinis, insimulare: neque innocuam posteritatem iniuriis afficere. 35 36

i l. lex quæ tutores, l. 22. §. lex enim, de admini. tuto. libr. 5, C. titu. 37.
k Val. Max. lib. 7. c. 7.
l Iustinia. l. fin. vers. pen. de sec. nup. C.

Nuptiarum quoque secundarum etiam iniuria visa est pertinere Iustiniano ad maritum mortuum, cuius animam per eas contristari ratus est [m]: vt opinor, quia animis constat amor verus coniugalis [n], & animi sunt immortales. Et proinde, indiuiduum amorem perpetuum esse existimamus: vt & Langobardi, qui redimendam vxorem, ab hæredibus prioris mariti, per secundum maritum prætio statuerant. Sic enim lex apud illos sancita per Rotharium regem, in hæc verba [o]: *Si quis filiam suam, aut quamlibet parentem in coniugio alij dederit, & contigerit casus, vt illi maritus moriatur: potestatem habeat illa, si voluerit, ad alium maritum ambulandi liberum tantùm. Secundus autem maritus, qui eam tollere disponit, de suis proprijs bonis medium pretij, quantum fuerit dictum, quando maritus primus eam desponsauit, pro ipsa meta dare debet ei, qui hæres proximi mariti prioris esse inuenitur: etsi noluerit accipere habeat ipsa mulier, Morgin cap, & quod de parentibus eius adduxerit, id est, Phaderfium. Parentes verò eius potestatem habeant eam dandi ad alium maritum, vbi & ipsa & illi voluerint. Et Mundium eius prioris mariti non habeant parentes, pro eo quòd denegarunt voluntatem suam: ideo redeat Mundium eius ad parentes proximos,* 37

m §. quæ verò, de nupt. in authen.
n l. 3. de dona. int. vir. & vxo. P.
o l. si quis filiam suã, de sponsal. libr. 2. legum Lãgobard.

qui prius eam ad maritum dederint : etsi parentes eius non fuerint legitimi , tunc Mundium eius mulieris , ad curtem regis pertineat. Et si talis fuerit mulier, quæ maritum non vult, aut non possit habere: sit in eius potestate, ad quem Mundium de eo pertinet. Et si ille eam malè habuerit , vel tractauerit , & probatum fuerit, tunc liceat ei ad parentes suos reuerti : etsi parentes non habeat[l], *ad quos ipsa reuertatur , ad curtem regis habeat refugium , & Mundium eius regis sit* , hæc apud
38 Langobardos lex. Iure ciuili mulier, quæ susceptis ex priore matrimonio liberis superstitibus, transit ad secundum, etiam post annum luctus, amittit proprietatem rerum , quas ex facultatibus , priorum maritorum perceperit , siue iure sponsalium , aut solemnitate nuptiarum , aut donatione causa mortis , vel legati , vel fideicommissi titulo; easque vel ad omnes liberos prioris matrimonij , vel ad vnum illorum , conseruata aliis legitima, tenetur relinquere, solo vsufructu penes illam remanente, quandiu vixerit, sublata alienationis potestate, vt sanxerunt Gratian. Valentin. & Theodosius [a]. Deinde & illi inhibita harum rerum inter liberos distri-
39 butio, vel electio alicuius ex liberis : atque omnibus quia omnibus æquè irrogata iniuria, repetitione matrimonij , per legem fuerunt distributa [b]. Quæ & in marito repetente nuptias locum habet, vt amittat lucra omnia quæ ex priore matrimonio, & vxore , cuius extant liberi, siue nomine dotis, vel alio titulo consequutus est, & ea teneatur relinquere iisdem liberis, nec eligere quemquam ex illis possit [c]: sed illi à lege vocati, etsi hæredes non fuerint patris, ea consequantur [d]. Nisi ingrati sint parentibus [e].
40 In fauorem quippè liberorum hæc donata vel relicta creduntur. Et quanquam speciem indictæ viduitatis, hoc videatur habere improbatam: tamen cùm magis cura liberorum, quàm viduitas iniungi videatur, æquissimè recipitur, vt ait Terentius Iuriscon [f]. Remittitur namque hæc pœna subla-
41 tis liberis prioris matrimonij [g]. Atque optimum, laudabile, & dignum visum est Iustiniano [h], vt mulieres ita honestè se habeant , quatenus quæ semel ad virum venerunt, seruent inuiolatum morientium torum : *Et huiusmodi*, inquit, *mulierem & miramur, & laudamus pariter, & non procul à virginitate ponimus : non tamen vt ideo secundæ inhibeantur nuptiæ illis , quæ continere*
42 *non possunt*. Quod si non conuolet ad secundas nuptias maritus superstes, vel vxor in lucro dotis, & donationis propter nuptias, vnà cum liberis partem succedendo faciet in proprietate quoque [i]. Et potest liberè eadem quæ ex lucro prioris matrimonij capit abstinens à secundo , liberè alienare, vel liberis, vel extraneis distribuere. Neque possunt liberi reuocare, vel petere alienata, nisi intestatus intestatáue decesserint : quo casu quæ non
43 alienata reperiuntur, petunt filij, & ex illis nepotes [k]. Et ex lege Theodosiana [l], ita demum filio, pleno iure, succedebat, si post mortem filij non repetebat nuptias:at lege Iustiniani , succedit , etsi secundo nubat , in vsu fructu, vt diximus, si alij filij sunt prioris matrimonij , & in proprietate , si non sint: siue filij prioris matrimonij mortui sint ante secundas
44 nuptias, siue post secundas matris nuptias [m]. Dummodo transiens ad secundas nuptias , si legitimam suscepisset tutelam filiorum , prouideat
45 dari tutores filiis : alioquin eorum successione priuaretur [n]. Fauore liberorum receptum nouellarum iure est, vt instituto hærede extraneo generaliter, non censeantur ea lucra illi relicta nec translata, nisi expresse in alios transpositio fiat, sed præsumatur testator reseruasse liberis [o] : quamuis iure Codicis aliter fuisset receptum [p]. Sed & receptum est ex communi
46 & certiori interpretum calculo [q], etiam ea quæ pater vel mater consequitur ex bonis filij primi matrimonij decedentis, cùm hodie [r] illis succedant in proprietate , vnà cum aliis filiis , teneri reseruare aliis filiis eiusdem matrimonij, nec posse alienare, scilicet si ab intestato successerint : diuer-

a l. fœminæ, l. 1. in prin. & §. 1. & authē. in donatione, de secun. nupt. C.
b §. si vero expectet, vers. veniēt autem, de nupt. in auth. auth. lucrū, de sec. nupt. C.
c l. generaliter, l. 5. iunc. auth. lucrum, de sec. nupt. C. §. hoc autem, de non elig. sec. nub. in authen. coll. 1. titu. 2.
d d. l. generaliter §. 1. de sec. nupt. authen. hæres, eod. tit.
e d. auth. hæres, de secun. nup. C. § si verò expectat, & §. quoniam infirmas, & § soluto , de nup. in auth. coll. 4.
f l. sed si hoc, l. 62. §. fin. de cond. & demonst. P.
g l. fœminæ, §. illud, de sec. nupt. C.
h § cùm igitur, vers. optimum, de non elig. sec. nub. in authen.
i auth. si tamen abstineat, de sec. nup. C § quia verò mulieres, vt fiat fil. &c. in auth. coll. 9. constit. 7. §. soluto igitur de nupt. coll. 4.
k l. si quis, l. 8. §. illud, etiam, de sec. nupt. C.
l l. mater quæ defuncto, l. 9. ad Sc. Tertull. lib. 6. C. titul. 55.
m d. l. fœminæ §. illud, de sec. nupt. C. §. hinc nos, de nup. coll. 4. in auth.
n l. omnem matri, l. 6. ad Sc. Tertull. C.
o §. deinceps, & §. soluto, de nupt. coll. 4. constitu. 1. auth. nunc autem, de secun. nupt. lib. 5. C. titu. 9.
p l. si quis prioris, l. 8. §. certum esse sancimus , de secun. nupt. C.
q auth. defuncto, ad Tertull. C. §. consequutus, de hæred. ab int. ven. coll. 4.
r glo. in l. fœminæ, §. illud, in verb. possessione delata, & ibi Bart. latè videndus, qui contra sol uit de sec. nupt. C. l. matre quæ defuncto, l. 5. ad Tertull.

ſum enim, ſi ex teſtamento illorum, vel codicillis, vt quilibet extraneus [a],
habuerint; quia videtur remiſiſſe iniuriam filius [b]. Verùm obſeruandum 47
eſt, quando mulier, vel vir, qui nuptiis ſecundis ſe coniunxerunt, ſuc-
cedunt ab inteſtato filiis prioris matrimonij, ex bonis quidem quæ fue-
runt ex priore coniuge mortuo, per mortem filij ad ſe peruenientibus,
nihil poſſe retinere, ſi alij fratres ſint. Cæterùm bona quæ aliundè filio
præmortuo peruenerant, & in quibus cum fratribus defuncti ſuccedunt,
illis quæruntur: nec reſeruant inuiti prioribus liberis fratribus defuncti,
auth. ex teſtamento, de ſecund. nupt. C. ibi, quæ ex paterna ſubſtantia,
&c. iunctis ſſ, ex quorum corpore ſumpta eſt auth. Sed & pater qui
habet vſumfructum in bonis aduentitiis filij [c], & maternis, eo non priua-
tur, ſi tranſit ad ſecundas nuptias [d]. Sed & Gratianus, Valentinianus, & 48
Theodoſius [e] voluerunt habentem liberos mulierem, ad ſecundas nuptias
tranſeuntem, infamem quoque eſſe: ſicut de ea diximus, quæ intra annum
luctus nubebat, niſi à principe gratia infamiæ fieret, & illa medietatem
omnium bonorum, quæ eſſent tempore nuptiarum, iiſdem filiis titulo
donationis ſimplicis & irreuocabilis largita fuiſſet; cuius tamen vſumfru-
ctum dum viueret retinere poterat. Obſeruandum tamen hîc eſt, de lucris 49
agi ex priore matrimonio procedentibus, vt liberorum ex eo natorum
commodis reſeruentur: non autem de iis quæ redeunt ſoluto matrimo-
nio ad coniuges, quæ illorum ante coniugium erant, vel nomine illorum
data. Siquidem donatio propter nuptias, quam vir ſuperſtes retinet, quam
tenebatur mulieri dare, ſi prior deceſſiſſet, ſibi non liberis cedit. Sicut &
dos, quæ, mortuo marito, ad vxorem rediit, non quæritur prioris matri-
monij liberis, ſiue ab ea, ſiue ab alio eius nomine data fuerit, vt notat
imperator Zeno [f]. Sunt enim hæc propria patrimonia viri & vxoris, dóſque
in patrimonij nomen tranſit [g]. Quod & de donationibus reciprocis inter 50
coniuges excipiendum eſt, vtpote quæ compenſationis non lucri nomine
potius cenſeantur [h], & permutationis [i], itidem & in remuneratoriis dona-
tionibus, vt pro lucris non habeantur [k]. In propriis autem bonis, qui, 51
quæúe habet ex priore matrimonio liberos, & in coniugium aliud tranſit,
alias pœnas patitur: nempe quòd non poſſit ſecundæ vxori, vel marito
repetito, vel ex illis vitrico nomine donationis propter nuptias, ſi vir
vxori dare, vel ſi mulier dotis cauſa, vel vitrico, teſtamento, vel alio mo-
do donare, plus quàm vni ex liberis, cui minus dederit, prioris matrimo-
nij. Quod ſi aliter factum ſit, datum reuocatur: & ex conſtitutione Leo-
nis & Anthemij [l], quod excedit ad liberos prioris matrimonij, æqualiter
diuidendum redit; & ſecundum conſtitutionem Iuſtiniani [m], etiam cum
ſecundi matrimonij liberis partiendum. Quæ tamen emendata fuit nouel-
la [n], & ſecundum priorem Leonis & Anthemij ſtatutum, vt ad ſolos prioris
matrimonij liberos, quibus ſolis, ſecundis nuptiis irrogata videbatur iniuria,
contemptaúe cura, pertineret. Fit autem æſtimatio portionis relictæ vel con-
iugi ſecundo, vel vitrico, & eius quod filio prioris matrimonij relinquitur,
habita ratione ad bona quæ ſunt binubo tempore ſuæ mortis [o]. Poſſunt tamē
pater aut mater, qui liberos ex priore & ſecundo vel vlteriore habent matri-
monio, reſeruatis ſingulis lucris ex ſingulis matrimoniis receptis, in propriis
bonis, aliquem vel aliquos, ſiue prioris, ſiue ſecundi matrimonij præferre,
dummodo reliquis legitimam relinquāt: quia ſi inteſtati deceſſerint, & bona
propria inter omnes cuiuſuis tori fuerint, deductis lucris, diuiduntur [p]. Neq; 53
omittendū eſt, coniuges qui prædeceſſerint factis donationibus, vel legatis,
vel lucris, ſuperſtitibus relinquentes, poſſe prouidere, ne liberalitates illæ in
priores pœnas incidant, ſi tranſeat ſuperſtes ad aliud matrimonium: quippe
quòd receptum ſit, expreſsè donantem hoc poſſe prohibere, permittendo
expreſsè, vel tacitè, vxori vel viro, cui relinquitur ad alias peruenire nuptias,
vt

a auth. ex teſtamento, C. de ſec. nupt. §. huic nos, de nup. in auth. §. cùm igitur, de non elig. ſecun. nub. in auth.
b §. fin. de iniur. ap. Iuſtinia.
c §. igitur, per quas perſo. cuiq; acqui. l. cum oportet, de bon. quæ lib. C. l. 1. de bon. mater. C.
d Iuſtin. in l. fin. de bon. mater, C.
e l. ſi qua mulier, ad Sc. Tertull, libr. 6. C, titu. 55.
f Zeno, l. ſi liberis, l. 18. de donat. ant. nup. lib. 5. C. tit. 3.
g l. 3. §. fin. de minor. P.
h Vlp. l. quod autē, l. 8. §. ſi vir, de donat. int. vir. & vxo. lib. 24. P. titu. 1, l. ſi pater puellæ, C. de inoff. teſta. l. de fideicommiſſo, C. de tranſact.
i l. ſed etſi lege, §. cōſuluit, de petit. hæred. in P.
k l. quod in vxorem, de neg. geſt. C. l. ſi quis pro vxore, l. 22. de donat. int. vir. & vxo. in P. l. Attilius Regulus, de donatio. in P.
l l. hac edictali, l. 6. C. de ſec. nupt.
m l quoniam, l. 9. eo.
n §. 1. §. nec illud, & §. optime, de nupt. in auth. coll. 4. tit. auth. ad eos C. de ſec. nupt.
o §. quia verò hactenus, de nupt. in authen. collat. 4.
p Iuſtinia. in §. illud quoque, qui finalis eſt, de nupt. coll. 4. in auth. titu. 3.

54 vt eo modo etiam si nubant, propria habeant[a]. Sicut & filij quoque, quibus per secundas nuptias quæruntur hæc lucra, consentiendo secundo matrimonio, amittunt hoc priuilegium[b], vt vtrumque notat, & disputat Franciscus Cremensis[c], & Ludouicus Romanus[d]; volenti enim non fit iniuria, vel dolus[e]. Diximus autem has pœnas priores deferendorum lucrorum, vel potissimum introductas: quòd prior maritus censeretur reliquisse hæc vxori, vt cura esset illi diligentior liberorum. Atque res subiectæ restitutioni, consentientibus iis, in quorum gratiam inducta est, firma remanet[f].

55 Contendit tamen Ludouicus Romanus[g], virum non posse remittere pœnas mulieri transeunti ad secundas nuptias intra annum luctus: quia nubat ita contra bonos mores, vt constat ex l. 1. de sec. nupt. C. dum ad morum correctionem illam legem pertinere traditur: & quæ contra mores bonos sunt, testamento caueri nequeant[h]. Cuius tamen opinio vera est apud illos, inter quos pœnæ nubentis intra annum luctus retinentur: non autem inter nos Gallos, quibus, vt suprà dictum est, placuit cum iure pontificio

56 remitti. Et si honestius ducamus, si fieri per continentiam possit, annum

57 luctus innuptam transigere. In pœnis porrò l. hac edictali, de secund. nupt. nulla recepta est remissio. Sed hic singulare annectendum est de antiphernis, seu adiancamento, seu incremento dotis, quæ mulier superuiuens marito lucratur, & de dote, quam mutuò in totum vel pro parte lucratur superuiuens vxori, ex statuto vel consuetudine locorum, vt Tholosæ: quòd eadem lucra debent seruari solis liberis eius matrimonij, repetitis nuptiis, nec communicari liberis secundi[i], vt notant Baldus[k], Butrigarius[l], Fran. Cremensis[m], qui Baldi sententiam[n], quæ videbatur contraria, conciliat, vt locum habeat in vsufructu, non in proprietate, quam restituere cogitur.

a Bald. in l. 1. de sec. nupt. C. & in l. filium quem habentem, famil. ercisc. gl. ost. in §. duo igitur, cir. princip. tit. in ver. siue vir, de nupt. in auth.
b Angel. in l. non est, ff. ad Tertull. Angel. in §. 1. de non elig. sec. nub. in authen. Ang. in l. mater, C. ad Tertull.
c Fran. Crem. sing. 74.
d Ludo. Roma. sing. 250. & consi. 219. quod incipit, in Christi nomine ex themate consultationis promissæ.
e l. cum donationibus, de transact. C. l. 1. §. vsque adeò, de iniur. in ff. l. scienti, de reg. iur.
f l. quoties, C. de fideicom.
g Ludo. Roma. sing. 250.
h l. turpia, & l. si quis inquilinos §. fin. de leg. 1.
i facit l. fœminæ, in prin. & auth. vxore, de secun. nupt. C. §. Gregoriana, vers. perspeximus, de non elig. secun. nub. in auth.
k Bal. ad auth. vxore, de sec. nup. & auth. ex testamento, & in l. generaliter, §. illud, cod. l Butrig. ita consuluit. m Cremen. sing. fin. quæstio. 172. n Bald. l. fin. in fine, de bon. matern.

Libri noni finis.

DE PERSONIS EXTRA LEGITIMA CONIVNCTIONEM NATIS, ET NOMINATIS, LIBER X.

De concubinis. Caput I.

1 Concubinatus habet vmbram, & similitudinem matrimonij.
2 Pellex est concubina cum vxore, & sine ea.
3 Pellex Gellio, concubina cum vxore.
4 Cōcubina Ethnicis antiquis vxorato prohibita, permissa cælibibus, iure Pandectarũ.
5 Concubina digna non erat nomine vel honestate matrisf. sed vilis.
6 Consuetudo habita cum muliere libera, præsumptionem facit nuptiarum.
7 Concubinæ quæ apud Hebræos.
8 פילגש pilegesch, seu concubina Rabbinis, vxor sine solennitate ducta, cuius filij, patri non succedebant, nisi in muneribus.
9 Concubina ab vxore, ritibus non affectione differebat.
10 Concubinas singulas singulis administratoribus prouinciarum, si vxores non haberent, permisit Alexander Imper.
11 Concubinarum intemperatus numerus ante Euangelium vsurpatus cum vxoribus. Commodus habuit 300. In Palmaria quisque quod vult. Salomoni fuerunt 700. & 300. Valdomiero regi Moscouitarum, 800.
12 Concubinos vnũ, vel plures Lituanicæ mulieres pro facultatibus mariti habebant.
13 Concubinum vnum vxori proximum viri permisit lex Solonis, impotente viro.
14 Concubinatus Athenis Demetrio prohibitus.
15 Concubinatus iure ciuili Christiano prohibitus.
16 Concubinatus prohibitus iure pontificio, & omnis coitus extra nuptias: multò magis & clericis.

LEGITIMA explicata nuptiarum tractatione, 1
incidimus in concubinatũ, vbi similitudo quædam & vmbra matrimonij apparet: de quo quædam diximus, dum de ritibus Romanorũ circa nuptias, & de triplici specie vxorum egimus [a], explicantes concubinam vxorem esse, quæ vsu habebatur. Siquidem solus concubitus prolis causa, nulla nuptiarum interueniente solemnitate, interueniebat. Referam hac de re Pauli 2
Iurisc. verba [b], quæ ita se habent: *Masurius scribit libro Memorabiliũ, pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cùm vxor non esset, cum aliquo tamen viuebat, eámque nunc vero nomine amicam, paulò honestiore concubinam appellari. Caius Flaccus in libro de iure Papiriano scribit, pellicem nunc vulgò vocari, quæ cum eo, cui vxor sit, corpus misceat: quosdam eam, quæ vxoris loco sine nuptijs in domo sit, quam Græci παλλακὴν vocant.* Laurẽt. Valla [c] vtrique sententiæ subscribit, & verum esse pellicem, seu melius pellacem esse

a superio. lib. cap. 5.

b Paul. l. Masurius, l. 144. de verb. sig. lib. 50. P.

c Valla, li. 6. elegant. cap. 48.

esse eius, qui vxorem habet, & eius qui non habet, quod firmat exemplis.
3 Gellius [a] tradit pellicem concubinam appellatam, probrosámque habitam,
quæ vincta consuetáque esset cum eo, in cuius manu mancipióque alia ma-
trimonij causa foret: quod antiquissima lege ostenditur, quam Numæ regis
fuisse accepimus. *Pellex ædem Iunonis non tangito, si tangit, Iunoni crinibus di-*
4 *missis agnum fœminam cædito.* Quibus verbis improbatus concubinatus cum
eo, qui vxorem haberet, etiam iure prisco ostenditur, veluti adulterinus: Si-
cut & iure Codicis repetita est, post multa secula, huius prohibitio [b]. Cùm
tamen concubinatus cum cælibe permissus fuisset, & extra pœnam iure
Pandectarum [c]: ob vitanda adulteria aliorum, & plurium scortationes, ma-
5 lo hoc tolerato, vt maius pelleretur. Non tamen per omnia probato: quando
& imminuta honestas eius mulieris esset, quæ se in concubinatum dedisset:
ea enim, nisi liberta esset patroni concubina, matrisfamilias honestatem nõ
habebat [d]. Permissus quidem in libertinis & vilibus personis proculdubiò
cõcubinatus, dummodo sine stupro esset, hoc est, dummodo concubina nõ
fuisset in concubinatu alias patris vel filij, vel consanguineæ personæ [e]. De
ingenua honestiore aliquando dubitatum [f]. Attamen & Aurelianus Impe-
rator eam posse quoque haberi decreuit, vt author Flauius Vopiscus [g], &
6 idem Iustinianus [h]. Placuit tamen Modestino [i], in liberæ mulieris con-
suetudine non concubinatum, sed nuptias intelligendas, si non corpore
7 quæstum fecerit. Et apud Hebræos quoque interdum concubinæ dictæ sunt,
ancillæ concumbentes: interdum & illæ vxores, quæ præter legitimos ri-
tus, & consuetas solemnitates coniungebantur. Quod & vsurpatum natio-
8 nibus reliquis, aliquot exemplis ostendemus. Rabbini itaque dicunt in sa-
cris eloquiis, פלגש pilegesch, seu concubinam eam esse, vxorem concu-
bitus gratia absque כתובה וקידושין chetubah ue kidussim, id est, scripto
vel anuli subarratione ductam, cuius filij non succedebant patri in hære-
ditatem, sed datis muneribus ablegabantur. Ita Agar ancilla dicitur vxor
Abrahæ [k], Cethura quoque vxor eiusdem mortua legitima Sara [l]. Vocan-
tur autem posteà concubinæ, dum dicitur [m], quòd Abraham omnia quæ
possidebat, dedit Isaaco filio ex vxore legitima, scilicet Sara, filiis autem
concubinarum largitus est munera. Sic iunctæ feruntur coniugio ancillæ [n]
Iacobo Bala, & Zelpha, cùm tamen vxores legitimæ essent illi Lya & Ra-
chel. Istæq; concubinæ erant subditæ in domo matrisfami. vt obseruauit D.
Augustinus [o]. Et ita concubina omnis inter vxores erat, sed nõ omnis vxor
concubina erat: Neque eadem iura vtrisque, nec erat filius ancillæ, quam
in vxorem legitimam habere non licebat Iudæis, vt author Iosephus [p], hæ-
res cum filio liberæ [q]. Et apud Vlpianum [r], omissis Accursij & sequacium
illius nugis, non iusta vxor mihi dicta videtur concubina: is namq; cùm di-
xisset, non posse quempiam accusare concubinam suam de adulterio, iure
mariti, sed iure extranei, subiicit statim: Planè siue vxor fuerit iusta, siue non
iusta accusationem vir instituere potest. Atque hũc esse germanum Vlpia-
ni sensum cõstat ex versiculo Homerico [s] per illum adducto;

ἦ μοῦνοι φιλέουσι ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀτρεΐδαι, id est,

Non soli diligunt vxores inter mortales Atridæ.

In quo versiculo perpendẽdum est, loqui Achillem de Briseide, quam se
tanquam vxorem diligere ait: respondétque legatis ab Agamemnone, cæte-
rísque Græcis missis, cùm tamen eandem non in vxorem, sed in concubi-
nam haberet. Fuitq; ob eam ab Agamemnone ereptam, implacabilis odij in-
ter hos, vt Agamemnoni post modum subesse recusauerit, nec is pugnare
vellet contra Troianos, donec Patrocli nece nunciata, ad vindicandum
9 eundem stimulatus est. Proinde concubina affectione & dilectione parum,
aut nihil, à iusta vxore differebat, sed vinculo illo solenni & indissolubili
vincta, vt vxor legitima, non erat: fiebátque ex sola animi destinatione [t], si

a Gell. Noct. 4. c. 3.
b l. 1. de concubi. C.
c l. in concubinatu, de concubi. P.
d l. stuprum intelligitur, de rit. nupt. P.
e l. 1. & 2. de concub. P.
f l. 3. eod.
g Vopisc. in Aurel.
h Iustin. l. si qua illustris, l. 5. §. fin. ad Orficia.
i Modest. in l. in liberæ, l. 24. de rit. nupt lib. 23. P. titu. 2. facit l. si vicinis, de nupt. C. cùm distinctione l. in concubinatu §. 1. de cõcubi. in P.
k Genes. 16.
l Genes. c. 25.
m Genes. eod.
n Genes. 30.
o D. Augusti. libr. 1. quæst. sup. Genes. quæst. 90.
p Iosep. lib. 4. Antiq.
q Genes. 21. ad Gala. 4.
r Vlp. l. si vxor non fuerit, ad l. Iul. de adult. in P.
s Homer. Iliad. 9.
t l. 4. de concubi. in P.

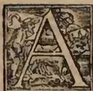
indubitato affectu in vna eadēq; domo cohabitarent [a]. Scribit Iulius Capito- 10
linus [b], Alexandrum Cæsarem magistratibus, quibus committebat prouin-
cias exemplo veterum, si vxores non haberent, singulas concubinas con-
cessisse: quòd sine his esse non possent. Antequam illucesceret Euangelica 11
veritas, apud omnes ferè nationes concubinatus erat frequentissimus, pro-
lis habendæ vel libidinis explendæ causa, atque vsque ad populum Deo pe-
culiarem abusu regum & procerum serpsit: & cum vxoribus quoque concu-
binas habuerunt, neque solùm singulas, verùm vsque adeò numerosas, vt
pro monstro sit hanc vsurpatam inefrenem licentiam audire. Persæ chario-
res concubinas, quibus abundabant, in thesauris habebant, teste Trebel-
lio Pollione [c]. Commodus Antoninus [d] Imperator, qui noctu popinas se-
ctabatur, sibi consciuit trecentum concubinas, quas ex matronarum, mere-
tricúmque delectu, formæ ad speculum, delegerat. In Insula Palmaria no-
ui orbis licet vnicuique potenti, postquàm vnam duxerit vxorem, habere
pellices quotquot voluerit; sed nupta, adulterio compræhensa, venditur à
marito, primario tamen principi, à quo licet mulieris propinquis eam redi-
mere [e]. Fuerunt Salomoni quasi reginæ septingentæ, vt concubinæ tre-
centæ [f]. Apud Saracenos, seu Agarenos, vxores esse mercede conductas te-
statur Ammianus Marcellinus [g], Scribit Sigismundus Liber Baro [h] Vuolo-
dinierum regem vel ducem magnum Moscouiæ seu Ruthenorum, habuisse
vxores plures, & trecentas concubinas in Altocastro, & alias trecentas in
Belgrad, & ducentas in Berestouuo. Sed & mulieres aliquando alicubi cō- 12
cubinos habuerunt, vt alibi viri concubinas: sicuti refert Aeneas Syluius [i],
apud Lituanios regionis Mauritaniæ iuris Boëmici olim, nunc Polonici, vel
Sarmatici, mulieres nobiles nuptas, more patrio, vnum pluresúe concubi-
nos pro viri facultate nutrire consueuisse, qui, marito negligente, onera
matrimonij subeant. Meminit Plutarchus [k] cuiusdam legis ridiculæ Solo- 13
nis, quæ permittebat vxori, si eius vir minus ad rem veneream esset ido-
neus, mariti propinquos admittere: id tamen probatum fuisse illi, vt non
cum omnibus coiret, sed ex mariti necessariis vnum sibi deligeret, ne alie-
num esset quod nasceretur. Castiorem vitam Athenienses exercuisse exem- 14
plo vno adduci quis posset: Nam Athenis Areopagitæ, cùm Demetrius De-
metrij Phalerei, luxuriosius vitam ageret, & Aristagoram Corinthiam ami-
cam domi possideret, vt melius & honestius viueret, imperarunt, vt ait
Athenæus [l]. Inter Christianos tandem hoc genus concubinatus illicitus 15
habitus est, & prohibitus, cùm iure nouissimo ciuili, quia castitatem ample-
xæ sunt eius leges [m], & consuetudinem cum honesta muliere, vel vt nuptias
habent [n], vel vt stuprum & fornicationem illicitam plectunt [o]. Tum pro- 16
culdubio iure pontificio, omnis concubinatus & coitus extra nuptias, im-
probatus est, & punitus [p], nisi consensus in vxorem accipiendi probetur,
vel in confesso sit. Et proinde nemo dubitabit, multomagis cōcubinas pro-
hibitas esse clericis, quibus & vxores habere legitimas [q] interdictum est, vt
diximus in impedimentis matrimonij. Admonebo tamen hîc, interdum in-
ueniri in decretis, patrum [r], concubinatum permissum. Verumtamen ibi
concubinatus accipitur, vt suprà diximus, pro vxore quæ consensit in mari-
tum, & ita matrimonium contraxit: sed quia ecclesiasticis precibus & san-
ctis cæremoniis non fuit initiatum, & ita clandestinè factum, quod pertinet
ad ecclesiam, quia apud eam non constat fuisse contractum, pro non cōtra-
cto habetur; cùm verè tamen contractum sit [s]. Et sic concubinatus approba-
tus, matrimonium est, Non immorabor autem in recensenda prohibitione
diuina, quæ cuique Christiano in aperto est, in mandato illo, *Non mœchabe-
ris*, de quo in c. sequenti.

De

a §. cōsideremus, ibi, talibus enim solis, de trien. & semi. in authen.
b Capitol. in Alexā.
c Trebell. Poll. in Valeriano patre.
d Aeli. Lamptid. in Commodo Antonino.
e Petr. Mart. lib. noui orb. de insul. nuper inuentis.
f 3. Reg. c. 11.
g Ammia. Marc. libr. 14.
h Sigis. Lib. Ba. in cōmen. rer. Moscouita.
i Aeneas Syl. in cōmēt. de dict. & fact. Alphon. c. 8.
k Plutar. in Solone.
l Athenæ. lib. 4. c. 20.
m §. illud, quib. mod. nat. effic. sui, & §. sancimus, de lenonib. in authen.
n d. l. in liberæ, de rit. nupt. in P.
o l. si ea quæ tibi, ad l. Iul. de adult. C.
p ca. nemo sibi blandiatur, 32. q. 4. can. de consanguinitate, 35. q. 3. ca. 1. 30. q. 5. glo. in c. illud, de præsump. ap. Grego. & in c. ex parte de resti. spol.
q l. eum qui, cum authen. sequent. de episcop. & cler. C. tot. tit. de cohabit. cler. & mul. ap. Grego.
r can. omnibus, cum seq. 34. distin.
s c. cum inhibitio, de clandesti. despōsat.

De Meretricibus. Cap. 2.

1 Meretrix unde dicta.
2 πόρνος & πόρνη.
3 Meretrix quæ dicatur.
4 Meretrix præsumitur, mulier diuersas ædes frequentans.
5 Meretricis alia nota, mulierem solam aliquò ire.
6 Meretricis alia nota, scholasticum in eius domum noctu & interdiu sæpè ingredi, & solum alloqui.
7 Scholastici frequentantes mulieres, faciunt eas præsumi meretrices. Vidua, cui habitatio relicta, non potest scholasticum hospitem sine nota recipere.
8 Meretrix præsumitur in caupona ministrans.
9 Meretrix verè præsumitur, quæ in lupanari residet.
10 Lupanaria olim permissa, & impendijs honestorum virorum.
11 C. Caligula lupanaria in palatio posuit, & vectigal accepit.
12 Meretrices publicas permisit Solon.
13 Messallinæ lupanar & luxuria.
14 Lupanaria quare olim tuerentur antiqui.
15 Scortationes omni iure prohibitæ fuerunt.
16 Meretricem appellans leuius, quàm si virginem appellasset, punitur.
17 Meretrices Constantinus tormentis subijcit, & donatis priuat, & posse reuocari à donante, vel proximus eius. Donata meretricibus reuocabilia, & nume. 20.
18 Emens à vendente, vt det scorto scienter, tutus non est, nec vsucapit.
19 Pro luxurioso pecuniam vt scorto largiatur accipiente, fideiussor accedens non obligat sibi luxuriosum.
21 Meretrix filia exhæredari à patre potest.
22 Meretricum negotiatio corporis, contra naturam.
23 Meretrices apud Persas infamissimæ. Donationes in concubinam valebant. Meretricem collo nudam deferre, pro pœna capitali Persis.
24 Lenones capitali pœna puniti.
25 Leno priuatur potestate earum, quas prostituit.
26 Meretricem Iuliam filiam Octauius relegauit in insulam.
27 Meretricum & lenonum vectigal exigi à Seuero, & à Boëmis prohibitum.
28 Meretricibus ius ademptum acceptandi legata & hæreditates à Domitiano.
29 Meretricem filiam sepeliri in suo sepulchro noluit Octauianus.
30 Meretrices vndis submergi iussit Periander.
31 Meretrices in Palmaria morte puniuntur: in Cijs nullæ: à Scipione castris expulsæ: ab Atheniensibus infamia damnatæ.
32 Scortator Athenis non administrat Rempub.
33 Lupanaria Bizantij à Iustiniano sublata. Meretricum pœnitentium seu resipiscentium monasterium institutum à Iustiniano Bizantij.
34 Stuprum filiæ sauerè à patre vindicatum.
35 Scortationis iuris diuini prohibitiones.
36 Meretrix pro simplici fornicatione, mœcha pro adultera.
37 Meretrices & lenones ab honestis locis & vicinijs expelli possunt, & debent.
38 Meretricibus vestes distinctæ. Iudæis à Christianis vestes distinctæ.
39 Meretrices Romæ extra mœnia in fornicibus. Submenianæ vxores sunt meretrices. Fornicari vnde dictum.
40 Fornicationis, concubinatus, stupri, raptus, incestus differentia.
41 Scortationis natura tandem authoribus illata.
42 Molles, habiti infames.

A Coniunctione & commixtione illicita scortationis, 1
appellationes etiã manarunt personarum aliæ, de quibus pauca subiicere expedit. Meretrix dicta est [a], à merendo, quod est, stipendia facere, id est, mercede militare, nam & ipsæ suam militiam exercent, ac stipendia faciũt: vnde & scorta mascula meritoria, pueri meritorij, qui pretio prostituuntur. Sic Græcis πόρνος, qui 2
corpus suum prostituit, & veluti vendit, quæstum corpore faciens; hinc & πόρνη fœmina, corpus suum pretio prostituens, prostibulum, scortum, vtrũq; à πέρνω, vendo. Constátque ex Xenophonte [b], dum ait, τήν τε γὰρ ὥραν ἐὰν μέν τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, πόρνον αὐτὸν ἀποκαλοῦσι, id est, *Si quis pecunia florem ætatis cupienti vendiderit, hunc pornon vocant.* Est itaque meretrix, illa quæ 3
publicè venalem habet pulchritudinem [c]: & ita multorum libidini patet [d]. Nec tamen requirimus ad hanc multitudinem implendam, quod glossa [e] quædam explicat, multorum quadraginta tria millia virorum, vel quinquaginta: sufficit enim ad conuincendam meretricem, quòd cum tribus se cõmiscuerit. Sic enim Vlpianus [f] admonet his verbis, *Palàm quæstum facere dicimus, non tantùm eam, quæ in lupanario se prostituit, verùm etiam si qua, vt assolet, in taberna, caupona, vel quà alia pudori suo non parcit. Palàm autem sic accipimus, passim, hoc est, sine delectu, non si qua stupratoribus vel adulteris se committit, sed quæ vicem prostitutæ sustinet. Item quæ cum vno aut altero pecunia accepta, se commiscuit, non videtur palàm corpore quæstum facere. Octauenus tamen rectissimè ait, etiam eam, quæ sine quæstu palàm se prostituerit, debuisse ijs connumerari.* Plautus etiam ait [g],

Matronæ, non meretricum est, vnum inseruire amantem.

Sed & quia non semper prostitutionis habentur probationes apertæ, ex aliis 4
quibusdam argui potest esse aliquam scortum, & meretricẽ: veluti, si mulier erro sit, & diuersas plurium ædes frequentet, vt ait Angelus [h]. Proprium quippe pudicarum mulierum, intra proprios lares se continere, non vagari, nec conspectibus virorum apparere [i]. Dehinc & pro coniectura scortatio- 5
nis est, si mulier aliquò sola eat: sic enim matronæ antiquitus comitem ducebant seruum vel liberum, qui eas ducerent & reducerent, easq; publicè & priuatim sequerentur; & meretricium arbitrabantur, comite carere, & pro graui iniuria, comitem abducere vel auferre [k]. Lex fuit Charũdæ apud Thurios, vt mulieres in forum prodirent cum suis cognatis, & vna pedissequa, teste Suida [l]. Tertiò pro probatione certissima est Baldo [m], quòd ali- 6
qua sit meretrix, etsi actus non probetur, si videatur sæpius scholaris noctu & interdiu ingredi domum eius, & eam alloqui solam: *quia*, inquit, *Scholaris qui loquitur cum puella, non præsumitur dicere pater noster.* Additque alibi [n], 7
mulierem viduam cui habitatio relicta est, posse à domo repelli, vt inhonestè viuentem, si in eam hospitem induxerit scholarem. Scortationis quoq; infamia sequitur ex assidua frequẽtia, vt ait Vlpianus [o]. Sicut in liberæ mulieris consuetudine alibi [p] dicitur coniugij præsumptio: potissimùm si iuuenes sint, qui frequentant mulierem, iuxta versiculum, quem notat quædam glossa [q], *A iuuene & cupido credatur reddita virgo?* ac si dicat, non esse verisimile. Quartò ea quoque meretrix & prostituta, vel prostituenda præsumi- 8
tur, quæ in caupona ministrandi causa ponitur [r]. Quintò, verè ea pro mere- 9
trice erit, quæ in lupanari residet, & se prostituit [s]. Fuit enim is locus ali- 10
quando etiam inter Christianos ex patientia, ad vitandas matronarum sollicitationes, & stupra, & adulteria, permissus [t]: sicut & olim inter Ethnicos, vt narrat Vlpianus [v], in multorum honestorum virorum prædiis lupanaria exerceri solita, & inde & reditus illos percipere. Sicuti Caius Caligula lupa- 11
naria constituit in palatio, indéque ex prostitutis primariis fœminis pecuniã collegit, teste Dione Cassio [x]. Institutas quoque publicè meretrices à Solo- 12
ne Philemon author est, vt ea venere contenti iuuenes, à pudicis solicitandis

a Valla, lib. 4. elegãt. cap. 110.
b Xeno. 1. Apomnem.
c ca. meretrices, 32. q. 4.
d ca. vidua, 34. dist.
e glo. in d. ca. vidua.
f Vlp. l. palàm, l. 41. de rit. nupt. lib. 23. P. titu. 2.
g Plaut. in Mostella.
h Angel. in l. si qua illustris, ad Sc. Orfic. lib. 6. C. tit. 56.
i l. maritus, de procur. C. c. 2. de iudic. in 6.
k l. 1. §. omnem autẽ iniuriam, & l. item apud Labeonem, §. si quis virgines, de iniur. in P.
l Suidas, in Zaleuco.
m Bald. in l. neque natales, num. 1. C. de procurat.
n Bald. in l. non aliter, de vsu & habit. in P.
o Vlp. l. item apud Labeonem, l. 15. §. aliud est appellare, de iniur. lib. 47. P. titu. 10.
p l. in liberæ, de rit. nuptia.
q glo. 1. in l. si verò non remunerand, l. 12. §. si adolescẽs, mand. l. b. 17. P. titul. 1.
r l. fin. si manci. ita vene. ne prostit. C. Vlp. in l. palam, l. 43. § si qua cauponam exercens, de rit. nup. P.
s d. l. palàm, de rit. nupt.
t Hostien. & Panor. in c. inter opera, de sponsal.
v Vlp. l. ancillarum §. fin. de petit. hæred. P.
x Dion, lib. 59.

disabstinerent. Messalina vxor Claudij Cæsaris [a] valde luxuriosa, publicè in Palatio adulteria & stupra in conspectum suorum maritorum committe-
13 re coëgit. Sed & illa, vt ait Iuuenalis [b],

Dormire virum cùm senserat vxor,
Ausa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix augusta cucullos,
Linquebat comite ancilla non amplius vna,
Et nigrum flauo crinem abscondente galero,
Intrauit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam atque suam. Et paulò post,
Mox, lenone suas iam dimittente puellas,
Tristis abit: sed quod potuit, tamen vltima cellam
Clausit, adhuc ardens rigidæ tentigine vuluæ,
Ac resupina iacens multorum absorbuit ictus,
Et lassata viris, nondum satiata, recessit.

14 Voluerunt principes quas castigare non poterant, extra ciuitates pelli, & lupanaria esse: & eò, vt ad sentinam malorum, vt fœtore sociarum saltem resipiscerēt, inuitas adduci authoritate eorum qui iurisdictioni loci præessent, quiue eas redeuntes in oppida castigarent pœna, vt D. Ludouicus Rex Galliæ statuerat [c]. Et fuerunt, quando illa lupanaria perferebantur, statuta ciuitatum, vt mulier meretrix posset inuita ad lupanar duci: eo enim publico pudore, quæ pro matronis haberi volebant meretrices, metu ne eò ducerentur, aliquando continebantur. Etsi propter maritorum causam, ne in eos forsan inscios criminis pœna extenderetur, in meretricibus nuptis adulte-
15 rantibus locum non habere placuerit [d]. Verumtamen iure omni scortationes & prostitutiones puniendæ veniunt: ius namque ciuile Pandectarum, neque ei ignoscendum censet, quæ obtentu paupertatis etiam, turpissimam vitam elegit [e]. Et Vlpianus [f], *qui suppressit*, inquit, *scortum libidinis causa, vel fores meretricis eadem ratione effregit, lege Fauia, vel de vi non tenetur, hic enim turpius facit, quàm qui surripit: sed quia secum facti ignominiam compensat, certè fur*
16 *non est.* Ex quibus verbis constat, turpius hoc crimem censeri furto & vi, & infamiam habere: vt non immeritò puniendum censeant leges, leuius tamen si quis meretrices appellauerit vel sollicitauerit, quàm si virgines &
17 pudicas matronas [g]. Iure Codicis Iustinianei, Imperator Constantinus [h], has meretrices, quarum venenis inficiuntur animi perditorum, tormentis subiici iubet, ablatis omnibus, quæ illis donata sunt, aut liberis ex huiusmodi natis. Facta reuocationis potestate legitimæ soboli donantis scortantis, aut fratri, sorori, vel aliis eius proximis. Qua lege certè leges anteriores meritò emendatæ videntur, quibus recipiebantur affectionis causa donationes erga meretrices [i]: nisi, quod verius puto, intelligamus donationes recepisse antiquos inhonestas in meretrices solummodo, quando turpis cupido scortandi ex parte dantis esset, non etiam si ex parte accipientis, hoc est, valere quando scortatio secuta non est, ex parte accipientis: sic interpretor Vlpianum, dum in hæc verba ait [k], *sed quod meretrici datur, repeti non potest, vt Labeo & Marcellus scribunt: sed noua ratione, non ea, quòd vtriusque turpitudo versatur, sed solius dantis. Illam enim turpiter facere, quòd sit meretrix, sed non turpiter accipere, cùm sit meretrix.* De facta scortatione nec verbum, sed de datione vt fieret. Neque etiam Antoninum & Diocletianum & Maxim [l], officere arbitror dicentes, datum ob lenocinium repeti non posse: Siquidem etsi possemus illorum legem ad corrupta tempora dehinc emendata referre, succurrit adhuc explicatio, vt non possit datum repeti ab ipso turpiter dante: quòd allegans propriam turpitudinem non audiatur [m]. Cæterùm non ideo præclusam aliis proximioribus donantis, repetendi viam arbitramur. Et in pari quidem causa turpitudinis meliorem esse causam possidentis, quàm

repeten

a Dion. lib. 60.
b Iuuenal. Saty. 6.
c in princ. suar. constitut.
d Barbat. cons. 27. col. 2. vol. 1. Ripa, in l. is cui nume. 2. de verbor. obliga. Cap. q. 44. in decis. Neapolita.
e d. l. palàm, de rit. nupt.
f Vlp. in l. verum est, l. 40. de furt. libr. 47. P. titu. 2.
g l. item apud Labeonem, l. 15. §. si quis virgines reiecta ibi glo. in ver. minus, quæ nullo modo puniri ait, de Injur. lib. 47. P. tit. 10.
h l. 1. de natur. lib. lib. 5. C. titu. 27.
i Vlpia. l. affectionis, l. 5. de donatio. li. 39. P. titu. 5.
k Vlp. in l. idem & si ob stuprum, l. 4. §. quod si meretrici, de cond. ob turp. cau. lib. 12. P. tit. 5.
l l. 2. & l. mercalem, l. 5. cod.
m l. transactione sui ta, de transf. C.

repetentis [a], fatemur: at quando proximi, vel filij, vel cognati, vel pater
turpiter dantis, repetit, non est par causa petentis, & possidentis meretri-
cis, vel lenonis. Nec verisimile est Iurisconsultos, qui meretriciam artem re-
probant, & puniunt, eas lucro dignas arbitratos fuisse, quas pœnis subiiciē-
das responderunt: aut voluisse turpissimam vitam priuilegio hoc donare,
supra ius commune, quod prohibet per illicitas artes donationes extortas
ratas non haberi. Cùm & Iulianus respondeat [b], mala fide eum quoq; emis- 18
se videri, & idcirco non vsucapere, qui à domino emit luxurioso, & protinus
scorto pecuniam daturo. Et Vlpianus [c] improbat obligationem eius, qui 19
ex mandato adolescentis, sciens pro meretrice fideiusserit: quia qui fide-
iusserit ita, videtur quasi perdituro pecuniam credidisse. Idem si directò
mandasset pecuniam meretrici credere, non obligabitur mandati: quia cō-
tra bonam fidem mandatum sit. Neque oportet laudando factam donatio-
nem, augeri malitiam: quia & is persuadendo, vt amator sui esset, vel lu-
xuriosus, mentem eius corrumpit donantis, & ita deteriorem facit, vt vtrūq;
tradit Vlpianus & Paulus [d] in seruo ad eum modum corrupto: multóque
magis, si quis putat liberum corrumpere [e], vt filium: cùm patris intersit ani-
mos liberorum non corrumpi [f]. Nec nouum hoc videri debet, reuocari li- 20
beralitates per proximos ex lege Constantini [g]: cùm propter eandem infa-
miam, proximi fratres etiam rescindant, & de inofficioso arguere possint
testamentum fratris, si in eo infamem & turpem personam instituerit, vt
idem Constantinus piè sanciuit [h]: alioquin sine turpitudinis occasione reii-
ciendi [i]. Tanta autem est meretricum flagitiosa turpitudo, & fœditas, vt ob 21
eam filia exhæredari à patre possit [k]. Scelus harum magnum, proprium 22
corpus vendendo minutatim, vt propolæ merces distrahunt, quæstum fa-
cientes ex membris cōtra ipsam naturam: cùm, quòd nemo dominus mem-
brorum suorum [l], tum etiam, quòd liber homo non recipit æstimationē [m].
Indignæ ideo aliquo iuris beneficio, vtpote quæ ad pretium participandum
se venundari passæ sunt [n]. Et proinde etiam summæ infamiæ habitæ apud 23
Persas, qui tamen vt diximus concubinas probant, & in quas vt iure ciuili
receptas, olim donationes collatæ valebant [o]: vt referat etiam Plutarchus [p]
Artaxerxem iussisse, Arbacem desertorem & apud se transfugam delatum,
notati, pro pœna capitali qua erat puniendus duntaxat, humeris meretricu-
lam (quæ summa apud Persas ignominia fuit) in via publicè tota die ferre
ac traducere. Iustinianus in ea lege [q], quam se consecrasse pudicitiæ profi-
tetur, *In mulieribus*, inquit, *ingenuis & illustribus, quibus castitatis obseruatio præci-
puum debitum est, nominari spurios satis iniuriosum, satísque acerbum, & nostris tem-
poribus indignum esse iudicamus.* Illicitus itaque hîc iure ciuili Romanorum 24
meretricius concubitus, & lenocinium, & lenæ capitali supplicio suppo-
nuntur [r]: vel ea ratione, quòd lenocinium non minus crimen dicatur,
quàm quæstum proprio corpore facere [s]. Et Valentinianus, in lenones, qui 25
inuitis peccandi ingerunt necessitatem, exilium & metalli publici pœnam
statuit [t]: soluta potestate, si quam lenones vel paternam vel dominicam in
prostitutas haberent [v]. Quamobrem nec Octauius Cæsar [x] hoc vitium pati 26
potuit in filia, Iulia, quam ob luxuriam in insulā Pandatariā, quæ sita ad Cā-
paniam est, relegauit: Iulio, Antonio, aliisq;, qui cum ea rem habuissent,
morte mulctatis. Et Seuerus Imperator vetuit inferri in sacrum ærarium 27
lenonum vectigal, & meretricum, & exoletorum, vt ait Lamprid [y]. Et apud
Bohemos, inquit Aeneas Syluius, vectigal meretricum exigi nequit, apud
quos lupanaria publica prohibentur [z]. Domitianus Cæsar lege perpetua 28
mulieribus incontinenter viuentibus ademit facultatem acceptandi lega-
ta & hæreditates [a]. Octauianus Cæsar filiam suam, quæ malè & luxuriosè 29
vixerat, quámque ob id in insulam antè relegauerat, humari in suo sepul-
chro vetuit testamento, etsi eam donatione dignatus fuisset [b]. Exosæ quoq; 30
in alia

a l. si seruus §. de illo, de verb. oblig. P. l. si ob turpem. de cond. ob tur. cau. P l. in pari cau sa, de reg. iur. cum similib.
b in l. si quis cùm sci ret, l. 2 pro empt. lib. 41. P. titu. 6.
c l. si verò non remu nerādi, l. 12. §. ado lescens, mand. libr. 17. P. titu. 1.
d Vlpia. l. 1. §. fin. & Paul. l. 2. de ser. corrup. lib. 11. P. titul. 3.
e Vlp. l. doli, l. 5. eo.
f Paul. l. vt tantùm veniat, l. 14. eod.
g d. l. 1. C. de natur. liber.
h Constanti. in l. fratres, l. 27. de inoff. testa. lib. 3. C. titul. 28. Iustini. §. 1. eod. titul.
i Diocle. & Maxi. l. fratris, l. 21. de inof fic. testam. C.
k ijdem l. si filiam, l. 19. eod. §. si verò, vt cùm de appell. cog. in auth. colla. 8. const. 12.
l Vlp. l. liber homo, l. 13. ad l. Aquil. li. 9. P. titu. 2.
m l. 1. §. sed cùm homo, de ijs qui deiecer. P.
n Pōpo. in l. 3. quib. ad liber. procl. non lic. lib. 40. P. titul. 13.
o Papin. in l. donationes, in concubi nam, l. 32. de dona tio. P. excepto mili te, l. 2. C. de donat. int. vir. & vxo.
p Plut. in Artaxer.
q Iustinia. in l. si qua illustris, l. 5. ad Sc. Orfic. lib. 6. C. titu. 56.
r §. 1. & tot. titul. de lenonib. in auth.
s l. palàm §. non est, de rit. nup. P.
t Valent. l. fin. de spe cta. lib. 11. C. titul. 40.
v d. l. fin. & l. si lenones, l. 13. de episco. aud. lib. 1. C titu. 7. cum similib. ibi no ta.
x Dion Cassius, libr. 55. histor. Roma.
y Lamprid. in Alexan. Seuero.
z Aeneas Syl. libr. 1. de d. & fact. Alphon. c. 61.
a Sueto. Tranq. in Domitia.
b Dion Cassius, libr. 56. histo. Rom.

in aliarum nationum benè ordinatis politiis, quando bonos nactæ sunt principes. Sicuti apud Corinthios Periander rex omnes, quæ pudo-
31 rem prostituissent, in vndas submersit, teste Heraclide[a]. In regione Palmaria in orbe nouo nauigationis Hispanicæ comperta, quid sit coïre, nemo intelligit, donec nubat: nefásque, & morte piandum est, aliter accidere, vt ait Petrus Martyr[b]. Scipio scorta, vt haruspices & vates, castris pepulit, teste Suida[c]. In Ciorum ciuitatibus neque amicas, nec tibicinas intueri licet, vt scribit Phylarchus lib. 23. apud Athe-
32 næum[d]. Athenienses easdem & scortatores infamia, & dignitate adempta damnarunt: quorum lex, τὸν πεπορνευκότα μὴ πολιτεύεσθαι, id est, *scortatorem ad reipub. administrationem non admittendum*, vt refert Demosthe-
33 nes[e], & Libanius[f]. Sustulit lenonum & meretricum Bizantij sodalitia Iustinianus, & conuersatum in meliorem frugem monasterium ædi-
34 ficauit, & reditibus abundè dotauit, teste Procopio[g]. Athenis vir quidam ex ciuibus, cùm filiam suam corruptam comperisset, ciúsque ætatem ad nuptias vsque non probè custodisset, ipsam vnà cum equo quodam in deserta domo conclusit, quo porrò futurum erat, vt præ
35 fame absumeretur, vt ait Aeschines[h]. Iure diuino & pontificio certior quoque prohibitio, & scortationis vindicta: *Non erit*, inquit Deus[i], *meretrix de filiabus Israël, neque scortator*. Et rursum, *non mœchaberis*[k]. Mœchiæ autem nomine, continentur omnes illicitæ species, extra matrimonium, coitus[l]. Et ita mœchos omnes scortantes vocat Horatius[m], dum sic scribit de Lydia meretrice,

Inuicem mœchos anus arrogantes
Flebis in sola leuis angiportu. &c.

36 Etsi meretrices, & simplex fornicatio aliquando, & vt plerumque pro coitu illicito, citra incestum, adulteriúmque intelligatur: & mœchus propriè citra extensionem mentis intelligatur adulter, sicuti verba Plutarchi innuunt[n], ὥσπερ μοιχοὶ τὰς ἑτέρων γυναῖκας θαυμάζοντες, καὶ τῶν ἰδίων καταφρονοῦντες. Et D. Matthæus[o], ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται. Et apud D. Marcum[p], ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ γαμηθῇ ἄλλῳ, μοιχᾶται. Et D. Lucas[q]. πᾶς ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γαμῶν ἑτέραν, μοιχεύει. Et Plato[r], τὴν γυναῖκα μοιχεύσαντα. Sunt & eius rei plura passim obuia
37 testimonia, quæ prætermitto. Quia igitur meretrices tam turpes & infames personæ sunt, possunt, imò debent à vicinia honesta, & pariter lenones & lenæ expelli, vt cadauera fœtida, quæ contagione & visu sana inficiunt corpora: vt tradunt Ludouicus Bolognensis[s], Lucas de Penna[t], Nicolaus Boërius[v], Ioannes de Blanasco[x]. Nec vnquam licere debet in loco honesto, inhonestas annotare, id est, videre & inuenire personas, vt ait Theodosius Cæsar[y]. Et turpia omnia ab obtutibus & conspectu hominum summoueri oportet[z]. Quinimo nouellarum iure, qui fæcem huiusmodi mulierum & lenonum domo sua non extruserit, ædibus quæ proscribuntur, & in fiscum deferuntur, priuatur[a]: sicuti & is qui passus est in sua domo falsam percuti monetam[b]. Itaque & quando lupanaria permissa erant, ea procul ab vicis vrbium honestis construebantur, vetitúmque meretricibus, vt leprosis, aliis mulieribus non commisceri, ne exemplo vel colloquio corrumperent & polluerent, metis egrediendi constitutis, quas citra pœnam fustigationis non licebat illis transilire. Adhæc & certa nota
38 illis vel signum impudicitiæ definitum, vt quales essent, dignoscerentur, & opprobrio vel resipiscerent, vel inter matronas non irreperent, ligula Tholosæ ab armis dependens symbolum erat. Voluerunt quip-

a Heracli. lib. de politijs, in politia Corinth.
b Pet. Martyr, in lib. noui orbis, de insul. nupr. repert.
c Suid. in verb. ἑταίρα.
d Athenæ. libr. 13. c. 32.
e Demost. orat. con. Androtio.
f Liban. in arg. oratio. Demosthe. côt. Androt.
g Procop. lib. 1. de ædif. Iustinia.
h Aeschi. orat. con. Timarchum.
i Deuter. c. 23.
k Exod. c. 20.
l can. fornicarij, 32. distin can. meretrices, 32. q. 4.
m Horat. libr. 1. Carmi. od. 25.
n Plut. lib. περὶ εὐθυμίας, 1, de animi tranq.
o Matth. 5. & 19. c.
p Marc. 10.
q Lucæ, 16.
r Plato, 2. de repub.
s Lud. Bol. in secûd. interpret. l. nô aliter, de vsu & habit. in P.
t Luc. de Pen. in l. si qua, de spect. ac. lib. 11. C.
v Nicol. Boër. in consil. 2. quod sequitur consuetud. Bitur.
x Ioan. de Blan. in praxi crimina. cau. tit. de lenonib.
y Theod. l. si qua in publicis, l. 4. de spect. & sceni. libr. 11. C. titu. 40.
z Arcad. & Hono. in l. cum supra, de remilit. lib. 12. C.
a §. præmisimus, de lenonib. in auth.
b l. 2. de fal. mone. C.

pe & leges discretum vestitum esse impudicarum mulierum, & matronarum, vt suprà diximus in oneribus matrimonij, in secundo onere: & vetitum matronarum vestes sibi vsurpare [a]. Vt de Iudæis quoque inter Christianos degentibus, statutum est iisdem rationibus [b]. Et Romæ prostabant meretrices extra mœnia vrbis in fornicibus, vnde subuemianæ dictæ sunt vxores non illepidè à Martiali [c], 39

> *Conuiua Zoili quisquis potest esse,*
> *Submœnianas cœnet inter vxores.*

a l. mimæ. de episco. aud. C. & ibi interp.
b c. in nonnullis, de Iudæis, apud Grego.
c Mart. lib. 1.

Inde & fornicatrices, fornicari, & fornicatio, à fornicibus vilibúsque locis, in quibus degebant istæ χαμαιτύπαι, & lupanaria χαμαιτυπεῖα seu πορνεῖα. Putauit & Gelasius Pa. [d] fornicationem esse omnem speciem 40
illiciti concubitus, etsi vt plerunque restringatur ad coniunctionem meretriciam: concubinatum, solutarum à matrimonio, item & viduarum: non virginum, in quibus propriè stuprum. Quod tamen latius Iurisconsultis patet [e]: at raptum, aut cum vi: & incestum, cum consanguineis & affinibus. Natura quoque istos venereos actus tandem in authoribus punit, sicq; Persius notat [f], 41

> *Hic campo indulget, hunc alea decoquit, ille*
> *In venerem putris. Sed cùm lapidosa chiragra*
> *Fregerit articulos veteris ramalia fagi,*
> *Tum crassos transisse dies, lucémque palustrem,*
> *Et sibi iam seri vitam ingemuere relictam.*

d Gelas. in ca. lex illa, § cum ergo, 36. quæst. 1.
e l. inter liberas, §. 1. ad l. Iul. de adul. ff. l. inter stuprum, de verb. sig. ca. nemo, 32. q. 4. can. Idolatria, 28. q. 1.
f Persi. Saty. 5.

Habiti & infames ipsi molles, vt Argyrius Demagogus [g] Athenis. Audierunt malè etiam olim Massilienses ob mollitiem, quòd muliebrem in morem vestirentur colligatis capillis, & delibuti vnguentis: vnde in effœminatos dictum, ἐκ μασσαλίας ἥκεις, *ex Massilia venis* [h]. Vt pessimè etiam infamati ob fœditatem irrumationis Lesbij, vnde & prouerbium pro eo, λεσβίσαι, *os inquinare* [i]. 42

g Suid. in Argyrio.
h Suidas, in verbo, ἐκ.
i Idem, in ver. λεσβίσαι.

De filiis ex illegitimis coniunctionibus natis. Caput 3.

1 *Natiuitates & mortes personarum quidam magistratus Indorum perscrutabantur.*
2 *Natiuitates puerorum profitebantur Romani cum die & consule in æde Saturni.*
3 *Natiuitatis & mortis quoque edicto iussit Franciscus 1. Galliæ Rex perscribi tempus.*
4 *Filiorum nomen vnde natum.*
5 *Filiorum diuisio.*
6 *Filij propriè dicuntur ex coniugio legitimo nati.*
7 *Filios, Psylij norunt ex proprietate sua.*

8 Filium mater suum cognoscit esse, pater putat.

9 Filius adulterinus dignosci potest, si lac matris quæ alit illum, & alium concipit, corrumpitur.

10 Filij & liberi idem, sed longius liberorum & parentum nomen porrigitur.

11 Liberorum nomen, & de vno tantùm filio dicitur.

12 Filiorum nomen ad omnes descendentes pertinet.

Fratris nomen ad omnes cuiuscunque gradus pertinet proximos.

13 Filiorum naturalium & legitimorum duæ species, sui & non sui: & qui illi.

14 Filiorum, alij posthumi, alij non: & qui huiusmodi: alij monstrosi, alij non, alij abortiui.

15 Filiorum illegitimorum distinctiones, & quid naturalis tantùm.

16 Filij naturales non erant ex more patris apud Phryges.

17 Nothus filius quis Græcis.

18 Spurius filius quare ita dictus.

19 Nothi, spurij, & Manzeris differentia.

20 Manzer vel spurius arcebatur ab ecclesia vsque ad decimam generationem.

21 Spurium esse, opprobrium est.

22 Adulterinus filius quis, nume. 24.

23 Ex concubitibus illicitis impios nasci, & iram Dei concitari.

25 Matri non creditur nuptæ, dicenti filium ex altero, quàm marito se generasse.

26 Filij habiti suspecti, quòd ex se non sint à patre vel matre geniti, maximam filijs irrogat notam spuriorum.

27 Leotycides regno Lacedæmoniorum, vt suspectus spurius reiectus.

28 Assertio patris, naturalem filium faciebat legitimum, quomodo.

29 Filij illegitimi quando censentur, nati etiam ex matrimonio, sed ex publica honestate prohibito, sine Ecclesiæ permißione.

30 Illegitimi filij quoque, incestuosi, nepharij.

31 Illegitimi non censentur filij nati, 7. 8. 10. 11. 12. 13. mense.

1 APVD Indos, vt scribit Strabo[a], erant vrbis præfecti tertij ordinis, natiuitates & mortes perscrutantes, & quando, & quomodo factæ essent: idq; tributorum gratia, cum ne bo-
2 næ, malæúe natiuitates & mortes laterent. Romæ quoque profitebantur & nomina, diem & consulem natiuitatis pueri edebant[b]. Capitolinus autem ait[c] M. Philosophum primum iussisse apud præfectos ærarij in æde Saturni vnumquemque ciuium natos profiteri, intra tertium diem nomine imposito: & per prouincias vsum publicorum tabellariorum instituisse, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud præfectos ærarij, vt si quis forte natus in prouincia, causam liberalem diceret, inde ferret. Et alibi ait[d], Gordianum, filium nomine Antonini illustrasse: cùm apud præfectum ærarij more Romano, professus filium, publicis actis nomen eius insereret. Non assentior tamen Capitolino, cùm hoc institutum tribuat primum M. Antonino philosopho, qui imperium adeptus anno domini 163. vt tradunt Eusebius, & Orosius in 7. c 15. Ante quem tamen idipsum receptum Romæ testatur Iuuenalis, qui secundum Suidam vixit sub Domitiano, qui adeptus imperium teste Orosio & Aurelio, anno domini 84. vel secundum alios sub Traiano, qui imperator declaratus anno domini 102. Is autem Iuuenalis sic scribit[e], in prosopopæia mulieris adulteræ ad maritum,

a Strabo, libr. 15.

b l. cùm de ætate, l. 13. & l. pen. de probat. lib. 22. P. titul. 3. l. 1. si minor se maio. dix. l. 2. C. titul. 3.

c Iul. Capitol. in M. Philoso.

d Capito. in Gordia.

e Iuuenal. Saty. 9.

Nullum ergo meritum est ingrate, ac perfide, nullum,
Quòd tibi filiolus, vel filia nascitur ex me?

Tollis enim, & libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri.

Plato [a] sanxit pro magistratibus legitimè creandis, vt candidatorum vnusquisque in ara Dei nomen suum, & patris, & tribus, & gentis in tabula scriptum deponeret, scilicet tempore quo comitia haberentur.
Statuit Franciscus primus Rex Galliarum [b], vt quilibet natus & baptiza- 3
tus nomen suum & patris & matris profiteretur mortuorum quoque fieret professio apud curionem seu parochum, à quo tingeretur, vel vbi sepeliretur, vt certa & mors & natiuitas fieret. Cuius tamen constitutio, quod ad professionem natiuitatis pertinet baptizandorum, paulatim abiit in desuetudinem ex consulta conniuentia magistratuum: quando aliquot mulieres ex turpi concubitu partum edentes, inuentæ fuerint potius maluisse partus necare, vel subtrahere baptismo, quàm in eo patris &
matris nomen fateri. Filij dicti videntur à Græca dictione ἀπὸ τοῦ φιλεῖν, 4
ab amore: dicit enim Cicero [c], στοργὴν φυσικὴν εἶναι πρὸς τὰ τέκνα, geminam & naturalem erga filios esse beneuolentiam: vel secundum Alciatum & alios, à nomine ὑιός: aut, vt aliis placet, à filo, id est, similitudine, quòd procreati vt plerunque similitudinem parentum referant, & in eam significationem Gellius [d] filum vsurpauit, dum ait, Iustitiam ex sententia Chrysippi pingi forma & filo virginali, aspectu ve-
hementi, &c. Filo, id est, similitudine. Filij, aut legitimi & naturales 5
simul sunt, aut naturales illegitimi, aut naturales legitimati, seu legi-
timi facti, aut legitimi non naturales. Iulius Pollux [e] duas species 6
ponit, nempe gnesios, ex coniugio susceptos licito; & nothos, aliunde natos. Propriè & absolutè filiorum pronunciatio ad eos tantùm pertinet, qui ex legitima nati sunt coniunctione & matrimonio [f], legitimi & naturales simul dicti: lege & natura matrimonium approbantibus, & ex verissima præsumptione ex alieno concubitu non fuisse natos, quàm coniugum. Alioquin enim difficilis filiationis probatio [g]. Sic Augustus [h] Caium Tectium infantem à Tectio patre exhæredatum, in bona paterna rescisso testamento ire decreuit: neque de statu filij post mortem patris queri passus est, quem Petronia matre, quam Tectius pater quoad vixit in matrimonio
habuerat, natum, veluti in proprio iure, & ab iis mutuò educatum esse ap-
parebat. Nec licet hîc patribus prolem negare, nisi expressè adulterinam 7
probent; quod difficile est, nisi esset vis quædam propria singulis insita, quæ in prolem transferretur, & qua non inuenta non suum quis dicere posset. Qualem Psyllis in Africa genti, quorum corpori Plinius [i] ingenitum fuisse tradit virus exitiale serpentibus, vt cuius odore sopirent eas: mos verò illis, liberos genitos protinus obiiciendi sæuissimis earum, eóque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino san-
guine natos serpentibus. Menander [k] itaque fidem patri concedit, vt putet 8
suum filium vxore natum, vxori autem scientiam: & ideo illas magis filius diligere.

τοῖς δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρός:
ἡ μὲν γὰρ αὑτῆς οἶδεν ὑιόν, ὁ δ' οἴεται, id est,
Mater amat magis liberos, quàm pater:
Suum enim ipse filium cognoscit, ille putat.

Cognosci tamen posset num adulterinus, si verum sit quod Plinius [l] tra- 9
dit cum Nigidio, Lac fœminæ non corrumpi alenti partum, si ex eodem
viro rursus conceperit. Dicuntur & filij liberorum nomine, & vtrumque 10
nomē ad nepotes etiam porrigitur: sed longius progreditur liberorum signi-
ficatio [m] & parentum, & propè in infinitum [n]. Quin & nomine plurali libe- 11
rorum

a Pla. dial. 6. de legib.
b in regijs Francis. constitutio. anno Domini 1539. artic. 50. & 51. 52. 53.
c Cic. ad Atticum.
d Gelli. lib. 14. c. 4.
e Iul. Pol. lib. 3. Onomasti. cap. 2.
f l. filium, l. 6. iuncta glo. de ijs qui sunt sui vel alien. iur. libr. 1. P. titu. 6. Paul. l. quia saepe, de in ius voc. libr. 2. P. titul. 4. auth. nunc soli, de natu. libe. C.
g l. Lucius, l. 34. de condit. & demonst.
h Val. Max. li. 7. c. 7.
i Plin. lib. 7. cap. 2.
k Menan. in sentent. comicorū Poëtar. Græcor. c. 24.
l Plin. lib. 7. c. 16.
m Calli. in l. liberorum, l. 220. de verbo. sig. Paul. l. filij appellatione, l. 84. l. possessionu, commu. vtr. iud. C. §. fin. qui dar. tut. poss. Vlp. l. cognosci, as. l. 56. §. fin. de verbo. signif.
n l. quique §. parentes, de in ius voc. P. l. sed etsi §. liberos autem, eod. l. cum quidā, de lib. & posthum.

rorum continentur vnus tantùm filius, filiáue, vt ait Gellius [a], Seruius [b],
12 Donatus [c], & Caius Iurisc [d]. Vocantur & filiorum nomine alicubi, omnes
qui ex aliqua prosapia descenderunt: vt in sacra pagina, filij Adæ, filij Abra
hæ [e], qui ex eorum descenderunt generatione. Sicuti & fratres [f] inter se
omnes, qui eiusdem cognationis erant, in quocunque gradu essent proxi-
13 mitatis. Filiorum naturalium legitimorum duæ sunt species, sui, & non sui
seu extranei: sui sunt, qui in potestate patris vel aui sunt, cuiuscunque
sexus sint [g]: non sui sunt, vt emancipati, qui à potestate exigerunt [h]. Oppo-
nuntur & suis, illi, qui alio modo, quàm per emancipationem, desierunt in
patris esse potestate: multis enim modis soluitur patria potestas [i], vt dice-
mus Deo iuuante post patriam potestatem. Dicuntur autem vnica appella-
14 tione omnes extranei, qui in potestate non sunt [k]. Sunt & liberorum distin-
ctiones, vt alij sint nati viuente patre, alij posthumi, id est, postquam sepultus
pater, nati: quamuis & similitudine quadam rationis, sed non propriè &
posthumi dicantur, qui viuente patre post eius conditum testamentum nati
sunt, vt notat Accursius [l]: vel arrogati, vel qui mortuo patre subiiciuntur
auo, vel auo moriente, patri [m]. Est & alia filiorum distinctio, vt quidam,
nati viui & sine deformi portento, & isti propriè filij: alij cum monstrosa
figura, qui potius monstra, quàm liberi [n]: alij mortui nati, qui abortiui dicti
15 sunt, nec nati censentur, & habentur ac si non fuissent [o]. Illegitimorum
naturalium tantùm filiorum, vel liberorum species plures sunt: in primis
quidam sunt naturales tantùm, qui aliquando permisso concubitu olim
concubina nati erant, de quibus in tit. de natural. liber. in Codi. Iustinia.
nati ex ea, quam quis non vago concubitu, sed vxoria affectione,
præter ritus tamen matrimonij, sibi coniunxit, quæúe poterat esse vxor,
non ex vili scorto [p]: quamuis iure pontificio meretricis non improbe-
16 tur pœnitentis, sed laudetur coniugium [q]. Obseruari tamen apud Phry-
ges, filios ex concubina non dici ex familia vel genere patris: Nam cùm
Dictys Cretensis scribat [r] Priamum regem Troiæ, quinquaginta filiorum
patrem fuisse: Dares Phrygius [s] tamen ait, tantùm ei filios fuisse ex He-
cuba, Hectoreum, Alexandrum, Deiphobum, Helenam, Troilum,
Andromacham, & Cassandram: alios autem ex concubinis, quos, inquit,
nemo ex genere regio dixit esse, nisi eos qui essent ex legitimis vxoribus.
17 Græci omnes illegitimos filios nothos dicunt in genere, & propriè tamen
ex pellice natos, sicuti notat breuiorum scholiorum Homeri author in
versum illum [t],

ἀλλ' ὅγε Πριάμοιο νόθον βάλε Δημοκόωντα.

vbi νόθον dicit esse τὸν οὐ γνήσιον, ἀλλ' ἐκ παλλακίδος ὄντα.

Et rursum alibi [v] in versum illum,

Μέδων κόσμησεν Ὀϊλῆος νόθος υἱός,

repetit νόθον esse τὸν μὴ ἐκ νομίμης γυναικὸς γεννηθέντα, ἀλλ' ἐκ παλλακίδος.

Quintilianus [x] nos non habere Latinum nomen, quo nothum referamus, tradit: ideóque Græco vti, quod ex Catone accepit, cui & subscribo:
nisi contracta significatione, prout apud Iurisconsultos, is dicatur natura-
lis, quem definiunt esse ex ea, quæ legitima vxor esse poterat, quíque cer-
18 to complexu natus. In quo differt ab spurio, qui, quia sine certo patre est,
vulgò conceptus [y], & spurius dicitur, id est, sine patre: vox enim spurij, teste
Plutarcho [z] nata, omissis cæteris, quas refert, interpretationibus, à Romanis,
qui soliti erant nomina primis tantùm literis exprimere, aut vna: vt dum Ti-
tum vno T. Cneum, sic Cn. Sextum, Sex. vnde & vulgo conceptos scribe-
bant per S.P. id est, sine patre, quos Græci dicũt ἀπάτορες. Quamobrem sum-
mus Pontifex [a], distinctionem quandam meritò adhibet inter nothum,
spurium

a Gell. lib. 2. cap. 18.
b Ser. in 10. Aeneid.
c Don. in Heauton. Teren. act. 1. sce. 2.
d Caius, l. non est sine liberis, l. 141. & l. seq. de verb. sig.
e Genes. 17. Luc. 16. Ioan. euang. cap. 8. Actuum, c. 13.
f Iob. 19. Rom. 9. ad Heb. 2. Genes. 25. Genes. 14. 29. D. Hiero. y. libr. ad Heluid.
g §. sui autem, de hæred. quæ ab int. defer. §. fin. de hæred. qual. & diff. tot. tit. de suis & leg. hær. & tit quib. mo. natu. effic. sui.
h tot. tit. de emācip. lib. C. §. præterea, quib. mod. ius pat. pot. sol.
i tit. quib. mod. ius &c. eod.
k l. vni. §. extraneum, de rei vxo. act. C.
l Accurs. in rubr. de posth hæred. instit. C. & l 3. §. 1. de iniust. rup. P.
m l. filius à patre § 1. de lib. & posthum. in P.
n l. non sunt liberi, de sta. hom. in P. l. quod certatum, l. 3. de posthum. hæred. insti. libr. 6. C. titu. 29. Vlp. l. quæret aliquis, l. 135. de ver. signif.
o l. 2 C. de posth. hæred. insti. Pan. l. qui mortui 129. de verbo. sig. l. anniculus amittitur, l. 132. §. fin eod.
p l. 1 iuncta auth. seq. de natu. lib. C.
q c. inter opera charitatis, de sponsal.
r Dictys Cret. lib. 3. de bello Troia.
s Dares Phryg. in exordio belli Troiani.
t Iliad. δ, Home.
v Iliad. β.
x Quintil. lib. 3. c. 6.
y l. vulgò concepti, de sta. hom. P. §. si aduersus, de nupt. ap. Iustinia.
z Plut. in problem.
a Innocen. 3. in c. nisi cùm pridem, c. 10 §. pro graui, de renunciat. libr. 1. Decretal. titul. 9. vbi caue à confusione & inscitia gl. cum suis versibus.

ſpurium,& manzerem. Quanquam vtraque dictio,ſi generaliter proferatur, poſſit omnes illegitimos complecti, potiſſimùm & apud Hebræos, manzer: vocant enim ממזרים *mamzarim*, ſeu *manizeres*, omnes aliunde quàm ex legitimo matrimonio natos, quaſi מן זרים *min zarim*, i. de alienis ſcilicet natos, 20
de quibus ſic cautum in Exodo [a], לא יבא ממזר בקהל יהוה : גם דור עשירי לא יבא לו בקהל יהוה *lo iabo mamzer bikhal Iehoua, gam dor gnoſciri lo iabo lo bikhal Iehoua*, i. *non ingredietur manzer in eccleſiam domini, etiam decima generatione non ingredietur eccleſiam domini*, ſcilicet non fungetur miniſterio eccleſiaſtico: quod etiam ſtatutùm poſteà iure pontificio [b]. Et certè quod pertinet ad pudicitiæ violationem, parum intereſt inter cõcubinam, & meretricẽ: vtrique enim peccatum eſt concubitus & turpitudo, neque quòd illa clam, hæc palàm [c] proſtituatur, delictum mutat, vt etiam Euripides ſcripſit [d],

ὃ γὰρ ὃ μὴ καλόν, οὔποτ' ἔφυ καλόν,
οὐδ' οἱ μὴ νόμιμοι παῖδες, μαῖερ ὁς λόχευμα
μίασμα πατρὸς, id eſt,
Non enim quod per ſe non eſt honeſtum, poterit dici honeſtum.
Neque liberi illegitimi honeſti matribus, ſed & patri
Scelus & piaculum.

Heraclidéſque Ponticus apud Plutarchum [e] commeminit legis Solonis, qua τοῖς ἐξ ἑταίρας γινομένοις, id eſt, *Spurijs non erat neceſſe nutrire patres: qui enim, inquit, in compreſſione mulieris decorum non ſeruat, non prolis, ſed libidinis cauſa ſe ſe impelli apertè oſtendit.* Ariſtophanes Grammaticus in argumento Oedipi 21
Tyranni Sophoclis, ſpurium dicit opprobrium fuiſſe Græcis, dum de Oedipo ſic ſcribit,

Corinthum vagus cùm liquiſſet Oedipus,
Hoſpéſque paſſim ab omnibus conuitio
Inceſſeretur, quaſi foret ſpurius,
Illegitimúſque incerto ſatus patre,
Pythica ſcitatum venit oracula, &c.

Maius tamen opprobrium in procreato fracto fœdere nuptiarum, qui Græcis, μοιχὸς, vel μοιχίδιος, & μοιχαλίς. Adulterinus filius is nempe eſt, qui 22
illegitimè procreatus ex ea, quæ nupta alteri eſt: vel ex eo, qui vxorem habet, & ex innupta, vel ex ambobus cum aliis coniunctis [f]. Bonifacius mar- 23
tyr ob iſtos concubitus illicitos valde iram Dei concitari, ſcribit regi Anglorum [g] ſeu Britanniæ, atque ideò prolem omnigenæ impietatis facilè inde naſci; cuius verba referam, *Si gens Anglorum, vt ab ipſis paganis*, inquit, *nobis etiam improperatur, ſpretis legalibus connubijs, adulterando & luxuriando ad inſtar Sodomiticæ gentis, fœdam vitam duxerit, de tali commixtione meretricum exiſtimandum eſt, degeneres populos, & ignobiles, & furentes libidine fore procreandos: & ad extremum vniuerſam plebem ad deteriora & ignobiliora vrgentem, & nouiſſimo nec bello ſeculari fortem, nec in fide ſtabilem, & nec honorabilem hominibus, nec Deo amabilem eſſe venturam. Sicut aliis gentibus Hiſpaniæ, & Prouinciæ, & Burgundionum populis contigit, quæ ſic à Deo recedentes fornicatæ ſunt: donec iudex talium criminum vltrices pœnas, per ignorantes leges Dei, etiam per Saracenos, venire & ſæuire permiſit: hæc ille.* Cui accedit Sapiens [h], dum ait, *Adulterorum filij in conſummatione erunt, & ab iniquo toro ſemen exterminabitur: & ſi longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & ſine honore erit nouiſſima ſenectus illorum, etſi celerius defuncti fuerint, non habebunt ſpem, neque in die cognitionis allocutionem. Nationes enim iniquæ, diræ ſunt conſummationis.* Dicitur & alibi [i], *Ad adulterorum filios paterna flagitia tranſire, & pro patribus puniendos.* Tales adulterini proculdubiò exiſtimantur, qui naſcuntur ex vxore abſente marito per duos vel plures annos continuos: vel ſi conſtet maritum cum vxore non concubuiſſe, infirmitate interueniente, vel alia cauſa, vel ſi ea valetudine paterfamil. fuit, vt generare non poſſet; vt ex Iuliani & Scæuolæ ſententia Vlpia

a Exod. 23.
b c. cùm in cunctis, c. 7. & c. innotuit, c. 20. de electio. lib. 1. Decre. tit. 6. c. vt filij, c. pen. de fil. presbit.
c l. palàm, de rit. nup. l. 1. de concub. in P.
d Eurip. in Phœniss. act. 3. verſ. 129.
e Plutar. in Solone.
f ca. nemo ſibi blandiatur, 32. q. 4. can. lex §. adulterium, 36. q. 1.
g can. ſi gens Anglorum, 56. diſt. in Decreto Grat.
h Sapi. 3. & ca. dicat, 32. q. 4.
i Vrba. in can. pen. verſ. quod autem, 56. diſtin.

Vlpianus docet [a]. Quod si concubuerint simul aliquo tempore ante partum coniuges, ex quo verisimiliter generatio marito adscribi possit, etsi alterius interuenerit alieni viri coniunctio, pro filiis vt illo censeantur ma-
25 rito nati, & vt legitimi sint præsumitur [b]. Neque in horum præiudicium creditur matri profitenti se ex alio quàm marito eos concepisse, vt ait Scæuola [c]. Nec iuramentum matris delatum vel relatum, partui proficit, nec nocet, si iuretur ex aliquo prægnantem non esse [d]. Quinimo peregrè rediens, si inuenerit vxorem prægnantem, quæ ab alio conceperit, & non protestatus vel contestatus fuerit, antequam conueniret, eam non esse ex se prægnantem, certè partus nascitur illi suus, & cogitur partum agnoscere, vt filium, ex Senatusconsulto Pegasiano [e]: vel si is interim prægnante vxore moriatur, si statim non fuerint contestati qui excluso posthumo successuri
26 erant, non audiuntur ex Carboniano edicto [f]. Fieri tamen non potest, quin magna suspicio partus adulterini non sit, si mater sibi conscia moriens professa fuerit, nulla causa excandescens in odium mariti vel filiorum, sed pœnitentia sceleris & iniuriæ irrogatæ marito, ducta. Quanquam non soleat filio præiudicium ideo in successione patris putatiui fieri: eadémque suspicio maritorum, quòd ex se non sint liberi geniti, si illi prudentes & prouidi
27 sint, inter bonos & graues non exiguæ fidei est. Et proinde cùm Agis rex Lacedæmoniorum Agesilai frater, filium Leotychidem reliquisset, quem ille viuus non agnouerat, etsi eundem suum moriens fuisse dixisset, in regno habuit successorem Agesilaum fratrem vt proximiorem, prælatum Leotychidi, vt spurio, vt narrant historiographi [g]. Suspicabatur autem natum Leotychidem Agis ab Alcibiade procreatum: Ideo Plutarchus [h] eadē quæ Probus referens, addit, *Leotychides*, inquit, *puer antea suspectus quidem erat Agidi, cùm autem se ad pedes ægrotantis patris abiecisset, & multas lachrimas profudisset, persuasit ei, vt se multis præsentibus filium pronunciaret*. Athenæus [i] quoque scribit, regis Agidis vxorem Timæam corruptam fuisse ab Alcibiade: verùm Pausanias [k] scribit, Agidi, mali genij impulsu hoc ei in mentem venisse, vt audientibus Ephoris, diceret se non putare Leotychidem filium
28 suum esse. Faceret pro filio postrema assertio paterna, etiam si anteà negasset filium, si pro legitimo habitus fuisset à vicinis, vel maiori parte eorum, etsi pater illum talem quoque nominasset: vtrumque enim requiritur [l]. Facit & assertio consentiens vtriusque parentis, quia negatur legitima proles contra filios, nisi aliundè doceri posset esse legitima: nam probatio præpo-
29 nitur illorum testimonio [m]. Illegitimi quoque censentur, qui nati sunt ex matrimonio contracto prohibente publicæ honestatis iustitia, & citra ecclesiæ permissionem, vt nec tanquam legitimi succedant, si pater sciuerit impedimentum [n]: alioquin si ignorantibus vtrisque parentibus impedimentum, vel altero illorum, accusatum non fuerit matrimonium, post eorum mortem proles non potest illegitima dici [o]. Quamuis hodie clandestina desponsatio in hoc impedimentum incidens alterutrius, hoc non operetur, nec ignorantia tunc excuset patris, quin proles sit illegitima, nisi reconciliatio accedat ecclesiæ & gratia [p]: quia fraus præsumitur, eò quòd clam factum sit [q]. Quòd si matrimonium fuerit ignoranter in facie & ritibus ecclesiæ initum, & separetur postmodum, filij geniti eo pendente, legitimi
30 habebuntur & fruentur priuilegiis legitimorum [r]. Illi etiam illegitimi, qui & incestuosi ex sanguine coniunctis in gradu prohibito nati sunt: vt nefarij, qui ex descendentibus & ascendentibus fœdissimè iunctis oriūtur: de quorū prohibita [s] coniunctione in impedimentis diximus. Quæritur autem, num nati 7. mense, 10 11. 12. 13. à morte maritorum legitimi sint & naturales: an verò in illis sit nothorum suspicio. Et de primo sic Paulus Iurisc. respondit, *Septimo mense nasci perfectum partum iam receptum est, propter authoritatem doctissimi viri Hippocratis: & ideò credendum est, eum qui ex iustis nuptiis septimo mense natus est,*

a Vlp. l. filium, l. 6. de ijs qui sunt sui vel alie. iur.

b d. l. filium, & l. quia semper, de in ius voc. in P. expresse Papin. l. defuncto, l. 11. §. defuncto, ad l. Iul. de adul. P.

c Scæuo. l. pen. de probat. lib. 23. P. titul. 1.

d Vlp. l. 3. § pen. de iureiur. libr. 12. P. titul. 2.

e Vlp. l. 1. §. Iulianus & seq. §§. de libe. agnosc. lib. 25. P. titul. 1.

f idem in l. 3. §. quia Plautianum, eod. titul. l. 1. §. fin. de Carbon. edic. lib. 37. titul. 10. l. 3. §. si mater, eod.

g Plutar. in Agide. Xenoph. libr. 3. rer. Græcar. Aemil. Probus, in vita Agesilaj.

h Plutar. In vita Agidis.

i Athe. lib. 17. c. 18.

k Pausan. in Laconic.

l c. per tuas, c. 10. & ibi glo. & Feli. de probatio. li. 2. Decre. titul. 19. & ibi Panor. late hoc examinat Guill. Bened. In ver. quæ filium ex eo suscipiens, nume. 1. & seq. in 3. par. repetit. c. Raynut.

m c. transmissæ, c. 3. & ibi Panor. & alij, qui fil. sint legit.

n Celesti. in c. referente, c. 10. eod.

o c. peruenit sane, c. 11. eod. c. perlatū, 8. & c. ex tenore, c. 13. eod. titu.

p c. cùm inhibitio, de clandesti. despons. glo. fin. in c. referetur, qui fil. sint legit.

q l. fin. de rit. nupt.

r c. 2. & c. perlatum, qui fil. sint legi.

s auth. ex complexu, de natu. libe. §. fin. quib. mod. nat. effic. sui.

a Paul. l. septimo mense, l. 12. de sta. homi. lib. 1. P. 1. tit. 5.
b Gell. lib. 3. c. 16.
c Plini. lib. 7. cap. 5.
d Plin. lib. 11. c. 37.
e Galen. libr. de septim. partu.
f Vlp. l. 3. §. fi. de suis & legit. hæred. P.
g Galen. d. li. de sept. par.
h l. 3. §. fin. d. tit. de suis & facit formu la l. Gallus, de lib. & posthum.
i sup. lib. 9. c. 26. nume. 22. 23.

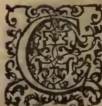
est, iustum filium esse[a]. *Medici*, inquit Gellius[b], *& philosophi illustres de tempore humani partus quæsiuerunt*, πόσος ὁ τῆς τῶν ἀνθρώπων κυήσεως χρόνος; i. *quantum est hominis gestationis tempus. Et multa opinio est, eáque pro vero recepta, postquàm mulieris vterus conceperit semen, gigni hominem septimo rarenter, nunquam octauo, sæpe nono, sæpenumero decimo mense: eúmque esse gignendi hominem summum finem.* Dixit rarenter septimo gigni, quia septimo mense non nisi pridie, posteróue plenilunij die, aut interlunio concepti, nascuntur, secundum Plinium[c]. Qui & tradit[d], septimo mense genitis, sæpenumero foramina aurium & narium defuisse. Et Galenus[e] tradit in minori interuallo, quàm sit anni dimidium septimestres, partus vitales edi posse, negasse Hippocratem voluit. Explicat & Hippocratem Vlpianus, dum respondit secundum Hippocratis sententiam[f], posse nasci 182. die partum, id est, media parte anni eáq; nec integra, si consideremus annum vulgarem constantem 365. diebus & quadrante, vt bissextilis 366. perficitur, cùm tamen bis 182. reddant 364. dies. Sic Galenus iterum ait[g], *Nullas planè celerius notat parere 182. die cum dimidio, & quibusdam horis: vel post exactum quartum supra ducentesimum. Atque ego*, inquit, *vnam mulierem reperi, quæ centesimo & octuagesimo quarto die completo pepererit.* Porrò post decem menses mortis patris natum, non admitti ad legitimam hæreditatem, Vlpianus respondit[h]: illegitimum eum arbitratus. At posteà placuit, & in 10. 11. 12. & 13. mense legitimum nasci partum, vt suprà docuimus[i].

De filiis legitimatis, seu de legitimatione nothorum. Cap. 4.

Nouell. quib. mod. nat. eff. leg. & sui & c. in Auth. col. 5. tit. 1.
Quib. mod. nat. effic. sui, in Auth. coll. 7. tit. 1.
Qui filij sint leg. lib. 4. Decr. tit. 17.

1 *Nothi interdum digni, qui eximantur à nota illegitimorum.*
2 *Illegitimi esse desinunt, dum fiunt legitimi.*
3 *Legitimantur filij quatuor modis,*
 Oblatione curiæ,
 Si pater legitimos diceret,
 Per rescriptum principis,
 Per subsequens matrimonium.
4 *Adulterini & nefarij seu incestuosi filij, num legitimentur per subsequens matrimonium.*
5 *Legitimatio per rescriptum principis.*
6 *Filius spurius sacerdotis legitimari per rescriptum principis nequit.*

k Eurip. in Androm. actu 3. vers. 90.

AETERVM interdum ita proficiunt bonis moribus & eruditione liberi nothi, vel aliis rebus, vt digni sint qui eximantur ab infami natiuitatis nota: sic enim apud Euripidem[k] arguit exemplo Peleus, 1

κἂν ᾖ τις νόθος πέφυκε, πολλάκις δέ τοι
ξηρὰ βαθεῖαν γῆν ἐνίκησε σπορά
νόθοι τε πολλοὶ γνησίων ἀμείνονες, id est,
Licet nothus sit, certè sæpenumero
Arida satio, fertile & pingue vincit solum,

Multique

Multíque spurij præstant legitimis.

Transeunt autem naturales illegitimi filij in legitimos suos, quando legi-
3 timi fiunt, dicuntúrque tunc legitimati. Quod fiebat quadruplici medio [a]: primùm, pro oblationem curiæ alicuius loci, si ipsi operas ipsi impēdissent, vel illegitima curialibus nuberet [b]. Secundò, si illegitimum naturalem pater vocasset legitimum [c]. Tertiò, per subsequens matrimonium [d] cum concubina, ex qua liberi suscepti, initum: nisi aliud affinitatis vel alterius causæ
4 impedimentum subsit. Quò fit, vt incestuosi & adulterini non possint per matrimonium matris eorum cum patre contractum legitimari, quia lex huiusmodi coniugia abominatur [e]. Quod tamen interpres glossator Ber [f]. intelligendum censet, si ea, cum qua adulterium committitur, sciuerit vxorem habere, nō autem si ignorauerit. Cui certè adstipulatur Innocentius iii. sum. Pont [g]. De nefariis autem & incestuosis spuriis, ne possint vllo modo legitimari sequēte matrimonio procul à dubio est, eò quòd, vt in impedimentis diximus, nullum possit in gradu prohibito recipi matrimonium iustum, si accusetur. Quòd si liberi nati sint ex matrimonio contracto in gradu prohibito, distinctio alia, quæ proximè in illegitimis distinguendis annotata est, adhibenda: neque ea ad spurios legitimandos per subsequens matrimonium
5 pertinet, sed est alterius inspectionis. Quartò, legitimantur per rescriptum principis [h]: princeps enim qui in manu habet legum authoritatem, cui leges interpretari & abrogare licet [i], & potest gratiam præceptorum legum
6 facere. Placuit tamen 6. cal. Aprilis 1562. Senatui Parisiensi, nullatenus regiis codicillis sacerdotis filium, iure legitimorum donari posse. Idem planè decretum regia sententia in eodem Senatu prolata 15. cal. Octob. 1573. triduo post fœlicem Poloni Regis in vrbem ingressum, teste Rhenato Chopino [k].

a glo. in c. transmissæ, qui fil. sint legit.
b §. quod verò, quib. mod. nat. effic. sui, § fin. de nupt. apud Iustin. l. 3. de nat. lib. C.
c §. si verò is qui, quib. mod. nat. effic. sui.
d l. diui Constantini, & l. cùm quis, & l. nuper, de nat. lib. C. §. fin. de incest. nup coll. 2. in authen c. 1. & c. tanta qui fil. sint legit.
e l. Claudius, de his quib. vt indig. in P. c. cùm haberet, de eo qui duxit in matr. quàm prius polluer. per adult. ap. Greg.
f glo. in c. tanta, ad ver. aliam, qui fil. sint legit.
g Innoc. 3. in c. ex tenore c. 14. eod.
h §. si quis verò non habens filias, & §. si igitur, quib. mod. nat. effi. legi. § illud quib. mod. nat. effic. sui coll. 7. in auth. c. per venerabilem, qui fil. sint legi.
i l. 1. & fin. de legib. C.
k Rhena. Chopi. lib. 1. de domanio Regis, titu. 11.

De filijs legitimis tantùm. Cap. 5.

1 *Legitimi tantùm filij, qui.*
2 *Legitimorum filiorum diuisio iure ciuili, in adoptatos & arrogatos.*
3 *Patres & filij secundum legem alij, & alij secundum carnem.*
4 *Filiatio iure diuino secundum similitudinem generationis pluribus modis dicitur, creatione, operatione, confirmatione, principio, imitatione, doctrina seu eruditione, catechismo, beneuolentia, honore, potestate, nutritione.*
5 *Filij dicti Dei, regeneratione Baptismatus, & qui à nobis in regeneratione suscipiūtur filij nostri lustrici, & ex confirmatione, & pœnitentia, spirituales filij.*

1 ILII legitimi tantùm illi dicuntur, qui à lege aliqua [l] in numerum filiorum naturalium probatorum iure rediguntur, & pro filiis habentur, etsi non sint: quando similitudo quædam cum naturalibus, vel æquale priuilegiū omnino vel ex parte datur. Quamobrem non natura, sed similitudine & participatione isti filij sunt. Et quia multiplex potest esse similitudo, sic & multiplex ea ratione filiorum appellatio iure diuino in sacris literis, &
2 iure pontificio. Iure autem ciuili, adoptione & arrogatione tantùm recepta,
3 quæ & aliis iuribus cognita est. Sic patres alij sunt secundum legem, alij se-
4 cundum carnem, vt notat D. Hieronymus [m]. Et breuiter sacra pagina à similitudine ortus, quem generatione à patre trahimus, creationem nostram tribuit filiationi, vt sit is pater noster, qui nos creauit [n]; solet enim & scriptura sancta, id filium cuiusque rei vocare, quod ab eo factum seruatúmue est, vt Deus, pater cœli & terræ dicitur [o]. Sic filij Dei etiam Angeli mali, oratione dicti [p]. Et pater dicitur principium alicuius rei, *vt pater habitantium in tentorijs*

l l. legitima, de pact. in P.
m D. Hierony. in c. 1. Matthæi.
n Math. 23. Malac. 1. & 2. Sapi. 10. Esaiæ 62.
o Matth. 11.
p Iob. 1.

toriis, Geneſeos 4. Et *Tubal pater canentium cithara*, eod. c. 4 Geneſ. Et à ſimili-
tudine, quòd filij vt plerumque imitantur ſubſtantiam & naturam parentum
filius quoque dicitur alicuius, quod naturam illius imitatur: ita filij hominũ,
pro hominibus [a]. *Fortes filij Deorum* [b], *filij Belial ſceleſti* [c]. A ſimilitudine
quoque participationis ſubſtantiæ paternæ, qui erudiuntur doctrina aliqua
ab aliquibus ſeu præceptoribus, vel gradu aliquo donantur, filij eorum dicũ-
tur. Sic ſæpè Salomon quos erudit, in prouerbiis & alibi [d], filios vocat, ſæpéq;
illa voce, *fili mi*, vtitur. Sic filij prophetarum, eorum diſcipuli dicti ſunt [e].
Et j. Samuelis [f] dicitur præceptor pater ibi, *Quis eſt pater eorum? Et filij ſapientiæ
iuſtorũ* [g]. Sic D. Paulus [h], *filioli, quos iterũ parturio, donec in vobis formetur Chriſtus.*
Atque hac filioli nominatione ſæpe vtitur D. Ioannes [i]. Sic iura pontificia
monent, per inſtructionem ad fidem ſeu catechiſmum contrahi filiationẽ,
& cognationem ſpiritualem [k]. A paterna beneuolentia, quæ ſumma eſt, &
dilecti ſummopere quoque filij dicuntur. Sic Iſraëlitæ peculiaris Dei popu-
lus, filij Dei dicti [l]. Ab honore, & ſeniores obſeruandi, vt patres [m], & à
ſenioribus iuniores erudiendi, vt filij. Sic in Geneſi [n], filij Dei dicuntur
illi qui inuocabant dominum, & honorem & obſequium cultus diuini
offerebant. Sic amplectentibus fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti dedit
Deus poteſtatem filios Dei fieri, qui non ex ſanguinibus, nec ex volun-
tate carnis, nec ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt [o]. Adoptióque
hæc filiorum Dei [p]. Et ratione poteſtatis quæ in liberos eſt, filius inter-
dum dicitur, id quod in alterius iure & poteſtate eſt indubiè, vt, *Filij mortis
eſtis vos* [q], id eſt, addicti morti, vel ea digni. Ratione nutritionis, alumni
filij, & quòd nutrit pater vel mater: vt filij maris dicti ab Oſea [r] piſces. 5
Ratione generationis, quia Deus & Dominus noſter Ieſus Chriſtus per pro-
prium ſanguinem lauit nos à peccatis noſtris, & eius applicatione per ſacra-
mentum lauacri Baptiſmate renouamur [s], in nouum hominem [t], exuentes
veterem: dicimur etiam filij Dei, fidẽ eius amplexi, & omnes fideles fratres
in eodem patre Domino noſtro Ieſu Chriſto, renati ex aqua & ſpiritu ſancto.
Quò fit, vt illi quos ex ſacro baptiſmate ſuſcipimus, quibus luſtrici ſumus
parẽtes, filij dicãtur, & vulgò optimè filioli, vel luſtrici filij: cùm enim miniſte-
rium illis hac in parte præbemus ſalutis & regenerationis, paterni nominis
etiam efficimur participes, & naſcitur cognatio ſpiritualis [v]. Similiter & per
ſacramentum confirmationis [x], ſi quidem à primo pabulo ſacrati ſalis vſque
ad confirmationem contrahitur, vt dicunt ſummi Pontif. compaternitas [y].
Suidas adoptionem Chriſtianam dicit [z], quando ex ſacris fontibus ſuſcipi-
tur. Pari modo filius filiáue ſpiritualis is eáue dicitur, quem, quámue quis
exomologeſi vel ſacramento pœnitentiæ ſibi coniunxit [a].

a Pſal. 8.
b Iob. 28.
c Iudic. 19. & 20. 3. Reg. 21. 1. Reg. 2. 2 Paral. 13.
d Prouerb. c. 6. Eccleſiaſt. c. 1. 2. 4. 21. 32. &c.
e 4. Reg. 4.
f c. 10.
g Eccleſiaſt. 3.
h Ad Galat. 4.
i D. Ioan. 1. Epi. c. 2. 3. 4. 5.
k c. contracto, c. 5. de cognat. ſpirit. libr. 4. Decreta. titu. 11. c. 2. eod. in 6. libr. 4. c. 3. can. in catechiſmo, de conſecra. diſtin. 4. can. ſi quis vnus, 30. q. 4.
l Deuter. c. 14. Eſaiæ, 1. Hiere. 31.
m 1. Timoth. 5.
n Geneſ. c. 6.
o D. Ioan. euang. c. 1.
p Ad Roma. c. 8. & 9. & ad Galat. 4. ad Ephe. 1. 1. D. Ioan. epiſt. c. 3.
q 1. Reg. c. 26.
r Oſeæ c. 11.
s D. Ioan. Euang. c. 3. D. Paul. ad Tit. 3. 1. D. Petri, 1.
t ad Epheſ. 1. & 4. ad Coloſſ. 3.
v c. 1. de cognat. ſpirit. lib. 4. ſex. Decreta. cap. 3 & to. tit. libr. 4. Decret. titu. 11.
x c. 1. §. ex confirmatione, eod. in 6. ca. 1. 30. q. 1.
y Suidas, in ver. [illegible]
z ca. ad limina, §. ſin. & can. omnes, 30. quæſt. 1.

De adoptione & arrogatione. Caput 6.

Lib. 1. Inſtitutio. tit. 11. Lib. 1. P. tit. 7. Lib. 8. C. tit. 48.

1 *Adoptio quid.*
2 *Filij fiunt adoptione, non fratres, aut alij proximi.*
3 *Filij adoptati, prælati naturalibus.*
4 *Filiorum legitimorum ſeu adoptiuorum rationes, cur recepti. Filios cur relinquere noſtra intereſt.*
5 *Adoptio duplex, Adoptio & Arrogatio, & quid commune habeant.*
6 *Adoptare mulieres ſine gratia nequeunt.*
7 *Adoptare nequeunt, niſi qui generare poſſunt, & qui prohibeantur.*

Adoptiui

Adoptiui non sunt temporarij, sed perpetui.
8 *Sexagenarijs num adoptio liceat, & quare vetita.*
9 *Arrogatio quomodo fit. Arrogatio facta authoritate principis & rogatione populi, vnde arrogatio dicta.*
10 *Arrogandi per populum forma.*
11 *Arrogandi causas collegium pontificum dispiciebat.*
12 *Adoptio fiebat apud magistratum, penes quem esset legis actio.*
13 *Adoptio olim fiebat emancipationibus & manumissionibus præcedentibus, hodie minimè.*
14 *Arrogatio impuberis, curatoris eius assensum desiderat.*
15 *Adoptio quadruplici modo fiebat per principem, per legem curiatam, per prætorem seu magistratum, per testamentum.*
16 *Adoptare adoptariue qui possint.*
17 *Adoptatorum Cæsarum exempla.*
18 *Adoptare non potest, qui liberos proprios & naturales habet. Vtopiæ aliter quare.*
19 *Adoptare minorem suum tutor vel curator non potest.*
20 *Adoptabantur & filiæ apud Hebræos.*
21 *Arrogari nec arrogare potest fœmina, adoptari tamen: non autem adoptare potest iure Romano, aliter apud alios.*
22 *Adoptari vnus tantùm potest, & qui adoptari possunt.*
23 *Adoptati præsentia exigitur, & quando voluntas.*
24 *Arrogatio & adoptio transferunt in potestatem adoptantis adoptatum & suos.*
25 Εκποίητον quem dixere Græci.
26 *Adoptatis alia indebantur nomina retentis vel parumper illis immutatis.*
27 *Perdicum sagacitas in dignoscendis matribus.*
28 *Adoptandi inter Langobardos ritus.*
29 *Adoptio in Francia olim, & apud Hebræos & Græcos vsurpata.*
30 *Adoptati nunc in Gallia non succedunt, vt filij.*
Adoptati, & alumni quomodo differant.

1 ACTVS legitimus adoptio dicitur [a], per quam in alienam familiam, vt ait Modestinus [b] & Gellius, [c] inque liberorũ locũ extranei sumuntur: idque vt Theophilus testatur [d], in solatiũ
2 eorum qui liberos non habent. Finguntur enim liberi tantùm adoptione, nõ autem fratres, vel alterius proximitatis cognatio, testibus Diocletiano & Maximiano [e]. Sic D. Ambrosius [f], *Aut natura filios suscipimus, aut electione: natura, casus est: in electione, iudicium. Magísque sine consensu patris in adoptandis offendimus, quàm in genitalibus filijs: quia genitales filios esse, ad naturam refertur: in adoptione dedecoris esse non nisi errori adscri-*
3 *bimus.* Et forsan ea ratione quòd præstantes tantùm in filios adoptabantur, adoptiuos præferẽdos esse naturalibus Hadrianus Cæsar persuasum habuit [g], atque Plinius Iunior [h]. Sic Theodericus rex Gotthorum adoptans in filium regem Herulorum, inter cætera [i] scribit, *per arma posse fieri filium, grande inter gentes constat esse præconium: quia non est dignus adoptari, nisi qui fortissimus meretur agnosci: ignaui autem esse nesciunt quos iudicia pepererunt: ij enim gratiam nõ de natura sed de solis meritis habent, quando animi vinculo obligantur extranei.* Horum legitimorum tantùm liberorum intuitu, & quando de naturalibus & legitimis ex matrimonio iusto conceptis agitur, qui ex matrimonio sunt, dicuntur na-
4 turales: illi legitimi, adoptiui [k]. Adoptionis ratio multiplex, & eadem, quibus habere interest liberos naturales iustos, in quorum locum ij cooptantur: nempe vt habeamus successores certos, qui ideo nos obseruent, & curam nostri habeant, cæterorúmque insidias auertãt, vtque nomẽ familiæ posteris superesset. Sic & Isocrates in fine æginetici sermonis [l], *dignum est*, inquit, *legi succurrere, qua nobis filios adoptare licet, ac de nostris consultare rebus, reputantes*

a l. actus legitimi, de reg. iur.
b Modesti. l. 1. de adopt. libr. 1. P. titul. 7.
c Aul. Gell. lib. 5. c. 19.
d Theoph. lib. 1. institut. de adoptio.
e Diocle. & Maxim. l. nec apud, de hæred. instit. lib. 6. C. titul. 24.
f D. Ambros. ad Sisinium.
g Dion vel Xiphili. in Adria.
h Plini. in Paneg. Traia.
i libr. 4. episto. Cassiod. variar. epist. 2.
k §. 1. de legi. agn. succes. l. fi. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. minus, de hæred. quæ ab int. defer. l. adoptiuum, l. 5. de in ius voc. in P. l. si pater, l. 29. & l. non potest, 31. de adoptio. in P. cum simil.
l orat. 17.

apud nos quod desertũ nominibus, puerorum loco sit lex huiusmodi: propter hanc enim
agnati, ac nullo se sanguinis gradu respicientes, magis inter se mutuò curantur. Adoptio
duplex, adoptio simpliciter, & arrogatio: adoptantur filijfami. arrogantur
qui sui iuris sunt [a]. Hoc vtrisque commune, vt in potestatem eorum à qui-
bus adoptantur vel arrogantur, & in familiam transeant [b], fiántque sui: nisi
hodie dentur in adoptionem extraneo ex constitutione Iustiniani [c], & in
locum liberorum, quos suscipere possent, veniant. Primùm autem, nempe 6
potestatis causa, prohibet, ne mulieres adoptare possent iure communi [d], nisi
ex gratia principis: quia in potestate liberos non haberent [e], nec suos [f]. Al- 7
terum verò vetat, ne & viri quoque, quibus impossibile per rerum naturam
ducitur suscipere liberos, adoptare possint, néue ad tempus fiat adoptio ne fi-
lius sit temporalis [g]. Naturam enim adoptio imitatur [h]. Quamobrem mi-
nor maiorem, vel æqualem sibi ætate non adoptat [i]: pro nostro enim, & im-
possibile est id natura. Pari modo qui vitio incurabili, seu morbo detinentur,
vt sanari non contingat, quo inhibeatur vxorem ducere & generare, nec
adoptare quoque possunt, veluti castrati: qui autem generare quidem mor-
bo non possunt, verùm contingit aliquando eo morbo liberari, & saltem po-
tentia habiles ad generationem esse possunt, vt & steriles & spadones, iisdem
& permittitur adoptio [k]. Et qui vxores non habent, habere tamen possint, si
velint [l]. Sic de sexagenariis placuit, quorum ætas ad liberos procreandos 8
lege Papia, vt anteà diximus [m], inutilis habebatur [n]. Et Aristoteles [o] post
quinquagesimum quintum aut circiter annum derelinquere debere dixit in
aperto procreandi studium, ac de cætero vel sanitatis vel alterius huiusmodi
causa concubitum facere videri. Sexagenariis itaque adoptandi liberos erat
facultas: qui autem intra ætatem eam essent, non vtique adoptare licebat,
sed illis iubebatur potius liberorum procreationi vacare, nisi forsan mores
vel valetudo prohiberet, vt ait Vlpianus [p]. Sic Cicero pro domo sua, *Quod*
est, pontifices, ius adoptionis? nempe vt is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit,
& quum potuerit, sit expertus. Arrogatio, id est, adoptio eorum quæ sui iuris 9
sunt, authoritate tantùm principali interueniente, iure ciuili fit, scilicet res-
cripto principis [q] cum causæ inquisitione, num honesta ea vel turpis ado-
ptãdi occasio [r]: etsi de impubere arrogando agatur, adhibita sufficienti cau-
tione [s], de bonis restituendis, si impubes moreretur, iis quibus obuentura
essent, si arrogatus non fuisset: vel eidẽ ipsi si eum emanciparet, item de non
exhæredando [t]. Et factam arrogationem per populum Gellius testatur [v], & 10
ideo arrogationem, quòd per populi rogationẽ fieret, dictam, per hæc verba,
Velitis, iubeatis, vti L. Valerius, L. Titio tam iure legéque filius siet, quàm si ex eo patre,
matréque familias eius natus esset: vtique ei vita necísque in eum potestas siet: vti pariẽ-
do filio est: hoc ita, vt dixi, ita vos Quirites rogo. Fiebat autem lege Curiata in co- 11
mitiis arbitris pontificibus: collegium namque pontificum causas arrogandi
dispiciebat, & approbabat, vel reprobabat, vt ex Cornelio Tac [x]. apparet, dũ
de Galba ad optare volente Pisonem agit, & ex Cicerone [y] constat. Moneba-
tur autẽ populus per trinundinũ, de quibus futura essent comitia, vt innuit
Cicero [z], videndus Gruchius [a]. Adoptio autem fiebat apud magistratum, 12
penes quem esset legis actio [b]. Adoptionem præibant more antiquo eman- 13
cipationes tres, & duæ manumissiones, quæ postmodum sublatæ sunt, & sta-
tutum sufficere pro adoptionis solemnitate adire competentem iudicem, &
ex voluntate patris naturalis dantis in adoptionem & accipientis, & adopta-
ti, fieri [c]: non autem agnatorum adoptati assensus exigitur [d]. Si tamen im- 14
pubes vel minor in arrogationem se det, certè curatoris authoritatem exigi,
etsi anteà contrarie iure seruaretur, placuit [e]. Cæterùm & auguror, alio quo- 15
que modo apud Romanos factam fuisse adoptionem, quàm per legem curia-
tam, per prætorem, & magistratum: nempe per testamentum, si tamen verum
sit, quod scribit Suetonius in Tiberio, c. 6. fuisse testamento adoptatum à M.
Gallio

a Modesti. l. 1. de adoptio. in P. §. 1. eod. ap. Iustinia.
b §. 1. de adoptio.
c §. sed hodie, de adopti. l. cùm in adoptiuis, l. 10. eod. C.
d §. fœminæ, de adopt. ap. Iustinia. l. 5. C. eod. l. nam & si fœminæ, l. 21. eod. in P. l. si suspecta, l. 29. §. nec absens, de inoff. testam. P.
e §. cæteri, de hæred. qual. & diff. ap. Iustinia. d. §. fœminæ, & l. 4. §. ad testamẽta, de bon. posse. con. tab.
f Caius, l. nulla, l. 13. de suis & leg. hæred. P.
g Pau. l. si tibi fili', l. 34. de adoptio. P.
h §. minores eod. l. si paterfamilias, l. 15. §. fin. & l. adoptiuorum, l. 16. eod. P.
i §. minorẽ de adop. l. arrogato patre, l. 40. §. non tantùm, eod.
k l. 2. §. illud, eod. P. l. arrogatio, §. fin. eod. § sed & illud, eod. l. si serua. §. si spadoni, de iur. dot. in P.
l Paul. l. & qui vxores, l. 30. de adop. P.
m in rationibus nuptiæ.
n l. pen. C. de nupt.
o Aristo. lib. 7. politico. c. 16.
p Vlp. l. si paterfamilias, l. 15. § In arrogationibus, de adoptio. in P. l. nec ei, l. 17. §. tertio, eod.
q l. 2. & l. arrogationes, l. 6. eod. C. Caius l. 2. eod. P. § adoptio, & §. cùm autem impuberes, eod. titu. apud Iustinia.
r d. §. cùm autem, l. nec ei, l. 17. §. eorũ, de adoptio. in P. l. 2. C. eod. Gellius, lib. 5. c. 19.
s Marc. l. non enim, l. 18. & l. hæc autẽ cautio, l. 20. l. his verbis, l. 19. de adop. d. §. cùm autem.
t d. §. cùm autem impuberes, & d. l. 2. C. eod.
v Gell. lib. 5. c. 19.
x Tac. lib. 17.
y Cic. pro domo sua.
z Cic. cont. Rullum.
a libr. 3. de comitijs Romano. c. 4.
b l. 2. 3. 4. de adop. P. l. 1. C. eod. & prox. cita. iurib.
c Iustin. §. a. in l. fin. C. eod. l. in adoptionibus, l. 5. eod. P.
d Cels. l. cùm adoptio, l. 7. de adopt.
e l. fin. de authe. præst. C. Mode. l. quod nec curatoris, l. 8. de adopt. in P. §. 2. quib. mod. tut. finit.

Gallio Senatore. Adoptari possunt & adoptare, quibus specialiter non pro-
hibetur, lege vel natura [a], filij, nepotes, extranei [b], & in locum filiorum, &
17 in locum nepotum [c], etiam si filios qui adoptat nõ habeat [d]. Coccius Nerua
Cæsar M. Vlpium Trianũ adoptauit extraneum à se, móxque in curia Cæsa-
rem designauit, vt ait Xiphilinus ex Dione in Coccio Nerua. Sic Adrianus
adoptatus à Traiano [e] post mortẽ Neruæ. Et Adrianus successorẽ sibi delegit
Antoninum: sed cùm illi nulla virilis stirps fieret, Cõmodi filium adoptauit,
adiuncto etiam M. Annio Vero, qui antè Catilius dicebatur [f]. Demúmque
mortuo Vero Cæsare, rursum adoptauit Adrianus Arriũ Antoniũ, qui posteà
pius dictus est, eadem lege, vt idem sibi duos adoptaret anniũ Verum, & M.
Antonium, teste Spartiano & Capitolino [g]. Iulius Cæsar adoptauit Octauiũ
18 ex Actia nepotem, cùm liberos non haberet, eúmque hæredem imperij &
fortunarum instituit, vt scribit Dion [h]. Qui liberos habet naturales & legi-
timos, non potest adoptare [i], ne quis cõtemptis suis alienos, vt curruca auis,
educet: cùm liberorum solatium hoc iure tantùm ciuili resarciatur. Etsi apud
Vtopienses alia causa adoptandi sit: nam apud illos, qui aliam artem, quàm
paternam addiscere vellet, dabatur in adoptionem illius familiæ, qui artem
19 illam appetitam exerceret, vt narrat Thomas Morus [k]. Vetatur tutori &
20 curatori adoptare suum minorẽ 25. annis, ne rationes intercipiat [l]. Adopta-
21 bãt sibi & Hebræi filias, vt Mardocheus Hester filiam fratris sui [m]. Sed iure
prohibetur, ne arrogetur fœminâ, nisi per gratiam principis, néue arroget [n]:
adoptari tamen potest [o], adoptare autem non iure Romano. Etsi apud
Aegyptios longè aliter receptum fuisse constet, exemplo filiæ Pharaonis,
quæ adoptauit Mosen in filium [p]: hanc filiam nonnulli tradunt dictam fuisse
Thermutim. Refert tamen Arrianus [q], Adamam Cariæ reginam adoptasse
Alexandrum Magnum, neque eum filij nomen aspernatum. Vt & Nea-
politani regni regina post obitum fratris Ladislai, Iacobo Borbonio Mar-
chiæ comiti nupta, dissidio cum marito orto, nec liberos habens, Tarraconẽ-
sium regem Alphonsum primùm adoptauit: hócque abdicato, posteà Ludo-
uicum Andegauensem tertium Secundi filiũ [r]. Græci autem in hoc Roma-
nis similes, sic enim ait Isæus Græcus, Μητρὸς δὲ οὐδεὶς ἐστιν ἐκποίητος ἀλλὰ ὁμοίως
ὑπάρχει τὴν αὐτὴν εἶναι μητέρα, κἂν ἐν τῷ πατρῴῳ μένοι τις οἴκῳ, κἂν ἐκποιηθείη, i. *à matre
nullus per adoptionem alienus esse potest, neque matrem habere potest, nisi propriam siue
22 in gentilitate maneat, siue inde migret.* Sed nec quis plures arrogare potest, nisi
ex iusta causa, vt si diues valdè: non libertum alienum, non maiorem mi-
nor, vt notat Vlpianus [s]. Suum libertum potest [t], & in seruitute à se genitum,
ita tamen vt libertus non ingenuus fiat [v]; nisi natalibus restituatur, quod
23 fieri solebat per principem [x]. Non potest vel arrogari absens, vel dissen-
tiens [y], quamuis in adoptione voluntas non admodum perpetuò exigatur,
si adoptãdus infans sit [z]. Sicut Octauianus Cæsar, metuẽs insidias, adoptauit
Lucium statim natũ, & Caium fratres, filios Agrippæ & sororis suæ, vt author
24 Dion [a]. Natura arrogationis illa, vt quando quis adoptatur, non tantùm is in
potestatem transeat adoptantis [b], sed & qui filij ei sunt, quósque in sua habet
potestate, tanquam nepotes [c]. Siquidem qui non est suæ potestatis, alios in
potestate sua habere non dicitur [d]. Sic natus ex adoptiuo, adoptiui locum
obtinet [e]. Sic apud Cornel. Tacitum [f], Galba apprehensa manu Pisonis in
hunc modum locutus fertur, *Si te priuatus lege curiata apud pontifices, vt moris est,
adoptarem, & mihi egregium erat, tum Pompei & M. Crassi sobolem in penates meos
25 adscribere.* Græci eum, qui omnino in alterius familiam transibat, dixêre, teste
26 Suida, ἐκποίητον, id est, à familia sua abalienatum, datum εἰς υἱοθεσίαν. Nam
& institutum antiquum erat, vt adoptatus ab adoptante acciperet appella-
tionem, nomen tamen eorum quæ prius gesserat aliquod, aliter paulò for-
matum gestaret: vt Octauius anteà adoptatus à Iulio Cæsare, dictus est
Caius Iulius Cæsar Octauianus, teste Dione Cassio [g]. Neque enim per

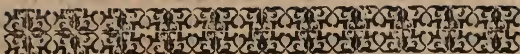
N adoptio

a l. etiam cæcus, l. l. adoptio, l. 36. de adopt.
b Paul. l. cùm nepos, l. 6. & l. si is qui filium, l. 11. Vlpia. l. qui liberatus, l. 12. eod. P. §. & tam filium, eod. ap. Iustinia.
c Paul. l. adoptare, 37. & Pompo. l. adoptiones, l. 43. Procul. l. si is qui, de adopt. Vlp. l. si arrogator, l. 22. in fine, eod. titu.
d d. l. adoptare, l. 37. eod. §. licet, eod.
e Xiphili. in Traiano, & Aelius Spart. in eod.
f Xiphil. in Adriano, & Spart. in Vero.
g Spart. in Adriano, & Iul. Capit. in Antoni. Pio.
h Dion Cass. lib. 44. & 45. histor.
i Vlp. l. nec ei, l. 17. §. præterea, de adopt. in P. l. 3. C. eod.
k Thomas Morus, li. 2. Vtopiæ.
l Vlp. d. l. nec ei.
m Ester, c. 2.
n l. mulierem, C. de adopt. l. nam & fœminæ, l. 23. eod. in P. §. fœminæ, eod. ap. Iustinia.
o Vlp. in tit. ex corp. Iur. titu. 8.
p Exod. c. 2.
q Arria. lib. 1. de expedit. Alexand.
r Paul. Aemyl. libr. 10. histor. Franco. in Carolo 6.
s Vlp. l. si paterfa. l. 15. §. fin. de adopt.
t l. sciendum, de rit. nupt. l. fin. de stat. homi.
v l. fi. de adopt. in P.
x Marc. l. 2. de natal. restit. lib. 40. P. tit. 11.
y Vlpia. l. neque absens. l. 24. & l. post mortem, §. fin. de adopt. Celsus, l. in adoptionibus, l. 5. eod.
z Modest. l. etiã infantem, l. 42. de adoptio.
a Dion Cass. lib. 54.
b l. 12. de adopt. P. §. 1. eod. apud Iustin. Vlp. in titulis, titu. 8. c. 1.
c §. illud proprium, eod. l. si paterfa. in princ. eod. in P. & l. arrogato, l. 40. eod.
d l. sic eueniet, ad l. Iul. de adulter. in P.
e Iulia. l. ex adoptiuo, l. 17. de adoptio. in P.
f Cor. Tac. libr. 17.
g Dion Cass. libr. 46. histo. Roma.

adoptionem dignitatem quis amittit pristinam, sed augetur [a], non patria,
non ius originis amittuntur [b]. Atque iure codicis, in adoptionem extraneo
datus, retinet iura patris naturalis [c], & alia coniungit: neque enim ciuilis
ratio vel fictio, quod iuris sanguinis est, immutare potest [d]. Quod & in 27.
brutis relucet, si quidem id verum est, quod Theodericus Gotthorum rex
Symmarcho scribens ait [e], Perdicibus hunc esse morem, oua perdita per al-
terius matris damna resarcire, vt adoptione alienæ sobolis, incommoda suæ
reparent orbitatis: verùm nati mox vbi fiduciam habere cœperint ambulan-
di, in campos exeuntes cum matre, vt fuerint materna voce commoniti,
ouorum suorum genitricem potius petunt, quamuis ab alia furtiuis fœtibus 28
educentur. Inter Langobardos seu Insubres olim quoque adoptandi obti-
nuit mos sed paulò diuerso ritu, quàm Romanis esset, nempe detonsione ca-
pilli facta adoptati per eum, qui adoptaret: vt planum fit ex verbis Pauli
Diaconi [f], quæ huiusmodi sunt. *Circa hæc tempora Carolus Pipini filius Francorum
rex, filium suum ad Luithprandum regem Langobardorum misit, vt eius iuxta morem
capillum susciperet, qui et cesariem incidens effectus pater est, multísque regijs munerì-
bus donatum genitori remisit.* Neque enim aliquando Franci ignorarunt vsum 29
adoptionis, sicuti liquet ex eo quod Tritemmius [g] referat, quòd Clodouei
anno 7. Sigibertus rex Galliarum in Austrasia filius Dagoberti anno domi-
ni 652. adoptauit Hildericum filium Grimualdi Maioris Domus, in filium &
regni successorem. Hebræi quoque antiqui, & posteri adoptione vsi sunt, vt
legimus apud Iosephum [h] Abrahamum adoptasse sibi in filium, natum ex
fratre suo Aaramo & germanũ vxoris suæ Saræ. Apud Assyrios etiam ado-
ptandi antiquissimum fuisse morem tradit Berosus [i], loquens de tertio rege
Babyloniæ Nino. Eadem tempestate Dionysius Hammonis filius, armis
sumptis Regam & Camesenum regno paterno pellens, & secum Osirim
retinẽs, in filiúmque adoptans, cum à patre suo Hammonem Iouem cogno-
minauit, vti à magistro Olympo Olympicum, eíque totius Aegypti regnum
tradidit. Eodem anno virgo Pallas apud Tritonidem lacum infantula ex-
posita, ab eodem Dionysio Ioue Lybico etiam cognominato adoptata in fi-
liam fuit, quæ omnem militiam prima Lybicos docuit. Inter Græcos & re-
ceptam monet Plutarchus [k], dum ait à Pandide Aegeum, ab Aegeo The-
seum, vnde ei nomen, adoptatum. Et lex extat Platonis [l], vt qui plures libe-
ros haberet, vno retento non habentibus alios in adoptionẽ daret. In Gallia 30
tamen, inquit Masuerius [m], filij adoptiui non succedunt adoptantibus, quod
& firmat Guillel. Benedictus [n], Tiraquellus quoque [o], qui & illis non com-
petere ius retractus gentilitij tradit. Quamuis vt extranei, si instituantur,
possint succedere, non enim prohibitum est [p] extraneum hæredem facere.
Cæterùm hodie non vtimur iure hoc adoptionis, neque quòd quis nutriat 31
alienos liberos, erudiat, fouéatque vt suos, ideo pater eorum vel illi filij di-
cuntur. Fuit enim & semper etiam tum, cùm adoptio frequens, inter odo-
ptatum & alumnum discrimen: si quidem adoptatum vel instituere vel ex-
hæredare, vt filium, necesse erat, & legitimam ex lege relinquere saltem [q]:
at in alumno, quantumuis quis promiserit, vt filium habere, idipsum non est
necessarium [r]. Neque inhibitæ sunt nuptiæ cum alumna [s], cùm tamen cum
adoptiua filia prohiberentur [t].

a l. per adoptionem, de adoptio. P.
b l. in adoptionem, in 1. C. eod.
c l. cũ in adoptiuis, C. de adopt. §. sed hodie, eod. ap. Iustin.
d l. iura sanguinis, de regu. iur. in P. l. 1. ius agnationis, de pac. in P. l. eas, de cap. dimi. § fin. de iur. natur. cum similibus.
e Cassiod. libr. 2. variar. epistol.
f Paul. Diac. lib. 6. de gest. Langobard. c. 15.
g Tritemmius, libr. breuia. annal. Fràc. in rege 52.
h Iosep. 1. antiq. cap. 15.
i Beros. libr. 5. desolationis eadem tex me apud Diod. Sicul. lib. 4. Biblioth.
k Plut. in vit. Thes.
l Plato, lib. 9. de legib.
m Masuer. in titul. de probatio. § Item si defunctus.
n Guill. Bened. in repet. cap. Raynut. in verb. & vxo nomi. decil. 5. num. 197.
o Tiraq tract. de retráct. glo. 8 §. 1.
p l. extraneũ, de hæred. instit. C. §. fin eod. titul. ap. Iustinia.
q l. si arrogator, de adopt. in P. l. si quis cùm filium, de verbo. obl. in P.
r l. si quis aluminam suam, l. 26. de nup. lib. 5. C. titul. 4 §. eadẽ, qui. manum non lic.
s §. & hæc adeo, de nupt. ap. Iustinia.

De

DE PERSONIS SVI VEL ALIENI IVRIS.

LIBER XI.

De libertate & seruitute in genere. Caput I.

1 Continuatio libri, & quòd Vnum genus hominum omnium, natura.
2 Hominum diuisio in liberos, seruos, ingenuos, libertinos, & qui.
3 Libertas quid.
4 Seruitus duplex, corporis & animi.
5 Vis cogit, & ei resistere licet.
6 Captos occidere licet, sed humanius actum, vitam conseruando eisdem. Seruitus quomodo iuris & iurisgentium sit. eod.
7 Seruitus quomodo contra naturam, sed non contra ius naturale.
8 Ius naturale quomodo dicendum immutabile.
9 Ius ciuile, & naturale esse, & quomodo.
10 Seruitus iuris gentium, & iuris ciuilis quomodo.
11 Serui fiunt, & nascuntur.
12 Seruus impius, qui se ob pratium venundari passus est.
13 Seruituti mors præponenda, & exempla eorum, qui mori elegerunt potius, quàm seruire.
14 Libertas inæstimabilis res, nihilque infœlicius seruitute.
15 Ius dominandi in seruos quibus rationibus probet Aristoteles.
16 Serui & liberi quidam natura, quidam ciuili iure: & vtile seruire aliquibus.
17 Libertatis frenum non est iure prohibitum. Libertas vera, obedire benè præcipientibus, & legi. eod.
18 Dominatio & seruitus, in liberis personis potestas dicitur.

1

VPERIORIBVS libris personas, veluti nascentes & ex prima origine, satis distingui admonuimus: nunc postulat ordo, vt easdem veluti natas, per accidentia, quæ extrinsecus accidunt, perpẽdamus: ex quibus status illarum naturalis iure gentium, vel ciuili, vel imminuitur vel impeditur. Itaque omnium hominum vna & eadem nascendi & moriendi conditio [a] naturalis, ratione quoque status naturalis, vnum & idem erit genus, quod aliud nomẽ ab initio proprium
2 non habebat. Quando autem cœpit ille status subiici, cœperunt distingui etiam ex accidente illo, aliis nominibus homines generaliter: nempe, vt qui statu suo pro nutu vti non possent, dicerentur serui: qui verò non fuerunt de sua dignitate deiecti liberi. Sic apparuit libertas vt naturalis, quia prior & antiquior, eò quòd ipsi repugnare cœpit: & quia quidam dehinc ex

seruitute; restituit sunt in libertatem, quidam autem nunquam seruierunt, facta sunt tria genera hominũ, & totidem generales appellationes: aliíque ingenui dicti qui nunquã seruierunt, nec eorum parentes: alij serui, qui seruiũt: alij liberti, id est, liberati, relati ad patronos: vel ad ingenuos libertini, quibus oppressa per seruitutem libertas, restituta est [a]. Verùm libertis nota & macula quædam inter ingenuos remanet, vtpote ob receptum beneficium, illis à quo acceperint, nempe patronis & eorum successoribus valdè deuinctis. Vt Horatius de se dixerit ideo [b],

Quem rodunt omnes libertino patre natum,

Cognoscimus autem ex finitione libertatis, & ex eius substantia, seruitutis & libertorum conditionem, & qualis sit. Concipitur porrò illa à Florentino Iurisconsulto [c], & in iuris ciuilis institutionibus [d], his verbis: *Libertas est naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur.* 3
Iuuenalis liberum existimare videtur etiam eum tantùm, qui suo arbitrio viuit [e],

Tu tibi, inquit, liber homo, & regis conuiua videris,

Sic Cicero [f] libertatis proprium ait, viuere vt vellis. Item Aristoteli [g] videtur libertas esse, τὸ ζῆν ὅπως τις βούλεται. Plutarchus [h] quoq;, veræ vitæ liberum iudicium & liberam actionem esse dixit. Et Persius,

An quisquam est alius liber, nisi ducere vitam
Cui licet vt voluit?

Et Cicero [i], Tabella dat eam libertatem populo, vt quod velint, faciant. 4
Verba reliqua finitionis, nisi quod vi aut iure prohibeatur, ostendunt à quo libertas illa minuitur, vel opprimatur, duplicémque seruitutem corporis & animi: vis quippe in corpore in externis, prohibitio autem iuris animum potissimùm cogit. Vis est maioris rei impetus, qui repelli, vel saltem ex arbitrio, vel commodè non potest [k]. Et Vlpiano [l] vis necessitas est, contraria alicuius voluntati. Quamobrem capti in bello vi, amittunt vsum seruitutis: 5
coguntur enim, & vt ait Virgilius [m],

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

Qui enim nobis vim inferunt, possunt iure naturæ vi repelli [n]: qui mortem moliuntur nobis, vt morte afficiantur digni sunt [o]. Et vt ait Ouidius [p],

Iudice me, fraus est concessa refellere fraudem:
Armáque in armatos sumere iura sinunt.

Quò factũ est, vt captiuos occidere hostes liceret: tamen humanitate Cæ- 6
sarum, & eorum qui cœperant, vita donati [q]. Nam vt dicebat Pyrrhus [r],

Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Et nos parcere æquum est.

Ita iuris gentium dicta fuit seruitus [s], gentium inquam, quia humanitate illa ferè omnes gentes vti soleant: at iuris, quòd iustum certè & æquum est, vt ei qui potuit vitam adimere, vitæ fructus & operas debeas. Sic enim, 7
contra naturam quidem libertatis est seruitus [t], quia natura liberi nascimur [v], sed non est contra ius naturale: nam qui abutitur sibi concessa potestate, indignus est ea, & priuari debet [x]. Neque naturalia omnia quæ sunt, incorruptibilia vel immutabilia sunt. Quinimo, sicut naturale est nasci: sic contrariis aduenientibus causis, naturale est per easdẽ causas corrumpi [y]. 8
Atq; in iure naturali & illud obseruo, ius naturale esse immutabile [z], quãdiu ius remanet, hoc est, quandiu iustũ illud naturale habet rationes & æquitatem, quibus iustum dicitur: verumtamen & mutabile erit, quando subductis columnis rationis & æquitatis, iustũ dissoluitur. Quòd accidit, quando rationes, quæ æquum statuebat, aliis subortis causis nouis, incipiunt minui, & superantur alia maiori æquitate: vt si quod anteà proderat, alio adminiculo incipiat esse nociuum & perniciosum [a]: vel si mali exempli fiat, veluti dum

a Vlp. in l. manumissiones, l. 4. de iust. & iur. lib. 1. P. titu. 1. §. ius autem gentium, de iur. nat. ap. Iustinia. lib. 1. § 1. de libert. §. 1. de iur. person. Martia. in l. & seruorum, l. 5. de stat. hom. libr. 1. P. titul. 5.
b Horat. libr. 1. sermo. Saty. 6.
c Florẽt. l. libertas, de sta. homi. lib. 1. P. titu. 5.
d §. libertas, de iur. perso.
e Iuuen. Saty. 5.
f Cice. 1. offi.. & in Partit.
g Aristot. 6. Politic. cap. 2.
h Plu. περὶ τῶν ἀκουῶν.
i Cice. pro Plancio.
k l. 2. de eo quod met. cau. in P.
l Vlp. d. l. eod. titul.
m Virgil. 1. Aeneid. 2.
n Florẽt. l. 3. de iust. & ius. P §. cum arietes, si quadrup. Paup. fec. dic. § qui cùm aliter, ad lega. Aquil. in P. l. 1. §. vim vi, de vi & vi arma lib. 4. P. titu. 2.
o Caius, l. 4. ad leg. aquil. in P. l. 1. & 2. quan. lice. vnicui. sine iudi. se vendic. in P. cum similib.
p Ouid. 3. de arte.
q §. serui autem, de iur. person. l. libertas §. fin. de sta. homi.
r apud Cice. 1. offic.
s can. ius gentium, 1. distin. l. manumissiones, l. 4. de iust. & iur. P, l. si id quod, l. 64. de condit. indeb. libr. 12. P. titu. 6. §. seruitus autem est, de iur. person. l. libertas, l. 4. §. seruitus, de stat. homi § ius autem gentiũ, de iur. natur.
t d. l. libertas §. seruitus, de sta. hom. & d. §. seruitus, de iur pers. cum similib.
v §. ius autem gentiũ, de iur. natur. l. manumissiones, de iust. & iur. P.
x ca. priuilegium, 11. q. 3. ca. posteaquã, §. his ita, 24. q. fin. ca. vbi ista, & can. gesta, 84. dist. Inno. 3. in c. tuarum, c. 11. de priuileg. lib. 5. Decreta. titu. 33. l. auxilium, de minor.
y l. nihil tam naturale, de regu. iur. P. l. 1. eod. titu. ap. Grego.
z §. sed naturalia, de iur. nat. gen. & ciu.
a Alex. 3. in c. dilecti filij, c. 1. & c. fugge stũ, c. 9. de decim. lib. 3. Decret. titu. 1. c. quid per noua le. de verbo. signif.

dum Ezechias comminuit ſerpentem æneum [a], qui anteà ſummæ venera
9 tionis fuerat [b], quia in idololatriam inciderat populus. Sic ciuilis ratio, iura naturalia non corrumpit: at naturalis alia oppoſita, ſi maior, & tollit, & corrumpit [c]. Quemadmodum etiam & ciuilis ratio, quæ naturalem habet cauſam, ferè ſemper comitem. Ratio enim vix dici poteſt, quæ naturalis non ſit, quæ tamen non ſemper quod naturæ communi congruit omnium conſiderat, ſed aliquando tantùm ſocietatis alicuius ciuilis cauſam, vtq; commodiùs alicuius vita inſtituatur, habita ratione morum præſentis loci, & eius quod ibi ſæpius, quàm alibi communiter inter homines contingit. Indéque ius ciuile, quod proprium cuiuſque ciuitatis, hoc eſt, quod maximè conformatum eſt ritibus, & moribus receptis in ciuitate, partim cum iure naturæ conſentit [d], veluti cum fermento æquitatis, & iuſtitiæ & iuris, vnde tantùm iuſtum: nec tamen per omnia ei inſeruit, id eſt, non omnino ſecundum vniuerſalem æquitatem naturalem ſtatuit. Neceſſitas quippè ſocietatum, interdum iubet ab ea æquitate deflectere, vt propter frequentiam criminum, augeri pœnas, aut propter mores ſæuiores, & barbaros duriùs ſtatui: interdum contraria cauſa minui, & aliter hîc expedit, aliter alibi leges temperare. Quæ omnia tamen, etſi diuerſa in locis diuerſis & contraria, iuſta nihilominus ſunt & æqua: ſed diuerſa ratione, & ſecundum quid, non ſecundum generalem conſiderationem iuris naturæ in abſtracto, ſed ſecundum ius naturale in concreto, hoc eſt, pro conuenientia ſubiecti, cui nomotheta iuſtum præſcribit. Vt non dubitem ius naturale & in iure ciuili eſſe, verùm in illo concreto appellationem ciuilis dominari. Et tamen ſi ſanctiones ciuiles non ſint conſonæ rationi, ius non faciunt, quantumuis ita nominentur, ſed corruptelam: ſi autem conſentiant cum ratione, cùm ea naturalis ſit, ius quoque ciuile, & naturale hoc modo erit, & in concreto dici poterit, & ratione contractionis ad illam vel
10 illam ciuitatem, ius naturale & ciuile quoque. Ea ratione ſeruitus & iuris gentium eſt, & iuris ciuilis, nec contrariari hanc iuri naturali, ſicuti aliqui abſolutè perperàm rati ſunt, arbitror: ratio enim naturalis recipit, ſui eſſe defenſorem, vímque repellere [e], & aduerſum nocentes, bellum, vt ad bona cogantur, iuſtè & ritè mouere [f]. Recipit quoque humanitatem, recipit & beneficiorum retributionem [g]: recipiet igitur ex iſtis natam ſeruitutem. Et quia is non genuiſſet liberos, qui captus fuit, ſi fuiſſet occiſus, debere non tantùm ſeipſum, ſed & ſuos conſeruatori, non erit valde dif-
11 ficile colligere. Vnde ſerui & naſci, & fieri dicuntur [h]: fiunt captiuitate, & aliis modis, de quibus cùm de ſeruis agemus: naſcuntur, qui ex illis nati
12 ſunt. Quibus alia ſpecies iuris ciuilis Romani acceſſit ſeruorum, eorum qui tantùm beneficium naturæ contemnentes libertatis, ad pretium participandum ſe venundari paſſi ſunt, maiores viginti annis [i], pluris facientes pretium vile, quàm ſeipſos. Et verè certè iſti ſerui natura, cùm ſeruilem ſpontaneum habeant, & imminutum à ratione animum. Nam etſi iniquum eſt, liberum aſſeruiſſe eum qui ſeruus eſt, longè iniquius tamen ſeruum ſanxiſſe, qui liber eſt, ait Ariſtoteles [k]. Brutis iſti inſipientiores, quæ ſeruitutem quoque abhorreant: beſtiæ quippe, vt ait Cicero [l], quas delectationis cauſa concludimus, cùm copioſius alantur, quàm ſi eſſent liberæ, non facilè
31 tamen patiuntur ſeſe contineri. Dixerúntque, qui bene philoſophati ſunt, ſeruituti mortem præferendam, vt Cicero [m]. Eáque ratione Dardaniæ mulieres, quæ ſeruitutem credebant miſeriam turpiſſimam, filios pueros, quos in vlnis baiulantes, in gurgitem fluminis, ne in hoſtium poteſtatem venientes ſeruirent, projecerunt, acclamantes, Vos certè non ſeruietis. Sic Xanthij ſe & ſuos potius combuſerũt, quàm Bruto captiui ſe dederent, teſte Philone Iudæo [n]. Et mulieres Celticæ ex Cennis deuictis ab Antonino, cap-
14 tiuæ elegerunt potius mori, quàm ſeruire [o]. Inæſtimabilis res libertas

a 4. Reg. c. 18.
b Numero. 21.
c l. eas, de cap. diminut. P.
d Vlp. l. ſi ius ciuile, l. 6. de iuſt. & iu. P.
e l. 3. de iuſti & iur. cum ſimilib. ſup. cita.
f l. ex hoc iure, eod. §. ius autem gentium, de iure natu. Vlp. l. hoſtes, l. 24. de capti. libr. 49. P. titu. 15.
g l. ſed etſi, lege § cõſuluit, de petit. hæred. in P. l. Atrilius, de donatio. P.
h §. ſerui autem aut, de iur. perſon. §. 2. de ingenu. l. partũ, C. de rei vendic.
i d. §. ſerui autem, l. 1. quibus ad lib. procl. non lic. P. l. ſi miniſterium, & l. non ideo, de liber. cau. C.
k Ariſto. Proble. ſect. 29. q. 13.
l Cice. 5. de finibus.
m Cic. Philip. 10. & 1. Officio.
n libr. quod omnis prob. lib. ſit.
o Xiphil. ex Dione, in Antonino Caracalla.

habita meritò [a], nec gratius quicquam libertate præstari potest [b]. Sicuti, vt ait Cicero [c] & Seneca [d], nihil infœlicius seruitute, vt etiam ea morti comparetur [e], & serui pro nullis habeantur [f]. Pluribus Aristoteles [g] firmat ius dominandi in seruos, & docet graue non videri oportere, si quis 15
eius, qui vim afferre potest & potentia præcellit, seruus fiat, & subditus is qui vim patitur: quòd semper id quod superat, est in excellentia alicuius boni, ex quo fit, vt vis non absque aliqua virtute esse videatur. Atque seruos 16
quosdam esse secundum naturam, alios liberos: & quibusdam expedire, & conducere, & prodesse seruire, qui se regere nesciant. Imò naturam seruilia quædam corpora ideò robustiora fecisse ad necessarios vsus, alia verò ad ea inutilia. Et natura quidem omnia corpora virtute præstantia, & animo nobilia facere, & ex bonis & rationalibus homines similes generare vult, sed plerunque non potest; necessariúmque ideò in naturæ conseruatione humanæ, vt alij obediant, alij præsint, alij imperent & dominentur, alij seruiant. Sic enim mutuo membra se fouent, & qui ingenio pollent & sagacitate, imperio, & sanctione, & gubernatione, hebetes & improuidos ab errore, lapsu, damnóue præseruant: qui verò iuuantur, mutuò officia & obsequia rependunt. Quocirca qui vitiis sordescunt, & illis noluntabire, nec monita prudentum, & rationis, quæ in arce animæ imperat, perficiunt; etsi corpore aliis non seruiant, tamen verè serui & mancipia vitiorum sunt, ab illis superati. A quo enim quis superatus est, illius est seruus, vt ait D. Petrus [h]. Edidit librum eius argumenti eruditum Philo Iudæus, Quòd omnis probus liber sit: ea ratione, & omnis improbus & delictis scatens seruus, non habita ratione externæ dominicæ potestatis, vel libertatis. Idipsum quoque rectè probat multis Persius Satyra 5. Et veram libertatem à sapientia, quam nec prætoris erat stultis dare vindicta, nec veram libertatem, quam seruis pilea donant. Idipsum & ex Stoicorum rationibus exornat Cicero in Paradoxis [i], & alibi [k]; & qui facit peccatum, seruus est peccati [l]. Et Aristoteles [m] sententiam illam adfert, Nullum hominum esse liberum: nam aut fortunæ, aut pecuniæ seruit. Quamobrem ex finitione, libertas frenum necessarium 17
accipit, vt non liceat quod iure prohibetur. Sic Persius [n].

Vindicta postquam meus à prætore recessi,
Cur mihi non liceat iussit quodcunque voluntas,
Excepto si quid Masuri rubrica vetauit?

Et quæ leges fieri prohibent, ea in nostra potestate non censentur [o]: habétq; lex vim cogentem imperio [p], sed ad bona; vnde vis propriè non dicitur, nec improba, imò libertatis veræ conseruatrix, & libertatis per vitia læsæ, medicina vitiorum, & pharmacum. Immoderata quippè libertas, iam ex eo quòd immoderata est, ad morbum peruenit: nimium enim omne & excessus vitium est, in medio natura rei: Vt in corpore sua crasi temperato, dissolutio illius, & defectus, & excessus morbus est. Atque ingenium animúsque dum sui abutitur libertate, videtur iam obsessus, & seruus præter naturam: siquidem seruitus est obedientia fracti animi, & abiecti arbitrio suo carentis. Ideò vt non culpatur Chirurgus, vel medicus, dum salutis egroti solicitus, impatientem doloris & curæ ægrotum, & pati & sumere pharmaca medicata, nouaculámque & ferrum cogit: sic nec magistratus vim inferre dicetur, vel libertatem opprimere, qui leges exequens, ferrum, & pœnas, metum, & coactionem infert improbis, vt meliores reddantur, & à seruitute voluntaria resipiscant, restituantúrque sanæ libertati: nec iuris executio iniuriam habet [q]. *Vera*, inquit Plutarchus [r], *& amica libertas peccatis iminet, salutarem ac medicam adferens molestiam non secus ac mel; quod vlceroso mordet ac repurgat, alioquin iucundum & vtile.* Sicut igitur omnis humana creatura, prona est ad malum ab adolescentia sua [s], & vanitati subiecta est [t]; ita verè natura

a §. sed cùm libertas, qui & a qu b. manu lib. non fiant, l. libertas, de regul. iur. P.
b l. Paulus, de fideicomiss. libert. in P.
c Cic. Philip. 2. 10. & 12.
d Seneca, epist. 52.
e l. seruitutē, de reg. iur. l. cùm hic status §. 1. de don. int. vir. & vxo.
f l. quod attinet, de reg. iur.
g Aristot. lib. 1. Politic. c. 3. & 4.
h 2. Petr. 2.
i Cic. pen. parad.
k Cic. 4. ad Herenn.
l D. Ioannis, cap. 7.
m Aristot. lib. 2. Rhetor. ad Theod. c. 21.
n Pers. Saty. 5.
o l. filius, de conditio. instit.
p l. legis virtus, de legib.
q l. quemadmodum §. magistratus, ad leg. Aquil. lib. 9. P. l. iniuriarum §. 1. de iniur. in P.
r Plutar. libr. de discret. adulato. & amici.
s Genese.
t Ad Roma. 8. Ecclesiastes, cap. 1.

natura serui homines sunt, etsi liberi se putent. Et quò magis eo in statu pro-
ficiunt, tantò amplius à libertate vera deficiunt. Et stulta est illa libertas, seu
verè perniciosa seruitus eorum, qui legum benè docentium præscripta excu-
tiunt & dissoluunt: nam illa est libertas ferina & indomita, vt Iob [a] anno- [a] Iob, c. 11.
tat, dum ait, *Vir magnus in superbiam erigitur, & quasi pullum onagri, se liberum*
natum putat. Contrà virtus est libertas perfecta à D. Iacobo dicta [b], eò quòd [b] Iacob. 1.
quis sine coactione legis recta perficit, & qui metu legis recta faciunt, sub
seruitute legis quidem sunt. Item qui principibus, præceptoribus, Deóque,
recta monentibus parent, sub illorum potestate seruiunt, sed illa seruitus
18 ratione vitij est, & libertatem operatur. Quamobrem ista dominatio, &
seruitus in personis, quæ liberæ sunt, potiùs dicetur potestas. Itaque pri-
mùm de liberis istis personis, potestatéque eorum, & de nominum diuersi-
tate, potestatis ratione: posteà Deo fauente, & de seruorum nomencla-
tura, & de personis, quæ ex illis considerationem aliam ab ingenuis re-
cipiunt.

De potestate in liberas personas. Cap. 2.

1 Potestate alterius eget, qui se tueri & defendere nequit.
2 Personarum quædam sui, quædam alieni iuris.
3 Potestas, & potentia quid.
4 Potestatis nomen quid contineat.
5 Potestas alia publica, alia priuata.
6 Publicæ & priuatæ potestatis species.
7 Potestatis omnis priuatæ per ordinem necessitas, & historiæ consequentia repetita.

1 PRIMA lex naturæ est, teste Plutarcho, vt qui ipse se tueri
non possit, eius ad eum redeat imperium naturâ, qui possit.
Quamobrem & iuri naturæ consentaneum est qui se regere
2 non possint, ab aliis se regi patiantur. Hinc ex personis quæ-
dam sui iuris esse, quædam alieni dicuntur, id est, quædam [d] §. 1. de ijs qui sunt sui vel al. iur. l. 1. cod. in P.
3 suæ potestatis & arbitrij sunt, aliæ in alterius potestate [d]. Po-
testas à potentia, ea autem secundum Speusippum [e] est id, quod per seipsum [e] Speusip. lib. de definit. Plato.
est efficax: habitus, inquam, quo potentes efficimur, excellentia in dicendis
4 seu agendis. Et ita potestatis verbum latè patet, eóque plura significantur,
sed contrahitur ex hypothesi cui accedit: in persona magistratuũ, designat
imperium: in persona liberorũ, patriam potestatẽ: in persona seruorũ, domi-
5 niũ; in aliis copiam & facultatẽ, vt distinguit Paulus Iurisc. [f] Nos autem hæc [f] Paul. l. potestatis verbo, l. 215. de verbo. sig.
clariùs alia diuisione concipiemus, vt distribuamus potestatem legitimam in
personas, de alia enim nec institutus est hîc sermo, in publicam & priuatam.
Sic enim legitimum & ius bipartitum est [g]. Publicum, ad statum commu- [g] §. huius studij, de iust. & iur. & Vlp. l. 1. §. huius studij, cod. in P.
nem pertinet principaliter, & consequenter ad vtilitatem singulorum. Pri-
uatum, ad singulorum principaliter vtilitatem, & consequenter ad totius
reipub. componendam symmetriam, & conseruandum vniuersale corpus.
Ita publica potestas, quæ publicam in omnes habet authoritatem: priuata,
6 quæ non in omnes, sed ad aliquos pertinet singulares. Publicum consistit
in sacris, sacerdotibus, principibus, magistratibus, populo: priuatum, in re-

liquis. De priuata prius agamus poteſtate, quæ præludia ad publicam docet, & ex qua compoſita conſurgat, veluti ex membris, publica: vtraque enim eſt adminiſtratoria & gubernatrix, ſed priuata paucorum, publica plurium. Cõſtituemus autem poteſtatis priuatæ in perſonas ſpecies octo, primam circa domeſticos, ſecundam in vxorem, tertiam patriam, quartam tutoriam, quintam curatoriam minorum, ſextam curatorum furioſorum, ſeptimam curatorum prodigorum, octauam dominicam. De quibus omnibus ordine, Deo iuuante, pertractabimus hoc libro: anteà tamen harum omnium hiſtoriam memoriæ cauſa, hac methodo & deductione diſce, filo quodam neceſſitatis & conſequentiæ paucis contextam. In principio Deus optimus Maximúſque cùm hominem Adamum ex limo formaſſet, & perfectiſſimũ opus perfeciſſet inſufflando animam, dominum eum totius mundi conſtituit, & omnia poteſtati & pedibus eius ſubiecit [a], adiutoriúmque ei ſimile coniunxit mulierem [b], ſociam diuinæ & humanæ domus. Quocirca ex hac æqualitate naſcitur poteſtas communis marito & vxori in domeſticos, ſecundum cuiuſque ſexus munera. 2. Sed quia mulier prima abuſa eſt hac libera communi poteſtate, & perniciem mollita ſibi viróque, facta eſt in poſterum ſubdita viro à Deo [c]: Ideo nata eſt maritalis poteſtas. 3. Et quia retenta eſt coniunctio vtriuſque, & liberi nati ſunt, Cain & Abel, edoctúſque vel ipſo ſcelere parricidij Abelis [d] Adam pater, vt continerentur & erudirentur iuueniles animi, vtq; natis patres proſpicerent, rectè cautum eſt ſub poteſtate parentum eſſe debere filios, parentum inquam maſculorum, non fœminarum matrum: quia & illæ, vt dictum, ſui iuris non erant, ſed mariti: & quæ ſuæ poteſtatis non eſt, alios non potuit habere in poteſtate [e]. Eáque ratione quia magis audent iuuenes, poteſtate etiam maiori in vitam & necem contumaciámque liberorum, parentes à lege aliquando, vt videbimus, donati ſunt: & onerati quoque vt eorum curam ſedulò agerent, inſtruerent, & alerent. 4. Cæterùm quia fieri non poteſt per rerum naturam, vt quod prius natum eſt, prius non intereat, vel vt perpetuò filiis parentes ſupereſſent, & aliquando præmaturè filiis adhuc infantibus, dúmque illi parentum maximè indigent ope, è vita tollantur: permiſerunt leges, parentibus etiam morientibus hac poteſtate quoſdam in locum ſui ſubrogare, qui filios tueantur, vnde & tutores dicti pupillorum [f]. Quòd ſi hoc prætermiſerint, magiſtratus ex legis præſcripto officium imitantes paternum, ſupplent & dant fœminis vſque ad 12. annum, maſculis ad 14. 5. Sed quia minores 25. an. etſi poſt 12. & 14. annum ſuæ poteſtatis ſint, tamen in negotiis contrahendis decipi poſſunt, paterna legis procuratio adhuc iſtos poteſtati curatoris ſubmiſit, in eorum vtilitatem & patrimonij conſeruationem. 6. Neque ſolum iſtis minoribus 25. an. ob fragile conſilium ſubuenit curatore, ſed & maioribus annis, qui tamen eadem infirmitate animi vel maiore laborant, proſpexit: eorúmque & bonorum illorum ius, poteſtati curatoris alterius generis quàm ſit ſuperior ſubiecit. 7. Atque ad horum exemplum pari benignitate prodigis, qui inconſultè bona profundunt, curatorem adiunxit auxiliarem, iſtis omnibus concedens certam & ſtatam poteſtatem, non plenam. 8. In ſeruos tamen & mancipia, dominicam ſuperioribus duriorem per omnia concedens. Quæ omnia ordine fuſiùs tractabo, atque iura & vtilitates cuiuſque poteſtatis, & quomodo, & quando qualibet finiatur, Deo iuuante, domonſtrabimus.

a Pſal.1.
b Geneſ.2.& 3.
c Geneſ.3.
d Geneſ.4.
e l. ſic eueniet, ad leg. Iul. de adult. in P.
f §.1.de tutel.

DE

De communi mariti & vxoris in domesticos poteſtate. Cap. 3.

1 Societas viri & vxoris in domo quæ, & quòd ſimilis ariſtocratiæ.
2 Vir & vxor quibus in domo præſint.
3 Vxor dicta domina à viro.
4 Viri vxoribus ſubijcere ſe non debent, alioquin ſtolidi.
5 Viri & vxoris familiæ commiſcentur.
6 Vir vxori res ſubtrahens, vel contrà, non conuenitur actione furti vel famoſa, & quare.
7 Poteſtatis mariti & vxoris in familiam ſolutio.

1 IAM ſatis de hac poteſtate dictum arbitror in nuptiarum fi-
nitione, dum oſtendimus vxorem matremfamilias fieri ſo-
ciam, & æquè ac maritum domus dominam [a]: quia vxor
adiutorium viro ſimile data, & duo in carne vna [b], quæ plu-
2 ribus explicauimus. Ariſtoteles quoque ſcribit [c], viri & vxo-
ris ſocietatem ſimilem eſſe ariſtocratiæ, id eſt, optimatum
poteſtati: pro dignitate namque vir præſidet in his quæ virum oportet: vxor
autem, in his quæ mulieribus & vxori accommodantur. Et alibi [d], probam
mulierem omnibus quæ ſunt intus, vult dominari: quoniam viro indecens
videtur, ea ſcire, quæ intra ædes fiunt. In cæteris autem vult parêre mulierẽ
3 viro. Eadem probat apud Xenophontem [e] Iſchomachus. Sic rectè apud
Seruidium Scæuolam [f] teſtator quidam vxorem dominam vocat, cum qua
fundum emptum nũmis propriis, cauſa pietatis & affectionis communica-
uerat, rogátque eam his verbis, *peto à te domina vxor mea, ne ex fundo Titiano
partem tibi vendices &c.* Domina autem, ibi dicta intelligenda eſt, ſcilicet
reſpectu familiæ, & quaſi condomina cum viro, & coniunctiſſima perſona,
vt vtilitas cum ea diuidatur, & quicquid marito præcipitur, ei quoque in
his quæ ad matrimonium pertinent, præceptum cenſeatur [g]. Sic alius te-
ſtator, dominam ſanctiſſimam vocat vxorem in iure in alia hypotheſi Scæ-
uolæ [h]. Sic Angelus [i], dominas vocari vxores dixit à maritis ob eminen-
tiam ſeu prærogatiuam, quam in domo eis dant: neque tamen ea lege tene-
ri maritos Bartolus notat, vt cogantur eas dominas vocare [k]. Vocauit &
Iuſtinianus Cæſar, vxorem ſuam reuerendiſſimam [l] Theodoram [m]. Epicte-
tus teſte Arrio [n], *Mulieres*, inquit, *ſtatim à quatuordecimo anno dominæ vocantur:
his enim viri ob concubitum blandiuntur, virorum ergo culpa, ſibi deinceps nimium pla-
cent. Monendæ igitur fore, vt apud nos in honore ſint, nihil ob aliud niſi modeſtæ ſint.
4 Neque ſi eas dominas vocent, intelligendum eſt, dominas ideo dici, quòd vir eis obe-
diat, hoc enim fatui & inſulſi eſt animi vxori ſubijci.* Vt & Ariſtoteles [o] damnat
eos, qui ex imperio vxoris viuunt, eáque ratione damnat Lacedæmonio-
rum rempub. Velut & Platonis reſpub. ridetur à Theodoreto [p], & Euſe-
bio [q], in qua ſuis legibus concedit [r] mulieribus publica negotia tractare.
5 Quemadmodum & aliquando Germani permiſerunt [s]. Commixtio ita-
que familiæ à iure introducta, hanc adfert communionem: quanquam enim
viri ſerui propriè non dicantur vxoris, neque vxores propriè viri, quia ta-
men commixta familia & vna domus, ita iudicandum, vt in propriis Sena-
tus cenſuit [t]. Proinde non datur actio famoſa vel furti contra vxorem,
quæ res mariti ſubtraxerit pendente & conſtante matrimonio, nec contra
virum

a Dio. Halic. libr. 2. hiſto. l. 1. de rit. nupt. §. 1. de nupt.
b cap. Gaudemus §. quia verò, de diuort.
c Ariſtot. lib. 8. polit. c. 10.
d Idem, 2. œconomi.
e Xenoph. in œconomi.
f Sceuo. in l. vxorẽ & filium, l. 39. de lega. 3. lib. 32. P. titul. 3.
g ca. præcepit dominus, 32. q. 5.
h Scæu. in l. Titia hæredem, l. 19. §. qui Marco homini docto, de ann. lega. li. 33. P. titu. 1.
i Angel. conſ. 144.
k Bart. in l. donationes, C. de donat. & in l. ſi poſt §. fin. q. pen. de bon. poſſe. con. tab.
l §. hæc autem omnia, vt iudi. ſine quo. ſuff. coll. 5. in auth.
m §. 1. iuſiurãd. quod præſta. ab his &c. in auth.
n Arrius, in Enchir. Epicteti, c. 55.
o Ariſt. 2. Polyt.
p Theodo. lib 9. curat. Græca. affectio.
q Euſeb. libr. 12. de præpar. euang. c. 12.
r Plato.
s Cor. Tac. de mor. Germano.
t Vlp. in l. 3. § ſi vir aut vxor, de ſenatuſc. Syllani li. 29. P. titu. 5.

liquis. De priuata prius agamus potestate, quæ præludia ad publicam docet, & ex qua composita consurgat, veluti ex membris, publica: vtraque enim est administratoria & gubernatrix, sed priuata paucorum, publica plurium. Cōstituemus autem potestatis priuatæ in personas species octo, primam circa domesticos, secundam in vxorem, tertiam patriam, quartam tutoriam, quintam curatoriam minorum, sextam curatorum furiosorum, septimam curatorum prodigorum, octauam dominicam. De quibus omnibus ordine, Deo iuuante, pertractabimus hoc libro: anteà tamen harum omnium historiam memoriæ causa, hac methodo & deductione disce, filo quodam necessitatis & consequentiæ paucis contextam. In principio Deus optimus Ma- 7
ximúsque cùm hominem Adamum ex limo formasset, & perfectissimū opus perfecisset insufflando animam, dominum eum totius mundi constituit, & omnia potestati & pedibus eius subiecit [a], adiutoriúmque ei simile coniunxit mulierem [b], sociam diuinæ & humanæ domus. Quocirca ex hac æqualitate nascitur potestas communis marito & vxori in domesticos, secundum cuiusque sexus munera. 2. Sed quia mulier prima abusa est hac libera communi potestate, & perniciem mollita sibi viróque, facta est in posterum subdita viro à Deo [c]: Ideo nata est maritalis potestas. 3. Et quia retenta est coniunctio vtriusque, & liberi nati sunt, Caïn & Abel, edoctúsque vel ipso scelere parricidij Abelis [d] Adam pater, vt continerentur & erudirentur iuueniles animi, vtq; natis patres prospicerent, rectè cautum est sub potestate parentum esse debere filios, parentum inquam masculorum, non fœminarum matrum: quia & illæ, vt dictum, sui iuris non erant, sed mariti: & quæ suæ potestatis non est, alios non potuit habere in potestate [e]. Eáque ratione quia magis audent iuuenes, potestate etiam maiori in vitam & necem contumaciámque liberorum, parentes à lege aliquando, vt videbimus, donati sunt: & onerati quoque vt eorum curam sedulò agerent, instruerent, & alerent. 4. Cæterùm quia fieri non potest per rerum naturam, vt quod prius natum est, prius non intereat, vel vt perpetuò filiis parentes superessent, & aliquando præmaturè filiis adhuc infantibus, dúmque illi parentum maximè indigent ope, è vita tollantur: permiserunt leges, parentibus etiam morientibus hac potestate quosdam in locum sui subrogare, qui filios tueantur, vnde & tutores dicti pupillorum [f]. Quòd si hoc prætermiserint, magistratus ex legis præscripto officium imitantes paternum, supplent & dant fœminis vsque ad 12. annum, masculis ad 14. 5. Sed quia minores 25. an. etsi post 12. & 14. annum suæ potestatis sint, tamen in negotiis contrahendis decipi possunt, paterna legis procuratio adhuc istos potestati curatoris submisit, in eorum vtilitatem & patrimonij conseruationem. 6. Neque solum istis minoribus 25. an. ob fragile consilium subuenit curatore, sed & maioribus annis, qui tamen eadem infirmitate animi vel maiore laborant, prospexit: eorúmque & bonorum illorum ius, potestati curatoris alterius generis quàm sit superior subiecit. 7. Atque ad horum exemplum pari benignitate prodigis, qui inconsultè bona profundunt, curatorem adiunxit auxiliarem, istis omnibus concedens certam & statam potestatem, non plenam. 8. In seruos tamen & mancipia, dominicam superioribus duriorem per omnia concedens. Quæ omnia ordine fusiùs tractabo, atque iura & vtilitates cuiusque potestatis, & quomodo, & quando qualibet finiatur, Deo iuuante, demonstrabimus.

DE

a Psal. 8.
b Genes. 2. & 3.
c Genes. 3.
d Genes. 4.
e l. sic eueniet, ad leg. Iul. de adult. in P.
f §. 1. de tutel.

De communi mariti & vxoris in domesticos potestate. Cap. 3.

1 Societas viri & vxoris in domo quæ, & quòd similis aristocratiæ.
2 Vir & vxor quibus in domo præsint.
3 Vxor dicta domina à viro.
4 Viri vxoribus subijcere se non debent, alioquin stolidi.
5 Viri & vxoris familiæ commiscentur.
6 Vir vxori res subtrahens, vel contrà, non conuenitur actione furti vel famosa, & quare.
7 Potestatis mariti & vxoris in familiam solutio.

1 IAM satis de hac potestate dictum arbitror in nuptiarum finitione, dum ostendimus vxorem matremfamilias fieri sociam, & æquè ac maritum domus dominam [a]: quia vxor adiutorium viro simile data, & duo in carne vna [b], quæ pluribus explicauimus.
2 Aristoteles quoque scribit [c], viri & vxoris societatem similem esse aristocratiæ, id est, optimatum potestati: pro dignitate namque vir præsidet in his quæ virum oportet: vxor autem, in his quæ mulieribus & vxori accommodantur. Et alibi [d], probam mulierem omnibus quæ sunt intus, vult dominari: quoniam viro indecens videtur, ea scire, quæ intra ædes fiunt. In cæteris autem vult parêre mulierẽ
3 viro. Eadem probat apud Xenophontem [e] Ischomachus. Sic rectè apud Seruidium Scæuolam [f] testator quidam vxorem dominam vocat, cum qua fundum emptum nũmis propriis, causa pietatis & affectionis communicauerat, rogátque eam his verbis, *peto à te domina vxor mea, ne ex fundo Titiano partem tibi vendices &c.* Domina autem, ibi dicta intelligenda est, scilicet respectu familiæ, & quasi condomina cum viro, & coniunctissima persona, vt vtilitas cum ea diuidatur, & quicquid marito præcipitur, ei quoque in his quæ ad matrimonium pertinent, præceptum censeatur [g]. Sic alius testator, dominam sanctissimam vocat vxorem in iure in alia hypothesi Scæuolæ [h]. Sic Angelus [i], dominas vocari vxores dixit à maritis ob eminentiam seu prærogatiuam, quam in domo eis dant: neque tamen ea lege teneri maritos Bartolus notat, vt cogantur eas dominas vocare [k]. Vocauit & Iustinianus Cæsar, vxorem suam reuerendissimam [l] Theodoram [m]. Epictetus teste Arrio [n], *Mulieres,* inquit, *statim à quatuordecimo anno dominæ vocantur: his enim viri ob concubitum blandiuntur, virorum ergo culpa, sibi deinceps nimium placent. Monendæ igitur fore, vt apud nos in honore sint, nihil ob aliud nisi modestæ sint.*
4 *Neque si eas dominas vocent, intelligendum est, dominas ideo dici, quòd vir eis obediat, hoc enim fatui & insulsi est animi vxori subijci.* Vt & Aristoteles [o] damnat eos, qui ex imperio vxoris viuunt, eáque ratione damnat Lacedæmoniorum rempub. Velut & Platonis respub. ridetur à Theodoreto [p], & Eusebio [q], in qua suis legibus concedit [r] mulieribus publica negotia tractare.
5 Quemadmodum & aliquando Germani permiserunt [s]. Commixtio itaque familiæ à iure introducta, hanc adfert communionem: quanquam enim viri serui propriè non dicantur vxoris, neque vxores propriè viri, quia tamen commixta familia & vna domus, ita iudicandum, vt in propriis Senatus censuit [t]. Proinde non datur actio famosa vel furti contra vxorem, quæ res mariti subtraxerit pendente & constante matrimonio, nec contra virum

a Dio. Halic. libr. 2. histo. l. 1. de rit. nupt. §. 1. de nupt.
b cap. Gaudemus §. quia verò, de diuort.
c Aristot. lib. 3. polit. c. 10.
d Idem, 2. œconomi.
e Xenoph. in œconomi.
f Sceuo. in l. vxorẽ & filium, l. 39. de lega. 3. lib. 32. P. titul. 3.
g ca. præcepit dominus, 32. q. 5.
h Scæu. in l. Titia hæredem, l. 19. §. qui Marco homini docto, de ann. lega. li. 33. P. titu. 1.
i Angel. conf. 144.
k Bart. in l. donationes, C. de donat. & in l. si post §. fin. q. pen. de bon. posse. con. tab.
l §. hæc autem omnia, vt iudi. sine quo. suff coll. 3. in auth.
m §. 1. iusiurãd. quod præsta. ab his &c. in auth.
n Arrius, in Enchir. Epicteti, c. 55.
o Arist. 2. Polyt.
p Theodo. lib. 9. curat. Græ. affectio.
q Euseb. libr. 13. de præpar. euang. c. 12.
r Plato.
s Cor. Tac. de mor. Germano.
t Vlp. in l. 1. § si vir aut vxor, de senatusc. Syllani. li. 29. P. titu. 5.

virum, si vxoris res furatus fuerit: sed post solutum matrimonium, amotarum rerum propter hanc eandem societatem [a]: pendente autem matrimonio nec illa, sed in factum & condictio competit [b], si res extent. Quanquam enim delinquant furtum committentes, tamen ob bonum coniugij, malum benè conditum, nec camarinam moueri oportet: ne, vt rectè animaduertit Iustinianus [c], ex huiusmodi occasione inter maritum & vxorem, qui non benè secum viuunt, aliqua machinatio oriatur, & forsitan marito volente, vxor eius extrahatur. Soluitur autem hæc potestas dirempto matrimonio, de cuius solutione, quia plura superiori libro egimus, nihil vltrà addemus.

[a] Paul. in l. 1. & 3. & Caius, l. 2. de act. rer. amot. lib. 25. P. titul. 2. Gord. in l. aduersus, l. 4. de crī. expil. hæred. li. 9. C. titu. 32.
[b] Diocl. & Max. l. 2. rer. amota. libr. 5. C. titu. 21. Marti. in l. rerum quidem, l. 25. de act. rer. amot. in P. Papi. l. fin. eod.
[c] Iustinia. in l. fi. § fi. de furt. lib. 6. C. titul. 2.

De potestate mariti in vxorem. Cap. 4.

1 Mulieribus imperandi ius natura ademit.
2 Vxorum dominatio in viros, vel contrà, duello inter coniuges constituitur.
3 Lunam vocans nomine fœminino subijciebatur vxori: contrà, si masculino apud Carrenos.
4 Vxores subditæ maritis iure diuino & gentium.
5 Dignior inferior homo quibuscunque mulieribus.
6 Vxores in Gallia in potestate maritorum & nunc, & olim, vt haberent necis potestatem.
7 Vir vocatus dominus ab vxore.
Apud Persas vxores omnino debent obedire viris.
8 Tholosæ, Biturigibus, & alibi vxores in potestate mariti, non patris.
9 Vxores esse in potestate maritorum etiam iure Romano, non patris.
Probatur & defenditur. Et sublatæ antinomiæ.
10 Vxor obsequia & operas potius marito, quàm proximus, & quæsita debet.
11 Vxor quæsita ex parafernalibus sibi quærit, non marito.
12 Vxor & vir possunt inire rectè societatem bonorum, & lucra diuidunt.
13 Vxor corrigi, & compedibus retineri à marito potest.
14 Vinum mulieres bibisse capitale Romanis.
15 Vxoris castigatio debet esse moderata & paterna.
16 Actio κακώσεως malæ tractationis.
17 Vxores à viris, non contrà, defendi debent.
18 Vxor quando teneatur sequi maritum: sequutæ in prouincias, in militiam.
19 Vxor exulem nom sequi teneatur virum: & exempla mulierum, quæ viros exules sequutæ sunt.
20 Vxor sequi debet virum in carcerem.
21 Vxor, quæ est sub potestate mariti, sine eius authoritate esse non potest in iudicio.
22 Vxor absente marito sine eius authoritate agit, etsi in sui fauorem sententia sequitur. Et sine marito in criminalibus est in iudicio.
23 Vxor sine authoritate mariti non contrahit efficaciter, vt pendente matrimonio possit conueniri: post solutionem tamen potest conueniri ex eo.
24 Vxor non contrahit sine mariti authoritate, videlicet in sui praiudicium, vel non absente marito: aliter contrà.
25 Vxori contrahenti præsentia mariti pro authoritate est.
26 Contractus sine authoritate mariti factus ab vxore per lapsum decem annorum firmatur & præsumitur solemniter actus.
27 Vxor negotiatrix rectè sine consensu mariti contrahit.
Contractus filijfa. & vxoris sine patris & mariti authoritate quando inhibentur, & quando valeant. 23. 24. 25. 26. 27.
28 Potestas maritalis soluitur morte mariti.

Menan

1 MENANDER dicebat γυναικὶ δ' ἄρχειν οὐ δίδωσι ἡ φύσις, id est, *mulieri non concessit natura imperandi facultatem.* Addit, ἐκ γυναικῶν ἄλλυται κόσμος μέγας· ἐν γὰρ γυναιξὶ πίστιν οὐκ ἔνεστ' ἰδεῖν, id est, *ex mulieribus perit magnus mundus, etenim in mulieribus fidem*
2 *cernere non licet.* Apud Saccas [a] imperium coniugum duello constituitur, si quidem vt ait Aelianus, si quis eorum puellam vxorem ducere cupit, pugnam cum eo suscipit, et si illa superior sit captiuum abducit, atque imperium in eum tenet: sin inferior, regitur ab ipso.
3 Apud Carrenos præcipuum habebatur, vt qui lunam fœmineo lumine ac sexu putauerit nuncupandam, is addictus mulieribus semper inseruiat: at qui marem esse crediderit, dominetur vxori, neque vllas patiatur insidias,
4 teste Aelio Spartiano [b]. Iure diuino & ferè gentium receptum est, mulieres esse in potestate maritorum. Scriptum quippe primùm in mundi Genesi [c], dictū mulieri post peccatū à Deo, ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך lege, *veel ischec theschu katec veou imsal sac*, id est, *apud vel penes virum tuum desiderium seu cōcupiscentia vel appetitus tuus, & ipse praeualebit vel dominabitur tibi vel in te.* Quod & sanctiones apostolicæ renouarunt [d], capútque mulieris virum statuunt, & ideo illi subditas esse, vt membra capiti [e]: nec vir imago mulieris, vel à muliere, sed mulier à viro facta est. Et ita ordo naturalis, vt vxor viro, filij parentibus
5 seruiant: quia nulla iustitia est, vt maior seruiat minori [f]. Dignior homo qualiscunq; ob sexū nobiliorē, quibuscunq; & cuiuscunq; sint dignitatis mulieribus [g]. Et sicut Geometræ censent, lineas & superficies nō per se, sed vnâ cum corpore moueri: sic vxorem nullum peculiarem affectum habere, sed studia, risum, curásque communes cum viro subire debere dixit Plutarchus [h]. Prohibuit Deus vxoribus sine consensu viri aut vouere aut ieiuna-
6 re [i]. Iohannes Faber [k] quoque in Gallia vxores in maritorum esse nunc potestate testatur, & Masuerius [l]. Sed ante illos Iulius Cæsar [m], qui sic scribit, *Viri in vxores sicut in liberos habent vitæ necísque potestatem. Et cùm paterfa. illustriore loco natus decessit, eius propinqui conueniunt, & de morte, si res in suspicionem venit, de vxoribus in seruilem modum quæstionem habent: & si compertum est, igni atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt.* Et Odofredus [n], Chassaneus [o], & alij [p] dixerunt, idcirco vxorem teneri ad omnia obsequia marito præstanda, vt res eius custodire, lauare caput & pedes, edulia præpara-
6 re, & ad his similia. Vocabat Sara proba & benè morata mulier virum suum dominum [q], vt & alia matrona apud Paulum Iurisconsultum [r]. Iubet sacra scriptura, derelinquendum patrem & matrem, vt adhæreatur coniugi [s]. Sed & apud Persas Vasti [t] regina reiecta est à rege Assuero, quòd ea iussa ab eo
8 venire contempsisset, & in eius locum subrogata Hester. Tholosæ certè inter leges municipales [v], & illa est, vt vxor sit in manu & potestate mariti. Itidem ex consuetudine Biturigum [x], vxor etsi patrem habeat, in mariti non patris est iure & potestate. Idem receptum iure Langobardorum tradit Andreas [y]. Cuius lex Rhotarij [z], *Nulli liberæ mulieri sub regni nostri ditione lege Lāgobardorum viuenti liceat, in suæ potestatis arbitrio, id est sine mundio, viuere, nisi semper sub potestate viri aut curtis regiæ.* Deficiente scilicet marito, aut eius hæ-
9 redibus aut proximis, vt alia lege placuit [a]. De Iure Romano, num in potestate mariti sint vxores, an patris, video à quibusdam interpretibus dubitatum. Quorum scrupulos prius eximam, atque proculdubio & omni iure Romano, in maritorum potestate fuisse ostendam. Quod antè constituisse & docuisse conducit, vt vtilitas istius potestatis, postmodum explicanda, Romanorum iuri quoque conueniat. Bartolus, in l. si vxorem, de conditionib. insert. existimauit, in potestatem patris filiam nuptam esse, non mariti: esse tamen in potestate mariti, in illis quæ viro suo sunt necessaria. Idem in illam l. notat Andreas, in additio. Ad Bart. vbi plures alios eius sententiæ adfert. Idem Barto. eadem tradit in l. 1. §. fin. per illum textum, de iniuriis.

Imola

a Aelia. libr. 12. de var. histo. c. 38.
b Aelius Spart. in Antoni. Caracal.
c Genes. 3.
d 1. Corinth. 11. 1. Pet. 3.
e ca. cùm apud, & ca. mulierem, can. hæc imago, 33. q. 5. can. fœminæ, 30. q. 5.
f can. est ordo, 33. quæst. 5.
g l. 1. de senato. in P.
h Plutar. in præc. cōnubi.
i Numeror. c. 30. & ca. manifestum, 33. quæstio. 5.
k Ioan. Fab. in l. 1. de bon. mater. C. & in §. 1. ad Tertull. & in l. non fine, de bon. quæ lib.
l Masuer. tit. de possesso. § item maritus, in praxi Iudi.
m Iul. Cæs. lib. 6. comment. belli Gall.
n Odof. in l. pro oneribus, de iur. dot. C.
o Chass. ad titul. *des droictz appartenans à gens mariez* §. 1. ad verba, *en puissance de son mari*, versic. & quia, in consue. Burg.
p Panor. in c. literas, de restit. spoliat. citat ca. hæc imago, 33. q. 5.
q Genes. 16.
r Paul. l. ea quæ, l. 58. de donat. int. vir. & vxo. titu. 31. lib. 1.
s Genes. 2. ad Ephes. 5. Matth. 19.
t Hester, c. 1. & 2.
v In consue. Tholos. titul. de acq. rer.
x In consuet. Bituri. titu. de sta. & iur. perso. § 4.
y Andre. in additio. ad Bart. ad l. si vxorem, C. de condit. Inserti.
z Rhota. l. 1. tit. qualit. mulie. liberæ aliena. permiss. sit, lib. 2. leg. Langob.
a l. si quis filiam suā, de sponsa. & titul. qual. Mundoald. amittat mundium cod. lib. leg. Lāgo.

Imola, in l. rei iudicatæ §. fin. sol. matr. Citat & alios asseclas Boërius, in commenta. ad consuet. Biturig. ad tit. de consuetud. iuris & status persona. §. 4. glo. 1. Quibus & suffragari videtur l. filiæ licet, l. 12. de collatio. lib. 6 C. tit. 20. glo. in §. 1. in ver. parentis, & ibi Angelus, ad Senatusc. Tertull. Ego tamen arbitror verius esse in potestatem mariti iure Romanorum vxorem transiisse, si matersa. facta fuisset, & in manum viri conuenisset, quòd probauimus satis supérque, quando de ritibus ageremus matrimonij substantialibus. Videtur enim pater cessisse ius suum marito, eam ei tradendo nuptui, sicut ex verbis Catulli apparet [a],

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est,
Tertia sola tua est: noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Et iure Romano succedebat matersa. vt filia marito, ex asse ab intestato: etsi liberi essent, vnà cum illis [b]. Et expressè Gellius [c] transire per coëmptionē & ritum legitimæ vxoris in manum mancipiúmque mariti tradit vel in eius potestatem, sub cuius potestate fuisset maritus. Iura reuerentiam etiam eas maritis debere, quæ non possit vllis pactis vel obliquè lædi tradunt [d]. Quod & firmat Aristoteles [e], & Plutarchus [f]. Et Venuleius Iurisc. [g] *imo*, inquit, *magis de vxore deducenda, & pater etiam qui filiam in potestate habebat a marito rectè conuenitur.* Cui consentiunt Cæsares [h]. In quo potestas marito decernitur supra patriam, cuius ratione exhiberi sibi filium quis tantùm postulat [i], ad instar cuius remedium hoc marito pro vxore competit [k]. Ne benè concordantia matrimonia iure patriæ potestatis turbentur, vt ait Vlpia. [l]. Neque ad rem facit l. 1. si vxorem, de conditio. inser. C. nam ibi non probatur vxorem remanere in potestate patris, vel non esse in potestate mariti. Neque etiam §. fin. l. de iniur. in P. vbi quidem verum est dici, filiæfa. iniuriam pertinere ad patrem & maritum, sed tantùm abest, vt ibi marito potestas denegetur, quin potius confirmatur: Dum & marito pro vxore, sicuti & patri pro filia datur actio iniuriarum, & cuique fiat reparatio iniuriæ [m]. Iura enim sanguinis patris per nuptias non dirimuntur, quia indissolubilia sunt [n]: verùm & iure paterno remanente, non eundum inficias & ius in personam vxoris marito esse. Et latius id probatum videbimus, dum effectus istius potestatis enumero. Atque si concedamus sub potestate patris nuptam esse posse, tamen liquidò constat maritalem potestatem potiorem: quando iura naturalia, paterna potissimū, sarcta tecta remanent. Sunt autem effectus valdè notabiles ex iure ciuili pendentes & probati Romanorum, quos sine causa, id est, potestate esse posse nemo vt opinor iustè dixerit. Primus, quòd ratione eius vxor tenetur marito obsequia & operas potius, 10
quàm aliis coniunctissimis personis præstare [o]: & quærit quod ex sua opera lucratur marito [p], quia ex rebus & occasione mariti præsumitur acquisisse [q]. Sustinet onera & curam eius maritus, vt secundum naturam sic ad eundem & peruenire commoda [r]. Et nota certè plenæ potestatis illa, qua filius non sibi, sed patri omnino quærebat, vt inferius Deo iuuante in patria potestate: mulier autem hîc non patri, sed marito quærit iure. Nisi mulier habeat 11
parafernalia, ex quibus lucrata & negotiata sit, vel videatur: ea enim ad lucrum mariti non pertinent [s], vt diximus anteà. Vel nisi societatem bono- 12
rum omnium inierint coniuges, tunc enim quæsita communia vtriusque sunt, & diuiduntur inter eos iuxta consuetudinem Parisiensem [t], quæ etiam potest vtroque iure comprobari pontificio [v] & Cæsareo [x]. Muliérque tunc tanquam negotiatrix & obligatur, & obligat [y] sibi etiam maritum [z]: quamuis pro ea obligatione conueniatur tantùm, in quantum facere potest, id est, deducto ære alieno, & ne egeat [a]. Secundus istius potestatis effectus, quòd 13
vxor

a Cat. in carmi. nuptia.
b Dio. Hallc. in 2. l. 2. vnd. vir & vxor. C.
c Gell. lib. 4. c. 3.
d l. alia causa, l. 15. §. eleganter, sol. matrim. in P.
e Aristot. 2. œcono. cap. 1.
f Plut. in prec. connub.
g Venul. l. 2. de lib. exhib. lib. 43. P. titul. 29.
h Dio. & Maxi. in l. si inuita, l. 11. C. de nupt. lib. 5. titu. 4.
i Anto. l. 1. C. de lib. exhib. lib. 8. titu. 8.
k l. si ad instar, C. eo.
l Vlp. l. 1. §. fin. eod. in P. l. dissentientis, C. de repud. l. fin. de furt. cum similib. ibi nota.
m Paul. l. eum qui nocentem, l. 18. de iniur. lib. 47. P. titul. 10.
n l. cùm in adoptiuis, C. de adopt. l. iura sanguinis. de regu. iur. l. ius agnationis, de pact.
o l. sicut, de oper. libert. in P.
p Panor. in c. ex literis, de restit. spol. l. sed si vir ex lana sua, de donat. int. vir. & vxo.
q Pompo. in l. si quæ. l. Quintus Mutius, de don. int. vir. & vxor. lib. 24. P. tit. 1. l. etiam, C. eod.
r l. secundum naturam, de regu. iur. l. fin. §. sed cùm in eā partem, de furt. C.
s l. etsi de pecunia tua, de don. int. vir. & vxo. C.
t
v c. 1. de don. int. vir. & vxo.
x Sceu. l. alimenta §. fin. de ali. & cib. leg. P.
y Paul. l. ex diuerso, sol. matrim. in P.
z l. non tātùm, de re iudica.
a l. sunt qui in id quod facere possunt, eo. in P.

vxor à viro potiùs, quàm à patre corrigi & iudicari debeat [a]: possitq́, detineri
compedibus ab eodem [b]. Ex lege Romuli vxor si aliquid peccasset, pœnam
luebat ex mariti læsi arbitrio: atq; de huiusmodi criminibus cognati cū ipso
cognoscebant in quibus violata esset pudicitia, etsi deprehēsa fuisset vinum
14 bibisse, vt ait Dionys. Halicar [c]. Vinum quippe bibisse illis tūc Romanis erat
capitale, ne matronæ in aliquod dedecus prolaberētur: quia proxim⁹ à Libero
patre intemperantiæ gradus, ad inconcessam venerem esse consueuit [d]. Quo
casu si patria potior potestas, ea ad patrē pertineret emendatio, vt videbimus
15 suo loco, Deo iuuāte. Cæterùm hæc castigatio vxoris moderata esse debet [e],
vt paterna, causáq; præcedere: nam temerè vel seueriùs quàm par sit vxorem
verberare, nō cōuenit cōiugi, & verbera ab ingenuis mulieribus aliena sunt:
vt olim Iustinianea [f] cōstitutione, ob id tertia parte donationis propter nupti-
16 as multaretur maritus. Et Suidas [g] tradit olim proditā fuisse actionē κακώσεως,
malæ tractationis, quæ daretur pupillis dotatis contra maritos, & filiis contra
17 parentes, & defensoribus pupillorū contra tutores. Tertius effectus, vt ratio-
ne istius potestatis vxores à viris, non viri ab vxoribus deffendi debeāt [h]. 4.
18 Vt mulier tanquā subdita teneatur sequi maritū ab eo iussa [i]. Et in summa [k]
vnaquæq; vxor, tā in vita, quàm in morte virū suū sequitur, id est, & in sepul-
tura, si locum nominatim nō elegerit. Atq; Valerius Messallinus aduersatus
Seueri Cecinnæ sententiæ est, quæ nō probabat vxores comitari debere ma-
gistratus in designatas sibi euntes prouincias, nullū honestius leuamentū la-
boris & angustiarum ratus societate ipsa vxoris: & quòd hic sexus sit natura
inualidus, & vix præsente custodia conseruari possit periculosiúsq; committi
suæ custodiæ, si tādiu separentur per absentiam in modum dissidij fœdera, vt
narrat Cornel. tacitus [l]. Et Cæsares probant in militiam vxores sequi viros,
eásq; militaribus donant priuilegiis [m]. Tantus enim est huius vinculi coniu-
galis nexus, vt nullo modo, aut vix ferre possit separationem [n]. Notat & Bar-
to [o]. vxorem sequi virum debere etiam peregrinantem & errantem, si eius
conditionis tunc esset, dum ei nupsit, vel si modicæ & honestæ contingāt, nō
assueto proficisci peregrinationes: quod certè ex responso Sceuolæ [p] Iurisc.
rectè in simili specie colligitur. Cæterùm si vagari per orbem postmodum &
præter solitum anteà morē velit, non esse iniungēdam necessitatē vxori eum
19 sequi vbicunque, sicuti de liberto respondit Paulus [q]. Porrò num exilio dam-
natū sequi teneatur, lex certè nulla mentē subit quæ iubeat: plura tamen ex-
empla optimarū matronarū suadent, atq; ratio, quòd coniugū sicut honores
& bona dextræ fortunæ cōmunia sunt [r], ita & fortis infœlicitatē æquū esse ad
mulierē quoq; peruenire: voluntariè tamen, & vt afflicti coniugis miseria eo
solatio vtcunq; releuetur. *Quid enim*, inquit Vlpia [s]. *tam humanum est, quàm for
tuitis casibus mulieris maritum, vel vxorem viri partipem esse.* ? Sulpitia cùm à matre
Iulia diligentissimè custodiretur, ne Lentulum Crustulionē virū suum à Tri-
umuiris proscriptū, in Siciliā prosequeretur, nihilominus familiari veste sum-
pta, cùm duabus ancillis, totidémq; seruis, ad eum clandestina fuga peruenit:
nec recusauit seipsam proscribere, vt ei fides sua in cōiuge proscripto consta-
ret [t]. Erythea vxor Phalaridis tyranni in exiliū missi, repudiatis Pythonis nu-
ptiis magis virū sequi maluit: quod resciēs Pytho, veneno ei mortem propi-
nauit [v]. Hipsicratea Mitridatis [x] regis vxor, victū à Cn. Pompeio maritū per
efferatas gentes fugientē, animo pariter & corpore infatigabili sequuta est,
vt eo solatio, cum domo & penatibus vagari se crediderit, vxore simul exu-
lante. Scio tamen Atheniensium ciuiles leges aliquādo prohibuisse, ne exu-
lantes viros vxores sequerentur, quas tamen pleræque bonis moribus instru-
ctæ contempserunt: sicut vtrumq; innuit Aeschines, ad senatū populúmque
Atheniensem scribens, his verbis, *Mater me exulante vnà mecum nauigauit, vnà
quoque cum vxore quæ mecum profecta fuit, quamuis pater eam prohibuisset, ac leges*
20 *fortè cogerent manere, dum mores potius quàm ciuitatis leges edocta esset.* Notatur &

O vxorem

a ca. sicut alteri est. 7. quæst. 1.
b ca. placuit, 33. q. 2.
c Dio. Halic. libr. 2.
d Val. Max. lib. 2. c. 1.
e can. duo ista. 34. q. 1.
f l. consensu iuncta authen. sed nouo iure, C. de repud.
g Suidas, dum de κακία. agit.
h l. 2. de iniur. P. §. patitur, eod. titu. ap. Iustinia.
i ca. si quis necessitate, 34. q. 2. c. 1. de coniug. leprof.
k ca. vnaquæque. 13. q. 2. vide decis. cap. Tholos. 86. & ibi Aufret.
l Cor. Tac. libr. 3. Annal. facit l. obseruare, de offi. procons. in P.
m l. 1. & 2. de vxor. mili. lib. 2. C. titu. 52.
n l. plerunque, de ædil. edic.
o Bartol. in l. Mæuia. §. 1. de annu. lega. in P. glo. in c. 3. de coniug. leproso.
p Sceuo. in d. l. Mæuia §. 1.
q Paul. in l. quod nisi. l. 20. de oper. libert. lib. 38. P. tit. 1.
r l. fin. C. de nupt.
s Vlpia. l. si cùm dotem, l. 23. § si maritus, sol. matr. libr. 24. P. titu. 3.
t Valer. Max. libr. 6. cap. 7.
v Phalar. epist. 45. ad Etheonicum scribens.
x Val. Max. lib. 4. capit. 6.

vxorem ſequi debere maritum in carcerem [a]. Quintus effectus, vt in quibus 21
locis recepta eſt lex, vt ſit ſub poteſtate mariti vxor, ea non poſſit eſſe in iudi-
dicio ſine authoritate mariti, vt ex conſuetudine Biturigũ conſtat, & in eam
notat latè Boërius [b]: exemplo filijfa. qui in iudicio ſine authoritate eius, ſub
cuius poteſtate eſt, eſſe nõ poteſt [c]. Et ea ratione cogitur pater ei authoritatẽ
præbere inuitus. Et Imbertus [d] tradit idipſum, ſed degẽtes in prouincia, quæ
iure ſcripto regitur in Gallia, non eſſe iſtius neceſſitatis, & ſine authoritate
mariti, poſſe eaſdem iudicio legitimè per ſe intereſſe, deciſum areſto ſenatus
Pariſienſis anno 1528. 20. Mar. quẽ inſeruit in rhapſodia ſua Papus, vbi tamen
alia areſta, quæ authoritatem mariti exigunt ſine illa diſtinctione, adfert [e]. 22
Quod tamen intelligendum, ſi maritus non ſit abſens: nam tunc nõ eſſet ex-
pectandus ob euidentem vtilitatẽ, ſicut de filiofa. dictum [f]. Quod expreſsè
in hac hypotheſi Baldus notat [g]. Item quando ſine authoritate mariti iudi-
ciũ contra vxorem latum: diuerſum autem ſi in illius fauorẽ, nam tunc valet
exemplo minorum [h]. Excipiuntur etiam cauſæ criminales, pro quibus ſine
authoritate mariti in iudicio eſſe & damnari poteſt, vt notãt interpretes [i].
Sextus effectus, vt huiuſmodi niſi cũ authoritate mariti cõtrahere nõ poſſit, 23
vt notat Petrus Ancharanus [k], & alij [l]. Vt conueniatur tempore matrimonij
ex eo tradit Tiraquellus ſub finẽ libri de legibus connubialibus, vbi tamen
illud ſingulare obſeruandũ: mulierẽ ita ſine authoritate mariti contrahentẽ,
ſoluto matrimonio poſſe ex eodẽ contractu cõueniri. Intelligenda autẽ hæc 24
cum temperamento ſunt, primùm in contractibus in quibus incommodum
verſatur vxoris, non his quæ vtilia ei ſunt. Sic enim ſine authoritate cõtrahit
mariti, & adiit hæreditatem, vt tradunt interpretes [m]: ſi tamen opulenta &
lucroſa per ſe videatur ſine dubio hæreditas, nõ aliter, vt ſanior interpretum
opinio tradit [n] exemplo minoris [o]. Verùm & illud notabile, abſente marito
mulierem rectè contrahere vrgente neceſſitate [p]. Quanquã Baldus [q] tutius
exiſtimet facturam, ſi mariti loco authoritas publica iudicis adhibeatur. Præ- 25
ſentiam autẽ mariti ſolam, authoritatis vicẽ in actu habere placuit Angelo [r].
Forſan, quia in quibus mulier de propriis contrahit, reuerentia & honor ma-
ritalis inſpiciatur, & authoritatem præſentare dicatur qui ſe probare dicit id
quod agitur, etiã ſi non interrogetur, intelligat tamen quæ agantur [s]. Et qui
tacet, non vtiq; fatetur, ſed tamen verũ eſt cũ non negare [t]. *Et quid expectas,*
inquit Cicero in Catilinã, *loquentiũ authoritatem, quorũ voluntatẽ tacitorũ perſpicis?*
Quinimo & Boërius [v] ſcribit, cõmunem eſſe opinionem, eámq; ſequendam 26
interpretum, qua contractus ab vxore ſine mariti authoritate factus, per lap-
ſum decem annorũ firmari poſſit, vt præſumatur ſolemnitas interueniſſe re-
quiſita à lege vel à conſuetudine. Cui accedo ſententiæ, ſed non ea ſolùm ra-
tione, quia omnia præſumãtur ſolẽniter acta ex lapſu tẽporis, vt ait Vlpia [x].
nã ea præſumptio non excluderet probationem contrariam [y]. Vix enim eſt,
vt recipiam quod ab initio non valuiſſet, temporis ſolo curſu cõualeſcere [z],
quando perſuaſum habeam ſolum tempus nõ eſſe modum inducendæ obli-
gationis [a]. Sed exiſtimo recipi, quia cõtractus geſtus ſine mariti authoritate,
non ſit quidẽ inutilis proſus: ſed tantùm ea ex parte, vt non poſſit agi ex eo
contra mulierem pendente matrimonio, poſteà tamen poſſit, vt ſuprà docui.
Quare lapſus temporis facit nõ ratũ contractum & validum, ſed efficacẽ ad
agendum, cùm per maritum, conſenſum in eo quum tacuit, videatur. Neque
nouũ in iure eſt, pactum valere, etſi agi ex eo non poſſit tunc, cùm fit, ſed in
futurum: vt filiafa. paciſci poteſt [b], ne de dote agat, cùm ſui iuris eſſe cœpe-
rit: & filiusfa. de eo quod ei ſub conditione legatum eſt. Et confirma-
tur ſæpè contractus, qui potuit infirmari ſubmoto impedimento & non pro-
poſito: veluti apud Martialem iuriſconſul. fundum dotalem maritus ven-
dens & tradens, decedente muliere in matrimonio, & dote cedente
lucro mariti, rectè vendidiſſe videtur, nec fundus euelli poteſt [c].

a glo. in ca. vnaquaque, 13. q. 2.
b Boër. ad conſ. Bitur. in § 4. de conſuet. iur. & ſta. perſon. in verbo, Mari.
c c. fin. de iudic. in 6. l. fin. §. neceſſitate, de bon. quæ lib. C. l. 1. §. fi. de author. tutor.
d Imber. in manuali iuris ſcripti.
e Ioh. Pap. libr. 7. Rhapſo areſto. lib. 3. ar. 15. & ſeq.
f l. ſi longius §. 1. de iudic. in P.
g Bald. conſ. 444. in 3. vol.
h l. non eo minus, l. 14. de procur. libr. 2. C. titu. 13.
i Interp. in auth. ſed hodie, de offic. diuerſ. iudi. & in authen. ſed nouo iure, de cuſto. reor.
k Anch. conſil. 384.
l Bolon. in conſ. 20. lib. 4. conſi. Signor. de Homod. conſil. 166. Bald. libr. 3. conſ. conſ. 444 Pano. conſil. 40. vol. 2. Boër. ad conſ. Bitur. ad §. 4. titu. de conſ. iur. & ſta. perſo. Io. Fab. in l. filius, C. de pact.
m Barth. & Alex. in addit. ad l. apud Iulianum, § ſi pupillus, ex quib. cau. in poſſ. eat. Imol. Pau. Bald. Angel. in l. more, §. 1. de acqu. hæred. Angel. in l. 2. per gloſſ. ibi de acceptil.
n Bart in d. l. more, de acq. hæred. Iaſ. in l. Barbarius, col. 3. de offic. præto. Alex. in l. apud Iulianum, §. ſi pupillus, de acq. hæred.
o l. contra iuris ciuilis regulas, de pact. in P. §. 1. de author. tuto.
p l. ſi longius §. 1. de iud. l. cùm filiusfa. de reb. cred. in P.
q Bald. in l. tranſactionem, C. de tranſact.
r Angel. conſ. 183. col. 2.
s Vlp. in l. 1. §. fin. & l. 2. & Pompo. in l. 3. de auth. tuto. lib. 26. P. titu. 8.
t Paul. l. qui tacet, l. 142. de reg. iur.
v Boët. In §. 4. tit. de ſtat. & iur. perſo. in conſ. Bit. vbi interpretes adducit pugnantes.
x Vlp. in l. ſciendum, l. 30. de verb. obl. lib. 45. P. titu. 1.
y glo. in d. l. ſciendũ, per l. iuriſgentium §. quod ferè, de pact. in P.
z l. quod ab initio, de reg. iur.
a l. obligationum ferè, de actio. in P.
b Paul. l. & hæredi, l. 22. §. filiaſam. de pact. lib. 2. P. titul. 4.
c Martial. l. fundum dotalem, l. 17. de fund. dota. lib. 23. P. titul. 5. & l. cùm vir, de vſucap.

Quan

Quanquam si in eum casum non incidisset dotale prædium, non potuisset legitimè defendi emptio, vtpote prohibente alienationem & obligationem
27 lege [a]. Excipitur etiam in hac quæstione prohibitionis contractuum, casus in quo liberè & cum effectu cum nupta cõtrahitur sine authoritate mariti, si ea sit mercatrix publica. Contractus quippè de ea negotiatione, quam exercet, sine marito rati sunt [b]. Sic enim & eo casu cum filiofa. etiam licet
28 contrahere sine consensu patris [c]. Soluitur hæc potestas maritalis morte mariti, per quam vxor fit libera à lege viri [d].

a l.4. de fi. dot. in l. 1.1.§.& cùm lex Iulia. de rei vxo. act. C.§.1.quib. alien. lic.vel non.

b §.4.de sta. perso.in consuet. B:tur. & ibi Boër.

c Bald.in l. Macedoniani,in vlt quæst. ad Maced.C. Fràç. Areti.cõs.73.col.1.

d c.pen.& fin.de sec. nupt. 1. ad Corinth.7.

De patria potestate. Cap. 5.

Lib. 1. Instit. tit. 9. Lib. 8. C. tit.. 47.

1 *Filij sui dicuntur qui in potestate parentum.*
2 *Filij ex iustis nuptijs procreati in potestate parentum sunt, marium non fœminarũ.*
3 *In filios potestatem Romani propriam sibi faciunt, verùm, iurisgentium esse docetur.*
4 *Filij iure Gallico in potestate parentum cum vitæ & necis authoritate.*
5 *Eadem in liberos potestas necis Persis, Moscouitis, & alijs.*
6 *In filios Græcis omnibus parentibus non erat ius necis.*
7 *In filios quam dederit parentibus Romulus potestatem.*
8 *Filium occidentis apud Aegyptios patris pœna leuis.*
9 *Potestatis necis & aliorum in liberos causa & rationes.*
Prior à summa amicitia patris in filios.
10 *Filius pars patris.*
11 *Filiorum causa parentes valdè sæuiunt.*
12 *Filio sæpè parcitur ob patris dolorem.*
Filij prauitatem vincit paterna beneuolentia. eod.
13 *Filios in omnibus obedire parentibus iubet lex diuina, vt alia iura.*
14 *Filios lædunt parentum imprecationes.*
15 *Filij nequeunt rependere parentibus beneficia ab eis accepta.*

1 IBERI, qui in potestate parentum iure ciuili, sui dicuntur, titulo de suis & legitimis liberis [e], si pater alterius non sit potestatis: nam tunc filij auo sui nascerentur nepotes, non
2 patri [f]. Mortuo tamen auo in patris potestate fiunt [g]. Igitur in potestate parentum sunt liberi, quos ex iustis nuptiis procrearunt [h]: & ex ijs nati [i]. Quod iuri duodecim tabularum adscribit Alexander ab Alexandro [k]. Ego antiquius censeo, & referendum hoc ius ad leges Romuli, quibus vitæ necísque potestas in filios dabatur; vt didicimus ex Dionysio Halicarnasseo [l]. In potestate autem marium parentum, non matrum esse existimandum est: quia matres non habent liberos in potestate [m], quòd ipsæ, vt diximus, tutela egent aliena, & non sunt suæ potestatis, ideo nec alios regere possunt [n], nec alios in sua potestate habere [o]. Ita filij sequuntur familiam patris, non matris [p]: quanquam & filius matri ac patri reuerentiam debeat [q], & alimenta [r], & successionem [s]. Secundum enim ius regidissimùm patris filius est, non matris: secundum autem humanum, vtriusque, vt scribit Phalaris ad vxorem Erytriam [t]. Quare & iura illis potestatis quædam sunt communia, vt videbimus.
3 Romani hanc potestatem sibi vt peculiarem vendicant, neque nationes alias tanta potestate in liberos vti tradunt [v]. Quod tamen, pace illorum dictum sit, falsum est: nam & iurisgentium esse eandem ex moribus aliquarum nationum sigillatim enumeratarium, colligere licet: atque ex rationibus,
4 quibus suffulta est patria potestas. In Gallia certè & filij sunt in potestate

O 2 parentum

e §.fin autem de hæredit. quæ ab inte. defer.ap. Iustinia.

f § pen. de pat. pot. l.sic eueniet, l. 21. ad l. Iul. de adult. in P.l. 4. de ijs qui sunt sui vel al.iur. in P.

g Vlp. in l. nepotes, in 5.eod.

h §.1 de pat.pot.ap. Iustin.c.fin. de conuers.coniug.Vlpia. in epito.tit. 5.l. 3. de ijs qui sunt sui &c.

i l.5. eod. l. si maritus, l.7.de pat.pot. C.

k Alex.ab Alex. libr. 6.gen.dier.c.10.

l Dio.Halic. libr. 2. antiqu.Roman.

m §. fœminæ, de adop.l. mulierem, C.eod.§. cæteri, de hær.qual & differ. ap. Iustin. l. nulla, de suis & legi.l. 4. § nam testamentli, de bon. poss. contab.l. nam & fœminæ, de adopt in P.

n c.indecorum, c.3. de æta. & qualit.

o d.l.sic eueniet, ad l.Iul.de adult.l.fin. de legit. tute. libr. 5.C titu.30. §. minores, de excus.tuto.l. filium habeo, ad senat. Maced P.

p l.cùm legitimæ, de sta.homi.§.pen. de pat.pot.§.1.de leg. agna tut.

q l.congruentius, & l. filia tua, l. 5. de pat.pot.C.

r l. si quis à liberis, de liber.agnosc.

s l.nam etsi parentibus, de inoff testa. P.& titu. ad Senat. Tertull.l.1. & tot. tit.libr 6.C. tit. 55. & ap.Iustinia.

t episto.54.

v §.1.de pat.pot.l.3. de his qui sunt sui vel alien.iur.Vlp.l. 1.§. 2. vers. si quis ita, de rei vxo. act.P.

parentum, vt quemadmodum olim apud Romanos vitæ & necis potestas
patri cōcedebatur, sic & apud Gallos, teste Iulio Cæsare [a], & Prospero Aqui-
tanico [b]. Illudq́; docēt cōsuetudines scriptæ variæ locorū regni, quæ & mo-
dos emancipationis præscribūt, vnde & potestatem præcessisse opus est. Cùm
vt dicemus, emancipatio sit liberatio à patria potestate. Atq; Bartholomæus
Chassaneus [c] notat fuisse iudicatum suo tempore in senatu Parisiensi, filios
Gallorū esse in potestate parentū, Vt nō sit audiendus Accursius [d], & sequa-
ces, qui Francigenas dicunt non habere filios in potestate, hoc enim verum
non est, si Francigenas intelligas Gallicos populos, etsi referas ad tēpus Iulij
Cæsaris: quamuis non eam inficias hodie illam potestatem esse desuetudine
& moribus fuisse vel abolitam omnino, vel valdè imminutā, vt ex effectibus
patriæ potestatis consistit quos sequi oportet, cùm moribus constare dicatur
hæc potestas [e]. Patris potestas apud Persas habebat quoque imperiū tyran-
nicum, quale heri in seruos, vt ait Aristot [f]. Eādem potestatem necis & vitæ 5
apud Moscouitas in filios, scribit Sigismūdus Liber Baro [g]. Sub lege naturæ
& gentium illud ipsum receptum mihi persuadeo, ex eo quòd & Abraham
voluit filium propriū sacrificio Deo immolare [h]: quod certè nec cogitasset, si
lex aliqua prohibuisset. Græcis omnibus non eandem fuisse testatur Dion. 6
Halicarnasseus [i], *Qui formas*, inquit, *viuendi Græcis condiderunt ciuitatibus, certum
quoddam tempus admodū breue præscripserūt, quo liberi essent subditi patribus. Quidam
ad annum pubertatis tertium, quidam tantisper dum illi cælibes manserint: nonnulli,
donec publicè inter viuos ascripti fuerint, quemadmodum è Solonis, Pittaci, Charundæq́;
legibus acceperant, quorū magna celebratur sapientia. Pœnas etiam in contumaces filios
statuerunt non graues, permittentes patribus eos exhæredare, domóue pellere, prætereà
nihil quæ non sufficiunt ad compescendam iuuentutis vesaniam, moréſque perfractos, ne-
que contemptores honestatis leni brachio possunt ad modestiam redigi. Quapropter apud
Græcos sæpè indecora multa in parentes committunt liberi. Romanorum autem legislator 7
(id est Romulus) omnem vt ita dicā potestatē dedit patri in filium, idq́; toto vitæ tempore:
siue in carcerem eum mittere, siue flagris cædere, siue vinctum ablegare ad rustica opera,
siue necare libeat, etiamsi filius tractet Rempub. etiamsi magistratus gerat maximos,
etiam si liberalitatis laudem publicè sit emeritus*. Quod firmat posteà exēplis idem
Dionysius. Apud Aegyptios [k] pœna mortis patri non statuebatur, qui filium
occidisset, sed lege tantùm cautum erat, vt tribus diebus noctibúsque, circa 8
defuncti corpus adsisteret, adhibita quoque & adstante publica custodia.
Non enim iustum putarunt, ob interfectum filium eum vita priuari, qui au-
thor eius vitæ fuisset, sed dolore & facti pœnitentia affligendum. Sed hanc 9
potestatem magis planam facient causæ potestatis: quarum prior à naturali
parentū in liberos affectu pendet, ob quē nulli alij tutius vel plenius potestas
& tutela liberorum cōmitti potuit, nec probè vel cum ratione libera adimi
vel imminui [l]. Valdè enim, imò omnino student natura impellente, illorum
saluti honori, boniſque [m]. Dictiq; inde videntur filij ἀπὸ τῆς φιλίας, ab amicitia.
Aristoteles [n] existimat societatem patris ad filium regni præ se ferre effigiē:
Nati enim, inquit *patri sunt curæ. Et hinc Homerū Iouem patrē vocasse, ipsum namque
regnum, imperium est suapte natura paternum. Et regis amicitiam in eos qui reguntur,
in excellentia beneficij consistere: confert enim beneficia in eos, qui ab ipso reguntur.
Siquidem cùm sit bonus, curam ipsorum habet, quòd benè sese habeant, vt ouium pastor:
sic natura pater filiorum, & auus nepotum, & rex eorum quibus præsidet, imperium obti-
net. Et quandiu*, inquit [o], *filius paruus est & non separatus, pars ipsius est patris, se verò
nemo vult lædere*. Quamobrem valdè torquentur & sæuiunt parentes ob 10
contumeliam illatam filiis, magiſque interdum, quàm si ipsis inferretur [p]. 11
Et vt ait Apollonius Rhodius [q],

Valdè acerbi suos propter liberos parentes.

Hócque cum brutis etiam commune. Et vt Papinius [r],

Sic aspera Tygris

Fœtibus

a Iul Cæsar. lib. 6. cōment. belli Galli.
b Prosp. Aquita. in epistto.
c Chassa ad § 3. titu. des enfans de plusieurs lictz, in glo. 1. versi. licet glo. in §. 1. & c. in cōs. Burg.
d Accur. & alij, in §. Ius autem, in verbo, Romanorum, de pat. pot. & ibi interp.
e l. patre furioso, de his qui sunt sui vel alieni iur. in P.
f Aristot. lib. 8. Ethico. ad Nicoma. c. 20.
g Sigis. lib. Baro, comment. rer. Moscouitic.
h Genes. 21.
i Dio. Hal. in 2. antiq. Roma.
k Diod. Sic. libr. 2. Biblio.
l l. fin. de cura. furio. C.
m l. scripto, vnd. lib. P. l. cum ratio, de bon. damnat. in P.
n Aristo. lib. 8. Ethico. ad Nicoma. c. 10. & 11.
o Arist. libr. 5. Ethico. c. 6.
p l. isti quidē, quod met. cau. in P.
q Apollo. Rhod. lib. 4. Argonaut.
r Papin. lib. 10. Thebaid.

Fœtibus abreptis Scythico deserta sub antro
Accubat,& tepidi lambit vestigia lecti.

12 Hinc quia grauissimus visus est dolor parentum ex pœna filiorum,quiáue æquum non sit ob filium delinquentem, pœnā delicto impositam transire in alium,quàm sceleris authorē,sicut iubent iura [a]: placuit sæpè, vel remittendam filio pœnam, vel demendā ob patrem, à quo nec tyrannus quoque crudelissimus Phalaris abhorruit Is enim & ita faciendum liquidò testatur,dum filio Ariphradis pepercit,ad patrem in hæc verba scribēs [b]: Τὴν ἄμυναν ἐπέσχηκα, σοὶ βουλόμενος οὐκ ἐκείνῳ χαρίζεσθαι: μαρτυρῆ γὰρ ὑπὸ πολλῶν ἀρίστην ἐπιείκειαν ἔχειν. διόπερ οὐκ ἐδοκίμαζον διὰ τὴν πονηρίαν, λυπεῖν γήρας πατρὸς οὐδὲν ἀδικοῦντος. ἕνα γὰρ ἔχων υἱὸν τοῦτον, εἰ καὶ πάντως φαῦλος ἐστι, δι' ἐρημίαν ἄλλου διαδόχου στέργεις, κακίαν γὰρ τοῦ παιδὸς εὐνοίᾳ νικᾷ, id est,*vindictam* (scilicet in filium tuum) *continui,volens tibi non filio gratificari: testimonium enim datur à multis, te optimam modestiam & humanitatem habere: ideo non bonum putaui, propter filij iniquitatem deficere senectutem patris nihil peccantis. Vnū enim habens filium,hunc, etsi omnino sit is malus,propter alterius hæredis defectum affectu paterno diligis : nam filij prauitatem vincit paterna beneuolentia.* Et alibi [c] idem Niceneto scribens,se illi pepercisse ait,quòd pater eius bonus esset,nec alium haberet filium. Claudius Cæsar quoque [d], cùm censuram gereret,recognitione equitum iuuenem plenū probri, sed quem pater probatissimum sibi affirmabat, sine ignominia dimisit, dicens eum habere censorem suum. Ferunt [e] de Rhacone patria Mardo, quòd cùm is filium infandum captum, manibus post terga reiunctis obtulisset, Iudicibus puniendum: iudices rei nouitate consternatos, ad Persarum regem vnà cum filio adduxisse, regem autem ob id liberasse, & Rhaconē in collegium regiorum iudicū coaptasse. Atque idipsum legibus Romanis conseruatum video, dum responsum est [f], mitius agi cum desertore,quē pater obtulit puniendum:ne pater videatur ad suppliciū filiū obtulisse.Quia & placuit [g] in contumacia perseuerantē filium,
13 iudicibus à patre traditum,dicturos ex arbitrio patris sententiā. Alia ratione potestas hæc patria munita,præcepti inquā diuini quòd iubet honorare, venerari,audireue in omnibus parētes [h]. Et D. Paulus [i], *filij obedite parentibus*.Et, Maledictus qui non honorat patrem & matrē suam [k]. Iure etiam ciuili, persona parentis filio semper honesta & sancta videri debet [l]. Sanctum autem est id,quod inuiolabile est [m]. Sic Pamphilus apud Terentium [n],

Nam me parenti potius, quàm amori obsequi
Oportet.

Et apud Aeschylum [o], cùm Vulcanus ægrè induci posset ad ligandum Prometheum iussus à Ioue patre,tandem id facit dicens,

ἐξωρίαζειν γὰρ πατρὸς λόγους βαρύ, id est,
Negligenter agere sermones patris graue est.

Et Epictetus [p] ille summus philosophus, *pater*, inquit,*appellatur,curandus est, cedendum ei in omnibus,ferendus cùm aut obiurgat aut verberat. Sed malus pater est: at natura te non bono patri,sed patri conciliauit.* Et graue scelus esse,parentes cōtemnere,exasperare,esse Deo curam huius vindictæ,sicuti & elargiendi præmia
14 in beneficos,docet Plato [q], his verbis: *Oedipus contēptus à filijs,ea illis imprecatus est,quæ exaudita effectáque à Deo apud omnes feruntur. Amyntora quoque Phœnici filio iratum,illi maledixisse ferunt,& Hippolyto Thesea,plurimósque alios alijs:quibus apertissimum factum est à Deo praces parentum aduersus filios exaudiri. Nihil enim imprecatione parentis,non iniuria,perniciosius filio. Nemo enim cùm pater aut mater contemnitur,tunc solùm à Deo putet orationes exaudiri,sed cùm etiā honorantur,ac ideo cùm latiores bona liberis à Deo petunt,exaudire similiter eū existimare debemus. Atq; nobis æqua inde distribui: nā aliter in bonis distribuendis æqui non essent. Quod longè abesse à Deo necesse est.* Hæc Plato. Habemus quoque vim benedictionis paternæ in sacra pagina,in Iacob ab Isaaco [r], & erga Iosephū & filios eius à Iacobo [s]. Et maledictionis pariter exemplū in Chamo seu eius filio Chanahamo [t]. Estq; summaria & verissima huius tractationis resolutio, benedictionē patris firmare

a l. sancimus, & l. si pœna, de pœp. in P. l. crimen, eod. C.
b Phalar. epist. 24. ad Ariphradem.
c Idem, epist. 37.
d Sueto. in Claudio cap. 16.
e Aelian. libr. 1. de var. histor.
f l. milites agrum §. desertorum, de re milit. in P.
g l. 3. de pat. pot. C.
h Exo. 20. Matth. 15. Mar. 7.
i Paul. ad Ephes. 6. ad Coloss. 3. can. si dominus, 11. q. 3.
k Deutero. 27.
l l. liberto & filio, de obseq. à lib. & liber. par. & patro. præstan. in P.
m l. sanctum, de rer. diuis. in P.
n Terent. in Hecyra, sce. 4. actu 3. vers. pen.
o Aeschil. in princi. trage. Prometh. li-gati.
p Arri. in Enchirid. Epicteti, c. 35.
q Plato, 11. de legib.
r Genes. 27.
s Genes. 49.
t Genes. 9.

domos filiorũ, & maledictionem matris eradicare fundamenta [a]. Tertia ratio pendet à beneficiorum retributione, cùm enim ad eam natura teneamur [b], non ægrè ferre debet filius, si hanc potestatem pater in eum habeat, qui tot beneficia natiuitatis, alimentorum, & vitæ subsidia recepit, quæ nunquam æqua mensura rependere possit. Sic Cyrillus [c] patriarcha Hierosolymitanus, *Honorantes patrem supercælestem, etiã corporis nostri parentes honoremus. Nam Christianorum est placida prima pietas, honorare parentes & labores educationis rependere, atq; omni studio quæcunque ad eorum quietem pertinent curare.*

a Ecclesiast. c. 3.
b l. sed etsi lege §. cõsuluit, de petit. hæred. in P.
c Cyrill. Hierosol. catheс. 7.

Quibus modis contrahitur, & oritur patria potestas. Cap. 6.

1. *Patria potestas ex iustis nuptijs oritur, adoptione, legitimatione.*
2. *Ingratitudine emancipatus reuocatur in potestatem patris.*
3. *Filij contumaces patribus lege diuina lapidati.*
4. *Filij ingrati.*
5. *Granny filij Clotharij contumacis in patrem vltio.*
6. *Ingratitudinis actio, pœna, & reuocandi libertatem formula.*

HAEC patria potestas primùm oritur ex iustis nuptiis, ex quibus nati sunt in parentũ potestate, vt proximo capite diximus, si sui iuris patres sunt: quòd si illi in potestate quoque sint patris inde nati nepotes, vt patres, in aui erunt potestate [d]. Diuersum autem si ex illegitimis, id est, contra legis præscripta initis nuptiis nascantur, nam eius potestatis non sunt [e]. Secundò filij sub ea potestate sunt qui adoptantur vel arrogantur [f], de quibus suprà diximus [g]. Tertiò per legitimationẽ in potestatẽ reducũtur naturales tantùm, vt constat ex titulo quibus modis naturales efficiantur sui per quatuor modos legitimationis, de quibus etiã diximus [h], per oblationẽ curiæ, per nominationẽ patris, per rescriptũ principis, & per subsequẽs matrimoniũ. Quartò emancipati liberi in potestatem patris reuocãtur per ingratitudinẽ, si cõtumaces in patres, vel atroci iniuria, vel acerbitate cõuicij affecerint [i]. Id præter leges Romanas firmat D. Chrysosto [k]. dicens reduci per ingratitudinẽ filios in potestatem parentũ, sicut & libertos in seruitutẽ: quia non emancipantur ideo, vt beneficia patris contumeliis ab eo dispungant. *Nec sanè*, inquit Constantinus Cæsar [l], *debita filiorũ votis patrum vota cessabunt, vt patenti copia liberos suos eruant potestate, magis proprÿs obsequÿs mãcipatos: cũ intelligant ÿs obsequÿ plus debere, à quibus meminerint se à sacris vinculis exutos.* Lex diuina filios contumaces lapidari iubet [m]. Sibylla Erithrea [n] damnationẽ futurã & iudicium ingratorum filiorum sic consignat damnandos igne vt alios, de quibus antè meminerat, 1 2 3

ὅσσοι δὲ γονεῖς ἐνὶ γήρᾳ
κάλλιπον, ὅτε τίσαντες ὅλως ὃ θρέπτρα γονεῦσιν
ἄντι παρασχόντες, ἀυτὰρ δ᾽ ὅσοι ἠπείθησαν
ἤδη καὶ ἀντεῖπαν λόγον ἄγριον εἰς γενετῆρας, id est,

Et damnabuntur scilicet, omnes qui in senectute patres relinquunt, & qui non reddunt vicem, nec retribuunt præmia nutrientibus se. Rursum, quicunque sunt iis rebelles, vel aspera dixerint in parentes. Xenophon [o] quid apud Græcos hac de re fuerit sancitum, paucis demonstrat: cùm enim docuisset nullis nos magis beneficiis deuinctos, nec maioribus quàm parentibus, nec esse maiora aliorum posse, vtpote quòd per illos & simus, & viuamus, dehinc vt tot bona videamus, illorúmque reddamur participes, pro quibus mater nullo à nobis accepto antè beneficio, pariendi labores & vteri tulit 4

d l. 3. 4. 5. de ijs qui sunt sui vel alien. iur. lib. 1. P. l. septimo mense, l. 12. de stã. homi. libr. 1. P. titul. 5.
e §. 1. §. si aduersus, & § fin. de nup. ap. Iustinia.
f l. 1. de adopt. in P.
g sup. lib. 10. c. 6.
h eod. lib. c. 4.
i l. 1. de Ingra. libe. C.
k D. Chrisost. omil. 1. in Psal. 115.
l Constan. l. 1. de offi. præto. lib. 1. C. titul. 43.
m Deuter. c. 21.
n Sibyl. li. 2. Oracul.
o Xenop. libr. 2. de gest. & d. & Socra.

tulit & pericula, postea obnixè & solicitè nutriuit. Addit, ciuitas quoque aliam non nimium curat ingratitudinem, nec in iudicium compellit, sed dispicit si quis beneficiis acceptis non reddat gratiam: si quis verò parentes non obseruet, in iudicium compellit ac reprobat, magistratibúsque omnibus indignum existimat, tanquam ab illo non possint neque sacrificia piè sacrificari, neque aliud quippiam, nec iustè agi. Nec tantùm hunc, sed etiam si quis parentum defunctorum sepulchrum non ornet, hoc etiam ciuitas in-
5 uestigat in electionibus magistratuum. Ingratitudinem & rebellionem vel contumaciam filij Grannij Clotharius primus Clodouei filius, igne & ferro prosequutus est, & eum superatum exercitu, scamno cum vxore & eorum liberis per lictorem alligato, exuri iussit, vt ait Gaguinus [a], Paul. Aemylius [b], & Annonius [c], ratus plus ausuros in eum cæteros, si repugnantem
6 filium non flecteret. Leges generaliter ingratitudinis actionem concedunt in eos qui benemeritis non retulerint gratiam, vt ait Lucianus [d]. Et vt ait Euripides [e].

> τοῖς τεκοῦσι γὰρ
> δύστηνος, ὅστις μὴ ἀντιδουλεύει τέκνων.
> κάλλιστον ἔρανον δοὺς γὰρ, ἀντιλάζυται
> παίδων παρ' αὐτοῦ τοιάδ', ἂν τοκεῦσι δῷ. id est,
> *Parentibus enim*
> *Infælix, quisquis non mutuam officij reponit gratiam.*
> *Pulcherrimo quippe munere dato vicißim*
> *A liberis suis ijsdem remunerabitur, quæ parentibus dederit.*

7 Multò magis & indigni sunt beneficio accepto ij, qui non solùm non rependunt beneficia, sed contumeliosi sunt, & iniurij in benefactores. Et ob id iura ob id meritò reuocant liberalitatem paternam libertatis, vt diximus, & donationes factas bonorum, volentibus & conquerentibus tamen donantibus: permittunt & liberos exhæredare. Voluit & Guillelmus Benedicti [f] per ingratitudinem rescripto non tamen matrimonio legitimatum, illegitimum reddi, quòd pertinet ad commodum paternum. Reuocabatur in seruitutem quoque libertus per ingratitudinem [g]. Illudq; institutum Athenarum memorabile fertur, quo conuictus ingratitudinis libertus iure libertatis exuebatur, hac formula, *supersedeo*, inquit, *te habere ciuem tanti muneris impium æstimatorem. Nec adduci possum, vt credam vrbi vtilem, quem domi scelestum cerno. Abi igitur, & esto seruus, quoniam liber esse nescisti* [h]. Massilienses quoque [i] & vsque ad ternam manumissionem ter deceptum dominum rescisionem earumdem dabant, quartam quamuis denegarent. Propter ingratitudinem qui postulat aduersus ecclesiam, priuilegio eius priuatur [k].

a Gag. lib. 1. c. fin. & lib. 2. c. 1.
b Paul. Aemil. libr. 1. histor. Franco. in Clotha. 1.
c Annonius, lib. 1. de gest. Franco. c. 30.
d Lucia. in abdicatu.
e Eurip. in Supplicib. actu 2.
f Guil. Bened. in annota. 2. ad ver. in eodem testamento relinquens, nume. 4. c. Raynunt. par. 1. de testa.
g L. 2. de libert. & eor. liber.
h Val. Maxi. libr. 2. c. 1. dum de Areopago agit.
i Idem eod.
k c. fin. de postul.

De iure matris in filios. Cap. 7.

1 *Iura naturalia patri debita, & matri debentur.*
2 *Matri ac patri honor à filijs debetur.*
3 *A matribus apud Lycios & Locros genus repetitum, non à patribus.*
4 *Mater num magis contribuat generationi filiorum, quàm pater: & ibi de maiori amore matrum.*
5 *Matribus alimenta filij debent, & alia, vt patri: Ciconiæ, Meropes alunt parentes senes, eod.*

AEC quæ dicta sunt, & quæ mox dicentur in effectibus pa- 1
triæ potestatis, etsi omnino in matre locum non habeant, ta-
men ea quæ iuris generationis sunt, etiam matri competunt
in filium, & filio tenetur exhibere: patri autem maior ho-
nos delatus, quia & onera præcipuè filiorum ad illum per-
tinent, non ad matrem [a], ideo secundum naturam est sen-
tire eum maiora commoda [b]. In præcepto honoris, non tantùm pater, sed 2
& mater ponitur, *honora patrem tuum & matrem tuam, si vis esse longæuus super ter-
ram* [c]. Et sicut qui thesaurisat, ita & qui honorificabit matrem suam [d]. Be-
nedictióque patris firmat domos filiorum, & maledictio matris eradicat
fundamenta [e]. Malæ famæ qui derelinquit patrem, & maledictus à Deo
qui exasperat matrem. Et de vtrisque, *qui male dixerit patri aut matri, morte mo-
riatur* [f]. Apud Lycios & Locros olim quisque à matribus, non à patribus 3
genus suum repetebat, vt testatur Herodotus [g]. Cicero [h] maternum san-
guinem anteposuit paterno, *Sic*, inquit, *se res habet, Iudices, magnam vim,
magnam necessitatem, magnam possidet religionem, maternus paternúsue sanguis.*
Nec parua fuit controuersia inter philosophos & medicos, num sanguis 4
maternus ad generationem conferret, apud Aristotelem [i], Censorinum [k],
Nemesium [l], Plutarchum [m], Auicennam [n], Cœlium Rhodiginum [o]. Atq;
Galenus firmat fœtum plus à matre, quàm à patre suscipere: sicut fructus
amplius ab vbertate soli, quàm à coloni industria & labore habet. Vnde vis
maxima amoris matrum in liberos, & contrà: quinimo semper mater cer-
ta est, pater verò aliquando incertus esse potest [p]. Debebunt itaq; alimen- 5
ta filij matribus vt patribus, & contrà [q]: hoc enim & bruta faciunt, & na-
turæ lex vtrisque communicata genitoribus. Nam & mures glires genito-
res suos fessos senecta alunt insigni pietate [r]. Ciconiæ [s], & Meropes [t]. Pha-
laris [v] in pari causa potius consulendum matri quàm patri scribit, propter
maiora ab ea accepta beneficia, quia nos tulerit, pepererit, educauerit, &
alios infinitos labores pro nobis subierit. Succedunt sibi mutuò filius &
mater [x]. Et potest vendicare interdum mater filium [y], sicut & pater [z]. Fi-
lius, sicut patrem prohibetur in ius vocare edicto prætoris, ita & matrem [aa].

a l. pen. de lib. agnosc. lib. 25. P. titu. 4.
b reg. iur. secundum naturam cap. qui fecit, cod. l. fin. § sed cùm in secundam, de iust. C.
c Exod. c. 20.
d Ecclesiastici c. 3.
e Ecclesi. 3.
f Exodi, 21. can. non satis, §. cæterû, 86. distin.
g Herod. in 1.
h Cic. pro Sex. Roscio.
i Aristo. 1. de natu. animal.
k Censor. de die nata.
l Nemes. de nat. homi. c. 24.
m Plutar. de plac. philos.
n Auicen. lib. 3. de natu. homi. c. 24.
o Cæl. Rhodig. lib. 3. lectio. antiq. c. 42.
p l. quia semper, l. 5. de in ius voc. P. l. Lucius, de cōdit. & demonstra. in P.
q l. si quis à liberis, de liber. agnosc. l. 1. 2. de alien. lib. C. l. filia & l. nec fil 6, de pat. po. vide quæ diximus in 9. onere matrimonij sup. libr. 9. cap. 19.
r Plini. libr. 8. c. 53.
s Idem lib. 10. c. 23.
t Idem lib. 10. c. 33.
v Phala. Paurolæ filio, epist. 19.
x titu. de senat. Orfici. & Tertull. ad Senat. Tertul. & Orficia. in P. C. & Insti. iur ciuilis.
y vt in l. pen. de fideicō. liberta. libr. 40. P. titul. 6.
z l. 1. §. 1. de rei vēd. P.
aa l. 4. §. parētes, de in ius vocan. libr. 2. P. titu. 4.

Iura vel effectus patriæ potestatis. Caput 8.

1 *Inæstimabilis patria potestas.*
2 *Pater non potest cogi liberare à sua potestate filium, nisi in 4. casibus.*
3 *In filios necis vitaq́; potestas cur data patribus.*
4 *Minorem triennio prolem non licebat necare parentibus.*
5 *Pœnæ acerbitas continet magis improbos.*
Dissecandorum debitorum permissio quare statuta, eod.
6 *Filius & pater pro eadem persona.*
7 *Necis ius in filios sublatum desuetudine.*
8 *Adulteram quando patri filiam, & marito vxorem, & vbi occidere liceat.*
9 *Filios castigat iure proprio pater, & castigandos ex arbitrio dat iudicibus.*
10 *Filijs contra parentum sæuitiam prospectum quare.*
11 *Filios tempore famis licuit vendere patri.*
12 *Filios ter vendere, ter manumittere, quando & quomodo licuit.*

Potestas

Potestas maior patris in filios, quàm heri in seruos.
13 *Filiorum trina venditio permissa apud Moscouitas.*
14 *Emancipatio terna, & manumissio duplex in adoptionibus quid erat.*
15 *Filias & sorores vendere prohibuit Solon, nisi inuentæ illæ fuissent coëuntes virgines.*
16 *Emancipati non reducebantur iterum in potestatem sine causa tempore Modestini, vt anteà lege Romulea.*
17 *Filiusfa. olim patri omnia quærebat aduentitia, hodiè quod pertinet ad vsum fructum.*
18 *Castrensia & quasi nullo iure quæsita patri à filiofa. nec in vsufructu.*
19 *Filiusfa. testari non potest de aduentitijs etiam volente patre, quare.*
20 *Filiusfa. ad pias causas cum consensu patris de aduentitijs testatur.*
21 *Filiusfa. in Gallia nihil etiam in aduentitijs acquirit patri præter commoditatem & administrationem.*
22 *Filiusfa. quærit profectitia omnia patri etiam in Gallia, vt iure antiquo.*
23 *Casus alij, in quibus pater non habet vsumfructum in bonis filijfa.*
24 *Filijfa. laici non possunt esse in iudicio sine authoritate patris, exceptis causis spiritualibus.*
25 *Filiusfa. in quibus sine patre in iudicio esse potest.*
26 *Filiofa. accedere patrem quare aduersario vtile sit.*
27 *Filiusfam. quando sine patre agit & experitur.*
28 *Filiusfa. in criminalibus publicus sine patre agere & conueniri potest.*
29 *In filiumfa. 25. anno. iudicium iure Delphina. valet sine authoritate patris in Gallia.*
30 *Filiusfam. in Gallia habetur pro emancipato, ideo agit sine patre, & contrahit &c.*
31 *Filiusfa. non potest sine consensu patris vxorem ducere.*
32 *Pater præfertur omnibus tutoribus & curatoribus filij.*
33 *Lis nulla inter patrem & filiumfa. esse potest, & quando.*
34 *Filius emancipatus patrem in iudicio vocans, vel alius matrem, debet impetrare veniam à Iudice.*
35 *Lis inter patrem & filium in Gallia hodiè.*
36 *Pater filiumfa. inuitum apud alium existentem repetere potest.*
37 *Filijsfa. pater tantùm substituit pupillariter.*

1 INÆSTIMABILIS existimata est patria potestas, vt nullo
2 pretio inuitus pater adigi possit filium emancipare [a]. Nec filius siue adoptiuus, siue naturalis & legitimus, ad id possit patrem compellere: exceptis [b] quatuor casibus insignibus, si pater filiæ peccandi inferat necessitatem [c], si supra modum erga filium durè se habeat [d], si præmium vt emancipet acce-
3 perit [e], etsi impubes adoptatus se liberari maior factus postulet [f]. Videndum igitur, quæ iura ex hac patria potestate competunt patri, quamúe inde vtilitatem filius consequatur. Notant Interpretes post glo. in §. ius autem, de pat. pot. & ibi Angelus Aretinus plures effectus eius, & alibi: quorum aliquos excutiam, reliquos ibi videndos omittentes. Primùm itaque ius patri inde oritur, vt habeat in filios omnimodam potestatem, anteà necis & vitæ [g]: crediderunt namque legislatores, parentes eò sæuitiæ non esse peruenturos absque causa, vt necarent filios: & id tamen magis conducere ad continendam reuerentiam & officium liberorum in parentes, & ad terrendam impietatem, in quam facilè ex leuitate iuuenes ad contemptum parentum, à quibus tot beneficia propè infinita acceperunt, prolabi possent.
4 Neque enim temerè aut sine causa occidendi potestatem patribus datam ex le

a l. filiusfamilias, l. 117. §. secundum vulgarem, de lega. 1. in P. l. nec auus, de emancip. liber. C.
b Marcel. in l. nō potest. l. 31. de adopt. lib. 1. P. titul. 7.
c auth. si lenones, de episco aud. C.
d l. fin. si à pat. quis fuer. manumi. in P.
e l. si cui, de cond. & demonst. in P.
f l. nonnunquam, l. 32. de adoptio.
g l. fin. de pat. pot. C. Dio. Halic. in 2. & 8.

ex legibus ipsis Romuleis colligo, inter quas & illa, qua prohibuit vllam
prolem necari minorem triennio [a]. Non enim in ea causa iusta necis, vel
contumelia filij esse poterat: in maioribus poterat, ideo permissio facta.
Acerbitas namque vindictæ maleficij, benè atque cautè viuendi disciplina
plerũque est. Sicuti quia intererat perquam maximè societatis humanæ fi- 5
dem seruari, sanciendæ fidei gratia lege decemuirali, pœna capitalis hor-
rifica ostentu nouísque terroribus metuenda, in fœdifragos debitores lata
est, vt ius esset creditoribus corpora illorum in partes dissecandi. Dissectum
autem antiquitus neminem legimus, quoniam sæuitia ista pœnæ contemni
consequuta est: vt disputauit Sex. Cæcilius cum Phauorino apud Aulum
Gellium [b]. Eáque ratione plura seuerius vindicantur, cùm exemplo & ter-
rore opus est [c]. Vt ideo putem tam latam dedisse legem potestatem paren-
tibus in filios necis, ne filij obsequia detrectarent. Fidebat autem lex in
amore naturali parentum, quo impulsi non necare, sed omni studio quod
suum est conseruare nituntur. Quandiu enim filius paruus est, nec est sepa- 6
ratus à patre, pars ipsius est patris, vt ait Aristoteles [d]; habetúrque pro ea-
dem persona [e] apud Iurisconsultos, & pro eadem voce [f]. Se autem nunquam
nemo lædere vult, sed omnibus viribus naturali iure defendit, illatámque
iniuriam propellere nititur [g]. Et paterna potestas non in atrocitate, sed in
pietate consistit [h]. Atque plerunque pietas paterni nominis etiam in his
in quibus iustè mors filiæ infertur, consilium pro liberis capit, vt ait Papi-
nianus [i]. Sublatum autem est hoc ius necis & vitæ postmodum, vt ni- 7
mium rigidum, dissuetudine, non autem lege, vt quidam arbitrantur. Si-
quidem Constantinus [k] olim permissam in liberos necis vitæq; potestatem
ait, non scribit posteà prohibitam: etsi in seruos lege potestas necis sit ex-
presse adempta [l]. Id enim fuit necessarium in seruis prohibere, quòd domi-
ni eos amore quo filios non prosequuntur. In filiis non fuit necesse expres-
sè prohibere, satis prohibente natura: qua quis partus suos & diligit & con-
seruat. Quinimo tantùm abest, vt expresse prohibita illis sit iure potestas 8
necis, vt potius expresse permissam inueniam in responsis Iurisconsultorum,
quibus ratione patriæ potestatis tantùm patri licet si velit occidere filiam in
adulterio deprehensam [m] in sua domo, vel generi. Quod marito omnino
impunè non licet, quia mariti calor impetus facilè sæuientis fuit refrenan-
dus, inquit Papinianus [n]: exceptis quibusdam personis quas adulterantes-
cum vxore repertas marito licuit occidere, veluti lenonem, mimum, publi-
co iudicio infamatum, & alias quas enumerat Martianus Iurisconsultus [o].
Iuxta cuius sententiam intelligendæ reliquæ leges, quæ marito quoque
dant necis ius in adulteros [p]: nempe si ex earum personarum numero sint,
vel si alias impunè omnino non ferant, quamuis mitius puniantur [q]. Ergo
multò liberius ius est in nece filiæ patri eo casu, quàm marito iure ciuili.
Nam iure nunc recepto Gallico & diuino, nec patri idipsum permissum est:
quia dictum, *Non occides* [r], vt suo loco, si Deus voluerit, explicabimus. Re- 9
manétque ex legibus in eodem casu intacta antiqua patris potestas, in aliis
autem ex ea datur libera sine nece castigatio. Et pater potest filium castigan-
dum iudici offerre, dicturo ex eius præscripto sententiam [s]. Vnde & pro-
pinquis emendatio concessa propinquorum moderata, paterna dicitur [t]:
maior autem ex iudicis authoritate pendet. Sicuti & Lucianus [u] scribit, li- 10
beram non esse parentum in filios vindictam citra iudicium. *Vt enim lex*, in-
quit, *concessit patribus certis de causis irasci filijs: ita prospexit & liberis, ne immeren-
tibus accidat. Itaque iudices vocat, arbitratores constituit, qui neque per iracundiam,
neque per calumniam, quod iustum sit iudicent. Nouerat enim accidere multis, vt ob
causas iniquas ad iram commouerentur: hic quidem alicui falsæ calumniæ credens,
ille famulo fidem habens, aut vxori cuipiam inimicæ.* Quem casum vltimum &
Iurisconsulti obseruarunt [x]. Et certè rectè statutum hac in parte est apud
Græcos,

a Idem Halic. libr. 2.
b Gell. lib. 20. c. 1.
c Claudia. Iurisc. in l. aut facta, l. 16. §. fin. de pœn. lib. 48. P. tit. 19 l. 1. ad leg. Iul. repet. C. l. quicunque, C. de hæreti.
d Aristo. 5. Ethic. c. 6. & libr. 1. Magn. Mora. cap. 34.
e l. fin C. de impub.
f §. ei verò, de inutil. stipulat.
g l. vt vim, de iusti. & iur. Cice. 1. offic.
h l. Diuus Adrianus, ad l. Pompe. de parric. in P.
i Papi. l. nec in ea lege, l. 22. ad l. Iul de adulte. lib. 48. P. titul. 5.
k Constant. l. fin. de patr. pot. lib. 8. C. titul. 48.
l §. 2. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. 2. eod. titu. in P.
m Pompo. in l. patri datur, l 20. Vlp. in l. sic eueniet, l. 21. Papin. l. nec in ea lege, l. 22. Vlpia. l. quod ait, l. 23. ad l. Iul. de adult. li. 48. P. titu. 5.
n Papi. d. l. nec in ea lege, l. 22. §. fin. de adulter.
o Martia. in l. marito, l. 24. eod. ad l. Iul. de adult. in P.
p vtl. Gracchus, eod. C. l. si quis in graui. § si maritus, ad Senatusc. Syllania.
q gloss. in d. l. nec in ea lege, in ver. omnem, ad l. Iul. de adult. in P.
r Exod. c. 20.
s l. 3. de pat. pot. C. Deutero. c. 21.
t l. 1. de emenda. propinq.
u Lucia. in orat. Abdicatus.
x l. 4. de inoff. testa. in P.

Græcos, de necis potestate tollenda: recordari enim debent parentes filios liberos dici, neque vt seruos esse tractandos vel instituendos, & vt dicebat Mitio in Andria apud Terentium,

Pudore & liberalitate continere liberos satius est, quàm metu.

Et meritis potius liberi sunt ad obsequia paterna prouocandi, vt monet Papinianus & Iustinianus [a]. Docet & Plutarchus [b], verbera aliena esse ab honestorum ingenuorúmque filiorum educatione, qui & exprobratione &
11 laudibus moueri & impelli debeant. Secundus effectus, vt liceret patri etiã iure Codicis, tempore necessitatis famis, filium vendere: ea tamen conditione, vt ideo perpetuæ non esset seruituti obnoxius [c]. Alioquin enim etiam quos licebat occidere, non licebat libertate priuare [d], non pignori obiicere [e]. Franciscus Balduinus [f], & Pandulphus Prateius [g], referunt
12 per legem fuisse 12. tab. permissum, ter parentibus vendere liberos: quid autem & quomodo illud fieret, neuter explicat. Ego tamen & antiquiorẽ hanc legibus 12. tab. puto, nempe à Romulo sancitam, vt authorem habeo Dionysium Halicarnasseum [h], qui & ternam manumissionem sic explicat. *Nec contentus hanc potestatem*, scilicet vitæ & necis, *dedisse legislator Romanus*, id est Romulus, *permisit etiam vendere filium, nihil deterritus crudelitatis specie, quòd res grauior videri posset, quàm pro affectu domestico. Quódque maximè quis miretur in hac dissoluta disciplina Græcorum educatus, quasi durum & Tyrannicum, hoc quoque patri concessit, licere illi terna filij venditione pecuniam quærere, maiorem largitus potestatem patri in filium, quàm hero in mancipium. Seruus enim semel venditus, deinde libertatem adeptus, in posterum sui iuris est: filius verò à patre venditus, si liber fieret, rursum sub potestatem patris redigebatur, post tertiam demum venditionem eximebatur è patris potestate:* hæc ibi. Et paulò post, hanc legem inter cæteras 12. tab. decemuiros trecentesimo post anno, vt obseruatam anteà, non ausos expungere tradit. Scribit & Sigismundus Liber Baro [i], apud Moscouitas
13 quoque seu Ruthenos id seruatum, in hæc verba, *Si pater filium, vt mos est, vẽdit, & is quocunque modo liber factus tandem aut manumissus fuerit, pater hunc rursus atque iterum iure patriæ potestatis vendere potest: post quartam autem venditionem, nihil iuris amplius in filium habet.* Quòd valdè est notabile, & dat lumen legi
14 Iustiniani finali, titulo de adoptio [k]. in qua ita scriptum est, *Veteres circuitus in adoptionibus quæ per tres emancipationes, & duas manumissiones in filijs, aut per vnam emancipationem in cæteris liberis fieri solebant, corrigentes &c.* Vbi innuit antiquos, qui tutum ius adoptionis volebant habere, ita permisisse trinam venditionem, vt ob id patri naturali ius omne reuocandi filium in potestatem adimeretur: cùm post trinam venditionem non posset in potestatem reuocare, antè posset. Quæ solemnitas sublata fuit, postquam & placuit, vt diximus, patrem ingenuum filium vendere non posse. Et alia etiam constitutione [l], idem Iustinianus sustulit vanam obseruationem antiquam emancipationis, per venditiones liberorum figuratas, & circumductiones inextricabiles, & iniuriosa rhapismata, quorum illi nullus videbatur rationalis exitus. Et Vlpia. eius meminit in fragmentis [m], *filius*, inquit, *ter emancipatus, ter manumissus sui iuris sit: id enim lex 12. tab. iubet his verbis, si pater filium ter ve-*
15 *nundauit, filius à patre liber esto.* Solon lege sustulit ius vendendi filias & sorores, ni qui cum viro coëuntem virginem deprehendisset, authore Plu-
16 tarcho [n]. Videtur & Modestinus Iurisconf. [o] indicare, suo tempore abiisse quoque in desuetudinem, vt filius emancipatus semel, posset iterum reduci in potestatem eo inuito, sine causa tamen ingratitudinis à patre, dum respondet inuitos filios naturales vel emancipatos non reduci in patriam
17 potestatem. Tertius effectus huius patriæ potestatis, seu vtilitas patris est, vt quæsita à filio in potestate constituto, patri quærantur, sed cum distinctione iurisprudentiæ veteris & Codicis: nam illo pleno iure, vt nec momento modicum quidpiam penes filium remaneret, quærebatur [p]. Isto autem,

a Iustinia. l. 6 quando, l. 33. § illud, eo. C. lib. 3. titu. 28.
b Plutar. lib. de libe. educan.
c Constant. in l. 2. de patri q fil. distrax. lib. 4. C. titu. 43.
d l. fin. C. de par. pot. l. 1. de patrib. qui fil. dist. Iul. a. l. minor 25. an. l. 39. § pater, de euict. lib. 21. P. titul. 2. l. 1. de liber. cau. libr. 7. C. titu. 16.
e l. qui filios, quæ res pig. oblig. poss. C. l. fin. eod. in P.
f Baldui. in 18. legẽ 12. tab.
g Prateius, lib. vete. iurisprud. in legib. 12. tab. c. 3.
h Dio. Halic. in 2. Antiq. Rom.
i Baro, in commen. rer. Moscouita.
k expl. l. fin. C. de adopt. lib. 8. titul. 48. & l. fin. C. de emãcip. libero. lib. 8. C. titu. 49.
l l. fin. eod. C.
m Vlp. in titu. 10. in corpore iuris.
n Plutar. in Solone.
o Vlp. l. inuiti, l. fin. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. libr. 1. P. titu. 6.
p l. placet, de acqui. hæred. in P. l. 2. de patr. pot. libe. 8. C. titu. 47.

autem, quòd pertinet tantùm ad vſumfructum quæratur patri à filio [a] in ad-
uentitiis, remanente intacta filio proprietate [b]. In caſtrenſibus namque, vel 18
quaſi caſtrenſibus, vtroque iure receptum eſt, nec patri vſumfructum, neque
proprietatem quæri: quia in illis pro patrefa. filius habeatur, præcipuáque
ſibi facit [c], & de illis ſine conſenſu parentis poteſt diſponere viuens, & te-
ſtamento [d]. De quo & plura tradimus de re militari in priuilegiis rerum
militis. At de aduentitiis non poteſt, nec liberè alienare viuens, quia me- 19
lius eſt ita coërcere iuueniles calores, ne cupidini dediti triſtem ſentiant
exitum, qui eos poſt diſperſum patrimonium expectat [e]: nec moriturus te-
ſtari ei licet, etiam volente patre [f]. Quòd pendere non debent volunta-
tes vltimæ ex alterius, quàm diſponentis arbitrio [g]. Et iuris publici teſta-
mentorum formula cùm ſit [h], non poteſt remitti à priuato patre [i]. Quam-
obrem ſi filius velit ſub mortem ex ſuis aduentitiis relinquere, id facit per
donationem cauſa mortis, adhibito patris conſenſu [k]. Poſſe tamen eun- 20
dem ad pias cauſas teſtari cum conſenſu patris, iura videntur definire [l], &
interpretes. Admonebo tantùm in Gallia ex generali recepta conſuetudine, 21
omnia filiosfamiliàs ſibi, non patri, & omnino acquirere: ſiue ea ſint aduen-
titia, vel caſtrenſia, vel quaſi, & in proprietate & in vſufructu, vt notat Ni-
colaus Boërius [m], Chaſſaneus [n], & Alexander [o]. Etſi habeat pater commo-
ditatem, vt Boërij verbis vtar, vſusfructus bonorum filij, & dum intra 25.
an. filius degit, adminiſtrationem eorumdem, ſi voluerit [p]: eo autem recu-
ſante, curatore bonis dando ex iuris præſcriptione [q]. Non autem filio, quia 22
ſub tutela patris eſt. Niſi filius ex pecunia patris acquiſiuiſſet, vel ex rebus
eius: tunc enim iſtud cenſetur profectitium, & omne omnino acquiritur
patri, in cuius eſt poteſtate. Sic enim & in profectitiis antiquum ius acqui-
rendi intactum eſt patri [r], ſi ex eius mandato filius negotiatus fuerit: alio-
quin ſi ſine mandato, induſtria filij conſideratur, ac arbitris negotium com-
mittitur, quantum præcipuum ex eo lucro ſupra alios fratres debeat re-
portare, vt ex variorum interpretum ſententiis colligit Chaſſaneus [s]. Iure 23
ciuili pater non habet vſumfructum in bonis filiifam. ſi ſit pater furioſus, ſe-
cundum Barthol. Bald. & alios [t]. Nec mentis compos, in donatis filio per
principem [v]. Nec ſi pater Iudæus, in bonis filiorum qui Chriſtiani facti
ſunt [x]: quia non ſunt in eius poteſtate. Sed num in feudo filiifamiliàs habeat
vſumfructum pater, videndi Baldus [y], & Chaſſaneus [z] diſputantes. Simili-
ter vſumfructum non habet pater, in bonis relictis filio cum prohibitione
teſtatoris, ne pater habeat [a]. Si pater etiam habeat conſortium proprieta-
tis cum filio [b]. Vel ſi lex deferat bona liberis, præſumentibus parentibus
ſoluere ſine cauſa eorum matrimonia [c]. Sunt & alij caſus in quibus nec ho-
diè pater habet vſumfructum in aduentitiis filij, quos videto in glo. in §. igi-
tur liberi, in verbo, vſumfructum, per quas perſo. nob. acquirit. et in auth.
idem eſt. de bon. quæ liber C. & apud Angelum Aretinum in dictum §. igi-
tur. Quartus effectus, vt filius in poteſtate conſtitutus, ſuo nomine non poſ- 24
ſit eſſe in iudicio ſine licentia & authoritate patris [d]. Quod intelligitur in
perſonis filiorum laicis, non in ſacerdotibus, qui non egent eo conſen-
ſu [e]: neque in rebus ſpiritualibus laici [f]. Porrò quia hæc materia habet 25
inuolutam tractationem, recurrendum cenſeo ad diſtinctionem Guidonis
Papei [g], qui breuiter ſic diſtinguit. Pro negotio, de quo agatur in iudicio,
ſi agatur de peculio caſtrenſi, vel quaſi filij, vt tunc agere & conueniri fi-
liusfami. poſſit ſine authoritate patris [h]. Si agatur autem de aduentitiis,
aut pater habet in illis vſumfructum, & tunc ſolus pater agit & conueni-

a l. cùm oportet, & l. fi. de bon. quæ lib. 6. C. l. 2. de bon. mat. eod. lib. C §. 1. per quas perſo. nob. acquir.
b l. lis nulla, de iudic. in P. §. 1. d. titu. per quas perſo.
c d. l. cùm oportet, & l. fori tui, de aduoc. diuerſ. iudicio, C. l. fin. de inoff. ſic. teſtam. l. fin. de colla. lib. 6. C. cùm ſimilib. l. 1. §. nec caſtrenſe, de collat. bonor. in P. l. fi. §. exceptis, & §. eadem obſeruando, de bon. quæ liber.
d l. cùm lege, de ſacroſan. eccle. C. authen. presbyteros, de epiſc. & cler. C. l. ſori tui, de aduoca. diuerſ. iudicio. C. l. fin. qui teſta. fac. poſſ. lib. 6. C. titul. 22. §. 1. quib. nō eſt permi. fac. teſta.
e l. fi. § filijs, de bon. quæ libe. libr. 6. C. §. igitur liberi veſtri, per quos perſ. vob. acquir.
f l. 3. §. fin. qui teſta. fac. poſſ. lib. 6. C. l. qui in poteſtate, de teſta. in P. §. 1. quib. non eſt per. fac. teſtam.
g l. illa inſtitutio, & l. captatorias, de hæred. inſtit.
h l. 3. de teſtam.
i l. ius publicum, de pact. in P.
k l. tam is §. filiusfamilias, de donat. cau. mor. in P. l. filiusfamilias § pen. de donatio. in P.
l cap. licet, de ſepultur. in 6. Bart. l. qui in poteſtate, de teſta. vide latè Guill. Bened. in c. Raynutius, ad ver. matrē inſuper, num. 29. & ſeq. de teſtam.
m Boërius, ad §. 3. de iur. & ſta. perſo. gl. 1. in cōſuet. Bituri.
n Chaſſa. in conſuet. Burg. §. 5. titul. *des enfans de plusieurs lictz*, ad ver. *& faict les fruictz*.
o Alexand. in l. placet, de acq. hæred.
p l. 1. & ibi Fab. Bart. Bal. Cyn. Salic. de bon. matet. C.
q l. fin. § fin autē patre recuſante, de bon. quæ lib. C.
r §. igitur, verſ. ſancimus, per quas perſ. nob. acquir.
s Chaſſa. in conſuetu. Burg. ad d. titul. *des enfans de plusieurs lictz*. §. 2. ad verba, *ne participent point*, verſ. nolo hic relinquere.

t Bart. Bal. Caſtrenſ. in l. cùm hæres, de acqui. hæred. P. v l. cùm multa, & ibi Docto. de bon. quæ lib. C. x ca. indecorum, 28. quæſtio. 1.
y Bald. in l. cùm oportet, col. 4. de bon. quæ libe. z Chaſſa. in §. 5. rub. *des enfans de plusieurs lictz*, in verſ. *& faict les fruictz*, verſ. qu equid ſit teneo, in conſuet. Burg. a auth. excipitur, de bon. quæ lib. C. § 1. vt liceat mat. & auiæ, in auth. b auth. item hæreditas, d. titu. de bon. quæ lib. C. § ſi verò cū de hæred. ab int. venient. coll. 9. c auth. idem eſt, de bon. quæ lib. C. §. quia verò, vt nul. iudiè. d. coll 9. d l. non ſolum §. neceſſitate, de bon. quæ lib. C. c. fin. de iudic. in 6. e glo. in c. indecorum, de æta. & qualit. f d. c. fin. de indic. in 6. g Gui. Pap. q. 54.
h l. imperator, ad Senat. Trebel. in P. l. 2. ad Senat. Maced. in P. l. 2. de Caſtr. pecul.

tur:

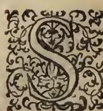
tur [a]:aut nõ quæritur vſusfructus patri, & tunc pater agenti & fugienti filio adeſſe in iudicio cõpellitur [b]. Quòd ſi quæratur de profectitiis,quia ea patris cenſentur,patris omnino requiritur authoritas [c]. Bartholus [d] apertius mihi hanc quæſtionem cõcludere videtur, cum diſtinctione:num in iudicio agatur de rebus ſeu actionibus, quæ patri pleno iure per filium quæruntur, vt tunc filius non poſſit agere ſine conſenſu patris, quia non habet actionem [e], poſſit tamen agere tanquàm perſona coniuncta patris [f]. Aut verò actiones remanent apud filium, verumtamen exercitium earum competit patri: quo caſu, vel præſens pater eſt,& tunc conſenſus eius exigendus eſt: vel abſens, periculúmque circa dilationem agendi verſatur,vel ratione interitus actionis, vel ratione incommodi perſonæ, & tunc agit filius non expectato conſenſu patris,officio iudicis,& extraordinario iudicio iuuatus [g]. Aut actiones remanent apud filium pleno iure, & tunc filiofam. requiritur patris conſenſus [h]. Exiſtimat autem & Bartholus, conſenſum patris in agendo controuerti,ſi filius velit agere ex iure antiquo, at in defendendo filiumfa. ſcilicet maiorem, poſſe indiſtinctè ſine conſenſu conueniri patris, & defendere. Et ita leges intelligi,in l. 3. §. ſed vtrum de minoribus vigintiquinque annis lib. 4. P. tit. 4. & l. tam ex contractibus, l. 57. de iudic. lib. 5. P. tit 1. Quia ex omnibus cauſis filiusfamilias tanquam paterfamilias obligatur [i], dem-
26 pto mutuo [k], & voto, propter legis prohibitionem expreſſam [l]. Accedere autem patrem in cauſa mouenda à filio in iudicio placuit ſecundum Paulum Caſtrenſem [m], non tantùm ad authoritatem præſtandã filio in poteſtate exiſtenti,ſed etiam vt iudex norit, num ipſe velit per ſe agere: putà, num illi actio competat, ne iudicio tranſacto cum filio, eóque condemnato vel
27 abſoluto pater dicat nullum, vtpote cum non domino factum. Diſtinguit autem idem Caſtrenſis [n] ferè ſimili modo, quo Bartho. & alij, Aut agamus de iure antiquo aut nouo: ſi de antiquo quidem, ex contractu vel quaſi filiifa. vel ex delicto vel quaſi, in filij perſonam commiſſo, quærebatur aliqua actio patri, quoad exercitium: idque regulare erat,& tunc ſolus pater habebat ſuo nomine actiones, quia dominus earum filius eius nomine tantùm. Quòd ſi filius ſibi quoque actiones quærebat,& quoque exercebat, patre tamen abſente vel vili exiſtente, in quinque [o], actionibus iniuriarum, vi aut clam, depoſiti, commodati, in factum. Interdum ex contractu patris actio acquirebatur filiofami. veluti ex dote,& tamen exercitiũ erat patris [p]:cõtrà ſi ſibi filius actiones omnino quærebat, tunc quoad exercitiũ quoque, & præſente & abſente patre illis vtebatur, vt in caſtrenſibus aut quaſi, vt dictum quia in illis pro patrefa. habebatur [q]. At iure nouo, in rebus profectitij peculij actio ad patrem pertinet, nec ſuo nomine, ſed paterno tamen poteſt mouere iudicium filiusfa. Quòd ſi de aduentitiis quæſtio, diſtingue, vt ſi pater in his habeat vſumfructum, exercitium actionum ad eum pertineat, non filio, niſi abſente patre, vel eo vili, ſicut dicebamus in quinque aliis ex iure antiquo: ſin autem non habeat pater in his vſumfructum, ſubdiſtingue, aut non habet, quia prohibetur, vt in caſibus annotatis ab interpretibus [r], & in illis poteſt ſuo nomine filiusfami. maior 25. annor. agere ſine conſenſu patris [s]: ſi minor, dato curatore bonis [t]. Aut pater non habet vſumfructum, quia non vult, ſcilicet quia reiicit & repudiat, & eo caſu, ſi conſtat de repudiatione, idem dicendum ac in præcedenti caſu: ſin minus, tunc cogitur pater venire in iudicium vel requirente filio, ſi is agat: vel requirente aduerſario, ſi filius conueniatur. Et ita intelligitur §. neceſſitate, l. final. de bon.
28 quæ liber. C. De criminalibus autem iudiciis, ſi publicum ſit, agere vel conueniri poteſt, filiusfamilias ſine conſenſu patris [v]. Et ſi conueniatur in priuato delicto [x], ſe defendit inconſulto patre: verùm pro priuato, veluti pro iniuria & contumelia, non agit patre præſente; niſi abſente patre, vel præſente & non vindicante, exiſtente ſimul patre vili, filio autem
29 in dignitate poſito, vt ait Vlpianus [y]. Annotat autem Guido Papæus [z],

a l. vbi autem §. filij, de bon. quæ libe. C.
b l. fin. §. neceſſitate, eod.
c l. cùm oportet, eo. § 1. per quas perſo. nob. acq.
d Bart. in d. l. fin. §. neceſſitate, de bon. &c.
e l. ſi pupilli. §. videamus, de nego. geſt. in P.
f l. ſed & hæ, de procurat. in P.
g vt in l. ſi longius, de iudic. in P. & in l. cùm filiusfam. de reb. cred.
h l. miles §. 1. de caſtren. pecul. in P.
i Caius, l. filiusfamilias, l. 39. de actio. lib. 44. P. titu. 7.
k l. 1. ad Macedo. in P.
l l. 2. de pollicit. lib. 50. P. titu. 12.
m Paul. Caſtr. in §. neceſſitate, l. fin. de bon. quæ lib. nu. 1. & 2.
n Caſtrenſ. vbi ſup. nume. 3.
o Paul. l. filiusfamilias. l. 8. & Vlp. in l. in factum, l. 12. de actio. in P.
p l. 2. §. ſi in patris, ſolu. matrim.
q l. 2. ad Macedo. in P. l. 3. §. is autem ſolus, eod.
r glo. & interp. in authen. idem eſt, C. de bon. quæ liber.
s l. fin. §. neceſſitate, eod.
t l. fin. § ſin autem, in ſecunda, eod.
v l. inter liberos §. pen. & l. filium, ad l. Iul. de adult. P. l. poſt legatum, de ijs quib. vt indig.
x Pompo. in l. noxali, l. 33. Iulia. in l. quoties. 34. & Vlp. in l. etſi condemnatus, l. 35. de noxal. actio. lib. 9. P. tit 4.
y Vlp. in l. ſed ſi vnius, l. 17. §. filiofam. de iniur. & famo. libell. lib. 47. P. titul. 10.
z Guid. Pap. in q. 54. & 410.

in curia ſuprema Delphinali non haberi rationem authoritatis non adhibitæ
patris in negotiis filiifami. maioris 25. an. neque ob illam omiſſionē nullum
dici vel reddi iudicium, & ita fuiſſe iudicatum: at in negotiis minorum, in
quibus res non pertinet ad patrem, veluti in perſonali actione, & ſimilibus
non tantùm requiriri authoritatem patris, ſed & curatorem filio adiungen-
dum iuxta Bartholi ſententiam [a]. Notat & Nicolaus Boërius [b], quod ex con- 30
ſuetudine generali regni Franciæ, filiusfa. maior 25. annorum poteſt eſſe in
iudicio ſine authoritate patris, & teſtari, codicillari, & contrahere, cùm repu-
tetur emancipatus ſecundum Baldum [c], Alexandrum [d] & Iaſonem [e]: quia
in his quæ iuris publici ſunt conſideratur patria poteſtas, habetúrque pro pa-
trefa. filiusfamilias [f], & in illa ætate quis præſumitur ſapiens [g], videtúrque
factus æqualis patri filius, & ita extra eius poteſtatem, vt ait Ariſtoteles [h].
Quintus effectus, vt filiusfa. non poſſit ſine patris cōſenſu vxorem ducere [i], 31
vt latè explicauimus in nuptiarū finitione. Sextus, vt patria poteſtas præpo- 32
natur omnibus tutoribus & curatoribus, niſi pater prodigus, vel vitiorum
mancipium ſit [k], Septimus, vt nulla lis inter filiumfa. & patrem eſſe poſſit, 33
niſi de caſtrenſibus agatur bonis vel quaſi, in quibus pro emancipato habe-
tur [l]. Emancipati namque poſſunt petita venia à prætore aduerſus patrem 34
experiri, ſicuti & aduerſus matrem cum eadem licentia [m]. Quare enim liti-
gabit pater aduerſus filium ſibi ſubditum, cùm poſſit aduerſus eum ſtatuere?
vt ait Vlpia [n]. Demuntur tamen quidam caſus, in quibus gloſſa [o] notat, iu-
dicium inter eas perſonas admitti iure. Verumtamen & in Gallia hodie, & 35
nulla petita venia filium poſſe in ius vocare patrem, ex omni cauſa receptum
eſſe video: quia, vt opinor, ſatis venia petita eſt, dum iudex permittit in ius
vocare, nam ſine iudicis præcepto nemo vocandus [p], & iuris executio non
habet iniuriam [q]. In ius autem vocare nihil aliud eſt, quàm iuris experiundi
cauſa vocare, apud Paulum [r]. Octauus, quòd pater filium ſuæ poteſtatis poſſit 36
etiam renuentem ab aliquo retentum, repetere, vindicare, & ad ſe compel-
lere venire [s]: & vti aduerſus detentores præiudiciis, interdictis, & cognitio-
ne prætoria, ad exhibendum & deducendum [t]. Nonus eſſe poteſt, vt liceat 37
tantùm patribus in poteſtate conſtitutis filiis, non aliis, ſubſtituere pupillari-
ter [v]; & tutores teſtamento dare [x].

De vtilitatibus, quas filius ex patria poteſtate capit. Cap. 9.

1 *Filÿfamilias non poſſunt inuiti emancipari à patre.*
2 *Filiusfam. non obligatur ex mutuo.*
3 *Filium pater non poteſt abdicare, id eſt, dicere non filium.*
4 *Abdicatio quid, & quomodo fiebat apud Græcos.*
5 *Filiusfa. quaſi dominus bonorum patris eo viuente.*

ICVTI parentes non coguntur inuiti filios à poteſtate ſol- 1
uere [y]: ſic inuiti non emancipantur filij [z], ob iura & vtilitates
quas inde percipiunt. Quarum illa, vt ea pendente ex mutuo 2
contracto iure communi non obligetur ex ſenatuſconſulto
Macedoniano [a], cuius fuit ſuaſor Veſpaſianus vt ait Suetoni-
us [b]: demptis vndecim caſibus, in quibus obſeruarunt inter-
pretes [c], ex iuris deciſionibus eius decretum ceſſare. Altera, quòd non liceat 3
patri filiū negare, ſenatuſconſultis de partu agnoſcendo repugnantibus [d]. Sic

a Bart. in l. fin. §. 1. de verbo. obligat.
b Boēt. ad §. 2. de cōſuet. iur. ita. perſon. in conſ. Biturig. & in additio. ad Din. in reg. cui licet, de reg. iur.
c Bald. in c. 1. §. 1. de duob. fratr. & cōſ. 84. col. 3. titul. 1. & in l. ſi longius §. 1. de iudic. P.
d Alex. in l. fin. qui teſta. fac. poſſ.
e Iaſo. in l. cūctos populos, col. 9. verſ vnde ſi ſtatutum, de ſum. trinita.
f l. filiusfamilias, l. 9. de ijs qui ſunt ſui vel alie. iur. libr. 1. P. titu. 6. l. nā quod, ad Senatuſc. Trebell. P. l. cùm prætor, in fine, de iudic. l. in priuatis, eod.
g l. 1. qui æta. ſe excuſ. libr. 10. C. l. 2. de minor. 25. ann. in P.
h Ariſtot. libr. 1. Magno. Moral. c. 34.
i l. 2. de rit. nupt. in P. §. 1. de nupt. l. Paulus, de ſta. homi. cum ſimilib.
k l. fin. §. minores, de ſenten. paſſ. & reſtit. lib. 9. C. tit. 51. l. conſilio, de cura. furio. C.
l l. lis nulla, de iudic. lib. 5. P. titul. 1. l. actiones aduerſus patrē, de actio. in P.
m l. fin. de in ius voc. lib. 2. C. tit. 2. l. 4. in fi. & l. 5. eod. titu. in P.
n Vlp. in l. ſerui & filij, l. 17. de furt. lib. 47. P. titu. 2.
o gl. in l. ſi lenones, de epiſc. audien. C.
p l. fin. de exhib. reis, lib. 9. C. titu. 3.
q l. iniuriarum, l. 13. §. 1. & §. quæ iure, de iniur. lib. 47. P. titu. 10. cum ſimilib. ibi à glo. nota. Vlp. l. 3. §. 1. de eo quod met. cau. lib. 4. P. titu. 2.
r Paul. l. 1. de in ius voc. lib. 2. P. titu. 3.
s l. 1. §. 1. de rei vēd. in P.
t l. 1. § poſt edictum, de vent. inſpic. lib. 25. P. titu. 4. l. 1. & 3. de lib. exhib. lib. 43. P. titul. 29. l. 1. eod. titu. libr. 8. C. titu. 8.
v l. 2. de vulg. in P. §. 1. de pupill. ap. Iuſtinia.
x l. 1. de teſtam. tute. in P. §. permiſſum eſt, de tutel. ap. Iuſtinia.
y §. fin. quib. mod. ius pa. pot. ſol. l. nec auus, C. de emācip. libero. l. non poteſt, de adopt. cum ſimil.
z §. gene: aliter, quib. mod. natu. effic. ſui, collat. 7. tit. 1. l. nec auus, in fin. & l. iubemus, in fine de emancip. liber. C. in P. & in C. Iuſtinia. libr. 4. Inſtit. titu. 7.
a l. 1. & tot. tit. ad Maced. in P. & in C. Iuſtinia.
b Suetoni. in Veſpaſ. c. 11.
c glo. in §. illud propriè, in ver. ſenatus, quod cum eo qui in alie. pot. eſt nego. geſt. &c. libr. 4. Inſtit. titu. 7.
d Diocl. & Max. l. nec filium, l. 9. cum ſimilib. ibi nota. de pat. pot. C.

ſublata

ſublata inter Romanos abdicatio, quæ Græcis ἀποκήρυξις [a]. *Lex eſt*, inquit Quintilianus [b], *vt minus audientem dicto filium liceat abdicare.* Atque Plato [c] id explicat, dum permittit patri filium abnegare & abdicare: verùm ſtatuit abdicationem faciendam non à patre ſolo, ſed & à genere vniuerſo depellendum filium, id eſt, adhibito conſilio & ſuffragiis proximorum, apud quos accuſet filium, oſtendátque dignum qui depellatur, data licentia defenſionis filio. Etſi plura ſuffragia quàm dimidiæ partis ſint, tum maſculorum tum fœminarum, niſi ætas impedimento ſit, tunc liceat abdicare: quo caſu eſſet neceſſarium filium abdicatum aliò abire. Sicut contrà permiſit filio patrem accuſare, morbo, ſenio, aut morum acerbitate in dementiam incidentem, & res diſſipantem. Cuius accuſationem, admittentibus legum cuſtodibus patrem tanquam filiumfa. domi ſe continere iubebat. Heſychius ἀποκήρυκτον dici vult eum, qui propter delicta, paterna domo eiectus fuit ob pœnam. Abdicatum & negatum filium publicè quaſi per præconem, pœna facit differre ab abdicato per emancipationem & adoptionem, quæ transfert in familiam alterius. Sic Suidas ἐκποίητον, differre à ſuperiori tradit, quòd ἀποκήρυκτος eiiciatur ἐπὶ κολάσει: at verò ἐκποίητος ὑπὸ τοῦ φύσει πατρὸς εἰς ἕτερον οἶκον διδόσθαι
5 προσθέσει. Tertia vtilitas, quòd videatur filiusfa. quaſi dominus bonorum patris viuente patre, & ideo in eum poſt mortem eiuſdem ſine aditione per immiſſionem videatur continuari dominium: vnde & filiifamilias ſicut & pater, paterfa. dicti ſola nota abiecta, per quam diſtinguitur genitor ab eo qui genitus ſit, vt ait Paulus [d]. Obſeruandum tamen hîc, notam adiici improprietatis quaſi, eò quòd verè dominus non ſit, ſed tantùm ſpe. Quinimo lege 12 tab. Alexander ab Alexandro [e] notat cautum, *Neque filijs quicquam in bonis, viuentibus patribus eſto.* Cùm enim propria ſibi habere non poſſent, neque ea quæ parentum erant poſſidere verè dicuntur. Sunt & alia iura & vtilitates, quæ ex paterno vinculo oriuntur: verumtatem illæ ſunt communes emancipatis & ſuis, vt alium locum tractationis ſibi expoſcant, nempe ſucceſſionis, alimentorum, obſequiorum, & id genus ſimilium. De alimentis autem quædam dicta in 9. onere matrimonij: de aliis propriis etiam locis Deo fauente agetur.

a l. abdicatio, l. 6. de pat. pot. C.

b Quintil. lib. 7. inſtitut. Orato. c. 1.

c Plato, lib. 11. de legib.

d Paul. in l. in ſuis, l. 11 de liber. & poſthum. libr. 28. P. titu. 2. l. 2. § filium, pro hære. in P. l. in ſuis, de ſuis & legiti. hæred.

e Alex. ab Alex. libr. 6. Genial. dier. c. 10.

De ſolutione patriæ poteſtatis. Caput 10.

1 *Filios exponens, indignus patria poteſtate, & 3.*
2 *De filijs non exponendis leges.*
3 *Expoſiti filij an ſint ſerui eorum, qui eos educarunt.*
4 *Filij nutriendi dari non debẽt paſtoribus, i. latronibus: poſſunt tamen dari ruſticanis. Filios lactandos non lactare matres, expoſitio eſt. eod.*
5 *Patritiatus dignitas, & flaminis, dialis, & veſtalis liberabant à patria poteſtate & 6. 7. 8.*
6 *Patritiatus dignitas qua.*
7 *Flamen dialis quis.*
8 *Veſta priuilegia.*
9 *Emancipatione tollitur patria poteſtas, & quomodo fiat.*
10 *Patria poteſtas ſoluebatur permittente patre filio vxorem ritu perfecto ducere.*
11 *Emancipatus cenſetur filius tacitè, ſi pater illum ſeorſum res ſuas agere permittat diu.*
12 *Emancipatus in quibus cenſetur in Gallia maior vigintiquinque annis. & 11.*
13 *Patria poteſtas morte ciuili & naturali tollitur.*

Lvribvs modis patria poteſtas ſoluitur,& amittitur,inter 1
quos primus ſi quis paſſus fuerit propriam ſobolem exponi,
quam nec poſteà ſuam dicere poterit: vtpote indignus prole,
qui crudeli, non paterno animo morti obiecit, pœnis etiam
extraordinariis coërcendus ex conſtitutione Gratiani &
Valentis [a]. Neque enim, vt diximus, ex ſententia Diocle-
tiani & Maximi [b]. liberum eſt alicui filium negare, ſenatuſconſulto de-
nunciata pœna de partu angoſcendo [c]. Legẽ de exponendis liberis aliquam 2
Romulus quondam tulit, *Primùm enim,* inquit Dionyſius Halicarnaſſeus [d],
*neceſſitatem colonis impoſuit educandi quicquid eſſet maſculum, & è filiabus primo-
genitas; nullam autem prolem necari permiſit minorem triennio, niſi ſi quid mutilum,
aut alioqui prodigioſum in ipſo partu editum fuiſſet. Tales enim fœtus exponi à paren-
tibus non vetuit, ſed indicatos prius quinque viris vicinis proximis, ſi illis quoque
exponendos viſum fuerit: contra hanc legem committentium, præter alias multas,
etiam dimidium bonorum addixit ærario.* Abiit tamen in deſuetudinem ex-
ponendi illa facultas, ſicuti & necandi poteſtas [e]: vicina namque ſunt oc-
cidere, & ſubſidia vitæ denegare [f]. Erat apud Thebanos teſte Aeliano [g],
lex rectiſſima, humaniſſimè poſita. *Ne cui Thebano liceat infantem exponere,
vel in ſolitudinem abiicere, capitis pœna appoſita. Iubens quoque parentes in extrema
neceſſitate poſitos, filios potius ad magiſtratus cum faſciis defferre, qui eos curarent ali
publico ſumptu ab alio. Qui poſteà eos eáſue ſeruorum ſeruarúmque loco haberet, ali- 3
mentis cum ſeruitute compenſata.* Similis huius poſtremæ parti lex Conſtan-
tini & alia Theodoſij & Honorij [h], quibus voluntariè expoſiti, ſuſcipientis
fiunt ſerui: & ita deſinunt eſſe in poteſtate parentum, vt non poſſet huiuſ-
modi à ſeruitute eximi [i]. Idque, vt arbitror, vt eſſet ſeruus contumelia con-
ſanguineis, & pœna liberis, quòd impiè ob æs modicum permiſiſſent fi-
lium & proximum mancipari ſeruituti, cautioréſque eſſent hoc probo in
poſterum idipſum non permittere: ignominia enim liberi generis eſt,
habere ſeruum in eo [k]. Quanquam benigniorem viam Iuſtinianus
ſecutus, & ne infans qui non peccauit, aliorum impietate macula ſerui-
tutis plecteretur contra iuris præcepta [l], ſuſtulerit expoſitis ab aliis nutri-
tis ſeruitutis iugum: & ſtatuerit licere [m], parentibus repenſis alimentis a-
lumno patri à libera ſeruitute redimere. Meminit Quintilianus [n] legis
huius de expoſitis, *Pater,* inquit, *qui expoſitum agnouerit filium, ſolutis ali-
mentis recipiat.* Et rurſum, *qui expoſitum recepit, imperat ei lex nuptias locuple-
tis propinqui.* Quare & Diocletianus & Maximianus, aliquando ſtatue-
runt [o], dum agunt de conſenſu paterno nuptiis filiæ in poteſtate conſtitu-
tæ adhibendo, ſaluum & integrum poteſtatis ius eſſe patri in filia expoſita,
ſi modò reſtituat prætium alimentorum in eam expoſitam factorum.
Verumtamen recentiores Cæſares Valentinus, Valens, & Gratianus, me-
liùs & ſanctius decreuerunt [p], omnino eos, qui expoſuerunt, priuari patria
poteſtate, & ſi expoſitus liber ſit vt indigno obſequio, qui contempſerunt
& vitam & mores filiorum. Patres enim natura fecit, non vt venerem
& voluptatem explerent, ſed vt adminiſtri naturæ & reipub. eſſent, alendo,
& probis moribus inſtituendo. Vt optimè etiam Honorius & Theodoſius
inhibuerint [q] olim, ne quis paſtoribus filios nutriendos daret, alioquin illis 4
pœna, vt ſociis latronum imminente: quamuis ruſticanis, vt fieri inquiunt
ſolet, dari non vetamus. Phanorinus [r] hoc nõ longè ad abdicatione & expo-
ſitione abſedere arbitratur. *Quod eſt enim,* inquit, *hoc cõtra naturam imperfectum
ac dimidiatũ matris genus, peperiſſe ac ſtatim abſe abieciſſe? aluiſſe in vtero ſanguine ſuo
neſcio quid, quod non videret: non alere autem nunc ſuo lacte quod videat iam viuentem
iam hominem, iam matris officia implorantem?* Et poſteà, *Præter hæc autẽ, quis illud etiã
negligere aſpernaríque poſſit, quod quæ partus ſuos deſerunt ablegántque à ſeſe, & aliis
nutriendos dedũt, vinculũ illud coagulúmque animi atque amoris, quo parentes cum filiis*
natura

a Val. & Grat. l. 2. de infant. expol. lib. 8. C. titu. 52.
b Diocl. & Max. in l. nec filium, l. 9. de pat. pot. lib. 8. C. titul. 47.
c Pena in l. 1. §. Iulianus, & §. pœna, de lib. agnoſc.
d Dion. Halicar. in 2.
e l. fin. de pa. pot. C.
f l. necare, de liber. agnoſc. in P.
g Aelian. libr. 2. de var. hiſtor. cap. 7.
h Conſtant. in l. 1. Hono. & Theodo. l. 2. de expoſit. libr. 5. Cod. Theod. tit. 7.
i Conſtant. in l. 1. de his qui ſanguinol. empt. vel nutriẽd. acceper. eod. libr. Cod. Theod. cap. 8.
k l. 1. de liber. cau. in P.
l l. crimen paternũ, de pœn. in P. l. ſancimus, C. eod.
m l. 3. de infant. expoſi. C.
n Quintilia. lib. 7. capit. 1.
o Dio. & Max. l. patrem, l. 16. de nup. lib. 5. C. titu. 4.
p Valent. Val. Gratia. in l. 2. de infant. expoſ. C.
q Honor. & Theod. in l. 1. tit. ne paſtor. filij dent. nutri. lib. 9. Cod. Theod. tit. 31.
r Aul. Gell. libr. 12. cap. 1.

natura consociat, interscindunt, aut certè quidem diluunt, deterúntque &c. quæ sequū-
5 tur apud Gellium [a]. Secundò soluitur patria potestas, ob dignitatem aliquam
filij maiorem, vt si filiusfami. ad patritiatus peruenerit dignitatem [b]: aliæ
autem dignitates inferiores non soluunt, nec ea quoque vel alia quælibet
6 ex legibus Romuli [c]. Theodericus rex Gotthorum, cùm Cassiodorum
patritiatus dignitate donauit, in epistola qua illud insinuat Senatui Ro-
mano [d], ait, eam esse supremi gradus. Cassiodorus autem in forma patri-
tiatus [e], scribit hanc dignitatem perpetuam, æqualem ferè sacerdotio,
quia patritiorum prima familia numini dedicata. Et liberari eum, qui
huius cingulo cinctus fuisset patria potestate, nisi contrà à principe cauea-
tur: vt qui amplissimum genium libertatis acceperit, vilissimam conditio-
nem cum subditis non habeat. Eúmque præcedere præfectorios viros di-
gnitate. Ex quibus locis patritiatus longè alius est, maiórque magistratus
illo, qui patritiis, id est, non plebeiis dabatur. De quibus frequens in
comitiorum & antiquitatis inquisitione mentio, & explicat Nicolaus
Gruchius [f]. Patritij namque antiquis nobiles, qui propagati ex stirpe
eorum, quos in patres seu senatores delegit sibi Romulus [g]. Maior tamen
hæc dignitas patritiatus, quæ faciebat patrem totius Reipub. vt notat Sui-
das & Budæus [h]. Vlpianus quoque [i] in potestate parentum esse desinere
tradit eos, qui in flamines Diales inaugurantur, & quæ in virgines Vestæ
7 capiuntur. Flamen Dialis vnus Ioui erat consecratus, quem Numa insigni
veste, curulíque sella adornauit. Solus, vt Varro ait, albo galero vsus,
eò quòd flaminum esset maximus, dignitas, iuráque & priuilegia propemo-
dum regia illi concessa, quæ refert Gellius [k], Plutarchus [l], Varro [m], Dio.
8 Halicarnasseus [n], Liuius [o]. De Vestali quoque lex antiqua, vt virgo Vesta-
lis simulatque capta atque in atrium Vestæ deducta, & pontificibus tradita
esset, eo statim tempore sine emancipatione, ac sine capitis minutione, è
patris potestate exiret, & ius testamenti faciendi adipisceretur, vt autho-
9 res Dionysius Halicarnasseus [p], Gellius [q], & alij. Tertiò soluitur eman-
cipatione potestas, dum pater coram magistratu legitimo profitetur, sub-
latis antiquorum circuitibus de quibus suprà diximus, se eum è potestate
manúue sua mittere [r]. Trina autem emancipatio ad hoc, vt plenè iuris
sui esset filius, olim requirebatur lege 12. tab. in filiis primi gradus. Cæteri
autem liberi, præter filium, tam masculi, quàm fœminæ, vna mancipa-
10 tione & manumissione sui iuris fiebant, vt ait Vlpianus [s]. Quartò, lex
est Numæ [t], *Si pater permiserit filio vxorem ducere, futuram bonorum & sacro-
rum iuxta leges participem, patri posthac nullum ius esto vendendi filium.* Vnde ex
eo imminuta, & si non sublata censeatur potestas. Et nunc in Gallia ex con-
suetudine quorundam locorum, filius ducens vxorem habetur pro emanci-
pato, & vt sui iuris in omnibus acquisitionibus, vt apud Bituriges [v]. Et hanc
consuetudinem & statutum si fiat hac de re valere ait Bartholus [x]: Rece-
11 ptúmque consuetudine Senensi [y], Blerensi [z], Burgundiæ [a]. Quintò, tacitè
præsumitur emancipatus filius, si pater eū diu passus sit res eius, vt patremfa.
gerere ex rescripto Antonini [b]. Paulus autem Iurisc [c]. *diu* verbum, decēnium
interpretatur, ad præscribendā libertatē sufficiens tēpus, quādo manumissio à
nō habente potestatem facta fuit. Sine autē manumissione Diocletia. & Ma-
ximianus bonæfidei possessionē pro libertate 20. annorum præscribunt [d]. Et
ita hodiè seruari tradunt Andr. Barbatia [e], Baldus [f], filiumfa. qui per 20.
annos seorsum à patre habitauerit negotiando vt emancipatus, pro emanci-
pato haberi. Meminit & Constant. Harmenopulus [g] nouellæ constitutionis
Cæsaris Leonis, qua filius habetur pro tacitè emancipato, qui non contra-
dicente patre, sibi certum & stabile viuendi genus delegit, si res suas pru-
denter & studiosè gerenti minimè aduersatus est, per se viuere eū permittēs

a vbi sup.
b l. fin. de consul. lib. 12. C. & in constitut. cōstitutio quæ de dignita. &c. in auth. coll. 6. §. filiusfamilias, quib. mod. ius pat. pot. sol. l. fin. de decurio. lib. 11. C.
c Dionys. Halicar. in 2.
d Cassiod. libr. 1. Varia. episto. c. 1.
e Idem, lib. 6. Var. ca pitu. 2.
f Gruchius, lib. 2 de comit. Romano. cap. 2.
g Dio. Halic. in 2.
h Budæ. in annotat. prio. ad P. in l. fin. de senato.
i Vlp. in l. fragment. seu titu. tit. 10. in fi.
k Aul. Gell. libr. 10. capit. 15.
l Plut. lib. proble. prob. 42. & 48.
m Varro, in 5. de ling. Latin.
n Dio. Halic. in 2.
o Liuius, in 1.
p Halic. in 2.
q Gell. lib. 1. c. 12.
r l. pen. & fin. de emanc. liber. C. §. præterea, quib. mo. ius pat. pot. sol.
s Vlp. in tit. ex corpore iuris, titu. 10.
t Dio. Halic. in 2.
v in consuetu. Bitur. titul. de iur. & sta. perso. §. 2.
x Barto. l. si maritus, §. legis Iuliæ, ad l. Iul. de adult.
y *Consu. de Sens*, titul. *de Bail* art. 148.
z *Cons. de Blois*, titul. *de l'estat des perso.* artic. 1.
a *Bourgog.* titu. *des enfans de plusieurs lictz*, §. 3.
b Antoni. l. 1. de emanc. libero. lib. 8. C. titu. 47.
c Paul. in l. si cum fideicommissa, l. 16. §. Aristo, qui & à quib. manumi. lib. non fiant libr. 40. P. titu. 9.
d Dio. & Max. in l. 2. de long. tempo. præscr. quæ pro libertate, non contra libertatem opponitur, lib. 7. C. titul. 22.
e And. Barb. in l. sciendum, col. 26. in fine vers. & adduco, de ver. obligat.
f Bal. in l. post mortem, de adopt.
g Harmeno. libr. 1. prompt. iur. titu. 18.

quamuis necdum ad eam peruenerit ætatem, qua matrimonium contrahere possit. Quia ex diuturnitate temporis omnia præsumuntur solemniter acta, omniaque necessaria solemnitati supplentur, vt in aliis [a]. Et ideo non officit rescriptum Dioclet. & Maximiani [b], quo deciditur, non nudo consensu patria potestate liberos, sed solemni actu liberari: nam hoc silentio paterno, neque nudus consensus, sed solemnis præsumitur. Sed & hîc tempore breuiori ex consuetudinibus singulorum locorum liberari potestate obseruabis, veluti si per annum Burdegalæ seorsum filius habitauerit à patre [c]. In Burgundia quoque seorsum à patre habitans, pro emancipato
habetur [d]. Sextò tradunt Interpretes [e] ex generali consuetudine Gallia- 12
rum maiorem 25. annis posse esse in iudicio, vt suprà diximus in effectibus huius potestatis, sine authoritate patris, posse testari, codicillari, & contra-
here, eò quòd habeatur pro emancipato, talísque reputetur. Postremò 13
soluitur patria potestas morte naturali filij, aut patris, dummodo posteà nepos incidat in aui potestatem [f]: quæ & in morte ciuili contingente locum habent [g]. Suspenditur autem potestas capto patre ab hostibus [h], nam & eo postliminij iure reuerso, eandem recipit: sicuti & deportatus restitutus [i]. *Si patri*, inquit Vlpianus [k], *vel filio aqua & igni interdictum est, patria potestas tollitur, quia peregrinus fit is, cui aqua & igni interdictum est. Neque autem, peregrinus ciuem Romanum, neque ciuis Romanus peregrinum in potestate habere potest.*

a l. qui in aliena. §. sed si non, de acq. hæred. in P. l. cum de in rem verso, de vsur. l. hoc iure, §. ductus aquæ, de aq. quot. & æsti. l. 1. §. denique, de aqua plu. arc. l. sciendū, de verb. oblig.
b Dio. & Max. l. non nudo, l. 3. de emãc. libero. lib. 8. C. tit. 49.
c §. 2. de sta. person. in consuet. Burdegal. & ibi Ferronus.
d in cõsuet. Burg. tit. *des enfans de plusieurs lictz*, §. 3.
e Bald. in c. 1. §. 1. de duob. fratri. Alexan. in l. fin. qui testam. fac. poss. & alij sup. citati.
f §. 1. quib. mod. ius pa. pot. sol. l. nepotes, de ijs qui sunt sui vel alien. iur. in P.
g §. cùm autem, quib. mod. ius pat. pot. sol. l. si qua pœna, de ijs qui sunt sui vel alie. iur.
h l. in bello §. si quis capiatur, de capti. P. §. si ab hostibus, d. titu. quib. mod. ius. Vlp. in titul. tit. 10.
i l. fin. §. minores, de senten. pass. & restitut. lib. 9. C.
k Vlpia. in fragmen. seu titul. tit. 10.

Libri vndecimi finis.

DE

DE TVTORIBVS ET TVTELA,

LIBER XII.

De Tutoria poteſtate, & Tutelis in genere. Caput I.

Lib. 1. Inſt. tit. 13. Lib. 5. C. tit. 28. Lib. 26. P. tit. 1.

1 *Continuatio libri.*
2 *Perſonarum alia diuiſio, in eos qui in ſuam tutelam venerunt, Et qui non venerunt, & qui tutelam aliorum habent.*
3 *In tutela ſua qui ſunt.*
4 *Pupillus, & impubes quis dicatur.*
5 *Orphanus quis.*
6 *Tutores qui, & quare, & tutela.*
7 *Tutelæ perſonarum cur introductæ rationes, primáque à naturali hominum omnium coniunctione.*
8 *Tutela ſeu curatio diuina & humana. Humana alia inuitis, alia volentibus imperat.*
9 *Tutela & cura minorum & ſubditorum in vtilitatem eorum inducta.*
10 *Tutorum & curatorum fides maximè cur deſiderata.*
11 *Pupilli alendi, vbi ſine ſuſpicione ali poſſunt.*
12 *Pupilli pupillaúe à tutoribus debent inſtrui, & moribus bonis erudiri.*
13 *Tutela proſpicit & rebus minorum.*
14 *Q. Fabij Maximi filio ob prodigalitatem bonis interdictum.*
15 *Tutor Senatori prodigo, vt pupillo, datus à Tiberio.*
16 *Tutores etiam filiabus puberibus dati.*

1 VBLATA è medio vel è viuis patria poteſtate,
diximus filios ſui iuris effici: hoc tamen aliam
recipit interpretationem. Vt interdum non
plenè ſui iuris efficiantur, aliquando plenè.
2 Atque ideo alia diſtinctio perſonarum conſide-
randa eſt, ratione ætatis filiorum poteſtate libe-
ratorum: vt perſonæ aliæ dicantur in ſuam tu-
telam perueniſſe, aliæ ſub tutela alterius eſſe,
3 aliæ curam & tutelam aliorum habere. In ſuam
tutelam perueniſſe dicuntur, habita ratione &
ſtatus eius, de quo ſermo habetur & mentis eius qui loquitur, minores &
impuberes quidem puberes facti. At pubes tutelam ſuam adeptus dicetur,
qui ad legitimam 25 annorum peruenit: in furioſo, prodigo, & eo cui ob
cauſam prætor curatorem dedit, quando cura & tutela liberatur. Interdum
& in filiofam. is in tutelam ſuam perueniſſe dicitur, qui etiam in ſuam
poteſtatem venit, id eſt, quando à patris liberatus eſt poteſtate, & pubes

fit, vt omnia prosequitur & explicat Vlpianus [a]. Propriè tamen & simplici-
ter in suam tutelam peruenit, qui eius ætatis est, quæ amplius tutore non
indiget, si masculus sit 14. annorum, & fœmina viripotens 12.[b] Ea enim æta-
te finitur, vt docebimus Deo fauente posteà, tutela. Porrò qui intra eam 4
ætatem est, pupillus est, seu impubes dictus, siue sit in potestate patris [c], siue
extra potestatem: si quidem vox communis est à puppo, id est, puero & mi-
nore declinata. Verumtamen cùm alio nomine dicatur qui in potestate
patris sit communiter, qui caret & est priuatus intra illam ætatem cura &
officio patris, pupillus dicitur. Et ita cùm Pōponio Iurisc. [d] pupillus est, qui
cùm impubes est, desijt in patris potestate esse, aut morte, aut emācipatione.
Orphanum vocant Græci, quod tamen nomen D. Hieronymus ei adscribit 5
qui patre & matre quoque caret. At qui in locum parentum, intra eam 6
ætatem substituuntur, vt curam habeant personarum pupillorum, & bono-
rum eorum, tutores dicuntur, quasi tuitores [e]: & munus ipsum, quod ge-
runt & officium, tutela. Quanquam & ad aliam ætatem, sed tamen minus
propriè transferatur appellatio tutoris & tutelæ: nam ratione generalis si-
gnificationis nominis tuitionis, quicunque etiam alios, quàm impuberes
defendunt & tuentur, dici possunt tutores, vt & aliquando eo nomine cu-
ratores significantur cuiuscunque generis, & tutelæ pari modo appellatio
generalis esse potest, ad omnem defensionem, quam idoneus paterfam. fa-
ceret [f]. Sic tutelam corporis dixit Florentinus [g]. Et Cicero [h] mulieres ait
fuisse olim in perpetua tutela, propter infirmitatem consilij. Nam, vt ait Li-
uius [i], maiores nostri voluerunt, eam nihil neque priuati negotij sine tuto-
re agere. Nunc porrò non de illa generali defensione, sed impuberum, in-
stituta est nobis tractatio. Cur autem placuerit tutelam hanc personarum 7
introducere, audiamus rationes. Prior itaque ex naturali hominum mu-
tua coniunctione pendet: cùm enim natura cognationem quandam inter
omnes homines constituerit [k], interest etiam hominis alium ope egentem
affici beneficio [l], & à sapientioribus imprudentes regi. Sicuti enim à supe-
rioribus pendent inferiora, prouidentia & tutela diuina: sic inter inferiora
qui sibi prospicere nequeunt, ab aliis regantur, aliisue subiiciantur ad eo-
rum, & quæ illorum sunt conseruationem, expedit. Sic Plato [m] curatorem 8
diuinum, & humanum constituit curatorem: & rursum, curationem hu-
manam, in eam quæ inuitis, & eam quæ volentibus prospicit & imperat, di-
uidit. Imperat inuitis etiam publicè rex & tyrannus, sed rex vt plerunque
volentibus, iste autem semper renuentibus vi. In priuata curatione domi- 9
nus & tutor prospicit, sed ille ferè ex arbitrio, hic ex legis præscripto, & vt
pater filiis, & rex bonus subditis. Si recusent autem pupilli, & inuiti subii-
ciuntur: & proinde D. Paulus dixit [n]. *Quanto tempore hæres paruulus est,*
nihil differt à seruo, cùm sit tamen dominus omnium bonorum, sed sub tutori-
bus, quòd & curatoribus est vsque ad tempus præfinitum à patre. Habentúrq;
tutores, quòd pertinet ad prouidentiam pupillarem, loco dominorum, ex
responso Pauli Iurisconsf. [o] Et naturali iuri conueniens est, vt ij qui perfectæ
ætatis non sunt, alterius tutela regantur [p]. Sic Cicero [q], *vt tutela, sic procura-*
tio reipub. ad vtilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa ge-
renda est. Quod & de curatoribus dictum fuisse intelligo, qui & dati viden-
tur, vt opem ferant iis, qui per ætatis infirmitatem rebus suis pertractandis
vel sibi non sufficiunt [r], aut propter consilij seu mentis inopiam [s]. Solent 10
& idcirco parentes, quibus data est libera potestas deligendi filiis suis tuto-
res, qui post mortem eorum paternum hoc officium præbeant, eligere ami-
cissimos & fidelissimos, vt scribit Paulus [t]. Léxque & mores pariter ab hoc
officio maximam fidem reposcunt. Quamuis enim quæsitum fuerit cum
maxima controuersia & disceptatione seniorum & sapientum, de gradu &
ordine officiorum in homines: conueniebant tamen facilè, constabátque
ex mo

a Vlp. in l. cum filio-fa. l. 48. de legat. 3. lib. 32. P. titu. 1.
b Paul. l. si filiæfamilias, l. 49. eod.
c l. fin. § pupillus, de verb. oblig. in P. l. si infanti §. pen. de iur. del. ber. libr. 6. C.
d Pompo. l. pupillus est, l. 239. de ver. significat. lib. 50. P. titu. 16.
e §. tutores, de tutel. ap. Iustini. Pla. lib. 11. de legib. l. tutoris præcipuum officium, de admin. tutor. lib. 26. P. tit. 7. l. fin. eod. titul. C.
f l. generaliter, l. 11. de administ. tutor. lib. 26. P. titul. 7.
g Florent. Iurisc. in l. 1. de iusti. & iur.
h Cicc. pro Murena, & Cecin.
i Liuius, libr. 34.
k l. 3. de iust. & iur. P.
l l. seruus ea lege, de seruis export. in P. & 2. officio. Cicero explicat.
m Plato, libr. de regno, vel in ciuili.
n D. Paul. ad Galat. cap. 4.
o Paul. l. tutor qui tutelam, l. 28. de administr. tuto. libr. 26. P. titu. 7.
p §. fin. de Atil. tuto.
q Cic. 1. officior.
r l. quod si forte, l. 14. §. pen. de solut. P. l. non quasi ipso iure, l. 4. §. fin. rem pup. sal. for. in P.
s §. furiosi, de curator. libr. 1. Institut. titul. 23. l. consilio, de curat. fur. C.
t Paul. l. amicissimos, l. 39. de excusa. tuto. lib. 27. P. titu. 1.

ex moribus populi Romani, primum iuxta parentes locum tenere debere pupillos fidei, tutelæq; nostræ creditos: secundum eos, proximum locum clientes habere, qui sese itidem in fidem patrociniúmque nostrum dederunt: tum in tertio, hospites: posteà, cognatos, affines. vt est apud Aulum Gellium[a]. Et Plato[b], *Qui fœminam*, inquit, *marémue tutatur, & qui de legum custodibus*, id est, *de magistratibus, tutorem obseruare iussus est, non minus orphanos, quàm si genuisset eos, diligat, neque res illorum peius, quàm suas gubernet, imò*
11 *etiam affectu animi melius*. Quò fit, vt omnis suspicio sinistra debeat in hac administratione & potestate tolli, decretúmque sit ibi alendum tantùm pupillum, & apud eum, de cuius fide non dubitetur, ex affectionis vel pro-
12 pinquitatis propensa ratione[c]. Altera ratio tutelarum pupilli, mores respicit: quòd intersit reipub. bonos habere ciues & probos, & idcirco in iuuenili ætate eruditione proba informari, vt tales in viros euadant, qui reipub. auxilio & honori sint. Illud autem congruentius assequi non possumus, quàm præficiendo impuberibus rectorem domesticum, nēpe patre orbatis, alium qui eorum curam obeat: datur enim potissimum personæ[d], & postmodum ex consequentia rebus eiusdem. Quamobrem tutoris munus præcipuum procurare pupillum institui bonis moribus & disciplinis, vel artificio[e], imò & pupillam olim liberalibus disciplinis erudiendam tradere moris erat[f]: cásque pupillis imputat expensas, veluti legitimè factas tutor[g]. *Omnis ætas*, inquit Concilium Toletanum[h], *ab adolescentia in malum prona est, ideo si aliqui in clero pupilli existunt, sacerdotali tutela foueantur, vt & vita eorum*
13 *à criminibus intacta sit, & res eorum ab iniuria impiorum*. Tertia ratio prospicit rebus per tutoriam administrationem: *Melius enim*, inquit Iustinianus[i], *est, iniecta potestate alterius, iuueniles coarctare calores: ne cupidini dediti, tristem sentiant exitum, qui eos per dispersum sequitur patrimonium*. Meliúsque est prospicere & occurrere periculo abalienationis illicitæ patrimonij, quàm post dispersum restitutioni in integrum operam & auxilium impartiri[k]. Et interest reipub. ne quis re sua malè vtatur[l]: nam bonum publicum respicit conseruatio re-
14 rum, vt in vsucapione obseruatum est[m]. Qua ratione legimus, Quintum Pompeium prætorem vrbanum, Q. Fabij Maximi filio degeneri bonis interdixisse paternis. Neque in tanta ciuitate qui illud decretum reprehenderet inuentum fuisse. *Dolenter enim*, inquit Val. Maximus[n], *homines ferebant, pecuniam, quæ Fabiæ gentis splendori seruire debebat, flagitijs deijci: sic quem nimia patris indulgentia hæredem reliquerat, publica seueritas exhæredauit.*
15 Scribit & Dion Cassius[o], Tiberium Cæsarem Senatori cuidam luxuriosè viuenti, tutorem, quasi esset pupillus, dedisse. Vlpianus in titulis[p], *Tutores*, inquit, *constituuntur tam masculis, quàm fœminis: sed masculis quidem impuberibus duntaxat, propter ætatis infirmitatem: fœminis autem tam impuberibus, quàm puberibus, propter forensium rerum ignorantiam.*

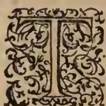
a Gell. lib. 5. c. 13.
b Plato, lib. 11. de legi.
c l. 1. & 2. vbi pupil. educ. deb. in P. l. 1. & 2. de alimen. pupi. præstand.
d §. datus, de excusat. tuto. cum simil. lib.
e l. cùm plures §. tā tutor, de administ. tutor. l. fin. C. de alimē. pupil. præst.
f l. qui filium, vbi pup. educ. deb. in P.
g l. 2. de alen. lib. l. 2. de alim. pup. præ.
h Concilium Toleta. in can. omnis ætas, 12. q. 1.
i Iustin. in l. fin. §. ipsum autem filium, vers. melius, de bon. quæ libe. C.
k l. fin. in quib. cau. in integ. restit. non est necess. l. 1. qui. lic. sine iudi. se vindic.
l §. fin, de ijs qui sunt sui vel alie. iur. l. 2. eod. in P. l. seruum §. publicæ, de procurat. in P.
m l. 1. de vsucap. in P.
n Val. Maxi. libr. 3. capit. 5.
o Dion Cassius, libr. 57. circa finem.
p Vlpia. in tit. tit. 11.

De finitione Tutelæ. Caput 2.

1 *Tutela quid.*
2 *Tutoria vis ad quid cogat.*
Tutor inuitus fit, & inuito datur, eod. Curator non vtique.
3 *Tutela quare potius potestas in capite libero, quàm in caput liberum dicatur.*
4 *Tutor vel curator seruus esse nequit, nec seruis datur.*
5 *Tutoris authoritas quid, & quare concessa.*

6 Tutor

6 Tutor rerum & personarum curam habet pupillorum, curator potißimùm rerum.
7 Authoritas tutoris in quibus negotijs pupillorum non exigitur, & exigatur.
8 Authoritas tutoris esse debet præsentis & intelligentis tutoris, ratúmque habentis.
9 Authoritas & consensus tutoris duo sunt, quæ separari possunt.

VTELA, *est ius & potestas in capite libero, ad tuendum eum qui propter ætatem se defendere nequit, iure ciuili data vel permissa* [a]. 1
Quæ finitio Seruij Iurisc. est absoluta, totam substantiam definiti continens, totiúsque materiæ & formæ tractationis tutoriæ seriem. Vim in primis habet cogentem tutela, quia 2
& inuitus fit tutor [b], & inuitus accipit tutorem [c]. Et ideo ille, si se non excusauerit à tempore quo sciuerit se datum, etsi non gesserit, obnoxius est tutelæ [d]: hic autem nec sibi eligere tutorem potest [e]. In quo differt à pubere, qui curatorem potest sibi deligere [f], etsi cogatur aliquem accipere [g]. Proindè gesta à tutoribus perinde rata sunt, ac si à dominis ipsis maioribus factis pupillis gererentur, siue cum præiudicio, siue cum commodo illorum fiant [h]. Vsque adeò, vt facto & negligentia tutoris, pupillus immeritus alioquin priuetur delata sibi & debita successione: tenetur tamen idem tutor damnum omne pupillo resarcire [i]. Eóque pertinet actio tutelæ, de qua, si Deus permiserit, posteà. Dicitur in finitione potestatem in 3
capite libero tutelam esse, vt à seruili, de qua suo loco, differre intelligamus. Et, vis & potestas in capite libero hîc, loco generis sunt: Nam non solùm pupilli liberi sunt sub potestate, sed etiam filij alij, vt diximus, & vxor in potestate mariti. Reliqua, ad tuendum eum &c. loco differentiarum sunt. Dixit autem in hac finitione Seruius, in capite libero, non vt alij volunt, in caput liberum, sicut Theophilus exprimit [k]. In eo enim minus dixisse, quàm Seruij finitio apud Vlpianum, & apud Iustinianum referat [l], videtur: sicuti & in eo, quòd non meminit in ea finitione de data, sed de permissa tantùm tutela. Verba Theophili hæc sunt, *Tutela est, vt Seruius definit, ius quoddam ac potestas in liberum caput data, & ad tuendum eum inuenta, qui per ætatis imbecillitatem se defendere nequit, iure ciuili permissa.* Dico igitur latius pa- 4
tere verba in libero capite, quàm in liberum caput: quia & qui tutorem seu curatorem accipit, liber vel statuliber, non seruus esse debet [m], & qui tutor curatórue etiam datur [n]. Nam iis qui serui sunt, satis prospectum est dominica potestate, tutelaque eorum penes dominos est [o]: eámque oportet manere dominis imminutam [p]. Si autem seruum liberis suis tutorem relinquat, intelligitur quoque ei libertatem reliquisse [q]: nam concesso consequente, & antecedens, quo ad id perueniri potest tantùm, concessum existimamus [r]. Nisi quis eum seruum tutorem dederit, quem liberum existimaret: tunc enim nec liber, nec tutor erit [s]. Adiicitur finitioni, *ad tuen-* 5
dum eum &c. Hinc tutores à tuendo dictos monui: tuitio autem est authoritas ea ratione & contemplatione concessa, vt toties adhibeatur, quoties opus est: hæcq; in potestate consistit, etsi in actum non perueniat tuitionis, id est, etsi non interponatur. Potest namque aliquando ad eum modum cōpositum esse patrimonium pupilli, vt interpositione authoritatis non indigeat [t]. Authoritatem autem præbere nihil aliud est, quàm probare quod geritur [v]. Quem defendit principaliter & tuetur tutor, pupillus est [x]: ac- 6
cessoriè quoque & eius res, vt nec deductis rebus eius vel certis testamento dari possit [y]. Qua nota etiam differt tutela à curatela, quòd illa & vniuerso patrimonio etiam detur: ista autem, & certarum patrimonij possit esse [z]. Et in summa, tutor omnibus quæ nocere vel damno esse possunt pupillis, si gesta vel contempta, negligentérue pertractata fuerint, adesse debet. Col- 7
ligimus autem contraria conclusione, in his quæ minor sui incommodo gerit, &

a l. 1. de tutel. in P. §. est autem tutela, eod. apud Iustinia.
b §. sed ex his, de Attili. tuto. apud eundem Vlpia. l. 1. de adminift. tuto. lib. 26. P. titu. 7.
c Vlp. l. necnon, l. 6. de tutor. & curat. da. ab ijs &c. eod. lib. titul. 5.
d l. tutor, 19. & l. & si sciffes, 8. de administra. tuto. libr. 5. C. titu. 38. l. quidam decedens, l. 6. §. fin. eod. titu. in P.
e l. 2. de tutel. in P.
f l. 3. §. si pupillus, eod.
g §. item inuitis, de curato. apud Iustinia.
h l. cùm plures, §. 1. de administr. tuto. in P.
i l. Polla, §. fin. de ijs quib. vt indig. C. l. si tutoris vel curatoris culpa, de administra. tuto. libr. 5. C.
k Theoph in §. atque in primis, de tutel. lib. 1. Institut. titul. 13.
l Vlpia. l. 1. de tutel. in P. §. 1. eod. ap. Iustinia.
m l. ei qui, & l. si impuberi, de tutor. & curat. dat. ab his &c. in P.
n l. in seruili conditione, qui da. tut. vel cura. poss. C.
o l. 1. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. l. itē apud Labeonem §. prætor ait, de Iniur. in P.
p l. 2. d. tit. de ijs qui, §. pen. eod. ap. Iustinia.
q §. 1. qui testa. tuto. dar. poss. apud Iustinia.
r §. idem iuris, quib. ex cau. manu. non lic. l. fin. de off. eius cui mand. est iurisd. in P.
s l. si quis tutorem, de testa. tute. in P.
t l. qui tutor negotia pupilli, eod.
v Paul. l. 3. eod.
x §. datus, de excusat. tuto. § certæ, qui testam. tuto. dar. poss.
y Vlp. in l. certarum, l. 12. cum 3. seq. de testam. tute. lib. 26. P. titul. 2. iuncta l. propter litem, l. 24. §. fin. de excusa. tutor. libr. 27. P. titul. 1.
z §. item inuiti, de curat. & §. certæ, qui testa. tuto. dat. poss. l. & si ad species curator datus sit, rem pup. sal. fo. in P.

tit,& quæ fiunt cum suo compendio, non valde necessariò aut omnino ad actum firmandum non exigi tutoris authoritatem [a], vtpote cessante ratione tutelæ [b], quæ ad defendendum & tuendum inducta est. Néue quod in fauorem illorum constitutum indultúmue est, in eorundem conuertatur in iuriam [c]. In adiaphoris tamen & dubiis actibus, num vtilitas vel incommodum gerentibus pupillis possit accidere, satius erit iuxta legum præscripta, non pupillis solis fidere, qui specie apparentis commodi possent ex consequentia damnis inuolui, sed in his intercedere & præire tutoris authoritatem. Veluti si de adeunda hæreditate agatur [d], quæ videtur opipara & locuples, cùm tamen possit habere cæcum & latens æs alienum, vel litiũ & expensarum inexplicabiles labyrinthos. Interest autem minorum sumptibus & litibus non vexari, vt Vlpianus tradit [e]. Quod & de aliis actibus iudicialibus instituendis rescriptum est à Iustiniano [f], *Cùm cautius*, inquit, *& melius sit, cum suasione perfectissima & responsa facere minores, litémque inferre: ne ex sua imperitia vel iuuenili calore, aliquid vel dicant vel taceant, quòd si fuisset prolatum vel non expressum, prodesse eis poterat, & à deteriore calculo eos eripere.* Quocirca negotia quoque, quæ cum animi iudicio fieri debent, non mirum erit requirere tutoris quoque authoritatem [g]. Exceptis quatuor casibus notatis ab Accursio [h], in quibus sine tutore & curatore, minor iudicium subit: si agatur de toro violato [i]: si de momentanea possessione [k], si de interdicto de libero homine exhibendo [l]: si venia ætatis impetretur [m]. Quæ tamen magis ad adultos, quàm pupillos mihi pertinere videntur, excepta

8 momentanea possessione. Cæterùm authoritas præsentis & intelligentis est tutoris, qui gratum ratúmque habet quod agitur per pupillum in præsenti negotio [n], vel statim ferè posteà [o]: nam post aliquam negotij gesti temporis intercapedinem adhibitus consensus, non facit authoritatem [p].

9 Consensus autem sine authoritate est in his, in quibus minor nihil agit, sed ipse tutor: vtrumque tamen & authoritas & consensus, partem faciunt administrationis.

a §. 1. de autho. tuto. § pupillus, de inutil. stip. l. contra iuris regulas, de pact. P. l. Iulianus §. si qs à pupillo, de act. emp. P. l. 1 & 2. de autho. præst. libr. 5. C. titu. 54. Ca us, l. obligari, l. 9. de autho. tuto. in P.
b l. adigere §. quãuis, de iure patro. c. cũ cessante, de appellatio. ap. Gregor.
c l. quod fauore, C. de legib.
d § neque tamen, de autho. tuto. l. obligari, l. 9. §. pupillus eod. P. l. potuit, C. de iur. delibe. l. pupillus si fieri potest, de acqui. hæred.
e Vlpia. l. minoribus 25. an. l. 6. de minor. 25. an. lib. 4. P. titu. 4.
f Iustinia. l. clarum, l. 4. de autho. præstan. libr. 5. C. titu. 59. facit l. 1. & 2. qui legit. perso. stan. in iudi. hab. li. 3. C. tit. 6. l. & vniuersis, l. 11. qui tuto. dar. poss. libr. 5. C titu. 44.
g l. in negotijs contrahendis, & l. pupillus velle. de reg. iur.
h Accur. in § nec tamen, in verbo, nec vllum, de autho. tutor.
i l. si maritus §. lex, ad l. Iul. de adult. in P.
k l. momẽtaneæ, qui legi. perso. stan. in iudi. habe. C. l. 1. si per vim vel alio mod. C.
l l. quod & lex §. sed etsi mulier, de lib. hom. exhib. in P.
m l. 1. & 2. de ijs qui ven. æta. impetra.
n l. 1. §. fin. & l 3. l. non nullum interest, l. 14. & l. obligati §. fi. de autho. tuto. in P. §. tutor autem statim, eod. ap. Iustinia.
o l. si quis mihi §. iũssum, de acquir. hæred.
p d. §. tutor autẽ, de author. tuto. cum similib.

De officio, cura, & administratione tutorum. Caput 3.

1 *In omni tutela & cura considerantur res, personæ, & gesta: quomodo.*
2 *Tutoris authoritas quando in acquirendis rebus exigitur pupillo.*
3 *Tutores & curatores an pro pecunijs pupillorum ad vsuras non præbitis, vsuras aut quid præstent, vel pretium exactis pecunijs debitorum illorum.*
4 *Tutores & curatores esse appetunt, qui præda gaudent, non boni.*
5 *Tutoris & curatoris officium in conseruandis rebus minorum, vel pupillorũ quale. Tutor repertorium ante administrationem facere debet, & nisi faciat, in quo tenetur. eod.*
6 *Tutor repertorio facto debet gestionis facere ephemeridẽ, vbi rationes conscribat, recepta & expensa, quas edat finita administratione.*
7 *Tutori remittere non potest pater rationum redditionem.*
8 *Gesta per tutorem non confecto inuentario, pro pupillis, & contrà tolerantur.*
9 *Tutor reficere potius, & conseruare res & ædificia pupillorum debet, quàm noua inchoare.*
10 *Tutoribus non conceditur administratio, nisi satisdent rem pupilli saluam fore, exceptũ testamentarijs.*

11 Tu

11 *Tutoria satisdatio quibus remittatur.*
Satisdatio tutoria quid. eod.
12 *Tutores hodie etiam sine satisdatione in Gallia administrant.*
13 *Tutor ne publica vectigalia conducat, defendat pupillorum res, & pro eis agat.*
14 *Tutor rebus pupillorum debet diligentiam illam, quam suis bonis paterfa. adhibet.*
15 *Pupillorum & minorum res quomodo, & qua forma, & quando vendi possunt.*
16 *In alienatione rerum minorum requiritur causa.*
17 *Item 2. authoritas veri tutoris.*
Tutor sibi authoritatem, cum pupillo gerens negotium, non præstat directò, eod.
18 *Item 3. alienatio rerum minorum exigit authoritatem iudicis, & quæ sit illa.*
Sine decreto iudicis vendita pupillus repetit cum fructibus, etiam non restituto pretio; nisi in quantum locupletior eod.
19 *Decreti iudicis vim habet, in alienandis rebus minorum, rescriptum principis: præscriptio post 25. annum, quinquennij, aut decem vel 20. Item & ratihabitio.*
20 *Dos constituta à minore sine tutore, nulla est.*
21 *Res minorum venditæ repetuntur; vel via nullitatis, vel deceptionis, seu læsionis.*
22 *Tutores & curatores in vendendis fructibus & mobilibus minorum, tempus oportunum debent obseruare.*

QVIA igitur defensio seu tuitio versatur in rebus & persona 1
pupilli, & in ipsa persona tutorũ: in summa colligimus in omni tutela considerari res, personas, & gestionem curæ. Agitur autem hîc, vel de rebus pupillorum acquirendis, vel de conseruandis, vel de amittendis. In personis actiuè, idoneos ad hanc curam subeundam, quiue possint excusari, quiue reiici: passiuè, pupillos ipsos. In gestione, modum administrandi, qui connectitur tractationi rerum & personarum. In acquirendis rebus, pupillo non semper 2
necessaria est authoritas officiúmque tutoris, & nisi in his, in quibus veremur, ne quidpiam subsit damni & detrimenti, vt proximo superiori capite monuimus, exemplo repudiandæ vel adeundæ delatæ hæreditatis [a]: & aliis, in quibus si quid minus commodè vel damno pupilli fiat, rependitur per administratorem illum tutorem: vt furioso, vel pubèri à curatore [b]. Hac 3
ratione tutores à legibus, vt sint ἐνεργὰ χρήματα, commonentur, & pecunias pupillorum ne steriles retineant conclusas, sed vel sub fœnore mutuo idoneis dent, vnde augeri possint minorum facultates: vel in emptionem prædiorum conuertant [c], alioquin vsuras ipsimet persoluturi, vel si idonei non sunt, extra ordinem coërcendi, vt ait Paulus [d]. Et idipsum locum habet, si ipsi pecunias in suos conuerterint vsus [e], vel neglexerint à consociis exigere [f]. Annotandum tamen hodiè ex nouella Iustiniani [g], necessitatem collocandi pecunias pupillares, & administrationis minorum ad vsuram, abiisse in desuetudinem. Et melius esse ἄεργα νεκρὰ καὶ χρήματα. Cautúmque nouissimè, pecuniam illam non esse fœnerandam, alioquin si fecerit tutor vel curator, mutui subiacere periculo, nisi eius minoris, cuius suscepta cura, mobilis sit substantia: tunc enim solùm curator seu tutor mutuare cogitur, quod ad dispensationem sufficiat adolescentis, eiusq́; rebus: Iniungitur alioquin, vt eã cautè recondat. *Quia*, vt Constantinus ait [h], *ipsius pecuniæ fœnerandi vsus, vix dicturnus, vix cõtinuus & stabilis est: quo subsecuto, intercedẽte sæpè pecunia, ad nihilũ minorum patrimonia rediguntur.* Cui accedere alia ratio potest periculi animæ, dum prætextu pietatis & officij in orphanos exercendi vetitis sese implicat vsuris, quàm commemorat Iustinianus [i], his verbis. *Quoniam vidémus curatores, quicunque Dei memoriam habent, ad curam difficulter accedere. (Nam* 4
pluri

a l. si ad pupillum, l. 11. de autho. tuto. in P. l. cùm in vna §. tutor, de appellat. in P. cum simil lib.
b d. l. si ad pupillum.
c l. 3. de vsur. pupilla. libr. 5. C. tit. 56. Paul. l. si tutor constitutus, l. 16. de administ. tuto. lib. 26. P. titu. 7.
d Paul. l. ob fœnus, l. 50. eod.
e l. 1. de vsur. pupill. C.
f l. 2. C. eod.
g §. quoniam, titu. vt ij qui se oblig. prohib. habe. res minor. &c in auth. colla. 6. constit. 2. authen. quæ est in princ. tit. C. de administrat. tutor.
h Constant. in l. lex quæ tutores, l. 22. §. huic accedit, de administr. tuto. lib. 5. C. titu. 37.
i Iustinia. §. quoniã, tit. vt ij qui obliga. perhib. se habe. res minor. collat. 6. tit. 2. in nouell.

plurimis volentibus ea quæ minorum sunt, impiè in se vertere, amabilis est res & appetibilis.) Videmus autem difficilem esse curatorum causam, propter fœneratorum necessitatem: sancimus nullam necessitatem ex legibus esse, curatoribus minorum pecunias fœnerare[a]. In conseruandis rebus tutoris officium cautionem maximam habet, officiúmque eius versatur in eo primùm, vt antequam administrationem seu tutelam suscipiat, repertorium seu inuentarium, apophasim seu indicem bonorum faciat, authoritate & in præsentia personarum publicarum[c]: alioquin vt suspectus habetur & infamis[b], tanquã dolosè versatus in quantũ pupilli interest factũ non fuisse, ex iureiurando minoris condemnatur[c]. Et idcirco qui non vult iudicẽ conscribere potest etiam vinculis, si vilis persona sit, cogi[d].
6 Iura autem modum & formulã inuentarij perficiendi docent[e], vt opus non sit plura de eo monere. Indicio bonorũ testatò facto, dehinc administrationis gerendæ Ephemerides, in quibus rationes & quæ recipit, quæ impendit, quæ gerit, conscribat[f]. Hásque rationes tutela finita edere & reddere cogitur[g]. Reddere enim debet tutor, qui deponit tutelam, rationem de omnibus quæ fecit, cùm facere non deberet: item de his quæ nõ fecit, præstando dolum & culpam, & quantum in suis rebus diligentiam, secundum Vlpiani
7 responsum[h]. Vt nõ possit testator ei, quem instituit tutorem, hanc rationum conficiendarum & reddendarum necessitatem remittere, scilicet cauere, vt tutor esset alogista: cùm id ad ius publicum pertinere Iulianus responderit[i].
8 Et proinde non posse priuatorum sententia cõminui[k]. Tolerantur tamen gesta per tutores, quæ sine inuentarij cõfectione sunt in iudiciis & extrà, pro
9 pupillis, & contra pupillos, vt notat Guido Papæus[l]. Ad hanc conseruationem bonorum pertinet, antiqua ædificia minorum sarta tecta habere, & ne labantur fulcire, aut reficere[m]: sicque potius ædificata expedit conseruare,
10 quàm noua inchoare ædificia[n]. Sed & maiorem in modum cautum est conseruationi rerum pupillorum, vt non prius administratio illis concedatur, quàm satisdent tutores rem pupilli saluam fore[o]: demptis testamentariis,
11 quorum fides explorata à patre aliã probationẽ non exigit[p]. Nisi ex pluribus datis testamento, vnus solus satisdationẽ offerat, vt solus administret[q]. Remittitur & satisdatio patrono in tutela liberti[r]. Satisdare autem nihil aliud est, quàm datis fideiussoribus securũ aliquẽ facere[s]. Constringuntur namq pro satisdatione fideiussores, affirmatores[t], & nominatores[v] tutorũ: interdũ quoq; & magistratus, qui non idoneos admittũt tutores, distinctione tamen & temperamento adhibitis[x]. Possunt enim magistratus cogere ipsos tutores satisdare, captis pignoribus[y]: vt non immeritò illis imputetur, si segniter id
21 iusserint. Verumtamen Guido Papæus[z] tradit, posse gerere tutorem administrationem satisdatione non præstita, ex consuetudine curiarum patriæ
13 Dalphinalis, quæ seruatur & toleratur. Ad hoc caput etiam pertinet, ne liceat tutori vel curatori pendente administratione tutelæ, vectigalia publica conducere[a]: ne detrectet iudicium nomine pupilli, sed quoties opus erit, & defendat & instituat[b]. Sciturí sine ea authoritate agentibus, contra pupillos iudicari non posse, & si pro illis possit, non interueniente tutore[c]; vel resti-
14 tuendum esse minorẽ[d]. Et in summa, tutor & curator tenentur in rebus minorum eam diligentiam & curam adhibere, quam bonus paterfa. bona fide suis rebus adhibere solet[e]. Demosthenes[f] inter capita accusationis suspecti Aphobi tutoris sui, illud adiicit, ὅτι καὶ τὸν οἶκον οὐκ ἐμίσθωσε, τῶν νόμων κελευόντων, καὶ τοῦ πατρὸς ἐν τῇ διαθήκῃ γράψαντος, i. *quod nec domum locauit, vt iubent leges, &*
15 *testamento patris cautum erat*. Quod autem pertinet ad distrahendas res, & tutoris sagax consilium & authoritas exigitur etiam, sine qua pupillus non potest vendere[g]: sed neque ipse tutor passim potest, nisi obseruata formula distrahendi à lege præscripta[h]. Forma porrò constat, ex inspectione naturæ rei pupillorũ, & ex solemnitatibus adhibendis. Natura rerum alia mobilium quæ seruãdo seruari nequeunt, alia inutilium, alia vtilium, alia immobilium.

Q Olim

a Iulia. l. tutor qui repertorium, l. 8. de administ. tuto. P. l. tutores vel curatores, C. eod.
b l. fi. arbit. tutel. C.
c d. l. tutor qui repertorium.
d Vlp. l. tutor, l. 3. §. tutores. de suspect. tutor. lib. 26. P. tit. 10.
e l. fin §. fin. arb. tut. C. l. scimus §. sin autem dubius, de iur. delib. li. 6. C. §. sancimus igitur, de hæred. & falc. in auth. coll. 1.
f Vlpia. l. 1. §. officio tutoris, de tutel. & ratio. distrah. libr. 27. P. titu. 3.
g §. fin. de Atil. tuto. Modest. l. si sine hęrede l. 33. §. Modestinus, in 2. de administ. tuto.
h Vlpia. l. 1. de tut. & ratio. distrah.
i Iulia. in l. quidam decedẽs, l. 6. de administ. tuto. in P.
k l. nemo potest, de leg. 1. l. ius publicum, de pact. in P. l. qui cum tutoribus, de transact. P. cum similib.
l Guid. Pap. q. 330. vbi plura de requisitis ante administrationem tutoris.
m d. l. lex quæ tutores §. ergo, de administ. tuto. C.
n l. fi. de oper. pub. C.
o l. 1. 3. & fi. de tuto. vel cur. qui non satisded. lib. 5. C. tit. 42. §. 1. de satisd. tuto. l. 1. 2. 3. 4. rem pup. sal. fore in P. glo. in l. legitimos, de legit. tutor. C.
p l. testamẽto datos, de testa. tutel.
q d. l. testamento.
r l. legitimos, de tuto. dat. ab ijs &c.
s l. 4. § fi. de fideiuss. & nominat. tuto. l. 1. 2. 3. eod.
t l. 1. q satisd. cogan.
v §. pen. de satisd. tuto.
x l. 1. de magistra. cõuenien.
y § fi. de satisd. tuto.
z Guido Pa. decis. 330.
a l. vni. ne tut. vel cura. vectig. pub. conduc. lib. 5. C. tit. 41.
b l. 1. & 2. qui legit. pers. stan. in iudic. hab. cum simil.
c l. non eo minus, C. de procurato.
d l. pen. & fi. si aduer. rem iudica. C.
e l. generaliter, & l. à tutoribus, de administra. tuto in P.
f Demosth. orat. 1. cõtra Aphobũ. Idipsum obijcit in prima.
g l. pupillus obligari §. pupillus vendendo, de autho. tuto.
h Alex. imper. in l. tutela pupillorũ, l. 7. de administr. tuto. lib. 5. C. titu. 37.

Olim quippe ex oratione habita vel recitata in senatu [a], prohibiti sunt tutores & curatores prædia rustica vel suburbana distrahere, nisi id fieri parentes testamento cauissent [b]: etiam si irritũ sit factum testamentum, cùm ex eo de mente testantis appareat [c]: etsi tantùm æs alienũ esset, vt ex rebus cæteris non posset exsolui. Quo casu prætor vrbanus erat adeundus, vt existimaret quæ possent alienari, obligariue deberẽt. Cuius orationis prohibitio tracta est ad alia bona à Iustiniano, & ad prædia vrbana seu ædificia, & ad mobilia, exceptis illis quæ seruando seruari nequeunt [d]: exceptis quoque necessariis venditionibus solemniter & ritè factis. Solemnes autem dicuntur illæ si concurrat primùm causa, quæ fieri venditionẽ cogat, veluti æs alienum pupilli, quod aliunde per inquisitionem iudicis constet, non posse extenuari: cùm pupillus non habeat in numerato pecuniã, non in fructibus conditis, non in redituũ vel obuentionũ spe, vel in nominibus vnde solui possit [e]. Huc pertinet necessitas diuisionis, si maior qui rem cum minore cõmunem habet ad diuidendum, pupillum vel eius tutorẽ prouocet [f]: aut si creditor qui pignori agrum à parente pupillo accepit, ius exequatur [g], sicq; de similibus necessariis [h]. 16

Deinceps, cùm causa alienandi secundò exigitur persona & authoritas tutoris veri [i], non falsi vel eius qui pro tutore habetur [k]. Eam autem authoritatẽ in negotio quod cũ pupillo gerit tutor, non potest sibi præstare directò, per consequentias tamen potest: vt adeundo hæreditatẽ, cuius debitor erat obligatus pupillo [l]. 17

Itẽ requiritur iudicis authoritas, quæ causas alienationis, & æs alienũ & debitum excutiat: decretum inquam eius [m], quo prætermisso minor posteà poterit vendicare alienata, nec tenetur pretiũ à tutore acceptũ refundere emptori, nisi in quantum ditior factus, & quantũ in suam vtilitatem conuersum fuisse cõstiterit [n]. Atq; non tantùm rem tanquã suam vendicat, sed etiam & fructus; si emptor sciuerit minoris fuisse, & ita decretum omiserit [o], omni præscriptione aduersum pupillũ cessante [p]. Neque sufficit hîc, causas necessitatis venditionis proponere iudici, nisi illæ ipsæ probentur apud acta [q]. Partes autẽ iudicis in hoc negotio quales sint, ordine Vlpianus describit [r]. 18

Vim tamen habebit decreti & authoritatis iudicialis, rescriptum principis permittens alienationem [s]. Sed & præscriptio post 25. annos, incipit aduersus ius venditionis retractandæ ex defectu decreti: si post 25. annos ætatis non conqueratur de ea venditione, intra 5. annos continuos: aut de donatione intra decennium inter præsentes, & 20. intet absentes [v]: vel si expresse ratam habuerit [t]. 19

Et hæc quæ de venditione diximus, ad omnem pertinere puta alienationem, qua pupilli res desinit esse [x], Sicuti in cæteris iuris capitulis [y]. Et nominatim Cicero [z], de dote constituenda sine tutore, *Quæcunque sine tutore authore est dicta dos*, inquit, *nulla est*. 20

Obseruamus autem in retractandis distractionibus rerum immobilium minorum, sine solemnibus factis, methodum duplicem, qua iudicium de illis interpellatur. Nam aut nullam venditionem dicimus, & repetimus via nullitatis: & tunc, ad negotium non pertinet disquisitio quo prætio, vilíne an legitimo distractæ sint. Aut verò per restitutionem agitur in integrum, & tunc prætij deceptio, & vilitas sola irritas facit minoris venditiones, etsi interuenerit authoritas iudicis & tutoris [a]. 21

Sed & in fructibus, reliquísque distrahendis mobilibus, quę debent in pupillorum vtilitatem vendi, tutor & curator quoque debent tempus oportunum & vtilius, & prætium quo pluris væneant, obseruare: alioquin de negligentia, & damno responsuri [b]. Porrò in alia administratione, & actionibus, & iudiciis [c], considerati curam quoque tutoris & officium, ex superioribus apparuit; cùm de verbis finitionis tutelæ, *ad tuendum eum &c.* loquebamur. 22

a Vlp. in l. 1. de reb. eor. qui sub tute. vel cur. sunt sine decr. nõ alien. vel suppon. libr. 27. P. titu. 9.
b l. 1. quan. decre. opus non est. C.
b l. si. de reb. eor. qui sub tute. in P.
d l. lex quæ tutores, de administr. tuto. C. l. fin. si maior fact. alien. rat. habuer.
e Vlp. l. magis puto, l. 5. §. non passim, de reb. eor. in P. l. ob æs alienum, l. 12. C. de præd. & alijs reb. minor. li. 5. C. titu. 71.
f l. 1. §. si communis res, de reb. eor. in P. Vlp. l. si pupillorum, eod. tit. l. pen. de præd. & alijs reb. minor. C.
g l. 2. si aduer. vend. pig. C. l. 1. §. si communis. & l. si pupillorum, l. 7. §. si pupillus, de reb. eor. qui sub tut. in P.
h l. 1. de præd. & alijs reb. minor. &c. lib. 5. C. titu. 71.
i l. vlt. §. si autem, si prop. publ. pensit. C.
k l. qui neque, l. 8. de reb. eor. in P. l. 2. de eo qui pro tuto. se gessit C. l. 3. C. de tuto. vel cura. qui non satis. libr. 5. C. titul. 42.
l l. 1. de author. & cons. tuto. libr. 26. P. titu. 8. l. quod dicimus, l. 7. & l. pupilla, eod. l. cùm quædam, de administ. tuto. C.
m l. ob æs alienum, l. 12. & l. fi. & to. tit. de præd. & alijs reb. mino. C. l. si prædia, l. 11. de reb. eor. qui sub tute. in P. l. si fundũ, l. 13. §. 1. eod. l. lex quæ tutores, C. de administ. tuto.
n l. prædiorum, l. 10. de præ. & al. reb. mino. C.
o l. 2. & fin. si quis ignoro rem minor. esse sine decre. compara. lib. 5. C. titul. 73. l. vni. de reputatio. lib. 2. C. titu. 48.
p l. 1. d. titul. si quis igno.
q l. minorum, l. 6. de præd. & alijs reb. minor. in P.
r Vlp. l. magis puto §. non semper, cum suis versic. de reb. eor. qui sub tut.
s l. 2. quan. decr. opus non est, C.
t l. fin. si maior fact. alie. fact. sine decre. rat. habuer. lib. 5. C. titu. 54.
v l. 1. & 2. si maior fact. rat. habuer. lib. 2. C. tit. 46.
x l. non solùm, l. 4. l. si ad resoluendam, l. 7. & 8. de præd. & al. reb. mino. C.
y l. fin. de reb. alie. non alien. lib. 4. C. titu. 51. l. 2. de fund. dota. C.
z Cicero, pro Flacco.
a l. & si is quem, ad. tit. de præd. & alijs reb. C.
b l. tutor qui repertorium, §. si tutor cessauerit, de administ. tuto. in P. l. fin. §. fin. eod. titu. C.
c l. in vniuersis, l. 11. C. qui tuto. dar. poss. lib. 5. tit. 44.

Quæ

Quæ personæ tutelam gerere possunt. Capur 4.

1 Tutrix esse non potest mulier.
2 Tutela quomodo, & quale munus publicum est.
3 Mater quando & quomodo possit esse tutrix filiorum.
4 Tutores quibus morbis repellantur à tutela.
5 Debitores & creditores minorum, num tutores vel curatores eorum esse possint.
6 Tutores vel curatores legatione fungentes non dantur.
Nec qui se ingerunt, serui, milites, ecclesiasticæ personæ.
7 Tutoribus dandis, quæ in illorum persona magistratus obseruare debet.
8 Tutor num Iudæus non Iudæo dari possit.
9 Iudæorum impij mores, & odium in Christianos, & leges in eos editæ, prohibentes Christianorum commertia & conuictum.
10 Tutores num possint esse pupillorum Christianæ & orthodoxæ fidei, hæretici.
11 Tutores esse non possunt viles, quibus cum testamenti factio non est, maritus vxoris, non socer, nurus, malè moratus.
12 Tutores vicini quando dari possint.

1 NON omnes passim & indiscriminatim personæ in hoc tutelæ munus vocantur, sed quædam excipiuntur, quæ vel tutelam gerere non possunt; quia prohibentur, vel quia nolunt, quòd se excusent, & immunitatem habeant. Proinde principiò arcetur à tutela gerenda mulier[a], propter sexus infirmitatem: quippe quòd alienā subire defensionem, munus est virile[b]: & publicum & ciuile munus mulieri subire non conuenit iure[c]. Est autem
2 eius generis tutela, nempe publicum[d], ratione authoritatis quæ tutoribus conceditur: cùm ciuium & rerū conseruatio in vniuersum cōsiderata, publicam respiciat vtilitatem[e]. Priuatū autem administratione[f], munus cùm priuatum sit, quòd ad singulorū cōmoda pertineat[g]. Extra tamen iuris cōmu-
3 nis regulas, matri & auiæ concedi placuit tutelam filiorū vel nepotum[h]: atq; in istis naturalis affectio, qua præsumuntur habere curam liberorū, singulari modo iuris alias excludit pugnantes præsumptiones, quæ illis prohibere possent. Si tamen testamēto paterno relinquantur administratrices, dominæq; , tutrices sunt, nec alius tutor dari potest: quia per illa verba, *dominam & administratricem relinquo*, censetur tutrix, quia & tutor censetur dominus bonorum pupillorum[i]. Sed de hoc, & an minor 25. an. tutrix dari possit, & an teneatur renunciare secūdis nuptiis & Velliano, num etiam amittat secundis nuptiis tutelam, & ad quid teneatur relicta tutrix, & administratrix sine redditione rationum, vide latè Boërium[k], Papum[l]. Quod si relicta non sit tutrix mater in testamento mariti, vel patris, & alij aucupentur tutelam, si velit tutelam rectè & facilè à principe & æquitatis officina, id est, cancellaria, consequeur.
4 tur. Secundò, tutores esse nequeunt[m] furiosus, mutus, cæcus, surdus, & si qui vno oculo tantùm orbatus est[n]. Tertiò, perpetua valetudine afflictus, arcetur à tutela; vel aliqua temporali, quæ tamen tunc cùm dandus est, eum
5 tutorem vrget[o]. Quartò, creditores minorum olim, sicut nec debitores, tutores eis dari poterant[p]: hodiè nequaquam[q]. Quinimo si subierint vel acceptauerint tutelam, priusquam iudici verè exposuerint debitum quale sit, vel ius quod habent in bonis pupillorum, amittunt debitum si datiui tutores sint, non etiam testamentarij, vt placuisse senatui Gratiano-
6 politano 6. Februarij 1461. notat Philibertus Bugnonius[r]. Quinto loco ad vti

a l. tutela plerumq; & l. fin. de tutel. in P. l. 2. de reg. iur. l. scire oportet, l. 21. de tut. dat. ab ijs &c. lib. 26. P. tit. 5.
b l. alienam defensionem, C. de procurator.
c d. l. 2. de reg. iur. l. cùm prætor, de iudic. P.
d §. 1. de excus. tuto.
e l. 2. de ijs qui sunt sui vel alien. iur. in P. §. pen. eod. apud Iustinia. l. argentarius §. 1. de eden. in P.
f l. ath'e:æ, l. 8. §. tutela de excus. tuto. in P.
g l. 1. §. huius studij, de iust. & iur. §. huius studij, eod. ap. Iustinia.
h l. 2. & auth. matri, quan. mul. tuto. offic. fung. poss. C. l. omnem, ad Tertul. C.
i l. qui fundum, §. si tutor, pro empt. l. interdum § qui tutelam, de furt.
k Boër. decis. 124.
l Pap. aresto. lib. 15. titu. 5. aresto 2.
m l. 1. qui morb. se excusa. C. l. post susceptum, de excus. tuto. in P. l. 3. qui dar. tut. vel cur. poss. lib. 5. C. titul. 34.
n l. frater tuus, l. 19. C. de excus. tuto. li. 5. titu. 62.
o §. item propter aduersam valetudinem, de excusat. tuto. l. non solùm §. fin. & l. idem Vlp. eod. in P.
p l. creditorem, l. 8. qui da. tutor. poss. C. l. neque, l. 7. de excusat. tuto. libr. 5. C. titu. 62. §. item propter, eod. ap. Iustinia.
q §. 1. vt ij qui oblig. perhib. se hab. res minor. in auth. auth. minoris, qui dar. tut. poss. C.
r Bugnon. lib. leg. abrog.

ma est[a], cuius vitæ magis consulendum: & ideo sicuti suspicio insidiarum in vitam minoris, prohibet, ne pupillus inter suspectas huiusmodi personas educetur[b], multò magis vbi suspicio est periculi animæ. Prohibuit & Constantinus[c]. Iudæis hæreticisque habere seruos Christianos. Idipsum & pontificia iura cauent[d]. Vt non immeritò in sua potestate prohibeantur habere liberos. Quin & concilio Lateranensi statutum[e], non licere Iudæis vel Agarenis, prætextu alendorum puerorum suorum, nec pro seruitio, vel alia qualibet causa, mancipia Christiana in domibus suis habere, non liberas nutrices, non mercenarios Christianos[f]. Quoniam, vt ibi scribitur, Iudæorum mores & nostri, in nullo concordant: & facilè ob continuam conuersationem & assiduam familiaritatem, ad suam superstitionem & perfidiam, simplicium animos pertraherent. Et ob id etiam, in concilio generali placuit[g], vt habitu & vestitu essent distincti Iudæi inter Christianos commorantes, ne latentes Christianæ insidientur fidei.
10 Duodecimò, hæc eadem quæ diximus de Iudæis, in hæreticis obseruanda sunt, vt iisdem quibus Iudæi rationibus repellantur à tutela orthodoxorum, & Christianorum: serpit enim doctrina eorum, vt cancer, sicut voluit D. Paulus[h], prohibentúrque eorum nō tantùm consortia, sed etiam salutatio, vt nec eis dicendum esse, aue, D. Ioannes admoneat[i].
11 Decimotertiò, non gerit tutelam turpis persona, cui nec tutela cum satisdatione committi debet[k]. Decimoquartò, testamento tutores ij dari possunt, cum quibus testamenti factio sit[l], videlicet passiua, hoc est, qui capere ex testamento possint: alioquin si de actiua agatur, qui testamentum facere non possunt, & ipsi tutores dari possunt, vt filiifamilias[m]. Verumtamen & de hac re Vlpianus sic ait[n], *Testamento dari possunt ij, cum quibus testamenti faciendi ius est, præter Latinum Iunianum: nam Latinus habet quidem testamenti factionem, sed tamen tutor dari non potest, id enim lex Iunia prohibet. Et lex Iunia tutorem fieri iubet Latino impuberi eum, qui ante manumissionem ex iure Quiritium fuit.* Decimoquintò mariti etiam tutores vel curatores vxoris, dici non possunt datitij[o]: quia iure ipso Romano mulieres sunt in tutela & cura maritorum, vt diximus in potestate in vxores. Decimo sextò, nurui suæ nemo curator dari potest[p]. Decimo septimò, quando ex inquisitione magistratuum vel præsidum dantur tutores, solet inquiri secundum Theophilum[q], sit ne qui est dandus locuples, frugi, probus vita, an vitæ pignora, hoc est, liberos habeat: item an eam quæ se progenuit patriam amet, secundum Constantinum Harmenopulum[r].
12 Decimooctauò aliquando in controuersiam venit, num deficientibus testamentariis & legitimis, dari possent tutores vicini pupillorum, nulla affinitate vel cognatione illis cōiuncti, sed tandem placuit posse, ni se alia iusta ratione excusent, senatusc. Paris. 21. Maij 1534[s]: quia etiam protinus extraneus, & ignotus tutor dari potest.

a l. sancimus, de sacrosan. eccles. C.
b l. 1. & fin. vbi pupil. educ. deb. in ff. l. fin. C. eod.
c l. 1. ne Christia. mā ci. hæret. vel Iudæ. habe. lib. 1. C. titu. 13.
d c. 2. de Iudæis, libr. 5. Decret. titu. 6.
e c. Iudæi sub, cap. 5. eod.
f c. ad hæc, c. 8. eod. c. & si Iudæos, c. 13. eod.
g c. in nonnullis, c. 15. de Iudæis.
h Ad Timoth. 2.
i 2. D. Ioan. episto. cap. 1.
k l. testamento datos, l. 17. de testam. tute. lib. 26. P. tit. 2.
l l. testamento tutores, l. 21. eod.
m §. 1. qui dar. tut. poss. apud Iustinia. Vlp. l. si quis, l. 21. §. fin. de excus. tut. in P.
n Vlpia. in titulis iuris, titu. 12.
o l. 2. qui da. tutoi poss. lib 5. C. titul. 34. §. pen. de excusat. tuto. ap. Iustin.
p l. licet orationis, l. 17. de excusat. tut. C.
q Theoph. in §. 1. eo. & in §. sed ex his, de Attil. tut. in Institutio.
r Harmen. libr. 5. prompt. iur. tit. 11.
s Pap. lib. 15. arestor. titul. 5. aresto 1.

De suspectis tutoribus. Cap. 5.

Lib. 26. P. tit. 10. Lib. 5. C. tit. 43. Lib. 1. Instit. 26.

1 *Tutores ex quibus causis vt suspecti remoueri possunt: Ex ijsdem ne dentur impediri possunt.*
2 *Tutor suspectus quis dicatur.*
3 *Tutor suspectus ex quibus causis fieri potest.*
4 *Tutor pauper bonæfidei vt suspectus remoueri non potest.*
5 *Tutor vt suspectus quomodo remoueatur à iudice.*
6 *Tutores vt suspectos qui accusare possunt.*
7 *Tutori vt suspecto accusato interdicitur administratio.*
8 *Tutor de suspecto pendente administratione non finita tutela accusatur.*

9 Tutor coram quo iudice de suspecto accusatur.
10 Tutoris ob dolum remoti infamia pœna.
ἐπωβελία multa quid. eod,

NON idoneus dicitur quoque tutor, qui suspectus in fide vel 1
opera videtur, atque ex ijs causis quibus suspectus remoueri
potest datus, ex iisdem prohiberi posse ne detur arbitror.
Suspectus intelligitur, qui ex mala fide tutelam administrat [a]. 2
quiue his moribus præditus est, vt in suspicionem veniat [b].
Suspicio perfidiæ vel incommodi pupilli, ex persona tutoris
certum non habet malitiæ tutoris iudicium aliquando, sed num talis sit,
qualis malus præsumitur, argumentũ & opinionem: vnde in dubio, ne quod
veremur contingat, vel ne quod detectum est malum serpat, leges præsidium
& cautionem dant, & delictis obuiam eunt. Atque ex decemuirali lege
suspecti crimen descendit [c], quod proponi potest cõtra quoslibet tutores [d].
Suspectus itaque multis ex causis quis fit, veluti primùm si tutor rationes 3
cum collega non communicet [e]. Si fortè grassatus in tutela, aut sordidè
egerit, aut perniciosè pupillo; si rerũ eius aliquid interceperit, expilaueritue
ante vel post tutelam [f]: si tutor inimicus fuerit pupillo, parentibúsue eius,
nec reconciliatus illis sit [g]: si res vetitas sine decreto vendidit cum fraude [h]:
si ad alimenta præstanda pupillo copiam sui non faciat [i]: qui non facit inuentarium, nec pecuniam ad prædiorum comparationem conferre vel deponere peruicaciter perstat, quoad emptionis occasio inueniatur [k]: si segniter, si fraudulenter se gerat [l]: si contumaciter administrationem recuset [m]:
si copiam sui vocatus in ius pertinaciter non faciat [n]: si cum ignauia, negligentia, vel dolo gerat: si cum simplicitate, rusticitate, ineptia [o]. Generaliter
aliis quoque iustis de causis remoueri quis poterit, si prætorem mouerint, cur
existimet aliquem non debere in tutela versari [p]. Placuit tamen tutorem, 4
quamuis pauperem, fidelem tamen ac diligentem, non esse remouendum à
tutela ideo vt suspectum [q]: optimúmque factum visum est potius curatorem
adiungi, quàm eundem cum nota fidei & existimationis remoueri, vt ait
Modestinus [r]. Ex his itaque causis à tutela remouetur tutor, vel officio iu- 5
dicis, si apertis argumentis liqueat illi eum esse suspectum, vel si accusatio ea
de re instituta coram eo fuerit [s]. Accusant autẽ & probant suspectos, omnes 6
parentes, proximi, cognati pupilli, & quibus pietatis affectio officium hoc
promouet [t]: item contutor [v], etsi ille sit iam remotus vt suspectus: liberti pupillorum [x]. Et hac pendente accusatione interdici administrationi tutori 7
postulato de falso placuit, alio interea pro administratione subordinando [y].
Siquidem dignum obseruatione est, agi in tutores vt suspectos pendente 8
tempore tutelæ, nam finita tutela ob eadẽ quibus quis suspectus ea pendente
postulari potest, agitur non de suspecto, sed actione tutelæ [z]. Porrò suspecti 9
accusatio pro tribunali tantùm examinari potest, inquit Marcellus [a], & nullus alius de huiusmodi quæstione pronuntiare potest, quàm prætor Romæ, in
prouinciis autem præsides, & legati proconsulis [b], & is cui à prætore iurisdictio mandata est. Interdum atrocia in pupillos cõmittentes remoti, ad præfectum vrbis pro eius arbitrio puniendi grauiter remittuntur [c]. Qui autem 10
vt suspecti remoti sunt, si ob dolum, famosi sunt: si ob culpam, non æquè [d]. Et
fraudatores tutelarum turpi iudicio coërcendos dixit Cicero [e], ex lege 12.
tab. Et æstimationis summæ pœna, id est infamia [f]. Vt actione tutelæ damnatos Vlpia. infamia notari ait [g], Idem & apud Græcos ex Demosthene colligitur [h]. Ideo qui hac actione agebat, nisi reum peregeret, sexta parte litis
æstimatæ multabatur, quæ in reum absolutum veniret, Multa ἐπωβελία ideo
dicta, quòd in quamlibet drachmam calumniæ reus, obolo multaretur, cùm
seni essent oboli in drachma [i].

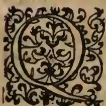
a § suspectus autem, & §. nouissime, de susp. tuto. Vlp. l. si creditores, l. 15. vers. sed suspectus, de priuil. credit. lib. 42. P. titu. 6.
b §. fin. de susp. tuto. l. suspectũ, eo. in P.
c Vlp. l. 3. §. sciendum, de susp. tutor. in P.
d d. l, 1. §. ostendimus, eod.
e l. actus, l. 29, de administ. tuto.
f Vlp. l. 3. § nunc videamus, de susp. tuto, in P.
g d. l. 3. §. si tutor inimicus, §. inimicitiæ, de excusa. tut.
h d. l. 3. §. Verus & Antoninus, l. 4. & l. etsi quidem, de præd. & al. reb. minor. C.
i d. l. 3. §. tutor qui alimenta. de susp. tuto. l. fi. vbi pupil. educ. deb. in P. §. si quis tutor, de susp. tuto.
k d. l. 3. §. tutores, & l. fin. § fin. arbi. tutе. C
l l. in postulandis, l. 5. de susp. tutor. C. l. 4. eod.
m l. 3. C. eod,
n Vlp. l. impuberib⁹, l. 7. § fin. eod. in P.
o l. hæ enim, l. 4. §. fi. eo. in P. l. 3. §. fi. eo.
p Vlp. l. 3. §. si tutor, de susp. tutor. in P.
q l. suspectum, l. 8. eod. in P. §. fin. eod. ap. Iustin.
r Mod. l. si tutor, l. 9. eod. l. pietatis, l. 6. C. eod. titul. §. fin. eod. ap. Iustinia.
s l. 3. §. præterea, de susp. tuto. in P.
t l. pietatis, l. 6. §. fin. eod. C. l. 1. §. consequens, eod. titu. P. §. consequens est, eod. ap. Iustinia.
v l. 3. de susp. tuto. in P.
x d. l. 3. §. 1.
y l. eum quem, l. 7. eod. C. § si quis autem, eod. ap. Iustin. Vlp. l. quod si fortè, l. 14 §. 1. de solutio. li. 46. P. tit. 3.
z l. 1. C. de susp. tuto. l. pen. eo. in P. l. nisi, & l. si tutor, in fi. & l. seq. de tutel. & ratio. distrah. in P. § sed si suspecti, de susp. tutor.
a Marc l. 1. §. suspecti, ad Senat. Turp. libr. 48. P. titul. 16.
b §. 1. de susp. tuto. ap. Iustin. l. 1. §. damus, eod. in P.
c l. 1. § fin. & l. 2. eod. in P.
d §. suspectus, & §. ostendimus. eo. ap. Iustinia. l. 3. §. fi. eo. tit. in P. l. fi. C. eod.
e Cic. pro Aul. Cecin.
f Idem pro Roscio.
g l. 1. de his qui not. infam.
h Orat. 1. con. Aphobum, circa finem.
i Budæ. de asse.

De

De excuſationibus legitimis tutorum. Caput 6.

Lib. 27. P. tit. 1. Lib. 5. C. tit. 62. Lib. 1. Inſt. tit. 25.

1 *Tutelam gerere habet periculum animæ.*
2 *Excuſatio tutelæ quid.*
3 *Excuſationum cauſæ in genere.*
4 *A tutela quando paupertas excuſat.*
5 *A tutela ſe excuſat, qui alterius eſt prouinciæ, quàm bona pupilli.*
6 *Tutelæ tres aut duæ curæ, quando ab alia tutela noua excuſant.*
7 *A tutelis excuſant negotia alia neceſſariò gerenda.*
8 *Liberi qui, & quot à tutela dant excuſationem.*
9 *Excuſationes à tutela vel cura ex parte perſonarum quot, vt ſi quis fuerit tutor, ſi inimicus, ſi valetudinarius, ſi litem habeat, ſi minor.*
10 *Septuagenarius quare à tutela & cura excuſatur.*
11 *Item alienigena, & de aliis cauſis excuſationis.*
12 *Excuſationes à tutore vel curatore ante adminiſtrationem ſunt & intra 50. dies proponendæ, poſteà perperam proponuntur.*
13 *Excuſatione non vtitur qui promiſit defuncto patri ſubire tutelam, vel qui ſubſcripſit dationi, vel legatum ob id acceptauerit.*
14 *Vtilitas legitimæ excuſationis.*

1 QVEMADMODVM proximè pertractatæ perſonæ idoneæ non ſunt adminiſtrationi tutelæ, quia reiiciantur inuiti: ſic nec qui ſe excuſant ab hoc munere, & nolunt illud ſubire, accommodi non ſunt, cùm cogi nequeant. Sunt enim aliqui, qui Dei memoriam habentes, inquit Iuſtinianus[a], ad tutelam & curam ſuſcipiendam difficulter accedant: non ſolùm vt labores recuſent, ſed ne pupillorum gratia in animæ periculum incidant. Quidam tamen illegitimè, quidam legitimè tutelæ onus deprecantur: proinde de legitima excuſatione agendum eſt. Excuſatio hæc eſt,
2 muneris ritè delatæ tutelæ ex iuſtis cauſis legitimè propoſitis, exceptio. Munus genus eſt, quia alia plura genera quàm tutelæ[b]: reliqua differentias cõſtituũt. Exigimus in hac excuſatione ritè delatam fuiſſe tutelam, hoc eſt, vt idoneus is ſit tutor, ſi vellet cui defertur: etenim illi qui idonei iure communi non ſunt, excuſatione non egent, pro reiiciendo munere vel onere. Veluti ſi ij qui dari non poſſunt, dati ſunt: vel qui dari poſſunt quidem, ab iis tamen qui dare non poſſunt, dentur; aut quibus non oportet, aut non eo quo oportet modo[c]. Priuatio enim præſupponit præcedentem habitum[d].
3 Dari autem non poſſunt illi, de quibus proximè antè diximus. Excuſantur autem primùm ratione rerum, dehinc ex qualitate perſonarum, & ſubinde
4 ex aliis negotiis, quæ cum pupillo vel aliis ſunt, vel futura ſunt. Ratione rerum ſe excuſant ob inopiam pauperes, ſi ſe impares oneri iniuncto poſſint probare[e]. Videlicet ſi eius generis ſint, qui repoſitas non habeant facultates, in victúmque neceſſaria, niſi manibus operentur, & conquirant; taléſue ſint pupilli facultates, quæ non permittant tutorem ab adminiſtratione abſcedere[f]. Quamobrem qui in collegio piſtorum operatur in piſtrino per ſemetipſum, excuſatur non aliter[g]: & ita mediocritas quoque, & ruſticitas excuſationem aliquandò dant[h]. Et ideo ceſſante paupertate, & fa-

a §. quoniã, vt hi qui perhib. oblig. ſe hab. res minor. in auth. colla. 6. tit. 2.

b tot. titu. de mũnerib, & honor.

c Modeſti. l. ſcire oportet, l. 15. §. qui non iuſte, de excuſat. tuto. in P.

d l. decem, de verbo. obli. l. Iulianus, de diuort. in P.

e Vlpia. in l. paupertas, l. 9. de excuſ. tuto. in P. §. ſed & propter paupertatem, eod. titu.

f l. poſt ſuſceptam, 43. § fin. eod. titul.

g l. fin. eod.

h Vlp. in l athletæ, l. 8. § fin. eod.

cultatibus additis, non competit excusatio [a]. Recusant rectè etiam onus 5
tutores dati testamento, si res administrandæ sint in alia quàm sua prouin-
cia [b]. Et illi quoque qui pertractandis aliorum rebus occupati necessariò 6
sunt, excusatione donantur: vt qui tres iam verè tutelas vel curas habet &
administrat, quia aliis & istis non posset commodè superesse [c]. Nisi eas af-
fectauerit, quia affectatæ non adscribuntur numero [d], nec honorariæ. Ideo 7
etiam quibus tributorum exactio commissa à principe [e], vel aliarum rerum
administratio, ea durante excusantur [f]: quales qui præsidatum gerebant
Asiæ, Bithyniæ, Cappadociæ, & aliarum prouinciarum [g]: patrimonialis colo-
nus [h], excepto conductore [i]. Item excusantur ob dignitatem administrato-
riam silentiarij principis [k], magistratus ciuitatum [l], excepto Aedili [m]: & qui
occupati sunt aliis rebus publicis, quales grammatici, sophistæ, oratores,
philosophi, qui publicè iuuenibus prosunt, & medici [n], doctores legum,
non quidem qui in aliquo præsulatu docent, sed si Romæ [o], vel in alia re-
gia academia profiteantur publicè [p]. Administratio quoque liberorum 8
propriorum viuorum legitimorum, quæ plena curis est, & solicitudinibus,
vt æquum non sit patrem ab illa naturali distrahi, vt extraneis, suis relictis,
opem impendat [q]: si modò tot sint, qui totum eum desiderent. Vnde nu-
merus definitus est liberorum ad excusationem sufficiens, in quorum reci-
piuntur seriem nepotes, neptésue ex filiis masculis [r]. Et qui in bello ceci-
dere pro republ. [s] Romæ sufficientibus tribus, in Italia quatuor, in aliis pro-
uinciis quinque [t]. Item qui patroni senatoris negotia gerit, à tutela de-
creto patrum excusatur [v]. Ex capite quoque personarum, reiici possunt 9
tutelæ vel curæ; veluti ne is qui tutor fuit, curam eiusdem cogatur subire [x].
Si humilis sit persona, & analphabetus simul; nam vtrumque requiritur, nec
alterum sufficeret [y]. Inimicitiarum etiam præcedentium capitalium sine re-
conciliatione cum patre pupilli allegatio excusationem habet [z]. Vt si obii-
ciatur valetudo aduersa administrationi postulatæ [a]. Si lis futura sit cum
pupillo, vel existat de vniuersitate bonorum, putà quia se hæredem arbi-
tratur, vel alio modo dominum: etenim de re singulari vel parte bonorum
lis, non esset legitima excusatio [b]. Et proinde communio rerum, vel de ea
controuersia, cùm per curatorem pupillo ad communia tutanda datum ex-
pediri possit, non est iusta excusatio [c]. Aetas quoque, quæ ad negotia tra-
ctanda pupillorum idonea non est, excusat à tutelæ munere, veluti minor 25.
annorum: qui enim se tueri non possunt, aliorum tutelam subire non de-
bent, & ita iure repelluntur à tutela [d]. Maior etiam 70. annorum à tutela & 10
cura se potest excusare [e]. Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta
anni: si autem in potentatibus, octoginta anni, amplius eorum labor & do-
lor [f]. Solon humanæ vitæ terminum etiam septuaginta annos esse ait [g].
Qui neq; ciuis, neque incola eius loci est, in quo tutor datur, rectè detrectat 11
administrationem [h]. Item quis non cogitur suspicere tutelam vel patroci-
nium contra fratres vel filios [i]. Et nauicularij excusantur à tutela extraneo-
rum, non eorum qui sunt de corpore eodem, seu de collegio [k]. Et qui ingre-
di ciuitatem nequeunt, vt ignominia missi, ab vrbicis excusantur tutelis [l].
Quæ interueniunt quoque in excusatione proponenda, & prosequenda, cō- 12
sidera: primùm vt ea ante administrationem vel confirmationem tutoriam
edatur, nam si posteà proponatur; serò fit, nec proficit [m]. Sed & tempus
iure definitum est, intra quod qui sciuit se tutorem datum, excusationem
debet obiicere: nempè quinquaginta dierum, si in ciuitate, vel intra cē-
tesimum à ciuitate lapidem sit [n]. Qui autem supra centum miliaria à ci-

a l. non tātùm. §. eos qui de excus. tuto. in P.
b Modest. in l. non solùm, l. 12. § & qui in testamento, eod.
c §. item tria onera, de excu. tuto l. 3. 4. 5. 6. eod. in P.
d l. spadonem, l. 17. §. fin. eod. P. l. voluntarie, eod. C. l. vni. q mun. tute. se excus. lib. 5. C. tit. 69.
e l. exactores tributorum, l. 10. C. de excus. tuto.
f l. Geometræ, & l. mensores frumentarios, eo. in P. §. itē D. Marcus, eod. ap. Iustinia. Hermogenianus, in l. administrantes, l. 44. eo. in P. l. iurisperitos, l. 33. eod. & §. & qui, de excusat. tuto. ap. Iust.
g l. athletæ, 8. §. 1. eo.
h l. fin. qui dat. tuto. pos. lib. 5. C. tit. 34.
i l. coloni, l. 8. de excu. tuto. C. l. spadonem, l. 17. §. qui vectigalia, eod. in P.
k l. fin. C. eod. l. fin. de silentia. libr. 12. C.
l l. athletæ, l. 6. §. remittuntur, de excus. tuto. in P.
m l. non tātùm, l. 20. §. is qui ædilitate, eod. in P.
n l. si duas, l. 6. §. Grāmatici, & seq. §§. & l. sed & reprobari, l. 7. in princ. §. 1. eo.
o d. l. sed & reprobari § fin.
p §. hæc autem, in proœ. Pand. iuris.
q arg. l. præses prouinciæ de seruit. C. l. fi. de curat. furio. C.
r l. 2. §. remittit, & seq. de excus. tuto. §. 1. & seq. eod. ap. Iustinia.
s d. § 1. eod. l. bello amissi, l. 21. eod. in P.
t l. vnic. de ijs qui munere. liber. se excus. lib. 5. C. tit. 66.
v l. libertus, l. 17. § liberti, ad municipal. lib. 50 P. tit. 1.
x §. qui tutelam, de excusat. tuto. l. curator, C. eod.
y l. athletæ, §. pen. & fin. eod. P. §. similiter eos, eod. ap. Iustin.
z d. l. athletæ §. da: remissionem, §. itē si propter, eo. apud Iustinia.
a §. item propter aduersam, eod. l. item Vlpia. & l. non solū §. fi. & l. seq. eo.
b l. si pupillum, & l. propter litem, eo. in P. §. itē propter litem, eod. ap. Iustin. l. si vt allegas, C. eod.
c l. quod res C. eod.
d §. minores, de excusat. tuto. ap. Iustinia l. fin. de legi. hæred. C. l. non solùm, l. 12. §. si libertus, eod. in P. facit pro ratione, c. indeorum, de æta. & qualit.
e § item maior, de excus. tuto. ap. Iustin. l. 2. eo. in P. l. vnic. qui æta. se excus. lib. 5. C. titu. 68. l. 3. de iur. immunit. in P.
f Psal. 89.
g Diog. Laert. in 1. in Solone.
h l. idem Vlp. l. 14. §. fin. de excusat. tuto. in P. Callist. in l. non tantùm, l. 17. § Iliensibus, eod. titu. Vlpia. in l. illud vsitatissimum, l. 22. l. propter litem, l. 24. §. licet datus, l. fin. §. fin. eod. tit. l. 2. & 11. C. eo.
i l. humanitatis, l. 23. C. de excus. tuto.
k l pen. C. eo. tit.
l l. sed & milites, l. 10. §. scribit autem, eo. in P.
m l. scire oportet, §. qui non iustè, cū similib. ibi per glo. nota. de excus. tuto. in P. l. si nemo. §. fi. de testa. tute. in P.
n d. l. scire oportet § multa.

uitate

uitate abest, viginti milliaria habebit vltra numerata in vnamquamque diē, à qua cognouerit: oportet enim manifestari ei à præsidibus, vel in faciem, vel in domum: & extra hos, alios triginta dies habebit ad excusationem [a]. Peragi autem debet negotium à die nominationis intra quatuor menses [b].
13 Subinde animaduertendum, nūm is qui tutelam recusat, patri pupillorum viuenti promiserit tutelam se subiturum: tunc enim reiecta excusatione cogitur subire eam [c]. Idipsúmque statuendum, si dationi testamentariæ se subscripserit [d], vel legatum relictum accipiendæ tutelæ causa agnouerit [e]:
14 quod non potest iure consequi, nisi post acceptam tutelam [f]. Porrò vtilitas legitimæ & iustæ excusationis erit, vt excusatus à periculo tutelæ se eximat [g].

a d.l. scire §. qui autem, & §. seq. & §. consequens.
b l. quinquaginta dierum, cod. titu. in P. l. quinquaginta, eo. C.
c l. spadonem §. qui patri de excus. tut. in P. §. item si propter, eod. ap. Iustinia.
d Papi. in l. ex sententia, l. 29. de testam. tut. lib. 26. P. tit. 2. l. vxori. §. qui se filio, ad l. Cor. de fals.
e l. post legatum §. amittere, de ijs qb. vt indig. in P.
f l. qui tutelam, l. 20. de testa. tute. l. Nezennius, de excus. tuto. cum distinctionibus ibi adiectis.
g l. si tutor, C. eod. titul.

De diuisione tutelæ, formulísque tutorum in vniuersum. Cap. 7.

1 Continuatio & epitome dicendorum.
2 Tutela in datiuam, & permissam diuisa. Permissa testamentaria, datiua legitima, & à magistratibus data. Mixta à testatore & magistratu confirmata; Vnde & tutores aliquando honorarij & notitiæ causa dati.

1
XHIBITA imagine generali tutelarum & substantia, cum partibus eius, rerum, & personarum, diuisionem explico, in qua quemadmodum, & à quibus, & typū: secūdum quē tutores dari & confirmari possunt, exhibebimus, & quibus dari possint: vnde & quæ affinia curæ, & dissidentia sunt, & conuenientia annotare licebit. Igitur tutela vel permissa, vel da-
2 tiua dicitur, vt ex finitionis verbis tutelæ [h] ibi, *iure ciuili data, vel permissa*, liquet. Permissa, testamentaria alio modo dicitur; quia iure ciuili permissum est parentibus, tutores filiis suis dare [i]. Datiua iuris ciuilis duplex, vel quæ defertur à lege immediatè, nullo alterius personæ adhibito ministerio, & legis solius authoritate, ideò legitima [k]: alia datiua, delata per leges ministerio magistratuum. Mixta inde, quæ à tutore, vel à iudice dari potest, dicitur. Ex his honoraria alia, à qua tutores quoque testamentarij, legitimi datitij, vel datiui, & honorarij dicuntur: quibus & addi possunt, qui propter rerum notitiam dantur.

h l. 1. de tutel. in P. §. 1. eod. ap. Iustinia.
i §. permissum, eod. l. 1. de testam. tute. in P.
k l. legitima, de pact. in P.

De testamentaria tutela, & eius confirmatione: & de tutoribus testamentarijs & confirmatis. Cap. 8.

De test. tute. lib. 26. P. tit. 2.	Lib. 5. C. tit. 28.	Institut. tit. 13. & 14.
De confirmando tuto. Lib. 26. P. tit. 3.	Lib. 5. C. tit. 29.	

1 Potestas dandi testamento tutores à patria potestate. & 3.
2 Tutor dari non potest certæ rei, nec testamento, vel codicillis inualidis.

3 Cura

3 Curator testamento dari non potest, tutor potest.

Tutor testamento non datur ab alio, quàm à patre: verùm datus à iudice confirmatur.

4 Qui testamento tutores dari poßint.

5 Tutores dari possunt quomodo testamento.

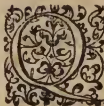
6 Tutores testamentarij quando confirmantur.

7 Curator à patre testamento datus confirmatur.

8 Officium iudicis quale in confirmando tutore.

9 Tutores & curatores à patre dati in confirmatione non satisdant, alij satisdant. Idem 11. & quid si à matre dentur.

10 Tutor filio matre viuente, ea inuita dari non debet.

QVIA Romani patriam potestatem, vt propriam, sibi arro- 1
gant [a], eodem iure ciuili & potestatem tutores dandi filiis
post mortem concessam habent, ex capite legis 12. tab. vt
Vti quisque legasset super familia tuteláue sua, ita ius esset [b]. Ne-
que datio testamentaria valet, nisi secundum ius dentur tu-
tores [c]. Itaque iura in hac sequi oportet, quæ pro re, consi- 2
derandum docent, ne certæ rei, vel causæ tutor detur [d]: quia personæ po-
tius datur tutor. Item testamentum vel codicillos in quibus fit datio, vt
consistant & valeant [e]. Et in hoc differt etiam à curatore tutor, quia cura- 3
tor testamento dari non potest [f]. Demum personæ quæ dant, esse debent,
quæ habeant liberos, quibus dant, in potestate [g]. Quo fit, matres non posse
testamento filiis tutores dare, non patronos, nec extraneos: sed tamen da-
ti ab istis, ex causa confirmantur à iudice [h], vt et si detur exhæredato [i].
Quemlibet autem posse tutorem dari, lex 12. tab. voluit [k]: dummodo is 4
alioquin sit idoneus [l], & habeat factionem testamenti passiuam [m], sitq́; cer-
tus [n], & non numeretur inter illos qui nequeunt tutores esse, de quibus
suprà diximus. Potest & tutor testamento dari à certo tempore & vsque 5
ad certum tempus, sub conditione & vsque ad conditionem [o], & post
mortem hæredis [p]. Obseruamus tamen regulam, neminem posse cuiquam
tutorem dare, nisi ei quem in suis hæredibus habuerit, vel habiturus esset,
si vixisset [q]. Quod si talibus dederit, non inspicimus an nati sint, vel post-
humi, filij vel nepotes, masculi vel fœminæ [r]. Quando autem testamen- 6
to dati tutores, non possunt authoritate eius subsistere, ad confirmationem
refugimus, si æquum videatur & vtile pupillis illos tutores retinere, velu-
ti, si dati in testamento rupto [s]: si ij, qui non poterant dare, dederint, te-
stamento permanente [t]: si dubitetur de viribus testamenti [v]: si naturalibus
liberis detur [x]. Confirmatur & à patre curator testamento datus [y]. Offi- 7
cium iudicis in confirmandis datis tutoribus testamento, in inquisitione 8
consistit, qua discutit num idoneus sit is, qui datus est tutor, moribus, facul-
tatibus, persona, num sit constrictus ære alieno, vel cum fisco damnosum
contractum gesserit: aliter ipse teneretur magistratus [z]. Sequitúrque præ-
tor vtilitatem pupillorum, non scripturam testamenti, vel codicillorum [a],
Verùm si pater inutiliter dedit tutorem, fit confirmatio sine inquisitione [b]. 9
Quod & in curatore responsum est, testamento inutiliter dato, sed confir-
mato, cui & satisdatio remissa [c], quamuis exhæredato det [d], dummodo le-
gitimus & naturalis is sit, suúsque filius: aliud enim in naturali filio, cui ni-
hil relictum est [e]. Et dummodo etiam causa propter quam tutor à patre
datus videbatur, non sit mutata: vt ne inimicus, néue pauperior sit factus [f].
Non ita in tutore à matre filio dato legitimo, quem & instituere debet, an-
tequā det, & rursum in confirmatione eius, inquisitio est necessaria [g]. Con-
firmari tamen æquum est: cùm nec ea viuente contra eius voluntatem tu- 10
tor

a §.1. de patr. potest.
b l.1. & l. tutor incertus, de testam. tute. l. verbis, l. 120. de verbo. sign.
c l. 3. de testam. tut. in P.
d §. ad certum, qui testam. tuto. dar. poss. lib. 1. Instit. tit. 14. l. certarum, l. 12. cum ll. seq. de testam. tute.
e d. l. 3. eod. in P. l. 3. de confirma. tuto. lib. 26. in P. titul. 3. l. 2. C. eod. libr. 5. titu. 29.
f l. pen. C. de testam. tute.
g l. 1. eod. in P. l. 1. de confir. tutor. in P.
h l. 1. 2. & 4. eo. in P. l. 1. C. eod. l. qui tutelam, 28. §. fin. de testa. tute.
i d. l. 4. eod. in P.
k l. tutor incertus, l. 20. § fin. eod. in P.
l l. vt gradatim, de muner. & honor.
m l. testamento tutores, l. 21. de testam. tute.
n Africa. in l. tutor ita rectè, l. 23. de testa. tut. & l. si quis tutorem, l. 22. eod.
o Vlp. l. tutor datus, l. 8. § 1. de testa. tut. in P. l. tutoribus, l. 33. eod. § ad certū tempus, qui testa. tuto. dat. poss.
p l. tutores, l. 7. de testam. tute. in P.
q l. quo tutela, §. 1. de reg. iur.
r l. si quis filiabus, l. 5. & seq. de testam. tute.
s l. si pater, 31. de testam. tute. in P.
t l. 1. & seq. de confir. tuto.
v l. iure nostro, l. 26. §. fin. & l. seq. de testa. tute.
x l. fin. C. de confirm. tuto.
y l. 1. § fin. eod. in P.
z l. tutores à patrono, l. 5. l. in confirmando tutore, & l. seq. de confirm. tuto.
a Trypho. l. vtilitatem, 10. de confir. tuto. in P.
b l. 1. § & si quidem, & l. si filio, l. 6. eo.
c l. fin. eod. ti ul. in P.
d l. 4. de testa. tut. l.
e l. naturali, l. 7. de confir. tuto. in P.
f l. pater, l. 4. §. 1. de testam. tute. in P.
g d. l. 4. de testa. tut. l. 2. de confir. tuto. in P. l. mater, C. de testa. tute. l. fin §. 6. qui pet. tuto. libr. 26. P. titu. 6.

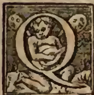
11 tor dari debeat [a]. Hoc commune testamentariis paternis & confirmatis tutoribus, vt satisdatio ab illis non exigatur, quod est valdè notabile, idque ea ratione, quia iam electi ab illis qui satis fidem illorum exploratam habuisse præsumuntur [b]; ab aliis tamen dati, cauent in confirmatione [c], rem pupilli saluam fore.

a l. 1. si tut. contra matr. volunt. datus sit C.
b l. 3. de confirm. tuto. in P. §. 1. de satisd. tuto. §. fin. de tutel. l. de creationibus, de episcop. aud.
c l. tutores à patruo, l. 5. de confir. tuto.

De legitima tutela, & de illa quæ agnatorum est. Cap. 9.

Lib. 26. P. tit. 4. Lib. 5. C. tit. 30. Lib. 1. Inst. tit. 15.

1 *Quando ad legitimam tutelam peruenimus.*
2 *Tutela legitima subsidiaria in locum testamentariæ, quæ prior est.*
3 *Legitimi tutores qui dicantur.*
4 *Legitimæ tutelæ quatuor species, agnatorum, parentum, fiduciaria, patronorum.*
5 *Legitima agnatorum tutela proximis, demptis fœminis, defertur.*
6 *Agnati & cognati qui dicantur.*
7 *Legitima tutela transit mortuis parentibus tutoribus in filios sola.*
8 *Legitimo agnato proximiore minore vel absente, si posit idoneus esse, vel redire ante ætatem legitimam pupilli, non datur legitimus tutor remotior, sed datiuus interim.*
9 *Legitima tutela cur potius defertur agnatis proximis, quàm alÿs à lege.*
10 *Agnati adhibebantur ex lege in consilium iudicÿ vxoris à marito vindicante.*
11 *Agnati qui successuri erant pupillo, tutores lege Solonis ei dari non poterant: & quare.*
12 *Tutores legitimi satisdant rem pupilli saluam fore.*

1 VANDO defunctus intestatus mortuus est pater, vel alius testatus, qui tutores testamento nec dedit, nec dare poterat: & pupilli sunt qui defensione, vel tutela egeant [d], ad legitimã, & lege 12. tab. decretam, refugimus [e], & ad extensionem seu prorogationem mentis eius, verbis deficientibus [f]. Hæcq;
2 subsidiaria. Nam quandiu potest esse locus testamentariæ, ad legitimam non itur [g]: si tamen conditione suspensa sit testamentaria, vel mortuus tutor testamentarius, vel remotus sit, ad legitimam redeundum est [h]. Legi-
3 timi tutores generaliter sunt, qui ex lege aliqua descendunt [i]. *Verum per eminentiam*, inquit Vlpianus [k], *legitimi dicuntur, qui ex lege 12. tab. introducuntur, seu propalam, quales sunt agnati: seu per consequentiam, quales sunt patroni.* Legitimæ tutelæ species hodiè quatuor sunt, quia totidem modis defert
4 tutelam, & facit tutores lex: inde legitima agnatorum tutela, parentum, fi-
5 duciaria, & patronorum. Agnatorum est, quæ ex verbis & sententia legis 12. tab. defertur proximis agnatis, ad quos deferri potest pupilli hæreditas immediatè, si modo fœminæ non sint, quæ proximiores ad successionem esse possunt, & apud aliam tunc hæreditas, & apud aliam tutela esse posset [l]. Et si æquales in gradu sunt, æquè & ad tutelam vocantur [m]: nisi alia causa, putà minor ætas, vel alia excusatio prohibeat [n]. Quod & in successione & tutela patroni & patronæ in bonis liberti distinguitur [o],
6 Agnati sunt, qui per virilis sexus personas cognatione coniuncti sunt, quasi à patre

d l. intestato, l. 6. de de legit. tutor. in P.
e l. 1. & 3. & l. legitimos, l. 5. eod. in P. §. 1. & 2. de legit. tute.
f §. 1. de leg. patro. tut. lib. 1. Institut. titul. 17.
g l. si quis sub conditione, l. 11. de testam. tute. P.
h d. l. si quis §. quod autem lex, eod. l. intestato, l. 6. §. fin. de legit. tuto. in P.
i Vlp. in titul. tit. 11. l. legitima, de pact. in P.
k Vlp. titu. 11.
l l. quo tutela, de regul. iur. l. sicut hæreditas, C. de legit. tute. l. 1. de leg. tuto. in P.
m Pau. l. si reliquero l. 8. & Caius, l. si plures, 9. eod. P.
n l. fin. C. de legit. tute. d. l. si reliquero.
o l. 1. §. 1. de legit. tuto. in P.

à patre cognati. Cognati per fœminini ſexus perſonas coniuncti[a]. Quòd
explica cum Theophilo[b] dilucidè & paucis. Cognatio nomen eſt generale,
diuiſa in parentes, liberos, & propinquos ex latere: parentes ſunt, qui
nos genuerunt, pater, mater, auus, auia, & alij ſuperiores: liberi, qui ex
nobis naſcuntur, filius, filia, nepos, neptis, & qui ex illis: ex latere veniunt,
qui neque nos genuerunt neque à nobis gignuntur, ſed eandem ſtirpem
& radicem communem nobiſcum habent, veluti frater, ſoror: patruus,
auunculus: amita, matertera: conſobrinus, conſobrina, & qui ex iis naſ-
cuntur. Porrò cognatio hæc quæ ex latere venit, in duas ſpecies eſt diuiſa,
in agnatos & in cognatos: & agnati quidem ſunt, qui per virilem
ſexum nobis coniunguntur, veluti frater eodem patre genitus, & li-
beri eius, item ſoror eadem patre genita, tum patruus & liberi eius, dein-
de & amita. Cognati verò ſunt, qui per fœminam nos contingunt, vt ſoror
eadem matre tantùm genita, ac liberi eius: item matertera, & liberi eius,
& amitæ liberi. Agnati autem & legitimi dicuntur à lege, quaſi dicas
νομίμους. Cognati etiam dicuntur, quaſi dicas naturales. Quoniam quos ius
ciuile nouit, nouit & natura. Cognati verò tantùm habent cognationem
naturalem, quos enim natura nouit, hos non protinus nouit & ius ciuile.
Quæ diuiſio olim iure 12. tab. erat obſeruata, & in ſucceſſionibus, & con-
ſequenter in tutelis, quæ ſequuntur ſucceſſiones[c]. Et quia diſtinctiones
nouo iure agnatorum & cognatorum ſublatæ ſunt, & propinquiores, ſiue
illi agnati, ſiue cognati tantùm ſint, ad ſucceſſionem vocantur[d] pari mo-
do. Et ſublata legis 12. tab. diſtinctione, nulla ſeparatione ſexus adhibita,
vel cognationis & agnationis, cognati quoq; propinquiores vocabuntur[e].
Et ſi plures concurrant eiuſdem gradus, ex illis apud iudicem communiter
conuenientibus, eligendus eſt vnus vel plures, vt magis idoneo vel idoneis
tutela committatur[f], propter commodiorem adminiſtrationem. Tranſit 7
autem hæc tutela legitima non aliæ, non quidem hæreditario iure ad alium,
ſed iure proximitatis ad liberos virilis ſexus, ſi perfectæ ſint ætatis[g]. Sin- 8
gulare & illud quod notat Ioannes Faber[h], vt ſi proximior in gradu pro-
pter minorem ætatem à tutela repellitur, ſequens in gradu legitimus non
poteſt eſſe, ſi minor poſſit eſſe legitimæ ætatis, antequàm ille pupillus, de
quo agitur, pubes ſit, ſed interim donec proximior adipiſcatur ætatem iu-
ſtam, pupillo datiuum tutorem conſtituendum[i], qui deſinet tutor eſſe
adulto facto proximiore[k]. At diuerſum, ſi proximior qui vocatur ad tu-
telam non poſſit capax eſſe tutelæ ante pupillum: nam tunc ex proximiori
gradu legitimus, non datiuus erit tutor[l]. Idipſum ſi abſens ſit proximior,
vel apud hoſtes, nam interim datiuus à prætore fit: non autem legitimus
remotior vocatur[m], niſi in iure cedant vel ſe excuſent[n]. Porrò hoc mo- 9
do ad proximiores primùm defertur tutela à lege, quòd bona tutius admi-
niſtrari, nec melius conſeruari poſſe lex crediderit, quàm ab eo qui eadem
ad ſe ſuóſque peruentura aliquando ſperet[o]. Et dehinc, quia æquum eſt
vt is qui lucrum ſperat, onera quoque ſuſcipiat[p]. Vt Iuſtinianus notauit
in tutela libertorum deferenda patronis[q]. Accedit & his omnibus arctior
inter proximiores amicitia & affectio, quæ id ſuadet. Addatur conſideratio 10
reuerentiæ in maiores, qui ius quoddam in minores, propinquos natura
ipſa obtinent[r]: vnde & naturalis lex videtur proximiores ad tuitionem &
emendationem minorum prouocare. Quemadmodum etiam Romulea
priſca lege, maritus qui ius animaduertendi in vxorem habebat, cognatos
eius rei gratia in conſilium adhibebat. Sic enim ait Dionyſ. Halicanaſ-
ſeus[s], *vxor ſi aliquid peccaſſet, pœnas dabat ex mariti læſi arbitrio: de huiuſmodi
criminibus cognati cum ipſo cognoſcebant.* Eadémque lex per omnia ſimilis
Gallorum refertur apud Iulium Cæſarem[t]. Legi 12. tabul. tamen lex 11
Solonis aduerſatur, qua ita iubetur, *τῶν ὀρφανῶν κληρονομήσων ἐπίτροπος μὴ
ἴσω,*

a Caius, l. ſunt autē agnati, l. 7. de legit. tutor. §. 1. & 2. de leg. agna. tute. § 1. de leg. agnat. ſucceſſ. l. iuriſconſultus, §. inter agnatos, de grad. & affin. in P.
b Theoph. in §. & quinam ſunt agnati, de legit. agn. tute. lib. 1. Inſtit. tit. 15.
c l. quo tutela redit, de regu. iur. §. cùm & agnatos, de legit. patro. tute.
d l. maximum vitiū, C. de liber. præter. l. lege duodecim tabularum, de legit. hæred. C.
e l. 1. & auth. ſicut hæreditas, C. de legi. tute. §. ex his, de hæred. ab inteſt. venien. coll. 9.
f d. auth. ſicut hæreditas, §. 1. & l. legitimos, §. in legitimis, de legit. tuto. in P. l. 3. de adminiſtra. tuto. in P.
g l. tutela plerunq;, l. 16. de tutel. libr. 26. P. titu. 1.
h Ioan. Fab. in §. fin. de fiducia. tute.
i l. idem fiet, de teſtam. tute. in P.
k l. non ſolum, §. ſi libertus, de excuſat. tuto. l. ſi tutor, §. 1. de tute. & ratio. diſtrah.
l l. pen. de legit. tuto.
m l. 1. § apud hoſtes, eod. P.
n l. 3. § quæri poteſt, eod. Vlp. in titulis, titu. 11.
o l. 1. de legit. tuto. in P.
p l. ſecundum naturam, de regu. iur. l. 1. §. pro ſecūdo, de cad. tollen. libr. 6. C. titu. 50. ca. charitatem, 12. q. 2. l. 2. §. ſed cùm in ſecundam, C. de furt.
q l. quia plerunque, de legit. patron. tute.
r l. 1. de emēdat. propinq.
s Diony. Hal. libr. 2. antiq. Roman.
t Iulius Cæſar, libr. 6. commentar. bell. Gall.

τέω[a], id est, *futurus hæres pupillis ne sit tutor*. Nam præsumebat ipse proximum agnatum cui de succedendo spes insedisset, insidiaturum vitæ eius. Et sic securitati pupillorum prospexisse Solonem optimo iure tradit Alexander ab Alexandro[b]. Verùm & huic malo occurrunt leges, dum legitimos tutores cogunt satisdare rem saluam pupilli fore, imò & patronum patroníue liberos adhibita ratione patrimonij & personarum causa cognita[c].

a Diog. Laert. in 1. in Solone.
b Alex. ab Alex. libr. 6. c. 10. genial. dier.
c l. legitimos, l. 5. de legiti. tutor. P.

De legitima parentum tutela. Cap. 10.

Lib. 1. Instit. tit. 18. Lib. 3. in princ. de leg. tut. P. Vlpia. in fragm. tit. 11

1 *Legitima parentum & agnatorum tutela iuris ferè eiusdem hodiè, non olim.*
2 *Fiduciam quomodo emancipatione pater contraheret.*
3 *Emancipandi imaginariæ fictiones sublatæ.*
4 *Filiorum tutela patri est naturalis, & tolli non potest, & inibi rationes.*
5 *Tutela legitima filiorum etiam matri debita.*
6 *Mater luxuriosè viuens priuatur tutela filiorum.*
7 *Mater lege Claudia tutrix etiam fiebat, & præfertur omnibus tutoribus legitimis & datiuis, non testamentarijs, aut patri.*
8 *Auus & auia, & auia cum patre simul admittuntur in tutela nepotis.*

EXEMPLO *patronorum*, vt ait Iustinianus[d] post Vlpianum[e], *recepta est alia tutela, quæ & ipsa legitima vocatur. Nam si quis filium aut filiam, nepotem aut neptem ex filio, & deinceps impuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit*. Parentũ legitima tutela
1 easdem ferè rationes admittit, quæ agnatorum & cognatorum, hodiè videlicet: quando sublata est, quòd pertinet ad effectus patriæ potestatis & emancipationis, omnis differentia[f], vt suo loco in successionibus ab intestato dicemus Deo fauente. At non ita olim, lege 12. tab. delata tantùm agnatis non cognatis successione[g], patre emancipato filio agnato non existente, donec inuentæ sunt fictiones à Iurisconsultis venditionum, quæ adhibebantur imaginariè in emancipationibus, cùm pater contracta fiducia cum emptore filium vendidisset, emissétque, atque ita tertia emptione, veluti seruũ suum factũ manumitteret. Quo casu pro patrono habebatur[h], & legitimam eius successionem[i], & tutelam qualem patronus in seruo manumisso habet[k], sibi reseruasse cẽsebatur ex interpretatione legis 12. tab. per leges facta: alioquin naturalis pater, non nisi ex iure prætorio, ad successionẽ filij emancipati admittebatur[l]. Quod ius ciuile priscũ dicitur[m], quo vicem legitimi tantùm tutoris sustinebat in filio impubere emancipato
3 pater[n]. Sed hæc omnia antiquata sunt, & fictiones illæ, imaginariæque venditiones ab emancipationibus explosæ sunt[o]: rectáque via licitũ est parentibus filios emancipare sine ambagibus coram magistratibus. Et eadem iura nihilominus præstantur parentibus in bonis filij, eadémque tutela ex manumissione impuberis nascitur illis, quæ solẽt dari patronis in bonis libertorũ[p]. Et proinde hodiè parentum legitima dicitur tutela in filios emancipatos impuberes[q], extensione facta legis duodecim tabularũ, id est, exemplo patro-
4 norum. Sed & tutela hæc naturalis patri est filiorum, quæ nec emancipatione ciuili potest dirimi. Nec ita efficax est ciuilis ratio, vt vincat iura sanguinis[r]: aut ius cognationis naturale vllo pacto minuere possit[s], &,

Naturam expellas furcâ licet, vsque recurret.

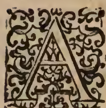
Quî enim fieri potest, vt pater desinat esse pater, etiam illo volente? quæ

d in §. 1. de legit. paren. tute. libr. 1. Instit. titu. 18.
e Vlp. l. 3. de legiti. tutor. in P.
f §. 1. 2. 3. de hæred. ab int. venien. coll. 9. titu. 1. cum simi-lib. ibi nota.
g §. 1. de Senatuscon. Tertull. § 1. de legit. agna. success.
h l. 1. in princi. & §. patrem, si à par. quis fuer. manum. in P. Vlp. in tit. tit. 11. Caius, lib. 1. Institut. titu. 6. l. liberos, §. 1. de cap. dimi. P.
i l. si ad patrem, l. 10. de suis & legit. hæred. in P. l. 2 §. obijcitur, ad Senat. Tertull.
k §. 1. de legiti. parent. tute. lib. 1. Instit. titu. 18.
l d. l. si ad patrem, & d. l. 1. §. patrem, si à par. quis fuer. manum.
m l. 2. ad Senatuscon. Tertull. & d. l. 2. §. obiicitur, eod. in P.
n Vlp. in l. 3. §. fin. de legit. tutor. in P.
o l. fin. de emanc. liber. C. §. prætereà, cùm 2. versic. seq. quib. mod. ius par. pot. sol. lib. 1. Instit. tit. 12 §. sed quia stipulationes, de fideicom. hæredit.
p d. §. prætereà, versic. & tunc, & §. prætereà, quib. mod. ius pat. po. sol. vbi exceptiones similitudinis adfert glo.
q tit. de legit. par. tut. & §. 1. de fiducia. tut.
r l. iura sanguinis, de reg. iur. in P. l. cùm in adoptiuis, C. de adoptio. l. eas, de cap. diminut.
s l. ius autem agnationis, de pact. in P.

De fiduciaria tutela. Cap. 12.

Lib. 1. Instit. tit. 19.

1 *Continuatio cap.*
Fiduciarij tutores qui, eod. & 3.
2 *Fiduciariæ tutelæ & patronorum differentia.*
3 4. *Fiduciaria tutela quare dicatur.*
5 *Frater lege duodecim tab. non erat legitimus tutor fratri emancipato, quare hodiè contrà.*

1 CCEDIT tractatio de fiduciaria tutela, velut appendix ad superiorem parentum proximè explicatam, dum in locum patris tutoris, qui emancipauit nepotes vel filios minóres, & mortuus est ante ætatem legitimam eorum, filij eius alij, si virilis sexus supersint, fiduciarij tutores filiorum suorum, nepotum videlicet à patre emancipatorum, vel fratris vel sororis, vel cæterorum efficiuntur: si modò perfectæ sint ætatis & illi [a]. Quod non
2 potest dici de tutela libertorum minorum, mortuo patrono, quæ pertinet ad filios patroni, vt ad legitimos, non vt ad fiduciarios. Et ratio diuersatis est, ex eo quòd libertus si seruus mansisset, eodẽ iure vtique remansisset apud liberos domini post mortem eius, id est eiusdem status post mortẽ ac in vita domini fuisset. At contrarium in filio, qui si in vita patris non fuisset emancipatus, tempore vitæ in eius potestate quidem fuisset, at post mortem nequaquam, nec in fratrum potestatem recideret, neque ideo in tutelam [b]. Neque ius, quod ex emancipatione filij habet parens, ad alios filios, vel successores transfert [c]: in manumissione autem serui diuersum est, qua transfertur
3 ius in liberos [d]. Vlpianus, *Qui liberum caput*, inquit [e], *mancipatum sibi, vel à parente, vel à coëmptore manumisit, per similitudinem patroni tutor efficitur, qui fiduciarius tutor appellatur.* Fiduciarij porrò hîc tutores dicuntur, habita ratione fiduciæ
4 seu fidei contractæ in emancipatione, seu pacto, quo diximus contractam fuisse fiduciam in parentum tutela. Alij referunt ad fidem, quam pater & lex habẽt fratri, propter propinquitatem sanguinis, eum fratris minoris tutelam non repudiaturum. Vtraque sententia probabilis est: cùm fiducia, & fiducia-
5 rius à fide habita dicantur [f]. Frater quidem iure antiquo erat tutor fratri legitimus, si ante mortem pater nõ emancipasset, quia agnatus proximus fratri minori [g]: at dum emancipabatur, non poterat talis esse, quia emancipatione capite minutus perdebat ius agnationis [h]: nec ad emancipati intestati successionem suî vocabantur iure ciuili, vel lege 12. tab. sed per prætorem per bonorum possessionem vnde cognati [i]. Non autem erat capitis minutio, cum morte patris quis sui iuris fiebat [k]: & ideo tunc nõ desinebat esse agnatus. Cæterùm hodiè cùm cognationis & agnationis, vt antè dixi in legitima tutela, differentiæ expunctæ sint, & fratres quoque emãcipati suis succedãt, & contrà, emancipati suis ex lege posteà introducta [l]: fratres dicimus quoque minorũ fratrum emancipatorum vidente patre post mortem eius legitimos tutores, hoc est, authoritate legum vocatos, retenta quoque ratione legis 12. tab. vt quia ad ipsos successio deferenda est, & tutela quoque perueniat [m].

a §. 1. & fin. de fiducia. tute. explicat. optime Theophil. eod. titu. lib. 1. Instit. iur. titu. 19.
b §. atqui, cùm 2. seq. de fiduci. tute.
c l. 1. §. liberos, si à par. quis fuer. manu. lib. 37. P. titul. 12.
d l. filij, l. 9. de iur. patro. cod. lib. tit. 14. l. si operarũ, l. 29. de oper. libert. libr. 38. P. titul. 1. l. vni. §. fin autem, de lati. libert. toll.
e Vlp. in titu. tit. 11.
f Iabole. in l. Seius Saturninus, l. 46. ad Senat. Trebell.
g l. tutor, ad Senatusc. Velleia. l. fin. C. de legit. tute.
h l. tutelas, de cap. diminut.
i § fin. de legit. agna. success. cum simi. lib.
k l. si filius §. fin. ad Senatuscon. Macedon.
l l. meminimus, C. de legiti. hæred.
m l. qui tutela, de regul. iur.

De datiua tutela, & de Attilianis, aliisque tutoribus. Cap. 13.

1 *Quando datiuus constituitur tutor.*
2 *Datiui non dantur tutores, quando testamentarij, vel legitimi sunt: & si dentur*

illis non excusatis, periculum non ad datos, sed ad testamentarios vel legitimos tutelæ pertinet.

3 *Tutela datiua non datur habenti aliunde tutorem.*

4 *Tutor non datur tutorem habenti, nec curatorem habenti curator.*

5 *Datiua tutela decernitur, vel petitione præcedente, vel officio iudicis, quomodo.*

6 *Mater tenetur filijs etiam naturalibus tutores petere, alioquin eis non succedit.*

7 *Tutores filijs patronorum libertus cogitur petere.*

8 *Tutores qui possint, sed non coguntur, pupillis tutores petere.*

9 *Tutores clarissimarum personarum à quibus eligi & dari possunt.*

10 *Tutores interdum petit dari & curatores creditor eorum.*

11 *Tutores non habentibus & nemine petente dantur interdum à magistratibus.*

12 *Tutores à quibus magistratibus dari possint.*

13 *Lex Attilia à quo lata, & inde tutores.*

14 *Lex Iulia & Titia de tutoribus in prouincijs dandis, qualis.*

15 *Iure ciuili nouo à quibus dantur tutores.*

16 *Tutoris datio neque imperij, neque iurisdictionis est, nec delegari potest.*

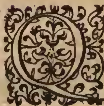
17 *Magistratus qui possunt dare tutores enumerati.*

18 *Episcopi an tutores hodiè dare possint, & quando.*

19 *Cuius territorij magistratus esse debeat, qui tutores dat, an pupilli, an tutoris, an vtriusque vel alterius.*

20 *Forma dationis tutoris, ne erretur, inquiratur de moribus & facultatibus eius, nuncietur absenti dato.*

21 *Qui tutores dari, & quibus diebus possunt.*

QVANDO nullus pupillis est tutor testamentarius vel legitimus [a], vel nemo ex testamento hæres existit [b], vel is idoneus nō est [c], qui vel si sit impeditus administrare, vel quia pendet conditio [d], sub qua datus est testamento, vel quia minor est legitimus [e], vel quia captus ab hostibus datus [f], vel mortuus vel in perpetuum relegatus [g]: tunc dari aliam oportet. Quandiu tamen testamentarij vel legitimi sunt, non possunt alij dari, nisi prius illi se excusauerint, vel reiecti fuerint [h]. Singularéque est, quod monet Ioannes Faber, vsque adeo necessariò perquirendas esse testamentarias & legitimas tutelas, & eas præcedere datiuam: vt si testamentarij vel legitimi excusati non sint, datiua à iudice nihil operetur, nec valeat, & periculum administrationis ad testamentarios, vel legitimos non excusatos pertineat, nihilominus à tempore quo pupillus eguit tutore [i]. Quod certè expressè cautum inuenio à Diocletia. & Maximia. CC. quorum verba hæc [k], *Si sororis tuæ filijs tutore legitimo patruo constituto, nec vllo excusato priuilegio, tutor datus es: cùm habenti tutorem, alium dari iura prohibeant, necessitatem administrationis ad eum pertinere, nec te datione teneri non ambigitur.* Ratióq; alia quòd ipsi velint nolint, citra iustam excusationem tutores sint, & sic in mora ex qua sciunt se datos constituuntur. Proinde hac lege non tenebitur secundum mentem Fabri, mater vel auia, si non petant tutelam, quia illis non defertur tutela, nisi velint & petant [l]. Subsidiaria itaque est hæc datiua tutela, toties exequenda, quoties nullus tutor est [m]: nam quoties is qui iam tutor est, non potest superesse tutelæ: aut munere suo fungi, non tutores, sed curatores dandi sunt. Quia tutorem habenti, tutor dari non potest [n]: sicut nec curator curatorem habenti [o]. Nisi causa cognita, necessitas cogat: vt diffusum patrimonium si sit, & amplum [p]. Daretur etiam alius tutor tutorem habenti ad tempus, si prior appellasset [q]: vel donec alius redeat, vel idoneus fiat. Bifariàm porrò datiua tutela decernitur, vel petitione præcedente, vel ex officio magistratus. In petitione, personæ quædam tutorem

Margin numbers beside the text: 1 (at "QVANDO"), 2 (at "prius illi se excusauerint"), 3 (at "velint & petant"), 4 (at "di sunt. Quia tutorem habenti").

a §. 1. de Attil. tuto.
b § sed etsi, eod. l. si nemo, l. 9 & l. si hæreditas, l. 10. de testam. tut. in P.
c l. sæpe ad alium, l. 13. de curat. furio. lib. 27. P. titu. 10.
d l. si quis sub conditione, l. 11. de testa. tut. d. §. sed etsi, de Attil. tuto.
e §. fin. de fiducia. tute. l. 1. de legiti. tuto. in P.
f d. § sed etsi, & l. 1. §. si apud hostes, de legiti. tutor.
g l. 3. C. qui peta. tuto. l. licet, l. 4. in quib. casib. tut. hab. &c. lib. 5. C. tit. 36.
h § sed etsi testamento, de Attil. tuto. l. si quis sub cōditione, l. 11. de testam. tut.
i Fab. in §. 1. de Attil. tuto.
k in l. si sororis, l. 9. qui dar. tuto. vel cur. poss. lib. 5. C. titul. 34.
l In auth. vt lice. matri & auiæ, l. 2. quādo mul. tut. off. fun. pot. C.
m vt anteà diximus.
n §. interdum, de curat. & d. l. si sororis, l. cùm iure, qui pet. tuto. C. l. licet, 4. in quib. casib. tuto. hab. &c. lib. 5. C. titu. 36.
o l. cùm semel, l. 5. de tutel. libr. 26. P. titul. 1.
p l. propter latè diffusum, l. 3. in quib. cau. tut. vel cura. hab. tuto. dat. pot. lib. 5. C. titu. 36.
q l. 2. de tutor. & cura. dat. ab ijs &c. li. 26. P. titul. 5.

torem pupillo vel minori dari tutores vel curatores tenētur iure petere: aliæ
6 quædam non tenētur, sed possunt petere, videlicet à magistratibus. Tenen-
tur primùm matres, quæ si non petierint, indignæ successione filij se faciunt [a].
Quod & in liberis earum naturalibus tantùm locum habet, quibus non
petitis eis non succedunt [b]. Verumtamen si filij iam habeant tutores alios, si
non petant, non committunt in legem [c], nec etiam si non petant illis cura-
tores: cùm puberes annis 25. sibi petere possint [d]. Et quamuis exigendum
non sit à pupillo, vt tutorem petat, vel eum conueniat [e]: tamen rectè sibi cu-
7 ratorem petit [f]. Imò si non petat & egeat, cogitur petere [g]. Item liberti
filiis patronorum petere debent tutores, alioquin negligentia vel malitia
8 omittentes, vt desertores obsequij punientur [h]. Possunt, sed non cogun-
tur petere tutores pupillis constitui, cognati, affines, amici parentum, &
educatores ipsorum puerorum [i], amita [k]: alij vix possunt, nec coguntur, vt
9 nec etiam qui à tutela excusati sunt, petere non teneantur [l]. In clarissima-
rum personarũ pupillis, nominantur & eliguntur à senatoribus tutores: & si
10 senatores eo in loco non sunt, à curialibus ciuitatis eius loci [m]. In defectum
quoque petentium, creditor petere potest, dari pupillo debitori tutores,
vt habeat cum quo experiatur [n]: si modò prius proximos rogauerit, vt pete-
11 rent, & contempserint [o]. Possunt & nullo petenre etiam à magistratu da-
12 ri [p]. Qui tamen seipsum dare non potest [q]: etsi collegam dare possit [r]. Qui
sint autem magistratus, qui dent, & qua formula dare debeant, leges variæ
præscripsere, ex quibus quædam in desuetudinem abierunt, quædam ad-
huc retinentur, aliæ quoque subrogatæ sunt. Quatuor olim leges hac de
re latæ, Attilia, Iulia, Titia, Iunia: ex quarum authoritate, non ex pro-
13 pria magistratuum iurisdictione dabantur tutores. Attilia lex fertur lata,
vel ab A. Attilio Calatino, vel à C. Attil. Regulo temporibus belli punici
primi, cum bello aduerso pluribus Romanis cæsis, complures Romæ orfa-
ni relicti fuissent. *Si cui nullus omnino tutor fuerit*, inquit Iustinianus [s], *ei da-
batur quidem in vrbe à pratore vrbano, & maiore parte tribunorum plebis tutor ex lege
Attilia.* In epitomate Vlpiani, seu in eius fragmentis dicitur, *quòd lex Attilia
iubet mulieribus pupillisue Roma, non habentibus tutores, dari à pratore, videlicet vrba-
14 na & maiore parte Tribunorum plebis, quos tutores Attilianos vocamus* [t]. Lex Iulia
& Titia in prouinciis potestatem dandi tutores præsidibus prouinciarum
concedebat [v]. Arbitror ego illas leges, habuisse illud singulare, propter au-
thoritatem eorum qui concedebant tutores, nempe prætoris vrbani, tribu-
ni, & præsidum prouinciarum, vt sine cautione exigenda, rem pupillorum
saluam fore, & sine mandato de cogendis tutoribus, possent tutores ex arbi-
trio cōstituere & cogere [x]. Vlpianus legem Iuliã ad filias restringere videtur,
dum ait, *Ex lege Iulia de maritandis ordinibus, tutorē datũ à pratore vrbis ei mulieri
virginiue, quã ex hac ipsa lege nubere oportebat, ad dotē dandã, dicēdã, promittendámue,
si legitimũ pupilla non haberet. Et posteà senatum censuisse, vt etiam in prouincijs quoq;
similiter à præsidibus earum, ex eadem causa tutores darentur* [y]. *Iunia lex* [z] *tutorem fieri
15 iubet Latino, vel Latinis impuberibus eum, qui etiam ante manumissionem, ex iure Qui-
ritium fuit.* Verùm quia istæ leges ex vsu abierunt [a], & earum habent in iure
tractationem, dicemus in summa omissa latiori de illis quæstione, repe-
tendum quod his verbis tradit Iustinianus [b], *Hoc iure vtimur, vt Romæ qui-
dem præfectus vrbi, vel prætor secundum suam iurisdictionem: in prouincijs autem
præsides ex inquisitione tutores creent, vel magistratus iussu præsidum, si non
16 sint magnæ pupilli facultates.* Tutoris datio, neque imperij est, neque iu-
risdictionis: sed ei soli competit, cui nominatim hoc dedit, vel lex, vel
senatusconsultum, vel princeps [c]. Proinde non omnes magistratus, qui impe-
rium vel iurisdictionem habent, non ideo dare tutorē posse dicuntur. Quare
quibus hæc facultas indulta, aliis mandare vel delegare non possunt [d].
Iubere tamen qui dare possunt, alios magistratus, quibus etiam conces-
sum est, vt possint dare, vt dent si maiores sunt, non dubitamus [e]. Ius

[a] l. 1. 2. 3. qui pet. tuto. eod lib. titul. 6. l. 3. & l. matris pietas, l. 6. & l. cùm à matrib', l. 8. & seq. eod. lib. 5. C. titul. 32. l. matres, & l. omnem, ad Senat. Tertull. C.
[b] l. fin. C. qui pet. tuto.
[c] l. cum iure, l. 9. C. qui pet tuto.
[d] l. matris pietas, l. 6. § 1. eod.
[e] l. 2. de tutel. in P.
[f] l. 3. §. fin. qui pet. tuto. in P.
[g] l. 3. §. pen. de tute. P. l. 1. C. qui pet. tuto.
[h] l. 2. §. liberti, eod. in P. l. 2. C. eod. tit.
[i] l. 2. qui pet. tuto. in P. l. nepotibus, l. 10. C. eod.
[k] l. amita, l. 5. C. eod.
[l] l. 3. qui pet. tuto. in P.
[m] l. 1. de tuto. & curat illustr. person. libr. 5. C. titul. 33.
[n] l. si filijs debitoris tui, C. qui pet. tuto.
[o] l. 3. §. 1. eod. titul. in P.
[p] l. 1. de iurisd. omn. iud. P. l. quod dicis, qui dat. tuto. poss.
[q] l. 4. de tuto. & curat. dat. ab his &c. in P.
[r] l. vbi absunt, l. 19. eod.
[s] §. 1. de Attil. tuto. lib. 1. Instit. tit. 20.
[t] Vlp. in titul. tit. 11.
[v] §. 1. de Attil. tuto.
[x] §. sed ex his vers. nam suprà scriptis, de Attil. tuto.
[y] Vlp. in titul. tit. 11.
[z] Idem d. tit.
[a] §. sed ex his, de Attilia. tuto.
[b] §. sed hoc iure, eo.
[c] Vlp. in l. multo, l. 6. § tutoris datio, de tute. P. l. fin. eo.
[d] l. nec mandante, l. 8. de tutor. & curat. dat. ab his in P.
[e] d. §. sed hoc iure, l. pen. de offi. procōs. in P. l. Lucius Titius, l. 47. §. cùm in testamento de administra. tuto. P. l. quod dicis, l. 6. qui dat. tuto. poss. C.

dandi tutores habebant consules [a], Antonius autem Philosophus Cæsar, primus prætorem tutelarem fecit, cùm antè à consulibus peterentur, vt dilientius de tutoribus tractaretur, teste Iulio Capitolino [b]. Vlpianus ante Iustinianum testatur, ius dandi tutores concessum fuisse omnibus magistratibus municipalibus, eósque iure vsum: dummodo daretur is, qui municipij eorum esset [c]. Item concessum consulibus, proconsulibus, & oratione Marci eorum legatis, moderatoribus prouinciarũ, eis dare qui eiusdem prouinciæ essent, vel ibi haberent domicilium [d]. Et Paulus iam responderat, *vbi absunt ex loco vbi tutor petendus, magistratus, qui tutores dare possunt, decurionibus iubere dare, dũmodo legitimè conueniant* [e]. Iustinianus postremo loco sancit, *vt nec expectata iussione præsidum, si facultates pupilli vel adulti vsque ad quingentos solidos valeant: defensores ciuitatis vnà cum religiosissimo antistite ciuitatis, vel alias publicas personas, id est, magistratus, veluti iuridicũ Alexandriæ ciuitatis, tutores vel curatores creare, cũ legitima cautela, id est periculo eorum qui recipiunt* [f], *possint*. Antistites etiã hîc Iustinian⁹ sacros, capaces notionis tutelæ & tutorũ facit, videlicet ea ratione, qua alibi [g] vult & antistitis sententia, dotes & nuptias filiorum furiosorũ & amẽtiũ definiri & statui: quia orphanorum & miserabilium personarum cura & inspectio, solicitudini episcopali iniuncta est [h], vt causa Dei. *Quia dominus custodit aduenas, pupillũ, & viduã suscipiet* [i]. At citra hanc miseriæ & necessitatis causam, hodiè forsan antistes se nõ immiscebit dationi, nisi in defectũ secularis iudicis: quo casu deuolueretur potestas ad ecclesiasticũ [k]. Exceptis locis vbi habet iurisdictionẽ tẽporalẽ, vbi proculdubio potest [l]. Vult & Iustinianus in curatoris furiosi iuramento, antistitẽ adesse in prouinciis & locis vbi est [m]. Si pupillus tamẽ sit clericus secundũ Bartolũ [n], tutor ei dari debet per iudicẽ ecclesiasticũ, non per laicũ: quia datur potissimũ tutor personæ, non bonis. Verùm laicũ dare nõ potest, quia iurisdictionis episcopi nõ est [o]: sed clericos alios vel religiosos, eósq; iure canonico [p], non ciuili [q]. Poterit & laicos nominare iudici seculari, quos subire tutelã secularis cogat: vt notant Ioan. Faber, & Angelus [r]. Cuius autẽ loci magistratus huiusmodi esse debent, qui creare 19 possint tutores, an domicilij pupilli, an facultatũ, an vtriusq;, an alieni etiam ab istis, non vnicã habes analyseos speciẽ, sed distinctione suffultã. Consentiunt quidẽ omnes, nõ nisi suæ iurisdictionis pupillis tutores per magistratus dari posse, quia lege ita expressè cautũ [s]. At quomodo iurisdictionis iudicis dicatur pupillus, non in omnibus cõsentiũt interpretes. Ergo dicendũ, si pupillus bona & domiciliũ habeat in vno municipio, vel loco alio, proculdubiò iudex eius loci tutorẽ dat; si in altero loco moretur, & alibi domiciliũ habet, iudex vtriusq; loci potest dare [t]. *Si tamen*, inquit Ioan. Faber [v], *alter alterũ præuenerit, præuentione cessat potestas alterius iudicis: quod si de præuentione non constat, vel concursu se impedient, nisi cõueniant* [x]. Vel, quod Faber sequitur, quilibet in iurisdictione sui iudicis administrabit [y]. Si tamẽ in vna prouincia bona, & originis domiciliũ in alia tantùm, aut ibi etiam bona habeat: tunc qui est datus in loco domicilij, vbiq; poterit administrare. Siue datus fuerit à testatore, quod caret dubio, siue à iudice [z]: nisi datus se excuset de bonis extra prouinciam tractãdis, quo casu rectè eius loci iudex prospiciet de tutore [a]. Quod si pupillus in aliqua prouincia moretur, & in alia habeat domiciliũ originis & bona iudex qui cognoscit in loco vbi moratur, debet hanc quæstionem reiicere tractandam ad locum domicilij [b]. Bartolus tamen dixit pupillũ, etsi iudicio careat, posse sibi constituere & eligere domicilium aliquo in loco, vt possit ita habere tutorem [c]. Sic Azo tradit, pupillum extra domicilium existentem, cùm litem mouere alibi, vbi est desiderat, posse ratione eius litis, & ad illam legitimè tractandam, petere ibi sibi tutorem dari [d]. Similiter si pupillus alicubi conueniatur, iudex coram quo vocatus est, etsi is iudex secundum ea quæ diximus extra domicilium non sit idoneus, eius rei tamen ratione potest tutorem dare [e]. Quia ratione litis, videtur res fori sui

a d. §. sed ex his.
b Iul. Capito. in vita Anto. Philos.
c Vlp. l. ius dandi, l. 3. & l. vbi, l. 19. §. fin. de tuto. & curat. dat. ab his &c. P. l. 1. de magistrat. conueniẽ. Cice. in Verrius.
d l. 1. de tuto. dat. ab his.
e l. vbi absunt, l. 19. de tuto. & cur. dat. ab his P.
f §. nos autem, de Attili. tuto. Nouel. 15.
g in l. tam dementis, l. 2. t. de episc. aud. lib. 1. C. titu. 7.
h l. 1. eod. C.
i Psal. 145.
k c. ex tenore, & c. licet, de for. compet.
l c. si duobus, de appell.
m l. fin. §. sed cùm antiquitas, & §. in prouincijs, de curat. furio. libr. 5. C. titu. 70.
n Bart. in l. 1. de tut. dat. ab his &c.
o auth. statuimus, de episc. & cler.
p ca. peruenit, 86. distinct.
q auth. presbyteros, de episcop. & cler.
r Ioan. Fab. in § 1. nume. 4. & ibi Ang. Aretinus, in nume. 30. de Attil. tuto.
s l. neque à præside, l. 5. qui dar. tut. vel curat. poss. lib. 5. C. tit. 34. l. 1. §. fi. de tuto. dat. ab his, in P.
t l. 1. vbi pet. tuto. C. l. pupillo, & l. 1. §. 1. de tuto. & cura. dat. ab his, in P.
v Ioan. Fab. in §. 1. de Attil. tuto. num. 3.
x l. duo sunt Titij, de testa. tute.
y l. 2. C. de testa. tut.
z l. 2. de excus. tuto. C. § datus, eod. ap. Iustin.
a l. non solùm, §. qui testamento, & l. propter §. licet, & l. iurisperitos §. cũ oriũdus, de excusa. tutor. l. magis puto §. illud, de reb. eor. qui sub tut. in P.
b l. vnic. vbi pet. tutor. C. arg. l. cùm vnus, §. is qui, de bon. auth. iud. possid. in P. & eorum quæ notãtur à glo. in l. hæres absens. §. 2. de iudic. in P.
c Bart. in l. 5. de tutor. & curat. dat. ab his.
d Azo, in l. 1. qui pet. tuto. C. in Summa.
e l. fin. §. 1. & ibi interp. de adminis. tuto. lib. 5. C. titul. 37. Bart. in d. l. 1. de tuto. & curat.

ſui eſſe : quibus enim iuriſdictio permittitur negotij , his & omnia per-
miſſa cenſentur, ſine quibus expediri non poſſet [a] . Néue continentia
cauſæ diuidatur [b] , aut lis protrahatur [c] . Et ita plenè intelligimus iuridi-
cos prouinciarum, poſſe tutorem in eo caſu dare ſubditis alterius iuriſdi-
ctioni, ſi ad eos lis deuoluta ſit, & ita ratione conſequentiæ. Nam aliter
non poſſunt, inquit Faber, Seneſcalli ſubditis baronum dare, niſi in de-
fectum & negligentiam illorum [d] . In comitiis Auguſtæ Vindelicorum
anno 1548. [e] ſub Carolo 5. Cæſare ſtatutum eſt, ne ſinguli tutores vel cura-
tores, ſiue teſtamentarij ſiue legitimi, datiui vel ordinati iudicialiter, ſe
tutelæ adminiſtrationi ingerant , niſi à magiſtratu ipſis anteà decreta &
commiſſa fuerit. Et vt poſteà teneantur de bonis omnibus mobilibus &
immobilibus, creditis, debitis, literis, & regiſtris inuentarium confice-
re : & iurare quòd pupillorum ac minorum ſuorum rebus, ac bonis perſo-
20 níſque eorum, fidam & honeſtam cuſtodiam adhibebunt. In petitione tu-
toris, ad quam ſecuta datio, ſi erratum in facto ſit, non valet datio [f] . An-
te dationem inquiſitio facienda eſt [g] , vt diximus: dehinc, ſi abſens detur
tutor vel curator, dare operam debet , vt nunciatio ei fiat intra triginta
dies [h] . Nam ab ea denunciatione incipiunt currere tempora 50. dierum
excuſationibus conceſſorum [i] . Poſteà ſatiſdatio exigenda ante admini-
21 ſtrationem, vt diximus in officio tutoris. Qui autem dari poſſint tutores à
magiſtratibus, ſatis apparere arbitror ex his, quæ diximus proprio capite an-
teà. Porrò omni die tutor dari poteſt [k] .

a l.2.de iuriſd.om.iudi.in P.l.fin. de offic. eius cui mand. eſt iuriſd.in P.
b l.nulli, C. de iudic.
c d.l.fin §.1.de adminiſt.tuto, C.
d Fab.in §.1.nume.6. de Attil.tuto.
e in politia Germaniæ habita in his comitijs, art.31.
f l.tutor, l. 10. de tutor.& curat.dat.ab his, in P.
g §. ſed hoc iure vtimur, de Attil.tuto. l.2.& 5.l. in confirmando, & ſeq. de confirm.tuto.
h l.fin.de tuto. & cura.dat.&c.in P.
i l.ſcire, §. quinquaginta, & § oportet, de excuſ.tuto.
k l.nec mandante, l. 8.§. dari tutor, de tutor. & curat.dat, &c.in P.

De tutoribus honorariis, & notitiæ cauſa datis. Cap. 14.

1 Tutorum alia diuiſio.
2 Honorarij tutores qui, & quando tutelæ onere tenentur, & eorum officium.
3 Notitiæ cauſa tutor datus quis, periculum, & officium.

1 NTER tutores quidam ſunt, quibus adminiſtratio tutelæ conceditur, alij qui honorarij dicuntur, alij qui notitiæ cauſa dati dicuntur [l] . De his qui adminiſtrant, vel adminiſtrare debent, potior eſt & præcipua in hoc tutelarum tractatu quæſtio. Et de his dictum iam eſt. Honorarij tutores ſunt , qui non gerunt tutelam, ſed adduntur gerentibus, vt ſua authoritate eos in defenſione pupillorum iuuent, & negligentes accuſent : dati vel à teſtatore, vel à iudice , qui tamen immunes à periculo tutelæ non ſunt [m] . Ita tamen ſi excuſſis facultatibus tutorum qui malè adminiſtrarunt , ipſi non ſoluendo inuenti ſunt , etſi malè adminiſtrantes non fecerint ſuſpectos, ob negligentiam videlicet: cùm illorum munus ſit obſeruare actus tutorum gerentium , & ſæpè ab illis rationem exigere , & ſolicitè curare qualiter conuerſentur : & ſi pecunia ſit, curare vt deponatur ad prædiorum comparationem [n] . Horum quoque authoritate rectè à pupillo negotia geruntur [o] . Non tamen is dicetur honoris cauſa datus, qui ita datus eſt, vt rationes ab aliis gerentibus acciperet [p] : aliud enim eſt

l Vlpia. in l. quod ſi fortè, l. 14. §. 1. de ſolutio. lib.48. P. titul.3.
m l. ſi quis tutor, §. quod ergo, de ritu nupt.in P.
n l.3.de adminiſt.tuto.lib.26.P.titu.7.
o l.pupillum, de acq. hæred. l. quod ſi fortè, §.fin.de ſolutio.
p Papin.in l. iure noſtro, l.26. §. honoris, de teſta.tute.

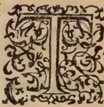
rationem ab aliquo exposcere, nam hoc tantummodo honoris est videlicet, audire quid, & quomodo gesserint tutores, & consilium illis dare in faciendo: aliud rationes accipere, hoc est, gesti monumenta & actus, & subductionem calculi, & ratiocinia penes se habere, vnde hîc gestio quædam est, & administratio. Non autem quando rationem tantùm exigunt generaliter diligẽtiæ. Notitiæ causa datus dicitur tutor, is qui ad instruẽdos con- 3
tutores, scilicet de rebus & negotiis testatoris vel pupilli, datur: cui & soli potest, quia & hîc vt & honorarius si velint, administrare possunt, nisi interdictũ sit nominatim [a]. Et hîc etiã notitię causa datus, perinde in omnibus administrationis & accessionis iure conueniri potest, atque cæteri tutores, qui eodem testamento dati sunt [b].

a d.l. quod si fortè §. sunt quidam, & §. qui notitiæ causa, de solutio.
b l. quæro, l. 32. §. 1. de testam. tute. in P. l. 1. de peric. tuto. lib. 5. C. titu. 38.

Quibus modis tutela finiatur. Cap. 15.

Lib. 1. Instit. tit. 22. Lib. 5. C. tit. 60.

1 Pupillorum vel tutoris voluntate tutela non finitur, sed aliis modis.
2 Tutela finitur pubertate pupilli, & pubertas quomodo probetur.
3 Tutela secundò finitur capitis minutione tutoris, & 5.
3 4 Capitis minutio quid, & quotuplex, quídue maxima, media, & minima.
5 Capitis minutio pupilli etiam minima soluit tutelam.
6 Tutela tertiò soluitur morte naturali pupilli, vel tutoris.
7 Tutela quartò soluitur tempore tutori constituto.
Tutores dari possunt ad certum tempus, ex certo tempore, & sub conditione.
8 Tutela finitur quintò remotione tutoris suspecti.

TVTELA non finitur ex voluntate pupillorum [c], sed aliis 1
modis lege & moribus introductis: vel habita ratione personæ tutorum, vel minorum, vel administrationis. Neque etiã sola voluntas tutoris se tutela abdicantis sufficit, nisi quo oportet modo fiat [d]. Finitur itaque tutela, pubertate ad- 2
ueniente pupillorum [e]. Quæ olim probabatur ex natiuitatis scriptura, & aliis legitimis probationibus [f]; & per inspectionem nudati corporis, quæ tamen formula hodiè hîc improbata est, vt turpis: & definita ætas 12. annorum fœminis, 14. masculis, pro pubertate constituenda [g]. Se- 3
cundò finitur tutela, capitis diminutione tutoris, per quam libertas aut ciuitas amittitur [h]. Ita hîc caput aut status personæ est [i], qui habet in se libertatem, ciuitatem, & familiam: & capitis minutio, status huius prioris in aliũ commutatio [k], vel status huius ademptio. Itaque minutio capitis triplex [l]. 4
Maxima, si ciuitas aut libertas adimatur [m]: vt si quis seruus pœnæ fiat atrocitate sententiæ, vt damnatus ad bestias [n], & potissimum quando sententia vita adimitur [o]. Nam hodiè alioquin nemo benè natus, ex sententia exilij vel deportationis seruus pœnæ non fit [p]. Nisi ingrati liberti reuocentur in seruitutem [q], vel liberi ad pretium participandum venundari se passi sint [r]: nam hi capitis maximam minutionem patiuntur [s]. Minor capitis minutio vel media est, quando ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur: vt si aqua & igni interdictum alicui, vel si quis deportetur [t]. Minima est, cùm libertas & ciuitas retinetur quidem, sed status mutatur; vt si alterius iuris seu potestatis quis fiat, veluti arrogatione & adoptione [v], aut emancipatione. Et ita vt ait Ausonius [x],

c l. 2. C. quan. tut. vel cura. esse desi.
d l. legatus Cæsaris, de offi. præsid. in P.
e §. quib. mod. tut. finit. li. 1. Insti. tit. 22. l. fin. C. quan. tut. vel cur. &c. libr. 5. titu. 60.
f l. 2. de excusat. tutor.
g d. l. fin. d. tit. quan. tut. §. 1. quib. mod. tut. finit. l. 4. de rit. nupt. l. qua ætate, de testam. Macrob. libr. 1. in Som. Scipio. cap. 6.
h §. sed & capitis minutione, quib. mo. tut. finit. ap. Iustin.
i §. seruus autem, de cap. diminut. ap. Iustinia.
k §. 1. eod. l. 2. eod. in P.
l l. fin. eod.
m §. maxima, eod.
n l. aut damnum §. 2. de pœn. in P.
o l. q vltimo supplicio, l. 29. de pœn. in P.
p auth. sed hodiè, de don. int. vir. & vxo.
q l. 2. de liber. & eo. lib. C.
r Diximus in seruis, ex tit. quib. ad lib. procl. non lic.
s d. §. 1. de cap. diminutio.
t d. §. 1.
v l. 3. eod. §. minima, eod. ap. Iustinia.
x Ausonius, in Gryphis.

Triplex

Triplex libertas, capitísque minutio triplex.

Vocat autem capitis minutionẽ Cicero [a], ademptionẽ de capite. Et ciuẽ in-
demnatum integri esse capitis dixit [b]. Agnationis ius cùm obtinebat in tu-
telis, capitis minutione tollebatur: & ideo & tutela ex lege duodecim ta-
bularum corruebat, etiam ob minimam [c]. Hodiè quando ex nouis legi-
bus legitima tutela deferatur iure cognationis, ideo semper tutela non pe-
rimitur ex omni minima capitis minutione tutoris [d]: quia cognationis ius
non soluitur minima minutione, soluitur autem maxima & media, quòd
5 pertinet ad iura successionis & tutelarum [e]. Pupilli pupillæúe omnis capitis
minutio etiam minima, tollit omnes tutelas [f]. Si tutor quoque in ado-
ptionem se dederit, perit legitima tutela eius, non aliæ [g]. Ad seruitutem
6 pertinet capi ab hostibus, ideo & eo casu finitur tutela [h]. Finitur tertiò tu-
tela, naturali morte tutorum vel pupillorum [i]. Verùm morte tutoris legi-
timi, tutela legitima in eius liberos, si idonei sint, transferri videtur: non
7 autem aliæ tutelæ, testamentaria vel datiua [k]. Quartò, ad tempus, vel sub
conditione constituto tutore, tutela elapso tempore, vel cedente die peri-
mitur [l]. Receptum enim est tutores dari posse ad certum tempus, vel ex
8 certo tempore, vel sub conditione [m]. Finitur & quintò tutela, quando tu-
tores remouentur vt suspecti [n]. Sed hæc hactenus de tutoribus seorsum.
De curatoribus nunc agamus. Porrò de actionibus quæ pro tutela & cura
dantur, posteà sequente libro, Deo fauente, in fine tractabimus.

a Cic. in Verrem.
b Cic. in Pisonem.
c § sed agnationis, de legit. agnat. tute.
d l. tutelas, l. 7. de cap. diminut. l. 4. C, de legi. tut.
e §. fin. de cap. diminut. §. sed & capitis, quib. mod. tute. finit. l. 1. C. de hæred. instit. l. 1. in fine, ad Tertull. P, d. §. sed & capitis,
f & § item finitur, quib. mod. tut. finit. l. si atrogati, de tutel. in P. l. fi. C. de autho. præst. l. legitimam tutelam, de legiti. tutor. P.
g d. §. sed & capitis, l. tutelas, de capit. diminut. P.
h §. itẽ finitur, quib. mod. tut. finit.
i § simili modo, qb, mod. tut. finit.
k l. tutela vt plerũque, de tutel. P.
l §. sed & si, vers. præterea, & §. peu. qb. mod. tute. esse desi.
m §. ad certum, qui testam. tuto. dar. poss.
n §. fin. quib. mo. tute. finit.

Libri duodecimi finis.

DE

DE CVRATORIBVS, ET CVRA EORVM,

LIBER XIII.

De differentia & conuenientia tutelæ, & curæ,& quot species curæ. Cap. 1.

1 Tutor gerens finita tutela tenetur, vt negotiorum gestor.
2 Cura quid,& quomodo differat à tutela: quòd hæc præcipuè bonorum, tutela personarum.
3 Curæ & tutelæ conformitas.
4 Curæ & tutelæ differentiæ.
5 Curatorum species, pupillorum, minorum, furiosorum &c.
6 Communia omnibus curatoribus, satisdatio, inuentarij confectio, possunt vt suspecti remoueri, personalia gerunt munera.

POSTQVAM in suam tutelam peruenit minor, 1
desinit officio suo fungi tutor, neque amplius talis
dicitur: etsi in administratione sua perseueret
tunc, non tutelæ actione, sed negotiorum gestorum
Iulius Paulus teneri eum pupillo respōdit [a]. Exemplo eius, qui pro tutore vel curatore
minoris se gessit [b]. Sequitur autem tutelam cu- 2
ra, quia cura est tutela bonorum potissimùm, &
per consequentiam personarum: vt tutela præcipuè
personarum, & per consequentiam bonorum [c]. In multisque conueniunt, & ferè omnia quæ de tutoribus pupillo-
rum dicta sunt, in curatoribus minorum locum habent [d]. Et tituli qui de 3
tutoribus pollicentur tractationem, adiungunt & curatores: vt in epigraphe, *de administratione tutorum vel curatorum*: *de tutoribus & curatoribus datis ab ijs* &c. *de excusatione tutor. vel curato. cum similib.* Dantur & ab iisdem magistratibus curatores, à quibus tutores [e], excepta causa testamenti [f]: quamuis & in testamento datus confirmetur per inquisitionem [g]. Quinimo & sæpè simul sint, & cùm habenti tutorem tutor superaddi non possit, curator tutelæ
iungitur [h]. Differunt tamen in paucis, & proinde seorsum curæ singularia 4
nobis tractanda sunt. Nam vt dixi proximè, tutor testamento datur, curator non vtique sine confirmatione. Secundò, tutor inuitis datur: curator minimè, præterquàm in litem [i]. Tutor tertiò rebus omnibus & vniuersis tantùm pupilli datur [k]: curator & vniuersis, & singulis dari potest [l]. Quartò, tutor principaliter personis datur: curator rebus [m]. Quintò, maior potestas tutoris, quàm curatoris [n]. Sextò, tutores in negotiis contrahendis interponunt authoritatem: curatores tantùm consensum [o]. Non eget enim
approba

a Iul. Paul. libr. 1. recept. sentent. titul. 4. cap. 1.
b Idem vbi sup. c. 8.
c l. sciendum, l. 20. de rit. nupt. in P. l. in copulandis, l. 8. C. de nupt. l. consilio, 7. de cura. furio. C.
d l. 1. de administra. tuto. l. si tutori, C. eod.
e § 1. de curat.
f l. pen. §. fin. de testam. tute.
g l. de creationibus, de episc. aud. C.
h §. interdum, de curato. l. 1. 2. 5. in qb. cau. tut. hab. cur. dar. poss. libr. 5. C. titu. 36.
i §. item inuiti, de curato. l. 3. §. pen. de tutel. in P.
k §. datus, de excus. tuto.
l §. 1. de curator.
m l. sciendum, de rit. nup. l. cùm plures, l. 12. § 3. de admi. nist. tuto. in P. l. in copulandis. C. de nupt.
n d. l. in copulandis.
o l. cùm in vna, l. 17. §. 1. de appellatio. & relat. in P. rub. de autho. tuto. & cōsen. curato. in P.

approbatione personæ minor, qui legitimam habere dicitur, dum in suam venit tutelam. Sed eget consensu ratione conseruationis rerum curatoris necessariò, ad instar authoritatis, si alienet, non autem si quærat, quia sine curatore rectè contrahit, & se obligat [a], & ducit vxorem, & nubit [b]. Persona enim libera est à potestate aliena, bona nequaquam. Etsi deceptis contrahentibus iura per restitutionem subueniant in integrum [c]. Sextò finitur tutela, vt diximus, 12. annorum in fœminis, in masculis 14. spatio [d]: at cura
5 eorum 25. tantùm anno [e]. Generaliter curator accedere potest, & dari omnibus, qui rebus suis superesse non possunt [f]. Et proinde quia plura sunt, quæ impediunt aliquem suis superesse rebus, vel rectè eas tractare, curatorũ, ratione subiectorum plures erunt positiones: sed ratione constitutionis curatorum, duæ species adferuntur ab Vlpiano [g], vt alij sint legitimi, alij honorarij seu datiui. Legitimi, qui ex lege 12. tab. dantur: honorarij, qui à prætore constituuntur. Omnes, si perpendamus morem, datiui. Itaque omnes curatores nota quadam personarum sic distinguo. Curatores esse pupillorũ, minorum 25. an. mutorum, furiosorum, prodigorum, ventris, bonorum, &
6 actorum, & reipub. Dicemus de singulis. At interim annota in summa, generaliter omnibus commune esse, vt satisdent, nisi ex causa remittatur satisdatio, iurẽtque coram magistratu, rem pupilli saluam fore ex fidéque gesturos, & ad vtilitatem sibi commissorum. Inuentarium faciant [h]. Item hos omnes vt suspectos remoueri posse, si causa subsit [i]. Dehinc, quòd omnes istæ curæ, vt tutelæ, sunt personalia munera; quia corporibus cum labore & solicitudine animi ac vigilantia principaliter præstantur [k].

De curatoribus pupillorum. Cap. 2.

In quib. caus. tuto. vel curat. haben. tut. vel curat. dar. pot. lib. 5. C. tit. 36.

1 *Casus, quibus pupillo habenti tutorem, curator ratione bonorum, vel litium adiungitur.*

2 *Curator pupillo datur, excusato eius tutore ad tempus.*

1 PVPILLIS curatores accedunt, non ratione personæ, sed ratione bonorum, negotiorum, vel litium [l]: vt si pupillo expediat agere contra tutorem, vel alium curatorem [m], alio cõtutore non existente [n]. Si legitimus tutor non sit idoneus [o], ob egestatem, aut dignitatem, aut diffusum pupilli patrimo-
2 nium [p]. Idem in dato à magistratu, vel testamento [q]. Item loco tutoris, qui ad tempus tantùm excusatur, interim datur tantùm curator, veluti ob legationem, vel aliam iustam causam [r]; si enim in perpetuum excusatur, esset tutor dandus [s]. Datur itaque ægro tutore existente [t], vel furente per interualla [v], vel adhuc minore existente 25. annor. [x] Item in casu l. ex sententia, l. 29. de testam. tutel. in P. in eo qui sibi tutelam in testamento scripsit.

a l. puberes, l. 101. de verbo. oblig.
b d. l. sciendum, de rit. nupt.
c tit. de minor. 25. an. P. tit. de rest. i. m. no. C.
d l. fin. quan. tuto. esse desi. C. § 1. quib. mod. tut. finit.
e § 1. de curator.
f l. his qui in ea causa, de tuto. & cur. dat. &c. in P.
g Vlp. in titul. tit. 12.
h l. fin. §. sed cùm antiquitas, & auth. quo, de municip. & § ex inuentario, de cura. fur. C. §. pen. vt ij qui oblig. perh. se habe. res mino. in auth.
i l. 3. §. non tantùm, & §. si curator ventri, de susp. tutor. lib. 26. P. titu. 10.
k l. 1. §. illud tenendum, & § æquæ, de muner. & honor. lib. 50. P. titu. 4.
l l. 3. §. pen. & fin. de tut. in P.
m §. interdum, & §. pen. de curato. §. fin. de autho. tuto. l. 1. 2. 3. de in lit. dan. tuto. libr. 5. C. titu. 44.
n l. duobus, l. 25. de testam. tut in P.
o d. § interdum.
p l. fin. in quib. cau. tut. hab. tut. da. pos. C. l. quoties, 9. de admi. tuto. l. pro latis. l. 6. de susp. tutor. l. solet, 13. de tute. l. testamento, 21. de excus. tuto.
q l. si tutor, 9. de susp. tutor. § item si testamẽto, de curat.
r l. 1. & 2. in quib. cau. tuto. hab. &c. C. §. item loco tutorum, de curat. §. item qui reip. causa, de excusat. tuto. l. tutor, 22. eod. in P. l. in omnem, 15. de tuto. & curat. ab ijs &c. in P.
s d. l. in omnem, l. quæstionum, 12. de tutel. P. l. 2. in quib. cau. tuto. hab. &c. C.
t l. non solùm, l. 12. §. fi. de excus. tuto.
v l. Modestinus, l. idẽ Vlpia. l. 14. de excus. tuto. P.
x d. l. non solùm §. si libertus.

De

De curatoribus minorum 25. annorum. Caput. 3.

Lib.1.Instit.tit.23.

1 Curatores inuitis non dantur minoribus, nisi in litem, & ratio. & 4.
2 Curatores dantur vsque ad 25. an. quare. & 3.
3 Contra minores 25. annorum non currunt præscriptiones.
4 Curatores olim non dati minoribus, nisi luxuriosis, & prodigis, & cum infamia ex lege Lectoria: hodiè omnibus minoribus. Lex Lectoria, eod.
5 Curator minorum satisdat, inuentarium conficit, iurat rem minoris saluam fore.
6 Minor sine curatore gerens læsus restituitur.
Restituere in integrum quid.

VRATORES dantur tantùm minoribus 25. an. si ipsi deside- 1
rent, & illis volentibus, nec inuitis [a]: si tamen in lite moniti noluit eligere, inuitis datur [b], cùm aliter non possint esse in iudicio [c]. *Masculi*, inquit Iustinianus [d], *puberes & fœminæ viri-* 2
potentes vsque ad 25. annum completum curatores accipiunt. Quia licèt puberes sint, tamen eius ætatis sunt, vt sua negotia tueri non possint. Dicitur & hæc ætas minorum imperfecta, ratione consilij & experientiæ rerum [e]. Et proinde præscriptiones contra minores tempore eius ætatis, quæ 3
olim rescindebantur restitutione, neque hodiè currunt, vel fiunt [f]. Nec prius robustam ætatem vel animi vim dicitur minor adeptus, quàm ad vigesimumquintum peruenerit [g]. Olim curatorem dare minoribus non expres- 4
sa causa, infamiam quandam habere videbatur, quòd esset suspicio prodigalitatis in minore: vnde nec inuitis dari voluerunt, & nisi postulantibus illis, etsi interdicta illis fuisset bonorum suorum libera administratio. Donec M. Antonius Philosophus Cæsar, de curatoribus cùm anteà non nisi ex lege Lectoria [h], vel propter lasciuiam, vel propter dementiam darentur, ita statuit, vt omnes adulti curatores acciperent non redditis causis, vt author Iulius Capitolinus [i]. Curatorum omnium & tutorum generale est, satis- 5
dare demptis quibusdam, de quibus suo loco: & sacramentum præbere omnia ex fide & vtilitate minorum & pupillorum gerendi, inuentariúmque conficere [k]. Si quando contingat minores 25. ann. negotia gerere sine 6
curatore, & illos restituendos esse æquum visum est [l]. Restituere, est in pristinum statum reponere [m]. Videamus itaque de restitutione hac pauca.

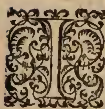
a §. item inuiti, de curat. l. si impuberi §. pen. de tuto. & curat. dat. &c. l. fin. de his qui ven. ęta. impetra.
b l. 1. qui pet. tuto. C. d. §. item inuiti.
c l. 2. qui legiti. perso. stan. in Iudic. hab. C.
d §. 1. de curato. l. 1. & l. 3. §. minores, de minorib. in P.
e l. fin. in quib. cau. in integ. resti. non est nece.
f d. l. fin.
g l. si maritus §. lex Iulia, ad l. Iul. de adult. in P.
h de lege Lectoria, quæ fiebat iudiciũ rei priuatæ, adolescente aut furioso circunscripto, agit Cicero, 3. de Diuinat. & 3. Officio.
i Iul. Capito. in vita M. Anto. philos.
k l. fin §. sed cùm antiquitas, & auth. quod nunc, & §. ex inuentario, de curat. furio. C. §. pen. vt ij q oblig. perh. se hab. res mino. &c. in auth. coll. 6. const. 7.
l l. 1. de minor. 25. an.
m l. restituere. de verbo. signific. l. 1. de sent. pass. & restit. C. l. 3. §. restituas, ne quid in lo. pub. in P. l. videamus, in 2. §. in Fabiana, de vsur. in P.

De restitutione in integrum minorum. Caput 4.

De rest. in integ. lib. 4. P. tit. 1. De minorib. eod. lib. tit. 4. De in inte. rest. mi. lib. 2. C. tit. 22. Lib. 1. Decretal. tit. 41. Lib. 1. Sex. tit. 21. Clement. lib. 1. tit. 11.

1 Restitutione in integrum infans non eget, quare.
2 Minores ex quibus causis restituuntur in integrum.

3 *Restituuntur minores læsi ob ignorantiam legum ciuilium, non naturalium, & ob imprudentiam ætatis.*
4 *In restitutione in integrum consideratur primùm, vt immodica sit læsio.*
5 *Minores in delictis quando restituantur.*
6 *Minores errantes, non fallentes restituuntur.*
7 *Minores non restituuntur ex læsione casu adueniente.*
8 *Restitutio non datur, si alio remedio ordinario læsis subueniri possit.*
9 *Restitutio in integrum non datur contra patrem, vel patronos.*
10 *Restitutioni in integrum minor iuramento rectè renunciat contrahendo.*
11 *Restitutio non competit de gesto, post impetrationem veniæ ætatis.*
12 *Restitutio in integrum repeti non potest.*
13 *Restitutus minor quæ ipse accipit, restituit.*
14 *Restitutionem non petit qui maior factus, negotium in minori ætate factum ratum habuit.*
15 *Restitutionis nomen quàm latè pateat, & à quo magistratu fiat remissiuè.*
16 *Restituuntur in integrum non tantùm minores læsi, sed & alij certis de causis.*
17 *Restitutiones impetrantur à cancellaria, & examinantur apud iudices regios.*

1 INTER priuilegia personalia, ætatis quoque est consideratio,
per quã infans cõsilij innocentia excusatur [a]: & hic restitutio-
2 ne in integrũ non eget, cùm ipso iure tutus sit. At qui maiores
septennio sunt, infantiam excedentes [b], quousque ætatem 25.
annorum impleant, vtuntur restitutione in integrum: si quid
malè gesserint: aut si omiserint emolumentum, quod acqui-
rere potuissent: aut perdiderint quod habuerũt: vel si obligauerint se impru-
denter oneri, quod illis recusare licuit: cæteris rectè gestis, ratis, & probatis [c].
3 Subuenitur autem eis læsis ex duplici capite, vel propter legum ignorantiam
ciuilium, & propter imprudentiam ætatis. Non autem si quid aduersus
leges naturæ commiserint, vel deliquerint; tunc enim negatur illis ætatis
4 beneficium [d]. Obseruanda itaque erunt in restitutione minorũ hæc, & alia
quæ in epitomen redigo. primùm, vt læsus sit minor grauiter: nam ob modi-
5 cum damnum, ad restitutionem non recurritur [e] 2. Non restituatur minor in
delictis, nisi quatenus leuanda est pœna, ne iuxta maiorum pœnam punia-
6 tur [f]: aut nisi delictum sit quod ex culpa procedat [g] 3. Minores errantes, non
7 fallentes restituuntur [h] 4. Minores restituuntur, si ex inconsulta sua facili-
tate lædantur: non si casu, qui & prouidentibus contingere potuit [i]. Nam
8 is minor qui iure communi vtitur, non videtur circumscriptus [k] 5. Cir
cumscriptis minoribus dolo alterius non datur restitutio [l]: quia expeditam
habent actionem de dolo: & proinde hoc remedium extraordinarium &
subsidiarium cessat [m]. Vnde aliud 6. axioma colligendum, Non dari restitu-
tionem in integrum, quando subueniri aliquo alio remedio ordinario mino-
9 ribus potest [n] 7. Minor non petit restitutionem in integrum contra patrem,
10 aut patronos [o] 8. Non auditur minor restitutionem petens, si contrahendo
11 restitutionem eiurauit solemni iuramento [p] 9. Nec si impetrauerit ante gestũ
12 veniam ætatis [q]. Vel 10. si eadem de re ante restitutionem postulauerit: quia
13 restitutio in integrum repeti non potest [r] 11. Quando minor in integrũ resti-
14 tui desiderat, debet & ipse quæ ex negotio accepit omnia restituere [s] 12. Non
potest postulare restitutionẽ in integrum negotij in minori ætate gesti, is qui
ad maiorẽ ætatem veniens ratũ illud habuerit [t]. Sunt & plures cõgestæ causæ
ab Oldendorpio in tractatu de iure singulari, cur aliquãdo minores 25. annis
15 nõ restituãtur. Porrò quàm latè pateat restitutionis significatio, & an omnes
magistratus possint restituere, tradit idem Oldendorpius in sexta classe, cum
quo videndus Zazius, & Azo in summa, tit. ex quib. caus. maio. in integ.

a l. quod infans, de rei vend. in P. l. infans, ad l. Corn. de sicar.
b l. si infanti, C. de iur. deliber.
c l. non omnia, & l. quod si minor §. non semper, de minor. 25. an. in P.
d l. etiam, de minor. in P. l. penul. de in integ. restitut.
e l. scio, l. 4. de restit. in integ. in P.
f l. auxilium, de minor. c. 1. & 2. de delict. puero.
g l. 1. si aduers. delict. C.
h l. 2. si minor se maior. dixer. C.
i l. verum § sciendũ, de minor. 25. an.
k l. fin. de in integ. restit. maior. 25. an. C.
l l. fin. C. de restitut. in integ.
m l. in causæ, 2. de minor. 25. an.
n d. l. in causæ, & l. sancimus, in quib. cau. in integ. restit. non est nece. tit. si aduers. vsucap.
o l. 2. qui & aduers. quos C.
p auth. sacramenta, si aduers. vendit. C.
q l. 2. de his qui ven. æta. impetr. C.
r l. 1. C. si sæpi. in integ. restitut. fuerit postul. C.
s titul. de reputatio. C.
t l. 1. si mai. fact. alie- na. rat. hab.

restituantur. Etenim non minorum tantùm 25. an. restitutio est, quorum tu- 16
telam prætor accipit ob ætatem, cuius consilium fragile, & multorum insidiis
expositum [a]. nam hoc rarum est ante hanc ætatem sapere:

Scilicet ingenium, & rerum prudentia velox
Ante pilos venit, dicenda, tacendáque calles [b].

Sed etiam prætor lapsos & circumscriptos restituebat alios, & eis opem ferebat [c], siue metu [d], siue calliditate [e], siue absentia iusta & necessaria reipub [f]. siue dolo malo [g], siue per status mutationem [h], aut iustum errorem incidissent in captionem. Quando autẽ & istis denegetur restitutio in integrum, consule Oldendorpium [i]. In Gallia minores & alij læsi, restitutionis 17
petunt codicillos ab officina æquitatis seu cãcellaria principis, quibus mandatur iudicibus regiis tantùm, non aliis [k]: vt si iusta & vera causa videatur, restitutio fiat, & rescindantur contractus, vel nulli declarentur [l]. Adimitúrq; notio harum restitutionum iudicibus minoribus & clientelaribus dominorũ locorũ, itẽ & ecclesiasticis, nisi agatur de læsione permutationis beneficiorũ [m]: in qua adhuc si de possessione cõtendatur, rectè senescalcus cognoscet.

a l. 1. de minorib. 25. an. in P.
b Persius, Saty. 4.
c l. 1 de restit. in integ. in P.
d l. 1. de eo quod met. cau.
e l. 1. de dol. malo, in P.
f l. absentia, de reg. iur. l. 1. ex quib. cau. maio. in P. l. Pannonius Auitus, de acq. hæred. in P. l. quia absente, C. de procur. l. cùm quidam, de acquir. hæred. in P. tit. ex quib. cau. maio. C. & l. si quid, de restitut. milit.
g l. item ij, ex quib. cau. maio, l. ignorare, C. de restitut. mili. videlicet qui non suæ vtilitatis causa absint, l. reipublicæ causa. ex quib. cau. maio. P. l. qui libera legatione, de legat. in P. l. non vero, ex quib. caus. maio. in P.
h l. 2. de restit. in integr. P. l. pertinet, de cap. minu. in P.
i Oldendorp. in opusculo de iure & æquitate.
k Boër. q. 247. nu. 16.
l Imbert. lib. 1. Institut. forens.
m Pap. lib. 1. Rhapso. aresto. tit. 4. ar. 9.

De curatore mente captorum & furiosorum. Cap. 5.

Lib. 27. P. tit. 10. Lib. 5. C. tit. 70. §. furiosi, de curator. ap. Iustin.

1 *Insanorum species variæ.*
2 *Phreneticorum distinctiones.*
3 *Insaniæ genus triste, paraphrenesis ex atra bili.*
4 *Mania & amentia quid, & vnde.*
Maniæ & amentiæ differentia, eod.
5 *Lethargia quid.*
6 *Maniæ furoris differentia cum insania.*
7 *Stultitia quid.*
8 *Atræ bilis insaniæ species quomodo generentur.*
Phrenesis & lethargi causæ, & locus generationis, eod.
9 *Fatuitatis & stultitiæ generatio & causa.*
10 *Meltides & Amphistides insignes stulti.*
11 *Corabus stultus fluctus metiebatur.*
12 *Fatuorum & stultorum diuisio & gradus.*
13 *Insani bacchantes fanatici.*
14 *Furor alius continuus, alius cum interuallis.*
15 *Furoris interualla vel inumbrationes vnde fiant.*
16 *Dementis, seu mente capti, & furiosi differentia.*
Amentes sunt pueri, & ebrij, eod.
17 *Furiosi amentes cuiuscunque gradus sint, pupillis in gerendis negotijs comparati, pro absentibus habiti præsentes, cæci ad negotia.*
18 *Aiacis, Athamatis, & Aganes stultissimus furor, melancholicus, cæcus.*
19 *Fatui & stulti iudicio carent, vt imperiti.*
20 *Fatuus Abydij, quem pœnitebat sanum factum.*
21 *Thrasila mente captus mirificè stultitia sua delectatus potius, quàm sanitate.*
22 *Furiosus in agnatorum tutela iure 12. tab.*
23 *Curator furiosi tueri debet eius corpus, patrimonium, & salutem.*
24 *Furioso ferè in omnibus exemplo pupilli prospectum est, in substitutione, bonis, persona &c.*
25 *Furioso non datur curator nisi causa cognita, num verè furiosus.*
26 *Furorem & insaniam simularunt Vlysses, Dauid, Solon, Brutus.*

27 *Furioso*

27 *Furioso pater, & filius patri esse curator potest, & de alijs personis, qui esse curatores furiosi, vel ei petere possunt.*
28 *Curator furioso filio testamento dari potest à patre qui non satisdat, iurat tamen, & inuentarum facit.*
29 *Curatores à quibus magistratibus dantur furiosis.*
30 *Curator furiosæ vxori non datur maritus.*
31 *Furiosum curans extraneus, monitis proximis, & negligentibus eius successor fit.*
32 *Mutis curatores dantur.*
33 *Cura furiosi finitur cessante furore.*
34 *Furoris diuini breuis annotatio, & diuisio ethnicorum.*
35 *Curator furiosi conuenitur negotiorum gestorum actione, non tutelæ.*

INSANI & amentes suis rebus vix superesse, saltem non sem-
1 per possunt: ij autem in multiplici differentia sunt [a]. Phrene-
2 tici quippe quidã sunt, qui in dementia esse incipiunt, & ægri, quodammodo adhuc sapiunt: tamen & vanis imaginibus infestantur. Quidã perfectè phrenetici, quibus mens illis imaginibus addita est. Horúmque aliqui hilares, alij tristes sunt, alij facilius continentur, & verbis tantùm desipiunt, alij consurgunt, & violenter quædam manu faciunt, hósque furor vrget. Causatur phrenesis, ex a-
3 postemate calido in quibusdam existente pelliculis cerebri. Aliud genus insaniæ, quod in tristitia consistit, quam videtur atrabilis contrahere: aliqui dicunt paraphrenesin, cuius causa est in apostemate existente in stomacho,
4 vel in matrice mulieris, quibus purgatis desinere potest. Tertium genus insaniæ eorum qui mente constant, sed imaginibus falluntur, & eorum qui mente desipiunt quoque cum imaginibus falsis. Mania vel amentia, læsio interioris partis cerebri est, quæ priuat imaginationem. Cæterùm amentia interiorem partem cerebri lædit: mania autem mediam cellulam offendit,
5 priuátque rationem, sicut amentia imaginationem. His addi potest lethar-
6 gia, quæ est apostema in posteriore parte capitis generatum, quod inducit omnium obliuionem [b]. Latini furorem maniam dicere videntur, diuturniorem mentis alienationem, cúmque sic furorem ab insania distinguit Cicero [c], *Insaniam*, inquit, *censuerunt inconstantiam sanitate vacantem, quæ tamẽ tueri posset officium, & vitæ cõmunem cultum, atque vsitatum: furorem autem rati sunt mentis ad omnia cæcitatem. Quod cùm maius esse videatur quàm insania, tamen eiusmodi est, vt furor in sapientem cadere possit, non insania.* Insaniam pro phrenesi accipit. Mi-
7 nor est istis nec ita nociua, stultitia, quæ & μωρία ἐυήθεια, imprudentia. *Atra bilis,*
8 inquit Galenus [d], *vbi in ipso cerebri corpore abundat, eam insaniæ speciẽ, quam Græci vocant melancholiam, inducit. Quemadmodum alter atræ bilis succus, qui præassata flaua bile nascitur, ferina gignit deliramenta, modò cum febre, modò absque illa, in cerebri corpore abundans. Atque ob hanc causam phrenetis nonnunquam est mitior, vbi à pallida bile ortum traxit: nonnunquam vehementior, vbi flaua bilis eam peperit.* Quod & rectè distinguit Hippocrates [e]. Et rursum Galenus ait [f], alibi, phrenetin gigni à bilioso humore, & in tenui meminge & septo transuerso. Lethar-
9 gum autem à pituitoso humore & in cerebro. Stultitiam porrò & obliuionem, affectus cerebri ex frigore ortos, tradit, quibus functio eius perit [g]. Et de fatuo sic loquitur alibi [h], *rationem animæ vim in cerebro, virilem irascibilémque in corde: appetitoriam denique in iecinore sitam esse, nemini non persuasum existimo. Id quod vel ex vulgarium sermone discere licet. Fatuum si quidem aiunt carere cerebro, timido & pusillanimi corde esse. Tityo autem fingunt cor erosum ab aquila. At verò quemadmodum, si ratio lædatur sæpe numero contingit lædi memoriam: sic si memoria vitietur, ratio ipsa quodammodo labefactatur, vtpote actionis vtriusque noxa procedente, ab eadem dispositione, quæ vbi vehementius, intenditur, simul cum memoria ratio, quoque*

a de quib. vide Celsum, lib. 3. c. 18.
b Vitalis de Furno, lib. de conseru. bona valetud. c. 69. sed & latius Hippocra. lib. de furo. quem tamen negat Galenus Hippocratis esse. Multa de his Aristot. lib. problema. sectio. 30.
c Cic. 3. Tuscul.
d Galen. de loc. affect. lib. 3. c. 3. plura de symptom. cau. 2. lib.
e Hippoc. in fragm. libelli de insania, maniáue.
f Galen. libr. 4. de caus. pulsuum, & libr. 6. Aphoris. aphor. 56.
g Gale. lib. 2. de sym pto. caus.
h Idem, lib. 3. de loc. affect. cap. 2.

omnino deperditur. Ac talis quidem affectio stultitia vocatur. Et paulò post, *intellectus amissio, stultitia est.* Vnde magna habita iniuria raka, id est, fatuum vocare, vt reus si gehennæ seu damnationis æternæ, qui hoc nomine proximum interpellat[a]. *Furiosi*, inquit Iustinianus[b], *testamentum non faciunt, quia mente carent*[c]: nec velle creduntur[d]. Zeno omnes stultos insanire dicebat, neque enim prudentes esse, verùm & peræqualem insaniæ omnia stultitiam gerere; neque cum iis litigandum[e]. Siquidem, vt ait Salomon, expedit magis vrsæ occurrere raptis fœtibus, quàm fatuo confidenti sibi in stultitia[f]. 10 Fatui inter ridiculos habentur, furiosi inter nocentes: veluti in prouerbio Suidas[g] explicat γελοιότερον μελτίδυ, stolidius Meltide. Scribit enim à comicis Meltidem, vt fatuum exagitatum, sicut & Amphistidem quem tradunt magno labore, vsque ad quinque numerate didicisse, & vltrà progredi nō potuisse: & sponsam suam attingere non fuisse ausum, veritum ne à puella apud matrem accusaretur: ignorasséque Amphistidem, num ex vtroque parente natus fuisset. Refert & de Coræbo[h], eum ista stultum, vt fluctus metiretur. 11

12 Horum fatuorum, & stultorum tres gradus ego constituo: primum in illis, qui simpliciter fatui sunt, & temerè prout in mentem venit, de omnibus iudicant sine discretione, & arrogantia[i]. Secundum, in illis, qui cùm fatui sunt, tamen se sapientes arbitrantur: & hòrum infinitus est numerus, vt ait Salomon[k]. *Et via stulti recta est in oculis eius*[l]. Et vereor ne, si oporteret curatores illis dare, paucos fore qui curatoris munere fungi possint. Tertium constituo in illis, qui cùm stulti sint, insigniter latéque ebiberint ex flumine Cesco vrbis Siciliæ, quod ἄνυς dicitur[m], tamen alios stultos putant, séque solos sapientes[n]: minimam nec scintillam mentis habentes, nec se nec alios cognoscentes. Et cùm nihil norint, omnia tamen superbè iudicant. Et dum vitant ita stulti vitia, in contraria currunt. Insanabiles certè cùm non sentiant morbum, nec erubescant vt priores. Sed ne diutius 13 philosophemur à diuerticulo ad iurisconsultorum redeamus rationes. Vlpianus, *Si vitium corporis vsque ad animum penetrat*, inquit[o], *fortè si propter febrem quidam loquantur aliena, vel per vicos more insanorum deridenda loquantur redhiberi huiusmodi venditos, vt morbosos & vitiosos posse*. Idémque[p], fanaticos, qui circa fana bacchantur, inter furiosos annumerat: & eos qui responsa reddunt, quasi dementes etiam si per luxuriam faciant, & tamen non tales haberi si desierint. Marcellus Iurisconsultus[q], furorem diuidit in 14 eum, qui habet continuam mentis alienationem; & in eum, qui habet dilucida interualla, quibus quis sensu sanior est. Vlpianus in furioso tantummodo voluntatis reliquias, non voluntatem dixit manere[r]. Dubitarunt autem antiqui, num in iudiciis seu dilucidis interuallis haberet voluntatem furiosus, donec Iustinianus habere sua constitutione declarauit[s]. Quamuis hîc cautè negotiandum censeam, cùm non omnis remissio furoris intensi tollat furorem, vt rectè mihi videtur exprimere Celsus iurisconsultum ait[t], *Si furioso, quem sanæ mentis existimabas, eo forte quòd in conspectu inumbratæ quietis fuerit constitutus, rem tradideris, licèt ille non fuerit adeptus possessionem, tu possidere desinis: quamuis verum sit à rabie eum quiescere, tamen à morbo non est liberatus, quandiu fomenta & causæ morbi in eo perseuerant*. Quies autem 15 inumbratur per pituitam, quæ placatos reddit secundum Hippocratem[v]. Atque furiosorum sic quidam atra bili per totum corpus diffusa agitantur, quibusdam autem certis spatiis recurrit. Vnde illi perpetua rabie & inquietis motibus diuexantur: isti interualla furoris habent, inducias & intermissionem. Iustinianus inter mente captum seu dementem, & fu- 16 riosum longam esse differentiam tradit: verumtamē & quæ de mente capto inducta sunt, id est, de stulto seu fatuo, eadem & in furioso statuenda[x]. Insani, amentes vel dementes sunt & mente carent, quia in illis mens vagatur: quemadmodum & in pueris & ebriis, qui & amentes sunt, vt ait Aristo

a Idem, d. l. 3. c. 3.
b Matth. 5. can. finali 55. distin.
c §. itē furiosi, quib. non est permi. fac. testa. libr. 2. Institu. tit. 12. l. furiosum, l. 9. qui testam. fac. poss. C. l. 2. de inoff. fic. testám. in P.
d l. furiosi, 40. de regul. iur.
e Diog. Laërt. in 7. in Zenone.
f Prouerb. 17. 6. Ecclesi. 22.
g Suid. in illis verbis.
h Idem in Corœbo.
i Prouerb. cap. 12. & 13. c. ecclesiasti. 21. ecclesiastes 10. c. pen. de eo quod met. cau. Quod fatuus sine sale insulsus, non prudens, vide Archid. in ca. legimus. 93. distin. & in ca. Constantinopolitanæ, 22. distin. vbi ab stulto, veluti ab arrogante fatuo videtur separare.
k Ecclesiastes 1.
l Prouerb. 12. & 26.
m Suid. in ver. Cesco.
n contra c. ne inuentaris, de constitut.
o l. ob quæ vitia, l. 4. de ædil. edict. libr. 21. P. titu. 1.
p Vlp. in l. 1. eod. vbi pulchre plura de his lymphaticis, quæ ibi vide.
q Marcel. in l. diuus, l. 14. de off. præl. lib. 1. P. titu. 19. idē in l. si cùm dotem §. si maritus, sol. matrim. P.
r Vlp. l. patre furioso, l. 8. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. lib. 1. P. titul. 7.
s l. furiosum, l. 9. qui testa. fac. poss. libr. 6 C. titu. 22.
t Celsus, in l. quod meo, l. 18. § si furioso, de acqui possess. lib. 41. P. tit. 2.
v Hippo. lib. de furo.
x l. si furiosi parētes, l. 25. de nup. C. lib. 5. titu. 4. l. iam dementis, l. 21. de epi scop. aud. lib. 1. C. titu. 7.

18 Aristoteles [a]. Vt nullum etiam negotium contrahere possint, nec per se soli,
nec cum alio [b], & sæpè custodia egent [c]: & pupillis comparati, quoad igno-
rantiam & cognitionem negotiorum & requisitam authoritatem tutoris vel
curatoris [d]. Imò & isti furiosi pro absentibus præsentes habentur [e]: Quia, vt
18 ait Cicero [f], furor, est mentis ad omnia cæcitas. Itaque phrenetici melancho-
lici in multis hallucinantur, & mente imbecilles: vt Aiax iratus in Græcos
furens gregem porcorum necauit, putans eos esse Græcos, & Agamemno-
nem & Vlyssem [g]. Athamas & Agaue putabant animalia bruta esse liberos
19 proprios, furore perciti: vt Orestes sororem esse matrem. In fatuis & stultis
pariter obseruandum est, iudicium illis deficere, & ferè omnia ex arbitrio
sibi iusta persuadere, vt solent imperiti, de quibus Terentius [h]:

Homine imperito nunquam quicquam iniustius,
Qui nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.

Et fuerunt, vt sunt plures stolidi & fatui, qui malint in mentis errore & stul-
20 titia degere, quàm resipiscere. Qualis ille, de quo meminit Aristoteles [i],
in Abydo Asiæ, qui ad Amphytheatrũ iens exultabat, & manus percutiebat
lætabundus, ac si ludus illi placuisset, cùm tamen ibi nemo luderet: quiue
posteà resipiscens iurabat se nunquam iucundiorẽ fuisse, quàm cùm mente
21 captus fuisset. Huic similis fuit quidam Thrasila mente captus, qui verè pu-
tabat, vt author Athenæus [k], omnes naues appellantes portum Pyreum
suas esse, eásque numerabat, & iubebat nautis abire, & gaudebat illis redeun-
tibus: & is etiam, dum sanus factus est, iurauit medico melius tunc fuisse
sibi & iucundius, cùm mente captus erat. Meminit Horatius [l] cuiusdam
hominis apud Argos existentis eiusdem morbi, his verbis,

Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragœdos
In vacuo lætus sessor, plausórque theatro,
Cætera qui vitæ seruaret munia recto
More, bonus sanè vicinus, amabilis hospes,
Comis in vxorem, posset qui ignoscere seruis,
Et signo læso non insanire lagenæ:
Posset qui rupem, & puteum vitare patentem.
Hic vbi cognatorum opibus curísque refectus,
Expulit helleboro morbum bilémque meraco,
Et redit ad sese: pol me occidistis amici,
Non seruastis, ait: cui sic extorta voluptas,
Et demptus per vim mentis gratissimus error.

22 Proinde lege 12. tabul. iubetur furiosos eorúmque pecuniam esse in agnato-
rũ tutela seu curatione, donec sanitatẽ receperint [m]; Cõpleta videlicet legi-
23 tima ætate pupillari [n]. Huius consilio & opera curatoris, tuendum non solũ
patrimonium, sed & corpus & salus furiosi [o]; exemplo tutoris, qui non tan-
tùm rebus pupilli, sed etiam moribus præponitur [p]. Interest enim reipub.
ne quis re sua malè vtatur. Quod & furiosis curatorem quoque cum mise-
ria dandum esse suasit [q]. Et ita in mente captis nominatim Iustinia. sanciit [r].
Et Caius in fatuis [s]. Nã & istis exemplo pupillorũ substitutiones fiunt pupil-
lares, ideo dictæ exemplares [t]. Et oratione Seueri Cæsaris, constitutiones
quæ vetabant distrahi sine decreto res minorum, ad res quoque furiosorum
productæ sunt [v]. Quod si furioso habenti intermissionẽ morbi, curator datus
sit, perpetua erit cura eius, etsi intercepta & interpolata sit administratio [x].
Octauius Cæsar rectorem solitus erat apponere, ætate paruis, aut mente
lapsis, donec adolescerent vel resipiscerent [y]. Et quia causa istius curæ est
furor, obseruare prætorem, inquit Vlpianus [z], oportebit, ne cui temerè citra

a Aristo. problem. sectio. 30. q. 11.
b l. in contrahendis, l. 5. de reg. iur. in P.
c l. Diuus, de offi. præsid.
d l. pupill. l. si furi potest, de acq. hæred.
e l. si vnus §. filiosa. de iniur. in P.
f Cic. 3. Tusculan.
g Sophoc. in Aia. in Astigopho, Homerus.
h Terent. Adelph. act. 1. sc. 2.
i Aristot. libr. de mirabil.
k Athenæ.
l Horat. libr. 2. epistol. epist. 2.
m Vlp. in titul. tit. 12. & in l. 1. de curat. fur. in P. §. furiosi, de curat. Cice. 3. Tuscul.
n l. 1. C. de curat. furio.
o Caius, in l. cõsilio, l. 7. de curat. furio. & alijs perl. da. in P.
p Paul. l. cùm plures, l. 13. §. cùm tutor, de administr. tuto.
q Valer. Max. libr. 8. cap. 6.
r §. sed & mente captis, de curator.
s l. 2. de postul. libr. 3. P. titu. 1.
t l. humanitatis Intuitu, l. 9. de impub. & alijs substit, lib. 6 C. titul. 26. l. cùm furiose, l. 7. de curat. furio. l. ex facto, de vulga. in P.
v l. 2. de curat. furio. C. l. fin. eod. titul. in P.
x l. cùm alijs, l. 6. C. eod.
y Sueto. in Augusto. cap. 48.
z Vlp. in l. obseruare, l. 6 de curat. furio. vel prod. dand.

causæ cognitionem, plenissimum curatorē det. Quoniam plerique vel furorē, vel dementiam fingunt, quò magis curatore accepto onera detrectent. Cu- 26
ius rei, sunt propemodū infinita apud bonos authores exempla relata: veluti de Vlysse fertur, qui cùm omnium haberetur sapientissimus, tamen insaniam simulauit, ne ad bellum proficisceretur, cuius tamen astum Palamedes detexit, obiiciendo aranti Telemachum filium, quem ne læderet pater, Vlysses aratrum suspendit [a]. Simulauit stultitiā Dauid coram Agide rege, ne ab illo malè reciperetur, & supplicium vt de hoste sumeret [b]. Solon, ne vel tacendo reipub. parùm consuleret, vel consulendo sibi noceret de repetenda Salamine, subitam dementiam sibi simulauit, cuius prætextu, non dicturus modò prohibita, sed & facturus erat [c]. Satis enim omnes exploratum habent, quòd furor commotionis tempore, iustum putat omne quod facit [d]. Iunius etiam dictus ἠλίθιος Brutus, quòd commodè stultitiam simulauerit; alioquin enim prudentissimus & eleganter institutus, quòd videret Tullio occiso, patrem quoque & fratrem suum à Tarquinio Superbo occisum, sibíque vereretur. Quod ei successit: etenim Tarquinius verè non fictè stultū existimans, acceptis eius omnibus facultatibus, cōuersari eum cū liberis suis patiebatur, non vt cognatū, sed vt ridiculis factis, verbísque oblectamēto esset adolescentibus, quemadmodū solent veri fatui [e]. Constare itaque debet primùm de furore, posteà eligendi curatores, qui lege 12. tab. iis fatuis & furiosis agnati & gentiles primùm dati sunt ex probationibus, de quibus agit Iason in l. furiosum, vers. verùm quia furor, qui testam. fac. poss. C. Deinceps alij quàm gentiles 27
& ab aliis legibus & per alios magistratus, quàm lex 12 tab. statueret. Itaque datur curator & pater filio furioso si emancipatus, alioquin enim sufficiens curator dicitur ex patria potestate [f]. Item & prætor non dubitabit filium patri furioso curatorem dare, si tamen probus sit [g]. Et furiosæ matris curatio ad filium quoque pertinet. Pietas enim parentibus, etsi inæqualis est eorum potestas, æqualis debetur [h]. Ad matrem tamen furiosi filij vel filiæ non pertinet iure defensio, vel bonorum administratio [i]. Petere & patri curatorem dari filius potest, si esse nolit [k]. Sunt & fratres fratrum & sororum furiosorum curatores, qui ad furiosorum successionem vocantur [l].
Dari & potest testamento patris filio furioso curator, exemplo testamentarij 28
tutoris, qui non tenetur satisdare, paterno testimonio sufficiente: sed iurare omnia se ex fide gesturum, & ad vtilitatem furiosi, & ideo omnia inuentario concludere debere certum est [m]. Dantur & à præsidibus prouinciarum [n], 29
& proconsulibus [o]. Et si pupillus est clara persona, à senatu [p], & à prætore cum disquisitione personæ [q], cum satisdatione, & iuramento, & inuentarij confectione rerum furiosi [r], deficiētibus agnatis: vel ex arbitrio magistratus aliis hoc modo etiam cura furiosi & prodigi decernitur [s]. Virum tamen 30
vxori mente captæ curatorem dari non oportet [t]. Facta est facultas cuique 31
extraneo etiam curandi furiosorū personas, idque inde lucrantur, vt si liberos furiosorum vel alios successuros cum attestatione missa moueant, vt eos curent, illisque negligentibus in domum suam receperint, & necessaria procurauerint, sint eius successores legitimi [v]. Dantur & mutis curatores [x]. 32
Finitur cura furiosorum, vbi omnino resipuerint furiosi [y]. Sciens prudénsque 33
prætermisi in hac furoris quæstione, ea quæ de diuino furore quidam tra- 34
dunt, & de quadruplici eius specie, poëtico, mysteriali, vaticinio, amatorio affectu [z]. Nam illos furores ethnicos non possum alio nomine dicere, quàm insanos, & qui si perseuerent, ad gentiles relegari debeant. Nam qui ponunt furorem duplicem, alterum ab humanis morbis, alterum ex alienatione mentis diuina, quasi quis extra vitæ constitutionem consuetam rapitur [a]: rectè diuidunt, si furorem diuinum pro diuina contemplatione accipiant, & impetu mentis, quæ se extra humana extollit. Sed gentiles

a Cic. 3. Officio.
b 1. Reg. cap. 21.
c Diog. Laërt. in 1. in Solo. & Plutar. in eod.
d can. illa, 11. q. 3.
e Dio. Halic. in 4.
f l. fin. C. de curat. furio.
g l. 2. eod. in P. l. 1. §. fin. eod. l. ijs qui, de tuto. & cur. dat. ab ijs &c. P.
h l. furiosæ matris, l. 4. de cura. furio. in P.
i l. cùm repudiante, l. 4. C. eod.
k l. 3. eod. C.
l l. ne lucrum, l. 5. eod.
m l. fin. §. sed cùm antiquitas, & seq. eod. C. l. pen. eo. P.
n d. § sed cùm antiquitas.
o l. 2. de curat. furio. in P.
p Caius, l. curator, l. 5. eod. l. fin § sed si quidem nobilis, C. eod.
q d. §. sed si quidem.
r l. consilio §. 1. eod. in P. l. fin. §. sed cùm antiquitas, & § 3. & inuētario, C. eo.
s Marc. l. ab agnato, l. 12. & Paul. l. sæpe ad alium, l. 13. de cura furio. in P.
t l. virum, l. 14. eod. in P.
v auth. liberi furiosi, C. de episc. aud. §. si quis de prædictis parentibus, vt cùm de appell. cog. in authen.
x l. 1. § æquè, de numer. & honor, libr. 50. P. tit. 4.
y l. fin. de curat. furio. P. l. cùm aliis, C. eod.
z de quibus Plato, in Io. & ibi Marsil. Ficin. & Plato, in Phædro.
a Idem in Phædro, vel de Pulchro.

gentiles illam diuinam extasim, in putidos suos dæmones & effectus conuertentes, Apollinis, Dionysij, Musarum, & Veneris, parùm sani mihi videntur, & egere curatoribus, vt pigeat de illorum nęniis hîc inter seria disputare. Cum curatore furiosi, non tutelæ, sed negotiorum gestorum actio est, quæ competit etiam dum negotia gerit [a].

a l. 4. §. fin. de tutel. & ratio. distrah. in P.

De curatore prodigi. Cap. 6.

Lib. 27. P. tit. 10.

1 *Prodigi sermonibus sapientes, sed reipsa furiosi.*
2 *Prodigus quis dicatur.*
Liberalis quis. eod.
3. 4. *Prodigo interdici bonis primùm & curator dari debet, & à quibus, & qui dantur.*
4 *Prodigus ante interdictionem bonorum validè contrahit & alienat. posteà minimè, nec vltima voluntate quidem.*
Interdictionis bonorum formula.
5 *Interdici bonis meretrici, & luxuriosè viuenti potest. & 6.*
6 *Tutor datus Senatori luxuriosè viuenti à Tiberio.*
7 *Prodigo filio habenti filios pater testamento rectè curatorem dat.*
8 *Interdici bonis non potest negligenter res suas curanti, vt prodigo.*
9 *Sophocles studijs vacans negligebat res suas, nec tamen ideo vituperatus.*
10 *Prodigus quando potest reuocare contractus ante interdictionem factos.*
11 *Cura prodigi finitur sanis moribus.*

1 AFFINIS tractationi furiosorum, est cura prodigorum: Nam prodigi parum mentis suæ compotes sunt, & specie quidem & verbis sapientes, agentes reipsa furiosi. Ita enim Pius, vt ait Vlpianus [b], matris querelam de filiis prodigis admisit, vt curatorem accipiant, in hæc verba. *Non est nouum, quosdam etsi mentis suæ videbantur ex sermonibus compotes esse, tamen sic tractare patrimonia ad se pertinentia, vt nisi subueniatur eis, deducantur in egestatem. Eligendus itaque erit, qui eos consilio regat. Nam æquum est prospicere nos etiam ijs, qui, quòd ad bona ipsa pertinet, furiosum faciunt exitum. Et perinde itaque illis, ac furiosis interdictum est, ne se obligare sine curatore possint* [c].
2 Prodigus est, qui neque finem, neque tempus expensarum habet, & bona sua dilacerando & dissipando profundit [d]. Cicero [e] ait duo esse genera largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales. Prodigi, qui epulis & visceirationibus, & gladiatorũ muneribus, ludorũ venationúmque apparatu, pecunias effundunt in eas res, quarum memoriã aut breuem, aut omnino nullam sunt relicturi. Liberales, qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienum suscipiunt amicorum, aut in filiarum collocatione adiuuant, aut opitulantur, vel in re quærenda vel augenda. Aristoteles [f] duo extrema vitiosa liberalitatis ponit, vnum in tenacitate seu auaritia, quæ non impendit vbi & quando oportet: alterum in prodigalitate, quæ vbi non decet, & plura quàm deceat, & vbi non deceat, expendit.
3 Quando dicendus quis prodigus, recurrendum est ad id quod vulgò solet fieri [g], & ad modum, quo vicini eius communiter solent pecunias suas dispensare, & similes eius loci vel dignitatis. Et si quis excedere iudici visus sit, ei interdicere bonis, vt prodigo potest. Interest au-

b in l. his qui in ea causa, l. 12. §. 1. de tuto. & cur. dat. ab his, &c. lib. 26. P. titul. 5.
c l. is cui bonis, de verb. oblig. in P.
d l. 1. de cura. furio. P.
e Cic. 2. Officio.
f Aristot. lib. 1. Magno. Moral. c. 24.
g vt in l. sciendum, l. 19. §. illud, de ædic. in P.

tem reipub. iis interdici citò, & curatores dari, ne re sua malè vtantur[a].
Proinde huiusmodi prodigis primùm moribus, posteà lege 12. tab. & à præ- 4
tore & aliis dehinc magistratibus, dati sunt curatores, licet maioribus 25.
annis, primò agnati, & alij subinde[b]. Sed in primis bonis interdicitur per
magistratum prodigo, ne possit de rebus suis contrahendo disponere[c], nec
etiam vltima voluntate[d], post interdictionem: ante namque potest. Et pro-
digus etiam talis manifestè ante interdictionem, potest efficaciter bona sua
alienare[e]. Docet id & formula, qua interdictio fiebat, quam refert his
verbis Iulius Paulus[f]; *Moribus*, inquit, *per prætorem interdicitur bonis hoc modo; Quando bona tibi paterna habita, quæ nequitia tua disperdis, liberósque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi, ea re commercio interdico.* Huius ordinis est persona, 5
quæ luxuriosè viuit, cui vt meretrici, bonis interdici potest[g]. Et luxurio-
sè viuenti, id est, nimium splendidè & more nepotum perditorum: quia ho-
nestus modus sequendus est, non immoderata cuiusque luxuria[h]. Adoles-
cens qui in luxuriam vel meretrices profundit pecunias, similis ei est, qui
perdit[i]. Et Tiberius Cæsar Senatori cuidam luxuriosè viuenti, tutorem, 6
quasi pupillus esset, dedit[k], Solùm olim lege Lectoria curatores da-
bantur, vel propter lasciuiam, vel propter dementiam, ante M. Antoni-
ni Philosophi edictum, quo ad alios minores datio prorogata est[l]. Ex
luxuriosa conflatur egestas rei familiaris: hinc nefaria consilia, vt ait de Ca-
tilina Florus[m], & Sallustius[n]. Plautus[o] facit luxuriam inopiæ matrem. Sic
Claudianus[p],

Et luxus populator opum, cui semper adhærens,
Infelix humili gressu comitatur egestas.

Et proinde isti ex lege 12. tab. erant quoque sub potestate agnatorum, & pa-
truûm: quod ex Horatio[q] quoque constat, dum ait,

Miserarum est, neque amori dare ludum,
Neque dulci mala vino lauere, aut ex-
animari metuentis patruæ verbera linguæ.

Atque idem Persius exprimit[r],

-et nucibus facimus quæcunque relictis,
Cùm sapimus patruos, tunc tunc ignoscite: nolo.

Dat & pater efficaciter curatorem prodigo filio in testamento, & eius vo- 7
luntatem sequi debet magistratus, vtique si filius prodigus habeat filios: ali-
ter enim, nisi ex causa alia interdicit[s]. Negligenter rem suam curare, quã- 8
uis censoriæ notæ olim esset, obnoxiam tamen non habet bonorum inter-
dictionem; nec qui negligens est, prodigus dici potest. Sicut in Sopho- 9
cle Tragœdiarum scriptore iudicatum, quum liberatus fuit à filiorum con-
trouersia, qui ei dari tutores seu curatores postulabant, quòd studiis vacãs,
rem familiarem segniter curaret, vt ait Cicero[t]. Curator prodigi, si ante 10
interdictionem is prodigus notorius fuisset, & contraxerit, potest post in-
terdictionem aduersus illos contractus restitui in integrum, si iustam cau-
sam alleget, vt quia minor[v]. Finitur cura prodigorum ipso iure, si sanos 11
mores receperint[x].

a Val. Max. lib. 3. c. 5. l. 2. de ijs qui sunt sui vel al. iur. in P.
b l. 1. de cura. furio. §. furiosi quoque, de curator.
c l. is cui bonis, de verb. oblig. P. l. Iulianus, 10. de curat. furio. in P.
d §. præterea, quib. non est perm. fac. testa.
e glo. in d. l. is cui, & in l. 1. de cura. fur. & in l. furiosum, de reg. iur. Et hæc est communis opinio secũdum Iasonem, in d. l. is cui, col. 3. pro qua facit à cõtra. sensu, l. Iulianus, de curat. furio. in P. in l. si curatorem habẽs, in verb. cui à prætore interdictum sit, de in integ. restit. minor. text. in c. veritatis, de do. & contu.
f Iul. Paul. libr. 3. recep. sent. titul. 5.
g l. & mulieri, l. 15. de cura. furio. in P.
h l. ex damni infecti stipulatione, de dam. inf. P.
i l. si verò non remunerandi, l. 12. §. si adolescens, mand. lib. 16. P. tit. 1.
k Dion Cassius, libr. 57.
l Iul. Capit. in vita Antonini.
m Flo. lib. 4. Epito. capit. 1.
n Salust. de bell. Catil. in princ.
o Plau. in princ. Trinum.
p Claud. 1. in Rufinum.
q Hor. lib. 3. Carmi. ode 12.
r Pers. Saty. 1.
s l. si furioso, 16. de curat. furio. in P.
t Cice. 1. de senectu.
v glo. in l. patri pro filio, de minor. in P. l. 1. & l. nec non, ex quib. cau. maio.
x l. 1. §. pen. de curat. furio. in P.

De curatore ventris. Cap. 7.

1 *Ventris curator, non tutor à magistratu datur.*
2 *Curator ventris & cum inquisitione, & sine ea datur.*
3 *Curatorum ventris & bonorum, cum curatoribus minorum, furiosorum, & prodigorum differentia.*

Cura

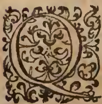
1 VRATOR ventri datur mulieris, id est, eius nomine, qui in vtero matris est, qui alitur alimentis præbitis matri. Et vẽtri quidem ita tutor à magistratu dari non potest, curator tamen potest [a]; quia persona eius qui in vtero est, satis sub tutela matris est, quia & pars viscerum eius & portio censetur [b]. At curator bonis necessarius est, vt conseruentur nascituro, qui, quòd pertinet ad suum commodum, pro nato habetur [c]. Interdúmque curator alius ventris est, ad alimenta videlicet præbenda matri,
2 quæ fert partum, & ita nutrit: & alius qui bona administrat [d]. Datur curator ventri, vel sine inquisitione, & tunc is non satisdat: aut cum inquisi-
3 tione, & satisdat [e]. Hermogenianus [f], inter bonorum ventrisq; curatorem, & inter curatorem furiosi, itémque prodigi, pupilliue, magnam esse dicit differentiam: quippe cùm istis, scilicet curatori furiosi, pupilli, & prodigi, plena est rerum administratio: duobus autem superioribus, bonorum & ventris, sola custodia, & rerum, quæ deteriores futuræ sunt, venditio committatur.

a l. ventri, l. 20. de tuto. & curat. dat. ab. &c. in P. libr. 26. titul. 5.
b l. 1. §. ex hoc rescripto, de ven. inspic. lib. 25. P. titu. 4. l. curator, de vent. in posse. mitt. in P.
c l. qui in vtero, de sta. homi. in P. l. 1. de ven. in poss. mitt. lib. 37. P. tit. 9.
d l. 1. §. quoties, & seq. de ven. in poss. mitt. in P.
e l. bonorum vẽtris, l. 8. de cura. furio.
f Hermoge. in l. inter bonorum, l. 49. de adml. tuto. libr. 46. P. tito. 7.

De curatore bonorum. Cap. 8.

Lib. 42. P. tit. 8.

1 Curator datur bonis viuentium & mortuorum, quando, & quare.
2 Curator bonis controuersis authore iudice, & consensu contendentium datur.
3 Curatores bonis captorum ab hostibus dati.

1 VANDO agitur de bonis conseruandis, vel distrahendis vel viuentium, vel mortuorum, sæpè curator datur [g]: viuentiũ, veluti si debitor solùm vertat, & foro cesserit, creditores eligunt vnum, per quem bona distrahantur, vt portio illis quæ ex redacto fit, soluatur [h], vel vt bona locẽtur & admi-
2 nistrentur [i]. Videlicet approbante curatorem iudice, qui adiri debet à creditoribus, vt constituat ex eorum consensu, vel dissentiẽtibus illis ex arbitrio seu officio curatorem bonorum debitoris vnum vel plures [k]. Idipsum in bonis mortui, si hæres nolit, vel non possit adire hæreditatem, creditores petunt bonis dari curatorem [l]. Dabitur & quamuis non sint, vel si non vrgeant creditores, ad conseruanda bona, & ad peritura distrahenda [m]: veluti si domini capti ab hostibus, reuerti sperantur [n]: si èx Carboniano edicto bonorum possessio petita sit, & cautio non detur [o].
3 Et sic in similibus. Dantur curatores quoque captis & viuentibus apud hostes, spe postliminij, ne interim bona eorum fraudibus dissipentur [p].

g Nerat. l. cuius bonis, l. 9. de cura. furio. P.
h l. fin. de curat. bon. dan. libr. 42. P. titu 8.
i Caius, l. in venditione, l. 8. § fin. de bon. auto. iud. possid. eod. lib. titu. 5.
k l. 2. de cura. bon. dan. l. Fulcinius, l. 7. §. Labeo quib. ex cau. in poss. eat. eod. lib. titu. 4.
l l. 1. de curat. bon. dan.
m l. si diu, l. 8 quib. ex cau. in posse. eat.
n l. 1. §. pen. & fin. de muner. & honor. lib. 50. P. titu. 4. l. in possessionem. quib. ex cau. in posse. eat.
o d. l. sed si is, § fi. de muner. l. 1. §. quoties, de Carbo. edic.
p l. cùm cognatos, l. 3. de capti. & postli. reuet. lib. 8. C. titul. 51.

De actoribus & adiutoribus tutorum, vel curatorum. Cap. 9.

Lib. 5. C. tit. 6.

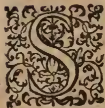
1 Tutoribus & curatoribus dantur adiutores per iudicem, pro nutu eorum tutorum vel curatorum.

2 Tutores

2 Tutores & curatores cur in locum sui procuratorem pro rebus pupilli non possunt dare, sed actorem: nisi lite contestata.

3 Actor datus à tutore & curatore quid præstat in iudicio.

4 Actorum tutorum quando finiatur officium.

SVPERIORIBVS personis curatorum & tutorum aliæ quandoque accedunt auxiliares, additæ à iudice petentibus tutoribus vel curatoribus, si illi sufficere non queant administrationi: nempe actores seu adiutores, ratione iudiciorum [a], & in locum procuratorum ad lites. Qui periculo tutorum & curatorum dantur, id est, vt ipsi teneantur pro illis, si malè & perperam administrauerint negotia commissa [b]. Explicat autem id Iurisc. Paulus, & cur actor potius, quàm procurator hîc dicatur in tutela litium curam habẽs. *Decreto*, inquit [c], *tutorum, periculo tutorum actor constitui solet, quotiescunque aut diffusa negotia sunt, aut dignitas, aut ætas, aut valetudo tutoris id postulat: Nempe si infans pupillis fari non possit, vt procuratorem facere non possit.* Et Diocletia. & Maximi. nec patri quidem tutori filij permittit procuratorem creare, sed actorem tantùm [d]. Iure enim tutor quandiu abest, alium quàm tutorem constituere non potest [e]. Tutores enim aut curatores, domini rerum minorum non sunt, sed illarum agunt curam, & ideo procuratorem non possunt cõstituere pro illis in iudicio [f], sed actorem [g], ex causa [h]: nisi lite contestata ordinare velit procuratorem tutor, quia tunc factus est dominus litis [i]. Quanquam in negotiis gerendis procurator rectè alium procuratorem constituat [k]. Hîc actor tamen, tanquam procurator satisdat de calumnia, vt legitimam personam standi in iudicio habens [l]. Finitur horum actorum officium, finito officio eius cui additi sunt, nempe tutoris vel curatoris [m]: vel finito negotio cui præfecti fuerunt.

(Right margin: 1 beside the first line; 2 beside "si malè & perperam…"; 3 beside "procuratorem constituat…".)

a l. quæ omnia, de procur. in P.
b vtrumque probatur in l. solet, l. 13. de tute. in P.
c l. Decreto, l. 25. de administ. & peri. tute. lib. 26. P. titul. 7.
d l. 1. de acto. à tuto. seu curat. dan. lib. 5. C. titu. 61.
e l. curatorem habenti, l. 10. qui da. tuto. vel curat. poss. lib. 5. C. titu. 34.
f l. 1. de procur. in P.
g l. neque, C. de procur. l. si actor, de appel. C.
h §. fin. de curato.
i d. l. neque.
k l. si procuratorem §. si quis, mãd. in P.
l l. 2. §. 1. & §. fin antem, & §. 1. de iuram. cal. C. & ibi gl. & glo. 2. in d. l. 1. de acto. à tuto. vel curat. dan. C.
m l. 1. quan. tut. vel curat. esse des. C.

De actionibus tutelæ & curæ, directis & vtilibus, ciuilibus & prætoriis. Caput. 10.

Lib. 27. P. tit. 3. Arbit. Tute. lib. 5. C. tit. 51.

1 Tutelæ actio non nisi finita tutela proponitur, contra curatorem autem & actio proponitur pendente administratione.

2 Tutor vt ex quasi contractu obligatur, vnde actiones tutelæ.

3 Tutor conuenitur pro malè gestis, non gestis gerendis, pro dolo & culpa: tenetúrque res eius & proprias curare.

4 Actio in tutorem duplex, tutelæ, & de rationibus distrahendis: quæ & vtilis in curatorem.

5 Tutelæ actio directa, & contraria, & vtilis.

Res pro quibus tutelæ actio vel curæ directa datur, eod. & nume. 7. 9. 10.

6 Negotiorum gestorum actio quando in tutorem vel curatorem datur.

8 Tutor à tempore quo sciuit se datum, & si non administrauerit, tenetur de periculo tutelæ.

9 Tutor vel curator num teneantur pro vsuris pecuniarum otiosarum minorum.

11 Tuto

11 Tutorum unus pro omnibus in solidum conueniri potest pro tutela.
Quando inter contutores habet locum exceptio diuisionis: & quando in solidum quilibet tenetur, eod.
12 Tutoribus & curatoribus competere beneficium ordinis, cessionis, diuisionis, & utilis actionis: & beneficium ordinis quod, & quando illis datur.
13 Beneficium diuisionis tutelæ & curæ quale, & quando detur tutoribus & curatoribus.
14 Beneficium cessionis actionis datum contutori.
15 Vtilis actio quæ detur contutori in contutores.
16 Actio pro tutela, in eum qui se pro tutore vel pro curatore falsò gessit: & de contraria pro tutela.
17 Tutelæ actio durat 30. ann.
18 Tutelæ & curæ nomine in quantum, & quomodo agant hæredes minorum, & teneantur hæredes tutorum & curatorum, an de dolo, lata, leuíque culpa.
19 Infamia ex condemnatione tutelæ vel curæ non transit in hæredes tutorum vel curatorum, quomodo.
20 Iuratur in litem contra tutorem, non contra eius hæredem.
21 Perfidia tutorum & curatorum infamia, & alijs pœnis punita. Item 19.
22 Platonis lex de tutelis, & accusationibus tutorum.
23 Tutores honorarij & notitiæ causa dati, quando, & in quantum teneantur.
24 Actio directa de rationibus distrahendis quid, & contra quos datur.
25. 26 Actio tutelæ, & de rationibus non concurrunt.
26 Furti actione interdum contra tutores & curatores agitur.
27 Actio de rationibus distrahendis datur contra quoslibet tutores non contra hæredes eorum.
28. 29 Actio alia in curatorem & tutorem ex stipulatu, rem pupilli saluam fore, & quando ex ea agatur, & contra quos.
29 Actio ex stipulatu, rem pupilli saluam fore, utilis datur in pro tutore gerentem.
30 Beneficium diuisionis agenti minori contra tutores obijci nequit ab illis, inter illos quatenus locum habeat.
31 Actio subsidiaria quando ob tutelam vel curam competat contra magistratus, qui tutores & curatores dederunt.
In nominatores tutorum & curatorum actio quando competat, eod.
32 Magistratus collegæ, qui conueniri possunt nomine tutelæ vel curæ, diuisionis an habeant beneficium.
33 Magistratus, qui non tenentur in subsidium tutorum vel curatorum, quos dederunt.
34 Scriba, cui de facultatibus minorum commissa est inuentarij confectio, quando in subsidium tutorum & curatorum teneatur.
35 Ordo, qui nominauit magistratum, qui minoribus tenetur, non tenetur pro magistratu in ea causa tutelæ vel curæ.
36 Vtilis actio ex facto tutoris vel curatoris data minoribus, & in minores.
37 Actiones prætoriæ pro tutore, & in factum pro tutela & cura, in quos dantur minoribus.
38 Restitutio minorum & aliorum, in factum actione aduersum gesta à falsò tutore vel curatore.
39 Actio pro tutela, & pro tutore prætoria, in quo differant.

1 ACTIONES tutelæ & curæ ferè eadem tractatione concludi possunt, paucis exceptis, veluti quòd actio tutelæ non nisi deposita administratione proponi iure communi possit [a]: cum
2 curatore autem manente administratione, vt cum procuratore agi possit [b]. Tutores qui tutelæ iudicio tenentur, non propriè ex contractu obligati esse intelliguntur, sed ex quasi contra

a l. nisi finita, l. 4. & l. si tutor, 2. § fin. & l. sed non datur, l. 10. de tute. & ratio distrah. in P.
b l. cum curatore, 37 de administr. tuto. in P.

contractu: cuius nomine mutuæ sunt actiones, & quæ pupillo in tutorem
dantur directæ, & quæ tutori dantur in pupillum contrariæ [a]. De omni-
bus quæ tutor fecit, cùm facere non deberet: item de omnibus, quæ non 3
fecit, rationem reddet hoc iudicio, præstando dolum & culpam, & quantam
in suis rebus diligentiã [b]. Lex Platonis etiã ea [c], *Tutor nõ minus orphanos, quàm*
si genuisset eos, diliget: neque res illorum peius, quàm suas gubernet. Imò etiam affectu
animi magis. Cicero tutelam & procurationem reipub. ita gerendam ait, ad
vtilitatem eorum qui commissi sunt, non eorum quibus commissa est [d].
Actio in tutorem ei qui in potestate eius fuit, duplex datur: tutelæ vna, & 4
de rationibus distrahendis conturbatis alia [e]. Quarum exemplo alia in cu-
ratorem datur vtilis, extensione facta actionis quæ datur pupillo, ad minoris
personam in curatorem: quod indicat conceptio tituli seu rubricæ, *de tutelis*
& rationibus distrahendis: & vtili, curationis causa, actione. Tutelæ actio dire- 5
cta, & cõtraria, & vtilis. Res pro quibus datur directa, sunt omissa geri, & ma-
lè gesta: vt officio tutoris incumbit rationes actus sui conficere: & pupillo
reddere. Cæterùm si non facit, aut factas non exhibet, hoc nomine iudicio
tutelæ tenebitur [f]. Item quicquid tutoris dolo, vel lata culpa, aut leui, seu
curatoris, minores amiserint, vel cùm possent, non acquisierint, hoc in tu-
telæ, seu negotiorum gestorum vtile iudicium venire non est incerti iuris [g].
Negotiorum autem gestorum tunc actio datur, quando post depositam tute- 6
lam, vel finitam, administrauit tutor, vt ait Iulius Paulus [h]: vel si pro tutore,
vel curatore cùm non esset, se gesserit [i]. Sed illa nõ est tutelæ propria actio,
de qua nũc agimus. Rursum directa tutelæ datur in tutorem, vel curatorem, 7
qui pecunias pupilli, vel minoris in suos vsus conuerterunt, vt eas cum vsu-
ris legitimis restituant [k]. Item si tutor cessauerit in officio, vel resciens si- 8
bi decretam tutelam, non administrauerit, tenetur. Ex quo enim innotuit
tutori, se esse tutorem, scire debet periculum tutelæ ad se pertinere. Inno-
tescere autem qualitercunq; sufficit, nec vtiq; eum testato conueniri opor-
tet: Nam si citra testationem aliundè cognouerit, nulla dubitatio est, quin
periculum ad eum debeat respicere [l]. Qui tamen semper præsumitur per-
petuò ignorare, nisi contrarium probetur [m]: videlicet si intra tempora ex-
cusationibus deputata eas non proposuerit [n], legitimas nempe: quando qui-
dem illegitimæ non liberant à periculo cessationis [o]. Quemadmodum cõ-
trà, si tutoris datio nulla sit, aut non teneat, periculum nullum est tutoris, si
non administrauerit, quanquam sciuerit se datum [p]. Competit & tutelæ in 9
tutores actio, si malè contraxerint, id est, si prædia non idonea comparaue-
rint per sordes, aut gratiam, aut per latam negligentiam [q], vt soluant fructus
ex rebus perceptos, vel qui bona fide percipi potuissent [r], de dolo, si reper-
torium non fecerint [s], etsi alio modo gesserint dolosè, de culpa, de negligẽ-
tia, vt suprà monuimus [t]. Iuratúrque in litem aduersus dolosum [v], etsi
soluendo non sit, extra ordinem coërcetur [x]. Cæterùm de casu fortuito non
tenetur [y], vt si incursu latronum res perierit [z]: nisi seruaret non seruanda,
quæ perierint casu ob culpam præcedentem [a]. Ad fœnus quoque pecunia- 10
rum pupilli tenebatur tutor anteà, illúdque ipse præstabat, si otiosas reliquis-
set: hodiè tamẽ, si reditus, vel fructus patrimonij minorum & pupillorum
sufficiant pupillorum vsibus, non tenentur fœnerari: aut si non sufficiant,
non tenentur mutuare, nisi quatenus sufficiat ad dispensationem adole-
scentis [b]. Cùm quia vsuræ vetitæ à Deo sunt [c], tum quòd sæpè accidit, vt
pecuniæ fœnebres iusto Dei iudicio, & patrimonia fœneratorum, in nihi-
lum recidant [d]. Quò fit, vt si mutuauerit tutor pecuniam pupilli, mutui
subiaceat periculo [e]. Cùm autem is ad vsuras condemnabitur, arbitrium
erit iudicis quales præstet [f]: vt si sit in dolo, maximas [g]. Datur autem actio
pupillis & hæredibus eius, aduersus omnes contutores, & singulos quos
eligere voluerint in solidum [h]. Habet tamen locum inter contutores con- 11
tuma

a §. igitur, de oblig. quæ ex del. nasc.
b Vlp. in l. 1. de tute. & ratio. distrah. li 27 P titu. 3. l. a tutoribus, eo. quicquid, arbi. tute. C. §. fin. vt qui obl. perhib. se hab. res mino. in auth.
c Plato, 11. de legib.
d Cic. 1. Officio.
e l. 1. § in tutela, de tute. & ratio. distrah. P.
f l. 1. § officio, eod.
g l. quicquid, l. 7. arbi. tute. C.
h Iul. Paul. libr. 1. recept. sentent. titul. 4. c. 2. facit l. curatoris, de neg. gest. C.
i Idem Paul. eo. lib. & in cap. 8.
k l. 3. & l. [illegible] interdict. C. arbit. tute. l. tutor, qui repertorium, l. 8. §. si post depositionẽ, cum seq. §§. de admin. & peric. tuto.
l l. quidam decedẽs, 6. §. fin. de administ. tuto. l. tutor, l. 21. & l. etsi sciſſes, C. eod. Extant hac de re constitut. regiæ & placita curiæ supremæ de quibus vide Papum, li. 15. Rhapso. aresto. tit. 5. are. 4. & 5.
m l. hoc autem, l. 7. de administ. tut. in P.
n l. 1. eod. titul. in P.
o l. quanquam, de excusa. tuto. C. l. qui testamẽto, eo. in P. l. 2. si tut. appell. C.
p l. militiæ, & l. neq;, q. dar. tuto. poss. C.
q l. tutor qui repertorium, §. cõpetit, de admi. tuto. in P.
r l. si sine hærede, §. Modestinus, eod.
s l. tutores, 28. eod. d. l. tutor qui repertorium.
t facit l. 1. de peric. tuto. C.
v d. l. tutor qui repertorium.
x l. ob fœnus, l. 50. eod. de administr. tuto.
y l. 4. de peric. tuto. lib. 5. C. titul. 58. l. negotium, C. de nego gest.
z l. si res pupillaris, l. 51. de administr. tuto. P.
a l. 3. de peric. tuto. C.
b in l. tutores, 28. & auth. nouissimè, de administ. tuto. C. l. 1. de vsur. pupil.
c D. Luc. 6. Psal. 14.
d l. lex quæ tutores, de admi. tuto. C.
e d. auth. nouissimè & §. quoniam, titu. vt ij qui perh. oblig. se hab. &c. in authen. col. 6.
f l. 4. § quantas, de sideiuss. tuto. in P.
g l. tutor, 9. §. pecuniæ, & l. non existimo, de admi. tuto. in P.
h l. si sine hærede, 33. §. hæredibus, eod.

tumaciter non gerentes exceptio diuisionis[a]. Verumtamen hîc opus est distinctione. Nam diuisa tutela vel cura, siue à præside, siue à testatoris voluntate, periculum tutelæ seu curæ non pertinet ad contutores contutorum malè gerentium, sed pro parte sua quilibet conuenitur: nisi per dolum ob culpam suspectos non remouerint, vel tardè suspectos arguerint, cùm illi non soluendo effecti sunt: vel si suspicionis causam agentes, pupilli iura prodiderunt[b]. In solidum porrò tenentur pro contutore, nulla diuisione à
12 testatore, vel iudice facta. Attamen illis competit vel beneficium ordinis, vel cessionis, vel diuisionis, vel vtilis actionis. Beneficium ordinis est, vt ordine alter post alterum conueniri possit, si tamen inter illos omnes gerentes aliqua facta sit administrationis diuisio: nam nulla diuisione facta inter ipsos, sine ordine quilibet eorum electione libera in solidum conueniri potest[c]. Quod obtinet diuisione etiam facta inter contutores eiusdem generis, putà si sint omnes testamentarij, vel legitimi, vel datiui. Cæterùm si sint diuersi generis, vt alij eorum qui administrauerint, sint datiui, alij testamentarij: prius conueniuntur pro propria administratione datiui, secundò qui pro iis se obligarunt, dehinc magistratus qui eos dederint, antequam perueniatur ad contutorem[d]. *Et licet*, inquiunt Dioclet. & Maximia. *Tutorum conuentione mutuum periculum minimè finiatur, tamen eum qui administrauit, si soluendo sit, primo loco, eiúsque successores conueniendos esse non ambigitur*[e]. Posteà contutores, dummodo tempore depositæ tutelæ soluendo alij qui gesserunt non sint: alioquin eo tempore soluendo existentibus, contutores pro his non tenentur[f]. Quòd si ex diuersi generis contutoribus datis, quidam gesserint, alij non administrauerint, sed aliis mandauerint gerere: inter eos non est locus beneficio ordinis, quia omnes gessisse videntur[g]. Si autem quidam tutelam vel curam non gesserint, nec mandauerint gerere, sequendum est rescriptum Alexandri, cuius verba: *Qui se non immiscuerunt tutelæ vel curæ, ex persona eorum qui gesserunt & idonei sunt, non onerantur: si qua verò sint, quæ cùm geri debuerint, omissa sunt, latæ culpæ ratio omnes æqualiter tenet*[h]. Et certum est, non solùm eos qui gesserunt, sed etiam qui gerere debuerunt, tutelæ nomine teneri etiam de his, quæ à contutoribus seruari non potuerunt: si modò cùm suspectos facere debuerunt, id officium omiserunt[i]. Extat & singularis cum distinctione Papiniani hac de re in hæc verba, sententia: *In eum qui tutelam gerere noluit, post cæteros qui gesserunt, actionem vtilem tutelæ dari placuit: quod tamen ex tutela non peruenit ad eos qui se negotijs miscuerunt, sed communi negli-*
51 *gentia perijt, citra substitutionis ordinem æqualiter ad omniũ periculũ spectat*[k]. Verùm beneficiũ datur diuisionis, quando plures simul gesserunt tutelam, & omnes simul soluendo sunt: æquissimum enim erit tunc diuidi actionem inter eos pro portionibus virilibus exemplo fideiussorũ. Si non omnes soluendo sunt, inter eos qui sunt soluendo diuiditur actio: sed prout quisque soluendo est, poterũt cõueniri[l]. Sic tutores & curatores omnes alicuius, siue simul omnes administrauerint, siue nõ administrauerint, aut inter se diuiserint administrationẽ, cuiuscunque generis sint aut datiui, aut legitimi, aut testamẽtarij, licèt quilibet eorum teneatur in solidum, tamẽ beneficium diuisionis habẽt, non ordinis, etiã si dolosè administrauerint[m]: videlicet si ex cõmuni dolo & culpa cõueniãtur, cõtrà, si ex dolo speciali[n]. Plures itaque curatores vel tutores in ius vocati, simpliciter cõdemnati pro virilibus cẽsentur partibus cõdemnati, licèt obligatio & petitio fiant in solidum[o]. Quinimo arbitrãtur interpretes, pluribus cõdemnatis ratione tutelæ in solidum, posse eosdem opponere adhuc beneficiũ diuisionis[p]. Et ita iudicatum notat Boërius[q]. Illi autẽ ex sententia plurium, quos refert, interpretũ, verius videtur proponendam esse exceptionẽ diuisionis ab exordio litis, ante litis cõtestationẽ: quòd sit exceptio dilatoria[r]. Diuisa tamen semper videtur condemnatio eorum, qui in di-

a l. si plures, 19. cod.
b l. 2. de diuid. tute. C.
c d. l. 2. de diuid. tut.
d l. Lucius, 47. § cùm in testamento, de admin. tuto.
e l. fin. C. de diuid. tute l. 2. si tut. nõ gesse. l. cùm interdictæ, 6. arbit. tute. in P.
f l. 1. de diuid. tute. C.
g l. tres tutores, 56. § nõ solùm, de administr. tuto. l. ita autem, § gessisse, eo l. 2. de fideiuss. tuto. in P.
h l. 2. si tut. vel cur. non gesse. lib. 5. C. titu. 55.
i l. 1. si tut. vel cura. non gesser. l. si quis tutor, § quin etiã, de rit. nuptia. in P. l. si tibi pater, de testa. tute.
k l. tutores qui post, l. 41 § in eum, de admin. st. tuto.
l l. 1. § nunc tractemus, de tute. & rat. distrah.
m l. si plures in 2. de admi. tuto. P. Boër. decis. 59. num. 2. & 3. l. 1. & 2. si tut. vel cur. non gesse. C.
n d. l. 1. & 2. eod. Bar. in l. 1. de transf. C. & ibi gloss & interp. alij l. 1. § planè, de tut. & ratio. distr. in P.
o vt in l. 1. si plu. vna sent. fuer. condem. & ibi not. Bald. & Alber. in l. ea quæ, famil. ercisc.
p Bart. Paul. Castr. Angel. in l. Paulus, de solut. in P.
q Boër. in d. decis. 59. num. 9.
r idem in proxi. cita. decis. nume. 10. per Bald. Cinum q. 6. in l. exceptionẽ, de except. &c.

uersis prouinciis administrant eiusdē tutelam & bona: nam tutor vnius prouinciæ non tenentur de facto alterius [a]. De beneficio cessionis, vnde & actio vtilis in cõtutores, Vlpianus sic respondit: *Si forte quis ex facto alterius tutoris condemnatus præstitit, vel ex cõmuni gestu, nec ei mandatæ sunt actiones, videlicet si à pupillo vel minore non fuerit cessa actio; Constitutum est à D. Pio, & ab imperatore nostro,* 15
& ab eius patre vtilem actionem tutori aduersus contutorem dandam [b]. Datur etiam 16
protutelæ actio in eum, qui se pro tutore gessit, vel pro curatore, cùm tamen verè non esset tutor vel curator: atque ea exerceri potest ante tempus pubertatis [c]. Tenetur autē ad id quod tutor obstringitur, & pari modo ei contrariũ
iudicium protutelæ datur [d]. Tutelæ actio tam hæredibus pupilli [e], quàm etiã 17
cõtra hæredes tutoris cõpetit [f], vsq; ad triginta annos [g]. Verũtamen nõ eo- 18
dem modo hæredes tutorũ vel curatorum, quo ipsi tutores vel curatores tenentur [h], neq; priuilegia minorum in successores transeunt [i]. Itaq; hæredes tutorũ vel curatorũ tenentur eo nomine rationem reddere de eo, quod tutor vel curator administrare debuit, nec administrauit: cõuentis primùm illis, vt diximus, qui administrauerint [k]. Item de eo quod defunctus à se, vel ab aliis nõ exigit [l]: vtili videlicet actione [m]. Quia tamē finitur tutela morte tutoris [n], hæres eius ex sua persona, non tenetur de periculo cõtutoris, si idoneus defunctus erat tempore mortis [o]. Sed neque tutores tutorum vel curatorũ, ob negligentiã, quæ non latæ culpæ comparari possit, cõdemnari oportet: si non contra tutorem lis inchoata est, neque ex damno pupilli lucrum captatum aut gratiæ præstitum sit [p]. Ex dolo tutoris vel curatoris hæres tenetur, alioquin & de lata culpa, non de leui ex persona defuncti [q]: quamuis ex
sua persona de leui teneatur [r]. Quòd pertinet tamen ad infamiæ iudicium, 19
differunt defunctus & hæres: si quidem tutor aut curator de dolo proprio suo nomine, iudicio vel actione directa conuentus, damnatus infamis est: hæres autem, qui de dolo defuncti nomine damnatur, minimè. Quia de perfidia alterius agitur [s], & hæres tantùm in æs alienum, non in tutelam
succedat [t]. Quare contra tutorem dolosè versatum in litem iuratur [v], non 20
autem contra hæredem, nisi & ipse in tutela, mortuo tutore, vel curatoris hæres in cura, defuncto curatore dolosè versetur: quia tunc ex proprio dolo quilibet tenetur, quamuis à negligentia leuis culpæ immunis sit [x]. Quædam enim sunt quæ hæres tutoris, quamuis tutor non sit, tenetur cœpta à defuncto implere & explicare, si is hæres legitimæ & idoneæ ætatis sit, in
quibus ipse dolum committere potest [y]. Et Cicero [z]: *Si qua sint*, inquit, 21
priuata iudicia summæ existimationis, & penè dicam capitis, tria hæc sunt, fiduciæ, tutelæ, & societatis. Atque enim perfidiosum & nefarium est fidem frangere, qua continet vitam, & pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit, & socium fallere, qui se in negotio coniunxit. Platonis de tutoribus lex etiam hæc: *Si tutor negligere* 22
aut malitiosè agere propinquis, aut cæterorum ciuium alicui videbitur, in iudicium adductus quadruplum damni restituat cuius pars altera puero, accusatori altera deferatur. Postquam verò ad pubertatem orphanus venit, si malè secum egisse tutorem duxerit, ad quinquennium vsque ab exacta tutela, in tutorem sibi agere liceat. Et si tutor quispiam condemnabitur, quid pati daríue debeat, & iudicibus decernatur [a]. Quæ per omnia in hæredibus tutorum locum habere non possunt, maximè in hæredibus eius, qui non iure tutor vel curator datus, administrationi se non
immiscuit, qui nec dolum, nec culpam præstare debent [b]. Datur & actio 23
tutelæ in tutores, quos vulgò dicimus honorarios, qui nihil administrant videlicet excussis prius facultatibus eorum qui gesserint. Imputatur namque illis, cur cùm alios gerentes malè gerere viderent, non fecerint suspectos [c]. Tutor autem notitiæ causa datus, perindeac reliqui tutores, in
omnibus administrationis & accessionis iure conueniri potest [d]. Alia actio 24
quæ contra tutores competit directa, est de rationibus tutelæ distrahendis, hoc est, vt ego interpretor, de controuersia illarum rerum, quæ per tutorem subtra

a l. 2. de peric. tuto. lib. 5. C. titu. 39.
b l. 1. §. nunc tractemus, versi. & si forte, de tute. & ratio. distrah. in P. l. ex facto, de nego. gest. in P. l. cùm interdictæ, l. 6. arbit. tute. C.
c l. 1. de eo qui pro tute. nego. gessit li. 5. C. titu. 45. & l. 1. eod. lib. 27. P. tit. 5.
d l. pen. & fin. eod. in P.
e l. tutelæ actio, 12. arbit. tute. C.
f d. l. tutelæ, & l. tutor qui repertoriũ, l. 8. de administ. tuto. in P. l. si tutoris, 61. eod.
g l. tutores tutelæ, l. 8. arbit. tute C.
h l. 1. de hæred. tuto. C. lib. 5. titu. 54.
i l. ex pluribus, l. 41. de administr. tuto. in P.
k l. 2. & fin. de hæredib. tuto. C. l. tutelæ, C. arbit. tute.
l l. 3. d. titu. de hæred. tut.
m d. l. 3. & l. non quasi, § 1. rem pup. sal. fo. in P.
n §. simili modo, qb. mod. tut. finit. libr. 1. Instit. titu. 22.
o l. tutores, l. 40. §. tutoribus, de admi-nist. tuto. in P.
p l. 1. de hæred. tuto. C. l. 3. ex delict. def. in quan. hær. tenea. C.
q l. curatoris, l. 17. de nego. gest. C. l. alio, C. de in lit. iur. l. ex depositi, l. 23. & l. ex contractibus, de actio. in P. l. in hæredes, de magist. conueni. C. l. non similiter, l. 4. eod. P. l. fin. & 4. de fideiuss. tuto. in P.
r l. 3. §. pen. de neg. gest. P. l. cùm ostendimus, l. 4 §. 1. de fideiusso. & no. tuto. lib. 27. P. titu. 7.
s l. 1. & l. furti, 6. §. pactus, & §. pen. & fin. de ijs qui not. infa. P.
t d. l. furti, § pen.
v l. tutor qui repertorium, l. 8. de admini. tuto.
x d. l. 4. §. 1. de fideiusso. & hæred. tuto, in P.
y l. 1. de fideiuss. tuto. P. l. si tutor post, de tute. & rat. distrah. in P.
z Cic. pro Q. Roscio.
a Plato, libr. 11. de legib.
b l. hæres eius, l. 8. de fideiusso. & nominat. tuto. in P.
c l. 3. §. si parens, de admi. tut. P. § sed si si nulli, nouel. 118.
d l. quæro, 32. § 1. de testa. tute. lib. 26. P. titu. 2. l. 1. de peric. tuto. lib. 5. C. titul. 38.

ſubtrahũtur à rationibus redditis,& intercipiuntur: vel interciperentur,niſi
25 peterentur à pupillis vel minoribus tanquam ablata. *Actione*, inquit Paulus,
de rationibus distrahendis nemo tenetur, niſi qui in tutela gerenda rem ex bonis pupilli
abſtulerit : quod ſi furandi animo fecit , etiam furti tenetur , & vtraque actione obli-
gatur, neque altera alteram tollit [a]. Et condictio quoque furtiua competit,
26 per quam rem pupillus conſequitur . Actio hæc eſt in duplum , in qua
tamen ſimplum tantùm pœna [b]. Vlpianus autem ſic explicat. *In tutela ex*
vna obligatione duas actiones eſſe conſtat,& ideo ſiue tutelæ fuerit actum,de rationibus
distrahendis agi non poteſt: ſiue contrà,tutelæ actio,quoad ſpeciem iſtam, perempta eſt.
Hunc tutorem tamen, qui intercepit pecuniam pupillarem , & furti teneri , Papinianus
ait [c]. Videlicet ſi animo furandi intercipiat. Nam,vt Tryphonius ait, ſine
animo furandi interceptio rerum pupilli in duplum punitur per legem 12.
tab. non tam propter furtum, quantùm propter perfidiam: quod perfidè
27 tutor ſe geſſit [d]. De rationibus diſtrahendis actione non ſolùm ij tutores
tenentur, qui legitimi fuerunt, ſed omnes qui iure tutores ſunt,& gerunt
tutelam [e]. Eſtque perpetua, quæ minoribus & ſucceſſoribus eorum datur:
verumtamen in hæredem, cæteróſque ſucceſſores non dabitur,quia pœnalis
28 eſt [f]. Alia actio in tutorem eſt, ex ſtipulatu rem pupilli ſaluam fore, cùm
pupillo rem ſaluam fore ſatiſdatum eſt. Agi autem ea tunc poteſt, cùm &
tutelæ agi poteſt [g]. Datúrque finita tutela, & ex quibus cauſis actione tu-
telæ agi poteſt,ex iiſdem agitur ex hac ſtipulatione: & contrà,ex quibus non
poteſt agi ex illa, nec quoque ex hac [h]. Tenetur ob hanc cautionem, non
ſolùm verus tutor qui adminiſtrauit, ſed etiam qui pro tutore gerit, & fide-
29 iuſſores eorum. Is tamen qui non geſſit, quia nec actione tutelæ tenetur,
hac actione non conuenitur, ſed vtili actione: quia ſuo periculo ceſſauit [i].
Et hæc eadem quæ de tutoribus ex hac ſatiſdatione diximus, vera in cura-
toribus cuiuſcunque ſpeciei erunt, ſiue puberibus, ſiue impuberibus, ſiue
furioſis,ſiue prodigis, vel quibuſdam aliis, vt fieri aſſolet, dati fuerint [k].
30 Nomine quoque tutorum & curatorum qui ſatiſdederint rem minoris vel
pupilli ſaluam fore,fideiuſſores conueniri poſſunt, & quilibet eorum in ſoli-
dum:ita tamen, vt huic qui conuenitur cedantur aduerſus confideiuſſores
actiones. Neque conuenti à pupillo diuiſionis beneficium obiicere poſſunt:
31 conuenti autem ab aliis poſſunt [l]. Subinde alia actio ſubſidiaria directa
minoribus ratione tutelæ, vel vtilis ratione curæ malè adminiſtratæ datur,
in magiſtratus qui eos dederint. *In magiſtratus municipales*, inquiunt Impe-
ratores Dioclet. & Maximia. *Tutorum nominatores , ſi adminiſtrationis finito*
tempore ſoluendo non fuerint, nec ex cautione fideiuſſionis ſolidum exigi poſſit : pupillis
quondam in ſubſidium,indemnitatis nomine actionem vtilem competere, ex ſenatuſcon-
ſulto, quod authore Traiano parente noſtro factum eſt, conſtitutum [m]. Conuenitur
itaque magiſtratus, vt nominator tutoris vel curatoris minus idonei, poſt-
quam bona nominati, & fideiuſſorum eius, nec non collegarum, ad quos
periculum adminiſtrationis ſpectat, excuſſa fuerint, nec per ea indemni-
tati minoris ſatisfactum eſt [n]. Tenentúrque pupillo ad ea, ad quæ tutores
conueniri poſſunt [o], ſi idoneam cautionem à tutoribus vel curatoribus
non exegerunt, rem eorum ſaluam fore: nam omittendo eam cautionem,
ſeipſos fideiuſſores pro ipſis dediſſe videntur, qua ratione & eius hæres
tenetur. Si verò cautionem exegerit, tunc temporis cùm cautum eſt,
idoneam , etſi poſteà defecerit eſſe idonea, tutus eſt, & hæres eius ab hac
actione [p]. Similiter & hac actione non conuenitur, ſi duos tutores dans
non exacta cautione, quorum vnus ſufficiens , alius minus idoneus ſit,
& qui idoneus eſt, in ſolidum fuerit pupillo condemnatus , & ſatiſfece-
rit. Non enim poteſt tutor condemnatus, pro contutore non idoneo conue-
nire magiſtratum, eo prætextu, quòd à contutore non exegerit cautionem,
niſi inſcio illo tutore contutor non idoneus datus ſit ſine cautione: tunc
T 2 enim

a l.2.de tut.& ratio. diſtr.a.in P.l.1.§.in tutela,eod.
b d.l.2.§.pen. & fin. & l.1.§.conſiderã-dum,eod.titu.
c d.§.in tutela, l.1. de tutel. & ratio. diſtrah.P.
d l.tres tutores, 56. de adminiſt.tuto.P.
e l.1.§ de rationibus de tute.& ratio.diſtrah.
f d.l.1.§.pen.eod.
g l.1.& 4.rem pupi. ſal.fore,lib.46.P.titul.6.
h l.cùm pupillus, l.9 & l.non quaſi,l.4.§ hanc ſtipulationem, & §.generaliter, rem pupil. ſal.fo.
i d.l.non quaſi,§.1.
k d.l.nõ quaſi,§.pen. & fin.
l l.fin. rem pup. ſal. for.P.
m l.in magiſtratus, l.5.de magiſtrat.conueni.lib.5.C.titul.75.
n l.aduerſus,ſ.4.eo & l.1.eod.C.
o l.fin eod.P.lib.27.titu.8.
p l.quod ad hæredẽ. l.6.& l.1.§.ſi magiſtratus,eod.P.

enim ex æquitate illi in magistratum datur actio [a]. In condemnatione porrò
magistratuum tutelæ vel curæ nomine, duo distinguenda sunt [b]: num tutores
vel curatores dando, nullam ab illis omnino cautionem exegerint, an verò
aliquam exegerint, sed non idoneam. Rursum, si omnino non exegerint, an
tempore finitæ tutelæ vel curæ fuerint idonei & soluendo, an non sint, nam:
quo casu tunc idonei inueniuntur, etsi posteà destituantur facultatibus, extra
periculum sunt, & hæredes eius: sin minus, contrà [c]. Ita si minus idoneam,
vel nullam adiecerint ipsi, & similiter tenentur hæredes magistratuum. Nam
magistratus in omne periculum succedit, & hæres ipsius dolo proximo
culpæ succedaneus est [d], id est, de dolo & lata culpa defuncti tenetur, non
de leui [e]. Cæterùm ipsi magistratus, si plures sint qui eiusdem actionis rei 32
sint, qui dederint sine inquisitione vel satisdatione tutores vel cura-
tores. si vterque soluendo sit, possunt petere beneficium diuisionis [f]. Quæ 33
intelligenda sunt de magistratibus, qui tutores vel curatores dant, &
solent, vel debent exigere cautionem: non autem de illis, qui dant qui-
dem, sed qui non solent exigere, vt præfectus vrbis, prætor, præses
prouinciæ, & similes [g]. Veruntamen ij magistratus, quibus prætor, præ-
fectus & similes mandant exigere cautionem à tutoribus & curatoribus
quos ipsi dant, si non exegerint, tenentur: non etiam quibus mandatum, vt
de facultatibus eorum inquirerent & renunciarent, nam isti non æquè ac
magistratus qui dant tutores & curatores, simúlque qui exigere debent
cautiones puniuntur [h]. Agitur etiam contra scribam, cui mandauerat 34
prætor inquireret de substantia minoris, vt pro facultatum modulo tutor
vel curator eligeretur: si dolo aut negligentia sua veram substantiæ taxatio-
nem passus est occultari [i]. At contra ordinem qui magistratum, qui ex tuto- 35
ris vel curatoris datione tenetur, elegerit, vel nominauerit, non datur actio
post eum magistratum subsidiaria: nam illi tantùm promittunt rempub.
non pupillorum rem saluam fore, nisi expressè qui nominarunt &
illud promiserint [k]. Alia etiam datur vtilis actio ex facto tutoris vel cura- 36
toris minori, ex iis quæ contraxerunt illi nomine eius; vt contrà, ex con-
tractu eorum in minorem agitur [l]. Nisi illi vel in suam personam nouarint,
vel dolo malo contraxerint: cùm dolus tutorum vel curatorum minori non
noceat [m]. Duæ actiones sunt prætoriæ, quæ dantur in tutorem pupillo: vna 37
quæ pro tutore est, quæ in eum dirigitur, qui cùm tutor non esset, tamen se
pro tutore gessit [n]. Alia quæ in factum est, contra falsum tutorem, si cùm
tutor non esset, in aliquam captionem adolescentem induxisset [o]. Restitui- 38
tur & minor aduersus negotium gestum ab illo, nec non cæteri actione in
factum si modo ignorarint eum esse falsum tutorem [p]. Sunt & quædam per-
sonæ, quibus & scientia restitutioni non officit [q]. Propter dolum malum 39
autem hæc actio prætoria diuersa à protutela inducta est. Quòd in actione
pro tutela crediderit se quis tutorem esse; at in hac prætoria sciens se non
tutorem, dolo malo se talem finxerit, & gesserit, & proinde quanti ea res
erit quam gessit, in tantam pecuniam condemnatur [r]. Datur & in eum, cu-
ius dolo factum est, vt falsus tutor authoritatem suam nomine pupilli inter-
poneret [s]. Dantur & in factum istæ actiones hæredibus & successoribus,
non autem in hæredes, neque in falsum tutorem post annum: quoniam &
factum puniunt, & in dolum concipiuntur, & aduersus eas personas, quæ
alieno iuri subiectæ sunt, noxales fiunt [t].

DE

[a] l. proponebatur, 2. iunct. l. 3. de magist. conuen. in P. d. l. in magistratus, eod. C. l. Lucius §. pen. de administ. tuto. in P.
[b] §. subsidiaria, de satisd. tuto. libr. 1. Instit. titu. 24.
[c] l. Aemilius Dexter, l. 54. de administ tuto. in P.
[d] Vlp. in l. non similiter, l. 4. de magist. conueni. in P. l. 1. de tuto. vel cur. illustr. perso. libr. 5. C. titu. 33.
[e] l. quod ad hæredẽ, 6. d. tit. de magist. conue. in P. l. 2. C. eod.
[f] l. 3. eod. C.
[g] §. fi. de susp. tutor. ap. Iustin. l. 1. §. neque prior, de mag. conuen. in P.
[h] l. 1. § si præses prouinciæ, eod. in P.
[i] l. 1. eod. C.
[k] l. 3. in princ. eod. in P.
[l] l. 1. 2. 3. 4. 5. quan. ex fac. tuto. min. conuen. poss lib. 5. C. titul. 39. l. tutor, 6. eod. titul. lib. 26. P. titu. 9.
[m] l. 1. 3. 4. eod. in P.
[n] in titu. de eo qui pro tuto. neg. gess. in P. & C.
[o] l. fin. quod fal. tuto. autho. gest. esse dic. lib. 27. P. titul. 6. & l. falsus tutor, l. 11. eod.
[p] in l. 1. § fin. eod.
[q] l. 2. 3. 4. 5. eod.
[r] l. nouissimè, 7. eo.
[s] d. l. nouissimè, in princ. & §. fin.
[t] l. huius actionis, l. 9. §. has actiones, eod.

De contrariis actionibus tutelæ & curæ. Caput II.

Lib. 27. P. tit. 4. Lib. 5. C. tit. 58.

1 Finito officio tutelæ datur contraria actio in minorem tutori. Et quid illa contraria actio.
2 Contraria pro tutore, & curæ contraria, pendente administratione datur.
3 Res & causæ, ob quas datur actio contraria tutelæ.
4 Tutor & curator quos sumptus repetant in minores factos.
5 Contraria actio tutelæ vel curæ quibus, & contra quos datur.

1 RAETER iuris communis ordinem, ob euidentem æquitatem & summam pupillorum, & minorum vtilitatē receptum est authoritate prætoris, vt qui non possunt in ea ætate aliis efficaciter & ciuiliter sine tutoris & curatoris authoritate obligari [a]; nihilominus obligentur tutoribus & curatoribus, qui negotia illorum & personas tractant & gubernant, vt illi promptiores essent in exequendo officio, securi de repetitione eorum quæ vtiliter impendissent [b]. Ergo finito officio tutelæ, non quādiu durat, dabitur cōtraria in minorē actio tutori [c]. Videtur enim exceptio esse actionis directæ tutelæ, saltem tutelam, vt directa cōsiderat, & ad eius actionem aliquomodo refertur, & ideo contraria dicitur [d]. Tutelæ autem actio, vt diximus, non nisi finita tutela, pupillo seu minori non conceditur [e]. Verumtamen & placuit hanc actionem contrariam dari, etsi directa non agatur: non enim semper pupillus agere vult, vel quia nihil ei debetur, vel plus in eum impensum est,
2 quàm ei abest [f], vel de rationibus distrahendis agit [g]. Contraria tamen eius qui pro tutore gessit, vel qui curam administrauit, etiam pendente gestione, & antequam finita dicatur, competere potest: quia & statim vbi obnoxij sunt protutor, & curator directa conueniri possunt [h], excepto adultorum
3 curatore [i]. Res ergo ob quas datur actio contraria, tutelæ sunt, si aliquid impenderit tutor in rem pupilli, vt repetat, vel compenset [k], si pro eo fuerit obligatus vt liberetur [l]: aut rem suam creditoribus eius obligauerit [m] si pro
4 pupillo soluat. Sumptus porrò quos repetit, bona fide fieri debent [n]. Et quos expediat pupillo ita fieri, quamuis plus in pupillum impenderit, quàm sit in eius facultatibus: alioquin enim si non expediat, dicendum est pupillum absolui debere. Non enim in hoc administrantur tutelæ, vt mergantur pupilli [o]. Quamobrem iudex qui de contrario iudicio cognoscit, vtilitatē pupilli spectabit, & an tutor ex officio sumptus fecerit [p]. Potest & agere, vt pupillus illi mandet actiones aduersus contutores [q], vt salarium sibi soluat,
5 si debitum, vel si contutori debitum soluerit [r]. Hæc actio contraria non solùm tutori, verùm etiam ei qui pro tutore negotia gessit, competere debet, & vtilis curatori pupilli, furiosi, prodigi, videlicet contrarium iudicium negotiorum gestorum: item & curatori ventris [s]. Et hæredibus eorum, & in hæredes pupillorum per 30. annorum spatium [t], datur, & fideiussoribus tutorum [v].

a l. contra iuris, de pact. P. l. obligari, de autho. tuto. in P. § 1. eod. ap. Iustinia. l. Iulianos §. si quis à pupillo, de actio. emp. cum similib.
b l. 1. de contr. & vti. act. tut. lib. 27. P. titul. 4.
c l. 1. §. finito, eod. in P.
d d. l. 1. § fin.
e l. nisi, l. 4. de tutel. & ratio. distrah. cū similib.
f l. 1. §. fin. de cont. & vti. actio. tute. in P.
g l. 2. eod. titu.
h d. l. 1. §. sed si pro tutore, de cont. act. tute. d. l. nisi §. fin. de tutel. & ratio. distrah.
i l. 2. & l. rationes, l. 14. de administ. tuto. C. ratio ponitur in glo. d. §. fi. l. nisi, in ver. dum negotia.
k § tutores, de oblig. quæ ex qua. cont. nasc. l. 1. §. præterea, & l. 3. §. iudicio, l. 4. de in lit. dan. tuto. libr. 5. C. tito. 44.
l d. § tutores, & l. 3. §. contrarium, & l. fin. de contr. act. tute. in P.
m d. §. tutores.
n l. 3. §. iudicio, de contr. act. tute. in P. l. à tutoribus, l. 34. §. fin. de administ. tuto.
o l. pen. de cont. act. tute.
p l. 3. eod. in P.
q l. 1. & 2. de contr. iud. tute. lib. 5. C. titul. 58.
r d. l. à tutoribus, 34. §. fin. de administ. tuto.
s l. 1. §. hæc actio, de contr. & vti. actio. in P.
t l. pen. eod. in P. & l. 3. §. fin. eod. titul. C.
v l. si cùm fideiussorib⁹, l. 5. de fideiusso. tuto. in P.

De alijs curatoribus publicis in summa. Caput. 12.

1 *Curatores operum publicorum reficiendorum qui.*
2 *Curatores rerum Cæsaris qui.*
3 *Curatores ciuitatis Romæ, rectores ciuium, viarum, riparum, vicorum.*
4 *Curator angariarum.*
5 *Curator Calendarij reipub.*
6 *Curator operum publicorum.*
7 *Curator murorum reficiendorum munus Atheniensibus excellentius.*
8 *Curatores emendarum specierum vini, olei, & similium.* σιτώνας, ἐλαιμπόρoι &c. eod.
9 *Curatores portarum.*
10 *Curatores reip. qui, & inquantum teneantur.*
11 *Curatores reipub. quando pro collegis teneantur.*

PRAETER tutelarum & curarum prædictarũ curatores, alios 1
sese offerre non dubium est: quales ij, quibus demandabatur
in republica cura habẽdi sarta tecta opera publica, & refectio-
nis procuratio [a]. Et qui curam habebant rerum Cæsaris, pro- 2
curatores & curatores dicebantur [b]. Curatores ciuitatis tri- 3
plices, alius generalis vel rector: alius ciuium Romanorum,
qui ibi habitabant: alij vicorum, riparum, ac viarum [c]. Curator ad cogendas 4
angarias dari dicitur [d]. Meminit & Papinianus curatoris Calendarij reipu- 5
publicæ [e], videlicet qui curam gereret libri, quo nomina & debita contine-
bantur: vel qui secundum Calendarium, & inibi descripta nomina, vel exige-
ret, vel solueret debita [f]. De curatoribus operum publicorum struendorum 6
passim se offerent exempla in titulo de operibus publicis [g], & alibi. Et Aes- 7
chines [h], nullum maius munus curatore murorum reficiendorum, apud
Athenienses, nec amplius fuisse dixit. Qui habebant etiam curam emendi 8
frumenti vel olei, curatores quoque harum specierum dicti & creati, quos
Græci σιτώνας καὶ ἐλαιμπόρους [i]. Refert & Aristoteles [k], ἀναγκαίας ἀρχὰς συντεταγμένας 9
πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας, necessarias functiones ad res bellicas expediendas
cùm vsus veniret. δεῖ γὰρ ἐν εἰρήνῃ καὶ πολέμῳ, inquit, πυλῶν τε καὶ τειχῶν φυλακῆς
ὁμοίως ἐπιμελητὰς εἶναι, καὶ ἐξετάσεως καὶ συντάξεως τῶν πολιτῶν, id est, *opus & bello &*
pace, portarum & mœnium curatores esse, & recensionis ciuium descriptionisque in classes.
Curatores reipub. sæpè in iure occurrunt, qui publica, seu ciuitatis negotia 10
& res tractant. Ab iis & fides, & diligentia exigitur: nam si negligenter in
distrahendis bonis se gesserint, in simplum tenentur; si fraudem autem ad-
miserint, in duplum: nec tamen ad eorum hæredes pœna descendit [l]. Tenen-
tur ad vsuras pecuniarum, quæ apud eos remanserunt. Tenentur de periculo
operum, & hæredes eorum, tenentur agros reipub. retrahere à possessoribus
licet bonæfidei, cùm possint ad auctores recurrere. Nec pro se tantùm qui-
libet tenetur, sed etiam nomine collegarum, si interuenire & prohibere eos
oportuerit: item si deteriora nomina facta sint tempore curationis [m]. Nam
& collegarum communi periculo pecunia, etsi inter illos diuisa, datur [n].
Prior tamen exemplo tutorum, conueniendus est qui gessit [o]. Non tamen
pro gestione superiorum & antecessorum, curatores successores tenentur,
sed singuli pro gestis à se [p].

a l. si in aliquam celebrem ciuitatem, de off. proconf. P. l. 2. §. 1. de oper. publ. in P.
b l. fi. de off. procur. Cæsa. in P.
c de omnib. Volph. Lazius, lib. 3. comment. reip. Rom. c. 15. Cassiad. libr. 7. Varia. de primis.
d l. 1. quemad. ciuil. mune. indicun. lib. 10. C.
e Pap. l. fin. §. item rescripserunt à curatore, de administ. rer. ad ciuit. pert.
f Secundum Africa. in l. qui filium, 62. de leg. 3.
g in l. 1. & 2. de oper. pub. lib. 50. P. titu. 10 & alibi.
h Aeschi. cõtra Ctesiphontem.
i l. fin. de muner. & honor. in P.
k Aristot. 6. politico.
l Papin. l. Imperatores, l. 10. §. Imperatores, de administ. rer. ad ciuit. pert. lib. 50. P. titul. 8.
m hæc omnia in l. fin. eod.
n l. 3. eod. tit. de administ. rerum.
o l. 4. eod.
p d. l. 4. §. 1.

DE

DE SERVIS, ET LIBERIS, IVREQVE DOMINORVM.

LIBER XIIII.

De liberis & seruis in vniuersum. Caput I.

1 Personarum diuisio in liberos & seruos.
2 Aequalis omnium hominum, vnáque naturâ conditio.
3 Iure gentium seruitute inducta, distingui cœperunt appellationes hominum.
4 Libertas quid.
5 Facultas agendi aliud, quàm actus.
6 Libertas per seruitutem non tollitur, sed impeditur eius actus.
7 Seruitus ex diametro aduersa libertati.
8 Libertas & seruitus corporis, animæ, & vtriusque est. Aut natura, aut hominũ constitutione, & qui serui, aut liberi natura.
9 Lege vel constitutione qui liberi, vel serui.
10 Cato Vticensis ne seruiret, se occidit.
10.11.19. Gratius libertate nihil, nec miserabilius seruitute item.
12 Domini olim dicti omnes patresfa: & serui familiares, quare. Dominica potestas visa tyrannica, eod.
13 Domini appellationem recusauit Octauius, & Tyberius.
14 Domitianus odiosus, quòd voluerit se dominum & Deum appellari.
15 Domini nomen proprium est soli Deo, quare.
16 Domini Imperatores dicti, & res dominicæ quæ.
17 Dominis olim libera in seruos vitæ & necis potestas.
18 Seruos Vidius Pollio edendos murenis obiecit.
19 Seruos non habuerunt Indi, Essæi, Phocenses, Locri.
20 Serui Christiani Iudæis, vel hæreticis, & paganis esse non possunt.
21 Biturigibus non erant serui.
22 Tholosam serui ingressi, liberi statim fiunt.
23 Serui nulli temporibus Saturni.
24 Seruitus est vltimus gradus vtilitatis humanæ.
25 Seruus seruorum Gregorius. 9. Sum. Pont. se appellauit, & Iustinianus seruum. Seruus dimidius homo, eod.

1 VMMA personarum diuisio dicta est, vt alij sint liberi, alij serui. Liberi à libertate, serui à seruitute dicti [a]. Ab initio quidem generis humani vna fuit qualitas & status [b], à quo posteà discessum, facta & minutio capitis [c]. Aequalis homi-
2 num prima conditio, & vno nomine homines naturali iure vocabantur [d]. Et vt Seneca ait [e], neminem natura fecit liberum aut seruum, sed fortuna hæc nomina imposuit. Et D. Paulus, nec liberum, nec seruum apud Deum esse scribit [f].
3 Iure gentium autem seruitute inducta, tres appellationes distinxerunt ho-

a §. 1. de iur. perso. ap. Iustin. l. 3. de stat. hom. libr. 1. P.
b l. quod attinet, de regul. iur.
c §. 1. de cap. diminut.
d l. manumissiones, de iusti. & iur. in P. l. hominis, l. 135. de verbo signifi.
e Sene: libr. 6. Declam.
f ad Galat. 3.

mines, vt alij liberi, alij serui, alij libertini dicantur [a]. Libertas est, natura- 4
lis facultas eius quod cuique facere libet, nisi quid vi aut iure prohibetur [b].
Naturalis facultas dicitur innata potestas agendi, vel viuendi, vt, velis [c]:
facultas quæ ortum cuiusque comitatur, δύναμις, ἐξουσία, & vt facultas dicitur
apud Galenum [d], causa quædam effectrix, vel per quam facimus, vel vt
possimus facere datum est. Aliud enim est facultas agendi, aliud actus qui 5
ex illa facultate sequitur: vt & aliud ab iis instrumentum, per quod facultas
operatur. Habet namque omnis facultas instrumentum accommodatum,
per quod deterius, & melius idem efficiat [e]. Neque facultas importat ne-
cessitatem, vt quod in facultate faciendi est, necessariò fiat: sed vt fieri pos-
set, habet [f]. Neque quod in facultate fieri potest, eodem modo fit, cùm &
robur & imbecillitas in facultate consideretur [g]. Et proinde quamuis liber- 6
tas, sit naturalis facultas agendi quæ velis, tamen extrinsecus vel intrinsecus
actus potest impediri. Extrinsecus vi, ob quam libertas ne faciat impeditur,
ea tamen facultate nihilominus existente in homine: non enim ideò tolli-
tur aut desinit esse, quòd non possit operari. Vt non ideò minus hostis ho-
mo est, quòd ab hoste vincatur, & subiiciatur vi: vis quippe maioris est rei im
petus, cui resisti non potest [h], & aduersus quam parùm valet custodia [i]. Atq;
Aristoteles [k] intrinsecus per vim ea fieri dicit, quæ per cupiditatem fiunt. At-
que vtroque modo prohibetur facultas libertatis, ne agat liberè: veluti &
cùm ius se obiicit actui prauo, ne à facultate exeratur, vincitque ne fiat. Vt-
pote fortior, quæ habet vim cogentem [l], & metum inferentem formidino
pœnæ [m]: vt ea facere nos non posse iure existimemus, quæ facta lædunt
pietatem, vel sunt contra bonos mores, vel leges [n]. Seruitus porrò aduersa- 7
ria, & ex diametro opposita libertati est, vt nihil aliud seruitutem dicat Ari-
stoteles, quàm priuationem libertatis [o]. Libertas & seruitus in homine, 8
& corporis separatim, & animæ [p], vel vtriusque: vtraque & natu-
ra, & constitutione hominum. Liberi sunt natura, etiam qui seruiunt
corpore, & boni, qui sibi in cupiditatibus imperant, & cum virtute secundũ
Dei præcepta viuunt, etsi sub potestate dominica sint corpore. Sic serui qui-
dam natura, quanquam nullius potestati domini subiiciantur. *Ac statim,*
vt ait Aristoteles, *ex generatione quadam distincta sunt, alia quidem ad imperan-
dum, alia verò ad parendum. Quorumcunque est opus in corporis vsu, & hoc est in eis
potissimum, hi sunt natura serui, quibus melius est vt imperetur. Est enim natura ser-
uus, qui potest alterius esse: quapropter & alterius est. Et qui tantùm particeps est ratio-
nis, vt sentiat quidem, at non habeat.* &c [q]. Qui pecuniæ aut fortunæ seruit, li-
ber non est [r]. Cicero, *Libertas*, inquit, *est potestas viuendi, vt velis. Quis igitur
viuit, & vult, nisi qui recta sequitur, qui gaudet officio, cui viuendi via considerata at-
que prouisa est? qui legibus, non propter metum paret, sed eas sequitur atque colit, quia
id salutare esse maximè iudicat? &c* [s]. Qui metu pœnæ legum se cohibet adhuc,
& is seruus meretur dici: & sic Euripides ait [t],

φεῦ, οὐκ ἔστι θνητῶν, ὅστις ἔστ' ἐλεύθερος.
ἢ χρημάτων γὰρ δοῦλός ἐστιν, ἢ τύχης.
ἢ πλῆθος αὐτὸν πόλεως, ἢ νόμων γραφαὶ
εἴργουσι, χρῆσθαι μὴ κατὰ γνώμην τρόποις. id est,
Heu, non est quisquam liber mortalium:
Aut enim pecuniæ seruus est, aut fortunæ.
Aut multitudo ciuium, aut legum sanctio
Vetant, suo ne quis viuat arbitrio.

Seruus est Philoni Iudæo, quicunque peccat: & omnis probus, liber [v]. Et qui
facit peccatum, seruus est peccati [x]: à quo quisque superatus est, eius est ser-
uus [y]. Et Salomon [z], *Qui stultus est, seruiet sapienti.* Lege vel constitutione 9
liber est, qui seruitutem non patitur. Seruitutem autem patitur, qui ex lege
domi[ni]o subiicitur, & priuatur fœlici statu illo libertatis. Status libertatis,
inæsti

a d. l. manumissiones, & §. 1. de libertl. ap. Iustinia.
b §. 1. de iure perso. l. 4. de sta. homi. P.
c Iuuena. Saty. 3. Cic. pen. Parad. 1. Offic. & 4. ad Heren. Aristot. lib. 6. Polit. capit. 2.
d Gale. lib. 1. de simplic. medicam. facult. c. 1. & libr. de plenitudine,
e Aristo. lib. 4. de generat. animal. c. 3.
f c. cùm aliquibus, de refer. in 6. l. 1. §. dies autem iustos, de appel. recip. lib. 49. P. titul. 4. can. si fortè, 2. q. 6.
g Gale. 1. lib. de caus. puls.
h l. 2. de eo quod met. cau. P.
i Nerat. in l. si ea res, de actio. emp. libr. 19. P. titu. 1.
k Aristot. lib. 1. Rhetoric. c. 10.
l l. legis virtus, de legib. Theophi §. summa itaque, de iur. pers. in suis institut.
m l. 1. de iust. & iur. P. can. factæ sunt autẽ leges, 4. distin.
n l. filius, de condit. Instit. in P.
o Aristot. lib. 1. Polit. capit. 3.
p Philo Iud. lib. quod omnis probus sit liber.
q Aristot. 1. Polit. c. 3.
r Idem libr. 2. Rhetor. ad Theodec. c. 21.
s Cic. pen. paradox.
t Euripid. in Hecuba, actu 4.
v Phi. Iud. lib. quòd liber sit quicúque virtuti studet.
x D. Ioan. Euang. c. 8.
y 2. D. Petri, c. 2.
z Prouerb. 12.

10 inæstimabilis res [a], nec gratius quicquam libertate [b]. Et Cato Vticensis, ne
libertate priuatus cogeretur se submittere misericordiæ Cæsaris, seipsum in-
terfecit [c]. Atque, vt ait Strabo, qui voluptatem & dolorem, vitam ac mor-
tem contemnit, subditus esse non patitur [d]. Et Philo Iudæus [e], Cōtemptor
mortis, paupertatis & obscuritatis, seruus esse non potest. Misera contrà ser-
11 uitus, nihilq́; ea infœlicius [f]: ideò morti comparata [g]: Vt & serui pro nul-
lis, & ac si non essent, iure ciuili habiti [h]. Vocat Vlpianus seruitutem, ca-
sum aduersámque fortunam hominis liberi, quam expectare vt contingat,
nec ciuile, nec naturale sit [i]: neque fas secundum Paulum Iurisconsultum [k].
Tyrannica visa est pluribus dominica in seruos potestas, & nimium exosa &
contumeliosa: in potestate namque dominorum propriè dicuntur esse ser-
12 ui [l]. Quare & antiquitus domini, dicti sunt patresfamilias, & serui omnes
13 familiares, vt contumelia seruorum tolleretur, teste Macrobio [m]. Et Octa-
uianus Imperator, domini appellationem, vt opprobrium & maledictū sem-
per exhorruit, edictóque cauit, ne posthac dominus appellaretur [n]. Tibe-
rius quoque Cæsar dominus à quodam appellatus, denunciauit, ne se am-
14 plius contumeliæ causa appellaret [o]. Nec paruum odium concepit populus
in Domitianum, quòd nimium elatè voluit dominum & Deum vocari [p].
15 Qui enim hoc sibi domini arrogant nomen, sibi vsurpare videntur omnî-
modā & plenissimam in subditos pro arbitrio potestatem: quæ sola est Dei,
qui omnia quæ vult potest, nihílque nisi iustum velle potest. Vnde illi soli
hoc nomen Domini conuenit, vt & Dauid scribit [q], *Cognoscant gentes quia no-
men tibi est dominus, tu solus altißimus in omni terra.* Et alibi [r], *Scitote quoniam*
16 *dominus ipse est Deus.* Hócque est nomen illius reuelatum Mosi, *Adonai* [s]. Im-
peratores tamen alij, qui se dominos orbis dicebant [t], domini & nomen
17 vsurparunt [v]: & res eorum dominicæ absolutè dictæ sunt [x]. Qui dominus
est alicuius rei liberam eius rei, vt suæ, habet potestatem, imò vt abuti ea
possit [y]. Quamobrem & olim donec prospectum fuit, vt dicemus, in seruos,
quorum dominium habebant, libera erat vitæ & necis potestas [z]. Satis
miserum & abominandum spectaculum, pares natura & conditione similes
18 homines, vt bruta animalia & pecudes, mactare, & peius habere. Sicuti fe-
runt Vidium Pollionem, seruos murenis inuadendos & edendos obiectas-
19 se [a]. Vt pleræque nationes fuerint, quæ casibus hominum misertæ, à seruis
habendis abstinuerint, nec apud se passi sint esse: vt Strabo [b] scribit apud In-
dos nullum fuisse seruorum vsum [c]. Inter Essæos Iudæorum nemo seruiebat
illis, omnes liberi ministrabant sibi inuicem [d]. Prohibuerūt ne serui seruæúe
20 haberentur Phocenses & Locri, teste Athenæo [e]. Iure Romanorum ne sint
21 apud Iudæos, vel hæreticos, vel paganos serui Christiani prohibetur [f]. Sed
22 & consuetudine Biturigum, apud illos vetitum habere seruos [g]. Tholosæ
serui qui ingrediuntur ciuitatem, liberi sunt, nec repeti vel euelli illinc à
23 dominis possunt [h]. Temporibus quoque regni Saturni, priscis nullus seruus
seruáue [i]: vnde & in Saturnalibus posteà seruorum cum liberis æqua condi-
24 tio [k]. Et vltimus gradus vilitatis & abiectionis humanæ est in seruitute. Et
ideò Deus omnium, natura dominus noster Iesus Christus, dicitur formam
25 serui accepisse [l], hoc est, humilioris viri. Vnde & Pontifex Max. Gregorius
nonus, quem alij deinde secuti sunt, seruum seruorum Dei se nominauit [m].
Sicuti etiam & Iustinianus seruum se nominat [n]. Dicebat præstantissimus
Poëtarum apud Athenæum [o],

Dimidium rapuit virtutis Iupiter almum
Mortali, cui seruilem mox destinat esse.

a l. libertas, de reg. iur. §. sed cùm libertas, quib. ex cau. manu. non lic. l. 1. § sed cùm homo, de ijs qui deiec. in P.
b l. Paulus, de fideicom. libert.
c Dion Cassius, libr. 43. histo Roma.
d Strabo, li. 15. Geogra.
e Phi. Iud. d. lib. quòd lib. sit qui vir. stu.
f Cic. Phil. 2. Sene. epist. 52.
g l. interdicit, de condi. & demonstra. l. seruitutem de reg. iur. l. cùm hic status, §. si donator, de don. int. vir. & vxo.
h l. quod attinet, de reg. iur.
i Vlp. in l. inter stipulantem, l. 83. §. sacram rem, de verbo. oblig. in P.
k l. si in emptione, l. 34 § liberum, de contra empt. in P.
l l. 1. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. in P. § in potestate, eod. ap. Iustin.
m Macrob. libr. 1. Satur. c. 11.
n Sueto. in Octauio, c. 53.
o Idem in Tiberio, c. 28.
p Idem in Domitia. c. 13.
q Psal. 82.
r Psal. 99.
s Exodi, c. 6.
t l. bene à Zenone, de quad. præscr. C. ca. conuenior, 23. quæst. 8.
v vt in proœ. Instit. in subscrip. dicitur Dominus Iustinianus.
x vt titu de gre. domini. tit. 75. & tit. de palat. & domib. dominic. titul. 76. lib. 11 C.
y l. in re mandata, C. mand. l. nemo exterus, de Iudæ. titu. 9 lib. 1 C.
z l 2, de ijs qui sunt sui vel alie. iur.
a Tertullia. libr. de Pallio.
b Stra. libr. 15. Geograp.
c Arria. in lib. rerum Iudaicarum.
d Philo Iudæ. lib. quòd lib. sit qui vir. stud.
e Athen. libr. 6. dipnosop. c. 7.
f l. 1. ne Christia. mãcip. Iudæ. hæreti. vel pag. hab.
g §. 1. de consuetu. iur. & sta. perso. in consuet. Bitur.
h Nicol. Boërius, ad d. §. 1.
i Athenæ. lib. 6. c. 7.
k Lucian. in Chronosol. siue in Saturnal.
l ad Philipp. cap. 2.
m In proœ. Decretal.
n in l. 1. de offi. præf. præto. Afri.
o Athen. libr. 6. dipno. capit. 7.

De seruitutis finitione. Cap. 2.

1 *Seruitus quid.*
2 *Seruitus probata sub lege diuina.*
3 *Serui fiscalini & ecclesiastici in Francia qui olim.*
4 *Seruitus quomodo contra naturam, & non contra ius naturale.*
5 *Naturalia vitia quomodo dicantur.*
6 *Hominis natura imperare.*
7 *Hominum vnum genus, & natura prima, & ortus, & interitus.*

IAm tradidimus libertatis finitionem supra libro II. c. I. Re- 1
stat nunc examinanda seruitutis finitio, quæ libertatis natu-
ram plenius explicabit, & ideo de illa vberius paulò: vt co-
gnito altero contrariorum, aliud quoque lumen accipiat [a].
Illam porrò subiicimus oculis, quam accepimus à Florenti-
no Iurisc [b]. & Iustiniano [c]. *Seruitus, est constitutio iurisgentium,*
qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur. Verbum hîc, *constitutio*, passiuò
pro eo, quod constitutum est, vsurpatur: nam secundum Accursium [d], ver-
balia in io, vt petitio & constitutio tam actiuè, quàm passiuè accipi possunt.
Estq; constitutio hæc, lex iuris gentium, in quam ferè omnes gentes con-
uenêre, vt serui essent [e]: quamuis & posteà iure ciuili quoque serui alterius
generis esse cœperint [f], vt deinceps Deo fauente dicemus. Erántque iure
diuino permissi serui, & de illis leges cõstitutæ [g]. Et in euangelica legimus [h] 2
lege, *serui obedite dominis carnalibus, non ad oculum seruientes &c.* Et rursum [i], *do-*
mini, quod æquum seruis præstate, quamuis consideratis hominibus, ratione
Dei qui interiora dispicit, seruus à libero non distinguatur [k]. Permisśósque
Christianis aliquando seruos, iure pontificio constat [l]: imò erant & serui in
ipsis ecclesijs, seu basilicis [m]. In Francia olim erat copia seruorum tam fiscali- 3
norum seu regiorum, quàm ecclesiasticorum, vt scribit Rhenanus [n]. Nar-
rátque victoria adepta apud Tolbiacum de Alemannis per Francos sub re-
ge Clodoueo diuinitus, maiorem partem Alemannorum, ne posthac re-
bellarent, in pœnam seruitute affecisse: hósque seruos fiscales, vel absolutè
fiscalinos dictos, quòd res & corpora eorum fisco cessissent, vnde & seruis
regiis nomen: fuisséque insuper seruos ecclesiasticos, quos rex, aut dux, aut
comes monasterio alicui donasset. Fuisse & seruos in Gallia tempore Caroli
Magni constat ex legibus capitularibus eius, potissimum in capitulari de
de lege Ripuarensi, c. 1. 2. 3. Vtuntur & Moscouitæ seruis emptitiis & capti-
uis, vt ait Sigismundus Liber Baro [o]. Contra naturam seruitus dicitur [p], 4
non contra ius naturale, sed contra id quod cuique homini à natura, id est,
in prima natiuitate concessum & inditum fuit, contra facultatem vt velis.
Natura dicitur D. Augustino [q], quod in vno quoq; genere intelligitur esse:
adhærent ab ortu rebus quædam bona, quædamue mala, quæ naturalia &
connata videntur. Naturale primùm fuit homini primo Adamo, immorta-
litas si voluisset, iustitia, reliquæq́ue virtutes. At postquam decidit ab illa
perfectione, naturale homini[b]us ab illo progenitis fuit, mori, & peccatum
transfusum quod originale dicitur, & contra naturam primam à Deo crea-
tam: naturale autem secundum naturam corruptam. Et naturalia alia vitia 5
nobis, quæ ita nobis sunt familiaria, vt in habitum transierint, & quodam-
modo nobiscum nata videantur. Ita intelligendus Horatius, dum ait [r],

Denique teipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseuerit olim

Natur

a l. 3. de ijs qui sunt sui vel alie. iur.
b Florenti. in l. libertas, l. 4. §. seruitus de sta. hom. in P. li. 1. titu. 5.
c Iustinia. in §. 1. de iur. perso. lib. 1. Institu. titu. 3.
d Accurs. in l. 2. de duob reis.
e can. ius gentium, 1. dist. l. ex hoc iure, de iust. & iur. l. si id quod, l. 64. de cõd. indeb. in P. §. ius autem gentiũ, de iur. nat. gen. & ciui. ap. Iustinia.
f §. serui aut nascuntur, de iur. perso. ap. eund.
g Exodi c. 12. & 21.
h ad Ephes. 6. & 1. D. Petri. cap 2.
i ad Coloss. n. 4.
k ad Coloss. 3.
l tit. de ser. non ordin scilicet inuitis dominis, & de coniugio seruorum.
m c. 3. & c. episcopi. de reb ecclesf. non alien.
n Beat. Rhena. libr. 2. rer. Germanica.
o Sigism. libr. Baro, lib. commetar. rer. Moscouit.
p de hoc quoque superius, lib 11. c. 4. num. 7. tradidimus quædam, & infra capit. 2.
q D. Augusti. libr. 2. de morib. Manich.
r Horat. 1. Sermo. 3. Sty.

Natura, aut etiam consuetudo mala: Namque
Neglectis vrenda filix innascitur agris.

Sic dicimus naturale vitium esse, negligere quod communiter possidetur [a]. 6 Et naturale loci vitium, quod ei adhæret [b], naturam quoque agrorum [c]. Sed & seruire, contra naturam hominis est, quia status eius est vt imperet: dictum namque hominibus generaliter, *Crescite, multiplicamini, replete terram, subijcite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & omnibus animãtibus*
7 *quæ mouentur super terram* [d]. Pares natura ortúue sunt homines, & vnus hominum omnium, regum, & pauperum, & seruorum, & dominorum, ortus & interitus [e]. Et vt ait Pindarus [f].

ἓν ἀνδρῶν, ἓν θεῶν γένος, ἐκ
μιᾶς δὲ πνέομεν
ματρὸς ἀμφότεροι·
διείργει δὲ πᾶσα κεκριμένα
δύναμις· ὡς τὸ μὲν, οὐδὲν, id est,

Vnum hominum, vnum Deorum genus, & ex vna spiramus matre vtrique. sed discriminat, omnia separata, potentia: quia hoc quidem, scilicet genus hominũ, *nihil est.* Et cùm inter homines omnes natura quandam cognationem constituerit, nefas est hominem homini insidiari [g], & potestate tyrannica opprimere, omnes liberi, vt dictum est, natura nascuntur [h]: sed aliundè facultas libertatis impeditur.

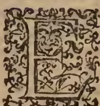
a l. 2. quan. & quib. quar. pars debea.
b l. fluminum, l. 24. §. vitium, de dam. infect. lib. 39. titul. 2.
c l. 1. §. fin, de aqua plu. arc. in P.
d Genes. 1. & 9. Psal. 8. Aristot. lib. 1. Polit. c. 3. l. in pecudum, de vsur. in P. §. in pecudum, de rer. diuis. ap. Iustinia.
e Sap. 7.
f Pinda. ode 6. Nemeop. stroph. 1.
g Flor. Iurisc. in l. 3. de iust. & iur. in P.
h l. manumissiones, eod.

De caussis & rationibus legitimæ seruitutis & seruorum distinctione. Cap. 3.

1 Natura & ius naturale dictum.
2 Serui aut fiunt, aut nascuntur.
Fiunt pœna, necessitate, captiuitate.
3 Seruos quomodo pœna fecit.
4 Seruus prius ob pœnam Chami filij Noachi.
Cham irrisit, aut incantauit virilia patris eod.
5 Serua olim mulier fiebat coiens cum seruo ex Claudiano Senatusconsulto.
Claudianum senatuscon. de quo, & emendatio, eod.
6 Serui ex quibus criminibus fierent rei, veluti ingrati, latrones, raptores, victi, vltimo supplicio damnati.
7 Serui pœna qui.
8 Serui sine spe libertatis, qui se vendi patiebantur quando.
9 Bœotij serui spontè seruituti se subiecerunt.
10 Libertatem Germani in ludo extremam ludunt.
11 Seruitus ex necessitate aliqua orta, & 12.
Filium vendere, patrem tempore famis potuisse, eod.
12 Debitores inopes addicti pro seruis creditoribus aliquando, prohibitum dehinc.
13 Carcer species seruitutis est.
14 In seruos ob famem & miseriam Aegyptij & Galli se vendebant ditioribus.
15 Ambacti Gallorum dicti serui sunt.
16 Serui fiunt captiuitate, quare, & huiusmodi Mycenæ, Salaces, Lycij, Thebani, & alij.
17 Capti inter Christianos in bello Christiani, serui non fiunt, quamuis retineantur pro redemptione. Postliminij ius nullum inter illos. eod.
18 Capti tantùm ab hostibus, non à prædonibus, vel in seditionibus fiebant serui.

19 Pene

19 Penestæ, Thessalacetæ, Menestæ serui qui.
20 Serui vnde nascuntur.
21 Seruorum ex alijs qualitatibus distinctio.
22 Serui, famuli, liberi homines, bona fide seruientes qui.
23 Famuli ne relinquant dominos illis inuitis lex.
24 Serui operis, & serui glebæ qui, & aliæ species.

X finitione seruitutis, quibusdam seruitus visa est omnino 1
improba & illegitima, vt contra naturam, & ius naturale,
quod natura quoque dicitur interdum [a]. Cæterùm aliter 2
rem se habere docendum est, & ex causis quibus libertatem
amittit, planum primùm faciemus: vnde & distinctiones ser-
uorum colligere possumus. Serui aut fiunt, aut nascuntur:
fiunt autem [b], ex pœna, necessitate, captiuitate. Primum itaque quod 3
seruos ex liberis fecit, pœna est delicti: vt qui abutitur libertate, dignus
sit vt eius facultas restringatur & cohibeatur, ne possit posteà liberè pecca-
re, & vt à delicto iam commisso castigetur. Priuilegium meretur amittere,
qui sibi concessa abutitur potestate [c]. Eò referenda est prima seruitutis 4
introductio, dum inflicta est filio Chami, quòd is virilia patris nudata irri-
sisset [d]: &, vt ait Berosus [e], *incantationibus magicis virilia patris comprehendens,*
sterilem eum reddidit perinde ac castratum. Sic olim senatusconsulto Claudiano 5
hodiè sublato, mulier quæ se seruo alieno supposuerat, monita prius à do-
mino ne id faceret, adempta libertate cum mœcho conserua fiebat [f]: vt il-
la quæ se proprio contaminasset seruo, eo flammis tradito, vltimo damna-
batur supplicio [g]. In pœnam quoque ingratitudinis, liberti ingrati reuo- 6
cabantur in seruitutem [h]. Et ex familia latronum comprehensi, fiebant ser-
ui comprehendentium [i]. Raptores quoque mulierum, qui bona non ha-
bebant, vnde dotem raptis constituerent, pro dote seruituti mancipaban-
tur [k]. Argiui vrbe Mycena potiti, omnes ciues seruitute damnarunt, suis
decima illorum consecrata [l]. Ipso iure ciuili vltimo supplicio damnati, sta-
tim & ciuitatem & libertatem perdunt: & quandiu suspenditur iudicium,
tandiu serui remanēt [m]. Generaliter, quibus ob crimen sententia atroci 7
libertas adimebatur, & serui pœnæ fiebant, eius generis erant [n], pœnæq;
serui dicebantur in metallum damnati, vel bestiis obiiciendi [o]. Nemo
tamen nouo iure benè natus à principio, ex supplicio fit seruus [p]. Iure ci- 8
uili etiam serui fiebāt sine spe libertatis, in pœn. ob contemptum eiusdē li-
bertatis, qui maiores 20. annis [q] scientes se ingenuos [r], ad prætium partici-
pandum [s], se venundari ignorantibus [t] patiebantur [v]. Indigni certè liber-
tate & restitutione vel misericordia, qui sese scientes prudentésque in tan-
tam seruitutis necessitatem coniecerint [x]. Ex horum numero esse possunt
illi, de quibus meminit Athenæus [y], his verbis. *Ij*, inquit, *ex Bœotis, qui Ar-* 9
neam coluerunt, qui non recesserunt in Bœotiam propter amorem regionis, seipsos Thessa-
lis in seruitutem dederunt ex stipulatione, ex qua neque se extra regionem recipient,
neque occident, ipsique regionem illis colentes tributa persoluunt. Spontè apud Ger- 10
manos seruitus etiam subitur in ludo. *Aleam etenim*, inquit Cornelius Taci-
tus, *sobrij inter seria exercent, tanta lucrandi perdendíue temeritate, vt cùm omnia*
defecerunt, extremo ac nouissimo iactu, de libertate ac de corpore contendant: victúsque
voluntariam seruitutem adit, quamuis iunior, quamuis robustior, alligari se ac venire
patitur. Ea est in re praua peruica ia; fidem ipsi vo ant, &c [z]. Necessitas dehinc li- 11
bertatem tollit, & permittit seruitutem filiis inferre, & eos distrahere tem-
pore famis vrgentis [a]: ea tamen conditione, vt restituto prætio emptori à pa-
tre vendente, vel aliis, possent ingenuitati restitui. Et olim quoque 12
debitor inops adiudicabatur creditoribus ex lege duodecim tabularum [b].
Sic

a l. nam hoc natura, de condict. indeb. in P. l. iure naturæ, de regu. iur.
b §. serui, de iur. pers.
c can. priuilegium, 11. q. 3. c. tuarum, de priuileg. l. Iudæos, de Iudæ. cùm simil. lib.
d Genes. c. 9. ca. sexta die, 35. dist.
e Beros. lib. 3. Defloxat.
f l. 1. de Senatusc. Claud. toll. lib. 7. C.
g l. vnic. de mulier. quę se propriis ser. iunxer. C.
h l. 2. C. de libert. & eor. liber. § maxima, de cap. diminut.
i l. 2. quib. ad liber. procl. non lic. Libr. 7. C. titu. 18.
k can. de raptoribus, 36. q. 1.
l Diod. Sicul. lib. 11.
m Marcel. in l. quod ad statum, l. 12. & Paul. in l. qui vltimo supplicio, l. 29. de pœn. in P.
n §. maxima, de capi. dimi.
o §. pœnæ autem serui, quib. mod. ius pa. pot. sol. l. quidam, de pœn. l. in metallum, de iur. fisci in P. l. res vxoris, l. 24. de don. int. vir. & vxo. C.
p authen. sed hodiè, de don. int. vir. & vxo. C. §. quòd autem, & §. si verò, de nupt. in auth.
q l. si ministerium, de lib. cau. C. l. si ex causa §. Papinianus de minor. 25. an. in P. aliàs restituuntur l. 1. & 2. si ad uer. vend. C. §. serui, de iur. perso.
r l. 1. quib. ad liber. procl. non lic. P.
s l. non ideo, C. de libe. cau.
t l. liberis §. si quis sciens, eod. in P.
v §. serui, de iur. perso. l. cùm pacto, l. 40. de lib. cau. P. l. & seruorum, l. 5. § 1. de sta. hom. in P. l. 1. 2. & 3. quib. ad lib. procl. non lic. P. l. 2. si libert. inge. esse dic. in P.
x arg. l. 2. § si quis tamen cùm posset, si quis caut. in P. l. si fideiussor §. 1. qui satisd. cog. in P. l. pen. quod vi aut clam. l. pen. quib. ad lib. procl. non lic.
y Athenæ. lib. 6. c. 7.
z Cor. Tac. de mori. Germ.
a l. 1. & 2. de patri. qui fil. distrax.
b Gellius, lib. 20. capit. 1.

Sic & inter Israëlitas aliquando obtinuisse, coniicio ex illa vidua, quæ ita Heliseum affatur [a]. *Seruus tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus fuit, timens deum: & ecce creditor venit, vt tollat duos filios meos ad seruiendum sibi.* Hodiè tamē iure Codicis Iustinianei, quod olim obtinebat, prohibetur, ne personæ liberæ ob æs alienum seruæ fiant [b], vel opignorentur [c], nisi forsan quis emerit captum à Barbaris: nam nisi pretium ei restituatur, potest per quinquen-
13 niū seruitio redempti vti [d]. Ea ratione grauiter leges ferunt, pro debito ciuili quemquam carceribus mancipari [e]: quia speciem seruitutis carcer habet, &
14 nō posse à loco dum velis recedere [f]. Ob necessitatē vrgentis famis Ægyptij dicebant ad Ioseph, *Eme nos in seruitutem regiam; & præbe semina* [g]. Et de Gallorum antiquis moribus sic Iulius Cæsar scribit. *Plebs penè seruorum habetur loco, quæ per se nihil audet, & nulli adhibetur consilio. Plerique cùm aut ære alieno, aut magnitudine tributorū, aut iniuria potentiorum premuntur, sese in seruitutem dicant nobi-*
15 *libus: in hos eadem omnia sunt iura, quæ dominis in seruos* [h]. Arbitror istos seruos Ambactos dictos apud eundem [i]: nam vt ait Festus apud Ennium, Ambactus
16 lingua Gallica seruum significat. Captiuitate serui fiunt in bello capti, & seruati à victoribus, qui iure necare captos poterant [k]: iusque hoc gentium permisit [l]. Et à quo quis superatus est, eius & seruus dicitur à D. Petro [m]. Argiui vrbe Mycena potiti, omnes seruitute damnarunt, decimámque idolis suis dicarunt [n]. Salaci rebellantes contra Octauianum Cæsarem, victi & domati fuerunt à M. Terentio Varrone: eorum filij diuenditi ea conditione, ne quis eorum ante vicesimum annum liber fieret [o]. Claudius Cæsar Lycios ad cædem vsque Romanorum quorundam tumultuando progressos, in seruitutem redegit, & Pamphyliæ adiecit [p]. Alexander Magnus, oppidum quoddam, in quod Mallorum quidam profugerant ex acie, cùm vi cæpisset, omnes qui eò confugerant, in seruitutem redegit [q]. Et anteà capta vi Thebanorum ciuitate, quæ ab eo defecerat, quotquot Thebanorum cædibus superfuissent, exceptis socerdotibus vtriusque sexus, atque iis qui Philippo aut Alexandro priuatim, aut Macedonibus hospitalitatis iure deuincti essent, in seruitutem redegit [r]. Rationes huius receptæ seruitutis relatæ sunt iam in lib. I. istius compendij iuris, cap. De iure gentium ab humanitate & clementia victorum, & à beneficij ob vitam seruatam agnitio-
17 ne: quas ibi videto. Hodiè capti inter Christianos, captiui Christiani serui non sunt, redemptio tamen à captis debetur: & ita non seruatur ius postliminij in personis, sed in rebus, secundum Boërium [s], quem sequor: quanquam retentionem, qua vtuntur victores, non longè abesse à seruitutis specie non diffitear [t]. Verùm ius libertatis integrum manet. Nec possum subscribere Bartolo, Baldo, Angelo, Franc. Aretino, dum aiunt [v], captos
18 in bello ab Imperatore, & rege Galliæ, fieri seruos. Et iure ciuili non omnes in bello capti serui fiebant, sed capti tantùm ab hostibus, quibus bellum publicè decretum erat: hi enim hostes, cæteri latrunculi & prædones, quibus hoc ius non est, nec cum captis ab illis est ius postliminij [x]. Sic nec in factionibus, & ciuitatum seditionibus, vel ciuilibus bellis, iura captiuitatum & postliminij locum habent, nec capti amittebant ingenui-
19 tatem [y]. Seruos captiuitatis, non generis, dicebant Thessali Penestas, & Thessalæcetas: qui autem seruitutem se dedissent, Mnestas [z]. Nascuntur
20 porrò serui ex ancillis, sequuntúrque statum matris iure gentium [a]. In gratiā tamen libertatis statuerunt iura, consideranda in matre tria tēpora, conceptionis, partus, natiuitatis, & quod inter hæc lapsum: vt si in aliquo horū fuerit mater libera, quamuis anteà vel posteà, vel medio fuerit serua, vel postea fiat, semper partus sit liber, nec calamitas matris debet nocere filio, qui in vtero est [b]. Vt, & si ex patre seruo & matre ingenua quis nascitur, partus nascitur ingenuus, & sequitur matrem, non secus ac si vulgò conceptus ex libera sit [c]. Nec habetur ratio cōiunctionis serui & liberæ, cùm matrimonium iustū non

V consistat

a 4. Regum, cap. 4. Et Ioseph. li. 9. Antiquit. Iudaic. cap. 2.

b l. ob æs, C. de actio. li. 4. tit. 10. & auth. imo, eo. tit. § qa ve-rò, vt nul. iudi. licē. hab. loc. seruat. in auth. coll. 9.

c l. qui filios, quæ res pign. oblig. poss. C. c. 2. de pignor.

d l. fin. de capti. lib. 8. C. titu. 51.

e l. nemo, de exactor. tribut. lib. 10. C.

f l. 2. de lib. homi. exhib. in P.

g Genes. 47.

h Iul. Cæsar, libr. 6. bell. Gall.

i Idem, d. lib.

k §. serui autem, in 1. & 2. de iure person. l. libertas, §. fi. de sta. homi. in P. l. & seruorū § iure gentium, cod. titu. l. pupillus § seruorum appellatio, de verb. signif.

l l. postliminij ius, de capti. l. hostes sunt, eod. titu.

m 2. Petri 2. c.

n Diod. Sic. libr. 11.

o Dion Cass. libr. 53. Histo. Roma.

p Idem lib. 60.

q Arrian. lib. 6. de exped. Alex. Mag.

r Idem, libr. 1. expedit. Alex.

s Boërius, in §. 1. de iure perso. in consuet. Bitur.

t l. 2. de lib. hom. exhib. P.

v prædicti Interp. in l. qui à latronibus §. fin. de testam. & rursum Bart. in l. hostes, de capti. & ibi viden. Alexan. nume. 11.

x l. hostes, l. 24. de capti. & postlim reuer. l. hostes, & l. quos nos hostes, de verb. sign.

y Vlp. in l. si quis ingenuam, l. 21. § fin. de capti. & postlim. reuer. Paul. l. postliminium, l. 19. §. à piratis, eod. titul. l. cum cognatū, l. 4. de ingen. & manum. lib. 7. C. tit. 14.

z Athenæ. lib. 16. Dipnosop. c. 7.

a l. & seruorum § iure gentium, de sta. homi. §. serui in 2. de iur. perso. l. fin. de liber. cau.

b §. sed & si quis, & §. e cōtrario, de ingen. l. & seruorum § ingenui sunt, de sta. homi.

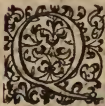
c §. 1. de ingen. Instit. l. lex naturæ, l. 24. de sta. homi. in P. l. eius, ad munici. in P. l. vulgò cō-ceptus, 23. & seq l. cùm legitimæ, l. 19. de sta. homi.

sistat cum seruo: quamuis inter liberum & ancillam recipiatur [a]. Et in his 21 omnibus, insigniores notæ differentiarũ inter seruos apparent, omissis qualitatibus aliis leuioribus, vel ex officio eis iniuncto tractis, vt quod nouitij & veterani seu veteratores [b], vicarij, ordinarij [c], mediastini [d]. Superioribus 22 seruis affines sunt famuli & liberi homines, qui tamen nobis bona fide seruiunt, & præstãt operas, vel cum mercede vel sine ea [e], & nobis acquirunt [f]. Et legari & locari potest opera liberi hominis [g], quamuis iureiurando obligari nequeat [h]. Horum apud Moscouitas lex, vt iis non sit licitum quolibet 23 tempore à seruitio recidere: & si aliquis citra domini voluntatem abierit, nemo eum assumit [i]. Simile etiam edicto aliquãdo nostra ætate [k] cautum est, ne liceret famulos vel ancillas alicuius recipere inconsultis dominis à quibus abibant, ad vitanda furta & latrocinia domestica, & dominorum contemptum. Item quia nemo dominum suum deserit, sciens nusquam latendi locum sibi esse derelictum [l]. Adscribunt aliqui seruorum aliam speciem, qui 24 rebus inseruiant, qui operi vel rei alicui faciundo, velint nolint, addicuntur, agnito legato, vt dũ imponitur onus libertis, vt sepulchro patroni inseruiãt [m]: dum glebæ terræ addicuntur, vt captiui perpetui [n]: dum serui pœnæ efficiuntur, ad remos vel metallum damnati [o]; vltimo supplicio damnati [p]: damnati ad perpetuos carceres [q]. Instar enim seruitutis non posse liberè recedere [r].

a l. 3. C. de incest. nupt. l. serui, l. 23. iunc. glo. C. ad l. Iul. de adult.
b l. fin. de ædil. edic. l. præcipiunt, l. 37. eod.
c l. sed & si quid § 1. de vsufruc. in P.
d l. 2. § 1. & l. 1. § cau ponem, nau. caup. stab. in P.
e vt in l. qui operas, loca. in P.
f Pompon. in l. liber homo, l. 17. & l. si seruus meus, l. 21. & Vlp. in l. qui bona fide, l. 23. & Modesti. in l. homo liber, l. 54. de acqui. rer. domi. lib. 41. P. titu. 1.
g l. hominis, l. vsufruc. lega.
h l. vt iurisiurãdi, de ope. libert. in P.
i Sigism. Lib. Baro, in commẽtar. rer. Moscouit.
k constitut. Regia.
l l. seruus, l. 12. de agricol. & censi. li. 11. C. titu. 47.
m l. Titio centum, § Titio 2. de condit. & demonstra. in P. l. Mæuia, de manum. testa.
n to. titul. de agri. & cens. l. 11. lib. C.
o § pœnæ, quib. mod. ius pat. pot. sol. l. quidam, de pœn. in P.
p l. qui vltimo, de pœn. in P.
q c. quamuis, eod. in 6. c. nominis in § fi. de verb. sign.
r l. 2. de libe. hom. exhib.

De iuribus & vtilitatibus dominicæ potestatis. Cap. 4.

1 *Dominica potestas ius necis habebat & vitæ in seruos.*
2 *In seruos sæuire sine causa prohibitum.*
Vmbricia matrona relegata, ob leuissimas causas ancillã atrocissimè tractata. eod.
3 *Seruorum insolentiæ non fauendum.*
4 *Serui castigandi, sed sine contumelia.*
5 *Chij seruis emptitijs primùm vsi, & vindicta diuina in illos, quòd seruos pessundarent.*
6 *Seruorum iniuriæ audiendæ quoque legibus humanis, & diuinis.*
7 *Seruus quicquid quærit, acquirit domino.*
8 *Seruus communis vsufructuario, & proprietario quæ quærat.*
9 *Seruus quid vsuario suo acquirat.*
10 *Seruus communis pluribus pro indiuiso quantum cuique quærat.*
11 *Seruus inuitus potest fieri necessarius hæres.*

QVID autem accedat vtilitatis hominibus ex illa dominica 1 potestate, ne tractatio diuidatur à personarum distinctione, paucis explico, antequàm progrediar ad aliam distinctionem, quæ ex seruis manumissis nascitur. Prior itaque inde colligitur vtilitas, vt qui eam haberet, posset in seruos ex arbitrio sæuire, iúsque necis in illos esset, vt paulò antè meminimus. Fuit tamen potestas hæc iure posteà restricta & tẽperata, cùm reipub. 2 intersit, ne quis re sua malè vtatur: & dominorũ quoq;, ne auxiliũ seruis contra illorum sæuitiam denegetur [s]. Et ex constitutione Pij Cæsaris statutũ, vt qui sine causa seruũ suum occidisset, eadem pœna puniretur, ac qui alienum necasset. Cum causa, vt in facinore deprehensum, in quo occidere sontẽ permittatur, licet [t]: vel sine dolo malo eundem castigando, non adhibitis tormentis vel modis, qui inferunt directò mortem: tunc enim reus homicidij

s l. 1. & 2. de ijs qui sunt sui vel al. iur. in P. § in potestate, § sed & maior asperitas, eod. ap. Iustinia.
t Marcel. l. 96. de verbo. oblig. lib. 45. P. titu. 1.

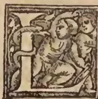
cidij esset [a]. Adrianus Cæsar seruos à dominis occidi vetuit, eósque iussit damnari per iudices, si digni essent [b]. Atque Vmbriciam quandam matronam in quinquennium relegauit, quòd ex leuissimis causis ancillam atrocissimè tractasset [c]. Ita rectè humanam perpendens communem seruorum & liberorum naturam. Nec tamen insolentiæ seruorũ fauens, is namque eam
3 perosam habebat, vt & fidem facit eius factum: cùm enim quodam tempore suum seruum inter duos senatores è cõspectu ambulare vidisset, misit qui ei colaphum daret, & diceret, noli inter eos ambulare, quorum adhuc potes
4 esse seruus [d]. Et Plato [e], castigandos quidem dicit esse seruos, ne nimium
5 desidiosi reddantur: sed sine cõtumelia, ne in iracundiam efferantur. Scribit Athenæus [f], in Chios, qui primi inter Græcos seruis emptitiis vsi sunt, numẽ iratum, quòd seruorum barbarorũ honorem pessundarent: atque in eius rei vltionem à Mithridate capros, suorum seruorum seruituti mancipatos.
6 Sancitúmque, vt seruorum quoque iniuriæ audirentur. Apud Moscouitas, si dominus seruum suum, aut accommodatum, non benè tractat, fit quodammodo infamis apud alios, nec posthac alios famulos assequi potest [g]. Iure diuino, qui percusserit seruum vel ancillam virga, & mortui fuerint in manibus eius, criminis reus erit: sin autem vno die vel duobus superuixerit,
7 non subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est [h]. Secundum ius dominicæ po-
8 testatis, vt quæ acquirit seruus, domino quærat [i]. Cùm autem idem seruus, duorum & diuersorum dominorum seruus est, putà proprietate vnius, vsufructu alterius [k], vel vsu: per seruum vsufructuario eius quæruntur ea tantùm, quæ ex operis eius & re vsufructuarij veniunt: quod autem extra has duas causas accedit seruo, veluti legatum, hæreditas, & id genus, domino proprietatis quæruntur [l]. Sunt autem operæ in fructu, qui pertinet ad possidentem [m]. Idipsum in libero homine seu famulo, & seruo alieno, qui bona
9 fide seruit, intelligendum est [n]. In seruo autem, cuius tantùm relictus est vsus, controuersum est, quòd per eum vsuario quæratur. Puto tamen & operas ei deberi, quòd operis legatis vsus relictus censeatur [o]. Ita tamen, vt eis ipse vtatur; non tamen locet, nec extra res suas vtatur [p]: Sicut inter vsumfructum & fructum hoc interest, quòd in vsufructu & fructus percipiantur [q]: vsus autem sine fructu sit [r]. Et ad vsum quotidianum vsus rerum datur, non autem vt fructus compendio sint, locaríue possint [s]. Sicuti nec is qui vsumfructum habet, de proprietate disponere potest: quia ius vtendi fruendi est,
10 salua rerum substantia [t]. Quòd si seruus plurium dominorum sit pro indiuiso & eodem iure, quæ quærit, generaliter omnibus æquè acquirit: nisi vni ex illis specialiter, veluti stipulatione acquirat, nam non ijs, de quibus non meminit, sed nominato in stipulatione acquiritur [v]; vel ei, cuius solius iussus
11 præcedat [x]. Tertia vtilitas potestatis est domino, vt seruum si velit etiam inuitum habeat hæredem necessarium [y].

a *l. 1.* de emend. serno. lib. 9. C. titu 14.
b Spartia. in Adriano.
c l. 2. § fin. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. in P.
d Spartia. in Adriano.
e Plato lib. 6. de legi.
f Athen. lib. 6. dipnosop. cap. 7.
g Sigis. Lib. Ba. in cõmentar. rer. Moscouit.
h Exodi, cap. 21.
i §. in potestate, de ijs qui sunt sui vel alien. iur. l. 1. §. 1. eod. titu. in P. §. 1. p quas perso. nob. acq. l. placet, de acq. hæred.
k §. constituitur, de vsufr.
l §. 1. §. de his, per quas perso. nob. acquir.
m l. 3. & 4. de oper. seruo.
n § idem, per quas pers. nob. acq. l. liber homo, de acq. rer. dom. in P. §. itẽ per libe. homi. per quas perso. nob. acq.
o l. operis, de oper. seruo. P.
p l. per seruũ, de vsu & habita. l. plenũ §. fin. eod. titu.
q l. vsusfructus rei, de vsufr. in P.
r l. per seruum vsuarium, §. 1. & l. 1. & 2. de vsu & habita.
s §. 1. de vsu & habit. ap. Iustinia.
t §. 1. de vsufr. l. 1. P. eod.
v § fin. per quas perso. nob. acquir.
x §. fin. de stip. seruo. l. si communis seruus, cum 4. ll. seq. eod. P.
y §. seruus enim, de hær. instituen §. necessarios, de hæred. qual. & diff. §. 1. quib. & ex quib. cau. manumit. non poss.

Quibus modis serui liberentur à dominica potestate. Cap. 5.

1 Serui liberantur à potestate dominica volentibus, vel inuitis dominis: volentibus manumißione iudiciaria, testamentaria, legitima, voluntate alia.
2 Manumißio quid.
Legitimus actus manumißio, & à quibus fiat, & 4.
4 Manumißio in fraudem creditoris quando fiat.
5 Vindicta quomodo fiebat manumißio, & coram quibus iudicibus.

6 Vindictæ manumißio vnde habuit originem.
7 Manumißiones quare consules faciebant Calendis Ianuarij.
8 Alapa infigebatur in manumißione manumißis.
Circunductiones & versiones in manumißionibus interueniebant. eod.
9 Rapismata & solemnia manumißionis aliquando obseruata in emancipatione liberorum.
10 Manumittebantur & serui in æde sacra.
11 Manumißio testamentaria.
12 Lex Furia Caninia de manumißionibus seruorum quæ, & quando sublata.
13 Libertates testamento & codicillis liberè ex voluntate relinqui seruis possunt.
14 Orcinus libertus, seu Charonianus quis dicatur.
15 Statuliberi qui.
16 Manumittere quis poßit, & quos testamento.
17 Manumitti potest seruus absens quomodo per epistolam.
18 Serui pileati incedentes cum cadauere defuncti, liberi, & pro manumißis.
Pileum insigne libertatis capite raso. eod.
19 Manumittendi alij modi, redditio instrumenti seruitutis, affirmatio filij, ancillam iungendo libero.
20 Libertas à seruo præscribitur, & si seruus fiat clericus, vel monachus tacēte domino.
21 Serui manumittuntur vniuersitatis vel collegij eo modo, quo priuatorum.

IBERATIO à potestate dominica contingit seruis, vel voluntate dominorum, vel illis inuitis: volentibus fit, vel manumissione iudiciali, vel testamentaria, vel alia legitima voluntate [a]. Manumissio, est actus legitimus, quo quis exit dominicam potestatem: nam quandiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, manumissus liberatur à potestate, quasi è manu missus dictus [b]. Vbi enim iure gentiũ seruitus inuasit genus humanum, secutum est beneficium manumissionis [c]. Legitimus porrò actus dicitur, quia ea fieri debet secundum legum præscripta [d]. Nec tenet si fiat lege prohibente, veluti si à minore 20. annorum [e]; exceptis iustis causis manumissionis probatis apud consilium, quæ à Iustiniano numerantur [f]. Impedit enim in aliis legis authoritas, ne aduersus eam quis voti compos esse possit. Quare & qui testari non potest, nec posse manumittere Nouellarum iure [g], nec alius, in fraudem creditorum [h], saltem data directè libertate: nec per obliquum, vt per fideicommissum [i]. In fraudem porrò fit, non quando quis non soluendo est, sed si eo animo faciat, vt creditores eludat [k]. Sic & à non domino data libertas seruo alieno, inuito domino eius non valet, veluti si ab eo qui tantùm pignori habet [l], vel precariò [m]. Inter legitimos modos manumittendi, est vindicta [n]: quando coram magistratu lictor virgula quadam tangebat caput serui rasum, & dominus manu eius apprehensa, vertebat seruum, & è manu mittebat, dicendo eum liberum: cuius etiam verba supplet lictor [o]. Fiebátque hæc manumissio coram quocunque iudice habente eius actus authoritatem, vt & apud consilium, apud prætorem, præsidem, magistratúmue ciuitatis [p]. Vindictæ manumissio originem habet à Iunio Bruto primo Romanorum consule, & primo libertatis Romanæ assertore, qui ob detectam proditionem vindicem Vindeliorum seruum manumisit [q]. Ideóque in initio cuiusque consulatus moris fuit Calendis Ianuarij manumissiones expedire, vt & tractat Cassiodorus [r]. Et leges quoque de officio consulis, tractant de his manumissionibus expediendis [s]. Meminit & huius moris Ammianus Marcellinus [t], & Claudianus [v] his verbis, de Honorij consulatu,

(margin numbers: 1 at "luntate dominorum"; 2 at "Manumissio, est actus"; 3 at "Legitimus porrò"; 4 at "In fraudem porrò"; 5 at "Inter legitimos"; 6 at "Vindictæ manumissio"; 7 at "Calendis Ianuarij")

Aspice mox lætum sonuit clamore tribunal,
Te fastos ineunte quater, solemnia ludit

Omnia

a vide Cic. in Topic.
b Isidor. lib. 19. Etymo. c. 4.
c hæc in l. manumissiones, l. 4. de iust. & iur. lib. 1. P. titul. 1. §. 1. de liberti. ap. Instin.
d arg. l. legitima, de pact. in P.
e l. 1. de manumissio. in P.
f in §. eadem lege Aelia Sentia, qui & ex quib. caus. manu. non poss. Item in l. si minor, cùm ll. seq. vsque ad l. apud, de manumissio. in P.
g l. si minor annis, & auth. sed hodiè, C. qui manu nō poss. §. cùm autem quis, qui & ex quib. cau. manu. non poss.
h § 1. eo. ap. Iustin. a. l. in fraudem, de testa manum. C.
i l. fin. qui manu. non poss. C.
k §. in fraudem, quib. ex cau. manu. & c. l. in fraudem, qui & à quib. manu. lib. non fiant, l. 1. C. qui manu. non poss.
l l. 3. de manumiss. in P. l. ab eo, C. de ser. pig. da. l. 4. 5. & 6. qui & à qb. manu. lib. non fiãt, in P.
m l. si non proprietatem, C. de his qui à non dom. man.
n §. multis modis, de liberti.
o Hermogenia. in l. manumissio. l. 23. de manumi. vind. lib. 40. P. titu. 2.
p l. fin. de vind. & apud consil. manumiss.
q Plutar. libr. de ijs qui tard. puni. à Deo. Cor. Tacit. in 23.
r Cassiodo. lib. 6. Variar. in formula cõsular.
s l. 1. de offi. consul. lib. 1. P. titu. 10.
t Ammia. Marc. libr. 22.
v Claudia. in 4. Hono. consul.

Omnia libertas, deductum vindice morem
Lex celebrat, famulúsque iugo laxatus herili
Ducitur, & grato remeat securior ictu.
Tristis conditio pulsata fronte recedit.
In ciuem rubuere genæ, tergóque remouit
Verbera, promissi fœlix iniuria voti &c.

8 Innuit & Persius antiquos manumittentes seruos, alapa percussos circum-
agere solitos, & ita liberos confirmasse, dum ait[a],

Quibus vna Quiritem
Vertigo facit.

9 De circumductionibus obseruatis scribunt Appianus[b], & Atrianus[c]. Fue-
rant & ista solemnia translata ad emancipationem liberorum, quæ vocan-
10 tur in iure Codicis iniuriosa rapismata, & sublata sunt[d]. Legitima quoque
ea erat, quæ in æde sacra seu ecclesia fiebat coram iudice[e], præsentibus an-
tistitibus & populo, & interueniente scriptura memoriæ causa: quæ & mi-
11 noribus 25. annis sub hac forma permissa erat[f]. De testamentaria manu-
missione, extat titulus, de manumissis testamento, in P. lib. 40 tit. 4. & in
12 Cod. Iustinianeo, de testam. manumissio. lib. 7. tit. 2. Antiquitus lege Fusia
vel Furia Caninia non licebat quidem omnes seruos, nec tot testamento
manumittere morientibus, ne ciuitas repleretur sordidis hominibus, quot
licebat viuentibus. Fuítque lex à Pub. Furio Camillo, & C. Caninio consu-
libus lata, vt in testamento à duobus seruis vsque ad decem, liceret dimi-
diam eorum partem dumtaxat manumittere: à decem vsque ad triginta, ter-
tiam: à triginta vsque ad centum, quartam: à centum vsque ad quingentos,
quintam. Et deinceps non esset licentia vltra centũ seruos manumittendi[g].
Fuit autẽ illa lex sublata, & æqua potestas morientibus, ac viuentibus in ser-
13 uis manumittendis concessa[h]. Et proinde in testamento & codicillis testa-
mento confirmatis, dantur libertates directè[i], & purè[k], & sub conditione[l],
& per fideicõmissum[m]. Directè sic, *Seruus meus liber esto*, quo casu manumissus,
14 non hæredum sed mortui libertus est. Qui & Orcinus dicitur[n], & Theophi-
lo[o] χαρωνιανός, quasi dicas, libertum Orci, seu mortis, seu Plutonis, cui fabulæ
inferorum regna tribuerant. Porrò sub conditione relicta libertas valet, si[r]
tempore implendæ conditionis nõ sit futurus alterius potestatis[p] sui natura:
non enim ab hærede vendi[q] vel distrahi potest, vt adueniente cõditione liber-
15 tas impediatur[t]. Sunt enim pendẽte tempore statu liberi, qui destinatam in
tempus, vel in conditionem, habent libertatem, vel conditione expressa, vel
vi ipsa[r]. Et ideo non nisi cum suo statu, vt cum sua causa distrahi possunt[s].
16 Et si ad tempus relicta sit libertas, sublata tẽporis limitatione fiet perpetua[t].
Sublata etiam nec recepta conditione, *Cùm morietur, liber esto*[v]. Testamento
manumissus ita demùm liber est, si testamentum valeat, & ex eo adita sit hæ-
reditas[x], vel omissa causa testamenti in fraudem quis ab intestato possi-
deat[y]. Fauetur quidẽ hîc, vt & in ambiguis, libertati[z]. dummodo qui potuit
manumittere, testetur. Nam nec minor 20. ann. quamuis sit miles, testamen-
to manumittit[a]. Ex quibus tamen causis probatis apud consilium potue-
rit quis manumittere, ex iisdem poterit & testamento, necessarium hære-
dem faciendo[b]: si aliundè seruus non sit indignus libertate, putà quòd
damnatus in perpetuum, vel aliter prohibitus ad libertatem perueni-
re[c]. Si tamen adhuc natus non sit, cui relicta est, & valet legatum[d].
& si eo nato, vel aliàs idoneo, hæres comperendinet libertatis relictæ
17 dationem, iudicis authoritate legatarius seruitute liberabitur[e]. Ad
exemplum vltimæ voluntatis, & codicillorum, potest dominus seruum
libertate donare etiam absentem, per epistolam, quinque testibus adhi-
bitis & subscriptis[f]: at præsente seruo, sufficit si adhibitis quinque testi-
bus, voluntatem suam explanet, quòd ei libertatem donet[g]. Ex volun-

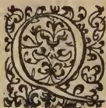
a Persius, Saty. 5.
b Appia. Alex. lib. 4. bell. ciuil.
c Arria. in Epict. li. 2. cap. 1.
d l. vlt. de emancip. liber. C. & nouel. 81.
e l. 2. com. de manumiss. C.
f l. 1. de his qui in eccles. manumitt. lib. 1. C. titu. 16.
g de hac lege Vopisc. in Tacito, Iul. Paul. libr. 4. recept. sent. c. 14. Vlp. in tit. c. 1. Theoph. in §. 1. de lege Fus. Caius, lib. 1. Iustit. titu. 2. Cic. 3. in Verrem.
h §. 1. de leg. Fus. Cani. toll. lib. 1. Instit. titu. 7. l. 1. eod. tit. lib. 7. C. titu. 3.
i l. libertates, 43. de manumi. testa. in P.
k l. cùm seruus, l. 14. l. libertas, l. 17. § 1. eod.
l l. si fructuarium, l. 6. l. Neratius, l. 7. l. si quis libertatem, & seq. eod. titul.
m to. tit. de fideiusso. liber.
n § fin. de sing. reb. per fideicom. relic. lib. 2. Insti. tit. 24. l. 3. de legit. tuto. l. dominus, l. 22. de pec. lega. l. 4. de bon. liber.
o Theoph. in §. fi. de sing. reb. per fideic. relic.
p l. Stichus seruus, l. 39. de manu. testa.
q l. statuliberis, l. 13. C. de testam. manumiss.
r l. 1. de statulib. in P.
s l. 2. eod.
t l. libertas, l. 31. l. idcóque 34. de manumiss testam.
v l. libertas, l. 17. & l. fin. eod. titul. l. cùm hæres, l. 4. § 1. de statulib. in P.
x l. testamento manumissus, l. 23. & l. testamento liber, l. 25. de manu. testa. in P. l. 2. de testament. man. C.
y l. 1. si omi. cau. testa. C.
z l. 1. & 2. l. Diuus Pius, l. 26. de manu. testa. in P. l. pen. C. de fideic. libert.
a l. 3. de manum. testam.
b l. qui potuerunt, l. 27. eod.
c l. 1. & 2. q nõ poss. ad libert. peruen.
d l. cùm inter veteres, C. de fideicom. libert. l. qui in ventro, de sta. hom.
e l. ancillam, C. de fidei. libert.
f l. vni. § sancimus, de Lat. liber. toll. lib. 7. C. titu. 5.
g d. l. vni. §. sed & si quis, §. multis modis, de libertis.

tate quoque domini, serui nasciscuntur libertatem, qui domini funus pi-
leati antecedunt, vel in ipso lectulo stantes cadauer ventilare videntur: si hoc
ex voluntate fiat testatoris vel hæredis [a]. Nam qui patitur pileatos seruos
incedere, videtur testari populo, cui eos exhibet, seruos liberos esse: voca-
bantur namque resecto pilo raso capite, ad pileum insigne libertatis, vt apud
Liuium [b]. Sed & dedititia libertas seruo acquiritur, si dominus præsentibus 19
quinque testibus tradat instrumentum seruitutis seruo, vel corrumpat [c]: sic
enim instrumentum debitori redditum à creditore, liberat [d]. Affirmans quo-
que apud acta, seruum suum esse filium, facit eum liberum: licét sibi non fa-
ciat filium [e]. Iungens ancillam suam libero, ea libera efficitur [f]. Item ser-
uus qui moratus est in libertate per 20. annos bona fide, liber erit [g]: imò si
post quinquennium in possessione libertatis moriatur, status eius cõtrouer-
sia moueri non potest [h]. Sed & si seruus sciente, & non contradicente domi- 20
no suo, in clero fuerit ordinatus, liber & ingenuus erit [i]. Idem si religionem
ingressus, & triennio tacuerit dominus [k]. Et hæc quæ dicta sunt de seruis, & 21
manumissionibus factis à priuatis, intelligi debent de seruis à collegio ali-
quo licito, vel à municipio, vel ab vniuersitate, vel ciuitate manumissis, in
iis quæ conuenire possunt corporibus istis [l].

a d.l.vni.§.sed & qui domini funus, de lati.liber.toll.
b Liuius, in 4.
c l. vni. §. ille etiam, de lati. libert. toll. C.
d l.pecuniæ, & l.seq. de solutio.l. si chirographum, de probat. l. Labeo, de pact.in P.
e l. vni. §. similique modo, de lati.lib. toll. C. §. fin. de adopt.
f d.l. vni. §. sed & si quis, & authen.ad hoc, de lat.lib.toll. §.si verò ab initio, & §. adscriptio, de nup.in auth.coll.4.
g l. fin. de lon. tempor.præscript.quæ pro liber.& aduer. lib.oppo.C.
h l.fin.ne de sta.liber. post qnquen. quæra. in P. & eod. titul.C.
i ca. si seruus sciente, 54. dist. Panor. in c. 2. de ser. non ordin.
k d.ca. si seruus, & in can.fin.17.q 2.
l l.1. & 2. de manumiss. quæ ser. ad vniuers. perti. impon.in P.l.1.de ser. reip. manumitt. C.

De solutione seruitutis dominis inuitis, vel præter eorum voluntatem. Caput 6.

1 Communi iure serui inuitis dominis liberi non fiunt.
2 Ad libertatem sine manumissione proclamat, qui se ingenuum, dicit & quomodo.
3 Assertor desideratus interdum ab eo qui reuocabatur in seruitutem.
4 Collusio prohibita inter dominum & seruum pro ingenuitate asserenda.
5 Seruus sub conditione vt manumittatur venditus, ea veniente inuito domino fit liber.
6 Item seruus liber inuito domino in casibus, in quibus pro libertate pretium capit, & qui sunt casus.
7 Postliminium liberat à seruitute.
Transfugæ non vtuntur iure postliminij. eod.
8 Seruum prostituens amittit ius potestatis, legésque gentium de ea re.
9 Vnus ex dominis seruum inuitis alijs reddito pretio manumittit.
10 Seruus Christianus à Iudæo emptus, fit liber.
11 Seruus dente excusso, vel eluscatus à domino, liber lege Dei.
12 Seruos seuerius tractans, quàm par sit, vendere cogebatur.
13 Seruos ob malè habitos Lacedæmonum ciuitas terræmotu diruta.
14 Seruus Hebræus post septennium erat liber.
15 Auris perforata subula serui, erat signum perpetuæ seruitutis voluntariæ.
16 Seruus ægrotus eiectus domo à domino, liber fit.

VAMVIS regulari iure, coacta vel ficta domini de seruo ma-
numissio libertatem non det [m]: tamen speciali ratione, inui- 1
tis dominis plerumque quis assequitur libertatem. Vt si pro-
clamet ad libertatem, dicens se esse ingenuum: quo perti-
nẽt iura de liberali causa, quæ tuentur & distinguunt causam
libertatis à seruitute, & permittunt certis personis, quorum
interest,

m l. si priuatus coactus, qui & à quib. manum. libe. non fiunt.

intereſt, defendere, ne quis in ſeruitute moretur, vel in eam contra ius tra-
hatur [a]. Et ipſe quoque qui pro ſeruo habebatur, dum ſe ingenuum aſſe-
rebat, proclamat ad libertatem coram iudice certis ex cauſis, non poſtula-
3 ta manumiſſione [b]. Vt contrà, dominus eum qui pro ingenuo vel libero,
ſe gerebat, interdum reuocabat ad ſe, nec is anteà poterat ſe defendere, ni-
ſi aſſertorem & defenſorem libertatis haberet: qui tamen poſteà in hac cau-
ſa ventilanda deſideratus non eſt, ſed ſine aſſertore litem agitari placuit [c].
4 Adhibita tamen in omnibus cautione, vt colluſio inter dominum & ſer-
uum, vel eum qui ſe ingenuum profitebatur, non fieret, præmio ei conſti-
tuto, qui colluſionem detexiſſet, ſi intra quinquennium detuliſſet [d]: no-
5 minéque præmij & ſeruus, qui ſe ingenuum falsò dixiſſet [e]. Dehinc ſe-
cundò, ſeruus ea lege venditus domino, vt poſt certum tempus liber ſit, eo
6 adueniente, liber inuito domino fiet [f]. Atque tertiò in omnibus caſibus,
in quibus ſeruus pro præmio libertatem conſequitur: veluti ſi vindicet mor-
tem domini [g], ſi adulterantem monetam deferat [h], ſi raptorem virginis de-
7 tegat [i], ſi deſertorem militiæ prodat [k]. Quartò liberat ius poſtliminij à
ſeruitute capientium captos, vt etſi euadant manus hoſtium [l]: reſtituit enim
8 poſtliminij ius priſtinum ſtatum [m], exceptis transfugis, qui hoc iure non
vtuntur [n]. Quintò, qui ſeruum proſtituiſſet publicè, iure ciuili nouo co-
gitur manumittere [o]: iure Pandectarum tantùm cogebatur vendere [p]. Mul-
tò magis ſi in venditione ancillæ cautum ſit, ne proſtituatur ab emptore, ſi
quidem proſtituta, venditore conſentiente, libera ſit [q]. Adrianus Lenoni
vel laniſtæ ſeruum vel ancillam vendi cauſa non præſtita vetuit [r]. Et lex
Hiſpaniæ, *Serua, quæ à domino liberos ſuſceperit, libera eſto* [s]. Pius Cæſar, ad im-
pudicitiam cogentem ſeruum dominum, cogendum eum vendere reſcri-
9 pſit [t]. Sextò, ſi plures ſunt domini vnius ſerui, & vnus ex illis velit manu-
mittere, deponendo vel dando prætium aliis condominis, poteſt ſolus aliis
10 inuitis manumittere [v]. Septimò, ſi Iudæus emerit ſeruum Chriſtianum, fit
11 ſtatim liber [x]. Octauò lege diuina [y], Si *percuſſerit quis oculum ſerui ſui,
vel ancillæ ſuæ, & luſcos eos fecerit, dimittet eos liberos, pro oculo quem
eruit: dentem quoque ſi excuſſerit ſeruo vel ancillæ ſuæ, ſimiliter dimittet
12 eos liberos*. Iure ciuili Pij Cæſaris reſcripto, durius habiti ſerui quàm æquũ
eſt à dominis, vel infami iniuria affecti, vendi à dominis iubebantur, ita vt
13 in poteſtatem dominorum non redirent [z]. Refert Aelianus [a], cùm Lace-
dæmonij contra ſeruos Tenarenſes, qui erant ex genere Eilotarum, per vim
ac perfidiam inſurrexiſſent, indignatum Neptunum terram Spartham con-
14 cuſſiſſe, vt ex vniuerſa vrbe quatuor ſolùm ædificia relinquerentur. Item
alia nonò, *Si emeris ſeruum Hebræum, ſex annis ſeruiet tibi, in ſeptimo egredietur li-
ber gratis. Cum quali veſte intrauerit, cum tali exeat. Si habens vxorem, & vxor
egredietur ſimul. Sin autem dominus dederit illi vxorem, & pepererit filios & filias,
mulier & liberi erunt domini ſui: ipſe verò exibit cum veſtitu ſuo. Quod ſi dixerit
15 ſeruus, diligo dominum meum, & vxorem ac liberos, non egrediar liber; offerat illum
dominus dijs, & applicabitur ad oſtium & poſtes, perforabítque aurem eius ſubula, &
16 erit ei ſeruus in ſeculum* [b]. Seruus ægrotus domo à domino pulſus, nemini pro
cura commendatus, iure Codicis conſequitur libertatem, nullo etiam iure
patronatus domino reſeruato [c].

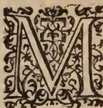
a l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. de liber. cau. in P.
b extat titu. quib. ex cau. ad lib. procl. non lic.
c l 1. de aſſertio. toll. C.
d l. 1. C. de colluſio. detegen.
e l. 1. eod. in P.
f l. 1. & 2. qui ſine man. ad liber. peruen. in P. l. 1. & 2. ſi mãc. ita fuer. alien. vt manumitt.
g l. 1. quib. ex cau. ſer. pro. lib. præm. acci. C.
h l. 2. eod. titu.
i l. 3. eod.
k l. 4. eod. l. 1. de deſerto. & occult. eor lib. 12. C.
l l. 2. & fin. de capti. P. l. cùm non redemptum, & l. cùm & poſtlim. nij, C. eod. l. adeo quidem, de acq. rer. dom.
m l. poſtlim nij, & l. poſtliminiũ eſt ius, de capt. & poſtli. re uer. in P.
n l. poſtliminij § tráſfugæ, & §. ſtatuliber, de capti. Quis porro transfuga & emanſor, in l. 3. de re milit. in P. dicitur.
o l ſi lenones, C. de epiſco. aud.
p l. 2. de ijs qui ſunt ſui vel alie. iur.
q l. 1. ſi manci. ita vene. ne proſtit. C.
r Spart. in Adria.
s Anto. Panor. lib. 2. de dict. & fact. Alph. c. 39.
t l. 2. de ijs qui ſunt ſui vel alie. iur.
v l. 1. §. his itaque, de com. ſer. manumi. C.
x c. 2. de Iudæ ca. mancipia, 54 diſt. l. vni. ne Chriſt. manc. Iudæ. hab.
y Exodi c. 21.
z l. 2. de ijs qui ſunt ſui vel alie. iur.
a Aelia. lib. 6. de var. hiſto. cap. 76.
b Exodi 21. Deutero. 15.
c l. vni. §. ſed ſcimus, de Lati. lib. toll. C. §. ſi verò ab initio, & §. ne multò potius, de nupt. coll. 4. l. fin. §. his videlicet, de bon. lib. C. l. fin. pro derel. in P. cum ſimil.

De Ingenuis, & Libertinis. Cap. 7.

Lib. 1. Inſtit. tit. 4. & 5.

1 *Libertas natiua, & factitia, ingenuitas & libertinitas.*
2 *Ingenuus quis.*

3 *Ingenuus ex libertino natus.*
4 *Ingenuus & est sententia talis declaratus.*
5 *Libertus quis, & libertinus, & 6.*
6 *Patronus quis.*
7 *Patronatus ius quot modis quæritur.*
8 *Libertinorum tres species, Ciuium Romanorum, seu Iunianorum, & dedititiorum.*
9 *Ius nudum Quiritium sublatum dominorum.*
10 *Liberti in Germania parum absunt à seruis, nec seria illis committuntur.*
11 *Orcini liberti qui, & proprij item qui.*

VTATA causa naturalis status, inter homines libertatis, 1
fecit & simul liberorum duas species: per natiuam, & factitiam ex facto hominis libertatem. Prior ingenuitas dicitur, altera libertinitas: & inde ingenui, & libertini [a]. Ingenuus 2
est, qui ex matre libera natus est, statímque vt natus est, liber est: siue ex duobus ingenuis matrimonio editus, siue ex altero ingenuo, altero libertino: ex matre libera, patre seruo: sufficítque aliquo tempore matrem fuisse liberam, vel conceptionis, vel natiuitatis, vel medio tempore, etsi aliis sit ancilla facta [b]. Et qui nascuntur ex libertis, non 3
liberti, sed ingenui sunt [c]. Ingenuum etiam [d] eum accipere debemus, de 4
quo sententia lata est, scilicet esse ingenuum, quamuis fuerit libertinus: quia res iudicata, pro veritate habetur. Libertini sunt, qui ex iusta seruitu- 5
te manumissi sunt [e]. Libertinus statum ostendit, libertus personam singularem, vt notauit Valla [f]: Ideo relatio est inter libertum & patronum. Patro- 6
nus namque is, qui ex iusta seruitute manumisit, & ita fecit sibi ex seruo libertum, vel collusionem detexit, vel iurauit libertum suum, vel cui libertus adiudicatus est [g]. Et contrà libertus manumissus dicitur [h]. Et beneficij dati libertatis, patronatus est remuneratio, ad quam natura tenemur [i]. Atque tot modis ius patronatus quæritur, quot à iusta seruitute liberari 7
quis potest, & libertatem nancisci. Libertinorum olim tres erant species, 8
quia tres erant gradus libertatis concessæ [k]. Quibus dabatur plena libertas, fiebant ciues Romani: quibus minor, Latini libertini fiebant, & data dicebatur Latina libertas ex lege Iunia Norbana, quæ sublata posteà [l]. Aliis autem dabatur minima, quæ dedititia dicebatur, quæ tantùm competebat tempore mortis manumissi ex lege Aelia Sentia, sublata quoque postmodùm [m]. Et ita tempore Iustiniani tantùm vna libertas dari cœpit, minore & minima sublatis, factíque omnes libertatem assecuti ciues Romani, id est plenè liberi [n]. Sicuti & sublata illa differentia seruorum, per quam nudo 9
iure Quiritium, quidam non plenum dominium, sed semiplenum habere dicebantur [o]. Liberti apud Germanos parùm distabant à seruis, nec illis, 10
nisi rarò, alicuius momenti quicquam nec in domo, nunquam in ciuitate, committebatur, vt ait Cornelius Tacitus [p]. Libertorum etiam in iure erant 11
duæ aliæ distinctæ species, Orcinorum, & propriorum [q]. Orcini erant, quibus in testamento relinquebatur directò libertas à testatore, & fiebant liberti testatoris mortui & filiorum eius, non hæredis manumittentis [r]. Item si rogatus erat hæres manumittere, nam Senatusconsultum sub Rubrio Gallo, & Cælio Pisone CC. factum, statuit libertatem fiduciariam perinde præstandam esse, ac si directò esset relicta: & ideo quibus relicta erat ita, erant quoque Orcini [s]. Orcini porrò, quia mortui testatoris cēsebātur dicti, vt ab eo manumissi, ab Orco dicti, id est, morte vel loco mortuorum, vt apud Plautum [t].

Benè vale, apud Orcum te videbo.

a §.fin. de iur. perso. Marcia. in l. & liberorum, l. 5. de sta. homi.
b §.1. de ingen. l. & servorum, §. ingenui. Iul. Paul. lib. 2. recep. sent. de liber. agnosc. tit. 25.
c l. quod ex liberta muliere, de oper. libert. in P. d. §. 1. de ingen.
d l. ingenuum, l. 25. de sta. homi. P. l. res iudicata, de regu. iur.
e Caius, in l. libertini, l. 6. de sta. homi. §. 1. de libert. l. 4. de iusti. & iure in P.
f Lauren. Valla, libr. 4. elegant. c. 1. l. fin. si liberti. ingen. esse dic. in P.
g l. adoptiuum patrē §. patronum, de in ius voc. P.
h l. 3. de suis & legit. hæred. in P. l. in eo iure, de rit. nup.
i l. sed & si lege, §. consuluit, de petit. hæred. in P.
k de quib. vide Vlp. in fragm. tit. 1.
l l. vni. §. illud, de Lati. lib. toll. C.
m l. 1. de dediti. lib. toll. C.
n §. libertinorum, de libert. ap. Iustinia. l. 2. C. commu. de manumiss.
o l. vni. de nud. iure Quir. toll. lib. 7. C. titu. 25.
p Cor. Taci. de morib. German.
q l. cùm testamento, l. 8. de iur. & fac. igno. lib. 1. C. titul. 21.
r §. fin. de sing. reb. per fideic. relic. li. 2. Instit. titu. 24.
s l. 3. § planè, de legit. tuto. in P. l. cùm verò, l. 26 § iubeentum, de fideicom. libert. lib. 40. P. titul. 5.
t Plaut. in Asinar.

Sic

Sic Varro [a], loquens de deligendo agro salubriori,& insalubrem etiam feracem non habere fructus certos dicit. *Etenim*, inquit, *vbi ratio cum Orco habetur, ibi fructus non modò est incertus, sed colentium vita.* Proprij liberti sunt, qui à dominis viuis, suo iure manumittuntur. Sunt & Orcini ex fideicommisso manumissi, in vno liberti manumittentis, videlicet vt in muneribus ciuilibus manumittentis originem sequantur, non eius qui manumitti iussit [b].

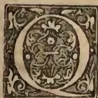
a Varro libr. 1. de re rusti. cap. 4.

b l. libertus, l. 17. §. ex causa, ad municip. libr. 50. P. tit. 1.

De patronis, & iure patronatus libertorum. Caput 8.

Lib. 37. P. tit. 14. Lib. 6. C. tit. 4.

1 Patronatus ius inæstimabile.
2 Patronus vnde dicatur, & obsequia liberti.
3 Patrono debet libertus obsequia, & honorem.
4 Lis nulla mouetur sine licentia prætoris in patronum.
Actionem famosam non proponit libertus in patronum. eod.
5 Ingratus libertus in seruitutem reuocari potest, & quis ingratus.
Libertus tutelam filiorum patroni subire tenetur, aliter ingratus, eod.
6 Libertus patrono præstare operas cogitur.
Operæ quid. eod.
Operæ obsequiales, & fabriles ex conuentione. eod.
7 Operæ obsequiales, & fabriles in quibus differunt.
8 Operæ fabriles quando, & quatenus imponi possunt, aut non, in manumissione.
9 Operas libertæ amittit patronus, quam patitur nubere.
10 Operas præstare patrono tenetur fabriles, qui eius libertum occultauit.
11 Patronum libertus, & contrà patronus libertum egenum cogitur alere.
12 Patronus quando succedat liberto.
Actio Caluisiana quæ, eod.

1 VA ratione maximum beneficium est, libertatem consequi,
eadem multùm libertus ei, qui eum à miseria seruitutis liberauit, obstrictus est. Et proinde quoque libertum habere,
2 inæstimabile est ius [c]: quod & indiuisibile [d]. Et qui manumisit, liberto debet officium tutoris & defensoris, & quodammodo patris, vnde & patronus dicitur: vt ex iuribus patronatus istius
3 apparebit, quæ singularia sunt. Primùm, vt libertus teneatur obsequia, honorem, & reuerentiam præstare patrono [e]. Extat lex Platonis [f], ius esse patrono, propria authoritate capere libertum, si ab eo sufficienter non coleretur. Cultum autem dicit, vt singulis mensibus teneatur venire ad domum patroni, seq; offerre, vt ostendat paratum facere eius iussu quicquid honestum, possibiléque ei sit: deinde, quicquid de matrimonio suo, domino videbitur, faciat. Hinc fit, vt lis à liberto moueri aduersus patronum, saltem
4 quin venia à prætore petatur, non possit: nec eundem actione famosa in ius
5 vocare [g]. Secundò, ex hoc patronatu, patronus ius castigãdi libertos sibi retinet, & contumaces, & ingratos reuocandi in seruitutem [h]. Ingratus porrò & is, qui obsequia debita non præstat, & qui filiorum patroni tutelam
6 detrectat [i]. Tertiò, & libertus operas præstare tenetur. Operæ sunt, officium diurnum [k], officij præstatio ad nutum patroni [l]. Sunt autem duplicis speciei,

c l. naturales §. fin. de præsc. verb.

d l. fi de iur. patron. in P.

e l. 1. de obseq. à libert. patro. præstand. l. 1. de ingrat. liber. l. fin. de bon. liber. & iur. patro. C.

f Plato, 11. de legib.

g l. 4. §. prætor ait, de in ius voc. in P. l. veniam; C. eod. titul.

h l. 1. de ingra. liber. C. l. 2. & 3. de liber. & eor. liber. C.

i l. ingratus, de iur. patro. in P.

k l. 1. & 3. de oper. libert. lib. 38. P. tit. 1.

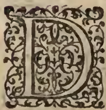
l Caius, l. cùm patronus, l. a a. eod.

cici, vel officiales vel obsequiales, & fabriles:ad illas naturà, veluti in re-
munerationem acceptæ libertatis tenetur [a]. Ad fabriles tantùm ex lege, vel
conuentione in manumissione facta, dummodo eæ præter legitimum mo-
dum, nimiúmque non onerent libertatem: quod ad notionem iudicis per-
tinebit prospicere [b]. Operas obsequiales in alios non transfert patronus, 7
stipulatas autem fabriles contrà [c]: in quo differunt singulari iure, sicut in
eo, quòd officiales libertus teneatur suo victu & vestitu subministrare patro-
no, nisi valdè inops sit: non autem fabriles ex stipulatione debitas, & ita pu-
to conuenire leges quæ alioquin inter se pugnantes videntur [d]. Atque ob-
sequiales ita temperandæ erunt, vt petantur per patronum à liberto tantùm
quas liberti ætas, institutúmque vitæ, dignitas, necessitas, valetudo patitur [e].
Cæterùm non semper imponi possunt operæ fabriles in manumissione, nec 8
impositæ debentur: veluti si qui manumittit, aliundè quàm ex voluntate
propria & spontanea faciat; veluti quia grauatus, vel quia præmium acci-
pit, vel alio modo cogitur [f]: vel si seruus emptus est propriis nummis ab eo,
à quo manumissus est [g]. Sed & debitæ operæ amittuntur libertæ, si eam pa- 9
tiatur patronus nubere, quia debentur tunc marito [h]: saluo tamen iure pa-
tronatus [i]. Singularéque & illud, vt si quis libertum occultauerit alterius, 10
pro eo operas fabriles teneatur præstare [k]. Quartò, in iure patronatus vtili- 11
tas, vt libertus teneatur alere egenum patronum [l]: vt vicissim patronus li-
bertum inopem, alioquin ius patronatus amissurus [m]. Quintò, ex hoc pa- 12
tronatu pēdet ius patroni succedendi liberto locupleti, id est, qui plus quàm
centum aureos habet in facultatibus: adhibita etiam actione Caluisiana,
qua reuocantur alienata in fraudem istius successionis [n].

a l. si non sortem §. libertus, de cōdict. indeb.
b l. 1. de oper. liber. in P. l. 1. C. eod. & ferè tot. tit.
c Vlp. in l. fabriles, l. 6. & l. operæ, l. 9. de oper. libert. in P.
d l. imponi, l. pen. de ope. libert. in P. & l. suo victu, l. 18. & seq. eod
e l. eius artificij, cum leg. seq. eod. in P.
f l. si quis hac lege, de oper. liber. in P. l. 2. & 3. C. eod.
g l. si suis nummis, l. 7. C. eod. titu.
h l. sicut, de oper. li- bert.
i l. quod ex liberta, C. eod.
k l. fin. C. eod.
l l. 1. §. fin. C. eod.
m l. Diuus Claudius § fin. de iur. patro. P. l. si quis à liberis §. solent iudices, l. alimenta, & l. fin. de libe. agnosc. in P. l. si patronus nō aluerit, de bon. li bert. in P.
n l. si libertus mino- rem, de iur. patro. in P. l. sicut testa- tor, & l. siue liber- tus, eod. titul. facit titu. de success. li- bert.

Quibus modis ius patronatus amittitur. Caput 9.

1 Patronatus ius finitur denegatis alimentis liberto, & reuocato in seruitutem liberto restituta ingenuitate.
2 Aureorum anulorum ius quale.
3 Anulus quale olim insigne.
4 Patronatus nullum ius manumisso seruo in præmium.
5 Patronatus etiam ius amissum, si cogat patronus libertum iurare ne nubat, aut si pretium pro operis accipiat.
Vxorem non ducere, iurare cogi non potest libertus. eod.

DESINIT autem nomen & ius patronatus primò, denegatis 1
alimentis liberto [o]: secundò, reuocatione in seruitutem pro-
pter ingratitudinem [p]: tertiò, si libertus restituatur natalibus
id est, ingenuitati per principem: nam & in ea restitutione
consensus patroni, cuius interest, accedere debet [q]. Est quo- 2
que medius quidam status inter ingenuitatem & libertini-
tatem, eorum qui assequuntur ius aureorum anulorum à principe, quo pro
ingenuis quidem qui hoc impetrauerant, habebantur, sed saluo, integróque
remanente iure patronatus, permissúmque illis aureos anulos ferre [r]: ita
differentes à restitutione natalium, qua ingenui fiebant [s]. Subinde tamen
ius hoc desiit postulari, & omnes liberti ingenui dicti sunt, saluo iure pa-
trona

o l. Diuus Claudius § fin. de iur. patron. cum simil. ib
p l. 1. de ingrat. liber C. l. 2. & 3. de li- bert. & eor. liber
q l. 2. & fin. de nata. restituer. in P.
r l. 1. pen. & fin. de iur. aureo. anulo. P.
s l. sed si hac lege, §. patroni, de in ius voc. in P.

3 tronatus patrono [a]. Sic anulus promiscuè vsurpatus est, nec distinctionem
4 adiecit: sicuti & vsus anulorum ex singulari nota, popularis posteà factus. Si quidem olim priscis temporibus anulus primùm ferreus, dehinc aureus ordinem populi equestrem ostendebat, erátque eius insigne, distinguens equites à Senatoribus & plebe: repudiatus tamen posteà, cùm primùm dignitas ædilis curulis data Cn. Flauio, qui primus fastos publicauit [b]. Quartò, ius patronatus amittitur, quando non vindicante filio patris mortem, seruus detegens homicidas, pro præmio manumittitur [c]. Quintò, lege
5 Aelia Sentia priuatur patronus iure, si iureiurando adigat libertum generandi compotem, ne nubat [d]. Et sextò, si pro operibus promissis præstandis patronus petat pretium, renunciare videtur iuri suo [e]: cùm pretium non debeat accipere futurarum operarum, nisi in casu inopiæ nomine alimentorum [f].

a auth. sed hodiè, tit. de iur. aureo. anulo. C. & §. 1. vt liber. de cæte. aur. anulo non egeant, in authen.
b Plin. libr. 33. cap. 1.
c l. pen. de iur. patro. in P.
d l. adigere, & l. qui contra, de iur. patron. in P.
e l. 4. de oper. libert. C.
f l. 1. C. eod.

De iure patronatus clientari, & eius personis, colonis, adscriptitiis, & censitis. Cap. 10.

1 Clientes & liberti pares facti.
2 Clientes qui, & patroni eorum.
3 Clientelæ publicæ, & priuatæ.
4 Clientum & patronorum leges & iura ex Romulo.
5 Penestæ Mnestæ, subditi iurisdictioni dominorum inter clientes.
6 Coloni inter clientes.
Adscriptitij & censiti qui, 6. & 8. & 10.
7 Mariandini serui qui.
9 Originarij alieni qui.
10 Colonorum adscriptitiorum durior, quàm censitorum conditio in quibus.
Adscriptitij serui non sunt, eod.
11 Adscriptitij sub clientela dominorum sunt, vt in aliam nequeant transire.
12 Clietelam colonorum, & iurisdictionalium dominorum non fuisse clientelam Romanorum, & Romuleam docetur.
13 Cliens propriè homo ligius.
Ligius homo quis, eod.
14 Soldurij Gallorum qui.
Ambacti Gallorum qui. eod.
15 Sepeliebant cum defuncto Galli, quæ ipse magis dilexerat, & in rogum inferebantur & animalia, & clientes, & alia.
16 Soldurij differunt à soldatis & solidarijs.
17 Soldata quid in feudis.
18 Militaris annona quomodo militibus distributa Romanis.

1 QVIA Vlpianus [g], æqualis conditionis facit clientes & libertos, quòd ad ius habitandi cum patronis pertinet, & commodè libertis clientes subiunguntur [h]; de istis quoque pauca.
2 Clientes vocat Proculus Iurisconsultus [i], homines liberos qui communiter cum fœdere, personam eius, cuius erant clientes, obseruabant. Erant & clientes, qui se in potentioris cuiusdam

g Vlp. in l. si verò plures, de ijs qui deiecer. in P.
h in l. 2. § fin. iuncta l. 3. de vsu & habit. in P.
i l. non dubito, de capti. in P.

iusdam tutelam applicassent cum suis, vt eius patrocinio & defensione
protegerentur, in capite & fortunis: ipsis suos ipsos patronos à defensione ita
dictos, obsequio & obseruantia colentibus. Erántque & publicæ, & priuatæ 3
clientelæ: publicæ, veluti si pagus quidam, aut ciuitas, regnum alicuius ma-
gnatis, regis, vel imperatoris patrocinio se concederet. Priuatæ, dum priua-
tis priuati se concedunt. Leges porrò harum clientelarum constituit Ro- 4
mulus, vt author Dionysius Halicarnasseus [a], quibus munus patronorum
dicitur, clientibus de iure respondere: absentium atque præsentium cu-
ram æquè agere: lites pro clientibus suscipere, vt patres pro filiis: accusa-
toris impetum repellere. Clientum autem munus, vicissim patronos filias
elocantes matrimonio pecunia iuuare, si pecunia egerent: ab hostibus ca-
ptos redimere, multas, æstimationes litium priuatarum deperditarum, ex-
soluere pro eis sumptu proprio. Commune vtrisque nefas, alteris alteros ac-
cusare, aut aduersum ferre testimonium, aut censeri inter inimicos. Con-
uictum autem de his criminibus, cuique patere ius occidendi. Possent in-
ter clientes referri serui, quos vocat Athenæus Penestas & Mnestas [b]. Pos- 5
sunt & dici clientes hodiè qui subiiciuntur iurisdictioni dominorum loco-
rum seu oppidorum, & illi patroni qui præsunt: quia superiores leges Ro-
muli optimè illis conueniunt. Hisq; plura poteris addere, quæ tradit Bu-
dæus [c], & Cælius Rhodiginus [d]. Videndus quoque Gellius [e], disputans
quo ordine ponatur tutela clientum, & num præferenda hospitibus, & aliis
amicis. Sed quia & colonos clientes aliquomodo dici posse persuasum est, 6
inter eos & adscriptitios fuisse opinor, qui se culturæ prædiorum domino-
rum cum suis, vel glebæ dabant. Quales fuêre Mariandini serui, qui sese 7
Heracleoti voluntariè subiecerunt, ea stipulatione & lege, vt sibi vitæ ne-
cessaria ministrarent [f]. Adscriptitij & censiti addicti erant prædiis, vt nec 8
in alia prædia dominus mutare posset, indéue fugientes ad ea reducceren-
tur. Idem ius in originariis, id est, natis ex adscriptitiis, eiusdem ac patres cō- 9
ditionis [g]: veluti terræ membra [h], & glebæ ita adstricti, vt nec momento
quidem temporis ab ea debeant abesse vel amoueri [i], nec vendi separatim
sine prædiis à dominis prædiorum possint [k]. Hi adscriptitij coloni, deterioris 10
sunt conditionis, quàm coloni qui dicuntur censiti. Nam censiti tributa
præstant tantùm dominis prædiorum, & faciunt eorum fructus suos, vt ho-
diè qui à dominis emphiteotico iure, prædia sub annua pensione & laudi-
miis accipiunt [l]. Adscriptitij autem non item, sed sunt veluti instrumen-
tum & pars fundi, viuentes sub specie quadam seruitutis: quanquàm ideò
serui non sint, sed ingenui. Verumtamen omnes in clientela censentur 11
esse eorum, quibus tributa pendunt, potissimùm si iurisdictionem habent,
& eorum quorum, prædia colunt, quibus adscripti sunt [m]. Quamobrem &
cautum ne huiusmodi possint transire in alienam clientelam, néue extra-
neus horum suscipiat patrocinium [n]. Cæterùm illud annotatum volo, non
omnes clientes vel patronos vnius speciei esse, sed respectu diuersarum re-
rum diuersa, continere patrocinia & iura. Cæterùm ista clientela colono- 12
rum & dominorum iurisdictionalium, non propriè erat clientela Romano-
rum, quæ nihil concedebat rerum, vel feudi ad ineundum hoc ius patro-
natus: sed in ea tantummodo in fidem se recipiêbant potentiorum infe-
riores, fœdere facto, & defensore, quem eligebant. Vnde & cliens mihi 13
propriè esse videtur, qui & homo ligius [o], in tractatu Feudorum dicitur, ab
eligendo patrono, vel quòd ligabat se patroni amicitiæ & dedebat, vt in
Feudis docemus. Galli horum species habebant Soldurios & Ambactos [p].
Solduriorum, quos & deuotos Cæsar vocat, ea erat conditio, vt omnibus 14
in vita commodis vnà cum iis fruerentur, quorum se amicitiæ addixis-
sent, etsi quid eis per vim accidisset, aut eundem casum subirent, aut
mortem sibi consciscerent: neque adhuc hominum memoriâ repertus est
quisquam,

a Halic. lib. 2. Histor. Roma.
b Athenæ. lib. 6. c. 7.
c Budæ. in annot. poster. ad Pand. ad l. non dubito, de capti.
d Cæl. Rhod. lib. 13. cap. 43.
e Gell. lib. 5. cap. 13.
f Athenæ. d. lib. 6. capit. 7.
g l. omnes, & l. quemadmodum, & l. originarios, & l. definimus, de agri. & cens. lib. 11. C.
h l. cùm satis, eod.
i l. colonos nunquã, eod.
k l. quemadmodum, eod.
l Iuxta l. 1. & 2. & fin. de iur. emphyt. C. l. 1. si ager vecti. vel emphyt. peta. in P.
m l. 2. in quib. caus. colo. domi. accus. pos. lib. 11. C. l. 1. de Colon. Thracens. eod. lib.
n l. 1. vt nemo ad suũ patroc. suscip. rustica. aut vic. eor. eod. li. 11. l. 1, 2. & 3. de patrocin. vicor. lib. 11. Cod. Theod. titul. 24.
o de Ligio, nos plura etiam in feudorum tractat. libr. 6. cap. 2. nume. 18, & seq.
p de Soldur. etiam diximus lib. 6. cap. 2. num. 27.

quisquam, qui eo interfecto, cuius se amicitiæ deuouisset, mori recusaret [a]. Inde autem dictos puto ego à firmitate fidei, nam voces illæ sunt vulgares, nostrates, & maternæ, quibus componitur verbum, *Solaurius*, *sol dure*, aut *sol endure*, quod est solus durat, vel solus patitur, scilicet cum delecto amico solus tolerat, vt apud Virgilium [b],

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Loquitur autem Iulius Cæsar, dum de Solduriis agit, de Aquitania, cuius idioma quoque est, vt Tectosagum in ea appellatione, ex qua declinaui etymon nominis commune. Clientes etiam appellat Cæsar [c], quos anteà Soldurios dixerat, dum ait. *Clientibus Gallorum nefas esse, etiam in extrema fortuna deserere patronos.* Idipsum etiam tribuit Valerius Max [d]. Celtiberis, vtpotè à Gallia translatum. Et Tacitus [e], Germanis. Confirmat hos Soldurios clientes esse, quod Cæsar etiam scribit alibi, dum de funere patrono-

15 rum ait [f]. *Funera Gallorum sunt pro cultu magnifica & sumptuosa, omniáque quæ viuis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia.* Ac Paulò supra hãc memoriã, serui, & cliẽtes, quos ab illis esse dilectos cõstabat, iustis funeribus

16 confectis vnà cremabantur. Vt inde colligamus Solduriorum deuotionem, qua etiam vitam arbitrio patronorum fideique subiicerent. Neque mihi placet, vt Soldurios Gallorum eosdem dicam cum soldatis vel solidariis. Nam Soldurij nulla mercede conducti seruiebant, & adstabant in periculis cum patronis, vt dixi: at solidarij milites erant stipendiarij. Sic Radenicus [g], innuit in his verbis, *vt largitione pecuniæ milites, qui solidorij vocantur, colligeret.* Sic in suplemento Chronici Sigiberti, *Sumpsit Henricus rex pecunias de feudo*

17 *vniuscuiusque loricæ: capitales barones secum duxit, solidarios verò milites innumeros.* Soldata in vsibus feudorum [h], est præstatio quædam annua gratuita, quæ à neutra parte transit in hæredem: morte enim dantis, vel accipientis inter-

18 ueniente finitur. Soldata verò dicitur, quia plerumque in solidorum donatione consistit, quandóque in vino & annona [i]. Solebat enim stipendium militibus olim per annonã distribui per singulos dies, in singulos annos expeditionis tempore: veluti bucellatus panis, quem bis coctum vocamus, duobus diebus, ac panis alius tertio: vno die vinum, alio acetum: vno die lardum, caro veruecina biduo [k]: ex commeatu publico. Cui annonæ interdum etiam pecuniæ erogatio accedebat [l], & vestitus [m], & alia id genus militibus necessaria. Quando annona loco pecuniæ in solutum militibus dabatur, dicebatur stellatura [n]: quia per tesseras stellatas, species alias pro annona accipiebant.

a Iul. Cæsar, libr. 1 Comment. bel. Gal.

b Virg. 1. Aeneid.

c Iul. Cæs. lib. 7. Comment. bel. Gal.

d Valer. Max. libr. 2. cap. 1.

e Cor. Taci. de morib. Germanor.

f Iul. Cæs. lib. 6. Commen. bel.

g Radenicus, libr. 1. cap. 20.

h de soldata dixim. in Feud. lib. 6. c. 3. nume. 7.

i in §. fin. quis dica. dux Marc. li. 2. Feu. titu. 10.

k l. 1. & l. iubemus, l. 10. de erogat. milit. anno. lib. 12. C. titul. 38. de anno. in l. fortissimi, l. 6. eod. titu.

l l. iubemus, l. 16. cũ suis §§. eo. de erog.

m L. 1. 2. 3. 4. de milit. veste, libr. 12. C. tit. 40.

n Volphgan. Lazius lib. 12. commentar. Reip. Roma. c. fin.

Libri decimiquarti finis.

X DE

modã, quæ habet imperiũ in corpus & animã, quæq; soli Deo omnipotenti[a] cõuenit, qui postquã occiderit corpus, potest animã in æternã gehennã mortẽq; secundã mittere: aut nisi temporũ quorundã obseruas necessitatẽ & Dei mandatũ, quibus vtraq; potestas indiuisa penes vnũ principẽ certis de causis & cum certis legibus fuit, vt ex narratione sequentiũ Deo fauẽte apparebit.

4 Potestas ecclesiastica seu spiritalis maior seculari[a]. In cœlo duo luminaria magna, sed vnũ maius Sol, aliud minus, Luna[b]. In homine quoq; duo luminaria magna, maius ratio, minus sensus. Maior & honestior visus qui melioribus &

5 honestioribus præest[c]. Anima plus quã corpus, & corpus plus quàm vestimẽtũ, id est, plus quàm externa bona[d]. Corpus cõditum animæ causa[e], & bona externa propter hominẽ[f]. Et propter quod vnũquodq; tale, & illud maius. Nobilior anima, & spiritualia omnibus corporalibus[g], & fortiora spiritualia illis[h]. Vt & princeps cura Iustiniano primùm animas, deinde linguas subditorũ fieri eruditas[i]. Proinde qui curã gerit animarum & rerũ earũ, præstantiori exornabitur potestatis dignitate. Et vt anima præest corpori, imperat & iubet, vt regina in proprio regno: Sic qui imperat animæ, & potior erit imperãte corpori. Si vinco enim te vincẽtẽ, & vincã te[k]. Nec dubitauit D. Paulus[l] corpus excõmunicati dare in interitum carnis, vt nobilior pars, anima videlicet, salua esset. Grauior & pœna habita excõmunicatio, quòd hominem

6 interiorem animã videlicet, feriat[m]. Dignius & secundò ecclesiasticarũ personarũ officium, ob mysteria quæ pertractant, vnde non tam honori earũ tri-

7 buitur, quantũ maiestati Dei, cui inseruiunt[n]: cuius ratione & tot priuilegia, & immunitates etiã ethnici suis sacrificulis cõcesserũt[o]. Et Leo & Antoninus CC. irritis tyrannorum decretis, Antistitibus, quos patres pietatis, vocãt, honores restituerunt, & priorem locum residendi ante alios in consilio episcoporũ & extrà[p]. Principes seculi subditi legibus pontificalibus, potissimùm in causis fidei[q]: imò & sacerdotibus per episcopos factis, qui soluendi & ligandi habent potestatem[r]. Sic & iussit D. Petrus[s]. Sic omnes etiam qui fi-

8 dem veram sectantur: nõ enim loquor de hæreticis. admittunt[t]. Et antiquitus sacerdotium prælatum imperio, & reges Israëlis electi & inuncti à sacerdotibus & prophetis[v]: vt nunc etiam[x], non contrà. Et eadem causa impellente, erga sacra tractãtes fuit apud ethnicos præcipua reuerentia: ita Druidæ Gallorum sacerdotes monarchiam suis legibus Gallorum temperabant secularem[y]. Et sacerdotes Germanorum à cultu veri Dei abhorrentium, in conuentibus ius habebant imperandi, & silentium indicendi[z]. Apud Romanos Scipio & Figulus, ad Tiberij Gracchi ponti. summi idolorum iussum, fasces & imperium deposuerunt, & potestate regia consulari se abdicarũt[a].

9 Ea ratione, vt de religione dispensare possent Cæsares, summũ pontificatum gesserunt aliquando, & inaugurabantur omnibus sacerdotiis, vt omnes religiones & sacerdotia in sua manu haberent[b]. Sicut apud Assyrios, vt refert Berosus, Belochus x. eorũ rex à Belo nomẽ sumpsit, quia cum imperio voluit

10 summũ pontificatũ Iouis Belj exercere[c]. Et Aegyptiorum rex non aliundè

11 quàm à sacerdotũ collegio deligebatur[d]. In Aethiopia quoq; sacerdotes qui in Meroë erant suorũ deorum cultui dediti, tanta pollebant authoritate, vt quando illis visum esset, regibus nunciarent, vt mortẽ oppeterent: vsq; ad Ergamenẽ regem Græcis doctrinis philosophiæque deditum, qui Ptolomæi II. tempore hanc sustulit consuetudinem[e]. Zacharias sum. pontifex ecclesiæ Dei regnum Gallicum à Ludouico in Pipinum transtulit[f]. Et Stephanus II. sum. pontif. imperium à Græcis in Germanos, & Carolum Magnum Pipini filium[g]. Confirmauit & Germanis maiori priuilegio eligendi potestatem Gregorius V. sum. pont. Saxo, circa annum 995[h]. *Et iubet* D. Ignatius, *Presbyteri*, inquit, *atque omnis clerus, simul cum omni populo, cum militibus & principibus, sed & Cæsares obediant episcopo, episcopus Christo*[i]. D. Ambrosium in Theodosium I. Cæsarem potestatem hanc exeruisse nemo ambigit,

a d. ct. c. vnam Sanctam.
b Genes 1.
c § nos autem, de decenio. ciuitat. in authent. coll 2.
d D. Matthæi, 6. Lucæ, 12. D. Augusti. de catechizandis rudibus, can. sedulo. 39. dist. l. sancimus, de sacrosanc. eccles.
e Aristotel. libr. 1. de partib. animal. c. 5.
f l. in pecudum, de vsur. F. §. in pecudum, de vsufruct. apud Iustinia.
g c. 2. de transla. episco. ap. Gregor.
h c. inter corporalia, eo. titu.
i § Illud verò, in proœmio Pandect.
k l. de accessionibus, de diuer. & tempora. præscript.
l 1. ad Corinth. 5.
m can. 1. & ca. si quis episcopus damnatur, can. audi, 11. q. 3. ca. corripiãtur, 24. q. 3.
n Pau. in l. non distinguemus, l. 37. §. sacerdotio, de recep. arbi. lib. 4. P. titu. 8.
o Dionys. Halicar. li. 2. Antiq. Roma. l. quisquis emensis, de episcop. & cleri lib. 1. C. titu. 5.
p l. decernimus, l. 15. de episcop. & Cler. C.
q can. duo sunt gladij 96. dist. D. Ambros. in can. conuenior. 23. q. 8. extrauag. vnam sanctã, de maior. & obed.
r c. omnis vtriusque sexus, de pœniten. & remissio. ap. Gregor.
s 1. Petri, c. 2. c. omnis, c. 4. de maior. & obed. libr. 1. Decre. titu. 33.
t ca. cùm ad verum, 96. distinct. cap. per venerabilem, in fine, qui filij sint legi. c. solitæ, de maior. & obedien. ap. Grego.
v 1. Reg. 10. & 15. & 16. & in 2. Reg c. 2. & 5. & in 3. Regun. cap. 1. & 19. & Paralipo. 2. c. 23.
x c. 1. §. vnde in veteri testamẽto, & de sacra vnctio. lib. 1. Decretal. titu. 15.
y Iul. Cæsar, lib. 6. Cõmentar. & bello Gallico.
z Cornel. Tac. de mori. Germa.
a Valer. Maximus, li. 1. c. 1.
b Dion Cassius, libr. 53. Histo.
c Berosus, lib. 5. Defflor.
d Plato, lib. ciuili, vel de regno.
e Diod. Sicul. li. 4. Biblioth. cap. 1.
f can. alias, 16. q. 5.
g c. venerabilem, de electione Lib. 1.

D ecretal. titul. 6. h Blond. lib. 3. Deci. 2. Plati. in Gregor. 5. Krantius, libr. 4. cap. 25. i D. Ignatius epistola 9.

qui Imperatori sacris interdixit, & è cancellis ecclesiæ remouit, donec pœnituisset de crimine, quòd in Thessalia ob seditionem motam, occisúmque tribunum vnum, septem millia militum occidisset [a]. Idipsum & probabit Innocent. 1. in Archadium Cæsarem [b]. Restitit & liberiùs sum. Pon. cõuenticulis à Cæsare indictis contra Athanasium [c]. Tertullianus Pontificẽ Max. vocat regem seculi [d]. Duo gladij Petro fuerũt, iurisdictionis vtriusque symbolum referentes, quos sufficere dixit Deus Dominus Iesus Christus: tamen exercitium ei materialis & corporalis prohibuit, & in vaginam retineri ab eo iussit [e]. Nec voluit ecclesiam suam mortem temporalem inferre [f] passim. Quamuis in lege antiqua sacerdotes eo vterentur, qui adumbrabat ecclesiã nostram: quemadmodum vsus eo Samuël in Agag rege [g]: Elias in prophetas Baal [h], & in quinquagenarios Ochosiæ [i]: Elisæus in pueros irrisores [k]: Ioiadas in Ataliam [l]: Eliachim in Holofernem [m]: & ipse D. Petrus in Ananiam & Saphiram [n]. 13 14

a Ambros. 5. lib. Epistola. epist. 28. Rufin. lib. 2. capit. 18. Eutro. lib. 12.
b ca. nos si incompetenter § 1. 2. q. 7.
c Amian. Marcel. libr. 15. & Athanasius.
d Tertull. libr. 1. ad vxor.
e D. Matth. c. 26.
f c. in Archiepiscopatu, de raptor. c. sententiam sanguinis, ne cleri. vel mo. & c. ca. occidit, & can. legitur, 2. q. fin. ca. nos si incompetenter, §. ijs ita 2. q. 7.
g 1. Reg. 1. & 4. & 15.
h 3. Reg. 18.
i 4. Reg. 1.
k 4. Reg. 4.
l 4. Reg. 11. 2. Para. 22.
m Iudith. 4.
n Actuum, 5.

De episcopis in vniuersum. Cap. 2.

Lib. 1, C.

1 Personarum ecclesiasticarum nomenclatura varia vnde.
2 Episcopi nomen solicitudinis olim sine beneficio tẽporali, & quid significet. Item 6.
3 Episcopi ethnicis qui.
Cretarij, & Forriers *Gallis vnde, eod.*
4 Episcopi rerum venalium obseruatores.
5 Episcopi regis oculi, & magistratus gentilium.
Armostæ qui magistratus dicti, eod.
6 Episcopi apud nos Christianos qui dicuntur.
7 Episcopi in locum præsulum prouinciarum, & in locum gentilium sacerdotum.
8 Episcoporum gradus inter Christianos & ethnicos, & quomodo successerunt.
9 Panepiscopus Deus.
10 Patriarchæ qui, & patres qui dicti.
11 Patriarchæ quinque tantùm episcopi in orbe, & h urm ordo dignitatis.
12 Patriarcha Romanis summus Pontifex.
Pappa dictus summus Pontifex, eod.
13 Pappæ episcopi omnes dicti.
Pappa quid significat, eod.
De Pappæ nomine Krantij lapsus.

ERSONARVM ecclesiasticarum nomenclatura varia, vel à cura cõmissa, vel ab officio, vel ex his duobus, vel ab ordine, vel à gradu ecclesiastico trahitur. Episcopi nomẽ, solicitudinis & curæ est, cui & posteà beneficium additum fuit. *Attendite,* inquit diuus Paulus, *vobis & vniuerso gregi, in quo spiritus sanctus posuit, episcopos regere ecclesiam Dei, quã acquisiuit proprio sanguine* [o], ἐπισκοπεῦμαι, vel ἐπισκέπτομαι Græcis, speculor est, cõsidero. Cicero huius dictionis exprimit his verbis vim: *Vult Pompeius me esse, quem tota hæc campania & maritima ora, habeant episcopum, ad quem delectus & negotij summa referatur* [p]. Erãt inter ethnicos episcopi, qui inter milites metatoribus, qui nuñc Cretarij aut *Forriers*, à foribus dicuntur, præerant. Quod circumeundo dispicerent pro dignitate cuiusque, hospitij commoditatem. In qua significatione vtitur Cassiodorus [q], dum ait, *Et primum quidem interrogare militem, quis eum ad metatum duxisset episcoporum*. Erant & episcopi qui venalibus præerant rebus, & inspiciebant, vt recta æstimatione singula venirent, quæ in vsum essent quotidianum: munúsque id erat personale [r]: quod & antistitibus sacris episcopos 1 2 3 4

o Actuum, cap. 20.
p Cicero, libr. 7. epistola. ad Atticum.
q Cassiodor. libr. 4. Variar.
r Archad. in l. fin. §. Irenarchæ, de muner. & honor. libr. 50. P. titu. 4.

episcopis iniunctum quidam putant [a]. Arrianus tradit apud Indos ἐπισκόπων munus fuisse, videre quid in quaque regione fieret, vt cognita ad reges vel magistratus referrent [b]. Tales erant apud Persas magistratus dicti, οἱ βασιλέως ὀφθαλμοί, & in Attica qui mittebantur ad iudicium exercendū in ciuitatibus ditionis Atheniensium. Sic enim scribit Aristophanis scholiastes [c], dum interpretatur illum versiculum, ἐπίσκοπος ἥκω δεῦρο τῷ κυάμῳ λαχών &c. I. *Communi omnium suffragio electus episcopus venio huc.* οἱ παρὰ Ἀθηναίων, inquit, εἰς τὰς ὑπηκόους πόλεις ἐπισκέψασθαι τὰ παρ' ἑκάστοις πεμπόμενοι, ἐπίσκοποι καὶ φύλακες ἐκαλοῦντο, οὓς οἱ Λάκωνες ἁρμοστὰς ἔλεγον, id. *Missi ab Athiensibus considerare quæ singulis opus erant in ciuita-*
6 *tibus subditis, episcopi & custodes dicebantur, quales Lacedemonij Armostas dixerunt.* Inter nos Christianos, qui curam actuū in sacris dispiciendorum, & solicitudinē disciplinæ ecclesiasticæ cōseruandæ & emendandę susceperunt, episcopi quoque dicti sunt [d], ciúsque tituli seu sacerdotij quo inaugurantur iuxta conciliū Alteum [e]. Huius generis sunt sacri præsules in ecclesia præcipui in
7 locum apostolorū subrogati [f]. Annotauit & Vuolphgangus Lazius, in Italia & alijs prouinciis prætorialibus videlicet subiectis prætori Italiæ, successisse in locum administrantium, & in sedem illorū episcopos sacros [g]: atque præ-
8 sulis vocem, quæ tribuitur episcopis olim fuisse præsidum propriam, docétq; ex Cassiodoro [h]. Episcoporum sacrorum quinque gradus sunt: præcipuus iis præest vnus, qui panepiscopus dicitur: alij patriarchæ, alij archiepiscopi, alij simpliciter episcopi, alij chorepiscopi [i]. Quēadmodū & priscæ superstitionis seu idololatriæ, varij fuerunt præfectorum gradus, & sacerdotū: quorum alij, pontifices summi, alij pontifices, archiflamines alij, alij flamines. Quibus subrogati sunt sacri antistites, ad expūgendā & abolendā idolorum memoriam, ferè iisdem sacerdotij nominibus, sed longè alio existente sacerdotio. Sic. Romæ reiecto summo pōtificatu idololatriæ vniuersalis & totius orbis, subrogatum est caput totius sanctitatis terrestris, & summus pōtifex veræ & catholicæ religionis [k]. Et in locis in quibus pontifices archiflamines, & flamines gentilium, plantati archiepiscopi, & episcopi, & sacerdotes fidei nostræ [l]. Nec tantùm Romæ id factitatum est, sed etiam in Britannia, vt testatur Gildas [m], & Gothfridus [n]. Et in aliis præstātioribus prouinciis, & in earū insignioribus ciuitatibus, quibus tantùm istæ maiores dignitates conceduntur.
9 Panepiscopus, idest, omnium summus, & præcipuus episcopus Deus est apud Dionysium Areopagitam, in diuinis nominibus: & apud vatem Erythream, in Sibyllinis oraculis. Is enim sua prouidentia & virtute, omniū curam habet, omnia intuetur, omnibus prouidet. Dominus noster Iesus Christus summus verusque sacerdos, qui seipsum obtulit sacrificium pro omnium salute, in ara crucis patri Deo, cuíque cura de nobis omnibus [o]. Patriarcha, Græcis
10 πατριάρχης dicitur primus vel princeps seu honorabilior inter patres, seu inter præstantes, vt legimus in sacris literis fuisse 12. patriarchas [p]. Patris nomē, nō tantùm ad genitores pertinet, sed etiā eo nomine honorabiliores digni sunt. Sic enim Græcis πατὴρ pater dicitur, quasi παῖδας τηρῶν, i. seruans ex se genitos. Quamobrē senatores à Romulo facti pro cōsilio reipub. dicti sunt honoris causa, patres ab eo, & illorum filij & posteri Patritij [q]. Et itē venerandi & seniores patres: & hoc nomine Fabiū Maximū honorauit Minutius, his verbis apud Plutarchum [r]: πάτερ δή σε χρηστὸν προσαγορεύω τιμιωτέραν οὐκ ἔχων προσηγορίαν. ἐπεὶ τῆς γε τοῦ τεκόντος μείζων ἡ παρὰ σοῦ χάρις αὕτη. ἐγεννήθην μὲν γὰρ ὑπ' ἐκείνου μόνος, σώζομαι δὲ ὑπὸ σοῦ μετὰ τοσούτων. Quamobrē episcopi, & qui præstāt cæteris authoritate in ecclesia, patres dicti [s]. Et in sacra pagina illi quoque patres, qui doctrina, & verbi sacri prædicatione nobis verbi Dei ingenerāt cognitionem. Hac ratione & D. Paulus Corinthios alloquitur [t]; *Si decē millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres; Nam in Christo Iesu per euangeliū ego vos genui.* Et rursum, ad Galatas [v], *Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus.* Patrem ergo nominari, dignitas est: maior autem, patriar-

a l. 1. de ep.scop. audien.C.
b Arria. lib. 8. historiæ & in reb. Indicis.
c Scholiastes Aristophanis, in auibus, Suidas & Suidas, vide & Augustinū lib. 19. de ciuita. c. 19.
d ca. cleros, 21. distinct.
e cat. 1. 18. q. 1.
f ca. vlt 61. distinct. ca. in nouo, 21. distinct. ca. videntes. 12. q. 1. cān. dominus, 93. distinct.
g l. Vuolphgangus Lazius, libr. 2. reipub. Roma c. 2.
h Cassiodor. libr. 3. variarum, epistol. Theodorici ad Adeodatum.
i de quibusdam in ca. cleros, §. ordo episcoporum, 21. distinct.
k can. Beati Petrus, & Paulus, 2. q. 7.
l ca. vrbes, can. in illis, 80. distinct.
m Gildas, de victoria Ambrosij Aurelij regis Britonum.
n Gothfridus Monomutensis Brito seu Anglus, in historia Britonum, & Tritemius, lib. 1. compendij annaliū Francorum.
c. 1. de priuil. libro 5. Decreta titu. 33.
o D. Paul. ad Roma. capit. 2. 3. 4. 5. 8. 9.
p Actuum, 7. c. & 1. Paralip. capit. 8. & Thob. 6.
q Liuius, in 1. Dionys. Halicar. in 2. Salustius, in bello Iugurthino, l. 1. de eincenda. C. iustinia.
r Plutar. in vita Fab. Max.
s can. sexta synodus, 16. distinct. can. fin. 63. distinct.
t 1. ad Corinth. 4.
v ad Gala. 4.

cham, ſeu patrum principem dici. Porrò Patriarchæ quinque tantùm in orbe & in eccleſia catholica, & totidem patriarchatus. Quorum adhuc vnus ſummus & vniuerſalis [a], vt omnia ad vnitatem & pacem reducantur: & is primus & ſummus patriarcha, eſt Romanorum pontifex, qui ſedet in prima, & apoſtolica, & digniori ſede. Poſt hũc, ordine quatuor alij dignitate ſe conſequuntur; Conſtantinopolitanus, Bizantij ſedens, Alexandrinus Antiochenus, Hieroſolymitanus, ſecũdũ dfienitionẽ ſextæ & octauæ Synodi [b], & concilij generalis [c], & decretis Nicolai, Anacleti, & aliorum ſummorum pontificum [d]. Nihilominus & ij patriarchæ, epiſcopi dicti, & ſummus ipſe pontifex [e]. Appellatur etiam Pappa epiſcopus Romanus à D. Ignatio, his 12
verbis ad virginem Dei genitricem ſcribens; *Verus eſt ſermo, quem audiui Romæ de te apud beatum Pappam Anacletum, cui ſucceſsit beatitudine dignus Clemens, Petri & Pauli auditor.* Hócque nomine Pappæ etiam nũc dicitur ſummus Chriſtianorum pontifex in terris. Quemadmodum etiam apud Græcos cæteri pa- 13
triarchæ, necnon & reliqui ſimplices epiſcopi, Pappæ nominabantur: non alia ratione, quàm qua patres appellati. Cuius rei fidem faciunt epiſtolæ, quæ inter apologetica Athanaſij leguntur, quarum hæ inſcriptiones, *Iſchyrias Beato Pappæ Athanaſio.* Et rurſum, *Victor & Conſtantinus Maximus ſcribunt Beato Pappæ Athanaſio.* Et apud Gregorium Turonenſem, epiſcopi nomine, petenti clerico vas vel vrceum eccleſiæ inter prædam ab eccleſia ſublatum, Clodoueus Francorum rex quamuis infidelis reſpondit, quæ pappa poſcebat ſe adimpleturum [f]. πάππος Græcis maior pater dicitur, ſeu auus. Iulius Pollux enim ſic explicat, καλεῖται δὲ ὁ μὲν πατρὸς ἢ μητρὸς πατὴρ πάππος. Neque vox tam noua eſt, vt faſtidium mouere poſſit doctis: nam & vulgus Græcorum ſic charum parentem vocabant, vt apud Homerum [g], Nauſicaam puellam legimus ſic compellantem patrem:

πάππα φίλ' οὐκ ἂρ δή μοι ἐφοπλίσσειας ἀπήνην
ὑψηλὴν, εὔκυκλον. &c. id eſt,

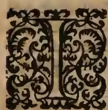
Pater chare, velis ne mihi apparere currum excelſum rotundum &c. Scythæ hanc appellationem quoque vt mitiorem & benigniorem norunt. Et vt Herodotus [h], *Qui regij Scythæ vocantur etiam Neptuno ſacrificant appellantes Veſtam lingua ſua Tabithi, Iouem Pappaeum rectiſsimè.* Itaque ſummus pontifex Pappa per antonomaſiam, ſolúſque pater dicetur: Quando & verum ſit quod D. Hieronymus [i]. ſcribit, quemque ſubditum eſſe debere ſuo pontifici, quaſi animæ parenti vel patri. Et hoc loco videtur mihi lapſus Krantzius [k], dum ait ſummum pontificem non fuiſſe dictum patrem, nec ſanctiſſimum dominum olim.

[a] vide Iſidorum, anno 557.
[b] ca. penult. & fin. 22. diſtinct.
[c] c. antiqua, de priuileg. lib. 5. Decreta. tit. 33.
[d] in ca. omnes, & ca. ſacroſancta, eod. 22. diſtin.
[e] can. prima ſedes, 99. diſtin.
[f] Gregor. Turonenſ. lib. 2. hiſtoriæ Frãcor. c. 27.
[g] Homerus, Odyſſea 3. ſen. 5.
[h] Herodot. lib. 4.
[i] D. Hierony. Epiſtol. ad Nepotianũ de vita clericorum.
[k] Albertus Krãtzius, lib. 5. c. 38.

De ſummo pontifice ſedis apoſtolicæ, Caput 3.

1 *Pappa, ſeu pontifex ſummus, vnus ſummus, ſine pare, & rationes, & 4.*
2 *Sacerdos ſummus inter ethnicos vnus.*
3 *Item apud Hebræos.*
4 *Romæ ſedem primam & apoſtolicam eſſe, & poteſtatum culmen docetur.*
5 *Pappæ plena poteſtas, & beneficium maius ſummus pontificatus. Et quæ poſsit ſolus ſum. Pontifex.*
6 *Concilia vniuerſalia quare non debeant, nec poſsint congregari alia authoritate, quàm ſummi pontif. non Imperatoris, vel regis.*
7 *Schiſma in pontificali authoritate abominabile.*

8 *Pontifices summo pontifici subditi, vt membra.*
9 *Pontificibus subditi & laici Imperatores, & magistratus inter gentiles quoque.*
Rex sacrificulus cur introductus, eod.
10 *Imperatores inaugurati sacerdotiis quare.*
Pontifices summi fuerunt Imperatores aliqui ethnicorum, eod.
11 *Pontifex Romanus summus ex omni ætate Ecclesiæ catholicæ.*
12 *Pontificis summi qualitates, & insignia, & vestitus, & ornatus.*
13 *Religio peperit diuitias, quæ eam suffocant.*
14 *Præfatorum, & ecclesiasticarum personarum luxus improbandus.*
15 *Summus pontifex vnus tantùm esse vno tempore potest.*
Schismata aliquot notata, eod.
16 *Pontifex summus quis eligi possit.*
17 *Pontifex sum. à quibus eligatur, & 18. à viuente, clero pòst approbante, dehinc principe.*
Linus & Cletus adiutores in temporalibus D. Petri.
19 *Imperatoris consensus quando adhibitus, & sublatus in electione summi Pontif.*
20 *Pontifex sum. à cardinalibus eligendus: & de forma electionis.*
21 *Pontificis sum. electioni quæ obiici possunt.*
22 *Pontifex summus non potest eligi fœmina, quare.*
23 *Pontifex sum. electus, quare sella forata sedere iubeatur primùm.*
24 *Pontifex sum. electus inthronisatur, coronatur, confirmatur: & quid gerat ante hæc, & differentia rescriptorum antè & post omissorum.*
25 *Bullæ integræ, & non integræ in rescriptis sum. pontificis ratio.*
29 *Pontificatus summæ dignitatis finis.*
27 *Pontificis summi potestati quæ reseruata.*

IN dignitate summi pontificis vnitas cõsideratur, vt ille sit primus omniũ ecclesiarũ princeps [a]: nemo autem aliorum pontificum sit illi par. Dominus noster Iesus Christus, vnũ solum vniuersarũ omnium suarũ pastorẽ reliquit D. Petrum: & vni soli, præsentibus omnibus apostolis, pascendi oues & agnos reliquit solicitudinem à morte suscitatus, ad patris dexteram ascensurus [b]. Ecclesia vna catholica & vniuersalis [c], vna columba [d], sponsa vna & mater electa, quæ vnius debet esse viri [e]: vna fides [f], vnum baptisma [g], vnum rerum generale principium. Vnus Deus [h], vnus eius vicarius [i]. Cœli omnes vnius prioris motu rapiũtur, singulis subinde propriũ motum habentibus: vnicus inter astra Sol præcipuus. In hoc corpore physico nostro, mẽbra vni spiritui, vni capiti inseruiunt. Erat & summus sacerdos apud ethnicos, authore Liuio [k]. Inter Druidas Gallorũ sacrificulos vnus præerat, qui summã inter eos haberet potestatem [l]. Et apud ethnicos Francos, erat vnus summus pontifex, cuius sæpè meminit prisca Francorum historia Hunibaldi, & Tritemius in prim. c. breuiarij annaliũ Francorũ. Et apud Hebræos sacerdos magnus dictus כהן גדול cohen [m] gadol. De summo vnóq; põtificatu, D. Chrisost. etiã sic scribit [n]: *Si dixerit aliquis, qualiter Iacobus thronũ assumpsit Hierosolymorũ? illud vtiq; dicã, quoniam Christus Petrum intronizauit orbis terrarũ magistrum.* Quæ etiam refert Theophilus [o], D. Augustinus [p], & Ambrosius [q]; omittã & sciens
4 prudénsq; quæ de apice huius dignitatis scribũt D. Bernardus [r], & Tho [s], Indico tantùm Athanasiũ consignatum literis reliquisse [t], Romæ sedem esse apostolicam & potestatum culmem: idq; aliquando hostes ecclesiæ Arriani confessi sunt, eam sedem matrem appellantes, vnde per orbem reliqui missi essent prædicatores, vt narrat Sozomenus [v]. Tertullianus quoque [x], eam sedem primam dixit, & successisse beato Petro, eámque præcipuam & ad quam solummodo in dubiis fidei esset recurrendum. Victor episcopus Vticensis [y], ecclesiarum dixit caput: Cyprianus [z], Petri cathedram, eccle-

a L.4. de Summa Trinita. & fid. catho. C. can. in nomine, 23. distinct. ca. omnes, 21. distinctio.
b D Ioannis, cap. 21. D. Matth. c. 16. can. sacrosancta, 22. distin. cap. quanto, de translatio. episcop.
c ca. ecclesia, de consecra. distinct. 1. ca. Nouatianus, 7. q. 1.
d cantic or. c. 6.
e c. cùm nõ ignores, de præbend.
f ad Ephesios, c. 4. D. Ioan. euang. cap. 17. Actuum 4. ad Galat. 3.
g ad Ephes. 4.
h ad Ephes. 4. Malach. 2.
i c. saluator, de præben. in extra. communi. c. 1. de Summa trini. apud Gregor. ca. loquitur, & can. penul. 24. q. 1. & ca. in apibus, & ca. Nouatianus, 7. q. 1.
k Liuius sæpè, potissimùm in 10. vbi agit de summo põtificatu, & libr. 10.
l Iulius Cæsar, libr. 6. cõmẽt. bell. Gall.
m Leui. c. 8. nume. 35. Iudith. c. 15.
n D. Chrisostomus, in illud c. 21. diui Ioannis sequere me.
o Theophilus, in c. 21. Diui. Ioan.
p D. Augustinus, in dicto cap. 21. Diui Ioannis.
q D Ambros. in c. 5. Lucæ, super illa verba, sedens IESVS docebat de nauicula.
r D. Bernar. libr. de consideratione ad Eugenium papam.
s D. Thomas, in 4. Summæ contra gentiles, & 2. Sententiarum, distinctio. vltima.
t Athanasius, epistola ad solitarios.
v Sozomenus, libr 4. historiæ tripartitæ cap. 16.
x Tertullian. libr. de Præscriptio. contra hæretic.
y Victor, lib. 2. Persecutionis Aphricæ.
z Cyprian. lib. 1. Epistola. ep. 3.

ſiam principalem, vnde vnitas ſacerdotalis orta ſit. Extat & in conſtitutionibus iuris orientalis à Michaële Palæologo editis[a], conuentio per legatos orientalis eccleſiæ miſſos, ad Romanum ſummum pontificem de ſarcienda eccleſiæ orientalis cum occidentali concordia, quâ inter alia capitula continetur. Primùm, vt in ſacrorum voluminibus, hymnodiiſque, Papæ cum quatuor aliis patriarchis mentio fieret. Secundò, vt liceret cuiuis Romam veterem, quæ curia maior & perfectior eſſet, appellare. Tertiò, vt illi principatus in omnibus deferretur. Et rurſum inſtitutum fuiſſe primum gradum, & ſucceſſionem eccleſiaſticæ præeminentiæ à beato Petro tradit Tertullianus[b]. Idipſum leges apud Abdiam Babilonicum[c], Nicephorum Calixtum[d], Eugenium[e], Egeſippum[f], Epiphaniū[g]. Quamobrem, pontificatus ipſe, beneficium dicitur[h]: idq; maius, excellentiúſque[i], 5
in quo ſit poteſtatis plenitudo diſpenſandi, potiſſimùm in beneficiorum collationibus[k]. Qui in eo præficitur, omnia iudicat, & à nullo ipſe iudicatur, nec quidem ab ipſis regibus & imperatoribus[l]: vt neque ſynodicis conſtitutionibus poteſtas eius videatur coarctari, imò ſemper excepta[m], vt potius ſedi apoſtolicæ credatur, quàm totius mundi aduerſanti opinioni[n]. Sine huius ſum. pont. voluntate, nec cogi debent, vel poſſunt legitimè œcumenica[o] concilia: nec eorum decreta, niſi eodem iubente, vbique terrarum ſeruari poſſunt. Sicuti nec prouincialia, niſi volente proprio epiſcopo vel archiepiſcopo, in prouincia ſeruari vel ſanciri nequeunt[p]. Et ſi benè ad amuſſim concilij vniuerſalis ſubſtantia perpendatur, conſtabit etiam 6
pertinacibus, illud non poſſe imperari aut congregari[q] ab alio, quàm à ſummo pontifice, non à rege aut ab imperatore: etenim concilia eccleſiaſtica non poſſunt niſi per perſonas eccleſiaſticas iniri vel decerni. Epiſcopi porrò vel ſacri patres nollent conuenire, neque poſſent, iubente imperatore vel rege: cùm, quòd reges vel imperatores in clericos imperium non habent, eccleſiaſticóſue antiſtites: tùm etiam, quòd hodiè nullus ſit imperator, nec vnquam fuit ab inſtituta eccleſia, cui per vniuerſum orbem omnes æquè obtemperauerint. Imperant namque ſine Cæſare, & ſpreto eius iuſſu in ſuos ſubditos, veluti monarchæ, reges Galliarum, Hiſpaniæ, Portugaliæ, Angliæ: & in oriente alij imperatores & reges, qui Romanorum Cæſarum contemptis legibus, ſuis viuunt. Quamobrem eis ſubditi antiſtites, quod Romanus vel alius princeps iuberet facilè contemnerét, nec vnquam in vnum cogi locum poſſent. Et rurſum, ſi conueniſſent, nec decreta eorum poſteà vbique eorum authoritate ſeruarentur, vel reciperentur, etſi ius eſſet principibus ſtatuendi de his, quæ religionis ſunt. Quare neceſſarium fuit vnum eſſe & ſolum præſulem, ad quem ſumma totius religionis, & poteſtas vniuerſa in ſacra referretur, cui omnes Chriſtiani obtemperent, cuius iuſſu antiſtites ſacri diuerſorum regnorum veniant, conueniant, decernant, & decreta apud ſe ſeruari faciant, vt ab illo approbata, qui imperandi ratione earum rerum quæ ſalutem animæ & fidem reſpiciunt, habeat poteſtatem. Sic enim & apud patres antiquos legis Moſaicæ ſtatutum erat à Deo[r], vt qui ſuperbiſſet nolens obedire ſacerdotis ſummi imperio, qui eo tempore miniſtraret domino Deo, ex iudicis decreto moreretur, & auferretur malum de Iſraël. Cuius legis tranſlatio facta in Chriſtianam eccleſiam, quia tranſlatum in eandem eſt ſacerdotium[s], perfectiúſque in ea eſt, quò perfectior veritas eſt, quæ in Chriſtiano ſacerdotio tractatur, vmbra, quæ erat in lege antiqua. Schiſma 7
in poteſtate pontificali, & nūc quemadmodum in antiqua lege, abominabile & horrendum eſt: cui vltimum imminet ſupplicium[t], exemplo Chore, Dathani & Abironis[v]. Symbolum huius erat in præcepto, ne ſummus pontifex veſtem ſuam ſcinderet[x]. Et veſtis illa inconſutilis domini noſtri IESV CHRISTI, deſuper contexta per totum, quæ etiā māſit integra inter milites & carnifices, vt ſcriptura Dei impleretur[y]. Multò magis & inter Chriſtia- 8
nos,

a in 1. lib. Iuris Orientalis, in penul. conſtitutione, quę Michaëlis Palæologi eſt.
b Tertullia. li. 4. epiſt. epi. 2.
c Abdias Babilonicus, 1. hiſtoriæ Apoſtol.
d Nicepho. Calix. lib. 2. cap. 35.
e Eugenius, libr. 2. c. 13.
f Egeſip. libr. 3. c. 3.
g Epipha. tomo 2. li. 3. contra hæreſ. hæreſi 27.
h c. 1. de maledic. ca. cleros, 21. diſtinct.
i ca. ſacroſancta, 22. diſtinct.
k c. propoſuit, de cōceſſ. præben. c. illa, de electio. apud Greg. Clement. paſtoralis. § fi. de ſententia & re iudica.
l ca. nemo, ca. aliorū, ca. facta ſubditorū, & can. cuncta per mundum, 9. q. 3.
m can. ſignificaſti reges, de electio. apud Grego.
n ca. hęc eſt fides, 24. q. 1. ex D. Hierony. ad Damaſum.
o can. nec licuit, can. ſynodum, ca. nullus, ca. concilia, 17. diſtinct.
p ca. 1. & ca. quando quidem, 18. diſtin. ca. habeatur, & ca. quinque ſynod ea diſt. tam autem Papa ſit ſupra concilū, vide Duarenum de benefic. li. 3. c. 2. § 1. de colla. in præ. ſanc.
q c. diligenti, de foro compet. contra l. ſiquis in conſcribendo, C. de epiſcop. & cler.
r Deutero. cap. 17. c. per venerabilem, qui filij ſint legit. ca. abſit, 11. q. 3.
s c. tranſlato, de conſtitutio. ad Gala. capit. 4.
t ca. denique, 7. q. 1.
v Numero. c. 19.
x Leuit. c. 10.
y Diui Ioan. euang. c. 19. & D. Mathæ. 28. & D. Mar. c. 15.

nos, potissimum inter alios minores pōtifices, qui creati & authoritate do-
nati ab eo summo pontifice, non à regibus vel Cæsaribus sunt: quanquam
aliquando per illos, ad prælaturas & dignitates nominentur. Quæ nomina-
tio & summo pontifici, vt soli qui authoritatem habet ordinandi, fit: Non
secus, quàm apud Ethnicos quoque Pontificibus ius erat in flamines sacer-
dotésque, statuendi & destituendi, si quid contemptu vel negligentia reli-
gionis admisissent, & animaduertendi in vestales segnes in conseruando
igne perpetuo, vel in delinquentes [a]. Neque certè æquum est, aut erit mon-
stro simile, à capite membra discedere [b]: sunt autem inferiores præsules sum-
mi membra, in partem solicitudinis eius, non in plenitudinē potestatis
9 vocati [c]. Nec minus principes seculi, aliíque ex populo Christiani cuius-
cunque sint imperij, huic capiti inseruire debent: & ideo & quæ fidei sunt
illis rectè imperari à summo pontifice possunt. Sicut & inter gentiles, ille il-
lorum superstitionis primus & summus antistes, consules ipsos qui imperiū
tractabant, in prouincias sortitas ire vetarent [d]. Et ideo gentium reges, ne
pontificibus sacrorum subiicerentur in omnibus, & ipsi curam gerebant sa-
crorum & ceremoniarum authore Aristotele [e]. Et Seruius in illum versum
Virgilij,

Rex Anius, rex idem hominum Phœbíque sacerdos [f].

Vt & necessarium fuerit sublatis de medio Romanorū regibus, regē sacrificu
10 lum creare, qui in sacris regis solitas ageret partes [g]. Ea quoq; ratione mo-
nuimus gentiles Cæsares inauguratos omnibus sacerdotiis, vt quæ religio-
nis essent, tractarent nullo vetante [h]. Vnde sibi hūc titulum pontificis sum-
mi inter præcipuos vsurpant, vt cōstat ex inscriptionibus titulorum, Augu-
sti, Vespasiani, Traiani, Septimij Seueri, & aliorum. Meminit & Lampridius
Alexādrum Seuerum Christianos passum, & tantum detulisse pontificibus,
& quindecimuiris, atque auguribus, vt quasdam causas sacrorū à se finitas,
iterari, & aliter distinguere pateretur [l]. Ex quibus apertè docetur eos falli,
11 qui comminiscuntur à tempore tantum Euchariste [k]. sum. pontif. Pontifi-
cem Romanum, seu sedem apostolicam esse caput ecclesiæ catholicæ: nam
anteà Christiani idem per orbem sentiebāt, quamuis non apertè, ob tyrāno-
rum persequutiones, Traiani, Hadriani, & Neruæ, & anteriorum Neronis, &
Domitiani. Etsi non diffiteamur Euchariștum titulos vrbis Romæ præsbyte-
ris diuisisse, & septem diaconos instituisse, qui veritatis gratia concionato-
rem obseruarent. Atque vnà sanciuisse sacerdotes non esse affligēdos à sub-
ditis, sed valdè colendos [l], sub anno domino 105. Falluntur quoque qui
putant primum Pappam, & summum Pontificem ordinatum Bonifacium 3.
per Phocam qui 61. imperator factus est anno domini 605. secundum Gre-
gorium [m]. Nam Phocas quidem defendit electionem Bonifacij 3 [n]. Verùm
& ante Bonifacium 3. & ante Phocam erant episcopi seu pontifices summi,
12 vniuersales, & Pappæ dicti, vt antè docui. Magna certè dignitas huius pon-
tificatus summi, & idcirco virum egregium, & præstantissimum desiderat [o],
& sanctissimum: qualem vestimenta, & insignia in veteri lege demonstrabāt.
Nam ei primùm erant fœminalia, circa verenda, castitatis symbolum. 2. tu-
nica linea, honestatis, puritatis, & innocētiæ: 3. balteus circa lumbos, indi-
ciū, quòd superflua restringēda sint: 4. erat illi mithra in capite: 5. lamina au
rea sub fronte pēdens, in qua scriptum erat nomē tetragrammaton אדני ado-
nai: 6. superhumerale aureum: 7. Rationale iudicij: [p] 8. tunica iacyntina cum
tintinabulis aureis, & malis punicis in fimbriis: Aderat & coccus, & byssus,
& purpura bis tincta, & alia quæ Moses describit in Exodo, cap. 28. quæ
explicant ibi sacri interpretes. Ethnicis pontificibus & auguribus,
turrita erat gemmata, & regia corona, vt constat ex Lampridio [q], &
Herodiano [r], dum agit de Bassiani ornatu sacerdotali. Secundum Panor-
mitanum [s] pontificis summi nunc insignia sunt: vestis purpurata, equus al-
bus,

a Valer. Max. lib. 1. c. 1. Iulius obsequēs, libro de prodig. Liuius, dec. 1. libr. 2. 4. 8. Dionys. Hali. lib. 8. & 9. Plinius, li. 1. epistolar. Oros. lib. 23. cap. 4.
b c. cùm non liceat, de præscrip. ap. Gregor.
c c. mandata, cod. titul. de præscript. c. ad honorem, & authori. & vsu pallij.
d Cornel. Taci. In 3.
e Aristot. 3. Polit. c. 10.
f Seruius, in vers. 80. libr. 3. Aeneid. Virgil.
g Pomp. Læt. de sacerd.
h Dio. Cass. libr. 50.
l Aelius Lampridius, in Alexan. Seuero.
k Eucharistum 5. sedisse testatur Irenæus, libr. 3. aduer. hæres. c. 3.
l Isidor. tom. 1. consilior. Polydor. Virg. libr. 4. de inuentor. rer. cap. 9.
m Grego. 11. epistol. capit. 1.
n vide Platinam in eius vita, & Sabellicum.
o can. officij, 14 q. 1.
p Rationale in can si Pappa, 40. distinct.
q Lamprid. In Alex.
r Herodian. lib. 5.
s Panor. in cap. antiqua, numero. 4. de priuileg.

bus, frenum & calcaria aurea, quibus & vtitur eius legatus, nempè quando
legatione fungitur vltra mare [a]. adduntur & alia pontificis insignia, soli cō-
cessa, quæ & mysticè quid inesse ei debeat; dignitatémue eius testantur.
Dominus noster Iesus-Christus ecclesiæ constituit suæ vicarium primum,
in sanctitate præstantem, in paupertate eximium, in humilitate maximum,
in virtute supremum D. Petrum: non fastu, sed simplicitate, pedibus nudis
ambulantem. Illa recens tunc ecclesia, & tyrannorum vi oppressa, pauperta- 13
te, & vitæ puritate, spiritussancti virtute fœliciter propagauit longè laté-
que fidei & Christiani nominis surculos, & vicit tandem impiorum crude-
les proprio sanguine minas, & disseminato vbique verbo Dei, sedatisque per-
secutionum fluctibus. religio sancta & immaculata peperit diuitias: tandiu
tamen fides clara emicuit, quandiu diuitiæ non suffocauerunt matrem, &
luxus immodicus non obsedit prælatos. Verendum autem nunc est, nisi ad
primum ecclesia redeat viuēdi morem, & ad rerū humanarum contemptū,
tot adhuc fluctibus apud nos agitandam iri, quot iam in Asia & cum pro-
diret in orbe iactata est, donec expurgata igne persecutionis, in suam resti-
tuatur puritatém. Ego pusillus homo, nihil ausim iudicare de vestitu aurato 14
& sericato vel oloserico & vario cleri, minus de summi pontificis, cardina-
lium, & episcoporum apparatu; dicam tamen quod sentio, omnem luxum,
& pompā, & magnificum ornatum esse ab omnibus Christianis respuendū,
& maximè ab ecclesiasticis: exceptis iis, quæ ad insignia pertinent dignitatis,
& ad necessitatem officij, vel humanæ naturæ. Quemadmodum sub Grego-
rio 4. anno 830. synodus interdixit ecclesiarum ministris, & vniuerso clero
prætiosiores vestes, aurum & argentum, omnésque corporis luxus [b]. Plures, 15
quàm vnus pontifices esse non possunt summi, vno & eodem tempore: &
proinde si contingat plures eligi, schisma est. Vt olim factitatum, sed non si-
ne iactura pacis Christianæ, legimus: quale ingens inter Italos & Gallos ob
duos creatos pontifices, Vrbanum sextum Neapolitanum creatum ab Italis
circa annum domini 1376 [c]: & Clementem 7. creatum Pappam à Gallis [d]:
quod durauit annis 39. ad Martini 5. electionem, qui depositis Iohanne 23.
Gregorio 12. & Benedicto 13. Constantiæ in pontificem electus est, per syno-
dum Constantiensem anni 1413. [e] Fuit primum & exitiale schisma Nouati,
contra Cornelium sum. pont. itē Liberij & Felicis, Vrsicini, contra Dama-
sum: Eulalij, contra Bonifacium primum: Laurentij: contra Symmachum:
Dioscori, contra Sozimum 2. Debet eligi ex consilio Stephani Pappæ [f], & ex 16
decreto Nicolai Pappæ in summum pontificem, ex cardinalium gremio, si
inueniatur idoneus, aut si non sit, aliundè [g]. Sicuti in omnibus aliis electio-
nibus prælatorum statutum, vt de gremio & collegio clericorum eligentiū,
primùm si idonei sint, eligantur; sin minus, ab alia ecclesia [h]. A quibus au- 17
tem eligatur summus pontifex, quæstio temporum habet distinctionem. Et
sacrosancta Romana & apostolica ecclesia, non ab apostolis primùm, sed ab
ipso domino & saluatore nostro primatum obtinuit [i]: nam beato Petro apo-
stolo dixit, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, &c* [k]. Su-
binde D. Petrus sibi in sede delegit successorem Clementem [l], quamquam
is immediatè D. Petro in sede non successerit, & ipso volente ante illum
eandem tenuerint Linus, Cletus seu Anacletus [m]. Eò quòd viuente adhuc 18
D. Petro, Linus & Cletus adiutores adsciti sunt in administrationem bono-
rum externorum, qualem diacones habebant, & nunc camerarij Pappæ [n].
Fuitque Clemens secundum electionem secundus, sed in administratione
quartus summus pontifex. Deinceps quia exemplo pernitiosum visum est,
vt quis deligeret sibi episcopum successorem [o], & quæ Dei sunt ab homini-
bus dari [p], alia formula eligendi summ. pontificem comprobata est, & à
solis ecclesiasticis delectus. Ecclesia posteà pacem adepta, interfuit popu- 19
lus, & secuta Imperatorum comprobatio, seu authoratio [q]: omissa Impe-

rato

a Hostiens. in dicto c. antiqua.

b Platina, in Gregorio 4 Ioan. Trit. in Cron. Gal. Pirchus, in situ. de vestib. Olobar. lib. 11. C.

c Blond. 10. Dec. 2.

d Gagui. lib. 9.

e Tomo 2. Cōcilior. in Constantiens. cōcil. sessio 41. de hoc schismate vide historiā Theoderici de Niem.

f ca. 1. 2. 3. distin. 79.

g can. in nomine domini, 23. distinct.

h can. nullus, ca. obitū, 61. dist. can. Metropolitano, 63. distinct. can. quam si 18. q. 2. ca. licet, 8. q. 1. de alia ecclesia. valet, electio etiā, c. cùm nobis, c. cū inter, c. in caussis, de electio. ap. Gregor.

i ca. sacrosancta, 22. distin. can. ita dominus, 19. distinct.

k D. Matthæ. cap. 16.

l ca. si Petrus, & ca. vnde ipse Clemēs, 8. q. 1. Clemēs epistola ad Iacobum fratrem domini, Euseb. 3. c. 11. Tomo 1. Cōciliorum in Clementi.

m Irenæus, lib. 3. c. 3.

n can. si Petrus, iuncta gloss. penul. 8. quæst. 1.

o in concilio Antiocheno, in ca. episcopo, non liceat pro se, & concilio. Martini Pappæ, ca. episcopo non liceat, ante, 8. q. 1. c. 1. de concess. præb.

p dicto cano. episcopo non liceat, ante 8. q. 1. ca. remoto, 7. q. 1. ca. in canonibus, 10. q. 1. ca. conuenior, 23. q. 8.

q Poly. Virgil. libr. 4. de Inuentor. rer. c. 10. can. episcopos, & can. principali, 63. distinct.

ratoris comprobatio in electione Pelagij [a] & Gregorij 1. [b]. Benedictus 2. sum. pontif. statuit in posterum deligi summos pontifices per clerum & populũ Romanum, sine consensu imperatoris [c]: prohibitum dehinc laicis, ne se immiscerent pontificum electioni, ab Adriano S. P. & in 8. Synodo [d]: néue consensus imperatoris adhiberetur, & ne electio ab imperatoribus facta rata esser, cautum est [e]: quamuis placuerit aliquando & plebem electioni adesse [f]. Sub Agathone sum. pontifice Siculo, imperatori dabatur certa pecunia pro ordinatione pontificis, & ideò eius requirebatur authoritas [g], sub annũ domini 680. Quia & Stephani Pappæ extat decretum, vt præsentibus legatis imperatoris ordinaretur summ. pontifex, videlicet vt coërcerentur scandala, quæ solent in electione interuenire [h]. Adrianus primus, qui adeptus est sedem apostolicam anno domini 772. cùm eius rogatu Carolus magnus ad defendendas res ecclesiæ venisset, habita synodo cum 153. patribus, electionem summi pontif. archiepiscopórum & episcoporum, cum omnibus inuestituris Carolo concessit cum dignitate patritiatus [i]. Ludouicus primus, Caroli Magni filius, cessit hoc ius electionis in perpetuum Paschali primo [k], sum. pontifici qui sedit anno 817. & ipse antè à populo Romano sine consensu imperatoris electus [l]. Quare nec in electione Adriani 2. adhibiti fuerũt legati Cæsaris Ludouici 2. quamuis tunc in vrbe essent, anno dom. 869. & si quædam vsurpata consuetudo antè optinuisset [m]. Henricus 5. Imperator, contendere de principatu & de inuestituris episcoporum, cum Pascali 2. ausus, excommunicatus tandémque culpã deprecari coactus est, vt eius tẽporis author cõsignauit literis Gothfridus Viterbiensis lib. 17. historiæ quæ Pantheon inscribitur, in Henricho 5. Adrianus 3. qui sedit in pontificatu anno domini 886. primus ad populum retulit, ne in creando pontifice consensus imperatoris [n] expectaretur. Verumtamen Leo. 8. sum. pont. qui sedit circa annum domi. 968. Otthoni 2. Imperatori, potestatem eligendi pontificem renouauit & confirmauit, certis ob id literis datis, quò tutiùs se imperij hostibus opponere posset [o]. Iurauit autem anteà Ottho Iohanni 12. antecessori fidelitatem, & nihil suo consilio consensúue, aut exhortatione perditurũ, nullúmque placitum de rebus, quæ ad illum terráue sancti Petri sine consilio suo facturum [p]. Ex his tandem variis concessionibus, & remissionibus, & decretis, nihil præter seditiones crebras & schismata ecclesia accepit; donec Nicolaus 2 Sabaudus, qui sedit circa annum 1065. ex concilij decreto, quod Mantuæ habitum est, statuit pontificem summum à solis cardinalibus eligendum esse, cum præcedente tractatu [q]. Alexander 3. Senensis rursum circa annum 1165. statuit addendo, vt dissentientibus inter se in electione cardinalibus, valeat illius electio, quem ex tribus partibus cardinalium duæ elegerint [r]: excepta causa necessitatis, in qua non expectantur duæ partes cardinalium, imò & aliquando huic solemnitati renunciare possunt eligentes [s]. Et si duæ partes consentire non possunt, dicunt quidam brachio seculari cogendos esse conuenire, & ideò tandiu in conclaui detineri: vt Perusij factum ferunt in electione Honorij 3. item in electione Celestini & Innocentij 4. etsi ius repugnet [t]. Et hic etiam Alexander 3. Imperatori Friderico Barbarossæ seu Anobarbo constanter restitit, & cùm 15. antipapas primò Victorem; 2. Pascalem; 3. Calistum; 4. Innocentium elegisset, qui ordine se Alexandro opposuerunt, & magnos in ecclesia tumultus cõcitarunt [v], de omnibus vnus probatus fuit, conciliis & synodis, neglecto etiam loco ab imperatore pręscripto, habitis [x]. Subinde sub Gregorio 10. sum. pont. anno do. 1273. coacta est synodus Lugdunensis 2. generalis in præsentia Michaëlis Palæologi imperatoris [y], in quo inter alia capita & illud sancitum quòd ad electionẽ sum. põt. pertinet [z]. Primùm, vt *si sũmus põtifex in ciuitate moriatur, cardinales qui inibi præsentes sunt, teneãtur expectare absentes per decẽ dies tãtũmodo: quibus elapsis, siue absentes venerint, siue non, omnes qui aderunt conueniãt in palatio vbi ponti*

a Platina, in vita Pelagij.
b Platina, in Greg. 1.
c Polydor. Verg. lib. 4. de inuent. rerum c. 10. Platina, in Benedicto 2. & Volater.
d ca. nullus, ca. Adrianus 63. distinct.
e ca. Valentinianus, & canon. sequentib. 63. distin.
f ca. plebs, 63. distin.
g ca. Agatho, 63. dist.
h ca. quia sancta Romana 63. distinct.
i ca. Adrianus, 63. distin. Sabell. Enuca. 8. lib. 1. & Sig[illegible].
k ca. ego Ludouicus, 63. distinct.
l Platina, in Paschal. & Vola.
m can. in synodo 63. distinct.
n Platina, in Adriano 3. & Sabellic.
o Platina, in Leone 8. Alber. Krantius, lib. 4. c. 10. & 11. & can. in synodo, 63. distinct.
p can. tibi domino, 63. distinct.
q can. in nomine domini, 23. distinct. Lanfran: de sacramentis. Volatera. Polydor. Virg. libr. 4. c. 10.
r Alexan. 4. in c. licet de vitanda, c. 6. de electione ap. Grego.
s glos. in dicto c. licet, in verb. à duabus partibus, & ibi Goffred. & Ioan. Andreas.
t in gloss. ad verbum nullatenus, dicti c. licet.
v Platina in Alexan. 3. Alber. Krantzius libr. 6. cap. 16. Bandeuni [illegible] libro 4. c. 72.
x Bandeuni, lib. 4. c. 72. & Saxogramma libr. 14. Paul. Aemil. libr. 5.
y Paul. Aemil. libr. 7.
z Plati. in Gregor. 10. quod ponitur late in c. vbi periculũ, c. 3. de electio. lib. sex. Decretal.

habitabat præmortuus pōtifex &c prout fusè explicatur in cōstitutione Gregorij[a] 10. quā interpretatur & confirmauit Clemēs 5. propria cōstitutione[b], in qua & secūdū præcedentē Gregorij 10. aliæ solēnitates, quæ in pappæ electione & cōformatione requiruntur, describuntur. Pluribus etiam hoc summi pontificis electionis argumentum tractauit ex professo Iohannes de Brunello Doctor Aureliacens. in repetitione c. licet de vitanda, de electio. Tantæ autem ef- 21
ficaciæ solemnis hæc summ. pontif. electio est, vt ea perfecta, nihil regulariter obiici electo possit[c]: nisi aut quòd ex forma facta non sit, aut quòd electus hæreticus sit[d], & incorrigibilis, non aliter[e]. Obiectum est Iohanni 12. summo pontif. in consilio Romæ celebrato, in præsentia Otthonis, inter alia, quòd missam celebrarit, nec communicarit: quòd in equorum stabulo diaconos ordinarit: quòd in ludo aleæ dæmonum auxilia implorauerit, & alia[f]. Decretum Mantuæ in concilio latum sub Nicolao Sabaudo, cōtra summos pontifices largitione creatos[g]. Et deffendit Bellemote, vt refert cardinalis eius qui per pecuniam aut gratiam humanam, aut datione officiorum, vel aliarum rerum est electus, electionem esse nullam[h]. Sed & sexus fœmineus 22
impedit electionem sortiri effectum, si in summum pontificem eligatur fœmina: cùm, quia claues regni cœlorum fœminis non sunt commissæ vnquā à Deo[i]: tum etiam, quòd ob sexus fragilitatem scandalum inferri posset ecclesiæ, vt ferunt contigisse in ea quæ Angliæ nata in Moguntia facta summus pontifex sexum ementita, dicta est Iohannes 7. Post cuius mortem, dicunt cautum, iuxta aliquos, ne posthac summus pontifex in pōtificalem pro- 23
ueheretur cathedram, néue confirmaretur, quin prius in sella forata existēs, eius virilia attrectarentur[k]. Quamuis arbitrer summum pontificem in sella humili & sede constitui, vt moneatur, quò altior est sedes episcopalis & dignitas, eò magis eum de se humiliter sentire debere, atque similem se esse cæteris hominibus recordetur, eisdémque infirmæ naturæ subiici defectibus, & se Deum non esse. Sic enim non superbiendum esse admonetur, 24
cùm posteà in sede apostolica inthronizatur, vt dicunt, & confirmatur: ante tamen inthronizationem, & pontificalia gerere potest, si bella vel aliæ causæ impediant coronationem, & inthronisationem & confirmationem[l]. Obseruat tamen vsus, vt summi pontifices electi, ante coronationem Phrygiæ mythræ, & confirmationem, in datis, vel rescriptis vtantur subscriptione, Datum anno vel die 3. suscepti à nobis apostolatus officij: & tunc non sigillant bulla integra, sed ea quæ ex vno latere habet DD Petri & Pauli imagines in plumbo: ex altera verò, plana est. At post coronationem, scribunt, 25
Datum anno pontificatus nostri &c. & integra vtuntur bulla, cum imaginibus prædictis ex vna parte, & cum nomine pōtificis ex alia[m]. Finis huius 26
præcipuæ dignitatis, est conseruatio vnitatis fidei, de quo anteà: & ideò quia maius periculum in eligendo vnico & generali pastore, cautiùs est agēdum, & ne schismata fiant præcauendum obnixè, & legitimè dignus eligatur[n], qui possit onus hoc magnum pastoris vniuersalis exequi, & prudentia quæ eius libero relinquuntur iudicio, syncerè iudicare, illi soli reseruata, & sedi apostolicæ. Qualia sunt depositio episcoporum[o], restitutio iniustè 27
depositorum[p], exemptio eorumdem à metrapolitani subiectione[q], datio pallij[r], restitutio clericorum[s], famæ restitutio[t], congregatio conciliorum vniuersalium[v], interpretatio canonum & suorum rescriptorum[x]. Sunt & 30. casus, in quibus excommunicationis absolutio, summi pōtificis solius potestatem desiderat, quos fusè pertractat Angelus Clauasius[y]. Sunt & alij in quibus solus summ. pontif. potest gratiam facere & rigorem iuris temperare, seu dispēsare, quos idem Clauasius collegit[z]: idque cum causæ cognitione[a]. Pertinet & ad eum notio de fidei ratione[b], & aliæ grauiores quæstiones[c], & reseruata iure speciali, quæ versibus comprehenduntur istis.

a In dict. c. vbi periculum cùm suis §§.
b Clem. ne Roman. cùm suis §§. de electio. ap. Clemen.
c Dicto c. licet vitanda.
d ca. si Pappa, 40. distinct.
e glossa in dicto canone, si Pappa, in verb. à fide deuius, per can. apertè, can. ait, can. hæc est fides, 24. q. 1. ca. dixit Apostolus, 2. q. 3.
f Luithprandus, lib. 6. cap. 6. 7. 8. 9. 10.
g Polyd. Virgilius, li. 4. de Inuentor. rer. cap. 10.
h Cardina. In can. in nomine, 23. distin.
i cap. nona, c. 10. de pœniten. & remissio. lib. 5. Decreta. titu. 36.
k Platina, & Sabel.
l can. in nomine domini, vers. planè, 23. distinct. cap. licet, de vitanda, de elect.
m tradit glos. in c. finali, in verb. pontificatus, de regul. iur. in sex.
n dict. c. vbi periculū, de elect. in sex, dic. c. licet, eo. titu. ap. Grego.
o can. dudum 3, q. 6.
p ca. Ideo in 1. 2. q. 6.
q ca. frater, 16. q. 1.
r can. quoniā 16, q. 1.
s ca. cōuenientibus, 2. q. 7.
t ca. cōuenientibus, 2. q. 3.
v dict. ca. dudum, & ca. Ideo, & tota 17. distinct.
x c. 1. de confir. vtili vel inuti.
y Angel. de Clauas. in Summa, in verbo. excommunicatio, 5.
z Angel. Clau. in verbo. dispensatio, & in verbo irregularitas.
a ca. requiritis, §. pro tempore, 1. q. 7.
b can. pro remedio, ead. 1. q. 7.
c c. 1. de iuramento calum. lib. 2. Decretal. titu. 7. c. vt debitus honor cap. 59. § fin. de appella. li. 2. Decreta. titu. 28.

Restituit pappa solus, deponit & ipse,
Articulos soluit, synodúmque facit generalem.
Transfert & mutat, appellat nullus ab illo,
Diuidit ac vnit, eximit atque probat.

Quos refert & explicat glos. in c. quod translationẽ, de officio legati. lib. 1. Decretal. Gregorij tit. 30.

De Cardinalibus. Cap. 4.

1 *Cardinales vnde dicti.*
2 *De cardinalibus quare potius, quàm de patriarchis.*
Cardinales pars corporis, senatores fratres, coadiutores summi pontif. filij primi gradus.
Senatus ecclesiæ vniuersalis cardinalium, eod.
3 *Cardinalium insignia, dum legatione funguntur.*
4 *Cardinalium dignitas quando orta, & quando prælata episcopis.*
5 *Cardinalium titulorum differentia, diaconorum, presbyterorum, & episcoporum ordo & dignitas.*
6 *Decanus inter cardinales quis.*
7 *Cardinalium tituli habent episcopalem iurisdictionem.*
8 *Cardinalium tituli aliqui enumerati.*
9 *Cardinalium numerus quantus esse debeat.*
10 *Pontanus sum. pontifex quo anno sedit.*
11 *Innocentius 4. sum. pont. quo anno sedit.*
12 *Cardinales quo tempore ita nominari cœperunt.*
13 *Cardinalium deligendorum formula, & qui, & à quibus deligantur.*
14 *Cardinalatus num maior patriarchatu.*
15 *Cardinalium, & summi pontif. consistorium, & quæ ibi tractantur notiones.*
Consistorium Pappæ quid, & de quibus iudicet.
Consistorialia beneficia quæ.
Protectores & & patroni consistoriales qui dicantur, & munus eorum.
16 *Cardinales sede summ. ponti. vacante, interim rempub. Christi regunt.*
17 *Legati ex Cardinalibus plerumque, & quod eorum species.*

1 CARDINALES dictos esse annotatum est [a], quòd inseruiant sedi apostolicæ, quæ axis, & veluti cardo aliarum ecclesiarum est [b]. Aptius tamen dicemus adiectiuè cardinales videlicet personas, ad quas, quòd sint ex sum. pont. senatu, ad quem summa negotiorum omnium Christianorum defertur. Et sicut cardinem vocamus negotij, summam rei quæstionem [c],
2 ita cardinales, sacerdotes præcipuos & principales [d]. Cardinales itaque priorem ante patriarchas habent ordine tractationem: quia & illi pars corporis Pappæ dicti sunt [e]: vt senatores principis, pars corporis quoque eius [f]. Item fratres [g] & coadiutores eius, cum quibus ipse totum orbem iudicat [h]. Habetque ita ecclesia primò suum senatum episcoporum, & cardinalium [i]: ex quo, veluti ex corpore, summo pontif. mortuo, alius deligendus est [k].

Proinde & illi maximæ erunt dignitatis, vtpote quos labor assiduus, & lateris principalis comitatus illustrat [l]. Et sicut Pappa, vnus ecclesiæ sponsus dicitur, sic cardinales filij, primi gradus dicuntur, ex sen-
3 tentia Ioannis Andreæ, & Immolæ [m]. Et vtuntur insignibus apostolicæ dignitatis, dum legatione funguntur, ex concilij generalis statuto [n].

a gloss. in c. execrabilis, de præbend. in extraua. comm. in verb. cardinalibus.
b ca. sacrosancta, 22. distinct.
c Siluius in primum lib. Aenei. Virgil. in illa verba, *haud tanto cessabit cardine rer.*
d c. 2. de offi. presbyter. lib. 1. Decretal. titu. 24. & ibi glos.
e ca. quisquis, 6. q. 1. Clem. Fœlicis, de pœn.
f l. quisquis, ad leg. Iul. maiesta.
g c. per venerabilẽ, vers. rationibus igitur, qui filij sint legi. c. fundamenta, §. decet. de elect. in Sex. can. Constantinus, 91. distinct.
h Panor. in c. ecclesia vestra, 2. colum. de electio. & in c. ex gestis, in gloss. de cleri. non resident.
i ca. ecclesia, 16. q. 1.
k can oportet, & can. seq. 79. distinct.
l in l. 1. de præposit. labor. libr. 12. C.
m in c. sacris, de pœn. in Sex.
n c. antiqua de priuil leg.

Obſeruandum tamen eſt, cardinalium dignitatem non eandem atiquitus
cum hodierna fuiſſe. Nam in collegio quidem apoſtolorum, D. Petro
in conſilium eranr apoſtoli, quandiu vnà fuerunt: poſteà & alij in conſi-
lium per illum, & ſucceſſores admiſſi. Fuerunt & aliquando ſummorum
pontificium conſiliarij & cardinales inferiores ordine & dignitare epiſco-
pis, vſque ad tempora Clementis 5. & Ioannis 22. Atque poſt ſummum pon-
tificem, ante diaconos cardinales epiſcopi ſubſcribebant, & gradu depri-
mi videbantur epiſcopi, qui fiebant cardinales, vſque ad Bonifacij 8. tem-
pora, vt ſcribit Ioannes Andræas [a], & Ludouicus Gomes [b]. Oportebat
enim epiſcopos, qui ad cardinalatum vocabantur eiurare epiſcopatum,
propter ſacerdotiorum vetitam cumulationem, quæ nec illis conceſſa
erat, donec permiſſum fuit epiſcopatum cum cardinalitatus retinere
titulo, id eſt, cum beneficio dignitati cardinalatus annexo, ex quo titu-
lum ſeu nomen cardinalis quis adipiſcitur. Tituli autem cardinalium, 5
in triplici differentia ſunt: nam alij dicuntur cardinales diaconi, alij cardi-
nales præsbyteri, alij cardinales epiſcopi: habita ratione titulorum, ſeu be-
neficiorum, quibus cardinales tantùm inſigniuntur. Sic enim tituli dia-
conales, presbyterales & epiſcopales (neque enim loquor hîc de aliis epiſ-
copatibus, qui contingere poſſunt cardinalibus presbyteris aliundè, quàm
ratione dignitates cardinalatus, ex quibus vt præpoſiti alij quilibet, poſſunt
dici epiſcopi cardanales [c]). Inter cardinales, poſtremum & nouiſſimum
tenent ordinem cardinales diaconi: medium presbyteri: ſupremum, epi-
ſcopi. Inter diaconos antiquior, receptione decanus diaconorum dici- 6
tur: vt inter presbyteros, qui prior in eum ordinem cooptatus eſt, deca-
nus presbyterorum: a qui ſenior coöptatione eſt inter epiſcopos cadinales,
decanus collegij dicitur [d]. Singuli cardinales in ſuis titulis ſibi decretis 7
iuriſdictionem habent penè epiſcopalem: quia & tituli illi cōparantur eccle
ſiis ſeu parochiis epiſcoporum [e]. Et per hos titulos cardinalatus dignitatis fit
ſectio & diſtinctio. Sic cardinales epiſcopi dicti, Hoſtienſis, Velitrenſis, Por-
tuenſis & S. Ruffinæ, Sabinienſis, Tuſculanenſis, Præneſtinenſis, Albanenſis. 8
Tituli presbyterorum cardinalium Sanctæ Crucis in Hieruſalem, ſancto-
rum Marcellini & Petri, quatuor coronatorum, Ioannis & Pauli, S. Anaſta-
ſiæ &c. Tituli & eccleſiæ diaconorum, vt ſanctæ Luciæ in Septifoliis,
S. Mariæ in Aquiro, S. Theodori, S. Mariæ in Coſmedin &c. De quorum
titulorum inſtitutione, numero & inſignibus, nihil amplius adiungam,
quòd de his latè pertractauerit Onuphrius Pannuinus Veronenſis, libro
de Epiſcopatibus, & Damaſius Bibliothecarius libro Cameræ apoſtolicæ:
extat & vulgaris liber inde ſumptus, qui Prouinciale omnium cathedra-
lium vniuerſi orbis eccleſiarum inſcribitur, vbi tituli referuntur [f].

Monebo ramen, titulos cardinalium fuſſe aliquando plures, aliquan- 9
do pauciores, eò quòd & numerus cardinalium diffinitus non eſt: Nam
ſummi pontificis arbitrio, à quo fiunt, vel augetur, vel minuitur. Ideóque
nec immorabor in quæſtione, num Septuaginta tantùm eſſe debeant diſci-
puli: quia tot fuerint domini [g], tot linguæ, & nationes, ex quibus plures
confugiunt ad ſedem apoſtolicam, quemadmodum voluerunt Albericus [h],
cardinalis Zabarella [i], & Martinus Laudenſis [k], an verò plures vel paucio-
res. Scio tamen conſtitutū in concilio Baſilienſi [l], eſſe debere moderatum
cardinalium numerum. Cuius interpres [m] refert, tempore ſum. pont.
Pontiani, cardinales fuiſſe numero 236. quod tamen falſum anguror, ex eo
quod Euſebius annotat [n], Pontianum ſum. pontificatus ſedem adeptum 10
anno domini 235. quo tempore nomen cardinalium non erat in vſu,
quod cœpit vſurpari ſi credamus Volaterrano [o], ſub Benedicto 9. ſum.
pontif. circa annum domini 1031. vt & poſteà Innocen. 4. circa annum 11
domini

a Ioan. Andre. in c. cùm aliquibus, de reſcrip. in Sext. & in c. cùm Apoſtolus, de cenſib.
b Gomes in procemio Commenta. ad regul. Cancellar.
c can. relatio. 21. q. 1. ca. ſacroſancta, 22. diſtin. can. paſtoralis, 7. q. 1.
d vide Hoſtienſem, in capit. 2. de offic. archipreſbyter. & in Summa eius tit. gloſſ. in §. 1. de numero & qualita. cardinal. in pragma. ſanctio.
e c. his quæ pro eccleſia, de maiorita. & obedient. c. ex geſtis, de cleri. non reſidentib.
f vide & Speculatorē, in titul. de legato. §. ſequitur. Iacob. Aluarot. & præpoſitum, in c. 1. fin. epiſcop. vel Abba. Chaſſan. in Catalogo glor. mundi. 4. par. conſider. 10.
g ca. ſeptuaginta, 16. diſtinct. can. in nono, 21. diſtinct. D. Matthæi, cap. 9.
h Alberic. de Roſat. in rub. de ſta. hom.
i Zabarell. in Clem. 2. in §. irritum, in 6. quęſtio. de electio.
k Marti. Laudenſ. in tracta. de cardinalib.
l in §. ſtatuit, de numero cardinal. in pragma. ſanctio.
m gloſſ. in dicto. §. ſtatuit, in verbo moderatus.
n Euſebius, libr. 6. c. 22.
o Volaterra. in Anthiopologia.

domini 1250. galerum roſeum cardinalibus, & vt equo veherentur per vrbem conceſſit[a]. Arbitror tamen Volaterranum non obſeruaſſe ante Benedictum nonũ cardinales fuiſſe dictos temporibus Conſtantini 8. & 9. CC.
12 Orientis, & ſub Ludouico 4. imperat. Occidentis, & Henricho primo Saxone, Othone Magno, & Ioanne 11. ſum. pontifi. circa annum 930. Etenim Luithprandus Ticinenſis[b], qui eo tempore vixit, meminit de ſynodo contra Ioannem 11. celebrata. Et nominat cardinales diaconos, cardinales presbyteros, & cardinales pontifices, qui erant ſub Otthone Magno. Hos etiam fuiſſe tẽpore Syluestri, ex ſynodo generali ſub eo habito, coſtat, cuius meminit ius pontificium[c].
13 Forma qua eligendus ſit cardinalis, in ſynodo Baſilienſi præſcripta[d], vt fiat ſcrutinio & conſenſu cardinalium de viro probo, moribus bonis, inſignito, iuſtis natalibus orto, ideſt, legitimo, licentiato aut doctore, ætatis 30. annorum, qui non ſit nepos ex fratre vel forore ſum. pontif. vel cardinalium. Neſcio tamen num hodiè arbitrio pontificis ſum. fiant
14 cardinales. Cæterùm num cardinalatus dignitas maior patriarchatu ſit, in quæſtionem verſum eſt. Atque ordinarius concilij Baſilienſis interpres, cardinalatum præponit patriarchatui[e]. Ego tamen iuris pontifici cenſuræ, vt mihi videtur, expreſſæ, & indubitatæ, adhæreo: qua poſt ſedem apoſtolicam patriarchales ſedes in gradu proximo dignitatis enumerantur[f], nulla mentione facta cardinalium. Cuius ſententiæ arbitror eſſe Panormitanum[g], qui in ſuas partes vocat Hoſtienſem Aſſerentem cardinalem, Hoſtienſem habere ex priuilegio eccleſiæ Hoſtienſis, eo quòd Pappam coronet, & vngat imperatorem, vt præcedat omnes patriarchas: & immediatè poſt ſum. pontifi. ſedeat. Hoc tamen non inuenio in concilio generali exceptum[h], quo ſedes ſecunda data eſt patriarchis: neque inibi etiam ſcriptum, huic deciſioni Hoſtienſem cardinalem ſe obiecíſſe, vel interpo-
15 ſuiſſe, vt potius mihi conſenſiſſe videatur[i]. Quia autem hic ſacer cardinalium cœtus, concilij cauſa & ſenatus loco ſum. pontifi. inſeruit, cardinales olim apud ſummum pontificem bis in hebdomada conueniebant: noſtra verò ætate cùm negotia apud illum decreſcant, ſemel tantùm. Vocatur eorum conuentus conſiſtorium. Inibi proponuntur & deciduntur controuerſiæ electorum ad epiſcopales, archiepiſcopales, Metropolitanas, patriarchaléſque eccleſias, atque diſcutitur. Vbi eccleſia vacet, & ad quem electio pertineat, num ad capitulum, ciuitatem, prouinciam, regem, vel alios. Eliguntur etiam per illud cõſiſtorium præpoſiti ad eccleſias monaſteriáque, quæ ex ſolita conſuetudine ſedi apoſtolicæ reſeruantur: quare & illa beneficia conſiſtoralia dicuntur. In hoc conſiſtorio & ſenatu, vna quæque prouincia, ſinguláque regularum ſodalita, habent ſuos patres ſeu patronos tutelares, quos protectores vocant, quorum munus eſt electiones & alias prouinciæ ſibi addictæ cauſas in ſacroſenatu proponere, oppoſitoribus reſpõdere. In hoc deinceps, quæ ad cultum diuinum, ad fidem Chriſtianã, religionem, & ad pacem chriſtiani gregis, & ad conſeruationem temporalis patrimonij
16 eccleſiæ Romanæ pertinẽt, tractantur. Cum ſummi pontificatus ſedes vacat, in interregno ſacroſanctũ cardinaliũ collegiũ rempub. Chriſtianã regit, re-
17 rúmq; difficultati conſulit, donec alius ab eis pontifex creatus fuerit[k]. Ex cardinalibus vt plerúmque legati, qui ideo dicuntur legati à latere, ſcilicet ſum. pontificis. Sunt enim tres ſpecies legatorũ ſummi pontificis, qui fiduciariã & vicariam pro eo operam præbent: id enim legati nomẽ ſignificat[l]: alij namq; legati nati dicti ſunt, ideſt, eo ipſo legati dicti, quòd nacti ſint aliquam dignitatem, cui adiuncta eſt legatio, qualis in Anglia eſt archiepiſcopus Cantuarenſis[m]. Alij dicti legati miſſi: alij legati de latere, cardinales videlicet miſſi, ad prouincias regendas[n], qui nec iudicium exercere poſſunt alibi, quàm in archiepiſcopatibus, vel aliis locis inſignioribus, tũ ob

a Volaterra. vbi ſuprà & Polydor. Virgil. libr. 4. de Inuentori. rer. c. 9.
b Luithprandus, lib. 6. de reb. per Europ. geſt. 1.
c ca. præſul, 2. q. 5.
d § fin. de numero & qualita. cardin. in pragma. ſanctio.
e gloſſ. in §. quòd ſi quis, de colla. in pragma. ſanctio.
f ca. penul. & fin. ca. omnes, & can. ſacroſancta, 22. diſtinctio. c. antiqua, de priuileg.
g Panor. in dict. c. antiqua.
h in dict. c. antiqua.
i ca. Nicena, 31. diſtinc. l. ſi remunerandi, §. 2. manda.
k vide de his Octauianum Veſtrium, li. 3. Introductionis in Romanæ aulæ actionem & iudiciorum mores c. 5. & ibi Nicolaũ Antoniũ Granatium.
l Iul. Cæſar. 2. de bell. Gallic. l. vicarius, de legatio. P.
m c. 1. de offic. lega.
n de tribus iſtis ſpeciebus, in c. 1 de offi. lega. in Sexto & c. volentes. & ſequẽ. eo. titul. ap. Grego.

honorem sedis apostolicæ, cuius gerunt vices, tum vt copia peritorum sit illis pro concilio [a]. Legatorum horum potestas in prouincia commissa, recipit ex diplomate legationis legem, quæ maior interdum, interdum minor est. Et in Gallia, nunquam in præiudicium iuris Gallici admittitur [b]: neque potestas permittitur nisi à die, quo diplomata legationis publicata & actis curiæ supremæ Parisiorum descripta fuerint [c]. Priuilegia legatorum sedis apostolicæ tradit Ioannes de Selua, tractatu de benfic. 2. par. q. 3.

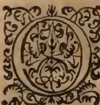
a c. statutum, de rescrip. in sex.

b Placuit ita curiæ supremæ Parisiorum coactis in vnum senatorum decurijs 5. Septemb. 1519.

c sic placuit Curiæ supremæ Parisiorũ. 30. Martij 1547.

De patriarchis Christianis, & primùm de Constantinopolitano. Cap. 5.

1 Patriarchæ omnes sunt archiepiscopi, non contrà.
2 Patriarchæ præpositi archiepiscopis, & episcopis, & quare.
3 Patriarchæ 4. post sum. pontificem.
4 Patriar. Constantinopolitanus primus post sum. pont. dignitate.
Patriarchalium ecclesiarum antiquitas, quæ prior, & ordo dignitatis, eod.
5 Dabertus Pisanus pontif. primus Hierosolymitanus dictus Patriarcha.
Hierosolyma quando à Christianis recepta, eod.
6 Pauli Diaconi lapsus de primatu Constantinopolitanæ ecclesiæ.
7 Cõstantinopolis ciuitas à quo fundata, & à quibus reparata, & varia eius nomina.
Pausanias Spartanus, eod. Byses Megarensium classis princeps, eod.
8 Constantinop. regia orientalis imperij vrbs.
9 Constantinopolis quando à Turcis occupata.
Mahometes Amurathi filius Turcarum imperator, eod.
10 Imperium orientale quando finiuit.
Constantinopolis nunc dicta Cæsarondum, eod.
11 Prætorium Illyricum cum duabus ciuitatibus Metropolitanis, Constantinopoli, & Thessalonica.
12 Constantinopolitanus patriarchatus, Romania, & eius episcopatus.
Turcarum in Hispania per Carolum Martellum insignis clades quando, eod.

OMNES patriarchæ archiepiscopi dici possunt [d], sed tamen 1
non omnes archiepiscopi patriarchæ: at quid patriarcha sit paulò antè explicauimus [e]. Dicetur & patriarcha princeps episcoporum, quod nomen & competit archiepiscopis [f].
Patriarchæ potiores episcopi, & præcipui constitui fuerunt 2
aliquibus regnis, seu imperijs, aliis episcopis in illis regionibus & archiepiscopis præpositi, vt ad eos summa negotiorum religionis grauiorum deferatur: & simul ab omni oppressione imperatorum, & regum Christiani ditionis eorum defenderentur, vt scribunt Anacletus [g], & Licinius [h]. Quatuor post sum pontifi. Romanorum episcopum, primates con- 3
stituti sunt, vt diximus [i], quos Lyranus designari in Apocalypsi scribit, in figura sedentis in Throno, & quatuor animalium existentium in circuitu, quæ erant plena oculis antè & retrò [k].
Anno domini 383. Constantinopoli habitum est concilium secundum 4
vniuersale, 180. coactis patribus, in quo, inter cætera, regula lata est, vt Constantinopolitanus episcopus haberet honoris priuilegia post pontificem Romanum, eo quòd sit noua Roma Bizantium. Et patriarchæ fuerunt constituti [l]. Cùm tamen antea prior fuisset Alexandrina ecclesia honore [m], & Antiochena prior tempore, sedésque olim prima Diui petri

d l. iubemus nulli, l. 14. de sacrosanct. eccles. C. §. 1. de ecclesiasti. tit. in authen.
e supià hoc lib. c. 2.
f can. cleros, 21. distinct.
g can. prouinciæ, 99. distinct.
h can vrbes, 80. dist.
i supià capit. 2.
k Nicolaus de Lyra. in c. 4. Apocalyp. S. Ioan.
l lib. 9. historiæ Tripartitæ c. 3. Theodoret. lib. 5 cap 9. Isidorus, tomo 1. concilior. §. Antiqua, de priuileg. ex traua. sancta Romana, de priuil. § 1. de ecclesiasti. titu. in authent. l. 1. de priuil. vrbis Constantino. lib. 11. C. titu. 20. l. omniũ de sacrosanct. eccles. C.
m ca. renouantes, 22. distinct.

petri, dehinc Romam translata ab eodem[a]: primúmque discipuli Domini vocati sunt primùm Antiochiæ Christiani[b]. Sed sedes firmata, orbis vniuersi
5 caput Romæ. Patriarchatus porrò Hierosolymitanus postremus ordine fuit, constitutus ex sententia Guillelmi Tyrij[c]. Qui scribit Dabertum præsulem Pisanum, primum patriarcham Hierosolymitanum factum fuisse sub id tempus, quo Boëmundus dux Apuliæ, princeps Antiochiæ factus est, & Hierosolyma, anno domini 1099. Idibus Iulij, 39. die obsidionis capta, & Agarenis qui eam 490. annos vsurpauerant, erepta est: & inibi Gothfridus Lotharingiæ
6 dux, creatus rex fuit[d]. Hîc monebo lapsum esse Paulum Diaconum, dum ait[e], Phocam imperatorem Bonifacio petente, primùm statuisse sedem apostolicam præcipuam Romanam, & anteà, vt ipse ait, fuisse primam Constantinopolitanam. Nam quantum hoc alienum à vero, constat ex proximè gestis sub Theodosio primo, qui imperauit circa annũ domini. 390. ante Phocam ferè. 200. ann. quia Phocas diadema adeptus anno dom. 605. vt scribit Gregorius[f]. Faciunt & ea fidem, quæ de primatu sedis apostolicæ Romanæ anteà indicauimus.[g]

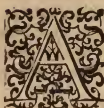
7 Remanet ergo Constantinopolitanum patriarcham post sedem apostolicam secundam & digniorem esse sedem in ciuitate Constantinopoli, quæ antè dicta fuit Byzantium in Thracia[h], à Pausania Sparthano primùm condita, si sequamur Iustinum;[i] vel secundum Eustathium[k], à Byze Megarensium classis præfecto. Et quia reparata à Constantino Magno subinde dicta Constantinopolis.[l] Dicta & Plinio, Ligos:[m] Et sæpe alibi noua Roma[n], quem titulum ei etiam Constantinus Magnus indidit[o]. Fuit & sub Seuero & Antonio eius filio dicta Antonia[p]: sub Parallelo dia Boristhenes cum Massilia ab
8 Strabone sita[q]. In ea ciuitate fuit sedes & caput imperij Orientalis, vt Romæ sedes imperij Occidẽtis: ex quo cœpit aquila insigne Romani imperij biceps fieri, atque inibi Iustinianus Cæsar se regiam habere scribit[r]. Quare inibi patriarchalis sedes toti Thraciæ præest, eiusdem priuilegij ac Romana sedes,
9 excepta honoris prærogatiua[s]. Hodiè tamen pulsi Cæsares & Christiani ab illa sede & ciuitate, ex quo Agareni illam occuparunt, sub rege Turcarum
10 7. Mahomete Amurathi filio, qui Constantinum 13. Orientis vltimum Christianum imperatorem interfecit, cum omnibus suis, & Orientale imperium sustulit, anno 1453[t]. Constantinopolitanum & Trapezuntinum imperium, 12. regna, 200. vrbes Christianis ademit, Peloponesum & Pontum expugnauit[v]. Vocántque nunc Turcæ eam ciuitatem Cæsarondum.

11 Florente repub. Romana prætorium erat Illyricanum, cuius ditio per Thracias, Pontum, Dacias, Mysias, totamque Græciam exporrigebatur, duplici sede Metropolitana conspicuum, Constantinopoli videlicet & Thessalonica: Cuius secuti rationem Christiani, patriarchalem fecerunt sedem Constantinopolin primatem apud Thessalonicam subrogantes, vt
12 notat Volphangus Lazius[x]. In prouinciali libro omnium ecclesiarum orbis, patriarchatus Constantinopolitanus Romania dicitur: eique subiiciuntur 26. Archiepiscopatus, ex descriptione facta ecclesiarum, Pipini regis Galliarum tempore, filij eius Caroli Martelli, qui in Hispania ad Turonem 375000. Agarenorum prælio trucidauit[y], à proceribus regni Galliarum regis renunciati in locum Childerici, circiter annum domini 747[z]. Alius numerus Metropolitanarũ ecclesiarum, nempe 80. & archiepiscopalium 39. recensetur in iure Orientali, lib. 2. in fine sub titulo, τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυρίου, περὶ τῆς κατὰ τὴν καθέδραν τάξεως τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων, καθὼς ἐν χαρτοφυλακίῳ ὑπαναγράφονται[a].

a ca. Rogamus, 24. q. 1. can. beati Petru, & Paulus, 2. q. 7.
b Actuum, 11. c.
c Guillel. Tyrius, li. 9. histor. Sacta, cap. 15.
d Blondus, libr. 4. Deca. 2. Guillel. Tyrius, libr. 1. c. 18. & Lib. 9. c. 2. & 5
e Paul. Diacon. lib. 7. cap. 24.
f Gregor. Magn. lib. 11. epistolarum, c. 1. & 43.
g suprà eoc libr. c. 3.
h Strabo, lib. 1. & 7. Geograph. Pompe. Mela. li. 2. Cornel. Taci. lib. 12.
i Iustinus, ex Trogo, libr. 4.
k Eustathius.
l ca. Constantinus, in 2. § præterea, 96. distinct.
m Vadian. In Commẽtar. in libr. 2. Pompo. Melæ.
n §. renouamus, vt ordinariæ præfecturæ &c. in authẽ. col. 5. l. intra vrbẽ, de operib. public. in authent.
o Socrates, in historia Tripertita li. 2. cap. 18.
p Ioachimus Vadianus, in 2. Melæ.
q Strabo, in 1. Geogra.
r L. 1. §. Romam, de veter. iure enucleã. C.
s can. Constantinopolitanæ, 22. dist. dicto. cap. Antiqua, de priuileg. & extrauag. sancta Romana, de electio. in extrauag. comm. l. omni innouatione, l. 6. de sacrosanct. eccles.
t Aeneas Syluius, & Sabellicus.
v Egnatius, libr. 3. Cæsarum. Sabell.
x Vuolphgã. Lazius, libr. 2. Commentarior. reip. Roma. capit. 3.
y Paul. Aemilius, lib. 2. & Sabell.
z Gaguinus libr. 3. Blõd. Lib. 10. Paul. Aemil. & alij Franciæ Historiogra.
a Id. Sanctissimi Patriarchæ domini, de sessionis ordine Metropolitanorum & archiepiscoporum, vt in Cartophilacio describuntur.

De patriarcha Alexandrino. Cap. 6.

1 *Patriarcha Alexandrinus unde dictus.*
2 *Alexandria ciuitas quae, & qualis.*
3 *Patriarchatus Alexandrinus quibus praeest.*
Pentapolis Libiae ciuitas, eod.
4 *Praefectus Aegypti in Alexandria imperium accipiebat.*

LEXANDRINVS patriarcha à ciuitate Alexandria, in qua 1
sedem habet, dicitur. Alexādria ciuitas est in Aegypto, Africae 2
cōtermina, vt scribit Mela [a]. Hanc verticem ciuitatū Aegyp-
tiarum Amianus Marcellinus dixit [b], ab architecto nobilissi-
mo Dinocrete, vel vt alij legūt apud Arrium & Strabonem, à
Chinocrate, iussu Alexandri, aedificatam, Europae totius nobi-
lissimum emporium, quo Indicae merces, Arabico sinu & Nili variis fossis ex-
cipiuntur, & in omnes mediterranei orbis oras distribuuntur. De qua ciui-
tate etiam abundè scribunt Plinius [c], Strabo [d], Cornelius Tacitus [e], Diodo-
rus Siculus [f], Egesippus [g], Iosephus [h], Hircius [i], Vitruuius [k], Solinus [l]. Itaq; 3
ob loci insignem laudem, & populi frequentiam, quae eò confluit, sedes ibi
posita est principalis, quae praeesset ex more approbato [m] per Nicenam syno-
dum Aegypto vel Libyae, & Pentapoli, quae ideò Pentapolis dicta est in re-
gione Libyca, à quinque ciuitatibus, Beronice, Arsinoë, Ptolemaide, Apol-
lonio, Cyrene, vt author est Plinius [n]. In hac ciuitate etiam Alexandria, 4
praefectus Aegypti, qui à Romano Caesare regendam suscipiebat cum impe-
rio prouinciam ad similitudinem proconsulis, per legem sub Augusto latam
imperium non alibi assumebat [o].

a Pompon. Mela Li. 1. c. 9.
b Amia. Marcellinus, Lib. 22.
c Plinius lib. 5. c. 10.
d Strabo, lib. 17.
e Cornel. Tac li 20.
f Diodor. Sicu. libr. 17.
g Egesipp. lib. 10.
h Ioseph. l. br. cō ra Apionem
i Hircius, libr. 4. bellor C nil.
k Vitruuius, in procemio lib. 2.
l Solinus, c. 35.
m can. mos antiquus, 61. distinct.
n Plinius, lib. 5.
o Vlpia. in l. vnic. de offic. praefect. Augustal. lib. 1. P. titu. 17.

De patriarcha Antiocheno. Cap. 7.

1 *Patriarcha Antiochenus à ciuitate dictus.*
2 *Antiochia ciuitas, Syriae, quae nunc Suria, caput.*
Syria nunc Suria, eod.
3 *Praetorij orientis Antiochi sedes, eiúsque ditioni subditae ciuitates.*
4 *Patriarchatus Anthiocenus quibus praeest.*
5 *Patriarcha Antiochenus cur dictus Catholicus.*
Catholicus praefectus praetorio Antiocheno, eod.

NTIOCHENVS patriarcha à ciuitate quoque Antiochia 1
dicitur, vbi sedem habet. Antiochia Syriae regionis, quae nunc 2
Suria, caput est, ab Seleuco Nicanore condita, & de patris
eius nomine Antiochia appellata [p]. Regio illa potens, &
dum ei imperauit Semiramis potentissima [q]. De hac prae-
clara plura Procopius [r]. Tempore quo Romanum integrū viguit imperium 3
orientis praetorij, vel Magisterij Antiochia etiā sedes fuit, cuius erat iurisdictio
supra omnes orientis, Asiae, vtriusque Syriae, Armeniae, Phoeniciae, Palastinae
& Arabiae prouincias [s]. Dion Cassius metropolim Syriae dixit, vbi erat
Adrianus cùm imperator declaratus fuit [t]. Scribit Spartianus Adrianum
Antio

p Strabo, lib. 15.
q Pompo. Mela, lib. 1. c. 11. in Syria
r Proco. lib. 1. & bello Persi.
s Volphgan. Lazius libr. 2. commentario. reipu. Romanae capitu. 2.
t Dion Cassius, in Adriano.

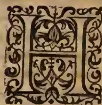
Antiochenses odio habuisse, vt Syriam à Phœnice separare voluerit, ne tot ciuitatum metropolis Antiochia diceretur [a]: verùm nihil optinuit, & ita
4 in sua dignitate perseuerauit, dignáque visa est sede patriarchali. Subiiciũtur autem ei in libro Prouinciali ecclesiarum 153. ecclesiæ cathedrales, archie-
5 piscopatus autem 12. Dictus hic patriarcha sacrosanctæ ecclesiæ Antiochenæ Catholicus, apud Procopium, sicuti & qui prætorio eius anteà præficiebatur, catholicus nominabatur. Guillelmus Tyrius scribit suo tempore sub Antiocheno patriarcha fuisse 13. archiepiscopatus, quos nominat, & cuiusque episcopatus [b].

a Aelius Spartia. in Adria.

b Guillel. Tyri[e], lib. 14. belli sacri c. 13.

De Patriarcha Hierosolymitano. Cap. 8.

1 Patriarchatus Hierosolymitanus à ciuitate dictus.
2 Hierosolyma ciuitas quæ, & quare ita dicta.
3 Hierosolymitanus patriarchatus quando constitutus.

1 2 IEROSOLYMA, ex qua patriarcha titulum accipit, est Iudeæ ciuitas totius orientis clarissima [c], quæ & Hierusalem vocatur, quasi ἱερόν, id est, templum Salomonis [d]; inibi enim templum sanctum, fama & gloria præstans, Rex Salomon ædificari curauit [e]: illustrior reddita, morte & sepultura saluatoris Domini nostri IESV-CHRISTI: & insigni clade, quæ ei in vindictam tanti sceleris illata fuit sub Vespasiano [f], postquam & iterum fuit Adriani iussu habitata, & deinceps ab eodem multis cædibus ob con-
3 tumaciam Iudæorum oppressa [g]. Et quamuis ex Sion exierit lex, & verbũ domini de Hierusalem [h], tamen prouincialis lib... omnium ecclesiarum annotauit, monumenta veterum, quæ non modicam habent authoritatem apud Palestinos maximè, & Græcos, Hierosolymitanam ecclesiam vsque ad tempora Iustiniani Augusti episcopum habuisse nulla vel modica dignitatis prærogatiua. Imperante autem illo principe congregatam fuisse synodum generalem Constantinopoli, sub Vigilio Pap. & Elicio Constantinopolitano patriarcha, & Apollinario patriarcha Alexandrino, & Euthachio patriarcha Antiochensi: & in illa, inter alia placuisse honore patriarchali donandam sedem Hierosolymitanam. Et quia ciuitas inter fines & limites erat patriarchatuum Antiochiæ, & Alexandriæ, nec illi essent sufficienter episcopi suffraganei, ex communi omnium consensu, ab vtroque patriarchatu vicino placuit etiam decerpere, & vt in formam patriarchatuum aliorum ille ordinaret ecclesias sibi subiectas. Quæ omnia sumpta sunt ferè ad verbum ex Guillelmo Tyrio patriarcha Hierosolymitano, qui & describit nominatim archiepiscopatus & eorum suffraganeos [i].

c Plinius, lib. 5. c. 14.

d Eusebius, lib. 9. de præparatio. Euangel. c. 4.

e c. 2. Paralipo. c. 3. & 7. Ioseph. libr 6. de bello Iudaic. c. 5. & contra Apionem. f vide Hegesipum.

g Xyphilin[e], ex Dione. in Adriano.

h Iesaiæ 2.

i Guilliel. Tyrius, Lib. 14. Sacri belli, cap. 11.

De Patriarchatu in genere. Cap. 9.

1 Patriarcharum senatus qualis.
Euicellÿ episcopi patriarcharum qui, eod.
2 Patriarchæ electio ad quos pertineat.

3 *Patriarcharum electionem confirmat sum. pontifex, vel eius legatus.*
Confirmatio electionis patriarchæ primatum exemptorum summ. est pontif. eod.
4 *Episcopatus vsurpati ab Agarenis. Sebaste, olim Samaria.*
5 *Episcopatus in nouis insulis.*
6 *Patriarcharum insigne pallium, crux, & priuilegia.*
Crux quando & vbi non potest præferri patriarchæ. eod.

QVEMADMODVM summi pontifices Romæ Senatorum loco cardinales habent, sic & patriarchæ in concilio habent quosdam episcopos, qui non subiiciuntur cuipiam Metropolitano, sibi familiares & suffraganeos, semper adstantes, quos Græci vocant Euicellos [a], dicunt enim Græci εὔκηλος, stantes sine motu, quietos, sicut apud Hesiodum [b]. τῆμος δ' εὐκρινέες τ' ἄνεμοι καὶ πόντος ἀπήμων εὔκηλος. &c, vt & apud Homerum [c] & alios. Hos familiares suffraganeos à Græcis vocari testatur Guillelmus Tyrius [d], cancellos, sed vereor ne corrupta vox sit. Electio, destituta pastore sede patriarcharum compe- 1
tit canonicis ecclesiarum patriarchalium : nisi ciuitates patriarchales occupentur ab Agarenis, & canonici pauci inibi inueniantur, quo casu electio 2
deuoluitur ad sum. pontif [e]. Cõfirmat & alioquin electos patriarchas & primates sum. põt. [f] vel legatus delatere vt & episcopos, qui ab archiepiscopo- 3
rũ eximũtur potestate [g]. Hîc notãdũ est, in episcopatibus & archiepiscopati- 4
bus vltra marinis, patriarchales sedes valdè decreuisse ob tyrãnidẽ Turcicã, sub qua degunt, illis à Cristianis derelictis: sicuti in Aegypto vsurpata Senlona, quæ erat Archiepiscopatus sub imperatoribus Græcorum Orientis: item Gazarus & Varo episcopatus, vbi erant templariorum sedes: Hierusalem, Sebaste quæ olim Samaria. Et versus Arabiam, Ebron, Patrasensis, Cumatensis quæ nunc Eracum, sedes archiepiscopales, aliæq; alibi permultæ. In quarum locum, Deus fidem Christianam in insulas extimas, seu noui or- 5
bis incolas producens, episcopales sibi delegit sedes. Nam & ibi plures nunc episcopatus à tempore Alexandri 6. summ. pontif. qui primus quinque erexit [h]. Patriarchæ à summo pontifice pallium accipiunt, plenitudinis officij 6
pontificalis insigne, quod & ipsi posteà suis suffraganeis largiuntur [i]. Atque cùm hoc priuilegium habent, vt crucis vexillum vbique sibi præferri iubere possint: præterquam in vrbe Roma, aut vbicunque summus pontifex extiterit, aut eius legatus, qui vtatur insignibus apostolicæ primæ dignitatis. Ad hos quoque qui ditionis patriarchalis sunt, potest liberè appellari. Quod Iohannes Andreas, Panormitanus & alij [k], intelligunt etiam omisso medio : aliter enim hoc priuilegio non esset adscribendum, cùm ad Metropolitanum quemlibet prouocari possit iure ordinario à suffraganeis [l], & Metropolitani sint suffraganei patriarcharum [m]. Item priuilegium vt non nisi consulto patriarcha, possit archiepiscopus episcopum ordinare [n].

a in prouinciali omnium ecclesiar. dũ agituo. de Hierosolymita. patriarch.
b Hesiod. libr. 2. Ergon.
c Homer. Ilia. 2.
d Guilliel. Tyrius, li. 14. belli Sacri. c. 12.
e c. sancta Romana, de electio. in extrauã. commu.
f c. scriptum, c. 40. de electio. ap. Gregor.
g c. si abbatem, c. 36. de electio. in sext.
h Petrus Martyr. lib. 9. Decadis 2. noui Orbis.
i c. antiqua, 23. de priuileg.
k Andreas Panor. & alij, in c. antiqua de priuileg.
l can. si inter episcopos, 6 q. 1.
m capit. pastoralis, de aff. ordinat.
n ca. quoniam, 65. dist.

De Primatibus. Caput 10.

1 *Primas dicitur omnis patriarcha, sed non contrà.*
2 *Primatiæ ius præscribitur & priuilegium.*
3 *Primatiæ regnorum.*

Prima

1 PRIMATES quidem, appellari quodammodo patriarchæ possunt [a]: attamē non omnes primates, verè patriarchæ sunt [b]. Primas namque alio in loco, quàm vbi patriarchæ instituti sunt: esse potest, nihilominus officij, quod est patriarchis; sed nec tantæ authoritatis, neque cardinalibus præferuntur [c].
2 At maiores archiepiscopis, à quibus ad illos prouocatur [d]. Archiepiscopus primas est, & potest ius primatiæ in prouincia alterius episcopi
3 sibi acquirere [e]. Primates sub sum. pontifice sunt Aquiliensis, in Italia: Cātuarensis in Anglia: Bituricensis [f], Grandiensis [g], & Lugdunensis præcipuus horum, in Gallia: in Hispania, Toletensis [h]: in Sardimia, Pisanus [i].

a ca. 1. 2. 3. 99. distin. can. conquestus, 9. q. 3.
b can. nullus primas 9 q. 3.
c Felinus, in rubr. de maiori. & obed.
d in can. 1. 99. distin.
e Panor. in c. exposuit, per illud cap. numero. 4. de Dilatio.
f glos. in can cleros, in verbo archiepiscopis, 21. distin.
g Angelus de Glauasio, in summa, in in verbo patriarcha.
h quem primatū instituit Vrbanus 2. sum ponti. vt author Francis. Tarapha lib. de regi. Hispanor. in Alphonso, 6.
i vide Rophredum Beneuentanum tit. de iurib. quæ competant prælat. Nicol. Boëtiū, in lib. de Authorita. Mag. concilij, numero. 54.

De Archiepiscopis. Cap. II.

1 *Archiepiscopi constituti vbi antè erant archiflamines, & rectores prouinciarum.*
2 *Archiepiscopus, & Metropolitanus idem.*
3 *Metropolitanus vnde dictus. Prouinciæ constituendæ quot ciuitates exiguuntur, eod.*
4 *Metropolis ciuitas quæ dicatur.*
5 *Archiepiscopus à quibus eligitur.*
6 *Archiepiscopus consecrandus, vngendus, & ordinandus.*
Archiepiscopus quid non possit ante consecrationem, eod.
7 *Archiepiscopi Mascouitici à quibus, & ex quibus eligantur, & consecrentur.*
8 *Archiepiscoporum authoritas & officium, & 9.*
9 *Episcopi sine permissione archiepiscopi in aulam principis non eunt.*

1 ARCHIEPISCOPI illis vrbibus feruntur à beato Petro præpositi, quibus antiquæ superstitionis & idololatriæ præessent archiflamines [k]. Atque ex sententia Vuolphgangi Lazij, in Galliis & Germania, in illis sedibus, vbi erant rectores prouinciarum, proconsules, legatiue proconsulares, Metrapolitani constituti fuêre episcopi [l]. Archiepiscopus episcopis maior [m], inferior primati [n]. Sidonius tamen Apollinaris scribit, Metrapolitanos in Gallia
2 sedi Romanæ immediatè subiectos, alibi autem patriarchalibus [o]. Archiepiscopus in vtroque ciuili & pontificio iure, sæpè Metrapolitanus dicitur [p], neque hæc nomina differre docet Rebuffus [q]: vt & Metropoliticum ius est,
3 quod archiepiscopis competit [r]. Isidorus ratus est Metropolitanos dictos fuisse à numero ciuitatum: quia & Pelagius pp. scripserit, singulis prouinciis præesse debere vnum Metropolitanum, atque in vnaquaque prouincia esse debere vndecim vel saltem decem ciuitates, & totidem episcopos [s]. Et forsan quidem Pelagius talem prouinciarum & diocesum distinctionem, accommodam existimauit: at eiusmodi non fuit semper, sed nutu principum, annorumque curriculo, prouinciarum forma mutata est, vt do-
4 cet Beatus Rhenanus [t], Sextúsque Rufus consularis [v]. Placuit autem Budæo, Metropolim ciuitatem dici, ex qua coloniæ, nempe alia oppida processerūt, id est, ex qua coloni & incolæ in alium locum translati sunt [x]. Et ita se habere μητρόπολιν, ad ἀποικίαν seu coloniam, vt matrē ad filiam. quod & Suidas tradit, ἀπὸ τῆς μητέρος καὶ πόλεως, quasi dicamus ciuitatem matrem. Et vt scribit Simplicius [y] ἀρχὴ καὶ μητρόπολις ὥσπερ τῶν ἄλλων. Et iuxta hanc mentē, episcopus Metropolitanus is esset, qui in ea vrbe sedem haberet, ex qua coloniæ

k can. illis, 80. distinc.
l Vuolphgā. Lazius, libr. 2. Commentario. reipub. Rom. capit. 2.
m can. 1. 2. 3. 9. q. 3. can. cleros, 21. distinct. § fin. de monach. in authent. colla. 1. titu. 5.
n can. 1. 99. distinct.
o Sidonius Apollin. dum Claudiani episcopi epitaphium describit.
p per totam fere. 9. q. 3. & in §. fin. de monach. & in §. nonautem, de non alienan. reb. ecclesiastic in authent.
q Rebuff. ad § 3. de institutio. in Concordat.
r c. vt litigantes, c. 5. de offic. ordinar. lib. 1. Sex. Decreta. titu 16. c. 3. de offi. lega. lib. 1. Decreta. titu. 30. c. 1. de arbit. lib. 1. Decreta. titul. 42. §. 3. de ecclesiasti. tit. coll. 9. titu. 6. in authentic.
s ca cleros, 21. distinctio.
t in libro, qui inscribitur, notitia vtriusque Imperij, tum Orientis, tum Occidētis, vbi agitur de descriptione prouinciarum Illyric.
v Sextus Rufus consular. in epitome historiæ Romanor.
x Budæus, ad l. obseruare, de offi. procō su. in annota. priori. ad pandect.
y Simplicius, libr. 8. de Geometria.

niæ deductæ sunt: quæ tamen interpretatio non quadrat archiepiscopatui verè, neque archiepiscopatus sunt coloniæ, quas ex ea vrbe translatas esse constat: quia coloniæ etiam in longinqua regna & nationes transferebantur, vt fuerunt ex Romanis coloniæ per tractum Norici, Ripensis, Pannoniæ primæ, Laureacum, Carnutum: & in mediterraneis ad Sauum atque Drauum fluenta. Distribuit etiam Carolus Magnus Francos & Sueuos per Pannonias & Teutonum colonias. Fuerunt Getarum seu Gotthorum, Vandalorum, Cattorum, & aliarum nationum in varias partes propagatæ coloniæ, quæ archiepiscopo vni subiici nequeunt. Quamobrem per translationem metropoles ciuitates & archiepiscopatus dicemus, quæ tamquam matres curam agunt sibi subditarum ecclesiarum, in eadem prouincia constitutarum, vt ex Theodosij sanctione colligitur, per quam, ciuitatem Berytũ in prouincia Phœniciæ Metropolis nomine [a] donauit. Archiepiscopus eligitur ab episcopis conuenientibus in Metropolitana ecclesia ex clericorum 5
omniúmque ciuium consensu [b]. Aniceti qui sedit anno domini 159. est decretum, vt Archiepiscopus ab omnibus suffraganeis ordinetur [c]. Electus à primate, vel patriarcha confirmatur; vel si is sit ab eorum ditione exemptus à summo pontifice [d], siue electio fiat iure communi, siue ex nominatione regis in Gallia fiat [e]. Consecratur subinde, & vngitur [f], & ordinatur: palliũ 6
accipit, ante cuius receptionem non potest iura ordinis episcopalia exercere, non virgines consecrare, nec synodum celebrare [g]: hæc enim licent tantùm post consecrationem & pallij adeptionem, non antè, etiam si confirmatio facta fuerit. Iubet tamen & suffraganeos suos ab aliis consecrari [h]. Etenim Metropolitanus ab omnibus suffraganeis consecrari, vel ordinari debet [i]: episcopus autem à tribus episcopis saltem, Metropolitano iubente [k]. Metropolitæ Rutheni seu Moscouitici, authoritatem suam à Patriarcha 7
Constatinopolitano habent, qui aliquando eligebantur conuocatis omnibus Archiepiscopis, episcopis, abbatibus, & prioribus monasteriorum, inquisitione facta viri sanctioris vitæ per monasteria & eremos: Nunc verò aiunt principem ad se certos conuocare solere, atque ex eorum numero vnum suo iudicio deligere [l]. Archiepiscoporum authoritas maximè in episcopos sibi suppositos est, quibus in synodo Antiochena iubetur, vt ad Me- 8
tropolitanum respiciant, nihilque noui audeant facere in suis parochiis sine conscientia & consilio eius: nec Metropolitani, sine eorum consilio: quod lege etiam Francica antiqua statutum est per Carolum Magnum [m]. Habet Archiepiscopus sibi subditam propriam diœcesim iurisdictione ordinaria, vt episcopus quilibet; & vltrà, aliam in suffraganeos exercet potestatem, vtpote qui habet totius prouinciæ solicitudinem [n], ratione cuius procurationes à suffraganeis ad illum deferuntur [o]. Cognoscit de controuersia, quam clericus habet cum aliquo ex suffraganeis [p], & supplendo episcoporum negligentiam, agit, quod episcopi est officium [q]. Quare prouinciam percurrit vt visitet, inquirat, emendet subditorum vitam & acta: illi huic vicissim subsidia, quæ procurationes dicuntur, conferunt [r]. Atque dum ita diœcesim inspicit, potest pontificalibus vti insignibus, & iubere crucem antè deferri [s], benedicere populo, etiam in locis exemptis à sua iurisdictione, dummodo sint in sua diœcesi [t]. Nec possunt iure episcopi presbyteri illi sub- 9
diti sine eius & aliorum coëpiscoporum consilio, in aulam imperatoriam proficisci, ex constitutione synodi Antiochenæ [v]: vel nisi permiserit summi pontificis expressa dispensatio. Nam Gelasius Pappa inconsultis Metropolitanis gratiam commeatus in aulam principis, episcopis facere posse voluit [x]. Iussum Archiepiscopis in Matisconensi concilio, ne sine pallio missas celebrent [y].

a l. 1. de Metropoli. Beryto, lib. 11. C. titul. 21.
b can. Metropolitano, 63. distinct. c. n. qui in aliquo crimine, 51. distinct.
c ca. Archiepiscopus ab omnibus, 66. distinct.
d c. bonæ, & c. nihil, de electio.
e titul. de reg. ad prælatur. nomin. in cõcordat.
f cap. 1. de sacra. vnctio.
g gloss. in ca. quoniã quidam, & ca. pallium, 100 distinct. c. quod sicut, & c. significasti de electio. vide Barbatium tracta. de episcopo. c. si. tit. 3.
h c. cùm ex officij, c. 16. de præscriptio. lib. 2. Decretal. tit. 26. c. sopitæ, c. 14. & cap. cùm nuper, 25. de censib. lib. 3. Decretal. titu. 39.
i Clemens, libr. 8. cõstitutio. Apostolica. cap. 20.
k c. si episcopus, c. 6. & c. sequenti, de tẽpori. ordin.
l Sigismundus liber Baro. in Commentar. rer. Moscouiticarum dum de religione agit.
m Lib. 1. legis Francicæ c. 2. de suffraganeis episcopis.
n ca. 1. & 2. 9. q. 3.
o cap. 1. de offic. leg. libr. 1. Decretal. titul. 30.
p can. si clericus, 11. q. 1.
q can. cùm scimus, 9. q. 3. c. per tuas, 40. tit. de senten. excom. lib. 5. Decretal. titu. 39.
r c. cùm ex officij de præscriptio. c. sopitæ, 14. cap. cùm nuper, de censib. ap. Grego.
s c. 1. & lite pẽdent. libr. 2. Decretal. tit. 30. cap. antiqua, de de priui. leg.
t Clementina, archiepiscopo, de priuileg. ap. Clem.
v can. si quis episcopus, 23. q. 8.
x ca. quo casu, ca. 23. q. 8.
y In Matisconen. concil. sub Pelagio ca. 4.

De episcopis. Cap. 12.

1 *Episcoporum & presbyterorum aliquando commune officium, & quare diuisum.*
2 *Episcopi tempore legis Mosaicæ.*
3 *Diœceses episcopales quales,& vnde.*
4 *Diœceses quando episcopatus factæ.*
5 *Episcopus quis eligi potest, & qualitates boni episcopi.*
6 *Episcopi eligendi quale scrutinium requiratur.*
7 *Episcopi à quibus eligantur.*
8 *Episcopus quando plebe interueniente electus.*
9 *Episcopum non eligit hæreticus.*
10 *Episcoporum electio quando ad principes pertinuit, & quando eis adempta est.*
Henrichus 5.Cæsar inuestituras extorsit episcoporũ, excõmunicatus,remisit. eod.
Baculus & anulus inuestitura episcoporum. eod.
Honorius Pappa,anteà Lambertus dictus. eod.
11 *Hẽrichus primus rex Angliæ episcopos instituere præsumpsit,sed resipiscere coactus.*
12 *Nicephorus Phocas orientis imperator episcoporum instituendorum ius vsurpauit lege,quæ fuit posteà sublata.*
13 *Alexÿ Comneni, de episcopo eligendo,sanctio.*
14 *Nominatio ad prælaturas regis Gallorum.*
15 *Episcoporum eligendorum in Gallia formæ.*
16 *Andium & Alenconius reguli nominant ad prælaturas.*
17 *Episcopum princeps laicus ordinans excommunicatus,& episcopus ipse.*
18 *Princeps non potest interesse electioni episcoporum,vt eligens.*
19 *Episcopum eligunt iure eius ecclesiæ canonici, & qua forma.*
20 *Absens an suffragium electionis committere aliÿ,& cui possit.*
21 *Episcopi ordinatio qua forma ab aliÿs episcopis fiat.*
22 *Episcopi electio intra 3. menses fieri debet, & posteà intra tres alios confirmari: alioquin fit deuolutio iuris ad superiorem.*
23 *Episcopus non consecratus, gerere non potest quæ sunt ordinis: quæ iurisdictionis pontificalis autem sunt, potest.*
24 *Episcopus non adempta possessione, bullis expeditis,num rectè beneficia conferat. Idem 25.26.27.& seq.*
25 *Regalia principis,non euanescunt ante consecrationem episcopi.*
26 *Episcopus nisi consecratus, stricta iuris ratione episcopus non dicitur.*
27 *Episcopatus qui sint iuris regaliæ.*
28 *Confirmatio tradit dominium prælaturæ.*
29 *Possessionis beneficÿ adeptio quando præcipuè desideratur.*
30 *Episcopi boni honore digni.*
31 *Nicephorus imperator orientis Manicheus,& eius mors.*
32 *Episcopalium sedium distinguendarum ratio.*
33 *Episcopalis officÿ, & potestatis quæ sint.*
34 *Decimæ beneficiorum quare non debentur nunc episcopis.*
35 *Annonæ cura episcopis demandata.*
36 *Episcopo datus à rege Clotario fiscus regius.*
37 *Episcopalis iurisdictio apud Mascouitas,& apud nos.*
38 *Episcopalis curæ symbolum, baculus, & anulus. De baculo pastorali.eod.*
39 *Baculi loco præfertur episcopo apud Vtopienses cereus,& quare.*
40 *Anulus, mythra,quid significent in episcopo. Mythra.eod.*
41 *Episcopalia vestimenta,baculus, anulus, mythra, sandalia,chirothecæ quid significent.*
42 *Episcopis prohibita in alios episcopatus transitio,& diuagatio,& ambitus.*

43 *Episco*

43 Episcoporum translatio non prohibita, si rectè fiat.
44 Episcopi portatiui seu titulary qui, & ius.
45 Episcopus non delegat quæ ordinis sunt, nisi episcopo.
46 Chorepiscopi qui dicantur, & eorum munus.
47 Chorepiscopi quæ non poterant exequi.
48 Chorepiscopi sublati.
49 Episcoporum sacrum iuramentum.

PISCOPI nomen quid significet, iam satis anteà [a] dictum 1
est, & curæ & sollicitudinis esse. Fuit autem aliquando pres-
byterorum, & episcoporum commune officium, donec ortæ
sunt contentiones & schismata in ecclesia Dei, & quisque
suos vel suæ potestatis esse putabat quos baptizasset: qua de
causa per totum orbem decretum est, vnum & certum pres-
byterum cæteris præesse [b]. Testatur at Neemias episcopatum etiam in lege
antiqua fuisse, & episcopum fuisse tunc Leuitarum in Hierusalem Azi filium
Bani, filium Hasabiæ &c [c]. Vt episcopi etiam authoritatem vtroque testa- 2
mento constet iuris esse diuini, distinctionem tamen episcopatuum iuris
positiui. Quemadmodum & diœcesum antiqua est, & ante admissum Chri-
stianum dogma apud Ethnicos diuisio, quæ aut nihil, aut parùm immutata
est in episcopatuum territorio; aut noua ad priorum similitudinem facta est.
Sic Beatus Rhenanus scribit Romanorum magistratuum diœceses, apud
Christianos episcopos gubernandas suscepisse, & Romanos diœceses vocas- 3
se, quas administrationes, procurationes dicere possumus [d]. Mutuati hoc
nomen Romani à Græcis, quibus διοίκησις est administratio: vt apud Aeschi-
nem διοίκησις τῆς πόλεως. administratio ciuitatis, vt Herodianus dixit [e], τάς τε
πράξεις ἁπάσας καὶ τὰς διοικήσεις, τὰς μὲν πολιτικὰς, καὶ ἀγοραίας ἐνεχείρισεν. Cicero mi-
nores sub prouincias diœceses nominat, *vt ne omnium* [f], inquit, *diœcesum, quæ
cis Taurum sunt, omniúmque earum ciuitatum magistratus, legationésque conuenirẽt.*
Et ad Atticum, *mirifica expectatio nostrarum diœcesum.* Ab hac ergo procura-
tione populi diœcesanus episcopus dictus quoque, qui præpositus est eccle-
siæ Dei, vt ei benè præsit: & episcopus in ecclesia, & ecclesia in episcopo [g],
& caput diœceseos episcopus [h]. Episcopatus factæ sunt diœceses non sta- 4
tim simul ab initio, sed successu temporis, prout Christianorum creuit nu-
merus, & disseminata fides, factæ primùm aliquæ ecclesiæ sub curionibus,
aliæ sub abbatibus, & ex his facti episcopatus. Sic Rex Dagobertus nouas
sedes episcopatuum instituit Argentoractensem, Constantiensem [i]: Sic
Miesca siue Miezlaus Polonorum primus Christianus rex, Diœceses & Ba-
silicas illarum distribuit, & ex his quasdam episcopales, quasdam archiepis-
copales distinxit, dotauit, & decimas dari statuit anno 9. dom 965. [k] Verum
id approbante summo pontifice, veluti cùm circa annum domini 1376 in
Russia episcopales sedes Premisliensis, Vuladimirensis per principem insti-
tutæ sunt, consulto & statuente Gregorio XI. Sum. Pont. [l] sic Carolus Ma-
gnus Bremensem episcopatum fundauit, anno dom. 788. [m] & alios, vt & fe-
cerunt alij reges & Cæsares [n]. Fecit & sine illis summus pontifex, ex episco-
patibus archiepiscopatus, & ex aliis ecclesiis episcopatus: vt quando à Iohan.
22. facta est ex episcopali, archiepiscopalis sedes, & ecclesiæ Montisalbani,
S. Papuli, de Riuis, de Lumberiis episcopales [o]. Aliquando & Londini au-
thore Lanfranco habitum est antistum, & sacerdotum concilium, in quo
decretum est, vt aliquot sedes episcopales, quæ in opidulis ac pagis anteà fue
rant, in vrbibus & locis celeberrimis constituerentur [p], multorúmq; an-
norum euolutione variata fuit prouinciarum diuisio facta ab Anacleto [q], qui
tertius à D. Petro fuit pont. summ. Isaacius Angelus orientis imperator quo-
que

a suprà cap. 2.
b D. Hierony. super epistol. ad Titum, can. olim, 95. distin. cao. legimus, 93. distinct. Euseb. Pamphil. li. 6. historiæ, c. 33. & in histor. Tripar. lib. 4. c. 24.
c 2. Esdræ, c. 11. vers. 22.
d Beatus Rhenanus libr. 3. rer. Germanicarum de diœcesibus Imperij Roma. in libro qui inscriptus, notitia vtriusque orbis, & apud Sextum Rufũ consularem in Cõpen. histor.
e Herodia. libr. 6. de primi. suorum tẽp.
f Cicero, 3. epistola. familiar.
g can. scire debes, 7. q. 1.
h c. cùm non liceat, c. 12. de præscriptio.
i Beatus Rhena. lib. 2. rerum German.
k Martinus Cromer. lib. 2. de reb. Polo.
l Idem Chromer. li. 13. de reb. Polo.
m Albertus Krantius, libr. 1. c. 24. & 15.
n de fundatione, & institutione quorundem episcopatuum & archiepiscopatuum, tractat Henrichus Panta leon part. 1. prosopographiæ in Bonifacio 1. Archiepiscop. Maguntino, anno. 736.
o In cap. saluator, de præben. libr. 3. extrauag. communiũ.
p Polydor. Virgil. lib. 9. histor. Angliæ.
q Anacletus id testatur epistol. 2.

quoque statuit, vt episcopales ecclesiæ in Metropolitanas per eum electæ gauderent honore Metropolitano, saluo tamen iure quod in eas erat ante
5 Metropolitis, & iure eligēdi Metropolitam, ex sanctionibus canonicis conuenientibus episcopis [a]. Ex quibus eligantur & fiant episcopi, alia nō potest rectior dari regula, ea, quā præscripsit D. Paulus, qualitates eius percurrens [b]. *Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, oportet enim ipsum irreprehensibilem esse* [c], *vnius vxoris virū* [d], sobrium [e], ornatum [f], prudentē [g], pudicum [h], hospitalem [i], non vinolentum [k], nō percussorē, sed modestum [l], non litigiosum, non cupidum [m], sed suæ domui benè præpositū [n]. Si quis enim domui suæ benè præesse nescit, quomodo ecclesiæ Dei diligētiā adhibebit? Quia curæ aliorū præfectus, ostēdere debet quomodo oporteat alios in domo Dei cōuersari [o].

6 Proinde fiunt in episcopis perquisitiones, seu vt dicitur examinationes, antequàm ordinentur, vt sint [p] natura prudentes, docibiles, moribus temperati, vita casti, sobrij, vigiles, negotiis suis cauētes, humiles, affabiles, misericordes, literati, in lege domini instructi, fideles catholici. Et hæ inquisitiones saltem in scrutinio electionis facienda est summariè & de plano, si noti sint eligendi. Scrutinium quippe, neque in cognitorum consecratione omittendum est [q]. Circa autē ignotos plenè hæc examinatio facienda est, non in alijs [r]. Neque debet eligi bigamus [s], ignarus [t], nec negotiorū secularium imperitus [v]. Valentinianus Cæsar occidentis scribens ad omnes orientales episcopos de determinatione concilij Ilyrici de cōsubstantialitate trinitatis, in fine admonet de creandis episcopis, vt eligantur ex sanæ mentis & doctrinæ, qui magistratum episcopalē gesserint, præfectis, si quidem extent: sin minus, ex ipsis presbyteris: similiter presbyteri & diaconi, ex ipso sacro clericorū ordine, qui non
7 ex curia, vel ex militari magistratu sint lecti [x]. Quibus porrò personis eligatur episcopus, & qua forma, inferius Deo fauente latius explicamus, cùm agimus de legitimis modis conferendi beneficia. Varia enim obseruanda & distinguenda sunt in his tempora, & principū iura, postulationes, & nominationes. Fuitq; hoc ius primū penes apostolos [y], deinde penes sacerdotes & presbiteros ciuitatū, adhibito suffragio plebis: nā populus flagitabat episco-
8 pū, & sæpè ad seditionē vsq; in illo contentio fiebat [z]. Sic Cypria [a]. Plebs obsequens præceptis dominicis, & Deū metuēs, à peccatore præposito separare se debet, nec se ad sacrilegij sacerdotis sacrificia miscere, cū ipsa maximè habeat potestatē vel eligēdi dignos, vel indignos recusandi. Quod & ipsum videmus de diuina authoritate descendere, vt sacerdos plebe præsente, sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur, Sicut in Numeris Moysi præcepit dominus dicens [b]: *Prehende Aaron fratrem tuum, & Eleazarum filium eius, & impones eos in montem coram omni synagoga &c.* Suffragatur Athanasius, dum ait, *Sed vt demus querelam aliquam aduersum me susceptam esse, meumq́; inter reos nomen receptum esse: non tamen oportuit in mei locum Arrianum, aut qui Arriana saperet, subrogari, sed secundum ecclesiasticos canones, prout apostolus præcepit, congregatis populis vnà cum spiritu sancto, qui episcopum constituunt, publicè & in præsentia clericorum episcopum postulantium inquisitionem fieri, atque ita omnia canonicè peragi* [c]. D. Ambrosius nondum baptisatus præsidialis homo, missus ad seditionem compescendam Mediolanum à Valentiniano Cæsare, consentiente in eum populo & clero, ipse in episcopum electus est, & posteà baptisatus & consecratus [d]. Ex authoritate etiam concilij Carthaginensis 4. examinatus & inuentus plenè instructus, cum omni consensu laicorum & clericorum, & conuentu totius prouinciæ episcoporum, maximéque Metropolitani vel authoritate vel præsentia, ordinandus episcopus [e]. Quod & synodus 3. Carthaginensis statuerat [f]. Adhibebatur autem populus confirmationi, vt ante eam posset obiicere quilibet, si quid is haberet criminis, & vt testimonium haberet electus
6 etiam ab iis qui foris sunt [g]. Non tamen eligit episcopum hæreticus [h].

a in constitutio. Isacij lib. 1 Iuris Oriētalis, titul. περὶ μητροπολιτῶν, &c.
b 1. ad Timoth. 3. ca. qui episcopatum, 8. q. 1. & ad Titum c. 1. Diuus Clemēs, libr. 2. constitutio. Apostolica. c. 6.
c ad Tit. c. 1. §. 1. quo modo oporteat episcop. in authent.
d can. 1. can. acutius, can. vna tantùm, ca. fin. 26. distinct.
e can. ecclesiæ principes, 35. distin.
f can. parsimoniam, 41. distinct.
g ca. 1. & ca. qui ecclesiasticis, §. esse quod sacrarum, 36. distinct.
h 41. distin. in princip.
i ca. 1. versi. ordinandus, 42. distin.
k can. 1. & can. vinolentum, 35. distinc. can. 1. 44. distinct.
l ca. 1. & can. episcopum, 45. distin.
m ca. 1. & ca. bonorū, 47. distinct.
n can. sicut. §. necesse, 47. distinct.
o c. cum in cunctis, cap. 7. de electio. li. 1. Decretal. titul. 6.
p can. qui episcopus 23. distinct.
q can. 1. 2. 3. 40. distin. ca. 1. 75. distin. ca. quæ ipsis, 38. distinct.
r ca. de Petro, 75. distinctio. can. valdè, 94. distinc. gloss. in can. qui episcopus, in verbo, examinetur, 23. distinct.
s ca. 1. & 2. 26. distin.
t ca. penul. & fin. 28. distin. cap. nisi cùm pridem, §. pro defectu, de renuncia.
v can. vnico, 39. dist.
x Nicephor. Calix. li. 12. ecclesiast. histo. c. 30.
y Actuum, 20. Euodius 1. ab apostolis ordinatus Antiochenis. Ignat. episto. 12.
z D. Cypria. libr. 3. Epistol. epistol. 5.
a Idem Cypria. lib. 1. Epistolar. ep. 4.
b Numerorum, c. 20.
c D. Athanas. epistola. 1. de persecutione sua ad Orthodoxos.
d Theodoritus, li. 7. historiæ Triparti. c. 8. Nicephorus Calistus, li. 11. historiæ ecclesiasti. cap. 32.
e can. qui episcopus, 23. distinct. Isidor. in 54. epistol. Leonis.
f ca Illud, ca. 23. distinct.
g ca. licet, 8. q. 1. can. iubemur, de consecratio. dist. 1. vide glossam in dicto can. Illud, in verbo, plebe, 23. distinct.
h can. fin. 8. q. 1.

Circa annum domini 780. in synodo habita Romæ, electio summi pon-
tificis, archiepiscoporum, & episcoporum, cum omnibus inuestituris Carolo
Magno concessa [a]. Sed postea hoc ius rediit ad summũ pontificem & cardi-
nales, vt suprà docui [b]. Rursum tamen anno ab incarnatione domini IIII.
Henrichus 5. Cæsar coronatus, à Paschali 2. carcere detẽto anteà, & à quibus-
dam episcopis collectis minis & terroribus extorsit priuilegium & inuestitu-
ras episcoporum, id est, baculum & annulum. & ita is imperator cum suis
episcopis in synodo vel conuenticulo concluserat inuestituras episcoporum
pro more antiquo imperatori esse retinendas [c]. Cæterùm cùm imperator Ro-
ma abiisset, synodum Paschalis Romæ celebrauit, in quo priuilegia, & in-
uestituras, & pacem, ei per minas & metum concessa reuocata fuere [d]. Atque
Calixtus 2. sum. pontif. qui post Paschalem 2. & Gelasium 2. Romæ pontifi-
calem sedem acceperat, imperatorem Henrichum 5. excommunicationis
vinculo innodauit: qua ratione impulsus cùm videret à se regnum paulatim
deficere, & exemplum patris sui mente reuolueret, atque metu anathematis
qua vrgebatur, collecta generali curia apud Vormatiam inuestiturã episco-
porum, videlicet baculum & annulum in manus legati apostolici nomine
Lamberti, qui posteà fuit Pappa Honorius, publicè resignauit, perquã etiam
ab anathemate est absolutus: Pappa quoque tale priuilegium imperatori
scripsit, vt episcopi omnes tam Cisalpini quàm citra, non prius episcopi ordi-
nentur, quàm per manus imperatoris de regalibus sint inuestiti [e]. Polydorus 11
Virgilius tradit huius imperatoris tempore Henrichum 1. Britanniæ seu An-
gliæ regem elatum victoriis, tantùm sibi sumere cœpisse, vt sua dumtaxat au-
thoritate episcopos faceret, & factis episcopatuum possessionem daret. Et
circiter, inquit, hæc tempora principes vbique gentium cœperunt illud sibi
ius declarandorum episcoporum vindicare, quod & hodiè mordicus tenent.
Hos tamen Anselmus religionis antistes, tanquam abortiuos religionis filios
consecrare recusabat, sed parum profecit donec Paschalis 2. summus pontif.
consultus, regem ab hac sententia abire coëgit [f]. Fuit & imperator Orientis 12
Nicephorus 2. Phocas, qui successit Constantino 9. circa annum domini 965.
qui legẽ tulit, subscribentibus quibusdam incautis, menteq; parùm prouidis
episcopis, ne imperatoris iniussu crearetur vllus episcopus [g]: isq; mortuo ali-
quo episcopo, aliquẽ suorũ submisit qui definitos faceret sumptus, ipse autẽ
quod reliquum erat de reditibus accepit. Sed & hanc legem sustulit, vt ma-
lorum omnium fontem, quum detraheret Deo & possessionibus ecclesiasti-
cis, vt quæ factam ab eo qui imperium inuaserat, Basilius iunior porphyroge-
neta Cæsar orientis, mense Aprili, indictione 1. anno à creatione mundi 6495.
sic enim Græci computant annos & restituit leges priuilegiorum ecclesiæ [h].
Legimus tamen posteà factum decretum ab imperatore Alexio Comneno 13
primo in præsentia cõuocatæ tunc synodi consentientis vnáq; determinan-
tis, mense Maio 10. indictione anno ab orbe 6565. orta contentione de Me-
tropoli Basilęi, & Metropoli Madytana viduis pastore; num à Patriarcha Con
stantinopolitano, an à Metrapolitis Heracleano & Anchyrano, quorũ erant
episcopatus, antequã per imperatorem erectæ fuissent in archiepiscopatus.
Statutúmq; imperatori licere põtificalem thronum ecclesiis largiri; & epis-
copatus vel archiepiscopatus in Metropoles erigere, eáque quæ ad electionẽ
pertinent, & reliquam dispositionem prout ipse voluerit describere. Verum-
tamen Patriarchæ permittitur, ne aliter à quouis allatam de cuiuscumque
ecclesiæ primatu chartã confirmet, nec eius præsules inter archiepiscopos
vel Metropolitanos recipiat, quàm dignos cognouerit, & si indignos viderit
rescribat imperatori [i]. Quod ius ferè, & eadẽ cum summi pontificis autho- 14
ritate regibus nostris Gallicis in synodo concessum est in nominatione ad
prælaturas dignorum facienda [k]. Quam tamen nominationem in conuentu 15
seu comitiis generalibus Aureliæ habitis anno domini 1560 [l]. in formam
electionis

a Sigibert. & in can. Adrianus, 63. dist. Sabelli. Ennea. 8. lib. 8.
b suprà cap. 3.
c Alber. Krantius, li. 5. c. 30. & 33.
d Idem Krantius, lib. 5. c. 34. 37. 38.
e hæc ad verbũ apud Gothphridum Viterbiensem in pantheæ, seu Chronico. parte 17. in Hẽricho, 5.
f Polydor. Virgilius, lib. 11. historiæ Angliæ in Henrico, 1.
g extat constitutio eius in libr. 3. Iuris Orientalis, inter eius constitutiones, 4. titul. περὶ τοῦ μὴ τὰς ἐκκλησίας ἀκινήτους κτᾶσθαι.
h In dicto lib. 3. Iuris Orientalis in post p dictam, Nicephori constitutione, tit. περὶ κτήσεως τῶν ἐκκλησιῶν.
i In iure Orientali li. 3. in constitutionibus, Alexij Comneni, 1. titul. 3. περὶ τοῦ ἀνάγειν τὰς ἐπισκοπὰς εἰς μητροπόλεις.
k titul. de regia ad prælaturas nominatio. in concordatis.
l in constitutioni. Aureliæ habitis artic. 1.

electionis ecclesijs cathedralibus adhibitis nobilibus & clero & populo trãsferri voluerunt, vt tribus nominatis, seu electis, princeps vnum ex his delectũ summo pontifici nominaret confirmandũ: sed illa constitutio nõ fuit vsu seruata.
16 Andium & Alenconius Reguli, nominatione ad prælaturas vtuntur in suis ditionibus, regis permissu, sed ita, vt huius nomine ac postulatione du-
17 ploma pontificis summi postuletur. In quo ordinatio est summo pontifici reseruata, quemadmodũ iure põtificio à principe vel rege, episcopus ordinari non potest, etsi inuestituram det excommunicatus[a], & alij episcopi quoque
18 qui per laicum inuestit recipiunt, & inuestitus deponitur[b]. Nec interesse potest princeps iure communi electioni cum canonicis eligentibus episco-
19 pum, vt eligat cum ipsis, præcipiat, vel disponat[c]. Canonicis quippe libera est in ecclesia cathedrali electio sui episcopi, iisque solis[d]: quamuis anteà ad summum pontificem pertinuerit[e]. Potest tamen capitulum in electione facienda eum admittere, qui de iure interesse non potest, dummodo omnes canonici consentiant, & vel vnus non repugnet[f]. Eligunt canonici ecclesia viduata pastore, sede vacante[g], sepulto mortuo episcopo, non prius[h], infra tres menses à die vacationis[i], congregatis illis in ecclesia, vel alibi in ciuitate, loco idoneo[k]: absentibus canonicis, veluti in actu alio capitulari vocatis, cum tempore & dilatione ad veniendum sufficiente secundum loci intercapedinem[l], cautione adhibita, ne nimium prorogetur electio, cùm periculum est in mora[m], dummodo sint in prouincia, vel extra, commodè vocari & venire facilè possint, non aliter[n]. In ciuitate citantur vel vocantur canonici, per campanæ pulsationem[o]: extra ciuitatem, per literas, vel per nuncium[p]. Dupléxque citatio, prima, vt adsint certo loco ad electionem faciendam; altera, vt ad electionem veniant. Et quamuis absentes commodè venire non possint, tamen vocari debent[q].
20 Quia absens iusto impedimento, vel non legitimo consentientibus aliis canonicis, potest vocis suffragium alij committere per literas[r]. Si committat vni de capitulo[s]: non enim alteri potest inuitis præsentibus canonicis[t], nec etiam per literas ipse vocem, vt dicunt, seu suffragium fert ab-
21 sens[v]. Authoritate apostolica quoque ordinationes episcoporum, ab vniuersis qui in eadem fuerint prouincia episcopis, sunt celebrandæ, qui simul conuenientes scrutinium cum precibus perficiant, manus cum sanctis euangeliis admoueãt dominica die, hora tertia orantes, sacráque vnctione prophetarum exemplo vngentes[x]. Nam cùm ordinatur episcopus, duo episcopi imponunt manus, quibus tenent euangeliorum codicem super caput & verticem eius, vno super ipsum fundente benedictionem, reliquiq; episcopi qui adsunt, manus eius tangunt[y]. Sunt aliæ, electionis & confirmationis episcopi ceremoniæ & solemnitates, de quibus latè tractat Berthachinus[z].
22 Electio episcopi, vel archiepiscopi intra 3. menses à vacatione ecclesiæ fieri debet[a]: alioquin olim ad summum pontificem deuoluebatur[b] eligendi facultas, hodie ad proximum superiorem, archiepiscopum, vel primatem[c]. Intra tres alios etiam menses confirmari debet[d] ab archiepiscopo[e], vel à summo pontifice. Confirmationem præcedit electio, hanc sequitur conse-
23 cratio, vt notant interpretes[f]. Episcopus post electionem & cõfirmationem quidem est, si tamen consecratus non sit, quædam, quamuis episcopalia sint, gerere non potest quæ ordinis sunt: & ita ante consecrationem quæ iurisdictionis sunt, rectè exequi potest, nempe excommunicare, corrigere, iuraméta recipere à vassallis, inuestire, beneficia conferre, & similia[g]. Quæ ordinis minimè, eò quòd eorum potestatem tantùm accipiat in consecratione: qualia sunt, clericos ordinare, & deponere, chrisma conficere, benedicere vir-
24 gines, ecclesias vel altaria consecrare, & similia[h]. Vidi tamen de facto

a can. si quis deinceps, & seq. 16. quæst. 7.
b dic. can. si quis, & can. omnis, 63. distinct.
c c. Messana, de electio. can. laici, can. nullus, 63. distinc.
d c. in Genesi, c. ecclesijs, 2. c. Cumana, c. cùm in veteri, cap. congregato, c. bonæ, 2. electio. ap. Gregor.
e can. 1. 22. distinct. gloss. in c. quamquam, de elect.
f c. scriptum, de electio.
g c. vt circa, cap. quæ sint, c. cupientes, de elect. in Sex.
h c. bonæ, 2. de electio. & ibi gloss. ca. Nouatianus, ca nõ finem, 7. q. 1.
i c. ne pro defectu, c. cùm in cunctis, de elect. ca. postquam, 50. distinct.
k c. cùm terra & cap. quod sicut, de electio. c. in Genesi, c. quamquam, eod. titul.
l c. 1. de dilatio. Doctor. in authen. hoc ius porrectum, de sacrosanct. eccles.
m c. cùm inter, & c. ne pro defectu, de electio.
n gloss. in c. cùm in ecclesijs, de præbend. in Sex gloss. in c. quod sicut, §. si autem, de electio.
o c. in causis, de electio.
p gloss. & Doctores, in c. causam & c. in c. Cumana, de electio.
q c. quod sicut, §. si autem, & c. cùm inter vniuersas, & gloss. & Doct. in c. quia propter, de electio.
r cap. scriptum, cùm gloss. & c quia propter, de electio. ap. Grego. cap. si quis vno, eod. tit. in Sex.
s dicto c. quia propter, & ibi gloss. & Doct.
t c. cõstitutus, de appella.
v cap. si quis iusto, & ibi Doctores, de electio. in Sex.
x ca. 1. 75. distinct.
y ca. episcopus, 23. distinct.
z Berthachinus, tracta. de episcopo. 1. parte libr. 1. 1. & 2. parte libri.
a ca. postquam, 50. distinct.
b cap. dilectus. de cõcess. præb.
c c. ne pro defectu, cap. 41. de electio. ap. Greg. c. nulla, de concess. præben.
d can. quoniam quidã, 100. dist. ca. quoniã, quidã, 75. dist.

e can. extra conscientiam, & can. final. 64. distinc. cap. cùm dilectus, 32. de electio. ap. Grego. f Berthachinus, tracta. de episcopo. in 3. parte 3. libri, gloss. in c. proinde, de electio. in Sex. g c. nosti, de electio. ap. Gregor. capit. 1. & capit transmissam de translatio. episcop. h c. quod sicut §. præterea de electio. can. quamuis, 61. distinctio.

quæsitum, num episcopus qui nominatus à rege, confirmatus est per sum-
mum pontificem, vel qui à summo pontifice habet prouisionem, bullis con-
fectis, non tamen adhuc adepta possessione, possit beneficia conferre. Qua
in re distinguendum censeo, an quæstio sit de episcopatu, in quo rex ius
regaliorum habet, an de alio: Nam regalia principis, non euanescunt, quæ 25
competunt ratione vacationis ecclesiæ episcopalis, nisi consecratione facta
episcopi, atque post electionem, nominationem, & confirmationem sum.
pontifi. integra manent; & ita rex fructus interim percipit, beneficia iure
regaliorum confert, nec cogitur antè consecrationem episcopo dare inuesti-
turam [a]. Quòd stricta iuris ratione episcopus non dicatur, nisi consecratus 26
sit [b]. Episcopatus iuris regaliorum enumeratos habes apud Aegidium 27
Magistrum [c]. Cæterùm in episcopatu, qui regalis iuris non est, episcopus
ad nominationem principis legitimè confirmatus, vel sine nominatione ab
eo, qui confirmandi ius habet, poterit conferre beneficia suæ diœceseos ante
consecrationem, vt dixi, & ante possessionem adeptam, literis & codicilis seu
bullis insinuatis, vel prouisione optenta [d]. Confirmatio namque tradit 28
dominium prælaturæ [e], prouisióque, seu collatio beneficij transfert ius, si
illa acceptetur [f]. Et possessionis adeptio tunc demum exquiritur: quia 29
corporalis est, si alterius intersit: si agatur de publicanda renunciatione
intra tempus conueniens, si de infirmis resignatibus, aut de similibus in
quibus fraus committi potest, si palàm non eatur in possessionem, se-
cundum præscripta regularum cancellariæ, quæ de his latæ sunt. In sacer-
dotiis autem & prælaturis, quæ vel morte, vel alia certa ratione & verè
vacant, & conferuntur, illa possessionis exacta non obseruatur quæstio &
solemnitas [g]: quamuis non me lateat, hac in re varias fuisse easque pugnan-
tes interpretum sententias, quas videto apud Ioannem de Selua [h].
Is tamen tandem concludit cum distinctione, vt si quis alius in possessio-
ne prior sit prælaturæ, licet iniustè, is cui collatio facta est & confirma-
tio, non possit administrare vel conferre, non adepta possessione legiti-
mè, alioquin enim spoliaret possidentem, & diceretur intrusus, ius
propria authoritate sibi vsurpans, iuréque suo, si quod haberet, priuandus [i]:
contrà, si quis prælaturam consequatur, quam alius nec iustè vel in-
iustè possideat, licere ei administrare & beneficia eius ante consecrationem
conferre [k]. Dummodo, vt plerique tradunt, consuetudo in ea prælatura
sit anteà obseruata, ne administratio concedatur ante adeptam possessio-
nem [l]. Nisi, vt Hostiensis tradit & prædictus de Selua [m], dixerimus, hanc
consuetudinem reprobandam, tanquam quæ possit esse damnosa [n]. Ego
autem in ea sententia sum, episcopum vel alium antistitem, non posse se
immiscere actibus iurisdictionis nec collationis, quousque diplomata seu
bullas suæ collationis & confirmationis susceperit, aut concessæ fuerint,
atque in illis vim maiorem, quàm in adeptione possessionis facio: quòd
ita exigat extrauagans, iniunctæ, de electio. in extrauag. communibus. Et
ita Panormitanus, se curasse obseruari scribit [o].

Cuius autem dignitatis sint episcopi, certè munus illorum & autho 30
ritas satis fidem facit, finíque, & rationes cur præfecti sunt populo Dei.
Quamobrem & eos principes piíque homines ab omni labe hæreseôn
& superbia alieni, coluerunt, & honores regios ferre, & aliquando maio-
res eis detulerunt: vt contrà, perditi homines & impietatis mancipia, eos
vt caput, dominum, cui illi inseruiunt ludibrio habuerunt de re Christia-
na non benè sentientes. Ex quorum grege Nicephorus orientis impera-
tor qui iussit ducibus belli, episcopis & clericis mancipiorum loco vti,
próq; sua authoritate in ædes episcopales & monasteria diuertere, eorum-
que rebus pro arbitrio abuti [p], erat autem hic Manichæus, qui tandem &
miserè obtrũcatus cœpit pœnarum æternarum certum argumentũ exhibere,
post

[a] Arnulphus Rusæ, tracta. Regalior. 59. priuilegio.
[b] c. licet, de translat. episco. c. tua, de his quæ fiant à Prælatis sine consens. capi. Panor. in c. eam te. de rescrip.
[c] Aegid. Magister, tracta. Regalior. c. 4.
[d] Berthachin, in tracta. de episcopo. li. 3. in parte 2. principalis numero. 8. per c. nostri, de electio.
[e] Innocentius, in c. ex parte, de arbit. Bald. in Margarita, in verbo, electio.
[f] c. si tibi absenti, de præbend. in Sexto.
[g] Rebuffus, in praxi beneficiorum, dum de resignatione agit.
[h] Ioan. de Selua in tracta. beneficiorũ 2. parte quæst. 15.
[i] c. eum qui, de præben. in Sext. l. extat, quod met. cau. l. si quis in tantã, C. vnde vi. l. 1. C. de suffra. can. placuit, 16 q. 6.
[k] per c. transmissam, & c. qualiter nostri, de electio. apud Grego. c. auaritiæ, eod. titu. in Sex.
[l] per dictum c. transmissam.
[m] Ioan. de Selua, vbi suprà.
[n] Iuxta c. cùm venerabilis. & c. auaritiæ, de electio. in Sex.
[o] Panor. in dicto cap. qualiter, de elect.
[p] lib. 1. Iuris Orientalis, in consti. 3. Nicephori, titu. περὶ φονικῶν ἀγῶν.

post mortem etiam decaluato capite ludibrio habitus à Chrumno rege
32 Bulgarorum[a]. Scopus & finis distinctionum episcopalium sedium, & præfecturarum[b] harum sacrarum est, qualis totius sacri ordinis ecclesiastici: vt omnia cum ordine, & ad laudem Dei, & in ædificationem ecclesiæ sine confusione fierent, ne acephali clerici, veluti sine freno, remoto locorum intercapedine summo pontifice, opprobrio Christiano nomini essent, & quisque in sibi deputata contineretur cura, solicitudo ecclesiarum diligentius haberetur, & pleraque alia fierent, quæ huic pontificio muneri committuntur.
33 Et quæ ad illos pertinent, vt consecratio virginum sacrarum[b], dedicatio, consecratio, & inauguratio[c] ecclesiarum, ordinatio clericorum[d], aut facultas permittendi per litteras cõmendatitias, quas dimissorias vocãt, vt ab alijs ordinentur[e], conficere chrisma[f]: linire seu cõfirmare baptisatos[g]. Solemniter anathematisare[h], ecclesias duas vnire[i], vnam in duas diuidere, nouas erigere.[k] Ex causa: propter morum correctionem bis in anno cõcilia seu synodos cogere[l]: iudex is etiam clericorum est suæ diœceseos tantùm ordinarius, alij extraordinarij[m]. Et Honorius 3. sum. pontifex, hæc, & res quæ horum causa episcopo debentur, vna constitutione[n] refert, quæ & aliis iuribus suffulta est: quæ sunt, canonica obedientia[o], subiectio & reuerentia[p], institutio & destitutio[q], & correctio[r] clericorum, reformatio[s], cen-
34 sura ecclesiastica[t]. Iurisdictio causarum fori ecclesiastici[v], pœnitentiæ[x], sacramentorum collatio[y], synodus[z], synodaticum vel cathedraticum[a], quarta decimationum[b]. Illud tamen dignum obseruatione, vt tertia pars quæ ex decretis antiquorum conciliorum dabatur episcopis à parrochianis ecclesiis[c], hodiè non detur, nisi ecclesiam sartam tectámue conseruet, sed relinquitur curionibus cum hoc onere[d]. Datur & episcopis quarta vel aliqua pars oblationum, mortuariorum, vel ex consuetudine[e], visitatio annua, vel procuratio, moderatum auxilium[f]. Omnium in summa ecclesiarum, monasteriorúmque regimẽ, solicitudo, & cura pertinet ad episcopum loci[g]. Episcopus solus sacerdotibus, & ministris honorem dare potest, quamuis solus auferre non possit[h]. Sedet in constitutionibus Caroli Magni capitularibus transactis cum episcopis regni, cautũ, vt episcopi emendandi incestuosos habeant licentiam, & corrigendi intra suam prouinciam viduas authoritatem[i]. Idem in Aquisgrani sanctionibus, iussit, vt eorum qui ordinari cupiunt, fides & vita ab episcopo diligenter discutiatur, & sic ordinentur:
35 quod & nouella Iustinianea comprehensum est[k]. Demandata etiam antistibus sacris cura annonæ, vt iusto prætio vendatur[l] egentibus. Hancque eandem Athalaricus rex Gotthorum illis rursum iniunxit, apud Cassiodorum[m].
36 Chilpericus rex Galliar. antè Suessonum, filius Clotharij regis Francorum, liberatus ab obsidione & periculo, quo cingebatur apud Tornacum à fratre Sigiberto, donauit episcopo Crasmaro, fiscum regium, vt aiunt in Tornaco, cum quadam temporali iurisdictione in Flandros, anno domini 578[n]. Et hodiè in Gallia in plerisque locis ex liberalitate principum, & iure clientelarum per ecclesias possessarum, etiam in laicos & iurisdictionem temporalem habẽt episcopi, & abbates: quæ notiora sunt, quàm probatione indigeãt.
37 nosque alibi de fisco episcopali agimus. Apud Ruthenos seu Moscouitas, vt refert Sigismũdus Liber Baro[o], episcopi notio est, de diuortiis factis inter Kez, quos dicunt, id est, duces, & inter quos dicunt Boiarones, i. nobiles, & super omnes seculares qui concubinas fouent: item si quando vxor marito non obsequatur, si quisquam in adulterio vel fornicatione depræhensus fuerit, si vxorem consanguineam duxerit, si coniunx coniugi quip-

a Ioannes Monach. seu Zonara, in eius v 12: & Ioannes Cuspinia. in Calaribus, sub Carolo Magno.
b c. 1. de tempori. ordina. can. si iubet, 26 q 6.
c c. aqua per episcopum, c. 9. de consecrat. ecclesiæ, vel alta. lib. 1. Decreta. titul. 40. can. nemo, de consecra. dist. 1.
d tit. de tempori. ordinatio. & titul. de ordinatis ab episcop. qui renuncia. episco. tota 71. dist.
e ca. primatus, ca. ab extraneo, 71. dist. tota. 72. dist. ca. fraternitatis, c. 5. de cleri nõ residen. li. 3. Decretal. titul. 4.
f ca. illud, 95. distin. can. si iubet sancti-tas, 26. q. 6.
g can. 1. & ca. manus, de consecratio. distinct. 5.
h ca. debent, 11. q. 3.
i c. sicut vnire, de excess. prælator. Cle. vni. § fin. de reb. eccles. non aliena.
k c. ad audientiam, in 1. in fine de eccles. ædifican.
l can. propter ecclesiasticos, 18. d. stin. & in legib. Francicis Caroli Magni, lib. 1. c. 13.
m can. scriptum, can. scitote, can. deniq; can. placuit, can de illis, 6. q. 3. can. per singulas, ca. saluo, can. si autem, can. archiepiscopus, ca. conquestus, 9 q. 3. cap. 1. de offic. ordinar.
n c. conquerente, de offi & potesta. Iud. ordinar. & ibi late interpretes.
o ca. si autem vobis, & can. absit, 11. q. 3. Diuus Ignatius, episto. 5. & 6. Deutero cap. 17.
p Ecclesiast. c. 7. & 1. ad Timo. 5. can. ecce ego, 95. distinc. can. fin. 99 distinct.
q can. cùm ex iniuncto, de hæreti. cap. cùm & plantare, de priuileg.
r capit. irrefragabili. & c. licet, de offic. ordinar.
s ca. vitis, 18 q. 1.
t ca. corripiatur, 24. q 3. c. quæ relatum, de verb. signifi.
v cap. si diligenti, de foro compsten. ferè per totam, 6. q. 3.
x capit. si episcopus, de sentent. excom. in Sex. vbi gloss. numerat casus episcopales.

y cap. cùm inter vos, & cap. quanto, de consuetud. z tota 13. quæstio. 7. a c. cùm canonicis, & capit. olim, de censib. ca. placuit, 10. quæstio. 3. b can. vobis, can. concesso. & can. placuit, 12 q. 2. c cùm super, de sepultur. c ca. quatuor, & ca. de reditibus, 12. q. 2. & cano. decreuimus. 10. q. 1. d can. placuit, can. priscis can. vnio, 10. q. 3. e can. decernimus, can. de his, can. antiquos, 10. q. 1. c. 1. c. 2. c. certificari, de sepultur. f c. cùm Apostolus, §. Inhibemus, de censib. capit. 1. §. fin. vt ecclesiasti. benef. sine quaque diminutione conferantur can. cauendum, 10. quæstio. 3. g can. Basilicæ, 16. q. 7. ca. obitum, 61. dist. can. Decretum, & can. regenda, 10. q. 1. h can. episcopus, 67. distinct. ca. felix, 15. q. 7. c. 1. de hære in Sex. i in capitularib. Caroli Magni, c. 5. k nouel. a, 123. l l. 1. de episcop. audiend. m Cassiod. lib. 9. Variar. episto. 5. n Meyerus, lib. 1. Annal. Fland. in eo anno. o Sigismundus Liber Baro, in Commentarijs rex Mascouitarum.

piam mali machinetur, de diuinationibus, incantationibus, venenis, de contentionibus propter hæresim vel fornicationem susceptis. De Sodomitis, sacrilegiis, mortuorum spoliatoribus, qui ab imaginibus & statuis sanctorum amouerint, de iis qui canem, auem, aut aliud animal immundum in ædem sacram duxerint, aut comederint: hisque pœnas imponunt, aut si filius parentes sororésque acrius increpauerit, item mensuras rerum singularum ordinare statueréque debent ex concilio Toletano 3. cano. 16. episcopi cum iudicibus secularibus idola destruere debent, & in cano. 17. de iis qui necarunt filios cognoscere. Apud nos etiam plura sunt, de quibus iurisdictio ad episcopum pertinet: verùm de ea alibi dictum est [a].
In symbolum dignitatis & potestatis huius, baculus pastoralis datur [b]. Vt 38
Mosi & Aaroni virga [c]: accipit autem à superiore summo pontifice, qui tamen non fert baculum, cùm ratione, cuius meminerunt vt de baculo dato à D. Petro D. Martiali Historiæ [d], tum etiam quia is à nullo homine, sed à Deo accipit potestatem [e]. Hic baculus vncus est ex more Romanæ ecclesiæ, rationésque traduntur, vt ea potestate in Dei ecclesiam morosi & gentiles trahantur, & delinquentes inuiti cogantur ad mentem redire [f]. Item quia pedum incuruum non lædat oues, sed in viam redire sine læsione cogat: est tamen pastoralis baculus cruciatus apud Ruthenos [g]. Apud Vto- 39
pienses insulanos loco baculi præfertur cereus [h], vt arbitror symbolum bonæ vitæ, quæ aliis in episcopo prælucere debeat. Datur & annulus episcopo tanquam sponso ecclesiæ [i]. Mitra quoque vel cydaris bicornis, vt scientiam vtriusque testamenti capitis sui esse ornamentum cognoscat: & aliquo modo metuendus populo videatur. Quemadmodum legimus Mosis faciem cornutam visam, cùm de monte descenderet [k]. Apud Moscouitas archiepiscopi, episcopi, & abbates, mitras nigras, & rotundas ferunt: solus autem episcopus Noruogardensis albam bicornẽ more nostro [l]. Flammines quoq; apud idololatras Romanos habebant pilea [m], & æstate filo caput cingebant, quia eo nudato incedere nefas habebatur [n]: quemadmodũ & sacerdotes augures lituo vtebantur [o], id est, baculo incuruo, de quo Cicero, *quid lituus iste vester, quod clarissimum est insigne auguratus, vnde vobis est traditus* [p]? Conceduntur ex 41
episcopo sandalia, quæ vigilantissimam gregis curam significant: item vestis linea summa, quæ puritatem: chirothecæque, quæ manus ab omni humana contagione cõseruandas esse admonent. Est & superhumerale, cũ mysterio, & reliqua ornamenta, quæ & in lege antiqua sacerdotibus erant mystica [q].

Quia igitur episcopis cura gregis dominici per partes fuit distributa, cum 42
fiducia tantæ probitatis, placuit & maioribus, vt quilibet episcopus suo muneri summa fide inuigilaret, & ne ordinẽ turbaret decretũ, in alias prouincias transeundo. Vt enim coniugiũ corporale nõ potest ab homine, vt à Deo coniunctũ separari [r], sic nec coniugiũ semel cũ ecclesia sua ab episcopo initũ nisi ex causa & à sum. pontif. [s] solum, vt nec patriarchæ id liceat [t]. Decretum autẽ est in synodo Nicena de non transferendis episcopis, vt occasio etiam ambitus in ecclesia præcideretur, quòd multa ex prensatione competitorum euenissent mala [v]. Et sub Theodosio, episcopi omnes vnà cum Nectario constituti Constantinopoli, senatusconsulto cauerunt, vt Nicenæ synodus decretum certum esset, & iuxta antiquos canones episcopi in ecclesiis suis manentes, non temerè in aliarum diœcesiũ fines transirent, quod anteà facilè fiebat propter persecutiones [x]. Cæterùm canon de episcoporũ in alias parœchias mutatione, μετάβασιν, ὁ μετάθεσιν, id est, transitionem, non mutationem episcoporum prohibet. Transitio eorum est, qui per arrogantiam, fortè miscendarum rerum gratia in thronos insiliunt, quæ inhibetur, non legitima translatio. Nam & primus apostolorum Petrus ecclesiam Romanam gu- 43
bernauit translatus, & alij plures translati licitè, quos refert Nicephorus Calixti [y], & Socrates [z]. Episcoporum reperiuntur species, eorũ, qui titularij, &

a dixim' in lib. artis Iuris, c. 8.
b ca. disciplina, 45. distinct.
c Exod. 4.
d
e textus cum gloss. in c. 1. §. fin. de sacra vnctio. libr. 1. Decreta. titu. 15. C.
f gloss. penul. in dicto cap. si. c. vni. de sacra vnctio.
g Sigismun. Liber Baro in reb. Moscouitarum.
h Thomas Morus, li. 2. Vtopiæ.
i can. sicut vir, 7. q. 1.
k Exod. 34.
l Sigismũdus Liber. Baro, commentarijs de reb. Moscouitarum.
m Aulus Gellius, lib. 5. cap. 8.
n Plinius, lib. 3. c. 11.
o Liuius, in 1.
p Cicer. 1. de diuina.
q Exodi. 28.
r cap. 19. diui Matth
s c. 2. & 3. de translatio. episco. libr. 1. Decretal. titu. 7. ca. uendum ea. quamuis, 3, q. 6. ca. mutationes, 7. q. 1.
t c. 1. eo. tit. de transla. epi.
v Niceph. Calix. lib. 12. c. 10.
x Nicephor. Calix. li. 12. c. 13. Socrat. li. 9. Histo. triparti. c. 13.
y Niceph. Calix. lib. 14. Histor. eccles. c. 39.
z Socrates in historia tripartita libr. 12. c. 8.

44 & chorepiſcopi appellãtur. Ambulatorij etiam apud nos,& vt vocantur portatiui reperiuntur epiſcopi, titularios vocat Synodus Tridentina: ij enim verè epiſcopi aſſecuti ſunt dignitatem & poteſtatem & titulum. Verùm non potiuntur fructibus ſui beneficij vel ſuæ eccleſiæ, epiſcopali ſede ab Agarenis occupata. Ambulatorij & mobiles dicti epiſcopi, quòd veluti à propriis exules, poſſint vbicunque peruenerint conſentiente loci epiſcopo, & eo delegante, munus epiſcopale obire. Poteſt namque quidem epiſcopus in ſua ſede, quæ iuriſdictionis ſunt cuilibet delegare, etiam non epiſcopo,
45 at quæ ordinis ſunt, non poteſt niſi epiſcopo [a]. Quare hic epiſcopus titularius, poterit, vt delegatus ea quæ ordinis ſunt vice epiſcopi in epiſcopatu alieno peragere, veluti clericos ordinare, virgines, aut chriſma conſecrare, & reliqua, quæ miniſterium exigunt conſecrationis perficere. Epiſcopatus iſti titularij retinent prioris ſtatus vmbram, & eos quibus cõ feruntur impellunt quodammodo, ſi zelo Chriſtianæ fidei teneantur, eò vbi ſunt proficiſci, vt experiantur, ſi quid ex grege poſſint vel reſtituere in priſtinã ſalutem, vel ſi qui adhuc inibi ſint, ſi liceat eò proficiſci, in fide conſeruẽt
46 ac nutriant. Et meo iudicio non alia ratione conferri debent iſti epiſcopatus, nec aliis, quàm operariis pro vinea domini mori paratis: Alioquin enim mihi videtur valdè ambitioſus, & iniuriam eccleſiæ Dei irrogare, qui prohibitam μετάβασιν, & tranſitionem in alienos epiſcopatus prætextu ſpecioſi ti-
46 tuli, aucupatur, nullomodo de grege, quem deſiderauit, ſollicitus. Chorepiſcopi, Græcis χωρεπίσκοποι, erant vicarij ab epiſcopis in aliquem locum diœceſos miſſi, vt notat Budęus ex Baſilio [b]. De iſtis Damaſus Pappa tractat [c].
47 Erat illis officium cum epiſcopis commune ferè in omnibus, dempto quòd erigere altaria non poſſent, nec eccleſias conſecrare, nec per impoſitionem manuum fidelibus baptizatis, vel conuerſis hæreticis, paracletum ſpiritum tradere, non chriſma conficere, non baptizatorum frontes chriſmate ſignare, non publicè quemquam pœnitentem in miſſa reconciliare, authore Leone ſum. pontif [d]. De Chorepiſcopis, concilium ſub Carolo Magno Aquiſgrani habitum, Ancyrenſe ſtatuit, ne quicquam facerẽt abſque licentia epiſcopi, in cuius eſſent diœceſi [e]: quod & in concilio Laodicenſi ſtatutum eſt [f]. Meminit & concilium œcumenicum Chalcedonenſe, ne Chorepiſcopi, vel alij epiſcopi eccleſiaſticiue muneris participes, pretio vel nundinatione fiant. Quod Gennadius patriarcha Conſtantinopolitanus rurſum ſynodali conſtitutione firmauit [g]. Is floruit circa annum domi. 470. vt ait
48 Trithemmius [h]. Ante eum tamen inuenio Damaſum Hiſpanum ſum. pont. qui cathedram conſcendit anno domini 368. Chorepiſcopos iam improbaſſe, creſcentibus iam titulis clericorum [i]. decreuitque tamen, ne quid Archidiaconi, quos vocabant Chorepiſcopos, aliquid moliantur contra epiſco-
49 pos [k]. Extat apud Gregorium Nazanzenum iuramentum & votum epiſcopale, quod omni ſpeciei epiſcoporum maiorum & minorum commune eſt, & Chriſtianorum, incipiens.

ὤμοσα τὸν λόγον αὐτὸν, ὃ μοι θεός ἐστι μέγιστος
ἐξ ἀρχῆς ἀρχὴ, πατρὸς ἀπ' ἀθανάτου, &c.

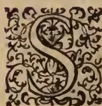
Cuius ſumma eſt, vt iuret ſe fidem rectam ſeruaturum, non deſideraturum ſedem magnam, non quæſiturum opem aliundè, quàm à Deo, humanam. Quod feciſſe ſemiarianos notat Epiphanius, dum ait, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν σαρκὸς δεξιὰν Κωνστάντιον τὸν βασιλέα, καὶ ὑποκρινόμενοι τὴν βασιλέως δεξιάν. Habentes ſecum carnis dexteram Conſtantium imperatorem, & per aſſimulationem præferentes, principis dexteram. Iurat inſuper ſe ſecundis rebus in ſuperbiam non iturum, nec malis ceſſurum, iura inter iudicandum ſeruaturum incorruptè, ſe victurum ſine inuidia, ſine ira, ſine detractione, ſine inertia, ſine odio, ſine vltione propria inimici: quod pauperes vacuos non ſinet abire, quod verbum Dei prædicabit.

a c. penul. de conſecrat. eccleſiar. ap. Gregor.
b Budæus, in Commenta. linguæ Græcæ.
c Damaſ. Pap. in epiſto. 4. in volumine conſiliorum.
d can. quamuis. 68. diſtinct.
e in legib. Franciſcis. c. 19.
f concilio Laodicenſi, ca. 57.
g Lib. 2. Iuris Orientalis, in Gennadij conſtitutione.
h Tritem. de ſcrip. eccleſ.
i can. Chorepiſcopi, 69. diſtin.
k Sigiber. & Iſidorus, in conſil.

De Abbatibus. Cap. 13.

Tota 18. caus. in 2. parte Decreti Gratiani.

1 Abba vox quid; & vnde.
2 Abbatis appellatio quando primùm cœpit.
Hilario Anachoreta primus monachus, eod.
D. Antonius, eod.
3 Abbatis nomen superbè vsurpatum, & reprahensum.
4 Abba nomen dignitatis, & præpositura.
5 Archimandrita quis.
6 Hetæriarcha quis dicatur.
7 Abbatum distinctiones ratione exemptionis regula commenda, & varij ordinis.
8 In abbates qui possunt eligi.
9 Abbatissæ ex quibus eligenda.
10 Abbatissarum qua debeat esse ætas.
11 Ad abbatias rex Galliarum nominat.
12 Abbatis & abbatissa electionis confirmatio ad quos pertineat.
13 Abbates benedici debent intra annum post electionem.
14 Abbatis, & episcopi differentia.
15 Abbates benedicti suos monachos benedicunt, dummodo sint presbyteri.
16 Abbatialis dignitatis ratio, & finis, & potestas, seu iurisdictio.
17 Abbas aut monachus non intersit nuptijs, non suscipiat de baptismo.
18 Abbatissa sola non alloquatur virum, non velet virgines.
19 Abbatissæ qua liceant, & prohibeantur.

VSPICANTVR quidam, Abba vocem, primam esse ex 1
qua prodierit pappa, mutato b. in p. & sublata prima vocali a.
Hebræi vocant patrem אב ab. cui nomini Chaldæi & Syri suo
more addunt in fine א a. vnde factum אבא abba[a]. Titu- 2
lus hic & forma appellationis ex Anachoretis primùm cœpit
frequentari in Christiana relligione. Scribunt namque So-
zomenes[b], D. Hieronymus[c], & alij[d], Hilarionem Anachoretam in saltibus
Thebaidis Syriæ primùm floruisse monachum, à quo plures viuendi formu-
lam accipientes, eremi cultum in cœtum trâstulerunt. Vixit & D. Antonius
in Thebaica regione Aegypti, & inibi condidit monasterium. Hunc innu-
meri posteà secuti sunt, qui suos duces & præpositos nomine patrio abbates
dixerunt. Fuit hoc nomen primùm tributum monachis, & solitariis vene-
rationis causa ab iis, qui se tamquam filios edoceri & haberi nouerant; po- 3
steà tamen in ambitionem apud quosdam degenerauit, vt quondam etiam
fastidita superbia eorum, qui volebant vocari rabi. In quos inuehitur, super-
biam detestatus D. Hieronymus, dum ait[e]: *Cùm autem abba, pater, Hebræo ser-*
mone Syrióque dicatur, & dominus noster in euangelio præcipiat nullum patrem vocan-
dum nisi Deum[f]: *nescio qua licêtia in monasterijs vel vocemus hoc nomine alios, vel vo-*
cari nos acquiescamus. Loquitur enim de iis, qui nulla cura aliorum donati, 4
nullis præpositi se ita nominari desiderant. Trâsiuit nâq; hoc nomẽ in digni-
tatem & præposituram monachorum, quod idcirco ab aliis quàm à præposi-
tis certis vsurpari verè sine stultitia vel gloriola nequit: sollicitudinis potius,
quàm honoris appellatio[g]. Dictus itaque olim abbas prisco nomine Græcis

a D. Marci. 14. ad Roma. 8. ad Gala. 4.
b Sozomen. libr. 5. c. 10.
c D. Hierony. in vita Hilarij.
d Polydor. Virg. libr. 7. cap. 1.
e D. Hierony. in epistolam, 4. ad Galat. cap. 4.
f D. Matthæi, c. 23.
g gloss. in c. tuam, ad verb. non ascêdat, de æta. & qualita.

ἀρχι

ἀρχιμανδρίτης archimandrita [a], quo tempore tyranni persequebantur Christianos, qui metu eorum in syluas & eremum secedebant, & in speluncis quæ μάνδραι dicuntur, se continebant [b]. Quare retento hodiè nomine, ratione solitariæ vitæ, quam eligunt illi quibus præsunt abbates, archimandri
6 tæ dicuntur: item & ἑταιρειάρχαι hetæriarchæ. Siquidē apud Suidam ἑταιρειάρχης
7 dicitur, ὁ τῆς ἑταιρείας ἄρχων, princeps sodalitij. In prouinciali Romano ecclesiarū, traditur monachorū ordines S. Basilij caput vocari archimandritā. Abbatū alij exēpti à potestate episcopi diœceseos, alij ei subditi, alij regulares, & tales omnes esse debent ex regula monasterij, alij commendatitij, qui
8 seculares clerici, in commendam abbatias habentes. Atque abbatum tot varia nomina, quot sunt ordinum quibus præficiuntur nomenclaturæ. Eliguntur iure abbates, vel ordinantur illi tantùm, qui in regula eius asceterij competenter instructi fuerint [c]: quò fit, ne laici huius dignitatis sint capaces, nec seculares clerici aut presbyteri [d]. Cùm alioquin beneficia regularia dentur regularibus, secularia tantùm secularibus [e]: nisi per commendā ex gratia summi pontificis aliter statuatur, vt suo loco dicemus, Deo fauente. Vnius monasterij abbas vnus tantùm eligitur [f], vt statutum est in concilio prouinciali, etiam Epaunesi tempore Gelasij Pappæ, & Sigismundi Regis. Et in concilio Cabillonensi, ne duo vnius monasterij essent abbates [g]. Pos-
9 sunt & eligi in abbatissas monasteriorum vestalium seu virginum sacrarum, fœminæ, & vna ex vestalibus eius ordinis, cuius est abbatia, per alias vestales iure [h]: eáque habebit iurisdictionem in sibi subditos [i], qualem abbas in sua abbatia [k]. Eligitur illa præposita non minor annorum quadraginta [l], & quæ post professionem annos octo laudabiliter vixerit, nec tamen vna duobus monasteriis præficitur: & si ea quæ eligitur aliam habeat abbatiam, tenetur intra sex menses, alteram emancipare & eiurare ex concilio Tridenti-
10 no [m]. In ætate porrò olim variatum est: nam aliquando sexagenaria [n], ali-
11 quando triginta annorum [o], aliquando 25. esse debuit [p]. Iure Gallico vt episcopatus, sic abbatiæ ad nominationem regiam pertinent, eneruata ele-
12 ctionis antiqua formula [q]. Confirmatio electionis abbatum & abbatissarū, si monasteria exempta sint à potestate episcopi diœcesani, à summo pontifice [r]: alioquin monasteria, vt reliquæ ecclesiæ diœceseos iure communi subsunt episcopo, & correctioni & dispositioni eiusdem [s]. Et ipse abbas, si criminis reus inueniatur, ab episcopo deponitur, etiam inuito conuentu [t]. Neque is inconsulto episcopo ecclesiæ suæ res alienat [v]. Et generaliter monasteria omnia subiiciuntur, sicut & eorum ecclesiæ, episcopo in lege iurisdictionali [x], quanquam non subiiciantur legi diœcesanæ in his quæ iure monasterij ex facultatibus & bonis piorum offeruntur [y]. Liquet autem ex iuris pontificij decisionibus, in quibus eximuntur abbates & monasteriorū ecclesiæ, à pontificis diœcesani potestate [z]. Tradunt etiam, ecclesias illo-
13 rum seculares, legi diœcesanæ episcopi subiici [a]. Abbates confirmantur, & benedicuntur post electionem intra ann. [b] loco consecrationis episcopa-
14 lis [c]. Quamuis episcopus, & abbas in hoc differant etiam cum aliis multis, quòd electus & confirmatus in abbatem, antè benedictionem acceptam dicitur abbas [d], & ideò beneficia electi & confirmati in abbatem, post adeptam pacificam possessionem vacant ante benedictionem adeptam [e]. At episcopus ante consecrationem, non vocatur episcopus, sed electus [f]: & potest retinere beneficia priora vsque ad consecrationem, vel donec tempus
15 consecrationi concessum lapsum fuerit [g]. Iure consuetudine cessante & priuilegio, abbates benedici debent ab episcopis proximè superioribus priusquàm illis liceat suos monachos benedicere [h], nisi episcopus ter requisitus, seu interpellatus, recusasset benedicere [i]. Benedicunt autem & illi suos

a l. nos reddentes §. omnes, de Summa trinita.
b
c Ad Hebræos, c. 11. c. officij, tui, c. 38. de electio ap. Gregor. quæ scientia requiratur in abbate tradit gloss. in §. deinde, de elect. in prag. sanctione.
d c. cum ad nostrū, & c. cùm in magistrū, & c. cùm causam, de electio.
e c. cùm de beneficio, de præbend. in Sex.
f can. clericus, 21. quæstio. 1.
g concil. Cabillonēs. cano. 25.
h c. indemnitatibus, de electio. in Sex.
i c. dilecta, de priuileg. ap. Gregor.
k c. 2. de iudic.
l ca. nemo, 78. dist. §. presbyteros, & sequenti de sanctissimis episcop. colla. §. auth. diaconissa, de episcop. & cler. C.
m in concilio Tridētino, sessione 9. in canonibus de regularibus, can. 7.
n can. iuuenculas, 20. quæst. 1.
o c. indemnitatibus, de electio. in Sex.
p c. cum in cunctis §. inferiora, de elect. ap. Gregor.
q titulo de regia ad prælaturas nominatione in concordatis.
r c. cùm monasteriū, cap. 13. de electio. apud Gregor. c. si abbatem. eod. titu. in Sex. c. cùm venerabili de consuetu.
s cano. abbates, 18. q. 2.
t can. abbas, & can. si quis abbas 18. q. 2.
v can. abbatibus. 12. quæstio. 2.
x c. conquerente, & c. dilectus, de offic. ordinar. can. cognouimus, & ca. hoc tātum, can. monasteria, 18. q. 2. can. interdicimus, 16. q. 1.
y ca. cum pro vtilitate, 16. q. 1. can. si ex laicis quispiam, 10. q. 1.
z ca. seruitiū, 18 q. 2.
a 1. can. de his, & ca. antiquos canones, 10. q. 1. can. statuimus, 11. q. 2.
b Clem. 2. §. statuimus, de sta. monachorum.
c cap. 1. de supplen. neglig. præla. nota, in Clemētina 2 de stat. regul.
d dic. c. 1. de supplēd. negl. prælator. c. memínimus, de accusatio.
e c. de multa, de præben.
f c. tua, & c. nostri, de his quæ fiunt à præla. sine consen. c. 1. nisi specialis de autho. & vsu pallij.
g c. cùm in cunctis, de præben. glo. in c. si gratiose, de rescr. in Sex.
h §. censuit, de electio. & reseruatio. in pragma. sanctio.
i cap. 1. de supplen. neg. præla.

monachos,

monachos, si ipsi sacerdotes sint, non aliter, & iuxta sextam synodum [a],
suis monachis primæ tonsuræ & lectoriatus ordines conferunt. Benedicere
tamen publicè populo non possunt, hoc enim illorum excedit potestatem:
De qua, & de cura abbatis videto apud Innocentium 3. [b] Gregorium 9. [c], &
Alexandrum 4. [d] Finis & rationes institutionis huius prælaturæ eiusdem 16
generis, ratione monasteriorum & monachorum erunt, cuius sunt quæ
episcopalis dignitatis erga diœcesim. Habet enim abbas & iurisdictionem
in suos monachos, si adulterium commiserint, si peculiare habuerint, aut
furtum fecerint, vt emendet & puniat, vel episcopo suo vel archidiacono
puniendos deferat; ad hoc enim institutus est, vt sui regularis gregis curam
gerat, vel ipse in monasterium pœnitentiæ peragendæ causa truditur ex sen-
tentia concilij Antisidorensis [e]. Videtur enim qui officium suum conniuet,
& vitia dissimulat, particeps scelerum esse, & nolle in aliis quæ ipse gerit
castigare: cùm tamen abbas exemplar & vitæ probæ monachis esse debeat
omnino à vulgaribus & secularibus, non tantùm vitiis, sed etiam congres-
su alienus. Quamobrem & eodem concilio Antisidorensi vetitum est, ne 17
abbas aut monachus intersit nuptiis [f], ne de baptismo filios suscipiat [g], id
est, ne sit pater spiritualis lustricus. Abbatissæ quoq; cum monialibus regu-
lariter ideo viuere debent, vt placuit Moguntiacæ synodo [h], & ab omni ma-
lo & mali suspicione abesse: & ideo allocuturæ aliquem, comitem vetulam 18
monialem habere debent [i], & solicitudinem vt honestè, & religiosè sibi
commissæ viuant, ei namque velatæ & Deo consecratæ commissæ
sunt. Illa tamen virginem vel viduam velare non potest: quod si fece- 19
rit, excommunicatur, in decretis Euthiciani Pappæ [k]. Quæ possit facere ab-
batissa, & quæ non permittantur, & in quibus minor eius sit potestas, quàm
abbatis, vide tractatum, per glossam, & interpretes, & in textu c. dilecta
filia, c. 12. de maioritate & obedien. apud Gregor.

a c. cùm contingat, c. 21. de æta. & quali. lib. 1. Decretal. titu. 14. can. quoniam videmus, 69. distinctio.
b Inno. 3. in cap. cùm ad monasterium, cap. 5. de stat. monach. libr. 3. Decretal. titu. 35.
c cap. si. de regula. & transeū. ad religio. lib. 3. Decretal. tit. 31.
d c. Abbates, c. 4. de priuil. in Sex. lib. 5. titul. 7.
e can. 23. concil. Antisidor.
f can. 24.
g eod. conc. Antisid. can. 25.
h in Moguntiaco cōcilio. can. 13.
i can. definimus, & can. in decima, 18. q. 2.
k can. statuimus, 20. q. 2. can. prædicandum, 20. q. 1.

De Monachis. Cap. 14.

De stat. Monach. Lib. 3. Decretal tit. 35. Lib. 3. Sex. tit. 16. Lib. 3. Clement. tit. 10. In Decreto Gratiani, per totam causam, 16. 17. 18. 19.
De regul. & transe. ad relig. Lib. 3. Decretal. ti. 31. Lib. 3. Sex. titu. 4. Lib. 3. Clem. tit. 9. Lib. 3. Extra. commu.
De relligios. domib. Lib. 3. Decr. titu. 36. Lib. 3. Sex. titu. 18. Lib. 3. Clem. titu. 11. Lib. 3. Extrau. commu.

1 *Continuatio capitis ad superiora.*
2 *Monachi nomen quid significet.*
3 *Monachi finitio.*
4 *Solitudo per se sine Dei contemplatione ad rabiem ducit, & periculosa. Dæmones in solitudine insidiantes. eod.*
5 *Populus & turba à prudentibus vitari debent.*
6 *Solitudinis non otiosæ præconium, & vtilitates.*
7 *In solitudinem sapientes etiam Ethnici se contulerunt, vt Pythagorei, Plato, Pyrrho, Eleus, Sylla.*
8 *Sacerdotes ethnicorum solitarij.*
9 *Monachorum tria genera in Aegypto.*
10 *Eremitæ qui, & quales.*
11 29. *Testari non possunt monachi regulares, eremitæ possunt.*
12 *Eremitæ qui diu latuerunt inuisi, Accepsemas, Pior, Didymus, Paulus, & 14.*

13 *Si*

13 Simonis de columna eremitæ mirum.
14 D. Antonij austera eremitica vita.
15 Cœnobitarum monachorum institutiones.
Benedictus Nurcinus. eod.
16 Monachi, & fratris quibusdam differentia.
17 Monachi qui fieri possint.
18 Monachus quando possit ab vna in aliam transire regulam.
19 Monachi à quibus recipiantur.
20 Monachi probationis tempus, & professionis solemnitas.
21 Monachi professio expressa & tacita.
22 Monachi ætas quæ esse debet.
23 Monachus fieri non potest demens.
24 Monachos facit paterna deuotio, sed ne infantes indeuotos verendum.
25 Monasticæ professionis vota generalia.
26 Proprietatem rerum eiurant ecclesiasticæ personæ.
27 Paupertatis votum omnium clericorum.
28 Monachi peculium non debent habere.
29 Monachi & clerici maioris ordinis castitatem vouent.
30 Castitatem vouent ecclesiasticæ personæ.
31 Nuptiæ monachorum, aut monacharum professarum nullæ, & detestandæ.
32 Castrati qui, & quando remoueantur à ministerio ecclesiastico.
33 & 36 Fœminæ ne ad claustra monasteriorum monachorum accedant.
34 Monachi non debent habere commatres.
35 Monachi ab instrumentis musicis abstineant.
Ne conuiuijs mulieres in monasterio adhibeant. eod.
36 Obedientiæ leges monasterijs seruandæ.

1 ON potest intercipi ordo, vt post abbates de monachis non dicatur: siquidem personæ istæ relatiuæ sunt: præpositus quippe monachorum, abbas: quamuis & monachis etiam alterius nominis alij præpositi dicantur, vt priores, ministri, vicarij &c. Monachus nomine μοναστὴς est, id est, solitarius, vt
2 μοναστρία, solitaria, μόνος solus, μονὰς vnitas: vnde μοναχὸς, ἐκ τῆς παραγωγῆς, deductione facta ex μόνος & ἑνικὸ, & vt alijs placet, ex μόνος & ἄχος, à tristitia & solitudine, quasi sit solus tristis [a]. Etenim sine solitudine, & qui intra claustra non se continent, monachi non dicuntur, nec viuere vt tales, non secus quàm pisces sine aqua, possunt [b]. Vitare enim debent, vt vita
3 nomini conueniat, hominum frequentiam. Quamobrem, monachus diffinietur, vir solitariam vitam regula quadam sancta definitam secutus, vt Dei obsequio, & rerum diuinarum meditationi liberius inseruiat. Hæc finitio genus continet vitæ solitariæ, sed reliqua differentiã constituunt inter vitam solitariam aliis de causis electam, & monachismum Christianum, qui
4 cum solitudine habet diuinum ministerium, & iucundam in Deo vitam: alioquin enim si ea desit, verendum est, ne in rabiem & desperationem solitudo desiliat. Homo sociale namque animal [d]: & mala facilè persuadet iniucunda & tristis solitudo, nulli negotio virtutis intenta. Ideo enim, inquit Seneca, lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine malè vtatur [e]. Nec vir magnanimus solus potest omnia exequi, sicut non solent planetæ, nisi geminentur, aliquid moliri [f]. Vt & Deus dixit, bonum non esse hominem esse solum [g] & Ecclesiastes, *vt homini soli, qui cum ceciderit, non habet subleuantem* [h]. Et sentiunt Hebræi maximè omnium Dæmones noxios, quos ipsi מזיקין mizekek nominant, tum maximè insidiari, cùm homo solus

a vt in ca. placuit, 16 q. 1.
b dicto. can. placuit.
c ca. si cupis, 16. q. 1.
d Aristoteles, 1. politi. cap. 4.
e Senec. lib. 1. episto. epist. 10.
f Iason de Mayno, in epitalamio Blanchæ Mariæ Augustæ.
g Genes. 2.
h Ecclesiast. cap. 4.

ſolus eſt. Sicq; Rabbi hannina filius Hachinai dicit. *Qui euigilat in nocte, qui-*
que iter facit ſolus, & auertit cor ſuum ad vanitatem, ſeipſum reum facit mortis.
Sícque ſe habent verba Hebraica [a]. הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה
quæ ſic leguntur, hanegor belaielah, vehamehalec bederec הרי זה מתחיב בנפשו
iehidi, vehamiphaneh libo lebatala horei ze mith haieb benapheſco.
Qua ratione etiam ex eremo ſolitarij rectius in monaſteria & cœtus congre-
gati ſunt, legibus viuendi præſcriptis, à prudentioribus, retenta ſancta ſo-
cietate, & ablegata curarum & hominum ſeculo inſeruientium familiari-
tate & frequentia. Nam & turbæ & populi conſortium prudentioribus 5
quibuſcunque vitandum eſt, dum nec inde quippiam commodi haurire,
nec vtilitatem eis conferre poſſunt; vnum exemplum luxuriæ aut auaritiæ
mali multum facit: conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit: vici-
nus diues cupiditatem irritat: malignus comes quamuis candido & ſim-
plici, rubiginem ſuam affricuit. Quid tu accedere his moribus credis, in 6
quos publicè factus eſt impetus? neceſſe eſt, inquit Seneca [b], aut imiteris
eos, aut oderis. Et, vt Menander ait, *ὡς ἡδὺ τῷ μισοῦντι τοὺς φαύλους ἐρημία, quàm*
bona ſolitudo ei, qui malos odit. Hincque prodiit illud Pythagoreum λάθε βιώσας.
Quod etſi non ſemper aut in omnibus non approbarit Plutarchus [c], aliter
tamen placuit Poëtæ qui ait, *Benè vixit qui latuit.* Platonicorum philoſo- 7
phorum conuerſatio in lucis erat, vt Pythagoreorum ſolitudo inſignis [d].
Firmat id Porphyrius, *Sapientes*, inquit, *diligenter olim omnia deuitabant, quæ*
animam corpori affigere poſſent. Sic Pythagorei & ſimiles ſapientes, partim ſe
in ſolitudinem receperunt, partim in lucis templíſque viuebant, vndè pro-
cul turba omnis ſubmoueretur. Plato elegit academiam inhabitandam,
agrum non modò ſolitarium & ab vrbe ſemotum, ſed etiam vt ferunt inſa-
lubrem. Alij verò oculis minimè pepercerunt, quò contemplationem in-
timam, nullis interpellatam & perpetuam conſeruarent [e]. Solitudo ex ſen-
tentia D. Auguſtini menti neceſſaria eſt [f]. Et ad philoſophiam ſecundum D.
Chryſoſtomum [g] neceſſaria. Quia, vt notat Marſilius Ficinus, ſolitudo, phi-
loſophantibus non tam remiſſio mentis, quàm intentio eſſe ſolet [h]. Solént-
que dicere quod Scipio maior vſurpauit [i], *Nunquam minus ſe eſſe otioſos quàm*
cum otioſi, nec minus ſolos, quàm cùm ſoli ſunt. Et prædicant, vt author eſt He-
ſychius [k] Illuſtrius, Pyrronem Eleum Anaxarchi comitem, ſolere ſolitudi-
nes & ſeceſſus captare, raró domeſticis videndum ſe præbendo, idq; feciſ-
ſe ab eo tempore, quo Indum audiuerat Anaxarcho exprobrantem, obii-
cientémque, quòd alium neminem virtutem & bonum doceret, ipſe aulas
regum colens atque frequentans. Sylla, quem ferunt ad omnia fœliciſſimū,
& tantum proſperitatis quantum concupierat adeptum, voluit ex tyranno
ſpontè fieri priuatus: & ob id ad ſolitudinem & agreſtitatem declinauit, pro-
fectus Cumas ad agros proprios, quo in locò maritima ſolitudine oblecta-
tus [l]. Et Plato tradit ſacerdotes antiquorum ſeparatos ab omni turba, vitam 8
egiſſe [m]. Sacerdotes quoque Sicambrorum, qui poſteà dicti Franci, certis
anni temporibus non in vrbibus, ſed in ſolitudine commorabantur, quibus
& cibus parcus ingenij exercitatio ad diſcendum, curſus aſtrorum, carmi-
náque & veterum hiſtorias continua [n]. Refert Philo Iudæus in Aegypto
circum Alexandriā in colle terreno accliui, ſito ad ſtagnum Mariam, ſuo
temporè viſas ſacras ædiculas, quas Samnea vocabant, ſeù monaſteria, vbi
ſolitarij ſanctæ vitæ myſteriis darent operam. Et poſteà permulta de horum
vita recenſet, quæ ſpeciem cœnobitarum deliniant, apud ipſum videnda [o].
Monachorum tria genera fuiſſe in Aegypto ſcribit D. Hieronymus, vnum 9
Cœnobitarum, quod illi *anſes* lingua vulgari & gentili dicunt; communi-
ter viuentium aliud Anachoritarum, ab hominibus longè in deſertum ſece-
dentium, id enim quoque ἀναχώρησις ſignificat. Tertium eorum, quos ipſi ſuo
idiomate *remeboth* dicunt, teterrimum & neglectum, quorum bini, terni,
nec

- a In libro, qui inſcribitur pirke abot. ſeu capitula patru, capit. 3.
- b Seneca. epiſtol. 7. lib. 1. epiſtolarum.
- c Plutarch. libello de eo ſingulari.
- d Cælius Rhodig. li. 25. c. 30.
- e Porphyrius, libr. 1. de abſtinent. animal.
- f D. Auguſt. 17. tracta. expoſit. in euā.
- g D. Chryſoſto. in D. Ioannem home. 41.
- h Marſil. Ficinus lib. 5. epiſtolarū, ep. 9.
- i Cicero, 3. Officio.
- k Heſychius Mileſius, Illuſtrius, libro περὶ σοφῶν.
- l Appianus Alexandrin. lib. 1. bellorū ciuil.
- m Plato in Timæo.
- n Tritemmius lib. 1. Breuiarij annalium hiſtoriæ Francorū in 3. rege.
- o Philo Iudæus, libr. de vita contemplatiua.

10 nec multò plures habitant, arbitrio suo suáque ditione viuentes [a]. Antiquiores sunt institutione eremitæ, qui soli viuũt, horúmq; liberior vita & verè solitaria & singularis [b]: nec legibus cænobitarum tenentur, & propiũ possidere possunt [c]. Si qui tamen ex cænobitis regularibus professis regulam aliquam in eremum secedant, arctioris ordinis & vitæ erunt: retinent enim primam professionem, cui vltra addunt professionem eremiticam, dum ta-
11 men eam amplectantur ex consensu suorum prælatorum, qui eam concedere possunt [d]. Sic eremitæ simplices testari possunt, isti cœnobitæ, & qui ex
12 cœnobitis fiunt eremitæ, non possunt [e]. Proprium eremitæ est latere, ab omniue conspectu procul abesse, vt ferunt Accepsemam in solitudine Cyri vrbis, in conclaui per annos 60. abditum latuisse [f]: vt & Pior in eremo Scytica Aegypti, post annos quinquaginta vix aspici se à sorore idque parumper
13 passus est [g]. Et Dydimus cum nonaginta, annos vixisset, nulli hominum ad mortem vsque se coniunxit [h]. Simeon dictus de Columna, in columnis minoribus septem annis, in maiori quadraginta cubitorum vitam egit triginta annis, atque cùm septum circumcirca fieri mandasset, ferream cathenam viginti cubitorum comparauit, cuius initium quidem cuidam petræ maximæ appendit, alterum autem dextro pedi adaptauit, vt nec si vellet,
14 abiret extra hos limites [i]. D. Antonius sumebat panem, salem, & paululum aquæ, panem per tectum immissum bis in anno, neque ab eo quidem qui immittebat vel alio vnquam visus, aut vllum cum eo aut alio aliquo colloquiũ miscens: erátq; omnis ad ipsum aditus lapidibus obstructus, eamque viuendi rationẽ, per totos viginti annos tenuit, vt est author Athanasius [k]. Vt & ex D. Hieronymo didicimus, Paulum alium, eremum 16. ætatis suæ anno petentem imperante Decio, in ea totam vitam traduxisse, à nemine interim, nisi à D. Antonio, idque sub mortem ipsius vnquam conspectum [l]. Constantinopolitana 6. synodo cautum est, canone 42. quoque, vt eremitæ qui in vrbibus vagantur inter viros & mulieres, vel habitum monachorum cæterorum
15 rum sumant, vel vrbe secedant. Cœnobitarum collegia ex dispersis solitariis instituit Benedictus Nurcinus in Vmbria Italiæ regione natus, quando ipse ex eremo in Cassinum venit montem, iuxta Sublatum, Latinorum oppidum. Anteà illi alibi erant, vt diximus, congregati per cœtus solitarij, quibus leges descripsit & descriptas ab aliis auxit Basilius Magnus Cæsareæ Capedocum præsul, qui floruit circa annum domini 383. Alias constituit D. Augustinus. Sicque tribus formulis viuendi præscriptis cœnobitis, à DD. Basilio, Augustino, & Benedicto, propagatæ sunt sacræ plures familiæ & sodalitia [m]: quæ superfluum est enumerare, quòd & nota sint, & ea iam cumulatè tractauerit [n] Polydorus Virgilius, apud quem etiam legito de canonicis regularibus, carthasianis, hieronymianis, carmelitis præmonstratensibus, crucigeris, & aliorum mendicantium, alteriusque ordinis familiis [o]. De quibus etiam fusius Bartholomæus Chassaneus [p].
16 Sunt quidam tamen qui monachi nomine vocari diffugiunt, quamuis ex institutione monachorum sint, & regulam professi sint, frenum sibi laxantes, & fratres se dicunt, inter fratres, & monachos constituentes discrimen, & diuersa esse monasteria fratrum & collegiorum & monacho-
17 rum putant [q]. Monachi fieri possunt seculares & clerici, etiam inuito episcopo, eo tamen prius consulto, si ecclesias illius teneant [r]. Aliquando tamen in Gallia non licuit inter Francos libero homini se dedicare monasterio, nisi consulto principe. Nam aliqui in monasterium transibant, non studio pietatis, sed vt pericula bellorum & ciuilium munerum functiones euitarent: aliqui, quòd opibus pollerent à callidis monachis circumueniebantur, illos veluti pisces in nassam pellicientibus: proinde legitimis quoque testibus opus erat, si quis aliquid ecclesiæ donare vo-
18 luisset [s]. Hodiè etiam iure pontificio ab vno in alium non licet diuersum [t]

Aa transire

a D. Hieronymus in regula monachor. Franciscus Syluius in Commentar. ad Gryphum Auson. j.
b can. qui verè, 16. quæst. 1.
c dicto can. qui verè, & can. perlatum §. econtrà, 19. q. 3.
d c. cùm ex eo, de excess. prælat. in Sex.
e cap. perlatum, 19. quæst. 3.
f Theodoretus, libr. 4. c. 38.
g Sozomenus, lib. 6. cap. 29.
h Socrates, lib. 4. Ecclesiastic. hist. c. 23.
i Theodoretus, in sacra historia.
k D. Athanasius, in vita D. Antonij.
l D. Hieronymus, in vita Pauli eremitæ
m can. perniciosam, 18 q. 2.
n Polydor. Virg. libr. 7. de Inuentor. rer. 2. c. 3.
o vide & Polydor. Virg. lib. 7. capit. 4.
p Bartholomæus Chassaneus, in catalog. Gloriæ mundi, 4. parte, consecratione 51. & sequentibus plurib.
q notant neoterici interp. in c. causam quæ de iudic. ap. Gregor. gloss. in regul. 8. cancellariæ Innocentii 8.
r can. 1. & 2. 19. q. 1. can. 1. & 2. 19. q. 2.
s Beatus Rhenanus, libr. 2. rer. Germanicarum.
t can. nullus abbas, 19. q. 3. can. sanctorum, 70. distin. can. clericos, 71. distin.

transire ordinem, nisi in arctiorem regulam, & licentia petatur ab eius ordinis quem relinquit prælato [a]. Qui coniugati sunt non possunt monasterio se dedicare, nisi vterque coniugum monasterium ingrediatur, vel castitatem perpetuam iuret se seruaturum, altero ingrediente [b]: aut ingrediantur ante matrimonium consumatum [c]. Fiunt & admittuntur monachi à præpositis 19
monasteriorum, & monachorum vt plerumque assensu & consilio, probatio- 20
ne prius facta, num & ipse qui monachus fieri desiderat, iugum possit ferre monasterij & regulæ: & num etiã monasterio is idoneus videatur, subsecuta professione, quæ fit solemniter testatione facta, & publicè se velle votum & regulam eius ordinis & religionis sequi, scriptura interueniente, & à profitente subscripta [d], cum habitus mutatione [e] quæ sola non facit monachum sine professione [f]: vt nec illa professio facta ante annum probationis ad minus obligat, siue de fœmina siue de masculo agatur [g]. Et interdum, in clerico incognito biennium, interdum triennium exigitur, probationis facien-
dæ causa [h]. Ignorandum tamen non est professionem & expressam, & taci- 21
tam esse, de quibus videndus Angelus Clauasius [i]: in vtraque ætas legitima 22
interuenire debet, in masculis secundum ius pontificium, 14. annorum, in fœminis 12 [k]. hodiè porrò in masculis Gallica iura 25. annos, in fœminis 20. desiderant [l]. Tridentina synodus iuri consentit antiquo [m]. Vtroque iure tamẽ in insulis desertis, vbi austerior ducitur vita, prohibitum in monasterio
suscipere pueros ante octodicim annos [n]. Neque etiam licet dementes 23
admittere in religiosos, nec admissi pro monachis habentur, nisi sanæ mentis facti comprobarint religionis professionem [o]. Licuit & parentibus, filios
in infantia constitutos monasterio dedicare. Placuit & paternam deuotio- 24
nem monachum facere, vt non possit posteà pubes factus ad seculum redire vel nubere [p], exemplo Samuelis [q]. Desiderarem tamẽ ego, vt in istis oblatis, quemadmodum in Samuele, esset & illorum spontanea perseuerẽtia: verendũ enim est, ne aliquando, paterna deuotio irreligiosos constituat. Monachi 25
omnes in professionis formula quædam cum aliis monachis vota generalia emittunt, & quædã religionis, cui se mancipant specialia. Generalia illa tria, proprietatis abalienatio, castitas, & obedientia superiorũ: particularia alia ex regulis ordinis iurantur. Generalia sunt etiam cõmunia personis aliis ecclesiasticis, non monachis, si imitentur apostolos dicẽtes Deo, *ecce nos reliquimus*
omnia [r]. Consistit enim vitæ perfectio in contemptu rerum seculi, & in dis- 26
pensatione propriorum in pauperes, iuxta illud dominicum præceptum, *si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, da pauperibus, & sequere me* [s]. Quod & secuti sunt omnes cuiusque gradus etiam non ecclesiasticæ personæ, Christiani [t], contenti alimentis, & quibus tegerentur ex dogmate D. Pauli [v].
Contemnentes diuitias, quæ pungunt & suffocant verbum Dei [x]. Quod & 27
ethnicorum plerique sapientiores fecerunt. Et clerici quidem omnes ex lege suæ professionis paupertatem & votum paupertatis amplectuntur, vtpote quibus omnia vilescere debent, vt stercora [y]: expresè autem regulares omnes & monachi renuntiant rerum proprietati [z]. Et quamuis in communi quædam possideant, tamen propria singuli non habent, neque etiam quidam illorum in communi, vt qui ex legibus viuunt sancti
Francisci [a]. Concilio Lateranensi cautum est, ne monachis peculium 28
concedatur habendi facultas [b]. Et alibi Alexandex 3. Cistersiensis odinis monachis inhibuit, ne, contra institutionem patriam ordinisque regulam habeant villas, ecclesias, altaria, officia iudicum secularium [c]. Cautum itaque, vt monachus qui conuictus fuerit proprietatem habere rerum, cùm moritur, nec voluerit quod ante regulam clàm habuerit eiurare, sepultura Christiana priuetur, & sepeliatur in sterquilinio [d]. Symbolum eius est quia tondentur monachi, vt omnia externa se eiurasse protestentur, vt dicemus

a c. licet, de regular. & transeun. ad relig. ca. monachum, 20. q. 4.
b cap. quidam, & cap. cũ sis, c. vxoratus, c. placet, c. veniẽs & sequẽti, de cõuers. coniug. 2. 33. q. 5. & ca. sunt qui. cum 2. seq. 27. q. 5.
c c. 2. & c. ex publico, de conuers. coniug. c. commissum, de sponsal. l. Deo nobis de episco. & cler. C.
d can. vltimo, 20. q. 1. can. omnes, 19. quæst. 3.
e can. in multis, 16. quæst. 1.
f c. 3. de regular. ap. Grego. c. porrectũ nobis, eod. titul.
g c. ad apostolicam, 16. de regularib. apud Gregor. c. cõsulti, 20. eod. titul. can. Gonzalens, 17. quæst. 2. can. monasterijs, 19. q. 3. can. puella, 20 q. 2.
h Dict. can. monasterijs, & ca. si quis incognitis, 17 q. 2. in synodo. 6. Constantinopolita. can. 41.
i Angel. Clauas. in summa, in verbo professio, & in verbo, nouitius, nume ro. 12 & c. 4 de regularib⁹, per susceptionẽ habit⁹ professorum in c. super eod. titul. c. ex parte & c. statuim⁹; eod.
k c. 1. de regular. In Sex. cum simllib. c. 3. & c. ad nostram, eod. titu. apud Gregor.
l in constitutionibus Gallicis habitis Aurelię, in comitijs, articu o, 19.
m in Tridẽtina Synodo sessione, 9. in canonib regularium, cano. 15. 16. 17.
n can. quia autem in insulis, 20 q. 1. cap. quia in insulis, c 6. de regular. & trãseunt. &c.
o c. sicut tenor, c. 15. de regular. ca. Gonsaldus, 17. q 2.
p can. addidistis, can. monachum. ca. quicunque 20. q 1.
q 1. Reg. 1.
r D. Matthæi, 19. D. Marci, c. 10.
s dict c. D. Matthæi, 19. & D. Mar. 10. & diui Lucæ, cap. 18.
t Actuum, 5.
v 1. ad Timoth. 6.
x D. Matthæi, c. 14. & D. Marci, 4. & D. Lucæ, 8.
y D. Paul. ad Philippen. 3.
z cap. 2. & c. cùm ad monasterium, de sta. monach.
a Clem. exiui de Paradiso, de verbo. signific. ap. Clement.

b capit. 2. de stat. monach. c capit. 3. eod. titul. de sta. monach. d capit. super quodam, & capit. cùm ad monasterium de sta. monach.

in

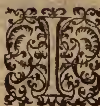
29 in tonsura & in sacris ordinibus. Quare nec testamentum facere queunt, vtpote nihil habentes post ingressum monasterij, cui vnâ cum propria persona omnia, quæ habent, consecrant[a]: nisi liberos habeant, quibus post ingressum religionis legitimam distribuere licet, reliquis bonis monaste-
30 rio quæsitis[b]. Castitatem vouent non solùm monachi, sed aliorum maiorum ordinum clerici, subdiaconi, diaconi, & presbyteri, virgines vestales, episcopi, quibus omnibus interdicuntur concubinæ & nuptiæ[c].
31 Et D. Chrisostomus arbitratur, monachorum qui castitatem professi sunt nuptias peiores esse adulterio, & separari & eos monasterio recludendos[d]. Vt & de monialibus professis cautum est[e]: vt nuptiæ illarum potiùs incestus sint[f], & qui cum illis rem habent seu commiscent incestum, ipso
32 iure sunt excommunicati[g]. Sunt enim istæ personæ ex numero eorum, qui se castrauerunt propter verbum Dei, vt ait sacra scriptura[h], idest, se sponte à venereis abdicarunt, constituentes in corde suo, suam virginem conseruare castam. Non enim locus ille de castratione membrorum genitalium corporali intelligi debet. Etenim qui eam abscissionem in se molliti sunt spontè, ab altaris ministerio sacrísque repelluntur ordinibus: nisi ægritudo coëgerit exscindendi, vel iis inuitis ab hostibus, vel in cunis
33 contigerit castratio[i]. Iure etiam cautum est, vt omnis suspitio mali arceatur ne mulieres quacunque ex causa ad monasteriorum claustra acce-
34 dant[k], néue monachi commatres sibi faciant[l]. Apud Ruthenos seu Mos-
35 couitas, ex laudabili instituto, monachi viuentes sub archimandrita abbate, vel prioribus, quos vocant igumenos, si cythara, aut alio musices instrumento vtantur, grauissimè puniuntur. Lexque Ioannis Motropolitæ Moscouiæ[m], *in monasterio conuiuia aduocando mulieres ne habeantur*. Atque in Russiæ ducatu Moscorum, monasterium est in Solomulki insula Septentionem versus, inter Duuillam & Corelam prouincias, in quod mulierem aut virginem ingredi magnum piaculum est: sicut & chartusiis impium. Obedientiæ leges in monasteriis præcipuæ habentur[n], quòd si monachi nolint obedire, excommunicari possunt à priori vel abbate[o]. Leges propriæ in regulis seu constitutionibus ordinis conscriptæ à monachis seruari etiam debent[p], & leges monasticæ communes quarum aliquas proferemus quæ in corpore iuris pontificij, & apud patres reperiuntur.

a can. quia ingredientibus, & can. perlatum, 19. q. 3. authē. ingressi, de sacrosan. eccles. C.
b can. si qua mulier, 19. q. 3. authent. si qua de episcop. & cler. C.
c can. penul. & alijs cc. 27. distin. l. eum qui, & authen. multo magis, & authē. episcopo, de episco. & cleric. §. sed & si quis, de nup. in authen. coll. 4. facit tota 28. dist. in Decreto Gratiani, & can. interdixit, & cano. hospitiolum, 32. distin. ca. quorundam, 34. distin.
d D. Chrysosto. homilia 21. ad Theodorem monachi
e can. & quis, & can. vt lex, 27. q. 1.
f can. fin. 27. distinc.
g ca. impudicas, & ca. si qua virgo, 27. q. 1.
h D. Matthæi, c. 19.
i c. ex parte, & c. significauit, de corpore vitiatis nō ordina. ca. si quis per ægritudinem, 55. distinct.
k can. peruenit, 18. quæst. 2.
l dicto c. peruenit.
m Sigismundus Liber Baro in Chorographia Moscouiæ.
n c. cùm ad monasterium §. abbas, de sta. monach. can. quid culpatur, 23. q. 1.
o c. cùm in ecclesijs, c. 10. de maiori. & obedien.
p can. recolentes, de stat. monach.

De legibus quibusdam monasticis. Caput 15.

1 *Monachi lineis indusiis non vtantur.*
Monachorum vestitus qualis.
2 *Silentium monachis vbi indictum.*
3 *Monachi claustrum ne exeant, ne vagentur.*
4 *Monasteria olim extra vrbes ædificata.*
5 *Monachis militare iussit Valens.*
6 *Monachi solitaria quæ vita.*
Monachis prohibitum alios quàm fratres sepelire, nec alijs pœnitentiam dare, non prædicare, docere &c. eod.

7 Monachi curiones fieri possunt.
8 Carne abstinere iussum omnibus semper, & quare. Item 9. & seq. & 12.
9 Carnes animalium à dæmone creatas vitandas dixit Manichæus & Priscillianus. Carnes vllo modo gustare recusans excommunicatur.
10 De carnibus non edendis error Pythagoreorum, ob animas in animalia transfusas.
11 Carnium non edendarum rationes.
12 A carnibus qui ethnici abstineant.
13 Otiosi ne sint monachi.
14 Monasticæ leges apud quos authores tractantur.
16 De monasteriorum reformatione, & consiliis seu capitulis eorum visitatores, eod.
17 Monasteriorum reformatio ex quibus personis fieri debet.
18 Monasteria episcopo subiecta, nisi exempta.
19 Monachi quando corrigi ab abbate, vel episcopo possunt.
20 Monachus in diuersis monasteriis locum seu monachatum habere nequit.
21 Monachi & monachæ habitum propriæ religionis semper deferant.

NTER leges, quæ monasteriis & regularibus ferè omnibus 1
cõmunes sunt, illa est de formula viuendi, ne lineis indusiis vtantur [a], vestitu decenti vtantur, qui qualis sit docebit D Augustinus [b], D. Ambrosius [c], Gregorius Nazianzenus [d], Hieronymus [e], Chrisostomus [f], Athanasius [g]. Alia in ora- 2
torio refectorio, dormitorio, continuum silentium obseruent, in claustro quoque horis certis [h]. 3. Monachi in claustro se contineant, ne 3
vagentur, & si absint annuatim, requirantur, & vt fugitiui in monasterium retrudantur [i]. Cænobitarum angelorum vitæ similem esse conuersationem dixit Theodoretus, si à negotiis secularibus abstinieant, quòd omissis curis seculi Deo administrant [k]. Idcirco solebant ex prima institutione 4
cœnobitæ seorsum ab aliis hominibus habitare, & seorsum monasteria ædificari iussum [l]. Et Theophilus imperator orientis Michaelis filius, edixerat, ne monachis vrbem intrare liceret, iusserátque eos omnimodo arceri [m]. Idipsum & in Chalcedonensi concilio statutum [n]. Néue se negotiis secularibus immiscerent [o]. Cui constitutioni vim aliquando intulit Valens 5
orientis Cæsar, hæreticus Arrianus, legem statuens, vt monachi militaret: & si nollent per tribunos impunè occiderentur [p]. Monuit autem synodus 6
Nicena, vt cõuersatio & vita monachorum, secundum etymon nominis, ab omnibus discrepet. Monachus degat singularis, non impartiat pœnitentiam, vel sepulturam nisi confratribus [q]. Se & mundum lugeat, nec docentis puret se habere officium [r], non det publicas, sine episcopi consensu pœnitentias, non possit infirmos visitare, vel vngere, missas publicas cantare, chrisma oleúmque consecrationis altari um facere, potissimùm si sit ordinis sancti Benedicti: nam eius ordinis monachus, non potest vicos aut ciuitates peragrare, nec prædicare, nisi intra claustrum, vt quando quis in fratrem recipitur & fit Monachus [s]. Nec craustralis monachus populum seu plebem regere: & ideo in ecclesiis monasteriorum quæ plebem habent & parœchos, præfici oportet seculares clericos [t]. Nec monachus in prioratu solus potest cum populo remanere sine expressa concilij Lateranensis derogatione, sed renouantur ad claustrum [v]. Ad curiones ecclesiarum propriè pertinet officium prædicandi, & exhibitio sacramentorum, non ad monachos, nisi ad hoc munus dispensentur legitimè [x], vel illud exequantur concessa licentia per curiones proprios [y]. Quia & aliquando ex

a c. cùm ad monasterium, de stat. monach.
b D. August. epistol. 199.
c D. Ambros. de institutione virginis, & epistol. 36. & 1. de virginitate.
d Gregor. Nazian. in exercitatione ad virgines.
e D. Hierony. in Hilario.
f D. Chrysostomus, homilia 69. in 21. Matthæi.
g D. Athanas. de virginitate.
h d. cap. cùm ad monasterium.
i c. ne religiosi, c. 24. de regularib.
k Theodoretus, libr. 3. de curatio. Græcorum affectio.
l can. Luminoso, 18. q. 2.
m libr. 1. Iuris Orientalis in constitutio 2. Theophili, titulo περὶ ἀπελάσεως τῶν μοναχῶν, 1. de expulsione monachor.
n can. quidam monachi, 16. q. 1.
o rub. ne. cler. vel monach. seculari. negot. se immisc.
p Eutropius scholiastes Niceph. Calixti, in lib. 9. c. 16.
q can. placuit, in 1. & 2. 16. q. 1. can. si cupis, eo.
r can. monachus nõ docentis, 16. q. 1.
s can. interdicimus, ca. peruenit, can. iusta, 16. q. 1.
t c. 2. de capellis monachor. c. monachi, de statu monacho.
v c. si. §. percipimus, de sta. monachor. can. peruenit, 18. quæst. 2.
x can. adijcimus, 10. q. 1.
y gloss. in dicto can. adijcimus, & ca. sic eius, 16. q. 1.

ex monachis, si idonei sint, curiones fieri posse placuerit [a]. Ecclesiæ
quippe necessitas hoc suadet & exposcit & iubet, idoneos ad eius curam
promoueri potiùs, quàm in eremo recludi. Sic & illi antiqui prophetæ prin-
cipes eremitarum Elias, Elisæus, D. Ioannes, D. Antonius, & Aphraates,
prodierunt ex speluncis & nemoribus vastisque desertis, vt dum opus fuit,
verbum & legem Dei disseminarent, & hæreticos retunderent [b]. Et ere-
mum aliquando deserendam docuit suo facto & exemplo D. Hieronymus,
& literis quoque consignauit [c]. Præclara sunt quæ Aphraates monachus
8 respondit Valenti Cæsari Arriano, exprobranti, quòd claustra desereret, quæ
videto apud Theodericum [d]. Quarta lex monastica, ne in refectorio seu
cænaculo communi vllus monachorum carne vescatur [e], nec in nosoco-
meio seu valetudinario, vocant infirmariam, nisi suadente & deposcente
9 morbo [f]. Non quòd carnes, veluti creatura immunda, detestabiles sint,
& quòd ab illis tanquam à Dæmone creatis, abstinendum sit, hæc enim
est Manichæorum & Priscilianistarum damnata hæresis [g]. Sed quia absti-
nentia ab vsu & escis carnium vtilis idoneáque visa fuerit monasticæ vitæ.
Quare in concilio Braccharensi statutum, vt quicumque in clero cibo car-
nium non vtuntur, ad tollendam superstitionem Priscilianæ hæresεos,
vel olera cocta saltem cum carnibus prægustare cogantur. Quòd si negle-
xerint, pro suspicione istius hæresis, excommunicentur, & ab officio remo-
10 ueantur [h]. Error enim sententiæ de animalibus ille, alienus esse debet
ab omni Christiano: vt alius Pythagoreorum, qui abstinebant ab esu car-
nium & animalium, quòd arbitrarentur animas hominum in corpora
11 animalium transire [i]. Porphyrius autem rationem abstinentiæ animalium
ab istis diuersam tradit instituto conuenientem. *Abstinere*, inquit [k], *ab
animalibus præcipimus, non tamen omnibus, sed omni duntaxat diuina contem-
platuro, qui sanè animaduertit huius habitaculi veneficia quod inhabitamus: Deus
est simplicissimus, & qui eum est contemplaturus, &c. et eå contemplatione vniri desi-
derat, non tantùm verbo, sed bonis operibus sibi puritatem conciliare debeat, sen-
súsque emundare. Item victus tenuitas ad conseruandam sanitatem pertinet,
nec philosophaturus Milonis athletæ eget robore, nec proinde eius copioso bruto ali-
12 mento.* Atque idem author refert [l], Dicæarchum scripsisse, antiquos Græ-
cos tanquam proximè Deo genitos, optimos fuisse natura, ac vitam opti-
mam peregisse, eos autem ab animalibus abstinuisse. Annotat quoque ex
Aegyptiorum sapientibus, plerosque abstinuisse ab animalibus, teste
Cheremone, item Essæos sapientes Iudæorum & Indorum Bragmanas,
Samneos, Gymnosophistas. Scribit idipsum de philosophis Indiæ, qui
habitabant circa montes Hyperboreos Strabo [m]. Pomponius Mela quo-
que notat [n], Athlantes in Cyrenaica regione, non vesci animalibus.
Sicuti nec ante diluuium vsus erat hominibus carnium animalium, qui
13 concessus est desiccato orbe [o]. Itaque mirum videri non debet, si hæc
carnium abstinentia imposita fuerit solitariis, qui pœnitendi vitam
sibi delegerunt, quique & maiorem & sanctiorem profitentur philo-
sophiam, quàm ethnici. Multò magis etiam abstinere debebunt ab
ebrietate, & crapula: luxuriosa enim res est vinum, & contumeliosa
ebrietas. Et omnis quicum huiusmodi hominibus miscebitur, non erit sa-
piens [p]. Sicque bonũ esse nõ bibere vinum, & nõ comedere carnes scribit D.
Paulus [q]. Et à lautis conuiuiis pellendi sunt clerici, vt docet ex Michea D.
Hieronymus [r]. Sanctimonia à mortalibus abstinens æternam continet vi-
tam, & corpus pinguefactum animam cogit esurire à felici vita cadentem,
augétque mortale [s]. Et exhalatio, quæ ex carnibus comestis ascendit, cùm
sit crassior & turbidior, effundit animæ tenebras. Et author Clemens Ale-
xandrinus [t], Matthæum apostolum seminibus, baccis, & oleribus, absque

a ca in parœchia, 16. quæst. 1.
b Athanasius, in vita D. Antonij, Theodoretus, libr. 8. Ecclesiasticæ. Tripartit. histor. c. 4.
c D. Hierony. ad Rusticum scribens.
d Theoderic. libr. 8. historię Tripartitę, cap. 4.
e dict. c. cùm ad monasteriũ, §. in refectorio, de sta. monach.
f can. Carnem, de cõsecrat. distinct. 5.
g D. Augustinus, de hæresib. ad Quoduultdeum.
h concilio Bracchar. 1. can. 32.
i vide Lucian. in Gallo, & Porphyrius, libr. 4. de abstinetia animal. Ouid. li. 15. Metamorph.
k Porphyrius, libr. 4. de abstinent. animal.
l Porphyr. 4. de abstinent. animal.
m Strabo, lib. 15. Geograph.
n Pomponius Mela, lib. 1. de sit. orbis.
o Geneseos, c. 9.
p Prouerbiorum, c. 20. can. luxuriosa, 35. distinct.
q ad Roma. cap. 14. can. ab exordio, 35. distinct.
r can. ecclesiæ presbyteri, & seq. 35. distinct. Micheæ, cap. 3.
s Porphyrius, 4. de abstinentia animal.
t Clemens Alexandrinus, lib. 2. Pedagogiæ.

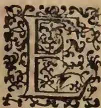
carnibus vſum, Diuum autem Ioannem, vlterius continentiam exten-
dendo, locuſtas & mel agreſte comediſſe [a]. Mandatur quintò ſolitariis, ne 14
ſint otioſi, & ſemper lectioni, vel orationi vel aliquo honeſto corporali exer-
citio intendant animū [b]. Sunt & aliæ leges de monaſticæ vitæ formatione, 15
quas videto apud D. Baſilium, toto ſermone aſcetico, D. Dionyſi. De eccle-
ſiaſtica Hierarchia, c. 6. Nicephorum Caliſtum, lib. 9. c. 14. & 16. Sozome-
nem, lib. 1. Hiſtoriæ Tripartitæ, c. 11. In c. 1. de ſtatu monachor. apud Cle-
mentem, c. cùm ad monaſterium, c. in ſingulis, eo. tit. apud Gregor. Pro 16
legibus iſtis conſeruandis, & ad reformandos mores corruptos, placuit licere
capitula generalia inter abbates & priores eiuſdem ordinis congregare ſin-
gulis trienniis: cura quoque commiſſa epiſcopis reformandi monaſteria ſibi
ſubiecta [c]. Vbi enim gubernaculum diſciplinæ contemnitur, reſtat vt
religio naufragetur [d]. Proinde in capitulo ſeu ſynodo hoc illorum gene-
rali, creantur viſitatores [e]. Cæterùm reformatio monaſteriorum, & ſub- 17
rogatio in locum eorum, qui eo titulo indigni ſunt, fieri debet ex perſo-
nis regularibus. Quòd ſi regulares defuerint, in eorum locum poterunt cle-
rici ſeculares ordinari [f], ſeruato ordine, vt primùm in reformando monaſte-
rio informi eius ordinis ex aliis dominibus ſufficiantur benè ordinati [g]: et
iis deficientibus, ad ſeculares clericos perueniatur. Quemadmodum &
contrà de ſeculari eccleſia fieri poteſt monaſterium [h]. Voluit & Alexan-
der 3. ſummi pontifi. quando monachi ſeculariter viuunt, in monaſterio,
& alios ſuo malo corrumpunt exemplo, primùm ab epiſcopo ſuo compelli
ſeruare regulam, religionis appellatione remota. Et ſi non poſſit ex pro-
prio ordine numerum eiectorum ſupplere, poſſe alterius ordinis ſedes im-
plere, vt impij, eorum laboribus à bonis editis, tandem rubore perfuſi, ad
regulæ propriæ obſeruantiam reuertantur reſipiſcentes [i]. Epiſcopo mo- 18
naſteria omnia iure communi ſubiecta ſunt [k], niſi ſpeciali priuilegio ſe
eximi inde doceant [l]. Et proinde monachi delinquentes ſubiciuntur cor- 19
rectioni abbatis, ſi de denuntiatione vel inquiſitione agatur: ſi autem de
criminibus monachi per viam accuſationis contentioſæ agatur, munus
erit epiſcopale, aut eius vicarij in iuriſdictione ſeu officialis, adhibito tem-
peramento & diſtinctione, de qua diſputat Guido Papæus [m]. Ad reforma- 20
tionis curam pertinebit etiam proſpicere, ne monachi in diuerſis monaſte-
riis locū ſeu monachatum habere præſumant [n], vt neque abbas diſpenſare
in eo poſſit etiam cum conſenſu aliorum religioſorum ſeu fratrum [o]: quia
monachatus illi inter beneficia quodammodo annumerantur, beneficia
autem plura non licet habere ſimul iure communi [p]. Similiter & proſpi- 21
ciendum, vt monachi & monachæ ſeu moniales, habitum propriæ profeſſæ
religionis ſemper & vbique deferant [q].

a Mat. 3. Marc. 1. Luc. 40.
b can. nunquam, de conſecrat. diſtin. 5.
c cap. in ſingulis c. 7. de ſta. mona.
d c. attendentes, de ſtat. monach. apud Clementem. can. Salomon, & can. ſeq. 45. diſtinct.
e cap. ea quæ, de ſtat. monachor.
f c. inter quatuor, §. fin. de relig. dom. can. quæ ſemel, 19. q. 3.
g capit. relatum, ne cleri. vel monach.
h c. ad audientiam, de eccleſ. ædifican.
i dicto c. relatum.
k c. de Xenodochijs, & cap. pen. de religioſ. dom. ca. monaſteria, 18. q. 2. can. ſi quis epiſcopus, 16. quæſt. 2.
l dict. c. penul. de religio. domi. & can. abbatibus, 18. q. 2. c. cùm non liceat, de præſcriptio.
m Guido Papæus, deciſione 559.
n c. fin. §. fin. de religioſ. dom.
o cap. conſtitutus, de elect.
p c. de multa, de præbend. cum ſimil.
q ca. ſanctimoniales, 23. diſtinct. can. viduas, 20. q. 1.

Propter quid, & quare monaſteria, & vita monaſtica. Cap. 16.

1 *Monaſteria nata ab eremitica vita, metu tyrannorum, & contemptu ſeculi.*
2 *Monachorum veſtitus, eſt veſtitus pœnitentium.*
3 *Monaſteria inſtituta ſtudendi & prædicandi gratia.*
4 *Monachorum vita ſtudijs literarum ſacrarum, & orationibus conſtat.*

EX

1 X superioribus rectè colligi potest, vitam monasticam pri-
ma institutione eremitica introductam, temporibus quibus
maximè vrgebat tyrannorum odium Christianos, vt Deo
obsequia & cultus liberius exhiberetur: adfuit & vnâ pœni-
2 tendi causa, contemptis istius miseri seculi curis. Atque ve-
stitus monachalis eius symbolum exhibet. Nam ea quæ pœ-
nitentibus dantur,à bonis illis primis patribus,qui viam aliis strauerunt &
demonstrarunt,vsurpata sunt: nempe cilicium, quod imponitur à sacerdo-
te mutata veste,& tonsis vel rasis capillis [a], & saccus, & cinis [b]. Arbitror
enim cucullam & vestitum veri monachi olim fuisse saccum capiti indu-
ctum,& ex latere brachiorum educendorum causa perforatum, reliquo pro
amictu circa corpus rudi cingulo cincto, vel pannum alium vilem: non au-
tem eius generis, quo hodiè quidam vtuntur delicato, cum cuculla & ve-
ste serica dispunctione in morem mollium laicorum exornata, quod certè
bonis stomachum meritò mouet, & malis calumniandi fidem catholicam,
& institutum viuendi monachorum priorum præbet. Sic enim mutata for-
ma est prisca, vt hodiè in aliquibus monasteriis nihil minus, quàm mona-
stica vita inueniatur: & cùm olim pœnitendi causa essent refugia, hodiè
otiosè viuendi videantur receptacula. Sed hæc desiderant pij emendari, &
3 nitori pristino restitui,& summoueri scandala & causas maledicendi. Fue-
runt quoque monasteria & sodalitia instituta, prædicationis verbi Dei cau-
sa,qualia instituit D. Dominicus:alia instituendæ iuuentutis & prædicandi
quoque gratia, vt ordinis congregationis nominis Iesu. Suntque diuersi
particulares aliorum cœnobiorum fines, qui tamen eum communem finē
habent, vt prætermissis rebus seculi & earum solicitudine, propriæ animæ
& aliorum Christianorum salutem operentur,& gloriam Dei promoueant,
& eius mandata seruent, & seruare alios opere, exemplo, & verbo doceāt:
qui & est, vel esse debet omnium Christianorum, sed potissimum ecclesia-
4 sticarum personarum finis. Refert Beatus [c] Rhenanus,præter monachos ru-
dibus adhuc seculis neminem nouisse literas. D. Chrysostomus de sui tem-
poris monachis tradit,matutinis præcibus hymnísque peractis, eos ad san-
ctarum scripturarum studia se contulisse [d]. Et Basilius Magnus ad Grego-
rium scribens, duobus tantùm vitam hanc solitariam contineri & perfici
docere videtur,orationibus & studiis literarum: εὐχαὶ, inquit, πάλιν τὰς ἀναγνώ-
σεις διαδεχόμεναι, νεαρωτέραν τὴν ψυχὴν καὶ ἀκμαιοτέραν τῷ πρὸς θεὸν πόθῳ κεκινημένην
παραλαμβάνουσιν, id est, *orationes iterum lectionibus succedentes, recentiorem animam &
vegetiorem, ad Deum desiderio motam recipiunt.* Et in concilio Viennensi sub
Clemente 5. sum. pontif. sancitum, vt in singulis monasteriis, quibus eius
rei gratia sunt sufficientia bona, sit idoneus ludi literarij magister & do-
ctor, qui monachos erudiat,& bonis artibus imbuat [e].

[a] can. pœnitentes, & can. sequenti, 50. distinct.
[b] Ionæ, c. 4.
[c] Beatus Rhena. li. 1. rer. Germa. dum de Francis agit.
[d] D. Chrysostomus, in 1. epistola ad Timoth. c. 5. homi. 14.
[e] Clem. 1. §. porro de sta. monachor. c. 2. de magistris, ap. Gregorium.

De monialibus, seu vestalibus sacris quædam. Cap. 17.

1 Monachorum & monacharum regula ordinis communis.
2 Consecrantur Deo virgines, & viduæ: sed diuersa earum professio.
3 Monachandæ ætas.
4 Monachandæ voluntas adsit spontanea legitimæ ætatis, quamuis parentes reclament.
5 Moniales subsunt correctioni episcopali, & ordinationi.

6 In monialibus emendanda per visitatores aut episcopos.
7 Vestales virgines, & vnde illæ ortæ.
8 Monialium diuersi ordines, & habitus earum, vota.
9 Moniales canonicæ seculares nubunt.
10 Monachæ adulterij causa tonsæ.
11 Velantur moniales virgines in professione, non viduæ.
12 Moniales à quibus consecrantur, & quibus diebus.
13 Moniales cum monachis ne habitent, nec conuiuentur singulariter, non cantent cum monachis in choro, eod.
14 Monasterium virginum ne vir aut monachus ingrediatur.
15 Senatus in templo vestalium non habitus Romæ quare.
16 Moniales separatas ædiculas non habeant, simul degant.
17 Moniales sacra ne tangant, aut incensum offerant.

EA quæ de monachorum institutione normáque viuendi eo- 1
rum diximus transferri possunt ad virgines Deo dicatas, quæ
ordinis regulam monasticam virorum amplexæ sunt: verum-
tamen de illis singulari quadam, breui tamen annotatione,
præscribemus. Consecrantur Deo virgines & viduæ, sed illæ 2
profitentur votum virginitatis; istæ, tantùm castitatis & viduitatis [a]. Di- 3
ximus de nomine, & ætate professionis legitima in monachis: addimus
autem, vt si ante annos pubertatis fiat, tunc demum ita rata sit, quando
ætas adulta esse cœperit anno probationis elapso, si modo spontè ingredian-
tur minores monasterium, non autem si vis [b], aut deceptio interuenerit [c].
Iure pontificio voluntas spontanea virginis sufficit ætatis 12. annor. in pro- 4
fessione monastica etiam inuitis parentibus, qui tamen ante eam ætatem
possunt intercedere [d], constitutio autem Gallica in comitiis Aureliæ lata,
25. annos exigit, atque eam ætatem anticipantibus permittit, non obstante
professione de rebus propriis liberè testari & disponere in fauorem cuius-
cumque [e]. Moniales subsunt ordinationi & correctioni episcopi diœce- 5
seos [f]: quod & Aureliæ in comitiis firmatum est, omni exceptione remo-
ta [g]: sine præiudicio tamen visitationis, de qua statutum in concilio Vien- 6
nensi [h], & quid per visitátes debeant emendari, nempe vt auferantur ab
illis panni serici, sandalia, compti & cornuti crines, *seu antiæ*, scacata & vir-
gata caputia, choreæ, festarum secularium consortia, vagationes extra clau-
stra, voluptatum illecebræ, non obstantibus exceptionibus & priuilegiis
quibuscunq;. Erant antiquitus apud paganos seu idololatras & vestales vir- 7
gines, quæ perpetuam, saltem vsque in trigesimum annum, post professio-
nem emissam, consecrabant virginitatem: de quibus abundè nos alibi dixi-
mus [i]. Eo autem nomine vestales dictas Berosus scribit, à Tithea vxore
Noachi, quæ dicta Hebraicè Aretia, Latinè terra, quòd mater omnium vi-
uentium esset, & Esta, post mortem cognominata, id est, ignis. Quia ipsa
regina sacrorum fuerat, & puellas docuerat sempiternum ignem sacrorum
inextinctum seruare [k]. Erant tamen Deo addictæ, vt opinor, tempore Noachi
illæ virgines qui fouebant ignem perpetuum, qualem voluit perpetuò quo-
que ardere & inextinctum in suo tabernaculo custodiri verus Deus tempo-
re legis Mosaicæ [l], nec alienum inferri [m]. Sed simia ille Dei, qui voluit Deus
haberi Dæmon, hoc institutum, sicuti & pleraque alia imitatus, in suam
superstitionem & impietatem conuertit, & voluit etiam in sua idololatria
virginum habere cœtum, vestalium nomine, quas eius sceleratæ religio-
nis pontifices maximi arbitratu suo deligebant, semotis suffragiis populi [n],
certis adhibitis ceremoniis & legibus. Christianæ moniales regulares sunt, 8
diuersæ regulæ & habitus, prout viuendi institutum delegerunt, eadémq;
profiten

a ca. penul. & fin. 20. q. 1. ca. acutius, 26. distin. cano. viduæ quæ, 27. q. 1.
b can. sunt qui, & ca. illud autem, 20. q. 1. can. præsens, 20. q. 3.
c can. final. 20. q. 3.
d ca. 1. & can. puellæ, 20. q. 1.
e articulo 19. in constitutio. Aureliacẽ. consonat concil. Aphricanum, 4. ca. placuit, & 20. q. 1.
f ca. cognouimus, 18. q. 2. Clement. 1. de religios. domib.
g Articulo 11. constitutio. Aureliacen. anni 1560
h Clem. 2. §. 1. de sta. monach. vbi videto per glossam quo modo visitatio facienda per moniales sit, & quæ monasteria sint exempta.
i diximus de ijs lib. 40. artis mirabilis, c. 11, 12. 13 vide vulgaria de ijsdem a u. Lilium Gregorium Gyraldum, Ouidium in Fast. 3. 6. Cicero. 2. de Natura Deor. Pompo. Lætũ & Fenestellam.
k Berosus, lib. 3. De floratio. historiæ Chal.
l Leuit. 6.
m Leuitici, 10.
n Gellius lib. 1. c. 12.

profitentur generaliter seruaturas, quæ monachi, videlicet castitatem seu
virginitatem, paupertatem, & obedientiam, & alia, quæ ordinis, in cuius
9 numerum transeunt, sunt. Exceptis quibusdam, quæ apud Theutones seu
Germanos nominantur canonicæ seculares, quæ nullam faciunt professio-
nem, nec renunciant propriis, imò contrahunt matrimonium [a] Est & aliud
10 genus monialium deferentium quidem habitum, & quæ tondentur, in
monasterio ob adulterium detrusæ, verumtamen propriè non sunt mona
11 chæ [b]. Velum accipiunt in professione virgines, & non viduæ, quas velare
12 prohibentur episcopi. Consecrantur ab episcopo moniales, vel eius con-
sensu & authoritate a presbytero [c]. Stati autem & definiti dies fuerunt cer-
ti, quibus licet virgines consecrare tantùm, nisi necessitatis alia causa vr-
geat: dies videlicet Epiphaniæ, ebdomada Paschalis, dies natalitij aposto-
13 lorum, dominici [d]. Viuunt vel viuere debent moniales & Ascetriæ secun-
dum proprij ordinis professi leges, de quibus paulò antè dictum. Sed nec li-
cet illis, quæ virginitatem suam Deo consecrarunt spontè, nubere [e]. Ex cō-
stitutione D Basilij monachis cum monialibus habitare non licet, neque
monachus pernoctare seu cubare in monialium monasterio, neque singula-
riter cum monacha continuari [f]: incauta enim & incōsulta familiaritas mu-
lierum & clericorum suspecta, periculosa & offendiculo est [g]. Quare nec
14 monialis cum clericis vel aliis monachis in vno choro psallere debet [h]. At-
que rectè cauit Nicena synodus secunda [k], ne duplex esset monasterium,
id est, ne vno ambitu monasterium virorum & mulierum concluderetur,
propter scandalum. Cautum quoque ne monasteria mulierum ab homini-
15 bus frequententur. Sic & legimus templum Vestæ & virginum apud ethni-
cos non fuisse consecratum, ne illuc Senatus accederet: non enim poterat
16 alibi quàm inaugurato loco curia aut senatus haberi [l]. Imò vt omnis suspi
tio absit ab istis virginibus statutum quoque, vt cuiuscunque ordinis sint,
siue Basiliani, siue Augustiniani, aut Benedictini, in cœnobiis, ecclesia, re-
fectorio seu cœnaculo & dormitorio simul conueniant, vnà degant, nec se-
17 paratas ædiculas sibi construant vel habeant [m]. Inhibetur & monialibus tā-
gere sacra vasa, sacratas pallas, incensum circa altaria deferre [n].

a gloss. & text. in c di lecta, in verbo. canonicas, de maior. & obed.
b textus cùm glo. in authen. sed hodie, in verbo recipere, ad leg. Iul. de adul.
c can. deuotis, §. fin. 20. q. 1.
d can. si iubet, §. fin. & can. presbytero, 26. q. 6. c. 3. de temporib. ordina.
e can. deuotis virginibus, 20. q. 1.
f can. puellæ, 20 q. 1.
g can. diffinimus, & can. in nullo loco, & can peruenit, 18. q. 2.
h dic. can. peruenit.
i can. perniciosum. 18 q. 2.
k in can. 20. Synod. 2. Nicen.
l Siluius, in 7. Aeneid. Virgilij. ibi *Hærendum syluis ac religione parentum.*
m can. perniciosam, 18. q. 2.
n ca. sacratos, 23. distinct.

De prioribus & præpositis. Cap. 18.

1 Priores, & prioratus qui.
2 Priorum alij claustrales, conuentuales, & seculares, & qui horum prioratus.
3 Prioratus regulares tantùm dantur regularibus professis.
4 Prioratus regularis perpetuus, & quibus ex causis adimatur.
5 Priores seculares qui.
6 Præpositus quis, & vnde dictus.
7 Præpositura beneficium cum dignitate, & sine.

1 PRIORES dicuntur, qui aliquibus ecclesiis præsunt supra
alias personas earundem: vnde & prioratus ecclesiæ, quæ il-
2 lis in titulum dantur nominantur. Horum alij sunt claustra-
les, alij conuentuales [o], alij seculares. Claustrales sunt, qui
præsunt cœnobitis post abbatem vel alium antistitem, quo-
rum funguntur vicaria potestate & opera intra monasterij
claustra [p]. Conuentuales illi, qui principes cœnobio constituti sunt, qui-
bus

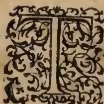
o Clem. ne in descrip.
p c. cùm ad monasterium, de sta. monach.

bus nullus abbas vel alius dignior inibi est [a]. Et prioratus horum obtineri 3
non possunt ab aliis, quàm qui expressè ipsius ordinis cuius sunt expressè
professionem legitimam emiserint, & electi sint iure à suis capitulis & instituti. Perpetui tamen vt iis præfecti non possint amoueri ab illis, prætequam 4
si bona monasterij dilapident, & perdant, vel incontinenter seu impudicè viuant, aut si in aliud monasterium transferātur [b], prioratus conuentualis
dignitas est, claustralis minimè [c]. Priores seculares dicuntur, qui habent 5
prioratus seu beneficium prioratus, quod solitum est regi per clericos seculares. Interdum quoque prioratus est regularis, sed per seculares cura eius
exerceri debet [d]: quia à mente iuris alienum est, vt animorum cura concedatur regularibus [e]. Itaque qui à regularibus præficitur regendæ plebis
causa, vel rector, vel vicarius perpetuus dicetur, prioratu remanente
apud alium, vel penes monasterium, vel capitulum aliquod [f]. Sicque qui
ei portionem præbet, prior nominabitur. In ecclesiis in quibus regulares 6
in canonicos transierunt, loco prioris conuentualis in secularisatione, vt
dicunt, successit: aliquando præpositus, vocant *preuost*, si is prioritate dignitatis præfulgeat: quemadmodum Tholosæ in ecclesia S. Stephani, post
quem secundum ibi locum tenet cancellarius [g]. Quamquam Guido Papæus
existimet eum successisse in locum questoris [h]. Præpositus is generaliter erit
qui præfectus aliquibus est [i], sed & is vsu talis qui primam habet inter aliquos dignitatem. Quamobrem & præpositura per se singulare nomen, be- 7
neficij ecclesiastici facit, quod assiduitatem, seu, vt loquuntur iura, residentiā exigit [k], & ætatē & scientiā legitimā & ordines [l]. In aliquibus tamē
ecclesiis ex earum consuetudine, vbi officium nullum gerunt præpositi,
præpositutæ dignitates non sunt [m], vt in Carnotensi & Turonensi ecclesia [n].
Tradit & Rota alicubi inter canonicos in quibus non est archidiaconus,
in locum eius præpositum constitutum [o].

a Clem. 1. §. cæterùm, de sta. monach.
b cap. 2. de stat. monach. ap. Gregor.
c glos. in Clem. 2. de rescrip. in verbo cōuentualem & Panor. in cap. nisi, de præbend.
d Clem. 1 §. cæterū, de sta. monach.
e capit. 1. de capell. monach. ap. Grego.
f c. extirpandæ. c. 30. §. qui verò, de præben. ap. Gregor.
g Aufrer. quæstio. Thol. 13.
h Guid. Pap. decis. 436.
i c. quamuis, de verbor. & rer. sig. ap. Gregor.
k c. ex parte, in 2. de cleric. non residen.
l cap. dudùm, in 2. c. 22. de electio.
m Rota decis. 451. in nouis.
n Innocen. 3. ad cap. de multa in fine, de præbend.
o Rota, decis. 442. in nouis.

De Cancellario seu magistro scholarum. Caput 19.

1 & 3 Cancellarij dignitas.
2 Magister scholarum Cancellarius factus.

THOLOSÆ post præpositum, secundus in dignitate est can- 1
cellarius Academiæ, & canonicus in choro, & alibi [p]. Cadurci non ita, sed post archidiaconos duos & cantorem officium
gerit. Hic in diplomatibus summi pontificis qui priuilegia 2
Academiæ nostræ Cadurcorum largiti sunt, dicitur magister
scholarum. Nā antequā Academia esset, erat inter canonicos
vnus magister, aut canonica portio vni magistro dabatur, qui docēdi prouinciam susciperet, & sua cura alios præceptores & magistros, docendi causa
deligeret, iuxta concilij generalis & Lateranensis decreta [q]. Subinde in
institutione Academiæ ex magistro scholarum factus est cancellarius, eiúsq; 3
dignitas, vt aliarum dignitatum ordo, metienda est ex consuetudine ecclesiarum, in quibus sunt instituti [r].

p Aufrer. in quæstio. Tholos. 13.
q c. quamuis, de magistris lib. 5. Decretal.
r glos. in c. execrabilis, de præbend. in extrauа. communi. in verb. personatus, Innocen. & Hostien. in c. de multa, de præben.

De

De Archidiacono. Cap. 20.

Lib. 1. Decretal. tit. 23.

1 Diaconi nomen quid significat, & qui diaconi.
2 Diaconi sacri, & seculares.
3 Archidiaconus quis.
4 Archidiaconi constituendi qualitas.
5 Archidiaconi cum officio, & sine eo.
6 Archidiaconi officium.

1 DIACONI nomen, ad alias quàm ecclesiasticas personas re-
ferri potest, propter generalem significationem verbi, quod
ad diuersa ministeria transfertur. διακονέω, vnde διάκονος, mi-
nistro & famulor significat. Vt D. Paulus vocat magistratus,
τοῦ θεοῦ διακόνους [a], & Iulius Pollux [b], legatos, ὁ δὲ πρεσβυτὴς,
inquit, εἴη ἂν καὶ ἄγγελος καὶ διάκονος. Sunt & apud eundem
διακονίαι δημοσίαι, munera publica, & administrationes publicæ: vt & apud
2 Aeschinem [c] & Demosthenem [d]. Ea ratione diaconi sacri, & seculares: &
inter sacros quidam diacones administrantes presbyteris simplicibus: alij
qui inseruiunt episcopo, dicti archidiacones, seu principes, vel primi seu
3 proximi qui inseruiunt episcopo: ad quem eorum ministerium refertur,
& vt diacones simplices presbyteris subiiciuntur [e]. Sic & presbyteri, & ar-
4 chipresbyteri, his archidiaconis subiiciuntur. In archidiaconatum promo-
uentur nati 25. ann. digni qui saltem diaconi sint [f], & licentiati in aliquo
iurium, vel theologia [g], cum habeant dignitatem. Primi diaconorum ij di-
cti [h], quibus iure communi adhæret dignitas, eaque maior monasteriis ipsis,
5 & præpositis eorum [i]. Etsi alicubi cum dignitate sine officio sint, quem-
admodum Innocentius notat in Parmensi ecclesia archidiaconum nullum
exercere officium, & nihilominus dignitatem habere [k]. Obseruandum
tamen pro dignitate, officio, & gradu honoris censendis archidiaconi se-
quendam esse legem capituli proprij, & consuetudinem, qua vsi fuerint in
sua ecclesia antè archidiaconi: & eis potius deferendum, quàm præscriptis
6 & concessis à iure pontificio [l]. Archidiaconus oculus episcopi est, & iure ipso
eius vicarius in visitationibus, correctionibus & dispensationibus rerum
ecclesiasticarum, censor morum clericorum & emendator: subdiaconibus
& leuitis imperat, parœchiarum diœceseos subit solicitudinem, quas cir-
cuit, & inspicit, subditos habet suæ iurisdictioni archipresbyteros [m]. Hic exa-
minat & præsentat episcopo ordinandos [n]. Mittit in possessionem prælatos,
abbates, vel abbatissas [o], aliaque pleraque quæ sui muneris sunt exequi-
tur [p]. Quæ quia plura sunt, interdum efficiunt, vt plures quàm vnus ar-
chidiaconi instituti in vna ecclesia cathedrali sint, duo, tres, quatuor, vel
plures. Statuit Tridentina synodus [q], vt archidiaconi vbicunque fieri po-
terit, sint magistri seu doctores aut licentiati in Theologia, aut iure cano-
nico.

a D. Paul. ad Roma. capit. 13.
b Iulius Pollux, li. 8. Onomasti. περὶ πρεσβέων.
c Aeschines, contra Ctesiphontem.
d Demosthe. de Corona.
e can. legimus, 93. distinct.
f can. nullus in propositum, 60. distin.
g in concil. Tridentino. 8. sessione de reformatione generali can. 12.
h cap. 1. de scruti. in ordi. facien.
i Panor. in capit. per tuas §. excellentiores, de simonia. Gomes, in regula cãcellariæ, de annal. possessore. q. 11. in fin.
k Innocen. in cap. de multa, de praben.
l Hostiensis in summa de offic. archidia. §. quæritur quod sit eorum officium, facit cap. fin. eod. titul.
m c. ad hæc, de offic. archidiaco.
n c. 1. de scrutinio in ordine faciendo, c. vt nostrum, de offi. archidia.
o dicto c. vt nostrũ.
p de quib. in ca. perlectis. § archidiaconus, 25. distinct.
q in concil. Triden. sessio. 9. in decretis de reforma. generali, can. 12.

De Archipresbytero, & decanis. Cap. 21.

1 Presbyter, & archipresbyter quis.

2 Presby

tem, rerum ſaltem experientia & vſu ſapientiores illos euaſiſſe, dictúmque
6 de illis à Deo, *Honorabis vultum ſenis, & à facie canicei conſurges* [a]. Et ita Ra
bini annotarunt [b], סבא בביתא סמנא טבא בביתא *Saba bebetha*, *ſimana taba*
bebetha : *id eſt, ſenex in domo, ſignum bonum eſt in domo*. Nec tantùm in do-
mo, ſed & in ciuitate, & in orbe: vt contrà, ſenum interitus, eſt certiſſi-
ma coniectura vindictæ Dei, & venturi mali, & peccati commiſſi atrociſſimi.
Sic maledictio maior interminata eſt Heli, ob peccatum inemendatum
filiorum, quod erat Deo abominabile. *Ecce*, inquit Deus per prophetam
ad illum, *dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium patris tui, vt*
non ſit ſenex in domo tua. Et poſteà, *verumtamen non auferam penitus virum*
ex te, ſed vt deficiant oculi tui, & tabeſcat anima tua, & pars magna domus tuæ
morietur, cùm ad virilem ætatem peruenerit [c]. Propter malitiam tollitur
iuſtus [d]. Omnis prouincia, vt aiunt Rabini, in qua non eſt ſenex, digna
eſt vt deuaſtetur [e]. Sicuti & quandiu Loth inter Sodomitas, fuit, non
potuit ciuitas ab angelis ſubuerti [f]. Et propter vnum ſenem Mathuſalah,
Deus vindictam diluuij per ſeptem dies ſuſpendit, donec is [g] moreretur.
7 Senibus itaque deferendi honores & rerum adminiſtrationes, & ſi plures
ſint, quàm ſint magiſtratus vel adminiſtrationes, illis ſaltem vt dignis de-
cedendum eſt, conſilia illorum ſcrutanda & perpendenda potius, quàm
iuuenum, qui perdiderunt regem Roboam filium Salamonis [h]. Monet
& Eccleſiaſticus, *Ne te prætereat narratio ſeniorum, ipſi enim didicerunt à patribus*
ſuis: quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis dabis reſponſum [i].
8 Et alibi [k], *Corona ſenum, multa peritia, & gloria eorum, timor Dei*. Ergo dela-
tus hic honor ſenibus, qui πρέσβεις, dicuntur, multò magis ſenioribus
qui presbyteri, πρεσβύτεροι. Vt etiam antiquitus obſeruatum innuit Xeno-
phon [l]. ἤρξατο λόγου ὁ Φαρνάβαζος· καὶ γὰρ ἦν πρεσβύτερος. i. *cœpit loqui Pharna-*
9 *bazus. erat enim ſenior*. Quódque melius eſt, & antiquius dictum eſt ſæpè
apud M. Tullium: vt ad Atticum, *ne dubitaris, quin quod honeſtius, id mihi*
futurum ſit antiquius. Et alibi [m], *at ſalus antiquior, id eſt potior, militum, quàm*
impedimentorum. Et iterum [n], *nihil vita antiquius, exiſtimare omnia poſteriora*
libertate ducere. Eademque phraſis obtinet apud Græcos, veluti apud Iulium
Pollucem [o]. οὐδὲν ἐστὶ πρεσβύτερον, pro οὐδὲν τιμιώτερον, & apud Platonem [p].
μοὶ μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστι πρεσβύτερον τοῦ ὡς ὅτι βέλτιστον ἐμὲ γενέσθαι.
Hac ratione qui honore præcipuo in eccleſiis viſi ſunt, quiue curæ aliorum
præpoſiti ſunt, vel qui curam myſteriorum venerabilium in eccleſia Dei
10 ſuſceperunt, presbyteri dicuntur, digni habiti hoc miniſterio. Ita D. Pau-
lus ad Titum [q] ſcribens, *Reliqui*, inquit, *huius gratia te Cretæ, vt ea quæ*
deſint corrigas, & conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut ego diſpoſui tibi: ſi quis ſine
crimine eſt, vnius vxoris vir, filios fideles habens, non in accuſatione luxuriæ, aut non
ſubditos. Et ad Timotheum [r], *qui benè præſunt presbyteri, duplici honore digni*
habeantur, maximè qui laborant in verbo & doctrina. Digniſſimum & ve-
nerabile horum peculiare munus, quod non niſi ſacerdotibus conce-
ditur, ſacratiſſimum & adorandum ſacrificium corporis & ſanguinis do-
mini noſtri IESV CHRISTI in altari conficere & offerre, oratio-
nes dicere, benedicere [s], & alia pleraque exequi, de quibus paulò
11 poſt agetur Deo iuuante, cùm de ordinibus & ſacerdote loquemur. A
presbyteri nomine archipresbyter dicitur, qui ſacerdotibus ſeu presbyte-
ris certis quibuſdam de cauſis præponitur, & præeſt illis quæ ſacer-
dotalis officij ſunt: præcipuè ſi epiſcopus defuerit [t]. Proinde & archi-
presbyter appellatur decanus, ſcilicet presbyterorum vel eccleſiæ [v].
Quia decanus eccleſiæ, in locum archipresbyteri ſubrogatus eſt [x].
Decanus alioquin, qui præeſt decemuiris, dici exiſtimatur à Vege-

a Leuit. c. 19.
b in ſententijs moralibus Ben Sire. c. 15.
c 1. Regum, c. 2.
d Ieſayæ, c. 57.
e in prædicta ſententia 15. Ben Sire.
f Geneſ. cap. 19.
g Geneſ. 7.
h 2. Parali. c. 10.
i Eccleſiaſtici. c. 8.
k Eccleſiaſtici, 25.
l Xenoph. lib. 4. Hellení.
m ad Herennium.
n Orat. 1. in Anto.
o Iulius Poll. libr. 2. Ono.
p Plato, in Sympoſio.
q ad Titum, c. 1.
r 1. ad Timo. c. 5.
s can. perlectis, §. ad presbyterum, 25. diſtinct.
t cap. 1. & 2. de offic. archipreſby.
v c. ad hæc, de offic. archidia. can. innouamus, 60. diſtinct.
x Rota deciſ. 451. in nouis & rurſum, deciſ. 443.

tio [a], sed translatione facta à perfectione & præstantia denarij numeri, decanus dicitur præcipuus inter aliquos eiusdem ordinis vel status [b]. Ita ecclesiæ Constantinopolitanæ canonici, tanquam digniores, decani dicti sunt ab Honorio & Theodosio CC. [c]. In eo sensu Aelianus scribit, quòd optimus quisque decuriæ præponi, & cæterorum ductor esse debet, qui & decurio, & decanus, & dux, & primus, & præses nominatur [d]. Sic & porta maior, quæ in castris erat, decumana dicta, vt præcipua, diuersa ab ea quæ erat in postica castrorum parte [e]. Et

Vastius insurgens decimæ ruit impetus vndæ [f].

Decanus in capitulo, honorabilior videtur pars capituli [g]: inter cardinales etiam præcipuus eorum decanus, vt in cardinalibus monuimus. Interque rotæ auditores, honorabilior decanus est in capella pappæ, propter ministerium, quod vocatur mithræ, vt notat Ludouicus Gomesius [h].

Archipresbyterorum duæ sunt species, vna vrbicanorum seu ciuitatensium: 14
altera ruralium. Ciuitatensis seu vrbicus est, qui in vrbe constitutus. Eius munus est, absente præsule, & eius loco officium diuinum incipere, benedictiones in ecclesia dare presbyterales, missam quando voluerit cantare, & reliqua peragere, quæ tradit propria constitutione Leo Pappa [i].

Ruralis archipresbyter in rure degit, & qui habet curam presbyterorum, 15
qui per minores titulos habitant, quorum vitam, mores, & simul plebis obseruat: vt deinceps episcopo denunciet [k]. Partitur quippe cum huiusmodi episcopus solicitudinem gregis, habentque iurisdictionem, qualem illis consuetudo permisit [l]. Statuit & Carolus Magnus, ad archipresbyterum notionem pertinere de incantatoribus & maleficis [m]. Hic 16
tamen subiicitur archidiacono diœceseos, quia ei inferior [n]: quamquam ratione simplicis ordinis diaconatus & presbyteratus, maior presbyter diacono [o]. Sic enim, & in aliis, qui alio maior vel minori, diuersis respectibus vel rationibus esse potest [p]. Et in ordine, primum locum habent presbyteri honorabiliorem, secundum diaconi, tertium subdiaconi tenent, ex decreto Gregorij noni [q]. Quare etsi in ecclesia absente episcopo archidiaconus & archipresbyter adsint & concurrant, archipresbyter loco episcopi missarum solemnia peraget [r].

a Veget. libr. 2. de re milita. c. 2.
b gloss. in rub. de decanis, lib. 12. C. & ibi Alciat.
c l. non plures, l. 4. de sacrosanct. eccles. libr. 1. C. titul. 5.
d Aelianus libello De acie instruēda.
e Iulius Cæsar, libr. 1. Commentar.
f Ouid. 11. metamorph.
g c. post electionem, cap. 7. de cōcessione præben. c. cùm inter vniuersas, c. 18. & ibi Panor. & gl. de electio.
h Ludoui. Gomes. in proœmio ad regulas cancellariæ, dū agit de prothonotarijs.
i c. penul. de offic. archipresbyter.
k c. fin. de offic. archipresb.
l glo. in c. ex literis, de consanguini. & affinita. in verba coram decano.
m in constitutioni. capitularibus Caroli Magni, capitulari de pace c. 25.
n c. 1. & c. ad hæc, de offi. archipresb. can. prolatis §. archipresbyter, 25. distin.
o notat Hostiēsis, in summa de offic. archidia.
p can. puto, 2. q. 7.
q c. statuimus, de maior. & obedient. ap. Grego.
r c. 1. de offic. archipresby.

De primicerio ecclesiastico, cantore, & præcentore, & eorum beneficiis. Caput 22.

De offic. primicerij lib. 1. Decreta. tit. 25.

1 *Primicerius quis, & num cantor. Cantor primicerius, & eius munus, eod.*
2 *Præcentor quis. Concentor quis, eod.*
3 *Primiceriatus cum dignitate beneficium.*
Primiceriatus notariorum summi pontificis, eod. Primicerius datarius, eod.
4 *Primicerius cantor quare, & subditus archidiacono.*
5 *Primicerius in omnibus quis generaliter.*
Primicerius mensorum, diaconorum, fabricæ, protectorum quis, eod.
6 *In ceris olim scriptitatum. Scripturæ diuersæ materiæ, eod.*
Cera prima, secunda, ima, & vltima scribi quid, eod.

7 *Scribe*

7 Scribebantur digniores primo loco.
8 Choragus cantor,& quid priscis choragus.
9 Chorodectes quis.
10 Chorodidascalos,magister chori.
11 Chori summa apud vnum esse debet.
12 Chorus ecclesiasticus quid dicatur.
Chorus ecclesiasticus quando diuisus in duas partes, psalmorum Dauidicorum canendorum causa,& anthiphonarum,eod.
13 Pracentor quis,& officium eius. Corostates pracentor,eod.
14 Succentor & succentoratus.
15 Choraule qui.

1 RIMICERIVS est primus inter clericos & diaconos,quibus præest in docendo,subditus archidiacono [a]. Butrigarius ratus est primiceriũ accipi pro cantore [b]. Nam & officium cantandi & legendi lectiones, laudes, responsoria ad eum pertinet:ordo & modus canendi,pro tempore & solemnitate, determinatio delationis cereorum seu luminum, castigationes leues clericorum [c]. Cantor alibi dicitur, quòd voces in choro moduletur [d].
2 Species cantoris præcentor,qui voce præit,qui ante omnes incipit:item con-
3 centor,qui simul concinit,de quibus Deo fauente posteà. Colligitur autem & rescripto Innocentij 3. ad Tullenses canonicos [e], primiceriatũ esse beneficiũ cum dignitate. Aliud tamen, ab officio primiceriatus quod habet primus inter notarios sum. pontif.[f] anteà dictus notariorum decanus, & protoscrinarius:& ille primicerius qui diẽ,seu vt loquuntur, datus adiiciebat diplo
4 matibus pontificalibus, quas nunc bibliothecarius apponit. Primicerius itaque cantor ex consensu dicitur, veluti primus in choro, & prius ratione cantus: alioquim non is primus simpliciter dicendus, cùm is subordinetur archidiacõ. Exigit enim pronunciatio nominis primicerij,adiectionem ex
5 relatione alicuius, vel postulat subintelligi. Quòd primiceriusin omnibus is dici possit, qui primus & in aliqua dignitate est antesignanus, vel primus in aliquo. Sic dicimus primicerium mensoram, inter mensores primum [g]: & primicerios ex corpore decanorum [h]. Primicerium fabricæ [i], primicerium protectorum, domesticorum, equitum [k]. Sic de similibus. Nam πριμικήριος, vel πρωτοκήριος, est πρῶτος τάξεως, primus in ordine quolibet
6 ceræ seu scripturæ. Mos enim erat antiquis in tabulis ceratis & pugillaribus scribere, præcipuè ante chartæ & membranæ inuentionem :tentatis pluribus scribendi materiis, de quibus scribit Plinius, de Papyro arbore loquens. *Hanc*, inquit [l], *Alexandri Magni victoria repertam author est M. Varro, conditam in Aegipto Alexandria. Et anteà non fuisse chartarum vsum, sed in palmarum folijs primò fuisse scriptitatum:deinde quarundã arborũ libris:posteà publica monumenta plumbeis voluminibus, mox, & priuata linteis confici cœpta,aut ceris:pugillarium enim vsum fuisse etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum.* Et posteà etiam remansit cerarũ vsus,vt ex Plinio Iuniore constat,dum ait [m], *Erat in proximo, non venabulum aut lancea, sed stylus aut pugilaris: meditabar aliqua annotabámque, vt si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem.* Et Iuuenalis,

Non ne libet medio ceras implere capaces Quadriuio.

Quare quę in ceratis tabellis, & per translationẽ,in aliisscripta erant,in ceris scribi dicebantur,& quod in primo loco,in prima cera, & posteà,secunda & tertia &c.& in ima. Et ita apud Suetoniũ legimus [n], Iuliũ Cæsarem Q. Pedium ex quadrante hæredem instituisse, reliquos in ima cera. Et Asconius Pædianus extremam ceram, vltimam tabulam, vel vltimam partem tabulæ interpretatur [o]. Quocircà primicerius primo scriptus in choro cantor, dignior

a c.1.de officio primicerij.lib.1.Decreta. titu.25.
b Butrig. in dictam rub.de offic.primicer.
c can.Perlectis, §.ad primicerium, 25.distinct.
d ca cleros,§ cantor, 21.distinct.
e c. cùm accessissent, c.8.de constitutio.
f Gomes,in procem. Regulas. Cãcellar.
g l.1.de mensori.lib. 12.C.titu.28.
h l.1.de decimis, lib. 12.C.titu.27.
i l.1.de Fabricensib. lib. 11. C.tit.9.
k l.2.de domesti.& protector.libr.12. C.
l Plinius, lib.13.c. 11.
m Plinius Iunior, lib. 1.epistolarum.
n Sueton. in Iulio Cæsa.
o Ascon. Pedia. in 3 Verrinam Ciceronis.

dignior. Sic enim digniores in albo magiſtratum primo ſcribebantur [a]. Nihil ergo prohibet quin hunc cantorem coragum quoque vocemus. 8
appellarunt enim choragos priſci, vt refert Athenæus ex Demetrio Bizantio, *Non hos*, inquit, *qui volunt nunc choros mercede conducunt, ſed eos qui chori ſunt ductores qui ſicut ait Demetrius Bizantius libro 4. Poëmatis, iubent, rectè* 9
muſicæ incumbere, neque leges vetuſtas muſicæ præterire [b]. Affinis huic is qui χοροϑέκτης apud Suidam dicitur, qui cantantes & ſaltantes admittebat in chorum, qui ſciret qui admittendi, & in quo loco chori eſſent diſponendi. Vocabatur & χοροδιδάσκαλος, chori magiſter, qui docebat eos quos 10
in chorum ille admittebat, quomodo cantare deberent: non enim paſſim licebat etiam bona voce prædito eo inconſulto in chorum Ethnicorum etiam venire, teſte his verbis Ariſtotele [c]: οὐδὲ δὴ χοροδιδάσκαλος τὸν μεῖζον καὶ κάλλιον τοῦ παντὸς χοροῦ φθεγγόμενον ἐάσει συγχορεύειν id. *neque ſemper magiſter chori eum qui pulchriorem ac meliorem toto choro vocem emittit, ſinit in choro eſſe*. Sicque & neceſſarium dixit idem Ariſtoteles chori ſummam 11
apud vnum eſſe [d]. Quare apud Athenienſes, in feſtis ſuorum idolorum conſtituebantur chori a tribubus quæ decem erant, & ex vnaquaque tribu eligebatur coragus, vt author Demoſtenes & Libanius [e]. In choris quoque eorum cantum fuiſſe, etſi eorum alius quàm in ſacris vſus teſtatur Macrobius [f]. *Vides*, inquit, *quàm multorum vocibus chorus conſtet, vna tamen ex omnibus redditur vox, vna eſt illic acuta, aliqua grauis, alia media, accedunt viris fœminæ, interponitur fiſtula*. Suidas chorum eccleſiaſticum ait 12
eſſe cœtum canentium in templis: & choros eccleſiarum diuiſos fuiſſe in binas partes ſub Conſtantio Conſtantini Magni filio, & Flauiano epiſcopo Antiochiæ. Et ex Antiochia vbi cœpit in omnes mundi partes tranſiuiſſe morem ita pſallendi bifariam pſalmos Dauidicos. Hæc tamen Suidæ opinio non valdè de initio pſallendi in aliis probabilis. Siquidem legi apud Socratē [g] & Nicephorum [h] Calixti, modum antiphonarum, id eſt modum concinendorum carminum per mutuam reſponſionem & per vices, iam ab apoſtolorum temporibus cœpiſſe. Nam tempore D. Ignatii, qui tertius in eccleſia Antiochena à D. Petro apoſtolo hierarcha fuit, & qui cum apoſtolis plurimo tempore vixit, ea pſallendi formula inſtituta ab eo eſt. Publicè tamen in duas partes Antiochiæ choro diuiſo Dauidicam melodiam pſallere docuêre Flauianus & Diodorus; poſteà epiſcopi, vt author Theodoricus [i]. Additur interdum cantoribus & ma 13
magiſtris chori, præcentor, qui modulationem incipit [k], forſan conueniens cum eo qui Græcis vocatur χοροςάτης, ὁ τὸν χορὸν ἱςάς. Quod colligitur ex epiſtola quadam Iuliani, dum ait [l], καθάπερ οἱ τῷ Διονύσῳ τὸν θίασον ἱερὸν ἄγοντες πρὸς τὴν χορείαν ἀνίσοι φέρονται, οὕτω καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῷ σῷ πλήκτρῳ τὸ εἰκὸς ἀντιχήσομεν: ὥσπερ οἱ τῷ χοροςάτῃ πρὸς τῷ ἀνάκλημα τοῦ ῥυθμοῦ συναμαρτόντες. Quibus docet choroſtatas reſpondere ad auſpicatum rhitmi. Corraxates dici 14
poteſt in quibuſdam eccleſiis nominatus ſuccentor, cuius ei beneficium dicitur ſuccentoriatus, habens dignitatem alicubi, vt in Pictauienſi eccleſia [m]: alibi autem tantummodo habens officium, alibi perſonatum. Mores enim & conſuetudo eccleſiarum in iſtis, & in cantorum præcentorum, & aliorum beneficiorū qualitatibus ſequi oportet [n]. Beneficia porrò hîc cantorum, præcentorum, & ſuccentorum & officia, alia ſunt à communi canonicorum officio modulandi & canendi. Et pariter diſtincta à Cho- 15
raulis, quorum munus per clerum aut canonicos, alióſue præbendatos fit per vices:: iſti enim choraulæ ex diuerſo more regionum, vel ſedent & cantant & ceremonias perficiunt, vel circa exedras chori diſcurrunt, & deficientes in cantu canentes admonent, & voci ſeu conuenienti modulationi reſtituunt: ferunt alicubi ſcipiones argenteos vel auratos, alibi ſacrum pallium quoque ſumunt, & eos qui reſponſoria incœpturi ſunt monent, de reſponſoris initio

& voce

a l. 1. de Albo ſcrib. lib. 50. P. titu. 3.
b Athenæus, libr. 14. Dipnoſ. cap. 13.
c Ariſtotel. lib. 3. Polit. cap. 9.
d Ariſtotel. libr. de Poëtica.
e Demoſthenes, in oratione in Midiā, & in eam Libanius in argumento.
f Macrob. in initio Saturnalio.
g Socra. li. 10. hiſtor. Tripartitæ. capit. 9.
h Nicephor. Calixti, lib. 13. c. 8 hiſtor.
i Theodor. libr. 5. hiſtor. Tripar. c. 32.
k can. cleros, 20. diſt.
l Iulia. epiſtola ad Iamblychum.
m c. inter dilectos c. 31. de exceſſ. prælat.
n c. cùm olim, c. 6. de conſuetu. ap. Greg.

& voce seu tono. Dicti choraulæ metonymia facta à corraulis antiquorum: etenim in choris eorum erant qui inflabant tibias, quæ choris canentium miscebantur, inde & dicti choraulæ. Sunt in ecclesis choraulæ qui primi responsoria & antiphonas inchoant.

De præbendatis, & canonicis vtriusque sexus. Cap. 23.

1 Præbendati vnde dicti, & quid præbenda in plurali numero, & 5.
2 Salgamum quid.
1.3 Præbendæ publicæ. Ventidius Bassus, eod.
4 Præbia, & præda vnde declinatur.
6 Præbenda in singulari beneficium.
7 Præbenda duplex, laicalis, & spiritualis, & quæ laicis debetur
8 Præbendæ laicis datæ in ecclesiis iuris regij à rege.
9 Præbendæ spirituales duplices, simplices & canoniales.
Præbenda simplex quale beneficium, eod.
10 Præbendati hebdomadarij qui.
11 Præbendati assisij. Assisij in ecclesia qui, eod.
12 Præbenda canonialis quid. Canonia quid, eod.
13 Canonici qui non sunt subdiaconi, non habent vocem in capitulo.
14 Canonia in herbis & ad effectum, qui & quod non percipiant fructus.
15 Mandatarius in beneficiis habet ius ad rem, sed non in re.
16 Canonici clerici primi gradus honorabiliores alijs beneficiarijs.
17 Canonici quare ita dicti.
Canonici harmonici Pythagorici qui, eod.
18 Canonicorum alij regulares, alij seculares.
Canonici regulares qui, eod.
19 Arnulphus canonicos regulares auspicatus. Monachi canonici facti, eod.
20 Canonicæ seculares mulieres.
21 Beguinæ.
22 Præbenda præbendatorũ & canonicorũ, ex tribus, præbenda, diarijs, & de mensa.
23 La grosse *inter præbendatos quid.*
24 Distributiones quotidianæ, manualia dicuntur præsentibus debita.
25 Canonici absentes studiorum causa quid ex præbendis percipiant, & 26.
26 Mensæ fructus quomodo, & quando inter canonicos distribuantur.
27 Canonici nuper recepti habent æqualem partem in fructibus mensæ cum antiquis.

1 PRAEBENDATI ab eo, quod victus causa præbetur in ecclesiis dicuntur. Præbenda enim absolutè in plurali numero apud priscos dicebantur quæ, parœchi quotidiè legatis publicè missis exhibere tenebantur ligna, sal, vt innuit Horatius [a],
Proxima campano ponti quæ villula tectum
Præbuit, & parœchi, quæ debent ligna, salémque.
2 Vocant iura codicis salgamum, quod præbetur ab hospitibus militibus, quo tamen nomine non veniunt culcitræ, lignum, aut oleum [b].
3 Meminit & Gellius de præbendis publicè, dum agit de Ventidij Bassi fortuna, & cum dum adoleuisset victum sibi ægrè quæsiuisse, sordidéque

a Horat. Serm. Satyr. 5. & ibi Acron.
b l. 1. de salga. hospitib. non præst. libr. 12. C. tit. 42.

inueniſſe, compatatis mulis & vehiculis, magiſtratibus qui ſortiti prouincias
fuiſſent præbenda publicè conduxiſſe [a]. Ab eadem declinatione Varro [b] vo- 4
cat præbia *ἀλεξητήρια*, vel amuleta, à præbendo. Vt ſi lorum detur quod ſit
remedio pueris. Et alibi [c], verbum præda & prædes, à præſtando ducit, quod
ea pignore data publicè mancupes fidem præſtent. Erant & largitiones ab
imperatoribus factæ prouincialibus, quæ & præbenda dicebantur, vt apud
Caſſiodorum, *præbendarum*, inquit, *tenor adſcriptus, quem noſtra diuerſis lar-
gitur humanitas prouincialibus &c* [d]. In iure pontificio & beneficiorum tra- 6
ctatu præbenda in ſingulari numero, eadem tamen ſignificatione, vſurpa-
tur. Hæcque duplicis generis præbenda dicitur, vna datur laicis: altera quæ 7
tantùm conceditur clericis titulo beneficij. Laicis præbentur ab eccleſiis
quædam amonæ ſtipendiorum gratia, ratione obſequij vel officij, vel ſoli-
citudinis impenſæ in eccleſiam [e]: cuiuſmodi ſunt quæ præbentur aduoca-
tis, ſyndicis, & aliis. Imponuntur & eccleſiis onera annonarum præ-
bendarum nobilibus pauperibus, vel ob ſeruitium temporale, vt ſcribit
Compoſtellanus, & poſt eum Panormita [f]. locum habere in eccleſia S. Mar-
tini Carnotenſis. Atque idipſum Symmachus Pappa, ratione temporalis
conceſionis [g] permiſit. Et D. Hieronymus omnibus monaſteriis præcepiſſe 8
videtur [h]. In Gallia in monaſteriis quæ regij iuris ſunt & fundationis vel
dotationis regis præbendæ huiuſmodi ſunt, in quibus princeps milites
membris mutilos pauperes, etiam inuitis monachis alendos quandiu vi-
xerint ſtatuit [i]. Et ſæpè ita iudicatum Tholoſæ vidi à curia ſuprema, re-
pugnantibus manachis largitioni regiæ & codicillis eius. Nec mirum ſi
princeps ita poſſit ſtatuere, cùm præbendæ in fructibus conſiſtant propria
natura, quorum & laici capaces ſunt. Alteriùs generis præbendæ quæ 9
debentur clericis, ſpirituales dicuntur, & beneficij eccleſiaſtici nomne
cenſentur, quòd habeant ſpiritale munus annexum, diuiſis portioni-
bus tamen, non anteà [k]. Hæ rurſum vel ſimplices vel canoniales dicen-
tur. Simplex præbenda, eſt ius ſpilitale recipiendi certos prouentus,
in eccleſia collegiali competens ob diuinum officium cui præbendatus
inſeruit [l]. In ſpiritali conſiſtit titulus, in temporalibus præbendarum
ſubſtantia. Simplices præbendæ poſſidentur per clericos ſecundi ordinis
in eccleſia collegiali. Quorum aliqui ratione officij diuini maioris, quòd 10
exequi debent exemplo, & loco cononicorum, qui per vices integras
ebdomadas ſolemnia miſſarum & offici diuini peragere tenentur [m].
Hebdomadarij dici poſſunt aliquando, & vno gradu ſimplices præbendatios
antecedant. Sunt & alterius generis ſimplicis præbendati, dicti aſſilij [n]: 11
vel manſionarij alicubi dicti, *habituez*, in Gallia. Canonialis præben- 12
da ea dicitur, quæ eſt annexa canonicatui, quæue ea omnia continet quæ
ſimplici concluduntur, & vltrà habet vocem, ſeu ius ſuffragij ferendi in
capitulo, exedram ſeu ſtallum in choro ſeu in periſtiliis, & alicubi, vt Ca-
durci, pacis oſculum [o]. Hæc enim habent canonici, ſi modo ſint ſubdiaconi:
Nam qui non ſunt ad ſubdicanalem ordinem promoti, ſententiam nō dicũt, 13
id eſt, non habent vocem in capitulo [p]. Quemadmodum neque illiqui 14
creati dicuntur canocici in herbis, vel honorari, vel ad effectum optinendi
primam vacaturam prebendã, qui nec quotidianas diſtributiones ſeu diarias
annonas habent, nec actibus capitularibus interſunt [q]; nempe quòd propriè
non ſunt canonici, habita ratione præſentis temporis, quales mandatarij vel
qui habent literas expectatiuas. Quia qui habet canonicatum ſub ex- 15
pectione præbendæ, habet quidem ius ad rem, ſed non in re [r]: & qui verè
habet canonicam, habet vel habere debet in præſenti vel de proximo præ-
bendam [s]. Innocentius ratus eſt, canoniam longè honorabiliorem alio 16
ſimplici beneficio, & idcirco canonico s dici clericos primi gradus,
alios etiam beneficiatos ſecundi gradus [v].

a Gellius lib. 15. c. 4.
b Varro, li. 6. de ling. Latina.
c Varro li. 4. de ling. Latina.
d Caſſiodo. lib. 5. Varia.
e gloſſ. in c. cùm Martinus, in verb. receperunt, de conſtitutio. & ibi Panor. nume. 22.
f Panor. in d. c. cùm Martinus.
g ca. poſſeſſores, 16. quæſt. 1.
h D. Hierony. ad Damaſ. & in can. fin. 16. q. 1.
i c. maioribus & c. cùm cauſa, 36. de præben.
k c. ex parte Haſtenſis, c. 10. de conceſſio præben. libr. 3. Decretal. titu. 8.
l interpretes in c. cũ Martinus, & ibi Felinus numero 3. & Panor. numero 22. & 23. de cõſtitut.
m argument. c. dilecto, c. 25. de præben. ap. Gregor.
n c. penul. de cleric. non reſidenti. & ibi gloſſ. 1. ap. Grego. lib. 3. titu. 4.
o c. dilecto, & c. pro illorũ, de præben.
p clem. 2. de ætate & qualita. in clem. e. ex ratione, eo. titu. ap. Gregor.
q Immola in clem. fi. de præben. col. 2. Rebuffus, in §. fi. de reſerua. in cõcorda.
r in Rotæ deciſion. 445. titu. de præbẽ. in nonis Staphilęus in prima forma gratiarum expectatiuarum.
s cap. fin. de conceſſio. præben. in Sex. c. quædam, de præben. in Sex.
t c. relatum, & c. dilectus, de præben. c. cùm ſuper, de conceſſio. præb. c. cùm Martinus, de conſtitutio.
v Innocẽ. in c. ſedes, de reſcript.

Canonici

17 Canonici qui annonam statam habent, & priuilegia certis maioribus clericis destinata dicuntur ἐν τῷ κάνονι, id est, qui in album talium clericorum in ecclesia relati sunt: siue qui canonem, id est, demensum ex ecclesiastico ærario capiunt, vel primi in ecclesia, quemadmodum à Pythagoricis dicebantur κανονικοὶ harmonici, qui primas in iudicando partes longéque ratas
18 maximè rationi adscribebant[a]. Canonicorum & canonicatuum præbendę iterum, vel monachales seu regulares sunt, vel seculares. Regulares sunt in monasteriis, vnde vetitum ne quis in duobus monasteriis locum occu-
16 pet[b]. Et ij etiam habent suffragij ius in suo capitulo[c]. Scribit autem Volaterranus, Arnulphum abbatem canonicorum regularium ordinem auspicatum circa annum domini 1066. Munsterus tamen notat, Spirenses, Vuormatienses & Maguntinenses canonicos, monasticæ vitæ professione abiecta seculares fieri & seorsum habitare cœpisse circa annum domini 966. Sed isti inter seculares annumerandi, vt plerique, alij in Gallia & alibi, qui eius
20 generis sunt, non regulares. Sunt & mulieres etiam, quæ vulgò dicuntur canonicæ seculares, viuentes exemplo secularium canonicorum, quæ non renuntiant propriis, nec professionem vllam faciunt, quas concilium Vien-
21 nense non probat, verùm & eas visitari[d], nominatque eas beguinas: atque illis iubet aliquam viuendi normam & regulam monachalem deligere[e].
22 Cæterùm annona quæ præbetur præbendatis & canonicis, tribus modis distinguitur, & ex tribus variè conflatur. Nam vel præbenda separata & stata annua est, vel consistit in diariis seu distributionibus quotidianis: vel
23 percipitur ex mensa communi, si sit[f]. Præbendæ nomen refertur ad id
24 quod vocant, *la grosse*[g]. Quotidianæ distributiones, manualia dicuntur quoque beneficia[h], seu victualia: quæ tantum præsentibus officio diuino
25 diurno distribuuntur. Qualia ea, quæ ex anniuersariis dispensantur tantum iis, qui orationibus intersunt[i]: non autem absentibus, etsi studiorum cau-
26 sa absint, quibus præbenda tamen integra remanent. Fructus mensæ dicuntur ea, quæ vltra præbendæ fructus, vel diaria & manualia, ex aliis reditibus capituli colliguntur simul, & in communi reseruantur, distributi non certo tempore, sed aliquando cùm inter canonicos participes placuerit. Quorum quoque qui absens studiorum causa est, fit particeps, non au-
27 tem alij sine causa, vel ea illegitima absentes[k]. De his fructibus annotat vnum valdè singulare Calderinus[l], vt si hoc anno contingat diuidi fructus mensæ qui præteritis annis collecti & coacti fuerint, canonicos qui vel hodiè, vel nuperrimè fuerint creati seu instituti vel ordinati, equalem partem cum cæteris antiquis facere. Quod etiam scribit Felinus[m].

a Cell. Rhodiginus, libr. 5. c. 21.

b cap. fin. de regular. ap. Grego. & c. ne nimia §. fin. de religio. domi. glos. in Clem. 2. de Iudic.

c c. constitutis. 47. de electio. ap. Gregor.

d Clement. 2. de stat. monach. c. indemnitatib[9]. 43. §. penul. de electio. in Sex.

e c. 1. de religio. domi. & vt epis. sint subiec. ap. Clementem.

f videndum c. vnico, cùm glo. penul. de cleric. non residen. in Sex.

g in dicto cap. vnico gloss. 1.

h c olim, c. 26. de verbor. signific.

i dicto c. vni. de cler. nō residen. in Sex. c. de cætero, eod. titul. ap. Grego. c. licet, de præben. ap. Gregor.

k Felinus, in c. Iacobus nume. 1. de Simon. Panor. in c. licet, in fine, de præben.

l Calderinus, titulo de præben. concil. 21.

m Felinus in dicto c. Iacobus, numero 1. de Simo.

De Curionibus, rectoribus, parochis, plebanis & vicariis. Capur 24.

1 *Curiones & curati vnde dicti: à cura & curia.*
2 *Curionum seu curatorum officium & munus.*
3 *Curionis quantitas & ætas.*
4 *Ecclesia reparari à quo debeat, & num à curione.*
5 *Decimarum pars episcopo debita hodiè quare remaneat apud curionem.*
6 *Parochi & parochiani qui, & quare ita dicti.*
7 *Parœchia & parœchi quid.*

8 Paræchia etiam diœcesis, episcopalis dicitur.
9 Parochiani quare in paræchia propria debent baptizari.
10 Rector ecclesiæ quis dicatur, & quare, & quid rectoria.
11 Rectoris nomen generale ad plura pertinens, & eius officium.
12 Plebanus quis: & quare dictus.
13 Plebania aliquando maior rectoria.
14 Plebs in plebania & alibi quomodo intelligatur.
15 Vicarius perpetuus quis, & quare dictus.
Vicaria perpetua beneficium & quale. eod. & 18.
16 Prior beneficiatus quis.
17 Vicarij perpetui, & temporalis differentia.
18 Prioratus cum vicaria perpetua quid.
19 Rectori vel vicario perpetuo congrua debita portio beneficij, & peti potest.
20 Congrua portio vicarij perpetui quomodo constituenda, à quibus supplenda, formula petendi, coram quo iudice petatur, & quæ quantitas congruæ portionis.
21 In congrua pensione vicarij perpetui quæ sunt consideranda.

A Beneficio, quod curam animorum habet, denominatur, curati melius curiones parochi, rectores, parochi, vicarij perpetui. Sacerdotia enim sunt, quibus inest cura animarum, alia immunia ab illa solicitudine[a], vt in beneficiis paulò post, Deo fauente, latius docebitur. Curiones rectè dicti à curiis etiam, id est, à regionibus vrbis, quibus in sacris præponuntur, vt est apud Varronem[b]: quemadmodum Romæ quæ per curias diuisa erat, tempore idololatriæ ex singulis curiis præficiebantur sacris & deligebantur ad sacerdotium, ex lege Romuli[c]. Et curiæ & curiones à cura regionum seu locorum & hominum eorum dicebantur. Proinde curiones in sibi concessis locis curam suscipiunt distribuendorum sacramentorum personis sibi subditis, prædicandi verbum Dei, audiendi exomologeses[d], diuinorum officiorum[e], absoluendi confessa delicta[f]. Quò fit, exigi in eo qui curionis munere fungi vult, & potiri beneficio, cui cura animorum adhæret, probatos mores, ætatem 25. annorum, saltem vt legitimam, ordinem sacerdotalem actu, vel vt eum consequatur intra proximum annum à die adeptæ pacificæ possessionis ecclesiæ[g], vt per se hanc fori pœnitentiarij, ligandi & absoluendi potestatem, & reliqua quæ sui muneris sunt, & quæ non possunt nisi à sacerdotibus fieri, præstare possit. Ad eius curam quoque pertinet, ex reditibus sacerdotij templum sartum tectúmque conseruare. Cùm enim antiquitus curiones partirentur reditus beneficiorum cum episcopo, qui & fabricæ curam subibat, & cum pauperibus, tertia vel quarta parte contentus, tunc immunis quidem erat ab hoc onere[h]. Sed hodiè episcopalis pars eius rei gratia, & pauperum quoque quæ in pauperes distribuenda est, apud eum remanet[i]. Vt non immeritò quædam glossella dicat, non teneri laicos ad contributioné fabricarum ecclesiasticarum coactè[k]. Multóque minus debent conqueri, si pro pauperum alimentis de reditibus conferre cogantur, qui spontè suam debitam opem illis non præstent. Dicuntur & isti curiones parochi, vt proprio constat titulo[l], παροχὴ Græcis præbitio est, πάροχος, qui magistratibus[m] & legatis annonas salis & ligni præbebat, vt antè meminimus in præbenda. Hinc parochia, parochi, ecclesiæ parochiales. Et curio, vt diximus, sacramenta, & alia præbet subditis: illi contrà curioni dant decimas[n], & alia ad cultum diuinum necessaria in ecclesia quam extruxerunt[o]: & propriè istis decimæ debitæ[p]. Et forsan dici parochias ab agrorum assignatione, qui eas præstarét non

1 (beside "Beneficio, quod curam animorum habet")
2 (beside "cura regionum seu locorum")
3 (beside "gesses ... Quò fit")
4 (beside "neris sunt ... Ad")
5 (beside "onere ... pauperum quoque")
6 (beside "tam opem illis non præstent")

a c. cùm singula, de præben. in Sex. c. de multa, eod. titu. ap. Gregor.
b Varro, 4. de ling. Latina.
c Dionysius Halic. in 2.
d Clem. dudum §. verum, de sepultu. c. 1. eod. titu. ap. Gregor.
e c. 2. de paroch.
f c. omnis vtriusque sexus, de pœniten. & remiss. can. placuit, de pœniten. distin. 6.
g c. licet canon, 14. c. statutum 22. & c. commissa, de electio. in Sexto, lib. 1. titu. 6.
h ca. de reditibus, & can. quatuor 12. q. 2. can. decernimus, 10. q. 1.
i can. placuit, can. priscis can. vnio. 10. quæst. 3.
k gloss. in dic. can. quatuor, 12. q. 2.
l de parochis, & parochia lib. 3. Decretal. titu. 29.
m dict. c. licet canon, & c. statuimus, de elect. in Sex.
n c. quoniã à nobis, & toto tit. de decimis.
o c. 1. de sepultur. ca. nemo, de consecratio. distinct. 1.
p c. cùm sicut, de consecrat. eccles. ca. reuertimini, & can. decimæ, 10. q. 1. Malach. 3.

non erit alienum. Sic apud Pomponium Lætum, *comitibus*, inquit, *& ducibus qui pro imperij augmento consenuerant, dabantur agri, villæq́, vt necessaria suppe-*
7 *terent, quoad viuerent, quos parochias vocabant* [a]. Quamquam non me fugiat Budæum [b] parœcias non parochias legendum esse annotare: quòd παροικία, sit vicinia & accolarum conuentus, habitatio, curia, vnde curiones, ἀπὸ τοῦ παροικεῖν, ab eo, quòd iuxtà habitent. Vtramque namque lectionẽ probo, & ita conuenire arbitror, vt vna aliam non expungat, & hoc nomine antiquos Christianos vsos fuisse fidẽ facit D. Augustinus [c], *fuit*, inquit, *presbyter quidam nomine restitutus, in paræcia Calamensis ecclesiæ, &c.* Tunc enim distincti erant fines paræciarum, sicut & diximus tempore Dionysij summi pontificis per orbem iussu eius factum. Quare & parœcia pro loco benefi-
8 cij accipitur [d]. Etsi de episcopatu agatur, pro diœcesi quoque [e]: singulis enim episcopis & curionibus distributæ fuerunt ecclesiæ, & loci definiti, vt de his curam habeant & reddant rationem [f]. Et definitionem limitum inter substantialia parœciæ annumerat Ludouicus Romanus [g]. Videbis autem
9 in quibus consistant iura parœciarum apud Alexandrum [h]. Proinde vt cognoscas curiones, de quibus ineunda est ei cum Deo ratio, rectè institutum est, vt nati in propria ecclesia à suo pastore vel eius vicario baptizentur: & fontes baptismatis, seu baptisterium in ecclesia parœciali, non alibi sit, vbi natus & fidem [i], & nomen profiteatur. Quemadmodum & fiebat ali-
10 quando, natorum professio nominis & gentis apud Romanos [k]. Rector appellatur & curio, sacerdos qui plebẽ & populũ sibi cõmissum [l] regit. Rector itaq; ecclesiæ dictus [m], & beneficium rectoria [n]: idem quod cura pastoris
11 optimi [o]. Sicq́ue hîc rector, alius est à rectore quolibet qui & secularis esse potest, & ecclesiæ, & alterius rei, & alterius, quàm ecclesiasticæ potestatis [p]. Omnis enim, qui imperat, moderatur, & regit, rector dici potest: vt rector prouinciæ, Academiæ, ciuitatis, & sic de similibus. Quorum officium paucis explicat Ecclesiasticus. *Rectorem*, inquit, *te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis, curam illorum habe, & sic considera: & omni cura tua explicita recumbe, vt læteris propter illos, & ornamentum gratiæ accipias, & dignationem consequaris*
12 *corrogationis* [q]. Plebanus ipse idem curio ab Honorio 3. summ. pontifi. dicitur, qui habet plebis curam [r], & beneficium quoque plebania [s]. Itali populum *la pioue*, & plebeium, *il piouano*, nominant. Est tamen aliquando ple-
13 bania aliud genus beneficij & maius, quàm rectoria, habent sub se sc capel-
14 las, vt notant interpretes, qui & eam dignitatem esse putant [t]. Plebs hîc pro omni generis populo accipitur, non autẽ tantũ pro fece populi, quæ Græcis ὄχλος & πλῆθος, turba, semotis patritiis, & senatoribus, vt distincta erat à Romulo [v]. Quare subditi erũt parocho sacerdoti, non tantũ viles & plebeij, sed & nobiles, & senatores, & principes parœciæ. Ita plebem facere dicuntur in iure decem mancipia, aut decem homines [x]: plures quàm decem aut quin-
15 decim, turbam [y]. Vicarius perpetuus, & curio quoque est: isq; animorum curam habet. Manauit autem origo curæ eius generis, à tempore quo, qui beneficium possidebant habens animorum curam, quod assiduitatem seu residentiam exigit: cœperunt excusari, ne assiduitatem in loco beneficij redderent, ob maiorem dignitatem aduenientem, vel, quòd fructus capitulo alicui vel collegio assignati fuerint, vel aliam ob causam, & proinde constitui cœpit vicarius, isq; perpetuus cum aliqua fructuum beneficij portione, qui regeret actu populum, in ecclesia præpositus ex constitutione eius, qui
16 alios fructus perciperet, approbante & instituente episcopo [z]. Et sic vicaria perpetua, beneficium dicitur [a]: atque eo modo ex vno beneficio duæ factæ appellationes, sed vnus prior rector, vnde prior absolutè dicitur, alter verò ab eo præpositus qui actu regit, vicarius est perpetuus cum institutione
17 episcopi. In qua institutione differt à vicariis aliis temporalibus curionum. Primùm quia & hic rector est actu, vt prior est rector habitu [b]. 2. quod mor-

te

a Pompo. Læt. in Cõstantino.
b Budæus in Commenta. Linguæ Græcæ.
c D. August. libr. 14. de ciuita. Dei.
d cap. quoniam à nobis, de decimis apud Gregor. cum simil.
e can. bonæ rei, 12. q. 2. c. ad apostolicæ, c. 20. de decimis libr. 3. Decret. tit. 30. c. significaui, cap 6. de offic. ordinar. libr. 1. Decret. titu. 31.
f ca. ecclesias, 13. q. 1.
g Ludoui. Roma. concil. 356. incipiens circa primũ, col. 1.
h Alexan. concil. 74. in 4. volumine, incip. viso.
i can. plures baptismales, 16. q. 1.
k Plut. in Parallelis,
l c. 1. de capell. mona. c 3. de vit. & honesta. clericor. ca. fin. 61. distinct.
m capit. 3. de clerico ægro. lib. 3. Decretal. titu. 6.
n cap. fin. de præben. lib. 3. Decre. titu. 5.
o can. sic rector, 43. distinct.
p vt in cap. fin. de Iudic. lib. 2. Decretal. titu. 1. c. aduersus, de Immunita. eccles. & titu. de officio rectoris prouinc. in P.
q Ecclesiastici, c. 32.
r c. fin. ne cleric. vel mona. secular. nego. se immiscẽat, lib. 6. Decreta. titu. 50. cap. 1. eo. titul. in Sexto.
s dicto c. 1. ne cler. vel mona. in Sex.
t Ioãnes Andreas in additionibus glos. ad c. 1. ne cleric. in Sex. in verbo Capellas. Archidia. in ca. plures, 16. q. 1. numero 4.
v §. plebiscitum, de iure natura. Gellius, lib. 10. cap. 20. Dionys. Halicar. libr. 2.
x can. vnico, 10. q. 3. gloss. in c. 1. de electio. ap. Gregor.
y l. prætor ait, l. 4. §. prætor ait, vi bon. rap. P.
z c. fin. de offic. vic. libr. 1. Decreta. titul. 28. c. extirpandæ §. qui verò, de præben c. si verò, c. 6. eod. titul. in Sex.
a c. 3. de offic. vicar. c. ad hæc, eo. clem. 1. eod. titul. ap. Clemen. Michael de filijs præsbyteror. li. 1. Decret. titul. 17.
b Clem. 1. de off. vic.

te etiam prioris non reuocatur eius potestas [a]. Alij autem vicarij temporales, sine episcopo à curionibus præficiuntur, instituuntur, & destituuntur nutu eorum, reguntúe illis præsentibus, vt coadiutores vices eorum exequentes, ex communi omnium qui vices aliorum gerunt natura [b]. Nam quibus in rebus ipsi interesse non possimus, in his operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur [c]. Quòd si absens curio sit, vicarius temporalis eius nomine non potest regere, nisi accipiat & impetret literas, vt dicunt, de regendo, ab episcopo: quod in vicario perpetuo diuersũ est: Quia ab episcopo semel authoritatem quandiu vixerit acceperit, præsentante priore, & ita consentiente. Quocirca annotandum est, vicariam perpetuam vnum esse 18
videri beneficium cum prioratu, cui annectitur [d]: siue sit prioratus regularis, siue secularis: totidem enim eius species esse possunt. Proinde ex eo 19
beneficio æquum est, vicarium perpetuum idoneam & sufficientem congruámue portionem capere [e]: siquidem episcopus non debet consentire vnioni ecclesiarum, priusquàm congruens portio earum presbyteris reseruetur [f]: nec præsentatum à prioribus, nisi is habeat, vnde commodè viuere possit [g], & iura episcopalia soluere [h]. Potest tamen & episcopus præsentatum admittere primò si velit, & posteà præsentantem cogere idoneam & sufficientem & congruam ex fructibus beneficij pensionem illi præstare [i]. Idipsum sequendum quando beneficia mensæ capituli, episcopi, abbatis vel monasterij fuerint vnita, vel si dantur temporalia beneficia religiosis: tunc namque, & reseruanda congrua portio vicariis perpetuis ecclesiarum [k]. Congrua portio seu pensio vicarij consideratur aliquando, habita 20
ratione oneris impositi eidem vicario, interdum ex constitutione modicæ pensionis, interdum ex pactione, quando priores, vel qui præsentant vicarios, cum illis paciscuntur, vt illi pensionem prioribus soluant, & reliquos fructus suos faciant. Contingit autem vt id, quod relinquitur deducta pensione soluenda, victui non sufficiat: quo casu agitur per vicarium ita pressum, ad leuandum onus pensionis [l]. Quandoque etiam vicarius partẽ aliquam fructuum accipit, sed non sufficientem; & tunc eam augeri postulat ab iis, qui fructus percipiunt, siue sit episcopus, siue monasterium, vel alius prior, vel patronus laicus, aut ecclesiasticus qui præsentauerit [m]. Etsi plures sint qui possideant decimas vel fructus beneficij, à singulis pro modo possessionis petet [n], secundum formulam quæ in curiis frequens est. Nempè absolutè proposita petitione decimarum antiquarum, & noualium: & vt interim possint sacramenta parochianis ministrare, per modum prouisionis, adiudicari congruam portionem, quando prior vel patronus suæ possessionis & sui iuris ostendit titulum [o]: atque reformari pensionem vsque ad quartam partem fructuum [p], quæ clericis curionibus debetur [q]. Agitur autem pro congrua hac pensione coram ordinario loci episcopo, vel archiepiscopo, & sede vacante coram capitulo, nempe quòd & hoc sit iurisdictionis episcopalis, quæ transit in capitulum sede vacante [r], vel coram conseruatoribus Academiarum [s]. Agitur & interdum coram iudice seculari, si de possessione decimarum antiquarum & noualium, coram eo pendeat quæstio, veluti de incidente controuersia, quæ ad iudicem potioris causæ, ne diuidatur eius notio, pertinet [t]: idque per modum prouisionis, vt pendente lite interim alatur sacerdos, qui actu curæ insidet. Cæterùm in constituenda por- 21
tione congrua vicarij, iudex habebit rationem victus vicarij & alimentorũ sufficentium [v], secundum qualitatem personæ & quantitatem prouentuum beneficij [x]: nam qui in dignitate est, maiora percipere debet, & meretur [y]. Item, vt diximus, habebitur ratio onerum subeundorum ecclesiæ, & episcopalium, aliorúmque clericorum, quos secum habere debet [z], & reparationis ecclesiæ [&].

a c. ad hæc, de off. vicar.

b can. 1. 94. distinc. l. 1. de offic. vicar. lib. 1. C. titu. 42. c. penul. de offic. vicar. ap. Grego. c. fin. eo. titu. in Sex.

c Cicero, pro Roscio Amer.

d c. si pro eo, de præben. in Sex.

e dicto c. extirpãdæ, § quia verò, de præbend.

f c. exposuisti § fi. de præbend.

g c. 1. de præbend. in Sex. c. de monachis, eod. titu. ap. Greg. clem. 1. de iure patro.

h dicto cap. de monachis, iura ponũtur, episcopalia in c. cõquerente, de offi. ordin.

i Iuxta ordinem literæ clem. primæ, de iure patro.

k c. in Literanensi, & c. de monachis, de præben. clem. vni. de offic. vicar.

l cap. 2. de supplen. neglig. prælator. vide Rebuff. in tract. congruæ pẽsio. numero. 38. & 39.

m c. sicut, de supplen. negl. prælator. cap. auaritię, c. de monachis, c. in Lateranẽsi, de præbend. ap. Gregor. c. 1. eo. tit. in Sex. clem. 1. de iure patro.

n argum. l. 3. § fin. de alimen. & cibar. lege. P. l. si libert⁹, in 2. §. libertus de bon. libertor. P.

o Rebuffus, in 6. quæstio. congruæ pensio.

p Rebuff. tractatu de pacif. possessor. ampliatio. 18.

q can. de reditibus, can. quatuor, 12. q. 2.

r c. 1. ne sede vac.

s Rebuff. de cõgrua pensio. nume. 58.

t eo. Rebuff. nume. 59. argumento. l. quoties, de iudic. C. & c. tuam, de ordine cognitio.

v ca. penul. 12. q. 1. c. de his, de eccles. ædific.

x l. cùm vnus c. fin. de aliment. lega. P. l. sed etsi §. 1. de vsufru. in P. l. cùm post § gener, & l. quæro, de iure dot. P.

y c. de multa, de præben.

z c. vt quisque, de vita & honesta. clericor. c. proposuit, de filijs presbyterо.

& c. pastoralis, de his quæ fiunt, à prælat. sine consen. cap.

De

De Coadiutoribus. Cap. 25.

1 Coadiutor quis.
2 Coadiutor viuenti datur præsuli, non autem in eorum locum alius subrogatur.
3 Coadiutores Mosi, & aliis dati.

1 NON solùm vicarij tēporales, de quibus proximo capite superiori dictū est, coadiutores dicūtur, sed & alij qui munus presulis cuiusq; in ecclesia supplēt: qui tamē titularij, nō sunt, sed cōiungūtur titulariis si ipsi ægritudine perpetua laborēt corporis, vel nimia senectute premātur, vel alia rationabili causa,
2 sine criminetamē, nō possint munus suū exequi. Quādiu enim viuunt veri titularij, nunquā alius in eorum ecclesiis subrogatur [a], & proinde coadiutorem dari receptum est [b]. Sicut & religiosè fuit apud ethnicos obseruatum, vt nec viuentis, quantumuis criminum rei, summum pontificatum alteri concederent. Qua ratione Octauius Augustus, recusauit summum pontificatum à populo sibi oblatum, viuente Lepido pontifice [c]. Sicut enim inter prælatum & suam ecclesiam dicitur coniugium, sic nec illud dissolui, vel ecclesia alteri viuente pastore, etsi destituto viribus, dari sine adulterij crimine potest [d]. Non secus, quàm legitimum matrimonium in-
3 ter coniuges, extra mortis causam iure communi indissolubile est [e]. Accepit Moses in adiutorem legationis impositæ Aaronem fratrem [f], & in munere iudicandi, ex consilio Ietro adiunxit sibi tribunos & centuriones [g]. Habuerunt apostoli coadiutores, vt D. Petrus Linum, & Cletum [h]. Prisca, & Aquila, & Timothæus adiutores D. Pauli [i]. D. Augustinus à Valerio notæ sanctitatis episcopo Hipponensi, episcopalis officij adiunctus adiutor. Et Valerius Cæsaraugustanus episcopus D. Vincentium coadiutorem in enuntiando Dei verbo habuit, propter linguæ impedimentum, quo Valerius officio eo fungi non poterat.

a c. 1. de concess. præben.
b tota 7. q. 1. & can. 1. 2. 3. 4. de cleric. ægrotan. libr. 3. Decretal. titu. 6.
c Dion Cass. lib. 49. historiæ.
d ca. sicut vir. 7. q. 1. c. quanto, de translat. episcop.
e c. si. de cōdit. apos. D. Matthæi cap. 19. can. quos Deus, 33. quæst. 2. c. quicunque, & c. quāto, de diuort. capit. fin. de adulter.
f Genes. c. 4. & 7.
g Exod. c. 18. & Numerorum cap. 11.
h can. si Petrus, 8. q. 1.
i ad Roma. cap. 16.

De Intitulatis. Cap. 26.

1 Intitulatus vnde dictus, & quid titulus ordinati.
2 Titulus à quibus constituatur, & 9.
3 Sine titulo nemo ordinandus.
4 Clerici qui dicantur verè.
5 Clerici seminarium maiorum ordinum, & sacerdotes ex approbatis.
Rectores prouinciarum ex approbatis eligendi, eod.
6 Mendicitas in clero turpis visa, non paupertas voluntaria.
7 Sacerdotes Romanorum censum sufficientem habebant, antequam legerentur.
8 Clerici non possunt fieri aliis obærati.
9 Titulus non potest capi à creditoribus intitulati.

Intitu

NTITVLATVS inter personas ecclesiasticas annumeratur, 1
à titulo dictus. Titulus porrò dicitur à tuendo, quòd factum
sui authoris tueatur. Factum autem, quod hîc tutandum &
defendendum, est ordinatio clericorum in gradus maiores,
quæ concilio Lateranensi non permittitur, nisi de eo qui ha-
bet bona, vndè Deo extra seruilia opera, possit commodè &
honestè inseruire [a]. Titulum, & viuendi veluti reditum, coram episcopo 2
sibi constituunt ordinandi ex suis propriis facultatibus: interdum alij nomi-
ne ordinādorū res proprias obligationi ei subiiciunt, ea lege vt quādiu ordi-
nati vixerint, possint alimētis inde necessaria capere, vel donec beneficium
ecclesiasticum adeptus fuerit ordinatus. Interdum quoque intitulatus in ec-
clesia dicetur, is qui ab aliqua ecclesia admissus, & dignus habitus est, qui
stipendiis eius nutriatur, vel annona seu præbenda vel capella fruatur. Et 3
hic verè titulatus, qui aliquando tantum capax maioris ordinis promotione
vt probatus habebatur, non alij, ex concilio Vrbani Pa [b]. Et ita in concilio
Chalcedonensi cautum quoque, vt nemo ordinetur, nisi manifestè, in ec-
clesia suæ ciuitatis siue possessionis, aut in martyrio, aut in monasterio, qui
ordinatur, mereatur publicæ ordinationis vocabulum & aliter ordinatus, vel
absolutè ordinatus, non habeat manuum impositionem [c]. Et verè quidem 4
dici tunc possunt clerici secundum nominis significationem, qui sortis do-
mini & ecclesiasticorum bonorum facti sunt participes [d]. Sicq; ex titula- 5
tis istis & clericis solummodo, subdiaconi, & ex illis diaconi; vt & ex dia-
conis, presbyteri deligendi sunt. Vt antiquitus etiam [e]. Non enim Chri-
stiani suos deligebant sacerdotes, nisi ex iam approbatis: vt etiam obseruauit
Alexander Cæsar, quando de legendis rectoribus prouinciarum actum est [f].
Turpis in clero visa est mendicitas [g], etiam si semper dilecta fuit voluntaria 6
paupertas, & diuitiarum contemptus. Quare episcopus in hoc clero prospi-
cere debet, ne ordinatus mendicitatem cogatur amplecti [h]. Neque etiam 7
Romulus in sacerdotium suarum curiarium deligi voluit, quam si haberent
censum sufficientem [i]. Reiecti & ab ordinatione clericali, qui obærati erāt, 8
per Bonifacium I. summ. pontific. [k] quod tamen ad seruos refert Boni-
facius Simoneta, videlicet, ne illi dominis obnoxij ordinarentur [l]. Et ita
quoque cautum in concilio Toletano dominis repugnantibus [m]. At permi-
sit Leo Imperator obæratos quoque præter causam primipilarem, in nu-
merum clericorum recipi [n], adhibita tamen distinctione concilij Carthagi-
nensis [o]. Efficit autem intitulatio ne bona titulo supposita creditoribus
exposita sint, si à non obligato pro obligato in titulum dentur. Pro titulo 9
etiam sunt beneficia [p].

a c. episcopis, cap. 4. de præben. ap. Grego.
b can. sanctorum canonum, 70. distin.
c can. 1. 70 distinct.
d can. clero, 21. dist.
e Nicephor. Calix. li. 11. c. 30.
f Lamprid. in Alexā.
g Deutero. 15. ibi nō sit omnino mendicus inter vos.
h can. Diaconi sunt, 93. distinct.
i Dionys. Halicar. in 2. histor.
k Sabellicus, & Sigib.
l Bonifacius Simoneta, lib. 4. episto. c. 9.
m c. 1. & 2. de seruis ordi. lib. 1. Decret. titu. 18. authent. si seruis, de episco. & cler. C.
n l. quisquis, l. 27. & l. officiales, 4. de episcop. & cler. C.
o de qua in cap. 1. de obliga. ad ratiocin. ordi. vel non, & ibi Glos. ap. Grego.
p vt in can. episcopi, 80. distinct.

De Pensionario. Cap. 27.

1 *Pensionarius ecclesiasticus quis.*
Pensio ecclesiastica quomodo constituatur in ecclesia. eod.
2 *Pensio ex beneficio in titulum dari non potest.*
Pensionis constitutio afficit personam, non rem. eod.
Pensio beneficij nomine non venit. eod.

Inter

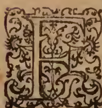
1 INTER personas ecclesiasticas inuenies quoque pensionarium, qui annonas, seu pensionem aut portionem capit ab aliqua mensa, vt dicũt, capitulari, vel ab aliquo beneficio, seu ecclesia: interdum mercedis nomine [a], aut in remunerationem præstiti commodi [b], vel alia de causa iusta. Quæ eatenus iusta videtur, si modo clericis, à quibus capitur pensio, relinquatur quantum exigitur pro obsequio & munere cultus diuini eis imposito, & adhibeatur superioris in constitutione pensionis authoritas [c]. Alioquin enim illicita & prohibita est, exemplo nouorum censuum & onerum quæ imponi nequeunt [d].
2 Neque etiam licebit iure pensionem in titulum beneficij dare, vt fit aliquando [e]: ne sectionem beneficiorum prohibitam admittamus [f]. Et proinde receptum est, pensiones super beneficio constitutas, per possidentes beneficia, non adhærere beneficio, nec eos qui in eo succedunt obligare, sed constituentis personam, & non rem [g]. Atque in mandatis summor. pontif. vel aliis rescriptis de prouidendo, vel ad beneficia, non continentur, appellatione beneficij, pensiones [h].

a l. quæsitum [illegible] 14. de pignor. l[illegible]o. P. titu. 1.
b ca. quicunque, 12. q. 2. can. possessiones, 16. q. 1. Oldra. consi. 226. incipiẽte: quidam episcopus. Gigas tracta. de pensioni. q. 3. & 54. & 67.
c c. auaritiæ, c. 10. de præben. libr. 3. Decretal. titu. 5.
d c. prohibemus, de censib. lib. 3. Decretal. titu. 39. clemẽt. 1. § eadem, de supplen. negli. prælator.
e Cardina. in clem. 1. de supplen. negl. prælat. Abbas Panor. in c. conquerẽte, de cl. non resid. in c. ad audientiam in 2. de rescri.
f c. maioribus, c. vacante, c. cùm causa, de præben. ap Gregor. c. vt nostrum, vt ecclesiast. benef. sine di. confer. ca. fin. 1. q. 3.
g cap. nisi essent viri prouidi, de præbẽ. in Sex.
h c. quamuis, de præben. in Sex.

De nomenclatura piorum hominum, qui pijs locis regendis præficiuntur. Caput 28.

1 Pauperum cura hominibus omnibus quare impressa fuit.
2 Cinclus auicula marina nido aliarum auium ob macritiam excipitur.
3 Orphanotrophus & orphanotrophon, quid, & cura orphanorum quæ.
4 Brephotrophos, & brephotrophum quid, & cura infantium.
5 Infantes qui dicti. Infantes expositi, eod.
6 Exponens infantes, parricida, & vt homicida puniendus.
7 Ptocotrophos, & ptocotrophion.
8 Pauperum cura, potißimum puellarum, demandanda est probo homini, ne lupanaria fiant ex ptocotrophijs.
9 Pauperum cura vtroque diuino testamento commendata. Pauperes Dei sunt, eod.
10 Pauperum cura ethnicis. Hecates mensa pauperum, eod.
11 Pauperes qui in ptochotrophijs adnutriendi.
12 Pauperum, & mendicorum differentia.
13 Mendicantes validi ab eleemosinis remouendi, & castigandi. Mendicos suos quodlibet oppidum nutrire debet, eod.
14 Mendicantium cura iure ad episcopos pertinet.
15 Nosocomion & Nosocomos quid, & quot Nosocomiorum species. Valetudinarium quid, eod.
16 Leprosariæ.
17 Leprosariæ in titulum beneficij non conferuntur.
18 Leprosi de quibus decimas non debent.
19 Leprosi ab alijs hominibus separandi.
20 Leprosi in proprio natiuitatis loco alendi, & eò relegandi.
21 Leprosariarum cura iudicibus demandata quare.
22 Leprosi coniurarunt cum Iudæis in Christianos.
23 Expositorum hospitalia.

24 Aesculapij templum expositorum. Expositi liberi sint lex, eod.
25 Hospitalia pestis, insanorum, morborum insanabilium.
26 Hospitale senum nutriendorum. Senum nosocomium, eod.
27 Senectutis mala.
28 Senes apud Sardos & Ceos necati.
29 Gerocomion, & Gerusia Sardorum.
30 Gerusia Sparthanorum quid.
31 Eleemosinarij, & eleemosinariae.
32 Beneficia omnia eleemosinariae speciem prae se ferunt.
33 Xenodochium & hospitale propriè. Hospitale peregrinorum, eod. Hospitale Albrachi, eod.
34 Hospitale publicum quis inuenit.
25 Hospitalia publica, & priuata. Hospitij ius antiquorum & tessera, eod.
36 Tessera hospitij Christianorum. Pauperes Christianorum & Dei tessera, eod.
37 Pauperum conuiuia ἀγάπαι. ἀγάπαι, eod.
38 Inhospitalitatis poena ex lege Leucanorum.
39 Hospitalia in titulum beneficij concessa quando.
40 Pius locus authoritate episcopi tantum fit.
41 Hospitalium cura ad episcopum iure, non ad magistratus pertinet, & quando, & pro quibus ad magistratus.
42 Hospitalium causae & pauperum primo iudicio in senatu agitantur.
43 Hospitalis non beneficij cura, & administratio à quibus conceditur.

FVERVNT à piis hominibus, cùm ethnicis, tum Christianis, loca quaedam extructa, reditus & census constituti, ad pauperum releuandam miseriam, veluti omnibus hominibus sibi ipsis existentibus consanguineis, ab vna stirpe natis [a], & veluti membris natura ipsa compatientibus. Sicuti & ferunt natura etiam feras quodammodo sibi ipsis opem ferre, &, si ita loqui fas est, commisereri ferarum aliarum. Vt narrat Suidas [b], κίγκαλον, ἢ κίγκλον auiculam marinam, quae caudam agitat, ita infirmam & macram, vt sibi nidum construere non possit, ex aliarum auium veluti misericordia, in nidis alienis parere: vnde & pauper dictus est Cinclus, qui non habet vbi reclinet caput. Proinde cùm humanae naturae plurima sit misera miseria, plures & appellationes loca pia sortita sunt, plures modi distribuendarum eleemosinarum, de quibus Lucas de Penna abundè [c]: diuersa & nomina eorum, qui curam harum suscipiunt. Erat itaque in primis orphanotrophos, ὀρφανοτρόφος [d], is, cui prouincia demandata erat alendi orphanos, parentibusque orbatos ex certis reditibus pauperes, eadem cura, qua tutores pupillos, sumptibus illorum nutriũt. inde, ὀρφανοτροφεῖον, locus vbi orphani aluntur, quorum, ex propriis legibus notio habetur [e]. 2. est βρεφοτρόφος brephotrophos, qui curam habet procurationis, vt infantes nuper nati pauperes, vel expositi certis decretis reditibus & pecuniis ei negotio deputatis educentur [f]. Et locus vbi nutrientur ideo dicitur βρεφοτροφεῖον, brephotropheon: à nomine βρέφος infans, qui est Eustathio τὸ ἄρτι γεγονὸς παιδίον τὸ τρεφόμενον ὑπὸ τιθῆς. Nominamus & infantes minores septennio [g]: eum in locũ deferũtur inuẽti paruuli veluti pro derelicto habiti & abiecti à matribus & publicè expositi, nec à parentibus agniti [h]: tum quia forsan nõ habẽt vnde illos nutriant, vel quòd impia & illegitima coniunctione procreatos erubescãt asserere filios. Quò fit, vt de expositione infantiũ variae sumatur suppliciũ habita ratione causae expositionis. Quacumq; tamen de causa expositio fiat, matres quae illã iubẽt parricidae, & qui administri eius sunt, digni homicidae poena sunt [i]. Etenim necare videtur qui alimenta denegat, potissimùm quae debet mater aut pater, qui quæue abiicit & exponit: vt qui occidit & praefocat [k]. 1 2 3 4 5 6

a L. 3. de iusti. & iure, Genes. 1. & 2.
b Suidas, in verbo, κίγκλος.
c Lucas de Penna, in rubricam, de mendican. valid. lib. 11. C.
d L. Orphanotrophos l. 30. de episcop. & cleri. lib. 1. C tit. 6.
e l. illud, de sacrosanct. eccles. libr. 1. C. tit. 5. l. sancimus, 38. eod. titu. §. 1. & §. hoc verò, de aliena. & emphy. in authent. colla. 9. titu. 3. §. fin. de ecclesiast. titul. ea. colla 9. titu. 6.
f dic. l. sancimus res, 38 & illud, 16. & d. § haec illud.
g l. si infanti. c. de iure delibera.
h can. fin. 87. distinct. c. vnic. de infanti. exposit. libr. 5. Decretal. titu. 11.
i l. 2. de infanti. exposit. C. lib. 8. titul. 52. l. nec filium, de patria. potesta. C. l. 1. §. poena, de liber. agnoscen. in P.
k l. necare, de liber. agn. P.

Ita

Ita etiam in synodali congressione Constantinopolitana post varias disceptationes placuit, matres proprios filios in diuinorum templorum aditibus exponentes, vt homicidas puniri, quamuis filij ab aliquibus aliis
7 educentur [a]: sed de his alibi. 3. Est ptochotrophos, qui mendicos alit: & locus vbi aluntur publicus, πτωχοτροφεῖον, πτωχοδοχεῖον, & πτωχεῖον [b]. Paupertas
8 miserabiles homines facit, eosque debiles [c], & proinde horum cura digna Christiano, eóque pio, bonóque & probo homine, potissimùm si puellarum vel iuuenum præficiatur solicitudini: periculosum enim est, ne si quilibet & malè natus huic muneri præficiatur, ex domo Dei lupanar fiat, vt sæpè alicubi audiui egenos egenásue conquerentes. Tanto scelestius tamen crimen cùm hoc sit, quanto Dei prætextu pietatis & misericordiæ videtur adumbratum. Qua in re desidero ciuitatum rectores & præfectos, concedere operam, & num tale admittatur, clam inquirere, vt vindicta posteà publica sumpta, deterreantur à lenocinio & imposturis huiusmodi
9 scelesti. Pauperum & mendicorum procuratio Dei causa est, vtroque & veteri & euangelico testamento commendata [d]: vsque adeo, vt dominus
10 noster IESVS-CHRISTVS eleemosinas pauperibus elargitus, sibi factas asserat: membráue sua eos dicat [e]. Cui fermè simile est, quod Menander comicus ait [f]. ἀεὶ νομίζονθ' οἱ πένητες τῶν θεῶν, *semper censentur pauperes esse Dei.* Sic Dauid de Deo, *tibi relictus est pauper, orphano tu eris adiutor* [g]. Et Homerus [h]. πρὸς γὰρ Διὸς εἰσὶν ἅπαντες πτωχοί τε ξεῖνοί τε. Explicat eruditè Gregorius Nazianzenus propria oratione de pauperibus amandis, rationes, cur pauperibus benefaciendum, & cur Deus hanc gratissimam habet operam. A qua
11 etiam idololatræ non abhorruerunt, & apud quos, vt narrat Aristophanis interpres [i], ἔθος ἦν ἄρτους καὶ ἄλλα τινὰ κατὰ μῆνα τιθέναι τῇ Ἑκάτῃ τοὺς πλουσίους, λαμβάνειν δὲ ἐξ αὐτῶν τοὺς πένητας, ἀπὸ τῶν ἱερῶν γὰρ καὶ οἱ πτωχοὶ ζῶσιν. id est, *mos erat antiquis Græcis, panes & alia quædam diuites ponere per singulos menses Hecatæ, & hinc accipere pauperes: ex sacris enim viuebant & pauperes.* Sic etiam Appianus Alexandrinus, annonam pauperibus esse dispensandam asserere videtur [k].
11 Obseruandum tamen est, ne prætextu eleemosinæ, otiosorum hominum foueatur inertia. Et distinctio adhibeatur pauperum, ne in publica ptochotrophia admittantur, qui ex proprio labore si vellent victum parare possent,
12 vel aliundè habent, vnde viuant. Et tantummodo alantur debiles, mutili, illique pauperes omnino inualidi, & ad laborem minimè idonei [l]. Sunt isti qui alendi sunt verius mendici, qui nihil habent, nec habere possunt, quàm pauperes, qui aliquid quamuis valde tenuè habent patrimonium. Sic apud Martialem, *Non est paupertas, Nestor, habere nihil.* Ita & Græci distinguunt inter πτωχὸν & πένητα, vt ex verbis Aristophanis colligitur [m]. πτωχοῦ, inquit, μὲν γὰρ βίος, ὃν σὺ λέγεις, ζῆν ἐστι μηδὲν ἔχοντα, τοῦ δὲ πένητος ζῆν φειδόμενον καὶ τοῖς ἔργοις προσέχοντα, περιγίνεσθαι δ' αὐτῷ μηδὲν μὴ μέντοι μηδ' ἐπιλείπειν.
13 In constitutionibus comitiorum habitorum Augustæ Vindelicioruni, anno 1548 [n]. statutum ab Imperatore Carolo V. vt magistratus prospicerent quilibet in sua iurisdictione, ne liceret cuiquam mendicare, néue permitteretur ei, cui nulla deformitas vel defectus corporis adfuerit, quiue non indiguerit: vtque mendicorum liberi ad laborem apti, parentibus adimantur & opificiis addicantur, aut ministeriis aut seruitiis aliis, vt quælibet ciuitas oppidumque, suos ægros, egenos & mendicos nutriat & foueat: nec cæteris allophylis seu alieniginis passim permittatur mendicare. Item vt mendicantes validi, seuerè & in exemplum, & ad timorem aliorum puniantur. Quod si mendici à proprio non possint nutriri oppido, ita eisdem alibi liceat mendicare, si à suo magistratu eius penuriæ testimonium referant. Subinde, vt magistratus hospitalium suorum locorum curam gerant, inspiciant, visitent semel saltem ea in anno, & prouideant,

a lib. 2. Iuris Orientalis circa finem titulo, περὶ τῶν ἐκτιθεμένων τὰ ἀκάκα βρέφη.
b §. hoc illud, de aliena. & emphyteo. dicta ll. sancimus, & l. illud, & In can. 8. concilij Chalcedonensis.
c cap. pauper, 11. q. 3. l. nec quicquã §. aduocatus, de officio proconsul. F.
d Ecclesiasti. 7. & 29. & Psalmo, 111. Tobiæ 4. D. Matth. 19. can. qui clementiã, 86. distinct. ca. gloria episcopi, 12. quæst. 2.
e D. Matthæi, c. 25.
f in sententijs comicorum, & Menandri, c. 74.
g Psal. 9.
h Homer. Ilia. 3.
i Interpretes in Plutum Aristophanis.
k Appia. Alexan. lib. 1. bellorum ciuil.
l L. 1. de mendicant. valid. lib. 11. Cod. 24. l. si quis ad declinandam, l. 37. §. vbi autem, de episcop. & cler. C. in concilio Coloniensi anni 1533. parte cap. 1. 1. c 3. 4. 5.
m Aristophanes, in Pluto. & Iustini. in l. si quis ad declinandam, §. sin autem, de episcop. & cler.
n in Politia Caroli V. Imperatoris, cap. 25.

Similes leges ex senatusconsultis supremarum curiarũ video apud Rebuffum Tomo 3. constitutionum regiarum, & ibi inuenies constitutionem curiæ Parisiẽsis *des pauures mendians & c.* publicatã 21. april. 1532. aliam eiusdem anni mensis Iunij: aliam 5. Februarij 1535. aliam 12. Nouembris 1541. & constitutio. Henrici 2. 9. Iunij. 1547.

ne fructus & reditus eorum, in alia, quàm ad quæ deſtinantur negotia, diſpenſentur, & conſeruentur. Meminit legis Francorum Rhenanus [a]. *Mendici per regiones vagari ne permittuntor. Suos pauperes quælibet ciuitas alito: illis, niſi manibus operentur, nullus quicquam dato.* Eandem præcinit & legem Plato [b], *nullus in ciuitate noſtra*, inquit, *ſit mendicus: quicunque id tentauerit, victúmque inexplebilibus quærens precibus, explere cœperit, à rerum venalium curatoribus à foro expellatur; ab ædili magiſtratu ab vrbe eijciatur, deinde, ex tota regione ab agri magiſtratu exterminetur, vt ab huiuſmodi animali omnino vniuerſa regio munda ſit*. Aliam propè ſimilem comperi Caroli Magni, titulo de mendicis, qui per patrias diſcurrunt [c]: *volumus*, inquit, *vt vnuſquiſque fidelium noſtrorum, ſuum pauperem de beneficio aut de propria familia nutriat, & non permittat alicubi ire mendicando; & vbi tales inuenti fuerint, niſi manibus laborent, nullus eis quicquam tribuere præſumat*. Illi itaque cibos pauperibus deſtinatos capere debent, qui amplius operari nequeunt manibus [d], non qui poſſunt, & nolunt: vt, *qui non vult operari, non manducet* [e]. Apud Athenienſes ἀδυνάτοι i. inualidi corpore, & mutilati, ſi à ſenatu quingentorum tales approbati eſſent, quotidiè, vt quidam aiunt, binos, vt alij ſingulos obolos ex ærario capiebant, & Philocoro authore nouennas drachmas in menſem, vt legimus apud Suidam [f]. Extant leges præſcriptæ in Gallia circa alendos pauperes & peregrinos tum generales in conſtitutionibus regiis, & placitis curiarum ſupremarum [g]; tum ſpeciales, quales in politia Lugdunenſi [h], ſingulares & alibi ex fundatione locorũ piorum erui poſſunt. fecit & pias de his leges ſenatus Hypreníis in Flandria. Ius pontificium, opus hoc alendi & veſtiendi pauperes, qui ſibi ſua induſtria ſuóque labore ſubuenire nequeunt, epiſcopis demandauit vt illis ſubueniant, non autẽ mendicantibus validis. 14
Quartò, eſt νοσοκόμος noſocomos, qui ægrotos curat, vel qui ægrotis curandis & morboſis præfectus eſt, miniſter ægrotantium: inde νοσοκομεῖον, locus in quo ægroti curantur. valetudinarium Columellæ [i]. Quod in familia in loco ſalubri conſtrui iubet, ſicuti Vitruuius [k], Galenus [l], Hippocrates [m], eius locum iubent eligi ſalubre, excelſum, non nebuloſum, non pruinoſum, non reſpiciens cœli regiones æſtuoſas aut frigidas, ſed temperatas, non paluſtrem, non maritimum. 15
Noſocomiorum tot genera eſſe poſſunt, quot morborum, ſi loca diſtincta ſint ſecundum morbos. Verùm aſſolent noſocomia communia eſſe omnium morborum, exceptis illis qui contagione poſſent inficere, vel quæ propter multitudinem exigant ſeparatam curam. 16
Quamobrem inter noſocomia ſeparata ſunt leproſariæ, ea ratione conſtitutæ per ſingulas vrbes & oppida ferè, & reditibus ornatæ, vt ſeorſum à conſortio hominum leproſi habitantes, qui arcentur à communi aliorum cœtu, habeant quo nutriri poſſint [n]. Quò fit, vt leproſariæ quæ in gratiam pauperum nutriendorum reditibus dotatæ ſunt, in titulum beneficij conferri poſſint, non per ſe tanquam verè beneficia [o]. 17
Poſſunt tamen leproſi communi vita degentes congregati, habere eccleſiam cum cœmiterio, & proprium presbyterum, ſine præiudicio eccleſiæ parochialis in cuius territorio ſunt, quibus decimas & ipſi debent ex omnibus quæ percipiunt, præterquam ex ſatis in hortis ſuis, & de animalibus [p]. 18
Separari huiuſmodi homines quamuis inopes non ſint, & ius diuinum [q], & canonicum [r], & conſuetudo, & neceſſitas iubet: cantumque vt leproſus ſit aperto capite, ore veſte contecto, vt eo ſe contaminatum ſigno prædicet & oſtendat [s]. Néue congreſſu aliorum improuidè admittatur: item ne eccleſiam ingrediatur [t]. Quemadmodum Ozias lepra percuſſus à Deo, quòd in incenſo offerendo ſacerdotum officium vſurpaſſet, domi ſecretus ab omnibus ſe continuit [v]. Qui enim iſtius morbi vim norunt, cum per reſpirationem, aërem, & tactu & conuictu inficere ſibi proximos rati ſunt [x]. Galenus, vel alius eius nomine in 19

Iſago

a Beatus Rhenanus, lib. 2. rer. German.

b Plato, lib. 12. de legib. de ijs etiã nos tractamus in communibus extraordinarijs, dum agimus de otio.

c Carolus Magnus in conſtitutionibus capitularibus, capitulari, quæ ad Niumacza. cap. 9. Commentar. per Amerbachium.

d can. quomodo, 31. diſtin. c. 1. 82. diſt.

e 2. ad Theſſalo c. 3.

f Suidas, in verbo ἀδυνάτοι.

g quas ſuprà paulò antè indicauimus.

h vide Paradinum li. 3. hiſtoriæ Lugdunenſ. cap. 31.

can. non omnis, 5. q. 5. gloſſ. in can. 1. in verbo, non poſſunt, iuncto textu 82. diſtinc.

dicto can. 1. 82. diſtin. & in can. quomodo, 31. diſtinct.

i Colum. 1. de re roſt.

k Vitruuius, 4. archítec. cap. 4.

l Galen. de tuen. bona valetud. & in 1. lib. epidimion Hippocra. & libr. 9. & 10. Methodi Aphoriſmor. Hippoc. 3. & 1. prædictio.

m Hippocra. lib. 1. de aere & aquis, & de natura huma.

n Clement. quia contingit, de religioſ. domi.

o c. per literas, c. 2. de præben. ap. Clementem.

p c. 2. de eccleſ. ædifican. lib. 3. Decreta titu. 48.

q Leu. 13. vbi vide quomodo indiciũ ſit lepræ & leproſi.

r c. 1. de coniug. leproſ.

s Leui. c. 13.

t c. 1. de cleri. ægrota.

v 2. Paralip. c. 26.

x Auicenna, 3. parte quarti tracta 3. c. 1. Philonium, lib. 7. c. 21.

Iſagogicis [a], lepram diffinit cutis mutationem in habitum qui præter naturam fit, cum aſperitate & pruritibus, doloribuſque, nonnunquam &
20 ſquamis decidentibus, quæ plures corporis partes depaſcuntur. Leproſi in leproſariis locorum, in quibus nati ſunt, debent concludi, & nutriri, & alienigenæ ad leproſarias ſuæ patriæ relegandi, vt aliàs placito ſenatus Pari-
21 ſienſis decretum eſt [b]. Iubet conſtitutio regia Franciſci primi [c], ex iure deprompta [d], inſpici & luſtrari leproſarias per iudices ordinarios locorum, in quibus ſitæ ſunt, inquiſitionis cauſa qui & quales earum ſint reditus, qui eos adminiſtrent, & vt illis diſpenſandis ciues vel incolas probos & ſpectatæ fidei & qui ſoluendo ſint, præponant, caueántque, ne quid leproſi
22 indignum & alienum à pietate patiantur: néue ipſi contra ſalutem publicam amoliantur, quemadmodum tempore Philippi Longi regis Galliarum, detectum eſt in prouincia Narbonenſi, & alibi in Gallia, eos Iudæorum hortatu quod ab illis venenum acceperant, aquis fontium & puteorum inieciſſe, coniuraſſeque in necem Chriſtianorum; attamen ſeuerè vindicatum [e]. Quod & in Germania accidiſſe anno 1321 teſtatur Munſterus.
23 Præter leproſarias ſunt in ciuitatibus noſocomia aliorum morborum, in quibus recipiuntur ægroti inopes: ſæpè etiam plures & filios & ſeruos proximos, obliti pietatis & miſericordiæ, exponunt, ob famen morti ni ſubueniatur [f]. Qui ideo ad xenonem, vt ſcribit Iuſtinianus, mittuntur &,
24 publica miſericordia & eleemoſinis iuuandi. Claudius tamen Cæſar, cùm quidam ægra & affecta mancipia in inſula Aſculapij tædio medendi [g] exponerent, omnes qui exponerentur liberos eſſe ſancit, nec redire in ditionem domini ſi conualuiſſent: quod ſi quis necare mallet quem, quàm exponere, cædis crimine teneri authore Suetonio [h]. Ex quo & colligere per illa verba poſſumus, etiam inter Romanos adhuc paganos in inſula Tyberina templum fuiſſe Aeſculapij, in quod delati expoſiti moruidi curarentur. Vt & apud Ariſtophanem mentio habetur de ægrotis exiſtentibus in æde Aeſculapij, vt ſalutem conſequerentur [i].
25 Sunt alicubi noſocomia epidimeticorum & peſtis, propriis de reditibus ſumptus in eius morbi curationem ſubminiſtrantia. Item alia inſanorum & ſtultorum, vt in Hiſpania. Bizantij ante templum martyris Sancti Pantaleonis erat locus, qui ἀεγυρῶνιον dicebatur, mendicorum habitaculum, quos morbus immedicabilis corrupiſſet, quem renouauit Iuſtinianus authore Procopio [k]. Stultorum certè & inſanorum, ſi à proximis detineri non poſſint, publica debet eſſe cuſtodia, & interdum carcer [l]. Vnde refert Sextus Pompeius in libris de verborum ſignificatione, ex ſantra Daliuum inſanum & ſtultum dictum Oſcorum lingua, quem Græci δείλαιον, dicunt, propter cuius fatuitatem quis miſereri
26 debeat. Fuerunt alicubi loca alendis pauperibus ſenibus tantùm deſtinata: locus itaque is dictis γεροντοκομεῖον [m]. Et hunc etiam inter noſocomia, annumero, quando quidem ſenex debilis & infirmus dicitur ætate, ſuis
27 negotiis prorſus corpore, & ſæpè dilirante animo inutilis [n]. Et ſenectus ipſa per ſe morbus eſt, vt ait Terentius [o].

Et ipſa ſenectus, ſecundum Auſonium [p],
Expectata diu, votiſque optata malignis,
Obijcit innumeris corpus miſerabile morbis.

Multáque ſenem circumueniunt in commoda [q], quorum aliqua notat Archidiaconus [r]: vnde laboribus idonea non eſt [s]. Ideo nec ſenectuti imputatur inertia [t], nec alia plurima in quibus excuſantur ſenes, & defertur ſenectuti. Aeſchines [v] miſeros dixit, quibus adeſſet paupertas & ſenectus

Cc 3

a Galenus, in Iſagogicis lib. de diffinitionibus medicis.
b Arreſt ſur le faict des mandians.
c cóſtit. Franciſci. I. Sur la reformation des maladeries.
d Clem. quia contingit, de religioſ. domi.
e Gaguinus, lib. 7. in Philippo Longo.
f c. I. de infanti. & languid. expoſit. libr. 5. Decretal. titul. 11.
g l. vni. § ſed ſcimus. de Latina liberta. toll. C.
h Suetonius, in Claudio, c. 25.
i Ariſtopha. in Pluto.
k Procopius, libr. I. de ædific. Iuſtinia.
l l. congruit, & l. diuus, de offi. præſ. P.
m dicta l. ſancimus, 2. & i. illud, de ſacroſanct. eccleſ.
n cau. deſolatis, 87. diſtin. I. l. ciuitatibus, de lega. I.
o Terent. in Phorm.
p Auſon. in Eclog.
q Horatius, de arte Poëtica.
r Archidiacon. in can. ſtata, 86. diſtinctio.
t c magnæ, cap. 7. de voto lib. 3. Decretal. titu. 44.
s l. §. ſi verò aliqui, de quæſtore in authent. colla. 6.
t l. 2. de termi. moto, in P. l. 2. qui ætate ſe excuſant libr. 10. C. l. ſemper, de numeri. & honor. in P.
v Aeſchines, orat. cótra Timarchum.

ſenectus, quòd maxima mala inter homines exiſtant, ideo & miſericordia digni, ne incidamus in impietatem & inhumanitatem Sardoum & Ceorum, qui lege ſanxerant fuſtibus cædendos & occidendos ſenes à filiis: abſurdum arbitrati, ſi delirus ſenex vlterius vitam ageret [a]. Refert Vitruuius [b], Cræſi 29
domũ lateritiam à Sardianis ciuibus ad requieſcendũ ætatis ocio, ſeniorum collegio geruſiam dedicatam. Gerocomeon hunc locum vocatum inuenio etiam in conſtitutionibus iuris orientalis. In conſtitutione Nicephori [c], ibi, πέμπτη συμφορὰ, τοὺς τῶν εὐαγῶν οἴκων παροίκους, τοῦ τε ὀρφανοτροφείου, ξενώνων, γηροκομείων, ἐκκλησιῶν, μοναστηρίων, βασιλικῶν τὰ καπνικὰ ἀπαιτεῖσθαι. id eſt, *quinta calamitas. Quod ab omnibus ſacris ædibus paræcijs, orphanotrophijs, xenonibus, gerocomiis, eccleſiis, monaſterijs regijs ſumaria tributa exegit.* Hæc tamen geruſia 30
γερουία, alia eſt γερουσία Lacedæmonum, apud quos eo ſummo ordine, virtutis premio adlegebantur, in geruſiæ ſenatum in adminiſtranda republica perpetuò ſenes peritia & probitate præſtantiores [d]. Accedunt iſtis eleemoſi- 31
narij, quorũ prouentus eleemoſinariæ dicuntur, eó quòd relicti & deputati ſint eleemoſinis faciendis [e]. Sacerdotia quidem omnia quodammodo ſpe- 32
ciem eleemoſinariæ habent; verùm non tam pauperum, quantum clericorum cultui diuino inſeruientium gratia conſtituta ſunt [f], vna ex quatuor redituum portionibus pauperibus deſtinata [g]. At nihilominus gloria epiſcopi & ſacerdotum eſt, pauperibus ſubuenire de omnibus [h]. Et vt ait Conſtantinus [i], ſi quid vel parſimonia, vel prouiſione, vel mercatura, honeſtati tamen conſcia conieceríni, id in vſum pauperum atque egentium miniſtrari oportet: aut id quod ex illorum ergaſteriis aut tabernis conquiri potuerit & colligi, collectum id religionis exiſtimet lucrum.

Proximus pietatis locus eſt ſuperioribus & officij in pauperes ξενοδόχεον, 33
xenodochium, hoſpitale cuiuſmodi debent eſſe omnes Chriſtianorum domus, & potiſſimùm eccleſiaſticarum perſonarum [k]: omnes namque peregrinos & pauperes ſuſcipere ex Dei mandato tenemur. ξενοδόχεον enim authore Suida eſt, τὸ τοὺς ξένους ὑποδεχόμενον, quod ſuſcipit hoſpites. Sunt loca etiam eius rei cauſa publicè, fundata hoſpitalia reditibus in peregrinos & in iter agentes pauperes diſtribuendis, tale opiparum, & reditibus abundans hoſpitale in Aluernia, in montibus Albraci: per ciuitates quoque propria peregrinorum hoſpitalia dicta vt plerumque D. Iacobi, quòd proficiſcentibus ad votum Compoſtellanum D. Iacobi inſeruiant. Tradunt Leo, & Anthemius Cæſares, Zoticum quendam 34
primum huiuſmodi nutriendi publicè peregrinos modum conſtituiſſe, & locum exædificaſſe, ad cuius hoſpitij pij, vel hoſpitalis ſimilitudinem cætera hoſpitalia redacta tunc fuerunt [l]. Hoſpitalium quædam ſunt pri-
uata, quædam publica. Eratq; etiam ius hoſpitij inter gentiles, publicum 35
& priuatum gratis exhibitum, amicitiæ ineundæ & conſeruandæ cauſa. Nam & hoſpitium publicum gratuitò à ciuitate vel republica præbebatur interdum extraneis, & aliarum ciuitatum vel oppidorum incolis, vt de republica benemeritis; eratque pro ſanctioris amicitiæ pignore ius hoſpitij & teſſera hoſpitalis, vt notat Budæus [m] ex Liuio [n], & Cicerone [o]. Meminit & de eo iure Pomponius Iuriſconſul [p]. Scribit & Herodotus Mileſiorum & Sybaritarum ciuitates maximè hoſpitio fuiſſe coniunctas [q]. Fuerunt & inter priuatos & familias, iura hoſpitij mutua, atque in ſignum amicitiæ antiquæ eius rei conſeruabant teſſeras, ſigna videlicet, quibus etiam poſt multum temporis ſe internoſcebant, & beneficiis [r] poſteà filios afficiebant. Inter chriſtianos teſſera hoſpitij, & qua nos veros 36
profitemur Dei ſeruos, & ipſe noſtrũ ſe exhibet amicum, ſunt ipſi pauperes, cum quibus Deum ipſum, & Dominum IESVM-CHRISTVM hoſpitem ſuſcipimus, & qua ab eo agnita teſſera ſperamus, eum ipſum nos in ſuam æternam

a Aelia. libr. 4. Variæ hiſtor. c. 1. & lit. 3. cap. 36.
b Vitruuius, libr. 2. capit. 8.
c Lib. 1. iuris Orientalis titulo περὶ στρατείας τῶν ἀπόρων. 1. de militia inopum.
d Cicero, in Catone. Demoſthenes πρὸς Λεπτίνην & de Sparthanorum repub. Ariſtotel. 2. politicor.
e Clemen. 2. de præben. in Clemen. & Clem. quia contingit. de religioſ. domi.
f can. nemo, de conſecra. diſtinct. 1.
g ca. quatuor, can. de reditibus, can. quatuor, 12. q. 2. cum ſimil.
h ca. gloria, can. ſancimus, 12. q. 2.
i in l. 2. de epiſcop. & cler. C.
k can. 1. 42. diſtinct.
l In l. omnia, l. 33. de epiſcop. cleri. C.
m Budæus, in annota. poſteriori. ad in l. poſtliminij, de captiuis P.
n Liuius, in 5. & 7. de bello Macedo.
o Cicero. actio. vltima in Verrem.
p in dicta l. poſtliminij, de captiuis, in P.
q Herodo. in 6.
r vide Gellium, libr. 5. c. 13.

æternam mansionem recepturos[a]. Et hoc modo hospitalitatem commen
darunt post Dominum Apostoli, vt monet D. Petrus, *hospitales simus inuicem,*
sine murmuratione[b]. Item D. Paulus & verbis, & exemplis impellit[c]: *Hospitali-*
tatis, inquit, *nolite obliuisci, per hanc enim placuerunt Deo, angelis hospitio susceptis*.
Et D. Iohannes quendam[d] nomine Diotrepem detestatur, quòd non susci-
37 peret fratres peregrinos, & eos qui susciperent prohiberet. Fiebant & olim[e]
frequentia conuiuia pauperibus, quæ ἀγάπαι, dicebantur[e], quòd Deus
iussisset vocari ad conuiuia pauperes[f]. Erant & agapæ, conuiuia quæ inter
Christianos fiebant olim mutuæ charitatis fouendæ causa, & sæpè cum do-
minica cœna coniuncta[g]: Quæ posteà ne fierent in dominicis locis seu ve-
stibulis ecclesiarum, atque in illis accubitus sternere vel edere prohibitum
est concilio Constantinopolitano, 6. cano. 74.[h]. Lex erat Leucanorum
38 Christianismo proxima, *si sub occasum solis veniret peregrinus, volueritque sub te-*
ctum alicuius diuertere, & is hominem non susceperit, multetur, & pœnas luat in-
39 *hospitalitatis*[i]. Hospitalium rursum publicorum, quædam in titulum bene-
ficij conceduntur hospitalariis, quædam tantùm administrationis ratione[k].
Beneficium dicitur ex institutionis vel fundationis vt plerunque constitu-
tione, ecclesia ædificata inibi, quando est videlicet in ea pinnaculum seu
campanile cum campana publicè pulsata ad conuocandos homines diuini
officij causa[l]: aut si in hospitali sit altare fixum & consecratum[m]. Vide-
tur namque pars aliqua hospitalis reditum assignata præposito officij diuini
ratione, & in gratiam onerum & laborum subeundorum. Quò fit, vt tunc
beneficij appellatione veniat & comprehendatur hospitale[n]. Alioquin his
non concurrentibus, hospitale potius pius locus, quàm beneficium dice-
40 tur[o]. Si modò constructus sit authoritate episcopi loci[p], sine cuius licen-
tia nemo pium locum excitare, vel oratorium ædificare potest[q], in quo
publicè perficiatur diuinum officium & sacra liturgia: priuatum enim cui-
que habere licet[r]. Est & aliquando hospitale annexum ecclesiæ: vel con-
trà; ecclesia hospitali: & tunc proculdubio beneficij gaudet priuilegio[s], &
onere. Porrò quæ hospitalium publicorum priuilegia sint, & quando illa si-
milia sunt ecclesiasticis, explicat Felinus[t]. Exigit tamen Iohan. de Selua[v]
antequam beneficium dici possit hospitale, quamuis sit religiosorum, vt
41 sit spiritualisatum, & conferatur ad præsentationem laici. Cura hospitalium,
vt secundum constitutam illis legem regatur, iure ad episcopi solicitudi-
nem, non magistratuum laicorum pertinet[x]. Si tamen episcopi vel eorum
vicarij negligentius in ea cura se gerant, quàm par sit, receptum est & de his
magistratus ordinarios cognoscere[y], atque constitutione regia Francisci
Primi, mandata est iurisdictio iudicibus regiis ordinariis locorum vel pro-
ximioribus hospitalium, vt inquirant & statuant de administratione eo-
rum[z]. Quin & hodiè curiæ supremæ senatus Galliæ primo iudicio vt ordi-
narij de causis hospitalium & pauperum cognoscunt; &, vt pragmatici dicũt,
en premiere instance, ob personarum priuilegium: exemplo principis, cuius
authoritatem superiorem senatus refert vt pars corporis eius[a], qui & ex li-
bello, summariè & de plano de pauperibus & aliis miserabilibus personis
43 cognoscit[b]. Si administratio hospitalis non sit beneficium, ex laicorum vt
plerumque decreto, ex lege fundationes & authoritate magistratuum cum
consilio episcopi, illa conceditur: si autem sit beneficium patronatum, ad
præsentationem patronorum, fit per episcopum præfecti institutio. Extat &
constitutio Caroli Magni de regalibus in hæc verba: *De monasterijs & Xenodo-*
chijs, quæ per diuersos comites esse videntur, vt regalia sint, & quicunque ea habere vo-
luerint, ea per beneficium regis habeant[c]. In cõcilio Tridentino De hospitalibus
lex hæc posita: *Omnes ecclesiastici ordinis hospitalitatis officium pro beneficiorum pro-*
uentu & fundationis præcepto administrent. Administratio autem hospitalium, vni
& eidem personæ vltra triennium deinceps non cõmittatur, nisi aliter in fundatione can-
tum reperiatur[d].

a Matthæi c. 25. can. 1. & 2. 42. distinct.
b 1. D. Petri, 4.
c D. Paul. ad Hebræos, c. 13. can. offerebat, 32. q. 7.
d Diuus Ioannes, epist. 3. c. 1. ca. si quis despicit, 42. distin.
e dicto. can. si quis despicit ex concilio Gangrensi.
f D. Lucæ, c. 24.
g vide Tertullia. libro aduersus gentes.
h vide & D. uũ Chrysostom in Panegyrica oratio. super c. 5. Esayæ.
i Aelian. lib. 4. de varia historia, c. 1.
k Felinus, in cap. de quarta, numero 13. de præscriptio. Bo bat. & clem. quia contingit de religio. domi. Gomes, ad regulam Cancellariæ, de trienna. possessio q. 1.
l Panor. in c. patentibus, de priuileg.
m Felinus, in dicto c. de quarta vt & in c. tuarum, de priuileg.
n glos. in c. 2. de decimis ap. Clemẽtem.
o glos. in c. dispendiosam, in verbo, beneficij, de iudic. in Clementinis.
p can. ad hæc, de relig. domib. libr. 3. Decreta. titu. 36. ca. quidam, 18. q. 2. s
q videnda hac de re glossa antiqua, in titu. de tabula pendẽte in choro, in prasmat. sanct. probat & ca. nemo, de consecra. distin. 1.
r can. vnicuique, de de consecra. dist. 1.
s Felinus, in cap. de quarta, numero, 4. de præscriptio.
t Felinus, in dic. c. 2. quarta numero 3. & sequent.
v Ioã. de Selua. tract. de benefic. part. 3. q. 17.
x Petrus de Anchara. concilio 143. incipiente oportet primo inquirere, circa finem, c. de Xenodochijs, de religio. Domi.
y Clement. quia contingit de religio. domi.
z *l'ordonan du Roy François, sur la reformation des hospitaulx.*
a l. quisquis, l. 5. ad legem Iul. Maiesta. C. l. humanum esse, de legib. C.
b l. 1. quando Imperator inter pupill. & viduas, lib. 3. C. titu. 14.
c in capitularib' Caroli Mag. capitulari, præcepit, rex de qbusdã causis, c. 6.
d In cõcil. Triden. in 8. sessio. & in Decretij reformatio. generalis can. 8.

De Capellanis, capellis, & oratoriis. Cap. 29.

1 Capella, capellania, & capellanus vnde dicuntur.
2 Capellæ, & capellaniæ differentia.
3 Ecclesia adiutrix quando parochiæ addatur.
4 Sacellum vnde dictum.
5 Capellæ secularisata & prophanæ.
6 Capellania duplex, & cum plebe, & sine plebe.
7 Aedes sacræ tantùm authoritate Dei consecrantur, & eriguntur quare. Sacrum locum priuatus quare non faciat sua authoritate. eod.
8 Dedicare quid, & à quibus ædes sacræ & votorum fiebant, & fit.
9 Pontificatum gerebant Imperatores Romani paganorum quare.
10 Pontifices soli nunc templa dedicant.
11 Capellania secularis quæ.
12 Capellani dicti sacerdotes.
13 Capellanorum papæ qualitas, & varij ordines.
14 Auditores sacri palatij qui summ. pontif.
15 Auditores Rotæ qui, & quot.
16 Capellani titulo tenus.

APELLANVS à capellania, & capella cui præficitur, nominatur [a]: item ab officio sine beneficio, & capellania. Capella aliquibus [b], dicta quasi capiens λαὸς, seu populos: vel capiens laudem: vel secundum Præpositum [c], à cappa diui Martini: aut à caprinis pellibus, quibus olim altaria tegebãtur, secundum Archidiaconum [d]. Arbitrarer & à simplici tecto, quo oratorium campestre operitur, lateribus, vndequaque patentibus, & patulis. Tectum enim Gallis simpliciter dicitur *chapelle*, à capite: vnde & formata alia nomina, *chapeau*, *chape*, *&c.* Aut capella locus, qui minoris spatij sit, quàm ecclesia: quòd tot homines non capiat, vt ecclesia. Ita altare capella est [e], & præbenda cum onere quotidiè celebrandi sacram liturgiã [f]: oratoriũ [g], quòd in eo loco orationes, nõ aliæ res profanæ peragi debeant [h]. Capella à capellania, secundum Rebuffum [i], differt: quòd capella 2
dici possit quælibet ecclesia parochialis per se consistens, vt explicat etiam Clemens quintus ex concilio Viennensi [k], si modò collegiata non fuerit, ex sententia Panormitani [l]. At Capellania dici soleat illa, quæ non est per se, sed est intra aliam ecclesiam fundata & constructa. Sic putat Rebuffus capellaniam proprios habere fines & secretos ab alia ecclesia: capellaniam autem esse ecclesiam intra fines alterius ædificatam, veluti auxiliarem, appendicem, sacellum, ædiculam, oratorium. Quemadmodum aliquando latius 3
quàm par sit patentibus finibus ecclesiæ parochialis, minor intra fines extruitur ecclesia, forsan vel quòd hieme intercipitur parochis iter, ne possint ad matricem ecclesiam venire, vel niuibus, vel aquarum copia. Quare à sacerdote matricis ecclesiæ, in adiutrice illa addita præficitur diuini officij causa quidam presbyter cum clerico [m], qui sacerdoti parocho sit subditus [n]. Capella, sacellum dici quoque Latinè loquentibus potest: quòd sacellum sit paruus locus cum ara consecratus, composito nomine, authore 4
Trebatio

a c.3. de capellis monach. lib. 3. Decretal. titu. 37.
b Archidiaco. in can. cõcedimus, de consecr. dist. 1. Rebuff. in tracta. de paci, poss. nume. 19.
c Præpositus, in can. presbyter. 23. dist.
d Archidia. in can. plures, 16. q. 1. glo. in dic. can. cõcedimus.
e ca. quæsitum, & ca. pen. 1. q. 3. Ioan. Andreas, in c. 1. de success. ab intesta.
f cap. significatum, c. 11. de præben.
g c. authoritate, de priuil. in Sex.
h can penul. & fi. 42. distinct.
i Rebuff. in §. vitæ ac morum honestas, titul. de forma manda. apostolic. in concordat.
k Clementi. 1. de excessib prælator.
l Panormita. in c. nobis, per illum textum, de iure patrona.
m cap. ad audictiam, de ecclesi. ædifican.
n glos. 3. in c. eam te, de æta. & qualita.

Trebatio, & sacro & cella, quasi sacra cella, quanquam Gellius ex sacro
5 sacellum diminutum dicat [a]. Capellæ quædam dicuntur spiritualisatæ, seu ecclesiasticæ: quædam profanæ, seu seculares. Spiritualisatam seu ecclesiasticam eam dicimus, quæ authoritate episcopi est ordinata & fundata, quo casu habet formam beneficij ecclesiastici [b], & proinde non possit donari vel concedi, à patronis seu fundatoribus, inconsulto episcopo, videlicet sine in-
6 stitutione episcopi diœcesani [c]. Capellania hæc duplex, & cum plebe subdita [d], & sine populo, cum onere tamen officij diuini sibi adiuncti existens, atque in postrema hac specie, si non habeat in fundatione dictam legem assiduitatis, quàm vocant residentiam, potest præfectus per alium munus impositum implere [e]. Iure ethnicorum erant huiusmodi quoque gentilitia sacerdotia, quæ patronata nobis, per familias aliquas prouentibus & redditi-
7 bus donata & exornata [f]. Ab episcopo inter Christianos tantùm, sacræ ædes & ædiculæ dedicantur & consecrantur, non authoritate propria cuiusque [g], ne prætextu religionis superstitio vel error irrepat in mentes hominum, vno quoque fanum & locum & modum colendi sibi arrogante. Quemadmodum de Micha legimus [h]; néue sacra inhonestè & illegitimè & cum abusu à singulis tractentur, aut sine reuerentia. Quod ne fiat dedi-
8 catio cauet publica. Nihil enim aliud est dedicare, quàm vtendi initium legitimum facere, secundum D. Chrysostomum [i], adhibitis publicis orationibus & supplicationibus. Exemplumque eius rei in lege diuina prostat in sanctificatione arcæ & tabernaculi Dei [k], & templi [l]. Iusserat enim Deus ne sacrificaretur in omni loco, sed in loco quem dominus elegisset in vna tribuum [m]. Lex erat etiam idololatrarum & 12. tab. *nemo Deos separatim habeat nouos, aut alienigenas*, quòd id confusionem pareret [n]. Liuius ideò narrat [o], sæpè ætate auorum negotium magistratibus datum, vt sacra externa fieri vetarēt. Et Iosephus scribit [p], Persas olim religioni peregrinæ irrogasse capitis pœnas. Apud Romanos etiam in politia religionis seu idololatriæ, ante constitutum imperium, non nisi per duumuiros vel ædiles sacros licebat dedicare. Ita apud Liuium legimus [q], ædem Martis Gallico bello votam, dedicatam fuisse à Ti. Quintio duumuiro sacris faciundis. Et rursum [r], duumuiros creatos, M. & C. Attilios, qui ædem Concordiæ, quam Lælius Manlius prætor vouerat, dedicarent. Iterum, Fabrum duumuirum esse iussum à senatu, vt dedicarent ædem Veneris Ericiniæ quam Q. Fab. Dictator vouisset. [s] [t] Munus & id fuit summorum illorum pontificum, item consulum, & subinde imperatorum. Sed pontifices verba præibant. Et consensu, ait Liuius [t], populi, Cornelium Barbatum Pont. Max. in dedicatione templi concordiæ, verba præire, cùm more maiorum negaret, nisi imperatorem aut consulem posse templum dedicare [v]. Meminit Flauius Vopiscus, Aurelianum ita man-
9 dasse, *ego ad senatum scribam, qui mittat pontificem, qui dedicet templum* [v]. Fiebat ergo dedicatio templi per imperatorem aut eius iussu [x], maximè si de loco publico in sacrum conuertendo agebatur, vel de priuato dedicando. Atque ideò Romani imperatores, suorum idolorum gerebant summum pōtificatum, & inaugurabantur omnibus sacerdotiis, nec alia ratione, quàm vt haberent omnes relligiones & sacrificia in sua potestate & manu [y]. Quod
10 & in regno Aegyptiorum aliquando obtinuit [z]. Postquam autem Cæsares Christianam coluere religionem, ex Iustiniani etiam sanctione cautum, nisi authoritate pontificis diœceseos loci sacri fieri dedicationem [a]. Quod firmauit Vrbanus tertius & alij pontifices summi [b]. Vt eius prouidentia cultui diuino in futurum & clericis consulatur [c]. Hícque curabit eo modo fieri quod admonet Epictetus [d], libare & sacrificare secundum patrios mores vnumquemque, purè, absque lasciuia, absque negligentia, non parcè, non supra facultatem. Et proinde iubet ius episcopis, vt altaria sub memoria martyrum publicè falsò ædificata deijciant [e]. Quod hodiè nec priuatus, nec

a Gellius, lib. 6. cap. 12.
b can. quæsitum, 1. q. 3.
c c. cùm laicus, & c. nobis, de iure patrona c. ex frequētibus, de Institutio.
d in c. 1. de capel. monachor.
e Nicola. Boërius, cōcil. 31. numer. 4. & 6.
f Meminit Cicero, pro domo, & de aursp. respons.
g can. nemo de consecra. distin. 1.
h Iudicum cap. 17.
i D. Chrisostom. in episto. ad Hebræos.
k Exod. c. 40.
l 3. Reg. 8. & 1. Esdræ, 6. & 1. Macha. 4.
m Deutero. 12.
n Cicero, 2. de leg.
o Liuius, lib. 39.
p Iosep. cōtra Apiō.
q Liuius, libr. 6. deca. 1.
r Liuius, l. br. 3. decadis 3.
s Liuius. dicto lib. 3. deca. 3.
t Liuius, libr. 9. Deca. 1.
v Flauius Vopisc. in historia & epistola Aureliā.
x l. sacro loca, l. 9. de rer. diuis. ff. l. fin. & in possession. legator. lib. 36. ff. tit. 4.
y Dion Cassius, libr. 53. Historiæ.
z Fla. lib. ciuili vel de regno. Aristotel. 3. Politicor. c. 10.
a §. sacræ res, de rerū diuisio. ap. Iustinia.
b c. ad hæc, & c. 1. de religio. domi. c. 2. de consecra. eccle. can. nullus, ca. altaria, in 2. de consecra. distin. 1. melius in c. authoritate, 4. de priui. in Sexto. § 1. vt nullus fabricet, orat. domus præt. vol. episcop. in authent. co. 3. titul. 16 constitu. nouel. 67.
c dicto ca. nemo, de consecrat. distin. 1.
d Arrius in enchiridio Epicteti.
e can. placuit, de consecra. distin. 1.

nec publica populi authoritas absque episcopo, possit locum sacrum facere,
sicuti olim [a]. Capellania itaque secularis erit, quæ per laicos, in suis fun- 11
dis & domibus fundatur, & destinatur alicui sacerdoti: vt inibi alicui cul-
tui diuino inseruiat, eiúsque nomine stipendia aliqua percipiat, idq́; sine
authoritate diœcesani episcopi. Quare fundatio hæc, profana tantùm est:
aut legatum pium tantùm, vt ait Ioannes Faber [b]. Quare in consulto
episcopo, nutu patroni vel hæredis concedi poterit presbytero, cui libebit:
vt notat Guido Papæus [c]. Neque episcopus, qui visitando & circuendo
diœcesim ab ecclesiis quippiam exigit visitationis iure, poterit ex huius-
modi priuato oratorio quicquam capere aut petere [d]: quia nec huiusmodi
capella seculari liceat habere insignia ecclesiæ, campanam, aut pignaculum,
seu campanile ex prohibitione Celestini [e]. Sed hîc de his capellis plura
dicere supersedebo: videto de illis Matthæum Pacum, tracta. de mandatis
apostolicis, quinta parte, numero 32. & sequentibus. Quæ refer ad capella-
nos dictos ratione beneficij vel sacelli: vnde nascitur ius patronatus ec-
clesiasticum, de quo alibi diximus. Alij porrò capellani sine sacerdotio & 12
capella aliqua, vel absque reditu ex capella, sunt. In Gallia alicubi, capel-
lani dicuntur, & sacerdotes omnes, sine sacerdotio, vt apud nos Tectosa-
ges. Sunt & capellani papæ diuersi generis, & priuilegij [f]: alij namque sunt 13
commensales, alij honoris huius titulo tantùm donati, alij cum stipendiis,
alij sine illis. Commensales in curia Romana tenentur residere, alij nequa-
quam [g]. Capellani verè papæ erant iurisperiti, qui in officiis diuinis summ.
pontif. seruiebant in sua capella, in qua & summ. pontif. sæpè audiebat
causas & controuersias, per principes & reges seculi & orbis Christiani,
etiam extra negotia fidei delatas ad illum, quæúe consistoriales non erant.
A quo munere paulatim summ. pontif. sese auocantes, cœperunt primùm
harum controuersiarum audientiam suis capellanis concedere, ex quorum
relatione posteà iudicabant. Et ideo qui prius capellani papæ dicebantur, 14
nunc auditores sacri palatij dicti. Quibus etiã deinceps summ. pontifices,
causarum quoque decisionem suo rescripto cõcessere. Atque ex more vsur-
patum subinde, vt ferè in omnibus decisio speciali rescripto istis demande-
tur [h]. Hodiè ordinem hunc constituunt duodecim ex restrictione Sixti. 4. 15
ante quem plures. Dicti & illi nunc auditores Rotæ, cuius Rotæ & auditorij
decreta pro senatusconsultis habentur: vt ex decisionibus eorum excussis
apparet. plura autem de auditorio Rotæ videto apud Ludouicum Gome-
sium [i]. Capellani, qui honoris causa huiusmodi ornantur titulo, verè non 16
sunt capellani papæ secundum Boërium [k]. Sic enim princeps aliquibus ho-
norem solum communicat, non autem vtilitatem [l].

a Martian. in l. in tantùm, l. 6 §. fin. & Vlpian. in l. sacra loca. l. 9 de rerum diuisio. l. 1. § si quis in sepulchro, de sepulc. violato. P.
b Ioan. Faber, in § nullius, de rerum diuis.
c Guido Pap. quæst. 187.
d c. fin. de censib. ap. Grego.
e c. patentibus, c. 16. de priuileg. libr. 5. Decreta. titu. 33.
f Ioannes Gallus, in quæstio. decisis per Aresta parlamenti, q. 31. vbi & de eorum beneficijs, quæ in curia Romana vacare dicuntur.
g c. vnic. de verborũ signific. in Sex.
h Octouianus Vestrius, lib. 2. introductionis in actiones aulæ Romanæ, cap. 17.
i Gomes. in procœmio regularum cãcellariæ.
k Boërius, quæst. 17. numero, 9.
l §. renouamus, titu. vt ordinariæ præfect. &c. in authen. colla. 5. titu. 9. & ibi gloss. in verbo videantur.

De Præstimonio, obitu, & obituariis. Cap. 130.

1 *Præstimonium interdum beneficium, aliquando minimè.*
2 *Obitus, & obituarij quid.*

CCEDIT capellis præstimonium, seu præstimonia, quæ ali- 1
quando beneficij habent formam, si in titulum conferatur:
interdum minimè, vt si destinetur officio temporali, vt scribit
Rebuffus [m], Oldradus [n], Dominicus [o], & Ioannes Francis-
cus de Pauinis [p]. Meminit de præstimoniis & c. f. de conces-
sio.

m Rebuff. tracta. de pacif. possessor. numero. 90.
n Oldrad. conci. 140. aliàs 113. incipiẽt. in ecclesia, & concil. 81. incipien. quod processus.
o Domini. conci. 29.
p Franciscus de Pauinis in Apostillis vltimis, ad extrauagantes Ioan. 22.

ſio.præb.in Sexto. Tunc autem proculdubiò beneficia non ſunt,cùm dantur,
ſtipendiorum & mercedis cauſa. Et proinde in impetratione beneficiorum,
in cuius diplomate exprimi debent etiam beneficia poſſeſſa per impetrantẽ
modici valoris [a], non tenetur impetrans de præſtimonia in ſtipendia con-
ceſſa, mentionem facere,quòd beneficium non ſit, vt notant Dominicus [b],
2 & Ioannes Andræas. Affines quoque capellis & beneficiis ſunt obitus:vn-
de obituarij dicti ſunt. Quando per legatum, vel fundatione à viuente fa-
cta, bona quædam deſtinantur orationibus faciendis pro aliquo qui iam
obiit, vel moriturus eſt. De quo conſulendus Philippus Decius [c]. Refert
Vuolphangus Lazius apud idololatras florente Romanorum repub. ſacrifi-
culis certos annuos reditus relictos, vel ad lucernas, vel ad candelebra ad
memoriam obeuntium repetendam [d]. Probant illorum iuriſconſulti lega-
tum ea conditione relictum, vt lucerna perpetuò circa ſepulchrum accen-
datur [e]. Et conqueritur Symmachus apud Valentinianum, Theodoſium,
& Archadium CCC. pro ſuorum Deorum cultu; contra Chriſtianos, agros
virginibus veſtalibus & miniſtris ſuorum ſacrorum, deficientium volunta-
te relictos, à fiſco tunc retineri [f].

a c.cùm adeo, 17. & c.ad aures, 2. & c. ad audientiam, 31. c.poſtulaſti, 27. de reſcrip. apud Gregor.

b in c. ſi motum proprio, in verſ.benefic. & ibi Dominicus, col.2. verſ. ſed quid habente, de præben.in Sex.

c Philip. Decius cõſ. 148.

d Vuolpgan. Lazius, lib 3.Commentar. reip.Roma.c.11.

e l.Mæuia, 44.de manumiſſ.teſta.P.

f Symma. ad Valentinia.Theodo. & Archad.

De operario, ſeu æditituo ſacro. Cap. 31.

1 *Operarij, ſeu* Ouuriers, *eccleſiarum qui.*
2 *Quæſtores ſacræ pecuniæ.*
Aeditui templorum qui,& eorum munus. eod.
3 *Aediles curam refectionis templorum habuerunt.*
3.4.5.Templorum refectio ad quem pertineat, eod. 3.
4 *Refectio loci ſeruientis, onus eſt eius, cui debetur ſeruitus.*
5 *Operaria beneficium non eſt.*

1 VVLGVS operarios vocat eos,quibus cura operum & fabri-
cæ eccleſiaſticæ commiſſa eſt: *ouuriers & marguilliers*, Quos
2 Plato [g] vocat quæſtores & aſſeruatores ſacræ pecuniæ,eóſq;
arbitratur neceſſarios in ſingulis templis,qui lucorum agro-
rúmque ipſis dedicatorum, & fructuum conductionúmque
& locationum domini eſſent. Ariſtoteles autem eos videtur
nominare æditituos, & ſacrarum pecuniarum cuſtodes. *Alia ſpecies*, inquit [h],
*curationis eſt circa rem diuinam, ſeu ſacerdotis, & æditui circa templa, vt conſeruen-
tur quæ ſunt, & erigantur ruinoſa ædificia, & cætera omnia quæ pertinent ad diuinum
cultum: euenit autem alicubi vt in paruis ciuitatibus curam hanc eſſe vnam : alibi ve-
rò plures ſeparatas à ſacerdotio, & eſſe ſacrificulos æditituos, & cuſtodes ſacrarum pecu-
3 niarum.* Varro apud Romanos hanc fuiſſe curam ædilium teſtatur [i]. Et inde
ædiles dictos,quòd ædes ſacras, & priuatas procurarent. Fuit & cura præſi-
dum prouinciarum prima, vbi in prouincias ſuas perueniſſent, ædes ſacras,
& opera publica circuire, inſpiciendi gratia an ſarta tectáque eſſent, & re-
fectione aliqua indigerent [k]. Erat permiſſum olim in lege antiqua ſacerdo
tibus, ex gazophilacio templi pecuniam capere quæ offerebatur pro pecca-
tis:ea tamen lege, vt templum reficerent. Quamobrem legimus regem Iſ-
raëlis Iohan, cùm ſacerdotes non inſtaurarent ſarta tecta templi, vocaſſe
Ioiadam

g Plato, 6. de Legib.

h Ariſtotel.6.Politicor.cap.fin.

i Varro. 4. de Lingua latina.

k Vlpia.in l.ſi in aliquam, de offi. proconſul.P.

Ioiadam pontificem & sacerdotes, & dixisse: *Quare non instauratis sarta tecta templi? nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinem vestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam.* Et posteà sequitur, prohibitos sacerdotes vltra accipere pecunias à populo, & instaurare sarta tecta domus. Et pecuniam posteà in gazophilacio delatam cùm excreuisset, & inde eductam præsente scriba regis & pontifice numeratam, & datam iuxta numerum atque mensuram in manu eorum, qui præerant commentariis in domo domini[a]. Aliquando inter Christianos, pontificibus sacerdotiorum vna ex quatuor pars pro fabrica data[b], posteà præfectis sacerdotiis relicta[c], vt anteà docuimus, dum de curionibus seu rectoribus & parochis hoc libro egimus. Aequumq; visum est, sacerdotes & curiones, qui pro fructuarijs in beneficijs habentur[d], ad modicam refectionem ædium, ex quibus consequuntur fructus, teneri; vt
reliquos ædium vsufructuarios[e]. Sic etiam regulariter is, qui ex re seruitutē 4
percipit, & eam sibi deberi asserit, ad refectionem rei seruientis tenetur, non
is qui eam debet[f]. Quæ de modica refectione intelliguntur, non de ma- 5
iori. Nam si illa ad curionem pertineret, plerumque fructuum excederet perceptionem & is cogeretur fructibus aliò quàm ad cultum diuinum impensis, officium eiurare & cedere. Quocirca vt curionis onus aliqua ex parte releuetur, rectè in ecclesiis seu templis quæstores sacri ea de causa constituti, qui ex fide pecuniam quærerent ex parochorum liberalitate, & eâdem fidē in opera ecclesiæ necessaria impenderent. Et alicubi huic necessitati fructus assignati sunt, regendi, & distribuendi per viros delectos, strenuos &
prouidos. Proinde res instaurādis tēplis relictæ, & officium quæstorum, &, vt 6
dictum est, operaria, inter beneficia non sunt ecclesiastica[g]. Tum etiam quia hoc munus annuum est, vel alterius spatij ad tempus & non perpetuū, & laicis etiam committitur[h]. Nec in vtilitatem quæstoris, sed ecclesiæ solius cui tenetur gestorum reddere rationem[i]. Quæ aliena sunt à natura beneficij ecclesiastici, quòd perpetuum est[k], id est, possideri potest ab instituto quandiu vixerit: id enim perpetuum significat ad vitam relatum[l]: quodúe fructus habet in fauorem potissimùm clerici inseruientis distributos[m]. Inter officia tamen cum reditu aliquo monasteriorum, vel ecclesiarum, quæ regularem vitam abiecerunt, sunt operaria, & infirmaria, vt dicunt.

a 4 Regum, c. 12.
b can. quatuor, can. de reditibus 12. q. 2. cum simil.
c can. priscis, ca. vnico, can. placuit, 10. q. 3.
d glos. in c. præsenti, de offic. ordinar. in Sex. in verbo reseruati.
e l. vsufructu legato, & l. hactenus, de vsufruct. ff. & l. in rebus fructuarium, de damno infecto. ff.
f l. etsi forte §. Gallus, & l. sicut refectio, si seruit. vendicet. ff.
g Rebuff. in tract. Nominationum, q. 15. numero 18.
h Decius, in c. decernimus, numero 11. de iudic.
i Rebuff. in proxi. citat. loco, & gloss. in clemen. 2 de iudic.
k capit. fin. de clerico ægrotant. capit. vnic. de capell. monach. in Sex. can. Ici. psit, can. aliter, can. quamuis triste, 7. quæst. 1.
l l. 1. pro socio ff.
m c. 1. & fin. de pecul. clericor. ca. nemo, de consecra. d. 1. gloss. in d. c. præsenti, de offic. ordinar. in Sex.

De Collegiatis. Cap. 32.

1 *Collegium, & collegiati quid.*
2 *Collegiorum alia licita, alia illicita; & licitorum variæ species, profana, ecclesiastica, mixta.*
3 *Collegia profana artificum.*
4 *Collegium, corpus, societas, affinia, sed diuersa.*
5 *Sicarij qui Romæ.*
6 *Collegia studiorum.*
7 *Collegia sacra & scholastica.*
8 *Collegiorum studiorum loca non sunt beneficia, nec ea perpetua, nisi presbyterorum.*
Collegijs fundatores leges ponunt. eod.
9 *Collegia mixta Academiæ priuilegiata.*
10 *Collegia debent institui, vel approbari à principe: alioquin illicita ob metum conspirationum & monopoliorum.*
11 *Collegiatus non faciens officium collegiati, priuilegijs non gaudet collegij.*

12 Fratriæ

12 *Fratriæ permissæ in religione non faciunt beneficium.*
13 *Falcidia non detrahitur à legatis factis confratriis.*
14 *In collegiatos tantùm recipi debent, qui eius artis sunt, quam exigit collegium.*
15 *Collegiatus admissus super definitum numerum non vtitur priuilegijs collegij.*
16 *Collegiatus in duobus collegijs quis esse non potest.*
17 *Collegium non mutatur, mutatis personis.*
Collegium in vno retinetur, non nisi in tribus constituitur, eod.
18 *Collegiatis fundatores leges dant, possunt & collegiati sibi constituere quomodo.*
19 *Collegij debita & credita non singulos priuatim respiciunt, sed vt vniuersos.*
20 *Collegio dissoluto, num possint res collegij diuidi inter collegiatos.*

1 OLLEGIVM dictum est, quasi delectus & coëlectio, teste
Varrone, quædam hominum eiusdem artis, professionis, opi-
ficij, officij, & potestatis; vnde & collegæ dicti [a], & collegiati.
2 Hinc diuersæ species manarunt collegiorum, aliáque licita, &
alia illicita seu improbata certis de causis, vel ratione perso-
sonarum, aut officij, aut loci, vel similium [b], vel quia non sunt
probata à principibus [c]. Rursum collegiorum licitorum, quædam sunt pro-
fana omnino artificum, quædam studiorum, magistratuum: mixta alia quo-
dammodo; quædam omnino ecclesiastica. Collegia profana artificum plura,
3 in quibus delectus artificum fit, & sociantur: cuiusmodi plura instituit Romæ
Numa [d], vt pistorum, nauicularíorum [e], argentariorum [f], figulorum [g].
4 Obseruandum tamen, tria esse maxima sibi affinia, sed non eiusdem naturæ
in omnibus, videlicet societatem, corpus, & collegium. Inter quæ collegium
corpus dici potest, & societas, sed nō omnis societas, vel omne corpus, col-
legium faciunt. Quia propriè collegium est, quando plures simul eo ha-
bitant animo & degunt, vt vna communione, & æquali viuant. Societas
porrò tantùm & artis, & mercium, & aliorum seorsum habitantium esse
potest: item & corpus [h]. Sic corporati, non collegiati dicuntur conciues,
5 & in albo incolarum conscripti [i]. Et alij ex corpore suariorum [k]: saccario-
rum, videlicet eorum qui soli ex portu Romano inuecta, iusta & taxata
mercede euehebant [l]. Item classicorum [m], & similium. Collegia studio-
rum & sodalitia plura sunt, tum humanarum artium liberalium, tum iuris
prudentiæ, philosophiæ, & theologiæ &c. Magistratuum sunt & collegia,
vt & decurionum [n]. Inter sacra collegia & sodalitia olim collegium augu-
6 rum, aruspicum, pontificum: nunc cœnobia, capitula, ecclesiæ dictæ colle-
giales. In quibus canonici, præbendati vel clerici, habent cōmunia, sigillū [o],
7 arcam [p], & tractatum [q], vel capitulum. Et isti collegiati, quia titularij
8 nomine & beneficiarij fiunt, perpetui dicuntur. In quo differunt à colle-
giatis collegiorum studiorum causa constitutorum, qui temporales sunt,
donec studiorum certam attigerint metam, statutis & lege fundationis
comprehensam: quam ei, qui collegiū dotauit, superioris authoritate licuit
ex arbitrio decernere, si modò vis nō fiat iuri publico. Quod & Solonē per-
misisse refert Caius [r] lege, quam explanat Alciatus [s]. Sunt tamen in collegiis
studiorum, vt plerumquue & loca presbyteralia perpetua, presbyteris, vt,
inibi cultum exequantur diuinum, destinata. Hæc porrò collegiorum
loca literarum discendarum causa instituta, inter beneficia ecclesiastica
non annumerantur, neque de illis mentionem in beneficiorum impetra-
tione fieri opus est, nec debentur graduatis aut nominatis in vim gra-
9 dus, quamuis eorum mensibus vacauerint [t]. Ad collegia mixta eccle-
siastica & non ecclesiastica, academiæ quodammodo pertinere viden-
tur priuilegiis summi pontificis & regum institutæ & temperatæ [v].
10 Collegiorum omnium institutio aut collectio, vel à principbus secularibus,

a l.collegarū, l. 171. de verbor. significa. P.
b l. 1. de colleg. illicit. lib. 47. P. tit. 22.
c dicta, l. 1. de coll. illi. & l. 1. quod cuiusque vniuersit. no. lib. 3. P. titu. 4.
d Plutarch. in Numa. Plinius, libr. 35. c. 12.
e l. 1. quod cuius. vniuer. no. in P.
f Nouella. 136.
g Plinius dicto libr. 35. c. 12.
h glos. in dicta l. 1. quod cuius. vniuersita.
i in l. vni. de priuil. corporator. lib. 11. C. titu. 14.
k l. 2. de suarijs libr. 11 C. titu. 16.
l l. vnic. de saccarijs vrbis Romæ, libr. 14. C. Theodos. tit. 22.
m l. vni. de classic. lib. 11. C. titu. 12.
n l. 2. de decurio. lib. 11. C. titu. 18.
o cap significauit, de appella.
p l. 1. quod cuiusque vniuersit. nomi. P.
q cap. tertio loco de proba. Felinus, in c. attendentes col. 3. de præscriptio.
r In l. fi. de colleg. illic. P.
s Alcia. lib. 2. prætermiss. in titu. de colleg. illic. & in lib. 1. dispunctio. c. 13.
t Rebuffus, in tracta. nomina. q. 15. numero 20.
v c. quia nonnullis, & c. 1. de magist. l. 1. de stud. liberali. vrb. Romæ lib. 11. C. titu. 18.

aut sacris, penes quos summa reipublicæ sit [a], fieri debet; vel ab aliis facta,
eorum debent authoramentum seu comprobationem habere. Sic Martia-
nus, mandatis principalibus ait [b] præceptum præsidibus prouinciarum,
ne patiantur esse collegia sodalitia, néue milites in castris collegia habeant.
Et Caius [c], *neque societas*, inquit, *neque collegium, neque huiusmodi corpus passim*
omnibus habere conceditur. Nam & legibus & senatusconsultis, & principalibus con-
stitutionibus, ea res coërcetur, paucis exceptis. Ita Vlpianus, ad notionem perti-
nere iudicum, principis, vel senatus tradit, num collectio ratione professio-
nis, artis, vel causæ sit licita [d]: propter imminens periculum coniuratio-
num, & proditionum, quæ solent ex congregationibus hominum, seu con-
uenticulis conflari. Et vt vitentur monapolia artificum & ergolaborum [e].
Ita Octauius Augustus, collegia præter antiqua & legitima dissoluit, cùm
plures factiones titulo collegij noui, ad nullius non facinoris societatem
coirent, vt scribit Suetonius [f] & Liuius [g]. Franciscus quoque eius nomi-
nis primus rex Galliarum edicto statuit, secutus antiquas regum consti-
tutiones, & supremarum curiarum senatusconsulta, ne essent fratriæ
artificum seu confratriæ, & factæ opprimerentur [h]: ad monapolia vitanda
religionis tamen causa coire non prohibentur homines, dum tamen hoc
non fiat contra senatusconsultum, quo illicita collegia coërcentur [i]. Ita
sub prætextu religionis, aut sub specie soluendi voti, cœtus illicitos nec à 11
veteranis tentari oportet [k]: vt neque prætextu collegij, in quo verè quis
munus collegiati non exequatur, quis immunis ab aliis oneribus esse non
debet [l]. Fratriæ permissæ & probatæ in religione, beneficium non faciunt: 12
ideò presbyteri alicuius confratriæ vel alij confratres loca non possunt
permutare [m], neque episcopus à confratriis potest, tanquam à beneficiis,
iura episcopalia exigere [n]. Pia tantùm loca sunt: & proinde si fratriis relin- 13
quãtur legata, exemplo legatorum piorum non detrahitur falcidia [o].
In collegiis recipiendi sunt tantùm, qui eius artificij, artis, vel professio- 14
nis sunt, cuius gratia institutum collegium [p], & ad illum vsque nume-
rum qui definitus est. Sic Plinius Iunior ad Traianum scribit. *Tu domine*
dispice an instituendum sit collegium fabrorum dumtaxat, hominum centum quin-
quaginta: ego attendam, ne quis nisi faber recipiatur [q]. Quare qui munus &
officium collegiati non implet, amouendus est, eiúsque in locum alius
sufficiendus, siue ecclesiæ aut alterius loci sit collegiatus [r]. Et qui supra 15
& præter numerum fundationis vel priuilegij collegij admissus est, non
vtitur priuilegiis & iuribus collegij [s]. Placuit etiam, in duobus collegiis 16
vnum non posse esse collegiatum [t]. Mutatione personarum collegiato- 17
rum, collegium non mutatur, sed idem [v] remanet. Atque vniuersitatis
ius, per vnum solum vniuersitatis retineri potest [x]: quamquam constitui
non possit, nisi ad minus tres sint. Quia Neratius Priscus tres collegium fa-
cere dixit, quod magis sequendum est [y]. Sicuti nec vnus solus familiæ ap-
pellatione continetur: nec duo familiam facere dicuntur [z]. Cuius sit quali-
tatis collegium, & secundum quas leges viuere debeant adscripti, ex propriis 18
statutis colligi potest: cùm fundatoribus licuerit in rerum traditione leges,
quas voluerunt præfigere [a], in quas iurarunt qui admissi sunt. Licet & so-
dalibus, qui eiusdem collegij sunt, quos Græci ἑταίρους vocant pactionem
inter se quam voluerint sancire, dum ne quid ex publica lege corrum-
pant. Sic & statuta noua facere possunt [b]. Si tamen acceptas à fundato-
ribus seu institutoribus collegij leges, nouis lædant, non probabuntur
placita in præiudicium successorum [c]. Nisi ex causa legitima mutent an-
tiquas leges, & conuentio eorum per superioris authoritatem firme-
tur & rata habeatur [d]. Communis vtilitas, & causa, & finis efficit, 19
vt omnes eiusdem iuris collegij participes, non vt singuli, sed vt,
vnum corpus considerentur, in præterito, præsenti, & futuro tempore: ita
si quid

a Iuxta c. per venerabilem, qui filij sint legit.
b in l. 1. de colleg. illi. P.
c l. 1. quod cuiusque vniuersi. non P.
d l. 3. de colleg. illic. P.
e l. vni. de monopol. D.
f Sueton. Tranquil. in Octauio. c. 32.
g Liuius, lib. 39.
h constitution Francisci 1. anni. 1539. arti. 185. 186. & 187. vide de his Rebuff. tomo 2. commentarior. in constitutiones regias.
i l. 1. de colleg. illic. P. can. si quis despicit 42. distinct.
k Vlpia. in l. 2. de extraord. criminib. lib. 47. titu. 11.
l l. qui sub prætextu, l. 9. de sacrosanct. eccles. C. lib. 1.
m glos. in tit. de annatis in verbo beneficiorum, de anna.
n Federi. consil. 25.
o Panor. in c. offici de testament. per auth. si quis ad declinandam, de episcop. & cler. C. c. requisisti, de testamē.
p l. qui sub prętextu, C. de sacrosanct. eccles.
q Plinius Iun. in episto.
r dicta l. qui sub prętextu, l. 9. C. de sacrosanc. eccles. l. 1. de collegia. lib. 11. titu. 17.
s dicta l. 1. §. qui autem supra, de priuil. lib. 11. C.
t l. 1. de colleg. illic. in P. facit c. cùm nō ignores, cap. 15. de præbend. in Sex. c. fin. de religios. domi. 4. & 5. §. in posterum, qui milita. non poss. lib. 12. C. l. libertus, §. præscriptio, ad municip.
v l. sicut municipiō, §. in decurionibus, quod cuius. vniuersi. nomine P. l. proponebatur, de iudicijs P.
x dicto §. in decurionibus.
y in l. Neratius, l. 85. de verbor. signi. Cicero, pro domo sua, vide gloss. in c. 1. de electio. ap. Gregor.
z l. detestatio, 40. de verbo. signific.
a l. in traditionibus, de pactis.
b Caius, in l. 2. de colleg. illic. P.
c c. cùm omnes, & c. ex parte, de constitutio. ap. Grego.
d dict. c. ex parte, & c. cum Martinus, de cōsti. l. ꝙ semel, 5. de Decret. ab. ordi. fa. P.

si quid vniuersitati vel collegio debetur, non singulis debitum est: & si quid debet, singuli non dicuntur debere [a]. Daturque actio aduersus vniuersitatem, & eidem contra alios, sed vniuersitatis nomine [b]. Et si nemo defendat, quod commune est capitur, & venit [c]. Si tamen collegium dissoluatur, quod commune est inter collegiatos, lege permittente, potest diuidi [d]: videlicet si ex collegiatorum collatione bona collegio contigerint. Alioquin arbitror ad institutores vel eorum hæredes redire, vt liberas ab onere res; & conditione, & modo quo datæ erant resolutis. Nec puto licere collegiatis fructus earum seorsum capere à collegio, etsi non sufficere videantur ad omnes alendos [e]: sed vel contribuere in collegio, vel loco decedere debere.

a l. sicut municipium §. si quid quod cuiusque vniuer. nō. l. in tantùm §. 2. de rerum diuis.
b dicta l. sicut, & l. si tibi, l. 9. quod cuiusque vn. non.
c l. 1. §. fin. & l. ciuitatem, 8. eod. titul.
d l. 3. de colleg. illic. in P.
e ratio in l. Septitia, l. 10. in fine, de polli. P. lib. 50. tit. 13. l. si legatum, l. 5. §. fines de operib. public. P. l. 2. de iure immuni. P.

De collegijs, & conuentibus sacrorum militum: & primùm de Templarijs. Caput 33.

1 *Militum, seu equitum sacrorum origo.*
2 *Hospitale Hierosolymis Christianorum Latinorum.*
3 *Hospitale D. Magdalenæ Hierosolymis.*
Hospitale D. Ioannis Hierosolymis eod.
4 *Cruciferorum militum origo.*
5 *Templum Hierosolymis post Titi ruinam à Christianis, permissu Arabum, ædificatū.*
6 *Templarij milites vnde, ordo, habitus, professio, crux.*
Templariorum primi authores: Hugo de Paganis, & Gaufredus de Sancto Aldemaro, eod.
Garmundus patriarcha Hierosolymi. episcopus antè Ambianensis, eod.
7 *Templariorum opes, & superbia, & in eos odium ante ruinam.*
8 *Templarij hospitalarij, fratres, & religiosi.*
9 *Templarij approbati quando in Italia.*
10 11 *Templarij quando sublati, & quare.*
Simulachrum templariorum, & Idolum, eod. Puer tostus, eod.
Cinis mortuorum in potum porrectus à templarijs, eod.
11 *D. Ludouicus rex Gall. proditus à templarijs.*
12 *Fridericus 2. proditus à templarijs.*
13 *Templarios qui dicant odio Gallorum regis sublatos.*

1 ELIGIONIS causa plures milites coleruntaliquando, quorum collegia, partim sublata, partim extantia sunt. Ex paruis autem initiis sacrorum militum institutio, ad summas opes conscendit. Nam circa annum domini 1099. cùm Gothfrido duce à Christianis Hierosolyma fuisset recepta, Hierosolymis erant Christiani, Latini nomine, qui ab Agarenis qui
2 ibi imperabant, impetrauerant, vt sibi liceret domicilia iuxta sepulchrum domini nostri Iesu Christi redemptoris habere, vbi cœnobiū Dei genitricis cōstruxere, quod Latinorū appellabatur, cuius abbas munere & officio fungebatur excipiendi Christianos hospites Latinos. Addidit posteà cœnobiū D.
3 Magdalenæ, quod itē fœminas reciperet. Atq; crescēte peregrinorū numero, vt cœnobiis recipi non possent, proximè ædificata hospitalis domus, quam
4 diui Ioannis Baptistæ titulo, Deo consecrarunt. Ei quoque & vnus præfectus [f]. Et ex his prodierunt cruciferorum familiæ, vel ab eorum exemplo, alij

f Polydor. Virgil. li. 7. de Inuentor. rerum, cap. 5.

cui pellem humanam super induxerant, appositis ad oculos statuæ fulgentißimis carbunculis, qui vice oculorum micarent. Et statuæ dum quispiam ad illos ingrederetur ordinem vitámque templariorum professurus, abnegato ante omnia Christo, & cruce eius calcata, sacrificium faciebat. Morientis autem corpus, in puluerem conuersum cæteris in potum dabant, quo poculo suos constantiores fieri arbitrabantur. Præterea si ex templarij coitu infans ex puella virgine nascebatur, hunc igni torrebant, exq; eliquata inde pinguedine suum simulachrum decoris causa vnguebant. Hæc
11 quoque refert de istis P. Crinitus [a]. *Sed addit Gaguinus, pro confesso etiam habitum, eorum dolo D. Ludouicum, dum in Syria peregrinaretur, in vincula à Soldano Aegyptio coniectum fuisse. His atque huiusmodi criminibus, & quòd essent fœdißimi amatores, templariorum ordo in concilio Viennensi, anno dominicæ pietatis 1312. per Clementem S. pontifi. finem accepit comprehensis vbilibet terrarum atque crematis*
12 *qui eius impietatis fuerunt. Hac Gaguinus.* Scribit etiam Abbas Vspergensis anno [b] 1228. Fridericum 2. imperatorem, mense Augusti ad terram sanctam peruenisse, & in ciuitatem Acconam, ibique multa pertulisse grauia, perfidia & proditione templariorum, solósque hospitalares S. Mariæ
13 Theutonicorum illi fideliter adstitisse. Quidam tamen erga Gallos malè affecti, comminiscuntur per calumniam, & ex nutu regis Gallorum, sublatos milites templarios: narratque Albericus de Rosato, se audiuisse à quodam causæ & testium in eos examinatore, contra iustitiam illos punitos, hacque de re monitum Clementem S. respondisse: etsi via iustitiæ ordo ille destrui non possit, fiat tamen via expedientiæ, ne scandalizetur charus filius noster rex Galliæ. Et in Chronico Hermani legitur, à pappa Clemente S. in fauorem regis Galliæ crimine heræseos fuisse falsò insimulatos. Iacob. Meyerus notat anno 1307. abolitum templariorum ordinem, qui per omnem ferè Europam comprehensi, horrendis suppliciis necabantur. *Ortumque*, inquit, *initium à Pulchro rege ac Gallica nobilitate, qui precibus pontificem maximum ad hoc adegerunt, spe ducti, vt Itali tradunt scriptores, se ditatum iri eorum possessionibus, quas per omnem Galliam plurimas habebant. Multa, inquit Antoninus, etiam templariis obijciebantur, sed vtrum verè, non satis constat* [c].

a Crinitus, libr. 24. De honesta discip. cap. 13.

b Abbas Vspergen. lib. Chronic. in Friderico. 2.

c hæc Meyerus, libr. 11. historiæ Flädricæ.

De militibus cruciferis hospitalis Sancti Ioannis Hierosolymitani. Caput 34.

1 Militum hospitalis D. Ioannis origo, & professio, seu vota.
2 Militum Hospitaliorum paupertas nihil habet proprij.
Præceptoriæ, seu commendæ hospitaliorum non sunt beneficia, eod.
Commanderies, *eod.*
3 Milites Hierosoly. hospitalarij non ducunt vxores, nec fiunt presbyteri.
4 Priorum hospital. D. Ioannis quis debet esse presbyter.
5 Ordo militum D. Ioannis Hierosol. habet & presbyteros, & moniales,
6 Priores commendatarij ordinis militum Hierosolymit.
7 Militaris ordinis institutor, habitus, & crucis color.
8 Crux ordinis Hospitaliorum D. Ioannis ne sit quadrimembris.
9 Ordinis cruciferorum quale munus diuini officij, & orandi.

10 Ordinis militum Hierosol. priuilegia, & iurisdictio.
11 Hospitalarij D. Ioannis dicti Rhodienses, Miletenses milites.
12 Rhodes insula à quo Hospitalarijs data, & quando inde pulsi.
13 Cruciferos Hierosolymis. Chromerus vt rapaces arguit.

ONVIMVS superiori capite, crescente numero peregrinorum, iuxta templum Hierosolymitanum xenodochium ædificatum titulo Diui Ioannis, quo exciperētur peregrini, quos cœnobia capere non possent. Huius ergo ministerio, quoq; viri pij nobiles se deuouerunt, qui & peregrinos tutarentur & à latronū seu Agarenorū incursu defenderent. Horum professio est, votum solemne paupertatis & abdicationis propriorū, castitatis, & obedientiæ [a]. Proinde propter primum votū nihil proprij habent, vel habere nō debēt, sed accipiunt annonā quādiu viuunt, vel præceptorias, quas vocāt, *cōmanderies*, administrāt quandiu eas possident & optione mutant vel ex magistri licentia permutant, reddituri morientes quæ apud illos reperiētur societati, vnde beneficia propriè eorū præceptoriæ non sunt, ex sententia Rebuffi [b], etsi dissentiat Molineus [c]. Pari modo illorum priores, castellani impostæ, vel baiuliui, vt cōmendatarij sunt tantùm administratores bonorū ordinis sine proprio [d]. Et proinde cōmendantur illis bona, non ab episcopo vt beneficia, sed archimagistro ordinis. Ob votū castitatis affines sunt & ecclesiasticis personis, nec vxorē ducere possunt [e]. Atque Alexander 3. sum. pontif. cū vetaret eis coniugiū, illos vocauit fratres sancti Ioannis, & præfectū eorū priorē [f]. Et Innocentius 3. fratres hospitalis sancti Ioannis [g]. Verumtamen ecclesiasticæ personæ sunt, cùm arma liberè & ex professione pertractent pro fidei tuitione aduersus Agarenos, exemplo Machabeorū, quæ tamen clericis non cōcedūtur, vt cōtrà, nec isti hospitalarij milites, presbyteri fieri possunt. Inuenies tamē apud Honoriū 3. sum pontif. narratū, dum ad illos scriberet, se audiuisse priorē eorū presbyterū esse debere [h]. Quòd vt intelligas, annotare expedit, in eo ordine esse milites & ecclesiasticas personas quæ inseruiūt eorū ecclesiis: esse & prioratus, & monasteria monialiū quoq; cruce signatarum, vbi nobiles professionē emittere possunt [i]. Ita in eo ordine est prior magnus ordinis totius, qui præest omnibus, seu magister magnus est & prior ecclesiæ, qui præest omnibus capellanis, & habet curā spiritualiū, ex capellanis omnibus magis idoneus eo muneri dilectus in conuentu, vbi magister magnus residet, perpetuò assiduus [k]. Quia autē ex pluribus prouinciis & regnis milites ei ordini se deuouent, suntq; illis inibi bona pleraq; ex beneficiis principum & aliorū piorum hominum collecta nec non ex spolijs Templariorū in illos translata: in singulis ferè sunt prouinciis priores præcipui, quibus subiiciuntur alij commendatarij & hospitalarij, vt illi quoque magno ordinis magistro. Tradunt statuta eius ordinis seu religionis, primùm præpositū huic ordini dictum Geraldū, qui cum sociis crucem candidā in nigro panno affixit, assumpsitque eum viuendi ritum, qui nunc est, vel quo degere debent: quibus & alij adiūcti plurimi per magistros religionis tēporis successione, prout expedire visum est. Inter quos & illud cautum à Claudio de la Sangle magno magistro, vt donati, sic loquitur, vel confratres, crucem quadrimembrem non defferant sed trimembrem, dempta stipite superiori [l]. Huius ordinis fratres milites & seruientes, in canonicis horis centies quinquagies dominicam orationem repetere tenentur. Fratres verò sacerdotes, diaconi, subdiaconi, & clerici eius ordinis officium canonicum, & ordinem Sancti sepulchri Hierosolymitani exequi debent [m]. Horum militum priuilegia multa sunt, qualia perscribit circa annalia vacantis hospitalis Ioannes 22. sum. pontifi. [n], vt eximantur quoque à iurisdictione episcopali in criminalibus, vt sæpè curiæ supremæ placuit [o].

Margin numbers: 1 (ONVMVS...peregrino-), 2 (nō debēt...), 3 (asticis...), 4 (Inuenies...), 5 (audiuisse...), 6 (resident...), 7 (stro. Tradunt...), 8 (expedire...), 9 (brem...), 10 (litum...).

a in statutis hospitalis Hierosolymitani cap. 1.
b Rebuff. in tract. nomina q. 15. numero 16.
c Carol. Molinæus, in clem. 1. de suppl. neglig. prælat.
d in statutis eorum, titu 1. c. 1. & titu. 2. c. 1. & titul. 5. c. 4.
e In statutis hospitalis Hierosolym. capit. 9.
f c. vxoratus, c. 8. de conuersio. coniuga.
g c. tuarum, c. 11. de priuileg. & ibi glo. & c. dudum, de decimis.
h c. canonica, c. 50. de senten. excommu.
i in statutis eorum, titu. 2. c. 21.
k in statutis eius ordinis, titulo 13. de electionibus, capit. 5.
l in eorum statutis, titul. 2. c. 31.
m in eorum statutis, titu. 3. c. 2.
n in c. exhibita, de priuilegijs, in extrauag. communi.
o Papus, lib. 1. aresto. tit. 10. aresto. 1. & 2.

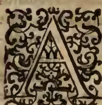
& Innocentius 3. hos habere iurisdictionem, in signatos cruce verè non fictè
11 tradit [a]. Hospitalarij isti milites, Ioannitæ dicti sunt, & hospitalarij Hierosolymitani, ab hospitali, vt dixi, Diui Ioannis, equites Rhodienses, eò quòd illam possiderent insulam, & infidelium debilitarent vires, inibi eis obsi-
12 stentes, sedemque potiorem habentes & propugnaculum præcipuum. Dicunt autem quidam Clementem 5. summ. pont. illis Rhodiensem insulam assignasse, postquam illi Turcæ eripuissent anno domini 1308. alij Gothfridum Hierosolymorum regem. Cœperunt tamen Maltenses seu Miletenses dici, ab insula in quam se receperunt, postquam Soleimanus duodecimus Ottomanæ familiæ tyrannus, cum Agarenorum ingenti vi, post semestrem obsidionem die natiuitatis domini, & anno 1522. illis Rhodon ademit, capto priùs Taurino vulgò Belgradu opido, apud Pannonios & situ & opere validissimo, vt scribit F. Thomas Guichardus Rhodius, in oratione, quam de
13 ea expugnatione apud Clementem septimum summ. pontif. habuit. Martinus Chromerus in historia Polonorum, cruciferos absolutè vocat: & de illis sæpè meminit, tanquam de infidis & crudelibus in Polonos & alios. Eósque arguit, quòd decimas ex suis arationibus in Pomeria & alibi vsurparent, contra iura sacerdotum [b].

a c. tuarum, c. 11. de priuileg. vbi gloss. in verbo priuilegij, de eorum iurisdictione disputat.

b Martinus Chrom. passim in historia Polon. potiss. 11. li.

De aliis cruciferis militibus, & piis equitum societatibus. Cap. 35.

1.2.3. Theutonicorum militum ordo quis, & vnde.
2 Milites Theutonici Deiparæ virginis Mariæ cur dicti.
3 Heinrichus à Vualpot primus magister ordinis Theutonicorum.
Saladinus quando Christianis ademit Hierosolymam. eod.
4 Militum Theutonici ordinis magistri.
5 Theutonicorum ordo in Prusia quando sublatus, & quare.
6 Milites cruce signati Liuoniæ.
7 Militum nobilium de Calatraua Hispaniæ ordo à quo institutus, & finis. & 10.
8 Militum ordo sancti Iacobi in Hispania quando institutus.
D. Iacobus pugnans contra Saracenos apparuit, eod. & 9.
9 Militum ordo sancti Iacobi de Spatha in Hispania quando cœpit.
Miramolinus Arabum rex ingenti clade à paucis victus. eod.
Tholosa. eod.
10. Militum ordo de la Banda Hispaniæ.
11 Militum sacrorum nouus ordo à Ioan. 22. in Portugalia.
12 Militum Galliæ equestres ordines, stellæ, sancti Michaëlis, sancti spiritus quando instituti.
13 Ordo equestris velleris aurei Burgundiæ, Annũciationis Beatæ Mariæ Alobrogum quando.
14 Milites cruce signati fratres.

1 ALIVS sacræ militiæ ordo Theutonicorum, cuius initia ab homine quodam Theutonico manarunt, qui post Hierosolymam receptam à Christianis vnà cum pluribus suæ gentis remansit in eadem cum vxore, & domum suam hospitale
2 esse voluit suis, qui visendi sepulchri sancti causa eò peregrinarentur: atque ibidem diuæ virginis Mariæ sacellum ad-

iunxit, vnde Deiparæ virginis milites vocati sunt. Et crescente numero eorum qui se huic pio ministerio deuouissent, cooptatus magister qui præesset, amictique sunt albo pallio cum alba cruce, & in ordinem tantùm milites admissi [a]. Munsterus tradit Heinrichum à Vualpot primum fuisse ma- 3
gistrum Theutonicorum dominorum, anno 1190. Hierosolymis, quod non patitur historiæ veritas, cùm eo tempore à Saladino occuparetur Hierosolyma, adempta Christianis & capta cum suo rege ab eo anno 1186. cum fuisset à Christianis per 88. annos possessa [b]. Minus quoque placet, quod Volaterranus tradit, anno 1192. pro liberanda Hierosolyma primùm conscriptos, Theutonicos, & quod ait 21. lib. Theutonicorum ordinem institutum in terra sancta à quodam Germano: quod reiiciunt aliqui in annum 1333. quo tempore Prusiam Turca Græcis ademit. Proindè vt concilientur historiæ tempora, sequor hîc Heinrichum Pantaleonem [c], qui huius Heinrici à Vualpot vitam describit, & posteà refert magistrorum Theutonici ordinis seriem, & annos quibus eo magisterio functi sunt. Atque cum illo dico, antequam à Saladino caperetur Hierosolyma, eum Heinrichum à Vualpot, inter Christianos in ea ciuitate hospitali tali peregrinorum domum suam dedicasse, & ad eum nobiles Germanos voto facto se omni tempore contra impios pugnaturos conuolasse, postquam intellexissent vires Christianorum exiguas & deiectas ferè. Capta autem Hierosolyma suum collegium & hospitale sanctæ Mariæ Anconam, quæ & Ptolomais dicitur, transtulit: atque eam vrbem fortiter contra Saracenos defendit, anno domini 1190. Et effecit, vt multi principes & nobiles è Germania sua bona huic ordini conferrent, & ad eos profecti eum ordinem amplecterentur. Sic cùm in Ger- 4
mania plures arces & ædes haberent Theutonici ordinis milites, & magistros quoque plures, vt hospitalarij constituerunt. Desierunt autem esse 5
milites Theutonici in Prusia, quo tempore Albertus Marchio Brandeburgensis ex magistro constitutus est Dux Prusiæ, atque à rege Poloniæ Sigismundo in feudum accepit Prusiam, anno domini 1527 [d]. In Liuonia sunt 6
sodales seu fratres militiam Christi professi, qui rubrum ensem cum cruce pallio insutum deferunt [e]. Sanctius eius nominis tertius, rex Hispaniarum 7
Legionis & Castellæ, cognomento Desideratus filius Alphonsi 8. filij Raymundi Berenguarij comitis Tholosani, instituit militum sacrorum ordinem de Calatraua in prouincia Toletana, in loco & prouincia Calatrauæ, vbi cœnobium templariorum fuerat [f]. Dieghus Valera ordinem militiæ diui Ia- 8
cobi institutum ait in Hispania, anno domini 816. quo Kanimirus primus eius nominis Hispaniæ rex, vicit manu exigua ingentes Sarracenorum copias ope Dei, & auxilio Beati Iacobi, qui visus est in eo prelio equo candido, vexillo niueo, & in eo cruce rubea conspicuus & pugnans [g]. Huic ordini & magister & commendatarij constituti. Et ad hoc tempus refert institutionem quoque Ioannes Vasæus [h], quamquam F. Alphonsus Venerus huius principium referat ad annum dominij 1160. Et Raphael Volaterranus [i], & Nebrissensis, Franciscus Tarapha scribit [k], Alphonsum 9. Hispaniæ re- 9
gem ordinem militum sancti Iacobi de Spatha instituisse, quorũ insigne est gladius sanguinolentus, eò quòd die quo prælio rex Alphõsus Maurorũ regẽ Miramolinũ superauit in quodã loco, quem Tholosæ Nauas appellant, in quo ducenta millia Arabum ferunt cæcidisse, & ex quo triumphum Petrus rex Aragonum retulit, crux in cœlo apparuit, & D. Iacobus apostolus equo candido vectus auxiliator Christianorum, gladium gestans sanguine Maurorum cruentatum. Subinde Alphonsus alius Hispaniæ rex eius nomi- 10
nis xi. cùm fœliciter aduersus Almoacenum & Hynzephinum Bellamarini & Cranatæ reges dimicasset, oppido Alcala, quod Regale vocat, Calatrauæ magistrum leuibus de causis delatum interfici iussit, & ordinem militum de la Banda apud ciuitatem Burgensem instituit anno 1308 [l]. Eodem tempore 11
Ioan

a Paul. Aemilius, in 5. histor. Franc.

b Aemil. lib. 5. Sebast. Brant. Blond. 4. Dec. 2.

c Henrich. Pãtaleon, in Prosopographia seu parte 2. de Viris Illustribus Germaniæ in Heinricho à Vualpot.

d Henrich. Pãtaleon, in proximè citato loco, & 3. parte de Viris Illustrib⁹, in Alberto 1. duce Prusiæ, & Sleidanus.

e Martinus Chromerus, libr. 7. de reb. Polonicis.

f Franciscus Tarapha, libr. de regib. Hispan. in Sanctio. 3.

g Franciscus Tarapha, de regib. Hispaniæ, in Raymiro, Ioannes Vasæus in annalibus Hispaniæ anno 8:6.

h Ioan. Vasæus vbi suprà.

i Deca. 1. lib. cap 9.

k Franciscus Tarapha, de regib. Hispaniæ in Alphon. 9 & in Genealogia regum Hispaniæ.

l Franciscus Tarapha, vbi sup. in Alphonso 11.

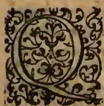
Ioannes 2. summ. pontif. ordinem nouum militiæ Christi instituit, qui militare sub Christo dicerentur in Lusitania & Sarracenis resisterent, Bæticam & Aphricam incolentibus. Cuius militiæ præfectus in Marino Syluēsis diœcesis opido sedem habet principalem,& cuius militibus omnia bona Templariorum annuente rege Portugaliæ concessa sunt. Cuius ordinis censor & moderator est abba Archohasiani monasterij Cisterciensis ordinis, Vlyssiponensis diœceseos, qui conscribendi & exauthorandi milites potestatem habet[a]. Fuerunt in Gallia instituti equestri ordines, vnus stellæ institutus apud sanctum Ouenium anno 1351. per Ioannem regem Galliarum, vt scribit in annalibus Froissardus: subinde institutus ordo sancti Michaelis cum torque aureo, qui ordo institutus est à Ludouico XI. rege Gallorum anno domini 1469. Et anno 1579. calendis Ianuarij ordo sancti spiritus, ab Heinricho 3. rege nostro & Poloniæ. In Burgundia, Philipus Burgundiæ rex anno 1429. ordinem equitum aurei velleris instituit: vt in annalibus scribit Monstrelectus Amatus S. nomine comes viridis dictus, Alobrogum dux, ordinem equitum instituit, cuius insigne imago annunciationis, seu salutationis virginis Mariæ Domini nostri IESV-CHRISTI genitricis, vt in historia legitur Sabaudiæ. Fuit & in Anglia ordo alius. Verumtamen isti ordines postremi non fuerunt sacrorum militum, nec ea ratione instituti, vt se Deo & religioni solùm tutandæ deuouerent, vt prædicti sacri milites: quibus & accedere possent, qui cruce aliquando se signarunt, in auxilium Christianorum in Syriam & Hierosolymis profecti cum Gotefrido & aliis ducibus præclarissimis. Qui & milites sacri primùm, postea fratres se appellabant, vt author Paulus Aemilius[b]. Sed horum nullum habemus regula certa definitum ordinem, vel votum aliud, quàm militandi pro fide Christiana. Vnde illos non inserimus inter sacros militares equitum ordines.

a Idem Tarapha, in Alphonso 11.

b Paul. Aemi. libr. 4. histor.

De habentibus manualia beneficia. Cap. 36.

1 *Beneficia manualia non propriè beneficia, quia amouibilia & regularia.*
2 *Abbas S. Sulpitij Byturigum triennalis.*
3 *Abbatia & prioratus monialium triennales.*
Beneficium manuale quomodo adimi à superiore potest possessori: & remedium si adimatur sine causa. eod.
4 *Beneficia manualia quomodo fiant perpetua.*

1 QVÆDAM personæ regulares, vel quæ regularibus accedunt, titulo quodā sæpè nominantur, quæ sacerdotiorum, & ecclesiasticarum personarum appellationem referunt. Imitantur etenim nomen & naturam quodammodo beneficiatorum, qui manualia, vt appellant, beneficia habent, quæ tamen propriè beneficia non sunt[c]: quia præfecti his beneficiis possunt amoueri ad nutum abbatis vel prioris. Sunt enim huiusmodi beneficia manualia regularia, non secularia: qualia in ordine humiliatorum, & præmon-
2 stratentium ex consuetudine esse tradit Ioannes Andreas[d]. Et Rebuffus[e], scribit abbatem sancti Sulpitij apud Bituricenses triennalem esse, & singulis
3 trienniis eligi. Atque in comitiis Aureliacensibus placuit, vt posthac abbatissæ,

c glo. in verbo, consuetudinem, in c. vni. de capel. mona. in 6.

d Ioan. And. in addit. ad d. glo.

e Rebuff. in tract. de pacifi. possess. nume. 275.

tissæ, & priores essent adueniente vacatione triennales, ex electione Vestalium [a]. Sancit & Innocentius 3. [b] ne alicui monachorum committatur obedientia perpetuò possidenda, tanquam sibi in suam vitam locetur; sed cùm oportuerit amoueri, sine contradictione qualibet reuocetur. Explicat Clemens 5. ex concilio Viénensi [c], dum ait, priores & administratores beneficiorum, quæ sunt de mensa abbatis vel monasterij, posse liberè ad claustrum cùm oportuerit reuocari. Quod intelligendum est de beneficiis, quorum administrationes conferuntur ab abbatibus, non quando per electionem ad ea vocantur. Priores enim manualia habere beneficia, & ad nutum priuari posse dicuntur iure: alij nequaquam [d], qui titularij sunt, nec aliorum more ad regimen tantùm ecclesiarum vel prioratuum dicuntur [e]. Obseruandum itaque est in hac quæstione, posse beneficium vel prioratum regulare esse administrationis causa tantùm concedendum: vel naturam habere perpetui beneficij. Et in primo casu amoueri posse ab abbatę præfectum, videlicet si iusta amotionis adsit causa: aliter enim posset monachus à beneficio manuali sine causa amotus, implorare superioris abbatis auxilium, vt post Innocentium [f], & Decium [g], & Ioannem de Selua [h], notauit obseruari in Gallia Rebuffus [i]. Sed & fit hoc irreuocabile beneficium proculdubiò, 4
quando post concessionem abbatis confirmatur possessor ex certa scientia, & expressa qualitate per summum pontificem, vt annotant Immola & Panormita. [k] & Rebuffus [l]. Quòd si perpetui beneficij naturam habeat prioratus, beneficium illud præsentis non est tractationis, nec amoueri præfectus per abbatem poterit: concessio enim facta censetur cum sua qualitate [m].

a *Aux ordonnan. des trois estatz d'Orleãs*, art. 3.
b Innocē. 3. in c. cùm ad monasterium, c. 6. §. tales, de sta. mona. li. 3. Decret. titul. 35.
c in c. vni. de suppl. negli. prælat. lib. 1. Clement. titu. 5.
d c. 2. de sta. monacho. ap. Grego. laic de Selua, in tract. benefic. par. 3. q. 68.
e in c. 1. §. in eos autem, de priuileg. in 6. lib. 5. titu. 7.
f Innocen. in c. insinuante qui cleri vel vouent.
g Decius, In c. ad nostram, circa finem, de confir. vtl.
h Ioan. de Sel. in d. trac. benef. & d. q.
i Rebuff. in d. tract. de pacif. posse. nu. 275. & 281.
k Immol. & Panor. in cap. nisi essent, de præb. & in c. cùm inter, de electio.
l Rebuff. in d. tract. num. 279.
m Clement. vnic. de suppl. negli. prælat. in clem. c. vni. de cap. monacho. in 6.

De vicariis temporalibus, officiali, & aliis. Caput 37.

1 *Vicarius temporalis quis.*
2 *Officialis vicarius est episcopi, & vt sit ecclesiastica persona.*
3 *Vicarius episcopi in spiritualibus.*
4 *Officiales ordinarij, & foranei episcopi qui.*
5 *Officiales ordinarij episcopi perpetui sunt, nec destituuntur ab episcopo.*

ICARII temporales quidem beneficium regunt, sed ideò beneficiarij non sunt: nam non sibi, sed alteri possident. De hoc, & de vicario perpetuò paulò antè dictum est, dum ageremus de plebanis seu parochis. De vicario autem episcopi generali, & paulò post dicemus c. 41. Et rursum pauca de officiali. Dicitur & officialis vicarius episcopi, habens iurisdictionem. Hic ex clericis, non ex laicis constitui debet [n], & locum episcopi tenet vel repræsentat: vnde & in eius sede, eo absente, in actibus, in quibus episcopi interest, præsidet [o]. Et quia vices gerit episcopi officialis in iurisdictione ecclesiastica distribuenda, dicitur vicarius [p]. Sicuti & is, qui absente episcopo in beneficiorum collatione munus illud pro episcopo exequitur, dicitur vicarius in spiritualibus, vel vicarius generalis [q]. Qui si non distinguatur ab officiali, & officialis rectè dicetur is vicarius: quia & officialis

Right-margin numbers in this paragraph: 1 (at "ICARII temporales"), 2 (at "ficiali. Dicitur & officialis"), 3 (at "Sicuti & is, qui absen-").

n ca. in noua, 16. q. 7.
o can. fin. 93. dist. ca. 1. 94. distin.
p cap. 1. de offi. vica. in 6.
q cap. fin. eod.

4 lis dicitur, nomine episcopi conferre beneficia [a]. Porrò officiales in duplici sunt differentia: nam alij faciunt eandem sedem cum episcopo, & sunt iudices ordinarij: alij delegati ad certas causas, & in certa regione diœceseos, qui dicuntur foranei, à quibus appellatur, vt à delegatis ad delegantem episcopum: cùm ab ordinariis nequaquam ad episcopum, sed ad archiepiscopum fiat prouocatio [b]. Foranei vt plerumque etiam temporales, alij per-
5 petui, id est, quandiu viuunt [c]. Quamuis enim ad nutum fiant ab episcopo, tamen facti nec ab eo, nec à succedente in episcopatu amoueri ab officio possunt, nisi mors vel delictum interueniat: etsi ad beneplacitum fiant, vt notat Oldradus [d], Iason [e], Alexander [f], Ludouicus Gomes [g]. Decet enim beneficium perpetuò manere [h].

a c.ex frequentibus, de institutio. ap. Gregor.
b clem. 2. iūcta glo. de rescrip. in elem. c.1. de offic. ordin. in 6.
c l.1. in P. pro soc.
d Oldra. cons. 4.
e Iason, §. sed istæ, 6. col. de actio.
f Alex. cons. 216. Incipit magister, col. fin. lib. 7.
g Ludo. Gom. ad reg. cancel. de non toll. iure quęsi. quęst. 4.
h l. iurisperitos, de excusat. tutor.

De commendatariis. Caput 38.

1 Commendatarij verè non sunt beneficiarij.
2 Commendatarij iure regaliæ qui.
3 Regaliæ ius regi ex duplici causa competit.
4 Ecclesia tantùm ex facultate principis bona possidet.
5 Manus mortuæ quæ collegia dicantur, & quare.
6 Bona immobilia quare manus mortuæ non possideant sine gratia.
7 Regaliæ iure quando, & quandiu fructus ecclesiarum capiat rex.
8 Regaliæ ius durat, donec præstetur fides regi à prælato.
Collatio beneficiorum iure regaliæ. eod.
9 Episcopi probandi à principe.
10 Vacantium ecclesiarum annui fructus à quo Regi Gallorum concessi.
S. Ludouicus à Bonifacio in numerum sanctorum relatus. eod.
11 Philippus rex à Bonifacio excommunicatus, absolutus à Benedicto 11.
Philippo regnum ademptum, & restitutum. eod.
12 Collationes iure regaliæ à quo tempore competant regibus Galliæ.
13 Electio & nominatio ad prælaturas, solius regis Gallorum.
14 Spiritualis & temporalis potestas quando simul laicis concessa fuit.
15 Beneficiorum vacantiæ annales concessæ reuocatæ.
16 Vacantiæ commendatariarum annuæ militum hospitaliorum.
17 Philippus Imperator bona ecclesiæ baronibus concessit.
Bona ecclesiæ tyrannicè distrahuntur. eod.

1 QVI in commendam habet temporale beneficium ab episcopo, cùm vltra sex menses non possit commendari [i], non dicitur beneficiarius: quia nec perpetuò, nec sibi, nec alij possidet [k]. Nihil enim aliud est commendare, quàm deponere [l]. Is autem qui deponit, remanet potius dominus, quàm is cui res committitur [m]. Et Vlpianus [n] non aliâs res alicuius loci vel personæ censuit, quàm si quis perpetuò ibi habuerit, atque ita deposuerit, vt perpe-
2 tuò haberet. Non sunt etiam inter beneficiatos annumerandi, qui iure regaliæ sub custodia habent beneficia ecclesiastica, vel qui collationem eo-
3 rum à laicis nacti sunt, vt monuit Molinæus [o]. Sunt autem regaliæ beneficiorum in duplici differentia: nam ius regale, vel ratione bonorum immobilium

i c. nemo deinceps, c.15. de elect. in 6.
k Rota, in decis. 244. in antiquis.
l l. commendare, de verb. sig. l. Lucius, depos. in P. c.1. eod. titu. ap. Grego. can. ne quis arbitretur, 22. q. 2.
m l. rei depositæ, commod.
n Vlp. in l. ex facto, l. 35. §. rex autem Italicatum, de hæred. institu. lib. 28. P. titul. 5.
o Molin. in reg. de infir. renunciantib. nume. 186.

bilium temporalium regi competit, vel ratione iuris spiritualis. Ratione bonorum, quia episcopatus & prælaturæ, siue cathedrales ecclesiæ ferè omnes in Gallia habent bona temporalia à principe in feudum. Non enim licet 4
collegialibus ecclesiis in Gallia, bona habere immobilia, quin facultas à principe concedatur [a]: quæ dicitur dispensatio, communi autem idiomate, amortissamentum, vel ius morticinij. Siquidem manus mortuæ dicuntur, 5
ecclesiæ, collegia, capitula, vniuersitates: quia in eodem statu permanent, veluti mortui sunt, expertes omnis vicissitudinis, istius saltem seculi. Siue enim lignum ceciderit ad austrum, siue ad aquilonem, ibi ardebit [b]. Cùm tamen viuentes multis & penè infinitis mutationibus & alterationibus sint obnoxij, vtpote sub perpetuo motu degentes [c], variisq; acti voluntatibus [d]. Et quia collegia, capitula, ecclesiæ semper per subrogationem personarum, statum eundem habent. Sicuti sedes iudicialis, quanquam moriatur iudex, habet idem iudicium: etsi alius in defuncti locum substituatur [e]. Bona itaque quæ ab illis tenentur & possidentur, veluti mortua dicuntur: quia mutare statum non possunt, præsertim cùm alienari iure communi nequeant [f].
Quamobrem neque possideri bona temporalia posse ab iisdem iure com- 6
muni placet, potissimùm ab ecclesiasticis, collegiis, & ecclesiis, aliisque similibus personis. Cùm enim immunes [g] illæ sint ab omnibus ferè exactionibus, & indictionibus, à secularibus principibus necessariò rebus pro negotiis vrgentibus reipub. imponendis, fieret vt cum immunitate illa perpetua respub. detrimentum maximum pateretur, eneruatis reditibus per illam detentionem: vt neque laudimia à dominis directis eorum bonorum, neque renouationes feudorum in bonis mobilibus, quæ quintum & reirequintum dicuntur, amplius penderentur, rebus in eodem statu manentibus, qui tamē mutatur, quando ad alios singulares possessores perueniunt. Hi enim, vel moriuntur, vel distrahunt: vnde & iura clientelaris prædij & feudorum, res ipsæ & iura sæpius ad dominos recurrunt. Vt nullo modo fieri posse videatur ex parte naturæ rerum, & personarum ecclesiasticarum habita consideratione, res ab illis possideri, qui emori non possunt: præcipuè, si de ecclesiasticis agatur. Cùm iure legis Moseos [h] non potuerit Leui stirps habere partem aut possessionem cum fratribus suis: quòd ipse dominus, possessio eius esset. Quod & initio, & nascente ecclesia Christiani secuti sunt, donec ex permissione Constantini Magni licuit [i]: vti & nunc dispensat rex in feudis. Quorum origo prima ab eo est, vt teneant impetrato iure morticinij. Ius autem morticinij est, valor, æstimatióue tertiæ partis totius rei, in qua ius feudi extingui postulatur, vt cautum est cōstitutione Caroli, anno 1402. mense Octobri. Quamuis hodie in parte luenda, alia sit pro nutu principum taxatio [k]: inquisitione tamen facta præcedenti census, & qualitatis, & quantitatis rei, & facta concessionis in camera computorum descriptione. Quibus obseruatis habent ex iure illo morticinij, collegia vel ecclesiæ in posterum ius possidendi in perpetuum, nec teneantur è suo mancipio ablegare, si nolint [l].
Cæterùm quando vacat pastore ecclesia episcopalis, vel archiepiscopalis, quæ 7
patitur hoc ius regaliæ, interim rex fructus capit, veluti iure feudi concessi,
& ratione custodiæ [m], quandiu vacauerit. Et notat Aufrerius post stilum par- 8
lamenti [n], beneficium in regalia, vacante sede episcopi vel archiepiscopi, qui habent ius collationis, etiamsi episcopus vel archiepiscopus sit electus, vel confirmatus, aut missus in possessionem ecclesiæ & collationis beneficiorum, donec ipsius prælati persona fuerit recepta in fidem & hominium regis. Medióque tempore, & ante fidem præstitam, & vacare prælaturæ beneficia in regalia, & iure regaliæ conferri à rege. Exigit ius regni, vt episcopi à 9
nostro principe approbentur, quod conforme iuri pontificio [o]. Sic enim in epistola quadam ad Lotharium primum imperatorem scripsit Leo 4. summ. pontif. Atque in synodo definitum est generali [p], ob beneficia concessa in

sedem

[a] Aegidius Magister, in tracta. *des amortissemens*. nos in Feudis plura.
[b]
[c] §. vt autem lex, de non alie. reb. eccles.
[d] l. quia poterat, ad senatusc. Trebell. in P.
[e] l. proponebatur, de iudic.
[f] l. iubemus nulli, l. 14. §. scientes, in fine, & §. sanè, in fine, de sacrosan. eccles. C. titu. de reb. eccles. non alien, in authen.
[g] c. aduersus, c. 7. de immun. eccles. lib. 3. Decret. tit. 49. l. placet, l. 5. de sacros. eccles. C. cum similib.
[h] Deutero. c. 12.
[i] can. futuram, & ca. videntes, 12. q. 1.
[k] Aegidius Magister, tracta. *des amortissemens*, cap. 3.
[l] in constitut. regia, *declaration sur les amortissemens*.
[m] c. generali, de electio. in 6.
[n] tit. de quib. caus. curia. parlam. cognosc. consue.
[o] ca. Reatina, 63. dist.
[p] ca. Hadrianus, 63. distin.

ſedem apoſtolicam per Carolum Magnum, vt ab eo rege epiſcopi & archiepiſcopi per ſingulas prouincias inueſtituram acciperent, néue niſi à rege laudatus & inueſtitus epiſcopus à quoquam conſecretur. Quæ proculdubiò ratione bonorum temporalium intelligenda ſunt: nam inueſtitura alioquin eccleſiaſtica nihil operatur, ſi à laico concedatur, vt epiſcopus, vel alia eccleſiaſtica perſona poteſtate ſua conferendi beneficia, vel exercendi diuina officia fungatur [a]. Statutúmque eſt iure communi, neminem ob fundationem beneficij, quicquam aliud præter honorem communem omnibus Chriſtianis in eccleſia retinere ſibi
10 poſſe [b]. Neque etiam in conceſſione Hadriani, & Leonis 4. regibus Gallicis factum eſt, ius accipiendi annuos fructus vacantium eccleſiarum, in quo maximè quidam labuntur: ſed poſteà conceſſa eſt illis hæc ſingularis poteſtas à Bonifacio 8. pontif. ſum. qui quidem Philippo Pulchro & eius ſucceſſori conceſſit; poſtquam eius patrem S. Ludouicum in numerum & album ſanctorum retulit, priuilegium vacantium eccleſiarum & prouentuum earum anni vnius exigendi: præterquam earum, quas cathedrales & monaſticas dicimus, vt ait Gaguinus [c]. Atque Polydorus Virgilius ſcriptum reliquit [d], circiter annum 1294. in Anglia ſub Bonifacio 8. concilium Londini celebratum contra Iudæos, in quo & ſtatutum ſit: nemini hominum amplius licere prædia dare collegiis & ſodalitiis monachorum: nec ſacerdotibus aut monachis emere
11 poſſeſſiones aliquas, niſi permiſſu regis. Niſus tamen eſt idem Bonifacius 8. paulò poſt adimere hoc ius Philippo, & regnum ipſum, quod detulit cuidam Albetto imperatori in conuentu generali, vt ſcribit Gaguinus [e], Krantius [f], & Platina [g]. Excommunicato Philippo, prætextu quòd ſacrum bellum in Agarenos inſtitueret. Cuius tamen conſilium in hoc diſſoluit Benedictus 11. pontifex, ſucceſſor in ſedem Bonifacio, & abſoluit à cenſura regem, iuſſitque Galliam regi ſuo parere, vt ait Blondus [h], & Platina [i]. Quanquam Phillippus ipſe, conſtitutionibus ſuis editis anno 1334. & 1346. repetat ab antiquo ſibi ius eſſe regaliæ, & ante conceſſionem Bonifacij 8. competens regiæ dignitati ob
12 honorem ſingularem coronæ Galliarum. Quo poſſint reges Galliæ iure regaliæ ex priſca poſſeſſione, concedere præbendas & beneficia vacantia iure & facto, vel ipſo iure tantùm. Sicuti & olim vſos eſſe hoc iure regaliæ reges Angliæ faciunt quædam fidem [k]. Referunt alij itaque conceſſionem huius priuilegij ad concilium Aureliacenſe habitum ſub Clodoueo, in quo conceſſa regi electio & nominatio prælatorum in remunerationem victoriæ à Clodoueo in Viſigotos, fuſo Alarico eorum rege. Alij ad Caroli Magni, & Caroli Calui beneficia in ſedem apoſtolicam, & ob fuſos Arrianos referunt: vnde priuilegia multa illis irrogata, vt notant Arnulphus Ruſæus,
13 & Philippus Probus [l]. Ius etiam conſentiendi in electionem epiſcoporum, & regibus aliis Hiſpaniæ, & Galiciæ, item imperatoribus cōceſſum, vt conſtat ex concilio Tolletano [m]: nunquam tamen electionem ipſam & nominationē prælatorum alij, quàm imperatori Gallico, & eius ſucceſſoribus datam inuenio [n]. Quamobrē ſi imperator, alius, quā ex hac progenie velit hoc iure vti, ea ratione quòd Carolus fuerit imperator, cui cōceſſum eſt priuilegium, id iure Gallico vſurpabit, nō proprio, ratione imperij: quia huic tanquā imperator renunciauit Otho Magnus, ſiue primus, Ioanni 11. ſum. pontifici [o]. Et Ludouicus primus [p] renunciauit electioni ſummi pontif. Paſchali primo, vt nec hodiè Galliarum rex eligat ſummum pontificē remiſſo illo iure, cæteris iuribus & in alios epiſcopos conceſſis non eiuratis, quæ inter regalia hæc recte annumerantur. Errat autem valdè Ioānes Petrus de Ferrariis [q], dum ait,
14 *ſcire debes, tu indocte laice, quod imperiū habuit aliquando, ſcilicet temporalem, & ſpiritualem à domino poteſtatem: quia tunc imperatores conferebant omnia beneficia eccleſi-*

a can. 3. ca. quoniam inueſtituras, 16. quæſt. 7.
b ca. piæ mentis, ead. quæſt.
c Gagui. lib. 7. in Phillip. Pulchro.
d Pol. Vergil. lib. 17. in Anglia.
e Gaguinus, in vita Philippi Pulchri.
f Krant. lib. 8. c. 36.
g Plat. in vita Bonifa. 8.
h Blond. 9. Deca. 2.
i Plati. in Bened. 11.
k Aegid. Magiſt. in deciſio. in tracta. regalio. c. 1.
l ambo in tracta. regalium.
m can. cùm longè, 63 diſtin.
n ca. in ſynodo, ead. diſtin.
o can. tibi domino, ead. d.
p can. ego Ludouicus, 63. diſtin.
q in practi. in for. libel. quo agitur de ſubſtitutione, in exemplari ad ver. ex ſuo corpore & legitimo matrimonio natis.

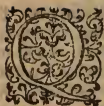
astica per vniuersum orbem. Nam hoc falsum est, neque Innocentius, quem ipse citat, vnquam in eo loco quem signat [a], neque canon, Adrianus 63. dist. quem adducit, hoc ait: quamuis non dificear ante aduentum Messiæ, ante stabilitum regnum, Mosem vtramque potestatem habuisse, & Samuelem: verùm, dum discretum ab imperio sacerdotium fuit, duo fuerunt gladij, & imperium suis limitibus debuit esse contentum [b]: nisi quatenus ex priuilegio permissum est vltrà. Neque Ozias rex Israëlis impunè tulit, quòd ausus fuerit munus sacerdotale vsurpare [c]. Et ita antiquata ethnicorum obseruatio, qua imperator inaugurabatur omnibus sacris, vt in potestate sua haberet omnes religiones, scilicet idololatrorum, vt ait Dion Cassius [d]: nam hoc Christianis imperatoribus nunquam permissum fuit absolutè. Fuerunt & aliis principibus, & ecclesiasticis vacantiæ 15
annales beneficiorum concessæ ex priuilegio, quod tamen posteà reuocatum est, aut valdè imminutum, & meritò, à Ioanne 22. [e]. Habent & hoc 16
ius in commendis ordinis vacantibus morte commendatarij, milites S. Ioannis Hierosolymitani; nam mortuo commendatario, vacantis commendæ fructus annui ærario communi acquiruntur [f]. Neque negauerim 17
iure tyrannico aliquos præter priuilegium, sibi ius in ecclesiarum prædia vsurpasse: verùm illud potius iniuriæ & sacrilegio adscribendum, sicuti nec inultum abiit. Veluti apud Vrspergensem abbatem legitur [g], Philippum imperatorem qui successit fratri Henrico 6. cùm deficerent pecuniæ, quibus stipendia militibus præberet, primùm cœpisse distrahere prædia, quæ Federicus pater in Germania emerat, & cuilibet baroni prædia rusticana, & ecclesias sibi contiguas obligasse, à quibus ecclesiæ demùm fuerunt valdè diuexatæ, & tandem excommunicatum ab Innocentio 3. gladio tyranni interemptum.

a citat Innocen. in c. 2. de maior. & obed.
b can. imperium, 10. distin. c. per venerabilê, qui fil. sint legiti.
c 2. Paralip. c. 26.
d Dion, libr. 53. histor.
e in extrauag. suscepti. ne sede vacan. in extra. commu.
f vt habetur in eorũ statutis ferè per totum titu. 4.
g Vrsperg. abbas, in Chronico. pag. 31. & 32.

De officiarijs ecclesiasticis, & primùm de thesaurarijs, seu sacristis.
Caput 39.

1 *Officium ecclesiasticum quomodo à beneficio distinguitur.*
2 *officium custodire portas, pascua, pecora, porcos, &c.*
3 *Sacrista quis, sacrarium quid.*
4 *Thesaurarius, thesauraria quid.*
κειμηλιάρχης, & κειμηλιάρχιον quid, eod.
Cıminile & cimilia quid, eod.
5 *Gaza & gazophilacium quid.*
6 *Thesaurus fuit in templo Dei.*
7 *Custos ecclesiæ quis, & eius munus.*
8 *Ignem fouendum perpetuò in ecclesia Dei inextinguibilem.*
9 *Ignis inextinguibilis fotus à vestalibus, & quis author.*
Ignis perpetuus sacer apud quos seruatus, eod. & 10. 11.
Noachi vxor Tythea & Aretia ignem seruari docuit perpetuum, eod.
Græci ab Aramæis plura mutuati nomina, eod.
10 *Viduæ ignem perpetuum seruarunt Athenis.*

Quamuis

1 VAMVIS omne beneficium non nisi ratione officij detur, tamen non omne officium ecclesiasticum beneficium habet, nec perpetuam solicitudinem. Et proinde alia quoque, ratione officij simpliciter ecclesiastici, distinctio personarum erit. Porrò officium inuenitur, vel ratione rerum profanarum, quæ ecclesiæ sunt, vel ratione rerum sacrarum, vel ra-
2 tione iurisdictionis, vel sacramentorum: quando de his tractandis agitur. Ratione rerum profanarum, vel penè profanarũ, dici possunt quidam officium habere: nam & custos portarum, pascuorum, pratorum, pecorũ, & porcorum dicitur habere officium, vt notat glossa [a], quam singularem & vnicam existimat Andreas Barbatia [b]. Sunt & liberti ex familia ecclesiæ, officium pro
3 necessitate ecclesiæ patronæ præbentes [c]. Sacris rebus custodiendis præpositus, sacrista dicitur, qui nutu & mandato archidiaconi [d] curam habet sacrorum vasorum, vestimentorum ecclesiasticorum, sacri thesauri, & eorum quæ ad fouendum lumen exiguntur, scilicet olei, & ceræ, vt placuit concilio Toletano [e]. Sacrista à rerum sacrarum nomine dictus: sicuti sacrarium, locus
4 vbi sacræ res reponuntur, etsi priuatus is sit, vt ait Vlpianus [f]. Alibi thesauraria, & præfectus thesaurarius dicitur [g]. Dicitur & κειμηλιάρχης, qui sacræ & prætiosæ supellectili, vel thesauro præest, & κειμηλιάρχιον, locus, vel thesauraria à Iustiniano [h]. Vocat Honorius 3 [i]. ciminile thesauri illius locum. Erant autem κειμήλια Græcis, mobilia bona recondita vel prætiosa: vt apud Homerum dicuntur κειμήλια, æs, aurum, ferrum reconditum, vel vasa ex his facta, dum ait [k],

πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται,
χαλκός τε χρυσός πολύκμητός τε σίδηρος.

Meminit & sæpè eius alibi, atque alij authores Græci, & Gregorius
4 3.[l]. Dicerent Persæ gazan, voce per alios vsurpata populos [m]: & locum ex Persico & Græco nomine gazophylacium, vt scribit Hesychius
6 & Suidas. Et frequens eius mentio in sacra pagina. Ex qua & constat thesaurum fuisse perpetuò in templo Dei, variis & prætiosis muneribus, oblationibus, vestibus, vasis & pecuniis conflatum & conseruatum: vt non possim istos hæreticulos satis demirari, qui ogganientes donariis diuinis, quæ à probis hominibus Deo consecrata, & eius ministerio sunt, improbare ecclesiæ opes audent, non alia ratione quàm Iudas domini scelestissimus porditor, efutientes insulsè, *vt quæ perditio hæc* [n], *potuit enim vnguentum hoc multò venundari, & dari pauperibus*. Non quòd de pauperibus illis cura sit, sed quòd sibi malunt, quàm Deo: & sacrilegij sui, quod quotidianis prædationibus exercent, prætexere, sed stollidè, nituntur excusationes. Meminit de gazophilacio domini Neemias [o], & domini nostri Iesu-Christi sæpè sacri amanuenses [p]. Extat & decretum [q] Iosue, qui populum Israëliticum probè rexit in expugnatione Hierico, latum. *Quicquid auri & argenti erit, & vasorum æneorum, ac ferri, domino consecretur, repositum in thesauris eius.* Meminerunt & frequenter de thesauro domus domini, libri Regum [r]. Meminit & de Leuiticis custodibus vel præfectis sacri thesauri, & diuini, liber Paralipomenôn [s]. Legimus fuisse & inter thesauros Dei clypeos dono oblatos à Salomone [t]. Quos inuenit Sesac rex Aegypti & euexit. Addit Iosephus [v] lanceas aureas, & sagittas aureas, quas sumptas à rege Sophone Dauid Deo dedicauerat. Erant & vasa aurea [x], & alia supellectilia, quæ refert historia Machabeorum [y]. Deponebantur & sacræ vestes in gazophylacio sanctuarij, officio diuino peracto, vt constat ex prophessia Esdræ [z]. Et hanc ipsam habendi thesauri cõsuetudinem in templis suis ethnici imitati sunt: multa enim diis suis vel melius Idolis suspenderunt, ex manubiis hostium, ex victoriis, tum ex voto, tum ex largitione. A quibus omnibus qui Dei numen aliquando olfecerant,

a glo. in l. ne quis §. officiorum, de dignita. lib. 12. C.
b And. Barb. in rubr. de offic. & pot. iud. deleg.
c can. liberti, cum 4. seq. 12. q. 2.
d Grego. 3. in c. eam te, c. 3. de offic. archid. lib. 1. Decretal. titu. 23.
e in c. 1. de offi. sacri. lib 1. Decreta. titu. 26.
f Vlpia. in l. sacra loca, l. 9. de rer. diuis. in ff.
g can. perlectis, 25. distinct.
h Iustin. in l. fin. §. li. de non. autho. iud. possi. lib. 7. C. titu. 72.
i c. cùm inter, c. 29. de verb. signifi. ap. Grego.
k Homer. Ilia. 6.
l Grego. 3. in c. 3. de offic. archid.
m Hester, c. 3. c. Ezechiel, capit. 27. c. actuum, c. 28. d.
n Matth. 26. a. D. Mar. 14. a.
o Neemiæ, cap. 10. d. & c. 13. a.
p D. Marci, c. 12. d. D. Luc. c. 21. a. D. Ioã. cap. 8. c.
q Iosue, c. 6. c.
r 3. Reg. c. 14. & 4. Reg. cap. 14. & 15. & 24.
s 1 Paralip. c. 9. d.
t 3. Reg. 14. a. paral. cap. 12.
v Ioseph. lib. 8. Antiq. cap. 10.
x 4. Reg c. 24.
y lib 1. Machab. c. 1.
z Esdræ, cap. 44. vers. 19.

nihil etiam inimico & hostili impetu clades inferentes, delibabant. Et scribit Iosephus Pompeium Magnum, post captum templum Hierosolymorum, sanctè à duobus millibus talentorum in gazophilacio templi inuentorum abstinuisse[a]. Quod & alij in sua religione fecerunt, sacrilegorum diuinas & humanas pœnas veriti, & exemplo aliorum facti cautiores. At cùm pœnas hodiè contemnant impiissimi sacrilegi, certè summoperè hoc munus sacristæ requiritur, cum archidiaconi cura: imò & maiori necessitudine addendus est custos vtrique. Custos ecclesiæ, qui & minister sacristæ est[b], & archidiacono obedit in pulsandis horis canonicis, in custodienda perpetuò supellectili ecclesiæ, & in igne sancto conseruando, ne extinguatur. Non secus, quàm & apud Iudæos sacerdotos & Leuites ignem perpetuum conseruabant, ne extingueretur ex iussu Dei[c], in symbolum Spiritus sancti, vel diuinitatis indeficientis, vel ob charitatem quam perpetuò fouere debent præpositi sacri antistites., qui nec diuinitatem alterius Dei, nec alienum à Deo quippiam fouere debent. Vnde & inuectio ignis alieni in Dei sanctuarium, morte expiata fuit ministrorum in Leuitico[d]. Habuitque hoc munus fouendi ignem sacerdos Heli, quod tradit Samueli posteà, puero peruigili, dum senectute caligare eius cœperunt oculi, vt extinguentem vel defecturam lucernam non videret[e]. Habebant hoc munus apud ethnicos Romanos Vestæ virgines ignem perpetuò fouentes, quod innuit Virgilius ex persona Hector[f].

7 8 9

Sic ait, & manibus vittas vestámq; potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Quod ad Numam institutum referunt Liuius[g], Ouidius[h], Dionysius Halicar[i]. Plutarchus[k], & alij. Quamuis Berosus[l] scribat, vxorem Noachi Tytheam, Aretiam etiam dictam, quia mater omnium esset, vocatam Estam, id est, ignem, post mortem: eò quòd ipsa regina sacrorum fuerat, & puellas docuerat sempiternum ignem sacrorum inextinctum seruare. Non enim tantùm apud Græcos Vesta, vel Esta ignem significat, sed apud Aramæos, quos, quia Græciam incoluerunt anteà, & barbara Græcis nomina reliquisse testatur Strabo[m]. Athenis etiam ignis perpetuus in Prytaneo asseruabatur, non quidem à virginibus, sed à viduis, vt ait Plutarchus[n]. Et Strabo[o] Poliadis Mineruæ dixit templum in saxo vetustum, in quo esset lichnus inextingnibilis & virginum domus, id est, παρθένων. Seruabant & ignem Aegyptij, vt ait Diodorus Siculus[p]. Item & perpetuus Delphis, & apud Persas teste Procopio[q]. Seruabant & in Pyreo Magi. Et in Cappadocia idipsum Magni Pyrethi factitarunt[r].

10 11

a Ioseph. libr. 14 c. 8.
b c. 1. de off. custo. & ibi glo. rubric.
c Leuit. c. 6.
d Leuit. c. 10.
e 1. Reg. cap. 3.
f Virgil.
g Liu. in 1.
h Ouid. 6. Fasto.
i Dionys. lib. 2.
k Plut. in vita Numæ.
l Beros. lib. 3. Deflorat.
m Stra. in Geograp. Græc.
n Plutar.
o Stra. lib. 9.
p Diodo. Sicul.
q Procop. lib. 2. bell. Pers.
r Stra. lib. 10.

De oeconomo, & vicedomino, syndico, & alijs. Caput 40.

1 *Oeconomi qui dicantur.*
2 *Oeconomus ecclesiæ ex quibus eligendus.*
3 *Vicedominus quis, & quomodo differat ab oeconomo.*
4 *Syndicus quis.*
5 *Aduocatus & procurator officium gerunt.*
6 *Cellariæ officium claustrale.*

Sunt

1 SVNT etiam oeconomi, vicedomini, syndici, procuratores, cellarij, officiarij ecclesiastici. Oeconomi sunt, quibus res ecclesiæ gubernandæ mandantur[a]. Domui tantùm
2 ecclesiasticæ videtur hoc officium munus præstare: vnde & dicitur dispensator pauperum, oeconomus ecclesiæ[b]. Qui eligitur ex numero clericorum administrandæ ecclesiæ, non ex laicis[c], vel aliis. Potissimùm quando de dispensatione rerum sacrarum agitur: nam si de temporalibus tantùm cura subeunda sit, clericum esse non exigit necessariò oeconomum Speculator[d]. Est enim nomen οἰκονόμου generale, ad omnem dispensationem pertinens: sicuti à diuo Paulo[e], ἔραστος οἰκονόμος τῆς πόλεως dicitur, quod versum est in antiqua lectione, *Erastus arcarius ciuitatis*, pro quæstore ærarij, vel procuratore, vel dispen-
3 satore. Et Θεοῦ οἰκονόμος ad Titum[f], *dispensator Dei*. Huic affinis & ferè similis vicedominus officio[g]: nisi quòd in episcopatu sit vicedominus[h],
4 oeconomus aliis in ecclesiis. Exhibent officium in litibus persequendis ecclesiasticis syndici: si collegij sacri res controuersæ sint[i]. Sicuti & in causis vniuersitatis & eius nomine constituuntur, qui singulorum de collegio, vt vniuersorum prosequantur & defendant ius[k]. Ii agunt & defendunt
5 in iudicio, de quibus latè Speculator[l]. Exhibent & officium in litibus etiam patroni causarum, & procuratores ad lites, & ad negotia: quorum extant tit. de postulando, & de procurator. in vtroque iure. Et de quibus Deo fauente proprio loco in iudiciis agetur, dũ tractabitur de personis, quæ pro
6 actore & reo interueniunt. Inter officia conuentualia connumeratur cum sacrista, etiam eleemosinaria, & cellaria[m]. Cellarium nominant aliquæ ecclesiæ eum, cui vini & tritici dispensatio ecclesiæ committitur, de quo fit in iure mentio[n]: quia cellarium locus est, in quo conduntur, & vnde depromuntur ad victum necessaria, vt in D. Lucam 12. interpretatur D. Hieronymus, *considerate coruos, quibus non est cellarium, vel horreum.* Et Plautus de cellario meminit[o].

Sume, posce, prome quiduis, te facio cellarium.

Inter leges Caroli Magni capitulares, habitas Aquisgrani anno 789. kal. Aprilis, c. 6. sic scribitur de cellariis monasterij, vt non auari mittantur, sed quales regula præcipit.

a l. iubemus nulli, l. 14. de sacro. eccles.
b l. omnes qui, l. 31. § hoc nihilomin⁹, de episcop. & cler. C.
c can. Iudicatum, 89. distin. can. quoniã, can. noua, 16. q. 7. c. edoceri, de præscript.
d in 1. par. 1. par. Specula. tit. de oecono. argu. can. in singulis, 77. distin.
e ad Rom. c. fin.
f ad Tit. c. 1.
g can. volumus, & 2. seq. 89 distin.
h ca. diaconum, ead. 89. distinct.
i cap. 1. de syndic.
k l. 1. in princ. & § quibus, quod cuiusque vniuers. nomi. in P.
l In 1. par. 1. par. Specul. tit. de acto. syndi. & oecono.
m glo. in clem. 1. §. ad hæc, in ver. officijs, de sta. monacho.
n in cap. dilecto, de præbend. ap. Greg.
o Plautus, in Captiuis.

De officiis quarundam personarum ratione iurisdictionis, & earum appellationibus. Caput 41.

1 *De officialibus Romanæ curiæ remissiuè.*
2 *Officium pro iurisdictione in quibus titulis iuris vsurpatur.*
3 *Officiales episcopi quotuplices in iurisdictione, & de aliorum officialibus.*
4 *Vicarius episcopi quis, & maioris potestatis officiali, & de eius potestate.*
5 *Inquisitorum hæresium officium.*

1 DE officialibus Romanæ curiæ, proprium tractatum edidit Gomesius. De illis quoque & Chassaneus tract. Catalogi gloriæ mundi 4. par. consid. 29. Ratione iurisdictionis officia
2 etiam præbent nomina personis, vt fidem faciunt tituli[p], *de officio archidia. de offi. archipresbyt. de offi. delega. de offi. iudic.* Et in lib. 1. cod. Iustinianei, à titulo 29. vsque ad tit. 48 & lib.

p lib. 1. Decret. titul. 23. 24. 25. 28. 29. 30. 31. 32. cùm similib. in 6. & clem.

& lib. 1. PP. à tit. 10. vsque ad lib. 2. In quibus officium accipitur pro iurisdictionis legitimæ exercitio, vt notat Barbatia[a]. Officialis vel propontifex, in iurisdictione officium pontificis exercet[b], cuius duæ sunt species: alio dicto principali, alio foroneo[c]. Ille generalis officialis est, & ordinarius iudex, faciens vnum & idem tribunal cum episcopo: hic autem foroneus in certa regione diœceseos constitutus, & ad certas causas, & potius iudex delegatus[d], non secus quàm decanus ruralis[e]. Sunt & alij officiales[f] ecclesiastici, vt is quem dat archidiaconus, vel alius inferior episcopo, & in quem constituit capitulum sede vacante, penes quem iurisdictio episcopalis tunc
residet[g]. Accedit proximè officiali, vicarius episcopi, qui maioris est po- 4
testatis officiali. Nam quicquid potest officialis, potest vicarius: sed non contrà, nec eadem potest officialis, quæ vicarius episcopi. Quia officialis non habet potestatem circa actus spirituales extraiudiciales, quæ tamen ad vicarium in spiritalibus pertinet, vt possit punire & corrigere. Si tamen vicarius vnus tantùm sit episcopi sine officiali, is omnem sibi concessam censetur habere potestatem, vt notat Federicus de Senis[h]: sed hoc si expressè commissa sint, quæ officialis etiam sunt, non autem si generaliter potestas iurisdictionis concedatur, ex constitutione Bonifacij 8[i]. Facit etiam &
determinatio loci facta in vicariatu, vt extra illum locum censeatur adem- 5
pta potestas, vt scribit Innocentius 3. Sunt & inquisitores hæreticæ prauitatis, vicarij, & officiarij sum. pontif. qui iudices à sede apostolica creati sunt, ad pestem eluendam hæresium[k]. Quamobrem nec de aliis causis cognoscunt officio concesso, quàm de hiis quæ hæresim redolent: non de diuinationibus, non de vsuris, secundum rescriptum Alexandri 4. sum. pontif[l]. Perpetuum hoc officium inquisitionis, nec morte sum. pontificis concedentis extinguendum, quod regulis & cancellis conclusum fuit propriis à Clemente 4[m]. & Bonifacio 8[n].

a And. Barb. in rubr. de offic. & potest. iud. deleg.
b c. 2. de offic. vicar. libr. 1. 6. titul. 13.
c clem. 2. de rescri. lib. 1. clem. titul. 2. c. Romana, de offi. ordin lib. 6.
d Innocen. & Hostië. in c. Romana, de offic. ord. Ioan. And. in glo. clem. 2. in verbo, foraneo, de rescrip. Iason in rub. de offi. eius cui mand. est iurisd.
e c. adhoc in fine, de offi. archid. ap. Gregor.
f gloss. in clem. & in ver. episcopi, de rescript.
g c. vni. de maior. & obed. in 6.
h Feder. de Senis, cõsil. 302. incipien. reuerende pater.
i c. 2. & 3. de offi. vicar. in 6.
k c. sua nobis, de offic. vica. ap. Grego.
l c. accusatus, c. 8. §. sane, & §. de quæstionibus de hæreti. lib. 5. Sex. Decretal. titu. 2.
m c. ne aliqui, c. 10. & c. vt officium, c. 11. §. 1. & 2. eod. titul.
n c. vt commissi, c. 12. eod.

De officiariis quibusdam sedis apostolicæ, vicecancellario, camerario, secretariis, protonothariis, & aliis. Cap. 42.

1 Vicecãcellarij Romæ dignitas, & authoritas, munus, & cur non dicatur cancellarius.
2 Bibliothecarius num idem fuerit ac vicecancellarius.
3 Abbreuiatores maioris & minoris parci, qui in aula Romana, & munus.
Scriptores aulæ Romanæ qui, eod.
Rescribendarij in aula Romana qui, eod.
4 Solicitatores apostolici qui.
Scriptores archiuij, cubicularij, scutiferi aulæ Romanæ, eod.
Plumbatores, eod.
5 Expeditores contradictarum in aula Romana qui.
6 Camerarij Romæ dignitas, & potestas.
7 Auditor cameræ apostolicæ.
8 Camera apostolica, & eius officiarij.
9 Secretariorum apostolicorum collegium à quo introductum.
10 Breuia apostolica quæ, & quare ita dicta.
11 Summistæ apostolici qui, & eorum munus.
12 Protonotharij qui, & origo, & munus, & priuilegia.
Notarij regionarij, eod.
13 Auditores Rotæ qui, & quot numero, & munus.

14 Auditores

14 Auditores Rotæ primi & secundi gradus.
15 Rotæ auditorium quare dicatur.
16 Pœnitentiarius Pappæ, & pœnitentiarius Pappæ quis, & munus.
17 Auditorium rerum gratiæ, & rerum iustitiæ.
Signaturæ gratiæ & iustitiæ vnde habent nomen, eod.
18 Referendarij gratiæ & iustitiæ qui dicti.
19 Clericus sacri senatus quis, & munus.

1 EST Romæ vicecancellarius cardinalis, qui primum locum dignitate, authoritate, & vtilitate hodiè Romæ post summ. pontif. tenet: cancellariæ, apostolicæ, & iustitiæ præpositus[a]. Is ratione proprij officij, literarum expeditioni de rebus ecclesiasticis vniuersi orbis, & earum expeditoribus præest. Nominatus vicecancellarius, non cancellarius: quòd cancellarius dicatur Dei pappa ipse solus[b], cuius ac Dei vnum & idem dicitur esse
2 consistorium[c]. Olim bibliothecarium dictum fuisse tradunt vicecancellarium[d]. Negat tamen Gomesius, qui alium fuisse bibliothecarium & seruiarium à vicecancellario contendit: vt & adhuc alius in palatio apostolico. Quòd autem quidam scribunt vicecancellarium potius nominatum, quàm cancellarium, quòd aliquando vicecancellarius de dignitate cum summo pontif. contenderit, & de æqualitate honoris[e], totum commentitium est[f].
3 Sub vicecancellario in cancellaria plures personæ. 1. Abbreuiatores maioris parci, quorum munus est, ex supplicis libello signato, diplomata seu literas signare, quarum dictaturam, minutam vocant. 2. scriptores, qui dictaturam in forma literarum conscribunt. 3. rescribendarii, qui taxant scriptorum mercedem. 4. abbreuiatores minoris parci, qui sollicitatoribus expeditionum remittere solent aliquid eiùs quod taxatum est: & receptis pecuniis
4 taxationis, remittunt diploma ad abbreuiatores maioris parci. Sunt sollicitatores apostolici, qui Iannizerii dicuntur, scriptores archiuii, cubicularii, scutiferi, ripari, qui ex taxatione diplomatum partē aliquam accipiunt. Plūbatores, notarii seu registratores, de quibus & eorum officio Octauianus Vestrius, lib. 1. Introductionis in Romanæ aulæ actionem, & iudiciorum mores
5 c. 3. Et idem c. 4. meminit de officio expeditorum contradictarum, qui expediunt in cancellaria proprio officio diplomata, quæ concernunt iustitiā[g].
6 Post vicecancellarium, qui secundus à summ. pontif. camerario Romæ locus fit, qui regimen vrbis habet & curam, patrimonio fiscóque summ. pont. præest[h], distribuítque ecclesiæ reditus pauperibus: vnde nec morte pontificis eius officium expirat. Putant & camerarium hodiè locum sibi vendicare procuratoris Cæsaris[i]. Alii quia is cameræ apostolicæ caput est, fiscó-
7 que præest, præfecto prætorio æquiparant[k]. Multa de auditore cameræ, & iurisdictione eius Octauianus Vestrius, quem consulito[l]. Est & qui præsidet cameræ apostolicæ, is qui rationibus vniuersi ærarii præest: & rationes aliorum, qui prouentus ecclesiæ in vrbe vel alibi administrarunt, recipit, &
8 videt, & adiutorio cameræ recenset, Octauianus Vest. d. lib. 2. Introd[m]. Sunt & officiarii in camera apostolica, quæ est alia à cancellaria, & quę alia tractat, quæ non conceduntur cancellariæ: siquidem ibi fiunt expeditiones per expressum iussum summ. pontif. & signo crucis per eum apposito[n]. Camera apostolica dicta, quòd esset audientia pontificis domestica, in qua summ.
9 pontif. tractabat ipsemet negotia. Introduxit & Innocentius 6. collegium 32. secretariorum apostolicorum, qui ante eum erant secretarii pappæ domestici, & per hos in secretaria, vt dicunt, fiunt extra cancellariam & cameram expeditiones de rebus fidem ac rempub. concernentibus tantùm, aut
10 reges, principes, respublicas, ciuitates, cardinales absentes, episcopos. De re-

E. c 4 bus

a Cardin. in cle. 2. de elect. 4. quæst. antiq. glossat. in proœ. ad regul. cancellar.
b vide Gomes. in proœ. ad reg. cancella.
c Hostien. in c. quanto, de transl. epis. Guil. Bened. in repet. c. Raynūtius, in ver. & vxorem nomine, num. 205. de testam.
d can. Hadrianus, in 1. luncta glo. 63. dist in glo. antiqua in proœ. reg. cancell. & d. ct. Gomes., in d. proœ.
e vt Guill. Bened. in d. c. & ad. d. verba decis. 2. num. 203. Zabarel. in clem. ne Romani, de electio.
f Gomes, in d. proœ. dum agit de diminutione dignitatis episcoporum.
g vide etiam de hoc officio auditoris contradictar. glos. Gofredum, & Hostiens. in clem. auditor, de rescript.
h c. ad audientiam, de præscript. clem. ne Romani, de elect. & ibi glo. plura, & Cardin. Zabar. & Bonifa. Vitellinus, Gomes. in d. proœ. reg. canc.
i Capit. decis. 97. Ioan. 1. Bolognet. in rubr. de offic. eius cui mād. est iurisd. nume. 17.
k argu. §. eos autem, de collato. & l. vlt. de exact. tribut. li. 10. C.
l Octauia. Vestr. libr. 2. Introduction. c. 1. 2. 4. Aegidius, decis. 96. 305. 308.
m cap. 6.
n vide Octauia. Vest. d. 1. lib. Introd. c. 6
o Idem, eod. lib. c. 7.

bus gratiæ, iuſtitiæ, & ex his mixtis olim quidem plumbeis imaginibus ſigillatæ, nunc autem anulo piſcatoris, vel ſub ſigillo breuiori, vnde & breuia dicuntur apoſtolica. In iſto collegio ſecretariorum, ſunt & ſummiſtæ, quo- 11
rum munus eſt, quædam quæ alibi conceduntur, & quæ debent à ſecretariis, non à notariis cameræ vel cancellariæ regiſtrari, diſcernere, & diſcreta ſecretariis remittere. Ea ſunt literæ facultatum, indultorum, confirmationum, diſpenſationum, abſolutionum, conſeruatoriæ, indulgentiæ, exemptionis, donationis, in feudationis, legationis, regiminis, gratiarum ad vacatura beneficia, non tamen ad vacantia. Sunt in curia Romana quoque protonotha- 12
rij, quorum origo & ſucceſſus hîc eſt [a]. Principiò Clemens I. ſumm. pontif. ſeptem creauit [b] notarios, ad deſcribendas diligenter martyrum res geſtas: quibus ſeptem vrbis Romæ regiones, parœchiæ dictæ, diſtributæ: & regionarij ideò notarij dicti. Statuit autem Antherus I. martyrum geſta conſcripta ſcriniis eccleſiæ ſeruari, ideò & illi forſan ſcriniarij dicti [c]. Ceſſantibus deinde martyriis pace conceſſa eccleſiæ ſub Conſtantino Magno, nihil forſan quod ſcriberent habentes notarij illi, iidem ex mandato Iulij I. ſumm. pont. quæ ad eccleſiam pertinebant ſcribere cœperunt [d], apoſtolicas quoque literas. Deinceps creſcentibus opibus, & honore, ad differentiam aliorum vrbicorum notariorum, dicti protonotharij, id eſt, primi notarij [e]. Sicut & inter eoſdem notarios olim antiquior ſeu decanus protoſcriniarius, vel primicerius appellabatur: cui & inter cæteros facultas, & prærogatiua datandi erat conceſſa. Polydorus Virgilius [f] ſcribit, tempeſtate noſtra excuſſo ſcribendi onere, in ordinem hoc munus abiiſſe haud indecorum, etſi venalis ſit: & hodiè eſſe protonotharios apoſtolicos numero 7. qui in id collegiū cooptentur. Prętereà extraordinarios ſine numero à ſumm. pontif. gratuitò creatos, qui eius dignitatis priuilegiis perinde gaudent, atque alii, commodum aliud tamen non conſequuntur. Omnes equitando pileo vti nigro tradit, vt internoſcantur à cardinalibus, cùm vtrique omnes lineam togam induant. Auditores Rotæ antiquitus ſine numero deputati, ad audiendum 13
& referendum tantùm [g] ſedi apoſtolicæ: ſed creſcentibus ſedis negotiis data & illis definiendi poteſtas [h]. Auditorum dehinc definitus numerus ad 12. 14
13. & 14. Duplicis generis, primi & ſecundi gradus: primi gradus, in prima lite vel inſtantia: ſecundi, appellationum iudices. Qui examinantur hodiè à vicecancellario, habéntque pro inſignibus cappam, vt dicunt, rochetum & birretum. De quibus vide Gomeſium [i]. Principiò ſumm. pontifex cauſas quæ ad illum ex vniuerſo orbe deuoluebantur iudicandæ, ſi non eſſent cōſiſtoriales, quæ ſacri palatij dicuntur, per ſeipſum audiebat ſeorſum à ſenatu, in capella ſua, adhibebatque iuris peritiſſimos ſecum in audientia earum, vnde & pontificis capellani, qui auditores nunc: deinceps paulatim ab hoc onere ſe ſubtrahentes ſumm. pontif. audientiam delegabant, & nūc committunt, poſteà & deciſionem. Rotæ auditores dicti, quòd ij in orbem 15
ſedentes, controuerſias accuratè rotant & examinant, vt pro oraculis habeantur illorum iudicia [k]: etſi in præſentia pappæ ij auditores, vel alij in eius præſentia non habeant ius ſtatuendi, nec plenam ordinariam poteſtatem [l]. Pœnitentiarius ſummus eſt ipſe quidem pappa, qui vt D. Petrus abſoluen- 16
di & ligandi pœnitentes [m], poteſtatem accepit: verùm ſolet is munus id hodiè vni cardinalium delegare, quem ſummum pœnitētiarium vocamus, vel maiorem pœnitentiarium, qui poſt vicecancellarium & camerarium honore dignior eſt. Et hic quoque habet alios vicarios, quos pœnitentiarios vocant in eccleſiis D. Petri in Vaticano, D. Ioannis in Laterano, Diuæ Mariæ maioris. Hoc pœnitentiariæ officium pro commodiore expeditione cōfitentium, habet 24. patronos ſupplicum, quos eiuſdem ſacræ pœnitentiariæ procuratores vocant, qui cauſas dictant, & orant apud ſummum pœnitentiariū, & poſtulata concedi, & diplomata expediri curant. De quibus, & quæ ſoleant

a ex Gomeſio, in proœ. reg. cancell. q. 1.
b Damaſus, & Platina, in Clemente.
c glo. in c. ad audientiam, de præſcript.
d Damaſ. in vita Iulij.
e Ioan. de Platea, in l. 2. de primicer. li. 12. C.
f Polyd. Virgil. libr. 4. de Inuentor. rer. c. 11.
g Specul. titul. de lega. §. iam nunc dicendum, verſ. item non obſtat.
h Speculator, tit. de auditore.
i Gomeſ. in proœ. reg. cancell. q. 1.
k Vide Octauia. Veſtrium, libr. 2. Introd. in Roma. aulæ actio. cap. 17. & Gomeſ. in proœ. reg. cancell. q. 2.
l glo. antiqua in reg. cancel. 27. per glo. in clem. auditor, de reſcrip.
m Matth. 16.

ſoleant ab illis concedi, vide Octouianum Veſtrium lib. 1. Introductio. c. 2. & Gomeſium, in prolo. regula. cancellariæ q. 1. & proprio tractatu, de poteſtate & ſtylo officij ſacræ pœnitentiariæ, Cardinal. & alios in clem. ne Romani, de
17 electio. vbi de hoc munere, & eius origine. Hoc officium etiam non extinguitur morte ſumm. pontif. Summus item pontifex pro commodiori ſupplicum expeditione, duo conſtituit auditoria: in quorum vno, ea quę gratiã, in altero, quæ iuſtitiam concernunt, poſtulãtur. Inde ſignaturæ gratiæ, hinc ſignaturæ iuſtitiæ prodeunt. Habet ſignatorem quodlibet auditorium, ei negotio præpoſitum, dum ſummus pont. non poteſt per ſe ſignare, aliis occupa-
18 tus. In vtroque ſunt omnes quotquot ſunt iuriſperiti cardinales, vel alij prę-lati iuriſperiti, qui referendarij dicti ſunt gratiæ, vel iuſtitiæ: quorum & cuiuſque munus eſt, ſupplicum poſtulata videre. Et ſi ſint de his quæ ſolent poſtulantibus concedi, in capite ſupplicationis nomen ſuum apponere, quo ſolent ſumm. pontif. vel cardinali ſignatori, rem eſſe concedendam ſignificare. Si autem dubia poſtulata ſint, cum aliis conferre. Vide hac de re dict. Octauia. d. lib. 1. c. 3. & Gomeſ. in tract. de vtraque ſignatura, poſt reg. cancel-
19 lariæ, de non iudicando iuxta formam ſupplicationis. Eſt & clericus ſacri ſenatus, qui in camera apoſtolica, iura & prouentus cardinalibus deſignat, & alia ſi quæ tractantur ipſos cardinales tangentia tuetur & defendit [a]. Sunt aliæ perſonæ, quæ iuriſdictioni eccleſiaſticæ ſubſeruiunt, quorum munus, quia commune eſt cum aliis perſonis fori ſecularis, ad perſonas, quas circa iudicia conſiderabimus Deo fauente, reiiciemus: vt aduocatorum, procuratorum, & ſimilium.

a Octouia. d. libr. 2. Introductio. c. 11.

Libri decimiquinti finis.

DE

DE PERSONIS SACRIS ORDINIBVS INITIATIS, ET DE earum ſacerdotiis.

LIBER XVI.

De ordinatis in genere, & de clericis. Caput I.

1 Chriſtiani laici clerici, & in tertio genere religioſi, eccleſiaſticæ perſonæ, conuerſi, canonici, &c.
2 Laici qui, & vnde dicti.
3 Eccleſiaſticarum perſonarum diuerſa appellatio ab ordine, gradu, & miniſterio.
4 Ordines ſacri, gradus ſunt ad ſacerdotium, & epiſcopatum.
Honores per gradus deferendi. eod.
5 Clerici omnium ordinum perſonæ dici poſſunt.
Clericus, & cleros quid.
6 Clericorum primus gradus, propriè clericorum dicitur, ſimpliciter à prima tonſura.
7 Tonſura prima quid.
8 Tonſura prima ſeu corona, ianua omnium ordinorum, & beneficiorum.
Tonſuram probare per literas oportet, alioquin quis eſt incapax beneficiorum. eod.
9 Tonſura prima inter ordines num numeretur: Theologorum negantium, & iuris Pontificij interpretum aſſerentium pugna.
De pontificatu, num ſit ordo, eorundem pugna. eod.
Ordines ſacri num. 7. vel 9. eod.
10 Milites addicti, & tyrones.
11 Corona prima quare exigua, & parua.
12 Sacerdotium regale munus eſt.
13 Tonſio capillorum ſymbolum eiurationis rerum ſecularium.
14 Tondebant ſe, qui ſe ſanctificabant.
15 Radere caput quando, & quare ſacerdotibus olim prohibitum.
16 Raſio capitis & corporis ſacerdotibus ethnicorum communis.
17 Veſtalibus capillus tondebatur.
Capillum vouebant virgines. eod.
18 Raſio ſacerdotum Chriſtianorum prædicta per Eſaiam.
19 Detonſionis cauſa.
20 Detonſio capilli luctus tempore. Item & ſubmiſſio quare.
Vxores vbi perpetuò maritos lugent. eod.
21 Tonſio capillorum pro pœna.
22 Tonderi apud Gallos populare erat, non principum, aut nobilium.
23 Tonderi, ſignum olim ſeruitutis.
24 Tondebantur qua ætate Græci iuuenes.
25 Coma fluminibus cur ſacratæ.

Comas

Comas, virgines maritum ducentes deabus sacrabant. eod.
26 Adoptio per incisionem capilli.
27 Tonsio capillorum ad mundiciem.
28 Tonsura monachorum quid significat.
29 Tonsio monachalis liberabat à mortis periculo.
30 Babtizatis infantibus comas detondent Moscouitæ.
31 Tonsura prima quomodo ordo esse dicatur.
32 Clerici ne comam, vel barbam nutriant.
33 Clerici prima tonsura sine gradu, aliorum ordinum maiorum respectu.
Clericatus priuilegium quibus amittatur. & 34.
34 Clericatus priuilegia quædam.
Clericus coram ecclesiastico iudice conueniendus, & quando coram seculari. eod.
35 Clericum offendens excommunicatus.
36 Cessum facere percusso clerico quid.
37 Episcopatus quomodo ordo, & non ordo dicatur.
38 Clericorum omnium benè viuendi quædam leges.

1 DVo sunt genera Christianorum, quorum alij laici, alij cleri-
ci sunt [a]: quibus tertium genus addendum, ecclesiasticarum
personarum, eorum qui nec laici, nec clerici dicuntur, sed
vel religiosi, vel conuersi, vel canonici, vel moniales, aut iis
similes, qui nominibus ecclesiasticis & à clericis separantur [b].
Reiiciunt & interpretes ad hunc tertium ordinem, reges & imperatores
inunctos seu consecratos: etenim vngi plerumque solent [c]. Latius sic patet
2 ecclesiasticorum, quàm clericorum appellatio. Laici dicti videntur à λαὸς,
plebs, turba populi. λαὸς, à λᾶας, vel λᾶος, lapis: ferunt enim vel fingunt, ex ia-
ctu lapidum Pirrhæ vxoris Deucalionis, durum hoc vulgus procreatum [d]:
3 quia populus inordinatum quippiam est, & bellua multorum capitum. Sor-
tiuntur autem varias appellationes ecclesiasticæ personæ, ratione ordinis vel [e]
4 gradus, quem optinent in ecclesia, vel ob eius ministerium. Fuerunt quip-
pè gradus in ecclesiastica disciplina prudenter distincti, per quos quis se
exerceret, antequam ad fastigium & dignitatem sacerdotij perueniret [e],
vel ad episcopatus apicem: ne inuerso ordine prius fieret quis dux, quàm
miles: prius miles emeritus, quàm tyro, aut antequam stipendia meruerit:
ne citius magister, quàm discipulus [f]. Et vtroque iure receptum est hono-
res non promiscuè, vel sine delectu personarum, sed gradatim deferen-
dos [g]. Scripsitque Beatus Gregorius Siagrio [h] episcopo, ordinatè ad ordi-
nes ascendendum: quòd casum appetat, qui ad summi loci fastigia postpo-
sitis gradibus, per abrupta quærit ascensum, nec nuperrimè ædificati parie-
tes tignorum pondus patiuntur, priusquam si à nouitatis suæ humore sic-
5 centur. Generalis porrò ordinum conclusio, appellatione clericorum intel-
ligitur: nam hoc ordine, omniũ ordinum ecclesiasticorũ personæ, latè sumpta
significatione, veniunt [i], prout differunt à populo, qui laici nomine dici-
tur. Vt tot sint clericorum species, quot sunt ordines [k]. κλῆρος autem dicitur
sors, vel pars sortita, vel contingens alicui: vnde & hæreditas κλῆρος, apud
Isæum oratorem [l], & Demosthenem [m], aliis κληρονομία. Cæterùm receptum
inter Christianos, vt κλῆρος, vel clerus peculiari nomine dicatur cóllegium,
vel allectio eorum, qui ministerio sacrorum dant operam: sicuti & lex
duodecim tribubus Israëlis, vna Leui vocatur, cui Deus pars & hæreditas [n].
Vnde & κληρικὸς adiectiuum, qui ex clero est, vel ad clerum pertinens apud
pontifices [o], & Tertulianum [p]. Et proindè qui hodiè adleguntur in cleri-
corum ordinem, palàm sacrum professionis huius versiculum [q] pronunciãt,
Domi

a can. duo sunt, 12. quæst. 1.
b c. non dubium, c. de monialibus, de sent. excom. lib. 5. Decretal. titu. 39.
c c. vni. §. vnde in veteri, de sacra vnctio. ap. Grego.
d Vide Ouid. libr. 1. Metamor. Fabu. 8.
e can. si officia, cum trib. seq. 59 distin.
f c. cùm in magistrũ, c. 49. de electio. li. 1. Decretal. titul 6. can. miserum, 61. distin. can. si clericatus, 16. q. 1.
g can. legimus, in fi. 93 distin. l. vt gradatim, de muner. & honor. in P.
h can. fin. 48. distinct.
i vt in c. de monialibus, de sent. excõmu. c. nõ dubium, eod. titu. c. cùm tibi, de benignitate, de verb. signific. in canonib. apostol. c. 22. 23. 30 in Laodicensi synodo, ca. 24.
k can. cleros, 21. dist.
l in orationib. Isæi inscriptis, ὑπὲρ τοῦ κλεωνύμου κλήρου & ὑπὲρ τοῦ πύρρου κλήρου.
m Demost. orat. περὶ ἀγνίου κλήρου.
n Numer. c. 18. vers. 20. & Deuter. 18. vers. 2.
o can. cleros, 21. dist. c. cùm secundum de præben. ap. Grego.
p Tertul. lib. de Monogam.
q ex Psal. 15.

ideò nec tanta coronæ,vel tõsuræ,vel rasionis,verticalis siue capitis dilatatio. Attonsa tamẽ vtrisq; in vertice coma. Nã mos hic omnibus ferè temporibus & in omni religione obtinuit,vt capillos succiderent qui Deo se dicarent ex voto:siue in perpetuum,siue ad tempus se sanctificarent, aut si cõmunibus se separarent,fecit hoc Priscilla,Aquila[a], D. Paulus ipse, & alij discipulorum. Sicuti & scribit Herodotus[b], Argiuos à Lacedæmonijs victos cõdidisse legẽ, se deuouentes,ne prius comã alerent,néue illorũ mulieres aurũ ferrẽt, quàm Thyreas recuperassẽt. Et olim Nazareni postquã sanctificati erãt & votũ impleuerãt,peracto sacrificio radebãt ante ostiũ tabernaculi fœderis cæsariem cõsecrationis suæ,iniiciebanturq; capilli in ignẽ,qui erat suppositus sacrificio
15 pacificorũ[c]. Prohibuit tamẽ Deus sacerdotibus in Leuitico[d], ne raderẽt caput,vel barbã:ne viderẽtur imitati paganorũ & idololatrorũ sacerdotũ ritum qui,vt ait Baruk[e], sedebant habentes tunicas scissas,capita & barbã rasam,& earatione Nazarenus non radebatur tẽpore cõsecrationis suæ:quia eo tẽpore erat deputatus cultui diuino[f]. Prohibetur & omnibus Israëlitis in Leuitico[g] rursus,non attondere comã in rotundum, sicut ethnici faciebant. In Leuitico tamen est c. 19. vers. 23. in Hebræo, לא תקפו פאת ראשכם i. *non succindes angulos capitis*,scilicet pilorũ:non enim ibi rasio capitis superior intactis illis angulis inferioris comæ, sed inferioris partis prohibita erat: vel ex integro prohibita rasio. Nostri autẽ sacerdotes nõ inferiores partes, nec omnino caput radũt:vnde rasio eorũ non est vetita:in qua inferiores partes pilorũ sunt, & *peot*, id est,limbi & anguli. Dixerũt & Rabini Iudæorum sum. pontif. legis antiquæ (quod tamen per Ezechielem iubet Deus omnibus sacerdotibus[h]) non debere nutrire comam, sed singulis octenis diebus tondere oportere. Idque notat Paulus Israëlita in præcepta Iudæorum[i]. Et quamuis in Leuitico videatur depilatio prohibita, non tamen vetita tonsio, vel rasio, remanentibus radicibus pilorum. Sic enim verba Hebræa sonant Leuitici c. 21. vers. 6.de sacerdotibus', לא יקרחה קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו, id est, *non depi*
16 *labunt caluitiem,& angulum barbæ non detondebunt*. Voluit autem quantum fieri potuit Deus populũ suum,qui duræ erat ceruicis,& pronus ad idololatriam, etiam à ceremoniis similibus auocare, quæ idolorum possent referre cultum. Radebant autem caput idololatræ sacerdotes, qui Isidis sacris fuerant deuoti: cuius sacerdotium & aucupatus Cõmodus Cæsar, caput rasit, vt scribit Spartianus[k]. Meminit & Herodotus[l] in Euterpe, sacerdotes quoquo
17 die totum corpus eradere, ne quid eis inter suorum Deorum cultum aut pediculi, aut alterius sordis creetur. Plinius quoque tradit[m], Vestalibus capillum adẽptum, & ad Loton quandam arborem in Lucinæ area delatum. Sic Apollonius Rhodius[n],dum de Medeæ fuga agit ex Colcho,refert quòd ea osculata suum thorum, & bifores vtrinque postes, & parietes contrectauit,ac manibus prolixum euellẽs crinem thalamo monumẽta matri reliquit
18 virginitatis,flebiliq; lamentabatur voce. Verùm & prædictũ fuit per prophetiam Iesaiæ,futurum in diebus Messiæ,vt rasio fieret. Sic enim[o] is ait,loquẽs de diebus natiuitatis Emanuëlis & Messiæ, *In illa die radet dominus nouacula conducta,vel acuta ijs, qui sunt trans flumen Assyriorum caput,& pilos pedum, & barbam totam*. Detulit autem barbam & capillos dominus noster Iesus-Christus, quia nihil radendum fuit,vel amputandum penitus sancto:nobis autem,qui vocati ex gentilitate sumus, cùm penitus infecti fuissemus omnia superflua amputanda fuerunt,Deo seruituri, vt ait Franciscus Venetus[p]. Paganorum itaq; & ista,sed & in ecclesia Dei recepta alia ratione,retenta causa tonsionis, quæ olim potuit esse,vel ob indicandam mœstitiam & luctum, vel ob subiectionem profitendam,vel ad munditiem, ob renunciationẽ temporalium & superfluorũ,& in cõtemptum lautitiæ. Ob mœstitiã autem, capillũ qui tempore lætitiæ promissus & longus erat, decidi docet nos Iobi historia[q]: quæ narrat Iobum audita filiorum clade, totondisse capillum. Et ab Hieremia

a Actuum,18.1. Corinth.11.
b Herod.lib.1.
c Numero.cap.6.
d Leuit.c.21.
e Baruk,6.c.
f Numero.c.6.
g Leuit.c.19.
h Ezechiel.c.44.c.
i Paul. Israël.in præcept. negatiua Iudæo.præc.101.
k Spart.in Pescennio nigro.
l lib.2.
m lib.16. Hist.natur. cap.44.
n Appol.lib.4.Argonaut. vers. Græco 25.
o Iesaias,cap.7.
p Franc. Venet.libr. Proble. sacræ scripturæ, tomo 6. sectio.9.proble.197.
q Iob,c.1.

dictum est[a], *Tonde capillum tuum & proyce, sume in directũ planctum.* Dixit & Micheas[b], *decaluare & detondere super filios deliciarum tuarũ, dilata caluitium tuum sicut aquila, quoniam captiui ducti sunt ex te.* Scribunt Plutarchus[c], & Arrianus[d], Alexandrũ Magnum, mortuo Ephestione amico, propugnacula vrbium diripuisse, equos & mulos tonderi iussisse, in signum mœstitiæ & luctus. Scribit Suetonius[e], mortuo Germanico, patre Cæsaris, regulos quosdam barbam posuisse, & vxorũ capita rasisse ad iudicium maximi luctus. Et D. Hieronymus[f] & Gregorius Magnus[g], more veterũ fuisse notant, vt quisque speciem sui corporis capillos nutriendo seruaret: eósque tempore afflictionis abscinderet. Et rursum, vt is qui tranquilitatis tẽpore eos rescinderet, in afflictione nutriret. Ea de causa etiam, rei criminũ submittebãt capillũ apud Romanos, vt scribit Plinius Iunior[h]. Et Neoptolemus filius Achillis, postquam vindicatam necẽ ex Alexandro necato à Philoctete vidit, patris Achillis initium lugendi sumpsit, & vnâ cum Phœnice & Mirmidonũ exercitu, crines sepulchro deposuit, pernoctauítq; in eo loco, teste Dicti Cretẽse[i]. Idémq; refert[k], quòd postquam Neoptolemus cremauit corpus Aiacis, & in vrnam cineres cõdidit, & tumulum exexit, postque funus per tres dies publicè susceptum, omnes reges comam apud tumulũ eius deposuisse. In Chub da ciuitate, quæ vicina est ciuitati Tangast in finibus Indiæ, præfectũ mortuũ coniuges eius, lege ita iubente, perpetuò lugent, neq; vnquã à sepulchro discedunt, pullata veste indutæ, & capite nouacula raso, teste Nicephoro Calisto[l]. In Deuteronomio[m], lex Dei de captiua posita: *Si videris mulierẽ inter captiuos pulchrã, & eam volueris ducere in vxorem, introduces eam in domũ tuam, quæ radet cæsariem, & circuncidet vngues, & deponet vestẽ in qua capta est, sedénsq; in domo tua, flebit patrem & matrẽ suam vno mense.* Et Herodotus[n] apud alios ritum esse ait, statim in funere proximi capita deglabrare: Aegyptios autẽ in funeribus sinere capitis crines augescere, barbã tamẽ tondere. Optinuit & iure ciuili, vt separato ma- 12
trimonio, quòd pertinet ad thorum, ob causam fornicationis, adultera, quæ non est reconciliata marito post bienniũ, tondeatur, & in monasteriũ pœnitentiæ agendæ causa transferatur[o]. Iubet & Carolus Magnus[p], dum agit de cõspirationibus, vt conspiratores quidẽ, qui executi aliquid fuerint, occidentur: sed si adhuc nihil tentauerint, vt mutuò se flagellent, & capillos sibi vicissim detondeant. Et hoc videtur translatũ à lege Numæ, qua ita cautum, *Pellex*, i. concubina, *ædem Iunonis non tangito, si tangat, Iunoni crinibus demissis, agnum fœminã cædito*[q]. Refert Gregorius Turonẽsis[r] Clodoueum regem Francorũ, indignatum contra Chararicum, quòd is in auxilium vocatus in pugna cõtra Siagrium, eminus stans neutram adiuuasset partẽ, expectans rei exitum, vt victori se tantùm iungeret, eundẽ Chararicũ cum filio dolo comprehensos vinctos totondisse, & Chararicum presbyterum, filium vero diaconum ordinari iussisse. Imperator Ludouicus, in legibus Longobardorum[s] etiam sic statuit, *Volumus vt si qualibet persona in finibus regni nostri ignem in sylua comminare ausa fuerit, diligenter inquiratur; & si seruus comprobatus fuerit hoc fecisse, dominus eius ad flagellandum, & caput tondendum tradat, aut pro eo quicquid damni fecerit, emendet &c.* Statuit Constantinus Porphyrogeneta imperator orientis[t], vt homicidæ voluntarij, quibus miserationis causa vita indulgetur, monasterij regula perpetuò coërceantur: lasciuia autem vel alio casu occidentes, non cogi. Quæ etiam statuit nouella Emanuelis Comneni Cæsaris[v]. Erat in summa frequens antiquis Francis pœna tonderi[x]. Solebant 22
& antiqui Gallorum tondere aliquos, vt popularem & plebeium esse significarent. Vt mos potissimùm antiquis nobilibus Francorum, comam nutrire. Quamobrem Childebertus videns quòd Chrotogildis mater regina, quæ Parisiis morabatur, filios Clodomeris fratris sui diligeret, metuens ne illis regnum relinqueret, consilium init cum fratre Clothario, num satius esset, vt illi inscissa cæsarie, vt reliqua plebs haberentur: an

verò

a Hiere. cap. 7.
b Miche. c. 1.
c Plut. in vit. Alexan.
d Arria. de gest. Alexan. idem quoque Aelia. li. 7. De var. histo. c. 8.
e Sueto. in Calig. cap. 1. 5.
f D. Hiero. in cap. 7. Hierem.
g D. Greg. Mag. libr. 2. Moral. & in Iob, cap. 17.
h Plin. Iunior, libr. 7. Epist. Suræ suo.
i Dict. Cret. lib. 4. de bello Troiano.
k idem libr. 5. bel. Troia.
l Nicep. Cal. lib. 11. histor. eccles. c. 30.
m Deutero. c. 21.
n Herod. in 2.
o auth. sed hodiè, ad l. Iul. de adult. libr. 9. C. titu. 9. § si quãdo verò, vt nulli iudi. lic. habe. loc. seruat. in auth. coll. 9. titu. 9.
p in capit. de causis adnumerandis, titul. de pace c. 10. fol. 69.
q Gell. libr. 4. Noct. Atti. c. 3.
r Greg. Turo. libr. 2. histor. Franco. cap. 41.
s lib. 1. leg. Longobard. titu. de dam. in via dato, l. fin.
t in iure Orientali lib. 2. titu. inscripto, diataxis Porphyrogenetæ, seu nëara secunda, περὶ τῶν ἑκουσίως φονευόντων.
v in præd. iure Orientali, in eius constitutione, 8. περὶ φόνου ἑκουσίου.
x Bea. Rhen. libr. 2. rer. Germanic.

an verò occiderentur, vt ait Gregorius Turonensis[a]. Fuerunt de tonsi quibusdam capilli in symbolum seruitutis apud Longobardos, vt scribit Aemilius[b], Pilum barbámq; ponere sanctioris cuiusdam deditionis & signum, regiæque maiestatis insigne est. Extant leges Salicæ[c], quibus sic statuitur, *Qui puerum crinitum sine consilio, aut voluntate parentũ totonderit, malberg, schuisara chrogmo, 2500. denarijs, qui faciunt solidos 62. & dimidium, culpabilis iudicetur.* Et alia, *Si verò puellam sine patris aut matris authoritate totonderit, theoctidia 1800. denarijs, qui faciunt solidos 45. culpabilis indicetur.* Satuit Clodio rex Francorum, anno quo post mortem patris regnum adeptus est, vt Franci omnes comã & barbã nutrirent, vt internoscerentur à Gallis, quos subactos tonderi iubebat, in signum seruitutis, vt author Trithemmius[d]. Seruis enim olim comam nutrire erat prohibitum, vt annuit Aristophanes[e], δοῦλος ὤν, inquit, κόμην ἔχεις; i. *seruus cùm sis, comam nutris.* Et Sidonius Apollinaris[f], dum conqueritur de Soronati tyrannide in Aruernia Hecdicio in epistolis. *Si nullæ sint,* inquit *(quantum rumor est) Anthemij principis opes, statuit te authore nobilitas Francorum seu patriam dimittere, seu capillos,* i. libertatem. Atque etiam in contumeliã rasam fuisse barbam, vel mediam partem legimus à Dauidis legatis, per Amonitas & Anonẽ regem illorum[g]. Sic Aribertus 26. rex Langbardorum Rhotaritum ducem Bergonum, & Fœodonem regem cùm cœpisset, eorũ caput & barbam radens,
24 Taurinis in exilium retrusit, vt ait Paulus Diaconus[h]. Meminit at Scholiastes Homeri[i], quòd ἔθος ἦν τοῖς Ἀχαιοῖς μετὰ τὸ παρακμάσαι τῆς νεότητος, τὰς κόμας ἀποκείρειν τοῖς ποταμοῖς. Et Eustathius, ἔθος ἦν τρέφειν κόμην τοὺς νέους μέχρι καὶ ἀκμῆς, εἶτα κείρειν αὐτὴν τοῖς ἐγχωρίοις ποταμοῖς, i. *mos fuit antiquis comam iuuenes nutrire vsque*
25 *ad integram ætatem, posteà tondere fluminibus ipsam.* Qua de re plura Tarrhæus[k], qui & scribit hoc fieri in testimonium, quòd faterentur ex aquis omnia orta, & sua illis reddi. Scribit & Iulius Pollux[l] virgines cùm matrimonium
26 inissent, comæ primitias deabus suis tulisse. Ea ratione mos forsan obseruatus apud Langbardos, in adoptione filiorum incidendi capillum per patrem qui adoptaret. Quemadmodum Paulus Diaconus[m] meminit Carolum Francorum regem misisse filium suum ad Liuthprandrum Langbardorum regem, vt iuxta morem capillum eius susciperet, qui eius cæsariem incidens pater eius effectus est: multisque regiis numeribus donatum genitori remisit. Scribit & Xiphilinus[n] ex Dione, capillos rasos primum è barba
27 Neronem, Ioui Capitolino in spheram æream coniectos consecrasse. Alia fuit causa rasionis, mundities, quam maximè colebant, qui purificati dici volebant. Radebant ea ratione, vt monuimus, sacerdotes Aegyptij[o] totum corpus. Quare mysticè hanc tonsionem, Sanctus Paulinus[p] à Victore iussu Seueri fratris tonsus, interpretatur peccatorum ablutionem, quasi nouacula radente fieret peremptio peccatorum: remedij & decoris nouaculam, Christum interpretatus, qui cor nostrum circuncidit, vitia radit,
28 animæ caput lenigat &c. quæ adijcit; Ex eodem fonte natus mos detondendi capillos iis, qui profitentur monasticam vitam; quo significant se omnia huius seculi, vt superflua à mente abiecisse, & eiurasse, vt implerent quod dicebant apostoli domino. *Ecce nos reliquimus omnia.* Et alia præcepta Euangelica, quæ iubent nos omnino à seculi rebus animũ subtrahere, omniaque Deo postponere. Quod vtinam monachi, & reliqui Christiani tam accuratè facto implerent, quantum symbolo contenti viuunt. Mulieres tondentur quoque, quæ diuortium ex consensu faciunt thori, dummodo anteà in monasterio prius perseuerauerint in ea voluntate per tres menses, ex decisione & nouella Emanuelis Comneni, Cæsaris orientis[q]. Extat & alia constitutio vel confirmatio Isaaci Angeli imperatoris item orientis[r], vt vxor eius, qui ad episcopalem dignitatem promotus est, tondeatur inter monachas in monasterio longè à marito: alioquin ea renuente tonderi, pontificali solio & dignitate maritus priuetur. De tonsura monasti-

a Grego. Turo. lib. 1. histor. Franco. capit. 17.
b Aemilius, in Carolo Magno, in Clodouco, & Clotar. 2.
c in lib. leg. Salicarum 28. titu. de homicidijs paruulorum §. 2. & 3.
d Trith. lib. 1. Breuia. histor. Franci. in rege 44.
e Aristoph. in Anib.
f Sidoni. lib. 2. episto. 1.
g 2. Reg. c. 19.
h Paul. Diaco. libr. 6. de gest. Langb. c. 6.
i Scholiastes, in Homeri Iliad. ψ.
k Tarrh. in 4. Odam Pythior. Pinda. antist. 4.
l Iul. Pollux, libr. 3. cap. 3.
m Paul. Diaco. libr. 6. histo. Langb. c. 15.
n Xiphil. in Nerone.
o Herod. in 2.
p S. Pauli. epist. 4.
q hæc constit. in iure orient. 1. libr. & in constitut. 11. περὶ ἀποκαρέντων γυναικῶν ἐν μοναστηρίῳ.
r in præd. iur. oriẽt. lib. 1. constit. 5. Isaci Angeli sub subnotat. fact., die 20. Septem. indict. 4.

ca vidēdus D. Ambrosius epistola 36. D.Hierony. ad Sabinā, D. Dionyſ. Areo-
pagita De ecclesiaſtica hierarchia c.6. Auguſti. de opere monacho. c. 31. Fuit
& cauſa aliquibus monachis capita radendi, ſymbolū quòd eiurarent & con-
temnerent lautitiā & ornatū, quorum gratia nutriebantur capilli antè, & ita
arbitratur D. Auguſti[a]. Et proindè ij videbantur penè mortui mundo. Ideir-
cò pro præſtanti remedio legimus in poſtremis libris hiſtoriæ Francorū Gre-
gorij Turonenſis, eis fuiſſe qui metu principū ſibi mortem inſtare putabant,
capillos tondere, & in monaſteria, vel inter clericos tranſire: tumq; principes
quieſcebant ab ira. Sic Iulianus apoſtata etiam metu Cæſaris[b], cui infeſtus
erat, comā totondit. Sic Conſtantinus Leonis filius, Romanū qui imperium
ſibi vſurpauerat ducta in vxorē matre, cùm cum Stephano & Cōſtantino alio
ex eo filiis, tonſos in proximā inſulam, vbi multitudo erat philoſophantium
monachorum, miſit, vt ait Luithprandus Ticinenſis[c]. Et cùm Theodoſius
excanduiſſet ita contra Antiochum præpoſitū, læſæ maieſtatis reum, & præ-
poſitus honore priuatus fuiſſet, is in ſacerdotū collegiū coöptatus eſt, vt ait
Suidas[d]. Poſt mortē Clotarij 3. regis Galliarū orta de regno cōtentione inter
Childericum Auſtraſiæ regē, & Theodoricū fratrem eius natu minorem, ex
factione Ebroini magiſtri equitum, victus Theodoricus regiis inſignibus de-
poſitis, ad cœnobiū D. Dionyſij ponere comā cogitur: Ebroinus in Burgundiā
ad Luxonienſe cœnobiū tondendus ablegatur. Vterq; tamen mortuo Chil-
derico in dignitatē reſtitutus priſtinā[e]. Fuit alius Childericus 3. eius nomi-
nis rex, quē pappa Zacharias ſubrogato Pipino filio Caroli Martelli, in mona
ſteriū detrudi iuſſit à throno deiectū[f]. Apud Moſcouitas ſeu Ruthenos etiā 30
ſolēt ſacerdotes baptizantes, infanti capillos abſcindere, eóſq; ceræ etiam in-
tricare, & in templo loco certo reponere, vt ait Sigiſmundus Liber Baro[g].
Itaq; his omnibus perſenſis, propriè & impropriè dicemus primam tonſuram 31
ordinē, diuerſis reſpectibus: propriè, inquā, ordinē, prout diſtinguit eo ſigno à
prophanis clericos. Nā alia vita debet eſſe clericorū, nempe ſanctior[h], magis 32
compoſita, ſine coma, ſine barba ex concilio Carthaginēſi[i]. Sunt autem ſim- 33
pliciter clerici tamen, reſpectu eccleſiaſticorū miniſteriorū, ſacrorúmq; ordi-
nū ſine gradu. Quod miror non conſideraſſe iuris pontificij interpretes, cùm
illud expreſsè dicatur in concilio Triburienſi[k]. Indéq; fieri poſſunt clerici
coniugati: quia poſſunt ducere vxorē minoribus initiati ordinibus, vſq; ad
ſubdiaconatū, eo excluſo[l]: niſi aliud votū prohibeat[m]. Gaudéntq; priuilegio
clericali, ſi velint tonſurā deferre[n], & togam tallarē, ex cōſilio Martini Pap-
pæ[o]. At tonſuram nō cogentur deferre coniugati, ſi non deferāt tamen, huic
intelliguntur priuilegio clericali tacitè renunciare, itē ſi militent[p]. Amittet
etiam priuilegium qui bigamus fiet, hoc eſt, vel ſi viduā ducat, vel duas vxo-
res habuerit[q]: tales enim non poſſunt gradus eccleſiaſticos conſcendere[r].
Porrò priuilegia clericorū eximia ſunt. Primùm, vt in cauſis criminalibus & 34
ciuilibus non niſi coram iudice eccleſiaſtico cōueniri poſſint[s]: fas enim non
eſt, vt diuini muneris miniſtri poteſtatem templorum ſubdantur arbitrio, vt
ait Theodoſius Cæſar[t]. Ratione cuius priuilegij plures prætextu initiati
verticis, admiſſorum impunitatem olim, dum viguit eccleſiaſtica dignitas,
conſecuti ſunt, eò quòd eccleſia mortis temporalis non ſoleat proferre ſen-
tentiam, & vt dicitur, non nouerit ſanguinem, vel vltimū ſupplicium, prohi-
bente cōcilio Toletano[v]. Excipit tamen Clemens 5[x]. in cōcilio Viennenſi
ab hoc priuilegio, clericos laniones, vel caupones; nec abſtinentes ab hoc
officio poſt trinam monitionem diœceſani. Sicut & alij caſus ſunt, quibus
præſcriptione vel exceptione clericatus quis non vtitur, quo minus à iu-
dicibus ſecularibus & regiis iudicetur, de quibus ſuo loco, Deo fauente,
dum de iudiciis agemus, tractabimus. Interim autem de iiſdem poterit
ſtudioſus, ſi egeat, conſulere Bartholomeum Chaſſaneum, qui eoſdem in
vnum coniecit[y]. Aliud ſingulare priuilegium clericorum ſimplicium, vt
ſi quis

a D. Auguſtin. lib. de ope. monacho. & in retractat.
b Cirylius Alexand. in prol. libr. contra Iulia. epiſto. ad Theodoſium.
c Luithprand. lib. 5. de reb. per Europ. geſt. c. 9. & 10.
d Suidas in ver. *ἀντιοχος*.
e Paul. Aemil. in 1.
f Idem in 2. Annon. lib. 4. de geſt. Franco. c 61.
g Sigiſ. Baro, lib. cōmēt. rer. Moſcouit. in baptiſ. eor.
h c. 2. de vit. honeſt. cleric. can. clerici, can. quicūque, 23. q. vlt.
i c. clericus, 5. & c. clericis, & c. 4. de vit. & honeſt. cler. lib. 3. Decret. titu. 1. can. ſi quis, 23. diſtin.
k c. clericus ſi tonſura, c. 6. de vit. & honeſt. cler.
l can. ſi quis eorum, 32. diſtin. c. clericus, d. titu. de vita c. 1. 2. 5. de cler. coniug. libr. 1. Decret. tito. 3.
m in can. procliuis, & can. eos, 20. q. 4.
n can. ſed quid verò, 31. diſtinct.
o ca. pen. 23. diſt. c. 1. §. fin. de cler. coniug. in 6. vide c. clerici, officia, de vit. & honeſt. cleric.
p c. Ioannes, c. 7. & c. fin. de cleri. coniugat. ap. Greg. Guid. Pap. deciſ. 138. Alexan. conſil. 8. col. pen. & fin. in 3. volum.
q can. quiſquis, 84. diſtin.
r cap. 3. de biga. non ordin. lib. 1. Decretal. titul. 21.
s can. 1. & ſeq. 11. q. 1. c. at ſi clerici, de iudic. ap. Grego. c. 2. & c. ſi diligēter, de fo. compet. c. ſi iudex laicus, de ſenten. excommu. in 6. § 1. vt cler. ap. propr. epiſco. in nouel. melius in conſtitutione Frederi. ſtatuimus, quæ corrigit authen. clericus, & l. omnes, tit. de epiſ. & cle.
t l. fin. quæ. 47. de epiſcop. & cler. lib. 16. Cod. Theod. tit. 2.
v c. clericis, c. 5. & c. ſententiam, c. 9. ne cler. vel mona. & c. libr. 3. Decret. titu. 50. c. in archiepiſcopatu, de raptor. can. illud facit, 24. quæſt. 3.
x Clem. 1. de vit. & hon. cleric. libr. 3. clem. titu. 1.
y Chaſſa. ad conſuetud. Burg. titul. *des iuſtices*, §. 5. ad verbum, *perdra la vie*, verſ. prima regula, cum ſeq.

si quis sanguinolentas iniecerit illis manus, ipso iure sit anathemate excommunicatus: vnde non possit ab alio, quàm à sum. pontifice (excepta mortis
36 necessitate, in qua proprio episcopo facultas illa conceditur) absolui [a]. Adduntur & istis ab interpretibus alia priuilegia, quæ tamen potius alterius gradus, quàm primæ tonsuræ clericis conueniunt. Vt illud, quod olim obseruabatur, vt si quis in clericū manus violētas intulisset, cessum, id est, cessatio vel interdictio diuinorū officiorum ab episcopo vel eius officiali, ei loco in quo reus erat, donec vltio & satisfactio clerico fieret. De quo meminit arestum curiæ Tholosanæ latum anno 1316. die 11. Septembris in causa Rectoris ecclesiastici de bello Marteſio apud Ioannē Gallum [b]. Et de hac cessione vel cessatione ne fiat leuiter cauet Innocent. 3 [c]. Adiiciebatur & ad execrationē criminis illati in clericum ex consuetudine quarundā ciuitatum, vt cum hac cessatione vel suspensione diuini officij crux beatæ Mariæ & aliorum sanctorum imagines in terram deiicerentur, & per vrticas & spinas traherentur: qui absus postmodū prohibitus & punitus est per Gregorium nonum in
37 concilio generali Lugdunensi [d]. Dicendum itaque superest nobis de septem ecclesiasticis ordinibus, omisso clericatu simplici, & pariter episcopatu, de quo superiori libro dictum est: nam neque inter ordines ecclesiasticos, qui sacerdotio concluduntur, illum contineri volunt Theologi. Etsi episcopalem dignitatē ordinem dixerint sum. pontif. [e] quia supremam hierarchiā faciāt in ecclesia militanti, alio tamē respectu: propriè enim ordinati non dicūtur, sed consecrati, vt ablates benedicti, & clerici ordinati, vt notat Felinus qui hanc quæstionē discutit [f]. Vtitur tamē & D. Cyprianus ordinationis nomine dum scribit Cornelio [g], *Literis nuper ab vtraque parte susceptis, tuas literas legimus*
38 *& episcopatus tui ordinationem singulorum auribus intimauimus*. Clericis omnibus leges impositæ cōmunes rectè viuendi sunt, à quibus ex necessitate peregrinationis dispensantur aliquomodo, & pleraque illis permittuntur tunc, quæ alioquin prohibentur: possunt enim tunc tabernas ingredi seu cauponas [h], habitū mutare [i], ab excōmunicatis cibos capere [k], comā relaxare [l], sacramenta etiā tempore interdicto capere [m]. Vetatur illis interesse conuiuiis nuptiarū, ioculationibus, cantilenis, choreis [n]. Iubet etiā Isidorus in vita clericorū, vt se à mundi voluptatibus abstineant, conuiuia publica fugiāt, priuata sobria & pudica habeant, ab vsuris, ambitione honorū, odio, obtrectatione, inuidia caueant, & alia id genus fugiant, quæ referuntur in ca. his igitur, 23. dist. Valentinianus etiam quasdam sanciuit regulas in legibus Nouellarum titulo 12. de episcopali iudicio, quarū illæ: *Nullus originarius*, inquit, *inquilinus, seruus, vel colonus, ad clericale munus accedat, nec monachis vel monasterijs aggregetur, non corporatus, non curialis, non aurarius. Clerici nihil prorsus negotiationis exerceant, si velint negotiari, sciant se iudicibus subditos, clericorum priuilegio non muniri* [o]. Et Maiorianus A. lib. legum Nouellarum, tit. 2. de episcopali iudicio, aliam addit: vt nullus inuitus clericus fiat vel consecretur, alioquin pœnam imponit [p] archidiacono hoc facienti, & suæ libertati reddit ordinatū. Sint temperantes in vestium, victúsque vsu [p]. Et quæ in episcopo exigit diuus Paulus [q], quoad fieri poterit imitentur: conuiuia & comessationes fugiant [r].

a can. si quis suadente diabolo, 17. quæst. 4.

b Ioan. Gallus, in quæstio. in aresta parlam. in 5.a par. styli parlam. quæst. 393. & vlt. in dispositis per Carolum Molinæum.

c in c. irrefragabili, cap. 13. §. cæterum, de offi. ordin. libr. 1. Decret. titu. 31.

d in c. si canonici. c. 2. de offic. ordin. in 6. lib. 1. titu. 16.

e c. fin. de presbyt. non baptizantib. maxime can. ordinationis, 75. distinct.

f Felin. in cap. sicut pro certo, per illū textum, numero 1. de Symon. & per c. vnicū in fine de sacra vnctio.

g D. Cypria. libr. 2. episto. epist. 10.

h can. clerici, 44. distinct.

i can. episcopi, 21. quæst. 4.

k can. quoniam, 11. quæst. 1.

l can. si quis ex clericis, de vit. & hon. cleric.

m cap. quod in te, de pœnit. & remiss.

n ca. presbyteri, 34. distin. ca. non oportet, in 2. de pœniten. distin. 5.

o vide Pap. libr. 1. Rhapso. arest. tit. ul. 5. aresto 9. & 10.

p can. parsimoniam, & can. fin. 41. dist. de vesti. splen. prohib. in can. omnis & seq. 21. q. 4.

q 1. ad Timoth. 3.

r tota 44. dist. apud Gratia.

De ordinibus hierarchiæ ecclesiasticæ in genere. Caput 2.

1 *Clericorum appellatio, & diuisio.*
2 *Ordinis diffinitio.*
3 *In ordinibus quæ consideranda.*
4 *Ordines ecclesiastici quot.*
5 *Ordinum diuisio in minores & non sacros, & maiores seu sacros.*

OLLIGIMVS ex superioribus in summa, clericorum appel- 1
lationem generalem esse, pertinentem ad eos qui capillo tan-
tùm initiati sunt, quiue & cōiugati clerici[a], & non coniugati
dici possūt: & ad eos, qui aliis ordinibus sacris adscripti sunt[b].
Et prinde clericorum alij regulares, qui & viri religiosi dicti[c]:
alij non regulares, qui & seculares dicuntur[d]. Ordinis sacra- 2
mentum[e] à Theologis diffinitur[f], vt sit signum seu signaculum quoddam
per quod spiritalis potestas traditur ordinato. In hac ordinatione, gradus pri- 3
mùm ordinis inspiciendus: dehinc ipsa ordinatio, in qua personæ ordinato-
rum & ordinantium: postremò, & modus ordinandi perpenduntur. Erunt 4
autem ex cōmuni omnium cōsensu septem species vel gradus ordinis eccle-
siastici: nam & qui plures numerāt, & istos adiiciunt. Nempe ostiariorū, le-
ctorum, exorcistarum, acolytorum, subdiaconorum, diaconorum, & presby-
terorum. Qui omnes quidem ordines, verè sacri sunt: ad maiorem tamē ali- 5
quorum sanctitatem, quatuor primi, & minores, & non sacri dicti, & facilius
concessi diebus dominicis ab episcopo proprio. Alij verò tres posteriores,
sacri & maiores dicuntur: qui non nisi sabbato de passione, & Pentecostes,
& quatuor anni solemnibus temporibus conferuntur[g]. Hos omnes ordines
nominat, & alios D. Ignatius epistola ad Antiochenses, ibi, *Saluto sanctum presbyterum vestrum, saluto sanctos diaconos, saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas, atque confessores.* Vt non dubium sit ex tempore apostolorum, in quo vixit D. Ignatius, omnes hos ordines fuisse. Et de his etiam Epiphanius contra hæres. lib. 3. tomo 2. circa finem.

a Rubrica, de cleri. coniuga. lib. 3. Decret. titu. 3.
b c. literas, c. 14. de fil. presbyt. c. cùm tibi, 1. de verb. sign.
c in c. licet, 12. de offic. & pot. iud. ordi. & alibi, de horum specieb. & reg. diximus lib. super. cap. 14. 15. 16. 17. Tractatur & in rub. de regular. & in auth. ingressi de sacr. eccle. C.
d c. inter quatuor, c. de religios. dom.
e c. fin. de presbyte. nō baptizato. & in cōcil. Trident. sess. 7.
f in 4. Sent. dist. 24.
g cap. 1. & 3. de tempo. ordinatio.

De ostiaratu, & ostiarijs. Cap. 3.

1 *Ostiarij habent ordinem ecclesiasticum nunc, & apud Hebræos.*
2 *Ostiarij officium quod.*
3 *Symbolum ordinis ostiarij claues.*
Ecclesiam ingredi prohibebantur excommunicati, infideles, profani, pœnitentes publicè, hæretici, eod. Mulieres ad altare non accedant, eod.
4 *Ostiarij fuerunt in templis ethnicorum, & quale eorum munus.*
5 *A sacris profani etiam apud ethnicos arcebantur.*
6 *A sacris arcebantur quibusdam mulieres innuptæ, serui, latrones, lentiginosi, reuiuiscentes, & alij.*

VERVNT in ministerio ecclesiastico, ostiarij, vel ianitores, 1
Hebræis, שערים qui in vestibulis & portis tabernaculi poti-
ssimum ad id electi choritæ, descripti deinceps in ciuitatibus
propriis per Dauid & Samuëlem, vt seruirent per vices[h]. Et
hos ex sacro ordine esse oportere docet sententia Dauidis,
dum scribitur in libris Prætermissorum[i], *Iuxta præcepta quoque
Dauidis nouissima, supputabitur numerus filiorum Leui à viginti annis & supra, &
erunt sub manu filiorum Aron in cultum domus domini in vestibulis, in exedris, & in
loco purificationis, & in sanctuario, sicuti & in arca*[k]. Ostiarij officium est[l], claues 2
interiores & exteriores custodire, ianuas claudere & aperire, fideles admit-
tere, infideles & excommunicatos ingredi prohibere. Symbolum eius ordi-
nis concessi, claues ecclesiæ traditæ ab episcopo[m]. Sic Musæus apud Iustinū 3
Martyrē, θύρας δ' ἐπίθεσθε βεβήλοις, i. *ianuas autem opponite, vel obijcite, profanis.* Sunt
& publicā agentes pœnitentiā ex disciplina ecclesiastica per totā quadrage-
simā ab ecclesia pellendi per ministros hos[n]. Prohibet & cōciliū Laodicenū,

h 1. Paralipo. cap. 9. & 26. & 2. Paralip. cap. 34.
i 1. Paralip. c. 23. d.
k 1. Paral. cap. 15.
l can. perlectis, 25. distinct. can. 1. in fine, 21. distinct.
m ca. ostiarius, 23. distinct.
n can. in cap. 50. dist.

ca. 44

ca. 44. non oportere mulieres ingredi ad altare. Et in ca. 6. non concedendum hæreticis ingressum domus Dei, in hæresi permanentibus. Et ca. 43. nõ oportere ostiarios vel breui tempore ab ostiis abesse, & orationi vacare. Et
4 apud ethnicos illud ipsum ministerium obseruatum ianitorum, cùm profanis non liceret sacris quibusdam interesse. Ideò & apud Græcos ad sacrifi-
5 cium sacerdos accessurus, anteà quærebat, τίς τῇδε, *quis hic?* Respondebant autem qui sacris intereant, πολλοὶ κ' ἀγαθοί, id est, *multi & boni* [a]. Et dum vaticinari volebant vates illi idolorum, & sentiebant ἐπιδημεῖν θειασμὸν, id est, *aduenire afflatum diuinationum*, clamabat minister quod scribit Calimachus [b] Cirenæus, ἑκὰς, ἑκὰς ὅστις ἀλιτρός, *exeat, exeat qui est impius.* Quod Virgilius vsurpauit [c],

Procul ò procul este profani,

Conclamant vates.

6 Atque Plutarchus scribit [d] ἐστὶ δούλῳ φεύξιμος βωμὸς, ἐστὶ καὶ λῃσταῖς ἄβεβηλα πολλὰ τῶν ἱερῶν, id est, *sit ara detestabilis per seruum, nec sunt communicanda ea quæ sacrorum sunt latronibus.* Et à quibusdam sacris mulieres innuptas, aut seruitio pressos, vel ære coëmptos abesse oportebat: ideò in sacrorum apparatu lictor clamare solebat, *hostis victus, mulier virgo exesto.* Et in Chæronea, sacerdos forum tenens pro foribus ædium sacrarum Matutæ, id est, Leucotheæ clamitabat, *seruum non ingredi, non ætholum, non ætholam.* Apud Magos ab aris submouebantur lentiginosi, qui elati reuixerant, quibus viuentibus exequiæ factæ fuissent, velut profani. Apud Germanos qui scutum amisissent in acie, sacris interesse non licebat. Apud Aegyptios subulcis omnibus templa interdicta. Hebræis fœtis ante 40. diem impetigine deformibus. Apud Scythas, qui hostem nullum interfecissent in acie, libare non licebat.

a Grego. Gyrald. 17. Syntagm. histor. Deo.

b Calima. hymno 2. qui est in Apollinem.

c Virg. 6. Aeneid.

d Plutar. De supersti.

De lectoriatu, & lectore. Cap. 4.

1 *Lector dictus pappa.*
2 *Lectoriatus 2. gradus ordinum. Lector, cantor, psaltes idem. eod.*
3 *Lectiones ex sacra scriptura Hebræis.*
4 *Lector in orationibus magnæ authoritatis ethnicorum.*
Iube domine benedicere, quid signat in ecclesia eod.
5 *Lectoriatus in ecclesia primitiua.*
6 *Lectoriatus ordo dari potest viris, & mulieribus.*
7 *Lectoris officium.*
8 *Psalmista in quo differat à lectore, & conueniat.*
9 *Lector à quo ordinatur, & qua formula.*
Psalmistatus à quo conferatur. eod.
10 *Lectio Euangelij lectoribus simplicibus permissa non est.*

1 ISAACVS Comnenus Orientis imperator, pappam vocari tunc etiam lectorem insinuat in Constitutionibus suis, dum sanxit [e], μηδὲν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ λαμβάνειν πλέον τὸν χειροτονοῦντα τοῦτον ἐπίσκοπον, ἀλλ' ἢ μόνα τὰ ἑπτὰ χρυσᾶ νομίσματα &c. ἐν μὲν, ὅτι ποιεῖ τοῦτον λιτὸν πάππαν, ἤτοι ἀναγνώστην: τρία δὲ ὅτι χειροτονεῖ αὐτὸν διάκονον, καὶ ἕτερα τρία, ὅτι πληροῖ αὐτὸν ἱερέα, ἤτοι πρεσβύτερον, *nihil in ordinatione episcopus qui ordinat amplius accipiat, quàm septem aureos num-*

e in Constitutio. imperial. iur. orient. constitut. Isaaci, περὶ τῶν κανονικῶν.

mos: vnum videlicet quando facit simplicem pappam, siue lectorem: tres quando ordinat diaconum: alteros tres quando sacerdotem, seu presbyterum perficit. Secundus 2
gradus hic ordo lectorum est, qui cantores vel משררים dicebantur ante aduentum Christi in templo Dei, vel psaltes, canentes domino in organis, &
a 1.Paralip.c.23. hymnis, & psalmis [a]. Erat & receptus mos in synagogis Hebræorum, singu- 3
lis sabbathis per annum quædam legere ex lege Mosaica, & aliam lectionem ex prophetis: sicuti in ecclesia Dei ex Euangelio, & antiquo Testamento, vel ex aliis sacris libris singulis diebus fit, potissimùm in sacræ liturgiæ consecratione. Lectionem quidem ex lege vocantes פרשה *parsa*: ex prophetis autem הפטרה *haphtarah*, alteram alteri copulantes, vt scribit Sebastianus Munsterus in appendice Bibliorum sacrorum Hebraicorum, vbi illas distinguit
b Actuum,c.13.c. lectiones. Meminit & eius moris D. Paulus apud D. Lucam [b], in oratione habita ad proconsulem Paphi, Sergium, loquens de Domino nostro Iesu-Christo, & verbo Dei. *Qui habitabant*, inquit, *Hierusalem, & principes eius hunc ignorantes, & voces prophetarum, quæ per omne sabbathum leguntur, iudicantes im-*
c Actuum,c.15.d. *pleuerunt*. Et alibi D. Petrus [c], *Moyses à temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbathum legitur.* Concessumq; inuenimus hoc munus Domino nostro Iesu-Christo à synagoga. Sic
d Lucæ,c.4. enim scribit D. Lucas [d], *Et venit Nazareth vbi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem suam die sabbathi in synagogam, & surrexit legere: & traditus est illi liber Esaiæ prophetæ &c. & cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et posteà cœpit prædicare de eo quod legerat.* Vt coniicere liceat, lectorem præire concionem ad populum sacram, eamque esse eius quod lectum fuisset explicationem ad populum. Erant & lectores in religionibus ethnicorum: quia 4
quæ magnæ dicebantur authoritatis precationes, nobis id significant, quibus faciendis scripto præibat aliquis, & alius adhibebatur custos, ne erraretur in verbis: alius etiam præponebatur, qui linguis faueri à circunstanti-
e Plinius,lib.28.c.2. bus iubebat, vt author est Plinius [e]. Sicut apud nos obseruatur, cùm aliquis lectiones in æde sacra dicturus alta voce profert, *iube domine benedicere.* Sic
f Liu.lib.8. Deca.1. apud Liuium [f], *Agedum pontifex publicus populi, præi verba, quibus me pro legionibus deuoueam*, id est, prælege verba concepta voti, quæ ego pariter totidem
g D.Cypria.li.3.Epistolæ epist.23. numeris referam. Diuus Cyprianus [g] scribit ad Clerum, se lectorem Satur- 5
num fecisse, & die Paschæ semel atque iterum lectionem dedisse, examinatione perhabita an illi hoc congrueret. Meminit D. Ignatius ad Antiochenses epistola, huius ordinis, *saluto*, inquit, *presbyterum vestrum, saluto sanctos diaconos, subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, & exorcistas, atque confessores.* Vt omnes eos fuisse ordines tempore apostolorum, quibus conuixit Diuus Ignatius, non dubitemus. Et fuisse ex primis ordinibus lectionem,
h Idem,li. 2. Episto. epist.5. apertè testatur D. Cyprianus [h], dum de Aurelio, qui bis confessus erat Dominum nostrum Iesum-Christum, loquitur. *Merebatur*, inquit ille, *talis clericæ ordinationis vlteriores gradus, sed interim placuit, ab officio lectionis incipiat: quia & nihil magis congruit voci, quæ dominum gloriosa prædicatione confessa est, quàm celebrandis diuinis lectionibus personare, post verba sublimia quæ Christi martyrium prolocuta sunt: Euangelium Christi legere, vnde martyres fiunt, ad pulpitum post cata-*
i Opt.Mileu.libr.1. histor. *stam venire.* Notat etiam Optatus Mileuitamus [i] pro inaudito, Maiorinum lectorem tempore quo Cecilianus erat diaconus, per factiones Lucillæ fuisse ordinatum episcopum: scilicet omissis aliis gradibus. Meminit & Epipha- 6
k Epipha.lib.3.contra hæres. tomo 2. circa finem. nius [k], in antiquo ecclesiastico instituto fuisse hunc lectorum ordinem, ad quem tradit posse subiri à virginibus & vitam solitariam agentibus, à continentibus, à viduis, & ab iis qui sunt in venerando coniugio. Ad lectoris of- 7
ficium pertinet, lectiones pronuntiare, & ea quæ prophetæ prædixerunt pa-
l c. perlectis, 25. distinct. làm populo dicere [l]. Cum hoc ego contineri psalmistam puto, qui alibi à 8
m 1 can. perlectis, & can. clericos, 21. dist. lectore distinguitur [m]: scilicet vt minor, & qui dicat extra pulpitum bene-
n d. can. perlectis. dictionis laudes, responsoria, & quicquid pertinet ad canendi peritiam [n],
idque

9 idque ad iussum vel solius presbyteri [a]. Cùm tamen lector non ordinetur nisi ab episcopo, spectante plebe, cum hac verborum formula, *Accipe codicem in quo lecturus es, & esto relator verbi Dei* [b]. Videtur tamen psalmistatus potestatem accipere cum ordine primæ tonsuræ [c], vt non immeritò vtrumque
10 abbas suis possit conferre monachis [d]. Nicephorus tamen Calisti [e], docet secundum locorum consuetudinem diuersam lectionem, maioribus ordinibus sacrorum bibliorum, Euangeliorũ videlicet, demendata olim, *Vt*, inquit, *in Alexandria sacrum librum legit archidiaconus, in aliis diaconi, in multis verò aliis sacerdotes, in nonnullis etiam quoque diebus celebrioribus episcopi: id quod hodiè etiam Constantinopoli, inquit, fit, & maximè Paschalium feriarum die prima, & primo anni ipsius ingressu.*

a can. psalmista, 23. distin.
b can. lector, ead. distinct.
c glo. in can. cleros, in verbo, psalmista, 21. dis. ipsa.
d can. cùm contingat, de æta. & qualit.
e Nicepho. libr. 12. histo. c. 34.

De exorcista. Caput 5.

1 *Exorcista quis, & munus.*
2 *Exorcimi conferebantur verbis conceptis.*
3 *Exorcistæ officium apud Iudæos, & 7. 8.*
4 *Dæmones se adiuuari posse fassi sunt.*
5 *Exorcizandi potestas primùm communis omnibus Christianis.*
6 *Exorcistarum definitus numerus erat.*
7 *Exorcistæ quibus adhibebantur.*
8 *Catechumenorum cura ad exorcistas pertinebat.*
9 *Orationes efficaces diuinæ super creaturis.*
10 *Tempestates exorcismis, sedari.*
11 *Exorcistæ ethnicorum, & 12. 13. 16.*
12 *Grandinum depulsores Ethnicorum.*
13 *Dæmon in specie senis, Ephesi pulsus ab Apollonio Tyaneo.*
14 *Dæmonis mirum in extinguendis flammis, & pulsum aqua lustrali.*
15 *Incantatio prohibens ignem ardere.*
Aqua lustralis & consecratæ vis mira 14. & 15.
16 *Dæmon, seu lamia in forma mulieris iuuenem decepit.*
Lamia Dæmon, ab Apollonio qualis esset coacta fateri.
17 *Exorcismus baptismo, & oleo sancto adhibitus.*

1 EXORCISTA dicitur, qui potestatem accipit adiurandi dæmonia, vel energumenos, id est, à dæmone possessos. Quamobrem cùm hic ordo confertur [f], ab episcopo dicitur tradendo libellum, vbi conscripti sunt exorcismi *Accipe, & commenda memoriæ, & habeto potestatem imponendi manus super energumenum, siue baptizatum, siue catechumenum.* Nam con-
2 ceptis verbis conferebantur exorcismi, vt ait Minutius Fœlix [g], inter quæ præcipua, vt non fierent orationes per conclusionem, *per dominum nostrum Iesum-Christum.* &c. quæ aliis ecclesiasticis subiicitur precibus: sed, *per eum qui venturus est iudicare seculum per ignem.* Vt inde in memoriam dæmonum sup-
3 plicium proprium reducatur, vt ait Micrologus. Erat hoc officium exorcistarum apud Iudæos, vt licet colligere ex historia apostolorum [h], dum ibi legimus. *Tentauerunt quidam de circumeuntibus Iudæis exorcistis, inuocare super eos qui habebant spiritus malos nomen domini Iesu, dicentes, adiuro vos per Iesum, quem Paulus prædicat &c.* Fidem & facit Iosephus [i], Salomonem modos adinuenisse

f can. exorcista, 23. distinct. can. perlectis, §. ad exorcistam, 23. distinct. & in concil. Anter. c. 10.
g Minut. Fœl. uis.
h Actuum, 19.
i Iosep. lib. 4. Antiq. capit. 4.

&lib. 1. PP. à tit. 10. vsque ad lib. 2. In quibus officium accipitur pro iurisdictionis legitimæ exercitio, vt notat Barbatia[a]. Officialis vel propontifex, in iurisdictione officium pontificis exercet[b], cuius duæ sunt species: alio dicto principali, alio foroneo[c]. Ille generalis officialis est, & ordinarius iudex, faciens vnum & idem tribunal cum episcopo: hic autem foroneus in certa regione diœceseos constitutus, & ad certas causas, & potius iudex delegatus[d], non secus quàm decanus ruralis[e]. Sunt & alij officiales ecclesiastici, vt is quem dat archidiaconus, vel alius inferior episcopo, & in quem constituit capitulum sede vacante, penes quem iurisdictio episcopalis tunc
residet[f]. Accedit proximè officiali, vicarius episcopi, qui maioris est po- 4
testatis officiali. Nam quicquid potest officialis, potest vicarius: sed non contrà, nec eadem potest officialis, quæ vicarius episcopi. Quia officialis non habet potestatem circa actus spirituales extraiudiciales, quæ tamen ad vicarium in spiritalibus pertinet, vt possit punire & corrigere. Si tamen vicarius vnus tantùm sit episcopi sine officiali, is omnem sibi concessam censetur habere potestatem, vt notat Federicus de Senis[h]: sed hoc si expressè commissa sint, quæ officialis etiam sunt, non autem si generaliter potestas iurisdictionis concedatur, ex constitutione Bonifacij 8[i]. Facit etiam &
determinatio loci facta in vicariatu, vt extra illum locum censeatur adem- 5
pta potestas, vt scribit Innocentius 3. Sunt & inquisitores hæreticæ prauitatis, vicarij, & officiarij sum. pontif. qui iudices à sede apostolica creati sunt, ad pestem eluendam hæresium[k]. Quamobrem nec de aliis causis cognoscunt officio concesso, quàm de hiis quæ hæresim redolent: non de diuinationibus, non de vsuris, secundum rescriptum Alexandri 4. sum. pontif[l]. Perpetuum hoc officium inquisitionis, nec morte sum. pontificis concedentis extinguendum, quod regulis & cancellis conclusum fuit propriis à Clemente 4[m]. & Bonifacio 8[n].

a And. Barb. in rubr. de offic. & potest. iud. deleg.
b c. 2. de offic. vicar. libr. 1. 6. titul. 13.
c clem. 2. de rescr. lib. 1. clem. titul. 2. c. Romana, de offi. ordin lib. 6.
d Innocen. & Hostiē. in c. Romana, de offic. ord. Ioan. And. in glo. clem. 2. in verbo, foraneo, de rescrip. Iason in rub. de offi. eius cui mand. est iurisd.
e c. adhoc in fine, de offi. archid. ap. Gregor.
f gloss. in clem. & in ver. episcopi, de rescript.
g c. vni. de maior. & obed. in 6.
h Feder. de Senis, cōsil. 302. incipien. reuerende pater.
i c. 2. & 3. de offi. vicar. in 6.
k c. sua nobis, de offic. vica. ap. Grego.
l c. accusatus, c. 8. §. sane, & §. de quæstionibus de hæreti. lib. 5. Sex. Decretal. titu. 2.
m c. ne aliqui, c. 10. & c. vt officium, c. 11. §. 1. & 2. eod. titul.
n c. vt commissi, c. 12. eod.

De officiariis quibusdam sedis apostolicæ, vicecancellario, camerario, secretariis, protonothariis, & aliis. Cap. 42.

1 *Vicecãcellarij Romæ dignitas, & authoritas, munus, & cur non dicatur cancellarius.*
2 *Bibliothecarius num idem fuerit ac vicecancellarius.*
3 *Abbreuiatores maioris & minoris parci, qui in aula Romana, & munus.*
Scriptores aulæ Romanæ qui, eod.
Rescribendarij in aula Romana qui, eod.
4 *Solicitatores apostolici qui.*
Scriptores archiuij, cubicularij, scutiferi aulæ Romanæ, eod.
Plumbatores, eod.
5 *Expeditores contradictarum in aula Romana qui.*
6 *Camerarij Romæ dignitas, & potestas.*
7 *Auditor cameræ apostolicæ.*
8 *Camera apostolica, & eius officiarij.*
9 *Secretariorum apostolicorum collegium à quo introductum.*
10 *Breuia apostolica quæ, & quare ita dicta.*
11 *Summistæ apostolici qui, & eorum munus.*
12 *Protonotharij qui, & origo, & munus, & priuilegia.*
Notarij regionarij, eod.
13 *Auditores Rotæ qui, & quot numero, & munus.*

14 *Auditores*

14 Auditores Rotæ primi & secundi gradus.
15 Rota auditorium quare dicatur.
16 Pœnitentiarius Pappa, & pœnitentiarius Pappæ quis, & munus.
17 Auditorium rerum gratiæ, & rerum iustitiæ.
Signaturæ gratiæ & iustitiæ vnde habent nomen, eod.
18 Referendarij gratiæ & iustitiæ qui dicti.
19 Clericus sacri senatus quis, & munus.

1 EST Romæ vicecancellarius cardinalis, qui primum locum dignitate, authoritate, & vtilitate hodiè Romæ post summ. pontif. tenet: cancellariæ, apostolicæ, & iustitiæ præpositus [a]. Is ratione proprij officij, literarum expeditioni de rebus ecclesiasticis vniuersi orbis, & earum expeditoribus præest. Nominatus vicecancellarius, non cancellarius: quòd cancellarius dicatur Dei pappa ipse solus [b], cuius ac Dei vnum & idem dicitur esse
2 consistorium [c]. Olim bibliothecarium dictum fuisse tradunt vicecancellarium [d]. Negat tamen Gomesius, qui alium fuisse bibliothecarium & seruiarium à vicecancellario contendit: vt & adhuc alius in palatio apostolico. Quòd autem quidam scribunt vicecancellarium potius nominatum, quàm cancellarium, quòd aliquando vicecancellarius de dignitate cum summo pontif. contenderit, & de æqualitate honoris [e], totum commentitium est [f].
3 Sub vicecancellario in cancellaria plures personæ. 1. Abbreuiatores maioris parci, quorum munus est, ex supplicis libello signato, diplomata seu literas signare, quarum dictaturam, minutam vocant. 2. scriptores, qui dictaturam in forma literarum conscribunt. 3. rescribendarii, qui taxant scriptorum mercedem. 4. abbreuiatores minoris parci, qui sollicitatoribus expeditionum remittere solent aliquid eius quod taxatum est: & receptis pecuniis
4 taxationis, remittunt diploma ad abbreuiatores maioris parci. Sunt sollicitatores apostolici, qui Iannizerii dicuntur, scriptores archiuii, cubicularii, scutiferi, ripari, qui ex taxatione diplomatum partẽ aliquam accipiunt. Plumbatores, notarii seu registratores, de quibus & eorum officio Octauianus Vestrius, lib. 1. Introductionis in Romanæ aulæ actionem, & iudiciorum mores
5 c. 3. Et idem c. 4. meminit de officio expeditorum contradictarum, qui expediunt in cancellaria proprio officio diplomata, quæ concernunt iustitiã [g].
6 Post vicecancellarium, qui secundus à summ. pontif. camerario Romæ locus fit, qui regimen vrbis habet & curam, patrimonio fiscóque summ. pont. præest [h], distribuítque ecclesiæ reditus pauperibus: vnde nec morte pontificis eius officium expirat. Putant & camerarium hodiè locum sibi vendicare procuratoris Cæsaris [i]. Alii quia is cameræ apostolicæ caput est, fiscó-
7 que præest, præfecto prætorio æquiparant [k]. Multa de auditore cameræ, & iurisdictione eius Octauianus Vestrius, quem consulito [l]. Est & qui præsidet cameræ apostolicæ, is qui rationibus vniuersi ærarii præest: & rationes aliorum, qui prouentus ecclesiæ in vrbe vel alibi administrarunt, recipit, &
8 videt, & adiutorio cameræ recenset, Octauianus Vest. d. lib. 2. Introd [m]. Sunt & officiarii in camera apostolica, quæ est alia à cancellaria, & quę alia tractat, quæ non conceduntur cancellariæ: siquidem ibi fiunt expeditiones per expressum iussum summ. pontif. & signo crucis per eum apposito [n]. Camera apostolica dicta, quòd esset audientia pontificis domestica, in qua summ.
9 pontif. tractabat ipsemet negotia. Introduxit & Innocentius 6. collegium 32. secretariorum apostolicorum, qui ante eum erant secretarii pappæ domestici, & per hos in secretaria, vt dicunt, fiunt extra cancellariam & cameram expeditiones de rebus fidem ac rempub. concernentibus tantùm, aut
10 reges, principes, respublicas, ciuitates, cardinales absentes, episcopos. De re-

a Cardin. in cle. 2. de elect. 4. quæst. antiq. glossat. in proœ. ad regul. cancellar.

b vide Gomes. in proœ. ad reg. cancella.

c Hostien. in c. quanto, de translat. epis. Guil. Bened. in repet. c. Raynutius, in ver. & vxorem nomine, num. 205. de testam.

d can. Hadrianus, in 1. luncta glo. 63. distin glo. antiqua in proœ. reg. cancell. & d. d. Gomes. in d. proœ.

e vt Guill. Bened. in d. c. & ad. d. verba decis. 2. num. 203. Zabarel. in clem. ne Romani, de electio.

f Gomes, in d. proœ. dum agit de diminutione dignitatis episcoporum.

g vide etiam de hoc officio auditoris contradictar. glos. Gofredum, & Hostiens. in clem. auditor, de rescript.

h c. ad audiẽtiam, de præscript. clem. ne Romani, de elect. & ibi glo plura, & Cardin. Zabar. & Bonifa. Vitellinus, Gomes. in d. proœ. reg. canc.

i Caplt. decis. 97. Ioan. 1. Bolognet. in rubr. de offic. eius cui mãd. est iurisd. nume. 17.

k argu. §. eos autem, de collato. & l. vlt. de exact. tribut. li. 10. C.

l Octauia. Vestr. libr. 2. Introduction. c. 1. 2. 4. Aegidius, decis. 96. 305. 508.

m cap. 6.

n vide Octauia. Vest d. 1. lib. Introd. c. 6

o Idem, eod. lib. c. 7.

bus gratiæ, iustitiæ, & ex his mixtis olim quidem plumbeis imaginibus sigillatæ, nunc autem anulo piscatoris, vel sub sigillo breuiori, vnde & breuia dicuntur apostolica. In isto collegio secretariorum, sunt & summistæ, quo- 11
rum munus est, quædam quæ alibi conceduntur, & quæ debent à secretariis, non à notariis cameræ vel cancellariæ registrari, discernere, & discreta secretariis remittere. Ea sunt literæ facultatum, indultorum, confirmationum, dispensationum, absolutionum, conseruatoriæ, indulgentiæ, exemptionis, donationis, in feudationis, legationis, regiminis, gratiarum ad vacatura beneficia, non tamen ad vacantia. Sunt in curia Romana quoque protonotha- 12
rij, quorum origo & successus hîc est [a]. Principiò Clemens I. summ. pontif. septem creauit [b] notarios, ad describendas diligenter martyrum res gestas: quibus septem vrbis Romæ regiones, parœchiæ dictæ, distributæ: & regionarij ideò notarij dicti. Statuit autem Antherus I. martyrum gesta conscripta scriniis ecclesiæ seruari, ideò & illi forsan scriniarij dicti [c]. Cessantibus deinde martyriis pace concessa ecclesiæ sub Constantino Magno, nihil forsan quod scriberent habentes notarij illi, iidem ex mandato Iulij I. summ. pont. quæ ad ecclesiam pertinebant scribere cœperunt [d], apostolicas quoque literas. Deinceps crescentibus opibus, & honore, ad differentiam aliorum vrbicorum notariorum, dicti protonotharij, id est, primi notarij [e]. Sicut & inter eosdem notarios olim antiquior seu decanus protoscriniarius, vel primicerius appellabatur: cui & inter cæteros facultas, & prærogatiua datandi erat concessa. Polydorus Virgilius [f] scribit, tempestate nostra excusso scribendi onere, in ordinem hoc munus abiisse haud indecorum, etsi venalis sit: & hodiè esse protonotharios apostolicos numero 7. qui in id collegiũ cooptentur. Prętereà extraordinarios sine numero à summ. pontif. gratuitò creatos, qui eius dignitatis priuilegiis petinde gaudent, atque alii, commodum aliud tamen non consequuntur. Omnes equitando pileo vti nigro tradit, vt internoscantur à cardinalibus, cùm vtrique omnes lineam togam induant. Auditores Rotæ antiquitus sine numero deputati, ad audiendum 13
& referendum tantùm [g] sedi apostolicæ: sed crescentibus sedis negotiis data & illis definiendi potestas [h]. Auditorum dehinc definitus numerus ad 12. 14
13. & 14. Duplicis generis, primi & secundi gradus: primi gradus, in prima lite vel instantia: secundi, appellationum iudices. Qui examinantur hodiè à vicecancellario, habéntque pro insignibus cappam, vt dicunt, rochetum & birretum. De quibus vide Gomesium [i]. Principiò summ. pontifex causas quæ ad illum ex vniuerso orbe deuoluebantur iudicandæ, si non essent cõsistoriales, quæ sacri palatij dicuntur, per seipsum audiebat seorsum à senatu, in capella sua, adhibebatque iuris peritissimos secum in audientia earum, vnde & pontificis capellani, qui auditores nunc: deinceps paulatim ab hoc onere se subtrahentes summ. pontif. audientiam delegabant, & nũc committunt, posteà & decisionem. Rotæ auditores dicti, quòd ij in orbem 15
sedentes, controuersias accuratè rotant & examinant, vt pro oraculis habeantur illorum iudicia [k]: etsi in præsentia pappæ ij auditores, vel alij in eius præsentia non habeant ius statuendi, nec plenam ordinariam potestatem [l]. Pœnitentiarius summus est ipse quidem pappa, qui vt D. Petrus absoluen- 16
di & ligandi pœnitentes [m], potestatem accepit: verùm solet is munus id hodiè vni cardinalium delegare, quem summum pœnitẽtiarium vocamus, vel maiorem pœnitentiarium, qui post vicecancellarium & camerarium honore dignior est. Et hic quoque habet alios vicarios, quos pœnitentiarios vocant in ecclesiis D. Petri in Vaticano, D. Ioannis in Laterano, Diuæ Mariæ maioris. Hoc pœnitentiariæ officium pro commodiore expeditione cõfitentium, habet 24. patronos supplicum, quos eiusdem sacræ pœnitentiariæ procuratores vocant, qui causas dictant, & orant apud summum pœnitentiariũ, & postulata concedi, & diplomata expediri curant. De quibus, & quæ soleant

a ex Gomesio, in procœ. reg. cancell. q. 1.
b Damasus, & Platina, in Clemente.
c glo. in c. ad audientiam, de præscript.
d Damas. in vita Iulij.
e Ioan. de Platea, in l. 2. de primicer. li. 12. C.
f Polyd. Virgil. libr. 4. de Inuentor. rer. c. 11.
g Specul. titul. de lega. §. iam nunc dicendum, vers. item non obstat.
h Speculator, tit. de auditore.
i Gomes. in procœ. reg. cancell. q. 1.
k Vide Octauia. Vestrium, libr. 2. Introd. in Roma. aulæ actio. cap. 17. & Gomes. in procœ. reg. cancell. q. 2.
l glo. antiqua in reg. cancel. 27. per glo. in clem. auditor, de rescrip.
m Matth. 16.

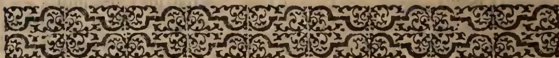
ſoleant ab illis concedi, vide Octouianum Veſtrium lib. 1. Introductio. c. 2. & Gomeſium, in prolo. regula. cancellariæ q. 1. & proprio tractatu, de poteſtate & ſtylo officij ſacræ pœnitentiariæ, Cardinal. & alios in clem. ne Romani, de
17 electio. vbi de hoc munere, & eius origine. Hoc officium etiam non extinguitur morte ſumm. pontif. Summus item pontifex pro commodiori ſupplicum expeditione, duo conſtituit auditoria: in quorum vno, ea quę gratiā, in altero, quæ iuſtitiam concernunt, poſtulātur. Inde ſignaturæ gratiæ, hinc ſignaturæ iuſtitiæ prodeunt. Habet ſignatorem quodlibet auditorium, ei negotio præpoſitum, dum ſummus pont. non poteſt per ſe ſignare, aliis occupa-
18 tus. In vtroque ſunt omnes quotquot ſunt iuriſperiti cardinales, vel alij prę-lati iuriſperiti, qui referendarij dicti ſunt gratiæ, vel iuſtitiæ: quorum & cuiuſque munus eſt, ſupplicum poſtulāta videre. Et ſi ſint de his quæ ſolent poſtulantibus concedi, in capite ſupplicationis nomen ſuum apponere, quo ſolent ſumm. pontif. vel cardinali ſignatori, rem eſſe concedendam ſignificare. Si autem dubia poſtulata ſint, cum aliis conferre. Vide hac de re dict. Octauia. d. lib. 1. c. 3. & Gomeſ. in tract. de vtraque ſignatura, poſt reg. cancel-
19 lariæ, de non iudicando iuxta formam ſupplicationis. Eſt & clericus ſacri ſenatus, qui in camera apoſtolica, iura & prouentus cardinalibus deſignat, & alia ſi quæ tractantur ipſos cardinales tangentia tuetur & defendit [a]. Sunt aliæ perſonæ, quæ iuriſdictioni eccleſiaſticæ ſubſeruiunt, quorum munus, quia commune eſt cum aliis perſonis fori ſecularis, ad perſonas, quas circa iudicia conſiderabimus Deo fauente, reiiciemus: vt aduocatorum, procuratorum, & ſimilium.

a Octouia. d. libr. 1. Introductio. c. 11.

Libri decimiquinti finis.

DE

DE PERSONIS SACRIS ORDINIBVS INITIATIS, ET DE earum sacerdotiis.

LIBER XVI.

De ordinatis in genere, & de clericis. Caput I.

1 *Christiani laici clerici, & in tertio genere religiosi, ecclesiasticæ personæ, conuersi, canonici, &c.*
2 *Laici qui, & vnde dicti.*
3 *Ecclesiasticarum personarum diuersa appellatio ab ordine, gradu, & ministerio.*
4 *Ordines sacri, gradus sunt ad sacerdotium, & episcopatum.*
Honores per gradus deferendi. eod.
5 *Clerici omnium ordinum personæ dici possunt.*
Clericus, & cleros quid.
6 *Clericorum primus gradus, propriè clericorum dicitur, simpliciter à prima tonsura.*
7 *Tonsura prima quid.*
8 *Tonsura prima seu corona, ianua omnium ordinorum, & beneficiorum.*
Tonsuram probare per literas oportet, alioquin quis est incapax beneficiorum. eod.
9 *Tonsura prima inter ordines num numeretur: Theologorum negantium, & iuris Pontificij interpretum asserentium pugna.*
De pontificatu, num sit ordo, eorundem pugna. eod.
Ordines sacri num. 7. vel 9. eod.
10 *Milites addicti, & tyrones.*
11 *Corona prima quare exigua, & parua.*
12 *Sacerdotium regale munus est.*
13 *Tonsio capillorum symbolum eiurationis rerum secularium.*
14 *Tondebant se, qui se sanctificabant.*
15 *Radere caput quando, & quare sacerdotibus olim prohibitum.*
16 *Rasio capitis & corporis sacerdotibus ethnicorum communis.*
17 *Vestalibus capillus tondebatur.*
Capillum vouebant virgines. eod.
18 *Rasio sacerdotum Christianorum prædicta per Esaiam.*
19 *Detonsionis causæ.*
20 *Detonsio capilli luctus tempore. Item & submissio quare.*
Vxores vbi perpetuò maritos lugent. eod.
21 *Tonsio capillorum pro pœna.*
22 *Tonderi apud Gallos populare erat, non principum, aut nobilium.*
23 *Tonderi, signum olim seruitutis.*
24 *Tondebantur qua ætate Græci iuuenes.*
25 *Coma fluminibus cur sacratæ.*

Comas

Comas, virgines maritum ducentes deabus sacrabant. eod.
26 Adoptio per incisionem capilli.
27 Tonsio capillorum ad mundiciem.
28 Tonsura monachorum quid significat.
29 Tonsio monachalis liberabat à mortis periculo.
30 Babtizatis infantibus comas detondent Moscouitæ.
31 Tonsura prima quomodo ordo esse dicatur.
32 Clerici ne comam, vel barbam nutriant.
33 Clerici primæ tonsuræ sine gradu, aliorum ordinum maiorum respectu.
Clericatus priuilegium quibus amittatur. & 34.
34 Clericatus priuilegia quædam.
Clericus coram ecclesiastico iudice conueniendus, & quando coram seculari. eod.
35 Clericum offendens excommunicatus.
36 Cessum facere percusso clerico quid.
37 Episcopatus quomodo ordo, & non ordo dicatur.
38 Clericorum omnium benè viuendi quædam leges.

1 DVo sunt genera Christianorum, quorum alij laici, alij clerici sunt [a]: quibus tertium genus addendum, ecclesiasticarum personarum, eorum qui nec laici, nec clerici dicuntur, sed vel religiosi, vel conuersi, vel canonici, vel moniales, aut iis similes, qui nominibus ecclesiasticis & à clericis separantur [b]. Reiiciunt & interpretes ad hunc tertium ordinem, reges & imperatores inunctos seu consecratos: etenim vngi plerumque solent [c]. Latius sic patet
2 ecclesiasticorum, quàm clericorum appellatio. Laici dicti videntur à λαός, plebs, turba populi. λαὸς, à λᾶας, vel λᾶος, lapis: ferunt enim vel fingunt, ex iactu lapidum Pirrhæ vxoris Deucalionis, durum hoc vulgus procreatum [d]:
3 quia populus inordinatum quippiam est, & bellua multorum capitum. Sortiuntur autem varias appellationes ecclesiasticæ personæ, ratione ordinis vel
4 gradus, quem optinent in ecclesia, vel ob eius ministerium. Fuerunt quippè gradus in ecclesiastica disciplina prudenter distincti, per quos quis se exerceret, antequam ad fastigium & dignitatem sacerdotij perueniret [e], vel ad episcopatus apicem: ne inuerso ordine prius fieret quis dux, quàm miles: prius miles emeritus, quàm tyro, aut antequam stipendia meruerit: ne citius magister, quàm discipulus [f]. Et vtroque iure receptum est honores non promiscuè, vel sine delectu personarum, sed gradatim deferendos [g]. Scripsitque Beatus Gregorius Siagrio [h] episcopo, ordinatè ad ordines ascendendum: quòd casum appetat, qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus, per abrupta quærit ascensum, nec nuperrimè ædificati parietes tignorum pondus patiuntur, priusquam si à nouitatis suæ humore siccentur.
5 Generalis porrò ordinum conclusio, appellatione clericorum intelligitur: nam hoc ordine, omniũ ordinum ecclesiasticorũ personæ, latè sumpta significatione, veniunt [i], prout differunt à populo, qui laici nomine dicitur. Vt tot sint clericorum species, quot sunt ordines [k]. κλῆρος autem dicitur sors, vel pars sortita, vel contingens alicui: vnde & hæreditas κλῆρος, apud Isæum oratorem [l], & Demosthenem [m], aliis κληρονομία. Cæterùm receptum inter Christianos, vt κλῆρος, vel clerus peculiari nomine dicatur cóllegium, vel allectio eorum, qui ministerio sacrorum dant operam: sicuti & lex duodecim tribubus Israëlis, vna Leui vocatur, cui Deus pars & hæreditas [n]. Vnde & κληρικὸς adiectiuum, qui ex clero est, vel ad clerum pertinens apud pontifices [o], & Tertulianum [p]. Et proindè qui hodiè adleguntur in clericorum ordinem, palàm sacrum professionis huius versiculum [q] pronunciát, Domi

a can. duo sunt, 12. quæst. 1.
b c. non dubium, c. de monialibus, de sent. excom. lib. 5. Decretal. titu. 39.
c c. vni. §. vnde in veteri, de sacra vnctio. ap. Grego.
d Vide Ouid. libr. 1. Metamor. Fabu. 8.
e can. si officia, cum trib. seq. 59 distin.
f c. cùm in magistrũ, c. 49. de electio. li. 1. Decretal. titul 6. can. miletum, 61. distin. can. si clericatus, 16. q. 1.
g can. legimus, in fi. 93 distin. l. vt gradatim, de muner. & honor. in P.
h can. fin. 48. distinct.
i vt in c. de monialibus, de sent. excómu. c. nó dubium, eod. titu. c. cùm tibi, de benignitate, de verb. signific. in canonib. apostol. c. 22. 23. 30 in Laodicensi synodo, ca. 24.
k can. cleros, 21. dist.
l in orationib. Isæi inscriptis, ὑπὲρ τοῦ κλεωνύμου κλήρου & ὑπὲρ τοῦ πύῤῥου κλήρου.
m Demost. orat. περὶ ἁγνίου κλήρου.
n Numer. c. 18. vers. 20. & Deuter. 18. vers. 2.
o can. cleros, 21. dist. c. cùm secundum de præben. ap. Grego.
p Tertul. lib. de Monogam.
q ex Psal. 15.

ideò nec tanta coronæ, vel tõsuræ, vel rasionis, verticalis siue capitis dilatatio.
Attonsa tamẽ vtrisq; in vertice coma. Nã mos hic omnibus ferè temporibus
& in omni religione obtinuit, vt capillos succiderent qui Deo se dicarent ex
voto: siue in perpetuum, siue ad tempus se sanctificarent, aut si cõmunibus se
separarent, fecit hoc Priscilla, Aquila [a], D. Paulus ipse, & alij discipulorum. [a] Actuum, 18. 1. Corinth. 11.
Sicuti & scribit Herodotus [b], Argiuos à Lacedæmonijs victos cõdidisse legẽ, [b] Herod. lib. 1.
se deuouentes, ne prius comã alerent, néue illorũ mulieres aurũ ferrẽt, quàm
Thyreas recuperassẽt. Et olim Nazareni postquã sanctificati erãt & votũ im-
pleuerãt, peracto sacrificio radebãt ante ostiũ tabernaculi fœderis cæsariem
cõsecrationis suæ, iniiciebantúrq; capilli in ignẽ, qui erat suppositus sacrificio
15 pacificorũ [c]. Prohibuit tamẽ Deus sacerdotibus in Leuitico [d], ne raderẽt ca- [c] Numero. cap. 6. [d] Leuit. c. 21.
put, vel barbã: ne viderẽtur imitati paganorũ & idololatrorũ sacerdotũ ritum
qui, vt ait Baruk [e], sedebant habentes tunicas scissas, capita & barbã rasam, & [e] Baruk, 6. c.
earatione Nazarenus non radebatur tẽpore cõsecrationis suæ: quia eo tẽpore
erat deputatus cultui diuino [f]. Prohibetur & omnibus Israëlitis in Leuitico [g] [f] Numero. c. 6. [g] Leuit. c. 19.
rursus, non attondere comã in rotundum, sicut ethnici faciebant. In Leui-
tico tamen est c. 19. vers. 23. in Hebræo, לא תקפו פאת ראשכם i. *non su.cindes*
angulos capitis, scilicet pilorũ: non enim ibi rasio capitis superior intactis illis
angulis inferioris comæ, sed inferioris partis prohibita erat: vel ex integro
prohibita rasio. Nostri autẽ sacerdotes nõ inferiores partes, nec omnino ca-
put radũt: vnde rasio eorũ non est vetita: in qua inferiores partes pilorũ sunt,
& *peot*, id est, limbi & anguli. Dixerũt & Rabini Iudæorum sum. pontif. legis
antiquæ (quod tamen per Ezechielem iubet Deus omnibus sacerdotibus [h]) [h] Ezechiel. c. 44. e.
non debere nutrire comam, sed singulis octenis diebus tondere oportere.
Idq́ue notat Paulus Israëlita in præcepta Iudæorum [i]. Et quamuis in Leui- [i] Paul. Israël. in præcept. negatiua Iudæo. præc. 301.
tico videatur depilatio prohibita, non tamen vetita tonsio, vel rasio, rema-
nentibus radicibus pilorum. Sic enim verba Hebræa sonant Leuitici c. 21.
vers. 6. de sacerdotibus, לא יקרחה קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו, id est, *non depi*
16 *labunt caluitiem, & angulum barbæ non detondebunt*. Voluit autem quantum fieri
potuit Deus populũ suum, qui duræ erat ceruicis, & pronus ad idololatriam,
etiam à ceremoniis similibus auocare, quæ idolorum possent referre cultum.
Radebant autem caput idololatræ sacerdotes, qui Isidis sacris fuerant de-
uoti: cuius sacerdotium & aucupatus Cõmodus Cæsar, caput rasit, vt scri-
bit Spartianus [k]. Meminit & Herodotus [l] in Euterpe, sacerdotes quoquo [k] Spart. in Pescennino nigro.
17 die totum corpus eradere, ne quid eis inter suorum Deorum cultum aut [l] lib. 2.
pediculi, aut alterius sordis creetur. Plinius quoque tradit [m], Vestalibus [m] lib. 16. Hist. natur. cap. 44.
capillum adẽptum, & ad Loton quandam arborem in Lucinæ area delatum.
Sic Apollonius Rhodius [n], dum de Medeæ fuga agit ex Colcho, refert quòd [n] Appol. lib. 4. Argonaut. vers. Græco 25.
ea osculata suum thorum, & bifores vtrinque postes, & parietes contrecta-
uit, ac manibus prolixum euellẽs crinem thalamo monumẽta matri reliquit
18 virginitatis, flebiliq; lamentabatur voce. Verùm & prædictũ fuit per prophe-
tiam Iesaiæ, futurum in diebus Messiæ, vt rasio fieret. Sic enim [o] is ait, loquẽs [o] Iesaias, cap. 7.
de diebus natiuitatis Emanuëlis & Messiæ, *In illa die radet dominus nouacula*
conducta, vel acuta ÿs, qui sunt trans flumen Assyriorum caput, & pilos pedum, & bar-
bam totam. Detulit autem barbam & capillos dominus noster Iesus-Christus,
quia nihil radendum fuit, vel amputandum penitus sancto: nobis autem, qui
vocati ex gentilitate sumus, cùm penitus infecti fuissemus omnia superflua
amputanda fuerunt, Deo seruituri, vt ait Franciscus Venetus [p]. Paganorum [p] Franc. Venet. libr. Proble. sacræ scripturæ, tomo 6. sectio. 9. proble. 157.
itaq; & ista, sed & in ecclesia Dei recepta alia ratione, retenta causa tonsionis,
quæ olim potuit esse, vel ob indicandam mœstitiam & luctum, vel ob subie-
ctionem profitendam, vel ad munditiem, ob renunciationẽ temporalium &
superfluorũ, & in cõtemptum lautitiæ. Ob mœstitiã autem, capillũ qui tem-
pore lætitiæ promissus & longus erat, decidi docet nos Iobi historia [q]: quæ [q] Iob, c. 1.
narrat Iobum audita filiorum clade, totondisse capillum. Et ab Hieremia

an verò occiderentur, vt ait Gregorius Turonensis[a]. Fuerunt de tonsi qui-
busdam capilli in symbolum seruitutis apud Longobardos, vt scribit Aemi-
lius[b], Pilum barbámq; ponere sanctioris cuiusdam deditionis & signum, re-
giæque maiestatis insigne est. Extant leges Salicæ[c], quibus sic statuitur, *Qui
puerum crinitum sine consilio, aut voluntate parentũ totonderit, malberg, schuisara chro-
gmo, 2500. denarÿs, qui faciunt solidos 62. & dimidium, culpabilis iudicetur.* Et alia,
*Si verò puellam sine patris aut matris authoritate totonderit, theoctidia 1800. denarÿs,
qui faciunt solidos 45. culpabilis iudicetur.* Satuit Clodio rex Francorum, anno
quo post mortem patris regnum adeptus est, vt Franci omnes comã & barbã
nutrirent, vt internoscerentur à Gallis, quos subactos tonderi iubebat, in sig-
num seruitutis, vt author Trithemmius[d]. Seruis enim olim comam nutrire
erat prohibitum, vt annuit Aristophanes[e], δοῦλος ὤν, inquit, κόμην ἔχεις; i. *seruus
cùm sis, comam nutris.* Et Sidonius Apollinaris[f], dum conqueritur de Soronati
tyrannide in Aruernia Hecdicio in epistolis. *Si nullæ sint*, inquit *(quantum ru-
mor est) Anthemÿ principis opes, statuit te authore nobilitas Francorum seu patriam di-
mittere, seu capillos*, i. libertatem. Atque etiam in contumeliã rasam fuisse bar-
bam, vel mediam partem legimus à Dauidis legatis, per Amonitas & Anonẽ
regem illorum[g]. Sic Aribertus 26. rex Langbardorum Rhotaritum ducem
Bergonum, & Fœodonem regem cùm cœpisset, eorũ caput & barbam radens,
24 Taurinis in exilium retrusit, vt ait Paulus Diaconus[h]. Meminit at Scholia-
stes Homeri[i], quòd ἔθος ἦν τοῖς Ἀρχαίοις μετὰ τὸ παρακμάσαι τῆς νεότητος, τὰς κόμας
ἀποκείρειν τοῖς ποταμοῖς. Et Eustathius, ἔθος ἦν τρέφειν κόμην τοὺς νέους μέχρι καὶ ἀκμῆς, εἶτα
κείρειν αὐτὴν τοῖς ἐγχωρίοις ποταμοῖς, i. *mos fuit antiquis comam iuuenes nutrire vsque
25 ad integram ætatem, posteà tondere fluminibus ipsam.* Qua de re plura Tarrhæus[k],
qui & scribit hoc fieri in testimonium, quòd faterentur ex aquis omnia or-
ta, & sua illis reddi. Scribit & Iulius Pollux[l] virgines cùm matrimonium
26 inissent, comæ primitias deabus suis tulisse. Ea ratione mos forsan obser-
uatus apud Langbardos, in adoptione filiorum incidendi capillum per pa-
trem qui adoptaret. Quemadmodum Paulus Diaconus[m] meminit Caro-
lum Francorum regem misisse filium suum ad Liuthprandrum Langbardo-
rum regem, vt iuxta morem capillum eius susciperet, qui eius cæsariem in-
cidens pater eius effectus est: multisque regiis numeribus donatum genitori
remisit. Scribit & Xiphilinus[n] ex Dione, capillos rasos primum è barba
27 Neronem, Ioui Capitolino in spheram æream coniectos consecrasse. Alia
fuit causa rasionis, munditics, quam maximè colebant, qui purificati dici
volebant. Radebant ea ratione, vt monuimus, sacerdotes Aegyptij[o] to-
tum corpus. Quare mysticè hanc tonsionem, Sanctus Paulinus[p] à Victore
iussu Seueri fratris tonsus, interpretatur peccatorum ablutionem, quasi
nouacula radente fieret peremptio peccatorum: remedij & decoris noua-
culam, Christum interpretatus, qui cor nostrum circuncidit, vitia radit,
28 animæ caput lenigat &c. quæ adiicit. Ex eodem fonte natus mos deton-
dendi capillos iis, qui profitentur monasticam vitam: quo significant se
omnia huius seculi, vt superflua à mente abiecisse, & eiurasse, vt imple-
rent quod dicebant apostoli domino. *Ecce nos reliquimus omnia.* Et alia præ-
cepta Euangelica, quæ iubent nos omnino à seculi rebus animũ subtrahere,
omniaque Deo postponere. Quod vtinam monachi, & reliqui Christiani
tam accuratè facto implerent, quantum symbolo contenti viuunt. Mulie-
res tondentur quoque, quæ diuortium ex consensu faciunt thori, dummo-
do anteà in monasterio prius perseuerauerint in ea voluntate per tres men-
ses, ex decisione & nouella Emanuelis Comneni, Cæsaris orientis[q]. Extat
& alia constitutio vel confirmatio Isaaci Angeli imperatoris item orien-
tis[r], vt vxor eius, qui ad episcopalem dignitatem promotus est, tondea-
tur inter monachas in monasterio longè à marito: alioquin ea renuente ton-
deri, pontificali solio & dignitate maritus priuetur. De tonsura monasti-

a Grego. Turo. lib. 3. histor. Franco. capit. 27.
b Aemilius, in Carolo Magno, in Clodoueo, & Clotar. 2.
c in lib. leg. Salicarum 28. titu. de homicidijs paruulorum §. 2. & 3.
d Trith. lib. 1. Breuia. histor. Franci. in rege 44.
e Aristoph. In Anib.
f Sidoni. lib. 2. episto. 1.
g 2. Reg. c. 19.
h Paul. Diaco. libr. 6. de gest. Langb. c. 6.
i Scholiastes, in Homeri Iliad. ψ.
k Tarrh. in 4. Odam Pythior. Pinda. antist. 4.
l Iul. Pollux, libr. 3. cap. 3.
m Paul. Diaco. libr. 6. histo. Langb. c. 15.
n Xiphil. In Nerone.
o Herod. in 2.
p S. Pauli. epist. 4.
q hæc constit. in iure orient. 1. libr. & in constitut. 11. περὶ ἀπειλήσεως γυναικῶν ἐν μοναστηρίῳ.
r in præd. iur. orient. lib. 1. constit. 5. Isaci Angeli sub subnotat facti, die 20. Septem. indict. 4.

ca vidẽdus D. Ambroſius epiſtola 36. D. Hierony. ad Sabinã, D. Dionyſ. Areo-
pagita De eccleſiaſtica hierarchia c. 6. Auguſti. de opere monacho. c. 31. Fuit
& cauſa aliquibus monachis capita radendi, ſymbolũ quòd eiurarent & con-
temnerent lautitiã & ornatũ, quorum gratia nutriebantur capilli antè, & ita
arbitratur D. Auguſti [a]. Et proindè ij videbantur penè mortui mundo. Ideir-
cò pro præſtanti remedio legimus in poſtremis libris hiſtoriæ Francorũ Gre-
gorij Turonenſis, eis fuiſſe qui metu principũ ſibi mortem inſtare putabant,
capillos tondere, & in monaſteria, vel inter clericos tranſire: tumq; principes
quieſcebant ab ira. Sic Iulianus apoſtata etiam metu Cæſaris [b], cui infeſtus
erat, comã totondit. Sic Conſtantinus Leonis filius, Romanũ qui imperium
ſibi vſurpauerat ducta in vxorẽ matre, eũm cum Stephano & Cõſtantino alio
ex eo filiis, tonſos in proximã inſulam; vbi multitudo erat philoſophantium
monachorum, miſit; vt ait Luithprandus Ticinenſis [c]. Et cùm Theodoſius
excanduiſſet ita contra Antiochum præpoſitũ, læſæ maieſtatis reum, & præ-
poſitus honore priuatus fuiſſet, is in ſacerdotũ collegiũ coöptatus eſt, vt ait
Suidas [d]. Poſt mortẽ Clotarij 3. regis Galliarũ orta de regno cõtẽtione inter
Childericum Auſtraſiæ regẽ, & Theodoricũ fratrem eius natu minorem, ex
factione Ebroini magiſtri equitum, victus Theodoricus regiis inſignibus de-
poſitis, ad cœnobiũ D. Dionyſij ponere comã cogitur: Ebroinus in Burgundiã
ad Luxonienſe cœnobiũ tondendus ablegatur. Vterq; tamen mortuo Chil-
derico in dignitatẽ reſtitutus priſtinã [e]. Fuit alius Childericus 3. eius nomi-
nis rex, quẽ pappa Zacharias ſubrogato Pipino filio Caroli Martelli, in mona
ſteriũ detrudi iuſſit à throno deiectũ [f]. Apud Moſcouitas ſeu Ruthenos etiã 30
ſolẽt ſacerdotes baptizantes, infanti capillos abſcindere, eóſq; ceræ etiam in-
tricare, & in templo loco certo reponere, vt ait Sigiſmundus Liber Baro [g].
Itaq; his omnibus perſenſis, propriè & impropriè dicemus primam tonſuram 31
ordinẽ, diuerſis reſpectibus: propriè, inquã, ordinẽ, prout diſtinguit eo ſigno à
prophanis clericos. Nã alia vita debet eſſe clericorũ, nempe ſanctior [h], magis 32
compoſita, ſine coma, ſine barba ex concilio Carthaginẽſi [i]. Sunt autem ſim- 33
pliciter clerici tamen, reſpectu eccleſiaſticorũ miniſteriorũ, ſacrorũ mq; ordi-
nũ ſine gradu. Quod miror non conſideraſſe iuris pontificij interpretes, cùm
illud expreſsè dicatur in concilio Triburienſi [k]. Indéq; fieri poſſunt clerici
coniugati: quia poſſunt ducere vxorẽ minoribus initiati ordinibus, vſq; ad
ſubdiaconatũ, eo excluſo [l]: niſi aliud votũ prohibeat [m]. Gaudẽntq; priuilegio
clericali, ſi velint tonſurã deferre [n], & togam tallarẽ, ex cõſilio Martini Pap-
pæ [o]. At tonſuram nõ cogentur deferre coniugati, ſi non deferãt tamen, huic
intelliguntur priuilegio clericali tacitè renunciare, itẽ ſi militent [p]. Amittet
etiam priuilegium qui bigamus fier, hoc eſt, vel ſi viduã ducat, vel duas vxo-
res habuerit [q]: tales enim non poſſunt gradus eccleſiaſticos conſcendere [r].
Porrò priuilegia clericorũ eximia ſunt. Primùm, vt in cauſis criminalibus & 34
ciuilibus non niſi coram iudice eccleſiaſtico cõueniri poſſint [s]: fas enim non
eſt, vt diuini muneris miniſtri poteſtatem templorum ſubdantur arbitrio, vt
ait Theodoſius Cæſar [t]. Ratione cuius priuilegij plures prætextu initiati
verticis, admiſſorum impunitatem olim, dum viguit eccleſiaſtica dignitas,
conſecuti ſunt, eò quòd eccleſia mortis temporalis non ſoleat proferre ſen-
tentiam, & vt dicitur, non nouerit ſanguinem, vel vltimũ ſupplicium, prohi-
bente cõcilio Toletano [v]. Excipit tamen Clemens 5 [x]. in cõcilio Viennenſi
ab hoc priuilegio, clericos laniones, vel caupones, nec abſtinentes ab hoc
officio poſt trinam monitionem diœceſani. Sicut & alij caſus ſunt, quibus
præſcriptione vel exceptione clericatus quis non vtitur, quo minus à iu-
dicibus ſecularibus & regiis iudicetur, de quibus ſuo loco, Deo fauente,
dum de iudiciis agemus, tractabimus. Interim autem de iiſdem poterit
ſtudioſus, ſi egeat, conſulere Bartholomeum Chaſſaneum, qui eoſdem in
vnum coniecit [y]. Aliud ſingulare priuilegium clericorum ſimplicium, vt
ſi quis

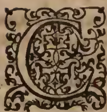
a D. Auguſtin. lib. de ope. monacho. & in retractat.
b Cirylius Alexand. in prol. libr. contra Iulia. epiſto. ad Theodoſium.
c Luithprand. lib. 5. de reb. per Europ. geſt. c. 9. & 10.
d Suidas in ver. *ἀντιχίνος*.
e Paul. Aemil. in 1.
f Idem in 2. Annon. lib. 4. de geſt. Franco. c. 61.
g Sigiſ. Baro, lib. cõmẽt. rer. Moſcouit. in baptiſ. cor.
h c. 2. de vit. honeſt. cleric. can. clerici, can. quicũque, 23. q. vlt.
i c. clericus, 5. & c. clericis, & c. 4. de vit. & honeſt. cler. lib. 3. Decret. titu. 1. can. ſi quis, 23. diſtin.
k c. clericus ſi tonſura, c. 6. de vit. & honeſt. cler.
l can. ſi quis eorum, 32. diſtin. c. clericus, d. titu. de vita c. 1. 2. 5. de cler. coniug. libr. 1. Decret. titu. 3.
m in can. proclinis, & can. eos, 20. q. 4.
n can. ſed quid verò, 31. diſtinct.
o ca. pen. 23. diſt. c. 1. §. fin. de cler. coniug. in 6. vide c. clerici, officia, de vit. & honeſt. cleric.
p c. Ioannes, c. 7. & c. fin. de cleri. coniugat. ap. Greg. Guid. Pap. deciſ. 138. Alexan. conſil. 8. col. pen. & fin. in 2. volum.
q can. quiſquis, 84. diſtin.
r cap. 3. de biga. non ordin. lib. 1. Decretal. titul. 21.
s can. 1. & ſeq. 11. q. 1. c. at ſi clerici, de iudic. ap. Grego. c. 2. & c. ſi diligẽter, de fo. compet. c. ſi iudex laicus, de ſenten. excommu. in 6. §. 1. vt cler. ap. propr. epiſco. in nouel. melius in conſtitutione Frederi. ſtatuimus, quæ corrigit authen. clericus, & l. omnes, tit. de epiſ. & cle.
t l. fin. quæ. 47. de epiſcop. & cler. lib. 16. Cod. Theod. tit. 2.
v c. clericis, c. 5. & c. ſententiam, c. 9. ne cler. vel mona. &c. libr. 3. Decret. titu. 50. c. in archiepiſcopatu, de raptor. can. Illud facit, 24. quæſt. 3.
x Clem. 1. de vit. & hon. cleric. libr. 3. clem. titu. 1.
y Chaſſa. ad conſuetud. Burg. titul. *des iuſtices*, §. 5. ad verbum, *perdra la vie*, verſ. prima regula, cum ſeq.

ſi quis ſanguinolentas iniecerit illis manus, ipſo iure ſit anathemate excommunicatus: vnde non poſſit ab alio, quàm à ſum. pontifice (excepta mortis
36 neceſſitate, in qua proprio epiſcopo facultas illa conceditur) abſolui [a]. Adduntur & iſtis ab interpretibus alia priuilegia, quæ tamen potius alterius gradus, quàm primæ tonſuræ clericis conueniunt. Vt illud, quod olim obſeruabatur, vt ſi quis in clericũ manus violẽtas intuliſſet, ceſſum, id eſt, ceſſatio vel interdictio diuinorũ officiorum ab epiſcopo vel eius officiali, ei loco in quo reus erat, donec vltio & ſatisfactio clerico fieret. De quo meminit areſtum curiæ Tholoſanæ latum anno 1316. die 11. Septembris in cauſa Rectoris eccleſiaſtici de bello Marteſio apud Ioannẽ Gallum [b]. Et de hac ceſſione vel ceſſatione ne fiat leuiter cauet Innocent. 3 [c]. Adiiciebatur & ad execrationẽ criminis illati in clericum ex conſuetudine quarũdã ciuitatum, vt cum hac ceſſatione vel ſuſpenſione diuini officij crux beatæ Mariæ & aliorum ſanctorum imagines in terram deiicerentur, & per vrticas & ſpinas traherentur: qui abſus poſtmodũ prohibitus & punitus eſt per Gregorium nonum in
37 concilio generali Lugdunenſi [d]. Dicendum itaque ſupereſt nobis de ſeptem eccleſiaſticis ordinibus, omiſſo clericatu ſimplici, & pariter epiſcopatu, de quo ſuperiori libro dictum eſt: nam neque inter ordines eccleſiaſticos, qui ſacerdotio concluduntur, illum contineri volunt Theologi. Etſi epiſcopalem dignitatẽ ordinem dixerint ſum. pontif. [e] quia ſupremam hierarchiã faciãt in eccleſia militanti, alio tamẽ reſpectu: propriè enim ordinati non dicũtur, ſed conſecrati, vt ablates benedicti, & clerici ordinati, vt notat Felinus qui hanc quæſtionẽ diſcutit [f]. Vtitur tamẽ & D. Cyprianus ordinationis nomine dum ſcribit Cornelio [g], *Literis nuper ab vtraque parte ſuſceptis, tuas literas legimus*
38 *& epiſcopatus tui ordinationem ſingulorum auribus inſinuauimus*. Clericis omnibus leges impoſitæ cõmunes rectè viuendi ſunt, à quibus ex neceſſitate peregrinationis diſpenſantur aliquomodo, & pleraque illis permittuntur tunc, quæ alioquin prohibentur: poſſunt enim tunc tabernas ingredi ſeu cauponas [h], habitũ mutare [i], ab excõmunicatis cibos capere [k], comã relaxare [l], ſacramenta etiã tempore interdicto capere [m]. Vetatur illis intereſſe conuiuiis nuptiarũ, ioculationibus, cantilenis, choreis [n]. Iubet etiã Iſidorus in vita clericorũ, vt ſe à mundi voluptatibus abſtineant, conuiuia publica fugiãt, priuata ſobria & pudica habeant, ab vſuris, ambitione honorũ, odio, obtrectatione, inuidia caueant, & alia id genus fugiant, quæ referuntur in ca. his igitur, 23. diſt. Valentinianus etiam quaſdam ſanciuit regulas in legibus Nouellarum titulo 12. de epiſcopali iudicio, quarũ illæ: *Nullus originarius*, inquit, *inquilinus, ſeruus, vel colonus, ad clericale munus accedat, nec monachis vel monaſterijs aggregetur, non corporatus, non curialis, non auratus. Clerici nihil prorſus negotiationis exerceant, ſi velint negotiari, ſciant ſe iudicibus ſubditos, clericorum priuilegio non muniri* [o]. Et Maiorianus A. lib. legum Nouellarum, tit. 2. de epiſcopali iudicio, aliam addit: vt nullus inuitus clericus fiat vel conſecretur, alioquin pœnam imponit archidiacono hoc facienti, & ſuæ libertati reddit ordinatũ. Sint temperantes in veſtium, victúſque vſu [p]. Et quæ in epiſcopo exigit diuus Paulus [q], quoad fieri poterit imitentur: conuiuia & comeſſationes fugiant [r].

a can. ſi quis ſuadente diabolo, 17. quæſt. 4.
b Ioan. Gallus, in quæſtio. in areſta parlam. in 5.' par. ſtyli parlam. quæſt. 391. & vlt. in diſpoſitis per Carolum Molinæum.
c in c. irrefragabili, cap. 13. §. cæterum, de offi. ordin. libr. 1. Decret. titu. 31.
d in c. ſi canonici. c. 2. de offic. ordin. in 6. lib. 1. titu. 16.
e c. fin. de preſbyt. non baptizantib. miniſt. can. ordinationis, 75. diſtinct.
f Felin. in cap. ſicut pro certo, per illũ textum, numero 1. de Symon. & per c. vnicũ in fine de ſacra vnctio.
g D. Cypria. libr. 2. epiſto. epiſt. 10.
h can. clerici, 44. diſtinct.
i can. epiſcopi, 21. quæſt. 4.
k can. quoniam, 11. quæſt. 1.
l can. ſi quis ex clericis, de vit. & hon. cleric.
m cap. quod in te, de pœnit. & remiſſ.
n ca. preſbyteri, 34. diſtin. ca. non oportet, in 2. de pœnitent. diſtin. 5.
o vide Pap. libr. 1. Rhapſo. areſt titul. 5. areſto 9. & 10.
p can. parſimoniam, & can. fin. 42. diſt. de veſti. ſplen. prohib. in can. omnis & ſeq. 21. q. 4.
q 1. ad Timoth. 3.
r tota 44. diſt. apud Gratia.

De ordinibus hierarchiæ eccleſiaſticæ in genere. Caput 2.

1 *Clericorum appellatio, & diuiſio.*
2 *Ordinis diffinitio.*
3 *In ordinibus quæ conſideranda.*
4 *Ordines eccleſiaſtici quot.*
5 *Ordinum diuiſio in minores & non ſacros, & maiores ſeu ſacros.*

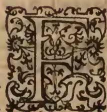

Olligimvs ex superioribus in summa, clericorum appel- 1
lationem generalem esse, pertinentem ad eos qui capillo tan-
tùm initiati sunt, quiue & cõiugati clerici [a], & non coniugati
dici possũt: & ad eos, qui aliis ordinibus sacris adscripti sunt [b].
Et prinde clericorum alij regulares, qui & viri religiosi dicti [c]:
alij non regulares, qui & seculares dicuntur [d]. Ordinis sacra- 2
mentum [e] à Theologis diffinitur [f], vt sit signum seu signaculum quoddam
per quod spiritalis potestas traditur ordinato. In hac ordinatione, gradus pri- 3
mùm ordinis inspiciendus: dehinc ipsa ordinatio, in qua personæ ordinato-
rum & ordinantium: postremò, & modus ordinandi perpenduntur. Erunt 4
autem ex cõmuni omnium cõsensu septem species vel gradus ordinis eccle-
siastici: nam & qui plures numerãt, & istos adiiciunt. Nempe ostiariorũ, le-
ctorum, exorcistarum, acolytorum, subdiaconorum, diaconorum, & presby-
terorum. Qui omnes quidem ordines, verè sacri sunt: ad maiorem tamẽ ali- 5
quorum sanctitatem, quatuor primi, & minores, & non sacri dicti, & facilius
concessi diebus dominicis ab episcopo proprio. Alij verò tres posteriores,
sacri & maiores dicuntur: qui non nisi sabbato de passione, & Pentecostes,
& quatuor anni solemnibus temporibus conferuntur [g]. Hos omnes ordines
nominat, & alios D. Ignatius epistola ad Antiochenses, ibi, *Saluto sanctum presbyterum vestrum, saluto sanctos diaconos, saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas, atque confessores*. Vt non dubium sit ex tempore apostolorum, in quo vixit D. Ignatius, omnes hos ordines fuisse. Et de his etiam Epiphanius contra hæres. lib. 3. tomo 2. circa finem.

a Rubrica, de cleri. coniuga. lib. 3. Decret. titu. 3.
b c. literas, c. 14. de fil. presbyt. c. cùm tibi, 8. de verb. sign.
c in c. licet, 12. de offic. & pot. iud. ordi. & alibi, de horum specieb. & reg. diximus lib. super, cap. 14. 15. 16. 17. Tractatur & in rub. de regular. & in auth. ingressi de sacr. eccle. C.
d c. inter quatuor, c. de relig. dom.
e c. fin. de presby. nõ baptizato. & in cõcil. Trident. sess. 7.
f in 4. Sent. dist. 24.
g cap. 1. & 3. de tempo. ordinatio.

De ostiaratu, & ostiarijs. Cap. 3.

1 *Ostiarij habent ordinem ecclesiasticum nunc, & apud Hebræos.*
2 *Ostiarij officium quod.*
3 *Symbolum ordinis ostiarij claues.*
Ecclesiam ingredi prohibebantur excommunicati, infideles, profani, pœnitentes publicè, hæretici, eod. Mulieres ad altare non accedant, eod.
4 *Ostiarij fuerunt in templis ethnicorum, & quale eorum munus.*
5 *A sacris profani etiam apud ethnicos arcebantur.*
6 *A sacris arcebantur quibusdam mulieres innuptæ, serui, latrones, lentiginosi, reuiuiscentes, & alij.*

Fvervnt in ministerio ecclesiastico, ostiarij, vel ianitores, 1
Hebræis, שוערים qui in vestibulis & portis tabernaculi poti-
ssimum ad id electi choritæ, descripti deinceps in ciuitatibus
propriis per Dauid & Samuëlem, vt seruirent per vices [h]. Et
hos ex sacro ordine esse oportere docet sententia Dauidis,
dum scribitur in libris Prætermissorum [i], *Iuxta præcepta quoque Dauidis nouissima, supputabitur numerus filiorum Leui à viginti annis & supra, & erunt sub manu filiorum Aron in cultum domus domini in vestibulis, in exedris, & in
loco purificationis, & in sanctuario, sicuti & in arca* [k]. Ostiarij officium est [l], claues 2
interiores & exteriores custodire, ianuas claudere & aperire, fideles admit-
tere, infideles & excommunicatos ingredi prohibere. Symbolum eius ordi-
nis concessi, claues ecclesiæ traditæ ab episcopo [m]. Sic Musæus apud Iustinũ
Martyrẽ, θύρας δ' ἐπίθεσθε βεβήλοις, i. *ianuas autem opponite, vel obijcite, profanis*. Sunt 3
& publicã agentes pœnitentiã ex disciplina ecclesiastica per totã quadrage-
simã ab ecclesia pellendi per ministros hos [n]. Prohibet & cõciliũ Laodicenũ,

h 1. Paralipo. cap. 9. & 26. & 2. Paralip. cap. 34.
i 1. Paralip. c. 23. d.
k 1. Paral. cap. 15.
l can. perlectis, 25. distinct. can. 1. in fine, 21. distinct.
m ca. ostiarius, 23. distinct.
n can. in cap. 50. dist.

ca. 44. non oportere mulieres ingredi ad altare. Et in ca. 6. non concedendum hæreticis ingressum domus Dei, in hæresi permanentibus. Et ca. 43. nõ oportere ostiarios vel breui tempore ab ostiis abesse, & orationi vacare. Et
4 apud ethnicos illud ipsum ministerium obseruatum ianitorum, cùm profanis non liceret sacris quibusdam interesse. Ideò & apud Græcos ad sacrifi-
5 cium sacerdos accessurus, anteà quærebat, *τίς τῇδε, quis hic?* Respondebant autem qui sacris intereant, *πολλοὶ κ' ἀγαθοί*, id est, *multi & boni* [a]. Et dum vaticinari volebant vates illi idolorum, & sentiebant *ἐπιδημεῖν θειασμόν*, id est, *aduenire afflatum diuinationum*, clamabat minister quod scribit Calimachus [b] Cirenæus, *ἑκάς, ἑκάς ὅστις ἀλιτρός, exeat, exeat qui est impius.* Quod Virgilius vsurpauit [c];

Procul ô procul este profani,

Conclamant vates.

6 Atque Plutarchus scribit [d] *ἐστὶ δούλῳ φεύξιμος βωμός, ἐστὶ καὶ λῃσταῖς ἄβεβηλα πολλὰ τῶν ἱερῶν*, id est, *fit ara detestabilis per seruum, nec sunt communicanda ea quæ sacrorum sunt latronibus.* Et à quibusdam sacris mulieres innuptas, aut seruitio pressos, vel ære coëmptos abesse oportebat: ideò in sacrorum apparatu lictor clamare solebat; *hostis victus, mulier virgo exesto.* Et in Chæronea, sacerdos forum tenens pro foribus ædium sacrarum Matutæ, id est, Leucotheæ clamitabat, *seruum non ingredi, non atholum, non atholam.* Apud Magos ab aris submouebantur lentiginosi, qui elati reuixerant, quibus viuentibus exequiæ factæ fuissent, velut profani. Apud Germanos qui scutum amisissent in acie, sacris interesse non licebat. Apud Aegyptios subulcis omnibus templa interdicta. Hebræis fœtis ante 40. diem impetigine deformibus. Apud Scythas, qui hostem nullum interfecissent in acie, libare non licebat.

a Grego. Gyrald. 17. Syntagm. histor. Deo.

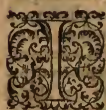
b Calima. hymno 2. qui est in Apollinem.

c Virg. 6. Aeneid.

d Plutar. De supersti.

De lectoriatu, & lectore. Cap. 4.

1 *Lector dictus pappa.*
2 *Lectoriatus 2. gradus ordinum. Lector, cantor, psaltes idem. eod.*
3 *Lectiones ex sacra scriptura Hebræis.*
4 *Lector in orationibus magnæ authoritatis ethnicorum.*
Iube domine benedicere, quid signat in ecclesia eod.
5 *Lectoriatus in ecclesia primitiua.*
6 *Lectoriatus ordo dari potest viris, & mulieribus.*
7 *Lectoris officium.*
8 *Psalmista in quo differat à lectore, & conueniat.*
9 *Lector à quo ordinatur, & qua formula.*
Psalmistatus à quo conferatur. eod.
10 *Lectio Euangelij lectoribus simplicibus permissa non est.*

1 SAACVS Comnenus Orientis imperator, pappam vocari tunc etiam lectorem insinuat in Constitutionibus suis, dum sanxit [e], *μηδὲν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ λαμβάνειν πλέον τὸν χειροτονοῦντα τοῦτον ἐπίσκοπον, ἀλλ' ἢ μόνα τὰ ἑπτὰ χρυσᾶ νομίσματα &c. ἓν μὲν, ὅτε*
2 *ποιεῖ τοῦτον λιτὸν πάππαν, ἤτοι ἀναγνώστην: τρία δὲ ὅτε χειροτονεῖ αὐτὸν διάκονον, καὶ ἕτερα τρία, ὅτε πληροῖ αὐτὸν ἱερέα, ἤτοι πρεσβύτερον, nihil in ordinatione episcopus qui ordinat amplius accipiat, quàm septem aureos num-*

e in Constitutio. imperial. iur. orient. constitut. Isaaci, περὶ τῆς ...

mos: vinum videlicet quando facit simplicem pappam, siue lectorem: tres quando ordinat diaconum: alteros tres quando sacerdotem, seu presbyterum perficit. Secundus 2
gradus hic ordo lectorum est, qui cantores vel משררים dicebantur ante aduentum Christi in templo Dei, vel psaltes, canentes domino in organis, &
a 1. Paralip. c. 23. hymnis, & psalmis [a]. Erat & receptus mos in synagogis Hebræorum, singu-
lis sabbathis per annum quædam legere ex lege Mosaica, & aliam lectionem 3
ex prophetis: sicuti in ecclesia Dei ex Euangelio, & antiquo Testamento,
vel ex aliis sacris libris singulis diebus fit, potissimum in sacræ liturgiæ consecratione. Lectionem quidem ex lege vocantes פרשה *parsa*: ex prophetis autem הפטרה *haphtarah*, alteram alteri copulantes, vt scribit Sebastianus Munsterus in appendice Bibliorum sacrorum Hebraicorum, vbi illas distinguit
b Actuum, c. 13. e. lectiones. Meminit & eius moris D. Paulus apud D. Lucam [b], in oratione habita ad proconsulem Paphi, Sergium, loquens de Domino nostro Iesu-Christo, & verbo Dei. *Qui habitabant*, inquit, *Hierusalem, & principes eius hunc ignorantes, & voces prophetarum, quæ per omne sabbathum leguntur, iudicantes impleuerunt.*
c Actuum, c. 15. d. Et alibi D. Petrus [c], *Moyses à temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbathum legitur.* Concessumque inuenimus hoc munus Domino nostro Iesu-Christo à synagoga. Sic
d Lucæ, c. 4. enim scribit D. Lucas [d], *Et venit Nazareth vbi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem suam die sabbathi in synagogam, & surrexit legere: & traditus est illi liber Esaiæ prophetæ &c. & cùm plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et posteà cœpit prædicare de eo quod legerat.* Vt coniicere liceat, lectorem præire concionem ad populum sacram, eamque esse eius quod lectum fuisset explicationem ad populum. Erant & lectores in religionibus ethnicorum: quia 4
quæ magnæ dicebantur authoritatis precationes, hobis id significant, quibus faciendis scripto præibat aliquis, & alius adhibebatur custos, ne erraretur in verbis: alius etiam præponebatur, qui linguis faueri à circunstanti-
e Plinius, lib. 28. c. 2. bus iubebat, vt author est Plinius [e]. Sicut apud nos obseruatur, cùm aliquis lectiones in æde sacra dicturus alta voce profert, *iube domine benedicere.* Sic
f Liu. lib. 8. Deca. 1. apud Liuium [f], *Agedum pontifex publicus populi, præi verba, quibus me pro legionibus deuoueam*, id est, prælege verba concepta voti, quæ ego pariter totidem
g D. Cypria. li. 3. Epistolo. epist. 23. numeris referam. Diuus Cyprianus [g] scribit ad Clerum, se lectorem Satur- 5
num fecisse, & die Paschæ semel atque iterum lectionem dedisse, examinatione perhabita an illi hoc congrueret. Meminit D. Ignatius ad Antiochenses epistola, huius ordinis, *saluto*, inquit, *presbyterum vestrum, saluto sanctos diaconos, subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, & exorcistas, atque confessores.* Vt omnes eos fuisse ordines tempore apostolorum, quibus conuixit Diuus Ignatius, non dubitemus. Et fuisse ex primis ordinibus lectionem,
h Idem, li. 2. Epistolo. epist. 5. apertè testatur D. Cyprianus [h], dum de Aurelio, qui bis confessus erat Dominum nostrum Iesum-Christum, loquitur. *Merebatur*, inquit ille, *talis clericæ ordinationis vlteriores gradus, sed interim placuit, ab officio lectionis incipiat: quia & nihil magis congruit voci, quæ dominum gloriosa prædicatione confessa est, quàm celebrandis diuinis lectionibus personare, post verba sublimia quæ Christi martyrium prolocuta sunt: Euangelium Christi legere, vnde martyres fiunt, ad pulpitum post cata-*
i Opt. Mileu. libr. 1. histor. *stam venire.* Norat etiam Optatus Mileuitamus [i] pro inaudito, Maiorinum lectorem tempore quo Cecilianus erat diaconus, per factiones Lucillæ fuisse ordinatum episcopum: scilicet omissis aliis gradibus. Meminit & Epipha- 6
k Epipha. lib. 3. contra hæres. tomo 2. circa finem. nius [k], in antiquo ecclesiastico instituto fuisse hunc lectorum ordinem, ad quem tradit posse subiri à virginibus & vitam solitariam agentibus, à continentibus, à viduis, & ab iis qui sunt in venerando coniugio. Ad lectoris of- 7
ficium pertinet, lectiones pronuntiare, & ea quæ prophetæ prædixerunt pa-
l c. perlectis, 25. distinct. làm populo dicere [l]. Cum hoc ego contineri psalmistam puto, qui alibi à 8
m d. can. perlectis, & can. alteros, 21. dist. lectore distinguitur [m]: scilicet vt minor, & qui dicat extra pulpitum bene-
n d. can. perlectis. dictionis laudes, responsoria, & quicquid pertinet ad canendi peritiam [n],
idque

9 idque ad iussum vel solius presbyteri [a]. Cùm tamen lector non ordinetur nisi ab episcopo, spectante plebe, cum hac verborum formula, *Accipe codicem in quo lecturus es, & esto relator verbi Dei* [b]. Videtur tamen psalmistatus potestatem accipere cum ordine primæ tonsuræ [c], vt non immeritò vtrumque
10 abbas suis possit conferre monachis [d]. Nicephorus tamen Calisti [e], docet secundum locorum consuetudinem diuersam lectionem, maioribus ordinibus sacrorum bibliorum, Euangeliorũ videlicet, demendata olim, *Vt*, inquit, *in Alexandria sacrum librum legit archidiaconus, in aliis diaconi, in multis verò aliis sacerdotes, in nonnullis etiam quoque diebus celebrioribus episcopi: id quod hodiè etiam Constantinopoli, inquit, fit, & maximè Paschalium feriarum die prima, & primo anni ipsius ingressu.*

a can. psalmista, 23. distin.
b can. lector, ead. distinct.
c glo. in can. cleros, in verbo, psalmista, 21. distinct.
d can. cùm contingat, de æta. & qualit.
e Nicepho. libr. 12. histo. c. 34.

De exorcista. Caput 5.

1 Exorcista quis, & munus.
2 Exorcismi conferebantur verbis conceptis.
3 Exorcistæ officium apud Iudæos, & 7. 8.
4 Dæmones se adiuuari posse fassi sunt.
5 Exorcizandi potestas primùm communis omnibus Christianis.
6 Exorcistarum definitus numerus erat.
7 Exorcistæ quibus adhibebantur.
8 Catechumenorum cura ad exorcistas pertinebat.
9 Orationes efficaces diuinæ super creaturis.
10 Tempestates exorcismis, sedari.
11 Exorcistæ ethnicorum, & 12. 13. 16.
12 Grandinum depulsores Ethnicorum.
13 Dæmon in specie senis, Ephesi pulsus ab Apollonio Tyaneo.
14 Dæmonis mirum in extinguendis flammis, & pulsum aqua lustrali.
15 Incantatio prohibens ignem ardere.
Aquæ lustralis & consecratæ vis mira 14. & 15.
16 Dæmon, seu lamia in forma mulieris iuuenem decepit.
Lamia Dæmon, ab Apollonio qualis esset coacta fateri.
17 Exorcismus baptismo, & oleo sancto adhibitus.

1 EXORCISTA dicitur, qui potestatem accipit adiurandi dæmonia, vel energumenos, id est, à dæmone possessos. Quamobrem cùm hic ordo confertur [f], ab episcopo dicitur tradendo libellum, vbi conscripti sunt exorcismi: *Accipe, & commenda memoriæ, & habeto potestatem imponendi manus super energumenum, siue baptizatum, siue catechumenum.* Nam con-
2 ceptis verbis conferebantur exorcismi, vt ait Minutius Fœlix [g], inter quæ præcipua, vt non fierent orationes per conclusionem, *per dominum nostrum Iesum-Christum*, &c. quæ aliis ecclesiasticis subiicitur precibus: sed, *per eum qui venturus est iudicare seculum per ignem.* Vt inde in memoriam dæmonum sup-
3 plicium proprium reducatur, vt ait Micrologus. Erat hoc officium exorcistarum apud Iudæos, vt licet colligere ex historia apostolorum [h], dum ibi legimus. *Tentauerunt quidam de circumeuntibus Iudæis exorcistis, inuocare super eos qui habebant spiritus malos nomen domini Iesu, dicentes, adiuro vos per Iesum, quem Paulus prædicat &c.* Fidem & facit Iosephus [i], Salomonem modos adinuenisse

f can. exorcista, 23. distinct. can. perlectis, §. ad exorcistam, 25. distinct. & in concil. Anter. c. 10.
g Minut. Fœl. uis.
h Actuum, 19.
i Iosep. lib. 4. Antiq. capit. 4.

niſſe coniurationum,quibus obſtricti dæmones,ne denuò redeant,effugantur. *Et hac cura*, inquit,*apud nos hactenus, multùm praualere dignoſcitur, & vidi Eleazarum de gente noſtra, præſente Veſpaſiano feciſſe*. Quod innuit etiam Dominus noſter Ieſus-Chriſtus apud D. Matthæum [a], dum ait: *ſi ego in Beelzebul eiicio dæmonia, filij veſtri in quo eijciunt?* Adiurare enim per nomen Dei ſe 4
poſſe dæmones confeſſi ſunt., hoc eſt, veluti iureiurando ab eis inuitis præſtito, cedere loco cogi & domari. Interrogatus enim Apollo ſic reſpondit, vt refert Lactantius [b],

a Matth. c. 12.

b Lactan. lib. 1. De fal. relig. c. 7.

δαίμονες οἱ φοιτῶσι περὶ χθόνα καὶ περὶ πόντον.
ἀκάματοι, δάμανται ὑπὸ μάστιγι θεοῖο. id eſt,
Dæmones qui ventitant circa terram, & circa pontum,
Indefeſsi, domantur ſub flagello Dei.

Et remedia eccleſiaſtica dæmones expellere & cogere, ſatis ſacra pagina docet, ob poteſtatem adiurationi nominis Dei conceſſam perſonis eccleſiaſticis. Nam apud D. Marcum [c], *dedit illis poteſtatem curandi infirmos, & dæmonia eiiciendi*. Et inter ſigna credentium in fidem domini noſtri Ieſu-Chriſti, 5
eſt poteſtas dæmonia eiiciendi [d]. Atque quia in naſcenti eccleſia ob fidei feruorem erat omnibus hæc communis ferè facultas, ſicuti poſt baptiſmũ linguis loqui variis; tunc non fuit diſtinctus hic ordo, vt conſtat ex conſtitutionibus apoſtolicis apud D. Clementem [e]. At paulò poſt in eccleſia inſtitutus, & formula præſcripta exorcizandi. Vt & tempore D. Cypriani obtinuiſſe morem & ordinem ex eius ſcriptis apparet liquidò. Is enim [f], & cauſam & effectum ordinis, & nominis rationem adfert, dum notat baptiſmi figuram præceſſiſſe in mari rubro, vbi ſubmerſus cum exercitu eſt Pharao, qui anteà fidem datam Iſraëli ſæpè fefellerat. Vt pariter in baptiſmo opprimatur & exire cogatur ſathanas, qui pro ſuo exitu promiſſo ſæpè promiſſionem fallit. *Quod hodiè etiam*, inquit, *geritur, vt per exorciſtas voce humana & poteſtate diuina flagelletur, & vratur, & torqueatur diabolus &c.* Conſtat & hoc ipſum ex epiſtola Cornelij Romani pontificis apud Euſebium [g], & concilio 4. Carthaginenſi [h]. Erátque definitus etiam in eccleſiis 6
ſingulis certus exorciſtarum numerus, vt conſtat ex epiſtolis Anacleti, & Cornelij Pontificis apud Euſebium [i]. Adhibebantur autem exorciſtæ 7
primùm, ἐνεργουμένοις, χειμαζομένοις, & iactatis vel poſſeſſis à ſpiritu peſſimo, vt aiunt interpretes in concilio Ancyrano [k], vt & ſuprà in principio huius exorciſtatus tractationis diximus. Item ſecundò infidelibus, vel non Chriſtianis, dum ad Chriſtianiſmum, vel dum ad ſacrum lauacrum accedunt: quia & ante Dei poſſeſſionem, illi erant ſathanæ mancipia, ob peccatum primi parentis. Proinde ante baptiſmum iubet D. Dionyſius Areopagita [l], ter exſufflari ſathanam, & eius opera eiurare. Et D. Auguſtinus [m]. Et Cyryllus Hieroſoly. Patriar. [n] exorciſmos ait ſalubres, fugare dæmonem, & reuerentiam adhibendam, cùm fit exorciſmus. Et nunc hodiè ante valuas eccleſiæ adiurantur, & exorcizantur baptizandi: non autem in eccleſia ipſa, ob venerationem loci: neque in priuatis domibus ob metum ſceleſtium ſpirituum, vt ſtatutum in concilio Laodiceno [o]. Curáque eadem erat etiam 8
eorundem exorciſtarum κατηχουμένων, ſcilicet eorum qui erudiebantur in rudimentis fidei ante baptiſmum, quorum capitibus imponebant manus exorciſtæ ſingulis diebus quadrageſimæ, non ſecus quàm energumenis, vt ex concilio 4 Carthaginenſi conſtat. Sunt namque iſtæ orationes efficaces 9
inuocato Dei nomine ſuper creaturis. *Scimus enim*, inquit D. Paulus [p], *omnem creaturam ſanctificari per verbum Dei & orationem*. Atque ideò inimicus dæmõ, qui abuti creaturis Dei deſiderat, poſſeſſionem vacuam cedere, vi hac cogitur. Sic ſæpè dæmone obſeſſus, qui ferreis vinculis à multis detineri

c Mar. 3.

d Mar. cap. 9. & 6. & Luc. cap. 10.

e D. Clem. lib. 8. Cõſtitu. apoſtol. c. 32.

f Cypria. lib. 4. Epiſtol. epiſt. 7.

g lib. 3. hiſtor. c. 51.

h 4. concil. Carthag. cap 4. & 7.

i Euſeb lib. 7. hiſto. cap. 33.

k concil. Ancyra. ca. 18.

l D. Diony. Areopag. lib. de eccleſi. hier. c. 2.

m Auguſt. ſermo. 16. de verb. apoſtol.

n Ciryl. Hieroſolym in Procatecheſi illuminato. plura in Catache. 16.

o concil. Laodic. cap. 59.

p 1. ad Timoth. 4.

non

non poteſt, ab vno ſolis verborum precationibus continetur, per eam quæ
in illo eſt ſpiritus ſancti virtutem. Simpléxque exorcizantis afflatus, effici-
tur ignitus his qui videri non poſſunt, vt ait Ciryllus Hieroſolymitanus [a]. [a] Ciryl. Hieroſol. ca thec. 16. Illuminato.
Magna vis per ſe verborum, quibus & mouentur & turbantur & pacantur
affectus, ſed cum his maior fidei diuinæ poteſtas, & nominis Dei authori-
tas. *In nomine*, inquit, *meo dæmones eiicient, ſerpentes tollent, linguis loquentur nouis,*
10 *&c* [b]. Adhibentur & exorciſmi eccleſiaſtici in ſedandis tempeſtatibus, pro [b] Mar. 16. Lucæ, 10. Actuum, 4. & 19.
depellendis ſerpentibus, locuſtis, & id genus noxis: non quòd credamus
hoc intelligere, ſed quòd ex ſacra pagina nobis conſtet, ſæpè excitari hæc
à dæmonibus in pernitiem generis humani. Sicuti in hiſtoria Iobi [c], & in [c] Iob. c. 1.
operibus magorum ſatis conſtat. Quod & teſtantur Conſtantinus, & Iulia-
nus Cæſares [d]: *Multi*, inquiunt, *magicis artibus elementa turbare, vitam inſontium* [d] l multi, l. 6. de malef. & mathem. lib. 9. C. titu. 18.
labefactare non dubitant. Atque idem Conſtantinus [e]: *Nullis criminationibus* in-
quit, *implicanda ſunt remedia humanis quæſita corporibus, aut agreſtibus locis innocen-* [e] in l. eorum, l. 4. §. 1. eod.
ter adhibita ſuffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ventis, gran-
11 *diníſque lapidatione quaterentur*. Erant apud ethnicos qui dæmonia etiam
pellerent, & morbos incantationibus curare ſe poſſe profiterentur: verùm
hoc vel ex conſortio impio dæmonum, & conſenſu, vel ſimulatè continge-
bat, vel cultu idololatriæ dæmoni, tanquam Deo, exhibito nephandiſſimo.
12 Veluti & Seneca refert [f], Cleouæ fuiſſe publicæ præpoſitos χαλαζοφύλακας, [f] Seneca, li. 4. Quæſt. natur. c. 6.
hoc eſt, ſpeculatores futuræ grandinis, quibus ſignum dantibus adeſſe iam
grandinem, quiſque pro ſe agnum album immolabat, alius pullum: pro-
tinus autem illæ grandines aliò declinabant cùm aliquid guſtaſſent ſangui-
nis. Quòd ſi quis nec agnum nec pullum habebat, digitum ſuum benè acu-
to graphio pungebat, & hoc ſanguine litabat. Nec minus ſe ab huius agel-
lo grando ſe auertebat, quàm ab illo pro quo maioribus hoſtiis exorata erat.
Meminit & Plutarchus de hoc [g]. Omnino certè falſum, vel dæmoniacum [g] Plut. lib. Sympo. 7. problema. 2.
hoc: niſi forſan credamus, ſanguinis horrore abigi grandines turbinéſque.
Veluti Plinius notat [h], muliere quæ patitur menſtrua nudata, eadem con- [h] Plin. lib. 28. c. 7.
13 tingere, & auerti cœli violentiam. Narratur & de Apollonio Tyaneo [i], [i] Philoſt. lib. 4. de vita Apollonij.
eum dæmonem quendam ab Epheſo ciuitate pepuliſſe, poſtquam populo
oſtendiſſet eundem ſub ſpecie & forma ſenis inter ciues obambulare, &
peſtis, quæ in ciuitate graſſabatur, cauſam eſſe, quem lapidibus obrui impe-
14 rauit. Narratur in Tripartita hiſtoria [k], de Appamææ templo Iouis, quod [k] lib. 9. c. 34.
cùm demoliendum eſſet à præfecto orientis iuſſu epiſcopi Marcelli, appa-
ruit teterrimus dæmon, qui flammas ardentes immiſſas prohiberet, & ea in
ignem immiſſa dæmonem fugaſſe, & aqua in olei ſpeciem conuerſa, tem-
15 plum celeriter conflagraſſe. Scribit Epiphanius [l] quoque Ioſephum quendã [l] Epiphan. Cypri epiſcopus, tomo 2. lib. 1. contra Hæreſes
à Iudaiſmo ad fidem conuerſum, cùm mandato Conſtantini in Tyberi tem-
plum Deo ædificare vellet, & calce egens, camínóſque calcis inſtruens, adiu
rationibus vel incãtationibus Iudæorum prohibitus fuiſſet igne calcem co-
quere, aqua, quam ſigno crucis coram populo conſecrauerat, inſperſa in ca-
16 minos, inuocato nomine Ieſu incantationes magicas diſſoluiſſe. Narrat etiã
Philoſtratus [m], vnam ex lamiis, quas vocant Græci μορμολυκίας, phaſma [m] Philo. lib. 4. de vit. Appollon.
quoddam Menippo cuidam Lycio in formam mulieris pulchræ conuictam,
atque nuptias cum eo depactam: verùm die nuptiarum, Apollonium Tya-
neum coëgiſſe eam ſeſe lamiam eſſe fateri, & voluiſſe Menippum volupta-
tibus explere, vt eius poſteà corpus deuoraret. Conſueuiſſe enim pulchris
& iuuenibus hominum corporibus veſci, vbi ad ſummam ſanguinis abun-
dantiam perueniſſent: & poſteà euanuiſſe, & eius apparatum, & coquos, & ſer
17 uos. Fuerunt & exorciſmi adhibiti in baptiſmo, & oleo chriſmatis, quo ex-
ſuflatur dæmon, vt ait Ciryllus Hieroſolymitanus [n]. [n] Ciryllus Hieroſolym. cathec. 1. Myſtagog.

De

De acolytis. Cap. 6.

1 *Acolyti qui, & munus.*
Lumen in ecclesia Dei quare accendatur. eod.
2 *Acolytatus maior ordine lectoris.*
3 *Acolyti nomen quid significet.*
4 *Acolyti constituendi ætas.*
5 *Tonsurandi prima tonsura ætas.*

SVNT Acolyti, qui faculas & lumen deferunt in ecclesia, 1
dum sacra mysteria peragenda sunt, vel quando Euangeliũ
legendum [a]: non quidem ad effugandas tenebras, vel ad
Solem lucentem illustrandum, sed vt hoc symbolo luminis
corporalis, significent lumen illud æternum, cum inquam,
qui venit vt testimonium perhiberet de lumine [b], quique
lux ipse est, & qui illuminat omnẽ hominem venientem in hunc mundum,
cuius veritatem ecclesia catholica didicit. Estque huic aliud officium in-
iunctum, nempe vt diacono ministranti in sacra liturgia sacerdoti, sugge-
rat vrceolos, ex quibus vinum & aqua in sacerdotis calicem infunditur, ad
consecrationem sanguinis domini [c]. Maiórque hic gradus lectoris ordine: 2
quia lectori non licet sacra in sacrario contingere, acolyto licet [d]. Vnde & 3
nomen ἀκώλυτος, id est, non impeditus: is enim cùm in numerum eorum,
qui sacramenta maiora pertractant, non sit receptus, tamen non est impe-
ditus, quin possit cum illis sacris faciundis interesse. Sic enim Græci dicunt
ἀκώλυτον ἔξοδον, vt Lucianus [e], & Herodianus [f], ῥᾳδία δὲ εἴσοδος αὐτῇ καὶ ἀκώ-
λυτος, ingressus liber vt nec accessu prohibeatur. Meminit de acolyto Nice-
phoro D. Cyprianus [g]. Aetatem sufficientem ad hunc consequendum ordi- 4
nem existimauit Sozimus summ. pontifex, 21. annum, quatuordecimum in-
quam à prima tonsura suscepta post infantiam [h], quæ est septem annorum [i]. 5

a can. cleros §. fin. 21. distin. can. perlectis, 25. dist. can. Acolytis, 23. distin.
b D. Ioan. in Euang. cap. 1.
c can. Acolytus, 23. distinct.
d can non liceat cui libet, cum can. seq. 23. distinct.
e Lucia. in Timo.
f Herodi. in 2.
g D. Cypria. libr. 2. Episto epist. 8.
h ca. in multis, & ca. seq. 77. distin.
i l. si infanti, C. de iure deliber.

De diacono, & subdiacono. Cap. 7.

1 *Ordinum omnium finis sacerdotium.*
2 *Diaconorum institutionis causa, & munus.*
3 *Diaconi episcopi.*
4 *Diaconus quis maior & minor sacerdote.*
5 *Diaconi in ecclesia Dei, in locum Leuitarum.*
6 *Diaconi retrahi possunt ad ecclesias, in quibus ordinati sunt, nec ordinari debent, nisi certis ecclesiis.*
7 *Diaconi officium quod.*
8 *Subdiaconus quis: & officium.*
Nathannei. eod.
9 *Diaconatus num ordo ecclesiasticus.*

10 Diaconissa, & eius ætas.
11 Diaconorum & presbyterorum ætas quæ.
12 Diaconissæ officium.
13 Diaconissæ castitatem promittunt.
14 Subdiaconatus est gradus præcedens diaconatum.
15 Manuum impositio fit diaconis & subdiaconis.
16 Subdiaconatus officium.

1 Ic repetere oportet, quæ de archidiacono dicuntur, quantũ pertinet ad nominis diaconi significationem: quod nõ aliud quàm ministerium exprimere diximus. Porrò hîc diconus & subdiaconus ratione presbyteri dicuntur, cui ministrant vel subseruiunt, non secus ac omnes ordines ecclesiæ pertinent ad finem officij sacerdotalis, in quo nobilioris sacramenti fit tractatio, & in quo sacramentorum omnium fons, institutor, & largitor gratiarum omnium adest, Deus ipse & redemptor humani generis dominus
2 noster Iesus-Christus. Et quanquam olim in nascente ecclesia diaconi fuerint introducti ab apostolis, vt ministerio mensarum quotidiano inseruirent, tamen obseruandum est, & in auxiliũ presbyterorum, nempe & apostolorum electos fuisse, vt ij liberius incumberent verbo Dei: illi autem quæ ad temporalium solicitudinem pertinebant, tractarent [a]. Idcirco nihil aliud diaconi officium est, quàm opera adhibita sacerdoti in rebus subministrandis in consecrationem: quare ei vel sacrificanti, vel baptizanti adstant. Prohibitam tamen illis concilio Arelatensi [b], ne ipsi offerant sacrificium: eucharistiam tamen confectam distribuunt, ex concilio Carthaginensi [c]. Diaconi episcoporum, nunc archidiaconi, vel præcipui inter diaconos, sunt veluti episcoporum oculi, perspicientes actus totius ecclesiæ, quos referant episcopo [d].
4 Nobiliores tamen hi diaconi, ratione personæ episcopi, cui deseruiunt eaque de causa tunc præstantiores presbyteris non fungentibus eo officio: at reliqui minores censentur sacerdotibus, & eis subiiciuntur. & locum digniorem concedere debent [e]. De vita autem & moribus requisitis in eis, sicut & in
5 hypodiaconis, docet adundè D. Paulus [f]. Successit autem diaconatus in ecclesia Dei, in locum Leuitarum [g], qui ministrabant sacerdoti legis anti-
6 quæ ex Dei iussu [h]. Idque pro necessitate ecclesiarum, in quibus ordinabantur, ad quas iure possent ab episcopis, vt ad ecclesias proprias retrahi, etiam per sententiam excommunicationis: veluti prostat exemplum apud Gregoriũ Turonensem [i], de Theodulpho diacono Parisiensi à Ragnimundo episcopo Parisiorum excommunicato, quòd ab episcopo Andegauensi nollet redire in propriam ecclesiam. Quod etiam fuit decisum in concilio Arelatensi 1. tempore Constantini Cæsaris & Syluestri pappæ, can. 2. *de his qui in quibuscunque locis ordinati fuerint, in illis perseuerent*, & in can. 21. *presbyteri & diaconi dimittentes propria loca in quibus ordinati sunt, reuocantur: si recusent, deponuntur.* Et in 23. sessione concilij Tridentini, in decreto de reformatione c. 16. statutum, vt nullus in posterùm clericus ordinetur, qui illi ecclesiæ aut pio loco, pro cuius necessitate aut vtilitate assumitur, non ascribatur vbi suis fungatur muneribus, nec incertis vagetur sedibus. Quod si locum inconsulto episcopo deseruerit, ei sacrorum exercitio interdicatur. Idem statutum concilio Niceno [k], & in concilio Antiocheno [l], & Calcedonensi [m]. Ad diaconi officium pertinet, assistere sacer-
7 dotibus, ministrare omnibus quæ aguntur in sacramentis Christi, in baptismo, in chrismate, patena, calice: oblationes quoque inferre & disponere in alta..., componere mensam domini ac vestire, crucem ferre, prædicare Euangelium, & epistolam ad Paulum [n]. Et si diaconus sit, episcopi circuire gregem, & vitia obseruare, & episcopo referre [o]. Diaconi etiam simplicis offi-

a Actuum, 6.
b can. 15.
c can. 38.
d can. diaconi ecclesiæ, can. diaconi septem, & can. diaconi qui; & can. diacones, 93. distinct.
e can. à subdiacono, can. peruenit, & ca. non oportet, can. diaconi ita se, & can. nonnulli, 93. distinct.
f prior. Timoth. 3. ca. erubescant, 32. distinct. cap. si quisquam, de cohabit. clerico.
g ca. cleros, circa finem, 93. distinct.
h Numeror. capit. 9. & 8.
i libr. 10. histo. Turon. c 14.
k c. 15. & 16. can. sanctorum, 70. dist. c. tuæ, de cleri. pereg.
l cap. 7.
m cap. 13.
n can. perlectis, 25. distinct.
o can. diaconi, 93. distinct.

cium, corporalia & pallas lauare [a]. Qui ministerium adhibet diacono, is ὑποδιάκονος, vel subdiaconus dicitur [b], qui successit in locum Nathanneorũ, qui erant in sinagoga Iudæorũ [c]. Huius officium est [d], Leuitis, vel diaconis calicem & paterã ad altare Christi deferre, eisque ministrare, vrceolũ quoq;, aquam, & mantile tenere, aquam lauandis manibus episcopo, presbyteris, & Leuitis præbere. Existimauit Vrbanus Pappa [e], inter sacros ordines nõ fuisse 9
connumeratũ in ecclesia primitiua subiaconatum: ideo non posse inde promoueri aliquem iure cõmuni in episcopum, quod Innocentius 3. sequitur [f]. Hodiè tamen est sacer ordo [g], cùm & fuerit ordo tempore apostolorũ: sed nõ inter eos, quos nunc dicimus sacros, siquidem de illo meminerunt canones apostolici [h]. Meminit de hypodiacono & acolyto Cyprianus [i]. Meminit & D. Ignatius [k]. Inuenimus etiam in iure ciuili diaconissæ mentionẽ, eamquè 10
saltem esse quinquaginta, vel sexaginta annorũ exigit [l]. In Nouellis autem Iustinianeis postulantur quadraginta [m], quod & in Chalcedonensi concilio 11
statutum cum diligenti examinatione [n]. Quamuis in diaconatu nunc [o] ætas sit legitima viginti annorum: in subdiaconatu, 18. presbyteratus 25. De dia- 12
conissarum officio sic scribit Epiphanius [p], *Sed & diaconissæ constituuntur in ministerium mulierum solùm, propter reuerentiam, si opus fuerit, balnei gratia, aut visitationis, aut inspectionis corporum: & ipsæ sint etiam quæ in vnis nuptijs continenter se habuerunt, aut ab vnis nuptijs viduitatem seruauerint, aut semper virgines sint.* Nam 13
nec licet illis posteà matrimoniũ experiri: alioquin anathemate plectuntur [q]. Prius enim quàm ordinentur, promittere debent castitatem [r]. Gradus ad dia- 14
cõatum subdiaconatus est, nec turbato ordine diaconatus ante subdiaconatum confertur [s]: vnde nec ex subdiacono per saltum fit archidiaconus, etsi possit episcopus elici inde [t]. Fit vtrique & diacono & subdiacono manus 15
impositio per episcopum, cùm ordinantur: alioquin sine illa ordinatis hoc supplementum adiicere oportet [v]. Verùm diaconus recipit manus consecratoriæ ab episcopo impositionem, non autem talem subdiaconus, sed benedictionis [x]: sic enim accipitur in subdiacono manus impositio pro benedictione [y]. Ad subdiaconi officium pertinet, calicem & pateram ante altare 16
Christi deferre, & Leuitis tradere, eisque ministrare: vrceolum quoque, & aquam, & mantile, & manutergium tenere, episcopo, presbyteris, & Leuitis, pro lauandis ante altare manibus, aquam præbere [z].

a ca. nemo per ignorantiam, de consecrat. distinct. 1.
b can. cleros, 21. dist.
c 1. Esdræ, cap. 8.
d can. perlectis, 25. distinct. ca. subdiaconus, 23. distinct.
e in can fin. 65 dist.
f in c. à multis, c. 9. de æta. & qual. lib. 1. Decret. titul. 14. can. ante triẽnium, 31. distinct.
g c. miramur, c. 7. de ser. non ordin. lib. 1. Decret titul. 18. clem. vt hi, de æta. & qual. in clem.
h can. episcopus, 35. distinct.
i Cypria. lib. 2. Epist. epist. 10. & libr. 3. epist. 22. & 21.
k epistola, ad Antiochenses.
l l. nullam, de episc. & cler.
m §. diaconissam, de sancti episco. coll. 9. auth. diaconissam, C. de episc. & cler.
n in Chalced. concil. can. 14. & ca. diaconissam, 25. q. 1.
o can. de his, 28. dist.
p Epiphan. li. 3. con. hæres. tomo 2.
q in can. 14. concil. Chalced & in can. diaconissam, 25. quæst. 1.
r can. de Siracusanæ, & §. ecce, cũ duob. et seq. 28 distinct.
s in can. solicitudo, 52. distinct.
t can. innouamus, & can. nullus in episcopum, 60. distin.
v c. 1. de sacra. non iter, can. diaconus, 23. distinct.
x can. subdiaconus, 23. distinct.
y in d. c 1. de sacr. nõ ite. can quoniam, 69. distinct. can. manus, 1. q. 1.
z can. perlectis § ad subdiaconum, 25. distinct.

De presbytero, sacerdotio, & presbyteratu. Caput 8.

1 *Animæ inditus Dei natura dictante cultus.*
2 *Religio iuris gentium, & naturæ: etsi modus colendi alterius iuris.*
3 *Deo omni tempore ab omnibus sacrificatum.*
4 *Sacrificare quid.*
5 *Sacrificia publica, & priuata, & eorum species.*
6 *Sacrificulorum necessitas.*
Sacra tractanda honestè, eod.
7 *Sacerdos ethnicis notabat offerendam hostiam prius.*
8 *Sacerdotes vnde nominati.*
Presbyteri quare dicti sacerdotes, eod.
9 *Sacerdotis vel presbyteri officium.*
10 *Sacerdotum summa ecclesiastica dignitas.*
11 *Sacerdos generali appellatione quilibet dici potest.*
12 *Presbyteræ mulieres quæ dicantur.*
13 *Sacerdotis nomen continet episcopos omnes, & summum pontificem.*

14 Presbyter,& episcopus pro eodem olim,& dignitas.
15 Episcopus in ecclesia maior,in domo presbyteris aequalis.
16 Sacerdotis aut presbyteri munus
17 Sacerdotes publica persona.
18 Sacerdotes erant iudices.
19 Sacerdotes in bellis:
20 Sacerdotium gradatim tantùm post alios ordines confertur.
21 Sacerdotes in lege naturae ex genere,non electione.
22 Primogeniti erant iure sacrificuli in lege naturae.
23 Sacerdotes publici primi,Enos,Noë,Melchisedech,primogeniti, pro quibus tribus Leui seruiuit Deo, Moses.
24 Sacerdotij Mosaici reditus vnde.
25 Decimae sacerdotibus gentilium,& Dei distributa & data.
Sacerdotes Aegyptij ex publico alebantur immunes à tributis eod.
26 Sacerdotes per vices officio in lege Moysi fungebantur
27 Secerdotum legis antiquae initiandorum forma,vmbra nostrorum.
28 Ordinum sacrorum ordo & successio.
29 Sacerdotum ethnicorum varia farrago,& nomenclatura.
30 Sacrificulorum Graecorum gentilia varia nomenclatura.
31 Sacrificulorum gentilium in locum quomodo subrogati ordines ecclesiastici, per prouincias & loca orbis.
32 Sacerdotes curiones ethnicorum Romae.
33 Sacerdotia inter Christianos primùm distributa ab Euaristo Romae, dehinc per vniuersum orbem à Dionysio sum. pontif.
Parœchiae vnde,dictae, eod. Curiones vnde dicti,eod.
34 Tituli sacerdotum quid sint,& origo.
35 Ecclesiae bona vltra decimas & primitias addita à tempore Constantini Magni, & ratio.
36 Literae iustitiae,& in forma pauperum in beneficiaria re quid.
37 Sacerdotium dicitur,& dignitas ordinis,& prouentus ecclesiae.
Sacerdotium beneficium, sanctuarium, ecclesia pro eodem,eod.
38 Sacerdotum Christianorum & gentilium gradus honorũ.
39 Pontificis maximi Romanorum potestas.

1 VLTI *dicunt*,inquit Dauid[a], *Quis ostendit nobis bona?* Respõdet autẽ illorũ insipientiae, *Signatum est super nos lumen vultus tui, domine.* Insinuans animae nostrae propriã inesse naturã rationalẽ, à cuius lumine ea quae facienda, quaeúe sequenda sunt, doceamur, potissimùm praecipua, inter singulari notione nobis inest diuini numinis cultus. Omnibus namq; innatum & quasi in-
2 sculptũ est esse Deum[b]. Nec de hominibus vlla gens est, neq; tam immansueta, neque tam ferrea, quae nõ, etiam si ignoret qualem habere deceat, tamen habendum sciat, teste vel Cicerone[c]. Iuris naturae quippe, erga Deum religio[d]. Et cultus Dei à natura inductus, etsi modus colendi sit à lege, vt au-
3 thor Aristoteles[e]. Proinde primùm in mente eo stabilito, Deũ esse, eumque omnipotentem, malorum auersorem, bonorum largitorem, sacrificia ab hominum genere, quamuis diuerso modo, tamen aliquo exibita fuisse omni
4 seculo dubitandum non est. Sacrificare quippe nihil aliud, vt ait Socrates[f], est, quàm munera Deo offerre, vel viuere, aut petere ab eo; breuiter, officium
5 quod rei diuinae faciendae causa impendebatur. Porrò publica, & priuata sacrificia fuerunt[g]. Publica, quae pro populo vniuerso publicè fiebant, indeque populica. Priuata, gentilitia & familiarum, quae pro singulis familiis & personis agebantur. Omnia propria, vel peregrina, quae aliunde transferebantur. Rursum, diurna, nocturna: vel solemnia, stata,

a Psal.4.
b Cice. 2. De natu. Deor.
c Idem, 1. De legib.
d l.veluti, de iust. & iur.
e Aristot. 5. Ethico.
f Plato, in Eutyphrone.
g Sext.Pompeius.

anniuerſaria, calendaria, & ſimilia: in lucis, nemoribus, montibus, templis
exhibita. Quamobrem ſimul diuinis rebus ita authoratis, operæpretium 5
fuit, vt eſſent qui eas curarent, qui templa reficerent, eaque ſarta tectáque
cuſtodirent, & ſacrificia ex regula facerent, vt ait Ariſtoteles [a]. Fueruntque
ſacrificia, quæ ſacerdotem neceſſariò exigerent, ſecundum Platonem [b].
potiſſimùm in vero Dei cultu, in quo maximè cauendum, ne eo abutamur
nimia religione ſeu ſuperſtitione, vel contemptu. Vtrumque enim periculoſum.
Et ideò ratione priori, *Caue*, inquit Dominus [c], *ne holocauſtum
offeras in omni loco, vt gentes: ſed in loco, quem dominus elegerit in vna tribuum
veſtrarum*. Propter autem negligentiam in ſacrificiis admiſſam, vindictam Dei
proximam eſſe, exempla Nadabi, & Abiu [d], & Heli fidem faciunt cum
aliis [e]. Atque Herodotus [f] piaculum fuiſſe apud Aegyptios tradit im- 7
molaſſe hoſtiam non notatam à ſacerdote, qui priuſquam immolaret, explorabat
diligentiſſimè, an munda eſſet: deinde alligato canabo cornibus,
applicitáque terra ſigillari anullo impreſſa, mundam eſſe notabat. Cui
tamen videtur aduerſari Macrobius [g], dum aſſerit nunquam fuiſſe licitum
Aegyptiis pecudibus, aut ſanguine; ſed ſolis precibus & thure Deum
placare. A ſacris ſacerdotes dici Varro affirmat [h]. Sacerdotes quaſi ſacra 8
dantes [i], compoſito nomine à ſacer, & δαῖς, δατός. Dicti presbyteri quoque,
propter dignitatem [k]: quia olim & nunc in optimis rebuſpublicis, ſeniores
dignitates & honores maiores delatæ [l]. Et ſicut apud Latinos recepta
eſt phraſis, nihil eſſe antiquius, pro honoratius: ſic & apud Græcos. Vt apud
Iulium Pollucem [m] οὐδὲν ἐστὶν πρεσβύτερον, pro οὐδὲν τιμιώτερον. Forſan & ſacra antiquiora.
Ideò & eorum ſacrificuli, presbyteri non abſurdè dici poſſunt. Sic
Herodotus, τὰ γὰρ θεῶν πρεσβύτερα ἐποιεῦντο, ἢ τὰ τῶν ἀνδρῶν, antiquiora ac potiora
dicebāt quæ ſunt Dei, quàm hominū. D. Hieronymus [n], *Sextus*, inquit, 9
*ſeniorum ordo eſt, qui ſacerdotibus datur, qui presbyteri dicuntur, qui præſunt eccleſiæ
Dei, & Chriſti ſacramenta conficiunt. Ii autem in benedictione cum epiſcopis conſortes
miniſteriorum ſunt, nec vlla in conficiendo corpore Chriſti ac ſanguine, inter eos &
epiſcopos credenda diſtantia eſt &c.* Idem alibi [o] ait, in ſcripturis ſanctis presbyteros
meritò & ſapientia eligi, non ætate, & ſenis nomen per verbum
presbyteri à ſeptuaginta interpretibus explicari in veteri Teſtamento, & ita
præceptum fuiſſe Moſi [p], vt eligeret presbyteros, quos ſciret eſſe presbyteros,
hoc eſt, qui eo honore digni ſunt. Nam teſte D. Ignatio [q], ſa- 10
cerdotium, ſumma eſt omnium honorum, qui in hominibus conſiſtunt.
Quòd ſi quis inhonorauerit Deum, inhonorat & dominum noſtrum Ieſum
Chriſtum primogenitum omnis creaturæ, & ſolum natura principem, &
ſacerdotem Dei. Apparet autem ex his nomen ſacerdotis & presbyterorum 11
generali quadam nota latius poſſe diffundi, quàm pro ordine ſacro initiatis,
& quicunque quodlibet offert ſacrificium, hoc modo poteſt dici ſacerdos,
vt & D. Petrus dixit, nos Chriſtianos factos eſſe Chriſto regale ſacerdotium [r] &c.
Atque alia ratione quoque D. Auguſtinus [s] explicat verba Apocalipſeos
c. 20. ita. *Quod D. Ioannes in Apocalipſi dicis, in iſtis: ſecunda mors non
habet poteſtatem, adiunxit, atque ait, ſed erunt ſacerdotes Dei & Chriſti, & regnabunt
cum eo mille annis. Non vtique de ſolis epiſcopis & presbyteris dictum eſt, qui
propriè iam in eccleſia vocantur ſacerdotes: ſed ſicut omnes Chriſtianos dicimus propter
myſticum chriſma, ſic omnes ſacerdotes: quoniam membra ſunt vnius ſacerdotis,
de quibus apoſtolus Petrus: plebs* (inquit) *ſancta, regale ſacerdotium.* Et in Laodi- 12
cenſi concilio [t], presbyteræ mulieres dici apud Græcos explicatur, quas Latini
dicunt viduas & matricurias. Continentur itaque & ſacerdotis nomine, 13
pontifices, epiſcopi, archiepiſcopi, & ſummus pontifex: quia & verbum
כהן choen, ſacerdos, continebat & magnum ſacerdotem, & inferiores.
Vocabant ſum. pontificem כהן גדול Et in eccleſia nunc quoque Chriſtiana
maiores ſacerdotes, quales ſum. pont. & epiſcopi, pro apoſtolis: minores
in

a Ariſtot. 6. Polit. c. fin. & 3. Polit. c. 10.
b Plato, 6. de Le.
c Deutero. 12.
d Leuit. c. 10.
e 1. Reg. c. 2. 3. & 4.
f Herod. lib. 2.
g Macrob. lib. 1. Saturn. c. 5.
h Varro, 4. de ling. Latin.
i can. cleros §. ſacerdos, 21. diſt.
k d. can. cleros §. presbyteri.
l l. vt gradatim, de muner. & honor. in P. l. ſemper, de iur. immunit. in P.
m Iulius Pollux, in 2.
n D. Hierony. in epiſto. de ſeptem gradibus eccleſiæ.
o Idem lib. 2. in Ieſaiam cap. 3.
p Exo. 18.
q D. Ignat. epiſt. 10. ad Smirnenſes.
r 1. Petri cap. 2.
s D. Aug. lib. 2. de ciuit. Dei, c. 10.
t can. fin. 32. diſtinc.

in ſeptuaginta duobus diſcipulis ſunt deſignati [a]. Summus ſacerdos in æter- a ca.1.21 diſtinct.
num dominus Deus noſter Ieſus-Chriſtus [b], qui & primùm dedit poteſta- b Pſal.109.
14 tem ſacerdotij D. Petro cum primatu [c]. Docet etiam D. Hieronymus idem c can. in nouo, 21. diſtinct. Matth.16.
eſſe, presbyterum, & epiſcopum, ſed illum habere nomen dignitatis, hunc
officij. Vide eum hæc luculenter explicantem [d]. Vocantur ἐπίσκοποι, quaſi d D Hierony. in epiſto. ad Titum c. 1. ad verba illa, & cõſtituas per ciuitates presbyteros, to.9. & in epiſtola Euagrio ſcripta, to. 2. can. legimus, 93. diſtinct. ca. olim, & can. ſeq. 95. diſtin.
ſuperintendentes. Atque tantùm gradu ſupra ſacerdotes, & alios presbyteros
vno, conſtituit epiſcopum: quia ex presbyteris per illos vnus electus eſt, qui
cæteris præponeretur in ſchiſmatis remedium, ne vnuſquiſque ad ſe trahens,
Chriſti eccleſiã rumperet. Simile, ſi exercitus imperatorẽ faciat: aut diaconi
eligant de ſe quem induſtrium nouerint, quem archidiaconum nominent [e].
15 Sic omnes presbyteri epiſcopi non erant, cùm tamen epiſcopi omnes preſ- e Idem, in epiſt. Euagrico ſcripta.
byteri eſſent, quia ex iis non erant electi, & tales eſſe debeant [f]. Alioquin f c ex literis, de exceſſ. præ lat.
gradum, quem non habent, non poſſunt conferre [g]. Vnde epiſcopus in ec- g can. gratia, 1. q. 1. can. veniunt, eod. can. Daibertum, 1. q.7. ca. quomodo, de conſecra diſt.4.
cleſia vel conſeſſu presbyterorum ſublimior ſedere debet: intra domum
verò collegam presbyterorum ſe eſſe cognoſcat, ſtatutum, & ſedens ſtare
16 presbyterum patiatur [h]. Præcipuum munus presbyteri, & ordinationis h in concil. Carthag. can. 4. & can. epiſcopus in quolibet, cum can. ſeq. 95. diſtin. in conc. Martini Papæ.
eius ſtatuitur, conficere domini ſacramenta, vt Epiphanius Ioanni Epiſco-
po Hieroſolymorum ſcribit [i]. Quod & iura pontificia teſtantur [k], præca-
ri & benedicere dona Dei. Sic & ad Hebræos D. Paulus, [l] כל כוהן חבלקח מבני i Epiſto. Epipha. eſt inter epiſt. D. Hieronym. quia ab eo conuerſa, to. 2. oper. & in can. ecce ego, 95. diſtinct.
אדם &c. id eſt, vt verſio vulgaris habet: *Omnis pontifex qui ex hominibus*
aſſumitur, pro hominibus conſtituitur in his quæ apud Deum aguntur, vt offerat do-
naria & victimas pro peccatis. In Hebraica veritate, non omnis pontifex., ſed
omnis cochen ſacerdos. Quanquam & hæc verſio habeat, πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς k can. perlectis, 25. diſt. ca. dictum eſt, 1.q.1. can. ſacerdotes. 6.q.1. can. quia epiſcopus, 5.q. 3.
ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος &c. id eſt, *omnis princeps ſacerdotum ex hominibus aſſum-*
ptus &c. Probabilior tamen Hebraica verſio. Et ita etiam de omnibus
ſacerdotibus, intelligenda eſſe tradita à D. Paulo docemur [m]: quorum & l ad Hebræ.c.5. m in can. ipſi ſacerdotes, 1.q.1.
miniſterio & peccata delentur à Deo [n]. Proinde & audit exomologe- n d. can. ipſi.
17 ſes, & bonus peritúſque eſſe debet [o] in diſtinctione lepræ & lepræ. Pro o can. 1. de pœnit. diſtinct. 1.
hominibus autem ſacerdotes offerunt ſacrificia, quia publicæ perſonæ
ſunt [p]. Et priuati ſacra hæc tractare non poſſunt, aut non initiati, vel pro- p l 1. §. huius ſtudij, de iuſt. & iur. in P.
moti ad hanc dignitatem [q]. Sunt & alia ſacerdotum officia, quæ longum q Leuit.c.17.
eſſet per ſingula referre, & facilè ex antiquis elici poſſunt hiſtoriarum monu-
mentis: tum gentilium, tum eorum, qui veri Dei habuerunt cultum.
18 Erant inter cætera apud Aegyptios iudices ſacerdotes, authore Aeliano [r]. r Aelia. libr. 14. de var. hiſtor. c.34.
19 Aliud officium apud Vtopienſes [s], vt decernentibus prælio copiis, ſeor- s Thomas Morus, li. 2. Vtopiæ.
ſum illi, non admodum procul, conſidant genibus, ſacris veſtibus induti,
tenſis ad cœlum palmis, primùm omnium pacem, proximè ſuis victoriam,
ſed neutri cruentam parti comprecantes: vt & vincentibus, præcurrant in
20 aciem, & ſæuientes in profligatos inhibeant. Requiruntur autem in preſ-
bytero ordinando, primùm ea quæ in diacono & inferioribus ordinibus,
per quos aſcendere gradatim debet presbyter [t]. Proinde adeſſe debent pro- t c.1. de cler. per ſalt. promouen. lib. 5. Decret. titu.29.
21 bi mores, ætas, eruditio, & reliqua, de quibus paulò poſt. In veteri le-
ge naturæ & Moſaica ſacerdotes fuerunt ex genere, non electione conſti-
22 tuti: ſic notant Rabini [v], ante ſacerdotium Aaronis, primogenitos He- v glo. ex Rabinis, in c.25. & 27. Geneſ.
bræorum iure primogenituræ habuiſſe veſtem ſacerdotalem & dignitatem
ſacerdotij, ius offerendi Deo, & duplicem partem bonorum paternorum:
aliquando tamen omnes ſine delectu officij ſacrificia obtulerunt, vt Cain
23 & Abel [x]. Enos tamen ex forma cœpit inuocare nomen domini, & fuit x Geneſ.4.
publicus, vt opinor, Dei ſacerdos [y]. Sed & Noa hoc munus geſſit, y Geneſ.4.
nam & is ædificauit altare domino, & obtulit holocauſta [z]. Poſt quem z Geneſ.8.
quoque & legitur de Melchiſedecho, quòd eſſet tempore Abrahami
ſacerdos altiſſimi [a]. In exitu etiam ex Aegypto filiorum Iſraël, Deus a Geneſ. 4. ad Hebræ.
iuſſit ſibi ſanctificari, omnes primogenitos [b]. Subinde cùm non om- b Exo.13.
nes primogeniti tribuum Iſraël eſſent idonei, imò inepti ad cultum &

ministerium diuinum, voluit pro illis sanctificari tribum vnam Leui [a]:
quia reliquæ hac dempta sacrificarunt idolo vituli aurei, si credimus
Rabino Salomoni [b]. A quo tamen alij dissentiunt; etsi fatendum sit, tri-
bum hanc adhæsisse Mosi in vindicanda idololatria vituli: dictum enim illis
tunc, *Consecrastis* [c] *hodiè manus vestras domino, vnusquisque in filio & fratre suo.* 24
Neque eundum inficias lege tradita in monte à Mose sacerdotij, regulas
præscriptas, cultúmque diuinum ex lege factum: & annonam illis ex sacrifi-
ciis & oblationibus in peregrinationem deserti constitutam [d]. Adepta de-
inceps terra pollicita, eaque diuisa, iura illorum firmata fuerunt, additæ eis
decimæ & primitiæ bonorum, in partem illorum: non enim Leuitis distri-
buta est pars in possessionem [e]. Sicut & apud ethnicos, sacerdotes decimas
capere soliti erant [f], ex thure, quod ex Arabio Sabotam deferretur. Et in
Thomna [g] diuidebantur portiones, ex cinamomo decimæ inter Aegyptios
sacerdotes. Vltrà tamen ex publico nutriebantur sacerdotes Aegyptij, erát- 25
que terra illorum immunis ab omni pensitatione tributaria, & onere [h]. Scri-
bit & Aristoteles [i] sacerdotibus Græcorum fuisse commessationes necessa-
rias institutas circa ædes sacras. Vestigia etiam manent Romanorum apud
Pomponium Lætum [k], decimas idolis religionis gratia fuisse exibitas, &
sacerdotibus eorum, dum de politiis & Pinariis scribit, dicens. *Herculem
priscum in Euandri ara decimas soluisse, & in foro Boario, illi aræ proximo, etiam
ex voto posteros exhibuisse decimas: certúmque habitum, vt qui vellent diuites
fieri, soluère decimas Herculi, indéque M. Luculli factas opes.* Et sicut mi- 26
nisterium exibebant diuinis Leuitici generis, sic & sacerdotio fungeban-
tur qui ex genere Aaronis erant: ita enim placuit, initiatíque sunt &
consecrati domino in sacerdotes in æternum [l]. Diuisit & Dauid posteà
multitudinem harum tribuum in certos ordines, vt per vices fungerē-
tur & sacerdotio, & ministerio [m]. Erat autem certa forma [n] initiandi 27
sacerdotes in lege antiqua, quæ ceremoniis mysteria futuri sacerdotij
Christiani referebant. Translata porrò lex, cùm translatum quoque est 28
sacerdotium in aduentu domini nostri Iesu Christi [o], qui fuit verus & sum-
mus sacerdos, seipsum pro nobis hostiam offerrens Deo patri [p]. Electi
ab illo apostoli [q], dehinc septuaginta duo discipuli. Apostolis successe-
runt episcopi [r], & diaconi [s], fuerunt & sacerdores & presbyteri. Et cres-
cente Christianorum numero, clericorum ordines dispositi [t]. Oecono- 29
mia autem omnis clericorum vni Deo disposita est & consecrata, non sicut
apud ethnicos diuersis: apud quos sicut copia erat Deorum conficta, sic &
varia farrago sacrificulorum singulorum idolorum, vt Flamines, Diales,
Martiales, Quirinales, Viminales, Vulcanales, Carmentales, Falacer, Pa-
latualis, Furinalis, Pomonanus, & iis similes. Plures & sacerdotes vt Poti-
tij, Pinarij, Aruales, Salij, Fœciales, Patres patrati, Galli magnæ matris Ideæ,
Duumuiri sacrorum, Titij sodales, Lupertij, Popi, & id genus alij [v], quibus
Roma abundabat, in sua superstitione & impietate ante habitam Dei veri
notitiam. Quemadmodum & apud alias gentilium nationes, eiusdem
instituti sacrorum receptorū varij fuerunt administri, potissimùm apud Græ- 30
cos, qui cùm sapientiores aliis videri vellent, sibi acerbum in falsa religione
sacrificulorum cumularunt, indéque prodierunt, ὑπηρέται, subministantes:
ζακόροι, ministri: νεωκόροι æditui, purgantes domū sacram: ἱεροργοί, administrantes
sacrificiis necessaria: καθάρται, purgationibus deseruientes: χαλαζοφύλακες,
grandinum & tempestatum obseruatores; ὀργεῶνες, iisdem mysteriis initiati:
θυταὶ, sacrificuli: προφῆται, prophetæ: ὑποπροφῆται, subprophetæ: θυοσκοοί, vates,
qui & χρησμῳδοί, μάντεις, θεομάντεις, & iis similes. In quorū locum patres nas-
centis ecclesiæ suffecerunt veræ religionis & Dei veri administros, & eo-
rum ordines, eradicatis zizaniis, atque diuisis prouinciis patriarchæ positi,
vbi erant archiflamines: episcopi, vbi flamines: sacerdotes Dei idolorum

a Numero.c.3. & 7.
b Rab. Salo. in commét. ad 32.c. Exo.
c Exo.32.
d Exo.c.28.& 29.
e Numer. 18. & 34. Iosue, 14.c. quamuis, c.1. & c. prohibemus, de deci. c. causa carpensis, de verbo. signific. can. 1.16.q. 7. Ezechi. cap.44. D. Cypria. Epist. lib.1. epist.9.
f Plin. lib.12. cap.14.
g Idem, lib.12.c. 19.
h Genes.47.
i Aristot. lib.7. Polit.
k Pompo. Læt. de sacerdot.
l Exo.29. Leuit.8.
m 1. Paral.c.23.& 25. Lucæ, 1.
n hāc formam vide descriptam Exo. 29.& Leuit.8.
o c. translato, de constitutio. can. in nouo, 21. distinct.
p ad Hebr.c. 2. & 3.
q Matth. 10. ad Ephes.4.
r can. vlt. 68. distin. can. in nouo, can. videntes, 12. q. 1. can. dominus, 93. distin.
s can. diaconus, can. diaconi septem, & can. diaconi qui, ead. dist.
t can. cleros, 21. distinct.
v de quib. omnib. & eorum electione, vide Nicola. Grachium, lib.2. de comiti. Roma.c.2.

ſacerdotibus oppoſiti [a]. Et Romæ, vbi erat caput totius idololatriæ & or-
32 bis, caput & ſedes poſita præcipua ſanctitatis [b]. Erant anteà apud Romanos,
curiones ſacerdotes, à curiis ex lege Romuli eligendi idolis miniſtrantes,
qui curiarum ſuffragio creabantur [c]. Et iis præpoſitus curio magnus, qui
ſuffragio populi comitiis creabatur, authore Liuio [d]. Christiano autem po-
33 pulo aucto Romæ, & Euariſtus primus [e] ſacerdotes diſtribuit per ſingulas vr-
bis Romæ curias, qui præberent ſacramenta, & ſacra alia populo: illi autem
quibus præberentur, viciſſim neceſſaria ſuppeditarent victui eiſdem. Inde
partes illæ vrbis diſtributæ, dictæ parœchiæ, & curiones, & ſubditi parochi,
à verbo Græco παρεχεῖν, id eſt, præbere. Meminit D. Cyprianus [f] primitias &
decimas illis deberi. Per vniuerſum deinceps orbem circa annum domini
266. Dionyſius ſumm. pontifex idipſum fieri curauit, diſtributis locis ſingu-
lis curionibus aſſignatis: pro reditibus decimis, quæ intra limites diſtinctos
continerentur [g]. Et proinde iſti curiones proprij ſacerdotes dicũtur, quibus
34 animarum commiſſarum cura demandatur ſingulariter [h]. Hinc & titulos
exigi in creandis ſacerdotibus ſtatutum, id eſt, eccleſias proprias, quibus
ſufficerentur, & vnde titulum nomẽnque presbyteri ſumerent [i]. Quam-
35 uis poſteà pro illis patrimonium vitæ ſufficiens tantùm requiſitum ſit [k]. Ec-
cleſiis quoque adiuncta ſunt, quæ ad nutriendos cultus diuini miniſtros,
potiſſimùm ſacerdotes proprios, eſſent neceſſaria: & vltra decimas & primi-
tias alia bona temporalia, hæreditates, & patrimonia, potiſſimùm à tempore
Conſtantini, qui ita fieri permiſit [l]. Anteà enim non erat licitum, nec cùm
eccleſia inter Iudæos eſſet vſurpatum: nam futurum transferendam eccle-
ſiam in gentes præuidentes apoſtoli, omnia vendebant & prætium in com-
mune ad pedes ferebant apoſtolorum. At tranſlatione facta, & experientia
edocti, ob tyrannorum perſecutionem, cultum diuinum diſſipari, & ceſſan-
te perſecutione ægrè reſarciri, cùm deficerent bona, placuit & temporalia
eccleſiis addi retinenda [m]. Et ita eccleſiarum reditus, miniſtris etiam in-
ferioribus ſuffecêre [n]. Et cautum, ne baſilicæ ſiue templa ſine congrua dota-
tione redituum conſtruerentur [o]: vt qui altari ſeruirent, de altari poſſent
36 viuere [p]. Non enim alligandum eſt os boui trituranti [q]. Idcirco codicilli
ſeu literæ quædam, ſeu reſcripta ſummi pontificis dicuntur iuſtitiæ ad futu-
ra beneficia, quibus iubetur epiſcopo conferre beneficium clerico pauperi,
quem ſine titulo ordinauit: dictæ iuſtitiæ, quia iuſtum eſt eum alere, quem
pauperem ordinauit [r]: aliter dictæ in forma pauperum, quia in ea forma
37 tantùm pro pauperibus clericis conceduntur [s]. Hinc prouentus, qui ſacer-
dotibus debentur, ſicut & dignitas ipſa ſacerdotium dicitur, cùm apud
ethnicos, tum etiam apud nos. Sic Liuius [t], *Gens Potitia, cuius ad aram Hercu-
lis familiare ſacerdotium erat &c.* Meminit Modeſtinus [v], cautum lege Iulia
de ambitu, ne ſacerdotium à populo peteretur. Hermogenes [x] quoque pro-
pter ſacerdotium adeptum, poſſe diſſolui matrimonium bona gratia tradit,
vſurpant ita Cæſares & iuris pontificij authores, pro eo quod alio nomine
beneficium dicimus. Etſi ſciam ſacerdotium & pro presbyteratu, quamuis
non adſint fructus ei eccleſiaſtici, accipi [y]. Et communi vulgaríque nomi-
ne dici beneficium [z], quod & ſacerdotium, ſanctuarium [a], eccleſiáq; [b] di-
38 citur. Sacerdotium vnum præcipuum omnibúſque commune officium eſt,
verùm accedunt illis aliundè tituli & qualitates, quæ augent dignitatem
ſingulorum. Alij namque ſimpliciter ſacerdotes, alij curiones, alij epiſcopi,
alij archiepiſcopi, patriarchæ, pontifex ſummus [c] &c. Quemadmodum &
ordo dignitatum ſacerdotum apud gentiles erat, qui ex ſuorum idolorum
dignitate, quos vocabant Deos, vt plerumque gradus habebat. Sicque Feſtus
tradit [d], inter ſacerdotes illorum maximum fuiſſe regem, deinde Dialem,
poſt hunc Martialem, quarto loco Quirinalem, quinto pontificem Maxi-
mum. *Et quo in conuiuijs ſupra omnes rex accubabat, Dialis ſuprà Martialem, Mar-*

a can. vrbes, can. epiſcopi, can. in illis, 80. diſtinct.
b can. beati Petrus & Paul. 2. q. 7.
c Dio. Halic. libr. 2.
d Liuius, libr. 7. Deca. 3.
e Platina, in Euariſto.
f D. Cypria. epiſt. 9. lib. 1.
g can. 1. & can. eccleſiaſt. 13. q. 1. can. 1. 90. diſt n. can. epiſcopi, 80. diſtinc. c. paſtoralis, de ijs quæ fiunt à præl. ſine conſ. capit. Polyd. Virgil. libr. 4. cap. 9.
h c. omnis vtriuſque, de pœni. & remiſſ.
i can. 1. & 2. 70. diſt.
k cap. 2. & c. tuis quæſtionibus, de præb. ap. Grego.
l l. 1. de ſacro. eccl. C.
m can. futuram, & ca. videntes, 12. q. 1.
n c. ſaluator, de præbend. in Extrauag. communib.
o can. nemo, de conſecra. diſtin. 1. c. 1. de cèlib. ap. Greg. c. ad audientiam, in 3. de eccleſ. æd. f.
p c. 2. c. epiſcopus, c. extirpandæ, §. 1. & c. cùm ſecundum apoſtolum, de præben. capit. cùm ſit Romana, de ſimon.
q Deutero. 25. ad Gale. 6. D. Matth. 10. D. Mar. 6. D. Luc 9.
r c. ſi pro clericis, & c. ſi pauper, de præben. in 6. c. non liceat, can. epiſcopis, de præb. De literis iuſtitiæ, & rationibus eorum, vide Lapum, allegat. 79. & Ioannem Staphileum, in noua forma expectat. Ioan. Andre. & Dominic. in c. ſi pauper, de præb. in 6. Rebuff. titu. de reſcripto in forma communi, & in forma pauperum, de præl beneſic.
s c. poſtulaſti, c. ſi pauper, c. ſi pro clericis, de præb. in 6.
t Liui. lib 9.
v Modeſti. in l. 1. ad leg. Iul. de ambit.
x l. vitricus, l. 6. de donat. int. vir. & vxo. in P.
y l. quicunque. iũcta authen. ſeq. ſi quis epiſcopus, de epiſ. & cler.
z c. nemo, de elec. in 6. c. trãſlato, de conſtitut.
a c. beneficiũ, de reg. iur. in 6. clem. 2. de iud. c. c. cùm in cunctis §. 1. de elect.
b c. conſuluit, de iur. patro.
c c. fin. ne præla. vices ſuas.
d Sext. Pomp. Feſt. in lib de verb. ſig. in ver. ordo ſacerdotum.

tialis supra Maximum, is dein supra pontificem. Rex, quia potentissimus: dialis, quia vniuersi mundi sacerdos, qui appellatur dius: Martialis, quia Mars conditoris vrbis parens: Quirinalis, socio imperij Romani Curibus ascito Quirino. Pontifex Maximus, quòd iudex atque arbiter habetur rerum diuinarum & humanarum, hæc Festus. 39

De personis, quæ ordines conferunt. Cap. 9.

1 *Ordines conferunt sacros episcopi.*
2 *Ordines minores conferunt alij, quàm episcopi, & qui.*
3 *Ordines conferens debet esse proprius prælatus ordinati.*
Dimissoriæ literæ quid, & à quibus concedantur pro ordinibus. eod.
4 *Ordinati ab hæreticis, schismaticis, & huiusmodi prælatis, num habeant ordines.*
5 *Ordinandus non est Græcus clericus à Latino episcopo.*
6 *Monachus ordinandus non est sine permissione abbatis.*

ORDINES conferunt episcopi, & iidem episcopum ordi- 1
nant, seu consecrant [a]. Possunt & minores ordines confer- 2
re alij, quàm episcopi [b]: vt abbates [c], si agatur de monachis
illis subditis [d]: dummodo per manuum impositionem præ-
lati in ecclesia facti fuerint, sine schismate [e]. Proprius esse 3
debet prælatus, qui confert [f], vel oportet mandatum eius
interuenire, id est, literas commendatitias, seu, vt vocant dimissorias [g].
Quas tamen non concedunt inferiores prælatis, vel eius officiarij, vel
alij citra priuilegium [h]: nisi episcopus speciali mandato hanc pote-
statem dederit suo vicario, vel is episcopus longè absit. Quo casu vica-
rius in spiritualibus quoque concedit [i], vt sede vacante capitulum [k], vel
capto ab hostibus prælato: nam tunc & capitulum eadem iura exercet, quæ
mortuo eo [l]. Ordinati ab hæreticis excommunicatis schismaticis, simonia- 4
cis, depositis, suspensis, interdictis, vera conferunt sacramenta, & verum
corpus Christi conficiunt, dummodo in forma ecclesiæ catholicæ perficiãt [m],
quoad caractherem, non quoad executionem: contrà, si formam omittãt [n].
Neque extra formam ecclesiæ verus locus est sacrificio [o]. Episcopus dum 5
ordinat, consilium clericorum suorum adhibere debet, iuxta Carthaginẽ.
4. synodum, quæ refertur à Gratiano in ca. episcopus sine cõsilio, 24. dist.
Græci clerici à Latinis episcopis ordinari non debent, si in ritu ordinandi 6
sunt contrarij [p]. Nec ab episcopo ordinandus religiosus, si prælati eorum
contradicunt [q].

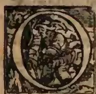
a tota 75. distinct.
b c. 1. de ordin. ab episc. qui renuntia. episcop.
c c. cùm contingat, de ætat. & qualit. can. abbatibus, 69. distin.
d c. abbates, de priuileg.
e can. Lugdunensis, 9. q. 2.
f c. veniens, de præscript. c. cùm contingat, de ætat. & qualit. in Tridentino concilio, sessio. 7. de reformatio. can. 7. d. ca. Lugdunensis, 9. q. 2.
g de quib. vide 70. 71. & 72. distinct.
h c. 3. de tempor. ordinat. in 6.
i c. 2. & 3. de offi. vicar.
k d. c. 3. §. 1. & 2. de tempo. ordinat.
l can. pen. de suppl. negli. prælato.
m Hostien, in sum. de temp. ordinat. per can. secundum 19. distin. can. declarauit, & ca. dominus, 1. q. 1. ca. quod quidam, eod. ca. offenditur, & can. quomodo, de consecrat. distin. 4.
n c. 1. de schismati.
o can. extra catholicam, 1. q. 1.
p c. cùm secundum regulas, c. 9. de tempo. ordinat. vide & c. quod translationem, c. 11. eod.
q c. ad aures, de tempor. ordin.

De personis, quæ ordinari possunt. Caput. 10.

1 *Ordinandorum qualitates animi, corporis, & bonorum inspicienda.*
2 *Ordinandi vita secreta sit à vulgo, & qualis debeat esse.*

3 *Casti*

3 *Castitatem vouent subdiaconi, diaconi, presbyteri.*
Non lectores, & inferioris ordinis.
4 *Ecclesia Orientalis non suscipit in ordinibus votum castitatis perpetuum, & de Orientali ordinatorum coniugio.*
Conuiuijs nuptiarum arcentur subdiaconi, diaconi, presbyteri. eod.
5 *Sacerdotes expedit esse pauciores bonos, quàm plures indignos.*
6 *Ordinandus probandus esse debet ante examinationem.*
7 *Ordinandorum examinatio quid contineat.*
8 *Bigamus ad quos ordines promoueri non potest.*
Bigamus censetur meretricem ducens, vel cognoscens suam vxorem adulteram. eod.
9 *Illiterati omnino non ordinandi, sed possunt & ij ordinari, qui mediocri scientia sunt imbuti.*
Tonsura prima illiteratis non confertur. eod.
Ordinandis quæ, & qualis conditio exigatur, pro diuersitate ordinis. eod.
10 *Sacerdotis quæ debet esse saltem scientia.*
11 *Episcopo quæ debet inesse scientia.*
12 *Ordinatus illiteratus recipit ordinis characterem.*
Illiteratus suspendendus ab ordine, donec didicerit. eod.
13 *Electio illiterati iure irrita.*
Episcopus pulsus episcopatu, quòd Donatum non legisset, nec nouisset Grammaticam. eod.
14 *Serui quando ordinari poterant.*
15 *Ordinandorum qualitas corporalis, ne sint vitiati &c.*
Corporis vitia quæ impediunt ordinationem. eod.
16 *Furiosi ordinari non possunt.*
17 *Natalibus iustis orti debent esse ordinandi.*
Canonici regulares possunt esse illegitimi. eod.
Monachi possunt esse illegitimi. eod.
18 *Filij illegitimi cur ab ordinibus arceantur.*
19 *Illegitimos dispensare in quibus beneficiis possit episcopus.*
20 *Pœnitens non ordinatur, curialis luxuriosè viuens.*
21 *Ordinati probati esse debent, & bonæ famæ.*
Prouinciarum rectores probandi antequàm eligātur, in vita & moribus. eod.
22 *Ordinandorum ætas in singulis ordinibus, idem 23. ætas in singulis ordinibus minoribus & maioribus requisita. eod.*
23 *Ordinans & ordinatus ante legitimam ætatem quomodo plectantur.*
24 *Mulieres ad nullum sacrorum ordinum promoueri vel ordinari possunt.*
Apud ethnicos contrà sacerdotes erant. 25.
25 *Sacerdotes & ministri sacrorum qui, & quomodo delecti apud ethnicos.*

1 RDINANDORVM qualitates plures sunt obseruandæ. Primùm, illæ quæ animum respiciunt. 2. quæ corporis sunt; dehinc, quæ bonorum. Quæ sunt communes omnibus ordini-
2 bus; nempe [a], vt vita eorum à vulgari absit, & à mundi discreta voluptatibus, ab spectaculis, pompis, conuiuiis publicis, & priuatis parum castis, ab vsuris, à fraudandi studio, amore pecuniæ, secularibus negotiis, ambitione honorum, dolo, odio, detractione, æmulatione, inuerecundo & præcipiti incessu & sermone; non frequentent fœminas, castè viuant, obediant senioribus, non se extollant, psalmis, hymnis, canticis incumbant. Sint sine crimine grauiore [b], sine infamia [c]. Castita-
3 tem promittunt & vouent perpetuam subdiaconi, diaconi, presbyteri, & supe

[a] Isidorus, de vita clerico. & in can. his igitur, 23. dist.
[b] 1. ad Timoth. 3. ca. vnum orarium, 25. distin. c. fin. de furt.
[c] ca. præcipimus, 14. distinct.

superioris gradus clerici [a] : nō lectores, & inferiores [b]. Qui enim perpetuò debēt altari assistere, perpetuò ab vxoribus abstinere debēt [c]: sicuti & ad tēpus qui expeditius vacare debēt orationi, ex præcepto D. Pauli [d], & hoc in Occidentali ecclesia. Nā Orientalis in ordinationibus votū castitatis non suscepit 4
perpetuū [e]. Proinde in ecclesia Occidentali vetitum, ne subdiaconi, diaconi, presbyteri, & alij quibus ducere vxores prohibetur, intersint nuptiarum conuiuiis [f], ex concilio Agatensi. Demosthenes Christianè hac de re quoque sentit [g]: ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι, δεῖν τὸν εἰς ἱερὰ εἰσιόντα, καὶ χερνίβων καὶ κανῶν ἀψόμενον, καὶ τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς ἐπιμελείας προστάτην ἐσόμενον, οὐχὶ προειρημένων τακτὸν ἡμερῶν ἀριθμὸν ἁγνεύειν, ἀλλὰ τὸν βίον ὅλον ἡγνευκέναι τοιούτων ἐπιτηδευμάτων, οἷα τούτῳ βεβίωται. id est, *ego enim arbitror, qui sacras ædes ingrediatur, qui malluuia & canistros attingat, qui curæ diuinarun rerum præsit, cum non modo ad certum aliquot dierum tempus castum esse debere: sed per omne spatium ætatis ab istiusmodi studiis fuisse purum oportere, in quibus ætatem iste consumpsit.* Refert eadem verba in fine orationis contra Androtionem. *In summa,* inquit Clemens [h], *tales ad ministerium eligantur* 5
clerici, qui dignè possint dominica sacramenta tractare: melius est enim Domini sacerdotium paucos habere ministros, qui possint dignè opus Domini exercere, quàm multos inutiles, qui possint graue onus ordinatori adferre. Debéntque esse sine crimine manifesto [i]. Et in concilio Carthaginensi 3. [k] prohibitum, vt nullus examine- 6
tur clericus, nisi probatus vel examine episcoporum, vel populari testimonio populorum. Proinde feria quarta ante sabbathum ordinationis [l], id 7
est, ante ordinationem tribus diebus, debent archidiaconi sistere episcopo, seu præsentare ordinandos, vt episcopus eos probet, vel examen eorum committat viris sacerdotibus bonis, & prudentibus, in diuinis lectionibus & ecclesiasticis sanctionibus exercitatis, qui inquirant ordinādorum genus, patriam, ætatem, institutionem, locum vbi educati sint: si sint instructi in lege Dei, si catholici, & de similibus. Bigamus in casu necessitatis 8
quidem potest promoueri vsque ad subdiaconatum [m], non autem ad alios maiores ordines [n]. Diuisit enim in secundo coniugio, & in bigamia carnē suam [o], & incontinentiæ signum exhibuit [p]. Neque ad viduitatem, quam ipse spreuit, suadendam idoneus [q]. Quare qui meretricem vel concubinam duxerit, & viduus voluerit ordinari, non admittitur, exemplo bigami [r]. Nec qui se commiscuit cum propria vxore, quam sciebat & constat commisisse adulterium, ex Neocesariensi concilio, & Martini papæ [s]. Illi- 9
terati penitus, non debent ad ordines promoueri [t]: mediocris tamen sciētiæ sufficit [v]. Imò nec tonsura prima omnino illiterato confertur [x]. Nec cum hoc dispensare potest episcopus, vt fiat clericus [y]: nam ecclesia viris literatis ad sui regimen indiget [z], & ex clericis ad alios ordines ascensus patet. Ius autem diuinum repellit ab officio sacerdotem, qui imperitus est [a], vt & facilè facultas cedendi episcopatui concedatur ei, qui propter ignorantiam se meritò indignum arbitratur [b]. Pro diuersitate tamen graduum ordinis, & diuersi gradus scientiæ necessarij: vt quò maiores, eò maior debeat esse scientia. Et in summa, vt scientia sufficiat, scire quæ ministerij & officij sui sunt. Sic cùm cura maior in sacerdote, quàm in inferioribus, & maior episcopi, & difficilior summi pontificis: ideò & in his delectus scientiæ habendus est. Et saltem sacerdoti necessaria sunt [c] ad discendum, sacra- 10
mentorum liber, lectionarius, antiphonarius, baptisterium, computus, canones pœnitentiarij, psalterium, homiliæ per circulum anni, dominicis diebus, & singulis festis aptæ. Episcopus autem debet notitiam habere no- 11
ui & veteris testamenti [d], iuris pontificij: nec sine illis possunt commodè onus sibi impositum exequi: neque alienus negotiorum secularium omninò, & imperitus esse debet [e]. Prophanas autem scientias & scripturas legere prohibetur, aut vix permittitur, & nisi cum sobrietate [f]: & quatenus ad faciliorem scripturarum diuinarum explicationem conducunt [g]. Notant ta- 12
men

a can. lex continentiæ, 31. distin. & 10. 32. distinct. in can. pen. 27. distinc. to. 28. distinct. l. cum qui, l. 19. & authē. multò magis, de episcop. & cler. C.
b d. auth. multò magis, d. can. lex continentiæ, ꝟ. si quis & ca. lectores, 32. distinct.
c can. sacerdotibus, & can. episcopos, & seq. 31. distinct.
d 1. ad Corinth. 7.
e can. aliter, 31. dist.
f ca. presbyteri, 34. distinct.
g in orat. contra Timocratem.
h can. tales ad ministerium, 23. distin.
i c. ex tenore, & c. fi. de tempo. ordin.
k ca. nullus, 24. dist.
l can. quando episcopus, & can. fin. 24. dist. c. ad nostram, de offic. archid.
m can. lector, 34. dist.
n can. vnius, 26. dist. titul. de biga. non ordin. & can præcipimus, 34. distinct.
o can. acutius, 26. distinct.
p ca. proposuisti, 82. distinct.
q can. vna, 26. distin.
r can. maritum, 33. dist. ca. curandum, d. can. præcipimus, 34. distin. can. qualis, 30. q. 5.
s ca. si quis vxorem, & can. si laici, 34. distinct.
t can. 1. 36. distin. ca. ventum, 1. q. 1. ca. præcipimus, 34. distinc. § clericos, de sanctis. episco. in authen.
v c. cùm nobis olim, extr. de electio.
x c. fin. de tempo. ordinat. in 6.
y Innocen. in c. dilectus, eo. apud Grego. vide Cardinalem de Turre Cremata, in ca. si in laicis, 41. distinct.
z cap. cùm ex eo de elect. in 6.
a Oseæ, c. 4.
b c. nisi cùm pridem § pro defectu, de renunciat.
c can. quæ ipsis, 38. dist. & 101. distinct.
d can. penult. & fin. 36. dist. & can. omnes psallentes, & seq. 38. distinct.
e can. 1. 39. distinct.
f tota 37. distinct.
g can. relatum, 37. distinct.

men interpretes illiteratum omnino ordinatum, accipere ordinis characte-
rem [a]. Suspendendus tamen hic erit ab exercitio, donec se idoneum &
13 sufficientem huic gradui reddiderit [b]. Quanquam & electio illius qui illi-
teratus est, ipso iure sit irrita [c]. Et Honorius 3. sum. pontifex amouit ab epi-
scopatu promotum, qui fassus fuisset nunquam Grammaticam didicisse, nec
Donatum legisse [d]. Nec huic suspensio concessa, vt disceret: cùm ignomi-
14 niosum sit eum, qui alios vt doceat constituitur, doceri [e]. Non ordinaban-
tur seruilis conditionis homines, quin prius essent à propriis dominis li-
bertate donati, ex concilio Triburiensi, & Toletano [f]. De facto tamen or-
dinatus seruus, verè ordinem suscipit [g]. Fugitiuus tamen, & per fraudem
ad gradus conscendens seruus, deponitur, & domino restituitur, distinctio-
ne adhibita, c. 2. de seruis non ordin. Cæterùm in his quæ corporis sunt or-
dinandorum, considera primùm quæ se offerunt corpora, posteà morbos,
15 dehinc ætatem. Repelluntur itaque ab ordinibus, corpore vitiati, & imminu-
ti enormiter [h]: sicuti & olim à ministerio Dei ex præcepto antiquæ legis [i],
qui maculam habebat, cæcus, claudus, grandi, vel paruo, vel torto naso,
fracto pede, mancus, lippus, gibbosus, albuginem habens in oculo, habens
iugem scabiem, impetiginem, quæ etiam mysticè de vitiis animi intelli-
guntur, prout explicatur in Pastorali Gregorij [k]. Atque ita potius accipien-
da, quàm ad literam tradunt interpretes sacri. Neque omnem maculam re-
pellere, vel claudicationem, vel similia quæ non impediunt exercitium
16 ministerij, & quæ sine culpa contigerunt ordinando [l]. Remouentur & pro-
17 culdubiò ab ordinibus furiosi, & epileptici [m]. Ordinandus insuper iustis
natalibus natus esse debet [n]: nisi tales fuerint ingressi monasteria, vel sint
canonici regulares [o]. Nisi malimus illos sequi, qui tradunt & religionem in-
gressos illegitimos quoque arcendos ab ordinibus: verùm facilius cum il-
lis ab episcopo dispensari [p]. Sic Philo Iudæus [q], *In sacerdote & hominum*,
inquit, *genus examinatur, vt sit inculpabile, & competens partibus suis corpus vsque-*
18 *quaque integrum.* Sex autem rationes adfert præpositus, cur arceantur illegi-
timi [r], & aliquas Hostiensis [s], quibus addendus canon si gens Anglorum,
56. dist. Porrò dispensatio huic malo medetur, tota 56. dist. c. nisi cùm pri-
dem §. personæ de renunciat. c. per venerabilem, qui fil. sint legit. Verùm
episcopus in minoribus dispensat, & in beneficiis, quæ ab iis possunt teneri:
in aliis, nequaquam [t]. At in promotione debet nominatim exprimi illa di-
spensatio natalium: nam promotione ipsa, ad ordines, vel beneficia quæ iu-
stos exigunt natales, non censetur tacitè dispensatum, etiamsi is qui con-
fert ordines, dispensare possit aliàs expressè [v]. Dispensabit itaque episcopus
in minoribus, & pro canonia etiam cathedralis ecclesiæ, dummodò non
sit dignitas [x]. Poterit & sum. pontifex dispensare in omnibus ordinibus &
20 beneficiis, vt non egeamus episcopi tunc ope [y]. Non ordinatur pœni-
tens [z], aut curialis, vtpote rationibus & debitis implicitus [a]: nisi post depo-
sita onera quæ continent rationum redditionem [b]. Neque is qui in luxu ali-
quandiu vixerit, etsi posteà resipuerit. Sic enim scriptum in canonibus Ni-
cephori [c], *Si quis ad annos viginti, & deinceps dissolutè & in luxu vixerit, deinde*
21 *studiosus apparuerit virtutis, non ordinetur: sacrum enim impollutum est.* Et in sum-
ma probatos & ornatos esse oportet ordinandos à bono testimonio. Sic enim
& fieri in ecclesiæ nascentis tẽpore solitũ: sicut Lãprydius docet [d], dum tra-
dit Seuerũ Cæsarẽ, antequàm rectores procuratorésq; ad prouincias regẽdas
mitteret, nomina eorũ proposuisse, hortando populũ, vt si quis quid haberet
criminis probaret manifestis rebus, si nõ probaret subiret pœnã capitis: dice-
réq; eum, graue esse, cũ id Iudæi & Christiani facerent in prædicãdis sacer-
dotibus qui ordinandi sunt, non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus
& fortunæ committerentur & capita. In sacerdotibus potissimùm vitam
quoque incontaminatam esse debere, docet Deus, dum iussit eos deferre
in

a Innocen. & Ioan. Andr. in c. cùm in cunctis, de elect. & Card. de Turre Cre. in can. illiteratos. 36. d. ftinc.
b Io. Bernardi. Dia. in practi. crimina. cap. 18.
c c. cum in cunctis, cap. 7. & c. congregato, c. 53. de electio. ap. Grego.
d c. fin. de æta & qualit. ord. ap. Grego.
e § damus, de sancti. epis. in authẽ. col. 9. can. conuenientibus, 1. q. 7. can. vilissimus, 1. q. 1.
f can. nulli, & can. de seruorum, 54. dist. cap. 1. & 2. de ser. non ordin.
g Præpos. in summa 54. dist. Cardinal. inibi.
h can. illiteratos, 36. d.
i Leuit. 21.
k in ca. hinc etenim, 50. distinct.
l Hostien. in sum. de corpo. vitia. facit c. 2. & c. fin. eiusd. tit. & ca. lator præsentium, 55. distinct. ca. qui partem, eo.
m can. communiter, 33. distinct.
n can. cænomanensem, & can. seq. 56. distin. c. cùm in cunctis, de elect. Deutero. 23. non ingredietur manser &c.
o tota 56. distinct. c. 1. de fil. presbyt. & eo. titu & cap. cùm in cunctis, de elect. can. de incestis, 25. quæst. 3.
p vide glo. explicantem hanc quæst. in distinct. 56. in ver. presbyterorum.
q Philo Iud. in decalo.
r Præpos. in can. 2. 56 distinct.
s Hostien. in summa, de filijs presbyter, §. quæ est causa.
t c. 1. de fil. presby.
v gloss. latè, in c. vni. in ver. dispensare, de æta. & qualit. in 6.
x Ioan. And. in addit. glo. c. 1. in verb. bonæ fidei, de fil. presbyt. in 6.
y c. 2. eod.
z can. ex pœnitentibus, & ca. illud, ca. canones, 50. distin. can. placuit, eod.
a can. 1. & 2. 53. dist. c. vni. de oblig. ad ratio. ordin.
b d. c. vni.
c in cano. Nicepho. Confess. lib. 2. iur. Oriental.
d Lampryd. in vita Alex. Seueri.

in pectore האורים ואת התמים, *haurim veeth hathumim, id est, illustrationes & puritates* [a]. Consideramus etiã in ordinãdis ætatis maturitatẽ [b]. In prima tonsura 22
& minoribus aliis ordinibus sufficit, & ab infantiæ annis qui septem sunt [c], quis potest clericatus officio donari [d]: in acolytatu olim & subdiaconatu 14. [e] aliquando viginti anni requisiti [f]. Posteà in subdiaconatu, 18. annus: in presbyteratu, 25 [g]. sufficere visum est. Ordinans puerum 13. annorum in 23
diaconum à collatione ordinum suspenditur, & ordinatus vsque ad legitimam ætatem ab executione eorundem [h]. In episcopali ordine, 30. expectandus annus [i]. Constitutio regia ex consultatione comitiorum habitorũ Aureliæ, in presbyteris creandis statuit 30. annos, cum probitate morum, articulo 12. Sexus quoque perpendendus: nam mulieres à sacro ordinis cuiusq; 24
charactere arcentur: non enim ordinantur iure Christiano, nec sacra tangere [k], nec prædicare, nec confessiones seu exomologeses peccatorum audire, vel absoluere, aut benedicere possunt [l]. Ethnicis seu paganis in statuen- 25
dis sacrificulis & suis sacerdotibus, multa quoque fuerunt obseruata: delata tamen sacrorum cura & mulieribus. Extántque adhuc antiquarum rerũ publicarum de illis leges. Et primùm Platonis hæc lex [m], *Sacerdotes tam viri quàm mulieres æditui constituendi sunt, partim delectione, partim sorte. Quæ ad sacerdotum electionem pertinent, Deo committenda sunt, vt quemadmodum illi placitum, ita diuina fortuna cui tributum id sit, sortes ferat: in eorum autem qui sortis suffragiũ consecuti sunt examinatione, ille est comprobandus, qui integer sit atque legitimus. Deinde, à domo quàm maximè munda, expers quoque cædis, omniúmque huiusmodi quæ aduersus leges cõmittuntur: cuius pater matérue similiter vixerint. Sacerdotium non diuturnius, quàm annuum: nec pauciores annos, quàm sexaginta natus sit, qui secundum sacras leges, res diuinas est tractaturus.* Eadémque de mulieribus sacris, quæ de viris statuta intelligantur. Morem Romuli lege inductum eligendi ad sacra gentium pertractanda, descripsit Dionys. Halicarnasseus, his verbis [n]: *Cùm alij,* inquit, *temerè plerumque ac inconsideratè sacerdotes eligant, quidam licitatoribus proponentes hunc honorem, quidam committentes sortibus, ipse Romulus, neque venalia voluit esse sacerdotia, neque sorti subdita, sed lege sanxit, vt ex singulis curiis legerentur bini, annum egreßi quinquagesimum, qui virtute ac genere præcellerent cæteros, censúmque sufficientem haberent, & integro essent corpore. Ius non ad certum tempus, sed in omnem vitam eum honorem concesßit, immunibus propter ætatẽ à militia, & propter priuilegium exemptis ab vrbanis negotiis. Quoniam autem quædã sacra fieri per mulieres oportebat, quædam etiam per pueros patrimos matrimósque vt iis quoque quantum posset, consuleret: voluit vxores cum suis maritis fungi sacerdotio, etsi qua sacra viros obire vetaret mos patrius, ea relinqui fœminis, in eiúsque ministerij partem debitam venire etiam &c.* Aristoteles neque agricolas, neque artifices, neque quemquam vilium exercitiorum sacerdotem esse deputandum tradit, propter honorem Deo exhibendum [o].

a Exod. 28.
b c. cum in cunctis, c. 7. de electio.
c l. si infantis, C. de iur. deliber.
d can. de his quos, 28. distin. ca. in singulis 77. distinct.
e d. can. in singulis.
f ca. quicunque, 77. distinct.
g can. de his, 28. dist. can. vlt. de tempo. ordinat. in 6. clem. fin. de æta. & qual. ap. Clemen.
h c. vel non est compos, c. 14. de temp. ordin. c. ex ratione, de æta. & quali.
i d. c. cùm in cũctis, de electio.
k c sacratas, 23. dist.
l can. noua, de pœnit. & remiss. can. [illegible]icrem, 33. q. 5.
m Plato. 6. De legib.
n Dion. Halic. in 2. antiquit. Roma.
o Aristot. libr. 7. Polit. c. 9.

De modo & forma ordinationis faciendæ. Caput II.

1 *Ordinari nemo debet sine titulo. De titulo clericorum ibi plura. eod.*
Titulus presbyterandi cuius reditus esse debeat. eod.
Titulus presbyteralis inalienabilis, nec obligari potest. eod.
2 *Scrutinium in ordinandis quid, & quale.*
3 *Ordines quis dicatur furtiuè suscipere, & 4.*
4 *Ordines quo tempore conferri poßint.*
5 *Ordines conferri debent ordine, non per saltum, & inordinatè.*

Modus

1 MODVS ordinandi est, vt non absolutè fiat ordinatio, sed cum titulo, id est, cum ecclesia vel ecclesiastico beneficio, ex cōcilio Chalcedonensi [a], in qua cautum, vt ordinatio cuiusque fieret, aut in ecclesia suæ ciuitatis, aut in martyrio, vbi scilicet sunt reliquiæ martyrum, aut in monasterio, alioquin irritam esse, quòd pertinet ad executionem, non quòd ad ordinem. Idem & in concilio Vrbani pappæ Placentiæ habito statutum [b]. Et proinde rectè prospectum, ne clericus vnius ciuitatis & ecclesiæ alicuius, in ecclesia aliena ordinari possit sine consensu proprij episcopi, ex cuius ordinatione habuit titulum [c]. Hodie tamen in ordinatione non exigimus, vt ordinandi habeant ecclesiam aliquam pro titulo, sed loco ecclesiæ sufficit, aut exigitur idoneum patrimonium, vnde viuere possint: quod est tituli nomine, sine quo episcopus non debet ordinare [d]. Vel si sine eo ordinet, tenetur ei alimenta exhibere, donec beneficium sufficiens ei conferat [e]. Similiter si repentina clade patrimonium eius exhaustum est: cùm enim propria non sufficiunt clericis ecclesiasticis, ecclesiastica habere debent [f]. Ne clerici in opprobrium ordinis clericalis mendicare cogantur [g]. Aurum enim habet ecclesia, non vt seruet, sed vt distribuat pauperibus [h]. Et fures sunt & latrones, qui conseruant vel propria faciunt, quæ supersunt ex beneficiis, & patiuntur tot egenos esse. Quòd procuratores seu negotiorum gestores Dei & pauperum tantùm sint, bonáque illis & ecclesiis illorum destinata sunt, non vt se solùm nutriant, sed & vt alant pauperes. Sicut & tempore institutionis ecclesiæ, omnia vendebant Christiani, & prætium venditorum ad pedes deferebant apostolorum, vt illi singulis distribuerent egenis pro modo indigentiæ [i]. Proinde qui domestici fidei sunt pauperes, multò magis bonorum ecclesiasticorum participes esse debent [k]. Constitutionibus regiis quoque comitiorum Aureliacensium [l] statutum ex iuris ratione, ne prælati presbyteros sine reditu aliquo vel beneficio creent, quibus se alere possint: eáque causa cautum, vt de eo reditu prius testatio fieret coram iudice ordinario per quatuor ciues, qui sine fraude & bona fide asseruerint patrimonium presbyterandi esse reditus quinquaginta ad minus librarum, pro quibus qui ita testantur, teneantur annuatim, si non adsint ordinato. Et insuper statutum, vt hic reditus temporalis inalienabilis esset, & extra omnem aleam obligationū & hypothecarū, post tempus ordinationis presbyteri, & pendente eius vita. Sancitum quoque in iure, vt si alterius episcopi iussu ordinandi generali episcopus sine titulo ordinet, ipse qui ordinauit, teneatur alere: si speciali iussu certos ordinet, is qui iussit. Quòd si ordinentur à non suo episcopo, ex dimissione seu cum literis dimissoriis alterius dioceseos clerici, non qui ordinat, sed qui permisit vt ibi ordinarentur, alere debet, donec titulum vel benefi-
2 cium nacti fuerint [m]. Dehinc in maioribus scrutinium præcedit ordinationem, per quod archidiaconus qui assistit episcopo, eidem dicit, *postulat sancta mater ecclesia hunc diaconum vel subdiaconum ad onus diaconatus vel presbyteratus assumi*: & interrogatus, num dignus sit, respondet, *In quantum humana fragilitas nosse sinit, se eum dignum arbitrari* [n]. Quomodo autem & quare
3 fiat, antè indicauimus. Accedit sententia superioris, quæ accedere debet: alioquin si sine ea, vt si examinationem non fuerit passus, dicitur quis
4 furtiuè ordines suscipere, & castigatur [o]. Prætereà temporibus legitimis ordinatio fieri debet ab episcopis, nempe maiorum ordinum, tantùm in ieiunio quatuor temporum, & sabbatho ante dominicam de passione: minorum tamen fieri potest dominicis & aliis festiuis diebus [p], in quibus maiores ordines non conferuntur ab episcopis, quamuis possint & tunc à sum. pontif. conferri [q]. Verùm ordinatus à pappa, sine licentia sum. pontif. ad superiores ordines non promouetur [r]. Cæterùm extra prædicta tem-

Hh pora

a referetur in can. 5. 70. distinct.
b in can. 2. 70. distin.
c tota 71. distin.
d c. 2. & c. tuis quæstionibus, c. 23. de præbend.
e c. cùm secundum, de præben. & c. 4. eod.
f can. illi autem, 12. q. 1. can. clericos, 1. q. 2. gloss. in d. c. tuis quæstionib.
g ca. diaconi, 93. dist.
h can. aurum, 12. q. 2.
i Actuum, 5.
k ad Galat. 6. 1. ad Timoth. 5.
l art. 12.
m c. si episcopus, cap. 37. de præbē. in 6.
n c. vni. de scruti. in ord. facien.
o tex. & glo. in c. 1. in ver. furtiuè, de eo qui furti. ordin. suscep.
p c. 2. & 3. de tempo. ordinat.
q c. 1. eod.
r can. cùm in distribuendis, eod.

pora ordinatus ordinis recipit characterem, sed non nisi pœnitentia imposita & ea impleta permittitur administratio [a]: quia tempus non est de substantia ordinis [b], sed ex iuris positiui cõstitutione. Et proinde trangressio punibilis. Vt & animaduersione dignum est, si duo sacri ordines vno die conferantur, id enim & prohibitum quoque est [c]: & qui contulit episcopus etiam mandato Metropolitani, à potestate conferendi suspenditur [d]. Et furtiuè etiam quis ob id dicitur ordinatus [e]. Obseruandum quoque est, vt ordines seriè & gradatim, non inuerso ordine conferantur [f]. Qui enim id molitur, pœnitentiæ subiiciendus est, postquam ordo prætermissus suppleri potest [g]. Inordinatè tamen ordinatus puniendus, & interim suspendendus [h].

a c.consultationi, eo. c.cùm quidam, c.fi. eod.
b glo. in d.c. consultationi.
c c.literas, c.13. eod.
d c.dilectus, c.15. eo.
e c.3. & fin. de eo qui furti. ordin. susce. lib. 5. Decretal. tit. 30.
f can. solicitudo, 52. distin.
g c.3. de cler. per salt. promouen. libr. 5. Decret. titu. 29.
h ca. salonitanæ, 63. distinct.

FINIS LIBRI XVI.

DE

DE PERSONARVM EX CAVSA BENEFICIORVM DISTINCTIONE ET DE BENEFICIIS.

LIBER. XVII.

Tractandorum in hoc libro ſumma. Caput I.

1 *Methodus futuræ tractationis de beneficijs.*

1
ED hæc hactenus dicta ſufficiant ſpeciali nota, de perſonarum eccleſiaſticarum diſtinctione, & earum quæ aliquid eccleſiaſticum pertractant. Nunc operæpretium eſt, vt quia in beneficia generaliter incidimus, de illis in vniuerſum quædam perſequamur, vt facilius perſonarum beneficiatorum dignitates & iura appareant. Dicemúſque quid beneficiũ, eius ſpecies & nomenclaturas, erectiones, extinctiones, collationes, & prouiſiones, & quæ in his, qualéſue perſonæ cõſiderandæ. Et de vacatione, & iudiciis eorum. In quibus quantum aſſequi potuimus, Deo iuuante, ea quæ vſui quotidiano neceſſaria videbantur, & quibus egemus circuncisis fimbriis, quas poteramus explicare, transtulimus.

De finitione beneficij. Cap. 2.

1 Beneficij apellatio lata.
2 Beneficij eccleſiaſtici definitio.
3 Beneficium habet diſtinctam portionem.
4 Beneficium impropriè dicitur ſine fructibus & reditu.
Canonicus ad effectum & in herba quis, nec propriè canonicus niſi ad effectũ, eo.
Canonicatus diu non poteſt eſſe ſine prabenda, eod.
5 Qui habet beneficium in expectatione, non permutat illud.
Mandatarij non ſunt beneficiati quandiu expectantur, eod.
Beneficium eccleſiaſticum conſtat officio diuino, & reditibus.
7 Beneficia eccleſiaſtica nec emi, nec vendi poſſunt, quare.
8 Beneficia cum quibus oneribus dari poßint.
9 Beneficia eccleſiaſtica gratis conferenda.
10 Beneficiatorum quale eſt officium diuinum iniunctum.
11 Horas canonicas, ſeu officium diuinum non dicens beneficiarius, an teneatur ad reſtitutionem fructuum ex beneficio perceptorum.

12 De residentia, seu assiduitate beneficiatorum in loco beneficij.
Beneficium omne, etiam minimum, exigit residentiam.
13 Residentia in loco beneficij quando excusata, & 14.
14 Episcopo assidens excusatur à residentia, & percipit fructus suæ canoniæ, exceptis diarijs.
15 Beneficia perpetuò, non ad tempus possidenda dantur.
Beneficium eiurare nemo cogitur, eod.
16 In commendam quæ beneficia ad tempus dantur.
17 Beneficium ecclesiasticum non datur iure hæreditario proximis.
18 Beneficiarius de fructibus beneficij testatur in Gallia.
19 Beneficia ecclesiasticis conceduntur, laici interdum eorum capaces.
20 Beneficia teneri non possunt sine canonica institutione.
21 Beneficij ecclesiastici veri notæ.

VEMADMODVM sacerdotij appellatio arcta nimiũ videtur, 1
ad significãdos eos, qui ecclesiastica bona in titulũ possident,
vtpote quòd omnes nõ sint sacerdotes: ita & beneficij nomẽ
latius est, & ad alia, quàm ea quæ cõceduntur & ecclesiasticis
personis cõuenire possunt, pertinet. Beneficiũ namque largi-
tionis est species, & beneuola concessio gaudiũ tribuens ca-
pienti, capiensq; tribuendo [a]. Qua finitione & beneficiũ principis contineri
potest, quòd latius interpretari debemus [b]: itẽ & auxiliũ legis, quod & bene-
ficiũ dicitur, quale restitutio in integrũ [c], epistola Adriani [d], & feuda seu cli-
entelæ [e], cõmodatum [f], relictum, & donum omne [g]. Et proinde illa quoque
finitio impropriè transfertur ad ecclesiastica bona, quæ nomine beneficij di-
cuntur: quia latior suo finito, contra regulas finitionum [h]. Tum etiam quòd
feudalis illa beneficij finitio nõ possit quadrare ecclesiastico beneficio, bona
tamen cum venia eorum, quibus diuersum placuit. Quorũ ex albo est Paulus
Romanus antiquus interp. [i] qui ait, beneficiũ dici, quòd bona faciat: alij au-
tem ad hoc omnino transferunt, vt Panormitanus [k], Polyanthea [l], Ioannes
de Selua [m]. Proinde diuidimus beneficiũ, in ecclesiasticum, de quo locuturi
sumus, & non ecclesiasticũ, de quo alibi. Beneficij itaq; ecclesiastici alia erit 2
finitio, vt sit distincta, & spirituali muneri coniuncta iurium ecclesiasticorum
portio, certis ædibus sacris in hoc assignata, vt perpetuò per clericos ad vitam
vtenda clerico legitimè assignetur. Distincta portio est in primis: nam antè
quàm distinctio fiat, non est beneficium [n]. Diximus autẽ & paulò antè quo- 3
modo distincta sunt beneficia, & decimæ per summos pontifices, per loca, &
regiones per Euaristum & Dionysium. Portio porrò hæc, fructus continet:
ideo beneficium sine fructibus impropriè est [o]. Quare canonicus creatus sub 4
spe, seu, vt dicunt, cum expectatione præbendæ, qui dicitur canonicus in
herbis, receptus. Item mandatarij apostolici, in ecclesia vbi completus est
numerus canonicatuum, vel præbendarum non vacantium, non censentur
beneficiati, nec capiunt diaria, seu quotidianas distributiones, nec anno-
nam, quam grossam vocant, vel de mensa, vt conclusum in Rota est [p]. Sub-
scribit & Ioan. Staphileus auditor quoque Rotæ [q], & Panormita [r]. Quamuis
enim præbenda possit esse sine canonicatu [s], tamẽ canonicatus sine præben-
da esse non potest [t]: nascitur namque præbenda ex canonicatu, tanquam
mater ex filia [v]. Atque ideo episcopi sine episcopatu, vt comites Palatini
sine comitatu, impropriè dicuntur episcopi, & comites [x]. Vt & alij nomine
tenus tantùm tales [y]. Accedit, quod qui habent canonicatum sub expecta-
tione præbendæ, non habent ius in re, sed ad rem [z]. Nec qui huiusmodi ha- 5
bent expectatiuas, nõ possunt beneficium expectatum (cùm beneficiati non
dicantur) cum alio permutare, vt tuentur interpretes [a]: quia nec ius ad rem
permutari potest, secundũ Fridericũ de Senis [b]. Quocirca quamuis iure cõ-
muni

a §. 1. in quib. cau. feud. amitta. Seneca, libr. 1. de benefic.
b l. fin. de constitut. princ. in P. cap. cùm dilecti, in fine, de donatio. c. olim, de verb. signif.
c l. tutores, l. 8. de restitut. in integ.
d
e sæpè in libris Feudorum, vt titu. de duob. fratr. de nouo benefi. inuest.
f l. in commodato §. sicut commod.
g c. cùm liberum, de sepultu.
h l. 1. §. dolum, de dol. P.
i Paul. Roma. in tracta. de pensio. eccles.
k Panot. in c. ad audientiam, de præscrip. & cap. vni. de commod.
l Polyanthea, tracta. de benef.
m Io. de Selua, tract. de benefi. par. 1. q. 1.
n c. ex parte hastiensis, de concess. præben.
o c. si quis obiecerit, 1. q. 3. Panot. c. de multa, de præb. vide Gomes. ad regul. cancella. de anna. possesso. c. relatum, de præbend.
p in decis. Rotę 445. titu. de præb. in nouis.
q Ioan. Staphi. in 1. fot. gratiar. expectatiuar.
r Panor. in cap. cùm Martinus, de constitut.
s c. super specula, de magist. & d. c. cum Martinus.
t can. si quis obiecerit, 1. q. 3. & cap. relatum, de præb.
v d. c. relatum, & c. dilectus, de præben.
x Iason, in l. id quod, num. 23. de leg. 1.
y vide glo. in can. pudot, 32. q. 2.
z cap. fin. de concess. præb. in 6. c. quodam, eod.
a Docto. in c. vni. de rer. permut. in 6.
b Fridet. de Sen. in tract. permutat.

muni nemo possit habere duo beneficia, cum animorum cura, vtpote incompatibilia [a]: tamē qui vnū cum cura habet, potest nihilominus aliud per mandatum impetrare, nec primū ideò vacat, nisi consequatur reipsa quòd expe-
6 ctat [b]. Dicitur in finitione posteà, quòd hæc portio beneficiaria sit spirituali muneri cōiuncta: quia duo sunt quæ faciunt beneficium, diuinū obsequium & prouentus [c]. Et meritò ecclesiastici prouentus illis subtrahuntur, quibus subtrahitur ecclesiæ communio [d]: cùm non detur beneficiū, nisi propter offi-
7 cium, quod qui non exequitur, & priuari beneficio debet [e]. Hinc colligere facilè est, omnem pactionem pecuniariam, & nundinationē à beneficiis conferendis, vel transferendis procul ablegandam: ecclesiastica quippe hæc munera diuini iuris sunt, nec merce vel pretio comparari possunt citra labem & notam symoniæ [f]. Neque sacra in commercio hominum sunt [g]. Explicat autem latius Ioannes à Selua illam quæstionem, Num beneficium sit quid
8 spiritale, quam ideo consulere potes [h]. Recipitur nihilominus expressio oneris in collatione eius quod inest naturæ beneficij: veluti si Theologalis lectura conferatur cum onere lecturæ, residentiæ, & prædicationis verbi Dei [i]. Sic & de aliis quibusdam, quæ possunt tacitè exprimi sine vitio symoniæ [k]. Vt & Deus sub conditione D. Petro dixit, *Si diligis me, pasce oues meas* [l]. Et vt plerumque quæ tacitè accedunt, nominata, seu expressa non officiunt [m].
9 Ex præcedentibus colligitur quoque, beneficium à collatore gratis debere conferri, neque eum sibi quicquam ex collatione reseruare posse [n], nec sibi
10 conferre [o]. Prætereundum porrò nō est diuinum officium dici quod benefi-
11 ciatis adhæret, horas canonicas, seu ex regula precationes [p]. Defenditque Calderinus [q], clericum nulla rationabili causa excusatum, non exequentem hoc pensum, id est, non dicentem horas canonicas, teneri ad restitutionem fructuum ex beneficio perceptorum: quia, inquit, propter non residentiam priuantur clerici beneficio, & eius fructibus [r]: & datum ob causam, causa non secuta, repeti potest [s]. Quam tamen opinionem iure non sequitur Cardinalis, eiusque assecla Panormita. Sed cum distinctione, de qua in c. 1. de celebrat. missa. numero 8. tractat Panor. Cùm quòd omittentibus diuinum officium alia pœnitentia imponatur [t]: tum etiam quòd diuinum hoc officium non fuerit sola causa instituendi beneficij, sed vt & pauperes clerici de patrimonio Christi nutriti mendici non sint [v]. Et certè alia sunt officij presbyteralis præter preces, vt diximus, veluti sacrificium missæ, exomologeses, & similia. Quò fit, vt etiam ego istorum postremæ subscribā sententiæ. Porrò quomodo, & quo ritu dici debeant horæ canonicæ, & in quo versentur, iura
12 exprimunt [x]. Adiicimus finitioni deinde, portionē hanc esse certis ædibus assignatā, ex quibus nascitur titulus & nomē beneficij: ad hoc caput refertur dotatio ecclesiæ. Proinde quia ædibus assignatur portio, exigimus in beneficiatis, in illis assiduitatē seu residentiam, ne conductitiis presbyteris ecclesiæ cōmittantur [y]: & vt fiat satis voluntati fundatorū. Quæ si omittatur cōtumaciter, inducit beneficij priuationē [z]: omne enim beneficium, quantumuis sit minimū, exigit assiduitatē iure cōmuni [a]. Sic Iustinia. Cæsar [b] sancit, eos tantū clericos & monachos immunitatis beneficio à cura & tutela gaudere, qui apud sacrosanctas ecclesias, vel monasteria permanent, non vagantes, & qui circa diuina ministeria non sunt desides: *cùm propter hoc ipsum*, inquit, *illis indulgeamus beneficium, vt aliis omnibus derelictis, Dei omnipotentis ministeriis inhæ-*
13 *reant.* Neque tamen me latet, conniuentia quadā, quam tuentur consuetudine & statuto ecclesiarum, quædam beneficia esse, quæ assiduitatem non exigant [c]: quando indulgetur pluralitas beneficiorum, vel si vnio fit ex cau
14 sa [d]. Scio & casus esse, in quib⁹ venia absentiæ ab episcopis, & iure cōceditur, vt ei qui in seruitio episcopi est, qui omnes prouentus nihilominus accipit,

a tot. decis. 445. in nouis, c. dudum, de electio, c. de multa, de præben. ap. Grego. c. gratia, de rescript. in 6.
b cap. non potest, de præb. in 6. gloss. in clem. si plures, eo. in constit. Ioan. 22. in c. execrabilis, de præb. in extrauag. comm.
c can. si quis obiecerit, 1 q. 1.
d capit. pastoralis, de appell.
e c. fin. de rescript. in 6. can. eos, can. si quis sacerdotum, 81. distinc. can. eos qui post diaconatum, 32. distin. cap. latores, de cler. excommu. minist.
f Actuum, 8. can. sanctorum, 1. q. 1. can. quàm pie, 1. q. 2. can. si quis obiecerit, 1. q. 1. c. fin. de pact. c. consulere, de symo. c. cōstitutus, & c. veniēs, de transact.
g l. inter stipulātem, § sacram, de verb. oblig.
h Ioan. de Sel, in 1. par. tract. de benefi. quæst. 7.
i gloss. in §. sequitur, certificationes, vers. taliter, in ver. voluerit, de collatio. in prag. sanctio.
k c. significasti, de electio.
l can. olim, de resti. spol.
m l. muto, §. sub conditione, de tutel.
n c. 1. & 10. rubr. vt eccles. benef. sine vlla diminutio. confer. c. adhæc, de præb. ap. Gregor.
o c fin. de institut. c. præterea, de collat. in concor.
p c. 1 de celeb. miss. ap. Gregor. & in Clem. & extrauag. com. can. fin. 92. distinct. Pano. in d. c. 1. num. 7 de celeb. miss.
q Cald. in d cap. 1. de cel. miss.
r c. vni. de cler. non resid. in 6.
s l. 2. §. fin de donat. & 10. titu. de cond. ob caus. da.
t can. si quis in clero, 7. q. 1.
v cap. 2. de præb. can. diaconi, de 93. dist.
x in can. pen. 12. dist. clem. vlt. de celeb. missa. titu. quomodo diuinum officium dicēdum sit, cum 4. seq. in prag. sanct. & titu. quali. horæ. dic. sunt extra chor.
y can. pen. & fin. 21. q. 2. c. quoniam, ne præl. vic. suas.
z c. 3 & c. ex tuæ, & c. relatum, de cler. non resid. c. conquerente, c. ex parte, eod tit. a c. quia nonnulli, & c. quia in tantum, & ferè tot. tit. de cler. non resid. c. ex parte, de off. vica. c. peruenit, de appella. ca. sanctorum, 70. dist. c. execrabilis, circa finem, de præben. in extra. comunun. b l. generaliter sancimus, l. 40. de episc. & cler. C. c c. cùm iamdudum, de præb. d latè per glo. §. sed & insuper, in ver. pluralitatis, de collatio. in pragmati. sanct. c. exposuit ad hispandæ § 1. de præb.

exceptis quotidianis distributionibus, vel diaris [a]. Eis quoque qui familiaris pappæ est, indulgetur [b], & eis qui studiorum causa, ex consensu, & licentia episcopi absunt [c]: dummodo in ciuitate, vel loco vbi legitur publicè reſideant, non aliter [d]. Excuſantur & infirmi, eccleſiæ negotiis vacantes, de quibus, & quando recipiant distributiones quotidianas, & integros fructus, tractatur in clem. 1. de cler. non resid. & c. cùm non deceat, de electio in clem. Qui tamen omnes, non obstante priuilegio, si eccleſia patiatur ministrorum defectū, reuocari ad eccleſiam poſſunt [e]: alioquin ex fructibus beneficiorum tantumdem impenditur, quod ſufficiat miniſtris ſubrogandis, reſeruato abſentibus reſiduo [f]. Meminimus ſubinde in finitione, perpetuò apud clericos 15
istam portionem remanere beneficij, vt oſtendamus beneficia in perpetuum vtenda, non ad tempus concedi, vt poſſeſſores non poſſint ad ceſſionem cogi [g]. Neque alius viuente titulato in locum eius ſubrogari, non ſecus, quàm matrimonio conſtante, alius non poteſt in locum coniugis ſubrogari [h]: quia nec matrimonium ad tempus contrahi poteſt [i]. Nec alij quidam actus legitimi [k]. Sed nec inter ethnicos olim licuit apud Romanos cuiquam viuo pontificatum adimere, quantumuis ſceleſtato: ideóque Iulius Cæſar recuſauit pontificatum Lepidi, eo viuente, ſibi à populo oblatum [l]. Neque tamen 16
ignoro, ob ſingularem ſummā poteſtatem, quæ pontifici maximo cōceditur, licere pappæ ad tempus etiam conferre beneficia, quod dicimus dare in cōmendam [m]: eumque poſſe permittere beneficia, retinere vſque ad voluntatem ſui bene placiti [n]. Cæterùm verba illa finitionis, per clericum ad vi- 17
tam vtenda, edocent clericum non poſſe vltra vitam fructibus gaudere, vel de illis vltima voluntate diſponere [o], vel eius proximos iure ſucceſſionis beneficium nanciſci [p]: nam ſanctuarium Dei iure hæreditario obtineri non poteſt [q]. De fructibus tamen perceptis poſſe nunc beneficiatum teſtari, ait 18
Ioan. Andreas [r]. Quod negat fieri debere Panormitanus [s]. Sequimur in Gallia tamen Andream. Indicant & poſtrema finitionis verba, beneficia non 19
niſi clericis conferri poſſe, atque laicos prorſus eorum eſſe incapaces [t], iure communi videlicet. Nam & ſpeciali priuilegio laici poſſunt poſſidere beneficia: vt notant Innocentius, & Abbas, aliique [v]. Sicuti & in multis regni ſui eccleſiis rex noſter canonicus eſt. Et beneficia poſſident eccleſiaſtica ex priuilegio ſenatores curiæ concilij magni, etiā vxorati. Et hæc omnia obtinent, dummodo legitimè fiat inſtitutio. Nam beneficiū ſine canonica inſtitutione 20
obtineri non poteſt, & ab eo qui poteſtatē habet conferendi. Sicque in ſum- 21
ma Panormitanus, conſilio 47. quod incipit, *Illud quæritur*, beneficium eccleſiaſticum ſex notis cognoſcitur. 1. vt iure communi conferatur à poteſtatem habente, 2. vt qui confert, nihil poſſit iure ſibi ex eo retinere, 3. vt tantùm de eo clerico prouideri poſſit, 4. quod habeat aliquid ſpiritualitatis annexū. 5. quod ſit perpetuū, 6. quod omnis pactio, ſeu nundinatio reiiciatur, de quibus & Ancharanus, in regulam primam, de reg. iur. in 6. q. 1. Et Decius, in rubr. de reſcrip.

a cap. de cætero, de cler. non reſident. c. ad audientiam, eod.
b c. cum dilectus, 14. eod.
c c. relatum, eod. tit. c. ſuper ſpecula, de magiſtr.
d c. tua fraternitas, de cler. non reſid.
e c. ex parte, eod. tit.
f c. penult. eod.
g c. fin. de cler. ægrotan. cap. vni de capel. monacho. in 6. ca. ſcripſit, ca. qualiter, can. quamuis triſte, 7 q. 1.
h can. ſicut vir, 7. q. 1.
i c. fin. de condi. appoſ.
k l. actus legitimi, de reg. iur.
l Dion Caſſius, libr. 49.
m c. ſi gratiosè, de reſcript.
n can. paſtoralis, 7. quæſt. 1.
o c. 1. & 3. & c. cum in officijs, de teſtam. c. pen. de pecu. cleric.
p cap. 1. de ſucceſſ. ab inteſt. authē. licentiam, de epiſcop. & cler. C.
q c. conſuluit nos, de iure patro. can. apoſtolica, 1. q. 3. c. ex tranſmiſſa, de fil. preſbyt. c. ad extirpandas, eod.
r in glo. c. præſenti, de offi. ordin. in 6.
s in cap. fin. de pecu. cleri. vide & eundem in c. cum in officijs, de teſtam.
t c. cùm adeo, de reſcript. c. ex literis, de tranſ. c. 2. de inſtitut. clem. quia cōtingit §. vt antè, de religio. domib.
v Innoc. & Abbas, in c. quanto, de conſuet. glo. in can. benè quidē, 96. diſt. in ver. præter Romanum.

De diuerſa beneficiorum nomenclatura, vnde perſonæ eccleſiaſticæ diuerſas appellationes capiunt. Caput 3.

1 Beneficiorum eccleſiaſticorum diuiſio in propriè & impropriè beneficia.
Propriè beneficia maiora, & minora quæ, eod.
Prælati appellatio non pertinet ad eccleſiæ rectorem ſimplicem, eod.

2 Beneficiorum 3. diuisio, in habentia curam animorum, & non habentia.
Cura animorum quid. eod.
3 Beneficia cum cura, non nisi presbyteris actu, vel qui intra annum tales fiant, conceduntur.
4 Curionis officium.
5 Curata beneficia ratione iurisdictionis quæ habeant.
6 Beneficia non curata, simplicia dicta.
7 Beneficia regularia & non regularia quæ, & ex præscriptione talia.
Beneficia regularia regularibus, secularia secularibus debita. eod.
8 Commenda, vel beneficium in commendam datum quod.
9 Beneficia duo, vnum in titulum, aliud in commendam habere quis potest.
10 Commendatur beneficium dupliciter, in vtilitatem ecclesiæ, aut præpositi.
11 Beneficia villæ muratæ, & non muratæ, & quibus villæ murata conferri possunt.
12 Villa murata quæ dicatur.
13 Beneficia alia ecclesiæ collegiatæ, alia non collegiatæ.
14 Ecclesia simplex, vel capella quæ.
Collegiata ecclesia quæ.
15 Ecclesiæ conuentuales, religiosæ, monasteria, cœnobia.
Ecclesiæ cathedrales quæ. eod.
16 Beneficia alia cum dignitate, alia cum personatu, alia cum officio, administratione, præpositura.
17 Dignitas ecclesiastica & alia quid.
18 Beneficia nominata, & innominata quæ.
Assisij ecclesiarum qui. eod.
19 Beneficia electiua, & non electiua quæ.
20 Beneficia patronata, & non patronata.

1 SEd non vno modo beneficia appellata sunt, sed variis: & proinde personæ quæ ea possident, variè quoque nuncupatæ. Aperiamus igitur necesse est diuisiones eorum. Prior, quædam propriè beneficia, quædam impropriè dicta. Propriè dictorum beneficiorum, alia maiora, alia minora vocantur [a]. Inter maiora, summus pontificatus, qui & beneficium dicitur [b]. Maiora à minoribus ex collatione distinguuntur. Et certum est quoque, quæ nomen habent prælaturæ, maiora dici posse, vt pontificatũ summum, patriarchatum, archiepiscopatum, episcopatum, abbatiam: prælati
2 autem appellatione non continentur ecclesiarum rectores [c]. Tertia distinctio, vt alia beneficia habeant curam animorum, alia minimè [d]. Cura animorum dupliciter consideratur, vt notat Innocentius [e]: primùm, quando is, qui beneficio præficitur, tenetur sacramenta præbere certis personis, nempe parochianis eius loci: item prædicare, proponere verbum Dei, confes-
3 siones audire [f]. Quocirca & ista beneficia requirunt præfectos esse actu sacerdotes, seu presbyteratu insignitos, vel qui tales fiant post adeptum sacerdotium intra annum [g]. Non enim aliter possunt deseruire beneficio, ligare vel soluere, vel pascere, nisi potestatem acceperint. Annus autem computandus ex eo tempore, quo quis adeptus est pacificam beneficij possessionẽ, vel per eum stetit quominus haberet. Et cessante alio legitimo impedimento promotionis ad presbyteratum [h]. Vocamus hos beneficiatos, rectores,
4 curatos seu curiones, vicarios perpetuos, pastores, vt suo loco diximus. Pa-
5 storis autem officium legendum apud Ezechielem c. 3. Secundò curata beneficia dicuntur, respectu curæ iurisdictionis contentiosæ seu forensis, quæ beneficiis quibusdam annectitur [i]. Huiusmodi competit visitare, inquirere,

a c. pen. de verbo. signifi. c. maioribus, de præben.
b c. 1. de maled. can. cleros §. pontifex, & can. nemo, 21. distinct. can. sacrosancta, 22. distinct.
c gloss. per text. in clem. dudum § nos autem, in ver. prælati, de sepult. in clem.
d c. cum singula, de præb. in 6. c. de multa, eod. c. cum satis, de offi. archi.
e Innoc. in d. c. cùm satis.
f clem dudum § verum, de sepultu c. 1. de sepult. ap. Grego. c. 2. de paroch. c. omnis vtriusque sexus, de pœnit. ca. placuit, de pœnit. distin 6.
g c. licet canon, de electi. in 6.
h c. commissi. de elec. in 6. vide quæ latè de his tractat Rebuffus, in praxi benefic. in tit. de non promot. intra annum, quan. priue. vel excus. censean. & in tit. de dispẽs. de non promouendo.
i c. execrabilis §. fin. de præb. in extrau. communib. c. dudum, de electio. in 6.

procurationes recipere, suspendere, absoluere, excommunicare, & absoluere [a]: quæ etiam sine beneficio aliquando possunt [b]. Non curata beneficia 6
sunt, quorum præfecti prædicta munera non habent, sed horis dicendis tantùm obstricti sunt [c]. Dicta beneficia simplicia [d], ex his duobus composita beneficia, quæ principaliter sine cura sunt, vt prioratus, sed habent annexam curam animorum, pro qua habent vicarios perpetuos [e]. Quarta diuisio, be- 7
neficiorum alia esse regularia, alia secularia: regularia regularibus, id est, monastici instituti personis debentur: secularia aliis clericis secularibus, id est, qui monasticam vitam vel regulam non sunt professi [f]. Hæ qualitates beneficiis vt plerumque accedunt ex præscripto fundationis, si in ea regularibus deputetur personis vel secularibus [g]. Interdum tamen regularia à secularibus, & contrà secularia à regularibus possidentur personis legitimè, per præscriptionem quæ recepta est, si per 40. annos continuos secularis ecclesia à regulari persona sit possessa: vt tunc immutata censeatur qualitas, & censeatur regularis, hoc est, quæ à regularibus possit haberi. Et contrà, si regularis per tot annos à seculari sit possessa [h]: nam ordinarij iuris est 40. annorum tempus sufficere in præscriptione rerum ecclesiasticarum inter ecclesias [i]. Dummodo in hac possessione beneficij concurrat cum tempore titulus, id est, institutio, & bona fides: alioquin enim non mutaretur qualitas beneficij solo tempore, vtpote substantialibus deficientibus præscriptionis, titulo & bona fide [k]. Porrò ex regularibus & secularibus beneficiis, tertia 8
quædam species conflari potest beneficiorum in commendam, vt dicimus, datorum, quando summ. pontifex ex priuilegio regulari personæ beneficiũ dat seculare: vel contrà, seculari regulare. Hinc intelligimus, quod circum- 9
fertur duas ecclesias aliquem habere posse, in titulum vnam, aliam in commendam [l]. Commendantur autem ecclesiæ bifariam, aut in vtilitatem ec- 10
clesiæ, aut in vtilitatem commendatarij: in primo casu, non est titulus beneficij, sed potius custodia, à qua quis remoueri potest. Diuersum in secundo, vt explicat latè Gomesius [m], & glossa pragmaticæ sanctionis concilij Basiliensis [n]. Alia quinta diuisio, seu distinctio à loco, vt alia dicantur villæ 11
muratæ, alia non muratæ: sic enim expedit distingui ob præficiendorum distinctionem. Nam quæ villæ muratæ sunt, non possunt conferri in Gallia, nisi graduatis in aliqua probata Academia, aut qui triennio saltem in Theologia, aut in altero iurium, ciuilis, vel pontificij, aut in vtroque studuerint [o].
Villæ hîc nomen, more Gallico, pro ciuitate intelligitur, vel oppido muris 12
cincto, populoso. Sicuti & in iure pontificio aliquando [p], non pro villa rustica, vel ædificio rustico, vt apud Latini sermonis authores, apud quos, Varrone teste [q], villa quasi vehilla, à vehendo: quòd in eam fructus ex agro inuehantur, & inde in vrbem euehantur. Ioannes 22. summi pont. [r] ciuitates videtur eas tantùm nominare, vbi episcopus sit. Alij autem videntur muratam villam dicere, in qua sit mercatus, & nundinæ: quod certè non est verum perpetuò. Sexta diuisio, alia esse beneficia ecclesiarum collegiatarum, 13
alia non collegiatarum, quæ & simplices dictæ ecclesiæ: quarum differentiam vel patroni solius diuersus assensus indicat [s]. Simplex ecclesia & ca- 14
pella dicitur, in qua vnus, vel duo, vel plures clerici ordinantur, non vt corpus faciant vel collegium qui nec syndicum, nec sigillum cõmune habent [t]: non enim omnis adunatio clericorum facit collegium, alioquin vbique essent collegia. Vix enim potest esse presbyter seu sacerdos sine duobus vel vno clericis, qui secum psallant, & in altari administrent, erudiántque filios parochorum [v]. Qui tamen collegium non faciant: quia in collegio faciendo forma exigitur, superiorísque licentia [x]. Nec numerus personarum eum constituit, cùm sufficiant tres in eo constituendo [y], & per vnum ius collegij retineri possit [z]. Porrò ecclesiæ collegiatæ, regularium personarum dicuntur conuentuales [a], cœnobia: aliæ capitula [b]. Omnis ecclesia cathedralis

a d.c.dudum.
b nota. in c. cùm satis, de offic. archid. cap. 1. eod.
c c. 2. de institutio.
d c. fin. de præb. ap. Grego.
e c. super eo, c. 6. eo. in Sex. c. exiit qui seminat. §. quia verò, eo titu. ap. Gregor.
f cap. cùm de beneficio, eod. in 6 §. statuimus, de collatio. in concordat. Galliæ, & sum. pontif. clem. 1. de elect. ap. Clem.
g gloss. in §. idem ordo, in ver. regularibus, de collat. in prag. sanctio. Ioan. de Sel. in tracta. de benefic. q. 4. nu. 13
h Rota, in decis. 32. incip. fuit dubitatum, in nouis, Ioã. Staphil. tract. de lite. grat. & for. speculati. forma 8.
i c. de quarta, de præscrip. c. cum ecclesia, de cau. poss. & authen. quas actiones, de sacr. eccles.
k c. vigilanti, de præscript. latè docet in specie proposita Rebuffus, in § volumus, de collatio. in concord. Gall. in verb. regularia.
l can. qui plures, 21. q. 1. c. nemo deinceps, de electio. in 6. vbi gl. in ver. cõmendare, plura tradit, de commenda.
m Gomes. in reg. cancell. de public. resignat. q. 4. & in reg. de trienna. possess. reg. 5.
n gloss. in §. licet, in ver. euidenti causa, de electio. in pragm. sanct.
o §. statuimus, in 2. de collat. in concord. §. in ecclesijs, de collat. in conc. Basilien. seu pragm. sanct. & cõst. 1, reg.
p vt in c. venerabili, c. 21. de censib. lib. 3. Decret. titul. 29. & in c. ad audientiam, in 1. de eccle. ædifica.
q Varro, lib. 1. De re rusti. cap. 2.
r c. saluator, de præben. in extrauag. cõmunib.
s c. nobis, de iur. pat.
t c. dilecta, de excess. prælato.
v c. vnusquisque, de vita & honest. cler.
x l. 1. de colleg. illic. in P. l. 1. §. quibus permissum est, quod cuiusq. vniuers. nomi. in P.
y c. 1. de electio. ap. Grego. l. Neratius, de verb. signific.
z l. 1. §. sicut, quod cuiusque vniuers. nomi. in 1.
a c. nobis, de iure patro.
b Panor. in c. edocere, & c. capitulum, de rescript.

lis collegiata est: quia episcopus caput, membra, & consilium eius, capitulum, quod debet in institutione & destitutione clericorum adhibere secum [a]:
16 quanquam omnes ecclesiæ collegiatæ cathedrales non sint. Septima diuisio, vt alia dicantur habere dignitatem, alia personatum, quædam officium, administrationem alia, alia præposituram [b]: quorum differentiam vide
17 de apud Siculum [c], & Archidiac [d]. Dignitatis nomen potest latè accipi, pro qualibet prærogatiua in ecclesia, quæ alio nomine personatus dici potest [e]. Verùm singulariter dignitas dicitur, facultas administrandi in aliqua ecclesia cum aliqua iurisdictione [f]: tutius tamen erit in vi istorum nominũ, dignitatis, personatus, officij, sequi mores ecclesiarum, & in qua significatione, sententia, & obseruatione huiusmodi sint nomina. Inter dignitates ea quæ præest, dicitur prælatura, quare episcopus & abbas prælati erunt [g].
18 Octaua beneficiorum diuisio, vt alia sint nominata, alia innominata: innominata dicuntur, quæ generali tantùm nomine beneficij significantur, vel canoniæ, vel præbendæ [h]. Sunt & inter innominata, quæ possident assisij dicti, in ecclesiis [i]: & quæ habent in ecclesiis in minoribus constituti, quæ vocãtur tituli [k]. Nominata ea dicuntur, quæ vltra generalem appellationem beneficij, proprio nomine intelliguntur, vt episcopatus, patriarchatus, abba-
19 tia, cura animorum, prioratus, & alia similia. Nona, alia esse beneficia electiua, ad quæ per electionem quis vocatur: alia ad collationem pertinentia [l]. Et electiua dicuntur, quæ facta electione exigunt confirmationem superioris [m]. Per electionem electus consequitur ius habitu in prælatura: per con-
20 firmationem, exercitium illius actu [n]. Subinde decima distinctio, vt alia sint patronata, alia sine iure patronatus, libera in collatione ordinarij. Patronatum est beneficium, ad quod vacatione adueniente, præsentat idoneum clericum episcopo patronus, & sine cuiusque præsentatione rectè non instituit episcopus [o]: præterquam in casu negligentiæ patroni, & si per eã deuoluatur potestas ad eum vt superiorem, & aliis casibus, de quibus proximo agetur capite Deo fauente.

a c. nouit, c. 4. & c. quanto, c. 5. de his quæ fiunt à præla. sine cos. capit. lib. 3. Decretal. tit. 11. Cardi. in clem. vt lj, col. 3. in 2. quæst. de æta. & qualit.
b c. 1. de consuetud. in 6 c. de multa, de præb. c. execrabilis, eod. in extrauag. cõmunib.
c Ab. Panor. in c. de multa, in 1. de præben.
d Archid. in c. 1. de consue. in 6.
e glo. 1. In c. quia nõnulli, & in c. ad aures, de rescrip. & in c. de multa, de præben.
f glo. & Archidia. in d. c. 1. de consuet.
g c. 2. de iudic apud Greg. de his in tit. de regia ad prælatio. nominatio. in conuentio. Galli. & pontificis sum.
h can. ex multis, §. cõstituimus, 1. q. 3.
i de quib. in c. pen. de cler. non resid.
k c. 2. de præb.
l c. cùm in illis, c. 16. §. Illis verò, de præben. in 6.
m gloss. in clem. quia contingit, § vt autem, in ver. electio. de religio. domi. Cardina in clem. 1. § adhoc, de præb.
n nota. in ca quãto, 63. distinct. Cin. & Barth. in l. priuatorum, de iurisd. om. iudi. C.
o can. decernimus, 16. q. 7.

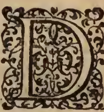
De iure patronatus ecclesiæ. Cap. 4.

Lib. 5. Decret. tit. 38.

1 *Ius patronatus ecclesiasticum quid.*
2 *Ius patronatus ecclesiasticum adhæret spiritualitati.*
Ius patronatus quare exigit institutionem episcopi.
3 *Ius patronatus per se vendi non potest, vel cedi.*
4 *Ius patronatus indiuisibile, & quomodo ad plures hæredes vnus pertineat.*
5 *Patroni plures in præsentando debent conuenire.*
6 *Patronis pluribus existentibus, à maiori parte eorum præsentandus instituendus est.*
7 *Ius patronatus honorem habet in prærogatiua præsentandi.*
Præsentatio patroni requiritur in patronato beneficio conferendo. eod.
Præsentatio quale ius conferat præsentato. eod.
8 *Beneficia & ecclesiarum cura ad solicitudinem pertinent episcopi.*
9 *Patronatus seipsum præsentare non potest.*
Episcopus sibi conferre non potest beneficium. eod.
Ex patronis pluribus vnus illorum ab aliis præsentari potest. eod.
10 *Præsentatio instituendi, & per patronum, & per procuratorem eius fieri potest,*
& per

& per literas.

11 Patroni laici, & clerici: & intra quæ tempora præsentare illi debeant.
Patroni clerici non variant in præsentatione, laici contrà. eod.
12 Patronus laicus variare potest tantùm, antequàm vnũ ex præsentatis instituatur, non posteà.
13 Præsentato indigno per laicum, eo repudiato intra tempus quadrimestre patrono datum potest laicus alium, & alios præsentare: nec repudiato indigno episcopus pleno iure potest conferre.
Contrà, si præsentetur indignus à patrono ecclesiastico.
Oeconomus pendente tempore præsentandi datur ecclesiæ vacãti ab episcopo. eod.
14 Præsentandi ius quando adimitur patronis, & plena collatio ad episcopum pertineat.
15 Ius patronatus quibus modis in perpetuum amittitur.
16 Iure patronatus priuatur, qui episcopum curauit occidi.
17 Ius patronatus non amittitur ex condemnatione criminis in alium, quàm in proprium episcopum admissi.
18 Ius patronatus quibus modis acquiratur.
19 Iuris patronatus onera.
20 Patronus ecclesiæ tenetur congruum ei redditum assignare, aut supplere.
Patronus dicitur defensor, aduocatus, vicedominus, custos, gardiam habens ecclesiæ suæ. eod.
21 Patronus in casu inopiæ, & liberi eius ali debent ab ecclesia patronata.
22 Institutio præsentati cur exigitur episcopi.
Institutio debet fieri necessariò idonei præsentati, aliter recurritur ad superiorem. eod.
23 Institutionis, significationis, & acceptionis, & cum collatione differentia.
24 Sede vacante capitulum beneficia vacantia non confert, præsentatos tamen instituit.
25 Patronata & familiaria fuisse ethnicis sacerdotia.

EFINIVNT interpretes, ius patronatus, vt sit ius honori-
ficum, onerosum & vtile, competens alicui in ecclesia, pro 1
eo quod de diœcesani consensu ecclesiam fundauit, cõstru-
xit, & dotauit ipse, vel is à quo causam habuit, solus vel alio
cõcurrẽte. Quæ finitio latius explicabitur, vt naturã patrona-
tæ ecclesiæ, & qualitates beneficij eius generis euoluamus 2
paucis. Dicitur ius patronatus, ius ecclesiasticum, quia spiritali, id est, sacro
annectitur [b]: vt quæ religiosis locis adhærent, religiosa censentur [c]. Non
tamen per se est ecclesiasticũ: quò fit vt & laicis competat, qui alioquin à
ministerio sacrorum arcentur. Et quia annexum huic aliquid spiritale, pro
eo requiritur episcopi institutio, & officium in eorum exequendo iure [d]:
nemo enim de manu laici potest ecclesiam, seu eius regimen accipere spi-
rituale [e], neque ab eo qui suis sumptibus ecclesiam ædificauerit vel funda-
uerit [f]. Facit quoque illud spiritale annexum, vt ius patronatus vendi per se 3
non possit: quia & periculum simoniæ imminet [g], & res sacræ non recipiũt
æstimationem [h]: quæ tamen æstimatio per æqualitatem pretij facit emptio-
nem [i]. Cæterùm cùm vniuersitate bonorum vendita transire in emptorem
dubium non est, veluti quodam accessorij iure [k]. Vt & eo modo obligari po-
test [l]. Et quia ius patronatus habet iuris naturam, erit indiuisibile [m]: & ideo 4
vni patrono pluribus succedentibus hæredibus apud omnes in solidum re-
manet ius patronatus, quamuis sint extranei [n]. Et transit non solùm in ma-
sculos, sed etiam in fœminas [o]. Et quanquam plures esse patroni possint in 5
dote constituenda [p], tamen diuidi ius nequit. Possunt tamen conuenire pa-
troni, vel eorum hæredes, vt alterius vicibus præsentent [q], & ita hoc iure
vtan

a hãc finitionem tradit & latissimè explicat Rochus, in tracta. de iure patron. Ioan. Andre. & Panor. partim in rub. de iure patron.
b c. de iure patronatus, de iur. patron.
c l. quæ religiosis, de rei vend. in P.
d c. præterea, de iur. patro. c. illud, c. cũ laici, c. nullus, eod. titu. can. decimas, 16 q. 7. cap. cùm & plantare, de priuileg.
e c. sacrosancta, & c. necessaria, de electio ca. si quis deinceps, ca. non placuit, can. quoniam, 16. q. 7.
f can. piæ mentis, 16. q. 7.
g can. 1. 1. q. 1.
h c. quærelam, de simon. l. sacra loca, in fin. de rer. diuis. in P. § fin. de empt. cum simil. b.
i l. 1. de contrahen. empt. in P. l. 1. de rer. permut. in P.
k c. cum seculum, de iur. patro. ca. neminem, 16. q. 7. l. hãc legem, de contrah. empt.
l c. ex literis, de iur. patron.
m c. 1. eod.
n c. 1. de iur. patron. cle. fin. eod. titu ap. Clem.
o glo. in can. quoniã inuestituram, 16. q. 7. clem. fin. de concess. præb.
p glo. in can. in summa, 63. distin.
q d. clem. fin. de iur. patro.

vtantur, ne contrario concursu se mutuò impediant [a]. Conuenire etenim in præsentando debent plures hæredes vnius: nam vnum solum repræsentant, in stirpésque succedunt in hoc, non in capita, siue æqualiter, siue pro minore parte succedant, nihil enim interest [b]. Quæ & in iure patronatus
6 libertorum recepta ferè sunt [c], & in alijs iuribus [d]. Quòd si plures essent patroni, à maioris partis consensu præsentatus instituendus est [e]: quòd si duo tantùm sint patroni, & duos præsentat, institutio alterutrius in electione &
7 arbitrio est episcopi [f], quamuis alij dissentiant. Ius hoc patronatus tertio loco honorem confert patrono, & honorificum dictum: præcedit enim honore in ecclesia patronata [g]. Sed alius honor & præcipuus, in præsentando episcopo præficiendo ecclesiæ: non enim potest prouidere ecclesiæ sine præsentatione patroni episcopus [h]. Non tamen per præsentationem plenum ius datur administrationis ecclesiæ præsentato, sine institutione episcopi; non
8 enim patronus confert pleno iure [i]. Omnes namque basilicæ pertinent ad curam & solicitudinem episcoporum [k], nisi aliquo priuilegio eximantur [l]. Et institutio, & destitutio præfectorum ecclesiarum propriè pertinet ad episcopos [m]. Neque etiam patronus, quia hunc honorem præsentandi habet, ideò administrandi res dotales, seu ecclesiæ patronatæ, potestatem habet [n].
9 Neque seipsum, sed alium præsentare potest [o]: sicuti nec seipsum episcopus potest instituere, vel sibi suæ collationis beneficium conferre [p]: vt nec tutor sibi author esse [q]. Quamuis non inficior, si plures sint patroni, quin vnus ex illis ab alijs tamen præsentari possit, vel filius alterius [r]: sicuti ex decurionibus, qui seipsos tutores dare non possunt, vnus ab aliis rectè datur [s].
10 Porrò præsentatio instituendi fieri potest non solùm per patronum, verumetiã & per procuratorem, eius nomine & mandato; nam & electio fieri potest mandato domini à procuratore [t], imò & per literas quis potest præsen-
11 tare [v]. In hac tamen potestate, & qualitas patronorum, & tempora distinguendo sunt: nam patroni, aut laici, aut clerici sunt: laicis quatuor menses dantur ad præsentandum, clericis sex: quia laici ante institutionem possunt variare, id est, plures præsentare alios post alios: clerici non possunt. Ideo vt maturius præsentandum eligant, longius tempus conceditur [x].
12 Variatio tamen illa licita in laico, quandiu vnum ex præsentatis non instituerit episcopus: nam post præsentationem & institutionem reijcitur præ-
13 sentatio [y]. Licita tamen si præsentet laicus indignum, & repudietur ab episcopo: nam potest & tunc intra tempus illi concessum, alium præsentare, & plures, inter quos tamen est potestas episcopo eligendi quem velit, & vt dicimus, locus est gratificationi [z]. Nec ante tempus hoc concessum pleno iure episcopus spreto patrono laico conferre potest, sed tantùm de œconomo ecclesiæ patronatæ prouidet pro fructibus regendis [a]. Diuersum tamen in præsentatione indigni, facta ab ecclesiastico: nam tunc episcopus, spreta illa præsentatione, pleno iure confert, cùm ius præsentandi ecclesiasticus amiserit, indignum præsentando: neque possit vnquam variare, facta præsentatione semel, id est, alium non possit præsentare [b]. Vt contrà, si ille præsentatus sit idoneus, non possit alium ei præponere episcopus [c]: dummodo præsentatio fiat vacante beneficio. Nam ante vacationem præsentatio inutilis, & adueniente ea, non obstante prima, rectè alium vel primum præsen-
14 tat: nec dicitur ideò variare [d]. Quando autem ius præsentandi amisit patronus, plena collationis potestas penes episcopum est siue patronus sit ecclesiasticus, siue laicus. Amittunt autem potestatem præsentandi, & ita ius patronatus, vel pro vna vice, vel in perpetuum. Pro vna vice, hoc est, ratione occurrentis præsentis vacationis, si ecclesiasticus, vt dictum est, indignũ præsentet: vel si is, vel laicus non præsentet intra tempora illis constituta, laicus intra 4. menses, ecclesiasticus intra sex: tunc enim deuoluitur potestas ad episcopum, authoritate concilij Lateranensis [e]. Dehinc & pro occur

a vt apud Iulia. in l. quoties duobus, l. 41. de vsufruct. & quemad. qui vta. lib. 7. P. titu. 1. Papi. l. 2. §. fin. quib. mod. vsusfru. amitta. cod. lib. titu. 4. l. itinere, de seruit. rust. in P.
b clem. fin. de iur. patro.
c l. fin. eod. in P.
d l. si sepulchrum, de religio. & sumpt. funer. in P. l. vlt. de seruit. in P.
e vide Panor. in cap. quoniam, de iure patro. facit c. ecclesia, in 1. de electio.
f glo. in can. si plures, 16. q. 7. Innocen. in c. 1. de iur. patro. Panor. in c. cum te, eod.
g cap. nouit, §. fin. de iur. patron.
h can. monasterium, & ca. decernimus, 16. q. 7. c. ex insinuatione, de iur. patro.
i c. quod autem & c. illud prætereundũ, c. ex cõsultatione, & c. consuluit, c. relatum, de iur. patron. ap. Grego. ca. si plures, & ca. monasterium, 16. q. 7.
k can. omnes basilicæ, eod. ca. obitum, 6. dist. cum similibus ibi nota.
l c. cùm & plantare, de priuileg.
m c. cùm ex iniũcto, de hæreti. c. 1. & 2. de capel. monachor.
n can. nouerunt, 10. q. 1. c. præterea de iur. patro.
o c. consuluit, & cap. per nostras, eod.
p c. fin. de institutio.
q l. 1. de autho. tuto. in P.
r glo. in d. c. consuluit, de iur. patronat.
s l. vbi absens, de tuto. & cur. dat. ab ijs &c.
t l. si is qui stichum, de procurat. in P.
v glo. in can. non debet, 63. dist. iuxta l. si procuratorem, de procura. in P.
x cap. 1. § fin. de iur. patro. in 6.
y c. quod autem consulis, de iure patro.
z c. cùm autem aduocatus, eod.
a c. cum vos plerunque de offi. & pot. iudi. ordin.
b c. cùm autem, de iure patrono.
c d. cap. cùm aduocatus, eod.
d c. fin. eod.
e c. 2. de supp. negl. prælat. c. 3 § fin. & c. si verò, de iur. patro. c. cum te, eod. c. 1. § fin. eod. titul. in 6.

currenti necessitate deuoluitur ad illum ius, si quando plures sint patroni
principales, qui sine graui scandalo in nominatione seu præsentatione non
possint conuenire [a]. Ordine seruato, vt primùm quandiu controuersia, eo-
rum agitatur, episcopus interim ostium claudat ecclesiæ patronatæ, amotis
sacris lipsanis seu reliquiis, donec conuenerint [b]. Dehinc vt à maiori parte
electus, & maioribus præstans meritis admittatur: quod si id sine scandalo
fieri non possit, ipse episcopus prouideat [c]. In perpetuum patronus hoc ius 15
amittit, si donet illud aut cedat alteri, quod licet etiam sine licentia episco-
pi [d]: tamen plena collatio episcopi est, sed præsentationem expectare debet
intra tempora fieri ab eo, in quem ius translatum est. Nisi simoniacè qui ha-
bet ius illud, in se transtulerit: nam in pœnam dignus est qui priuetur iure
patronatus [e]: Priuatur & is perpetuò hoc iure, qui per se vel per alium pro- 16
curauerit episcopum, vel rectorem ecclesiæ, cuius est patronus, occidi: vt nec
is, nec hæredes eius vsque ad quartum gradum possint hoc iure vel honore
potiri [f]. Per condemnationem tamen alterius criminis, hoc ius non eripi- 17
tur, nec à filiis patroni: quia hoc ius habet solùm authoritate canonis, quo
non priuatur, nisi à solo papa [g]. Conceditur namque hoc ius patronatus, po-
tissimum laicis, singulari quodam beneficio & priuilegio, fauore ecclesia-
rum, vt ad constructionem & dotationem earumdem imitentur [h]. Proinde
fauor ille ecclesiarum remanet delicto etiam interueniente. Acquiritur au- 18
tem ius patronatus fundatione ecclesiæ [i], ædificatione facta suis sumptibus [k],
dotatione, seu additione prouentuum [l], ex contractu translatione facta cũ
vniuersitate [m], successione [n]. Constátque ex præcipuis modis acquirendi, 19
onus etiam esse ius patronatus patrono potius, nempe quòd ex bonis eius
propriis natum sit, vt & inde aliud sequatur, videlicet solicitudo patroni in
his conseruandis, quæ elargitus ipse est, vel ij à quibus causam & ius habet:
dare namque operam debet, ne bona ecclesiæ patronatæ pereant vel detri-
mentum patiantur, eámque ob causam monere præfectum, posteà episcopũ,
iísque negligentibus mederi incommodo, regem ipsum [o]. Quia si congrui 20
non sint reditus ecclesiæ patronatæ, ipse cogitur per episcopum supplere
quod sufficiat pro alimentis præfecti præsentati, & ad iura episcopalia soluẽ-
da [p]. Dicitur & patronus ideo defensor [q] ecclesiæ, & aduocatus [r]: quia eius
habet patrocinium, vicedominus, custos, gardiam habens [s]. Quocirca quo- 21
que nec ei delinquenti ius hoc adimendum, quod onerosum alioquin ei
est, aliquando etiam vtile, vt dum ad inopiam peruenit: nam eo casu ne sit
ingrata ecclesia patronata, patronum & liberos eius alere tenetur [t], habita
ratione bonorum ecclesiæ, & qualitatis personarũ patronorum [v]. Animad- 22
uertendum autem est, in hoc iure patronatus constituendo, episcopi cõsen-
sum, vt diximus in finitione, requiri, & tũc dicitur ius patronatus spiritua-
lizatum, id est approbatum ab episcopo: quo nomine eximuntur ab hac tra-
ctatione oratoria, simplicésque capellæ, quæ beneficia nõ sunt propriè. Cùm
nemo sine episcopi cõsensu possit ædificare ecclesiam [x]. Quare alia ratione,
propter authoritatem ab episcopo interpositam, ipse episcopus habet in eo
patronatu ius institutionis, id est, facultatem intra ecclesiam, vel in eccle-
sia statuendi præsentatum. Relatiuumq; hîc fit verbum institutionis, ad præ-
sentationem alterius: nã ea institutio libera nõ est collatio, sed si fiat præsen-
tatio admitti debet ab episcopo, alioquin si repudiet, patet via refugij: vt
dicũt, in refutum ad archiepiscopum. Lata alioquin est institutionis appel- 23
latio, quæ interdum pro collatione accipitur, nempe pro cõcessione libera
beneficij facta ab episcopo iure communi, vel ab alio ex priuilegio, cuius
collationis, & prouisiõ species est [y]. Interdum institutio, pro cõfirmatione
electi, quam facit episcopus [z]: & pro approbatione episcopali collationis ab
alio quàm episcopo factæ, dicta authorizabilis institutio [a]. Item aliquãdo
pro trãslatione possessionis, quam dicũt installationem, & inductionem, in
realem

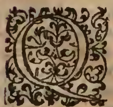
a c.3. de iur. patron.
b c.2. eod.
c d.c.3. eod.
d c.1. in princip. eod. in 6.
e c. quia clerici quidam, de iur. patro. c. tuarum, de priuileg. ca. priuilegiũ, 11. q. 3.
f c pen. de pœn. incip. in quibusdam.
g gloss. in can. filijs, 16. q. 7.
h c.3. & c. cùm dilectus, de iur. patro.
i c. nobis, eod. ca. piementis, 16. q. 7.
k can. monasterium, eod.
l can. filijs, & can. quicunque, 16. q. 7.
m c. cùm seculum, & c. ex literis. de iur. patron.
n clem. 2. eod.
o ca. filijs, 16. q. 7.
p c. 1. de iur. patro. ap. Clem. cap. 2. de preb. in 6. c. extirpandæ, §. quod verò, eod. titu. ap. Greg.
q can filigentius, 16. q. 7.
r c. quia clerici, de iur. patron.
s c. præterea in 2. de iur patro.
t c. nobis §. fin. eod. can. quicunque, 16. quæst. 7.
v can. vlt 10 q. 3. l. sed etsi quid §. 1. de vsufr. in P.
x can. nemo, de consecra. dist. 1. can. qui religiosis, cum 2. seq. 18. q. 2. c. fin § fin. de eccle. ædific.
y glo. in rub. de institutio. in 6. vide & de alijs acceptionibus Ioan Immolã, in c. ex frequentib. & c. cũ venissent, de iur. patro.
z c. cùm olim, de maior. & obed. & to. ti. de electio.
a vt in c. cùm satis, de offi. archid.

realem possessionem [a]. Propriè tamen permultum interest inter collationem
24 quæ est libera, institutionem, quæ necessaria, & præsentationem [b]. Ideò collatio sede vacante loco episcopi à capitulo de beneficiis fieri nequit, institutio debet [c]. Quod & in vicario obseruatū est [d]. Sed hæc hactenus de beneficiis iuris patronatus dicta sint, quibus plura me posse addere non diffiteor: verùm quia patronatus huius materia & quæstiones, proprio tractatu & celebri explicantur à Rocho, ad eum remittam lectores, ne fuci instar labores
25 aliorum suppilemus. Hoc tantùm adiiciam, apud antiquos idolis seruientes, fuisse olim quoque in diuino cultu quædam sacerdotia patronata, dicta gentilia, id est, generis seu familiæ certæ, quæ reditus annuos sacrificulis suis præbebat. De quibus meminit Cicero de Aruspicum responsis, & alij. Sic Michas vir in monte Ephrain idolum sibi fecit, & ei extruxit ædiculam, fecit Ephod & Theraphin, id est, vestem sacerdotalem, constituitque ibi sacerdotem, & illi reditus, vt habetur in libro Iudicum Israëlis [e].

a de qua in c. adhæc. c. cùm nostrū, eod.
b c. cùm in illis, §. cū autem, de præben. in 6.
c c. cùm olim, de maio. & obed. ap. Grego. c. 1. de institut. in 6. c. 2. ne sede vacan. ap. Grego. c. 1. eod. titu. in 6.
d c. ex frequentibus. de institut. ap. Grego. c. fin. de offic. vica. in 6.
e Iudi. c. 17. & 18.

De erectione seu constitutione beneficiorum. Caput 5.

1 Beneficiorum origo. Beneficij fundatio & creatio quid, eod.
2 Beneficij restitutio quid.
3 Beneficia quot modis extinguantur, & restituantur, & 14.
Beneficia quare extingui possunt,
4 Sacræ res à sanctitate eximi possunt.
5 Beneficia intereunt vnione.
De vnione beneficiorum, & quid vnio, eod.
6 Vnio beneficiorum tripliciter fit.
Beneficij impetratio non exigit mutationem vnitæ ecclesiæ.
7 Vnionis faciendæ rationes.
8 In vnione facienda vocandi ij, quorum interest.
9 Beneficium extinguitur, fundatione eius reprobata.
10 Beneficia occupata ab hostibus an intereant.
11 Ecclesiæ parietibus omnino subrutis, an remaneat beneficiū, & 13. & seq. vsq; ad 22.
11 Altare portatile quid, & priuilegium eius.
12 Euocatio sacrorum, quæ prophanum reddebat locum.
16 Vnio à quo fiat, & dissoluatur.
17 Ecclesia polluta non est iterum consecranda, sed reconcilianda.
Ecclesia quibus polluatur, eod.
18 Ecclesia polluta quomodo, & quibus reconciliatur Deo.
19 Ecclesiæ consecrandæ ceremoniæ.
Ecclesia semel consecrata, iterum consecrari non debet, eod.
20 Templa ethnicorum quomodo ædificabantur, & sacris inaugurabantur.
21 Ecclesiæ & beneficia vt restaurentur.
22 Beneficiorum transmutatio quæ, & quatenus permissa.

1 VIA in superioribus beneficiorum diuersa qualitas, generali quadam nota nos docuit ecclesiasticarū personarū diuersitatē, series postulat, vt de erectione beneficiorū agamus, ex qua vel in qua facilè status & qualitas beneficiorū, vt à matre originē accipit. Erectio itaq; beneficiorū fit, noua fundatione, restitutione status antiqui beneficij, & immutatione. Noua fundatione creatum beneficium dicitur à Clemente v. pont. summo [f], & Innocen. [g] 3. Fundatio illa noua fit, quādo augmētatur numerus præbendarū,

f clem. §. de rescrip.
g in c. dilecto filio, de præben.

vel ecclesia, vbi prius non erat, erigitur: vt si ab Ismaëlitis, seu Agarenis ciuitates & regna à Christianis recipiantur [a]. Restitutione fit erectio, cùm extin- 2
ctum beneficium restauratur: tótque modis videtur fieri restitutio, quot contrariis extingui vel supprimi potest. Idcircò non alienum erit, de extinctione seu peremptione beneficiorum agere, priusquam de restitutione, quæ peremptionem refert, dicamus. Ergo beneficia extingui & supprimi possunt, vt amplius non sint, vel nõ faciant nomen: primùm, quando canoniæ, vel præbẽdæ extinguuntur [b] fructuũ inopia: sicuti & augmẽtantur pro fructuũ abũ-
dantia [c]. Nec nos remoretur, quòd videtur habere quæstionem, num possint 3
tolli beneficia, vel perimi, cùm Deo semel dicatũ, alios in vsus transferri nõ possit [d]: siue ligna sint ecclesiæ [e], siue vestimenta [f]. Nam necessitas, & maior causa huic rei gratiam facit aliquando, & honestas ecclesiastica, & ratio quædam singularis pro negotiorũ occurrentiũ modulo, vt res alioquin inaliena-
biles [g], propter alimenta [h], & ob redemptionẽ captiuorũ alienari possunt [i], 4
etsi debita vrgeant ecclesiam [k]. Atque iure ciuili traditũ est lege aliqua, rem sacrã posse prophanã fieri [l]: in quo notat iurisconsultos Cicero, dũ ait [m], *Cùm leges antiquæ sacrorũ vetarent interitũ, adinuenit subtilitas iurisconsultorũ, senes consti-*
tuere ad cöẽmptiones sacrorũ, interimendorũ causa faciẽdas. Sed & alio modo secũdò 5
intereunt beneficia vnione, quando duo vel plura beneficia in vnũ in perpetuũ cõiunguntur, id enim est vnio [n]: illud enim quod alteri vnitur, extinguitur, neq; amplius per se vacare dicitur [o]. Et tunc propriè vnio, omissis duabus
vnionis speciebus [p]. Vnio quippè tripliciter fieri dicitur: primùm, cũ duabus 6
ecclesiis vnus & idẽ præficitur [q]: 2. quãdo vna ecclesia alteri vnitur, quo casu quæ vnitur, amittit ius suũ, & eo vtitur, cui fit vnio [r], intacto remanente iure episcopi [s]: 3. fit vnio, cùm simul vniuntur ecclesiæ, nec vna alteri subiicitur: & tũc ex duabus quod melius est retinetur [t]. Et ad hoc tres vnionis modos reliqui, quos adferunt Hostiensis & Godofredus, referri possunt. Et quæ fiunt incorporationes & annexiones, quæ eius generis sunt: nam annexæ ecclesiæ cum illis eædem censentur quibus annectuntur, vt non valdè intersit in impetratione beneficij, adiicere annexas ecclesias, si modo principalis exprimatur, & valor verus annexarum, vt tradit interpres antiquus regularum [v]
cancellariæ Innocentij pap. 8. Vnionis causa rationem habet, vel propter ni- 7
miam vicinitatẽ ecclesiarũ, cùm vtraq; facilè per vnum regi possit: vel cùm altera caret populo ob incursiones hostium, vel morborũ luem, vel aliam ob causam. Sicuti certis de causis imperatores ex duabus dignitatibus vnam facere possunt, vel vnam alteri vnire [x]. Item & propter alterius beneficij ino-
piam. Quare & in vnionibus verus valor vtriusque beneficij exprimi debet, 8
& vocari oportet in loco, & vt dicunt in partibus, antè, quorum interest. alias non valet, vt deciditur regula cancellariæ Pauli pap. 3. de vnionibus.
Tertio loco extinguitur beneficium, quando reprobatur eius fundatio vel 9
erectio: veluti primò, si in præiudicium ædificetur parochiæ capella, & opus nouum fuerit nuntiatum, debet deiici posteà ædificatum [y]. Item secundo casu, quo & substrahitur ecclesiæ episcopalis dignitas, si aliqui propriũ pasto-
rem occiderint [z]. Et 3. si deiiciatur ecclesiæ moles & ædificiũ [a]. Quartò ex- 10
tingui vidẽtur beneficia, quæ ab hostibus fidei occupantur [b]: vel saltem suspenso cultu diuino propè interitum sunt, vt non possit aduersus ea currere præscriptio, tanquam viduata pastore [c]. Et iure ciuili religiosa, sacráue loca
esse desinunt, ab hostibus occupata [d]. Accedit quoque ad interitum ec- 11
clesiarum, cùm parietes funditus subruti sunt, nec remanet altare consecratum. Si tamen pars aliqua conflagratione vel inundatione, vel alio modo intereat ecclesia, remanere beneficium dicitur: & in primo casu ecclesia reædificata debet denuò consecrari, in altero nequaquam [e]. In concilio

a vt in c. 1. de verbo. sig. in 6.
b c. cùm accessissent, & c. ex parte, de cõstitut.
c c. fin. de verb. sign. ap. Grego.
d cap. semel Deo, de regu. iur. in 6. c. tãcipm, de rer. permu ta.
e ca. ligna, de consecrat. distinc. 1. §. sacræ, de rer. diuisio.
f can. vestimenta, de consecr. dist. 1.
g titul. de reb. eccles. non alic. in auth. l. iubemus, de sacrosan. eccles.
h can. aurum, 12. quæst. 2.
j l. sancimus, l. 17. de sacrosan. eccles. C. ca. apostolicos, ca. & sacrorum canonum, can. sicut omnino, 12. q. 2.
k anthen. præterea, de sacrosanct. eccles. C.
l l. inter stipulãtem §. sacram rem, de verb. obligat.
m Cic. pro Mure.
n c. sicut vnire, de excess. prælato.
o Doctor. in l. cùm accessissent, per illum textum, de cõstitut. Ludoui. Gomes, in regul. cancell. de trien. posse. q. 3. Ioan. Andre. ad cle. 1. de suppelen. negli. prælato.
p de quib. per glo. in c. 1. in ver. vniendo, & ibi interp. ne sede vac. apud Grego. glo. in ca. & temporis, 16. q. 1. in verb. vnire.
q can. & temporis qualitas, 16. q. 1. c. 1. ne sede vac. ap. Grego.
r capit. recolentes § fin. de sta. monacho.
s c. 2. de religio. domib.
t arg. ca. medicamentum, de pœnit. distinc. 1. glo. in reg. 21. cancellar. Innocen. 8.
v ca. & temporis, 16. q. 1. c. 2. de religio. domib. ca. fin. §. hostilitatis, 25. quæstio. 2.
x §. illud, vt iudi. sine quoq. suffr. in authen. collat. 2.
y c. 1. de eccles. ædific. l. 2. & l. prætor ait, §. prætor, de ope. no. nuncia.
z can. fin. 25. quæstio. 2.
a ca. & hoc diximus, 16. q. 7. ca. placuit, de consecratio. distinct. 1.
b can. pastoralis, 7. q. 1. c. sancta Romana, de electio.
c c. ex transmissa, de præscrip. ca. prima actione, can. si sacerdos, 16. quæstio. 4. d l. cùm loca, de religio. & sumpt. fun. in P. e capit. lignei s, & capit. proposuisti. iuncta gloss. in verbo reconciliari, de consecrat. eccles. can. ecclesijs semel, & can. de fabrica, de consecrat. distinct. 1.

tamen

tamen Triburiensi concessum est, vt sicubi à Normanis, Selanis, Vngaris, à malis Christianis, aut alio quocunque malo ecclesia fuerit incensa & cõbu-
12 sta, liceat in capellis interim cum tabula consecrata missas peragere [a]. Tabula consecrata hîc videtur supplere locum ecclesiæ, vel stabilis altaris: sicut altare portatile [b], quod vbicunque locorum & maximè in bello circunferre potest. Ne defectu ædium consecratarum, vbi opus est, quis carere cogatur pabulo cœlesti, hócque antiquitus permissum Christianis, & vt Sozomenus ait [c], & Nicephorus Calisti [d] hæc tabula vicem tabernaculi præstitit, ad quã diaconi & sacerdotes ministrabãt ministeria diuina, iuxta statas ceremonias
13 ecclesiæ. Verumtamen hîc duco annotandum, non ideò beneficiũ extingui omnino, quòd omnino ecclesia fuerit diruta: nam distinctio beneficiorum non pendet ex ædificio, sed ex sacramentorum administratione, & decimarũ vel redituum assignatione: & quia possit reædificari iterum ecclesia, vel alibi
14 officium, vel onus beneficij impleri. Quibus præcognitis, facile erit iudiciũ, quomodo restituantur vel reuiuiscant beneficia, singulis interemptionibus contrarias causas opponentes: quia restitutio, est prioris status reparatio [e]. Vt quia in primo capite diximus extingui suppressione beneficiorũ, vel deficientibus fructibus, apparebit restitutionẽ fieri reuocatione suppressionis, & fructuum incremento [f]. Et in secundo, si approbentur ædificationes ecclesiarum antè reprobatæ, vel si operis noui nunciatio tollatur, si episcopalis vel alia ecclesia in pristinum restituatur locum dignitatis, si ecclesia deiecta reficiatur, & excitetur, & consecretur iterum, si ab hostili occupatio-
15 ne euincatur, veluti iure postliminij [g]. Nisi quando constat locum omnino profanum factum: vtpote quando Deus locum contemnit, & testimonio aliquo diuino deseruisse eum ostenditur. Sicuti refert Iosephus [h], ante excidium Hierosolymitani templi, à sacerdotibus noctu sacrificantibus auditam fuisse vocem ex adytis dicentem, *migremus hinc*. Erat & moris Romanorum in obsidionibus ciuitatum, priusquam irrumperent, euocare earum deos, vt vocabant tutelares, & ita loca à sacris liberare, vt refert Macrobius [i], qui & euocandi ritum tradit. Sic apud Liuium [k], dictator Veios capturus euocauit Iunonem Veiorum conseruatricem, & pollicitus Romæ templum. Quod paucis explicat Vlpianus [l] verbis. *Qui*
16 *sanctum*, inquit, *locum liberare à religione volunt, solent inde sacra euocare*. Dehinc & quæ vnione extincta sunt, per vnionis solutionem restituuntur: hoc enim naturale, eodem vinculo quo quid vinctum est dissolui [m]. Episcopus in sua diœcesi beneficia vnit, & distinguit: summus autem pontifex episcopatus [n]. Episcopus tamen non vnit ecclesias sine consensu sui capituli, & patroni, quem tamen non exigit summus pontif [o]. Et quando vnio fit ad vitam alicuius tantùm, eo mortuo beneficium reuiuiscit, in propriámque redit naturam: quia vnio hæc temporalis cum
17 tempore extinguitur [p]. Sed si ecclesia polluta fuerit, reconcilianda quidem Deo orationibus est: non tamen ideò denuò consecranda, vt si ab hæreticis profanata sit [q]. Nam, vt ait Optatus Mileuitanus [r], non potest esse ecclesia penes hæreticos, sed scimus quod omnes ecclesiæ hæreticorum sunt prostibula, & meretrices: vnus sponsus, vna ecclesia. Sic polluta homicidio, vel sanguinis effusione, vel semine, vel adulterio reconcilianda [s]. Item si in ea sepeliatur excommunicatus [t]: nam & tunc parie-
18 tes sunt abradendi [v]. Reconciliatio autem fit per aquam lustralem exorcizatam, per solum episcopum, non autem per sacerdotem simplicem [x]: idque per aquæ & vini mixtionem & salis, cum aspersione, & missa [y]. Refert autem Abdias Babilonicus [z] contemporaneus apostolorum, D. Bartholomeum in ecclesia purificanda, quæ prius erat templum idôli Astaroth, crucem per latera infixisse, & benedixisse. Verùm illa sanctificatio ad nouam potius consecrationem, quàm ad purificationem sanctificatæ anteà,

Ii 2 pertinet

a in ca. concedimus, de consecr. d.st. 1.
b c. quoniam, de priuileg. in 6.
c Sozome. libr. 1. histor. Tripar. c. 9.
d Nicepho. Cal. lib. 7. histo. titu. 46.
e ca. nos sanctorum, & can. Iuratus, 15. q. 6. ca. si quem pœnituerit, §. fi. 1. q. 3. c. quia diligentia, de electio. l. 1. de senten. pass. C. l. 1. ex quib. c au. maio in ff.
f c. cùm accessissent, de constitutio.
g l. cùm loca, de religio & sump. funer. in ff. ca. pastoralis, 7. q. 1.
h Iosep. lib. 7. de bello Iudaico, cap. 12.
i Macrob. libr. 3. Satur. cap. 7.
k Liuius, libr. 5. Deca. 1.
l Vlp. l. sacra loca, ff. de rer. diuis. in ff.
m l. nihil tam naturale, de regul. iur. in ff. c. 1. eod. titu. ap. Grego.
n c. sicut vnire, de excess. prælato.
o c. pastoralis, de donatio.
p Gomes, in regul. de trienn. possessio. quæst. 8.
q can. ecclesias Arrianor. & can. Arrianorum, & can. Agapitus, de consecra. distinct. 1.
r Opta. Mileuit. lib. 1. & in prin. 2. con. Donatis.
s cap. significasti, de adulte. c. proposuisti, & c. fin. de consecrat. eccle. Leuit. c. 14. & 15. can. si motum, consecrat. distin. 1.
t cap. consuluisti, de consecr. eccles.
v can. ecclesia, in 1. & 2. de consecr. distinct. 1.
x c. aqua per episcopum, de consecrat. eccles.
y can. de fabrica, de consecrat. distin. 1.
z Abdias Babil. in histo. Apostol.

pertinet. Et ideo ritus varij sunt. Nam cùm construenda est, episcopus de- 19
bet vocari, ciuitati qui locum designet, crucémque ibi publicè figat, in-
quirat de reditibus sufficientibus ad alimenta præficiendorum [a]. Sunt &
alia, quæ ad consecrationem ecclesiarum, & altaris pertinent, de quibus
consulendus Ioan. à Selua [b], & Durandus [c]. Vide & can. 1. de consecrat.
dist. 1. lib. 3. Reg. c. 6. Neque ecclesia consecrata, est iterum consecranda [d]:
nisi, vt diximus, ex integro corruerit, funditus deleta fuerit [e]. Erat & 20
apud ethnicos mos restaurandi, & ædificandi, seu conseruandi templa per
pontifices suos: vt obseruare possumus ex Liuio, dum ait [f], Cornelium Bar-
batum pontificem maximum, coactum ex consensu populi verba præire in
dedicatione ædis Concordiæ in ara Vulcani, cùm more maiorum negaret,
nisi consulem, aut imperatorem posse templum dedicare. Item ex verbis
epistolæ Aureliani ad Ceionum Bassum, apud Flauium Vopiscum [g]. *De
Palmyrenorum bonis*, inquit, *habes gemmas regias: fac cohonestari ex his omnibus
templum: mihi & immortalibus, gratissimum faceris: ego ad senatum scribam, pe-
tens vt mittat pontificem, qui dedicet templum.* Alius & referendus Cornelij Ta-
citi locus [h], in quo & ceremoniæ dedicationis priscæ gentilitatis referun-
tur, his verbis: *Vndecimo calendas Iulias, serena luce, spatium omne quod tem-
plo dicabat euinctum vittis, coronísque: ingressi milites, quibus fausta omnia, fælici-
bus ramis: dehinc virgines Vestales cum pueris puellísque patrimis matrimísque, aqua,
riuis, & fontibus, amnibúsque hausta, perluere. Tum Heluidius Priscus prætor, præ-
eunte Plauto Heliatio pontifice, lustrata boue taurísque area, & super cespitem redditis
extis, Iouem, Iunonem, Mineruámque, præsidésque imperij precatus, vti cœpta pro-
sperarent, sedésque suas pietate hominum inchoatas diuina ope attollerent, vittas, qui-
bus ligatus lapis innixique funes erant, contigit. Simul cæteri magistratus, & sacer-
dotes, & senatus, eques, & magna pars populi, studio lætitiáque connixi, saxum
ingens traxêre: passímque iniectæ fundamentis argenti auríque stipes, & metallorum
primitiæ nullis fornacibus victæ, sed vt gignuntur. Prædixêre haruspices, ne teme-
rarentur opus saxo auróue in aliud destinato. Altitudo ædibus adiecta.* Hæc Tacitus.
De sacro Capitolij templo restituto à Vespasiano tradit, cura L. Vestini equi-
tis quem monuerunt contracti haruspices, vt reliquiæ prioris delubri in
paludes aueherentur, templum iisdem vestigiis sisteretur. Postremò re- 21
staurantur ecclesiæ & beneficia, quando pristini & ante sublati fines resti-
tuuntur [i]. Sed tertio loco fit beneficiorum erectio, quando mutatio fit for- 22
mæ beneficij: veluti si ex capella fiat parochia, ex parochia episcopatus, &
ex episcopatu archiepiscopatus [k]: si ex capella simplici fiat collegiata, ex
collegiata canonialis [l], ex regulari secularis, vel contrà ex dispensatione:
iure enim communi inhibita est hæc commutatio [m].

a can. nemo, de consecra. dist. 1. c. 1. de censib.
b Ioã. à Sel. in 1. par. tracta. de benefic. q. 5. nu. 65. & seq.
c lib. 1. Rationalis diuinor. offi. c. de ecclesi. dedicat.
d can. ecclesijs, de cõsecr. dist. 1. c. 1. & 6. de sacram. nõ iter. c. 1. de aposta.
e d. can. ecclesijs, Leuit. 14. in fine, arg. l. domum, de cõtr. empt. in P. can. de fabrica, de consecr. distinct. 1.
f Liui. lib. 9. deca. 1.
g Vopis. in Aurel. vita.
h Cor. Tac. lib. 20.
i vt in capit. pen. de paro.
k vt in extrau. saluator, de præben.
l vt in can. si episcopus, 12. q. 2.
m can. quæ semel, 19. quæst. 3.

De collatione beneficiorum.
Caput 6.

1 Continuatio c. & nũm prius de collatione, quàm vacatione beneficiorum dicendum.
2 In collatione beneficiorum quæ consideranda.
3 In tutoris datione quæ consideranda.
4 Beneficia tantùm idoneis sunt conferenda, & qui illi.
5 Beneficia laicis non conferuntur ecclesiastica.
6 Fæminæ capaces aliquorum beneficiorum.
Fæminæ non accipiunt primam tonsuram clericalem, eod.
7 Beneficium cum simplici tonsura quale.
8 Curam habens animorum beneficium, exigit sacerdotem: studiorum tamen causa
per

per quinquennium differtur promotio.
9 *Mores beneficiandorum quales esse debeant.*
10 *Scientia beneficiatorum quæ requiratur.*
11 *Aetas quæ legitima in sacerdotijs obtinendis.*
12 *Episcoporum & prælatorum ætas.*
13 *Episcopus qui indigno beneficium confert quomodo puniendus.*
14 *Regere alios non debet, qui se nequit gubernare.*
15 *Abbati quæ debet esse ætas.*
16 *Aetas prælatorum in Gallia quæ esse debet.*
17 *Aetati beneficiandorum dispensatur à sum. pontif. ex causa.*
Aetatis gratia non fit, nisi duorum annorum, eod.
18 *Episcopi iuuenes non contemnendi.*
Iuuenum prudentia aliquando senum vincit peritiam, eod.
Sed rarò contingentia non sequenda, eod.
19 *Canonicis ætas quæ requiratur.*
20 *Aetas beneficiandorum in non curatis beneficijs quæ requiratur ex antiquo & nouo iure.*
21 *Beneficiandi mores, eod.*
22 *Qualificatus beneficiarius quis.*
23 *Præbenda sacerdotalis tantùm presbyteris ætatis legitimæ, non ante tempus presbyteris factis concedenda.*
Curio debet fieri presbyter intra annum, & quomodo hoc intelligendum, eod.
24 *Beneficio priuatur, qui non est clericus.*
25 *Beneficium habens vxorem per verba de præsenti ducens, eo priuatur.*
26 *Beneficia regularia regularibus, secularia secularibus conferenda.*
27 *Beneficia regularia regularibus ordinis tantùm eius beneficij conferenda.*
28 *Monachis mendicantibus nulla beneficia ecclesiastica concedi possunt.*
29 *Monachis quibus, & quæ beneficia liceat habere.*
30 *Monachi eligi possunt in episcopos.*
31 *Episcopus à quibus debet esse immunis.*
32 *Beneficium conferri non potest ex illegitima coniunctione nato.*
33 *Beneficium paternum filius legitimus, & naturalis immediatè à patre capere non potest, mediatè potest.*
34 *Spurij filij non admittuntur in beneficio paterno, nec nati ex illis, etiam legitimati & dispensati ad beneficia.*
35 *Spuriis quis dispensat ad beneficia.*
Dispensatio illegitimis à quo fieri debet, eod.
36 *Dispensatio natalium ad sacros ordines non porrigitur ad beneficia.*
Dipensationes ad beneficia à casu in casum similem, vel maiorem non producuntur, eod.
37 *Dispensatio per simplicem signaturam ad pluralitatem beneficiorum.*
Per, fiat vt petitur, quot contineat beneficia, eod.
38 *Beneficium conferri debet ei, qui idioma loci intelligat.*
39 *Linguarũ & idiomatis intelligentia quid iuuet homines, & quid noceat ignorãtia.*
40 *Patronus debet præsentare episcopo clericum diœceseos, qui intelligat idioma, & intelligatur.*
41 *Alienigena in Gallia beneficia ecclesiastica non potest possidere.*
Albinus in Gallia quid, eod.
Naturalitatis, seu affiliationis in regno literæ, eod.
42 *Alienigenæ in Britannia, Hungaria, Bononiæ, Veronæ sacerdotia habere non possunt.*
43 *Beneficiandorum in Gallia qualitates.*
44 *Beneficia quæ vacant certis mensibus, quando graduatis, aut nominatis, vel alijs debeantur.*

Graduatorum studij tempus praescriptum, eod.

Insinuatio literarum studij graduum quo tempore fieri debet, eod.

45 *Beneficia villae muratae conferri debent graduatis.*

46 *In nominationibus Academiae, nominatus debet exprimere beneficium quod possidet, & valorem.*

47 *Literae expectatiuae ad beneficia debent exprimere possessa beneficia per impetrantem, & qualitatem eorum.*

48 *Nominationes, quae ab Academia dantur ad beneficia, referuntur ad qualitatem personae secularem, vel regularem.*

49 *Nominatorum ad beneficia praefertur antiquior, qui eo anno debitè quae oportet insinuauerit.*

50 *Gratificationi inter graduatos quando locus sit.*

51 *& 52. Beneficia conferri quibus non possint.*

52 *Bannito nō cōfertur beneficiū, & tantùm relegatione possesso beneficio nō priuatur.*

COGNITA origine, distinctione, & erectione seu restitutione, & suppressione beneficiorū, antequam peruenire possimus ad personas sacerdotum, mediū quoddā agnosci debet collationis & possessionis beneficiorū: cui proximè vacationis speculatio innectitur. Sed prius ne de collatione, quàm de vacatione dicendum sit, dubium quoddā moueri posset: vix enim est alterum sine altero cognosci, vt alterum sine altero non possit esse. Nisi erectione facta vacationem existimemus, quae tamen vacatio verè non est, nec vacare dicatur quod prius possessum non est: priuatio enim praesupponit habitum [a]. Et collatio perconsequens prior post electionem, quamuis post primam collationem non dicantur posse conferri, priusquam vacent [b]. Ergo de collatione prius dicamus, in qua quatuor perpēdenda capita: genus beneficij, de quo suprà diximus in diuisione eorum. Nam forma mandati habet causam determinatā, quā sequi oportet in cōferendis beneficiis, vt expressio vnius generis beneficij ad aliud non porrigatur [c]. Qualitas secundò inspicienda personarū, quibus conferuntur, vt materia; tertiò, qualitas eorum qui conferunt: & quartò, modus conferendi, vt forma. Sic Hermogenianus [d] in tutoris datione cōsiderat, an is tutorem acceperit, cui fuerit dandus, in is dederit qui dare potuit: siue datus, cuius dandi facultas erat, & num pro tribunali decretum interpositum sit. Summa autem prioris capitis haec: beneficia non esse conferenda nisi idoneis [e]. Capacitas prouidendorum consistit in ordine legitimis moribus, scientia, & aetate, & qualitate [f]: quae in ordinibus ritè exhibendis requirūtur, iam suprà exequuti sumus. Desideramus autem in personis, quae beneficium accepturae sunt, ordinem ecclesiasticum praecedere, vt cooptati sint in numerū eorum, qui in sortem domini se transferunt: Laicis enim conferri beneficia nequeunt [g]. Demptis his beneficiis, quae mulieribus conferri possunt Vestalibus: quae, quia clericatus beneficio gaudere nequeunt, sine clericatu eligi possunt ad prioratuum administrationem [h]. Neque enim aliquam mulierem licere tonsurare statuit Alexander 3. summ. pontifex [i]. Verumtamen in masculis obseruandum est, interdum sufficere clericatus ordinem in beneficio obtinendo [k], quod ideo dicitur beneficium cum simplici tonsura. Aliquando & maiores ordines requiruntur aliis beneficiis praeficiendo, vt putà subdiaconatus; & alij minores etiam ex dispensatione, si de ecclesia agatur, quae curam animorum habet annexam [l]. Atque tunc oportet intra breue tempus ad presbyteratum promoueri praefectum, vt suprà diximus in diuersitate nomenclaturae beneficiorum, in tertia diuisione; nisi dipensatio fiat causa studiorum per septennium, vel quinquennium, quo casu sufficit intra annum ad subdiaconatum promoueri [m]. Mores praeficiendorum beneficiis eodem modo perpendendi,

Margin numbers: 1 (COGNITA origine…), 2 (primam collationem…), 3 (conferunt…), 4 (nali decretum…), 5 (ritè exhibendis…), 6 (Laicis enim…), 7 (pontifex…), 8 (cum simplici tonsura…)

a c. ad dissoluendum, de despons. impub. l. decem, de verb. oblig. l. Julianus, de diuor.

b c. 2. de concess. praeben.

c c. cùm in illis, c. 16. §. 1. & 2. cap. cui, de nom. sacerd. c. 27. & can ei cui, c. 29. & c. fin. de praeb. in 6.

d Hermog. in l. naturali, l. 7. §. si quaeratur, de confir. tuto.

e c. graue, cap. 29. de praeben. c. causam quae, de elect. ap. Grego. l. vt gradatim, de muner. & hon. in P. c. relatū, c. 3. de concess. praeben. lib. 3. Decret. titu. 8. c. 2. de institutio.

f c. 4. de aeta. & qual. c. cùm in cunctis §. inferiora, de electio. c. dudum, in 3. eod. titu.

g c. 2. de institutio. c. cum, adeo, de rescript.

h c. indemnitatibus, de electio. in 6.

i in c. vxoratus, c. 8. de conuersio. coniugato. libr. 3. Decreta. titu. 32.

k c. ex literis, de trāsl.

l c. praeterea, de aeta. & quali. lib. 1. Decret. titu. 14.

m in reg. cancell. Pauli Pa. 3. de non promouen. ad sacros ordi.

pẽdendi, quo tradidimus in ordinatione faciẽda:nam olim ordinationi, beneficiorum datio in titulum cõiunctа erat [a]. Atque probum argumentum
10 est,vt qui non possit ordinari, incapax sit beneficij [b]. Sciẽtia, seu eruditio in beneficiandis paulò maior,quàm in ordinandis requiritur, in parochialibus potissimùm ecclesiis:quia onus prædicandi quoque eis incumbit, & notio & iudicium peccatorum in foro pœnitentiali [c]. Nec tanta sufficientia in
11 sacerdotalibus præbendis,quanta in curionibus [d] exigitur. Aetas legitima adesse [e], tempore collationis [f] institutis debet: atque ideò in decanatu, archidiaconatu,& beneficio curam animarum habente annexam, exigitur,vt prouisus 25. annum attigerit,& scientia & moribus commendatus existat,ex concilio Lateranensi [g]: quamuis olim trigesimus annus exigeretur in presbyterandis [h], quales debent esse ad regimen parochialium ecclesiarum vo-
12 cati [i]. Et trigesimus quoque hodie ex eodem concilio exigitur in prælatis [k], nec dispensari posse per episcopum minori 25. annis contra cõcilium Late-
13 ranense, vel in episcopo minori 30. an. placuit [l]. Episcopus porrò, qui hominem insufficientis scientiæ, vel inhonestæ vitæ, vel ætatis illegitimæ prouidendo approbauerit, suspenditur à perceptione proprij beneficij, donec
14 veniam mereatur: nec indigni successorem potest confirmare [m]. Et certè indecorum est, eos ad regimen aliorum promoueri, qui seipsos non norunt gubernare [n]: vnde exigit D. Paulus [o] in eligendo episcopo,vt sit suæ domui
15 benè præpositus. In abbatia,quia in aliis quàm episcopatu sufficiũt 25. anni [p], puto & totidem sufficere conferenda: nisi ius prælaturæ & trigesimum exi-
16 gat, quódque melius est. In Gallia sufficiunt 27. anni ad prælaturam obtinendam, & eius ætatis virum potest nominare rex summo pontifici, dummodo aliæ qualitates desideratæ adsint,ex cõuẽtionibus Gallicis [q]. At ad monasteria, & prioratus conuentuales, & electiua alia regularia beneficia, ad quæ rex Galliarum nominat, sufficiũt anni 23. dummodo nominatus aliter
17 idoneus sit [r]. Verùm arbitror ex causa posse per summ. pontif. dispẽsari ætati,si prudentia & rerum scientia eam suppleat [s]. Sicuti veniam ætatis solet princeps iuuenibus probis moribus instructis cõcedere, dummodo impleuerint 20. annum, & mulieres 18. [t] Regula autem cancellariæ Pauli Pa. 3. super ætatis defectu gratiam posse fieri tantùm duorum annorum tradit, habi-
18 ta prius informatione idoneitatis. Erat iuuenis Timotheus episcopus à D. Paulo præfectus,vt ex verbis epistolæ ad eum missæ constat [v], *μηδ'εἰς σȣ τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύπος γίνȣ τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ*, id est, *nemo iuuentutem tuam contemnat,sed esto forma vel exemplum fidelium in sermone &c.* Cuius exemplo D. Ignatius [x] Damam episcopum Megnesiorum iuuenem,honorandum esse docet Salomonis & Iosue quoque exemplò, *Quia non longi*,inquit, *temporis spatium, sed spiritus sanctus scientes & sapientes reddit.* Possunt esse quamuis rarò cani iuuenis sensus, vt Danielis prudentia senum malitiam aliquando vicit,& sæpe vasa innocentia, & pura iuuenum Deus inhabitare non dedignatur,& erudire præter vulgarem hominum ordinem: neque enim perpetuò ipsi homines sua loquuntur, sed Deus est,qui in illis loquitur. Verumtamen non sunt temerè exempla eorum, quæ rarò accidunt, sequenda:cùm periculum animarum ex episcoporum præfectura non leue sit, sed pernitiosissimum. Et vix iuuenis,qui non expertus est ætate rerum varios casus, potest hanc pastoralem curam probè,quantumuis literarum peritus,exequi. In senibus est prudentia, & iam in iis quantum illorum valeant artus in pugna hac spiritali,licet annotare: in iuuenibus promptus quidẽ ad dignitatis ambitionem animus,& ad bibendum calicem inexpertæ vires & dubiæ,& neophitorum ordinationi succrescit superbia. In nõ curatis beneficiis & minoribus,& intra pupillarem ætatem,quem posse canonicum esse etiam ecclesiæ cathedralis nõ ambigitur [y]: dum pueri nõ sint: quamuis curata non possint consequi [z]. Et hæc est sententia glossarum [a]. Quibus repugnabant alij, vnde

a can. 1. & 2. 70. dist.
b Interp. in c. si eo tẽpore, de rescr. in 6.
c clem. dudum, de sepul. can. adijcimus §. 1. 16. q. 1. Panor. in c. omnis, de pœniten. & remissio.
d cap. cùm in illis, de præben. in 6.
e c. cum te, de æta. & quali. c. nihil est, de electio.
f c. si eo tempore, c. 9. de rescript in 6.
g c. cùm in cunctis, capit. 7. §. inferiora etiam, de elect. ap. Grego clem. generalem, de æta. & quali. cap. licet canon, c. 4. de elect. in 6.
h can. si triginta, & can. presbyter, 78. distin.
i c. præterea, de æta. & qualit. can. sicut, 21. q. 2. c. 1. de æta. & qualit.
k d. c. cùm in cũctis, de electio.
l glo. in c. cùm dilectus, in ver. æta. de electio.
m c. nihil est, c. 44. de elect. ap. Grego. d. cap. cùm in cunctis §. 1.
n c. indecorum, de æta. & qualit.
o 1. ad Timoth. 3.
p d. c. cùm in cunctis §. inferiora, de electio.
q §. 1. de reg. ad prælat. nominat. in cõcord.
r § monasterijs, de regi. ad præl. nom. in concord.
s c. fin. de despon. im pub.
t l. 2. de his qui veniã ætatis impetr. libr. 2. C. titu 45.
v 1. ad Timoth. 4.
x D. Ignati', epist. 6.
y c. ex eo, cap. 12. de elect. in 6.
z vide c. super inordinata, c. 35. iuncta gloss. in ver. pueri, de præb. ap. Greg.
a in d. cc. ex eo, & super inordinata.

de sequi oportet nunc regulam cancellariæ 17. quæ statuit prouisiones, seu
concessiones, vel mandata de prouidendo de cathedralium ecclesiarum
canonicatibus, seu præbendis, non valere, nisi prouisus 14. suæ ætatis annum
compleuerit: & si fiant de canonicatibus, & præbendis ecclesiarum colle-
giatarum, decimum, nisi expresse in prouisione per summ. pontif. ætatis fiat
dispensatio. Notátque ibi glo. antiqua, ordinarium non posse in his dispensa-
re, aut minoribus illa beneficia conferre. Cæterùm alia beneficia minora 20
posse conferre maioribus septennio, vt si portio sit quæ nox sit canonialis
collata, arg. l. de prætio, de publ. in rem actio. In concilio tamen Tridentino[a]
statutum, ne etiam in minoribus ordinibus constitutus, possit ante 14. annum
beneficium obtinere. Vltra ætatem legitimam iura exigunt in eo, qui præfi- 21
ciendus aliis est, summoperè bonos mores, quibus & exemplo cum doctrina
possit aliis prælucere, eósque interdum præferunt iustis natalibus[b]. Dehinc 22
qui adipisci vult beneficium, debet eius conditionis esse, quæ præscripta est
naturæ beneficij, vocant ideò qualificatum qualitatibus requisitis[c]: vt si
theologalem præbendam nancisci velit, sit Theologus bachalaureus for-
matus, qui per decem annos studuerit, qui legere seu interpretari sacras
scripturas, & prædicare possit[d]. Sacerdotalis præbēda sacerdotibus in æta- 23
te legitima constitutis tantùm, non illis qui non sunt presbyteri, vel ante
ætatem legitimam facti sunt, conferenda[e]: quamuis ante ætatem ordina-
tus recipiat verum ordinem & characterem, suspenditur tamen ab exerci-
tio[f]. Datus nihilominus prouisis de cura parochiali annus ad adipiscendū
presbyteratum, computandus à die adeptæ pacificæ possessionis beneficij, &
alio impedimento legitimo cessante[g]: nisi etiam ob studium literarum per
septennium dispensetur, vt fieri potest[h]. Sed in omnibus beneficiis opor- 24
tet tempore collationis, esse clericum, id est, tonsuratum, aliter non potest
possideri beneficium[i]: sine tonsura prima enim laicus quis est, & laici inca-
paces beneficiorum sunt, vt paulò antè in principio istius capitis diximus.
Sed & clericum oportet esse sine vxore: nam qui vxorem duxit, etiam per 25
simplicia verba de præsenti, & sine copula, incapax est[k]: & si habeat benefi-
cium, statim amittit[l]. Regularia regularibus personis beneficia, secularia 26
secularibus conferenda[m]. Neque conferendo beneficium regulare secula-
ri, vel contrà, censetur ideo dispensatum: nisi in signatura vel prouisione,
de commenda expresse fiat mentio[n]. Rursum regularia, vt prioratus eccle- 27
siarum, vel administrationes, non debent concedi alterius ordinis monachis,
quàm eius per quos solita sunt hactenus possideri, sine authoritate summi
pontificis[o]. Iique debent expresse esse professi regulam ordinis, vel qui
emittere omnino professionem, & habitum suscipere teneantur, ex concilij
Tridentini Decreto[p]. Quanquam senatusconsulto Parisiensi anno 1534. 21.
Februarij iudicatum sit, oportere præcedere prouisionem professionem ex-
pressam, & certam, nec sufficere tacitam, vel expressam sine die[q]. Mona- 28
chis autem mendicantibus nulla beneficia concedi possunt[r]. Quia enim
expresse votum emittunt abdicationis proprietatis, & paupertatem profitē-
tur, incapaces sunt redituum & prouentuum animalium[s]: Habent tamen
istæ mendicantium sacræ familiæ, prioratus suos, sed non sunt beneficia,
sed administrationes sui ordinis, & regulæ. At alij monachi non mendican- 29
tes possunt beneficia possidere sibi conuenientia, & ex electione, & confir-
matione[t]: propriè tamen parochialibus ecclesiis præfici nō possunt[v]: quia
secularia beneficia sunt. Placuit tamen monachos posse eligi in episcopos: 30
dummodo sine controuersia eligantur, & cum consensu suorum prælato-
rum, non alio modo[x]: & absoluuntur à iugo suæ professionis[y], tamen non
debent mutare habitum, nec substantialia sui ordinis[z]. Neque monachis- 31
mus solus est impedimentum, quominus quis gradum episcopalem conscē-
dat, neque numeratur inter ea, à quibus esse immunis debet, qui in episco-
pum,

a Sess. 7. titu. de reformat. can. 5.
b c. Innotuit, c. 20. de electio.
c §. præfatique ordinarij, de collatio. in concord. Gall.
d §. statuimus insuper, de collat. in cōcord. c. fin. de magist. ap. Grego.
e c. ei cui de beneficio, c. 29. de præb. in 6.
f c. vel non est compos, de tempo. ordinat.
g c. licet canon, & ibi gloss. & c. commissa, de electio. in 6. c. licet, de præben. in 6.
h gloss. in c. licet canon, in verb. idem tempus, & cap. cùm ex eo, de præbend. in 6.
i c. ex literis, c. 6. de transact.
k in extrauag. Ioan. 22. antiqua decis. quæst. Tholos. 361.
l cap. 1. de cler. coniug. & ibi Collec. decisio. capel. 239.
m c. cùm de beneficio, c. 5. de præben. in 6 §. volumus, de electio. in concordatis, c. nullus, de electio. ap. Grego.
n in regul. cancell. Pauli Pa. 3. titul. de commendis.
o c. cùm singula, cap. 32. de præb. in 6.
p in concil. Triden. sessio. 4. in Decre. de reformat. can. 10.
q Papus, lib. 2. Rhapso. arest. ti. 4. ar. 6.
r Antiq. interp. in regul. 3. cancella. Innocentij 8.
s clem. exiui, §. cúmque annui redit, de verb. sign.
t can. doctos, can. si monachus, & seq. 16. q. 1.
v can. de monachis, § fin. & ca. seq. 16. quæst. 1.
x c. quorundam, 24. de electio. in 6. ca. quàm sit, § nullus. 18. q. 2. can. si quis monachus, 16 q. 1 can. legi, eod. titul.
y can. 1. 18. q. 2.
z can. de monachis, 16. q. 1.

pum ordinatur, quæ in concilio Toletano 4. collecta sunt, & referuntur à
32 Gratiano in suo Decreto, in ca. qui in aliquo, 51. dist. Alia qualitas quoque consideranda in beneficiis conferendis, vt sint personæ, quibus conferũtur, ex legitimo matrimonio procreatæ [a]: nisi cum iis dispensatum fuerit, ob morum probitatem, & vitæ integritatem, & literarum scientiam, super
33 natalibus [b]. Sic filiis legitimis & naturalibus presbyterorum, nempe genitis ex matrimonio sine bigamia, ab eo qui vxore mortua presbyter fuit factus, potest prouideri de beneficio iure communi, etiam in ecclesia patris [c], & de paterno beneficio, quod pater tenuit anteà mediatè, & dummodo id beneficium immediatè non fuerit à patre possessum [d], vt euitetur successio
34 in beneficiis ecclesiasticis [e]: nam tunc est opus dispensatione [f]. De filiis autem presbyterorum illegitimis, Clementis 7. est constitutio anni 1533. qua inhibetur, ne posthac spurij recipiantur in beneficio paterno, nec cum legitimatione, dispensatione, vel alio modo [g]. Quare & oporteret fieri mentionem in dispensatione dictæ prohibitionis. Idipsum & in nepotibus locum habere etiam legitimè natis ex spurio, vt non possint consequi beneficium auitum, iudicatum Tholosæ anno 1534 [h]. Sed quis beneficiandos natalibus
35 restituet iustis? quis potest dispensare? Hîc distinctio adhibenda est, an beneficia sint simplicia, an verò dignitates, vel curata. Et rursum in simplicibus, an is, cui conferenda sunt, sit filius illegitimus presbyteri, qui habuit idem beneficium in eadem ecclesia, in qua filius institui debet, an in alia: & si pater illegitimus habuit in eadem ecclesia simplex beneficium seculare, veluti canoniam, debet dispensatio fieri à sum. pontif. ab episcopo non potest [i]. Extra ecclesiam paternam, & in beneficio simplici seculari, dispensat episcopus, si cura non imminet animarum: in personalibus autem, dignitatibus, & curatis, tantùm summus pontifex [k]. Hîc obseruare dignum
36 est dispensationem natalium, vt possit quis promoueri ad sacros ordines, nõ produci, vt dispensatus quis censeatur ad obtinenda beneficia [l]: nec dispensatus ad habendum beneficium curatum, censetur dispensatus ad obtinendã dignitatẽ: nec valet argumentũ in dispensatione à simili, vel à maiori, vel à minori [m]. Nec dispensatus super natalibus, ad effectũ obtinendi beneficiũ & ordinem, potest impetrare dispensationem super pluralitate beneficiorum: non facta mentione de defectu illegitimatis, seu natalium, vel ordinum [n]. Atque in regula cancellariæ Innocentij 8. 50. cautum, vt concedi
37 tantùm possint graduatis, vel è magnis parentibus illegitimè natis, per simplicem signaturam dispensationis, per fiat vt petitur, quatuor beneficia, etiã si sint præbendæ cathedralium, vel collegiatarum ecclesiarum, & maiores post pontificalem, & post principales in collegiatis ecclesiis: aliis verò per fiat, tria; & per fiat vt petitur, quatuor, si petantur. Dummodo canonicatus & præbendæ cathedralium ecclesiarum, vel dignitates non existant.
38 Deinceps alia qualitas in iure præficiendis exigitur, vt sint regnicolæ, vel idioma nouerint eorum, quibus præficiuntur in parochialibus ecclesiis, vt habetur in regula cancellariæ Romanæ Gregorij 11. & Eugenij 4. Cùm enim rector siue pastor ecclesiæ [o], parochorum debeat audire exomologeses [p], illis verbum Dei interpretari [q], eos visitare [r], hoc munus rectè impleri nõ potest per eos, qui nec possunt intelligere loquentes, nec intelligi possunt.
39 D. Augustinus facilius animalia diuersi quamuis generis sibi sociari tradit [s], quàm diuersæ linguæ eiusdem speciei homines, & diuersitatem linguarum hominem ab homine alienare. Et D. Paulus [t], *Si nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus.* Et inter signa iræ maioris Dei in populum apud Hieremiam [v], illa imprecatio est, *Adducam super vos gẽtem, cuius ignorabitis linguam, nec intelligetis quid loquuntur.* Et in Deuteronomio [x]. *Adducet super te dominus gentem de longinquo, cuius linguam intelligere non possis.* Nec voluit seuerius punire superbiam ædificantium turrim Babelis, quàm per

a c. innotuit, cap. 20. de electio. c. per venerabilem, c. 13. §. fin. qui fil. sint legit. lib. 4. Decret. titul. 17. c. nisi cùm pridem §. personæ, de renũciat. c. cùm in cunctis, de elec. Deutero. 23.

b d. cap. innotuit, de elect. ca. Cænomanensem, 56. dist.

c c. adhæc, de fil. presbyt.

d c. ex transmissa, eo. c. præsentium, eod.

e c. Constitutus, cap. quoniam, c. ad extirpandas, eod. tit. & ita iudicatum Pap. Rhap. aresto. lib. 2. titu. 4. art. 1.

f c. ex tua, eod.

g vide Pap. libr. 2. Rhaps. arest. tit. 4. art. 1.

h Idem, vbi sup. ar. 2.

i c. cùm decorem, & c. ad abolendam, & ibi glo. in ver. non valere, c. dilectus, & c. fin. de fil. presbyt. ap. Grego.

k expresse in c. 1. eo. in 6. & c. fin. eod. ap. Grego. c. innotuit, §. 1. de elect. ap. Gregor.

l de Sancto Gemin. in c. 1. de fil. presbyt. in 6. Angel. Claua. in ver. beneficium, num 22.

m Geminianus, in c. fin. de fil. presbyt. in 6.

n d. c. fi. & ibi Geminia.

o cap. quamuis, de re iudic. ca. quicquid, 1. q. 1.

p c. omnis, de pœnit. & remiss.

q clem. 2. de sepult. ca. ecce, 95. distin.

r c. inter extera, de offi ord. cum similib.

Prouerb. 27. Eccles. 32. capit. sedes apostolica, de præben. in extra. Ioan. 22.

s D. Augusti. lib. 19. de ciuita. Dei, c. 7.

t 1. ad Corinth. 14.

v Hierem. 5.

x Deutero. 28.

per linguæ confusionem, vt quid vellent mutuò non intelligerent [a]. Con-
trà, Deus sacrosanctum regni æterni euangelium publicaturus, voluit variis
linguis loqui Apostolos [b]. Refert Cardinal [c]. Hugonem antiquum inter- 40
pretem dicere solitum, patronum debere præsentare episcopo clericum eius-
dem diœceseos, qui intelligat, & intelligatur. Hoc etiam tradit Rochus de
Curte, in tracta. de iure patronatus, in verbo, *honorificum*, q. 18. In Gallia etiam 41
exterus, seu alienigena est incapax beneficiorum, ex priuilegio regni, &
impetrata ab illis possunt ab incolis impetrari [d], cuiuscunq; generis sint, nec
potest dispensari à pappa alienigenæ, vt sine literis naturalitatis impetratis à
principe nostro, possit beneficia consequi in hoc regno Galliæ [e]. Cæterùm
si post adeptionem beneficij alienigena, qui albinus, id est, alibi natus dici-
tur, obtinuerit à principe, valebit adeptio, & retinere poterit beneficium,
vt refert Rebuffus fuisse in senatu Parisiensi iudicatum [f]. Odiosas tamen
notabis has concessiones naturalisationis ad consequenda beneficia, & ea
ratione aliquando reuocatæ sunt à Ludouico 12. quas concesserat antè Caro-
lus 8. & nondum sortitæ erant effectum [g]. In Britannia quoque cautum: *Sa-* 42
cerdos Gallicus, sacerdotium in Britannia ne occupato. Bononiæ quoque statuto sacra
beneficia, seu publica munera numquam conferuntur exteris [h]. Illud ipsum
in Hungaria seu Pannonia seruatum [i]. Et cautum Veronensi statuto [k]. In
Gallia itaque exigimus, vt is cui confertur beneficium sit regnicola, vel ius 43
regnicolæ impetrauerit. Deinceps, vt quibus prælaturæ dantur, sint magistri
in theologia saltem, vel licentiati, vel doctores, aut licentiati in alte ro iuriũ,
iuris ciuilis, aut canonici, in vniuersitate approbata: sint graues personæ, 27.
annorum saltem, nominati à rege summo pontifici intra sex vel nouem mẽ-
ses. At in minoribus beneficiis, distinctio adhibetur beneficiorum debitorũ
graduatis nominatis, & graduatis simplicibus, & aliàs idoneis, per mẽsium
anni distinctionẽ, in quibus beneficia vacauerint [l]. Nam beneficia vacãtia in 44
mense Iulij, & Ianuarij [m] debent conferri graduatis, saltem bachalaureis
nominatis, qui in vniuersitate regni priuilegiata per debitum, seu præscri-
ptum tempus studuerint, nempe [n] magistri, seu licentiati, aut bacchalarij in
theologia, per decennium: per septennium doctores licentiati, in iure ca-
nonico, ciuili, & medicina: quinquennium magistri, aut licentiati in arti-
bus: cùm tamen sexennium bachalaureis simplicibus in theologia suffi-
ciat: quinquennium bachalaureis iuris ciuilis, vel canonici, nisi nobilibus
sint parentibus orti, quo casu iuris ciuilis & canonici bachalaureis trienniũ
sufficit [o]. Debet tamen constare de nobilitate, attestatione propria, quæ
insinuari debet vnà cum aliis literis seu codicillis gradus, & nominationis.
Exigit & constitutio regia, & conuentiones Gallicæ, & summi pontificis, vt
qui gradus assequuntur, sint graduati in vniuersitate, seu Academia, non sub
bulla: sint dehinc nominati [p], quódque literas præsentauerint eis, à quo be-
neficia obtinere desiderant, gradus & nominationis debito tempore, nem-
pe quadragesimæ [q]: & posteà petant vacantia beneficia, & prosequantur [r].
In mense Aprilis [s], & Octobris, beneficia quæ vacauerint, debentur quoque
graduatis: sed non sunt affecta solis nominatis, verùm etiam & simplicibus,
qui literas suorum graduum cum tempore studij debitè insinuauerint. At in
reliquis mensibus [t], Maio, Iunio, Augusto, Septembri, Nouembri, Decem-
bri, Februario, & Martio, beneficia vacantia possunt liberè præsentatis à pa-
tronis, & sine præsentatione conferri ab ordinariis, alterius qualitatis homi-
nibus, alioquin tamen idoneis. Hoc obseruato, vt si beneficium sit villæ mu- 45
ratæ, teneantur illud conferre graduato, vel ad illud præsentare aliquem
graduatum seu simplicem, seu nominatum [v], & qui saltem studuerit in al-
tero iurium, vel in theologia per triennium. Obseruamus quoque in qua 46
litate nominationum, vt in literis nominationum exprimi debeat benefi-
cium, quod tunc quis possidet, & verus eius valor, alioquin inutiles illis
sunt.

a Genes. 11.
b Actuum, 2.
c Cardin. in c. significauit, de iure patrona.
d glo. in proœ. Prag. sanctio. in ver. exterorum, in constitut. Ludo. 12. rubr. *des presidens & conseillers*. Et in sty. parla. de præhen. ordin. 3. Rebuff in tract. de pacif. possesso. num. 217.
e Rebuff in 3. par. pract. benefic. in reg. de idiomate.
f Reb. in d. regul. glo. 1.
g *aux ordon. du Roy Loys 12. aux modifications art 34.*
h Barba. concil. 23. vol. 2.
i c. bonæ, in § fin. de postul prælato.
k Bal. consil. 46. vol. 1.
l hæc omnia in §. 1. de regia ad præla. nomi. in concord. Gall.
m §. præfatisque ordinarij, de collat. in concord. de mensib. vide titu. de regia facult. primi mensis nominat in concord.
n §. prætereà volumus, de collatio. in concord.
o Idem in ordinatio nouis Ludoui. 12. artic. 7. 9. & 11. & in antiq. art c. 3. in § videlicet, de collat. in prag. sanctio.
p § volumus, de collat. in concord.
q d. § præfatisque, & §. teneantur. de colla. in concord.
r d. §. teneantur, & §. fin. eod.
s d § præfatisque ordinarij.
t eod.
v § statuimus quoque, in 2. de colla tio. in cõcord. §. in ecclesijs autem, eo. titul. in pragmat. sanct. in constitut. antiq. Ludo. 12. 16. artic. 4.

ſunt [a]. Quia ſi quis poſſidet beneficium, vel beneficia habentia prouentus ducentorum florenorum vel aureorum de camera, non poteſt in vim gradus
47 & nominationum, petere beneficium vacans [b]. Eſtq; regula generalis in gratiis ad beneficia, ſeu in expectatiuis beneficiorum: vt qui eas impetrat, teneatur beneficij quod poſſidet verum valorem exprimere, alioquin impetrationes nullæ ſunt [c]. Item & aliæ qualitates beneficij in gratiis, ſeu mãdatis exprimi debent, quòd curata vel alterius generis: aliter nullæ. Quãuis in aliis impetrationibus qualitatis expreſſio omiſſa non noceat [d]. Cæterùm ſingulare eſt & notabile, collationem factam in vim gradus alterius beneficij graduato habenti beneficium ducentorum florenorum auri, ipſo iure non eſſe irritam, & ideò non eſſe eius incapacem: verumtamen poſſe alium graduatum illud beneficium petere à collatore, & ita proſequi. Quia poſtquàm huic graduato non debetur in vim gradus, ergo alteri debebitur [e]. Item notabile, quòd antequàm ſit prouiſum graduato inſinuanti vſque ad prædictam ſummam 200. aureorum, poterit petere aliud beneficium compatibile tamen cum primo, licèt prius haberet vnum, vel plura [f]. Non poterit tamen incompatibile petere, nec conſequi, niſi prius habita diſpenſatione [g]. Dico autem præcedere debere diſpenſationem ipſam acceptationẽ: nam diſpenſatiò poſterior non firmat acceptationem [h], nec rehabilitat in
48 præiudicium alterius [i]. Nominationes porrò quæ dantur, tantùm conceſſæ cenſentur ſecundum perſonarum quibus dantur qualitatem: nempe ſi regulares ad regularia, ſi ſeculares ad ſecularia tantùm [k]. Nec diſpenſatio hîc ſummi pontificis iuuare poteſt confuſionem & mixtionem qualitatum [l].
49 Obſeruatur quoque, vt in menſibus, quibus debentur beneficia graduatis & nominatis, antiquior præferatur, qui eo anno literas ſtudij, gradus, nominationis, & atteſtationem nobilitatis, ſi eius vtatur priuilegio, inſinuauerit tẽ-
50 pore congruo. Quòd ſi concurrant nominatim eiuſdem anni, doctores licẽtiatis, licentiati bachalaureis (demptis bachalaureis formatis in theologia, quos fauore ſtudij theologiæ, licẽtiatis in iure ciuili, aut canonico, aut medicina præferri placuit) bachalaurei iuris pontificij aut ciuilis magiſtris in artibus, præferuntur [m]: in beneficiis autem debitis ſimplicibus graduatis, qui gradus quoq; literas debitè inſinuauerint, collatores & patroni poſſunt præferre eiuſdem qualitatis quem volent, &, vt dicitur, eſt locus gratificationi [n]. Sicut in nominatis, ſi concurrant doctores cum doctoribus, & licentiati cum licentiatis, bachalaurei cum bachalaureis eiuſdem facultatis, ordinis, & anni, electio erit libera collatori: quòd ſi diuerſæ eſſent facultatis gradibus paribus, theologus canoniſtæ, canoniſta ciuiliſtæ, ciuiliſta medico,
51 medicus artium graduato præfertur [o]. Subinde dicimus beneficia, potiſſimùm curata, non poſſe conferri furioſis [p], coniugatis [q], vel deſponſatis per verba de præſenti, quia & eo ipſo facto poſſeſſa amittunt [r]: nec promotis per ſaltum [s], vel extra tempora ordinatis [t], vel vno tempore ſacros plures accipientibus ordines [v], bigamis [x], ſchiſmaticis [y], ſimoniacis [z], reo criminis læſæ maieſtatis [a], ſortilego [b], ſacrilego [c], relegato ſeu bannito: quia non po-
52 teſt deſeruire, & ita iudicatum in ſenatu Tholoſano an. 1539. in vigilia natiuitatis domini, licèt beneficio, quod ante condemnationem habet, quis nõ priuetur [d]. Minus conferri poſſunt falſario literarum pappæ [e], excommunicato [f], ſuſpenſo ab officio & beneficio [g], apoſtatæ [h], ſodomitæ, qui peior homicida [i], publico concubinario monito nec emendato [k]: homicidæ [l], quia non poteſt promoueri ad clericatum [m], proinde nec militi, qui bellum frequentauit [n]: morbo comitiali detento [o], periuro [p], ſi de periurio fuerit per ſententiam damnatus [q], vſurario publico [r] & manifeſto.

a ſ. volumus autem, de collat. in concord. ſ. item quod vniuerſitates, eod. titul. in prag. ſanctio.
b d. ſ. volumus, & ſ. quod ſi quis ex dictis, eod. titul. de colla. in prag. ſanctio.
c in reg. cancell. 61. clem. 1. de præb. facit c. poſtulaſti, & ca. ad audientiam, de reſcrip.
d Rota, in deciſ. 202. in antiquis.
e hoc probat & annotat Rebuffus, in ſ. volumus, ad ver. in vim gradus, de collat. in concord.
f Rebuff. in d. ſ. in ver. non poſſit, per c. quamuis prius, de praben. in 6.
g c. ordinarij. ſ. 1. de offic. ordin. in 6.
h c. quamuis, de reſcrip. in 6.
i c. per venerabilem, qui filij ſint legit.
k expreſ. in d. ſ. volumus, in concord. c. cùm de beneficio, de præb. in 6. cap. poſſeſſiones, de reb. eccle non alie. l. plerum, ſ equitij. de vſu & habit.
l d ſ. volumus, verſ. inſuper, de collat.
m hæc in ſ ſtatuimus quoque. ſ. 1. de collatio. in concor.
n proxime citato ſ. ſtatuimus, & in ordinat. Ludoui. 12. art. 12.
o d. ſ. ſtatuimus, & ſ. exhortamur, de col lat. in pragma. ſanctio.
p vide de his & ſeq. Rebuff. in tract. de pacifi. poſſeſſ. à numero 185. vſque ad numeros plures.
q c. 2. e. cùm decorẽ, de cler. coniuga.
r c. 1. de cler. coniug. in 6.
s Præpoſ. in can. ſollicitudo, 32. diſtinct.
t c. cùm quidam, de temp. ord.
v c. dilectus, & c. literas, eod.
x c. vni. de biga. in 6.
y can. nos conſuetudinem, 12. diſt. cap. quia diligentia, de electio.
z c. cùm clerici, & ibi Panor. de pact. c. nobis, & ſeq. de ſimonia.
a glo. in ca. ſatis peruerſum, 56. diſtin.
b Rebuff. de pacif. poſſ ſſb. num. 202.
c c. venerabilem, de elect.
d Rebuff. de pacif. poſſeſſo. num 201.
e c. ad falſariorum, de crimi. fal.

f c. poſtulaſtis, de cleric. excom. g c. cùm bonæ, iuncta gloſſ. de æta. & qualit. c. cùm dilectus, de conſuet. cum ſimilib. h ca. pen. & fin. 50. diſt. i can. mulier, 15. q. 1. k ſ. 1. de publ. concub, in concord. l Apoca. c. fin. ibi, foris homicidæ. m c. accedens, de accuſat. can. ſi quis omnem, 1. q. 7. can. ad aures, de æta. n Præpoſi. in can. miror, 50. diſt. & can. ſtudeat, ibidem Rebuff. de pacif. poſſeſſ. nu. 211. o c. 1. de cleri ægrot. can. communio, 33. diſtinct. p capit. quærelam, de iureiur. cap. conſtitutus, in 2. de appellat. & ibi interpræ. cum ſimilib. q cap. cùm non ab homine, de iudic. r can, de Petro, 47. diſtinct.

De qualitate conferentium beneficia. Caput 7.

1 *Beneficia conferunt tantùm clerici, non laici.*
2 *Beneficia conferre ex priuilegio quomodo laici poßint, & qui.*
Pontificis summi electio in potestate regis Galliæ olim. eod.
Ad beneficia nominat rex Galliæ. eod.
3 *Summum pontific. cardinalatum qui conferant.*
4 *Prælatos quis eligant.*
5 *Beneficiorum collatio iure ordinario pertinet ad episcopum diœceseos.*
6 *Capitulum sede vacante non confert beneficia collationis episcopalis, præsentatos tamen instituit: communis etiam collationes cum episcopo confert beneficia, & permutationes admittit.*
Collatio beneficiorum inter fructus episcopales. eod.
7 *Episcopus ante confirmationem non confert beneficia episcopatus.*
8 *Archiepiscoporum, & Patriarcharum in beneficia potestas.*
9 *Summ. pontifex quæ beneficia iure proprio confert.*
10 *In beneficiorum collatione concurrit summ. pontifex cum ordinariis, & qui potior tempore potior iure.*
11 *Legatus à latere summ. pontif. in beneficiorum collatione concurrit cum ordinariis, non alÿ legati mißi, aut nati.*
Legati apostolici priuilegia remißiuè. eod.
12 *Beneficiorum tituli iuris positiui, & in arbitrio summ. pontificis sunt.*
13 *Graduatus insinuans quando præueniat summ. pontif. in collatione beneficiorũ.*
Patroni præsentatio præuenit collationem Papæ. eod.
14 *In præuentionibus ordinarÿ, & summi pontificis obseruanda.*
15 *Beneficia confert & vicarius loco episcopi.*
16 *Vicarius episcopi quando confert beneficia præsente episcopo.*
17 *Collatio beneficiorum ad alios quàm ordinarios pertinet consuetudine, priuilegio, præscriptione.*
Collationis beneficÿ capituli cum episcopo vnà, vel disiuncti modi. eod.
18 *Collatio beneficiorum ad laicos, & mulieres interdum pertinet.*
19 *Collationum ius & fructus beneficiorum quomodo ad regem Gallorum pertineat.*
20 *Parochiales ecclesiæ non veniunt in ius regaliæ principum.*
21 *Imperatoris & regis Apuliæ ius in beneficia.*
Hungariæ ius in beneficia. eod.
22 *Aragoniæ regis ius in beneficia ob Mauros depulsos.*
23 *Regaliorum in beneficiis causæ quædam.*
24 *Decimas laici quomodo poßidere possunt.*
25 *Regum authoritas in sacra.*
26 *Reges ethnici aliquando sacra tractarunt, & fecerunt.*

N conferendis beneficiis prior regula collatorum constituenda est, clericos esse debere qui conferant: ideo hanc omnino iure communi potestatem fuisse à laicis personis secretam [a], quia ecclesiastica non possunt tractare [b], vt sæpè diximus [c]. Verumtamen ex priuilegio quædam potestas illis in beneficia conceditur, quæ non vsurpatur ex propria authori

a rot. 63. dist. c. sacrosancta de electio. can. si quis deinceps, 16. q. 7. cap. Massana, cap. quisquis, de elect. can. imperium, 10. dist.
b c. quamuis sit graue, de decimis, cum similibus.
c can. Adrianus, can. in synodo, 63. distin. can. vota, §. 1. ca. quia sancta, eo.

authoritate: vt in electione summi pontif. olim Galliarum imperatori per-
missum ius. posteà eiuratum [a]. Habet & ex priuilegio rex Galliarum ad
prælaturas nominationem [b]. Item & in aliis, si sibi ius illud in fundatione
retinuerit, & summ. pontifex approbauerit [c]. Quandoque & aliis laicis ex
3 priuilegio collatio permittitur beneficiorum [d]. Itaque iure communi ho-
diè sum. pontificatus conceditur per collegium cardinalium [e], cardinala-
tus à sum. pontifice [f]: quamuis ex concilio Basiliensi aliis cardinalibus re-
4 seruetur electio [g]. Ad prælaturas ecclesiarum, in quibus est capitulum,
iure ordinario eligit capitulum [h], seu congregatio, vel collegium, & sin-
guli ex illis vocem habent electionis, vt in capitulo, si sint in subdiaconatu
ordine: non aliter [i]: confirmatio electionem sequitur, sed de his posteà.
5 In aliis beneficiis, collatio iure ordinario pertinet ad episcopum eius diœ-
ceseos sub qua sint [k]: quia omnes basilicæ eius curæ in sua diœcesi commis-
sæ [l]. Hácque etiam in parte solicitudinis dati coadiutores episcopi summo
pontifici, vt partitis oneribus mādata cœlestia faciliùs executione deman-
dentur [m]: vocati námque in partem solicitudinis, non in plenitudinem
6 potestatis [n]. Proinde sede vacante, capitulum non potest beneficia confer-
re, quamuis præsentatos instituere possit [o]: quòd collatio propriè ad ius
episcopale pertineat, & inter fructus episcopales successoribus episcopis
reseruanda sit [p]. Nisi interim summus pontifex contulerit, vel nisi ade-
piscopum & capitulum collatio cōmuniter pertineat: nam vacante sede,
tunc solùm capitulum confert [q], non aliter: sed tantùm vacanti beneficio
œconomum potest constituere [r], sicut & ex causa permutationis beneficia
7 concedere, si credamus Panormitano [s]. Itaque constat episcopum, qui suo
iure confert, esse ordinarium collatorem beneficiorum [t], si modò is episco-
pus confirmatus sit: nam electus solùm ante confirmationem conferre non
potest beneficia, etsi alia ei quædam, vt in episcopo diximus, permittantur
8 episcopalia [v]. Cæterùm dum de episcoporum potestate circa beneficia agitur,
non valdè difficile est obseruare hæc eadem locum habere in archiepis-
copis & patriarchis, & summo pontifice: singuli enim habere dicuntur
episcopatum, in quo tamen alij aliis maiorem dignitatem & potestatem
9 in quibusdam nacti sunt, vt apparebit ex serie dicendorum. Summúsque pontifex etiam confert beneficia iure proprio solus, vt deuoluta [x]:
10 item si ei subiecta tantùm sint [y]: vel transferendi sint episcopi [z]. Concur-
rit autem cum episcopi cuiusque potestate summus pontifex in conferen-
do, ideò iuri præuentionis est locus inter prouisos de vno & eodem be-
neficio à summo pontif. & ab ordinario, vt potior tempore, sit potior iure [a].
Est enim pastor generalis vniuersi gregis catholici & Christiani summus
pontifex, alij in partem tantùm solicitudinis vocati, vt dictum est [b].
11 Quare & legatus à latere summi pontificis, qui cardinalis est, potest
quoque in prouincia sibi commissa per concursum conferre beneficia [c].
Quod aliis tamen legatis missis, vel natis ratione adeptæ ecclesiæ non licet:
nisi specialiter concedatur [d]. Quam quæstionem latiùs videbis explicatam
apud Ioannem de Selua [e], per sexaginta duo contraria, vbi fusè de potesta-
12 te legati apostolici, & eius priuilegiis. Summus pontif. in causis benefi-
cialibus habet plenissimam potestatem [f], episcopi semiplenam, secundum
interpretes [g]: & papa concessit collationem beneficiorum episcopis. Estque
per cōsequens, reuocandi ei potestas, vt & legem ex arbitrio reuocat [h]. Quia
& tituli beneficiorum sunt de iure positiuo [i]. Ita iure ordinarios priori con-
cessione præuenit [k], & mandatis. Non secus quàm cùm plures eiusdem ne-
gotij possunt esse iudices, alius alium præuenire & alij præferri potest [l].

a can. tibi, 63. distinctio. can. ego Ludouicus, can. constitutio, ead. distinct.
b de regia ad prælat. nomi. in concord. Ruseus, in tract. de iure regal.
c can. Eleuterius, 18. q. 2. c. quando, de cēsib. & ibi Panor. c. dilectus, in 3. c. 14. de præb.
d vt in d. c. dilectus.
e capit. licet, de electio. ap. Gregor. c. vbi, eod. titu. in 6.
f clem. ne Romani, de electio.
g § fin. de numero & qual. cardinal. in prag. sanctio.
h capit. 1. & capit. cùm terra, capit. ne pro defectu, de electio. § 1. eod. titul. in prag. sanct. can. congregatio, 16. quæstio. 17. ca. abbas, can. abbatem, 18. quæstio. 2. cap. nobis, de iur. patro.
i clem. 2. de ætat. & quali.
k capit. eam te, de rescript. capit. conquerente, de offic. ord. capit. cùm venissent, de institut. capit. 1. de capel. mona. capit. cùm ex iniuncto, de hæreti.
l can. nullus, & can. omnes basilicæ, 16. quæstio. 7. can. regenda, 10. quæstio. 1. can. omnes basilicæ, de consecr. distinct. 1. capit. 2. de instit.
m capit. mandata, de præsumpt.
n cap. ad honorem, de autho. & vsu pallij, ap. Grego.
o capit. 2. ne sed. vac. ap. Grego. capit. 1. eod. titul. in 6. can. presbyteri, 24. distin. cap. 1. de instit.
p glo. in c. cùm olim, de maio. & obed.
q d. c. vni. ne sed. vac. in 6.
r capit. cùm vos, de offi. ordi.
s Panor. in cap. cùm olim, de maio. & obed. in sea. dubitatione.
t d. capit. cùm vos, de offi ord. & extra. Ioan. 22. execrabilis.
v c. nosti, capit. transmissam, capit. qualiter, de electio. ap. Grego. c. auaritiæ, eod. titu in 6.
x cap. licet, de suppl. neg. præl.
y capit. fin. de renunciatio.
z capit. 1. de transla. episc. ap. Grego.
a cap. si à sede, & capit. dudum de præbend. in 6. b capit. ad honorem, de autho. & vsu pallij. c capit. 1. de offic. lega. in 6. capit. dilectus, eod. ap. Grego. d In d. c. 1. de offic. leg. in 6. e Io. de Sel. tracta. de benefi. 2. par. q. 3. f c. 2. de præb. in 6. clem. 1. vt lit. pend. c. proposuit, de concess. præbend. g glo. in can. consequens, 12. dist. Barba. in c. quod translationem, num. 92. cum seq. de off. lega. h c. 1. de constitutio. i ca. 1. 22. dist. Panor. in c. constitutus. de relig. domib. k c. dudum §. nos igitur, de præben. in 6 c. pen. de rescri. in 6. l l. si quis posteà quàm, de iudic. in P. c. pen. de for. compet.

Sicut & papa etiam poteſt præueniri per ordinarium in collatione. Et in 13
Gallia quoque, quando ante mandatum ſummi pontificis de prouidendo,
graduatus conditionis requiſitæ interpellauit epiſcopum vel capitulum vel
alium collatorem, ſibi conferri beneficium [a]: tunc papa, vt præuentus,
non poteſt præuenire eum in eo. Idipſum quoque verum eſt, ſi ante col-
lationem papæ præſentauerit patronus, quanquam præſentatus poſt pro-
uiſionem alterius à papa factam inſtitutus fuerit [b]. Cæterùm in præuentio- 14
nibus ſummi pontificis, & prælatione impetrantium, obſeruandum eſt, vt
impetrantes ſint qualitatis requiſitæ in beneficiis collatis, vel ſint diſpen-
ſati legitimè ab eo, qui poteſtatem habet. Item nulla collatio pontificis
ſummi non præuenit ordinarium, vt ſi contra priuilegia & conuentiones
Galliæ, & ſummi pontif. fiat [c]. Nec præſtat impedimentum, quod de iure
non ſortitur effectum [d]. Et quod nullum eſt, effectum non producit [e].
Sicuti etiam ſi præueniat ſummus pontifex conferendo contra regulam
cancellariæ 18. de veriſimili notitia, vel ſi ex dolo impetrantis præuentio
fiat: putà, quia vt præueniret & deciperet ordinarium, celauit mortuum
vltimum poſſeſſorem, donec impetrauerit [f]. Vel quando fieret fraus re-
gulæ cancellariæ de publicandis reſignationibus. Nec confert iure præ-
uentionis ſum. pontifex quæ iure regali ad regem pertinent [g]. Loco epiſ- 15
copi vicarius eius poteſt conferre beneficia, ſi epiſcopus illi ſpecialiter con-
cedat & mandet, non aliter [h]. Nec tamen ideò minus poteſtas penes ip- 16
ſum epiſcopum remanet conferendi, etiamſi ſit & penes vicarium illius:
quare & poterit is conferre [i]. Derogat namque reipſa epiſcopus conferen-
do mandato, & generi per ſpeciem derogatur [k]. Atque vicarij officio
ſuo non funguntur, niſi abſente epiſcopo, vel cùm is non poteſt, vel non
vult officium præſens exercere [l]. Præter ordinarium epiſcopum ſeu eius 17
vicarium, conferunt & alij, vel ratione conſuetudinis probatæ, vel in vim
priuilegij vel præſcriptionis. Quocirca conſuetudine vel ſtatuto ſeu vſu,
præbendarum collatio ad alios pertinere poteſt quàm ad epiſco-
pos [m]. Et aliquando capitulum beneficia confert capitulariter, & vt
dicunt, in communi: interdum ſingulares eius capituli canonici, vel
iure capituli, vel iure proprio canoniæ, vel ratione dignitatis, vel
perſonatus, vel officij, vel de conſuetudine, vel ſtatuto eccleſiæ, vel ra-
tione præbendarum [n]. Ea ratione interdum epiſcopus confert vnà & con-
iunctim cum capitulo, interdum de conſilio & aſſenſu capituli: vt & ca-
pitulum ſecundum ſtatuta, interdum diſiunctim ſine epiſcopo, & aliàs
cum conſilio epiſcopi [o]. Conferunt ex priuilegio laici [p], imo aliquando 18
& mulier, vt comitiſſa Flandriæ [q]: niſi caput quod de ea meminit intelli-
gamus donationem præbendarum, eſſe præſentationem, vt alibi etiam
donatio pro præſentatione accipitur [r]. Refert & Rota, ad abbatiſſas col-
lationes quoque pertinere [s]: ſicut & aliæ, quæ priuilegio conferunt [t]. Et
interdum epiſcopatibus œconomum, & viſitatorem eccleſiis vacantibus
conſtituit, qui præbendas eius & beneficia conferunt, vt in cano. obi-
tum, 61. diſt. & ibi glo. pen. & in can. non liceat, 12. q. 2. Literis quoque ſum-
mi pontificis aliquando cõmittitur receptio canonici & collatio aliis, quàm
epiſcopis [v]. Rex Galliæ in certis eccleſiis vacantibus, quæ iuris regaliæ ſunt, 19
pendente vacatione beneficia vacantia, quæ ad eius eccleſiæ collationẽ per-
tinẽt, confert, & fructus alibi percipit [x]: donec pontifices promoti, ſacramen-
tũ fidelitatis ab illo acceperint. Quod priuilegiũ agitatũ fuit ſub Nicolao 3.
ſum. pont. in curia Roma [y]. Et conſeruatũ in Gallia, vt conſtat conſtitutione
regia Philippi Pulchri an. 1334. menſis Octobris. Quamobrem in vacatione

a in conſtitut. regijs titul. *des graduez*, artic. 14. Rebuff. in rub. de mand. apoſtol. in §. declarantes in ver. iure præuentionis.
b Rebuff. in d. §. declarantes.
c Idem in ſtin. de reſeruat. & in § declarantes, de mand. apoſto. ad ver. iure præuentionis.
d reg. int. in e. non præſtat.
e l. quoties, qui ſatiſd. cog. in P.
f Boër decis. 287. incipit, in dicto proceſſu, ordin. reg. publ. an. 1539. art. 56. facit c. 1. de ſepult. ap. Gregor.
g c. generali, de elec. in 6. Ruſeus, tracta. de iure regalio.
h cap. fin. de off. vica. in 6.
i Ioan Andreas, in c. ſi capitulo, in glo. ad verb. exequatur, de conceſſ. præben. in 6. glo. in c. dudum, & c. quamuis, 2. eod. titul. in 6.
k l. generi, de regul. iur. l. ſanctio legũ, de pœn. in P.
l c. cùm nullus, §. epiſcopo, de tempor. ordin. in 6. facit l. iudicium ſoluitur, de iudic. in P. vide plura de poteſtate vicarij circa beneficia, apud Ioannẽ de Selua, in tracta. de benef. quæſtio. 12.
m c. fin. de præben. in 6. c. ex frequentibus de inſtitutio. appella. Grego. capit. ſi capitulo, de conceſſ. præbend. in 6.
n capit. fin. de præben. in 6. cap. cum in illis, eod.
o vt to. capit. 1. ne ſed. vacan. in 6. capit. cùm eccleſia, de elect.
p vt in cap. dilectus, in 3. de præbend. apud. Grego. cap. cùm inter de conſuetud. can. Adrianus, in 2. 63. diſtin. hócque latè proſequitur Ioan. de Sel. in tracta. de benef. par. 2. quæſtio. 23. in vtramque part.
q vt in c. dilecto, de teſtib.
r capit. fin. de conceſſ. præbend.
s Rota, deciſ. 190. in antiquis.
t capit. dilecta, de præbend. capit. is cui, eod. in 6. Zabarella, conſilio 236.
v vt in capit. 4. de reſcript. in 6. capit. is cui conceditur, de præbend. in 6.
x Archid. in can. imperium, 10. diſtinct. Specul. in titul. ne ſede vacan. vltim. col. ibi, item etiam reges, Ruſe. in tract. regalio. in 1. par. præfatio, plura de origi. reg. Corſet. in tract. de poteſtate reg. quæſtio. 51.
y Ioan. And. in capit. 2. poſt Ioan. Mona. ibi, num. 3. de præbend. in 6.

harum

harũ ecclesiarum regalium, manus ei iniicit, ponítque sub tutela sua [a], & œconomum constituit, qui fructus sede vacante colligat,& recipiat eo modo, quo viuens præpositus faceret. De hoc iure sic meminit concilium Basiliense [b], dum de taxatione quintæ partis valoris agit beneficiorum, *exceptis beneficijs, quorum ius patronatus, præsentatio, collatio, institutio, vel prouisio ad regem iure regaliæ vel aliàs pertinet*. Et ad hoc ius plura capita pontificum referenda sunt [c]. Habet & ius hoc rex Angliæ in quibusdam ecclesiis cathedralibus sui regni [d], vt præbendas earum conferat, & alia bene-
20 ficia sede vacante, (exceptis parochialibus ecclesiis,quæ non cadunt in regalia:) illo etiam tempore percipiat temporalia, & fructus [e], & collationes beneficiorum ad eum pertineant,quæ in fructu sunt [f], vt & præsenta-
21 tiones, electiones, & similia [g]. Imperator quoque priuilegium habet, quo ei permittitur in qualibet ecclesia Alemaniæ iubere recipi vnum: appellanturque collationes illæ hodiè, primariæ præces, teste Speculatore [h]. Et rex Apuliæ, cui vult dat beneficia [i], & Hungariæ quoque [k]. Verùm plus est regalia in Gallia, quàm priuilegium illud imperatoris, cùm & custodiam & fructus ecclesiarum recipiat ex permissione concilij generalis: dummodò de nouo in ecclesiis præter antiquam consuetudinem nihil vsurpet,quo casu vetantur regalia [l]. Non enim in omnibus ecclesiis ius regaliorum regi
22 competit, sed in aliquibus. Vrbanus. 2. sum.pontifex Petro regi Aragoniæ, quòd Mauros expugnasset & depulisset,decimas, primitiásque,& omnia cõcessit beneficia iurispatronatus omnium ecclesiarum & ciuitatum,à quibus fidei hostes eiecerat, vt ipse & sui successores,in perpetuum quibus vellent
23 conferre possent, exceptis episcopatibus [m]. Cur autem potius in aliquibus, quàm in omnibus ecclesiis permissum ius fuit regaliorum, rationem habere potest:vel à fundationis causa [n], in qua qui fundat, vel dotat,potest hoc sibi reseruare, vt adueniente vacatione fructus suos faciat [o]. Itaq; in ecclesiis,& monasteriis,quæ fundationis regiæ sunt,legitima hoc pacto erũt regalia. Vel quia feudi regij sunt ecclesiæ,& ideo mortuo præposito ad regẽ feudũ rediit, & beneficia quæ ex eo feudo erecta sunt [p]. Ita fructibus ad regem deuolutis collatio beneficiorum ad regẽ pertinet [q]. Item etiã ratione vsus vel antiquæ consuetudinis [r], cuius initij non extat memoria:nã & illa præscriptio imme-
24 morabilis laicis potest cõcedere ecclesiastica alioquin prohibita. Vt in decimis patet exemplũ,quas possidere nequeunt [s]: & tamen immemorabili præ-
25 scriptione rectè habẽt [t]. Posset hîc regũ adferri authoritas,& eorũ cõsecratio, quæ participes illos sacrorũ quodãmodo facere videtur [v]. Sicut & apud Iudæos,regibus circa ecclesiarũ ministros concessa potestas sede pontificia vacante,aut quãdo reformabãt tẽplorũ ædes vel ministeria,vt annotare licet in Dauide [x], Salamone [y], Iuda Machabæo [z]. Verùm hæc non sufficit authoritas, alioquin cõmunis esset omnibus aliarum gentium regibus, quibus tamen id nõ cõceditur. Et proinde rectius dixerim cum fundatione,feudo,consuetudine,authoritate & priuilegiũ concurrere,quod principibus Gallicis Christianis,vtpote in sedem & fidem apostolicam deuotissimis & officiosis, con-
26 cessum est [a]. Nec inficias eundum,Christianis regibus hoc ius concedi potuisse,sicuti & ethnicis regibus Romanis concessum interdum sacra publica facere, vt extincto regio nomine, rex sacrificulus constitutus est, cuius sacerdotium posteà pontifici subiectum erat: ne nouæ libertati, additus nomini honos officeret [b]. *Regis*, inquit, Dio. Halicar [c]. *hac eximia munera fuerunt, primùm, vt sacra curaret, atque sacrificia, per cúmque gereretur quicquid ad placandos deos pertinet. Deinde,vt morum patriorum & legum haberet custodiam, & iuris, siue naturalis, siue quod scripta & pacta continet &c.* Et de imperatore Dion Cassius, *semper*,inquit, *Imperator summum pontificatum gerit, & inauguratur omnibus sacerdotijs,idque fit,vt omnes religiones & sacrificia in sua habeat manu* [d]. Idipsum apud Aegyptios obtinuisse Plato testatur [e], & apud alias quas-

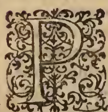
a vide Boër decis. 32. nume. 9.
b § item quod dicta, de annat. In prag. sanct.
c c. cùm inter vos, de consue. c. dilectus, 3. de præbend can. Adrianus, can. ego Ludouicus, 63. distinct.
d vt in c. ex diligenti, de iure patro.
e gl. antiq. in § item quod dicta, in ver. regaliæ, de annat. in prag. sanct.
f glo. in c. cùm olim, de maior. & obed.
g Prob. in tracta. pensio. 4. 28. part. primæ.
h Specu. titu. de præben. § restat, vers. item nota. Boër. in decis. 32. nume. 8.
i glos. in summa 17. quæst 7.
k Bald. in l. præscripti. 2. col. de præc. imper. offer.
l c. generali, c. 13. de elect. in 6.
m Francis. Tara. libr. de regib. Hispa. in Alphonso 6.
n c. generali, §. qui verò, de electio. in 6.
o can. Eleutherius, 18. q. 2. c. præterea, in 2. & c. nobis, de iur. patron.
p facit can. in sacris, 16. q. 1. Felin. in c. cùm venerabilis, 12. col. de except. Cardinal. consil. 122. incip. quidam habens feudum.
q c. ex diligenti, de iure patrona.
r d c generali §. qui verò, de elect. in 6.
s c. prohibemus, de decim.
t c. cùm apostolica, de his quæ fiunt à præl. sine consen. cap.
v c. 1. de sacra vnct.
x 1. Paralipo. c. 24.
y 3 Reg. c. 1.
z 1. Machab. c. 8. vide ca. cleros, circa medium dist. 21.
a can. ego Ludouicus § idemque, & can. Adrianus. 63. dist. melius in can. hinc est, in vers. sine regali prouisione, 16. q. 1. can. in synodo. cad. q. 1.
b Pompo. Læt. de sacerdo. in honorem regis, hunc sacris præfectum tradit Diony. Halicar. in 6.
c Dio. Halicar. lib. 2. antiq. Roma.
d Dion Cass. libr. 53. histo.
e Plato. in lib. ciuili vel de regno.

a Aristot. libr. 3. Polit. c. 10.
b Dion. Cass. lib. 44. histo.
c Idem lib. 59.

dam nationes Aristoteles [a]. Imò senatus Roma. aliquando in honorem Iulij Cæsaris constituit, vt si illi filius nasceretur, is summus pontifex esset [b]. Caius Caligula Imper. Germanici & Agrippinæ filius, matrem suam Augustam & Augusti sacerdotem fecit, omnésque Vestalium honores tribuit, eosdem sororibus quoque suis dedit [c].

De iuribus regaliorum. Cap. 8.

1 Regalia durant vsque ad adeptionem possessionis corporalem.
2 Regaliorum sunt commendæ.
3 Regalis collatio publicanda.
4 Regalista mortuo colligante ab ordinario prouiso, in locum litigantis subrogatur.
5 Regalistam sine aliqua exceptione tenetur capitulum admittere.
6 Regalistæ collatio non vitiatur omissa qualitate eius.
7 Regalia beneficia non confert per præuentionem summus pontifex.
8 Regaliæ quæ sint beneficia.
9 Regalia ecclesiis remitti possunt.
Regalia in alios, quàm reges transferri nequeunt, eod.
10. 11. 12. 13. In regalia quæ vacationes incidant.
14 Regaliorum iura rex confert etiam infanti.
15 Rehabilitatio ad beneficium incompatibile non conceditur in præiudicium iuris regaliorum.
16 Regaliorum controuersiæ ad curias tantùm supremas pertinet.
17 Rex confert in regaliis præbendas vnitas & suppressas.
Regaliorum priuilegia iudicata, eod.
18 Regaliorum iura in quibus ecclesiis regi non competant.
19 Collationis plenum ius in quibusdam ecclesiis regni.
20 Regaliorum ius non habet locum in ecclesiis, quæ curam habent animarum.
21 Regaliorum iure quæ conferantur beneficia à rege.

d in constit. reg. Philip. Pulchri, & ita iudicatũ refert Ruseus, in 1. priuilegio regalio.
e Ruseus, in 3. priuil. rega.
f Idem Rus. explicat in 4. priuileg. reg.
g Idem in 5. priuil.
h Idem in 6. priuil.

PORRO priuilegia regia, quæ regalia dicuntur, plura sunt, 1
quæ colligit Ruseus proprio tractatu. Primum, vt si sedes beneficij nõ sit repleta tam de iure quàm de facto, aperiatur via regaliorum iuri [d]: vnde si collatio alicui facta sit ab ordinario canonicè, nec is apprehenderit possessionem corporaliter, vacat beneficium iure regaliorum. Aliud, vt beneficium 2
possessum in commendam quocunque tempore quis obtinuerit semper cadat in regalia [e]. Tertium, quòd si quis habuerit collationem à rege in vim a- 3
perturæ, vt dicunt, regaliorum, & illam non publicauerit, sed suppresserit, secundus impetrans præfertur primo impetranti, potissimùm quando est in notabili negligentia per lapsum triennij [f]. Quartum, si litigant regalista, 4
& ab ordinario prouisus, qui pendente lite cesserit, vel mortuus fuerit, regalista consequitur voces, vt dicunt, sedem, iura, & emolumenta beneficij, perinde ac si nulla lis mota fuisset: quamuis alius superueniat, nouè, qui ius & litem defuncti prosequatur [g]. Quintum, capitulum non po- 5
test reiicere regalistam, quin teneatur eum recipere, etiam si constaret eis de iniustitia & defectu tituli [h]. 6. In impetratione à principe facta beneficij rega- 6
liorum, non vitiat gratiam omissa qualitas, quæ expressa remorari posset principem

7 pcincipem à collatione [a]. 7. Quod ea beneficia pappa iure præuentio-
8 nis non confert, sed solus rex [b]. Octauum, cadunt in regalia non tantùm
beneficia vel præbendæ, quæ in erectione ecclesiæ fuerunt fundatæ, sed
9 ea quæ posteà instituta [c]. 9. Regalia possunt à rege ecclesiis remitti [d].
Non tamen in alios, quàm reges transmitti possunt, quia hoc ius est an-
10 nexum diademati seu coronæ [e]. Decimum, quòd rex apertis regaliis
non solùm prouidet præbendis & dignitatibus ecclesiæ cathedralis, per
mortem naturalem vel renunciationem, sed etiam si quis irregularita
tem contraxerit immiscendo se sæuis & enormibus, vel habitu mutato
miles secularis factus fuerit, vel homicidium fecerit, aut periurium in-
11 currerit, statim, non expectata sententia priuationis [f]. 11. Vt si episcopus
vel archiepiscopus promoueatur ad cardinalatum statim in regalia cadat se-
12 des [g]. 12. Vacante ecclesia iure regaliorum, si is qui beneficium habet ad
eius collationem pertinens, fuerit excommunicatus à propontifice seu offi-
ciali pro debito ciuili, & denunciatus talis fuerit publicè, potest rex iure
13 hoc conferre illud [h]. 13. Per acceptationem secundæ præbendæ vocat pri-
mum collatum iure regaliorum, & ad regem reuertitur [i]. 14. Beneficia
quæ vacarunt ante aperturam regaliorum, si regaliorum quoque tempore
vacent, iure regaliorum conferri possunt [k]. 15. Beneficium vacans vel de
iure vel de facto, nonobstante quod possessor possederit per triennium
vel 20. annos pacificè, conferri à rege possunt pendente iure regaliorum [l].
14 16. Quod & si 14. annis natis tantùm præbendæ metrapolit. ecclesiarũ con-
ferantur, tamen iure regaliorum vacante ecclesia, à rege septenni possunt
15 conferri [m]. 17. Dum ius regaliorum regi aduenit, & beneficium per in-
compatibilitatem vacet, non potest Roma. pontifex per dispensationem
16 suam, rehabilitare personam in præiudicium regaliorum [n]. 18. Cognitio &
determinatio collationum beneficiorum in regaliis vacaturorum, ad curias
supremas solas, siue de possessoria, siue de petitorio agatur, pertinet [o]. 19.
17 Hoc iure competente, potest rex conferre præbendas vnitas & suppressas [p].
20. Regalista non tenetur in impetratione mentionem facere de beneficiis
aliàs iure regaliæ obtentis [q]. 21. Rex aduenientibus regaliis facit fructus
suos pendentes, siue vina, siue grana sint, aut reditus annui quocunque
nomine censeantur: & est in electione regis, sequi locationem à præmor-
tuo episcopo factam, & stare colonis, & percipere fructus, vel ab ea abire.
Sicut est receptum in domino feudi respectu vassalli sui, deficiente homi-
ne seu vassallo [r]. 22. Constitutiones apostolicæ, vel statuta & consuetu-
dines ecclesiarum non impediunt aut vinciunt regem, quin possit vti
& frui pro voluntate iure suo regaliorum [s]. 23. Si resignatio facta fuit in
fauorem certæ personæ & non aliàs, apertis regaliis potest rex conferre al-
teri, quàm illi in cuius fauorem eiuratio facta est, & tenet collatio re-
gis [t]. 24. Collatio regis potest fieri sub conditione, si nostris temporibus
vacauerit beneficium, quando ignoratur quo tempore vacatio occurit: licèt
ex dispositione iuris communis, actus legitimi similes non recipiant diem
vel conditionem [v]. 25. In translatione episcoporũ vel archiepiscoporum, non
censentur aperta regalia, nisi à die præstiti consensus illius qui vult transfe-
ri, & postquàm absolutus fuerit à priori vinculo episcopatus [x]. 26. Per fe-
loniam per episcopum, aut archiepiscopum commissam, & per manifestam
rebellionem in principem, non dicitur sedes vacare iure regaliorum, vt
rex possit interim iure regaliorum beneficia vacantia conferre [y]. 27. Rega-
lia semel aperta, semper durant, neque obitu regis superueniente expirant,
donec prælatus iuramentum fidelitatis actu ipso præstiterit [z], & perso-
naliter, non per procuratorem [a]. 28. Rex recipit iuramentum fidelitatis
per suos legatos in curia Romana existentes, à prælatis in ea curia
prouisis [b]. Nec tamen si dilationem concedat prælato ad præstandum [b]

a Idem in 7. Priuil.
b Idem in 9. pri.
c Idem in 8. priuil.
d Idem, in 11. pri.
e Idem priuil. 16. vide & priuilegium 17.
f Rufeus priuilegio 12. explicat.
g Rufe. explicat priuilegio 13. & 14.
h Idem priuil. 20.
i Idem priuil. 23.
k Idem priuil. 22.
l Idem priuil. 23.
m Idem priuil. 24.
n Idem priuil. 25.
o Rufeus, in 26. priuil.
p Idem priuil. 28.
q Idem pri. 29.
r Idem pri. 30.
s Idem pri. 31.
t Idem pri. 32.
v Id. pri. 33.
x Ruf. pri. 34. In translatione & locum habere priuil. 41. coccTui.
y Ruf priuil. 35.
z Ruf. pri. 36.
a Ruf. pri. 43.
b Idem pri. 37.

ſacramentum, ideo impeditur regaliorum ius ante præſtationem in conferendis beneficiis[a]. 29. Ad eum modum hoc iure confert rex beneficia vacantia in regaliis ſede vacante, quo confert epiſcopus viuens, exceptis eccleſiis parochialibus[b]; niſi illæ eſſent annexæ præbendis, quas confert[c]. 30. Non poteſt impetrari beneficium in regaliis, niſi à 30. annis[d]. 31. Aperto iure regaliorum, beneficium eius collationis non poteſt per reſignationem cauſa permutationis conferri à ſummo pontifice, ſed vacat in regaliis: niſi reſignatio ea fiat coram rege, aliter ſemper vacabit, donec rex prouiderit[e]. 32. In regaliis ſi rex conferat vna die beneficium vacans iure hoc, nec expediatur prouiſio ſub ſigillo regio, & ſequenti die idem beneficium conferat alteri cum ſubſcriptione & ſigillo literis appenſo, potior nihilominus prior[f]. Sic & prior, & ſi vna die facta duobus ſit collatio, præfertur[g]. 33. Rex ſi nominauerit ex priuilegio apoſtolicæ ſedis in certis eccleſiis metrapolitanis & cathedralibus, ſi poſteà aperiantur regalia, poteſt omiſſo eo quē collatori nominauit, iure proprio cōferre iure regaliorū, nonobſtāte inſinuatione & nominatione prius debitè factis[h]. 34. Indultum apoſtolicum de non conſecrandis epiſcopis infra tempus iuris non facit quominus vacet beneficium iure regaliorum, ſi aliàs eo non exiſtente indulto, vacaret[i]. 35. Rex iure regaliorum conferendo præbendam, vel alia beneficia ſimplicia, tenetur ſequi naturam & qualitatem beneficij actu fundationi appoſitam[k]. 36. Licet in regia prouiſione regaliſtæ nulla reperiatur, de defectu naturalium quem patitur impetrans, mentio facta, ſi prius per Roma. pontif. ſuper prædicto defectu natalium ad obtinenda quæcunque beneficia ſimplicia fuerit diſpenſatus, nihilominus valida eſt prouiſio[l]. 37. Capellanias & alia ſimplicia beneficia in hoſpitalibus exiſtentia, rex iure regaliæ confert[m]. 38. Beneficia pertinentia ad decanum, & capitulum, & archidiaconum coniunctim ſeu diuiſim, non conferuntur à rege iure regaliorum, ſed tantùm illa ſede vacante, quæ ad epiſcopum pertinent[n]. 39. Apertis regaliis rex penſionem ſuper fructibus dignitatis, etiam quando ad ſucceſſores epiſcopatus vel dignitatis extenditur, ſoluere non tenetur[o]. 40. Vacantibus regaliis œconomi, receptores, & alij officiarij ſeu procuratores illis commiſſi, non poſſunt animalia in caulibus ſeu grangiis locorum epiſcopatus extrahere, vel de illis diſponere: quia talia animalia ſunt conſcripto loco data, ſicut oues, boues, & iumenta cum pullis, & reſeruantur futuro ſucceſſori, quòd ſine illis deterior eſſet fundi commoditas vel domus[p]. 41. Cuſtodes, ſeu exactores regaliorum non poſſunt vacante ſede decimas authoritate regis accipere, ſed tenentur eas futuro ſucceſſori conſeruare[q]. 42. Curatores regaliorum conſtituti ſede vacante, durantibus regaliis non poſſunt incidere arbores cæduas, nec piſcari in viuariis icthiotrophiis prælaturæ ante tempus debitum, neque alia agere, per quæ deterior fieri poſſet reditus annuus prælaturæ[r]. 43. Durantibus regaliis rex non tenetur ad onera vel ſeruitia, ad quæ epiſcopus in vita tenebatur[s]. 44. Ex conſtitutione Philippina, vt poſtquam epiſcopus ſacramentum fidelitatis præſtiterit regi, requiratur quòd actualis & realis traditio fiat rerum temporalium epiſcopo per officiales regios, quibus ipſa temporalia epiſcopātus gubernanda fuerunt commiſſa: nec ſufficit quod tollatur, ſeu vt dicunt leuetur manus regia per gentes computorum, id eſt, per præfectos ei curiæ: id enim ita exigitur, vt prælatus poſſit conferre præbendas & dignitates ſuæ eccleſiæ, & vti temporalibus ſui epiſcopatus[t]. 45. Rex non tenetur electum confirmatum in epiſcopum, ſi non ſit conſecratus, ad iuramentum fidelitatis admittere: nec regalia ceſſant per ſolam confirmationem. Quia adhuc eccleſia dicitur vacare, ſed claudentur, id eſt, expirabunt & ceſſabunt regalia, ſecuto iuramento[v]. Et hæc priuilegia per concluſiones ſatis abundè explicauit Ruſeus in ſuo tracta. regaliorum: vt ſatis mihi factum putauerim

&

a Ruſ. priuil. 38.
b Idem pri. 39.
c Id pri. 40.
d Id. pri. 42.
e Idem pri. 44.
f Id. pri. 45.
g Ruſ. pri. 46.
h Id. pri. 47.
i Id. pri. 48.
k Id. pr. 49.
l Id. in 50. priuil.
m Id. pri. 51.
n Idem pri. 52.
o Id. pri. 53.
p Id. pri. 54.
q Idem pri. 55.
r Id. pri. 56. ex cōſt. Phil. Pul. du droiſt de regale.
s Ruſeus, priuil. 57.
t Idem pri. 58.
v Id. pri. 59.

& lectoribus, summa capita indicis loco hîc per epitomen transferre, ne
18 aliena mihi plagiarius vsurpem. Plura & videre poteris apud Aegidium Magistrum, in decisionibus & tractatu regaliorum. Qui ex registro cameræ rationum seu computorum notat [a], ius hoc regaliorum non competere regi in omnibus episcopatibus sui regni: sed tantùm in prouincia Senonensi, & eius suffraganeis, excepta diœcesi Antisiodorensi, in qua decani & capitulum dicuntur fecisse permutationem cum rege. Item docet ius hoc ei esse in tota prouincia Remensi, excepta diœcesi Cameracensi: in tota prouincia Bituricensi: exceptis, Lemouicensi, Cathurcensi, Ruthenensi, Albiensi, Mimatensi: & in tota prouincia Turonensi, excepta Maclonensi, Trecorensi, &c. In prouincia Burdegalensi solùm: & in tota Normania. At in tota prouincia Auxitanensi, & Arelatensi, & consequenter in
19 tota lingua Oxitana, nihil habere iuris regaliorum. Aliud ius regaliæ inuenitur, in ecclesiis, quæ ad plenam & liberam collationem regis pertinent, in quibus nec summus pontifex, nec alius quispiam ius aliquod habet, præter solum regem, qui solus ordinarius collator est, quale ius illi est in præbēdis seu canoniis sanctarum capellarum Lutetiæ, Biturigum, Saltus Vincenarum, & in ecclesiis collegiatis de Clery, Sancti Quintini, Virginis Mariæ
20 Montisbrisoni, & similibus [b]. Singulari notatione tamen dignum est, ius regaliorum, quòd ad collationem beneficiorum pertinet, non habere locū in beneficiis, quæ curam animorum habent. Sic enim ordinatio regia scripta est, in camera [c] computorum: *Dum episcopus alicuius episcopatus, vbi dominus rex habet regaliam, ab humanis decedit, immediatè per obitum seu mortem ipsius est regalia in dicto episcopatu aperta, & succedit rex loco boni & legitimi administratoris in omni temporalitate dicti episcopatus, confertq́; beneficia non curata, & hoc durante*
21 *tempore ipsius regaliæ &c.* Confert itaque solùm beneficia simplicia, quales canoniæ, præbendæ, capellaniæ, & similia. Curata autem sede vacante iure cōmuni conferentur, si communis collatio cum capitulo, ab illo capitulo: si solius episcopi, vel reseruantur, vel à summo pontifice confertur [d]. Cur autē non possit curata conferre rex beneficia, vt simplicia, diuersitatis rationem adfert Aegidius Magister: quod si is cui conceditur cura [e], debet habere institutionem authorisabilem ab episcopo, quod pertinet ad curam populi, & sacramentorum administrationem [e]. Quare non potest à rege prouideri in eo cura, quia non potest ea authoritas conuenire alij, quàm episcopo.

[a] cap. 4.

[b] meminit Pap. li. 3. Rhaps. aresto. arest. 2. titu. 2.

[c] Istam ordinat. transcripsit in suis decisio. Aegid. Magi. tract. regal. cap 3. & explicat c. 4. differentiam. Citat & Probum & Rufeū eiusd. sent.

[d] cap. vni. per tot. ne sed. vac. in 6.

[e] Panor. in c. authoritas, circa medium, de institutio. per c. vni. in 6. ne sed vacan. Ioan. Andre. in c. de monacho, de præbend.

De iure deuoluto. Cap. 9.

1 *Collatio beneficiorum tribus modis ordinariis impeditur.*
2 *Deuolutio quid.*
3 *Deuolutio iuris ab eo, qui habet in aliū, fit per donationē hæreditatis viuentis, non obtemperando voluntati defuncti, non vindicando mortem defuncti, non petēdo hæreditatem suo tempore &c.*
4 *Deuolutio potestatis conferendi vel eligendi duplici causa fit.*
5 *Deuolutio fit ad proximum superiorem electione facta indigni.*
6 *Eligens indignum priuatur iure eligendi pro ea vice quare.*
7 *Deuolutio in causa graduatorum.*
8 *Deuolutionis iure impetratio ob incapacitatem prouisi odiosa.*
Impetrans per incapacitatem alterius nō adipiscitur de facto possessionem. eod.
9 *Deuolutio ob negligentiam conferendi.*
Lateranenses synodi 7. & vnde ita dicta. eod.

10 *Lateranum palatium Romæ.*

11 *Lateranenses 7. Synodi quo tempore habitæ.*

Nicolai 2. sum. pontif. tempus. eod.

Berengarij error quando damnatus. eod.

Concubinæ ademptæ sacerdotibus. eod.

12 *Succeßio in prædiis sacerdotalibus sublata.*

13 *Turcis arma subministrare prohibitum.*

Beneficiorum pluralitas prohibita, & promißio antequàm vacent. eod.

Epulæ lautiores episcopis prohibitæ. eod.

Venationes prælatis prohibitæ. eod.

14 *Deuolutio ob negligentiam conferendi, vel ob electum indignum statuta in 4. Synodo Lateranensi.*

15 *Paganorum officia interdicta.*

16 *Germanorum vnitas consilio procurata.*

17 *Concordata quando peracta.*

18 *Beneficia intra sex menses saltem conferenda, aliter deuoluuntur collationes ad superiorem, & 23.*

19 *Optio beneficij intra 20. dies fieri debet, aliter expirat.*

20 *Patronus laicus intra 4. menses, ecclesiasticus intra sex debet præsentare, aliter deuoluitur ius.*

21 *Mandatarius ad beneficia acceptare debet beneficium vacans intra decem dies.*

22 *Electio episcop. & archiepiscop. & aliorum maiorum prælato. fieri debet intra tres menses: alioquin ius deuoluitur.*

23 *Beneficium conferens iure deuoluto antequàm deuolutio fiat, nihil agit: ideo & post deuolutionem iterum conferre potest.*

Beneficium sum. pontifex confert, quod deuoluto iure conferri potest, per concursum. eod.

24 *Deuoluta per negligentiam ordinariorum collatio ad sum. pontif. redit ad ordinarium post mensem.*

25 *Nominatio regis ad prælaturas fieri debet intra sex menses.*

26 *Deuolutionum ex negligentia ratio.*

27 *Negligentia pœnam habet.*

28 *Conferendi potestas cur tantùm habeat semestre tempus.*

29 *Sex menses quibus peragendis negotiis constituti.*

30 *Sex menses conferendorum beneficiorum à quo tempore incipiant. & 31. 32. 33. & 34.*

31 *Ignorantia quæ excusat à mora, & culpa.*

Ignorantia crassa & supina. quæ. eod.

32 *Nominandi facultas regi Gallorum à quo tempore currat.*

33 *Menses conferendi in curia Romana à quo tempore currat.*

34 *Voluntas & potestas perficiunt actus simul.*

35 *Suspensio episcopi non deuoluit eius iurisdictionem ad superiorem.*

36 *Impedimentum quod excusat à præscriptione lapsus temporis semestris collationis.*

37 *Impedimentum legitimum quando excusat à lapsu temporis.*

38 *Deuolutio ad quem fiat. & 40.*

39 *Patriarchæ Lugdunensis priuilegium in deuolutione, & 40.*

41 *Deuolutio electionis episcopi ad quem fiat.*

42 *Deuolutio à vicario episcopi ad quem fiat.*

43 *Deuolutio ab exemptis episcopis ad quem fiat.*

44 *Capitulum sede vacante iure deuoluto confert.*

45 *Instituendi præsentatos digniores nullum definitum tempus episcopo.*

46 *Patronatui quando, & quomodo summus pontifex derogat.*

Tria

1 TRia ordinariorum collationem beneficiorum impediunt
2 præcipuè, deuolutio, reseruatio, mandatum [a]. Deuolutio ec-
clesiastica, est translatio potestatis, quæ datur in beneficia ab
aliquo, in alteram personam ex facto vel negligentia, potesta-
tem habentis. Non omnis potestatis translatio, deuolutio est:
contrà tamen, deuolutio translatio est, siue in rebus seculari-
3 bus, siue ecclesiasticis consideretur. Exempla breuiter promã ex prophanis
negotiis. Primum, in petenda & consequenda hæreditate: si quis enim viui
ignorantis hæreditatem, vel cognati alicuius partem donauerit bonorum,
non potest vti iure successionis [b], sed ad alium deuoluitur. Item si quis fal-
sum accuset testamentum, nec obtinuerit, priuatur potestate petendi in eo
testamento sibi relictum [c]. Eo modo si hæres monitus soluere legata relicta
in testamento, contempserit, anno elapso successionis petendæ ius deuolui-
tur ad substitutos, & alias suo ordine personas [d]. Ob negligentiam quoque,
si quis neglexerit vindicare mortem defuncti, cùm posset & teneretur, nec
præuentus ab alio est, amittit ius succedendi [e]. Aliud exemplum in bonorũ
possessione petenda, cuius ratione gradibus præstituta sunt singulis certa
tempora, quæ si elabantur, deuoluunt ius petitionis ad alios [f]. Ius petendi
tutores filiis quoq; à matre, in proximos ob negligẽtiam deuoluitur [g]. Proin-
de vt alienæ à beneficiis deuolutiones excludantur, reliqua verba finitioni
deuolutionis rei beneficiariæ adiecta sunt: quæ euoluunt substantiam de-
4 uolutionis, quæ fit in causa beneficiali. Et in primis nos admonent deuolu-
tionem fieri in alium duplici de causa, vel quia is qui priuatur iure collatio-
nis, vel alia potestate, putà electione, indignum dedit [h]: vel quòd intra tem-
pora præscripta suo munere functus non est [i]. Qui abutitur sibi concessa
5 potestate, dignus est qui eam amittat [k]. Si igitur quis scienter indignum ad
beneficia elegerit, potestatem amittet pro ea vice eligendi alium, ex decre-
to concilij Lateranensis [l], deuoluitúrque potestas ad eum qui proximè præ-
esse dignoscitur [m] ex concilio generali, etiam si de episcopatibus agere-
tur, emendato iure, quo electione facta scienter indigni prælati, ius electio-
nis non deuoluebatur ad proximum superiorem, sed ad summum pontifi-
6 cem solùm [n]. Porrò non redit ius ad delinquentem ea vice, vt in eo, in quo
deliquit, puniatur [o]. Et quia qui semel elegit, iam functus est officio suo, nec
retractare suum factum potest: sicuti in eo, qui sententiam semel dixit, re-
ceptum est [p]. Cuius notio per appellationem ad proximum superiorem de-
7 uoluitur [q]. Statutum & in concordatis Gallicis [r], vt si episcopus, vel alius
conferendi habens potestatem, beneficia graduatis & nominatis decreta,
aliter qualificatis quàm statuitur, conferat, nullam esse collationem, & per
refutum eiusdem, graduatum & qualificatum posse recurrere ad proximum
superiorem: & ab eo rursum pari modo committente, ad alium superiorem
ad quos deuolutum est ius cum iisdem qualitatibus, quibus conueniebat,
8 conferri ab ordinario beneficium. Notabis hanc impetrationem iure de-
uoluto, ex eo capite, quòd incapaci sit beneficij facta collatio, esse aliquo-
modo odiosum, vtpote de beneficio viuentis [s]. Quamobrem placuit sta-
tui regia huius regni constitutione [t], ne impetrans hoc iure deuoluto per
incapacitatem ingrediatur facto possessionem beneficij adepti, alioquin pri-
uetur iure, si quod habet: neque adiudicari sequestrum ratione illius deuo-
luti. Nam altero de facto possidente cum titulo, pro eo præsumitur, etsi
malè possideat [v]. Et esset quædam species spoliationis & intrusionis, eum ab
9 ea possessione deiicere, prætextu tituli adepti, quod iura non sinunt [x]. Por-
rò ex negligentia fit deuolutio authoritate concilij Lateranensis, vel alia
iuris authoritate, quæ vt liquidò constent, annotandum est, inueniri septem
10 synodos, dictas Lateranenses à loco vbi coactæ fuerunt. Nam Romæ in Cæ-
lio monte erat antiquitus palatium, seu ædes eximiæ familiæ nobilissimæ La-
terano

[a] vt in c.4. de rescri. in 6. c. is cui conceditur, c.19. de præben. in 6.

[b] Mart. Iurisc. in l. au fertur, l. 2. de ijs quib. vt indig. lib. 34. P. titu. 9. l. quidam, §. fin. & l. seq. de eorat. in P.

[c] Paul. in l. post legatum, de ijs quib. vt indig. in P. l. alia, C. eod. l. Papinianus, §. meminisse, de inoff. testam. in P.

[d] auth. hoc amplius, C. de fideicom. § si quis autem non implens, de hæred. & Falc. coll. 1.

[e] l. 1. 2. 9. C. de ijs qb. vt indig.

[f] tota l. 1. de successo. edicto lib. 38. P. titu. 10.

[g] l. 2. §. si mater, ad Senatusc. Tertull. in P.

[h] c. cùm in cunctis, c. 7 §. fin. de electio. ap. Grego.

[i] c. ne pro defectu, c 41. eod.

[k] l. Iudæos, de Iudæis C. l. qui sine, de nego gest. P. ca. vbi 74. distinct. cũ similib.

[l] c. cùm Vintoniensis, c. 25 & c. per inquisitionem, c. 26. de electio. d. c. ne pro defectu.

[m] d. c. ne pro defectu, idem, in §. si quis verò de collat. in concord.

[n] c. dilectus, de concess. præben.

[o] arg. l. si fugitiui, l. 3. de seru. fugiti. lib. 6. C. titu. 1.

[p] l. Iudex posteaquã, & l. Paulus, de iudi. in P. l. 1. C. de sen ten. ex peri. recit.

[q] c. bonæ memoriæ, in 1. & 2. & c. cùm Vintoniensis, c. ne pro defectu §. 1. & c. quia propter, de elect. expressè in c. si compromissarius, de electio. in 6.

[r] §. si quis verò cuiuscunque, de collatio in concord.

[s] cap. 1. & 2. de concess præben.

[t] in constit. Henri. 2. *touchant les impetrations des benefices ecclesiastiques* pub. an. 1550. 24. Iulij art. 15.

[v] l. fin. C. de rei vẽd.

[x] c. cùm nostris, & c. literas, de concess. præb. c. cum qui, de præb. in 6. l. extat, quod met. cau. P. l. creditores, ad l. Iul. de vi priua.

teranorum, de quibus & Iuuenalis meminit [a],

Clausit, & egregias Laterani obsidet ædes
Tota cohors.

Siquidem Iulius Lateranus vir quoque egregius, consul designatus, iussu Neronis interfectus est [b]. Vbi ædes illæ erant, posteà D. Ioannis basilica ædificata est, dicta etiam anteà Basilica Constantini, quòd fuerit à Constantino magno donata Siluestro summ. pontif. authore Blondo [c]. Eo loci synodi septem coactæ sunt: prima sub Nicolao 2. Sabaudo sum. pont. in qua damnatus error Berengarij, & pseudopontifex, præscriptáque eligendi summum pontif. forma per solos cardinales [d]. Hic fuit pont. max. anno domini 1057. Secunda sub Calixto 2. Burgundo, coactis 900. patribus, in qua contra Turcam constitutum, & decreta contra imperatores Germanorum à prioribus pontificibus stabilita, & ademptæ cōcubinæ sacerdotibus & clericis, vt scribit Albertus Krantius [e]. Tertia synodus Laterani habita sub Innocentio 2. circiter annum domini 1135. coactis mille patribus, in qua potissimum decretum, ne quis in prædiis sacerdotalibus sibi successorem constituere posset, teste Othone præsule Frigingense [f]. Quarta sub Alexandro 3. sum. pontifice, patria Senensi, circiter annum domini 1170. In qua ne quis Turcis arma subministraret etiam cautum, prohibita sacerdotiorum pluralitas [g], eorumdémque ante vacationem promissio [h]. Prælatis prohibitæ epulæ lautiores, venationes, & huiusmodi plura [i]. Insuper vt per negligentiam collatorum deuolueretur ius conferendi, vel ab episcopo ad capitulum, vel à capitulo in episcopum, vel ad superiorem proximū archiepiscopum [k], &c. vt latius posteà dicemus Deo fauente. idémque seruaretur, si indignum elegissent [l]. Quinta fuit maxima synodus sub Innocentio 3. coactis in concilium 7. archiepiscopis, & 1300. aliis prælatis, circa annum domini 1210. teste Paulo Aemilio [m]. In qua plura decreta tunc in Iudæos & Turcas, paganorū officia interdicta [n], Iussum Metropolitanis ad mores corrigendos singulis annis concilia prouincialia cogerent: & episcopis, vt synodos per suas prouincias celebrarent [o]. Et quædam statuta circa præsentationes patronorū [p], aliaq; de aliis capitulis plura. Sexta Lateranensis synodus sub Eugenio 4. Veneto peracta anno domini 1446. teste Platina, qua prospectum, vt Germani qui nec Romano, nec Allobrogi principi adhærebant, reducerentur ad vnitatem. Septima habita in Laterano sub Iulio 2. contra Turcas, quam transtulerunt concludendam Pisis cardinales, vt scribit Paulus Iouius [q]. Dehinc infectare, tractatúque habito super derogatione pragmaticæ sanctionis in aliquibus, tempore Leonis decimi eius successoris, & Francisci primi regis eius nominis Gallorum, conclusum fuit Lateranense concilium, & conuentiones seu concordata posteà ibi publicata & approbata [r]. Ergo hac distinctione conciliorum obseruata, dico in concilio Lateranensi quarta statutum fuisse, ne diu præbendæ ecclesiasticæ seu quælibet alia officia in aliqua ecclesia vacēt, & vt infra sex menses personis, quæ dignè administrare valeāt, conferantur [s]. Verūtamen hoc conciliū non derogat breuioribus tēporibus, in beneficiis adipiscendis speciali iure præstitutis, quæ in suo remanēt statu. Siquidem si de beneficio agatur, quod per optionem alicui cōceditur, is, cui optandi ius competit, intra 20. dies optare debet [t]. In præsentatione facienda vacantium, laicus intra quatuor menses, clericus intra sex debet præsentare, aliàs deuoluitur ius [v]. Mandatarius, cui motu proprio mandatum ad beneficium dedit summus pontifex, intra decem dies, post præsentationem mandati factam ei, cui dirigitur, à die vacantis beneficij & scientiæ, debet acceptare quod vacauerit: aliter posteà liber ordinarius in collatione est, iure pontificio [x]. In regno tamen hoc Galliarum mandatarius non potest requirere, vel interpellare collatorem ordinariorum, nisi elapso

11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21

a Iuuenal. Saty. 10.
b Iul. Capit. in Aurel.
c Blond. libr. 1. instaur. Ital.
d can. in nomine Domini, 23. dist. Platina, in Nicolao.
e Alber. Krant. lib. 3. c. 40.
f Otho Frigingen. li. 7. c. 23.
g c. 3. de cleri. non resid.
h c. 2. & 3. & c. ex tenore, de conceß. præben.
i c. cùm apostol. de censib.
k c. quia diuersitatē, & c. 2. de conceß. præb. cum similib.
l c. cùm Vintoniensis, & c. per inquisitionem, de electio. ap. Gregor.
m Paul. Aemil. libr. 6.
n c. Iudæi, c. ita quorundam, c. ad liberandam terram sanctam, c. ex speciali, de Iudæis.
o c. sicut olim à sanctis patribus, de accusat.
p c. in Lateranensi, de præbend. c. cùm & plantare, de priuileg.
q Paulus Iouius.
r scribitur in proœ. concordatorum, & in epistola Leonis 10. & titulo, de approbat. concord.
s c. 2. de conceß. præben.
t c. fin. de consuetu. in 6.
v c. vni. de iure patr. in 6.
x cap. si pluribus, de præben. in 6.

22 elapso mense à die præsentationis mandati [a]. Maiores quoque dignitates,
vt episcopales, archiepiscopales, abbatiæ, & similes, intra tres menses pasto-
rem habere debent: alioquin ab iis qui ius eligendi habent ad proximiorẽ
potestatem facultas deuoluitur [b]. Aliæ verò dignitates inferiores, reliquaq́;
beneficia, ex concilio Lateranensi debent conferri intra sex menses, siue per
electionem [c], siue per collationem [d], tam à primo collatore, quàm ab alio in
quem fit deuolutio [e]. Incipit enim elapso termino eius à quo deuoluitur, nõ
antè, dari ius ei, ad quem fit deuolutio, quique tot habet menses, eadémque
23 iura, ac prior in beneficio vacanti. Neque ante tempus deuolutionis, facta
collatio ab eo, ad quem deuoluitur, valet: nisi & alia posteà fiat. Et ita iudica-
tum, etsi quidam pugnent [f]. Neque mutantur qualitates primæ beneficij
& personarum, quibus debentur, per deuolutum [g]. Vt etiam papa semper
cum ordinario, qui, vel sine negligentia, vel iure deuoluto conferre potest,
24 possit per concursum cõferre, & iure præuentionis [h]. Cæterùm si iure deuo-
luto gradatim peruenerit collationis potestas ad summum pontificem, im-
peditur potestas ordinariorum tantùm per vnum mensem, ex cõcilio gene-
rali: quo elapso, rursum ad ordinarios primos redit potestas [i]. Sunt tamen
quidam qui rati sunt, illud verum esse tãtùm in beneficiis vacantibus in cu-
ria Romana, aliter quàm iure deuoluto, vt ait Rebuffus [k]. Neque summo
pontifici dari posse tempus ad supplendam eius negligentiam, quia non ha-
25 beat superiorem [l]. nec inferior corrigit superiorem [m]. Sed addamus hodiè
ex conuentionibus Gallicis & summi pontificis, dari sex menses regi ad no-
minationem faciendam summo pontifici instituẽdorum in prælaturis, à die
vacationis computandos: & si nominatus primùm intra sex menses inuẽtus
non fuerit à summo pontifice idoneus, conceduntur alij tres menses ad aliũ
nominandum idoneum, quibus elapsis temporibus, ius plenum conferẽdi
26 sine nominatione regia, ad sum. pontificem pertinet [n]. Ratio deuolutionis
pro diuersitate iuris deuoluti diuersa erit, quare & diuersum, nec idem in
omnibus tempus. Ad deuolutionem tamen, quæ fit ex negligentia potesta-
tem habentium, referri potest ea quæ est præscriptionum, ad euitandam se-
gnitiem dominorum, eamque castigandam inductam esse [o]. Neue iura ec-
clesiarum sub incerto sint [p]. Nec enim licuit inter ethnicos impunè vineam
suam incultam habere, vt Romani eum, qui indiligẽter fundum suum arasset, vel vineam pro derelicto habuisset, nota infamiæ afficiebant, teste Gel-
lio [q]. Vinea autem Domini Dei Sabaoth, ecclesia est [r]: & Christianorum
hominum cõgregationes, messis, & segetes [s]: operarij, curiones, & prælati.
Et ne diu ecclesiæ in suspenso sint viduatæ pastoribus & præfectis, deuolu-
tiones inductas iura expressè profitentur: cùm diuturna vacatio periculosa
& dispendiosa sit animabus, & ecclesiis [t]. Deficiente enim pastore, lupus
sæuit facilè in gregem, rapit, mactat, vel dispergit oues [v]. Et postremò, vt ob-
uiam eatur auaritiæ prælatorum, qui diutius vacare permitterẽt ecclesias,
vt fructus vacantium vsurparent: cùm permissum sit illis fructus vacantium
27 colligere, & habere: post collationem, nequaquam [x]. Et in pœnam negligen-
tiæ deuolutionem quoque inductam conuenit inter interpretes [y]. Sicuti &
iudex ob negligentiam suam, administratione sua priuatur, alio in locũ
eius subrogato [z]. Et laici, si negligant seculares ius dicere conquærentibus
clericis, conueniri possunt coram ecclesiastico iudice [a]. Vt si vassallus seu
dominus cliẽtelaris negligat iustitiam reddere vassallo, priuatur iurisdictio-
ne, quæ ad ordinarium deuoluitur [b]. Sunt & aliis in reb. negligentiæ simili-
ter vel propemodum nocẽtes casus, quos Gomesius colligit 214. ad finem
commentariorum reg. de triennali possessore in Epilogo casuum negligen-
28 tiæ. Cur autem semestre tempus diffinitum sit collatoribus ordinariis ex cõ-

a titu. de for. mand. in concordat
b c. ne pro defectu, c. postquàm, 50. distin c. quam, & ibi interp. de electio. in 6.
c cap. cùm nostris, capit. dilectus, capit. postulastis, de concess. præbend.
d cap. 2. eod.
e capit. fin. de suppl. negli. prælato.
f vide Pap. libr. 3. aresto. titul. 7. arre. 2. qui ita iudicari ait, & Docto. in capit. 2. de præbend. in 6. Felin. & alij in cap. cùm ex officij, de præscript. Boër. decis. 70. Rebuf. in tract. nominatio. quæstio. 7. nume. 12. late d'Ayma in proœ. concord. fol. 75. col. 2. & sequen.
g clem. vni. de supp. negli. prælat. §. si quis verò, de collatio. in concord. vide Rebuff in tractat. nominatio. q. 8. nume. 11.
h capit. quia diuersitatem, & ibi Panor. nota. 5. de concess. præbend. vide Rebuff. in praxi benefic. titul. de deuolutio. nume. 46. 47. 48. 49.
i capit. 3. de præben. in 6.
k Rebuf. in §. 1. de regia ad præl. nomina. in ver. intra sex menses, & in praxi, in titu. de deuolut. nume. 5.
l ca. aliorum, 9. quæstio. 3.
m cap. 1. cùm inferior, de maior. & obed.
n §. 1. de regia ad præl. nominat. in concord.
o capit. vigilanti, de præscriptio. capit. quia diuersitatem, de concess. præbend. capit. fin. de suppl. negli. præla. can. placuit, §. potest, 16. q. 1.
p l. 1. de vsucap.
q Gell. libr. 4. capit. 12.
r Esa. 3. 5. Hiere. 2. 12. Micheæ 1. & clemen. 1. de sum. trinita. Matthæi 21. Mar. 12. Lucæ 20. Apocal. 14.
s Matthæi, 9. Luc. 10. D. Ioan. 4. can. in nouo, 21. distinctio.
t c. quàm periculosum, de electio.
v capit. ne pro defectu, eod.
x capit. vni. vt eccles. benef. sine quaque diminutio. confer. ap. Gregor. capit. auaritiæ, de elect. in 6.
y glo. in capit. duobus, de rescript. in 6. in capit. quanquam, de electio. in 6.
z l. si quos, C. de offic. præf prato. orient.
a capit. cùm sit, & capit. si clericus, de foro competen.
b gloss. in cap. cæterùm, de iudic.

cilio

cilio Lateranensi ad conferendum potiùs quàm aliud, prætermissa forsan
ratio à summo pont. consultò est: quia hæc quæstio esse ex eatum numero
videtur, quas arbitrarias vocant interpretes, siue iuris positiui, secuti Ac-
cursium [a], & Ioannem Andream [b]. Quarum nulla vix alia potest dari ratio,
quàm quòd ita nomothetis placuit [c]. Proinde placuit concilio hic terminus 29
sex mensium, & sufficere visus est ordinariis collatoribus. Exempla quoque
id efficere aliorum negotiorum potuerunt, in quibus sufficiunt ad negligē-
tiam conuincendam sex mensium, vt in absentia clericorum [d], in ædilitio
edicto [e], in dilationibus [f], in appellationibus [g], & in similibus. Adde archie-
piscopos, & episcopos iure teneri visitare prouinciam singulis annis [h], saltē
bis in anno iure Decretalium [i]. Et ideò quia visitando in semestri edoceri
possunt de vacatione ecclesiarum, illud tempus sufficiens visum est ad cō-
uincendam negligentiam. Quare & semestre hoc tempus, vel aliud datum
ad eligendum, præsentandum, vel conferendum, initium numeri capiet 30
à tempore notitiæ vacationis veræ vel præsumptę, & cessante legitimo impe-
dimento, quo quis officio suo fungi non potest [k]. Sicuti enim non succurri-
tur negligentibus, ita necessitate rerum impeditis auxiliari æquum est [l]: 31
nec morosus quis dicitur, nisi sciat, vel scire potuerit, & debuerit quæ fa-
cere oportet [m]. Vt scire, & scire posse paria [n]. Nec diuinare quisquam tamē
cogitur [o]: potissimùm si de facto alieno agatur, cuius ignorantia excusat [p],
& dummodo ea non sit supina & deperditi hominis, quæ crassa dicitur &
inexcusabilis [q]. Quemadmodum & in affectata ignorantia receptum est,
quæ æquatur scientiæ [r]. Ea enim affectata ignorantia est, ex quo quis scire
potuit, sed noluit vel dissimulauit [s], quod ex argumentis & coniecturis li-
quere poterit [t]: alioquin enim vbi scientiæ probatio non est, quis præsumi-
tur potiùs ignorasse, quàm sciuisse [v]. Et hæc certè videtur in episcopo cras-
sa ignorantia, ignorare beneficium vacare, si vacet, inquam, de iure & de
facto, vt per mortem, cùm teneatur, vt dictum est, singulis annis prouinciam
suam visitare. Quare fit tunc deuolutio tempore elapso: cōtrà, si de iure fue-
rit vacatio solùm, quæ illi incognita esse potest impunè [x]. Sic currit tempus
à die quo scire debuit, vt & in aliis collatoribus vel patronis [y]. Et in Gallia
nominationis potestas & tempus ad prælaturas sex mensium, vel nouem in 32
repetita nominatione currit regi à tempore vacationis, non à tempore scien-
tiæ [z]: quia expressè verba illa à die vacationis currere dictum est [a]. Sicuti
& in beneficiis vacantibus in curia Romana dictum est [b], post mensem à va-
catione cœpta numerandum, redire ius collationis ad ordinarios: & in ec- 33
clesiis nuperrimè ædificatis à die quo cœperunt perfici seu consecrari, cur-
runt conferendi sex menses: quia ab eo tempore dicuntur vacare [c]. Quæ
omnia tamen, vt paulò antè monui, intelligi debent, si qui præsentare, no-
minare, eligere, conferre debebat, potuerit id munus exequi: siquidem im-
pedimento concurrente, non nocet lapsus temporis. Vt si suspensus vel ex-
communicatus fuerit episcopus [d], vel vacet sedes: quo casu non currit re-
rum ecclesiasticarum præscriptio [e]. Neque negligentia est, vbi non negli-
gens adest voluntas: cùm potestas requiratur ad perficiendam voluntatem 34
& actum [f]. Nec nocet scientia, si potestas non sit exequendi cognita [g]. Per
suspensionem quidem ecclesiasticam, à iudice vel lege prolatam, interdi- 35
citur officium vel exercitium aliquod competens personæ, ad certum tem-
pus tamen [h], sicuti & per excommunicationem. At propterea episcopo ex-
communicato culpa, & maleficio suo, non dicitur eius iurisdictio ad episco-
pum superiorem deuolui: quia hoc in iure expressum non est, sed alia pœna

a Accurs. in l. 1. §. initium, in ver. iatus, de postulan. in P.
b Ioan. Andr. in c. 2. in ver. restringere, de usu lic. in clem.
c no. in c. si quàdo, de rescript. facit l. non omnium, de legib. in P., ca. in istis, 4. distinct.
d c. ex tuæ, de cle. nō resident.
e l. cùm sex, de ædil. edic. in P.
f l. 1. de dilat. C.
g l. sancimus, C. de appell.
h c. 1. & fin. de cēsib. in 6. c. conquerēte de offi. ordin. can. episcopum, can. decernimus, can. placuit, 10. q. 1.
i c. cùm venerabilis, de censib. c. excommunicamus, §. adiicimus, de hæret. extra.
k c. 2. & c. quia diuersitatem §. fin. de cō cess. preb. c. licet, de supp. negli. prælat. cap. de multa, §. is quoque, de præb. facit l. annus, de calumnia. in P. l. cùm sex mēses, de ædil. edict. in P. can. biduum, 2. q. 6. vide Rotam, decis. 26. in nouis.
l l. nō enim, ex quib. cau. maior. in P.
m l. quod te, de reb. cred. in P. l. si ex legati causa, de verb. oblig. in P.
n l. Iulianus, ad SC. Macedon. l. in bonorum possessione, de bono. poss. in P.
o c. 1. §. 1. vt eccles. benef. sine quaq. diminut. confer. l. si cùm fideiussor, §. si cùm debitor, mād. in P. l. si putator, ad l. Aquil. in P.
p l. fin. pro suo in P. l. quisquis, C. de rescind. vend. l. error facti, C. de iur. & fac. ignor.
q l. plurimùm, & l. nec supina, eod. in P. l. iuris regula §. 1. vers. rectè Labeo, eod. titu. cap. 1. de ordin. ab episco. qui renuncia. episco. c. apostolicæ, de cler. excommuni. can. conluctando, 8. dist. ca. fin. 1. q. 4.
r c. 2. de tempo. ord. in 6. c. cùm inhibitio, de clādestī. desponsat.
s l. qui contra, de incest. & inutil. nupt.
t c. 2. de renunciat. in 6.
v l. verius, de probat. c. præsumitur, de regul. iur. in 6.
x ita concludit Rota, in decis. 263 si propter negligentiam, in nouis. Ioan. de Sel. in tract. de benefi. 3. par. q. 59. gl. in §. visum, in ver. computandum, de collat. in prag. sanct. Rebuf. in praxi, tit. de deuolutio. num. 10. & sequentib.
y c. vni. de iure patr. in 6.
z §. 1. de reg. ad prælnomi. in concord.
a In d. § 1.
b c. statutum, c. 3. de præb. in 6.
c c. quoniam, c. cùm propter, de iure patro. vide Lapum, alleg. 93. Frider. de Sen. 129.
d c. quia propter, de conc. præb. l. vni. § fin. C. de annal. except. l. sancimus §. donec, C. de iur. delib. l. in rebus, de iure dot. C. can. biduum, 2. q. 6.
e c. de quarta, c. auditis, c. cùm nobis, de præscript. c. 1. & fin. ne sed. vac.
f l. multum interest, C. si quis alt. vel sibi.
g l. scientiam, ad l. Aquil. l. in omnibus, de noxal. actio. in P. l. seruus ignorāte, C. eo.
h glo. in c. ad reprimendam, in ver. in canonibus, de offic. ordina. glo. in clem. cupientes, de pœn. in ver. suspensi, vbi variæ species suspensionis.

imposita.

imposita[a]. Et suspensus quidem nec eligere, nec eligi potest[b]: sed neque
archiepiscopus, qui potest supplere in causa negligentiæ eius officium,
partes eius subit, ob causam delicti: nec casus negligentiæ ad alium ca-
sum extendendus est[c], nec fit deuoluto[d]. Et impeditur quidem ob præ-
dicta episcopi potestas, sed non currit aduersus eam tempus, & ita resti-
tuta perseuerat: vt de seruitute itineris ab alluuione intercepti, & posteà
36 restituti, traditum est[e]. Subducitur etiam ab omni negligentia, vt
tempus lapsum culpa careat, aliud quoduis impedimentum legitimum in-
uito eo, qui potestatem habet, adueniens[f]. Sic impeditis postulare, vel
præsentare, propter pestem intra tempus, non currit præscriptio. Quam-
obrem nec deuoluitur ius ad episcopum[g]. Idem in casu hostilitatis[h],
37 vel aliis legitimis impedimentis[i]. Si tamen impeditus non possit remo-
uere ipsum impedimentum, alioquin non excusaretur[k], debet protestari
de impedimento, quòd per eum non stetit, nec stat &c. aliter post impe-
38 dimentum sublatum, non ageret[l]. Citra impedimenta igitur legitima &
ignorantiam probabilem, elepso tempore fiet deuolutio iuris: ad quem au-
tem fiat, varia habet quæstio capita solutionis. Paucis ergo explico, eritque
in hac princeps & communis regula, deuolutionem fieri ad proximum
superiorem, non ad inferiorem. Sic si prælati regulares non conferant be-
neficia suo tempore regularia, episcopi locorum, in quibus beneficia sita
sunt, conferunt[m]. Si patroni negligant intra tempus sibi præstitutum præ-
sentare, vel si alium quàm debitè qualificatum ex tenore concordatorum
præsentent, ius deuoluitur ad eum qui instituere debet[n]. Si eligentes ne-
gligant, ad confirmantem[o]. Et si ab inferiore facienda sit collatio ex con-
suetudine, priuilegio, statuto, vel alio modo, ad episcopum fit deuolutio:
& ab episcopo, ad archiepiscopum[p]: ab eo, ad papam, non ad patriarcham[q].
39 Excepto patriarcha Lugdunensi seu primate, ad quem & fit deuolutio ex
40 consuetudine regni ab archiepiscopis[r]. Olim quando ad episcopum & ca-
pitulū pertinebat collatio siue coniunctim siue diuisim, altero negligente ad
alterum deuoluebatur collatio[s]: nisi in his quæ deuoluta sunt ad episcopum.
Nam tūc ex negligentia episcopi deuolutio fiebat ad eius superiorem[t]. Ho-
die quoque ex consuetudine totius regni Gallici, vt ait Rebuffus[v], si collatio
pertineat ad episcopum & capitulum, deuoluitur collatio non ad capitulum,
sed ad archiepiscopum: si amen ad capitulū pertineat solùm, ad episcopum
41 fit deuolutio[x]. Notandum tamen in electione episcopi distinguendum esse,
num deuolutio fiat propter indignum electum, an propter negligentiam eli-
gendi. Et rursum, quando electio fit scienter indigni, qui eligunt, priuantur
quidem potestate eligendi ea vice[y]: sed eo casu, deuolutio fit non ad archie-
piscopum, sed ad papam[z], quando videlicet omnes electores siue simul &
semel, siue separatim, scienter indignum elegrint. Quòd si non omnes ele-
gerint indignum, sed aliqui eorum dignum, ad alios etiam minores nume-
ro deuoluitur ius, non ad summum pontif[a]. At si propter negligentiam
eligentium, non ex delicto fiat deuolutio, ad archiepiscopum, non ad pa-
pam peruenit[b]. Si vicarius episcopi malè conferat, vel si ab eo deuo-
42 lutio fiat, ad archiepiscopum, non episcopum eius vicarij fit[c]. Ab exem-
43 ptis episcopis collatoribus, ad papam fit deuolutio[d]: ab exemptis regu-
laribus, ad episcopum loci beneficij, qui authoritate apostolica con-
fert[e]. Capitulum quoque sede vacante episcopali, potest conferre bene-
ficia deuoluta ad episcopum ex negligentia vel delicto inferioris[f]. Nam
44 si sede vacante præbendæ vacent, illæ non conferuntur iure deuoluto à ca-
pitulo[g]: quia collatio beneficiorū in fructu episcopi sunt[h], ideò reseruan-

a c.1.de suppl. negl. præl.in 6.
b c. cùm dilectus §. quia vero, de consuetud c.1. in fine, de postul. præl. c. cùm inter Ramundum, de electio. c. cum honæ, de ætа. & qualit.
c cap quanquam, de electio.in 6.
d c. si compromissarius, eod.
e l.si locus, quemad. ser.amitt.in P.
f c.cupientes § insuper, & c. concessa, de electio.in 6 c.significante, de pignor.l.2.§ 1. & 2. si quis cautio.in P. l. non solum §. vlt. de excusa. tuto.l si cui, quib. ex caus. maio.in P l. fin. ad l.Rhod.de iac.
g Bald. consil. 459. lib.4.Incip. sanctissimæ recordationis, de Ripa, tract. de peste, fol.27.
h c ex transmissa, de præscript.can. prima actione, 16.q.3. vide Rebuffum, in tractat. de pacific. possess. num. 101. & seq.
i Quæ sint illa vide Rebuffum, in §.1.in ver. impedimento cessante, de collat. in concord.
k c.fin. de elect.c.2. de testib.
l in reg. de pacif. poss. & in eam Reboff.nu.110.facit c. fin. de appellat.cap. lc sicitans, vers. dummodo, de rescrip.
m clemen. vnic. de suppl negli. præla. & ibi gloss in ver. loco.
n d.clem. vnica, iuncta gloss in verbo dispositionem, gl. in § quod si quis culusuisque, in ver. proximū, de coll. in prag. sanct. Rochus in tract. de iure patrona. in ver. honorificum, q.23.
o c.2.de supplen.neglig.prælat.Docto. in c.fin. de elect.in 6.Panor.in c.1.eo. titu.ap.Grego.nume.10.
p c.2. de concess.præben.
q c.licet, de suppl.negli.prælato.
r Rebuff.in praxi benefic.titu.de deuolutio num.24.
s c.vnic. ne sede vacan.in 6.c.2. de cōcess.præben.
t Innoc. & Panor.in d.c.cùm in cunctis, glos.in § item circa, vers. visum, in ver.legatorum, de collatio. in pragma sanct.atq.c.ne pro defectu, in fine, de electio.
v Rebuff.in praxi benefic.in titu.de deuolutio.nume.23.Imola, in clemen.si de beneficio, quæst.2.de præben.in 6.
x d.c.2.de concess.præb.
y c.cùm in cūctis, & c.innotuit, de electio.
z c.quanquam de electio.in 6.
a c.congregato, de elect.glo.in d.c quanquam, in ver. deuoluetur.
b vide d.glo. in c.quanquam, & Anchara & vide D'ayma.in §.1.de reg.ad præla. nominat.in ver computandos.
c Reb.docet in tracta.nominat.q.34. num.63.
d c.licet, & c.sicut, de supplen.negli.præla.
e c.cùm singula, de præb.in 6.clem.vnica, de supp, negl.præl.
f c.cùm olim, de maio.& obed Ioan.And.in c.quanquam, de electio.in 6 vide Rebuff.in praxi, titu.de deuolutio nume.92.
g c.2.ne sede vacan.
h glo.in d.c.cùm olim, de maio.& obed.

da futuro successori [a]. Singulare illud est, quòd in institutione facienda 45
ab episcopo præsentatorum, digniorum nullum definitum est tempus, & ideò ob non factam institutionem non deoluitur ius ad superiorem, sed potest qui præsentauit suo tempore, etsi post præsentationem lapsum fuerit tempus ad præsentandum datum, interpellare pro institutione episcopum [b]. Et potest recurri ad superiorem, qui præfigit terminum inferiori ad institutionem faciendam [c]. Et ideò in refutum vel denegationem, tunc recurritur ad superiorem. Sic & in acceptatione facta intra mensem ex mandato, negante executore: quia nullum tempus executori est definitum [d]. Et ita expressè definit Rota in decisione 212. incipiente, *secundum omnes*, in nouis. 64
Quare nec sum. pontifex iuri præsentationis, ante institutionem facit præiudicium patrono, nisi dixerit deuolutum fuisse per vacationem temporis ad eum beneficium, id est, præsentatione non facta suo tempore, vel deuoluto iure ad episcopum & alios negligentes beneficium patronatum, & quod ita vacauerit: vel nisi in prouisione adiiciatur, dummodo patronorum accedat assensus. Aliter enim non censetur iuri patronorum derogare, vt docetur ex regula cancellariæ 40.

a c. quia sæpè, de electio in 6. clem. penul. eod. titu.

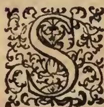
b c. cùm inter. de electio.

c c. reprimendum, de offi. ordina. cap. grau, de præben.

d not. in clem. cùm ei quem, de concessio. præbend.

De reseruationibus beneficiorum. Caput 10.

1 Reseruatio beneficiorum quid, & à quo fiat.
2 Reseruationes beneficiorum generales & speciales summi pontificis, vel præter ius, vel in corpore iuris.
3 Beneficia quæ dicantur vacare in curia Romana.
4 Reseruationes speciales beneficiorum quæ.
5 Reseruationes beneficiorum quæ abolitæ sint & permissæ.
6 Reseruationes in corpore iuris quæ sint summi pontificis.
7 Pensionis reseruationes vsque ad quam quantitatem in beneficijs renunciatis permissæ.
8 Pensio iusta quæ, & eius reductio.

SECVNDO dicebamus potestatem ordinariam in beneficia, 1
impediri per reseruationes: quæ autem illæ sint, & quales, nunc tradendum est. Reseruatio beneficiorum dicitur, quando quis sibi retinet beneficium, vt alij quàm ipse voluerit, conferri non possit. Fitque à summi pontif. legato, & ab ipso summo pontifice. Legatus authoritate suæ legationis apostolica, sibi reseruabat beneficij collationem in ecclesia aliqua, vel inter ordinarij collationes, quam reseruationem restrinxit Bonifacius 8. [e]. A 2
summo pontifice fiebant reseruationes generales, & speciales: & istæ vel sunt præter ius, vel in corpore iuris clausæ. Extra ius sunt generales, quando sum. pont. reseruat suæ collationi dignitates maiores post pontificalem, in cathedralibus & metropolitanis ecclesiis [f]. Item vbicunq; sum. pontifex se immiscuit, vel si ipse cõtulit, & quæstio moueatur vel de eius prouisione, vel nullitate, vel in dignitate prouisi, reseruantur hæ notiones & beneficia ipsius potestati [g]. In corpore iuris [h] vnica tantùm reseruatio inuenitur genera- 3
lis, nempe beneficiorum, quæ dicuntur vacare in curia Romana, personarum videlicet existentium & decedentium in summi pontificis comitatu, quæ conferri possunt à solo summo pontifice intra mensem à tempore vacationis

e c. præsenti, c. 3. de offi lega. lib. 1. sexti titu. 15.
vt in reg. cancella. 2. 3. & seq. in extra lo n. 22. execrabilis, de præben. & in extrau. ad regimè.

g Panor. in c. inter dilectos, col. pen. de excess. prælato. c. vt nostrum, de appellat. Roma. cons. 335. circa primum.

h hoc disputat glo. antiq. in regu. canc. 33 alias tauiè enumerat Probus in c. præsenti, de offic. ordin. in 6 & Rebuff. §. 3. de reseruat. in concord. Gomes, in reg. cancell. de triennali posse q 11. vbi tradit 7 reseruationes in corpore iuris clausas, vide eũ.

cationis,& posteà ab ordinariis[a]. Porrectúmque hoc ius ad beneficia per-
sonarum curialium, qui extra curiam mortui sunt, peregrinationis, infirmi-
tatis, vel recreationis causa absentes, intra duas dictas legales: item ad nun-
cios apostolicos à curia abeuntes, vel ad curiam Romanam pontificis rede-
4 untes[b]. Specialis reseruatio est, quando summus pontifex sibi nominatim
collationem alicuius beneficij reseruat: vel si in collatione beneficij ex
resignatione, cum pensionis retentione permittat regressum, si non soluatur,
vt possit eius authoritate apostolica sine alia prouisione beneficium repete
5 re[c], vel alio modo. Hodiè omnes reseruationes beneficiorum improbatæ
sunt[d], exceptis vacationibus in curia, & in ciuitatibus & villis muratis, quæ
graduatis[e] & nominatis debentur vi pragmaticæ sanctionis, & concorda-
torum[f]: item quæ vacant officialium sedis apostolicæ[g], nisi iure regali va-
cent in Gallia, vt pronunciatum senatusconsulto Parisiensi an. 1338. 3. Iu-
lij[h]. Sunt & receptæ reseruationes, quas sibi fecit & sedi apostolicæ sum-
mus pontifex in conuentionibus Gallicis[i], maiorum dignitatum & prælа-
turarum, vt possit solus eas conferre, postquam intra nouem menses rex Gal-
6 liarum ad eas non nominauerit idoneum. Inter reseruationes in corpore
iuris clausas. i. inter collationes quas ius commune reseruat summo ponti-
fici, Gomesius[k] ponit translationem episcoporum[l], prouisionem episcopa-
tus vacantis per depositionem[m], & per casum c. quanquã. de electio. in 6. si
episcopus captus est à paganis, vel à schismaticis: si prouidendum sit, eo
quòd episcopus propter senium, aut impedimentum aliud corporale, per-
petuum non possit officium suum exercere[o]: si summus pontifex dederit
beneficium vacans antè in commendam, idque ex interpretatione potiùs
doctorum[p], quàm iuris expressa dispositione, ideò non rectè superioribus
annumeratur. Alius tamen proximè accedit, quando cathedralis eccle-
sia clero & populo Christiano caret, quo casu reseruatur collationi summi
7 pontificis[q]. Sunt aliæ reseruationes in collatione beneficiorum factæ per
summum pontificem, quando per ipsum imponuntur pensiones: iure nam-
que pontificio interdum probatæ reseruationes pensionis, vsque ad me-
diam[r] partem fructuum beneficij, à summo tamen pontifice, non alio con-
cessæ. In patria tamen consuetudinaria, & in Gallia, ad tertiam vsque par-
tem reformari solet, relictis duabus beneficiario[s]. Quinimo & iusta dice-
8 tur pensio, qua deducta supersit beneficiario, vnde se alere, & onera be-
neficij possit ferre[t]. Datúrque hæc pensio communiter in quantitate fru-
ctuum: in Gallia etiam[v] in pecunia numerata, vbi pensio permissa in tribus
casibus, si beneficium litigiosum, pro bono pacis: 2. ne dispendium ni-
mium resignans ex resignatione patiatur[y]. aliter tamen quàm ex permu-
tatione facta: vel si permutatum beneficium sit, ratione inæqualitatis redi-
tuum in fructibus permittitur pensio[z].

a c.1. & 3. de præb. in 6.
b c. præsenti, de præben. in 6.
c vide Rebuf. in §. 1. de reseruatio. in Concord.
d eod. tit. & in prag. sanctio.
e §. præfati, 1. de collat. in concordat.
f §. statuimus, eod.
g cap. ad regimen, de præb in extrauag. communib.
h Reb. in §. 1. de reserua.
i titu. de reg. ad prælat. nominat. in concord.
k Gomes. in reg. de trien. possess. q. 31.
l c. quod translationibus, de offi. lega. c. si. de translat. episco.
m c. inter, de translat. episc. c. post translationem, & c. nisi, de renunciat.
n c. si episcopus, & ibi glo. si. de suppl. negli prælato. in 6.
o c. 1. §. si autem episcopus, de cleri. ægro in 6.
p Federi. in trac. permuta, q. 15. Roma. consil. 140. Rebuf. in Praxi benefic. titul. de reseruat. nume. 32. & 38.
q clem. in plerisque, de elect.
r c. susceptæ, eod. in extr. Ioan. 22.
s Reb. in Praxi benef. titu. de reserua tio. nu. 18. 19. 20.
t c. de monachis, c. vacante, c. cùm causam, de præben. c. 3. de censib.
v Reb. d. tit. de reseruat. nume. 21.
x c. nisi, de præbend.
y c. super hoc, de renunciatio.
z c. ad quæstiones, de rer. permutat.

De mandatis apostolicis ad beneficia, & de mandatarijs. Cap. II.

1 Mandatum apostolicum impedit collationem ordinarij.
2 Mandatum apostolicum quid.
Mandatorum apostolicorum origo & successus.
3 Litera perceptoria summi pontificis qua.
4 Litera executoria ad beneficia quæ.
5 Mandatum apostolicum dat ius ad futura beneficia.

Mandata à summo pontif. ad beneficia dantur semel in vita & quando, & quare, eod.
6 *Mandatis qui ordinarij grauari possint.*
7 *Mandata cur solus pontifex dat.*
8 *Mandati forma in Gallia.*
9 *A mandatis quæ beneficia censentur excepta, & 10.*
10 *Mandatarijs non debentur beneficia villæ muratæ, nisi graduatis.*
11 *Mandatarij præferuntur graduatis nominatis.*
12 *Mandatario beneficia non debentur, nisi à præsentatione post mensem.*
13 *Mandatario tantùm beneficium petitum & acceptatum prius vacans debetur.*
14 *Mandatarijs ex duobus quis præferatur.*
15 *Mandati vis quomodo perimitur.*

ERTIO loco, ordinariorum potestas mandatis apostolicis 1
impeditur [a]. Mandatum apostolicum, est omne rescriptum, 2
per quod summus pontifex mandat & iubet alicui de benefi-
cio prouideri [b]. Hoc mandatum ab initio tantæ non fuit effi-
caciæ, ac nunc est: nam à principio pōtifices maximi primùm
monitorias dabant literas, quibus vt precibus monebant or-
dinarios, conferrent beneficia mandatariis, quas cùm facilè contemni ab or-
dinariis collatoribus viderent, inuenerunt præceptorias, per quas illud
ipsum iisdem præcipiebant: quibus etiam nonobstantibus, collatio ab or-
dinariis aliis facta, quàm mandatariis valebat, etsi punirentur ordinarij 3
contumaces [c]. Quamobrem & inuentæ dehinc sunt literæ executoriæ,
per quas mandabatur, vt executores compellerent ordinarios ad conferen- 4
dum [d]. Verumtamen neque istæ literæ ligabant ordinarium, quin posset
alij cui vellet, quàm mandatario conferre: nisi mandatum hoc haberet clau-
sulam seu decretum irritans collationes contrarias, tunc enim mandatum
ligabat manus ordinarij sine alia insinuatione seu præsentatione facienda
eidem ordinario [e]: vel nisi mandatarius fuisset creatus canonicus [f], aut si
executor inhibuisset ordinario vel collatori alio collationem, & suæ colla-
tioni reseruasset [g]. Siquidem & executoribus per literas executoriales de-
derunt summi pontif. potestatem conferendi, si recusaret eandem collatio-
nem, vel negligeret ordinarius [h]. Per hoc mandatum datur ius ad futura 5
vacatura beneficia, per quemlibet Romanum pontificem semel in vita dum-
taxat, tempore sui pontificatus per literas in forma mandati [i]. Idque ratio-
ne iucundi sui aduentus, honoris gratia. Sicuti proconsulibus prouin-
ciam recenter ingredientibus, quædam honoris causa olim dari solebant [k].
Item 2. in signum recognitionis iuris supremi. Et 3. quia postquam summus
pontifex grauatur, vt nominationibus academiarum, & principis Galliæ,
beneficiorum potior pars debeatur aliis, quàm anteà, & cùm reseruatio-
nes illi ademptæ sint [l]: æquum visum est, vt in hac prærogatiua honora-
retur [m]. Ea tamen lege, vt ordinarium non possit grauare etiam vno man- 6
dato, nisi habeat collationem 10. beneficiorum: habentem autem collatio-
nem quinquaginta & vltrà, in duobus dumtaxat. Ita tamen quòd in ea-
dem ecclesia cathedrali vel collegiata, vnum collatorem pro tempore in
duabus præbendis non grauet [n]. Mandatum itaque hoc ad beneficia vaca- 7
tura à solo pontifice manere potest [o], propter alius authoritatem supremam
in beneficia & plenam [p]: alioquin odiosa sunt mandata de prouidendo de
beneficio antequàm vacet, tum propter ambitionem eorum, qui postu-
lant [q]: tum etiam, quia odiosum est per se & funestum, viuentis benefi-
cium impetrare. Ideo conciliis inhibitum sacrosanctis, veluti votum mor-
tis captandæ habens [r]. Proinde & semel permittitur pontifici summo hoc
iure vti tempore sui pontificatus, nec potest iam grauatam vel bis pro
modo

a c. dilectus filius, in 2. c. dilecto, c. inter cætera, de præb. ap. Grego. Panor. in c. olim in fin. de verbo. signifi.
b c. mandatum, cum 2. seq. de rescript. c. si capitulo, de cōcess. præbend. in 6.
c c. si soli, de concess. præb. in 6. c. dilectus, 2. de præben.
d de tribus superio. literis in c. capitulum, c. literis, c. ex insinuatione, de rescript.
e c. tibi qui, eo. in 6. notat in cap. si soli, de concess. præb. in 6. gloss. in §. statuit autem, in ver. censeatur, de colla. in prag. sanctio.
f c. si postquam, de præb. in 6. c. duobus, de rescript. in 6. Felin. in c. ad audientiam col. 8. vers. literæ non dantur, de rescrip. vide de his & super. 13. glo. in §. item voluit, in ver. dirigendum de collat. in pragm. sanctio.
g c. tibi qui, de rescr. in 6. & d. c. si soli.
h c. si apostolicæ, de præb. in 6. c. si capitulo, de concess. præbend.
i §. 1. de mand. apo-sto. in concorda.
k l. si in aliquam, de offi. procons. lib. 1. P. titu. 17.
l titu. de reg. ad præla. nominat. & de collat. in concord. & titu. de reseruatio. sublata in prag. sanctio.
m argu. l. eum qui, de iureiur.
n d. §. 1. de mād. apo-sto. in concord. in §. volens, & §. item voluit, de collat. in prag. sanct. constitut. Ludo. 12. artic. 1. 2. 3. 4. 5. 6.
o glos. in c. 1. in ver. vacaturis, de præb. in 6. c. dilectus, in 1. de præbend. Felin. in c. mandata, de præsum.
p c. 2. de præb. in 6. clem. 1. in fine, vt lit. pend.
q c. quàmuis, de præbend. in 6.
r c. 2. de concess. præben. c. ne captandæ, c. detestanda, eod. in 6.

modo beneficiorum ordinariam potestatem iterum grauare mandatis. Non
licebit ergo legato etiam à latere mandata hæc cõcedere. Quamquam iure
cõmuni suæ collationi vacaturum beneficium possit reseruare [a], excepto re-
gno Galliæ, in quo placuit ex præscripto concilij Basiliensis vltimi, tolli reser-
8 uationes [b]. Quocirca hodiè certa forma mandatorum præscripta est in Gal-
lia, secundum quam oportet omnia mandata de prouidendo, siue ad regu-
laria, siue secularia beneficia pertineant, concipi [c]: per quam remittitur
expressio beneficiorũ ab impetrante possessorũ, in aliis gratiis necessaria [d].
Exigitque in Gallia mandatum esse generale, aliàs non valet, vt placuit se-
natui Parisiensi [e]: licèt olim & alibi hodiè, quàm in Gallia, mandata diri-
gerentur singularia vel ad dignitates tantùm, vel ad canonicatus [f], pro
certa persona & certo beneficio [g], & incerto [h]. Atque in ea forma in sum-
ma omnes formæ antiquæ, quibus ordinarius ad conferendum cogebatur,
continentur: quæ diuersæ erant, quas vide collectas apud Ioannem Andreã
Perus. & alios in cap. si soli, de præbend. Rebuffum in commentar. ad §.
9 I. de manda. apost. in concordat. ad verba, *in forma mandati*. Verùm ab
illa forma generali, vt non contineantur mandato, censentur excludi
beneficia electiua in Gallia [i], quæ ad regis nominationem pertinent [k], &
quæ in curia Romana vacant, quia reseruantur papæ [l]: vt & beneficium
similiter specialiter reseruatum dicitur non comprehensum [m]. Sicuti nec
comprehenduntur sub mandato, id est, non debentur mandatariis in vim
mandati litigiosum, regularia secularibus, & contrà, & diuersi ordinis quàm
sit impetrans, vnitum, paternum, vacans causa permutationis, non libe-
rum vt collatum absenti, de nouo fundatum, vacans per mortem episco-
pi præbendatarij, quod optioni subiicitur: quæ omnia probat Rebuffus in
§. declarantes, in ver. comprehensa, de manda. in concorda. Item nec com-
prehenditur patronatum [n]. Nec ea, ad quæ impetrans erat inhabilis tempore
dati mandati: hoc enim tempore capacitas exigitur [o]. Quid si dispensatus
ad hæc sit? latè vide apud Ruseum [p]. Continentur tamen sub mandato ea,
quæ purè, liberè, & simpliciter in manibus ordinarij renunciata sunt [q]: quia
10 hæc resignatio pura inducit vacationem, & morti æquipollet [r]. At non
debentur mandatariis beneficia villæ muratæ, si non sint qualitatis requisi-
tæ [s]. Nec ea quæ sunt iuris patronatus laicorum, de quibus papa non
intelligitur velle disponere [t]: vt neque comprehenduntur ea, quæ vacan-
te sede cadunt in regalia, & quæ eo iure à principe in Gallia conferun-
11 tur [v]. Cæterùm tanta est horum mandatorum [x] de prouidendo, in forma
legitima impetratorum potestas, vt mandatarij præferantur aliis expectan-
tibus beneficia, quia apostolici expectatores sunt, & ideo eius ratione præ-
ferendi [y]. Et proinde præferuntur etiam in Gallia in beneficiis, quæ sub
mandatis continentur, ordinariis collatoribus, & graduatis simplicibus
& nominatis [z]: quanquam graduati prius acceptauerint, quàm mandata-
rius, & quamuis beneficium vacans eius generis esset, quod destinaretur
12 graduatis [a]. Verùm obseruandum hîc est, mandatarium antequam vti
possit iure mandati, debere mandatum ordinario semel præsentare [b]. Nam à
præsentatione, post mensem tantùm vacans debetur beneficium [c]: dummo-
13 do petitum à mandatario & acceptatum fuerit. Tenetur enim in Gallia re-
quirere & acceptare ad summum intra sex menses beneficiũ primò vacans [d],
post præsentationẽ mãdari: alibi, quàm in Gallia, intra tempus ad acceptandũ
sibi præstitutum [e]. Et quia tenetur ita acceptare primo beneficium vacans, si
illud in vim mandati ei conferatur, extinguitur mandatum [f]. Verùm si illa

a c. cùm dilectus, de iure patronat. cap. præsenti, & c. deliberatione, de præben. in 6.
b titu. de reseruat. in pragmat. sanct.
c titu. de for. mand. in concord.
d cap. ad aures, c. in nostra, & c. si proponente, de rescri. c. si motu proprio, cap. non potest, de præben. in 6.
e Rebuff. in praxi, tit. de clausul. mand. nu. 29. & 30.
f c. executor, c. si soli, de præb. in 6.
g c. ex parte, in 1. de off. deleg.
h c. mandato, de præben. in 6.
i vt in clemen. 1. de præben.
k § 1. & 2. de regia ad prælat. nomina. in concordat.
l c. 2. de concess. præben. in 6.
m Aufrer. decis. Thol. 434.
n vide glo. Rebuffi, in §. præfatique ordinarij in ver. patroni, de collatio. in prag. sanct. Lapum alleg. 34. dominus papa, col. 3. Rochus, Curt. tract. de iu. patr. in ver. ius, quæst. 7.
o c. si eo tempore, de rescrip in 6.
p Ruse. de mand. apost. 2. par. nume. 2. & seq.
q Ruse. hoc tractat, lib. de manda. apostol. 2. par. nume. 14. & seq. text. expre in cap. dudum, 14. de præb. in 6.
r c. 2. de renunciat. in 6. c. 1. de rer. per mu. in 6. expresse c. dudum, de præb. in 6.
s Rebuf. in § declarantes, in verbo, cõprehensa, de mãd. in concord. per c. quia sæpè, de præbend. in 6. vide cõtrarium Boër. decis. 225.
t c. cùm dilectus, d. iure patro. gloss. & Docto. in c. 1. de præb. Panor. in c. quanto, de iudic.
v Ruse tracta. regal. in 1. par. præfat. nume. 6. & in 2. par. tracta. de mãd. apostu. nume. 22.
x hîc loquimur de forma expectatiuæ mandati, aliæ enim sunt formæ expectatiuarũ apostol. literar. quas Gallia non recipit. §. volens, de collat. in pragm. sanct. & de quib. Staphilæ. proprio lib. & in cap. tibi qui, de rescript. in 6.
y cap. ij qui, de præb. in 6.
z §. & vt obuietur litibus, de mandat. in concord.
a d. §. & vt obuietur, & ibi Rebuff. in ver. nominatis.
b capit. tibi, & capit. penul. de rescript. in 6. capit. si capitulum, de concessio. præbend. in 6.
c in forma mand. in concord.
d Rebuff. in §. nósque, in ver. præferendos, de colla. & in for. mand. in concord.
e gloss. in clement. vnica, in ver. mensem, de concessio. præbend. Felin. in capit. capitulum, de rescript.
f capit. si motu, & c. non potest, de præbend.

collatio non teneat, aut si non possit effectum sortiri, ea non obstante poterit aliud acceptare [a]. Quod si duo mandatarij concurrant, qui diuersa 14
impetrarunt mandata, tempus datæ inspiciendum [b], & potior tempore potior erit iure [c]: etiamsi in secundo esset clausula decreti irritantis, & in primo, non quia præsentatio afficit præbendam primo, vnde secundus eam non potest obtinere [d], etiamsi secundus primus præsentauerit, nam ideò primo mandatario non præfertur [e]: nisi secundum ius commune, in secundo rescripto poneretur clausula anteferri [f]. Vult enim ius, secundum primo tunc anteferri qui acceptauerit, si tamen collatio adhuc ei facta non fuerit [g], tollitque hæc clausula ius ad rem, non ius in re [h]. Quod in Gallia non obtinet, quia constitutio regia declarat papam præueniri per solam requisitionem mandatarij, & nominatorum [i]: præferretur nihilominus secundus, si primus mandatarius esset negligens [k], vel incapax beneficij fuerit post mandati insinuationem factus: putà, quia non sit capax curati beneficij [l]: si sit mortuus, vel si duxit vxorem [m]. Et quando olim formulæ erant variæ & 15
speciales mandatorum ante conuentionem Gallicanam, mandati fines erant diligenter inspiciendi: neque enim mandatum de beneficio vacanti comprehendit vacaturum [n]. Neque expectatiua vel gratia sub causa, causa cessante vim habet [o]: vel conditione apposita, adhuc veniente vel deficiente [p]: vel renunciante impetrante mandato, quia renunciare potest [q] exprsè, vel tacitè id agendo, quod contrarium est suæ professioni, vt si ducat vxorem, vt dixi: nam & tunc quæ habebat beneficia amittit [r], & videtur habere pro derelicto [s]. Item si fiat miles, & enormibus criminibus se misceat, quibus amittit clericatus priuilegium [t]. Item si alio modo amittat hoc ipsum, vt in c. 1. de vita & honest. cleri. in Sex. & clem. 1. eod. tit. Vel si antè assequatur beneficium, quod est cum eo quod expectat incompatibile [v]. Item si mandatum expirauerit, putà morte mandantis re integra [x]: nam si vi mandati processum sit ad aliquem actum tendentem ad effectum mandati, non expirat [y]. Staphileus dicit ante prouisionem rem esse integram, & morte ante interueniente expirare mandatum [z]: nisi executor cui præsentatum est mandatum, vel bulla expectatiua, processerit ad fulminationem processus. Nam tunc non dicitur res integra, inquit, post Dominic [a]. & Lapum, nec reuocatur talis gratia per obitum concedentis, nisi per successorem expresè reuocetur [b]. Vt solet fieri per summos pontifices, die sequente coronationem [c]. Item si per mandatum gratia quoque sit facta, quia contulit summus pontifex mandatario canonicam & præbendam, si vacat, vel quæ primò vacauerit, nulli alij de iure debitam, morte mandantis antè assequutionem præbendæ non expirat [d]. Et si gratia facta sit in mandato, etiam morte mandatis non expirat, vt docet pluribus Mathæus Pacus, in tit. de manda. apostol [e].

a vide Rebuf. in praxi, in rub. de mād. aposto. numero 2.
b c.eam te, & c. constitutus, de rescrip. cap. si eo tempore, eod. titul. in 6.
c c.qui prior, de regul. iur. in 6.
d c.si capitulo, de cō cess. præb. in 6.
e c.cum cui, de præbend. in 6. cap. tibi qui, de rescr. in 6.
f glo in d.c. si soli, & text. in cap. pen. de concess. præb. in 6
g c.tibi qui, de rescr. in 6.
h c.quodam, de præbend. in 6 de hac reg. anteferri Staphilæus, in for. mand. de prouidendo. Plenè Felin. in c.capitulum, col. 7. nume. 6. cum seq. de rescrip. Quib. & quot modis ius ad rem de benefic. q̃ratur, vide apud Gomes. in reg. de non toll. iure quæs. alteri, 1. q.
i §. declarantes, de mand. apostol. in concord. Rebuf. in for. declarat. nouæ prouis. in clausula, aut si aliqui super prouisionibus &c. In praxi beneficiorum, & in reg. de non tollen. iur. quæs. alt. gloss. 4. & in forma manda apostol. in ver. datum, in concorda.
k cap. tibi qui, de rescrip. in 6. c. si clericus, de præb. in 6. Felin. in c. capitulum, de rescript.
l cap. si eo tempore, eod. in 6.
m c.cùm inter, de renunciat. Rota, decisio. 128. nota quod vbi, in antiq.
n Felin. in c.constitutus, pen. col. de rescript.
o c.postulasti, de rescrip. & cap si pauper, de præb. in 6.
p Panor. in c. 2. in finali col. de re iudic. facit l. cedere diem, de verb. sig. c. si parte, de rescr.
q Panor. in 2. notab. c. ad audientiam, 2. de rescrip. tex. in c. veniens, & c. sane de renunciat.
r c. 1. de cleri. coniuga.
s arg. c. ex transmissa, de renunciat. ca. cùm renunciatione, 12. q 1.
t vide Pacum, de mand. apostol. par. 8. nume. 17. Innocent. Butriga. Panor. in c. 1. de aposta. ita indicari tradit Bened. in c. Raynutius, in verbo & vxorem nomine, nume. 441.
v c.gratiæ, de rescrip. apud Clement.
x c. si cui in fine, de præb. in 6. notat in c. si super gratia, de offic. deleg. in 6. §. Rectè, apud Iustinia. manda. l. mandatum, C. eod.
y Alex. & alij, in l. eius, vers. dicebat, sicert. peta.
z Ioan. Staphileus, tracta. de liter. grat. tit. quib. mod. exper. lit. ad benef.
a Dominic. in c. si cui, de præben. in 6.
b Probus, in capit. pen. & fin. eod.
c Pacus, de mand. aposto. par. 8. num. 4. reg. 18. cancell. Innoc. 8.
d c. si super gratia, de offi. delega. in 6. vide gloss. ad §. item voluit, de collat. in prag. sanct. in ver. mandatum, & in ver. dirigendum.
e in 8. par. num. 1. & 2.

De modis legitimis dandi beneficia ecclesiastica. Caput 12.

1 *Beneficia canonicè dari debent.*
2 *Beneficium prius vacare debet, quàm detur. & 12.*
Beneficium viuentis quando & quomodo odiosum, eod.

3 Regula de verisimili notitia quæ, & quare sit recepta in Gallia, & consideratio per sequentes numeros.
4 Regula de verisimili notitia locum habet in ordinariis.
5 Verisimilis notitia mortis beneficiati, & quomodo metienda.
6 Cursores quidam expeditißimi, & 7. Indacus cursor præstantißimus. eod.
7 Philippides cursor eximius.
Heraclitus Perineus cursor. eod.
8 Bancarij beneficiorum diem & horam, quibus cursores proficiscuntur impetraturi beneficia scribunt.
9 Cursorum publicorum institutio à quo cœpit.
10 Beneficiatum mortuum celare non licet, & quid de eo statuatur.
11 Beneficium viuentis impetrans per obitum, eo mortuo non potest impetrare.
13 Beneficia purè conferri debent, & quid purè, & sine simonia.
14 Collatio beneficij quando, & quomodo palàm fieri debet.
15 Regula cancellar. Roma. de publicandis resignationibus.
Renunciationes beneficiorum intra quod tempus publicandæ. eod.
16 Renunciationes quomodo publicandæ.
17 Beneficia duobus modis in summa acquiruntur, electione, collatione.
Electio in quibus beneficiis locum habet. eod.
18 Electio quid.
19 Postulatio in beneficiis quid.
20 Postulare qui possunt.
21 Postulatio admissa vim electionis habet.
22 Postulari qui poßint.
23 Postulatio a quibus fit.
24 Nominatio ad beneficia quid.
Nominatio quando tribuit ius nominato. eod.
25 Nominatio academiarum ad beneficia quid est.
26 Variatio quæ, & quando permissa in postulatione, & electione, & nominatione.
Postulationis & nominationis consensus & diuersitas. eod.
27 Electio valdè adipiscendi beneficium probatus modus quare.
28 Electionis triplex forma.
Electio per inspirationem spiritussancti. eod.
29 Electio per scrutinium quomodo fiat.
30 Electionis formula per viam compromißi quæ.
31 Electionum formula in quibus seruanda sit beneficiis.
32 Electioni faciendæ qui, & num omnes vocandi.
33 Electio quo loco facienda est.
34 Eligendi aliæ formulæ per breuia, sortes.
35 In electione quæ consideranda.
36 Electio sacerdotum ethnicorum à populo fiebat.
37 Principibus laicis cur ius aliquod in inuestitura episcoporum.
38 Nominat ad prælaturas Andium regulus, & Alanconius nomine regis.
39 Nominationis regis ius ad electionem remissum.
40 Eligere qui non possunt ad beneficia.
41 Eligi quæ personæ nequeunt.
42 Electionis peragendæ modus.
Sepeliri debet mortuus antequàm alius in eius locum eligatur. eod.
Electionis vocem quibus committere, & quomodo absens poßit. eod.
43 Electorum iuramentum ante electionem.
44 Scrutatores electionis quomodo eligant.
45 Electionis publicatio bis fieri debet, & quomodo.
46 Episcopi inthronisatio quomodo fiat.
Electio quando ab electoribus iterari potest.

OMPREHENDITVR vno capite & regula quæstio, quali- 1
ter & quomodo beneficia concedantur: nempe, vt canonicè
dentur [a], id est, secundum præscripta legum pontificalium.
Non enim omnes modi possessionis, seu melius detentionis
beneficij, legitimi sunt: & ideò quædam in genere, quædam
alia in specie in proba beneficiorum datione obseruari ope-
ræpretium est. Primùm, beneficium vacare debet, antequàm certum de- 2
tur, potissimùm si per obitum alicuius [b]: ad euitandas ambitiones, & habē-
di impias cupiditates, votúmque improbatum mortis captandæ, si de viuen-
tis bonis fieret donatio. Vt in iure etiam ciuili exosæ sunt etiam istæ dona-
tiones bonorum viuentium, & pacta de futura successione [c], vt suo loco
Deo fauente traditur [d]. Et qui scienter passi sunt, se in viuorum sacerdotū
locum poni, ab ecclesiastica communione pelluntur [e]; & deponuntur [f]: ni-
si viui iusta aliqua ratione depositi sint legitimè [g]: vel impetrentur per in-
capacitatem, vel alio modo, quàm per obitum. Huc tamen non pertinent
nominationes, academiarum reseruationes, gratiæ, mandata, de quibus pau-
lò antè dictum est, quæ dant aliquod ius ad beneficia vacatura: nam illa non
sunt propriè de beneficio personæ viuentis, cùm non respiciant certum
possessorem. Et multa sint genera vacandi alia, quàm per obitum, per quæ
possunt effectum prouisiones illæ sortiri. Nos autem de beneficio post mor-
tem alicuius certi, & ex morte illius obtinendo, agimus nunc. Et extat re- 3
gula cancellariæ 28. quæ dicitur de verisimili notitia, ad euitandas fraudes
in beneficiis, & vt ambitiosis via præcludatur, & conscientiæ puritas adsit [h].
Qua cautum, vt impetrationes beneficiorum cuiuscunque generis, non
possint impetrari à summo etiam pontifice, ex obitu quarumcunque perso-
narum: nisi post obitum, & ante gratiam seu impetrationem, tantùm tem-
poris effluxerit, quod interim vacationes ipsæ, de locis in quibus personæ
prædictæ decesserint, ad eiusdem pontificis notitiam verisimiliter potuerint
peruenire. Quæ regula recepta est in Gallia pro lege, aduersus quam nec pa-
pa in regno dispensat, & ita iudicatum [i]: vno casu dempto, nempe si qui
mortuus est, antè resignauerit seu eiurauerit beneficium in fauorem eius
qui misit Romam, & obtinuerit beneficium in vim resignationis cum clau-
sula, vel aliàs quouis modo vacet, etiam per obitum eiusdem resignantis,
& cum derogatione regulæ de verisimili notitia. Nam tunc mortuo renun-
ciante ante impetrationem etiam breui tempore, & ante tempus quo fieri
nequit, vt verisimiliter tunc peruenerit notitia ad summum pontificem mor-
tis, tempore impetrationis, valet impetratio illa per obitum, etsi per regulā
18. cancellariæ de infirmis resignantibus & morientibus intra viginti dies,
renunciationem impugnet. Et ita iudicatum sæpè, eò quòd hîc impetrans
per resignationem & obitum iustum habeat principium, nempe resignatio-
nem, quod tollit suspicionem captandæ mortis: facta tamen muneratio-
ne dierum à tempore, quo quis ad curiam summi pontif. arripuit iter, vsque
ad tempus prouisionis vel admissæ renunciationis. Vt illud tempus sit legi-
timum, etsi à die illa itineris cœpti non sit verisimilis notitia obitus tempo-
re prouisionis: si modò appareat tēpore exhibitæ procurationis vel die præ-
cedente mortuum esse renunciantem [k], dolo & fraude, & aliis impedimē-
tis cessantibus. Habétque locum hæc regula de verisimili notitia in ordina- 4
riis, vt non possint per obitum conferre, priusquàm, verisimiliter potuerint
cognoscere eum mortuum, ob cuius mortem conferunt: eædem enim ra-
tiones in ordinario locum habent, quæ in summo pontifice. Et ita iudicatum
Tholosæ in senatu, & Parisiis [l]. Idémque obtinere in legato summi pontifi-
cis tradit glo. antiqua in prædictam regulam 28. Quia conuenit saluti animæ
hæc regula, & iuri communi, ne captetur mores alterius: ideò extendenda,
& doli, qui in fraudem istius legis fiunt, circumcidendi sunt. Quales hi, qui
fiunt

a c. 1. de regul. iur. in 6.

b c. 2. & 3. de concessio. præben. c. ex tenore, eod. c. detestanda, c. auaritiæ, eod. in 6.

c l. fin. de pact. C. l. ex eo, C. de inutil. stip. l. stipulatio hoc modo concepta, de verb. oblig. in P. cùm similib.

d in successio. ab initio.

e c. 3. de concess. præben.

f can. in primis, 2. q. 1. & can. eum qui, & can. non furem, 7. q. 1.

g can. eos, 7. q. 1. can. postquàm, 70. dist.

h istæ rationes ponūtur in prœ. reg. huius, dum publicata fuit à Ioan. 23. sum. pont. Gomes. in illam reg. in præfat.

i Pap. in Rhapso. aresto. libr. 3. titul. 4. arest. 1. & 3.

k ita iudicatum refert Papus, lib. 3. titul. 4. Rhapso. aresto. arest. 2. & 5. Rebuffus, in §. declarantes, ad ver. iure præuention. de col la. in concor. Et nota, quia contrarium aliàs iudicatum in Rota. Et hāc quæst. latè examinat Gomesius, in reg. de verisimili noti. q. 3.

l Pap. d. lib. 3. titu. 4. art. 6. hoc etiam tenet & disputat & soluit contrariam sententiam in reg. de verisi. notitia obitus q. 1. Decius cons. 398. incip. in causa domini, col. fin. Ioan. Francisc. de Sancto Nazario de Ripa, cons. 1. po sito in tit. de legib. & longa consuet. Ante omnes glossator antiquus prag mat. sanctio. tit. de collatio. in ver. faciendas.

fiunt in curia Romana, vt cùm aliquando veniente cursore, is obtinet quidē signaturam, sed & posteà singulis diebus impetrat alias: vt post obitum verisimili notitia mortis habita, impetrasse videatur. Quod tamen si detegatur,
5 infirmandum vt in fraudem factum erit. Porrò verisimilitudo illa metienda est spatio itineris, à loco vbi mortuus est, vsque ad locum vbi collatio facta est, num verisimiliter nuncius mortis eo tempore potuerit peruenire à die vero obitus. Quare hìc iudices locorum interstitia perpendere debent, si possit ita celeriter nuncius peruenire communi natura, vel ratione expeditioris cursoris. Sunt enim aliqui cursores, qui expeditius aliis itinera peruo-
6 lant, diligentiáque maiori perficiunt. Vt memorat Suidas [a], Indacum quendam fuisse sub Leone Cæsare Marciani successore, leua manu robustiorem, sed valentissimis pedibus & celeritate præstantem, velociorem Euchide, Assopo, Chryssomanso, & Echione, & aliis, qui celeritate pedum celebrabantur. *Is enim*, inquit, *in eundo conspiciebatur, & rursum euanescebat fulguris instar per præcipitia, non currenti magis quàm volanti similis: quam enim viam, homo muta-*
7 *tus equis perficere non poterat, eam hunc pedibus suis perficere asserebant.* Narrat & idem Suidas [b], Philippidem cursorem nocte vna mille quingenta perfecisse. Et [c] Heraclitum Perineum ob celeritatem in admiratione fuisse: vnde & prouerbium de vsura: θᾶττον ὁ τόκος Ἡρακλείτου Περινέω τρέχει, id est, *celerius currit vsura Heraclito Perineo.* Inuenit Theodosius Imperator, teste Cassiodoro [d], quendam virum, animo habitúque corporis fortissimum, qui tanta velocitate veredos agebat, vt tribus diebus peruenerit ad terminos Romanorum
8 & Persarum, & rursus totidem remearet Constantinopolim. Vult cōstitutio Henrici 2. regis [e], vt mensarij, quos banquarios vocant, teneantur scribere in registro diem & horam, quibus cursores beneficiorum ad Romanam curiam, vel legatos impetraturi beneficia proficiscuntur. Itaque si cursorum probetur in indiuiduo diligentia, certè verisimili notitiæ non erit locus, sed veritati: vt putà, si doceatur tempore mortis in eo loco cursorem fuisse, vbi mortuus, & tempore mortis, & eundem cursorem ad locum, vbi impetratio facta est, peruenisse. Ideò verisimilitudo accipitur hìc, non de celeriore expeditione probata: vt si aliquando aliquis eò peruenerit intra breuissimū tempus, non etiam de segniore, sed quod fieri vt plerumque solet maritimo vel terrestri cursu diligenti, per cursores [f] publicos dispositos, vel priuatos,
9 per mutationes frequentes equorum. Quorum institutum, & antiquum, & vtile est, quodq; & tribuit Cyro Xenophon [g]: Herodotus, Xerxi [h]: Sueto-
10 nius, Augusto [i]. Demitur tamen ex verisimili notitia, tempus quo dolo malo post mortem beneficiati, cadauer vel corpus eius celatum est: nam si quis ita celauerit, vt interim posset Romam mittere ad impetrandum beneficiū mortui per obitum, & præuenire ea arte ordinarium, non recipitur impetratio, nisi à tempore, quo cognitus fuit obitus, & ita iudicatum [k]. Ne quis ex suo dolo lucrum consequatur [l]. Quod & arbitror verum, siue is qui obtinuit, ita reticuerit in fraudem, siue ex fraude illa, alius obtinuerit: aliter
11 non [m]. Accedit ad superiora alia regula cancell. 20. [n] per quam statutum, vt si quis supplicauerit sibi de beneficio quocunque, tanquam per obitum alicuius licet tunc viuentis, vacante prouideri, & posteà per obitum eius vacet prouisio dicto supplicanti per obitum huiusmodi de nouo facienda, nullius
12 sit roboris vel momenti. Ergo si beneficium impetretur, vel conferatur per mortem alterius, oportet constitisse de morte eius: in aliis etiam conferendis oportet vacent, antequam conferantur. Cùm viuentes alioquin suo iure non sint sine causa, vel facto suo priuandi [o]. Et rescripta principum, vel aliorum censentur concessa sine præiudicio alterius [p], etsi preces veritate
13 nitantur [q]. Deinceps beneficia dari purè, palàm, liberè, & siue diminutione [r]:
14 purè, id est, sine pacto & conditione [s], ne simonia locum habeat, quàm puniri valdè diximus in criminibus, dum de sacrilegio agimus. Si palàm non fiat,

a Suidas, in Indaco.
b Suidas, in Hippia.
c Idem in verθᾶττον.
d Cassiodor. libr. 14. sacræ histor.
e Constit. Henri. 2. *de la reformation des prouisions des benefices* an. 1550. mense Iunij art. 9.
f hoc explicat Gomes. in d. reg. de verisi. noti. q. 5.
g Xenoph. li. 8. Cyripæd.
h Herod. in Vrania.
i Sueto. in Augusto.
k Pap. lib. 3. Rhapsodiesto. titu. 4. art. 4. & titu. 10. art. 1.
l c. sedis apostolicæ, & c. ex tenore, de rescript.
m arg. l. 1. si quis aliquem de testa. prohib.
n hanc fusè explicat Gomes. in reg. de impetrantib. beneficia viuent. Feli. in c. in nostra, in 37. conclusione, de rescript. De Selua, in tractat. benefic. 3. par. q. 12.
o reg. 6. cancellariæ, de non toll. iure quæs. alteri 28.
p l. 2. §. si quis à principe, ne quid in lo. pub. in P. l. necnon, C. de emanci. c. quamuis, & c. si propter, de rescri. in 6. etiam si motu proprio concedantur gloss. in clem. si Romanus, de præb. facit l. 2. & l. rescripta, de prec. imper. offer. C.
q l. fin. de diuer. rescrip. lib. 1. C. titul. 26. c. 2. de rescr. ap. Grezo.
r tot. tit. de eccl. benef. sine quaq. diminut. confe. c. de monachis, c. auaritiæ, de præb. c. grauis, c. prohibemus, de censib.
s c. si de pact. c. cùm pridem, cod. can. quàm pio, 1. q. 2. can. per laicos, 16. quæst. 7.

fiat, suspecta est collatio in illis, in quibus de fraude dubitari potest [a], in aliis nequaquam: dummodo testibus præsentibus fiat, & secretario, vel duobus præsentibus tabellionibus, vt cautum fuit senatusconsulto Parisiensi anno 1527. 7. Iunij [b]. Quare & lata est regula cancellariæ 34. de publicandis resi- 15
gnationibus, ad vnguem in Gallia obseruata [c]: qua cauetur, vt renunciatio beneficij facta in curia Romana, publicetur in loco beneficij intra sex menses: si extra curiam, intra vnum mensem, à tempore bullæ expeditæ, non à tempore consensus procuratoris resignantis ad expeditionem illarum computandos, & intra id tempus is, cui renunciatum est, adipiscatur possessionem, alioquin suppressio illa collationis seu renũciationis præsumitur fraudulenta. Et si post sex menses, vel vnum, & ante publicationem resignans moriatur in possessione, beneficium dicatur vacare per eius obitum, nec ex renunciatione ius competat. Obseruandum tamen hanc regulam locum habere, si post vnum vel sex menses resignans moreretur, & post mortem vellet in vim renunciationis resignatarius vti titulo. Nam si post vnum aut sex menses viuat resignans, nihil interest quo tempore publicet eiurationẽ, etiamsi post triennium vel amplius publicata fuerit, dummodo viuente resignante publicetur, vt sæpè iudicatum fuit [d]. Sic electiones clandestinæ 16
reprobantur [e]. Forma publicandi resignationes & prouisiones seu collationes beneficiorum in constitutione Henrici 2. 23. Iulij an. 1550. tit. *de la reformation des prouisions des benefices, notaires apostoliques* &c. art. 13. & 14. Vt si de beneficiis collegialium ecclesiarum agatur, fides fiat adeptionis possessionis per secretarium seu scribam capituli: vel in refutum capituli, per notarium cum duobus testibus. In aliis autem, vt fiat publicatio in suggestu ecclesiæ beneficij, in mercatibus, & conuentibus publicis illius loci, aut per insinuationem factam quæstoribus sacris ecclesiæ, operariis, parochianis: vel etiam insinuatis titulis collatoribus ordinariis, & patronis. In sum- 17
ma formulæ acquirendorum beneficiorum duæ sunt, ad quas aliæ referri possunt: nempe electio & collatio, quæ institutio aliquando dicitur [f]. Electio locum habet in prælaturis collegiatarum ecclesiarum, fitq; ab ipso collegio seu capitulo [g]. Vnde secundum Goffredum, electio est, alicuius per- 18
sonæ idoneæ ad dignitatem vel societatem, sodalitiumúe sacrum canonicè, & seruata forma, facta vocatio [h]. Electio complectitur postulationem & nominationem, & sine his factam vocationem, quæ electio dicitur: & magis latè & impropriè collationem quandoque & præsentationem [i]. Postulatio ad beneficia est præparatiua electionis [k]. Atque prout in re beneficiaria accipitur, omissis aliis postulationis acceptionibus. Postulatio, est concors 19
capituli, vel aliorum petitio, superiori facta de promouendo aliquem in prælaturam, qui propter aliquod impedimentum vel defectum, quo tamen postulatus omnino non est inhabilis, iure communi eligi non poterat. Po- 20
stulant qui eligere possunt, omnes, vel maior eorum pars & sanior [l]: qui postulatione semel superiori præsentata, non possunt resilire ab ea, sed superioris expectant responsum [m]. Habétque admissa postulatio vim electionis, 21
vt alia opus non sit, postulatione admissa ab eo, qui ius confirmandi habet [n]. Sola tamen postulatio ius non tribuit postulato: quia potest improbari seu reiici per superiorem, si illi videatur: & si approbet, id ex gratia pendet, & fit [o]. Nisi forsan is postulatus valdè sit idoneus, & superior superiorem habeat, ad quem recurri poterit, vt eius postulationem cogat eum admittere [p]. Postulantur autẽ, vt finitio notat, quibus oportet suppleri vt possint eligi, 22
quendam defectum eius quod desideratur in electo, vt ætatis [q], natalium [r], quod sit alterius diœceseos clericus [s]: non autem si emendatio vitij vel incapacitatis omnino postuletur [t]. Ideò sit hæc regula firma, postulationem 23
ei superiori fieri tantùm, qui possit supplere, & ita dispensare & gratiam facere, aliter inutilis est. Veluti clericus à suo prælato ab altera diœcesi peti debet,

a c. vni. §. porrò, vt eccles. benef. l. non existimo, de admini. tuto. can. clericus, 81. dist.
b Rebuff. in tub. de collato. in cõcord. in 4. editio.
c Idem in Praxi benef. par. 3. tubr. de reg. de public. resig. vbi rationes affert, pluráque senatusconsulta secundum eas collecta apud Papum, lib. 3. titu. 1.
d Pap lib. 3. Arest. titul. 1. arest. 2. & 6. Roma. cons. 337. incip. quoad primũ, col. 2.
e c. quia propter §. fin. de electio.
f cap. cùm in illis, de præben. in 6. c. authoritate, de institutio.
g c. 1. c. ne pro defecta, de electio. cap. cùm pro ecclesia, de cau. possess §. 1. de elect. in pragm. sanct.
h Accedit limi. in c. vni. in ver. vera, de postula. prælat. in 6. & probatur c. cùm in cũctis, c. cùm ecclesia Vulterrana, c. quia propter, de elect. c. cùm olim, de arbit.
i Frider. de Senis, cons 70. incip. factum est tale, col. fin. Rochus. tracta de iur. patro. et l. 6. facit c. cùm ecclesia Vulterrana, de electio.
k collige ex c. 1. de postulat. prælat. in 6. ex cap. innotuit, c. 30. de elect. ap. Grego.
l c. 3. de post. præl. c. innotuit §. fin. de elect. arg. can. 1. 2. & 6 5. distinct.
m c. bonæ memoriæ, in 2. de postul. prælat.
n Hostien. in sum. in d. titul. de postul. præ. in §. quis sit effectus, per d. c. Innotuit §. fin. de electio. c. bonæ, in 2. §. fin. de postul. prælat. & to. 23. distin.
o c. 5. & pen. de postulat. prælato.
p glo. in c. 3. in verb. quam gratiam, eo. per c. nullus, de iure patrono.
q c. cùm nobis olim §. pen. & fin. de electio. c. dudum, in 1. §. fin. eod. tit. c. à multis, de ætat. & qualit.
r c. innotuit §. fin. de electio.
s c. priuatus, 71. distinct.
t c. 1. & 2. de postul. prælat. c. scriptum est, de electio.

debet [a], sic in similibus. Neque ante admissam postulationem, postulatus
vt electus seu institutus recipiendus est: alioquin electores, qui id commise-
24 runt, priuantur potestate eligendi [b]. Nominatio, est duorũ, trium, vel plu-
rium vt idoneorum electionis causa, delectus [c], & expressio. Nominatio cer-
titudinem personarum, vel per nomen & cognomen, vel alio modo, vt in-
telligantur, sine dubio demonstrat [d]. Dico, duorum vel plurium: quia &
vnius interdum potest nominari, sed illius nominatio est potius electio, ex
qua acquiritur ius aliquod nominato [e]. Sic hodiè rex ex conuentionibus
Gallicis debet nominare papæ vnum grauem magistrum seu licentiatum in
theologia, aut iurium doctorem, aut in altero iurium licentiatum, & legi-
timæ ætatis, ad prælatoris & alia beneficia maiora electiua [f], iuxta formam
c. quia propter, de electio. Huiusmodi nominatio est, ea electio, quæ fit tra-
ctatu & deliberatione antè habita in creando rectore, & decurionibus [g]:
quæ tribuit ius, licet aliquando non sit perfectum, si confirmatio petenda
vel appellatio sit interposita: vt ex causa, potest aduersum nominationem
25 intercedi [h]. Nominant academiæ ad beneficia vt idoneos, plures gradua-
tos, quibus debentur ea beneficia, quæ certis & definitis mensibus vacãt [i],
vt etiam antè diximus. Ideò horum nominatorum nominatio dicitur ius
quoddam, nominato legitimè qualificato, beneficia certo tempore ei præsti-
tuto vacantia, petendi & acceptandi, competens, vt definit & explicat
26 Rebussus [k]. Postulatio affinis videtur nominationi: quia vt plerumque ante
præsentatam vtramque, in vtraque admittitur variatio, posteà nequaquam [l].
Sicut nec electione publicata, eandem non licet mutare electoribus [m]. Ta-
men in postulatione pro defectu aliquo, & vnius fit delectus, & præsenta-
tio in nominatione plurium vel duorum, inter quos & primò nominatus
27 censetur dignior [n]: quibus nec postulatio conuenire potest [o]. Electio ex
modis legitimis præcipuus est, quo beneficia conferuntur: nemo enim sibi
sumere debet honorem, nisi vocatus à Deo, tanquam Aaron [p]. Fitque ex
28 pluribus: nam vbi vnus tantùm, vix electio saltem propriè dici potest [q]. Vo-
catio porrò hæc legitima, in triplici forma est [r]. Antiquior est per spiritus-
sancti inspirationem, quæ imitatur Dei, domini nostri Iesu-Christi electio-
nem discipulorum & apostolorum [s]. Et eam, quam apostoli vndecim de
duodecimo in locum Iudæ Iscariotidis [t] fecerunt. Hæc videtur ea esse, in
qua omnes eligentes communiter in electione sine vitio celebrata, in vnum
consentiunt [v]: nempe tractatu prius habito. Quemadmodum vnanimes
Christiani elegerunt septem diaconos, tempore apostolorum [x]: & ipsi eccle-
29 siæ maiores Paulum, & Barnabam, Silam & Iudam [y]. Secunda electionis
forma per viam scrutinij [z], in qua moris est omnibus eligentibus in vnum
conuocatis, ab iis tres deligi ex collegio, qui exquirant seu scrutentur vota
singulorum separatim, & secretò, eaque per se vel tabellionem scribant, &
posteà publicent, publicata conferant, & numerent vota. Quibus peractis,
vnus de capitulo omnium nomine seu capituli, per verba numeri singularis
eligit [a] eum, in quem maior & sanior pars capituli consensit [b]: non quem
minor pars elegit, quamuis maior pars posteà subsequentem consensum ra-
tificauerit [c]. Nam ratificatio consensus in electione tantùm recipitur in his,
quæ præcedunt & sequuntur electionem [d], non quæ ipsam respiciunt: in
30 singulari enim cõsensu diuisio videtur inesse. Tertia eligendi forma com-
promissi, quando per compromissum aliquibus iure idoneis clericis [e] con-
ceditur eligendi potestas [f]: vel determinatè, veluti ea lege, vt compromissa-
rij eligant secundum vota singulorum, quæ scrutari tenebuntur [g], aut alio
modo: vel absolutè compromisso in eos facto. Qui per vnum quoque ele-
ctionem declarant [h] eius, qui vicit numero votorum [i]. Nec reuocari potest

a can. literas, 63. dist. can. electionis, 86. distin. can. fraternitatem, 71. dist.
b c. bonæ memoriæ, c. 23 de electio.
c can. 1. 85. dist. archid in c. nullo, de electio. in 6. & ca. quærio, col. 2. 63. distinct.
d l. 1 & seq. de lib. & posth. in P. l. certũ, si cert. peta.
e c. cùm olim, de re iudic. glo. in c. quanto, 63. dist. & in ca. contra, 16. q. 7.
f §. 5. de reg. ad prælat. nominat.
g vt in § præterea, vt iudi. sine quoq. suf fra. in auth. l. nominationes, C. de decurio. lib. 10. tit. de peric. nominatio. eod. lib.
h vt in l. vni. si prop. inimici. fac. lit erea. li. 10. C. l. vni. de pono. ad nume. nominatio. eod. li. C.
i § volumus, & §. præterea, & §. monemus, de collat. in concord.
k Rebuff. in tract. nominat. q. 4. & seq. & probatur per d. §. præterea §. præfatique ordinarij, de collat.
l c bonæ, in 2. de postulat. prælato. C. l deti. consl. 5. incip. an nominatus, rub. de electio Bartho. in l. absenti, de donat. in P.
m c. publicato, de electio.
n c. quorundam, de electio. in 6.
o c. 1. de postul. præla. in 6. c. innotuit, de elect. ap. Greg.
p c. qualiter, de electio.
q Panor in c. cùm ecclesia Vulterrana, col. 2. de elect. c. 1. eod. can. congregatio, 6. q. 1.
r can. quia propter, 42. dist. c. quia propter, de electio.
s Matth. 10. Luc. 6. Mar 3. & 6.
t Actuum, 1.
v c. quia propter §. nisi, de concess. præben.
x Actuum, 6.
y Actuum, 15.
z d. c. quia propter.
a c. sicut, c. 21. de electio. in 6.
b c. dudum, & c. ecclesia vestra, de electio.
c c. auditis, c. 29. eo. arg. can. quanto, & ca plebs, 63. distin. can. licet, 8. q. 1. c. in Genesi, cap. quia propter, de elect.
d clem. in causis, de elect. c. cùm dilecti § verùm, de testib. c. bonæ, in 2. § fi. de postul. præl.
e cap. cùm contingat, de arbitr.
f d. c. quia propter, de electio.
g capit. cùm dilecti, eod. capit cùm expediat, eod. in 6.
h c. sicut, in 1. de electio. in 6. c. cùm in [illegible]no, de re iudic. in 6.
i c. si cui, c. 23. de electio. in 6.

hæc

hæc potestas compromissis data re nõ integra [a]. Sicut & perfecta à compromissariis electione, compromittentes tenentur admittere electum ab illis, nisi contra formam compromissi appareat electum [b]. Istarum trium electionum formula vna necessariò adhibẽda est in prælatis, & episcopis eligendis: 31
in minoribus autem beneficiis electiuis, istæ solemnitates ad vnguem sequendæ non sunt, sed sufficit maiorem partem & saniorem eorum, qui eligere debent, consensisse in electum [c]. Omnibus scilicet electoribus conuocatis: nam facta electio non vocatis omnibus, etiamsi vnus tantùm omittatur, irrita est [d]. Qua non obstante poterit fieri secunda electio [e]. Et ita vocandi illi, qui commodè vocari possunt [f], vt qui sunt in prouincia [g]: nisi periculum sit in mora, si prouincia latius pateat, quàm expectari vocãdos patiatur eligendi necessitas [h], vt quia tempus ad eligendum posset elabi [i]. Adhibendáque erit & consuetudinis in eligendo antiqua obseruatio, num vocentur absentes [k]. Sicuti & quãdo de loco, vbi fieri solita est electio, quæritur [l]: quamuis honestius est fieri in ecclesia [m]. Erant antiquis etiam cõsuetudines aliæ circa electiones, vt fierẽt vel scriptis breuibus, vt apud Occitanos [n]: vel sorte, vt electus sorte D. Mathias: prohibita deinceps in ecclesiasticis electionibus [o]. Exemplaq; inspiratione diuina perfecta, in cõsequentiam trahi non debent, vt deinceps temerariæ & casuali committantur improbitati, etsi in litibus dirimendis, & vbi æqua iura concurrunt, pacis causa permittãtur aliquando sortes [p]. Breuiter per anacephalæosin, in electionibus considerabimus beneficia vacantia, personas, & actum eligendi. Beneficia debent esse electiua, non alterius generis: rursum, maiora electionum aliquam formulam c. quia propter, de electio. exigũt, alia non tantam. In Gallia electiones ad prælaturas sublatæ sunt, & postulationes, & ius eorum ad nominationem regiam translatum est [q]: in aliis aliquando receptæ. In personis consider..mus eligentes, & eligendos, vt sint idoneæ. Quibus porrò non inhibetur electio expressè, permissa est. Prohibetur itaque laicis, etiã regibus & principibus in beneficiis [r]. Aliquãdo tamen propter schismata & ambitionem ecclesiasticarum personarum, & ob populi temeritatem, & duram ceruicem, & odium in ecclesiasticas personas, potissimùm nascente ecclesia, cleri & populi adhibitus est consensus & testimonium, vt omnibus episcopi & clerici probarẽtur [s]; vt alibi superiori libro diximus in episcopo. 32 33 34 35
Sic apud Ethnicos põtifex maximus, & rex sacrificulus, & flamines à populo creati seu electi: põtifex quidem, tributis comitiis: rex, centuriatis: flamines, curiatis: tum quum reliqui sacerdotes à collegiis cooptarentur. Quos omnes posteà Cneus Domitius ad comitia populi tributa transtulit anno ab vrbe 651. Mario & Oreste Coss. Cuius legem post à Sylla sublatam, & iterum à Tito Labieno trib. pleb. Cicerone consule relatam, iterum M. Antonius consul post Cæsaris dictatoris necem abrogauit. Qui in sequenti anno, vnà cum cæteris Antonianis legibus, senatusconsulto sublata, res iterum ad populi comitia rediit [t]. *Post decessum Iulij Cæsaris*, inquit Dion [v], *veritus Lepidum M. Antonius, ne in actiones suas inquireret, Pontif. Max. constituit: quod vt facilius efficeret, electionem summi pontificis iterum à populo ad pontifices transtulit.* Author Diony. Halicarnasseus [x], ex lege Romuli cautum, vt à curiis singulis sacerdotes eligerentur. Et hoc ipsum inter Christianos aliquando populo, aliquo modo, concessum diximus. Verùm paulò post rerum experientia docuit, quantum corruptionis, & vanitatis, & temeritatis esset in populo: & ideo nec eius voces esse admittendas placuit [y], neque eius requiri consensum, nisi forsan post electionem, vt probet, admittatur. Principibus aliquid 36 37
iuris ex priuilegio & propter beneficia in ecclesiam apostolicam concessa, indultum est, potissimum Gallicis, vt archiepiscopi electi & episcopi, suarum prouinciarum ab illis inuestituram acciperent [z]. Vtq; occurreretur hæreticis, & tumultibus, néue præponerentur illis inscij, qui regno insidiari

a c. in caussis, c. 30. de elect. ap. Grego.
b c. cùm dilectus, c. 32. eod.
c glo. in d. c. si cùl, de elect. in 6. in ver. concilium.
d c. bonæ memoriæ, in 2. c. 36 c. quod sicut, c. venerabilem, de elect. ap. Greg. c. cùm olim, de arbit. ca. obeuntibus, 63. dist.
e c. constitutus, de appella.
f c. in Genesi, c. bonæ memoriæ, de elec. c. cùm in ecclesijs, c. 33. de præb. in 6
g d. c. quia propter, vide cau. factus est, 7. quæst. 1.
h c. cùm inter vniuersas, de electio.
i vt in c. ne pro defectu de elect. & latius sup.
k glo in c. eorum dilecto, c. 35. in ver. in prouincia, de electio.
l c. cùm terra, de electio. c. in caussis, c. auditis, c. in Genesi, eod. titu.
m c. qua fronte, de appellat.
n Boër. q. 1. nu. 6. & 29.
o c. fin. de sortile. & ibi Doctores, libr. 5. Decret. titul. 21. can. non statim, & can. non exemplo, 26. q. 2.
p l. si cùm ambo, famil. hercis. un. in P. l. si qui sunt, C. commu. de lega.
q §. 1. de reg. ad prælat. nominãr.
r can. si quis deinceps, 16 q. 7 capit. Messana, de el. ct. ca. laici, ca. nullus, ca Adrianus, ca. Valentinianus, 63. distin.
s ca plebs, & can. sequen. ca. si 63. dist. ca. in nomine, 23. distin.
t Vide Manutium, in suo libro de legib. & Carol. Sigonii lib. de antiq. iure ciuium Romano. c. 9.
v Dion Cass. libr. 44. histo.
x Dio. Halic. lib. 2.
y c. 2. de electio. ca. si ergo, 8. q. 1 ca. decernimus, 16. q. 7. l. decurionum, C. de pœn.
z can. Adrianus, & seq. 63. dist. ca. hinc est etiam, 16. q. 1.

ſidiari poſſent. Hoc ipſum priuilegium & ad Hiſpaniarum regem proroga-
tum[a]. Verùm electio illis partim adempta, partim ab illis ſponte ciurata[b],
& canonicis, capitulo, & religioſis eccleſiarum conceſſa[c]: legibus illis
impoſita, & formulis ex variis capitulis, de quibus ante dictum eſt, &[d]
nuperrimè ex concilio Baſilienſi titulo de electio. Quibus tamen dero-
gatum in Gallia concilio Lateranenſi, concordatis ſummi pontif. & re-
gis, in prælaturis, in §. 1. de regia ad prælatu. nominat. non in aliis ele-
38 ctiuis[e]. Et hodiè etiam reguli Andium, & Alenconius hac nominatio-
nis prærogatiua vtuntur in ſuis ditionibus, regis permiſſu, ſed ita, vt
39 huius nomine ac poſtulatione diploma pontificum poſtuletur[f]. Ceſſe-
rat & hoc ius nominationis rex Galliarum in conſtitutionibus comitiorum
Aureliæ habitorum art. 1. epiſcopis & archiepiſcopis, quibus permiſſa
electio, nempe vt vacante epiſcopatu nominarentur per archiepiſco-
pum prouinciæ, capitulum, per 12. nobiles electos ab vniuerſis dic-
ceſſeos nobilibus, & per duodecim ciues delectos à reliquis ciuitatis
epiſcopalis ciuibus, vel archiepiſcopalis, ſi de archiepiſcopatu age-
retur: & per alios eius archiepiſcopatus epiſcopos, in vnum coactos,
nempe tres viri idonei & ſufficientes regi, qui ex illis vnum nomina-
ret ſummo pontifici. Verùm illa conſtitutio malo maximo regni con-
temnitur, & ſine electionis huius formula rex, vt anteà, nominat
40 ſum. pontifici prælatos. Sed hæc nominatio alterius iuris eſt, quàm
electionis, in qua id firmum, laicos non poſſe eligere, nec hæreti-
cos[f], ſuſpenſos[g], quibus interdictum ne eligant abſque ſuperioris
authoritate[h]. Qui ſemel indignum ſcienter elegerunt, non repetunt
etiam electionem[i]. Nec eligunt negligentes, poſt tempus eligendi
elapſum[k]. Item nec excommunicati maiori excommunicatione[l], aliter
ſi tantùm minori[m]: item interdicti[n], vel qui ſcienter ſine priuilegio in
loco interdicto celebrarunt[o]. Pupilli[p] in eccleſiis cathedralibus, qui
non ſunt ſubdiaconi, non habent vocem in capitulo, vel in electione[q]:
nec in eccleſiis regularibus, qui regulam expreſsè vel tacitè profeſſi non
ſunt[r]: nec conuerſi[s]: non procuratores nomine abſentis iuſtè impedi-
41 ti, ſi habeat votum ſcriptum, àliter contrà[t]. Perſonæ autem quæ non
poſſunt eligi, generaliter illæ ſunt quæ beneficia illa, ad quæ eligun-
tur, poſſidere nequeunt. Sic non eligitur illegitimus[v], excommunica-
tus maiori vel minori excommunicatione[x], laicus[y], ſuſpenſus interdi-
ctus[z], aliàs ex vitio reprobatus[a], neophytus ſeu non profeſſus, ſi de re-
gulari eccleſia agatur[b]. In epiſcopum tamen eligi poteſt nouitius[c]. Neo-
phytus tamen in fide, qui nuper fidem amplexus eſt Chriſtianam[d], in e-
piſcopum eligi vel ordinari non debet, ne in ſuperbiam erigatur[e]. Nec
is qui morbo contagioſo laborat incurabili[f]: plura habens cum electiuo
incompatibilia beneficia[g]: qui non eſt de eadem ſocietate & collegio, ſeu,
vt dicunt, de gremio eccleſiæ vacantis, ſi in ea ſint idonei[h]. Hoc tamen
de honeſtate, non de neceſſitate: nam & de alio idoneo electio facta va-
let[i]. Non eligitur rurſum illiteratus in epiſcopum[k], non concubinarius[l];
& ex concilio Baſilienſi qui actualiter vt dicunt, id eſt, re ipſa in ſacris or-
42 dinibus non eſt conſtitutus. Modus eligendi, & actio ex formulis conſtat:
ſed explico breuius, primùm debet vacare eccleſia, & vidua eſſe paſto-
re[m], & paſtor qui deceſſit ſepeliri, antè enim electio facta non valet[n].
Dehinc intra tres menſes ad electionem perueniendum[o]. Debent in
ea adeſſe qui ex capitulo vel collegio, & alij qui adeſſe ſolent[p]: &
ſi quem alium capitulum velit vocare, qui de iure intereſſe non po-

a cap. cùm longe, 63. diſtinct.
b ca. ego Ludouicus, ead. diſtinct.
c can. ſacrorum, eod.
d Rebuf. in §. monaſterijs, in ver. capitulis, de reg. ad præla. nomina. in concord.
e Chopin. de doman. lib. 2. titu. 10.
f can. fin. 9. q. 1.
g c. cùm dilectus §. quia verò, de conſuetu. c. cùm bonæ, de ætat. & qualit.
h c. fin. de elect.
i c. cùm in cunctis, c. innotuit, de electio.
k capit. ne pro defectu, eod.
l capit. conſtitutus, de appell.
m capit. fin. de cler. excommuni.
n capit. cùm inter, de electio.
o capit. is qui, de ſenten. excom. in 6.
p capit. ex eo, de electio in 6.
q capit. vt hi qui, de æta. & qual. in clement.
r capit. ex eo, de electio in 6.
s Federi. conſ. 107. per c. etſi Chriſtus, ibi, vos & conuerſi, quod eſſet fruſtrator, &c. de iureiuran.
t capit. ſi quis, de electio. in 6.
v capit. cùm in cunctis, de electio. capit. Innotuit, eod.
x capit. ne conſtitutis, in 1. de appell. capit. fin. de cleri. excom.
y capit. quiſquis, de electio niſi ex cauſa, can. ſtatuimus § 1. 61. diſtinct.
z cap. 1. de poſt præl. capit. cùm dilectus, de conſuet. capit. cùm inter, de elect.
a capit. gratum, de poſt. prælat. capit. ſuper eo, de elect.
b capit. cùm cauſam, capit. cùm in magiſtrum, capit. ad noſtram, de electio. capit. nullus, eod. in 6. clem. cum rationi eod. can. miſerum, 61. diſtinct.
c d capit. nullus, de electio. in 6.
d can. ſicut, 48. diſtinct.
e can. 1. ead. diſtinct. 1. ad Timoth. 3.
f capit. cùm inter canonicos, de elect. capit. tuæ, de cleri. ægrot.
g capit. dudum, in 2. § inſuper, & § pen. & fin. de electio.
h capit. ne pro defectu, in fin. à contra. ſen. de electio.
i Hoſtien. in ſumma, in § quis eligitur, de electio capit. cùm inter, eod. k can. epiſcopum non oportet, 61. diſtinct. cap. cùm in cunctis, de electio. cap. niſi cùm pridem § ne pro defectu, de renunciat. l can. fin. 33. diſtinct. can. maritum, & ibi glo. 34. diſtinct. m c. cupientes, de elect. c. vt circa, c. quæ ſint, eod in 6. can. non forem, 7. q. 1. can. Nouatianus, eod. n capit. bonæ, in 2. & ibi glo. de electio. o cap. ne pro defectu, & c. cùm in cunctis, eod. can. poſtquam, 50. diſtin. can. obeuntibus, 63. diſt. p c. in Geneſi, c. in eccleſijs, 2. c. Cumana, c. congregato. cap. bonæ, in 2. de electio. c. cùm eccleſia, de cau. poſſeſſ. capit. conſtitutus, de appellat.

est [a], vnà oportet electuros conuenire [b]. Ideò qui in loco, vel ciuitate vbi
electio facienda est, degunt, vocantur vel citantur ad sonitum campa-
næ [c], vel more solito, quo congregatur capitulum. Absentes canoni-
ci vocantur, vt in actu alio capitulari [d]. Quidam secundum tempus &
loci intercapedinem in prouincia existentes, vocantur ad diem certam,
& expectantur: si mora iuri electionis non præiudicet, & si commodè
vocari possint [e], idque per litteras, vel per nuncium fit [f], monitione
facta vt ad electionem veniant die & loco certis. Si non veniant absen-
tes iusto impedimento prohibiti, vel sine iusto, consentientibus aliis
canonicis, possunt per litteras absentes voce sua committere [g]: si modò
committant vni de capitulo [h]: nam extraneo non possunt inuitis cano-
nicis præsentibus [i]. Dico autem posse voces absentes per litteras com-
mittere, non per litteras dare vel exprimere [k]. Conuenientes itaque
hoc modo legitimi electores, & eorum procuratores in ecclesia, ibi
spiritum-sanctum inuocent [l]: & concilium Basiliense ideò audire de-
bere eosdem primùm missam de spiritu-sancto tradit [m]. Quem humili-
ter inuocare debent, vt dignum pastorem possint eligere [n]. Et proinde
requirit esse eosdem contritos & confessos, & sacrosanctum Domini no-
stri IESV-CHRISTI corpus præsumpsisse. Ingressi conclaue, debent
tractatum habere de modo futuro electionis, an per viam compromissi,
an strutinij, aut spiritus-sancti sit facienda. Et ex concilij Basiliensis 43
forma iurabunt in manibus eius, qui capitulo præsidebit, ipséque præ-
sidens in manibus eius, qui proximè eum sequitur: quod promittant
Deo & sancto, sub cuius nomine dedicata est ecclesia, se electuros,
quem credent futurum ecclesiæ in spiritualibus & temporalibus vti-
liorem, nec promissione, vel datione alicuius rei temporalis, vel
prece, aut aliter qualitercunque directè vel indirectè facturos. Dehinc
procedendum ad scrutinij vel compromissi formulas, vel via spiritus-
sancti, vt superiùs dictum est. In via scrutinij tres scrutatores de capitu- 44
lo [o], plures vel pauciores, dumtamen vnus solus non sit, constituen-
di sunt, & de eo conscribi debet instrumentum publicum [p]. Subinde
scrutatores secedant ad angulum ecclesiæ, vel loci [q], eo separatim com-
pellant singulos vocem habentes, incipientes ab eo, qui primam ha-
bet electionem [r]. Ibíque quemlibet moneant, vt semotis odio, timo-
re, amore, prætio, prece [s], in eum consentiant, qui magis ecclesiæ
vtilis, & idoneus videbitur, adiurantes vt id faciat per Deum viuum,
& sanctissimam Trinitatem, patrem, filium & spiritum-sanctum, sub
animæ suæ periculo. Respondétque tunc quilibet examinatus, credo
talem esse meliorem, & eum nomino & eligo in pastorem. Et hæc
omnia in formam publicam redigantur. Posteà scrutatores inter se
conferre debent de meritis eligendi quæ visa sunt canonicis, collatio-
ne facta numeri ad numerum, zeli ad zelum, eligere debent eum, in
quem maior pars capituli consensisse videbitur [t]. Atque canonici sin-
guli se debent subscribere instrumento electionis scrutatorum. Qui
posteà publicant electionem, vel nomine suo iubent publicari capitu-
lo. Publicatio porrò electionis bis fieri debet, in capitulo coram ca- 45
nonicis [v], & iterum pulsata campana ibidem per vnum ex scrutatoribus
publicatur coram clero & populo ad pulsum campanæ conuocato [x]. Hac 46
peracta decantari debet hymnus, *Te deum laudamus*. Decantato hymno
episcopus, si præsens est, ad altare portatur ecclesiæ cathedralis, & ibi
in cathedra episcopali constituitur. Nisi electus consentire recuset ele-
ctioni, vel post consensum renunciet [y] iuri suo, aut fortè diem clau- 47
dit extremum, aut propter occultum eius vitium anteà irritetur ele-
ctio: quibus casibus, electores, qui iam functi erant officio suo infra
iuris

a c. scriptum, de electio.
b d. c. in Genesi, cap. quanquam, eod.
c c. in causis, eod.
d auth. hoc ius porrectum, & ibi Barthol. & Docto. de sacrosanct. eccles. C.
e c. cùm in ecclesijs, de præbend. in 6. c. cùm inter, & c. ne pro defectu, de electio. c. sicut §. si autem, eod.
f glo. in c. coram, & c. Cumana, de electio.
g cap. scriptum, cum glos. & c. quia propter, de electio. c. si quis iusto, eo. in 6.
h d. c. quia propter, & ibi gl. & Docto.
i cap constitutus, de appell.
k c. si quis iusto, in fine, & ibi interp. de electio. in 6.
l c. cùm terra, de electio.
m §. 1. eod. in prag. sanct.
n In extrem. Ioan. 22. d. c. quia propter §. nisi, de electio.
o d. c. quia propter,
p hæc Bartachinus, tracta. de episcop. 2. par. 3. lib. num. 1. 2. & 3.
q cap. quod sicut, de electio. c. qua fronte, de appellatio.
r c. auditis, de elect.
s iuxta c. accusatoris, 4. q. 5. & ca. qualiter, 11. q. 3.
t iuxta c. quia propter, de electio. & c. in Genesi, eod.
v c. in causis, c. cùm inter, c. quia propter, eod.
x d. c. in causis, & d. c. cùm inter, & can. licet, 8. q. 1.
y Renunciare potest electioni, priusquam ad superiores referatur examen, c. cùm inter canonicos, de electio. c. inter corporalia, de translat. epis. c. 2. de restit. in integ.

iuris terminum eligendo, habebunt à diſſenſu, renunciatione, morte, vel irritatione, ac ſi vacatio noua eſſet, tempus integrum ad aliam electionem celebrandam [a].

a e.ſi electio, c. 16. de electio.in 6.

De confirmatione electionis. Caput 13.

1 *Confirmatio ſequitur electionem.*
Confirmatio dat adminiſtrandi ius, eod.
2 *Confirmatio à quo fiat. & 5.*
Capitulum ſede vacante quando electos confirmet.
3 *In confirmatione facienda qui vocandi ſunt.*
4 *Electio quid.*
5 *Legatus ſum. pontif. etiam confirmat in prouincia ſibi directa.*
6 *Pontif. ſummi electio non habet confirmationem.*
Imperatoris electionem papa confirmat, eod.
7. 8 *Confirmatio exigitur electo ante adminiſtrationem, aliàs priuatur iure quæſito, & exceptiones.*
8 *Abbatiſſæ electæ ante confirmationem poſſunt adminiſtrare.*
9 *Confirmatio non validat inualidam electionem.*

1 ONFIRMATIO ſequitur electionem [b], tribuítque ius adminiſtrandi [c]: ius enim competit electio ex electione [d]. Ita electio prælatum facit, ſicut & imperatorem [e]. Confir-
2 mationem concedit ſuperior, vt epiſcopus & alij ſuperiores gradatim [f], & capitulum ſede vacante epiſcopali [g]: quia confirmare eſt iuriſdictionis epiſcopalis, quam exercet capitulum ſede vacante [h]. Imò ſi electio alicuius dignitatis pertineret ad capitulum, & confirmatio ad epiſcopum, vacante ſede capitulum eliget & confirmabit [i], quia duplici iure fungitur [k]. Verùm hîc obſeruandum, capitulum ſede vacante, electos confirmare poſſe in eccleſiis inferioribus, vt abbates: ſed electum epiſcopum non exemptum non confirmat, ſed archiepiſcopus [l], etiamſi is non fuerit conſecratus [m]: Archiepiſcopum, Primas ſeu patriarcha & Papa [n]. In exemptis papa adeundus, vel eius in ea prouincia legatus [o]: ſi modò exempti immediatè ſubſint papæ, contrà ſi mediatè, vt ſunt prouinciales, miniſtri ordinis minorum, qui quamuis ſint exempti, tamen habent generalem ordinis ſuperiorem,
3 à quo debent confirmari [p]. In confirmatione facienda, anteciendi, ſeu vacandi ij, qui intercedunt ſeu ſe opponunt electioni, nominati quidem, ſi nominatim intercedant, vel ſi electi ab aliqua tantùm parte ſint: quòd ſi omnium concors ſit electio, generaliter vocari debent ij, qui poſſunt vel velint aliquid electioni obiicere, vt ſtato die & loco, quibus confirmatio facienda erit, veniant dicturi cauſas improba-
4 tionis, electionis, & impediendæ confirmationis [q]. Electio dat principium, confirmatio perfectionem, ingreſſus officij poſſeſſionem [r]. Sic confirmatio ſecundũ Cardinalem [s], eſt iuris quæſiti per electionẽ corroboratiuã declaratio.

b cap. poſtquàm, de electio.
c c.tranſmiſſum, cap. nihil eſt, eod. capit. cùm in cunctis, eo. c. cùm iamdudum, de præben.
d c.fin. de elect. in 6. not. glo. in ca. quanto, 63. diſt. quam ſequitur Panor. in c. 2. c. quod autem, & c. nobis, de iure patron.
e can. legimus, 93. diſtinct.
f c. noſti, de electio.
g c. cùm olim, de maio. & obed.
h c. 1. ne ſede vacan. in 6.
i glo. & Docto. in c. pen. de ſupp. negli. prælato. Rebuff. in §. ſi quis verò, in ver. diſpoſitiones, de collatio. in concord.
k l. ſi côſul. de adopt. P.
l d. cap. cùm olim, de maio. & obed. can. illud, 64. diſt. c. cùm dilectus, de elect.
m can quoniam, 100. diſt. c. noſti, c. tranſmiſſam, de elect.
n cau. quia igitur, & ibi glo. 63. diſt. c. 2. de transla. epiſc.
o cap ſi abbatem, de electio. in 6.
p vide Angel. Clauaſ. in ver. confirmatio 3. nume. 4.
q in c. fin. de elect. in 6. c. bonæ memoriæ, in 1. eod. ap. Grego c. 1. §. ſaſta, eod. in prag. ſanct.
r Bald. in rubri. de elect. col. fin.
s Card. in clem. 1. §. nos itaque, 20. notab. de iureiur.

7 *Episcopus à quibus consecratur.*
8 *Archiepiscopus à quo consecratur.*
9 *Papa, patriarchæ, primates à quibus consecrentur.*
Imperatorem quis coronet, eod.
10 *Consecrandi episcopi modus, & tempus.*

1 ONFIRMATIO consecrationem prælati debet præcedere, non sequi in iis, quibus consecratio accedit: aliter non veleret [a]. Quia consecratio est, periodus electionis,
2 dedicatio electi facta Deo: id enim generaliter nomen consecrare significat, Deo dicare, & sacrare. In episcopis necessaria est consecratio, in abbatibus benedictio [b]. Verùm diuerso modo: nam episcopus non dicitur, nisi consecratus sit [c]. Et proinde potest repelli per exceptionem ne fiat episcopus, vsque ad consecrationem [d].
3 Licet ante consecrationem electus possit concedere indulgentias, conferre beneficia, & ea quæ non sunt ordinis, sed iurisdictionis [e]. At abbas electus, & confirmatus in abbatem, abbas ante benedictionem dicitur, & in negligentiam, vel contumaciam superioris, qui nolit eum benedicere, ipse suos monachos benedicere potest, non benedictus, aliáque eius prælaturæ munia obire [f]. Quorum differentiæ ratio, quòd per consecrationem episcopi conferatur ordo [g], vnde dicitur ordinatio [h]: non autem per
4 benedictionem abbatis [i]. Sunt & abbatiæ, quæ non egent benedictione: vt & quædam abbatissæ non sunt solitæ benedici, ratione consuetudinis
5 præscriptæ [k]. Et proinde beneficia electi, & confirmati in abbatem, post adeptam pacificam, vacant ante benedictionem [l]. Episcopus autem potest sua beneficia retinere vsque ad consecrationem, vel lapsum temporis
6 de consecrandis inclusiuè [m]. Consecratio episcoporum & aliorum superiorum, vltra tres menses differri non potest: nisi ex causa rationali [n], impedimentum iustum interueniat, veluti hostilitatis [o], discordiæ circa ele-
7 ctionem, vel confirmationem, & similium [p]. Consecratur episcopus non exemptus ab archiepiscopo cum duobus episcopis prouincialibus, aut per tres comprouinciales episcopos vocatos seu requisitos ab archiepiscopo per literas, eósque consentientes [q]: exemptus autem consecratur
8 ab episcopo, vel eius mandato. Archiepiscopus ab omnibus suis suffraganeis cum consensu primatis, ad ecclesiam matricem vocatis [r]. Hodiè tamen
9 papa præscripsit sibi ius consecrandi omnes metropolitanos [s]. Patriarcha, primas, & cardinales à papa vel eius mandato [t], papa ab episcopo Hostiensi [v], qui & coronat imperatorem [x]. Quòd si non adhibeantur prædicti episcopi, & archiepiscopi in cõsecrationibus, possunt contempti petere suspendi ordinatum ab executione officij, velut in electione petunt irritam fieri [y], aliáque grauior pœna imponitur [z]. Cùm consecrantur episco-
10 pi, inunguntur sacro chrismate in capite, & manibus, nec omitti potest vnctio hæc [a]. Tempus quo consecratio fieri debet, est dum sacra liturgia peragitur inter epistolam & Euangelium [b]. Dum autem papa consecratur, antequam hymnus decantetur angelicus, die dominica [c], hora tertiarum [d], in ciuitate præcipua diœceseos [e], in ecclesia [f].

a c. prouida. de elec. in 6. glo. & Doct. in c. cùm olim, de dolo.
b cap. 1. de suppl. negli. præla. lib. 1. tit. 10. clem. 2 §. statuimus, de st. mo. nach. in clem.
c capit. licet, de transla tio episco. capit. tua, de his quæ fiũt à præ a. sine cõsen. capitu. Panor. in c. cam te, de rescrip.
d capit. super his, de accusat. capit. nostri, de electio.
e Panor. in c. suffraganeis, in fine, de electio. an. Grego.
f capit. 1. de suppl. negli. prælat. capit. meminimus, de accusatio.
g nota. in procemio Sex.
h can. quoniam quidam, 75. distin.
i vide Oldra. consil. 14. & gloss. aut. in §. censuit tamen, in ver. benedictionis, de electio. in Prag. sanctio.
k vide clem. 2. in §. statuimus, iuncta gl. in ver. solitæ, & ver. benedici, de sta. monacho.
l per cap. de multa, de præbend. & ibi Innocen. notat in d. clem. 2.
m capit. cùm in cunctis, de electio. gl. in cap. si gratiose, de rescrip. in 6.
n can. quoniam quidam, 75. dist. ca. 1. 71. distinctio. can. quoniam, 100. distinctio.
o can. fraternitatem. 71. distinct.
p ca. de Syracusanæ 28. dist.
q cap. nec episcopi, de tempo. ordinatio.
r can. fin. 51. dist. ca. 1. 66. dist. n. & cap. si archiepiscopus de temp. ordin. ca. placet, 65. distinct.
s glo. in can. fin. 1. distinct. per can. pudenda, 24. quæstio. 1. vide Barthachi. de episco. 3. par. lib. 3.
t d. ca. pudenda, cùm ibi notat, 24. q. 1.
v can. in nomine Domini, 23. dist.
x c. antiquæ, de priui leg.
y cap. quod sicut, de electio. can. non debet, 65. distinct.
z Aug. de Clau. in sum. in ver. 1. consecratio. num. 2.

a capit. 1. in princ. de sacr. vnct. in 5. Decretal. titu. 15. b capit. quod sicut §. super eo, de electio. c can. fin. 51. distin. can. quod die, 75. distinct. d gloss. in d. capit. fin. 51. distin. can. tempus, & can. ordinationes. & ibi gloss. adfert rationes, 45. distinctio. e c. fin. 52. distin. f d. capit. quod sicut §. super eo.

De collatione beneficiorum in genere, & in specie: dehinc de collatione libera, & eius formis. Caput 15.

1 *Collatio beneficiorum sine electione.*
2 *Collatio quid.*
3 *Collationis diuisio.*
4 *Collatio quæ libera, & à quo fiat.*
5 *Collatio libera sine literis fit.*
6 *Collationis modi.*
7 *Literarum expectatiuarum ad beneficia decem species.*
8 *Mandatorum ad beneficia formulæ.*
9 *Literæ ad beneficia diuersorum finium, & nominum.*
10 *Collationum species à formis prouidendi.*
11 *Signatura in beneficijs quid est.*
12 *Signaturæ forma.*
13 *Breue summi pontificis quid, & quomodo differat à signatura.*
14 *Anullus piscatoris in breuibus summi pontif. vnde.*
15 *Breui quæ expediuntur.*
16 *Signaturæ gratiæ triplex forma, per fiat, per concessum, per placet, & de singulis.*
17 *Signatura per fiat cæteris paribus, præfertur signaturæ concessum.*
18 *Signatura ad effectum gratiæ bullas exigit*
Bullarum expediendarum necessitas, eod.
Signaturæ sumptum de registro fidem non facit, eod.
19 *Signatura sola beneficij an det ius adipiscendæ possessionis beneficij, nisi bullis expeditis, & 20.*
20 *Beneficij possessio accipitur cum simplici signatura verificata in Gallia quomodo.*
21 *Bulla quid, & vnde transcribatur.*
22 *Prouisio noua summi pontificis quid.*
23 *Literarum nouæ prouisionis, & perinde valere differentia, & 25.*
Proinde valere rescriptum quid, eod
24 *Prouisiones nouæ & confirmationes quibus casibus concedi soleant in curia Romana.*
26 *Concordia beneficiorum à solo papa confirmari possunt.*
27 *Confirmatio in forma speciali summi pontificijs tribuit ius nouum.*
28 *Prouisio seu rescriptum, si neutri, & si nulli.*
Si neutri, & si nulli rescript. eod.
Si alteri rescriptum, eod.
29 *Subrogationis rescriptum.*
30 *Subrogati in ius litigatoris per prouisionem quomodo procedant in Gallia.*
31 Main leuee aux benefices *mortuo collitigante quid.*
32 *Subrogatus in locum beneficiarij præmortui non est damnandus ad restitutionem fructuum indibitè à prædecessore perceptorum.*
33 *Subrogatus tantùm à die subrogationis ad expensas damnandus quando, & ad prædecessores.*
34 *Subrogatio intra annum & diem in curia peti debet.*
35 *Commenda quid.*
36 *In commendam quando dari dicuntur beneficia.*

37 Commen

37 Commenda ad tempus,& ad vitam.

Capitulum in commendam dat beneficia, sede vacante ad tempus. eod.

38 Commenda duo fines, vtilitas ecclesiæ,& commendatarij.

Commenda quæ reuocabilis.eod.

39 In commendam quæ beneficia solita dari sint.

1 PER collationem iure pontificio beneficiis aliis,quàm prælaturis prouidetur,vel ab vno, vel à pluribus, sine collegio tamen [a]. Et hodiè etiam prælaturæ, in Gallia, ab electionum potestate exemptæ collatiuæ sunt:nam ad nominationem regis conferuntur à summo pontif [b]. Collationis nomen latè
2 patet, & ad alia quàm sacerdotia pertinet, vt notat plenè Rebuffus [c]: verùm hîc, pro instituto sermone [d], pro donatione beneficij vacãtis accipitur. Potissimùm quando libera est: nam ea ad liberalitatem pertinet, & donatio dicitur [e]. Hæc collatio aut motu proprio concedentis fit, autad petitionem impetrantis [f]. Et rursum collatio, aut libera est, aut non
3 libera [g]. Libera est, cùm is qui potestatem habet conferendi, spontè & li-
4 berè confert [h]: & potest alterum alteri, idoneum tamen, præferre [i]. Fitq; interdum, vt diximus, à laicis,capitulo,abbatibus,episcopis, patriarchis,&
5 summo pontifice [k]. Libera cum literis,& sine his, verbo perficitur [l]: nec ritus, seu solemnia in hac requiruntur, non vocatio occupãtium beneficia [m]. Vt constet tamen de collatione exigi tradit Rota [n], vt præsentibus saltem duobus fiat testibus. Cætera de substantia collationis sunt, de quibus paulò antè,vt ab idoneis & idoneis fiat, canonicè, purè,in perpetuum,palàm &c [o].
6 Conferũt ordinarij beneficia iure proprio,ex priuilegio,iure deuoluto:iisdẽ & modis summ. pontif. & vacatura,& vacantia. Et ferè tot conferendi sunt diuersæ formulæ. Ad futura beneficia danturprouisiones, per literas gratiæ,
7 expectatiuas.& mandata. Expectatiuarum decem species [p]. Prima, quando creatur canonicus in vna ecclesia tantùm, cum reseruatione ecclesiæ conferendæ [q]. 2. quando creatur canonicus in duabus ecclesiis [r], quæ contra, dispositionem est iuris communis [s]. Vt 3. si creetur in tribus, aut pluribus [t]. 4. quando creatur canonicus in vna ecclesia, & in alia datur, vt dicunt, ad largam [v]. 5. Vt canonicus creatus plura possit consequi præstimonia vsque ad certam summam in literis expressam [x]: frequentata forma in Hispania. 6. Quãdo in duabus collationibus datur ad largam [y]. 7. pro prælato [z]. 8. pro re-
8 gulari [a]. 9. Pro pauperibus clericis [b]. 10. Pro pauperibus graduatis [c]. Totidem sunt formæ mandatorum,de quibus aliqua diximus in mandatis anteà, reliqua videri possunt apud eundem Staphileum [d] quæ pertinent ad vaca-
9 tura, vt & nominationes. Sed illæ collationes non sunt, sed media ad collationem assequendam:vt & aliæ postulationes [e], literæ electionis [f], translationis [g], annexionis, vnionis, & incorporationis [h], administrationis, quando datur coadiutor suspecto de dilapidatione bonorum ecclesiæ [i], leproso [k],
10 & aliis id genus per viam œconomatus [l]. Plures species prouisionum vacantium beneficiorum sunt, ratione formæ prouidendi, vt simplex collatio &
11 deuolutum, & signatura gratiæ, & bullæ. Signatura, est scriptura in papyro à summo pontifice, vel eius delegato conscripta, partis, vel impetrantis
12 beneficium,supplicationem papæq; concessionem breuiter continens [m]. Signatura seu applicatio papyro, bulla membrana scribitur. Et signatur in medio supplicatio post petitionem supplicantis, & post signaturam scribuntur
13 ea,quæ summus pontifex vult concedere. Hæc sigillo non ornatur, quapropter differt & à breui apostolico, quod est diploma [n], seu rescriptũ à papa, seu pœnitentiario magno concessum, scriptura videlicet exigua, in paruis

a nota.in c. authoritate, de institutio.
b §. 1. de electio. & reg. ad prælat. nomi.
c Rebuff. in rubr. de collat. in Concord.
d c.intelligẽtiam, de verb.sig.
e c.fin.de offi vica.in 6.c proposuit, 20. qu.a diuersitatem, e.cum nostris, c. penult. de concess. præben.
f c si motu, & c.si tibi,de præb.in 6.
g tract.in c. relatum, de præb.
h d.c.relatum,iuncta glo.
i § statuimus,de collatio. in concord.
k vide Rebuf par. 1. Prax.benefic.titul. de collat.
l ca.institutionis, 2 5. q.2.nota.in c.eam te,de rescript.
m c. licet episcopus, c.28.de præb.in 6. c. cùm in illis,§ cũ autem,eod.
n Rota,decis. 248.in nouis.
o de quibus anteà dictũ, & vide compilata à Rebuffo in 1.par. Prax. benef. sub rub. requisita ad collationem bonam.
p quas tractat ex professo Staphileus,in tracta. de lite. gratiæ.
q c. si postquam, de præben.
r Staph. vbi sup. in 2.for.
s ca.sanctorum, 70. distinctio.
t Staphil. in 3. for.
v Idem in 4. for. ex Ioan.Andr. & Dom .in c.si is cui, de præbend in 6.
x idem in for. 5.
y Id.for.6.
z Idem for.7.
a Id for.8.
b Id for. 9. per cap.si pauper,de præben. in 6.
c Id.in for.10.
d Idem in formis mãdati.
e tot. libr. de postu. præl.
f c.quia propter, de electio.
g c.inter corporalia, c.quanto, c. fin. de transl.episc.
h ne quib.& for.horum glo. & interp. in c.1. ne sede vac. in c.sicut vnire, de excess.prælat.clem. si vna, de reb. eccles.non alien.
i c.venerabili,de offic.delega.
k c.tua,de cler.ægro.
l can.illud, 12. q. 2. c.cùm vos, de off. ordin.
m explicat hanc finitio.Rebu.in 1.par. Prax.benef.titu.de signatura, & in sequen. tit. eius formam adfert,& probat.
n hæc expli.Rebuff.in 3.par.Prax.benef.titul.de Breui aposto.vbi quæ per illud concedi soleant, explicantur & à Ioan.Staphileo,in tracta.litera.gratiæ in fin.de rescrip.aposto.in forma breuis.

concessa negotiis, in papyro vt frequenter, cera rubea, anuloq; piscatoris sigillata, ac signo secretarij subscripta. Anulus piscatoris refert formam sigil- 14
landi quàm D. Petrus etiam per breue signatum hoc anulo, si sequatur bullę expeditionem, illi derogare possit [a]; non tamen solet huic breui, sicut in signatura summus pontifex subscribere, sed eius secretarius, mentione facta anuli piscatoris. Et ita breue non est omninò vel simpliciter supplicatio, sed aliquid mixtum [b]. Neque breue ab beneficiorum collationes pertinet, sed 15
ad ea quæ iustitiæ sunt: & dum dantur recuperatores, vel dispensationes [c]. Vidi tamen summum pontif. contulisse inquisitoris hæreticæ prauitatis officium, in forma breuis, & sub anulo piscatoris. Quia & hoc munus ad iustitiæ exercendæ causam pertinet, vt potius commissio & officium, quàm beneficium sit. Signatura ad beneficia, & alia conceditur obtinenda. Porrò signa- 16
tura gratiæ triplici modo facta inuenitur: per fiat, & per concessum est, & per placet. Formulæ verbi, fiat, sunt, aut simpliciter per fiat, aut per fiat vt petitur, vel fiat motu proprio. Formæ concessum sunt, concessum vt petitur, vel concessum in forma, in præsentia D. N. Papæ N. Cardina. vel concessum L. Cardi. Forma placet, in commissionibus iustitiam committentes, frequēs est. Quando papa signat supplicationes, fit signatura per formulas fiat: quādo autem eas non signat, sed aliis distractus negotijs committit earum signaturam alicui cardinali, vel prælato, vt videant commissiones cum referendariis, illi tunc non vtuntur hodiè in gratiosis, verbis *fiat*, sed *concessum* [d], vel, *placet domino N. Papæ consilio &c* [e]. Quando papa nouam gratiam facit, signat per *fiat vt petitur*: & quando est reformatio, per *fiat*, addita tantùm prima litera sui proprij nominis, *vt fiat A.* Cùm tamen in bullis ponat nomen, suiq; pontificatus annum, summus pontifex per verbum *fiat*, statim perficit gratiā, etiam sine expeditione bullarum [f]. Atque si concurrant impetrans per signa- 17
turam, *fiat*, & alter *per concessum*, nec constet de prioritate horæ, ambobus eadem die impetrantibus, præfertur qui obtinuit per *fiat* ex reg. cancellariæ 31. propter authoritatem signantis [g]. Verumtamen quòd pertinet ad effectum, 18
gratiæ non censentur in signatura perfectæ, vt de illis secundum illas iudicari possit, nisi bullis expeditis, ex regula cancell. 25. & 29. id est, nisi reductis signaturis in mundum [h]. Nec ante literas confectas quis dicetur habere canonicum titulum [i]: nisi commissiones iustitiæ fiant per verbum, *placet* [k]. Quorum signatura est rescriptum ad lites, & plenissimè interpretandum [l], Sic executor datus in expectatiuis non potest fulminare, vt dicunt, processum, nisi visa bulla [m]. Et de iure communi gratia sub quadam tacita conditione, si literæ expediantur, concedi videntur [n], per quarum expeditionem forma & perfectio gratiæ datur [o]. Ita gratia per solam supplicationem informis [p]: quia eius clausulæ solent in literis extendi [q]. Nec sumptum de registro supplicationum signatarum fidem facit in iudicio [r]: nisi sumptum literarum expeditarum extrahatur [s], Sunt autem literæ expeditæ, quando in plumbo sunt [t]. Proinde de iure qui nanciscitur beneficij possessionem lite- 19
ris nō confectis, licet habeat supplicationem, omne ius quod habet amittit [v]. Verumtamen Rota tuetur secundum Gomesium [x], & seruat, quòd possessio canonicè ex simplici signatura capi possit, nisi in consistorialibus. Et Cassiodorus [y] ait, signaturam præbere in beneficiis saltem coloratum titulum. Atque Rebuffus [z] tradit regulam de pacificis possessoribus procedere, si quis possederit pacificè beneficium per triennium cum simplici signatura. In Gal- 20
lia hodiè, signatura agnita, vel verificata, vt dicunt, per banquarios seu mensarios, vacante sede Romana, fauore pauperum, vel viuente pontifice itineribus interceptis ob bella vel alio modo, vim bullarum habet: atque curiæ parùm disquirunt, num bullæ obtentæ sint pro beneficiis modicis, & ita iudicatur [a]. Et in maioribus, etsi signatura non sufficiat ad vindicias habendas beneficij seu recredentiam, tamen pro facienda sequestratione tituli, sufficit

a g. 3. de constit. in 6. c. exterùm, de resc.
b glo. antiqua, in reg. cācell. 29. Gomes. in reg. de non iudic. iuxta for. supplicat. q. 3. in fine.
c vide d. Staphil. & Rebuff. vbi sup.
d Gomes. in d. reg. de nō iudic. iuxta for. supplica. q. 16.
e glo. in reg. cancell. 25.
f can. institutionis, & ibi gloss. 2. 5. quęstio. 2. text. cùm gl. in clem. dudum §. nos enim, de sepultu. Gomes. vbi sup.
g vt in cap. si à sede, de præb. in 6.
h vide glo. anti. in d. reg. 25. Bald in c. 1. 2. col. per quos fiat inuest. l. colla. 10. facit l. contractus, de fid. instrum. Aliæ signaturæ requirunt quoque literarum expeditionem ex regul. cancell. 37. 58. 69.
i Ioan. de Milijs, in ver. gratia apostolica.
k d. reg. cancell. 25.
l Innocent in cap. si episcopi, de reb. eccles. non alien. l. 3. de offi præsi.
m Idem in c. prudentiam, de offi deleg.
n Aegid. cons. 24. in 3. col. vers. & puto.
o Rota, decis. 27. de rescrip. in no Aegidius, decis. 716.
p Rota decis. 19. de concess. præben. in nouis.
q Rebuff. in 3. par. signat. nu. 1. & 2. in Pra. benef.
r Aegid. decis. 252.
s Rota, decis. 621. in antiq.
t c. licet, de cri. falsi Felin. in c. ex diligenti, de simo.
v Idem in c. veniens, in 2. col. de accusat. text. in extrauag. iniunctæ, de electio.
x Gomes. in reg. cancell. de non indi. iux. for. supplic. q. 5. vide Rebu. in 3. par. Prax. benefic. titu. de missio. in possess num. 39.
y Cassiod. fin. decis. sub. de restit. spol.
z Reb. tract. de pacif. possesso. num. 50.
a de his ita indicatū tradit Pap. libr. 2. Rhapso. arest. tit. 9. arr. 3. & 4.

21 cit: vt iudicatum fuit[a]. Bulla, sicut instrumentum à prothocolo[b], à signa-
tura oritur. Bulla hîc dicitur, prouisio extensa bulla insignata: nam bulla
propriè dicitur plumbum pendens, siue sigillum auro vel argento exceptũ[c].
Nec bulla ante appositum sigillum, scriptura dici potest[d]. Norunt omnes
nomen bullæ esse Latinis vsurpatum pro re tumida, seu in aqua sunt guttæ,
quæ orbiculantur, vel id quod in torquibus pendet, bullæ vel cordis in mo-
dum. Ab ea forma authorata post signaturam prouisio, bulla dicitur, nempe
scriptura in membrana plumbo, auro, vel argento funiculis pendente iure
insignita, salutationem cum narratione, ac papæ concessionem, aliaque ne-
22 cessaria continens, secundum Rebuffum[e]. Sed hæc hactenus de prouisione
signaturæ, & de bulla. Nunc de alia collatione agamus, quæ dicitur noua
prouisio summi pontificis, quæ est veluti confirmatio prioris[f]. Differtq; à
simplici prouisione, quòd noua præsupponit alium titulũ, simplex non vtiq;[g].
Eius nouæ prouisionis impetrandæ ratio est, vel quia impetrans dicit se du-
bitare, num electio, præsentatio, vel confirmatio, vel collatio ab episcopo
facta, vel eius vicario, subsistere possit: & in summa ea ad maiorem securi-
23 tatem datur. Si tamen collatio prius eius beneficij, vel prouisio etiam inutilis
à summo pontifice emanasset, non datur noua prouisio, sed aliæ literæ im-
petrantur, perinde valere, id est, rescriptum vt perinde valeat talis prouisio,
ac si ritè tunc temporis facta fuisset[h]. Hæc noua prouisio nec infirmat pri-
mam, sed ius ei cumulat, si illi priori aliquod adfuisset: & si nulla ea fuisset,
tamen noua prouisio subsistit, vt æquæ principalis, vt notat Rebuffus[i] post
24 Gomesium. Additq; non concedi regulariter in curia Romana hanc nouam
prouisionem & confirmationem[k]: exceptis tribus casibus, vnionum[l], mi-
litiarum seu præceptoriarum Hierosolymitanorum S. Iacobi, vel aliorum
militum, & in electionibus monialium ad regendã monasteria[m], non tamẽ
25 prioratuum. Sicut nec confirmatio in beneficialibus vix datur in curia Ro-
mana, sed perinde valere[n]: quæ differunt, quòd confirmatio tantùm à die
concessionis valet, nec retrotrahitur[o]: perinde valere verò retrotrahitur ad
26 priorem concessionem. Concordiæ etiam confirmatio fit à papa, sed non
per cancellariam, quòd de mero imperio & maximo existat[p]: quia subolet
simoniam[q], ideò à pappa tollitur suspitio solùm. Species prouisionum, qui-
bus conseruantur beneficia, sunt ista duo rescripta confirmationis, & perin-
de valere: suppletur enim ius per ea, quòd dubium vel nullum erat defectu
27 eius quod suppletur[r]. Confirmatio porrò hæc in forma speciali est, & ideo
tribuit ius nouum[s], propter potestatem summ. pontificis[t], qui quia & sciẽ-
tia firmat inualidum, vult & potest: & ita de nouo videtur nullum actum
28 erigere[v]. Alia etiam collatio seu prouisio summi pontific. quæ dicitur in
forma, si neutri, vel si nulli, id est, per quam impetro beneficium, de quo
litigant aliqui, & confert summus pontifex, vel mandat conferri hac lege,
si neuter litigantium ius habuerit in beneficio[x]. Item si alteri, quãdo vnus
ex collitigantibus à summo pontifice impetrat gratiam, & confertur, si alte-
ri litigatorum non competat. Et tunc rescriptum conseruans beneficium, si
à collitigantibus impetretur, non si à tertio alióue quodam. Neque tamen
per illud rescriptum ius alteri iam quæsitum tollitur[y]. Ideo victus trina sen-
tentia, hoc rescripto si neutri, vel si alteri, non iuuatur: quia beneficium
alteri adiudicatum est, & lis finita est, de qua mentio fieri debet in his re-
29 scriptis. Diuersum ab his aliud rescriptum de subrogatione in locum præ-
mortui litigatoris: nam per hoc papa confert ius, quod habebat mortuus
collitigans ei, quem vult subrogari[z]. Fit & subrogatio per resignationem
etiam litigantis, vt per eius mortem[a]: isq; subrogatus aliis præfeitur, si intra
30 mẽsem subrogationem petat[b]. Praxis in Gallia est, vt postquam aliquis sub-
rogatus fuerit in ius alicuius à papa, is accipiat seu nanciscatur possessionem
in vim subrogationis papæ, & posteà impetret literas regias, quibus petat se
subroga

a Pap. eod. lib. & tit. arresto 2.
b §. 1. de tabellio. in authent. coll 4.
c glo. in clemen. 1. in ver. aurea bulla, de iureiur. glo antiq. in reg. cancell. 14. & 69. facit c. licet, de crimi. fal.
d Alex consi 215. incip. vilis probatio. in 2. vol.
e explicat hanc finitio. Reb. in 1. par. Pra. bene. in bullæ declaratione, vide c. licet, & c. quàm graue, de crimi. fals.
f c. post electionem de concess. præb.
g glo. in reg. cancella. 62. Gomes. in reg. de annua poss. q. 2.
h Reb. explicat in d. 1. par Prax. titu. de no. prouis. & simpl. num. 2 & 4.
i Idem vbi sup. nu. 13. 14. & seq.
k vt in c. quia & post electionem, de cõcess. præb.
l c. exposuisti, de præb.
m c. indemnitatibus, de electio. in 6.
n c. fin. de confir. vti. vel inuti.
o c. quia diuersitatẽ, de cõcess. præb. & tot. tit. de conf. vtili vel inuti.
p c. quod translatio- nem, de offic. legat.
q c. ex parte, de offic. deleg. cap. cùm pridem, de legat.
r vide Rebuff. in 2. par. Prax. benef. in titul. de rescript. perinde valere.
s c. 1. de translatio. c. quoties, de pact. vide capit. quia diuersitatem § mandamus, de concess. præb. & ibi interp. & c. 2. ne sede vac. arg. l. legata inutiliter, l. 19. de leg. 1. in P.
t c. proposuit, de cõcess. præb.
v a. g. l. adoptio, de adopt. in P. Barth. in l. more maio. de iurisd. omn. iudic. Imola, in c. literas, de concess. præben.
x Reb. in 1. par. Prax. benefic. in titul. de rescri. si neutri, vel si nulli.
y cap. quamuis, de rescrip. in 6. c. super eo, de offi. deleg. reg. cancell. 16 de nõ toll. iure quæs. alte.
z c. si, vt lit. pẽd. in 6.
a c. 1. & 2. eod.
b reg. cancell. 27. de subrogan. collitigant. in quam fusè scripsit Gomes. & Rebuff. in 2. par. Prax. benefic. tit. de subrogatio. vide Rotam. decis. 307. incip. nota quod secundum, & decis. 419 nota nũquid, in antiquis.

subrogari in ius, possessionem, & instantiam mortui. Si tamen præmortuus
in possessione fuerit, alia adeptione possessionis opus non est [a]. Cõtinuatq;
si velit litem per procuratorem mortui, vel alium constituet, cum quo pro-
curator colliticgantis superstitis tenetur litem peragere seu persequi [b]. Non
potest autem subrogatus nouum iudicium incipere, sed prius in personam
mortui prolatum, potest petere executioni demandari, vel recredentiam,
& coram eodem iudice tantùm, vt iudicatum à senatu Parisiensi 9. Februa.
1526 [c]. Cæterùm subrogatos præueniunt interdum colliticgantes superstites, 31
qui petunt manum regiam & impedimentum omne, quod in beneficio ob
litem impositum est, amoueri: & vt dicunt, petunt *la main leuée* [d]. Subrogatio 32
iuris & instantiæ est, non facti prædecessoris: vnde illud singulare, sub-
rogatum non teneri ad restitutionem fructuum indebitè à suo prædecessore
perceptorum: quia nihil iuris in eo habet [e]. Et ita iudicatum Parис. senatusc.
mense Februar. 1539. Nec ad expensas cum eo factas tenetur, nisi à die subro- 33
gationis, vt decisum senat. eiusdem curiæ 1508. 7. April. ante Pascha: nisi
subrogatus susciperet simpliciter in se litem, seu, vt dicunt, processum & er-
ramenta causæ, ex sententia eius senatus 7. April 1516. post Pascha in conuẽ-
tibus iuridicis apud Pictones habitis: vel nisi subrogatio petatur post senten-
tiam vindiciarum, seu, vt clariùs loquar, post sententiam recredentiæ, &
primi capitis possessorij, quo casu non recipietur subrogatus, nisi fructus &
impensas omnes repẽdat & restituat, vt iudicatum ab eodem senatu 11. Maij,
1542. & hæc me docuit Rebuffus [f]. Obseruatur quoque, vt quis subroga- 34
tionem in curia petere debeat, quando agitur de possessorio, intra annuũ [g]:
aliter non auditur. Quia interdicta annualia sunt [h]. Item vt qui subrogari
desiderat & petit, statim exhibeat titulum suum, vt appareat aduersario an
intra annuum veniat [i]. Ad collationes & earum nomen commenda quoque 35
pertinet [k], quæ & promissionis nomine venit [l], & est canonica institutio,
seu titulus canonicus [m], etsi in titulum non detur ecclesia, mortuoq; com-
mendatario censetur vacare beneficium hoc, vt alia in titulum possessa [n]. Ita-
que solet etiam summ. pontifex prouidere per commendam, quando be-
neficium dat in custodiam: quo casu custodiam habens non facit fructus
suos [o], sed restituere debet [p], nisi in concessione id expresserit summ. pont.
vt possit fructus in suos conuertere vsus, vt solet. Per commendam fit pro- 36
uisio, quando cui prouidetur, non potest esse vel dici ecclesiæ concessæ ti-
tularius: vel quia aliam habet iam, & cùm ea non possit aliam habere in ti-
tulum [q]. Est enim matrimonium quoddam inter ecclesiam, & eius præposi-
tum [r], vt odiosum tam sit quem habere plura beneficia [s], quantum plures
vxores. Quamuis non eam inficias, plura in titulum dari hodiè, si modò non
sint incompatibilia [t], etsi nominatim dispensatio hoc indulgeat, vt possit
quis habere in titulum contra c. cùm singula §. prohibemus, de præb. in 6 [v].
vel quia beneficium incompatibile est cum qualitate personæ, cui concedi-
tur. Sic regulare seculari, & seculare regulari commendatur: sine expressa
enim concessione, non licet ea illis possidere [x]. Eo modo religiosus sui or-
dinis beneficium in titulum habet, alterius autem ordinis in commendam:
alioquin pro mõstro esset, vt duobus subiectus duo capita haberet [y]. Idipsum
in aliis defectibus & impedimẽtis poteris coniicere. Cõmenda vel ad tẽpus, 37
vel ad vitã alicui fit [z]. Ad tẽpus commendat beneficium vacans se de vacã-
te, idoneis capitulum: sine collatione tamẽ ad sex vsque menses, vel ad bre-
uius tempus [a]. Et si intra sex menses non fuerit episcopus, vel à superiori nõ
sit beneficio prouisum, potest commendam prorogare, ex necessitate, vt ec-
clesiæ seruiatur [b]: & hoc sine præiudicio iuris eius qui conferre potest, qui
confert etiam non vocato commendatario [c]. Tamen si illud à summ. ponti-
fice impetretur, qui impetrat, debet de commenda mentionem facere, ali-
ter subreptitia est prouisio [d]. Sed & summus pontifex ad tempus commen-
dat, si

a Rebuff. d. rub. de subrogat. num. 28.
b Rot. decis. 449. incip. si agens, in nouis.
c Reb. vbi sup. num. 40. & 41.
d decem tamen requisita adhib, de quib. Rebuff in tra cta. de sent. excom. art. 1. glo. 4.
e Prob. in c. præsenti, de offi lega. Perusi. in c. præsenti, de off. ordin. in 6. tacit l. 1. C. de admini st. tuto.
f Reb. in 2. par. Prax. benef. num. 46. 47. 48. 49.
g Idem vbi sup. nu. 51.
h l. 1. de interd. in P.
i gloss. & Docto. in cap. 1. vt lit. pend. in 6. & ibi Geminia.
k Reb in §. statuim², 2. in ver. conferantur, de collat. in Cõ cord. & in 3. par. Prax. benefic. tit. de publ. resig. glo. 16.
l Idem in 3. par. Pra. in reg. quod quis intellig. idio. gl. 2.
m c. dudum, in 2. de elect.
n vide Reb. de pacific. possesso. nume. 42. 43. 44.
o c. nemo, de electio. in 6.
p can. placuit, 10. q. 3.
q c. dudum, in 2. de elect. ca. si. 21. q. 1.
r ca. sicut vir, 7. q. 1.
s c. de multa, de præbend.
t quæ sunt incompa t. b. vide Rebuff. in 2. par. Prax. benefi. titu. de disp. ratio. xia. in verbo, incõpatibilia.
v vide Rebuf. in d. 2. par. tit. de dispens. cum regularib. fac. num. 15.
x c. monachi, de stat. monacho. c. officij, c. causam, de elect. cap. cùm de beneficio, de præb. in 6. clem. 1. de electio. §. volumus, de col la. in concord. cap. nullus, de elect. in 6. c. 1. de capel. monacho.
y c. 1. ne sede vac. ca. 1. 21. q. 1.
z c. extirpãdæ, § quia verò, de præb. c. nemo, de elect. in 6.
a c. significatum, de præben. in 6. c. nemo, de elect. in 6.
b vide Rebuff. par. 1. Prax. benef. titu. de deuolutio. nu. 77.
c c. si verò, & ibi glo. de iur. patron.
d glo. & Docto. in d. c. nemo, de electio. Rebuff. de deuolutio. nu. 84.

dat si velit minori 18. annorum prouidere de beneficio curato: nam conce-
dit beneficium in commendam, vsque ad 18. annos, & posteà in titulum [a].
In perpetuum, siue ad vitam dum conceditur commenda, vice tituli est:
nam ad tempus collatio fieri nequit beneficij [b]: etsi in collatione papa se-
cundi beneficij possit dispensare, vt vtrumque retineat, dummodò intra an-
num alterum eiuret [c]. Quæ dispensatio non prodest, non impleta conditio-
ne [d]: nisi dispensationis prorogatio antequam elaberetur annus, peteretur
38 ad vitam, secundum Rebuffum [e]. Commenda vel fit ad ecclesiæ vtilitatem,
vel personæ, dum fit in perpetuum dum viuet is, cui commendatur, etiam
à summo pontifice: illa reuocari potest, si sit ab alio quàm summ. pontif. hæc
nequaquam ab eo facta [f]. Imò si custodia à summo pontif. commendata
39 fuerit ad vitam, nec reuocari posse placuit sine causa [g]. Notantur quædam
beneficia, quæ non solent in commendam dari, veluti S. spiritus in Sicilia,
S. Ioannis Hierosolym. S. Antonij, Beatæ Mariæ Theutonorum ex consti-
tutione Alexandri sexti de signatura gratiæ: quia fratribus illius ordinis dari
debent in titulum [h]. Item & officium claustrale.

a Reb. par. 1. Prax. ben. titul. de commendat. nu. 8.
b c. si gratiosè. de rescrip. can. satis peruersum, 66. dist.
c extra. execrabilis, de præb. in extra. Ioan. 22.
d c. super eo, & c. verum, de condit. appos.
e Reb. in 2. par. Prax. tit. de dispens. sup. defec ætatis nu. 4.
f can. constitutum, 7. q. 1. can. obitum, & can. seq. 61. dist. c pen. & fi. de sup. negli. prælat.
g c. satis peruersum, 56 dist.
h Reb. titul. de commend. nume. 41. in 2. par. Prax. benefic.

De collatione necessaria, seu non libera. Caput 16.

1 Collatio non libera quæ est.
2 Optio beneficiorum quomodo obseruanda.
3 Institutio collatio necessaria.
4 Inuestitura pro institutione beneficij.
5 Possessio beneficij non transfertur collatione, sed adipiscenda est.
6 Possessio beneficij quemadmodum adipiscenda.
7 Possessio beneficij intra quod tempus adipiscenda.
8 Possessionis in beneficiis vtilitas.
Possessionis triennalis vtilitas in sacerdotiis. eod.

1 COLLATIO non libera, & necessaria est, illa per quam col-
lator tenetur certis personis velit nolit conferre, veluti man-
datario [i]. Facit & præsentatio idoneorum per patronos coa-
ctam collationem [k]. Itẽ nominatio quæ fit ad prælaturas sum-
mo pontifici, intra sex vel nouem menses à rege Galliæ [l].
Et ea quæ ab Academiis fit scholasticorum, contingentibus
illorum temporibus [m], de quibus latiùs paulò antè tractauimus, facit & col-
2 lationem non liberam receptio in canonicum præcedens vacationem [n]. Et
optio concessa in beneficiis [o]. In qua oportet sequi consuetudinem, nempe
in præbendis & canonicalibus, non distinctis actualiter, decem annorum: in
distinctis 40. ann. vt fusè & rectè explicatur in decisionibus Rotæ [p]. Item re-
nunciatio in fauorem alicuius, vel causa permutationis: siquidem in aliis,
3 quàm in quorum fauorem fiunt, collationes factæ non valent [q]. Est & insti-
tutio quæ fit ab episcopis in collationibus ab inferioribus factis, collatio ne-
cessaria, per quam approbat factum [r]; vel si sede vacante, per capitulum fiat,
Sic enim institutio est, approbatio facta per episcopum collationis, ab alio,
quàm à se vel iussu suo, vel à summo pontifice factæ, de beneficiis in sua
diœ

i cap. tibi qui, & c. si duobus, de rescrip. in 6. c. si tibi, & c. seq. de concess. præbend. in 6. §. 1. de mand. aposto. in concord.
k ea decernimus, 16. q. 7. c. illud, de iure patron.
l §. 1. de regia ad præla. nominat. in concord.
m §. qui verò & § vlt. de collat. in concord.
n c. relatum, & c. dilectus, de præben. c. cùm super de concess præben.
o c. fin. de consuetu. in 6.
p Rota, decis. 460. incip. quæritur quanti temporis titu. de consuet. in nouis, vbi de optione plura.
q clemen. vni. de rer. permu. clemen. 1. de renunciatio. c. olim §. 1. de restit. spoliat.
r c. 1. de constitut. in 6. Panor. in c. post electionem, de concess præb.

diœcesi existentibus. Nam per illos prouisi debent episcopo præsentari & approbari per illum antequam quicquam legitimè administrare possint [a]. Quæ approbatio in maioribus beneficiis & prælaturis dicitur confirmatio, de qua suprà dictum est: in minoribus beneficiis & præbendis, institutio [b]. Et 4
quia aliquando illa institutio fit per concessionem possessionis, seu, vt dicũt, per installationem & inuestituram, aut per traditionem alicuius rei corporalis, institutio quoque pro inuestitura vsurpatur [c]. Sed præcedere inuestituram acceptatio beneficij, si absenti conferatur, debet [d]: post eam possessionis figuratæ datio, per pilei, aut clauium, aut anuli traditionem [e]. Et hanc sequitur realis & actualis adeptio possessionis, vel inductio in possessionem. Beneficij collatio, vel institutio non transfert possessionem, vnde & adhibẽda est [f]: aliter quis, potissimùm in hoc regno Galliarum, possessorio vti non 5
potest remedio; etiamsi in ius alterius sit subrogatus [g]. Potest autem quis 6
induci in possessionem, per clericum, siue notarium, seu presbyterum, adhibitis duobus testibus, iuxta mandatum episcopi vel archidiaconi [h]. Et hæc inductio quidem post collationem facti est, nullum ius tribuens, sed primum exequens [i]. Verùm alio possidente necessario est ius prætendenti, vt agat possessorio, sine quo si alium vellet propria authoritate spoliare, intrusus diceretur, & ius quod habet amitteret [k]. Sed nemine possidente dicitur habere plenum ius prouisus, sine appræhensione possessionis, & tunc in illo administrare beneficio poterit [l]. Proinde nemine possidente beneficium, non 7
est vllum præstitutum tempus ad adipiscendam possessionem beneficij. Si autem alius possideat, contrà, distinctione facta an is qui possidet, eiurauerit ei, qui ius præsuponit, an verò beneficium possideatur ab alio aliter. Nam in primo casu, extat regula cancell. 34. de qua aliquid paulò antè: qua cautum, resignationes beneficiorum in Romana curia factas, infra sex menses; extrà autem, intra mensem publicari debere, vbi beneficia sunt, scilicet si moriatur resignans antè, vt explicauimus [m]. Et dummodò semestre tempus non fuerit prorogatum à summo pontifice, quod posse fieri iudicatum fuisse in senatu Burdegalensi refert Boërius [n]. Quòd si aliter, quàm per renunciationem collatum fuerit alicui beneficium, is tenetur intra annum à die adeptionis possessionis aduersarij computandum, suam possessionem adipisci: 8
alioquin in hoc regno excludetur à possessorio [o]. Extat reg. cancellariæ 32. qua impetrans beneficium pacificè possessum à viuente, tenetur posteà intra sex menses litem mouere & finire intra annum, alioquin impetratio nulla est. Quam regulam explicat Gomesius per octoginta quatuor quæstiones. Sed sex menses in Gallia ad annum extenduntur, non vltrà: hæcq; est vtilitas adeptæ possessionis. Sicut & alia in sacerdotiis, vt qui pacificè per tres annos beneficium cum titulo colorato possederit, tutus sit & præscribat aduersus alios impetrantes, vt habetur in regula cancellariæ 33. quam fusissimè explicat Gomesius per sexaginta tres quæstiones, & Rebuffus tractatu de pacificis possessoribus. Extat & rubrica de pacificis possessoribus in concordatis, quam dilucidiùs explicat Rebuffus, quàm opus sit persequi.

a c. 3 & c. cùm venissent, de instit. c. præterea, c. consultationibus, de iure patron.
b Hostien. Ioan. Andre. Panor. in titul. de institutio.
c in c. adhæc, de offi. archi § 1. de cõsuetud. recti feudi, c. cùm aliquibus, de rescrip. in 6.
d c. si tibi absenti, de præben. in 6.
e c. 3. de his quæ fiũt à maio. par. cap. li. 3 Decre. titu. 11. c. adhæc, de offic. archid.
f c. cùm Bartoldus, de re iudic. gloss. c. per tuas, de donatio.
g Rebu. in § declarãtes ad ver. successores, de manda. apostol, in concord.
h Reb. in § 1. de for. mand. apostol. in ver. inducentes, in concord.
i c. cùm olim, de re iudic. Roma. cons. 337. incip. quoad primum, col. 1.
k c. eum qui, de præben. in 6.
l Panor. in c. transmissam, de electio. Rochus, de Curte, tract. de iur. patro. in ver. ius, q. 5.
m & vide Reb. ad tit. de for. mand. ad verb. inducentes, Boërium, decis. 312. nume. 2. Extat constitut. regia Henrici 2. mens. Iunij 1550 *de la reformation des preuisions des benefices, art. 13.*
n Boër. d. 312. decis. num. 3.
o Boër. vbi sup.

De vacatione beneficiorum. Cap. 17.

1 *Vacatio beneficij quid.*
Vidua vacans mulier. eod.

2 *Reseruationes beneficiorum in Gallia sublatæ.*
3 *Vacationum modi quot.*
4 *Vacat facto tantùm beneficium, non iure.*
5 *Vacatio ipso iure quomodo contingat beneficij.*
6 *Vacatio ipso iure beneficij ex quasi delicto 10. modis fit.*
7 *Vacatio beneficij ipso iure ex quibus delictis.*
8 *Vacatio seu priuatio beneficij in quibus inducenda criminibus per sententiam, & 11. crimine quolibet commisso non vacat beneficium, eod.*
9 *Vacationis ipso iure & per sententiam differentiæ.*
10 *Beneficium criminosi quo tempore impetrari potest, & renunciari.*
12 *Vacatio ipso iure & facto per renunciationem, & mortem.*
13 *Renunciatio legitima quid.*
14 *Renunciatio de alijs, quàm de beneficijs fieri potest.*
15 *Renunciari quæ poßint beneficia.*
16 *Renunciari potest beneficium ante adeptam possessionem, & bullis non confectis.*
17 *Renunciare non potest beneficium legitimè minor.*
18 *Renunciari vel permutari non potest beneficium vnitum.*
Commendatum beneficium an poßit permutari, & renunciari, eod.
Renunciare qui non poßint liberè, eod.
19 *Renunciationis causæ legitimæ.*
20 *Renunciatio cum reseruatione pensionis odiosa.*
21 *Renunciatio quibus fieri poßit.*
22 *Renunciatio fit expressè & taticè quibus modis.*
Renunciatio, & ceßio beneficij in quo differant, eod.
23 *Renunciatio expressa quid.*
Renunciatione expressa facta, non datur regressus ad beneficium sine noua collatione, eod.
24 *Renunciatio quomodo valeat facta coram alio, quàm superiore.*
25 *Ad renunciandum procuratio quomodo noctu fiat.*
Luminaria tria procurationi noctu faciendæ exacta, eod.
Procuratio ad resignandum quomodo fieri debeat, eod.
26 *Renunciatio expressa vel simplex, vel conditionalis est, & quid vtraque.*
27 *Renunciatio in fauorem quid.*
Et quod non fiat coram ordinario, sed purè, eod.
28 *Renunciatio in fauorem coram summo pontifice tantùm fit, & nisi ea admissa vacat beneficium.*
29 *Renunciatio cum reseruatione pensionis, & non aliàs.*
30 *Renunciationis cum accessu & regressu quæ, & in Gallia improbata.*
31 *Renunciatio à morituro facta ea lege, vt sibi restitueretur beneficium, si conualesceret, conditionem habet implendam.*
32 *Renunciatio ex causa permutationis, & non alia, & de eius natura.*
33 *Permutatio beneficiorum, & quando quis redire ad permutatum propria authoritate sine noua collatione potest.*
34 *Permutatio beneficiorum consensum quando, & quomodo requirat patroni.*
35 *Permutatio beneficiorum cum concordia non fit coram ordinario, & quare.*
Concordia in beneficijs quatenus permissa, eod.
36 *Renunciationes beneficiorum coram quibus fiant.*
37 *Renunciatio beneficij fieri potest per se, per alios procuratores.*
38 *Procurator ad renunciandum & acceptandum, certus & nominatus debet esse.*
39 *Procurator ad acceptandum & renunciandum beneficium simul non potest fieri.*
40 *Procuratio ad beneficia acceptanda, vel curanda, anno expirat, & reuocari antè potest.*
41 *Procuratio non expedita reuocata, expediri non potest à notario sine falsi crimine.*

DE vacatione beneficiorũ etiam nunc dicendũ necessariò est, 1
ne beneficiarius falsò titulũ sibi vsurpet. Proinde breuiter va-
catio beneficij erit, destitutio clerici, qui in titulũ beneficium
tenet, aut illius à beneficio separatio. Quo sensu vacantẽ mu-
lierẽ iurisconsultus Martianus dixit, pro vidua [a]. Sic mortuo
cõmendatario, cùm nõ detur ex ea beneficiũ in titulum, non
dicitur iure vacatio, nec potest cõferri ab ordinario, vt vacans id beneficium
quod per cõmendam sibi reseruare videtur sum. pontifex. Tamen in Gallia 2
contrariũ verius, cùm cõmendatarius ad vitam à sum. pontifice impetrans,
similis vero titulario sit, & omnes reseruationes in Gallia fuerint sublatæ [b].
Vacatio pluribus modis inducitur, quorũ aliquos colligit Rebuffus [c]. Sed vt 3
facilius intelligantur, dico beneficia vacare, aut ipso facto tantùm, aut ipso
iure, aut per sententiam, aut iure & facto simul. Ipso facto tantùm non iure,
vt si quis vi vel metu coactus eiurauerit beneficium, vel de possessione de- 4
turbatus: nam verè non vacat [d]: vel si metu regis [e] renuntiet. Item quando
beneficium collatum est absenti, & adhuc non est acceptatum [f]: vacat enim
de facto, non de iure [g]. Ipso iure vacat & amittitur beneficium, quando
per iuris constitutiones quis priuatur beneficio, eo ipso quòd quid fit ab ali- 5
quo, & quãdo propter ipsum factum sine sententia priuationis [h], illud potest
ab episcopo, vel alio potestatem habente, conferri: quanquam is qui ipso iure
priuatur de facto beneficium possideat, nec possit ab ea reali detentione sine
vocatione priuari [i]. Porrò ipso iure vacat, vel ex quasi delicto titularij, vel 6
ex delicto. Et quasi delicto primùm, si sine dispensatione quis consecutus
sit beneficium habens curam animarum, habens aliud simile anteà, quod
vacabit [k]: si sit dispensatum, contrà [l]. 2. Eodem modo vacant per coniu-
gium beneficiati [m]. 3. Si intra annum, post adeptam pacificam possessionem
ecclesiæ parrochialis, citra impedimentum, non promoueatur ad sacros or-
dines & presbyteratum: post annum enim vacat ipso iure, & impetrari po-
test [n], incipiente anno à die pacificæ possessionis. 4. Irrita electione [o], tamen
ante annum, cum alio permutare & eiurare rectè potest in fine anni posses-
sor [p]. 5. Vacat prior ecclesia, consensu adhibito per episcopum translatio-
ni [q], scilicet adepta possessione [r]. 6. Ingressu religionis [s]. 7. Si electus intra
mensem non consentiat electioni oblatæ, vel intra tempus ad id sibi præsti-
tutum [t]. Vel 8. si post consensum intra tempus trium mensium non petie-
rit confirmationem [v]. Et 9. si intra tres alios post confirmationem, non pe-
tat consecrationem [x]. 10. Si non publicatur suo tempore intra sex menses re-
nunciatio facta in curia, & extrà, intra mensem [y]. Per delictũ ipso iure amit- 7
tit quis beneficia, & ea vacare dicuntur. Primò si per simoniã ea adipiscatur,
eáq; sit manifesta, diuersum enim in occulta [z]. 2. Si sit possessor hæreticus [a].
3. Si assassinus [b]. 4. Si falsarius literarũ apostolicarũ [c]. 5. Si percutiat, aut pro-
sequutus sit cardinalẽ [d], 6. Si propria authoritate & vi beneficia adipiscatur [e].
7. Calumniatus electionem, nec probans accusationem, & intra tempus
triennij, per quod ob id suspenditur, se ingerit administrationi [f]. 8 Si Sodo-
mita [g]. Et in his tantùm delictis vacant beneficia ipso iure, per delictum: in
reliquis sententia, quæ priuationem statuat, desideratur, antequam vacent,
vt notant interpretes [h]. Neq; etiã ob quodlibet crimen, huiusmodi priua-
tionis sententiam ferre oportet, sed ob grauiora, in quibus iudici canones
permittant [i]. Proinde etsi quis de crimine aliquo condemnetur, quod non
inducat ipso iure vacationem, tamen non censentur vacare eius beneficia:
veluti si reus homicidij capitali sententia damnetur [k]. Igitur hæ annotan-
dæ differentiæ singulares, inter vacationes, quæ fiunt ipso iure, & quæ per
sententiam seu declarationem vacationis. Quòd quando vacatio ipso iure

a Martia. in l. qui cœ tu, l. 5. § fin. ad l. Iul. de vi publ. lib 48. P. titul. 5.
b Rebuff. in 1. par Prax. benefi nu. 59.
c Idem in § monaste rijs, de reg. ad præla. nomi. in ver. vacantibus, in Concord. & in Praxi benef. 3. par, de mod. amitt. benefic.
d c. ad aures, de his quæ vi met. cau. funt.
e c. ad audientiam, eod.
f c. si tibi absenti, de præben.
g Boër. deci. 2. nu. 41.
h Interp. in c. querelam de iureiu. glo. in c. commissa, in ver. iusto impedimento, de elect. in 6. Felin. in c. inquisitionis. de accusat. glo. in l. iubemus, l. 14. §. œconomus, in ver. priuetur, de sacros. eccles. C.
i vt in c. licet episcopus, in 2. de præb. in 6.
k c. cùm singula, c. si plures, in 6. cap. de multa, eod. ap. Gregor. c. cùm nostris, de concess. præb.
l c. dudum, in 2. de electio.
m c. 1. & c. diuersis, de cler. coniugat. cum simılib.
n c. licet canon, & c. commissa, de elect. in 6.
o c. considerauimus, et c. super, eod.
p Rota, decis. 187. nota quod tenens, in anu. Aufrer. decis. cap. Thol. 471. etsi Rota pugnet contraria 355. vide Rebuff in 2. par. Prax. benefic. titul. de non promo. int. annum, num. 17.
q can. in apibus, 7. quæst. 1.
r gloss & Docto. in can. si quis iam trãslatus, 21. q. 2. c. quãto, de trãsla. epis. cap. cùm singula, §. prohibemus, de præb. in 6.
s c. beneficium, de regul. in 6. cap. ex transmissa, de renũciat. can. consaldus, 12. q. 2.
t c. quam sit, de elec. in 6. in extrau. si religiosus, de elect. in extrau. comm.
v d. c. quam sit.
x c. cùm in cunctis §. cùm vero, de elect.
y reg. cancella. 34.
z c. insinuatum, de simon. extra. cùm detestabile, eod. titul. in extr. com. vid. decis. cape. Tholos. 438.
a c. ad abolẽdum, de hæreti. c. cùm secundum, eod. titu. in 6.
b c. 1. de homicid. in 6. e. in quibusdam, de pœn. c c. ad falsariorum, de crim. fal. d c. fœlicis, de pœn. in 6. e c. cum qui, de præb. in 6.
f c. 1 §. fin. de elect. in 6. g c. clerici, de excessib. prælato. h Interp. in c. querelam, de iureiu. in c. clericis, ne cleri. vel mon. &c. i ca. satis peruersum, 55. dist. Phil. Decius, in c. 2. de rescr. arg. c. fraternitati, de cleri. excom. k Præpos. in c. studeat, 50. distin. Bald. in l. cùm fratrem col. 3. de ijs quib. vt indig. C. Feli. in c. 2, de rescr. Aufrer. in decis. 207. & 436. Collect. in c. inquisitionis, de accusatio. Rebuff. in tracta. de pacif. posse. nume. 261. & 262.

inducitur

inducitur propter crimen, possessor eius beneficij fructus tenetur restituere perceptos vel percipiendos, à die commissi criminis. Quando autem alio modo, à die litis contestatæ [a], vel a tempore priuationis. Item cùm ipso iure vacat beneficium, etiam ante sententiam delicti declaratoriam, impetrari potest beneficiũ: in aliis requiritur prius sententia codemnatoria, atque ante illam rectè reus poterit beneficium eiurare, seu renuntiare [b]. Potest tamen nihilominus pendente illa accusatione & ante sententiam impetrari benefi-
11 ciũ, lite pendente [c]. Per sententiam etiam vacabũt ea, quæ adimuntur, quando intra certum tempus decretum, qui possident non docent de titulo [d]: si non resederit monitus [e]. Atque adhuc, si quis sit condemnatus & priuatus sententia, si appellatio fuerit ab eo interposita, ea pendente potest eiurare be-
12 neficium [f]. Ipso iure & facto vacant beneficia per veram renunciationem & mortem titularij [g]. Et ita sunt diuersa genera vacandi, vt aliud sub alio non
13 contineatur [h]. Renunciatio est iuris proprij refutatio seu remissio secundum Cardinalẽ [i]. At legitima erit, consideratis rebus ipsis, beneficiis, & personis eiurantiũ, & eorũ quibus fit, & modo renunciationis, vt hæc legibus proben-
14 tur [k]. Sunt res variæ quibus applicari potest renũciationis vis, vt priuilegia [l], actiones [m], iura alia [n], & lites [o], & similia, item & harum rerum quædam præteritæ, quædam præsentes, quædam futuræ, quibus renunciatur [p]. Verùm intra fines beneficiorum tractationem renunciationis continebimus, & omittemus quæ in summa tituli de renunciatione tradit Hostiensis, quæ possint renunciari, vbi nihil de beneficijs, cùm tamen titulus idipsum deside-
15 raret. Beneficia itaque hîc sunt quæ eiurari possunt propria, non ea quæ alterius sunt [q]: nemo enim dat, quod non habet [r]. Latusque est hîc disputationis locus, quòd vulgare sit, de rebus alienis neminem priuatum disponere
16 posse [s], sine domini voluntate. Potest & aliquis renunciare beneficium impetratum, vel sibi collatum, antequam adeptus fuerit possessionem eius, antequam & bullæ seu literæ suæ prouisionis fuerint expeditæ: dummodo collatio ei facta sit, & ita iudicatum [t], quia per illam collationem ius illi
17 competit: sed ante collationem non potest fieri [v]. Obseruandum tamen non omnem, qui beneficium habet, resignare seu eiurare id posse: nec eum qui potest ex nutu, sed ex certis causis. Itaque non renunciant minor 14. annor. [x] furiosus, vel mente captus, qui non contrahere potest [y]. Verumtamen Boërius vsque ad 25. an. potestatem pœnitendi in reuocanda renunciatione à minore producit, si antequam conferat is, in cuius manus renuncia-
18 uit, pœnituerit: nisi ante 25. annum sit factus doctor minor [z]. Qui possidet quoque beneficium vnitum, non potest permutare vel eiurare: quia nec illud vacare dicetur [a]. Singulare tamen est in Gallia, vt beneficium commendæ possit cum alio titulari permutari, & renunciari etiam coram ordinario: quia apud nos commenda habetur pro vero titulo [b], extra Galliam negatur [c]. Neque prætextu senectutis, si vtilis sit, abdicare se potest quis beneficio [d]: nec abbas exemptus sine licentia papæ renunciare abbatiæ po-
19 test [e]. Item is non potest renuntiare beneficio legitimè, qui aliquam causam non habet ex iis quæ renuntiationem permittunt, potissimum si agatur de episcopatibus, de quibus in c. nisi cùm pridem, de renunciat [f]. Illæ porrò causæ sunt, conscientia criminis, debilitas corporis, defectus scientiæ, malitia plebis, scandalum graue, irregularitas personæ. Datur enim prælatura, non ratione præpositi tantùm, sed populi cui præficitur, vt prosit [g]. Et æquum est quemque in ea vacatione ambulare,

a Panor. in cap. item cum quis, de restit. spoliat. arg. l. eum qui, de ijs quib. vt indig. in P. vide gl. in § sancimus, in ver. imminere, de incest. nup. coll. 2. in auth. & Accur. in auth. incestas, in ver. effectus, de incest. nup. C. Rebuf. de pacif. poss. nu. 163.

b gloss. in capit. commissa, ad ver. iusto impedimento, de electio. in 6. Felin. in c. inquisitionis, coll. 1. de accusat. Rebuff. in tract. de pacif. possess. num. 261. vide Boer. decis. 296. nume. 1. 2. 3.

c vt ait Domi. cons. 203. Boer. decis. 206. nume. 5. & 8.

d c. ordinarij, de offi. iud. ord. in 6.

e c. ex parte, cum 3. seq. de cler. non resident.

f Boer. decis. 206. Rebuff. in tract. de pacif. num. 262. per l. qui a latronibus § fin. de testam.

g vide Boer. plura quod ita vacent decis. 2. nume. 2.

h cap. susceptum rescriptum, de rescri. in 6.

i Card. in rub. de renunciatione in 6.

k l. legitima conuentio, de pact. in P.

l l. si quis in conscribendo, de pact. & de episco. & cler. C.

m l. quæritur, l. 14. §. si venditor, de ædil. edic. in P. authen. præsente, de fideius. C.

n l. mater, de inoffic. testam. in P. l. iubemus, C. ad Velleia.

o l. postquam liti, C. de pact.

p vt tractatur in l. 1. C. de pact. l. de alimentis, de trans. C. l. cum hi, eod. titul. in P. capit. nonnulli, de rescrip.

q cap. dilecto, de præben. cap. statuimus, & cap. ad apostolicam, de regula. cap. fin. de crimi. fal.

r l. si vnius sæ, C. de lega. l. traditio, de acqui. rer. domi. in P. l. obseruare, de offi. procons.

s l. fin. § fin. de pact. C. vt, rem alios acta, C. l. in re mandata, mand. C. l. nemo exterus, de iud.

t Pap. li. 2. Rhap. Arest. titu. 8. arto. 5.

v Boër. decis. 205. nume. 4. & decis. 304. gloss. in c. 1. in princ. & in ver. vacabat, & vers. ex parte, in ver. vacet, de concess. præben. in 6. text. in cap. proposuit, eod. ap. Grego. x c. si annum, de iudic. in 6. Angel. de Clauas. in summa. in ver. renunciatio, nume. 5. y vide Hostien. in sum. de renunciat. § quis renunciare, Gomes. in reg. de infir. renun. q. 10 facit l. in negotijs, de reg. iur. in P. z Boër. decis. 230. Inci. & videtur, nu. 5. & 6. a Federi. in tract. permu. benef. quæst. 33. Rebuff. in 1. par. Prax. benef. titul. de vica. perpet. nume. 10. & in reg. de vnionib. gloss. 9. nume. 9. per capit. ex parte, 1. de offic. delega. b Federi. d. tracta. permu. benef. quæst. 15. Ruseus, tracta. commen. quæstio. 6. Ita obseruari & tradit Rebuff. in Pra. benef. titul. de commen. nume. 53. c Ioan. Franc. in tracta. de offic. & pot. capit. sede vacante, quæstio 3. petitis 3. col. 2. d cap. 1. de renunciat. apud Grego. e capit. fin. eod. f Fach. & capit. literas, eod. g can. si qui episcopi § ecce cum honoris, 1. quæstio. 1. ca. qui episcopatum, 8. quæstio. 1.

ad quam vocatus est [a]. Et postquam quis ecclesiæ alicui coniunctus, veluti vxori fuit [b], nō debet ab vxore quærere solutionē [c], nec recusare laborē, si ei vtilis sit [d]. Sed nescio nū hodiè renūciationes præter has, alias causas habeāt legitimas, quas tamen legitimas dicunt: prætexunt enim fucū, quòd beneficiū fuit patris, auunculi, vel proximi: ideò proximis resignāt, sæpè filiis spuriis & nepotibus. Et hæc abominatio potiùs est, dū hæreditaria ecclesiastica bona facere nituntur cū suæ salutis iactura certissima, & incidunt in prohibitionē concilij Pictauiensis, & aliorum canonū [e]. Et sunt aliqui tam stolidi episcopi, vel eorū vicarij, qui & iustā illam causam putant, quòd in domo alicuius herois beneficiū successiuè fuit, ideò & illis esse donandū, vel eorū hippocomis, aut agasonibus, aut pincernis. Est & alia abusus addita renūciationis causa, vt 20
quia eiurās inhiat pinguiori beneficio, quod nō potest assequi vel possidere simul cū eo sufficienti quod habet, & ita minus eiurat, & pinguedinē, non onus venatur. Et sæpius si totū suæ nō reseruat capsæ, & si fiduciario nō tradit, tamē pēsionem oppiparā sibi reseruat in eo, cū prætextu ne maximū ex eiuratione consequatur detrimentū, tanquam si ius in beneficio ei esset, aut veluti onus aliquod & seruitium diuinum ei impenderet, aut penes se retineret, quod tamen omnino eiurat, vt nec aliquam partem, imò non memoriam retineat: verè in eo fur & latro, præter fundatorum animum & mentē sibi bona vsurpans quæ non dantur nisi propter officiū [f]. Vt mihi improbiores videantur istæ pensionū constitutiones, debitæ his qui eiurāt nec deseruiunt, diuisionibus beneficiorū in quibus & diuinū officium ab iis qui diuidunt fructus auctus videtur: quia ab vtroq; præstatur, & nihilominus prohibitæ meritò sunt concilio Turonensi [g]. Videntúrq; in fraudem legis hæ pensiones admissæ, proindè vt reliquæ, quæ in fraudē fiunt, improbādæ [h]. Verùm videant qui eas admittunt, reddituri de his rationē. Et caueant aliam frequentiorē causam, scilicet vendēdi cōmertia: simonia namq; vt plerumq; facinat oculos. Cæterùm personæ, quibus renūciantur vel eiurantur beneficia, distingui probè nō possunt, nisi prius repetamus dupliciter fieri renunciationē beneficij, tacitè, 21
& expresè. Tacitè quis renunciare censetur propter iuris regulas suo beneficio, si illud habeat pro derelicto: nam & tunc vacare censetur [i]. Sic & tacitè, adeptione secundi beneficij incompatibilis cum primo, primum eiurat [k]: vt si beneficiū curatum habens, nō promoueatur intra annum [l]: cedendo liti super beneficium motæ [m]: vel per triennium non prosequendo litem [n]. Sic cessio ibi differt à renunciatione, vt in aliis notat glo. antiqua reg. cancell. 43. Hæc renunciatio valet, etsi facta non sit superiori qui potest conferre, & vt dicunt, etsi non sit facta in manibus superioris [o]. Idem de renunciatione iuris ad rem [p]: aliter in renunciatione iuris in re, quæ non tenet nisi fiat in manibus superioris. Nec quis perdidit dominium & proprietatem beneficij, donec superior eam eiurationem ratam habuerit [q]. Sic tacitè beneficium litigiosum quis potest remittere sine superiore, quando notabile est dubium, an ius habeat [r]. Renunciatio expressa est ea, quæ sponte fit verbis, & explicitè à titulario, per quam statim priuatur beneficio: & si ea admissa non sit [s], si purè fiat. Neque renuncianti datur regressus ad eiuratum beneficium sine noua collatione, etiam in casu regressus reseruati expresè [t]. Cæterùm quamuis renunciatio non valeat, quòd ad supe- 24
riorem pertinet, si in manibus eius facta non sit, (nam potest illum si velit in beneficio non obstante renunciatione retinere:) tamen quòd pertinet ad eiurantem purè & expresè, valet, & desinit esse titularius [v]. Ita & valet, quòd pertinet ad resignantem, facta coram laico, vt non repetat beneficium ex priori titulo [x]. Quare qui renuntiat sine superiore, licet nō perdat jus, tamen perdit possessorium: ideò non poterit agere possessorio coram

a ad Ephes. 4.
b ca. sicut vir, 7. q. 1.
c Prio. ad Corinth. 5.
d c. nisi cùm pridem § porrò, de renunciat. can. quis non potest, 23. quæstio. 4. 2. ad Timoth. 2.
e in capit. 1. de præbend. can. apostolica, 8. quæstio. 1. capit. præsentium, de fil. presby. capit. conquerente, cap. ex transmissa, eod. capit. ad hoc, de decim. capit. consuluit, de iur. patron. capit. ad decorem, de institutio. vide capit. graue, de præbend. capit. vno, vt ecclesi. benefi. can. Moyses. 8 quæstio. 1. contra renunciātes proximis.
f capit. fin. de rescri. in 6. can. eos, can. si quis sacerdotum, 81. distinct. can. præter hæc, 12. dist. c. latores, de cler. ex com. ministr. c. pastoralis, de appell.
g capit. maioribus, capit. 8. & cap. cum causam, cap. 16. de præbend.
h vt not. Rebuff. in §. volumus, de collatio. in ver. permutationis, in Concord.
i c. 1. de offi. vicar. c. ex parte, 1. de cler. non resident.
k c. de multa, de præben. c. gratiæ, de rescrip. in 6. clemen. gratiæ. eod. titul.
l c. licet canon. de electio. in 6.
m l. postquam liti, C. de pact.
n titu. de pacif. possess. in concord. & regul. cancell. de trien. posse. Paris. 86. vol. 4. incip. an capitula. & cons. 245. cum ex facto, col. 3. eo. vol.
o c. de multa, de præben. glo. in §. 1. de sublatio, clementi. literis, in prag. sanctio. in ver. renunciasse.
p c. 2. de trasl. episco. cum ibi nota. cap. si electio, de electio. in 6. Rota, decis. 328. titu. de iure patro. in antiquis, & decis. 290. de renūcia. in antiq.
q c. fin. de renunciat. c. quod in dubijs, & ibi no. Innocent. & Docto. eo. tit. Ioan. And. in reg. Is qui tacet, de regul. iur. in 6.
r c. 2. de in inte. resti. Panor. in d. c. quod in dub. js.
s Disputat Rota, in decis. 352. titul. de renunciatio. & de restitut. spoliato. incip. si opponatur, in nouis.
t can. quàm periculosum, 7. q. 1. not. in c. inter cætera, de præben. & in c. cùm vniuersorum, de rer. permu. c. vni. eod. in 6. fusè hæc explicantur in decis. Rotæ 28. titu. de rer. permut. in nouis. v Rota, in decis. 352. in nouis. x d. c. quod in dubijs, & c. 3. de renunciat.

25 iudicibus fecularibus fecundum Angelum [a]. Quamobrem dum refignatio, vel conftitutio procuratoris ad refignandum fit noctu, debent ad effe tria luminaria [b], fi interdiu feneftræ apertæ, vt cognofci refignans indubiè poffit à notario & teftibus, vt ait Cæpola [c]. Atque hodiè ex regia conftitutione fubfcribi, feu fubfignari debet hæc procuratio, feu mandatum ad renunciandum manu infirmi, præfentibus duobus teftibus, qui domicilium habeant & noti fint, vbi procurationes fiunt, nec fint proximi vel domeftici eiurantium: aut fi fe non poteft fubfcribere refignans, debent iidem teftes fe fubfcribere, & notarius apoftolicus, qui procurationem confcribit, debet in ea caufas exprimere, ob quas is non potuerit fubfignare, vt

26 apparet ex conftitutione Henrici 2. [d]. Refignatio expreffa, vel eft fimplex, vel conditionalis. Simplex pura eft, fine pacto aliquo vel conditione: alia, contrà [e]. Pura facta refignatione vacat beneficium, & liberè

27 conferre poteft cuicunque idoneo voluerit ordinarius [f]. Conditionalis vix recipitur, attamen aliquando & frequens eft illa, quæ fit in fauorem alicuius, cui conferri eiurans defiderat beneficium, & non aliàs: nec alio modo quæ non poteft fieri coram ordinario, vt nec alia conditionalis [g]; quia effet fimonia ea renunciatio [h]. Et quamuis eiurans poffit ordinarium rogare, vt conferat alicui fine metu fimoniæ [i], fi modo fit idoneus, aliter enim in fimonia peccaret [k]: tamen non tenetur ordinarius illi conferre, pro quo rogatum eft [l], cùm illa collatio poft refignationem fit fui arbitrij. Nec legatus fum. pontif. etiam hanc refignationem in fauorem admittere poteft: nifi ea de re poteftatem nominatim acceperit: eò quòd illa conditio fimoniacam pactio-

28 nem inducat [m]. Et proinde hæc renunciatio in fauorem poteft à fummo pontif. admitti, qui fimoniam purgare poteft, non ordinarius [n]. In hac refignatione fingulare, vt fi papa non admittat eam, femper remaneat refignans beneficij dominus [o]. Et non cenfeatur facta, nifi prouifio fiat illi, in cuius fauorem facta eft renunciatio [p], ífque acceptauerit [q], & vi prouifionis illius miffus fuerit in poffeffionem [r]. Sic enim textus prouifionis admonet fieri, & mens conditionem aponentis quæ in forma in fpecie definita impleri debet [s]: & deficiente caufa & conditione, non cenfe-

29 tur facta donatio [t]. Inter conditionales etiam refignationes eft illa, quæ fit fub referuatione penfionis, & non aliàs, vel referuatis fructibus, vel parte eorum, quæ tantùm à fummo pontifice ad euitandam fimoniam

30 admitti poteft, qui plenum ius in beneficia habet [v]. Item & illa refignatio conditionalis, quæ cum regreffu fit, vt fi is cui confertur præmoriatur, redeat beneficium ad refignantem, & rifignans retineat femper quofdam fructus beneficij. Item cum acceffu, ídque ex caufa publicæ vtilitatis [x]. Sed iftas conditiones latiùs non perfequar, cùm referuationes omnium fructuum, & regreffus & acceffus, in regno Franciæ non probentur per iftas renunciationes, quæ fenatufconfultis ideò fæpè improbatæ funt [y], & hodiè exprefsè concilio Tridentino etiam coadiutoribus [z]. Singulare tamen placitum curiæ fecreti facri concilij, quo Henricus 2. rex in caufa Ioannis Benedicti, qui eiurauerat beneficia in fauorē Francifci Semelle fui vicarij anteà moribūdus, fide ab eo accepta, vt fi à morbo, quo laborabat, euaderet, reftitueret ei beneficia refignata. Decreuit namq; cogendū eum Semelle reiurare Benedicto beneficia, & iufsū ordinariis, cuius collationis effent, eidē Benedicto conferre, damnato Semelle ad fumptus, & ad fructuum perceptorum reftitutionem 29. April. 1558. Eft alia conditionalis,

31 caufa permutationis facta, refignatio: nam aliis, quàm compermutantibus beneficia non cenfentur eiurata, nec aliis conferri poffunt [a]. Quare fi quis refignet beneficium in manibus ordinarij, caufa permutationis mecum faciendæ, & mihi conferatur, & antequam ego quod habeo & debeo ex caufa eadem refignem, mortuus fuerit refignans, verùmque beneficium

a Rebuf. in 1. par. Prax. benef. titu. de refignat. expre. nu. 13. Angel. in l pen. de offic. præfi. in P.

b argu. l. 2. §. tria, de ven. infpic.

c Cæpo. in l. 2. de verb. fign.

d Henr. 2. conftitut. *des impetrations des benefices ecclefiaftiques.* 24. Iulij 1550. artic. 3.

e cap. tua nos, de fimon.

f c. 1. & to. tit. de renuncia.

g gloff. & Doctor. in c. ex parte, 1. de offi. delega.

h can. quam pio, 1. q. 2. c. cum pridem, & c. fin. de pact.

i d. c. tua nos, de fimon.

k can. funt nonnulli, 1. q. 1. cap. tuam, de ætat. & qual. glo. in can. ordinationes, 1. queft. 1.

l d. c. tua nos.

m gloff. & Doct. in c. pactiones, & c. cùm pridem, de pact.

n c. ex parte. 1. de offic. deleg. Panor. & allij in rubr. de fimo. Reb. in 3. par. Prax. benefic. titul. de refignat. condit. quam in fauorem vocan. num. 1. & 2. & feq.

o c. inter, de præben.

p c. vni. de rer. permut in 6. clem vni. de renunciat.

q non intelligitur dimiffum quod nondum ablatum eft l. nec vtilem, ex qb. cauf. maio. in P.

r Reb. in d. tit. de refigna. condi. in fauo. num. 14. 15. 16. 17. 18. 19.

s l. Mænius, l. 54. l. cum quidam, de condit. & demonftra. in P. lib. 35. tit. 1. l. 1. de conditio. infer. C. lib. 6. titu. 46.

t l. 2. §. fin. de donat. in P. cum fimilib.

v c. 2. de præb. in 6. Reb. in 3. par. Prax. benefi. de refignat. in fauorem nu. 25.

x Idem d. 3. par. titu. de regreffib.

y Idem in rubri. de referuatio. in concor.

z In concil. Triden. feff. fin. titul. de reformat. gener. ca. 7.

a clem. 1. de rer. permuta.

meum erit, nec cogar meum eiurare. Quòd si ab altera parte, facta resigna-
tione, altera recusante, moriatur in possessione recusans, vacat benefi-
cium eius per mortem [a]. Nisi fierent permutationes, vel resignationes illæ
in fraudem nominatorum, & graduatorum in Gallia: nam tunc illis debe-
rentur ab ordinariis [b]. Et certè verum est, ante permutationem & collationē
vtrinque faciendam, resignatione vacare verè beneficia, aliter beneficia vi-
uentium conferrentur, vt latè explicat D'ayma [c]. Sic enim consideramus in 32
permutatione valida beneficiorum, vt cōmunis compermutantium volun-
tas accedat, & consensus [d]. Item eorum, ad quos pertinet beneficiorum
electio, præsentatio, & collatio [e]. Et ita resignentur beneficia [f], vt permu-
tentur spiritualia spiritualibus, ius in re cum iure in re, & non ad rem, vel
contrà [g]. Consensus ex causa permutationis tantùm resignatione facta, li-
mitatam causam habet expressam & conditionalem, sine qua facta non
fuisset: quare, quamuis olim decretalium iure vacarēt resignatione facta hac
causa beneficia, & possent alteri conferri ab ordinario [h], tamen hodiè iure
nouissimo placuit, ne possint aliis, quàm permutantibus conferri [i]. Imò de
consuetudine non petitur noua collatio, quando quis redit ad proprium be- 33
neficium, resignatione ex causa permutationis non sortiente effectum [k],
veluti si beneficium compermutantis fuerit euictum [l]: etsi iuris rigore di-
uersum videri verius posset, & secundum consuetudinem in Gallia iudica-
tum in senatu Paris. 1525. 2. Maij, & in vigilia Beatissimæ Mariæ 1539. [m] Quare
qui beneficium tanquam pacificum conpermutanti dedit, & lis mota fuerit
tenetur qui dedit litigiosum, vt author pro euictione eius qui accepit, &
litem suscipere & prosequi: alioquin, qui pacificum pro eo dedit, potest
reuerti ad suum [n]. Diximus autem consensum patroni laici requiri in col- 34
latione ex causa permutationis facienda, si beneficium sit patronatum [o]:
alioquin enim posset irrita esse collatio, spreto patrono. Quod intelligen-
dum est, si patronus contemptum prosequatur, non aliter. Et sic collatio
hæc ex causa permutationis necessaria annullanda, non tamen nulla ipso
iure dicitur, vt accidit in collatione alia, quæ fit vacante beneficio per
mortem, vel resignationem simplicem [p]. Et ita iudicatum fuisse tradit Gui-
do Papæus, & Rota [q]. Idem de consensu illorum, quorum est electio, di-
cendum est [r]. Verùm sufficit & patronos & eligentes requiri, nam non ob-
stāte illorum dissensu potest ex causa permutationis fieri collatio ab ordina-
rio. Et sic iudicari tradit Rebuffus [s]. Spiritualia spiritualibus hîc permu- 35
tantur, vt æqualitas saltem qualitatis rerum in ea permutatione adsit, & eli-
datur nundinationis & simoniæ suspicio. Beneficium vnum cum alio, vel
cum pluribus minoribus permutatur [v]: sine fraude tamen, dolo, vel pa-
ctione. Nam pactio, quam vocant concordiam in permutatione, cùm ha-
beat simoniam [x], ab ordinario cessatore, qui ei non potest dispensare, non
potest admitti: sed tantùm à summo pontifice, vel eius legato habente po-
testatem [y]. Quocirca in hac concordia non debent contrahentes pacisci
absolutè, nisi & quatenus approbabitur à superiore [z]. In renunciationibus, 36
quæ cum conditione fiunt, vel quæ aliter exigunt collationem, regula
generalis erit: renunciationem fieri debere in manibus superioris eius, qui
potestatem habet conferendi [a]. Summus tamen pontifex liberè potest se
pontificatu abdicare, & illum eiurare [b]: superiorem enim non habet. Supe-
rior in hoc casu is est, qui potest inuitum priuare beneficio [c], & qui diœce-
seos episcopus est, in qua beneficium sit. Nec potest alius, etsi ex priuile-
gio vel aliàs conferat beneficium, alterius diœceseos admittere renuncia-
tionem [d]. Cæterùm potest quis eiurare beneficium, & per se, & per procu-
ratorem: quòd per se possit, ex superioribus planum est: per procuratorem

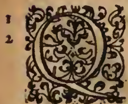
a hæc tradit, & rationib. firmat Rebuf. titul. de permuta. num. 28. & 29.
b §. volumus, & ibi Rebuff. in ver. permutationis, de collatio. in concord. facit c. ex parte, in 1. de offic. deleg.
c D'ayma, in proœ. Concor. fol. 119. col. 1. 2. 3. per clem. 1. de rer. permut. dum dicit resignata &c. & glo. in c. si propter, in ver. vacabunt, de restr. in 6. & ibi Phili. Frāc. Andre. Dominicus.
d c. 1. de rer. permut.
e clem. vni. eod. titu.
f c. 1. eod. in 6.
g c. fi. de rer. permut. Hostien. in summa eius tituli, §. quid potest permutari.
h c. inter, de præben.
i cap. vni, de rer permut, in 6. clem. vni. eod.
k Ioan. Andre. in d. c. vni. in 6.
l Reb. in tracta. de paci possesso. num. 245. & in 3. par. Prax. benef de permutat. benefic. nume. 12.
m Reb. vbi sup.
n cap. si beneficia, de præb. in 6. Rebuff. vbi sup. nume. 26.
o gloss. in clem. vni. de rer. permutat. Curt. in tract. iur. patron. in ver. honorificum, q. 3.
p can. decernimus, 16. q. 7. gl. in c. cùm dilectus, de iur. patrona. in ver. præsentare.
q Guido Pap. decis. 374. ita etiam Rota decidit, decis. 307. de rer. permu. incip. permutatio facta per ordinarium, in nonis.
r d. clem. vni. de rer. permuta Rebuf. in 3. par. Prax. benefi titul. de permut. nume. 21.
s Reb. d. num. 21. facit Federic. in tracta. de permut. benef. q. 24.
t c. fi. de rer. permut. cap. ad quæstiones, eod. Matthæ. de afflict. q. Neap. 17.
v c. cùm venerabilis, & ibi Ioan. Andr. de except.
x c. cùm pridem, de pact. Panor. in cap. cùm vniuersorum, 7. nota. de rer. diuisio. Pans. consi. 130. col. 2.
y d. c. cùm pridem, & c. fin. de pact.
z c. quæsitum, & cum vniuersorū, de rer. permu. Decius consil. 141. incip. ad plura.
a c. ad audientiam, & ibi gloss. in ver. ad quos, de ijs, quæ vi met. cau. fin. c. admonet, c. quod in dubijs, de renunciat.
b c. 1. de renunciat. in 6. de pontif. sum. qui renunciarunt, vide Gomes. in reg. de infir. resignatio. q. 1. Ioan. Burgund. tract. de renunciatio. pappæ.
c gloss in clem. vni. in ver. in manibus, de renunciat.
d gloss. & Cardin. in cle. vni. 7. q. de rer. permut. Staphil. in 2. modo vacan. num. 15.

autem,

autem, & renunciare & acceptare posse quem beneficia conuenit inter in-
38 terpretes, & firmat vsus. Porrò procurator ad renunciandum fit in speciali mandato [a], certus, vel nominatus [b]: nec procuratio sine nominatione certi procuratoris, vt dicunt, in albo valet [c]: quia nec alienatio sine speciali mandato tenet [d]. Sicut & in procuratore ad acceptandum dictum est [e]: quamuis acceptatio sine procuratione facta ab eo cuius nomine fit, rata haberi possit, & validetur [f]. Nihil tamen interest, clericus sit an laicus procurator; vterq; enim constitui potest: honestius tamen fiet, si clericus sit [g]. Formam procurationis ex Henrici 2. regis constitutione attulimus, dum age-
39 remus de renunciatione expressa. Obseruamus hîc procuratorem eodem mandato seu procuratione constitui non posse ad permutandum, acceptan-
40 dum, & renunciandum, vel contrà, simul [h]. Dehinc placuit sanatusconsultis ne procuratorium seu mandatum duret vltra annum, nec posteà in vim eius fieri posse resignationes, vel prouisiones [i]. Antè posse, si modò procurator reuocatus non fuerit re integra, & dummodo ante reuocationem cognitam, resignauerit: nam cùm reuocari possit procurator, reuocatus nihil agit, si cognouerit ante factam sui reuocationem, non aliter [k]. Etenim non eadẽ sunt resignare, & procuratorem ad resignandum facere; nam illa reuocari non potest, vt diximus, hæc re integra potest [l]. Imò si facta resignatione per procuratorem, antequam is consenserit, reuocetur, reuocatio valida est [m]; & desinit esse procurator, cùm consensus eius, procurationis sit potior pars, & sine eo non expediantur bullæ, vt statuit regula cancellariæ 43. Boër. decis.
41 348. nu. 1. Si tamen antequam notarius expedierit procurationem, ei fuerit facta reuocatio manifestata, nihil operatur procuratio deinceps expedita, & notarius pro falsario habebitur [n]. Sed & sine intimatione reuocatur procurator, si moriatur interim re integra qui constituit [o]. Et si procuratio esset facta ad resignandum ex causa permutationis, sufficeret intimari reuocationem parti re integra: nam post eam monitionem si quid fiat, dolo fieri dicetur [p].

De modo renunciationis. Cap. 18.

1 *Renunciantes quid iurant prius.*
2 *Renunciatio beneficij sine vi & metu fieri debet, & quis metus rescindat eam.*
3 *Intrusi in causa beneficiali qui dicantur.*
4 *Simonia ipso iure priuat beneficio possessorem.*
5 *Renunciatio dolo facta corruit.*
6 *Renunciatio fieri debet secundum regulas cancellariæ de infirmis resignantibus, & de publicand. resignat.*
7 *De regula de 20. diebus renunciationis, & in quibus locum habeat vel non, & 10.*
8 *Officium regale in Gallia renuncians, debet superuiuere per 40. dies.*
9 *Regula de 20. diebus non habet locum in renunciatione facta coram ordinario.*

1 Vi renunciant vel eorum procuratores, prius iurant eam si-
2 ne dolo, vi, metu, aut simonia factam [q]. Renunciatio itaque debet esse spontanea, & vi impulsiua metuúe facta reuocatur [r]. Sicut & alia hisdem modis extorta [s]: & aut nulla est [t] renunciatio, aut saltem annullanda [v]. Quod & in procuratoris ad renunciandum constitutione intelligi debet [x]. Me-

a c. cùm olim §. quia verò, de off. deleg. l. iusiurandum ex conuentione §. si procurator, de iureiur. in P.
b l. 2 de procur. glo. in l. tutor incertus, de testa. tute.
c Chassa. in consil. Burg. rubr. *des droictz & appart. à gens mariez* §. 5. in ver. *sans procuration*, num. 8. Boër. decis. 274.
d c. qui ad agendum, de procurat. in 6. c. id quod nostrum, de reg. iur.
e Docto. in cap. accedens, de præb. c. fi. de procur. in 6. clemen non potest, eod. c. procurator, de electio. in 6. gl. in §. statuit autem, in ver. procuratorem, de collat. in pragma. sanct.
f Docto. in d. c. accedens, & gloss. in c. quàm sit de præb. in 6. gloss. & Doct. in c. nonnulli, de rescrip.
g d. gloss. in d. ver. procuratorem, Panor. in c. decreuimus, de iudic.
h Rot. decis. 529. tit. de procurat. incipit, verum quis possit cõstituere, Reb. tract. nominat. q. 14. num. 112.
i ita iudicatum fuisse tradit Rebuff. de pacif. posse. nume. 145. & 3. par. Prax. benef. titu. de procurato. ad resignã. num. 18. Extat constit. Henri. 2. titul. *de la reformation des prouis apostо. notaires & banquiers* art. 10. *de l'an 1553. en Mars.*
k clem. vni. de renũciat. cap. si duo, vbi Docto. de procurat. c. fin. eod. titul. in 6. facit l. si fortè, de offic. præsid. in P.
l Rebuff. in §. 1. de subla. clementi. liter. in ver. resignatione, in concord.
m Reb. vbi sup. vers. nouo limitatur.
n Idem in 1. parte Prax. benefic. titul. de reuocat. procurato. nume. 9.
o Felin. in c. ex par. decani, Fallen. 8. de rescrip. l. mandatũ, & ibi Bal. c. mand.
p Docto. in c. fin. de procu. in 6. vide de hoc Rebuff. & de alijs 14. causis, in quibus non est opus, reuocationem notam fieri procuratori in glo. fin. tit. de sublat. clemẽti. liter. in concord.

q c. super hoc, de renunciat. regu. cancell. 43. r c. nisi cùm pridem, de renunciat. c. 2. & 4. de his quæ vi met. cau. fiunt, can. presbyteros, 50. dist. c. sollicitè, de restitut. spolia. c. sciant, de elect. in 6. s tota l. 2. & tot. titu. de his quæ vi met. cau. fiunt, in P. & C, c. requisiuit, & cap. gemmam, de spons. l. fi. C. ead. t secundum Rotam, decis. 374. fuit dubitatum, in nouis, de renunciat. Butriga. in c. ad aures, de his quæ vi met. cau. fiunt, & decis. Tholos. 285. v secundum Calderi. in consil. 2. de renunciat. per c. super illo, eod. x Panor. in c. abbas, de his quæ vi met. cau. fiunt, facit c. ad audientiam, & ibi gloss. & capit. cùm dilectus, eod. titul.

tus hìc iustus intelligi debet, qui habet restitutionis causam, & cadere potest in constantem virum [a]: iustus, id est, probabilis, & non leuis [b], qui & proximorum esse potest [c], & ipsius collatoris [d]. Atque ideò in Gallia ita vi & metu spoliatus, vti potest remedio possessorio reintegrandæ, cui si obiiciatur renunciatio, ea non obstante iudex possessionem restituet, vel vindicatione ad possidendum ita extortum [e] tuebitur. Sed operæ pretium est prius iniustam vim probare illatam: nam ea quæ iustè infertur, pro vi non habetur [f]: veluti si in controuersia beneficij, iudex detegat aliquem iniustè re ipsa illud possidere, potest eum cogere sententia excommunicationis, & aliis modis illud eiurare vel renunciare, scilicet dum dimittitur illi ipsum de facto [g]. Veluti qui restituere iussus est, si non obsequatur, manu militari cogē- 3
dus est [h]. Neque qui improbam habent possessionem, titularij dicuntur [i] & beneficiarij, sed intrusi: quales sunt omnes, qui non intrant in beneficium per ostium, aut sine canonica institutione [k]: & qui interrogati cur possident, nihil aliud quod respondeant habent, quàm quòd possideant [l]. Item illi qui sine titulo sunt, & causa possidendi [m], si possessionem nanciscantur beneficij ante collationem [n]: vel post collationem, propria authoritate alio possidente, possessionem capiant [o]. Mandatum enim collatoris est expectandum [p], & quidam authoritatem & mandatum ipsam collationem & institutionem interpretantur [q]. Quibus addere possumus alias intrusionis species, quas tradit Felinus [r], in quibus si per iudicem ademptio vi fiat, non dicetur iniusta vis, nec metus ille resignationem rescindet. Similiter neque vis illegitima illata post renunciationem rescindet actum priorem legitimum & liberum [s]: vel si, post renunciationem vi metuúe factam, purgata vis metusúe fuerint, vtpotè si facto spoliationis, & restitutioni pacto renunciasset, vel iuramento [t], quanquam non valeat renunciatio beneficij facta post spoliationem [v], & tamen restitutioni spontaneæ renunciari potest [x]: & in-
uiolabiliter seruabitur iuramentum [y]. Debet etiam esse à simonia libera re- 4
nunciatio [z]: nam semper probata simonia, priuat beneficio, siue publica, siue occulta sit, simoniacum possessorem ipso iure. Proinde beneficium poterit ita obtentum vel resignatum, impetrari vt vacans ipso iure: & posteà poterit probari simonia [a]. Et quamuis collatio ex causa illa resignationis simoniaca non valeat, tamen qui resignauit, non potest illud beneficium repetere,
nec ille qui simoniacè adeptus est retinere [b]. Dehinc sine dolo debet esse 5
renunciatio [c]; quia in omnibus, & in causis potissimum beneficialibus, bona fides interuenire debet [d]: & liber consensus in resignatione exigitur [e].
Cui obiicitur, vt vis & metus, ita & dolus [f]. Insuper obseruare oportet in 6
resignationibus, regulas cancellariæ Romanæ curiæ duas. Altera est, de infirmis resignantibus [g], Altera de publicandis resignationibus [h], de qua suprà diximus, dum egimus de modis legitimis dandi beneficia, dumq; palàm da-
ri debere probauimus. Igitur de priori nunc tantùm. Prior statuit, vt colla- 7
tio facta in vim resignationis, vel resignatio facta in fauorem non valeat, nisi resignans in infirmitate constitutus superuixerit per 20. dies [i]. Ne ecclesiasticis facultatibus quis abutatur, & ne cùm instare vitæ periodum arbitratur, audeat veluti testamento aut iure testamenti, sanctuarium Dei transferre [k]. Item ne per huiusmodi resignationes, ordinariorum ius, vel expectantium beneficia fraudentur. Cur autem in hac regula 20. dies potius, quàm plures vel pauciores adiiciuntur, disputat Gomesius in regulam de infirmis resig. q. 25. Numerandósq; dies 20. à die præstiti consensus per resignantem

a c. ad audientiam, eod. l. metum, in 1. de eo quod met. cau. in P.
b capit. fin. de appellat.
c c. sciant, de elect. in 6.
d clem. multorum, de pœnis.
e glo. in § ad tollendas, in ver. liberè, de elect. in pragm. sanct.
f l. 3. § 1. de eo quod met. cau. in P. l. nec magistratus, de in iur. in P.
g cap. quia diuersitatem, de cōcess. præbend. capit. ad aures, de excessib. prælat. capit. relatum est, de iure patro. capit. ex insinuatione, eod. capit. accepta, de restit. in integ.
h l. qui restituere, de rei vendic. in P. capit. cùm aliquibus, de re iudic.
i l. improba, C. de acquir. possess.
k capit. relatum, de iure patron.
l l. qui interrogatus, de petit. hæred. in P. Bald. in capit. nihil est, de elect.
m l. nulla, l. nec vlla § omnibus, de acquiren. possess.
n Panor. in cap. cùm iamdudum, per illum text. de præbend. capit. ne sede vacante, capit. pastoralis, de priuileg.
o capit. ad aures, de excessi. prælat. capit. cum qui, de præbend. in 6. can. placuit, 16. quæstio. 6. l. si ex stipulatione, de acqui. rer. dom. de Seina, tracta. de benefic. per 3. quæstio. 45.
p capit. 2. ne sede vacan. capit. cùm venissent, de restitu. spoliat.
q Panor. & alij in capit. cùm iamdudum, de præbend. Felin. in capit. in nostra, de rescript. in capit. venientes, de accusatio.
r Felin. in d. cap. in nostra, Reb. in § 1. de pacifi. possess. in ver. violentos, in concor.
s Lapus, allegat. 23.
t gloss. in capit. super hoc, in ver. resignationis, de renunciat. Rota, decis. 61. incip. nota quod post spoliationem, tit. de renunciat. in antiq.
v capit. solicitè, de restitut. spoliato. x Rota, d. decis. 61. & 428. incip. nota quod si spoliatus, titu. de renunciat. in antiq. & decis. 216. incip. nota quod existenti in possessione, in antiq. y authen. sacramenta puberum, si aduers. vendit. z capit. super hoc, & ibi gloss. in ver. pecuniæ, de renunciat.
a Rebuff 3 pat. Prax. benef. de simo. in permutatio. nume. 11. b Idem vbi sup. nume. 2. gloss. & Docto. in capit. constitutus, de trans. Guido Pap. consi. 172. frater Hugo &c. c d. capit. super hoc, de renunciat. d capit. cùm dilectus, de electio. e d. c. super hoc. f l. mulier § si metu quod met. cau. g Reg. 18. h Reg. cancell. 34. i d. reg. canc. 18, & ibi gloss. facit capit. 2. de renunc. in 6. Guillel. Bened. in repet. c. Raynutius, in ver. in extremis positus, num. 26. de testa. Explicat hanc reg. Rebuffus in 3. pat. Prax. benefic. titu. de regul. de infir. resig. & Gomes. explicat per 41. quæstiones. k capit. 1. de præben. can. plerique, 8. quæstio. 1.

supplicat

ſupplicatione ſignata in q. 31. Et quomodo de momento in momentum dies
computandi, q. 37. & glo. antiq. in illam reg. 18. cancell. Et Rebuff. in can-
dem 10. in 3. par. Prax. benef. Et hanc regulam fusè probat Gomeſius locum
habere in renunciatione facta papatus per ſummum pontificem [a]. Item in
cardinalibus [b], & eorum familiaribus [c], in exemptis ab ordinariis [d], in fæ-
minis regularibus habentibus dignitates collatiuas [e]. Item in cõmendis per-
petuis, non autem in temporalibus eiuratis [f], & in infirmo qui renunciauit
iuri ſuo quæſito in beneficio, vi alicuius gratiæ [g], & in renunciatione ex cau-
ſa permutationis [h]. Dubitat & de reſignatione facta cum retentione fru-
ctuum [i]. Aſſerit autem & in beneficiis patrimonialibus, qui perpetuò dan-
tur in titulũ [k]. At non habet locum in imperatore, qui renunciauit imperio
ex conſenſu electorum [l]: nec in ſenibus renunciantibus [m]: in intrantibus
mare, & renunciãtibus metu tempeſtatis [n]: nec in peſte infectis [o]: in infirmis
vulnere non lætali [p]: & in eo qui ſanus erat tempore renunciationis & con-
ſenſus ſumm. pontif. quamuis poſteà fuerit infirmus mortuus intra 20. dies [q].
Item nec in beneficiis conſiſtorialibus, id eſt, quæ conceduntur per reſigna-
tionem in conſiſtorio papæ [r], nec in beneficio vnito [s], nec in tranſlationi-
bus penſionum [t], vel in eiuratione beneficij patronati cum licẽtia patroni [v].
Nec in officiis curiæ Romanæ, potiſſimùm ſecularibus, quæ teneri poſſunt
ab vxorem habentibus, & in aliis quibuſcunque mixtis cum ſpiritualibus [x].
8 In Gallia, in officiis prophanis renunciatis inter manus regis, qui renun-
ciat debet ſuperuiuere per 40. dies: vnde quando officij regij admittitur re-
nunciatio, ſolet rex in literis excipere, dummodo reſignans infirmus non
ſit, & viuat per quadraginta dies [y]. Receptum tamen eſt in Gallia eam regu-
lam de viginti diebus ſeu de infirmis, locum habere in beneficiis & officiis
9 eccleſiaſticis collatis à rege iure ſuo [z]. At inter omnes quoque conuenit tã-
dem, regulam illam non habere locum in reſignatione facta coram ordina-
rio: quia coram eo non fit reſignatio in fauorem, & ipſe liber in conferen-
do eſt, vt ei cui conferre rogatus eſt, vel alij poſſit concedere: quod non ha-
bet locum in renunciatione, quæ coram ſummo pontif. fit in fauorem, &
non aliàs. Et ſic eſt neceſſaria & conditionalis, & ita iudicatum [a]: quamuis
10 in contraria ſit ſententia Gomeſius [b], & alij. Quando intra 20. dies reſignans
moritur ex eadem infirmitate, quamuis verè vacet beneficium per reſigna-
tionem poſt impetrationem [c], ob eam mortem nullam: tamen cenſetur va-
care per obitum, vt reſignatio habeatur pro non facta [d]. Neque per clauſu-
las generales, vt illa, vel alias quouis modo vacet poſitas in ſupplicatione re-
ſignationis mortui infra 20. dies, comprehenditur iſte modus vacationis per
obitum fictè inductus, per dictam regulam de infirmis quia prædicta reſi-
gnatio hìc annulatur, vt latè docet Gomeſius [e]. Receptum eſt tamen ſumm.
pontif. poſſe huic regulæ de infirmis derogare, & legatũ cum poteſtate dero-
gandi creatum, ſi modò expreſsè deroget [f]. Et ita placitis ſupremarum
curiarum ratum eſt [g].

a Gomeſ. q. 1.
b quæſt. 3.
c quæſt. 4.
d quæſt. 5.
e quæſt. 5.
f quæſt. 13.
g quæſt. 18.
h Idem quæſt. 19.
i quæſt. 20.
k quæſt. 21. & 23.
l Gomeſ. docet q. 2. in hanc reg. de infir. reſig.
m Idem quæſt. 7.
n Idem quæſt. 8.
o quæſt. 9.
p Idem quæſt. 11. gl. antiq. in reg. cancell. 18.
q Idem Gomeſ. eod. quæſt. 12.
r quæſt. 14.
s quæſt. 15.
t quæſt. 16.
v quæſt. 17.
x quæſt. 22.
y In deciſ. Franciſ. Mar. 284. in prima parte Reb. in reg. de infir. glo. 5. in 3. parte Prax. benefi.
z Pap. lib. 3. Rhapſo. areſt. titu. 2. art. 5. & 2.
a Idem vbi ſup. art. 1. titu. 3. lib. 1.
b Gomeſ. in dict. reg. de infir. quæſt. 26.
c alioquin collatio nulla de beneficio non vacante, c. 1. & 2. & c. cùm noſtris, de conceſſ. p[r]æben.
d gloſſ. in clem. 1. de immunita. eccleſ. Gomeſ. in d. reg. de infir. reſign. q. 10.
e Idem Gomeſ. eod. quæſt. 34.
f Idem in d. reg. q. 39. & fin. Rebuf. in illam reg. gloſſ. 2. nume. 24. & 25. & in §. præfatique ordinarij, in ver. vacare, de collat. in concord.
g Pap. lib. 3. Rhapſo. areſt. titu. 2. art. 3.

De vacatione per mortem titularij. Cap. 19.

1 Vacat beneficium ipſo iure per mortem.

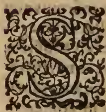
1 RECTE etiam beneficium dicitur vacare iure & facto, per
mortem vltimi poſſeſſoris veri titularij. Nam beneficia tan-
tùm conceduntur ad vitam vtenda, vel fruenda, & regenda,
vt docuimus in finitione beneficij, nec de his diſponi poteſt,
vel iure hæreditatis conſtitui [h]. Mors ſeparat corpus & ani-
mam [i], & hæc eſt mors naturalis, de qua hìc intelligimus,
quæ

h c. 1. de præb.
i l. ſi mater, C. de inſtitutio. & ſubſtitu.

quæ non continet ciuilem, sicut nec in aliis beneficiorum quæstionibus [a]. Et cùm mors omnia soluat [b], soluet & ius, vsus, vel vsufructus beneficiarij in beneficio [c], morte eius: vt in vsufructu alterius generis receptum est [d].

De beneficio litigioso. Cap. 20.

1 *Beneficium litigiosum quid dicatur.*
2 *Beneficiorum lis de possessorio aut petitorio.*
3 *Beneficiorum possessio & titulus coram iudicibus secularibus in Gallia tractatur: contrà iure canonico.*
4 *Vnionis beneficij controuersia agitur coram iudice regio in Gallia.*
5 *Possessorij iudicij pro beneficiorum litibus methodus.*
6 *Dilationes quot dandæ in iudicio possessionis beneficiorum.*
7 *Possessorij duæ prouisiones, vindiciæ seu recordantia, & sequestratio.*

VPERIORA pertinent ad beneficia, quæ cuiusque dici possunt, vel nullius sunt: nempe ad beneficia iustè possessa, vel vacantia. Postrema nunc his adiicienda est consideratio, personarum possidentium beneficia, de quibus incertum aliquandiu est, num verè possideantur, an verò iniustè, an num vacent. Ea erunt litigiosa, controuersia coram iudice mota, postquam à iudice competenti citatio emanauit, & aduersarium citatum peruenit, vel per eum factum est quominus ad notitiam peruenire t: dum in citatione talia sunt expressa, per quæ plenè possit instrui, de quibus in iudicium conuenitur [e]. Porrò iudicium omne & controuersia beneficiorum, vel possessorium respicit, vel petitorium [f]. Iudices vtriusque idonei iure canonico pontifices sunt, seu episcopi ordinarij [g]. In Gallia tamen magistratus regij de his litibus, vbi de possessorio seu interdicto retinendæ, seu *maintenue ou complainte*, & recuperandæ cognoscunt [h]: quamuis Fernandus hoc durum satis & vsurpatum existimet, multis rationibus [i]. Quis tamen vna mea sententia temperare poterit ratio ita expedire fieri, & dum de possessione tuenda, vel defendenda quæritur, potius ad seculares potestates recurrendum, ad quas gladij temporalis executio pertinet contra huiusmodi prædones & spoliantes, quos ecclesiastica censura vix à temeritate posset compescere. Sed & lites beneficiorum, quæ ad ius regaliorum pertinent, & ea ratione collationis regiæ sunt, vel aliter eius liberæ collationis, siue petitorio siue possessorio agatur iudicio, senatus Parisiensis cognoscit & sopit [k]. Cognoscunt & regij iudices in Gallia de possessorio vnionis controuersiæ [l]. Sed & in concilio Basiliensi, tit. de causis, approbantur iurisdictiones in litibus beneficiorum. Et placuit senatui Parisiensi interdicta retinendæ possessionis, de omni re spirituali coram iudice laico proponi, & pro decimis [m]. Prius de possessione, quàm de proprietate in omnibus ferè iudiciis agendum est [n]: quanquam vtriusque quæstio simul proponi possit [o]. Preuenta tamen possessorij in curia regia quæstio, in Gallia impedit ne agi possit alibi de petitorio [p]. Istius porrò possessorij iudicij methodus hæc est. Primùm necesse est obtinere ab officina æquitatis siue cancellaria regia diploma retinendæ, seu *Complainte en cas de saysine & nouuelleté*, seu intra annum [q], à die turbatæ possessio

a glo. in c. susceptum, in ver. non morte. de rescri. in 6. & in c. quamuis, in 1. de præb. in 6.
b §. deinceps, in authen. de nupt. colla o.
c c. 2. & c. fin. de loca. c. fin. ne prælavic. suas, clem. 1. de reb. eccles. nō alie.
d § finitur, de vsufr. l. 3. §. fi. quib. mod. vsusfr. amitta.
e Clem. 2. vt lit. penden. c. non potest, de procur. c. vt circa, de electio. in 6. c. procurator, eod. clem. n. causam, de electio. cum simili. lib.
f c. fin. de iudic. titu. de cau. possess. & proprie.
g c. 3. & to. titul. de foro compet. & de iud.
h Guido Pap. decis. 1. disputât Interp. in cap fin. de Iudic. Cardin. Zabare. in clem. dispēdiosam, de iudic. §. 1. de caus. in prag. sanct.
i Bereng. Fernan. in repet. §. nihil commune, l. naturaliter, de acq. posse. in 5. præfat. num. 1.
k Caro. Mo in. in regu. cācell. de infir. resig. nu 180.
l Rebuff. in §. 1. de causis, in concorda.
m notat Rebuff in cōmen ad constitur. regi. Tomo 2. Rub. *des matieres possessoires*, artic. 2.
n l. si de vi, de iudic. in P §. retinendæ, de interd.
o c. cùm dilectus, de cau. posse.
p Constitu Franci. 1. publicata an. 1539. artic. 48.
q ead. constitu. art. 51.

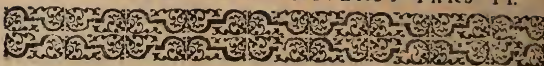
ſeſſionis [a]. Tradit & Rebuffus annum computandum in beneficiis poſt adeptam poſſeſſionem titularij, & non à die mortis prioris titularii, vel vacationis, & ita iudicatum [b]. Interdum à ſeneſcharchiis, iſti codicilli quærimoniæ ſeu retinendæ ſolent impetrari, quando illi iuridici ſolent iure ſuo, ſiue commiſſione negotij hac de re cognoſcere, cuius generis eſt ſeneſcharchus Cadurcenſis [c]. Horum deinceps diplomatum executio per apparitores fit, & dies nomine impetrantis dicitur aduerſario, vt ſiſtat iudicio coram iudice legitimo, vel eo cui dirigitur reſcriptum [d], inſtructus & paratus ad litem
6 agitandam, nulla alia poſtulanda dilatione [e], niſi pro copia facienda, vocāt communicationem, titulorum, quæ neceſſaria eſt, vna legitima cōcedatur [f]. Interim autem, ſi de vi timeatur, ſequeſtratur beneficium, ne ad arma proſiliant litigantes [g]. Poſteà lis conteſtatur, qua audita, iudex aliam eamque vnicam dilationem conſtituit [h], ad edendos ſeu producendos titulos, quibus vti decreuerint poſſeſſores & litigantes, quorum quilibet ſe dicit iure poſſidere, quæ dilatio niſi à ſenatu prorogari nequit. Hîc nullorum teſtium allegatio vel editio admittitur. Et tunc partes iudicis ſunt, habita titulorum ratione, ſecundum eum vindicias vel recredentiam ferre, qui ius apparentius in beneficio videbitur habere [i], vel ſi non liceat ſequeſtrare. Sunt enim
7 duæ prouiſiones in interdicto poſſeſſorio, vindiciarum, & ſequeſtri [k]. In beneficialibus quippe cauſis oportet poſſeſſionem colore aliquo tituli fulciri [l], ne vitioſus ad eam detur ingreſſus [m]: potiſſimùm cùm in beneficiis quæratur de iure [n]. Niſi forſan agatur interdicto recuperandæ, ſeu vt dicunt reintegrandæ vel reſtituendæ poſſeſſionis: quia tunc ſufficit ſine exhibitione tituli, probare ſe fuiſſe in poſſeſſione tempore motæ litis, & ſpoliatum fuiſſe [o]. Atque ante omnia reſtitutio fit [p]. In interdicto retinendæ non item, quia habet cauſam proprietatis annexam [q]. In vindiciis non deſideramus exactā iuris probationem [r]. Verumtamen hic pro quo ſententia de momentanea poſſeſſione fertur, ſatiſdare debet de fructibus reſtituendis [s], ſi opus fuerit reſtitui poſteà. Subindè in pleno poſſeſſorio lis eſt perſequenda, teſtes ſi quos litigantes allegent recipiendi audiendiue ſunt, & tandem ſummariè & de plano finis negotio imponendus [t].

a in conſtit. Caroli 7. in primis, artic 70. & conſtitut. Franc. 1. art. 61. in publica. an. 1539.
b Rebuff in coniectaneis ad conſti. regi. tomo 2. conſtit. tit. *des matieres poſſeſſi.* artic 2
c Aufr. 1. in ſti. parlam. ad tit. de cau. nouita. ad § illum, item in caſu nouitatis.
d In pri. conſtitutio. Caro. 7. art. 71.
e in conſtit. Caro. 7. primis art. 61. & Caro. 8. art. 32.
f conſtitu Franciſ. 1. an. 1539. art. 46. & 47.
g arg. l. æquiſſimum, de vſufr. P. clemen. vni. de ſequeſtrat. poſſe. & fruct.
h in conſtit. Franc. 1. an. 1539. art. 47.
i eo. art. 46 an. 1549. & Caroli 7. in primis, art 58. l. fin. C. de ed. D. Adria. toll.
k Rebuff. in coniectaneis in conſtitu. regias, tomo 2. titul. *des matieres poſſeſſ.* art. 1. nume. 2.
l cap. ad decimas, de reſti. ſpoliato. in 6. Præpoſitus, in ſum. 3. q. 1.
m c. 1. de eo qui mitt. in poſſeſſ. in 6. Specul. in tit. de teſte, §. nunc videndum, verſ. ſed pone ego, glo. in clem. vni. de cau. poſſeſſ.
n c. licet cauſam, de probatio. glo. vlt. in cle. vni. de cau. poſſeſſ.
o Aufrer. deciſ. quæſtio. Tholoſ. 15. l. ſi quis ad ſe fundū, C. ad l. Iul. de vi publ.
p can. reintegranda, 3. q. 1. to. tit. de reſtit. ſpoliat.
q l. 1. § quædam, de interd. in P.
r c. in literis, de reſti. ſpol. interp. in clem. vni. de cau. poſſeſſ.
s l. ſi. C. vti poſſidet.
t clem. diſpendioſam, de iudic. clem. ſæpe, de verb. ſignific.

DE

FINIS LIBRI XVII.

DE PVBLICIS ET ALIIS SECVLARIBVS PERSONIS.

LIBER XVIII.

De principibus generaliter, & de illegitimis. Cap. I.

1 Principatuum, & principum diuisio.
2 Principum illegitimorum species.
3 Othonis imperium.
4 Didij Iuliani nundinale imperium.
Iulianus Imperator magus, capite damnatus.
5 Gyges Imperator Lydorum ex nece domini.
Darij imperium. eod.
6 Regna occupata, sunt magna latrocinia.
7 Regnum vi occupatum, vi tantùm retinetur, & infælicem habet exitum.
8 Reges in tyrannos quare degenerent.
Tyberij Cæsaris vitium, eod.
Caij Caligulæ Cæs. vitium. eod.
Claudij Cæsar. vitium. eod.
Galbæ Cæsa. vitium, & mors, eod.
Domitiani Cæsaris vitia, & mors. eod.
Commodi Cæsa. vitia, & mors. eod.
9 Antonini Caracallæ vitia & mors. Auiti Cæsa. vitia, & mors. eod.
10 Gallus Cæsa. crudelis, & mors eius.
Adorari voluit Constantius 2. Cæsar. eod.
11 Darij superbia.
Rex regum dici voluit Darius, & consanguineus deorum. eod.
12 Reginam reginarum se vocari voluit Cleopatra.
13 Conuiuiorum inuentores Pisistratidæ.
14 Regnorum fatum, & morbi.
15 Principatum vsurpantes illegitimi.
16 Reges & principes temporales, & annui. Bœtarchia quid. eod.
Reges bini annui Carthagine. eod.

ACTENVS dictum est de principibus & personis publicis ecclesiasticis, deque eorum cura, & solicitudine, ministerio, & sacerdotiis eorum. Agendum nunc est, de publicis aliis personis secularibus, principibus, magistratibus, & aliis. Principatuum publicorum alij spirituales, alij seculares [a], vt diximus: & horum alij legitimi, alij illegitimi dicuntur. Illegitimi sunt, qui vel malis artibus ad legitimum imperium conscendunt, vel illud legitimè consecuti, malè exercent, & 1

a can. imperium, & ca. quoniam, 10. dist. in. can. cùm ad verum, 96. dist.

tyran

& tyrannicè imperant: vel qui illegitimum, & præter morem sibi nouum statuunt imperium. Priorum suppetunt exempla eorum, qui regno aliquo, quale Othonis Imperatoris, qui necato Galba, scelestè imperium, & pecunia
4 consecutus est [a]: vt & Didius Iulianus. Nam inter Didiū Iulianum, & Sulpitianum clausis portis vrbis Romæ, occiso Pertinace, auctioni expositum est imperium & licitationi à militibus: addictione autem vicit Iulianus, & ita Imperator nominatus. Quem tamen populus respuit, indignus alioquin imperio, qui & magiæ causa multos necauit pueros, necatus ipse, & capite
5 à senatu damnatus, & Seuerus imperator nominatus [b]. Sic impiè ex nece domini Caudaulis, Gyges imperio Lydorum potitus est, cuius & vltio in abnepotem Gygis venit [c]. Darius etiam Histaspis filius, dolo imperium
6 Persarum nactus [d]: tandem & ipse miserè obtruncatus. Occupata regna omnia, & vi inuasa remota iustitia, nihil aliud sunt, nisi magna latrocinia: quia nec ipsa latrocinia nihil aliud sunt, quam parua regna, vt ait D. Augustinus [f]. Vt & eleganter & veraciter Alexandro Magno comprehensus pyrata, & interrogatus quo scelere impulsus, mare infestum haberet vno Myoparone (id est nauicula pyratica) respondit: Eodem, inquit, quo tu orbem terræ [g]. Sic Lucanus [h], Alexandrum Magnum fœlicem terrarum prædonem vocat,

Terrarum fatale malum, fulmenque quod omnes
Percuteret populos, pariterque & sydus iniquum
Gentibus.

7 Regnorum horum exitus post illegitimum initium etiam infœlicissimè successit. Regnum enim malis artibus comparatum, & vi retentum, non potest perdurare [i]: quia non manent in officio qui vi continentur, sed ad primam occasionem & leuem offensionem dissoluuntur illorum fœdera. Dum spes est in armis, ipsum quidem floret, & vi effici possunt res, sed tempore collabitur. Et vt ædificiorum fundamenta oportet firma esse, ita & causas
8 negotiorum iustas esse. Inter principes, qui legitimè quidem nacti sunt imperij dignitatem, sed qui pessimè & tyrannicè regnarunt, plures enumerare possem, si hîc non iura interpretari, sed historiam perscribere vellem. Itaq; supersedebo, & intra fines operis me continebo. Et in summa certum puto, quod rex & tyrannus omnis est, tandem aliquando, libertatis inimicus, & legibus infestus [k], vbi paternum amittit animum. Nec fieri potest, quin nimia principum vsurpata licentia in animo imperandi indigno, multas & ferè intolerabiles nō excitet tragœdias, & ita imperium in tyrannidem non degeneret, quæ longa distinctione inter se dissident, vt diximus in Feudis circa finem. Neque nisi rarò inuenimus vllos principes legitimè vocatos, qui nimia vt ebrij licentia, in aliquod insigne vitium non inciderint. Tyberius Cæsar crudelis & simulator [l]. Caius Caligula inconstans, prodigus, luxuriosus, parricida, incestuosus cum sororibus, adulter cum alijs [m]. Claudius Cæsar, vxoris Messalinæ & famulorum suorum mancipium [n]. Galba pecunia inexplebilis, ideò occisus à militibus [o]. Tempus imperij Vitellij nihil aliud, quàm ebrietas, & comessationes, ita & turpiter à suis militibus occisus, & ad gemonias proiectus [p]. Domitianus fraudulentus, simulator, crudelis, incestuosus cum nepte: tandem quoque à duobus suis cubiculariis Parthenio & Sigero necatus [q]. Sub Commodo degenerante à probo patre Antonino, respublica venalis, & magistratus: athlætáque is potius, quam Cæsar & voluptatis prodigium: tandem & ab athlæta Narcisso in balneo suffocatus [r].
9 Antoninus Caracalla crudelis, lubricus, parricida fratris Getæ, gladiator, tandémque à Macrino, quem occidere decreuerat, obtruncatur [s]. Auitus Cæsar, dictus Sardanapalus, tantæ mollitiei & luxuriæ, vt alios in his quoslibet superarit: tandem etiam necatus, & capite abscisso cū matris corpore in Tyberim proiectus [t]. Crudeles Constantius & Gallus Cæsa [v]. Et Cōstantius 2.

a Xiphil. ex Dione, in Othone.
b Idem ex Dio. in Didio Iuliano Herodia in 2. histor.
c Herodot in 1.
d Iustin. in 1. Q. Curtii de gest. Alexand. & Iustin. in 1.
f D. Augusti. libr. 4. de Ciuit. Dei, c. 4.
g Cic. 3. de Rep. vt refert Nonius Marcellus.
h Luca. lib. 10.
i Demosth. Olynth. 2.
k Idem orat. 2. contra Philipp.
l Dion, lib. 58. histo.
m Idem, lib. 59.
n Idem lib. 60.
o Xiphili. ex Dio. in Galba.
p Idem in Vitellio.
q Idem in Domitia.
r Idem in Commodo.
s Idem in Caracal.
t Xiphil. in auito & Pseudo Antoni.
v Ammia. Marcelli. lib. 14.

interfector, & successor Galli, superbissimus, primúsque extero ritu, & regio
more instituit adorari, cùm anteà semper ad similitudinem iudicum, saluta-
tos principes legerimus[a]. Mos autem ille mutuatus à regibus Persarum, qui
volunt se adorari ab adeuntibus[b]. Quàm superba & ridicula Darij Arsani 11
filij formula, qui totius orientis monarchiam tenebat, qui antequàm vin-
ceretur ab Alexandro Magno, imperiosissima legatione se regem regum ac
consanguineum Deorum, Alexandrum verò famulum suum appellauit[c].
Vt Cleopatra etiam eò insolentiæ prouecta est, vt reginam reginarum se ap- 12
pellaret[d]. Narrat Idomeneus, Pisistratides Hippiam & Hipparchum filios 13
scilicet Pisistratidis, conuiuia comessationésque inuenisse, quapropter equo-
rum, aliorúmque multorum apud illos erat copia, & ex eo fuisse graue eo-
rum imperium[e]. Non percurram aliorum regnorum priuata exempla, sed 14
sufficiet res omnes, ipsaque imperia, & ad summum virtutis perducta, &
viribus collabi. Et vix filios & successores in regno quantumuis legitimo
imitari patres, vel similes esse maioribus, imò nec sibi ipsis. Nam quos la-
bor & virtus per electionem ad regna euehit, vel successio legitima extollit,
sæpè, & vtplerumque res secundæ corrumpunt, vel satellites, seu consiliarij
improbi, & rerum nimium fœlix successus, & voluptas. Quamobrem pau-
latim imperia, regna, & principatus senescunt, ægrotant, concidunt, &
intereunt, aliáque noua resurgunt. Quò respexit forsan vaticinium, si ex
iis quæ vidimus, fidem futuris habeamus, Bissinæ Bissini Thoringorum re-
gis vxoris, quæ, vt author Aymonius[f], futuras regum Gallorum successio-
nes, visionibus Childerico regi dilucidè ostendit: quas qui legerit, non
minus mirabitur, quàm si Sibyllæ oracula legisset. Sed omnibus porrò re-
buspub. ruinæ & miseriarum causas subiecerunt præcipuè duo vitia crude-
litas, & luxuria. Vtrumque in Tarquinio Superbo finem imposuit regno
Romanorum[g]. Mollities & luxuria monarchiæ Assyriorum per Ninum
vsurpatæ ab Arsace[h]. Quæ & regnum transtulit in Carolum Martellum
Galliæ. His accedit rerumpub. gubernandarum ignorantia, quæ præcipites
agit principes, & ob quam ordinata peruertunt, egentia ope contemnunt,
aut prætermittunt, discrimen nesciunt inter rectorem & subditos, omnia
confundentes, in quibus dignitatem conseruare imperij oportet, remissi:
in quibus imperium remittere, tyranni. Vera autem imperij regij expressio,
in filiorum gubernatione est: nam & in hos imperium regium dicitur[i].
Quod enim genuit, quódque per amicitiam præest, & per ætatem, idipsum
est idem, quòd species quædam regij imperij. Et sic Homerus Iouem om-
nium regem, hominum, deorúmque patrem vocat. Natura enim excellere
regem oportet, genere autem esse eundem. Quod accidit seniori ad iunio-
rem, & parenti ad natum. Illegitimi quoque habiti sunt principes, qui 15
imperium sibi vsurparunt nouum, & præter morem & consensum populi,
ex temporali perpetuum sibi fecerunt principatum. Quemadmodum de-
cemuiri Romæ tentarunt. Item & Sylla in dictatura semestri, & Iulius Cæsar
in imperio. Naturale quippe pluribus visum est, ducibus subiici & impe-
rium in se concedere: at minimè quibusdam tutum, semper vni vel pluribus
fidere, vel omni tempore principatum, vel absolutè concedere. Sicuti lex 16
erat Thebis, quæ morte multabat, si quis diutius imperium retinuisset, quàm
lege præfinitum erat. Ex qua lege in iudicium Epaminundas vocatus est,
ex agro Laconico reuersus, quamuis tunc vicisset fusis Lacedæmoniis, quòd
Bœotarchiæ, id est, imperio, contra legem quatuor menses addidisset[k].
Romæ consules, ad quos imperij summa deferebatur, annui tantùm[l].
Carthagine quoque, singulis annis bini reges creabantur[m].

a Idem lib. 15.
b Aemil. Prob in Conone, Xenoph. in Agesilao.
c Quint. Curt. lib. 3. de gest. Alex.
d Suidas, in ver. ἀξιωκλαν.
e Athenæ. lib. 12. Dipnosop. c. 15.
f Aymoni. libr. 1. histor. Franco. Cap. 8.
g Liui. in 1. & 2. Dionys. Halicar. lib. 4. Europ. in 1. Oros. in 2. & alij.
h Iustin. in 1.
i Aristot. lib. 2. Polit. cap. 8.
k Aemil. Prob. in Epaminu. Aelian. lib. 13. de Var. histo. Plutar. in Apophteg. reg. in Polit. & in Pelopida.
l Liui. in 1. & 2. Dionys. in 4. Eutrop. in 3. Oros. in 2. D. Augusti. de Ciuita Dei, c. 16. libr. 3. & alij.
m Aemil. Prob. in vita Hannibalis.

DE

De legitimis principibus. Cap. 2.

1 Imperia & regna tribus modis hominibus contingunt, armis, electione, successione.
2 Imperia iusta armis quaesita quaedam. Regna in Gallia plura, eod.
Regna Alemanorum sublata, eod.
3 Reges electione facti quomodo, & variè.
4 Regna ex infeudatione in clientelam data.
5 Electione fiunt principes spirituales, & seculares.
6 Monarchia, & monarcha quid.
7 Imperator quis dicatur.
8 Reges Romanorum qui, & quot.
9 Consules Romanorum quando coeperunt.
Dictator Romanorum, eod. Magister militum Romanorum, eod.
10 Imperatoris nomen Romanorum quando coepit. Caesares, eod.
11 Reges Albanorum, Syluij: Aegyptiorum Pharaones: Alexandriae, Ptolomai. Parthorum, Arsacidae: Latinorum, Murani.
12 Augusti vnde. Pij Caesares à quo dicti, eod.
13 Principi magistratuum, & populi delata potestas.
Regnum, nobilis seruitus, eod.
14 Regum duae artes, militaris, & legum.
15 Regnum bifariam sumptum, secundum legem, & secundum genus.
16 Lacedaemoniorum duo reges, & ex prosapia Herculis.
17 Hialae rex ex genere delectus.
18 Imperij secundum genus historia, & successio.
19 Coritr, designati reges, post mortem viuentis dicti.
20 Caesar e designati imperatores post mortem patris dicti.
Princeps iuuentutis quis, eod.
Principes in Hispania filius successurus in regno dicitur, eod.
Despotae Graecis qui, eod.
21 Monsieur *in Gallia successurus in regno.*
Delphinus in Gallia quis, eod.
22 Familiae & regna moriuntur.
Regna generis, quae ob genus interemptum defecerunt.
23 Imperium quando translatum in Carolum Magnum.
Et quando translatum ab eius genere in Saxones, eod.
Quando electioni commissum imperium, eod.

1 IMPERIA, regna, & principatus, triplici modo potissimùm
2 decernuntur hominibus, armis, electione, successione. De Regno quod armis paratum est, prostant exempla passim, sed potissimùm iustum illud quod Israëlitis, depulsis idololatris regibus, contigit [a]. Et iustum quod in vindictam eiusdem populi delinquens stabilitum aliquantulum Babylonijs supra Israëlem [b]. Iustum imperium ex iusta caussa sibi parauerant Christiani Hierosolymitanum: iustum Carolus Magnus in Sarracenos, & contra Arrianos Caesares nactus, vi illos loco cedere cogens. Existimatur & lex bellorum iusta, victũ victori inseruire, & inferiorẽ potentiori. Quò factum est, vt reguli qui plures erant in Galliis, tandẽ sub vnius imperiũ venerint regis Frãcorum:

a vt constat ex tota historia Iudicum.
b 4 Reg. c. pen. & fi. 2 Paralipo. cap. fin.

vt regnum Suessonum, Neustriæ, Aureliæ, Aquitaniæ, Burgundiæ,
Lugduni, Biturigum, Tholosæ, Aluerniæ, & alia quæ in prouincias, duca-
tus, comitatus, & marchionatus translata sunt. Sicuti & tempore belli ad
Tolbiacum initi Clodoueus victor regulos Germaniæ sustulit, vt author
Beatus Rhenanus in 2. Electione fiunt principes & reges, vel infeudatione, 3
vel via electionis solemnis: seu suffragiis populi fiebant consules Romæ ex-
pulsis regibus, illi dictatorem dicebant, hic eligebat magistrum equitum.
Ante consules, senatus inter regem tempore regum faciebat. Infeudatione 4
pluribus regna data sunt, & dantur hodiè à superioribus: à summo ponti-
fice, in prouinciis & regnis, quæ suæ sunt potestatis, vel quæ illi hominium
debent, & fidem iurant. Quale est rex Hierosolymorum, Siciliæ Arago-
num &c [a]. Dantur & regna in feudum ab imperatore, quæ sui sunt homi-
nij, & imperij. Facit & iis si velit noua. Illud ipsum & facit Turcarum im-
perator, & pretiosus Ioannes qui plura habent sub se regna tributaria, &
suæ fidei. In summa per electionem fiunt legitimi principes, spirituales & 5
temporales. Legitimi principes spirituales fiunt per electionem illi, de
quibus dictum est alibi, videlicet summus pontifex, patriarchæ, cardina-
les, & alij præpositi antistites. Secularis porrò principatus & legitimus ele-
ctiuus erit, siue sit vnius, vel plurium: vnius est, monarchia & regnum:
plurium, aristocratia optimatum: oligarchia, paucorum: democratia,
populi. De quorum præstantia disputat Dion [b], & in epito. Polybij [c], & 6
nos alibi Pendet ab iis magistratuum potestas & electio. Monarchiæ no-
mine, administratio illa continetur, quæ vnum tantùm habet dominum,
qui superiorem non agnoscit. Sed absolutè monarcha totius orbis domi-
nus est. Ego plures annotaui, qui se orbis dominos dicerent, nullum autem
qui talis esset adhuc præter vnum, eúmque solum Deum inueni, & eius vi-
carium vnicum papam in orbe Christiano: alij sua opinione, & adulatorum
inflati ventis, tantùm monarchæ. Deus solus rex regum, & Dominus do-
minantium [d]: & solus æternè imperans [e]. Alexander se monarcham dixit,
sed si quis illius imperium expendat, plures nationes inueniet illi non sub-
ditas, nec quidem Romanos. Imperatores Romanorum etiam orbis do-
minos dicunt [f]. Sed quàm alienum hoc ipsum sit à veritate, manifestum
est. Sed istos omittamus, & similium monarcharum paganorum, & Tur-
carum, vanos titulos, vt ridiculos. At fatebimur eos esse in regno &
imperio proprio monarchas, quandiu præualent subditis. Tales & dice-
mus reges, qui à benè regendo nomen habent [g]: vt imperatores ab im-
perio. Conniuemus & alium vanissimum titulum, quem sibi vsurpant
æternitatis [h]. Et ne in falsis illis insignibus & infulis immoremur, de im- 7
peratore quædam percurramus, quæ ad iuris ciuilis pertineant cognitio-
nem, & de regno Romanorum, & administratione reipublicæ eorum-
dem. Imperator apud Plinium [i] dicitur, qui certum hostium numerum
sua manu occidisset. Secundum M. Terentium Varronem [k], Imperator
ab imperio populi, qui eos, qui id attentassent, opprimeret hostes. Stra-
bo [l], imperatores præstantissimos eos fuisse dixit, qui post maris & terræ
acquisitionem, in ciuilem cœtum homines coëgerunt. Cicero cum Plinio
consentit [m], oportuisse eum, qui imperator dici vellet, sua manu mille aut
duo millia hostium occidisse, vel seruitutis liberatorem fuisse. Explicat
idipsum Alexander ab Alexandro [n]. Duces etiam imperatores dicebantur, 8
quòd imperarent militibus. Ex duce militum, vel latronum factus fuit rex
Romulus, & post eum alij nomen obtinuerunt, vsque ad Tarquinium Su-
perbum septimum, & postremum ducem, qui regis nomen habuerit, à pri-
mo Romulo, cui successerunt ordine Numa Pompilius, Tullus Hostilius,
Ancus Martius, Tarquinius Priscus, Seruius Tullius, & vltimus Tarquinius
Superbus qui regnarunt per annos 243. [o]. Primus vi constituit imperium
alij

a de istorum regnorũ infeudatione, vide quæ diximus in feudis, cùm de personis idoneis agimus.
b lib. 44. & 56.
c lib. 7.
d Apoca. c. 19.
e Esa. 9. & Exod. 15.
f l. benè à Zenone, de quadriennij præscri. C. l. deprecatio ad l. Rhod. de iact. in P. § omnes vero popul., in prœmio Institutionũ
g ca. clerus, versic. pontifex, 21. distinct.
h In l. 2. de fabricensib. lib. 10. C.
i Plinius lib. 7. natura. histor.
k Varro, 4. de ling. Lat.
l Strab. 1 Geograph.
m Cicero, Phil. 4.
n Alexan. ab Alexã. lib. 1 Genial. dier. cap. 2.
o de his regibus Liuius, in 1. & Flor. Paul. Diacon in 1. de princip. Roma. Sextus Rufus Consul. In Epitom. histor. Plinius, de vir. illust. Dionys. Halicar. in toto primo volumine Orosi. 2. c. 5. & 6. August. lib. 1 de ciuita Dei, cap. 19. l. 2. de orig. Iur. Ouid. 2. Fastor.

alij, partim successione, partim electione facti reges: & aliquo eorum deficiente & mortuo, interdum, vt ait Dionysius Halicarnassæus, interrex à
9 senatu electus est. Ob scelus adulterij in Lucretiam commissi per Tarquinium Superbum expulsi reges, & nomen regium à populo Romano: aliúdque nomen secundò, imperantium, consulum videlicet annuorum ex electione inductum est [a]. Et nono post anno Tarquinio exercitum inducente, dictatoris potestas semestris addita cum magistro equitum [b]. Electi consules dicebant dictatorem, hic magistrum eligebat. Successere posteà Tribuni, censores, consules iterum, decemuiri, rursum consules, & dictatores electi.
10 Donec Iulius Cæsar sibi pro nomine principatus Imperatoris nomen, quod à militibus acceperat, retinuit: & reipublicæ gubernationem vsurpauit [c]. Cuius successores, etsi imperatoris appellatio regia potestate inferior esset [d], pro insigniori titulo se imperatores nominari maluerunt, quàm reges. Forsan & alia ratione, quòd nomen regis summoperè Romanis esset exo-
11 sum. Ita & Cæsares quoque ab eo dici voluerunt [e]. Sicuti & Albanorum reges Siluij, à Siluio posthumo 3. eorum rege [f]. Aegyptiorum reges, Pharaones: Alexandriæ, Ptolomæi [g]: Parthorum, Ascidæ: Latinorum, Murani.
12 Sic & Cæsares Romani ab Augusto vel Octauiano, dici voluerunt Augusti [h]: is autem à populo Augustus, quasi venerandus, cognominatus est, teste Dione [i]. Sic & Pij ab Antonino Pio imperatore [k], cui erat è Gallia transalpina paternum genus, è Nemausense pater Aurelius Fuluius, ingenio clarus & doctrina, atque mitis, nitidæque literaturæ, Numæ Pompilio comparatus: cognominatus Pius à senatu varias ob causas,
13 quas recenset Iulius Capitolinus [l], & Vulcatius Gallicanus [m]. Ad hanc potestatem, alia omnis magistratuum qui imperabant, populíque Romani deuoluta est, vt suo loco in iure ciuili & positiuo explicauimus [n]. Ita ad hanc solùm reipub. cura pertinet [o], debétque studere princeps, vt subditi in quiete & pace viuant [p]. Et publicis occupari negotiis [q], & alta mente retinere quod Antigonus rex filio suo, quem se immodestiorem & violentiorem quàm par esset, gerere videret, dixit:
14 *An non nouisti, fili, regnum nostrum nobilem esse seruitutem* [r]? Regum duæ sunt artes præcipuæ, militaris, & legum [s]: vt pacis, & belli tempore rectè rempub. gubernet, & tueatur. Arma & leges mutuo auxilio egent [t]. Et princeps ad iudicandum potissimùm, & regendum bonis legibus populum, præpositus est [v]: & pectus eius scrinium & promptuarium debet esse legum omnium [x], atque philosophia plenum [y]. Et tum demum fœlices respublicas dixit Plato, si aut philosophi ad regnum promouerentur, vel reges, philosopharentur [z]. Non oportet certè nauitam nauigandi imperitum, naui regendæ præficere, alioquin periclitantur qui in ea sunt, potissimùm furentibus ventis, & concitato mari. Nec quoque reipublicæ gubernacula commissa imperitis successus vel exitus habent fœlices, vbi illa potissimùm seditionibus æstuat. Sic enim optimè Mitylenæus poëta Lyricus Alcæus, rempublicam perturbatam, & statum, per nauim allegoricè designat sub Mycillo tyranno Mitylenæorum, apud Heraclidem [a].

a prædicti idem faciunt authores.
b Eutrop. in 1. Oros. lib. 2. c. 6.
c Plutarch. in vita Cæsaris.
d Donatus Acciaiolus, in vita Caroli Magni.
e Spartia. in Aelio Vero.
f Eutrop. in 1. Rom. prin.
g Ioseph. lib. 2. Antiquita. c. 6.
h Philip. Beroald. in Sueton. in Iulio Cæsar. c. r.
i Dio. Cass. lib. 53. histor.
k §. fin. vt liberti de cæter. aureo nō indigeāt annulo. col. 6. titu 6. in authen.
l Iulius Capitol. in vita Antonini Pij.
m Vulcat. Gallica. in Auidio Cassio.
n §. sed & quod principi, de iure natura. l. 2. §. nouissimè, de orig. Iur. l. 1. de cōstitutio. princip.
o l. 1. §. hoc etiam nihilominus, de veter. Iur. enuclea. Zonaras Tomo 2. l. Barbarius, de officio prætor.
p §. 1. de hæred. & falcid. in authent. l. 2. de offic. præf. vigil.
q §. 1. vt diui. Iussion. subscrip. habeant gloriosiss. quæstor. in authent.
r §. adhæc, vt cùm de appel. cogno. in authent.
s Aelia. lib. 2. de varia histor. c. 20.
t §. 1. in procemio Institut.
v l. 1. de Iustinia. Cod. confirm. C.
x l. qui restituere, de rei vend. P.
y 1. Reg. 8.
z l. omnium, C. de testam.
l. penult. C. de his quib. vt indig.
a Heraclides, libro Allegoriarum Homeri.

En asperum, inquit, *ventorum*
Marisque statum conciti
Fluctus feruntur, hinc & hinc,
Nos puppis in medio vehit,
Grauisque tempestas premit,
Iam corruit in sentinam,
Cui malus alligatur.

Lignum, laceráque vela sunt
Et anchoræ laxatæ. & posteà,
Hic fluctus velut æstuans
Rempublicam obruit omnem.
Et nobis haurienda
Est sentina malorum,
Quæ plurima intrat nauim.

Regnum bifariam scindi Plato dicebat. Aliud enim secundum legem, aliud 15
secundum genus esse: secũdum legem constare Carthaginensium regnum,
ciuile quippe esse. Lacedæmoniorum autem, & Macedonum, secundum ge-
nus: quòd haberent successionem quandam per genus [a]. Morem fuisse 16
Lacedæmoniis à maioribus traditum scribit Aemilius Probus [b], vt duos ha-
berẽt semper reges, nomine magis quàm imperio ex duabus familijs Proclis
& Euristhenis, qui principes ex progenie Herculis Sparthæ fuerunt. Harum
ex altera in alterius familiæ locum fieri non licebat: itaque vterque suum re-
tinebat ordinẽ. Primus in eo habebatur, qui maximus in ea esset ex liberis
eius qui regnans decessisset. Si is virilem sexũ non reliquisset, tum deligeba-
tur qui proximus esset propinquitate. In Hiala etiam republica Indorum
reges ex duabus familiis per successiones assumebantur, vt author Diodorus 17
Siculus [c]. In Gallia nostra reges ex genere succedunt primogeniti regis
præmortui, cui si nulli supersint filij superstites, ad proximiorem ex genere
diadema defertur, exclusis fœminis ex lege Salica: defecit tamen ter recta ge
neris successio. Hoc imperium, quod ex successione datur, videtur fuisse 18
primum in orbe, & natura inductum, secundum ea quæ docet Aristote-
les [d]. Vt primùm coniunctione maris & fœminæ facta, imperium fuerit vi-
ro, cui erat mulier subdita [e]. Et hæc fuit prima societas quotidiana, prima
domus, primum imperium, quod & genitis inde imperauit qui essent cum
illa domo ὁμοσιπύοι & ὁμόκαπνοι. Cùm autẽ nati plures ex prima domo sunt,
& seorsum diuersis domibus habitare cœperũt, reuerẽtia genitoris primi, vt
antiquioris, & imperij honos animis adhæsit separatorũ: atque eos, qui do-
mibus separatis imperarunt, maximè primùm ex quo descenderant venera-
ri & honorare æquum visum fuit: illum autem singulis prospicere. Sic pa-
gus cœpit fieri ex natis natorum, & vni subditus fuit, omnísque domus re-
gebatur à seniore. Et posteà senioris proximiores, priores esse cœperunt:
& ex pagis ciuitates, ex ciuitatibus regna composita, remanente guber-
nandi paterna potestate, cui & regia similis. Prisci reges quidam tamen eli- 19
gebant sibi successores in regno, quos vocabant Coritos, hoc est, Iones vel
hastatos, ita Sabatius Saga creatus Coritus à Iano [f]. Et Arius 6. Babyloniæ
rex Aurunum. Et tempore regis Athladis regis 12. Babyloniæ, Hercules fi-
lius eius, Thuscum filium Ianigenis creauit sibi Coritum. Tempore Sphæ-
ri 15. regis Babylo. Morges filius Itali creauit Coritum suum cognatum
Combolasionem, vt scribit Berosus. Apud Romanos, imperio prælecti 20
principium filij seu imperatoris, Cæsares dicebantur, quasi designati au-
gustæ maiestatis hæredes, vt author Spartianus [g]. Et hinc Germani, Ro-
manorum regem Cæsarem appellant. Iidémque principes dicti iuuentu-
tis, testibus Tacito, Suetonio, & Lampridio. Eratque hoc nomen au-
spicium futuris imperatoribus, sicut in Hispania, qui mortuo parente
regnum adepturi sunt, principes appellantur. Et filii Imperatorum apud Græ-
cos despotæ dicti. Vt & hodiè filius regis proximus successione, dicitur, *Mon-* 21
sieur, vel alio nomine delphinus: ab eo tempore, quo Vmbertus, secundum
Paulum Aemilium [h], vel secũdum Nicolaum Gillium, Imbertus Delphina-
tium princeps, Philippo Valesio Gallorũ regi, Delphinatus dominatũ cessit,
ea lege

a Diog. Laërtius, lib. 3. In vita Plato.
b Aemil. Prob. in vita Agesila. 1.
c Diodor Siculus, lib. 17. Bibliothec. anno. 9. Alexand.
d Aristotel. 1. Polit. c. 1. & 2. & 4.
e Genes. 3.
f Berosus. libr. 5. de-florationis histor.
g Spartianus, in Aelio Vero.
h Paul. Aemilius, libro. 9. in Ioanne.

ea lege & conditione, vt proximus regis hæres dominus diceretur [a]: voca-
22 bant Allobroges quippe suos principes, Delphinos [b]. Fuerunt quatuor mo-
narchiæ principales orbis per successionem in filios translatæ, donec incuria,
vel vi in aliã ditionẽ trãslatæ sunt, vel deficiẽte genere: deficiũt enim, & sene-
scũt quoq; familiæ, & moriũtur, vt regna. Expertũq; illud in monarchia Gal-
liæ, quæ etiam ter mutauit succedendi ordinem: non tamen in alterius re-
gis, ius, quàm proprii transiuit, ex quo confirmata fuit. Imperio quoque Ro-
mano idipsum accidit sæpè, & series familiarum in eo turbata & expuncta
23 est. Et tandem desiit ipsum imperium in oriente, & translatum in occidentẽ,
in Carolum Magnum Franconiæ natum in Germania, filium Pipini regis
Galliarum & Bertæ, anno domini 801. anno 21. imperii Constantini & matris
Helenæ. In cuius familia remansit ad mortem vsque Ludouici Balbi regis
Galliarum, post cuius à vita obitum, translatum est in Saxones Allemanos,
penes quos iure successionis quoque à patre in filios peruenit, vsq; ad tem-
pora trium Othonum, quorum postremus veneno dato à Romanis, Romæ
mortuus est. Qua ratione Gregorius 5. natione Saxo, qui pulso ab Othone
antipapa Iohanne 17. dicto, restitutus in sedem erat, vt imperii dignitas apud
Germanos suos maneret, Synodo congregata sanctionem tulit de impera-
tore deligendo, quæ vsque in hodiernum diem obseruatur, anno 994. [c] ele-
ctoribus Germanis constitutis [d]. Post quorum electionem triplex diadema,
seu tres coronas suscipit, primam Aquisgrani in Coloniensi diocesi: secun-
dam, in Modiciense ciuitate à Mediolanensi archiepiscopo: postremam
Romæ à summo pontifice [e].

a Vincentius Lupanus, in commentarijs de magistratibus & præfecturis Francorum.
b Paul. Aemil. libr. 8. in Philippo Longo.
c extat constitutio. in c. venerabilem, de electio.
d de quib. glos. in c. ad apostolicæ, circa finem, de re iud. in Sex.
e gloss. in c. Romani, § porrò, de iure iuran. in clementi.

De Populo. Cap. 3.

1 *Publicum quid.*
2 *Populus quid.*
Collegium quot constat personis. eod.
Plebs quot constat personis. eod.
Turba quot constat personis.
Gens & gentiles quid, & vnde. eod.
3 *Populus diuisus à Romulo ordine, & dignitate, & quomodo.*
4 *Populo permissa ex lege Romuli.*
5 *Democratia quibus constet.*
6 *Democratia quid, & finis.*
7 *Grauum imperium reciprocum.*

1 QVOD populi est, rectè publicum dicitur: quasi populicum [f].
Et publica, quæ sunt populi, potissimùm quæ sunt populi Ro-
2 mani propriè: aliorum autem, per similitudinẽ [g]. Populus di-
citur multitudinis cœtus, ratione communis iuris, & vtilita-
tis vnitus: vt definisse Ciceronem in libro de republica, cu-
ius pars interit, testatur D. Augustinus [h]. Duo vel tres fa-
ciunt congregationem, & collegium [i], quod per vnum retinetur [k]. Decem
faciunt populum, & plebem [l]: turbam, quindecim [m]. Gens quoque pro po-
pulo accipitur [n]: quãuis alio modo gens, & genus, & gẽtiles à gignẽdo, cogna-
ti dicantur [o]. Diuisit Romulus populum Romanũ, ordine, & dignitate.
3 Multitudinem ordine, in tribus: tribus, in curias: curias, in decurias. Digni-

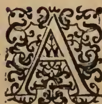
f § consequẽs, de suspect. tutor. §. 1. de pub. iudic.
g l. bona ciuitatis, & l. eum qui vectigal. de verbor. signifi. l. inter publica, eo.
h Diuus Augustinus, lib. 19. de ciuit. c. 21.
i capit. 1. de electio. l. Neratius, de verbor. signifi.
k l. sicut, § fin. quod cuiusf. vniuer. nom.
l can. vnio, 10. q. 3. c. 1. & ibi gloss. de electio.
m l. prætor ait, in 2. vi bonor. rap. P. & ibi Bart.
n § ius autẽ ciuile, §. quòd verò, de iure na. gent. & ciuil. l. omnes, §. 1. eo. tit. P. can. ius gent. 1. distin.
o l. pronunciatio § familiæ, & l. sæpè, de verbo. signific.

tate, in patritios & plebeios [a]. Posteà & diuisus populus in senatores, equites, & plebem. Et proinde ex recenti diuisione compositus est populus ex patritiis seu senatoribus, equitibus, & plebe [b], de quibus, & de diuisione populi secundum ordinem, iam diximus alibi [c]. Romulus permisit tria po- 4
pulo: Magistratus creare: ius belli inferendi: & consilium dare, & consiliũ dicere, iusq; legis sanciendæ [d]. Et in lege 12. tabularum cautum ita erat [e]: *Creatio magistratuum, iudicia populi, iussa vetita cum sciscentur, optimatibus vota plebi libera sunto.* Pulsis tamen regibus populus omnem potestatem sibi vsurpauit, eamq; per certa tempora, & circumscriptè exercendam optimatibus, consulibus, senatui, & aliis magistratibus, & ducibus concessit. Posteà rursum transtulit in principem [f]. Democratia definitur duobus extremis, potestate 5
summa populi, ac libertate. Et libertas illa, vt liberum sit quodcunque velis æquum facere, vt scribit Aristoteles [g]. Finis popularis administrationis, libertas: quæ consistit, vt per vices imperent ac pareant, & iustũ populare æquũ habeant secundũ numerum, non secundum dignitatem: Et accidat, vt quicquid multitudo statuerit, id ratum iustumúe necessariò dicatur [h]. Democra- 6
tia populi respublica dicitur, quæ eò diuturnior fuit, quò magis leges conseruauit, & duxit optimas, vt de democratia Atheniensium ait Pausanias [i]. In democratia cõmunicatio dignitatum per vices, videtur quandam cõtinere naturalem gubernationem, quale de gruibus scribit Athalaricus rex Gothorum. *Grues*, inquit, *moralem quandam nouerunt exercere concordiam: inter quas* 7
nulla priuata queritur, quia iniquitatis ambitus non habetur: vigilant vicissim, communi cautela sese custodiunt. Sic honor nullus admittitur, dum omnia sub cõmunione seruantur. His etiam velatus vicaria æqualitate disponitur, vltima fit prima, & qui primatum tenuit, esse posterior non recusat &c. voluntariè seruiendo, liberæ sunt [k].

a Dio. Halicar. in 2.
b §. plebs, de iure natur. gent. & ciuil. l. plebs, de verbo. signific.
c in c. 9. de iure ciuili. numero. 12. libr. de iuris arte.
d Dionys. Halicar. in 2.
e Cicero, 3. de legib.
f hæc omnia in tota l. 2. de orig. Iur. P.
g Aristot. 5. Politi. capit. 9.
h hæc & plura, de hac democratia, & membris eius Politic. Aristotel. libr. 6. c. 2. & sequentibus.
i Pausanias.
k Cassiador. lib. 9. Variarum capit. 2. in edicto contra curiales.

De Magistratibus in genere. Cap. 4.

1 *Magistratuum potestas vnde & nomen.*
Magister populi dictator. eod.
2 *Magistratuum diuisio remißiuè.*
3 *Magistratus in quorum locum suffecti.*
4 *Magistratuum publica persona, & potestas.*
5 *Iudicia in portis ciuitatum fiebant.*

A POTESTATE olim populi, Imperatoria vel regia nunc, 1
pendent magistratus eorumq; potestas [l]. Anteà non ita, quando omnia manu regia fiebant [m], & per se reges iudicarent, quando vt iudicarent reges eligebantur: vt Deioces à Medis [n], & Saul ab Israëletico populo [o] electi sunt. Et id nomen explicat: quia apud Paulum [p], magistros & magistratus dici constat, qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus, quibus præsunt, debent, & à monendo & monstrando. Tum autem dici cœptus magistratus, cùm à populo magister populi, id est, dictator creatus est, vt author Pomponius Lætus [q]. Sicut & magistrum populi, dictatorem esse explicat Cicero 1. de finib. Et Varro [r], *Magister equitum, quòd summa potestas huius in equites & accensos, vt est summa populi dictator, à quo is quoque magister populi appellatus. Reliqui, quòd minores quàm hi magistri, magistratus: vt ab albo, albatus.* Et vox magistratus significat eos, qui in potestate aliqua sunt constituti, vt Cice

l l. 1. ad legem Iul. de ambi.
m l. 2. in pri. de orig. iur.
n Herodot. in 1.
o 1. Reg. c. 8.
p l. qbus præcipua, l. 57. de verbor. & rer. signific.
q Pompo. Lætus, lib. de Magistra.
r Varro, libr. 4. ling. Latinæ.

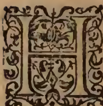
Cicero ait [a], *videtur igitur hanc esse magistratus vim vt præsit præscribátque recta & vtilia, & coniuncta cum legibus. Vt enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus: veréq; dici potest magistratum esse, legem loquentem: legem autem esse mutum magistratum.* Aliquando etiam magistratus, pro potestate ipsa seu of-
2 ficio accipitur. Distinctiones porrò magistratuum hîc non ponemus, nec alia quæ ad singulorum pertinent authoritatem, & iurisdictionem, vel potestatē: quia de his in perfecta iudiciorum enucleatione, cùm de personis sermo fiet, agetur. Et iam satis arbitror me dixisse, in præludiis optimi Iuriscon-
3 sulti [b]. Interim sciendum magistratus propriè suffectos esse in locum populi, & principis, vel aliorum, qui per se potestatem quam habent, vel exercere nolunt, vel non possunt: non enim omnia per nos ipsos exequi possumus, semper & vbique. Et proinde magistratibus opus fuit, qui consiliis suis, atq; specie ipsa, dignitatem reipub. sustinerent [c]: eamq;, vt ait Iustinianus quo-
4 que, sibi commissam per partes gubernarēt [d]. Sicuti enim principes, sic & isti vicarij eorum, publicam curam suscipiunt, nomine principum, non suo. vnde & publicæ personæ dicuntur [e]. Et principes ciuitatis à Modestino [f]. Et authoritatem principis, vt olim populi, referunt [g]. Iusq; publicum & in sacerdotibus, sic in magistratibus quod ad statum rei Romanæ, id est, reipub. pertineant [h]. Sicuti etiam principes legum publicarum habēt [i] potestatem, sic & istis legum concesserunt executionem & conseruationem [k]. Vnde & pro anima legibus sunt magistratus: alioquin enim parum est iura in ciuitate esse, nisi sint, qui ad effectum ea deducant [l]. Idcirco horum potestas siue iurisdictio, dicitur de publico introducta, cum necessitate iurisdicēdi [m]:
5 cum imperio sæpè [n], & cum maiestate Imperij [o]. Omnibusq; horum copia patere debet [p]: & ideo Deus iussit Mosi [q], in portis ciuitatum fieri iudicia, sic dicens: *Iudices & magistratus constitues in omnibus portis tuis, quas dominus dederit per singulas tribus tuas, vt iudicent iusto iudicio, nec in alteram partem declinent.* Et Amos propheta [r], *odite malum, diligite bonum, & constituite in porta iudicium, si fortè misereatur dominus. Est igitur*, inquit Cicero [s], *proprium munus magistratus intelligere se gerere personam ciuitatis, debereque eius dignitatem & decus sustinere, seruare leges, & iura describere, & fidei sua commissa meminisse.* Diximus iam alibi de iudicum, & magistratuum decore, & quæ in illis requirantur in morum grauitate, religione, & sapientia. Et idcirco abstinebo à tractatione, & sufficiet indicasse, vbi ea explicuerimus [t].

a Cicero, 3. de legib.
b libro 2. præludiorum, c. 31. & 33. 34.
c Cicero. Dial. 3. de legib. in fine & principio. 3. lib.
d Iustin. in § final. in proœmio Institut.
e §. penul. de Atiliã. tutor.
f in l. spadonem. §. si ciuitatis princeps, de excusa. tutor.
g l. 1. de offic. præfect. prætor. in P. l. 1. ad leg. Iul. de Annona.
h l. 1. § publicum, de Iustit. & Iur. in P. §. huius studij, eod. titul. apud Iustinia.
i l. leges vt generales, & l. leges sacratissimæ, C. de legib.
k l. iniuriarum actio § 1. de iniur. in P. l. 1. §. sed vim, de eo quod met. cau. P.
l l. 2. §. post originē, de orig. Iuris.
m Interpret. post glo. in l. 1. de iurisd. &. omnium iud. P.
n l. potestatis verbo, de verbor. signific. l imperium, de iurisd. omniū iudi. P.
o in l. penul. de Iustitia & Iur. P.
p l. obseruandum, de offic. præs.
q Deutero. c. 16. c.
r Amos, 5. c.
s Cicero, 1. officior.
t dixi libr. 2. præludiorum c. 35. 36. 37. 38.

De personarum priuatam vitam agentium generibus. Cap. 5.

1 *Ciuitatum diuidendarum primus inuentor, & in quas partes diuisit.*
Hippodamas Euryphontis Milesius. eod.
Ciuitati optimæ quot hominum genera adesse debent.
2 *Indorum multitudinis distinctio in quot species hominum.*
Sapientum apud Indos munus. eod.
Agricolarum securitas apud Indos. eod.
Pastorum habitatio apud Indos extra vrbes, & oppida. eod.
Milites Indorum quales. eod.
3 *Episcopi Indorum qui & munus.*
4 *Personarum consideratio priuatarum, & earum qualitatum in iure.*
5 *Personarum diuisio in iure secundum scientiam, & artificium.*
6 *Persona scientia factiuæ.*

Hippo

IPPODAMVS Euryphontis Milesius, diuisionem ciuitatum 1
primus inuenit, & primus aggressus est aliquid dicere de optimo ciuitatis statu. Constituit ciuitatem multitudine decem millium, in tres diuisam partes. Faciebat vnam partem artifices, alteram agricolas, tertiam propulsatores belli atque arma tenentes. [a] Apud Indos septem potissimùm genera homi- 2
num [b]. Primum locum sophistæ habebant, seu sapientes, quibus nulla operis necessitas imposita, quàm vt suis diis pro salute communi sacrificia facerent: diuinarent de temporibus anni, aut si quæ publica calamitas immineret. Secundum genus erat agricolarum, qui neque bella curant, nec arma habent, nec tempore belli infestantur etiam ab inimicis. Tertium eorũ, qui οἱ νομέες, οἱ ποιμένες τε καὶ βουκόλοι. καὶ οὗτοι οὔτε κατὰ πόλιας οὔτε ἐν τῇσι κώμῃσι οἰκέουσι, νομάδες τέ εἰσι. &c. id est, sunt pastores, armentarij, bubulci. Et isti neque vrbes, neque pagos inhabitant: sed in montibus degunt, & tributum ex armentis & pecore pendunt, auesq; & agrestes feras venantur. Quartum genus, τὸ δημιουργικόν τε καὶ καπηλικὸν γένος, id est, opificum & negotiatorum genus, qui ex artificibus tributa persoluebant. Quo genere etiam & nautæ continentur. Quintum genus eorum, qui πολεμισταί, id est, milites dicuntur, qui solùm bellis deseruiebant. Sextum genus faciebant οἱ ἐπίσκοποι καλεόμενοι, epi- 3
scopi, dicti οὗτοι ἐφορῶσι τὰ γινόμενα, κατά τε τὴν χώρην, καὶ κατὰ τὰς πόλιας, καὶ ταυτὰ ἀναγγέλλουσι τῷ βασιλεῖ, ἵνα περ βασιλεύονται Ἰνδοί, ἢ τοῖς τέλεσι ἵνα περ αὐτόνομοί εἰσι, id est, ij quid in vrbibus, quid in agris agatur, inquirunt, eaque regibus, si per reges gubernentur: aut magistratibus, si liberæ sint ciuitates, denunciant. Septimum genus, est hominum Indicorum, eorum qui de rebus ad publicum pertinentibus consultant: idq; vel cum rege, vel per vrbes, quæ liberæ imperium tenent. In iure considerabimus quoque 4
istas personarum distinctiones, propter diuersa illarum priuilegia, & naturã. Itaque Indorum sequuti partitionem, de sapientibus siue philosophis erit prima personarum notio, & de iis, qui eò tendunt, per gradus: de omnibus enim agit iurisconsultus, qui scientiam aliquam vel artem profitentur. Sed vna diuisione generali, omnium harum personarum nomenclaturas complectemur, vt memoriæ tenacius, quæ proximè explicanda sunt inhæreant. Igitur ratione scientiæ & cognitionis, diuidimus personas: in eas quæ 5
habent cognitionem aut scientiam, vel infusam, seu intellectualem, vel speculatiuam, vel practicam. Infusam habent prophetæ, & diuini. Speculatiuarum scientiarum scij, vel habent realium, vel rationalium cognitionem. Qui realium habent scientiam, dicuntur vel mathematici, vel physici, vel metaphysici. Mathematici in quadruplici sunt differentia, nempè arithmetici, geometræ, musici, astrologi, vel astronomi. Speculatiuarum rationalium personæ, sunt grammatici, dialectici, rhetores, poëtæ, historiographi, iurisconsulti. Practicæ scientiæ participes in actiua sunt, qui gerunt honores & munera ciuilia, illi qui œconomi dicuntur. Et qui mores regunt, inspiciunt, & corrigunt, censores: quorum nomenclaturæ variæ sunt. De honoribus & censoribus, vt de aliis magistratibus Deo fauente, in iudiciorum personis agetur. De munerum administratoribus paulò infrà. Ad practicam scientiam 6
seu factiuam pertinent milites, de quibus in re militari. Artifices, agricolæ, pastores, armentarij, bubulci, suarij, de quibus mox. venatores, piscatores, aucupes, de quibus diximus alibi [c]. Nautæ, negotiatores, propolæ, mercatores, institoresque &c [d]. Fabri lignarij, ferrarij, metallarij, monetarij, architecti, figuli, aurifices. Medici, chirurgi, obstetrices, iatraleptici. Mechanici alij, pictores, baphici, sculptores, celatores, statuarij, plastici, scribæ, pistores, & huiusmodi, fullones, textores, sartores, &c. Item milites, qui in multiplici differentia.

a Aristotel. lib. 2. Polit. cap. 6.
b ex Arriano, libro rer. Indicarum. & Strabone.
c dum agimus de extraordinarijs criminibus, de venatione.
d de his tractabitur Deo volente, in còtract. emptionis & venditionis, & de nundinis, & dum de lege Rhodia in quasi còtractibus, de exercitoria actione, & de institoria.

De

De prophetis & diuinis. Cap. 6.

Sop

1 *histæ Indis vates.*

2 *Sophistæ olim philosophi dicebantur.*

3 *Prophetæ nomen quid significet.*

Prophetia præteritorum, præsentium, & futurorum. eod.

4 *Prophetæ boni, & mali.*

Prophetæ quando cessarunt in populo Israëlitico. eod.

5 *Prophetarunt mali & impij homines verè.*

6 *Sibyllina oracula cuius sint.*

7 *Sibylla mortua adhuc diuinat in sortibus.*

8 *Lunæ apparens facies.*

Sibyllæ creditur. eod.

9 *Sibyllarum numerus.*

Sibyllinorum librorum combustorum historia. eod.

Sibyllæ nomen quid significet: eod.

10 *Sibyllini libri Romæ custoditi, & consulti publicè, & quando.*

11 *Sibyllinis libris Christiani fidem non adhibebant.*

12 *Larginus Proculus prædixit cum vitæ suæ discrimine diem mortis Domitiani.*

Domitiani tyranni mors præuisa, & laniatus à canibus. eod.

Apollonij Tyanæi visio in morte Domitiani.

13 *Antonini Caracallæ imperij prædictio.*

Vates, & diuini gentilium eximij, 12. 13. 14.

14 *Oenones vates.*

Helenus vates. eod.

Cassandra vates. eod.

Chalcas vates. eod.

15 *Diuinationis & prophetiæ differentia.*

1 SOPHISTÆ, id est, sapientes apud Indos dicebantut, qui futura vaticinabantur, quæ ad reipublicæ vtilitatem pertinebant, vt diximus ex Arrio [a]. Et, vt Terentius ait [b], *Istuc est sapere, non quod antè pedes modo est, Videre, sed etiam illa, quæ futura sunt Prospicere.* Et Sophistæ dicti sunt olim, qui posteà philoso-
2 phi: rerum enim consideratione attentiori, rebus futuris, prospiciebant. Verùm ista cautio futurorum, ex causis naturalibus facta, propriè non pertinet ad professionem, vel diuinationem, sed ad prudentiam, & astrologiam. Prophetæ nomen, sumpto latè vocabulo, & eum qui futura
3 prædicit [c], & eum qui sacra scripturarum diuinarum mysteria interpretatur abdita, continet [d]. Genus prophetiæ vniuersum tripliciter diuiditur, in futurum, præsens, & præteritum. Et Mosis est prophetia dum narrat de creatione Adami, & de temporibus repetitis ab origine. Tum etiam prophetia est eius, quod est occultum inuentu: vt dum D. Petrus furtum Ananiæ & Saphiræ detexit. Sed magis propriè prophetia, quæ euentura longè pronuntiat [e]. Prophetarum alij boni, & prophetia illorum vera; alij mali, & prophe-
4 tia vera: alij pseudoprophetæ, & prophetia vel vsurpata diuinatio, falsa. Veri prophetę, sunt & boni à Deo, ad id munus electi, qualis Elias, Helisæus, Enoc, Esaias, Zacharias, Hieremias, & alij similes, qui omni tempore ferè fuerunt in populo Dei, vsque ad Aggęum, Zachariam, & Malachiam, quibus mortuis

a Arrius, lib. ter. Indica.
b Terentius, in Adelphis.
c can. si quælibet, §. Abraam, 22. q. 2.
d can. sit rector, 43. distinct. Exod. 7. ibi, Aaron erit propheta.
e D. Chrysostomus, in 2. procemio in Psalmos tomo 1.

tuis cessauit prophetia in Israël, anno à creatione mundi 3404. vt scribunt Hebræi in suis Chronicis[a]. Prophetarunt alij homines, quamuis improbi 5
essent, & habent aliqui mali spiritum prophetiæ, sed non ad meritum, aliis non sibi vtiles, vt innuitur ex sacro eloquio, dum Deus dicit non nosse eos omnes, qui dicunt se prophetasse in nomine eius, & à se reiicit, vt operarios iniquitatis[b]. Prophetarunt Balaam, quamuis impiissimus[c], & Saul persecutor prophetæ[d], & Caiphas prophetauit, cùm esset pontifex, quòd expediebat vnum hominem mori pro populo, ne tota gens periret[e]. Et plures alij, quorum ore spiritus-sanctus, vt instrumento vsus est. Etenim prophetia, donum gratiæ est[f]. Annotauimus & plures vates veridicos inter gen- 6
tiles, non suo quidem merito, sed ad eorum malitiam adhuc proprio ore conuincendam. Sunt Sibyllina oracula veridica, si tamen ea non sint alicuius mulieris quæ Deum non nouerit, admiranda. Opinor enim Erythream saltem eam, cuius nobis residua sunt excussa fragmenta & responsa, Deum verum nouisse: Etenim in eius oraculis legimus, eam se profiteri vxorem vnius filiorum Noachi, iactatamq; vndis in arca, vt quæ intra esset vnà cum leuitis & glossis[g]. Atque se Dei iussu, oracula literis mandasse testatur, his verbis[h];

πάντα γὰρ οἶδεν
ἀθάνατος ὁ σωτὴρ, πανεπίσκοπος ὅς μ' ἐκέλευσεν
ἀγγέλλειν ὑμῖν ἵνα μὴ φρεσὶν ἐξαπολῆσθε,
id est, *omnia enim scit*
Immortalis saluator, qui omnia obseruat, quíque me iussit
Annunciare vobis, ne mentibus pereatis.

Aiunt, vt scribit Clemens Alexandrinus[i], Delphis in curia ostendi petram 7
quandam, supra quam dicitur sedisse prima Sibylla, quæ Helicone venerat, educata à Musis, cùm esset filia Lamiæ Sidoniæ. Sidonius autem dicit in versibus, ne mortuam quidem à diuinandi arte cessasse Sibyllam, & id quidem, quod ex ea in aëre recessit post obitum id esse, quod in sortibus diuinat & auguriis: Ex eo autem quod mutatum est in terram corpore, exortam 8
vt consentaneum est herbam, quam, cùm eam bestiæ, quæ in eo loco essent comedissent, scribit perfectam futuri cognitionem per exta hominibus significasse: eius autẽ animam existimat esse faciem, quæ apparet in Luna. De 9
numero Sibyllarum, non est quod post tot aliorum labores repleam chartas: illorum etenim opera prostant pertrita[k]. Ferunt ad Tarquinium Priscum, vel, vt alij volunt, Tarquinium Superbum, vnam Sibyllarum, oraculorum libros detulisse secundum aliquos nouem, secundum alios tres, & pro eis trecentos Philippæos postulasse, regémque aspernatum prætij magnitudinẽ, & mulieris insaniam derisisse: illam autem conspectu regis tres ex nouem, vel secundum alios vnum ex tribus combussisse, ac pro reliquis idem pretiũ postulasse, Tarquinium multò magis insanire putasse, eam tamen denuò tribus aliis exustis, vel secundum alios altero, in eodem prętio perseuerasse, motumq; fuisse regem, ac trecentis aureis emisse. Testis Plinius[l], Dionysius Halicar.[m], Solinus[n], Gellius[o], Seruius[p], Suidas[q], qui & Sibyllæ nomen dicit esse λέξιν ῥωμαϊκὴν ἑρμηνευομένην προφῆτιν, id est, dictionem Romanam significantem Prophetam seu vatem. Est & Sibylla, ac si dicas deorum consilium. Vt Aeoles dicebant σιὸς, deos, & βυλὴν, consilium. Conseruabantur autem 10
Romæ summa cum veneratione libri Sibyllini, qui magnis in negotiis consulebantur: veluti quando contra Voscos bello moto, Romæ laboratum est victus inopia, & magnus metus fuit ne in totum deficeret, terra fructus negante[r]. Sub Claudiano quoque, quo tempore Marcomani cuncta vastabant[s]. Sub Galieno, pro pestilentia sedanda[t]. Et sæpissimè aliis quoque tem

a In lib. sepher gols. Zutha.
b Matthæi. c. 7.
c Numerorum, c. 22.
d 1. Reg. c. 19. & 18.
e Diui Ioan. euan. c. 11.
f et hoc fusè explicat D. Chrysostomus homi. 25. in Matthæ.
g vide in Sibyliacis oraculis excussis Græcè & Latinè ex versione Castallionis lib. 1. pag. 61. & libr. 3. in fine pag. 153.
h lib. 1. Sibyllinorum oraculor. p. 50.
i Clemens Alexandrinus, lib. 1. Stromatũ.
k colligit de his multa Viues in commẽta. ad c. 23. lib. 18. de ciuita. Dei Di. Augusti. Onuphrius, libro de Sibyllis & Sibyllarũ oraculis. Lactantius, ex Varrone li. 1. contra gentes c. 6. Suidas, & alij.
l Plinius, lib. 34. c. 5.
m Dionys. Halica.
n Solinus, c. 7.
o Aulus Gellius.
p Seruius, in 4. Aenei. vers.
q Suidas.
r Dionys. Halicar. in 6.
s Flauius Vopiscus, in vita Aurelia.
t Iulius Capitolinus, in Galieno.

temporibus. Dignum tamen notatu est, Christianos nunquam his fidem adhibuisse, quod colligo ex Vopisci verbis dicentis ad senatum, cùm esset controuersia de inspiciendis libris Sibyllinis, Aurelianum scripsisse: *Miror patres sancti, vos tandiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, proinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo deorum omnium tractaretis* [a]. Sed nec per solas Sibyllas aliquando permisit verum prædici Deus, sed etiam per alios.

12 Sic Larginus Proculus prædixit in Germania Domitiani diem, quo excessit è vita. Hac causa Romam missus, damnatus capite, tamen executione remorata, Domitianus eo interiit die, & absolutus à Nerua imperij successore, 40. sestertia dono accepit. Alius qui Domitiano & vitam & genus mortis prædixit, & eum laniandum à canibus, quod accidit. Nam cùm rogo vrendus esset, imbre ignis extinctus est: vbi canes vinctum reperientes, laniarunt. Item Apollo Tyanæus, quo tempore ab Stephano Liberto occidebatur, cùm in præcelsum atque editum ascendisset conuocata magna populi turba, siue Ephesi esset, siue alibi dixit. *Rectè Stephane, euge Stephane, percute homicidam, percußisti, vulnerasti, occidisti* [b]. Quidam vates in Africa prædixit Macrinum præfectum prætorio Antonini Caracallæ, & filium eius Diadumenum imperaturos, quod accidit [c].

13 Oenone, Cebrenis filia, vxor prima Alexandri filij Priami, Alexandro prædixit, futurum eum rapturum Helenam ex Europa, & bellum suæ patriæ inducturum, & quod ipse in bello esset sauciandus, & à nemine sanandus. Erat enim numine correpta sæpè & futura enunciabat [d]. Quum etiam idem Alexander raptor Helenæ, in Græciam transire decreuisset, Helenus vaticinari cœpit Graios venturos, Ilium euersuros, parentes & fratres hostili manu interituros, si Alexander sibi ex Græcia vxorem adduxisset. Idipsum & Cassandra vaticinata [e]: Chalcas in exercitu Græcorum vates futurorum eximius [f]. Omitto recensere reliquos, qui in hac diuinationis arte floruerunt, & sæpè vera, sæpius tamen mendacia protulerunt: vtpotè potius dictante diabolo, quàm spiritu-sancto loquuti. Quemadmodum illi pseudoprophetæ, qui diuinationes suas proferentes dicebant, *Hæc dixit Dominus*, cùm tamen non fuisset eis locutus Dominus, nec misisset eos [g]. Plura de diuinatione & speciebus eius & pœna criminis alibi diximus, quæ suo loco videto [h].

14 Differentia insignis inter diuinationem, & prophetiam, quam adfert D. Chrysostomus [i], est: quòd vates gentilium, qui responsa canebant & oracula, multa quidem dicebant, eorum autem quæ dicebant, nihil sciebant. Sed non ita facit spiritus-sanctus, sed permittit, vt cor cognoscat quæ dicuntur. Et Hermas discipulus D. Pauli apostoli, *Discernitur*, inquit, *prophetia & spiritus Dei ab spiritu falso. Quia Dei spiritus desursum est, quietus, humilis, sine nequitia, sine desiderio vano huius seculi, homine omni se facit humiliorem: non semper omnibus, nec de singulis loquitur, interrogatus, sed cùm Deus vult. Spiritus autem terrestris, est & fatuus, & homo, qui eum habet, primam vult cathedram, est improbus verbis suis, in delicijs, in voluptatibus multis, & mercedem accipit diuinationis* [k].

a Flauius Vopiscus, in Aureliano.
b Xiphilinus, ex Dione in Domitiano, Philostratus, lib. 8. de vita Apollonij. Tyanei.
c Idem Xiphilinus, in Antonino Caracalla.
d Parthenius, in Eroticis, c. 4. ex Nicandro, lib. de poëtis.
e Dares Phrygius, li. de excidio Troian.
f Dictys Cretẽsis li. 2. de bello Troiã.
g Hieremiæ, 14. & 23. Ezechiel. 13.
h In criminibus diximus, dum egimus de maleficijs & mathematicis.
i D. Chrysostomus, Homilia in Psal. 44. tomo 1.
k Hermas, libr. 2. Pastoris, mãdato, vel c. 11.

De philosophis. Caput 7.

1 *Philosophi nomen quid, & quis primus eo se nominauit.*
Pythagoras primus se dixit philosophum. eod.

Sophistæ nomen quando in desuetudinem abiit, & immensum cœpit esse. eod.
Sophistæ qui, eod.
Protagoras Prodicus mercede docuit philosophiam primus, & Gorgias.
2 *Philosophia quid, & distributio in tres species, & plura membra.*
Philosophiæ qui partes tantùm exercuerunt seorsum, & qui omnes, eod.
3 *Philosophia omnis in actione, & contemplatione.*
Philosophia vera mores componit, eod.
4 *Philosophia vera in vsu & memoria, non in verbis & disputatione.*
5 *Philosophi contemplatiui inutiles & odio habiti.*
6 *Pythagorici philosophi in Italia combusti.*
Plato vendi iussus, eod.
Epicurei locis honestis pulsi, & alij philosophi vrbibus. Item 7. & 8.
7 *Pœna melle nudum inungi, & apibus exponi.*
9 *Aristoteli, & Aristotelicis philosophis inimicus Carracallus.*
10 *Philosophi cur à muneribus non excusati.*
11 *Monachi exire claustrum non debent, vt audiant physicam vel medicinam.*

HILOSOPHVS nomen habet compositum, vt sit 1
is qui amans est & studiosus sapientiæ [a]. Et hoc nomen sibi primùm imposuisse ferunt Pythagoram, reiecto nomine sophistarum vel sapientum, veluti arrogantiæ pleno. Post quem, sapientiæ qui eum secuti sunt [c] professores, idipsum sibi vsurparunt, Et paulatim sophistæ nomen quod erat amplissimæ antiquitus dignitatis, dedecori quodammodo esse cœpit: honósque paulatim interiit, postquam Prothagoras Prodicus, & Gorgias auditoribus sapientiam, vel philosophiam vendiderunt, vt ait Themistius [b]: atque qui vel quæstus, vel ostentationis causa philosopharentur, posteà dicti sunt sophistæ [c]. Philosophia, est cognitio 2
omnium optimarum rerum, & in his exercitatio [d]. Philosophia, vt ait Cicero, in tres partes distributa est, in naturæ obscuritatem, in disserendi subtilitatem, in vitam atque mores [e]. Sic Zeno primus Citticus, libro de oratione, & Chrysippus in primo etiam de oratione, & primo physicorum Appollodorus & Ephillus, Eudromus, Diogenes Babylonius, & Possydonius, tripartitam esse dicunt philosophiæ rationem. Aliam quippe physicen, ethicen aliam, tertiam logicen dici. Has verò partes, Appollodorus locos vocat, Chrysippus verò & Eudromus species, alij genera. Enimuero philosophiam animanti similem dicunt: ossibus ac neruis logicen; carnibus, ethicen, animæ physicem conferentes. Siue rursus ouo: esse quippe superficiem logicem, sequentia ethicen, intima & penitus abstrusa physicen. Ordo autem harum varius. Quidam primam logicen, secundam physicen, tertiam ethicen statuunt, vt Zeno Chrysippus & alij; quidam alij mutant ordinem. Cleantes sex philosophiæ partes ait, dialecticam, oratoriam, moralem, ciuilem, naturalem, theologicam [f]. Possunt & ista membra ad tria referri superiora, quæ diuisione antiqua Hebræorum fluxit, vt monet Eusebius, & inde etiam hausisse Platonem [g]. Qui primus tres illas species philosophiæ coniunxit, cùm anteà separatim circa illas aliqui philosopharentur, non in omnibus [h]. Primùm enim philosophia in physica erat contemplatione. Hic adiecit posteà Socrates ethicen, & Plato posteà vtrisque logicen, & laceram philosophiam coniunxit.

Coluerunt

a Cicero, Officior. lib.2. & De legib.3.
b Themistius, in sophista oratio.4.
c Cicero, De natur. De.2. Academicarũ quæstion. & Isocrates κατὰ σοφιστῶν. Plato in Gorgia. Aulus Gellius, noctium lib.10.c.22.
d Cicero. 3. de Ora.
e Cicer. de Ora.
f hæc & plura Diogenes Laërtius, in 7. lib. in Zenone.
g Eusebius, libr. de Præpara. Euangelica.
h Aristotel. lib.7. Philosop. Diogenes Laërtius in Platone, Apuleius, in dogmate Platonis.

Coluerunt tantùm differendi rationem Gorgias & Euthydemus, Zeno, & omnes Eleatici, qui dialecticæ studuerunt. Mennon ad mores priuatos instituendos se conuertit, vt & Eutyphro, Philebus & Crito, & septem sapientes, Thalete excepto: Alij ad publicos, & ad res publicas & leges formandas vt Plato: alij ad res naturales indagandas, vt Timæus, Thales, & eius discipuli: alij ad μετὰ τὰ φυσικά, vt Parmenides, & Sophista, Platonici.

3 Vniuersa porrò philosophia in actione & contemplatione versatur: proinde duæ eius erunt partes, harum altera actiua, altera contemplatiua dici potest. Actiua ad agendam vitam, id est, ad mores instituendos, pertinet: contemplatiua, ad conspiciendas naturæ causas, & syncerissimam veritatem [a]. Socrates, in actiua: Pythagoras, in contemplatiua excelluisse creditur: Plato vtramque perfecit. Et ideo insectatur [b] eos, qui tantùm futili & inani philosophia detinentur toto vitæ tempore, qui sophismatis & dialecticis gryphis vitæ degendæ necessarium tempus reponunt, & senescunt in illis. In quos etiam Architrenius sæpè inuehitur. Diuus Paulus & de ea loquitur, *videte*, inquit, *ne quis vos decipiat per philosophiam. &c* [c]. Vera philosophia, ad morum compositionem & rectam institutionem pertinet [d]. Quia virtutum omnium disciplina est, quæq; in publicis simul & priuatis negotiis excellit. Ciuitates & rempub. si nihil prohibeat, constanter & fortiter & peritè administrat. Quare Vlpianus, iurisconsultos, qui in nodis controuersiarum decidendis versantur, veram tradit profiteri

4 philosophiam [e]. Afranius poëta veram sapientiam opinatus est, esse filiam vsus & memoriæ: vt qui sapiens rerum humanarum esse velit, non libris solis, nec disciplinis rhetoricis opus ei sit, sed oportere eum versari quoque, exercerique in rebus comminus noscendis, periclitandísque, omniáque act eaa& euenta firmiter meminisse. Versus Afranij recitat Aulus Gellius, hos, [f]

Vsus me genuit, mater peperit memoria.
σοφίαμ me vocant Graij, vos sapientiam.

Et Macedo philosophus, cuius & meminit Gellius [g], nihil fieri posse indignius & intolerantius dicebat, quàm quòd homines ignaui ac desides, operti barba & pallio, mores & emolumenta philosophiæ in linguæ verborúmque artes conuerterent: & vitia facundissimè accusarent, intercutibus ipsi vitiis madentes. Atque ideo rectè Iuuenalis [h],

Vltra Sauromatas fugere hinc libet & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent
Qui curios simulant, & Bacchanalia viuunt.

Improbant hanc sophistarum garrulitatem iura pontificia [i]. Nam via ad cognitionem sui ipsius, & tandem Dei, philosophia vera est: qui autem argutiis vtitur, & vita abutitur in verborum pugnis & contentionibus, aberrat à scopo & via, quam philosophia perquirit & sequitur, & contra ipsissimam philosophiam philosophia abutitur. Qui enim se planè, & Deum cognouerit, non inutilem se putabit & perperàm vel sibi soli creatum, sed & proximis, & patriæ, & omnibus, si quid & illis prodesse possit. Neque philosophum dico, qui sapientiam amat, nisi ipse quoque sapiat: aliter enim & aliquando impij, latrones, & similes, philosophi dicerentur, qui velint nolint amant sapientiam, quæ pulchra per se & amabilis est.

5 Cùm tamen ipsi nec sapiant, nec sapere studeant. Erunt & isti personati philosophi, qui muti & paralytici intra priuatos parietes latent, sibi & aliis inutiles,

a D. Augustinus, lib. 8. De ciuitate Dei cap. 4.
b Plato, in Gorgia. Gellius, lib. 10. c. 22.
c ad Coloss. c. 2.
d Gellius, lib. 5 c. 1. & 10. c. 22.
e l. 1. de iustit. & iur.
f Gellius, lib. 13. capit. 3.
g dicto cap. 8.
h Iuuenal. Saty. 2.
i ca. omnem, & can. legimus, 37. distin.

Pondus iners terræ, & fruges consumere nati.

Vel certè infœlicis ingenij habendi sunt, qui per ea tempora, quibus alij
in philosophia muta profecerint, vel proficere possunt, nihil se didicisse,
nec per totam vitam profitentur, quod possit vsui reipublicæ esse. Satius
fuisset illos addici globæ vel alio corporali mancipatos fuisse artificio, quo
sibi, & aliis potuissent vtiles esse. Scio tamen postremis temporibus, phi-
losophos eos tantùm dictos esse, qui speculationi rerum, & sophisticis
inuolucris intenti, se à communi hominum vita separarunt, & spontaneam
paupertatem elegerunt, saltem diuitias contemnebant [a]. Et aliquando
pilosophantium horum turbæ & cœtus odio fuerunt rempublicam admi-
nistrantibus: quòd otiosis declamationibus, cùm praxim non nossent
scientiarum quas profitebantur, seditiones & tumultus concitarent: pu-
tabant enim qui boni erant, inter illos tam facilè rempublicam posse
componi & emendari, vt erat illis facilè de republica optimè constituen-
da disputare & opinari, reuera ignari non tam facilè facta & actus perfici,
ac voces formantur à lingua: & leges antiquas, etsi non omnino vtiles,
meliores tamen esse nouis, quæ reipublicæ faciem immutarent, vt alibi
docuimus. Erant & alij inter illos superbi sub palliolo & larua philoso-
phica, qui dum opinionem sapientiæ præter alios sibi arrogabant, &
contradicendi studio, vt sua firmarent, tenerentur, omnia perturba-
bant. Et proinde in ea regione Italiæ, quæ tunc magna Græcia appella 6
batur, cœtus Pythagoricorum ob clandestinam coniurationem concre-
matus fuit, magna rerum publicarum mutatione facta, vtpote prin-
cipibus ciuitatis cuiusque temerè interfectis, vt ait Polybius [b]. Plato
iussus venundari à Dionysio tyranno Syracusano [c]. Epicurei Roma se-
natusconsulto sunt exacti. Et Messenij, in Archadia, eos, qui eodem
quasi præsepi pasti essent, expulerunt. Quos & pestes adolescentum esse
dicerent, & philosophiæ labem imprimere, propter molitiem & impie-
tatem. Eos itaque ante Solis occasum agro Messenio excedere iusserunt:
iisque pulsis fana lustrari, à sacerdotibus, à Tinuchis (sic enim à geren-
dis honoribus suos magistratus appellant) totam vrbem purgari, tan-
quam à sordibus & sentina quadam liberam. Ferunt & à Lyctiis in Cre- 7
ta ex Epicureis eò profectos pulsos esse, legémque populari sermone scri-
ptam, quæ effœminatæ sapientiæ ac degeneris & turpis inuentores & diis
inuisi Lyctio pellerentur. Quod si quis eò per audaciam venisset contem-
pta lege, eum in catasta vinctum iuxta curiam dies viginti nudum melle
& lacte perfundi, vt ab apibus & muscis consummaretur in totum: quibus
exactis, si superstes esset, adhuc muliebri veste inductum, de saxo præcipi-
tari iusserunt, vt author Suidas [d]. Quomodo autem mathematici, aliique
diuini eiecti sint Roma, dicitur dum in criminibus de his agimus. Philoso-
phos qui rebus innouandis studerent, deuitandos suadet Agrippa Octouia-
no [e]. Vespasianus philosophos omnes ob nimiam dicendi libertatem, Stoi- 8
cos, & Cynicos vrbe expulit, præter Musonium: & Demetrium, & Hosti-
lium in insulas relegauit [f]. Plures tempore Domitiani occisi, quòd stu-
dio philosophiæ operam darent [g]. Antoninus Caracallus, philosophos, 9
qui sunt Aristotelici nominati tam magno odio est prosecutus, vt vo-
luerit libros Aristotelis comburere, atque Aristotelicis sodalitates, & cæ-
tera commoda quæ habebant in Alexandria sustulerit, criminatus eos,
quòd Aristoteles causa mortis Alexandri visus esset [h]. Imperator Valens
paruifacit philosophos imò contra eos contorquet philosophiam, nec 10
admittit eam ad excusationem munerum personalium. *Turpe enim*, in-
quit, *est, vt patriæ functiones ferre non possit, qui etiam fortunæ vim se ferre
profitetur* [i]. Minus etiam admittitur in illis philosophis patrimonialium
munerum

[a] l. sed & reprobari, §. 7. de excusatio. tutor. lib. 27. P. ti. 1. l. in honoribus §. Philosophis, de vacatio. muner. in P. l. professio, de muneribus patrimonial. li. 10. C.

[b] Polybius, lib. 2. histor.

[c] Aemilius Probus in Dione.

[d] Suidas, in Epicuro.

[e] Dio. Cassius, libr. 52. histor. Roma.

[f] Xiphylinus, ex Dione, in Vespasiano.

[g] Xiphylinus, ex Dione in Domitiano.

[h] Xiphylinus ex Dione, in Antonino Caracallo.

[i] l. reddatur, l. 8. de professor. & medicis, lib. 10. C. titul. 52.

munerum exceptio, dum patrimonia habent, imo & philosophia illos conferre debere arguit, cùm contra professionem bona possideant [a]. Et ex substantia maximè manifestum sit, eos non esse philosophos [b], sed potius philosophos velle videri, vt eo prætextu ditentur. Sunt tamen qui veram
11 philosophiam authoritate publica docent, à muneribus immunes [c]. In concilio Turonensi prohibitum fuit religiosis professis votum regularis vitæ, monasterium exire ad audiendam physicam vel medicinam sub prætextu consulendi languentium fratrum corporibus. Pœna transgressoribus imposita [d], quod & firmauit Honorius 3. sum pontif. [e].

a l.professio, l. 8. de munerib. patrimo. lib. 10. C.
b Vlpia. in l. sed & reprobari, lex 7. de excusa. tutor. P.
c l. fin. de professor. & med. lib. 10. C. d. l sed & reprobari § Romæ philosophantem.
d cap. 3. ne cleri. vel mona. lib. 3. tit. 50. Decret.
e c. super specula, c. 10. eod. titu. ne cleri. vel mon.

De Mathematicis. Caput 8.

1 *Mathematicæ disciplinæ permissæ.*
2 *Numerarij seu tabularij qui.*
Calculator, calculus quid, eod.
3 *De Geometris.*

1 AVGVSTVS Imperator, Mathematicos, Geometras, & architectos, qui diuisiones partium omnium, incisionésque seruant, mensurísque vtuntur, ad par studiū discendi & docēdi lege compellit, immunitatéque donat [f]. Arithmetici qui numerandi artem tenent, & docent, in iure probantur,
2 vtpote reipublicæ, vel negotiis eius necessarij. Horum nomine continentur, numerarij, qui posteà à Iustiniano tabularij dicti sunt [g]. Et calculatores, qui ad calculum numerant, qui professorum etiam immunitate donantur [h]. Numeratum olim & nunc calculis, id est, lapillis, nemo dubitat: vnde & prostat titulus De errore calculi, scilicet vt non noceat, sed retractetur [i]. Et indicat Persius [k],

Hunc, Macrine, diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.

Musici, qui dicantur & de eorum diuersa nomenclatura, ex his quæ de
3 musica diximus, lib. 12. Syntaxeωn c. 3. & sequentibus collige. De Geometria, & partibus eius, diximus lib. 13. Syntaxeωn. De Astrologia, autem lib. 8. Geometriæ artem discere atque exercere, publicè interest. Ars autem mathematica vana, diuinatio videlicet, omnino interdicta est [l]. Mensuratione terræ, in finibus regundis, & terminis describendis egemus [m]. Geometræ à terræ mensura dicti sunt, & agrimensores: qui tamen à tutelis non excusantur, nisi à principe curam arte illa egentem susceperint [n].

f in l. 2. de excusatio ni. artificum libr. 10. C. titu. 64.
g l. 2. de numerarijs & actuarijs lib. 12. C. titu. 50.
h l. 4 de professor. & medic. lib. 10. C. ti. 52.
i de errore calculi, lib. 2. C. titu 5.
k Persius, Saty. 5.
l l. 2. C. de malefic. & mathe. libr. 9. titu. 18.
m titu. finium regundorum, & nos alibi suo loco tit. si mensor fals. mod. dixer.
n Scæuola, in l. Geometræ, l. 25. de excusatio. tutor. in P.

De Physicis, & Metaphysicis. Caput 9.

1 *Physici, metaphysici, & theologi qui.*

PHysici dicuntur, qui rerum naturas considerant, & inquirunt: quomodo autem illud fiat, & de physica satis abundè diximus lib. xi. Syntaxeωn. Physici, olim philosophi nomine dicti sunt, & de philosophis iam dictum est. Ijs continentur & metaphysici, qui altiora, & abstracta contemplantur, de quibus diximus lib. 10. Syntaxeωn. Quorum etiam nomine & continentur theologi, qui arcana & diuina pertractant mysteria, & de rebus quæ naturalem inquisitionem excedunt: de quibus & egimus in sacramentis, & in rebus sacris, & lib. 7. Syntaxeωn. Et agitur in titulis De summa trinitate, & fide catholica, in vtroque iure, ciuili & pontificio, & diuino. Et de sacrosanctis ecclesiis, de episcopis & clericis, de quorum etiam nos ordinibus & officiis, & sacerdotiis, diximus propriis locis. Physicæ appellatione iuris pontificij authores & comprehendunt medicinam, quam & prohibent religionem & claustrum professis [a]. 1

a In c sententiam, c. 3. & c. super specula, ne cleri. vel monac. ap. Gregor.

De personis vacantibus speculatiuis rationalibus scientiis. Caput 10.

1 *Scientijs speculatiuis rationalibus personæ vacantes.*
2 *Grammatici qui immunes à muneribus.*
Professores literarum, rhetores, & dialectici, eod.
3 *Poëtæ non habent immunitatem.*

INferiores ordine personæ, quæ speculatiuis tantùm rationalibus vacāt, & necessariæ tamen, vt basis & fundamentum aliarum, sunt primùm Grammatici, qui litteris cognoscendis, coniungendis, & proferendis, & in componendo sermone studium adhibent, de quorum arte pauca nos tractauimus lib. 16. Syntaxeωn. Grāmaticos sequuntur dialectici, seu sophistæ: rhetores seu oratores. Qui quādo sunt probati, & recepti ab ordine ciuili, ad erudiendam iuuentutem, iisdem studiis publicè, consequuntur, vt omnium liberalium studiorum professores, immunitatem & vacationem à muneribus [b]: scilicet si ex numero eorum professorum sunt, qui vacationem habent, non aliter [c]. Qui tamen pueros primas literas docent, (vt arʾitror in hunc ordinem non allecti publicum) immunitatem à ciuilibus muneribus non habent. Sed ne cui eorum, id quod supra vires sit indicatur, ad præsidis religionem pertinet: siue in ciuitatibus, siue in vicis primas literas magistri doceant [d]. Poëtæ hoc priuilegio, aut vlla immunitatis prærogatiua non iuuantur [e]: nec calculatores, vt diximus. De poëtica videbis explicationē, lib. 19. nostrarū Syntaxeωn, & de historia, & historiogaphis, lib. 20. 1 2 3

[b] l. his, l. 10. §. angariarum, de vacat. muner. P. l. oratione, l. 4. l. medicos, 6. & de professor, de medic. libr. 10. C.
c Modestinus, l. si duas habenti, l. 6. de excusat. tutor. P.
d Vlpia. in l. 2. §. fi. de vacatio. & excu. muner. li. 50. P. ti. 5.
e l. 3. de professor. & medic. lib. 10. C.

De iurisconsultis. Caput 11.

1 *Iurisconsulti verè philosophi.*
2 *Iurisconsultorum antiquorum responsa pro lege, & quando, 3.*
3 *Auditorium iurisconsultorum quid.*

4 Iuri-

4 *Iuris ignorantia non excusat, vbi est copia iurisconsulti.*
5 *Iurisconsultorum opera in omnibus vsus Alexander Seuerus.*
Iurisconsulti qui fuerunt familiares Alexandro Imperatori.
6 *Papiniani mors.*
7 *Monachis iura ciuilia audire prohibitum.*

1 IVRISCONSVLTI aut iurisperiti, & legum doctores, circa
speculatiuam primùm versantur, & veram philosophiam,
æqui boniq; cognitionem [a]: & eam posteà vtilitati publicæ,
2 peracto legitimo studiorum curriculo, communicant [b]. At-
que qui diu versati in ea disquisitione erant, olim responsa
dabant consulentibus, quæ pro lege habebantur, qùum &
quandiu cum ea authoritate respondendi facultas data est [c]. Ad Iuriscon-
sultos veteres olim sic adibatur, authore Cicerone [d], vt non solùm de om-
ni iure ciuili, verùm etiam de omni officio aut negotio referretur: in confi-
ciendis testamentis, contractibus, & obligationibus adhibebantur, eorùm-
que responsa iudices sequebantur. Auditorium idcirco habere dicebantur
3 iurisconsulti, vt legimus de auditorio Aemilij Papiniani [e]. Et adhibebantur
in consilium à magistratibus ipsis iurisconsulti [f]. Reddebant porrò respon-
sa post longam in foro causarum exercitationem: quo tempore oratores se-
nectute graues, deposito causarum forensium onere, domi, quo suam etiam
tum dignitatem tuerentur, ius respondere solebant. Et ita Cicero [g], sub
Crassi persona iuris interpretationem, non solùm ad vsum forensem, sed etiã
ad decus & ornamentum senectutis sibi comparasse dicit. Et in solio seden-
tes iura priscos iurisconsultos respondisse idem tradit [h]. Et de se, *Ego verò,*
inquit [i], *ætatis potius vacationi confidebam, cùm præsertim non recusarem, quominus
more patrio sedens in solio, consulentibus responderem, senectutisque non inertis, grato*
4 *atque honesto fungerer munere.* Paulus refert Labeonem respondisse, iuris
5 ignorantiam non excusare eum, qui iurisconsulti copiam haberet [k]. Alexã-
der Seuerus imperator, negotia & causas prius ab scriniorum principibus &
doctissimis iurisperitis, & sibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit,
tractari ordinariq;, atque ita sibi referri voluit. Familiaresq; iurisconsulti ei
fuerunt, Fabius, Sabinus Sabini filij, Cato, Domitius Vlpianus, Aelius Gor-
dianus Gordiani imperatoris pater, Iulius Paulus, Põponius, Alphenus, Afri-
canus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Try-
phonius, Metianus, Celsus, Proculus, Modestinus, ferè omnes discipuli splen-
didissimi Papiniani, omnes iuris professores, vt author Aelius Lamprydius [l].
6 Qui tamẽ Papinianus iussu Bassiani siue Antonini Caracallæ filij Seueri, per-
cussus fuit securi, & à militibus occisus [m]. Simulq; cum eo filius eius, & Pe-
7 tronius, aliiq;, quòd Getæ fratris partes fuissent secuti [n]. Statutum in syno-
do Turonensi, ne monachi ordinem regularem professi claustrum exeant, [o]
legum ciuilium audiẽdarum causa, pœnis etiam id facientibus imposita ex-
communicationis [o]: *quia absurdum est clericis, imò etiam opprobriosum, si se peritos*
velint ostendere esse disceptationum forensium [p].

a l.1. de Iustit. & Iure.
b §. fin. in proœmio. P.
c §. responsa prudentum, de iure natural. gent. & ciuil. l. fin. §. fin. de orig. iur.
d Cicero, 3. de orator.
e l. lecta, si certum petat. in P.
f Gellius, libr. 12. c. 13.
g Cicero, 1. de orator.
h Cicer. 2. de ora.
i Cicero, 1. de legib.
k l. regula est, l. 9. §. sed iuris ignorantiam, de iuris & facti ignorant. in P.
l Aelius Lamprydius, in Alexandro Seuero.
m Aelius Spartianus in Antonio Caracalla.
n eod. Spartianus, & Xiphilinus ex Dione, in Caracalla Antonino.
o in c. 3. & cap. super specula, c. 10. ne cleri. vel mona.
p Iustinus, in l. repetita, 36. de episcop. & cleri. C.

De gerentibus munera ciuilia, & eorum generali distinctione. Cap. 12.

1 *Honor municipalis quid.*
Honor à munere quomodo discernatur, & differant. Item 10.

Munus quomodo honorem contineat. eod.
2 *Munus & donum, & onus continet.*
Immunitas vnde. eod.
3 *Municipes qui.*
4 *Munus publicum & priuatum quid.*
5 *Munerum ciuilium diuisio.*
6 *Munerum personalium diuisio, & finitio.*
7 *Munera patrimonialia quæ, & mixta.*
8 *Munera alia ordinaria, extraordinaria, rebus adhærentia indicta.*
9 *Professores artium oneribus hospitiorum militum, & angariarum immunes.*
10 *Munera, & honores in quibus differant: in quibus conueniant, & 11.*
12 *Honorum gradus, & distinctiones.*
Honor delatus à principe dignior cæteris. eod.

PERSONÆ aliæ distinguuntur ratione honoris vel muneris, 1
quod gerunt in ciuitate, municipio, vel republica. Honor
municipalis est administratio reipublicæ cum dignitatis gra-
du siue cum sumptu, siue sine erogatione contingens [a], &
ita à munere, quod potest esse sine honore & dignitate secer-
nitur [b]. Inter honores sunt magistratus, decurionatus, &
reipublicæ administratio [c]. Et munerũ quoq; appellatione veniunt hono-
res, & ita honor munus dicitur [d]. Sed ea ratione, qua munus pro officio ac-
cipitur, non quando pro onere munus. Nam tunc, vt diximus, honor à mu-
nere differt: & ita verum est quod dicitur, honorem sustinenti munus infer-
ri non posse: & contrà, munus sustinenti, honorem deferri posse [e]. Et vide-
tur lex constituere honores duplices personarum, & patrimoniorum [f]. Sunt
enim res, quæ possessoribus dant dignitatem, vt comitatus, feuda no-
bilia, & id genus alia. Munus æquiuocationem habet ad donum, & ad 2
onus quod cùm remittitur, vacatio muneris dicitur, & inde immunitas. Et
ad officium, vnde & munera militiæ, id est, officia [g]. Munus Martiano, quod
necessariò subimus, more, lege, imperióue eius, qui iubendi habet potestatẽ.
Et ita distinguitur ab appellatione muneris, quod pro dono sumitur: cùm do-
na sint, quæ nulla, necessitate iuris, officióue, sed spontè præstantur. Ita latius
patet muneris appellatio, quàm doni, quia omne donũ dici munus potest, nõ
donũ omne, munus [h]: habet enim munus omne causam quandã, ob quã fit, ꝙ
donũ non habet [i]. Honor itaq; cũ dignitate erit munus, & sine dignitate esse
possit. Munus secundum Varronem, quòd muniendi causa imperatum, à 3
quo etiam municipes, qui vnà muneribus fungi debent, dicti [k]. Munus aut 4
publicum, seu ciuile, aut priuatum. Publicum munus dicitur, quod in ad-
ministranda repub. cum sumptu sine titulo dignitatis subimus [l]. Munus
publicum, inquit Pomponius, est officium priuati hominis, ex quo commo-
dũ ad singulos vniuersósq; ciues, remq; eorũ, imperio magistratus extraor-
dinario peruenit [m]. Hinc & municipes illi qui aliquo loco munera, idest, offi-
cia municipalia capiũt [n]. Priuatũ cõtrà erit munus, cuius vtilitas ad priuatas
pertinet personas. Est & quoddã munus publicum authoritate, & priuatum
vtilitate: nempe quod authoritatem habet à publica causa, sed vtilitatem
singulorum, vt singulorum, non vniuersos simul respicit, quale munus tu-
telæ, & curæ. Hermogenes Iurisconsultus, munera ciuilia, in personalia, & 5
patrimonialia diuidit, vt Vlpianus [o]. Arcadius Iurisconſ. tertium membrũ
addit mixtorum [p]. Personaliũ & quædã cũ dignitate & honore, quædam sine 6
dignitate. Personalia munera sunt, quæ animi prouisione & corporalis la-
boris intentione, sine aliquo gerentis detrimento perpetrantur: veluti tute-
la.cu

a Callistratus, in l. honor, l. 14. de munerib. & honor. lib. 50. P. titu. 4.
b vt in l. honores, l. 8. de decurion. in P. l. cui muneris, l. 12. l. rescripto, l. 6. §. sciendum, eod.
c d. l. cui muneris. l. 12. & l. rescripto, l. 6. de munerib. & honor.
d l. si quis magistratus, l. 9. de muneri. & honor.
e Modestinus, l. honorem, 10. eo.
f Vlpia. l. rescripto, l. 6 §. sciant, & §. sciendum, de mu ner. P. l. 10. de vaca. muner. P.
g Paul. l. munus, l. 18. de verbor. sign.
h Martianus, in l. mu nus, l. 214. de munerib. & hono.
i Paulus, l. interdum, 94. de verbor. significa.
k Marcus Varro, 4. de ling. Latina.
l l. honor, §. 1. de munerib. P.
m l. pupillus, l. 239. §. pupillus, de verbor. signific. P.
n dicta l. munus tribus modis in l. 18. de verbor. signific. l. 1. ad municipa. in P.
o l. 1. de munerib. in P. l. rescripto, l. 6. § sciendum est, eod. titul.
p in l. 18. l. munerũ, de munerib. in P.

7 la,cura,calendarij curatio,quæstura. tyronũ seu equorũ productio &c [a]. Pa-
trimonialia sunt,quæ sumptibus patrimonij & damnis administrantis expe-
diuntur [b]. Et ex his,quædam possessoribus iniunguntur,siue municipes sint,
siue non sint:qualia quæ agris vel ædificiis indicuntur: alia quæ non nisi mu-
nicipibus & incolis [c].Mixta sunt, in quibus corporale ministeriũ & patrimo-
8 nij onus inest. Horúmq; omniũ munerũ, quædã ordinaria quædã extraordi-
naria sunt [d].Rursum munerũ alia rebus adhærẽt,alia indicuntur:adherẽt prę-
diorum collatio , viæ stratio, angariarum exhibitio, hospitum susceptio, ad-
9 uersus quæ nulla priuilegia excusant [e]. Nisi de his nominatim concessa, ve-
luti nominatim immunes facti sunt ab angariis,& hospitio militum, profes-
10 sores artium liberalium [f]. Differentiæ plures inter honores , & munera , vl-
tra eam,quæ oritur à nominis diuersitate [g] : veluti quòd ad decurionatum,
nemo post quinquaginta annos vocatur inuitus, quamuis si consenserit de-
curionatui etiam post 70. rectè gerat : non tamen munera subire cogatur [h].
2. surdus & mutus omnino excusantur ab honoribus , nõ à muneribus [i], sci-
licet patrimonialibus : nam à personalibus excusantur [k] . 3.Vacatio muneris
excusat à munere,sed non ab honore [l]. 4.Senium excusat à munere , quod
implendum labore & corpore,non autem ab honoribus, qui peraguntur cõ-
11 silio [m] . Commune vtrisque in ciuitatibus & municipiis honores & munera
municipij per vices,& ætates,& gradus, iure antiquitatis distribui & defer-
ri [n] . Item hoc generaliter communicant inter se honores & munera , vt in
vtrisque considerandi sint primùm ipsi honores, cuius gradus & dignitatis
sint, & munera qualia sint : dehinc personæ,quibus deferantur honores vel
munerum administrationes:dehinc lex,ex qua deferuntur [o] : & formula seu
12 ordo à lege constitutus. In honoribus ipsis gradus sunt multi,aliiq; aliis ma-
iores & minores,& digniores. Honorum quippe alij municipales , alij regij
seu ab imperatore concessi,qui potiores in dignitate [p] . Et qui principi digni
visi sunt,multò magis in anterioribus sunt adiuuãdi,vt ait Iustinianus Cæs. [q]
Atque princeps qui magistratum dedit , omnia necessaria censetur eidem
decreuisse [r] . Et vt scribit Theodericus Gotthorum rex senatui Romano,
non est maius meritum, quàm gratiam inuenisse regnantium. Nam quibus
fas est de cunctis optimos quærere,videntur semper meritos elegisse [s].Cæte-
rùm magistratuum & honorum delatorum à principe vel populo , olim gra-
dus maiores & minores fuisse apparebit latius , cùm de magistratibus , &
eorum iurisdictione agetur.

a dicta l. munerum. l. 18.
b dicta l. munerum, §. fin.
c l rescripto, l. 6. §. fi. de muner. & honor.
d l. omnes omnino, l. 4. de anno & tribut. libr. 10. C. l. 1. de indictio. eo. lib. 10. C.
e l. sunt munera , l. 11. de vacat. minor. P.
f l. In honoribus , l. 10. §. angariarum, de vaca. muner.
g l. si idem, C. de codicil.
h l. 2. §. fin. de decurion. libr. 50. P. titul. 2.
i Paul. l. honores, l. 7. §. 1. de decurio. P. l. 1. C. qui mor. se excus. libr. 10. C. l. frater , de excusat. tutor. §. Item surdus , quib. non est permiss. fac. testam.
k l. 1. qui morb. se excus.
l Iabolen. l. cui muneris, l. 11. de muneri. & honor.
m l. 2. §. corporis , de vaca. muner. li. 50. titul. 5.
n l. 3. §. præses prouinciæ, de mune. & hon. P.
o Callistra. in l. honor. 14. §. de honoribus, de munerib. & hon. in P.
p l. 2. de albo scribendo, lib. 50. P. tit. 3.
q l. restituendæ, l. 6. de offic. diuersor. iudic. lib. 3. C. tit. 8. § eos autẽ , vt iud. sine quoq; suf. in authen.
r Vlp. l. quidem cum filium, l. 57. de re iudica. lib. 42. tit. 1.
s Cassiodor. lib. 3. Variar. epistola 43.

De honoribus municipalibus,& diuersa ex illis personarum distinctione. Caput 13.

1 Honorum municipalium quædam species.
2 Decurionatus quid,& decuriones qui,& quare inducti,& decuria quid, & 4.
Coloniæ ad exemplum ciuitatis Romanæ compositæ. eod.
Tribus & tribuni quid. eod.
Curiones & curiæ quid. eod.
3 Decuriæ iudicum quæ , & quot.
5 Decurionum personæ cuius debent esse qualitatis,& qui possint esse decuriones.
Salarium ex publico quidam decuriones accipiebant. eod.

Hono

Honores seu officia quis possit subire. eod.
6 *Honoribus & muneribus qui excusentur.*
7 *Bona & facultates honores gerentibus requiruntur.*
8 *Equitum electio ex censu, & aliis rebus quando Romanis.*
9 *Decurionis constituendi census.*
10 *Dos vxoris non obligatur pro decurionatu mariti.*
11 *Honoribus fungi quis cogitur in loco originis.*
Munera vbi quis subire, & honores cogatur. eod.
12 *Municipes qui dicantur.*
13 *Municipem quæ faciant, & 16. & 17. 18.*
14 *Maternam originem qui sequantur potius quàm patris.*
15 *Patria propria, & communis quæ.*
16 *Manumissio facit municipem.*
Libertus patronorum sequitur originem, & domicilium. eod.
18 *Incolatus municipem facit.*
19 *Domicilium vbi quis habere dicatur, & 21.*
Peregrinari quid. eod.
20 *Incola ciuitatis quis dicatur.*
Aduena quis, eod.
Scholasticus decennio alicubi habitans incola fit. eod.
22 *Domicilij transferendi libertas quando.*
23 *Domicilium in diuersis locis quando quis habere dicatur.*
Domus sola in aliena ciuitate domicilium non facit. eod.
24 *Domicilium vbi habet miles.*
25 *Domicilium vxoris, sponsæ, & viduæ vbi sit.*
26 *Domicilium vbi habere dicatur relegatus.*
27 *Honoribus & muneribus gerendis postulatus ab origine, patria, domicilio, cui concedendus.*
28 *Honores & munera non continuanda inter patrem, & filium, & alios.*
29 *Honorum repetendorum quæ intercedant interstitia temporum.*
30 *Honores & munera ordine municipibus deferri debent.*
Legatio decernenda primatibus. eod.
31 *Honoribus maioribus functi, minoribus quando possunt affici.*
32 *Honorati quomodo, & quo ordine sunt in albo scribendi.*
33 *Filij patri dignitatem addunt maiorem.*

NTER honores municipales, est ordo decurionum, optio- 1
num, duumuirorum, & magistratuum municipalium, defen-
sorum ciuitatum, legatorum. Et hinc annotamus pro insti-
tuta tractatione, alios decuriones dici, alios duumui-
ros, alios municipales magistratus, alios defensores ciuita-
tis, alios legatos. Decurionatus, est dignitas municipalis [a], 2
& honor [b] plebeius. Ex cuius ordine eliguntur tantùm ad duumuiratus ho-
norē, & ad alios, quibus fungi plebeij nō possunt [c]. Sicq; statuit Augustus, vt
ad subeunda patriæ munera, dignissimi meritis & facultatibus curiales eli-
gātur [d]. *Decuriones*, inquit Pomponius [e], *quidam dictos putant, ex eo quod in
initio cùm colonia deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur consilij publici gra-
tia conscribi solita sit.* Vocat ferè semper hos, consilij causa delectos, Plinius
Secundus buletas, in epistolis, & curiam bulem [f]. Porrò in coloniis decu-
riones instituti sunt, exemplo reipublicæ Romanæ, ad cuius imitationem il-
læ instructæ sunt: & vt ait Gellius [g], maiestatis & amplitudinis Po. Rom. istæ
coloniæ, quasi effigies paruæ simulachraq; esse quædam videntur. Sicq; Iu-
stini-

a Papinia. in l. spurij, l. 6. de decurio. li. 50. P. titul. 2.
b l. ad decurionatū, l. 5. de vacatio. muner. lib. 50. P. tit. 5.
c Paul. l. honores, l. 8. §. is qui non sit decurio, de decurion. in P.
d l. ad subeūda, l. 46. de decurio. lib. 10. C. titu. 31.
e Pompon. l. pupillus, 239. §. decuriones, de verbor. sign. in P.
f Plinius, li. 10 epist. 116. & alibi.
g Gellius, lib. 16. capit. 13.

ſtinianus explicat [a]: *οἱ τὴν πολιτείαν ἡμῖν παλαὶ καταστήσαντες ᾠήθησαν χρῆναι κατὰ τῆς βασιλευούσης πόλεως μίμησιν, ἀθροῖσαι καθ' ἑκάστην πόλιν τοὺς εὖ γεγονότας καὶ ἑκάστῃ σύγκλητον δοῦναι βουλὴν, δι' ἧς ἔμελλε τά τε δημόσια πράττεσθαι, ἅπαντά τε γίνεσθαι κατὰ τάξιν τὴν προσήκουσαν*, id eſt, *qui nobis olim conſtituerunt rempublicam, ij ex vſu fore rati ſunt, ſi ad imitationem regiæ vrbis per ſingula municipia nobiliores congregarent, & formam quandam ſenatoriæ curiæ conſtituerent, per quam & publica tractarentur, & omnia rectè fierent, & ordine.* Populum autem Romanum ordine & dignitate diuiſit Romulus: ordine, in tres partes, quas tribus vocauit: qui illis præerant tribuni dicti. Dehinc tribus ſingulas in decem diuiſit partes, quas curias dixit, quarum præfecti curiones. Curiæ rurſum in decem curias diuiſæ, quarumq; præfecti decuriones dicti [b]. Itaque primi ſingularum decuriarum, vt ſcribit Varro [c], decuriones dicti: et decurio à decuria Nonio Marcello, vt à centuria, centurio. Placuit autem hoc nomen decurionis pro honoribus minoribus vſurpare, non habita ratione numeri, ſed quod in diuiſionibus ſuperioribus, decuriones à Romulo in populo fuerint inferiores præfecti, habentes tamen ſub ſe curam eorum qui in decuria erant. Et proinde decuria effertur pro claſſe & ordine quolibet, neglecto numero denario, vt & apud Vegetium [d]. Decurio is dicitur, qui non tantum decem, ſed triginta duobus præeſt militibus. Et apud Ciceronem [e], decuriones municipiorum, pro
3 ſenatoribus eorum. Sic & Plinius [f]: *D. Auguſto*, inquit, *decurias ordinante, maior pars iudicum in aureo anulo fuit: ijq; non equites, ſed iudices vocabantur. Equitum nomen ſubſiſtebat in turmis equorum publicorum, iudicum quoque non niſi quatuor fuêre decuriæ primò, vixque ſingula millia in decuriis inuenta ſunt, nondum prouinciis ad hoc munus admiſſis: ſeruatúmque in hodiernum eſt, ne quis ex nouis ciuibus in his iudicaret.* Et poſteà [g], *decuriæ quoque ipſæ pluribus diſcretæ nominibus fuêre, tribunorum æris, & ſelectorum, & iudicum. Præter hos etiamnum nongenti vocabantur ex omnibus ſelecti, ad cuſtodiendas ciſtas ſuffragiorum in comitiis, tandem & quinta decuria à Caio adiecta. Et in ferreo anulo iudices equitéſque intelligebantur.* Tradunt decuriam fuiſſe Romæ claſſem & ordinem à decies centenis iudicibus appellatam, qui in ſingulis curiis ſedebant. Hincq; erat decuriatio, in curias deſcriptio: & decuriatus, in curiam adſcriptus. Erant & in palatio principis decuriones, in curia & inter ſenatores eius & ſilentiarios [h]. Meminit Suetonius [i], exẽplo vrbis Romæ, decurias iudicum in coloniis & municipibus, ab Auguſto ordinatas. *Ad hunc modum*, inquit, *vrbe, vrbaniſque rebus adminiſtratis, Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum à ſe frequentauit, operibúſque, ac vectigalibus publicis, plurifariam extruxit; etiam iure ac dignatione vrbi quodammodo pro parte aliqua adæquauit, excogitato genere ſuffragiorum, quæ de magiſtratibus vrbicis decuriones colonici in ſua quiſq; co-
4 lonia ferrent: & ſub diem comitiorum obſignata Romam mitterent, &c.* Itaque decuriones erunt in municipiis, qui adlecti ſunt in ordinem ex pluribus idoneis ad munera & honores, de quibus lex municipalis diſponit, numero, non quidem denario conſiderato, ſed alio conſtituto, & determinato, qui vbi plenus non eſt, alij in locum deficientium ſubleguntur [k]: quia ex vtilitate ordinis eſt, ordinem ſemper plenum habere [l]. Ita ſecundum ordinem quo adlecti ſunt, niſi quid aliud impediat, deferuntur decurionibus honores [m]; eoſq; illi ſubire, & munera, exemplo tutorum coguntur [n]. Et eo nomine ſi non ſubierint, ad damnũ reipub. tenentur [o]. Ordo gerendorũ etiã honorum adhibitus, facit ne promiſcua facultate, liceat prius maiorẽ magiſtratũ, quàm minorem ſuſcipere, neque omni ætati, nec continuare honores quiſquam poſſit [p]: neque quia magnos honores ſequuntur munera magna, ideo maioribus omiſſis, minores contra ordinem acceptare quiſquam poſſit [q].
5 In perſonis decurionum & aliorum honorum conſideramus, vt ſint huic muneri idonei, qualitate & patrimonio [r]. Qui non prohibentur, decuriones eſſe poſſunt [s]. Minores 25. annis quidem decuriones eſſe poſſunt ex cauſa tantùm,

a in nouella conſtitut. 38.
b Dionyſ. Halicar. lib. 2.
c Varro, lib. 4. de lingua Latina.
d Vegetius, lib. 2. c. 14. de re milit.
e Cicero, pro Sexto Roſcio & pro Cluentio.
f Plinius, lib. 33. c. 1.
g Plinius, lib. 33. c. 2. vbi vide reliqua de equeſtri & iudicũ decurijs. vide & Suetonium, in Auguſto. c. 32.
h de quibus in l. 1. & 3. & toto titu. de ſilẽ tiar. & decurion. lib. 12. C. titul. 16.
i Suetonius, in Octauio, c. 46.
k l. 2. de decurion. li. 50. P.
l l. 1. § ſpurius eod. titul.
m l. reſcripto, l. 6. de muner. P. l. vt gradatim, 11. eod.
n l. ſi quis magiſtratus, l. 9. eod. l. nam quod, ad Trebell. in P. l. filios, C. de decurion. tacitl. 8. C. de ſuſpect. tutor. l. 1. de admi. tut. P. §. penul. de ſatiſda. tutor.
o l. Lucius Titius, l. 21. ad municipal. P.
p l. honor, l. 14. §. final. de muneri.
q Vlp. in l. 1. § qui in fraudem de vacat. muner. lib. 50. P. titul. 5.
r l. reſcripto, l. 6. de muner. & hono. l. vt gradatim l. 11. eod.
s l. expertes, l. 16. de decurion. li. 50. C.

tantùm, & ſportulas accipiunt, verumtamen ſuffragia non ferunt [a]. Salariũ
enim quidã accipiebant de publico decuriones [b]. Non poſſunt decuriones
creari nauicularij [c], creati tamen muneribus compelluntur fungi [d]. Reii-
ciuntur & ſubmoti ab ordine ob crimẽ ignominioſum [e]. Item debitores rei-
publicæ, ex anteriori adminiſtratione reliquatarij: niſi prius ſoluerint [f], vel
cauerint, ſeu fideiuſſores dederint: quia & tunc ſoluiſſe videntur [g]. Ex alia
tamen cauſa vt ex mutuo debitor reipub. eius honoribus fungi poteſt [h].
Item reiiciuntur à nouo honore, criminum rei facti, ante ſententiam abſo-
lutionis [i]: tamen antiquum & poſſeſſum retinent [k]. Cæterùm ſine legitimo
accuſatore, nemo ab honoribus arcetur [l]. Impuberes non ſunt ad honores
admittendi, etiam penuria perſonarum, niſi alia ſit lex municipalis [m], &
niſi, idq; rarò, ad tribunatum [n]. In adultis tamen, aliter ſtatuitur [o]: quamuis
in decurionatu, & patre pro infante ſe obligante, infantem decurionem
fieri reſponſum ſit [p]. Admittuntur etiam alioquin idonei, cuiuſcunque ſu-
perſtitionis ſint, iure ciuili [q]. Spurij quoque idonei probi, & moribus, & fa-
cultatibus: niſi alij legitimi cum illis concurrant, quibus cedunt. Idem de
natis ex inceſtu. Nec impedienda eſt dignitas eius qui nihil admiſit [r]. Quã-
uis in aliis dignitatibus ſine gratia vix admitti poſſint [s]. Nec reatus patris
impedit honores filij [t]. Excuſantur tamen à decurionatus honore & aliis 6
muneribus, infantes minores 25. maiores 50. annis [v]. Verum minoribus æta-
tis annos tot, quot filios ſuſceperunt, liberi ſupplent [x]. Honor quoque excu-
ſat à munere, ſed non munus ab honore [y]. Aliqui namq; habent vacationẽ
munerum, verùm non ideò excuſantur ab honoribus ſuſcipiendis [z]. Qui-
dam etiam, qui iure poſſunt excuſari propter neceſſitatem & penuriam
hominum, ad honores nouos vel repetitos præter legem vocantur [a]. Alij
qui excuſationem legitimam habent, eam alibi quàm apud iudicem non
poſſunt opponere ex arbitrio [b]. Quia & quædam excuſationes tempore &
cauſa aboleri poſſunt, vt paupertatis, adauctis facultatibus [c], legationis, in-
tra tempora legationis, & conceſſæ vacationis, non poſteà [d]. Comites ita
tempore præſidum, proconſulum, procuratorum Cæſaris ſimul & à muneri-
bus [e], & honoribus excuſantur. Proinde notione dignum iudiciali qui ex-
cuſantur in perpetuum, & qui ad tempus. Sunt qui non poſſunt dare operam
ciuilibus officiis, ob valetudinem, vel ob ſacerdotium perpetuum. Quare
meritò excuſantur & ob ſimiles cauſas, ob quas impediantur quoque rebus
ſuis ſupereſſe [f]. Qui ſpontè autem honorem decurionatus ſubiit, cum ex-
cuſare ſe poſſet, ab albo eximi nequit poſteà, licet ſe annoſum dicat [g]. Ve-
rumtamen ſi pacta quædam adiecta ſunt & conditiones in ſuſcipiendo ho-
nore, conſeruari oportet, vt vltrà, qui excuſare ſe poterat, non teneatur [h].
In metallum damnatus & reſtitutus, perinde ac ſi nec damnatus fuiſſet, ad
munera & honores vocatur: nec opponet fortunam & caſus triſtiores ſuos,
ad hoc ſolùm ne patriæ idoneus ciuis eſſe videatur [i]. In tempus tamen rele-
gatus & reuerſus, in ordinem redigi ſine reſcripto principis non poteſt [k].
Milites quandiu militant & ſunt in caſtris excuſantur à muneribus munici-
palibus, videlicet perſonalibus [l]. Corporalia munera fœminis ipſe ſexus
denegat, quominus honores vel munera iniungantur [m]: paucis exceptis [n].
Excuſationem ab honoribus non dat decurionatus, etſi ipſe honor ſit [o]. Ae-
tas 70. annorum, nec quinque liberi ab honore non excuſant, niſi à ſacer-
ſacerdotio prouinciæ [p]. Nec patria poteſtas impedit, quin filiusfamilias ad
honores vel munera euocari poſſit [q]. Non debent autem nauicularij decu-
riones creari [r]: ſi tamen honorem decurionatus agnouerint, compellendi
ſunt ſubire munera publica [s]. Vtenſilia vendentes, licet ab ædilibus cedan-

a Calliſtr. l. non tantum § 1. & Papinianus, in l. ſpurij, l. 6 § 1. de decurion. P. l. ad temp. l. 2. de munerib. P.
b l. Herennius, l. 10. de decurion. in P.
c Paul. l. Seuerus, l. 9. § 1. de decurio. P.
d l. ſemper, 5. § fi. de iure immunita. P.
e l. 3. & l. ad tempus, 5. de decurio. P. l. ordine, 1 § ad municipal. P.
f l. reſcripto, 6. § debitores, de muner. & hon. P. l. 1. de debitor. ciuita.
g dicta l. reſcripto, § plane.
h dicta l. reſcripto, § ſed debitor.
i l. reus, l. 7. de munerib. P.
k l. libertus, l. 17. § in quæſtionibus, ad municipa. P.
l dict. l. reſcripto, § ſi quis.
m l. 2. § 1. de iure immunita. libr. 50. P. titul. 6.
n l. fin. C. de teſtam. milit. l. Lucius, 6. § fi. ad municipal. P.
o l. cũ filius qui ætat. ſe excu. l. non tantum, § 1. de decurio. P.
p Paul. l. Lucius Titius, l. 21. § pro infante, ad municipal. P. l. 1. de muneri. & honor. lib. 10. C.
q l. omnes, l. 49. de decurion. libr. 10. C. l. 3. § fin. de decurio. P.
r l. ſpurij, l. 6. & l. 3. § ſpurios, de decurion. in P.
s c. 1. de filijs preſbyte. c. 3. eo. l. legem, & l. un. C. de natural. liber.
t l. 3. § quod ſi pater, de muner. & honorib. P.
v l. 2. § fi. de decur. P. l. ad rempub. de munerib.
x l. 2. de minor. 25. ann. P.
y Modeſti. l. honor. l. 9. de munerib. & honor. P.
z l. cui muneris, l. 12. eod.
a l. vt gradatim, § quoties, Papinia. l. æſtimationẽ, l. 16. § fin. de munerib. & honor. l. honor, l. 14. § fin eod.
b l. 1. de vacat. muner. lib. 50. P. tit. 5.
c l. honoribus, l. 10. § auctis, de vaca. muner.
d l. legato, l. 12. de vaca. muner.
e dicta l. legato, l. eos, de excuſa muner. l. abeſſe, qu b. ex cauſ. maior. P.
f Vlp. l. prior, eos, l. 23. de vaca. muner. l. infamia, l. 8. de decurion. libr. 10 C.
g l. 3. de decurion. libr. 10 C. l. 1. 2. 3. de ijs qui ſponte public. muner. ſubeunt. lib. 10. C. titu. 43. l. penul. § fin. de iure immunita. l. fin. de priuil. veteranor. l. à decurionatu, de vaca. muner. P.
h l. 2. de iure immunita. in P. l. 1. & fin. de his qui ſponte pub. munera obeunt. lib. 10. C. titul. 45.
i l. 3. § ſi in metallum, de muneri. & honor. in P.
k Papin. l. imperatores, l. 13. de decurio. P.
l dicta l. 3 § 1.
m dicta l. 3 § corporalia.
n de quibus in l. 2. de reg. iur. l. vnic. de mulierib. & in quo loco, &c. li. 10. C. ti.
o Marti. a. l. ad decurionatum, l. 5. de vacatio. muner.
p l. 2. & l. in honoribus, l. 8. de vacat. muner. P. l. ſemper, l. 5. de iure immun.
q l. filios, l. 5. de decurion. lib. 10. C.
r l. Seuerus, § fin. l. 9. de decurio. P.
s l. ſemper, l. 5. § fin. de iure immunita. P.

tur, tamen decuriones possunt esse [a]. Libertus si ius aureorum anulorum adeptus non est, nec restitutus natalibus, decurio esse non potest: & si se ingerat, aut passus est se creari, punitur, & remouetur [b]. Idem de seruo statutum [c]. Transmarina legatio à municipibus alicui ad principem decreta, biennij vacationem munerum ciuilium & honorum tribuit [d]: & quandiu est in legatione [e], & à tempore quo electus est [f]. οἱ ἐπ' ἀτιμίᾳ τῆς οἱασοῦν αἰτίας ἐκπεσόντες τῆς στρατείας, οὐδ' ἡντιναοῦν τιμὴν δύνανται ἔχειν, ἢ πράττειν [g]: id est, *ex quacumque causa cum ignominia militia eiecti, nullos honores obtinere, aut gerere possunt.* Si quis desertorem prodiderit, mediocris loci ingenuus immunitate quoque potitur [h]. Facultates porrò & honori publico conueniunt, & ideo

7 constitutio, qua cautum est, prout quisque decurio creatus est, vt ita magistratum adipiscatur, toties seruari debet, quoties idoneos & sufficientes omnes esse contingit. Cæterùm si ita quidam tenues & exhausti sunt, vt non modò publicis honoribus impares sint, sed etiam vix de suo victum sustinere possint, & minus vtile, & nequaquam honestum est, talibus mandari magistratum: præsertim cùm sint, qui conuenienter reipub. & suæ fortunæ, & splendori publico, possint creari. Quamquam nec locupletiores hoc prætextu legis debeant præferri [i].

8 Quemadmodum in equitum decuriis quatuor, exigebantur quadringenta millia sestertia in censu, vt ait Plinius [k], & Martialis [l].

Quadringenta secat, qui dicit σύκα μέριζε,
Vno credis equo posse sedere duos?

Donec ad tres iudicum decurias Augustus quartam addixit ex inferiore censu, quæ ducenariorum vocaretur, iudicarétque de leuioribus summis [m].

9 In decurionatu etiam obtinendo centum millia requisita testatur & Plinius in Epistolis Romantio Firmo scribens [n], *Esse*, inquit, *tibi centum millium censum, satis indicat quòd apud nos decurio es: igitur vt te non decurione solùm, verùm etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates trecenta millia numûm.*

10 In perpendendis facultatibus, honorum & munerũ subeundorum gratia, dos vxoris deducitur [o]: quia vxor, cuius dos [p] pro marito decurione conueniri non potest [q]. Nec enim quia in primipilo dos est obærata fisco [r], ideo putandum est obligatam ciuitati, vel municipio: quia ciuitas non habet

11 fisci erga debitores priuilegia [s]. Consideratur & lex municipalis vel alia priuata, cui adhæret conditio & formula concedendi honores municipales, item substantiam & accidentia. Lex communis est, vt quis teneatur honoribus fungi in loco originis propriæ vel aui, vt nec adoptio eum liberet, quæ tamen eum nouis adstringit, vt vbi patet adoptiuus est, teneatur quoque gerere, à quibus nihilominus emancipatione liberatur [t]. Et ita lex honores & munera decernit municipibus & incolis etiam inuitis [v], aliis qui stant tan-

12 tùm sine domicilij electione in ciuitate, minimè [x]. Municipes dicuntur propriè munerum participes, recepti in ciuitatem, vt nobiscum munera facerẽt: sed nunc quoque abusiuè municipes dicimus cuiusque ciuitatis ciues, vt putà campanos, puteolanos [y]. Gellius ferè, sed significantius eadem refert: & inter colonias, & municipia latè distare, & melioris conditionis esse quàm colonias municipia: cùm municipia suis legibus moribúsue vti possint, coloniæ autem Romanorum, iura institutáque omnia populi Romani, non sui arbitrij haberent. *Municipes itaque*, inquit, *sunt ciues Romani, ex municipijs suo iure & legibus suis vtentes, muneris tantùm cum populo Romano honorarij participes, à quo munere capessendo appellati videntur, nullis alijs necessitatibus, neque vlla populi Romani lege adstricti: cùm nunquam populi Romani eorum ager factus esset.* Et posteà distinguit inter municipes ratione honoris ab iis, qui etiam suffragij ius habebant. *Primos autem*, inquit, *municipes sine suffragij iure, Cerites esse factos accepimus, concessúmque illis, vt ciuitatis Romanæ honorem quidem caperent, sed negotijs tamen atque*

- a l. eos qui, §. fin. de decurion. P.
- b l. 1. si seruus aut liber ad decuriona. aspira. lib. 10. C. tit. 32.
- c l. 2. eo. tit. si seruus aut liber &c.
- d l. 1. de legation. li. 10. C, titu. 63.
- e l. 4. C. eod. de legation.
- f Scæuola, l. legato, l. 5. eod. titu.
- g Iustinia. in legib. militarib. l. 2.
- h l. 1. de desertorib. lib. 12. C. titul. 46.
- i Vlpian in l. rescripto, l. 6. de muner. & honor.
- k Plinius, lib. 33. c. 2.
- l Martial. lib. 5.
- m Sueton. Tranquill. in Augusto. c. 32.
- n Plinius Secundus, lib. 1. epistola. Romantio Firmo.
- o l. Lucius Titius, §. idem respondit, in 3. ad municipal.
- p l. in rebus, C. de iure dotium
- q l. vxorem, l. 21. de decurio. lib. 10. C. l. 2. & 3. ne vxor pro mar. C.
- r l. satis, quib. cau. pig. tac. contraha. C. l. 4. de primipilo, lib. 12. C.
- s l. simile, l. 10. & l. Lucius Titius, l. 21. §. fin. ad municipa. in P.
- t Paulus, l. ordine, l. 15 § fin. & Hermogen. l. sed si is, l. 16. in princip. & §. in adoptiuo legis libertus l. 17. ad municipal. l. in adoptio. de adoption. C.
- v l. 1. 2. & fin. de municip. lib. 10. C. tit. 38. l. priuilegio. 6. de incol. lib. 10. C. l. 3. de muneribus in P.
- x l. 3. de incolis, lib. 10. C. tit. 39.
- y Vlp. l. 1. ad municipal. P. Paul. l. munus tribus modis, l. 18. de verb. sign.

atque oneribus vacarent[a]. *Fuerunt namque varij generis ciues Romani, nempe alij co-*
loni, alij municipes, alij ex præfectura aliqua, alij ciues modò Romani. Nam qui ex nullo
municipio, nulla colonia præfecturáue Romana erant, sed in vrbe, suburbanóue agro
nati, vel ex seruis, & villis gentibus externis, libertate, vel ciuitate donatis, speciali
priuilegio, quartum quoddam genus ciuium constituebant. Variæ proinde istæ ci-
uium nomenclaturæ, sicut & externæ gentes, in Romani populi amicitiam
aut ditionem venientes, varij generis ac conditionis erant, vt aliæ liberæ,
aliæ fœderatæ, aliæ stipendiariæ, aliæ Latinæ[b]. Municipem itaque, teste Vl- 13
piano[c], aut natiuitas facit, aut manumissio, aut adoptio, aut domicilij ele-
ctio, seu incolatus[d]. Natiuitatis locus proprius, & patris[e], & aui[f] facit ali-
quem municipem. Ita origo erit propria, & aliena cõsideranda. Qui ex duo-
bus campanis natus est, matre & patre, campanus est: at si pater alterius ori-
ginis, quàm mater, patris non matris originem domicilium patris filius se-
quitur[g]; quamuis in matris natus sit ciuitate[h]. Nam certè tunc, natiuita-
te propria verius est eius loci esse municipem, non matris causa. Qui tamen 14
patrem iustum non habet, primam originem à matre enumerare debet[i].
Legitimatum tamen naturalem sequi originem patris naturalis, exemplo
adoptiuorum voluit Accursius[k]. Sed & singulari iure ex filiabus munile-
gulorum, & alienæ originis hominibus nati sequuntur iura maternæ con-
ditionis[l]. Sicut ex inquilina domus imperatoris natus[m], & ex adscriptitia
& seruo[n], quiue ex matre, quæ priuilegiato loco nata est[o]. Porrò quili- 15
bet habere patriam censetur, vbi natus est[p], videlicet propriam: partici-
pat autem cum paterna, vt & communem habere videntur omnes Roma-
ni[q]. Manumissio dicitur facere municipem, vt seruus manumissus, seu 16
libertus eius censeatur originarius ciuitatis, & in ea munera, & honores
subire cogatur, in qua natus est manumissor patronus, & habet domicilium;
nec solus ille libertus, sed filij eius[r]. Et si plures sint patroni, omnium
quoque libertus sequitur originem, & domicilium[s]. Adoptio quoque fa- 17
cit, vt quis municeps fiat, etiam in loco cuius est adoptans municeps, vel
originarius, vel ratione domicilij, hísque locis vltra propriam originem &
patris naturalis, munera cogitur subire[t]: veruntamen si emancipatur ab
adoptiuo patre, desinit esse filius, & ciuis ciuitatis, cuius per adoptionem
fuerat factus[v]. Incolatus etiam cum domicilio subiicit aliquem muneri- 18
bus[x], & domicilium municipem facere ita potest[y]. Difficile autem est si-
ne domicilio quemquam esse, quamuis aliquando, si quis nauiget vel iter
faciat domicilio relicto, quærens quò se conferat, vel vbi consistat, sine
domicilio sit[z]. Ciues, inquit Augustus, facit origo, manumissio, adle-
ctio, vel adoptio: incolas autem, ex edicto Adriani, domicilium. Nec 19
ambigitur in eodem loco singulos habere domicilium, vbi quis larem, re-
rúmque ac fortunarum suarum summam constituit, vnde rursus non sit
discessurus, si nihil auocet: vnde cùm profectus est, peregrinari vide-
tur, & si rediit, peregrinari destitit[a]. Incola non est ciuitatis, qui in 20
agro permanet: quia non vtitur præcipuis eius ciuitatis[b]. *Incola est*,
inquit Pomponius, *qui in aliquam regionem domicilium suum contulit, quem*
Græci πάροικον, vocant: nec tantùm qui in oppido morantur incolæ sunt, sed etiam
qui in alicuius oppidi finibus ita agrum habent, vt in eum se quasi in aliquam sedem
recipiant[c]. Est incola & quem Græci προσήλυτον, appellant, Latini adue-
nam[d], dummodò sedem elegerit: alioquin enim ad alios pertinet, quàm
incolas aduenæ nomen. Siquidem neque qui studiorum causa ali-
cubi morantur, ideo incolæ sunt, nisi decennio morari sunt[e], nec
qui frequentius locum inuisunt aliquem, vel alia de causa inibi
quàm animo habitandi degunt, incolæ sunt, nec domicilium habere

a Gellius, lib. 16. c. 13.
b vide Alciatum, 1. Parerg. cap. 14. Budeum annota. posterio. in P.
c Vlpian. in l. 1. ad municip. P.
d dict. l. 1. ad munici pal. Paul. l. municipes, l. 228. de verbor. signific. P. l. assumptio, l. 6. ad municip. P. l. 4. de municipib, libr. 10. C.
e d. l. assumptio, §. 1. ad municip. P. l. 1. de municipib, libr. 10. C. titul. 38. l. exemplo, l. 36. de decurion, li. 10. C.
f Paul. l. libertus, l. 27. §. in adoptiua, ad municipal.
g l. 1. §. qui ex duobus, ad municipal. l. exemplo, 36. de decurion. libr. 10. C. l. nullus, l. 44. eod.
h l. 3. de municip, li. 10. C.
i Neratius, l. eius qui, l. 9. ad munici pal. P. Vlp. l. 1. §. fin. eod. titu, l. eos, l. 22. de decurio. C. libr. 10.
k Accur. in dicta l. 1. de munici. libr. 10. C.
l l. ij qui, l. 12. de murilegu. lib. 11. C. titul. 7.
m l. nati, 29. de decurion. lib. 10. C.
n l. ne diutius, l. 10. de agricol. & censi. libr. 11. C. titul. 47.
o l. 1. §. qui ex duobus, ad municipal. P. l. neque Dorotheum l. 6. de decurio. lib. 10. C.
p Vlpian. l. qui ex vico, 30. ad municipa. P.
q l. Roma, 33. ad municip. P. Vlp. l. in vrbe Roma. l. 17. de stat. homi. P.
r d. l. assumptio, §. fin. l. libertus, l. 17. §. ex causa, l. filij, 22. l. eius qui, 27. ad municipal. in P.
s l. 1. de municipib. lib. 10. C. titu. 38.
t l. si quis, l. 7. ad municip. P.
v l. ordine, l. 15. §. fi. ad municipal.
x Hermog. l. sed et si is, l. 36. ad municipal. l. in omnium, de adop. P. l. penul. §. sed hæc omnia, C. eod. titu.
y l. 1. de municipi. & origin. libr. 10. C. titul. 38. l. 3. §. 4. 5. 6. de incolis, li. 10. C. titul. 39.
z l. filij, l. 22. §. municipes, ad municipa. P.
z Paul. l. eius qui, 27. §. Celsus, & seq. ad municipal. P.
a l. ciues, l. 7. de incolis, lib. 10. C.
b Modesti. l. scire oportet, l. 34. ad municipal. P. c Pomponius, in l. pupillus, 239. § incola, de verb. sign. d dicta l. pupillus, § aduena.
e l. 2. de incol. lib. 10. C.

ibi

21 ibi dicuntur [a], & tamen aduenæ sunt [b]. Cæterùm aliis de causis quis domicilium quàm ratione longæ seu decennalis habitationis sibi alicubi constituisse videtur tacitè, vt si pergulam, officinam, horreum, armarium, tabernam conduxit, ibique distraxit, vel egit: quia is perinde conuenitur, ac si haberet ibi domicilium [c]. Et qui alicubi diutius habitat, censetur ibi elegisse domicilium [d]. Eligitur enim & dignitate, quale habent in vrbe Ro. electi in senatores [e]: retento etiam primo alio, quòd ad honores, non autem quòd ad munera pertinet [f]. Atque re & facto transfertur domici-
22 lium, non nuda contestatione [g]. Libertas autem concessa est habendi & transferendi [h], dummodo quis iam ad munera designatus non sit, vel honores non gerat in eo loco à quo transferre desiderat: tunc enim non licet,
23 antequam his perfunctus sit [i]. Sic domicilij ratio temporaria est [k], & ex destinatione. Quò fit, vt aliquando, quamuis difficile sit, duobus locis æqualiter instructis, vtrobique ex destinatione esse domicilium, si æqualiter quis in vtroque frequentet [l]. Sola tamen domus comparatio vel
24 possessio, in aliena ciuitate domicilium non facit [m]. Miles domicilium ha-
25 bet, vbi inhæret [n]. Vxores domicilium & forum maritorum sequuntur, vt etiam viduæ, quandiu viduæ remanent, vt & dignitate mariti gaudent, hoc tempore, & munera vt incolæ subeunt [o], dummodò matrimonium sit legitimum: alioquin enim non ibi muneribus fungi cogi possunt, vnde mariti sunt earum, sed vbi ortæ sunt [p]. Habetur enim pro nullo, & perinde, ac si non esset [q]. Quemadmodum nec desponsata, scilicet per verba
26 futuri matrimonij, ante contractas nuptias, non mutat domicilium [r]. Relegatus & domicilium habere potest in eo loco à quo arcetur [s]: nam & inibi procuratorem habere potest [t]. Interim tamen & domicilium quoque habet
27 necessarium in eo loco, in quem relegatus est [v]. Concurrunt aliquando in deferendis muneribus loca originis propriæ, paternæ, domicilij, & alia quæ diximus, quorum muneribus obnoxius quis est in singulis municipiis, & iurisdictioni municipali [x]. Quo casu, originis causa potior est [y]: quia non sunt eodem tempore honores, in duabus ciuitatibus ab eodem gerendi [z]. Porrò de iure incolarum, quos quæque ciuitas sibi vendicat, præsidum prouinciarum cognitio est. Et si quis se negat incolam esse, apud eum præsidem prouinciæ agere debet, sub cuius cura est ciuitas, à qua vocatur ad
28 munera, non apud eam, ex qua se dicit oriundum [a]. Lex alia de honoribus est deferendis à decurionibus, vt de honoribus non continuandis à patre in filium, in eadem domo [b]: videlicet si in eius sit potestate, non au-
29 tem si emancipatus filius [c]. Ab honoribus ad honores eosdem, quinquennij datur vacatio: triennij verò ad alios. Legatione autem perfunctis, biennij vacatio concessa est [d]. Nec volens quidem continuare vel repetere honores temporarios potest [e], aliter in legem Iuliam de ambitu incidit: cùm publicæ disciplinæ semel gesta sufficiant [f]. Ne ve ambitione & frequentia ordinationis, & continuatione curæ, & per quandam machinationem munus renouando, fiat aliquibus infinita prædicta gubernatio [g]. Decuriones hinc eximuntur, qui possunt, si velint, non autem inuiti, honores iterum repetere [h]: quia hi potius consilij gratia, & ratione oneris honores habent. Et in aliis adhuc consiliariis licet omnibus iudicibus illustri præditis potestate consiliarios eosdem secundò & tertiò sibi & sæpius adiungere: quia qui semel bonus cognitus est, non debet ob hoc solùm, quòd iam probatus est, improbari [i]. Cogit etiam necessitas, & penuria hominum, magistratus & honores repetere, si alij idonei non reperiantur [k]: si etiam expedire videatur, ciuitas, vel decuriones & ad honores, non expectato curriculo annorum, eligere potest, vt in defen-

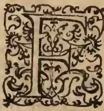
a dicta l. 2. & 3. de incol.C.
b l. hæres absens, l. 19 § proinde, de iudic.in P.lib.5.titul.1.
c dicto §. proinde & l.eius qui, l. 27. ad municipal.P.
d l.lex Cornelia, §. si tamen, & §. domũ de iniur.in P.
e l.ciues, l.7.& l.senatores, l 8. de incol. lib.10 C.
f l. pennl. de senator. in P l. municeps, 23.ad municipales P.l.filij, 22.§. senator, & seq. eo. titul.
g l. domicilium, 20. ad municip.P.
h Martia. l. nihil est impedimento, l.31. ad municipa.in P.
i l.incola, 34 ad municipa.P.
k Paul.l. libertus l. 17 § patris, ad municipal.l.non vtique, 4 & l Labeo, eod.
l l.eius qui, 27.§ celsus, ad municipal. P.
m l.libertus, l. 17. §. sola domus, ad municipal.P.
n Hermog.l. municeps, l.23.§. fin. ad municipal.P.
o l.fin.de incol.libr. 10.C.l.fi j, l.22.§. vidua, & l.fin. §. itẽ rescripserunt, mulierem, ad municipal. P. l.exigere, de iudic.P.
p Callistra. in l.de iure l.37.§.fin.ad municipal. P.l vnic.de mulieri. & in quo loco.lib.10.C.titu. 62.
q § si aduersus, de nuptijs.
r Modestinus, l. ea quæ, l 32. ad municipal.P.
s l.eius qui, l.17. § fi. ad municip.P.
t l.Papinianus exuli, de minor.P.
v l.filijs, 22.§.relegatus, ad municip. P.
x l.incola, & his, 29. ad municipal. l. 1. de municipi.lib.10. C.
y l.libertus, 17.§.præscriptio, ad manicipal.
z dicto §. præscriptio.l.fin. C. de assessor.l.1.quemadmod.ciui. munera. Indicuntur lib.10. C tit.42.
a Callistrat.in l de iure, l.37.ad municipal.
b l. 1. de muneri. & honorib. non continuan.lib.10.C.titul.40.
c l.3.de fil:jsfami. & quemad. pro ijs pat. teneat.lib.10.C.ti. 60.
d Gordian. in l. ab honoribus l. 2. de muneri.& honor.non continuan.lib.10 C.cum simili.ibi nota.l.Paulus respondit, l.8.de legation.in P.
e l.honor municipalis, l.14 § gerendorum, de munerib.in P.l.nemo, l.5.lib.1.C.tit.52.
f l.vni.ad leg.Iul.de ambit.lib.9.C.tit.24.
g §.fi.de defensor.ciuita.in auth. colla.3.titul.3.
h l.1.de munerib. & hon.lib.10.C.l.diuus Seuerus, l. 18.ad municip. quando in eorum fauorem concessa sunt tempora, non aliter.
i l.liceat, l.12.de assessor.li.1.C.ti.52.
k l.honor municipalis, l.14.§.fi.& l.æstimatione 16.§. fi. de mune.& honorib.P.vt gradatim, § quoties, eo.

fore constat: nullo videlicet reluctante [a]. Deinceps alia lex, vt ordi- 30
ne vnusquisque municipum honoribus & muneribus legatione funga-
tur, prout quisque prior in ordinem adlectus est: aliter sequentes non
coguntur subire [b], Verumtamen ordo decurionum non inspicitur, quando
legatio decernenda: de primatibus, desiderat personas [c]. Sic & statuit lex
de gradibus magistratuum decemuiralis, *Magistratibus minoribus ad ampliorem
honoris gradum, primus ascensus esto* [d]. Videlicet si digni, & idonei sunt, vt dixi-
mus, ita enim verum est, honores non ordinationibus, sed potioribus dan-
dos [e]. Proxima hinc lex, maioribus honoribus functos ad minores deuocari 31
non oportere [f]: præterquam si aliorum ciuium copia non sit, qui obsequiis
ciuilibus fungi nequeant [g]. Huc pertinet lex, vt decuriones secundum le- 32
gem municipalem describantur: quod si lex cessat, dignitates erunt spectan-
dæ, vt scribantur eo ordine primi, quo quisque eorum, maximo honore in
municipio functus sit: posteà per gradus, qui secundis. Et mox qui nullo ho-
nore functi sunt, prout quisque eorum in ordinem venit [h]. Potiores digni-
tates à principe, quàm à municipio concessæ [i]. Præfertur & in albo decurio- 33
num pater, non habenti filios, cæteris paribus [k]. Et idem ordo in dicendis
sententiis in consilio decurionum, qui in describendo albo seruandus est [l]:
etiam ratione plurium liberorum [m].

a in § fin. de decen. lor. ciuit. in authen tic.
b l. vt gradatim, de muner. P. l. 4 §. ordine, de legatio. P. l. 1. de muneri. patrimonior. libr. 10. C. titu. 41.
c dicto §. ordine.
d C cer. 3. de Legib. d. l. vt gradatim, & l. potioribus, de offic. præfect. vrb. C, l. honor, §. gerendorum, de mun. & honor. P, l. quæ vtiliter l. 47. de negotiis gest. lib. 3. P. titul. 5. ca. sicut neophytus, 48. distin.
e Paulus, l. honores, l. 7. de decurio. P.
f l. 2. & 3. quemadmod. ciuil. muner. indicantur, lib. 10 C. titu. 42.
g dict. l. 3. quemadmod. ciui. munera indicant. l. honor, §. fin. l. vt gradatim §. quoties, de muner. & hon.
h l. 1. de albo scribẽ. lib. 50. P. titu. 3.
i l. 2. eod. titul.
k l. in albo, l. 9. de decurion. libr. 12. C.
l l. 1. §. fin. de alb. scribe.
m l. spurij, l. 6. de decurionib.

De munere, officio, & potestate decurionum, & priuilegijs eorum. Caput 14.

1 *Decurionum officium libros memoriæ componere, iudicare.*
2 *Decurionum decreta quæ, & quomodo firma.*
3 *Ambitiosa decreta quæ dicuntur.*
4 *Salarium ex publico quando decurionibus constituere permissum est.*
Præceptores à quibus eligi debent. eod.
5 *Decuriones nominant ad munera vt idoneos suo periculo.*
6 *Venditio bonorum curialium cum decreto decurionum.*
7 *Decurionum alia munera, & onera.*
8 *Domos curiales in ciuitatibus quas habent, tenentur reparare & nouas construere.*
Curialium successio. eod.
9 *Decurionum priuilegia.*
10 *Decurionum in officio delinquentium pœna.*
11 *Decuriones habent immunitates ab extraordinarijs muneribus.*
12 *Decurionibus locationes agrorum publicorum, & alia prohibita.*

LAVIVS Vopiscus [n], ad ordinem decurionum pertinuisse 1
ait, res gestas, & approbatos authores describere, quod
quidem in vrbe pontificibus incumbebat. Habebat & album,
λεύκωμα: & librum, in quo iudices & iudicia describebat me-
moriæ gratia, vocant matriculam [o]. Munus aliud illorum, 2
sententiam ferre de quibusdam: vnde decreta illorum pro-
manant, firma & stabilia, vt quod semel ordo decreuerit, non rescindatur,
nisi ex causa, quæ reipublicæ conducat [p]. Et dummodo legitimè & suffi-
cienti numero decuriones conueniant [q]. Lege autem municipali caue-
tur, vt ordo non aliter habeatur, quàm duabus partibus adhibitis [r].
Item ne ambitiosa sint decreta eorum, alioquin irrita sint [s]. Vt & huiusmo-
di aliorum iudicum sententiæ [t]. Ambitiosa decreta videntur illa, quæ lar- 3
giuntur ex publico sine vtilitate publica, & quæ magis ad captandam gra-
tiam

n Vopiscus, in Tacito. Vuolphan. Lazius, lib. 3. commẽtar. reip. Rom. c. 9.
o de albo, titul. de albo. scriben. in P. li. 50. titu. 3. Vlp. l. si quis, l. 7. de iurisd. omn iud. in P. & Symmachus, lib. 1. episto. ad Theodo.
p Callistrat', l. quod semel, l. 5. de decretis ab ord. facien. li. 50. P. ti. 9. l. nominationum, l. 45. de decur. li. 10. C. l. aliud est, l. 121. §. refertur, de regul. iur. P.
q l. 2. de decret. ab ord. fac.
r l. 3. eod. tit. de decret. ab ord. fac. l nominationum, l. 45. de decurion. li. 10. C. c. qui sicut, de electio. l. nulli q cuiusque vniuersi nomine.
s l. ambitiosa de decre. ab ord. facien. in P. l. 2. de decret. decur. lib. 10. C.
t l. fin. si tutor. vel cura. fals. excus. sit lib. 5. C. titu. 63.

tiam, aliquorum in fauorem decurionum, qui statuunt fiunt [a]. Exemplo
eorum qui candidati circuebant populum, & suffragia mendicabant vel lar-
4 gitione, vel alio modo, ad obtinendos magistratus, vel honores, vt suo
loco de ambitu diximus. Ita communi iure prohibitum præbere salarium
ex publico, sine speciali principis licentia [b]. Permissum tamen est decu-
rionibus decretis suis, antistibus liberalium artium, & medicis, immuni-
tates præbere [c], & salaria de publico constituere [d]. Quod & in professori-
bus aliis literarum, & doctoribus legum receptum est: quibus Constanti-
nus imperator iubet mercedes & salaria reddi, quò facilius liberalibus stu-
diis, & memoratis artibus multos instituant [e]. Et Vlpianus rectè putat, &
horum electionem, potius committendam & permittendam ciuibus, quàm
præsidi prouinciæ, vt quia de illorum personis, in medicorum electione, &
suorum agatur periculo [f]: multò magis dum de iuuentutis agitur institu-
5 tione, in quo animæ grauior iactura [g]. Nominant ad certa munera decu-
riones quosdam vt idoneos solemniter in curiam conuocati, suo videlicet
periculo: nam si non nominandum nominauerint, & ipse prouocauerit a-
pud præsidem prouinciæ, & obtinuerit, sumptus litis à nominatore recipit [h]:
alioquin enim is qui nominatus est, si non appellauerit, vel si se non excu-
sauerit, tenetur subire magistratum. Et si aufugerit, requiritur, & captis
pignoribus, seu eius bonis permissis eis, qui in locum eorum ad munera
vocabuntur, coguntur: atque inuenti posteà, biennio munus illud, quod
6 refugerũt, subire cogũtur [i]. Adhibet quoq; ordo decurionũ, vel maior pars,
decretũ in vẽditione rerũ immobiliũ curialiũ, vel curia, quæ non nisi decu-
rione probante causam venditionis, fieri potest [k]: alioquin autem fisco bo-
na vendicantur alienata, & tantumdem [l]. Interponunt & decretum in syn-
dico eligendo [m]; conficiunt statuta, quibus teneantur tantùm, qui sciue-
7 rint, non alij [n]. Munera quoque alia decurionatus sunt plura: inter cæte-
ra, vt teneãtur curiæ, cui adscripti sunt atque filij eorum inseruire, nec vllam
ausint affectare militiam [o], nullum munus vel officium extra municipium
capere possint, & retrahãtur [p]: nisi in certis priuilegiatis dignitatibus [q]. Quin-
imo & licet duũuiris, seu ei qui præest decurionibus, si præsidis desiit copia,
propria authoritate manus iniicere in suum fugientem, vel alibi existentem
decurionem, & curiæ suæ vendicare ad examen cognitoris deducendũ [r]. Ne-
que enim per vicariũ seruire possunt, nisi speciali priuilegio muniantur [s].
8 Singularum quoq; vrbium curiales, etiam inuiti, vel reparare intra ciuitates,
quas olim habuerint domos, vel de nouo ædificare coguntur, illic semper
muniis inseruituri, & aucturi propriarũ ciuitatũ frequẽtiã [t]. Proinde decedẽti-
bus curialibus & succedẽtibus extraneis, curia sibi vẽdicat quartã partẽ bono
rũ [v]: per quam auxilium & opem conferunt ciuitatibus, vel municipiis pro-
priis [x]. Quando autem curialibus, curiales filij, vel fœminæ curialibus nuptæ
succedunt, vel extranei curiales: tunc in totũ nulla deductione quarta facta,
siue ex testamento, siue ab intestato succedunt [y]. Inter viuos verò distractio
9 prædiorũ curialiũ facta, aliam in iure habet consideratione [z]. Inter priuilegia
decurionũ, vt facultatibus lapsis alimẽta decerni permissum sit [a]: ne torque-
antur, etsi decuriones esse desierint, in honorẽ pristinæ dignitatis [b]: ne in me-
tallũ damnentur, nec in opus publicũ, nec ad bestias, nec fustibus cædãtur [c]:
nec in opus possint adiudicari metalli, nec furcæ subiici, vel viui exuri, nec
quoq; parentes vel liberi decurionum siue suscepti ante, siue tempore decu-
rionatus sint [d]. Et proinde in capitalibus criminibus, relegatione vel depor-
tatione tantùm puniũtur [e], vel multa pecuniaria [f]. Adoptiui filij decurionũ
& hoc gaudent priuilegio [g]. Item auus decurionis, ne nepotes decuriones
nota auita afficiantur, imo & per patrẽ decurionatu amisso, filius priuilegiis
vtitur decurionis. Et eodem quoq; relegato, vt in filio senatoris placuit ante

a l. præses prouinciæ. l. 12. C. de transac.
b l. 1. de præb. salar. lib. 10. C. titu. 36.
c l. 1. de decret. decurio. lib. 10. C.
d l. 4. de decret. decur. vbi ratio.
e l. medicos, l. 6. § fi. de professor. & medic. lib. 10. C. ti. 52.
f Vlpia. in l. 1. de decret. ab ordin. facien. P.
g l. sancimus, C. de episc. & cler.
h l. 2. C. de decurion. lib. 10.
i l. si ad magistratũ, l. 13. de decurio. li. 10. C. l. murileguli, de murileg. lib. 10. 10. C.
k l. 1. 2. 3. de prædijs decurionum sine decret. non alien. lib. 10. C. tit. 33. nouella 38. §. perfecerunt & nouella, 87.
l l. ordine, l. 25. §. in fraudem, de decurio. lib. 50. P. titu. 1.
m l. nulli, quod cuiusque vniuersi.
n l. fin. de decret. ab ordi. facien. P.
o l. qui destiterit, l. 27. l. neque officialium, 33. & l. quam prouisum, l. 52. & l. si quis decurio, l. 55. de decurio. li. 10. C. l. militaribus.
p l. 2. de decurion. in P. l. si quis decurio. l. 16. l. curiales, 25. & l. fabricenses, 22. l. quidam ignauiæ, l. 26. l. omnes omnino, l. 50. l. Alexandrinis, 56. de decurio. lib. 10. C. l. vnica, si curialis relicta ciuitate rus habitare maluerit, li. 10. C. tit. 37. l. 1. de priuileg. corporator. vrb. Romæ, lib. 11. C. tit. 14.
q l. curialibus, l. 66. de decurio. li. 10 C.
r l. generali, lege, l. 54 de decurion. li. 10. C.
s l. nullus, l. 60. de decur. lib. 10. C.
t l singularũ, l. 8. de ædific. priuat. li. 8. C. tit. 10.
v l. 1. & 2. quando & quib. quarta pars debeatur, libr. 10. C. tit. 34.
x l. fin de his qui spõte pub. munera subeũt. li. 10 ti. 43.
y l. 2 § fin. & l. 3. quãdo & quib. quarta pars debea. lib. 10. C. nouella constit. 38. §. post hæc videamus, & § quoniam verò, vsq; ad §. ad hæc quartam. & constitut. 101. §. quod si decurionis, cum sequent.
z l. 1. de imponend. lucratiua descrip. lib. 10. C. tit. 35.

a Hermogen. in l. decurionibus, l. 8. de decurio. in P. b l. fin. de decurion. in P. l. 4. C. eod. c Martia. in l. 3. de priuil. vetera. lib. 49. P. tit 18. d l. moris, 9. §. sed enim, §. liberos, & seq. de pœna in P. l. 1. § simili, quãdo appella. sit l. penul. ad legem Cornel. de sicar. l. decurionum, & l. decurionẽ, de pœnis C. l. antepenul. & fi. C. de quæstio. l. 2. §. in filijs, de decurio. P. l. omnes iudices, 33. eo. C. e l. inter pœnas, de interdict. f l. quinque, 57. & l. cum 8. de decurio. lib. 10. C. g l. cum adoptiuum, l. 4. de decurion. lib. 10. C.

relegationẽ cõcepto &c [a]. Veruntamẽ si decuriones, vel alij qui aliquod offi- 10
cium gerunt, in ipso officio deliquerint, veluti si decoctores sint pecuniæ publicæ, vel fraudulẽti in adscriptionibus illicitis, vel immoderati in exactione fuerint inuenti, etiã à iudicibus ordinariis plumbatorũ ictibus subiiciuntur [b]: dum agitur criminaliter, cùm ciuili iudicio alia patiãtur in iure enumerata [c].
Decuriones quoq; ab extraordinariis muneribus sunt immunes: quoniã satis 11
onerantur, si ciuitatis munera congruè per eos gerantur [d]. Quare nec ideò quòd consulant ciuitati vel municipio, sunt cogendi, prætio viliori frumentũ
quod annonæ temporalis est, patriæ suæ præstare [e]. Prohibetur decurionibus, 12
ne per se, vel per subiectam personã prædia publica seu ciuitatis cõducãt, vel colant [f]. Succedentes tamen conductoribus rectè conductiones retinent [g]. Item prohibetur vectigalia alia exercere [h], procuratores [i], fideiussores, mandatorésue locantium esse [k]; néue tabelliones sint [l].

a dicta l. 2 § in filijs, de decurion. in P.
b l. quilibet principalium, l. 40. de decurion. lib. 10. C.
c l. 2. de exactor. tribut. lib. 10. C. l. placet, de excusa muner. lib. 10. C. l. dehinc, de super exactor. trib. eo. libr. 10. C. l. iudices, l. 12. de dignita. libr. 10. C.
d l. curiales omnium, l. 21 de decurion. lib. 10. C. l. humilioribus, de susceptor. eod. lib. 10. & l. 2 de silentiarijs, libr. 10 C.
e Paul. l. decuriones, l. 6. de administrat. rer. ad ciuita pertin. lib. 50. P. tit. 8. l. non debere, ad municipal. eo. libr. 50 P.
f Vlpia. l. 2 § quod quis, de administr. rer. ad ciuit. pertinet. lib. 50. P. titul. 8. l. curiales, l. 36. C. locati. l. si quis pro curationem, de decurio. lib. 10. C.
g l. decurio, 4. de decurio. C. alig. l. milites, § fin. de re milita. P.
h l. spurij l. 6 §. decurio, de decu. P.
i l. si quis procurationem, l. 34. de decurio. libr. 10. C.
k dicta l. curi. l. 8.
l l. vniuersis, l. 15. de decurio. libr. 10. C.
m Varro, lib. 4. de lingua Latina.
n in l. penul. de iure fisc. lib. 10. C. tit. 1.
o l. 3 de apochis publi. lib. 10. C. titul. 22.
p dicta l. penul. de iure fisc. lib. 10. C.

De optionibus. Caput 15.

1 Optiones qui dicti inter decuriones.

1 ARRO [m] optiones ex decurionibus fluxisse sic notat, *Itaque*, inquit, *primi singularũ decuriarum, decuriones sunt dicti, qui ab eo in singulis turmis sunt etiam nunc terni. Quos hi primò administros ipsi sibi adoptabant, optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitionẽ tribuni faciunt.* De iis loqui Cæsares, Honoriũ & Theodosium, arbitror, dũ aiunt in susceptoribus creandis, antiquam consuetudinem, quæ de Irenarcha & optione est, obseruandam esse [n]. Sic Theodosius & Valentinianus, curialibus subiungit optionem, tanquã apparitorẽ, *Nisi fortè*, inquiunt, *curialis, aut apparitor, vel optio, vel actuarius, vel quilibet publici debiti exactor siue compulsor, possessorũ vel collatorũ habuerit cautionẽ &c.* [o]. Scio quid diuersum sentiat in hac re Alciatus [p], verùm mihi videtur verior mea sententia. Firmat hanc eandẽ Sextus Pompeius, in libris de Verborũ significatione. *Optio*, inquit, *qui nunc dicitur, antea appellabatur accensus: is adiutor dabatur cẽturioni à tribuno militũ, qui ex eo tempore, quẽ velint centurionibus permissũ est optare, & nomẽ ex facto sortitus est &c.* Et Paulus apud eũdẽ Festũ, *Optio, est optatio, sed in re militari optio appellatur is, quẽ decurio aut centurio optat sibi rerũ priuatarũ ministrũ, quò facilius obeat publica ministeria.* Et optionatus, vt decurionatus & pontificatus dicitur.

De duumuiris. Caput 16.

1 Duumuiri qui, & munus.
Consules, capitolini, escheuini, duumuiri municipales, eod. & 5.
2 Duumuirorum municipalium eligendorum formula.
3 Duumuirorum municipalium annalis administratio.
4 Duumuiri quãdo deposita administratione cõueniuntur. Et quãdo pro collegis. eod.
6 Duumuiri, & triumuiri, & decemuiri Romanorum.
9 Duumuirorum capitalium munus.
8 Duumuiri quinquennales, adiliti sacri qui.
9 Decemuiri Lacedæmonum.

CCVRSIVS duumuiros præesse decurionibus [q] tradit: Iusti- 1
nianus similes municipales duumuiros defensoribus aliis locorum facere videtur, vt eandem habeant potestatem in municipio duumuiri, ac defensores in aliis locis, in quibus constituuntur [r]. Et duumuirum ordini decurionũ etiam præesse, vel interesse apertè docet Papinianus [s]. Et Paulus, dum non nisi

q Accurs. gloss. 1. in l. generali l. 54. de decurio. lib. 10. C. & in l. duumuirum, l. 51. eod. titu.
r in l. fin. de iudicijs, lib. 3. C titu. 1.
s l. Imperatores, l. 38. ad municipal. P.

nisi decurionem duumuirum creari posse tradit [a]. Hi, vt arbitror, magistratus municipales sunt, quos hodiè eligi videmus in singulis municipiis, oppidis, & ciuitatibus, qui alicubi dicūtur consules, apud nos capitolini, Burdegalæ iurati, Lutetiæ escheuini. Et proinde illorum tractatio est vtilis, quòd quotidiana sit: & pleniùs attingenda, vt ait Paulus in similibus [b]. Duumuiri municipales, à consilio decurionum seu burgensium legitimè congregato & conuocato, nominari debent, eaque electio seu nominatio ad nominatum per officialem publicū perferri debet, vt vel munus acceptet, vel prouocet [c].
2 Debet itē nominatione ritè facta per præsidem vel proconsulē, vel prouinciæ iuridicū confirmari. Idcirco, si constat sine ordine, nullo actu ex lege habito duumuirum creatum, sed tantùm vocibus popularū postulatum, eisq; tunc proconsulem, quod facere non debuit, consensisse, creatio nulla atque appellatio in re aperta, superuacua est [d]. Sequendæ in nominatione & electione horum nunc, ciuitatum & oppidorū consuetudines, & leges municipa-
3 les. Administratio horum, & magistratus annalis est, nisi ob pertinaciam, quòd munus hoc recipere subterfugerint, duplicetur in pœnam tempus [e]. Exemplo forsan consulum Romanorum [f], duumuiri in aliis ciuitatibus annui, cum potestate in municipes, constituti & electi; sicuti & de decurionibus, consilioue publico ciuitatis, nempe ad exemplum Romanæ ciuitatis, senatus, delectos fuisse diximus. Nam & duumuiri habent pro territorio, in quo fasces suæ iurisdictionis exercent, metas propriè ciuitatis tantùm [g]: nisi aliæ iurisdictiones aliorum locorum priuilegio alio, vel iure alio, vt quilibet domini habeant. Quemadmodum plerumque contigit ciuitatibus habere,
4 vt Cadurcorum. Sed tamen & post annum pro administratione rerum ciuitatum, & in duumuiros, si non in vtilitatem ciuitatis gesserint, etsi benè, & in rempublicam, datur actio ex contractu magistratuum municipalium [h]. Si plures creantur duumuiri, & illud potest adiici creationi, vt mutuo periculo teneantur, quo vicariis damnis sint obstricti; alioquin antequam quis pro
5 collega possit conueniri, eius nominator discutiendus esset [i]. Possemus forsan in municipiis duumuiros, ad imitationem tribunorum pleb Romanorum inductos, dicere, in quorum locum & forsan in frequentioribus ciuitatibus sunt quidam, qui in decuriones seu burgenses & ciues potestatē habent: vt Lutetiæ est, quem vocant, *Le preuost de Paris*, Burdegalæ *le mere*, Tholosæ & alibi, vicarius dictus, *le viguier*. Qui & possent quoque dici aliquomodo defensores ciuitatum. Et hoc modo capitolini, escheuini, iurati, consules ciuitatum, non duumuiri, sed magistratus potius alij erant mu-
6 nicipales. Verùm nec ignorandum est hanc duumuirorum appellationem & mutuatam quoque à generali formula Romanæ ciuitatis, in cuius administrationis genere, & duumuiri, & triumuiri, & decemuiri, & alterius numeri viri præpositi negotiis quibusdam certisue dicebantur, ad plebis euitandam suspicionem. Erantq; diuersi isti duumuiri, & triumuiri, septemuiri, & similes [k], pro diuersitate negotiorū, quibus tot viri præficiebantur: vt
7 capitales, ædilitij sacrorū, quinquēnales, nauales. Duumuiri capitales causas criminū distinguebant, iudicabant, & perduellionis diem reis dicere solebant. Sicut ex Liuio constat, dum de Horatij, vt perduellionis reo, crimine & iudicio agit [m], & alibi de M. Manlij damnatione agens [l]. Vlpianus horū duumuirorum etiam in municipiis ait esse potestatem carcerum, & dimittēdi à custodia [n]. Sicut & Pomponius, dum enumerat triumuiros monetales æris, argenti, auriflatores, & triumuiros, addit capitales, qui carceris Romæ custodiam haberent, vt cùm animaduerti oporteret, eorum interuentu fieret [o]. Erant & Romæ duumuiri quinquennales, à potestate iudicij temporis
8 quinquennalis accepta [p]. Duumuiri ædilitij seu sacri erant, qui ædes dedicabant, qui expiationes vel melius execrationes, lectisternia, ad placanda sua
9 idola faciebant, publicas ædes locabant [q]. Reliquos non persequar. Admo-

 nebo

a in l. honores, l. 7. §. is qui decurion. in P.

b l. legaui, de libera lega. in P.

c l. 2. de decurion. li. 10. C.

d Vlpian. in l. si constat, l. 12. de appellatio. lib. 49 P. tit. 1. l. nominationes, l. 27. eod. tit. de appella. lib. 7. C. titul. 62.

e l. si ad magistratū, l. 16. de decurion. lib. 10. C. titu. 31. l. in honorarijs, l. 13. §. si de action. in P.

f l. 2. § exactis, de origine iur.

g l. duumuirum, l. 53. de decurion. li. 10. C.

h l. in honorarijs, l. 3. § fin. de action. lib 44. P. tit. 7. vbi gloss. distinguit. iuncta l. ciuitas, de reb. cred in P.

i l. si ita duumuiri, l. 3. quo quis ordine conuenia. libr. 11. C. titu. 35.

k l. 2. § deinde cùm esset necessarius, de orig. iur. P. de quib. omnib. vide Alexan. ab Alexan. capit. 16. libr. 3. Voolphang. Laziū, lib 3. reipu. Ro. c. 2. & 3.

l Liuius, lib. 1.

m Liuius, lib. 6. Deca. 3.

n Vlpian. in l. si quis vxori, l. 52 §. si fugitiuum, de furt. lib. 47. P. titu. 2.

o Pompo. in l. 2 § eodem tempore constitui, de origine iur. lib. 1. P. titul. 2.

p Meminit Spartian. in Adriano

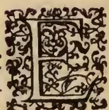
q meminit Liuius, li. 5 & 6. Deca 1. & lib. 3. Decad. 1. 3.

nebo tamen Lysandrum apud Lacedęmonas, elegisse decemuiros in Lacedæmonum singulis ciuitatibus, sed eos tantùm qui amicitia, conuiuio, vel obsequio, vel hospitio essent coniunctissimi, vel quòd sibi placuisset se facturos spopondissent, vt omnia pro nutu suo regeret, & crudeliter ageret [a]. Vnde colligimus hos duumuiratus, & decemuiratus municipiorum accedere ad quandam quatenus licet, aristocratiam, vel popularem per vices administrationem summam, relictis negotiis communibus aliis magistratibus inferioribus, municipalibus,

[a] Aemilius Probus, in Lysandro. Diod. Sicul. libr. 14. Xenoph. in 3. Hellin.

De magistratibus municipalibus. Caput 17.

1 Magistratus tribus mensibus ante subeundam administrationem nominantur. Magistratus municipales plures pro vno sunt. eod.
2 Magistratibus municipalibus quæ concessa in iure dicundo potestas. Appamiensium respublica libera. eod.

EX decurionibus quoque ad magistratus municipales nominantur, idq; ante tres menses, quàm subire magistratum debeant [b]. Isti autem magistratus municipales vnam tantum potestatem, etsi plures sint, referunt: quia vnum administrãt, vt collegæ magistratum [c]. Habent iure definitam dignitatis curam, & notionem. Atque in summa, ea quæ magis imperij sunt, quàm iurisdictionis, magistratus municipales facere non possunt: nec illis permittitur in integrum restituere aut iubere, bona rei seruandæ causa possidere, aut dotis vel legatorum seruandorum causa [d]: nec supplicium à seruo sumere, quamuis modica castigatio eis non sit deneganda [e]. Solent maiores iudices magistratibus istis ea committere, quæ celeritatem desiderant, & requirunt, ob moram nociuam, expediri citius: vt in damni infecti cautione patet exemplum [f]. Et inter conuenientes, etiam de re maiori apud magistratus municipales agetur [g]. Sed & in quæstione iurisdictionis magistratuum municipalium præcipuè animaduertendum est, quid in eorum priuilegiis & legibus, vel antiquitate, vel principis authoritate firmatis, præscriptum sit, illudq; ratum habendum. Quod ex epistola Plinij Secundi ad Traianum, & responso Traiani perspicuum est, dum Apamienses obiecerũt Plinio proconsuli, habuisse se priuilegium & vetustissimum morem, arbitrio suo rempublicam administrandi, quod & probauit Traianus [h].

1, 2 (margin)

[b] l. 1. de magistratib. municipa. lib. 1. C. titu. 57.
[c] l. magistratus, l. 25. ad municipa. in P.
[d] Paul. l. ea quæ, l. 26. ad municipal. libr. 50. P. titu 1.
[e] l. magistratibus, 12. de iurisdict. omniũ iudic. P. lib. 2. tit. 1.
[f] l. 1. de dãno infect. lib. 39. P. titu. 9.
[g] Paul. l. inter conuenientes, l. 28. ad municipal. P.
[h] Plinius Secundus, li. 10. epistolarum, episto. 46. & 47.

De defensoribus ciuitatum. Cap. 18.

1 Defensores ciuitatis, & locorum duplices, sine dignitate, & cum eadem.
2 Defensores vnde dicti.

3 *Defensores locorum à quibus eligi debent.*
4 *Defensorum electio à quo confirmetur.*
5 *Defensorum temporalis administratio cum iudicandi potestate, & iurisdictione.*
Curatorum ciuitatis, & defensorum penè simile officium. eod.
6 *Defensores quos habeant administros.*
Defensores sine iussu principis non deponunt administrationem impunè. eod.

1 DEFENSORES ciuitatum sunt in duplici ratione: alij namque sunt, qui nomine ciuitatis causas eius, lites atque negotia curant, vt actores & syndici [a], vt dicemus Deo fauente suo loco, in iudiciorum personis, dum de procuratoribus agemus. Alij defensores ciuitatum sunt cum potestate & magistratu, de quibus hîc agimus: qui & locorum defensores dicuntur, si ciuitates vel municipia non sint, vel si ab iis non denominentur [b]: vt & prouinciarum defensores alij, quibus latior cura, & plures res & ciuitates defendendæ commissæ sunt [c]. Potest & in ciuitate defensor solus, & cum defensore alij magistratus municipales [d]: vt inde constet, & posse eorum esse separatam iurisdictionem & potestatem, & concurrentem. Defensores dicti sunt à cura rerum quibus præpositi erant, vt eas ab omni iniustitia liberas vindicarent: vnde & paterna voce dicti ita defensores, vt
2 rum esse separatam iurisdictionem & potestatem, & concurrentem.
3 ait Iustinianus, vt eripiant à malis iniuriam patientes [e]. Defensores ex ciuitatum nobilioribus habitatoribus eligi debent, quemadmodum & de duumuiris diximus: neq; licitum est municipibus munus impositum repudiare, quacunq; præemineant dignitate, secundum videlicet circulum idoneorum [f]. Non tamen ex ordine decurionum, vel cohortalium, sed aliorum, qui capaces inueniuntur [g]. Ex decreto reuerendissimorum episcoporum, necnon clericorum, & honoratorum, possessorum & curialium, qui sacrosanctæ religionis imbuti mysteriis, hoc in primis sub gestorum testificatione, præsente quoque religiosissimo fidei orthodoxæ antistite, per de-
4 positiones cum sacramenti religione celebrandas patefecerint [h]. Electi confirmantur à præfecto prouinciali, iuramento illi præstito, quod omnia secundum leges ac ius acturi sint [i]: olim à clarissimo prouinciæ iudice præ-
5 fecto præfectoriano [k]. Defensorum munus olim erat quinquennale [l], ex nouellis autem Iustiniani est biennij [m]. Quibus etiam illis officium iudicis impartit Cæsar, vt honestiores apparerent [n]: quod quidem anteà habuerant [o], verùm successu temporis viluerat [p]. Cassiodorus in formula defensoris cuiuslibet ciuitatis [q], tradit eius officij esse, commertia ciuibus secundum temporum qualitatem, æquabili moderatione disponere: definitè seruare quæ iussissent statuta prætia: tuncque defensorem implere officium suũ, si ciues suos nec legibus patiatur opprimi, nec caritate consumi. Idipsumq; officium postremum alibi [r] ad curatores ciuitatis refert in formula curatoris ciuitatum, nempe vt merces non ad nutum mercatorum, sed æquabili prætio veneant. Gratianus, Valentinian. & Theodos. CCC. Theodoro defensori formam defensionis præscribunt [s]: vt defensor parentis vicem plebi exhibeat: non patiatur rusticos vrbanósque descriptionibus affligi: officialium insolentiæ, & iudicum procacitati, salua reuerentia pudoris, occurrat: ingrediendi cùm vellet ad iudicem, scilicet prouincialem, liberam haberet potestatẽ: non pati super delegationem solitam quicquam exigi: nec ipsum exigere damna vel spolia, ab iis quos liberorum loco habet. Addunt Honorius & Theodosius, curæ defensorum esse, ne possessores maioribus mẽsuris & ponderibus à susceptoribus prægrauentur, & eos deprehensos, ad iudicium cum fraudis deprehensæ iudicio dirigere [t]. Hoc officium est personale

a in l.1.§ personalia, de mune:i & honor.in P.l. final. §. defensores, eod. titul.
b l.3 de defensor.ciuita.libr.1.C.titul. 56.
c l.4.C.eod.
d collige ex l.in hac, l. 50. de donatio. libr.8. C. titul. 54.
e Iustin.§. 1. nouell. 15.titul. de defensor.ciuita.in authẽ.
f authen. præsides, C de episcopal.audien.§. interim & §.si qua verò, de defensor.ciuita.in authent.
g l.2.de defensor.ciuit.lib.1.C.titu.56.
h l.Iubemus, l.7. de episcopal. audientia, lib.1.C.titul.7. & auth. præsides, eod.titu.& §. interim, de defensor.ciui.in auth l. defensores, ita l.8.eo.tit. C.
i §.iusiurandum, de defensor. ciuit. in authen.
k d.c.§.iusiurandum, & §.1.de defensor. ciui in authen.l.de fenso.es,l 8. C.eo. titu.
l l.4.C.de defensor. ciuit.
m § iusiurandum, & §.fin. eod. titul. in nouel.
n in §.1.vers.nos igitur eod.titu. in nouellis.
o l.1 C. de defensor. ciuit.
p §.1.eod.titu.in nouell.
q Cassiodor. libr. 7. Variar.c.11.
r Cassiodor. libr. 7. cap.12.
s l.in defensoribus, l 4.de defensor ciuit.C. Idem & l.3. & 5.eod.
t l.iubemus, l.9. eo. de defens. ciui.C.

sonale, in quo nec vicarios admittit ius, nec habere cōcedit [a]. Cognoscit porrò & iudicat defensor ciuitatis in ciuilibus negotiis vsque ad quinquaginta solidos, actis tamen iudicialibus interuenientibus: de debito iusto, de seruo per fugam elapso, cætera maiora, rectori prouinciæ insinuando [b]. Iure nouellarum, vsque ad trecentos aureos [c]. Apud defensores ciuitatum, insinuationes donationum & aliorum monumentorum fiunt [d]: per eos cōtumaciæ, tumultus in ciuitate sedantur [e]. Audient etiam leuiora crimina, & castigationi competenti tradent, & maiorum criminum reos detrudent in carcerem, & mittent ad prouinciæ præsidem [f]. Adsunt defensori per no- 6
uellam constitutionem, ex prouinciali officio, exceptor, & duo officiales, qui ea, quæ ab illis decernuntur, adimpleant [g]. Ipsi autem defensores nec ante tempus publicam subitam solicitudinem eiurare possunt, nisi gratia eis fiat à principe [h]: alioquin in crimen læsæ maiestatis eum incidere statutum est [i].

a §. nulla existente licentia, eod. titul. in authent.
b l. 1. C. de defen. ciuit. & l. defensores ciuitatum l. 7. eod.
c §. & iudicare, eod. tit. in authenti.
d dict. §. nulla existēte l. in hac, l. 30. de donat. lib. 8. C. titu. 54.
e §. deinde eos, de defensor. ciuit. in authent. l. 5. C. eo.
f § audient, eod. tit. in auth. l. per omnes l. 6. & l. defensores, l. 7. C eo. tit.
g §. ex prouinciali, de defensor. ciuita. in authen.
h l. fin. C. eo. titu.
i §. si quis autem, de administratorib⁹ in authenticis, colla. 7. titu. 6.

De legatis. Cap. 19.

Lib. 50. tit. 8. P. Lib. 10. C. tit. 63.

1 *Legati ciuitatum & municipiorum qui, & à quibus creentur.*
2 *Legationum liberarum, & non liberarum distinctio.*
3 *Oratores dicti legati.*

LIA species personarum gerentium honores ciuitatis con- 1
stituitur in legatis, quibus mandata reipublicæ ad principes vel alios deferenda, vel exequenda committuntur, ex consilio ciuitatis vel municipij, interueniente magistratu summo loci eius [k]. Isti autem vel præsentes, vel absentes creantur: absentibus mittuntur mandata exequenda [l]. Et proinde neque isti tenentur, si gratuitam habeant legationem referre per se gesta, sed per alium possunt remittere ad municipes [m]. Legationum aliæ liberæ, sine mandatis reipub. & tamen cum honore muneris: aliæ cum honore & munere. Et harū vltimarum aliæ gratuitæ, aliæ cum legatitio, id est, salario, 2
de quibus, & de iuribus, & priuilegiis legatorum, tractamus abundè in criminibus, dum de crimine lesæ maiestatis agimus proprio titulo de legatis. Sextus Pompeius Festus in libris de verborum significatione, *oratores*, inquit, 3
ex verbo ἀρατῆρες dicti, quòd missi ad reges nationésque, deos solerent ἀρᾶσθαι, id est, testari: ij modò dicti sunt legati.

k l. fin. de legationibus lib. 10. C. titul. 63. l. 1. eod. in P.
l Modestinus, l. Titio, l. 36. ad municipal. lib. 50. P. tit. 1.
m l. si absenti, l. 13. de legatio. in P.

De appellatione hominum ratione munerum, & de muneribus sine honore. Caput 20.

1 *Munerum personalium quædam enumeratio.*
Annonæ cura. eod. Sitonæ. eod. Frumentatores. eod.

Curato

Curatores diuersi. eod. Episcopi qui ciuiles. eod.
Aedium sacrarum custodes. eod.
Rationibus publicis tractandis munera quæ distincta. eod.
Xenoparochi. eod. Epistathmia. eod.
Cretatores. eod. Mareschaux de logis. *eod.*
Camelasia,& camelarij. eod. Mastigophori. eod.
2 *Munerum patrimonialium quorundam enumeratio.*
Ad munera personalia qui teneantur. eod.
Decaprotia,& decemprimatus. eod.
Hospites suscipere munus patrimoniale.
Equos alere curiales munus est patrimoniale.
3 *Prostasiæ quid. Sacerdotiæ munus. eod.*
4 *Munera quomodo à iudice sint distribuenda ciuibus.*
5 *Munera quæ quis non tenetur subire.*
Equorum fiscalium munus sublatum. eod.
Glebæ onus sublatum. eod.
Salgamum,& alia militibus non præbenda.
7 *Vacationum munerum species duæ, pleniores & exiguæ, temporales perpetuæ.*
8 *Vacationes seu excusationes munerum perpetuæ.*
9 *Personales immunitates quæ transeant ad hæredes.*
10 *A muneribus personalibus,& patrimonialibus excusati.*
Artifices qui gaudent immunitate personalium munerum. eod.
11 *Muneribus vilibus quorum patrimonia non teneantur.*
Hospitia qui non præstent. eod.
12 *Munera sordida & vitia quæ dicantur.*
13 *Ad excubias tenentur ecclesiasticæ personæ tempore necessitatis.*
14 *Munerum excusatio ratione vitiosæ electionis.*
15 *Muneribus excusati ratione officij.*

1
VNERA personalia, quæ honorem non habent, plura sunt enumerata ab Hermogene [a], & Arcadio [b] iurisconsultis: quæ nomen aliquod tribuunt etiam eis, quibus conceduntur. Vt defensio ciuitatis, ex qua syndicus: annonæ cura, vnde σιτῶναι, sitometræ, frumentatores, οἱ τὸν σῖτον ἀγοράζοντες, καὶ ἀποτιθέμενοι, & qui seruabant σιτοφύλακες, qui præfecti σιτολόγοι, & coactores. Iis adduntur, qui curam habent exigendi census prædiorum publicorum, aquæductus, calefactionis thermarum, tutela pupillorum, cura adultorũ, prodigorum, furiosorum, & aliorum, & bonorum, vnde exactores, curatores operum, adultorum, prodigorum, & tutores [c]: curatores bonorum, calendarij rei vehicularis, angariarum: & præfectura disciplinæ publicæ, & corrigendorum morum, vnde irenarchæ [d]. Episcopi [e], qui præsunt pani, & cæteris rebus venalibus in ciuitate, custodes ædium sacrarum, ναοφύλακες, & æditui νεωκόροι. Archiuis præpositi ἀρχειᾶται [f], rationibus publicis conficiendis, perscribendisq́;, logographi: & qui in tabulas publicas referunt, tabularij. Qui peregrinis salem & alia præbebant xenoparochi, portuum præfecti limenarchæ. Mansionum seu hospitiorum designatio ἐπισταθμεία: vnde dicti mansionarij, designatores hospitiorum, vel cretatores: quia creta signent hospitia, nobis *mareschaux de logis*. Qui curam habent camelorum, seu camelasiæ, vnde camelarij [g], Adde defensores iudices [h]: mastigophoros, qui agonothetas in certaminibus comitantur. Operarum quoque præstationes, personalia erant munera, quæ sublatæ posteà sunt à prouincialibus tributa
2 pendentibus [i]. Inter munera patrimonialia elæemporia, olei comparatio:

ospriona,

a Hermogen. in l. 1. de munerib. in P.
b Archad. in l. fi. eod.
c dicta, l. 1. & fin.
d dicta l. fin. §. Irenarchæ,& l. 1. de Irenarch. lib. 10. C. & l. diuus de custo. rerum in P.
e d. l. fin. §. item episcopi.
f d. l. fin. §. hi quoq;.
g d. l. fi § camelasia.
h l. 1. § 2 & l. fi § defensores,& §. iudicandi eod.
i l. vnic. ne operæ à collatoribus exi. an tur, lib. 10. C. titul. 24.

osprionia, leguminum comparatio [a], possessionibus indicta: agminales equi, mulæ, angariæ, veredi, ad quæ tenentur domini rerum, etsi non sint municipes: & qui fœnus exercent, veterani, primpilares, pontifices [b], & alij alioquin priuilegio excusati à muneribus [c]: nisi expresso priuilegio ab iis releuentur à principe [d]. Ad munera quoque patrimonij pertinent collationes, quæ quotannis præstantur, pro modo agri in frumento, vel alia specie [e]: item munera vehicularis, nauicularis, decemprimatus [f]. Quamquam Africanus referat: Herennium Modestinum notando, & disputando optima ratione decreuisse, decaprotias, id est, decemprimatus tributa exigentes, esse inter mixta munera personalia, & patrimonialia [g]. Decaprotiam Vlpianus tamen magis patrimonij onus putat, & inde decaprotos dici, quibus imponatur [h]. Exactio tributorum, onus patrimonij quoque est [i]: & munus hospitis in domum recipiendi [k]. Equos curiales alere, munus quoque patrimonij [l]. Munera quoque protestasiæ & sacerdotiæ [m], legerem prostasiæ. Nam Plutarchus scribit [n], Latinos vocare πατρωνείαν, quam Græci, dicunt προστασίαν, cùm quispiam pro alio liti se opponit, & eius defensionem suscipit, euentumq; præstat: vnde pro patrocinio sumitur. Sacerdotia verò hîc, puto dici reditus, vel collationes ad sacra facienda, sicut & nos sacerdotia, beneficia dicimus. Sunt munera quoque patrimonialia superindictiones [o]. Cæterùm ad præsidis prouinciæ curã pertinet prospicere munera & honores in ciuitatibus æqualiter iuxta ordinem & vices, secundum ætates & dignitates, ac gradus munerum honorúmque qui antiquitus statuti sunt, iniungi, ne sine discrimine, & frequentius ciuibus oppressis, simul viris & viribus respublica destituatur [p]. Proinde rectè statutum diximus, vt qui ad munera nominantur, ante administrationem subeundam tribus mensibus nominentur, vt interim, si nominatus causas excusationis appellatione obiiciat illæ decidi possint [q]. Eò quoque spectat consilium cogendum curialiũ, per quos fieri debet nominatio [r], non ex arbitrio quorumdam, considerata muneris qualitate, & persona, & patrimonio, num possit nominandus rectè obire munera imponenda [s], & num ea is teneatur subire: quædam enim potest reiicere. Vt si respublica imposuerit alicui necessitatem statuarum principi ponendarum, ei qui non promisit, non esse obtemperandum rescripsit Imperator [t]. Et opera quædam reipublicæ sunt, quæ inuitis liberis hominibus committi non solent, nec possunt [v]. Multa quoque patrimonij & personarum iure posteriore Codicis sublata sunt, quæ anteà obtinuerunt: veluti, ne liceat rusticanæ plebi, quæ capitationem suam, congruamq; annonam præstat, equorum fiscalium vel mularum imponere, vel alia eius capere [x]. Sublata etiam onera glebæ, follis, septem solidorum, quæ erant collationes ex prædiis [y]. Item prohibitum, ne tribuni, comites, præpositi, milites, nomine salgami, calcitras, lignum, oleum, non pabulum pro suis animalibus, vel pro se ipsis, non angarias etiam à suis hospitibus extorqueant: nec volentibus etiam hospitibus accipiant, pœna indicta facientibus [z]. Atque sunt quædam concessiones priuilegiorum singulares, quæ vacationem, vel immunitatem, vel excusationem à muneribus præbent. Vlpianus autem vacationum duo genera facit, vnum plenius, cùm & militiæ datur. Aliud exiguum cùm nudam muneris vacationem acceperint [a]. Quædam enim vacationes ab omnibus muneribus eximunt: aliæ à certis tantùm. Quædam etiam sunt temporales vacationes, & excusationes: aliæ perpetuæ. Vt temporalis, conceditur eis qui reipublicæ causa absunt [b]. Item munera personalia, quandiu quis corpore est inhabili, ei non conceduntur [c]. In patrimonialibus, quandiu quis destituitur facultatibus, temporariam habet excusationem [d]. Et qui 75. annorum, & qui quinque liberos habet incolumes à ciui-

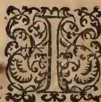
[Margin, line 16:] 3
[Margin, line 23:] 4
[Margin, line 33:] 5
[Margin, line 41:] 6
[Margin, line 43:] 7

a l. fin. § patrimoniorũ, de muner. in P.
b d. § patrimoniorũ. & l. 2. & l. viæ, de priuil. veteranor. in P.
c l. rescripto § fi. de muner. P. Vlp. l. 2. § quæ patrimoniorũ, de vaca. muner. lib. 50. P. titu. 4. l. 2. & l. neque, de munerib. patri. lib. 10. C.
d L. hi qui, & l. fin. munera, de vacatio. muner. P. l. sem per § priuilegia, de iure immunita. vide gl. in l fin. § patrimoniorum autem, in verbo, subnixus, de muneri. P.
e § præterea, l. fin. de munerib.
f l 1 § 1. eod. titu.
g l. fin. § mixta, eo. tit.
h Vlp. l. 3. § decaprotos, de muneri. & hon. de decem primatu & decaprotia vide Budæũ in d. l. fin. § mixta munera, Alciatum, & Pyrrum in l. nec protestasiæ, de muner. b. patrimon. lib. 10. C tit. 41.
i dicta l. 3. § exactio nẽ, de munerib. P.
k d. l. 3. § munus & § cos, de muner. l. qui immunitatem, l. 3. de munerib patrimon. libr. 10. C.
l l. nõ videtur, l. 4. de munerib. patrimo lib 10. C.
m l. nec protestasiæ, l. 8 eo. tit. C.
n Plutar. in Romulo.
o l. fi. de munerib. patrimo. libr. 10. C.
p l. 3. § præses de muneribus P.
q L. 1. de magistra. decurion. lib. 1. C. tit. 57.
r L. 2. de decurion. li. 10. C.
s Callistrat. l. honor, l. 14. § de honoribus, de munerib. & hon. in P.
t l. toties, l. 6. § fi. de pollicitation. in P. lib. 50. titu. 12.
v l. 1. & 2. ne quis inuit. actum rei pub. gere. coga. lib. 11. C. titu. 36.
x l. 1. & 2. ne rustica. ad vllum obseq. deuocent. lib. 11. C. titul 54.
y l. fi. de prætorib. & hono. præstat. libr. 12. C titu. 2.
z l. vnic. de sal. ..., ho spitib. non præbend. lib. 12. C. titu. 41. l. deuotum, § de metat. eo. l b titu. 41. l. illicitas, de officio præsid. P. § illud tamen, de mandat. princip. in authen. titu 4.
a Vlp. a. in l. prætor, l. 13. § duo genera, de vacatio. muner. um, lib. 50. P. titu. 5. Labeo, enus, in l eui, l. 12. & Arcadius, in l. fin. l. 18 § penul. de munerib. & honor.
b Neratius, in l. tempus, l. 4. de vaca. muner.
c l. fin. § cameiasia, de munerib. P.
d l. 4. § deficientium, & seq. de muneri. P.

libus excusantur [a], non à patrimonialibus, vel honoribus [b], nec ab aliis ci-
uilibus si capti, vel mortui [c]: Qui procurant patrimonialia principis, quan-
diu administratione detinentur [d], excusationes & immunitates sordidorum
munerum patrimonialium habent temporales: Nam contemplatione perso-
narũ & dignitatis, dãtur, nec in hæredẽ transeunt [e]. Est & excusatio, ob ope-
ram medicationi exercitus præbitã [f]. At quamuis conductores vectigalium
principales publicani, habeant immunitatẽ, tamen conductores conductorũ
8 non habent [g]. Perpetuò excusantur veterani à muneribus ciuilibus: nõ à pa-
trimonialibus [h]. Corporalia munera fœminis ipse sexus denegat, quominus
iniũgantur [i] personalia videlicet, sed patrimonialia subeũt, vbi habẽt possef-
9 sionẽ [k]. Personis datæ immunitates, hæredibus nõ relinquũtur: sed & generi
posterisq; datæ, ad eos, qui ex fœminis nati sunt, non pertinent [l]. Itaque im-
munitates generaliter tributæ, eo iure vt ad posteros transmitterẽtur, in per-
10 petuum succedentibus durant [m]. Obseruamus hîc quosdam habere à mune-
ribus ciuilibus excusationes, nõ tamẽ à patrimonialibus: qualis miles vetera-
nus, primipilaris, põtifex [n], minor 25. an. qui decaprotiã subit, quia patrimonij
magis [o]. Medici, archiatri, grammatici, professores literarũ, doctores legum
ab omnibus personalibus & sordidis habent vacationẽ [p]: non autem à patri-
monialibus [q]. Nisi quæ eis specialiter remittantur, quemadmodum plura re-
missa sunt [r]. Sic athletis triplici certamine victoribus, immunitas à ciuili-
bus [s], non à patrimonialibus data [t] infirmitas corporis à munerib[9], quæ infir-
mus non potest obire, personalibus excusat, ab aliis minimè [v]: studentes in
academia aliqua priuilegiata, habent excusationẽ vsque ad 25. annũ à mune-
ribus personalibus, à patrimonialibus non item [x]. Et à personalibus habẽt ex-
cusationem artifices quidã, eò quòd eorũ ars vtilis reipublicæ sit, nec debeãt
inde auocari, & filios suos possint erudire, à patrimonialibus non vtiq; [y]: nisi
speciali nota concedatur, vt factum quibusdam [z]. Idipsum in præpositis labo-
11 rũ, iudicio principis [a]. Et sunt ad huc alia munera vilia quædã extraordinaria,
à quibus aliquorũ hominum facultates releuantur, veluti senatorum, & qui
illorum sunt [b]. Consistorianorũ comitũ, notariorũ principis, & cubiculariorũ,
excubiculariorum eiusdem [c]. Et quæ patrimonij sunt principis, quamuis ab
aliis locationis nomine colantur [d]. Cõmunicatum & hoc priuilegiũ illustri-
bus personis aliis [e], rhetoribus, grammaticis [f], ecclesiis quoq;, & bonis per-
sonarũ ecclesiasticarum [g]: quia nec hospites suscipiunt [h], fiscalia tamen tri-
buta prædiorũ coguntur persoluere [i]. Humilioribus etiã aut extraordinariis
officiis, curiales non occupantur, ne publica vacillet vtilitas [k]: nec pariter si-
lentiarij, decuriones palatij principis [l], sacris scriniis præpositi, à libellis & ab
epistolis principis [m]. Palatini, eorúmq; filij & adiutores [n], Cornicularij præfe-
12 cturæ, primiscrinij, numerarij [o], & similes. Munera sordida dicuntur, cura
confectionis pollinis, panis excoctio, obsequium pistrini, parauere dorum, aut
parangariarũ præbitio operæ, in calce excoquenda obsequia, iumenta curare,
materiam lignorũ atq; tabulata præbere [p]. In casibus tamẽ certis omnes im-
munes conferunt, vel ob necessitatem, vel vtilitatem publicam ob quam, vt
adrefectionẽ viarum & pontiũ, & ecclesiæ, & patrimonium principis cõferre
debẽt [q]. Cõferunt vniuersi cõparationi transuectioniue specierũ, nec excu-
santur tẽpore expeditionis ab angariis, parãgariis, plaustris, & similibus mune-
13 bus necessariis [r]. Imò & ecclesiastica persona, impellẽte necessitate ad custo-
diã murorũ, ex excubias vrbis, vt se & ecclesias cõmissas sibi conseruent, te-
14 nẽtur & cogũtur [s]. Ex modo quoq; eligendi vitioso, repudiãtur rectè munera,

a l. 3. §. quamuis, & § cura de mune. & honor. P. l. eos, qui numero liberor. se excus. lib. 10. C. tit. 5. l. de personalibus, l. 5. C. eod. l. nepotes filiorũ loco, l. 3. C. eod.
b l. 1. qui numero liberor. se excusant, lib. 10. l. neque, C. eod.
c l. 2. qui numero liberor. vel paupertat. se excus. lib. 10. C. tit. 51.
d l. administrantes, de excusat. tutor. in P. l. 1. de excusatio. munerum libr. 10. C. titu. 47.
e l. eam legem, l. 24. & sequẽ. eod. titul. de excusa. muner. lib. 10 C.
f l. 1. de profess. & med. lib. 10. C. titu. 52.
g l. 1. quib. munerib. excus. & ij qui post impletam &c. lib. 10 C. titu. 55.
h l. à muneribus, l. 6. de vaca. muner. Qui veterani vide l. pen. & fin. de his qui non impletis stip. lib. 10. C. titul. 54.
i l. 3. §. corporalia, de muner. in P.
k l. patrimoniorum, de mune. & in quo. lo. C. l. 1. de mulier. & in quo loc. lib. 10. C. l. cùm prætor. de iudic. P. exceptis paucis, de quib. l. 2. de regul. iur. P.
l l. 1. §. fin. de iure immunitat. libr. 50. P. titu. 6. l. semper, §. immunitati eod. titul. l. in honoribus, § vacationem, de vaca. & excusa. muner. in P. l. sordidorum, de excusat. muner. lib. 10. C. l. priuilegia, de reg. iur. P. de exclusione natorum ex filiabus, l. tale pactum §. fin. de pact. P. l. quisquis, & l. non est, de verbor. signi.
m l. Modestinus, l. immunitates, l. 4. de iure immunitat. P. cum simil. ibi notatis à gloss.
n Martian. in l. à muneribus, l. 6. de vaca. muner. P. l. fin. §. patrimoniorum, in 2. de munerib. in P. l. 2. & 3. de priuileg. veteran. in P.
o l. 3. §. decaprotous, de muner. & hon. in P.
p l. medicos, l. 6. & l. fin. de professor. & med. lib. 10. C. tit. 52.
q l. professio, de munerib. patri. lib. 10. C.
r l. fi. §. ab huiusmod. & §. fi. de mune. & hon. P. l. sunt muner. de vaca. mune. P. l. archiatros, de meta. lib. 12. C. l. his honoribus, §. angariorum, de mune. P.
s l. 1. de athlet. li. 10 C. tit. 53.
t l. qui immunitatẽ, de muner. & hon. li. 10. C.
v l. 1. 2. 3 qui morbo se excusant. lib. 10. C. tit. 50.
x l. 1. & 2. qui ætate vel professio. se excus. li. 10. C. tit. 49.
y enumerãtur ij artifices, in l. 1. & 2. de excusa. artific. li. 10. C. tit. 64. l. penul. §. penult. de iure immunit. P.
z l. negotiãtes, 8. de excusat. mune. lib. 10. C. tit. 47.
a l. vnic. de præpositis labor. lib. 12. C. tit. 18.
b l. 4. & l. nemo, 5. l. quoniã, 7. de dignita. l. b. 12. C. tit. 1.
c l. maximarũ, l. 13. de excus. muner. lib. 10. C. tit. 47.
d l. euidenter, l. 16. eo. tit. de excusa. munerũ. l. priuatæ, 11. eod. l. 1. & l. fin. de priuil. domus August. lib. 10. C. l. 2. de location. prædior. ciuil. lib. 10. C.
e l. fin. & l. maximarum, de excusa. muner. lib. 10. C.
f dict. l. maximarum, & l. fin. §. fi. de mun. & hon. P.
g l. placet, l. 4. de sacrosan. eccles. lib. 1. C. tit. 5. l. 2. de episco. & cler. lib. 1. C. tit. 6. l. præsbyteros, C. eod.
h l. 1. C. de episc. & cler. l. 2. de immunita. ecclesia. 3 Decretal. tit. 49.
i dicta l. placet, & l. de his clericis. l. 3. de episc. & cler.
k l. humilioribus, l. 14. de susceptor. lib. 10. C. tit. 70. l. 1. de Rom. eo. lib & l. si quis procurationẽ, l. curiales, de decurio. lib. 10. C.
l l. 3. de silentiar. lib. 12. C. tit. 15.
m l. Iubemus, l. 4. & 9. de præpositis scriniorum libr. 12. C. tit. 19. & l. 1. de magistris sacror. scrin. eo. lib. tit. 9.
n l. 1. & l. ab officijs, 6. l. palatinos, 10. de palatin. sacrar. largit. tit. 24. l. 1. & 2. de priuileg. eorum qui in sacro palat. militant. lib. 12. C. titu. 29.
o l. 1. & 3. de apparitorib. præfector. prætor. libr.
p l. maximarum, de excusatio. muner. lib. 10. C.
q l. ad instructiones, l. 7 & l. iubemus nullam & l. nemine, de sacrosanct. eccles. ulleg. dom. August. lib. 12. C.
r l. maximarũ, §. sordidorũ de excusat. munerũ, tit. 47. l. 1. 2. 3. de quib. mune. vel præstatio. nemi. liceat 48. lib. 10. C. l. nullus, 2 1. de cursu pub. lib. 12. C. tit. 51 l. neminem, de sacros. eccles. C.
s c. 2. de immunitate ecclesiar. apud Greg.

Honores seu officia quis possit subire. eod.
6 *Honoribus & muneribus qui excusentur.*
7 *Bona & facultates honores gerentibus requiruntur.*
8 *Equitum electio ex censu, & aliis rebus quando Romanis.*
9 *Decurionis constituendi census.*
10 *Dos vxoris non obligatur pro decurionatu mariti.*
11 *Honoribus fungi quis cogitur in loco originis.*
Munera vbi quis subire, & honores cogatur. eod.
12 *Municipes qui dicantur.*
13 *Municipem quæ faciant, & 16. & 17. 18.*
14 *Maternam originem qui sequantur potius quàm patris.*
15 *Patria propria, & communis quæ.*
16 *Manumissio facit municipem.*
Libertus patronorum sequitur originem, & domicilium. eod.
18 *Incolatus municipem facit.*
19 *Domicilium vbi quis habere dicatur, & 21.*
Peregrinari quid. eod.
20 *Incola ciuitatis quis dicatur.*
Aduena quis. eod.
Scholasticus decennio alicubi habitans incola fit. eod.
22 *Domicilij transferendi libertas quando.*
23 *Domicilium in diuersis locis quando quis habere dicatur.*
Domus sola in aliena ciuitate domicilium non facit. eod.
24 *Domicilium vbi habet miles.*
25 *Domicilium vxoris, sponsæ, & viduæ vbi sit.*
26 *Domicilium vbi habere dicatur relegatus.*
27 *Honoribus & muneribus gerendis postulatus ab origine, patria, domicilio, cui concedendus.*
28 *Honores & munera non continuanda inter patrem, & filium, & alios.*
29 *Honorum repetendorum quæ intercedant interstitia temporum.*
30 *Honores & munera ordine municipibus deferri debent.*
Legatio decernenda primatibus. eod.
31 *Honoribus maioribus functi, minoribus quando possunt affici.*
32 *Honorati quomodo, & quo ordine sunt in albo scribendi.*
33 *Filij patri dignitatem addunt maiorem.*

NTER honores municipales, est ordo decurionum, optionum, duumuirorum, & magistratuum municipalium, defensorum ciuitatum, legatorum. Et hinc annotamus pro instituta tractatione, alios decuriones dici, alios duumuiros, alios municipales magistratus, alios defensores ciuitatis, alios legatos. 1
Decurionatus, est dignitas municipalis [a], & honor [b] plebeius. Ex cuius ordine eliguntur tantùm ad duumuiratus honorẽ, & ad alios, quibus fungi plebeij nõ possunt [c]. Sicq; statuit Augustus, vt ad subeunda patriæ munera, dignissimi meritis & facultatibus curiales eligãtur [d]. *Decuriones*, inquit Pomponius [e], *quidam dictos putant, ex eo quod initio cùm coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur consilij publici gratia conscribi solita sit.* Vocat ferè semper hos, consilij causa delectos, Plinius Secundus buletas, in epistolis, & curiam bulem [f]. Porrò in coloniis decuriones instituti sunt, exemplo reipublicæ Romanæ, ad cuius imitationem illæ instructæ sunt: & vt ait Gellius [g], maiestatis & amplitudinis Po. Rom. istæ coloniæ, quasi effigies paruæ simulachraq; esse quædam videntur. Sicq; Iustini- 2

a Papinia. in l. spurij, l. 6. de decurio. li. 50. P. titul. 2.
b l. ad decurionatũ, l. 5. de vacatio. muner. lib. 50. P. tit. 5.
c Paul. l. honores, l. 8. §. is qui non sit decurio, de decurion. in P.
d l. ad subeũda, l. 46. de decurio. lib. 10. C. titu. 31.
e Pompon. l. pupillus, 239. §. decuriones, de verbor. sign. in P.
f Plinius, li. 10 epist. 116. & alibi.
g Gellius, lib. 16. capit. 13.

ſtinianus explicat [a]: ὁι τὴν πολιτείαν ἡμῖν πάλαι καταστήσαντες ᾠήθησαν χρῆναι κατὰ τῆς βασιλευούσης πόλεως μίμησιν, ἀθροῖσαι καθ' ἑκάστην πόλιν τοὺς εὖ γεγονότας καὶ ἑκάστῃ σύγκλητον δοῦναι βουλὴν, δι' ἧς ἔμελλε τά τε δημόσια πράττεσθαι, ἅπαντά τε γίνεσθαι κατὰ τάξιν τὴν προσήκουσαν, id eſt, *qui nobis olim conſtituerunt rempublicam, ij ex vſu fore rati ſunt, ſi ad imitationem regiæ vrbis per ſingula municipia nobiliores congregarent, & formam quandam ſenatoriæ curiæ conſtituerent, per quam & publica tractarentur, & omnia rectè fierent, & ordine.* Populum autem Romanum ordine & dignitate diuiſit Romulus: ordine, in tres partes, quas tribus vocauit: qui illis præerant tribuni dicti. Dehinc tribus ſingulas in decem diuiſit partes, quas curias dixit, quarum præfecti curiones. Curiæ rurſum in decem curias diuiſæ, quarumq́; præfecti decuriones dicti [b]. Itaque primi ſingularum decuriarum, vt ſcribit Varro [c], decuriones dicti: et decurio à decuria Nono Marcello, vt à centuria, centurio. Placuit autem hoc nomen decurionis pro honoribus minoribus vſurpare, non habita ratione numeri, ſed quod in diuiſionibus ſuperioribus, decuriones à Romulo in populo fuerint inferiores præfecti, habentes tamen ſub ſe curam eorum qui in decuria erant. Et proinde decuria effertur pro claſſe & ordine quolibet, neglecto numero denario, vt & apud Vegetium [d]. Decurio is dicitur, qui non tantum decem, ſed triginta duobus præeſt militibus. Et apud Ciceronem [e], decuriones municipiorum, pro

3 ſenatoribus eorum. Sic & Plinius [f]: *D. Auguſto,* inquit, *decurias ordinante, maior pars iudicum in aureo anulo fuit: ijq́; non equites, ſed iudices vocabantur. Equitum nomen ſubſiſtebat in turmis equorum publicorum, iudicum quoque non niſi quatuor fuêre decuriæ primò, vixque ſingula millia in decuriis inuenta ſunt, nondum prouinciis ad hoc munus admiſſis: ſeruatúmque in hodiernum eſt, ne quis ex nouis ciuibus in his iudicaret.* Et poſteà [g], *decuriæ quoque ipſæ pluribus diſcretæ nominibus fuêre, tribunorum æris, & ſelectorum, & iudicum. Præter hos etiamnum nongenti vocabantur ex omnibus ſelecti, ad cuſtodiendas ciſtas ſuffragiorum in comitiis, tandem & quinta decuria à Caio adiecta. Et in ferreo anulo iudices equiteſque intelligebantur.* Tradunt decuriam fuiſſe Romæ claſſem & ordinem à decies centenis iudicibus appellatam, qui in ſingulis curiis ſedebant. Hincq́; erat decuriatio, in curias deſcriptio: & decuriatus, in curiam adſcriptus. Erant & in palatio principis decuriones, in curia & inter ſenatores eius & ſilentiarios [h]. Meminit Suetonius [i], exẽplo vrbis Romæ, decurias iudicum in coloniis & municipibus, ab Auguſto ordinatas. *Ad hunc modum,* inquit, *vrbe, vrbaniſque rebus adminiſtratis, Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum à ſe frequentauit, operibúſque, ac vectigalibus publicis, plurifariam extruxit: etiam iure ac dignatione vrbi quodammodo pro parte aliqua adæquauit, excogitato genere ſuffragiorum, quæ de magiſtratibus vrbicis decuriones colonici in ſua quiſq; colonia ferrent: & ſub diem comitiorum obſignata Romam mitterent, &c.* Itaque de-

4 curiones erunt in municipiis, qui adlecti ſunt in ordinem ex pluribus idoneis ad munera & honores, de quibus lex municipalis diſponit, numero, non quidem denario conſiderato, ſed alio conſtituto, & determinato, qui vbi plenus non eſt, alij in locum deficientium ſubleguntur [k]: quia ex vtilitate ordinis eſt, ordinem ſemper plenum habere [l]. Ita ſecundum ordinem quo adlecti ſunt, niſi quid aliud impediat, deferuntur decurionibus honores [m]; eoſq́; illi ſubire, & munera, exemplo tutorum coguntur [n]. Et eo nomine ſi non ſubierint, ad damnũ reipub. tenentur [o]. Ordo gerendorũ etiã honorum adhibitus, facit ne promiſcua facultate, liceat prius maiorẽ magiſtratũ, quàm minorem ſuſcipere, neque omni ætati, nec continuare honores quiſquam poſſit [p]: neque quia magnos honores ſequuntur munera magna, ideo maioribus omiſſis, minores contra ordinem acceptare quiſquam poſſit [q].

5 In perſonis decurionum & aliorum honorum conſideramus, vt ſint huic muneri idonei qualitate & patrimonio [r]. Qui non prohibentur, decuriones eſſe poſſunt [s]. Minores 25. annis quidem decuriones eſſe poſſunt ex cauſa tantùm,

a in nouella conſtitut. 38.
b Dionyſ. Halicar. lib. 2.
c Varro, lib. 4. de lingua Latina.
d Vegetius, libr. 2. c. 14. de re mili.
e Cicero, pro Sexto Roſcio & pro Cluentio.
f Plinius, lib. 33. c. 1.
g Plinius, lib. 33. c. 2. vbi vide reliqua de equeſtri & iudicũ decurijs: vide & Suetonium, in Auguſto. c. 32.
h de quibus in l. 1. & 3. & toto titu. de ſilẽ tiar. & decurion. lib. 12. C. titul. 16.
i Suetonius, in Octauio, c. 46.
k l. 2. de decurion. li. 50. P.
l l. 1. § ſpurius eod. titul.
m l. reſcripto, l. 6. de muner. P. l. vt gradatim, 11. eod.
n l. ſi quis magiſtratus, l. 9. eod. l. nam quod, ad Trebell. in P. l. filios, C. de decurion. facit l. 3. C. de ſuſpect. tutor. l. 1. de admi. tut. P. §. penul. de ſatiſda. tutor.
o l. Lucius Titius, l. 21. ad municipal. P.
p l. honor, l. 14. §. final. de muneri.
q Vlp. in l. 1. § qui in fraudem de vaca. muner. lib. 50. P. titul. 5.
r l. reſcripto, l. 6. de muner. & hono. l. vt gradatim l. 11. eod.
s l. expertes, l. 16. de decurion. li. 10. C.

tantùm, & sportulas accipiunt, verumtamen suffragia non ferunt [a]. Salariũ enim quidã accipiebant de publico decuriones [b]. Non possunt decuriones creari nauicularij [c], creati tamen muneribus compelluntur fungi [d]. Reiiciuntur & submoti ab ordine ob crimẽ ignominiosum [e]. Item debitores reipublicæ, ex anteriori administratione reliquatarij: nisi prius soluerint [f], vel cauerint, seu fideiussores dederint: quia & tunc soluisse videntur [g]. Ex alia tamen causa vt ex mutuo debitor reipub. eius honoribus fungi potest [h]. Item reiiciuntur à nouo honore, criminum rei facti, ante sententiam absolutionis [i]: tamen antiquum & possessum retinent [k]. Cæterùm sine legitimo accusatore, nemo ab honoribus arcetur [l]. Impuberes non sunt ad honores admittendi, etiam penuria personarum, nisi alia sit lex municipalis [m], & nisi, idq; rarò, ad tribunatum [n]. In adultis tamen, aliter statuitur [o]: quamuis in decurionatu, & patre pro infante se obligante, infantem decurionem fieri responsum sit [p] Admittuntur etiam alioquin idonei, cuiuscunque superstitionis sint, iureciuili [q]. Spurij quoque idonei probi, & moribus, & facultatibus: nisi alij legitimi cum illis concurrant, quibus cedunt. Idem de natis ex incestu. Nec impedienda est dignitas eius qui nihil admisit [r]. Quãuis in aliis dignitatibus sine gratia vix admitti possint [s]. Nec reatus patris impedit honores filij [t]. Excusantur tamen à decurionatus honore & aliis 6
muneribus, infantes minores 25. maiores 50. annis [v]. Verum minoribus ætatis annos tot, quot filios susceperunt, liberi supplent [x]. Honor quoque excusat à munere, sed non munus ab honore [y]. Aliqui namq; habent vacationẽ munerum, verùm non ideò excusantur ab honoribus suscipiendis [z]. Quidam etiam, qui iure possunt excusari propter necessitatem & penuriam hominum, ad honores nouos vel repetitos præter legem vocantur [a]. Alij qui excusationem legitimam habent, eam alibi quàm apud iudicem non possunt opponere ex arbitrio [b]. Quia & quædam excusationes tempore & causa aboleri possunt, vt paupertatis, adauctis facultatibus [c], legationis, intra tempora legationis, & concessæ vacationis, non posteà [d]. Comites ita tempore præsidum, proconsulum, procuratorum Cæsaris simul & à muneribus [e], & honoribus excusantur. Proinde notione dignum iudiciali qui excusantur in perpetuum, & qui ad tempus. Sunt qui non possunt dare operam ciuilibus officiis, ob valetudinem, vel ob sacerdotium perpetuum. Quare meritò excusantur & ob similes causas, ob quas impediantur quoque rebus suis superesse [f]. Qui spontè autem honorem decurionatus subiit, cum excusare se posset, ab albo eximi nequit posteà, licet se annosum dicat [g]. Verumtamen si pacta quædam adiecta sunt & conditiones in suscipiendo honore, conseruari oportet, vt vltià, qui excusare se poterat, non teneatur [h]. In metallum damnatus & restitutus, perinde ac si nec damnatus fuisset, ad munera & honores vocatur: nec opponet fortunam & casus tristiores suos, ad hoc solùm ne patriæ idoneus ciuis esse videatur [i]. In tempus tamen relegatus & reuersus, in ordinem redigi sine rescripto principis non potest [k]. Milites quandiu militant & sunt in castris excusantur à muneribus municipalibus, videlicet personalibus [l]. Corporalia munera fœminis ipse sexus denegat, quominus honores vel munera iniungantur [m]: paucis exceptis [n]. Excusationem ab honoribus non dat decurionatus, etsi ipse honor sit [o]. Aetas 70. annorum, nec quinque liberi ab honore non excusant, nisi à sacersacerdotio prouinciæ [p]. Nec patria potestas impedit, quin filiusfamilias ad honores vel munera euocari possit [q]. Non debent autem nauicularij decuriones creari [r]: si tamen honorem decurionatus agnouerint, compellendi sunt subire munera publica [s]. Vtensilia vendentes, licet ab ædilibus cedan-

a Callistr. l. non tantum § 1. & Papinianus, in l. ipus j, l. 6 §. 1. de decurion P. l. ad temp. l. 1. de munerib. P.
b l. Herennius, l. 10 de decurion. in P.
c Paul. l. Seuerus, l. 9. §. 1. de decurio. P.
d l. semper, 5. §. fi. de iure immunita. P.
e l. 3. & l. ad tempus, 5. de decurio. P. l. ordine, 15. ad municipal. P.
f l. rescripto, 6. §. debitores, de muner. & hon. P. l. 1. de debitor. ciuita.
g dicta l. rescripto, §. plane.
h dicta l. rescripto, § sed debitor.
i l. reus, l. 7. de muneriб. P.
k l. libertus, l. 17. §. in quæstionibus, ad municipa. P.
l dict. l. rescripto, §. si quis.
m l. 2. § 1. de iure immunita. libr. 50. P. titul. 6.
n l. fin. C. de testam. mili. l. Lucius, 6. §. fi. ad municipal. P.
o l. cũ filius qui ætat. se excu. l. non tantum, §. 1. de decurio. P.
p Paul. l. Lucius Titius, l. 21. § pro infante, ad municipal. P. l. 1. de muneri. & honor. lib. 10. C.
q l. omnes, l. 49. de decurion. libr. 10. C. l. 3. §. fin. de decurio. P.
r l. spurij, l. 6. & l. 3. §. spurius, de decurion. in P.
s c. 1. de filijs presbyte. c. 3. eo. l. legem, & l. un. C. de natural. liber.
t l. 3. §. quod si pater, de muner. & honorib. P.
v l. 1. § si. de decur. P. l. ad rẽpub. de munerib.
x l. 2. de minor. 25. ann. P.
y Modesti. l. honor. l. 9. de munerib. & honor. P.
z l. cui muneris, l. 12. eod.
a l. vt gradatim, §. quoties, Papinia. l. æstimationẽ, l. 16. § fin. de munerib. & honor. l. honor, l. 14. § fin eod.
b l. 1. de vacat. muner. lib. 50. P. tit. 5.
c l. honoribus, l. 10. §. auctis, de vaca. muner.
d l. legato, l. 12. de vaca. muner.
e dicta l. legato, l. eos, de excusa muner. l. abesse, qu b. ex caus. maior. P.
f Vlp. l. pror, cos, l. 23. de vaca. muner. l. infamia, l. 8. de decurion. libr. 10 C.
g l. 3. de decurion. libr. 10 C. l. 1. 2. 3. de ijs qui sponte public. muner. subeunt. lib. 10. C. titu. 45. l. penul. §. fin. de iure immunita. l. fin. de priuil. veteranor. l. à decurionatu, de vaca. muner. P.
h l. 2. de iure immunita. in P. l. 1. & fin. de his qui sponte pub. munera obeunt. lib. 10. C. titul. 45.
i l. 3. §. si in metallum, de muneri. & honor. in P.
k Papin. l. imperatores, l. 13. de decurio. P.
l dicta l. 3 § 1.
m dicta l. 3 § corporalia.
n de quibus in l. 2. de reg. iur. l. vnic. de mulierib. & in quo loco, &c. li. 10. C. ti. 60
o Marti. l. ad decurionatum, l. 5. de vacatio. muner.
p l. 2. & l. in honoribus, l. 8. de vacat. muner. P. l. semper, l. 5. de iure immun
q l. filios, l. 5. de decurion. lib. 10. C.
r l. Seuerus, §. fin. l. 9. de decurio. P.
s l. semper, l. 5. §. fin. de iure immunita. P.

tur, tamen decuriones possunt esse [a]. Libertus si ius aureorum anulorum adeptus non est, nec restitutus natalibus, decurio esse non potest: & si se ingerat, aut passus est se creari, punitur, & remouetur [b]. Idem de seruo statutum [c]. Transmarina legatio à municipibus alicui ad principem decreta, biennij vacationem munerum ciuilium & honorum tribuit [d]: & quandiu est in legatione [e]; & à tempore quo electus est [f]. οἱ ἐπ' ἀτιμίᾳ τῆς οἱασοῦν αἰτίας ὑποπεσόντες τῆς στρατείας, οὐδεμίαν τιμὴν δύνανται ἔχειν, ἢ πράττειν [g]: id est, *ex quacumque causa cum ignominia militia eiecti, nullos honores obtinere, aut gerere possunt.* Si quis desertorem prodiderit, mediocris loci ingenuus immunitate quoque potitur [h]. Facultates porrò & honori publico conueniunt, & ideo constitutio, qua cautum est, prout quisque decurio creatus est, vt ita magistratum adipiscatur, toties seruari debet, quoties idoneos & sufficientes omnes esse contingit. Cæterùm si ita quidam tenues & exhausti sunt, vt non modò publicis honoribus impares sint, sed etiam vix de suo victum sustinere possint, & minus vtile, & nequaquam honestum est, talibus mandari magistratum: præsertim cùm sint, qui conuenienter reipub. & suæ fortunæ, & splendori publico, possint creari. Quamquam nec locupletiores hoc prætextu legis debeant præferri [i]. Quemadmodum in equitum decuriis quatuor, exigebantur quadringenta millia sestertia in censu, vt ait Plinius [k], & Martialis [l].

7 (beside "que potitur")

Quadringenta secat, qui dicit σῦκα μέριζε,
Vno credis equo posse sedere duos?

8 (beside "textu legis")

Donec ad tres iudicum decurias Augustus quartam addixit ex inferiore censu, quæ ducenariorum vocaretur, iudicaretque de leuioribus summis [m].
9 In decurionatu etiam obtinendo centum millia requisita testatur & Plinius in Epistolis Romantio Firmo scribens [n], *Esse*, inquit, *tibi centum millium censum, satis indicat quòd apud nos decurio es: igitur vt te non decurione solùm, verùm etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates trecenta mil-*
10 *lia numûm.* In perpendendis facultatibus, honorum & munerũ subeundorum gratia, dos vxoris deducitur [o]: quia vxor, cuius dos [p] pro marito decurione conueniri non potest [q]. Nec enim quia in primipilo dos est obærata fisco [r], ideo putandum est obligatam ciuitati, vel municipio: quia ciuitas non habet
11 fisci erga debitores priuilegia [s]. Consideratur & lex municipalis vel alia priuata, cui adhæret conditio & formula concedendi honores municipales, item substantiam & accidentia. Lex communis est, vt quis teneatur honoribus fungi in loco originis propriæ vel aui, vt nec adoptio eum liberet, quæ tamen eum nouis adstringit, vt vbi pater adoptiuus est, teneatur quoque gerere, à quibus nihilominus emancipatione liberatur [t]. Et ita lex honores & munera decernit municipibus & incolis etiam inuitis [v], aliis qui stant tan-
12 tùm sine domicilij electione in ciuitate, minimè [x]. Municipes dicuntur propriè munerum participes, recepti in ciuitatem, vt nobiscum munera facerẽt: sed nunc quoque abusiuè municipes dicimus cuiusque ciuitatis ciues, vt putà campanos, puteolanos [y]. Gellius ferè, sed significantius eadem refert: & inter colonias, & municipia latè distare, & melioris conditionis esse quàm colonias municipia: cùm municipia suis legibus moribúsue vti possint, coloniæ autem Romanorum, iura institutáque omnia populi Romani, non sui arbitrij haberent. *Municipes itaque*, inquit, *sunt ciues Romani, ex municipijs suo iure & legibus suis vtentes, muneris tantùm cum populo Romano honorarij participes, à quo munere capessendo appellati videntur, nullis alijs necessitatibus, neque vlla populi Romani lege adstricti: cùm nunquam populi Romani eorum ager factus esset.* Et posteà distinguit inter municipes ratione honoris ab iis, qui etiam suffragij ius habebant. *Primos autem*, inquit, *municipes sine suffragij iure, Cerites esse factos accepimus, concessúmque illis, vt ciuitatis Romanæ honorem quidem caperent, sed negotijs tamen*

a l. eos qui, §. fin. de decur. ον. P.
b l. 1. si seruus aut liber ad decuriona. aspira. lib. 10. C. tit. 32.
c l. 2. eo. tit. si seruus aut liber &c.
d l. 1. de legation. li. 10. C. titu. 63.
e l. 4. C. eod. de legation.
f Scæuola, l. legato, l. 5. eod. titu.
g Iustinia. in legib. militarib. l. 2.
h l. 1. de desertorib. lib. 12. C. titul. 46.
i Vlpian in l. rescripto, l. 6. de muner. & honor.
k Plinius, lib. 33. c. 2.
l Martial. lib. 5.
m Sueton. Tranquill. in Augusto. c. 32.
n Plinius Secundus, lib. 1. epistola. Romantio Firmo.
o l. Lucius Titius, §. idem respondit, in 1. ad municipal.
p l. in rebus, C. de iure dotium
q l. vxorem, l. 21. de decurio. lib 10. C. l. 2. & 3. ne vxor pro mar. C.
r l. satis, quib. cau. pig. tac. contraha. C. l. 4. de primipilo, lib. 12. C.
s l. simile, l. 10. & l. Lucius Titius, l. 21. §. fin. ad municipa. in P.
t Paulus, l. ordine, l. 15 § fin. & Hermogen. l. sed si is, l. 16. in princip. & §. in adoptiuo legia libertus l. 17. ad municipal: l. in adoptio. de adoption. C.
v l. 1. 2. & fin. de munic ip. lib. 10. C. tit. 38. l. priuilegio. 6. de incol. lib. 10. C. l. 3. de muneribus in P.
x l. 1. de incolis, libro 10. C. tit. 39.
y Vlp. l. 1. ad municipal. P. Paul. l. munus tribus modis, l. 18. de verb. signif.

atque oneribus vacarent[a]. *Fuerunt namque varij generis ciues Romani, nempe alij coloni, alij municipes, alij ex præfectura aliqua, alij ciues modò Romani. Nam qui ex nullo municipio, nulla colonia præfecturáue Romana erant, sed in vrbe, suburbanóue agro nati, vel ex seruis, & vllis gentibus externis, libertate, vel ciuitate donatis, speciali priuilegio, quartum quoddam genus ciuium constituebant*. Variæ proinde istæ ciuium nomenclaturæ, sicut & externæ gentes, in Romani populi amicitiam aut ditionem venientes, varij generis ac conditionis erant, vt aliæ liberæ, aliæ fœderatæ, aliæ stipendiariæ, aliæ Latinæ[b]. Municipem itaque, teste Vl- 13
piano[c], aut natiuitas facit, aut manumissio, aut adoptio, aut domicilij electio, seu incolatus[d]. Natiuitatis locus proprius, & patris[e], & aui[f] facit aliquem municipem. Ita origo erit propria, & aliena cōsideranda. Qui ex duobus campanis natus est, matre & patre, campanus est: at si pater alterius originis, quàm mater, patris non matris originem domicilium patris filius sequitur[g]; quamuis in matris natus sit ciuitate[h]. Nam certè tunc, natiuitate propria verius est eius loci esse municipem, non matris causa. Qui tamen 14
patrem iustum non habet, primam originem à matre enumerare debet[i]. Legitimatum tamen naturalem sequi originem patris naturalis, exemplo adoptiuorum voluit Accursius[k]. Sed & singulari iure ex filiabus murilegulorum, & alienæ originis hominibus nati sequuntur iura maternæ conditionis[l]. Sicut ex inquilina domus imperatoris natus[m], & ex adscriptitia & seruo[n], quiue ex matre, quæ priuilegiato loco nata est[o]. Porrò quili- 15
bet habere patriam censetur, vbi natus est[p], videlicet propriam: participat autem cum paterna, vt & communem habere videntur omnes Romani[q]. Manumissio dicitur facere municipem, vt seruus manumissus, seu 16
libertus eius censeatur originarius ciuitatis, & in ea munera, & honores subire cogatur, in qua natus est manumissor patronus, & habet domicilium; nec solus ille libertus, sed filij eius[r]. Et si plures sint patroni, omnium quoque libertus sequitur originem, & domicilium[s]. Adoptio quoque fa- 17
cit, vt quis municeps fiat, etiam in loco cuius est adoptans municeps, vel originarius, vel ratione domicilij, hísque locis vltra propriam originem & patris naturalis, munera cogitur subire[t]: veruntamen si emancipatur ab adoptiuo patre, desinit esse filius, & ciuis ciuitatis, cuius per adoptionem fuerat factus[v]. Incolatus etiam cum domicilio subiicit aliquem muneri- 18
bus[x], & domicilium municipem facere ita potest[y]. Difficile autem est sine domicilio quemquam esse, quamuis aliquando, si quis nauiget vel iter faciat domicilio relicto, quærens quò se conferat, vel vbi consistat, sine domicilio sit[z]. Ciues, inquit Augustus, facit origo, manumissio, adlectio, vel adoptio: incolas autem, ex edicto Adriani, domicilium. Nec 19
ambigitur in eodem loco singulos habere domicilium, vbi quis larem, rerúmque ac fortunarum suarum summam constituit, vnde rursus non sit discessurus, si nihil auocet: vnde cùm profectus est, peregrinari videtur, & si rediit, peregrinari destitit[a]. Incola non est ciuitatis, qui in 20
agro permanet: quia non vtitur præcipuis eius ciuitatis[b]. *Incola est*, inquit Pomponius, *qui in aliquam regionem domicilium suum contulit, quem Græci πάροικον, vocant; nec tantùm qui in oppido morantur incolæ sunt, sed etiam qui in alicuius oppidi finibus ita agrum habent, vt in eum se quasi in aliquam sedem recipiant*[c]. Est incola & quem Græci προσήλυτον, appellant, Latini aduenam[d], dummodò sedem elegerit: alioquin enim ad alios pertinet, quàm incolas aduenæ nomen. Siquidem neque qui studiorum causa alicubi morantur, ideo incolæ sunt, nisi decennio morati sunt[e], nec qui frequentius locum inuisunt aliquem, vel alia de causa inibi quàm animo habitandi degunt, incolæ sunt, nec domicilium habere

a Gellius lib. 16. c. 3.
b vide Alciatum, 1. Pareg. cap. 14. Budæum annota. posterio. in P.
c Vlpian. in l. 1. ad municip. P.
d dict. l. 1. ad municipal. Paul. l. municipes, l. 228. de verbor. signific. P. l. assumptio, l. 6 ad municip. P. l. 4. de municipib. libr. 10. C.
e d. l. assumptio, §. 1. ad municip. P. l. 3. de municipib. libr. 10. C. titul. 38. l. exemplo, l. 36. de decurion. li. 10. C.
f Paul. l. libertus, l. 17. §. in adoptiua, ad municipal.
g l. 1 §. qui ex duobus, ad municipal. l. exemplo, 36. de decurion. libr. 10. C. l. nullus, l. 44. eod.
h l. 3. de municip. li. 10. C.
i Neratius, l. eius qui, l. 9. ad municipal. P. Vlp. l. 1. §. fin. eod. titu. l. eos, l. 22. de decurio. C. libr. 10.
k Accur. in d. l. 3. de munici. libr. 10. C.
l l. ij qui, l. 12. de murilegu. lib. 11. C. titul. 7.
m l. nati, 29. de decurion. lib. 10. C.
n l. ne diutius, l. 20. de agricol. & censi. libr. 11. C. titul. 47.
o l. 1. §. qui ex duobus, ad municipal. P. l. neque Dorotheum l. 6. de decurio. lib. 10. C.
p Vlpian. l. qui ex vico, 30. ad municipal. P.
q l. Roma, 33. ad municip. P. Vlp. l. in vrbe Roma. l. 17. de stat. homin. P.
r d. l. assumptio, §. fin. l. libertus, l. 17. §. ex causa, l. filij, 22. l. eius qui, 27. ad municipal. in P. l. 3 de municipib. lib. 10. C. titu. 38.
s l. si quis, l. 7. ad municip. P.
t l. ordine, l. 15. §. fi. ad municipal.
v Hermog. l. sed etsi is, l. 16. ad municipal. l. in omnium, de adop. P. l. penul. §. sed hæc omnia, C. eod. titu.
x l. 1. de municipi. & origin. libr. 10. C. titul. 38. l. 1. 3. 4. 5. 6. de incolis, li. 10. C. titul. 39.
y l. filij, l. 22. §. municipes, ad municipal. P.
z Paul. l. eius qui, 27. §. Celsus, & seq. ad municipal. P.
a l. ciues, l. 7. de incolis, lib. 10 C.
b Modesti. l. scire oportet, l. 34. ad municipal. P. c Pomponius, in l. pupillus, 239. §. incola, de verb. sign. d dicta l. pupillus, §. aduena.
e l. 2. de incol. lib. 10. C.

ibi

21 ibi dicuntur [a], & tamen aduenæ sunt [b]. Cæterùm aliis de causis quis
domicilium quàm ratione longæ seu decennalis habitationis sibi alicubi
constituisse videtur tacitè, vt si pergulam, officinam, horreum, armarium,
tabernam conduxit, ibíque distraxit, vel egit: quia is perinde conuenitur,
ac si haberet ibi domicilium [c]. Et qui alicubi diutius habitat, censetur ibi
elegisse domicilium [d]. Eligitur enim & dignitate, quale habent in vrbe
Ro. electi in senatores [e]: retento etiam primo alio, quòd ad honores, non
autem quòd ad munera pertinet [f]. Atque re & facto transfertur domici-
22 lium, non nuda contestatione [g]. Libertas autem concessa est habendi &
transferendi [h], dummodo quis iam ad munera designatus non sit, vel ho-
nores non gerat in eo loco à quo transferre desiderat: tunc enim non licet,
23 antequam his perfunctus sit [i]. Sic domicilij ratio temporaria est [k], & ex
destinatione. Quò fit, vt aliquando, quamuis difficile sit, duobus locis
æqualiter instructis, vtrobique ex destinatione esse domicilium, si æquali-
ter quis in vtroque frequentet [l]. Sola tamen domus comparatio vel
24 possessio, in aliena ciuitate domicilium non facit [m]. Miles domicilium ha-
25 bet, vbi inhæret [n]. Vxores domicilium & forum maritorum sequuntur,
vt etiam viduæ, quandiu viduæ remanent, vt & dignitate mariti gaudent,
hoc tempore, & munera vt incolæ subeunt [o], dummodò matrimonium
sit legitimum: alioquin enim non ibi muneribus fungi cogi possunt, vnde
mariti sunt earum, sed vbi ortæ sunt [p]. Habetur enim pro nullo, & perin-
de, ac si non esset [q]. Quemadmodum nec desponsata, scilicet per verba
26 futuri matrimonij, ante contractas nuptias, non mutat domicilium [r]. Re-
legatus & domicilium habere potest in eo loco à quo arcetur [s]: nam & inibi
procuratorem habere potest [t]. Interim tamen & domicilium quoque habet
27 necessarium in eo loco, in quem relegatus est [v]. Concurrunt aliquando in
deferendis muneribus loca originis propriæ, paternæ, domicilij, & alia quæ
diximus, quorum muneribus obnoxius quis est in singulis municipiis, &
iurisdictioni municipali [x]. Quo casu, originis causa potior est [y]: quia non
sunt eodem tempore honores, in duabus ciuitatibus ab eodem gerendi [z].
Porrò de iure incolarum, quos quæque ciuitas sibi vendicat, præsidum pro-
uinciarum cognitio est. Et si quis se negat incolam esse, apud eum præsi-
dem prouinciæ agere debet, sub cuius cura est ciuitas, à qua vocatur ad
28 munera, non apud eam, ex qua se dicit oriundum [a]. Lex alia de hono-
ribus est deferendis à decurionibus, vt de honoribus non continuandis à pa-
tre in filium, in eadem domo [b]: videlicet si in eius sit potestate, non au-
29 tem si emancipatus filius [c]. Ab honoribus ad honores eosdem, quinquen-
nij datur vacatio: triennij verò ad alios. Legatione autem perfunctis, bi-
ennij vacatio concessa est [d]. Nec volens quidem continuare vel repetere
honores temporarios potest [e], aliter in legem Iuliam de ambitu incidit:
cùm publicæ disciplinæ semel gesta sufficiant [f]. Ne ve ambitione & fre-
quentia ordinationis, & continuatione curæ, & per quandam machina-
tionem munus renouando, fiat aliquibus infinita prædicta gubernatio [g].
Decuriones hinc eximuntur, qui possunt, si velint, non autem inuiti, ho-
nores iterum repetere [h]: quia hi potius consilij gratia, & ratione oneris
honores habent. Et in aliis adhuc consiliariis licet omnibus iudicibus illu-
stri præditis potestate consiliarios eosdem secundò & tertiò sibi & sæpius ad-
iungere: quia qui semel bonus cognitus est, non debet ob hoc solùm,
quòd iam probatus est, improbari [i]. Cogit etiam necessitas, & penu-
ria hominum, magistratus & honores repetere, si alij idonei non repe-
riantur [k]: si etiam expedire videatur, ciuitas, vel decuriones & ad ho-
nores, non expectato curriculo annorum, eligere potest, vt in defen-

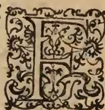
a dicta l. 2. & 3. de incol. C.
b l. hæres absens, l. 19 §. proinde, de iudic. in P. lib. 5. titul. 1.
c dicto §. proinde & l. eius qui, l. 27. ad municipal. P.
d l. lex Cornelia, §. si tamen, & §. domū de Iniur. in P.
e l. ciues, l. 7. & l. senatores, l. 8. de incol. lib. 10 C.
f l. penul. de senator. in P. l. municeps, 23. ad municipales P. l. filij, 22. §. senator, & seq. eo. titul.
g l. domicilium, 20. ad municip. P.
h Martia. l. nihil est impedimento, l. 31. ad municipa. in P.
i l. incola, 34 ad municipa. P.
k Paul. l. libertus l. 17. § patria, ad municipal. l. non vtiq; 4 & l Labeo, eod.
l l. eius qui, 27. § celsus, ad municipal. P.
m l. libertus, l. 17. §. sola domus, ad municipal. P.
n Hermog. l. municeps, l. 23. §. fin. ad municipal. P.
o l. fin. de incol. libr. 10. C. l. filij, l. 22. §. vidua, & l. fin. §. itē rescripserunt, mulierem, ad municipal. P. l. exigere, de iudic. P.
p Callistra. in l. de iure l. 37. § fin. ad municipal. P. l vnic. de mulieri. & in quo loco. lib. 10. C. titu. 62.
q § si aduersus, de nuptijs.
r Modestinus, l. ea quæ, l 32. ad municipal. P.
s l. eius qui, l. 27. §. fi. ad municip. P.
t l. Papinianus exuli, de minor. P.
v l. filijs, 22. §. relegatus, ad municip. P.
x l. incola, & his, 29. ad municipal. l. 1. de municipi. lib. 10. C.
y l. libertus, 17. §. præscriptio, ad manicipal.
z dicto §. præscriptio. l. fin. C. de assessor. l. 1. quemadmod. ciui. munera. ind cuntur lib. 10. C tit. 42.
a Callistrat. in l de iure, l. 37. ad municipal.
b l. 1. de muneri. & honorib. non continuan. lib. 10. C. titul. 40.
c l. 3. de filijsfami. & quēd. pro ijs par. teneat. lib. 10. C. ti. 60.
d Gordian. in l. ab honoribus l. 2. de muneri. & honor. non continuan. lib. 10 C. cum simili. ibi nota. l. Paulus respondit, l. 8. de legation. in P.
e l. honor municipalis, l. 14 §. gerendorum, de munerib. in P. l. nemo, l. 5. lib. 1. C. tit. 52.
f l. vni. ad leg. Iul. de ambit. lib. 9. C. tit. 24.
g §. fi. de defensor. ciuita. in auth. colla. 3. titul. 3.
h l. 1. de munerib. & hon. lib. 10. C. l. diuus Seuerus, l. 18. ad municip. quando in eorum fauorem concessa sunt tempora, non aliter.
i l. licet, l. 12. de assessor. li. 1. C. ti. 52.
k l. honor. municipalis, l. 14. §. fi. & l. æstimatione 16. §. fi. de mune. & honorib. f. vt gradatim, § quoties, eo.

sore constat: nullo videlicet reluctante [a]. Deinceps alia lex, vt ordi- 30
ne vnusquisque municipum honoribus & muneribus legatione fungatur, prout quisque prior in ordinem adlectus est: aliter sequentes non coguntur subire [b]. Verumtamen ordo decurionum non inspicitur, quando legatio decernenda: de primatibus, desiderat personas [c]. Sic & statuit lex de gradibus magistratuum decemuiralis, *Magistratibus minoribus ad ampliorem honoris gradum, primus ascensus esto* [d]. Videlicet si digni, & idonei sunt, vt diximus, ita enim verum est, honores non ordinationibus, sed potioribus dandos [e]. Proxima hinc lex, maioribus honoribus functos ad minores deuocari 31
non oportere [f]: præterquam si aliorum ciuium copia non sit, qui obsequiis ciuilibus fungi nequeant [g]. Huc pertinet lex, vt decuriones secundum le- 32
gem municipalem describantur: quod si lex cessat, dignitates erunt spectandæ, vt scribantur eo ordine primi, quo quisque eorum, maximo honore in municipio functus sit: posteà per gradus, qui secundis. Et mox qui nullo honore functi sunt, prout quisque eorum in ordinem venit [h]. Potiores dignitates à principe, quàm à municipio concessæ [i]. Præfertur & in albo decurio- 33
num pater, non habenti filios, cæteris paribus [k]. Et idem ordo in dicendis sententiis in consilio decurionum, qui in describendo albo seruandus est [l]: etiam ratione plurium liberorum [m].

a in § fin. de defensor. ciuit. in authentic.
b l. vt gradatim, de muneri. P. l. 4 §. ordine, de legatio. P. l. 5. de muneri. patrimonior. libr. 10. C. titu. 41.
c dicto §. ordine.
d C. cer. 3. de Legib. d. l. vt gradatim. & l. potioribus, de offic. præfect. vrb. C. l. honor. §. gerendo rum, de mun. & honor. P. l. quæ vtiliter l. 47. de negotiis gest. lib. 3. P. titul. 5. ca. sicut neophytus, 48. distin.
e Paulus, l. honores, l. 7. de decurio. P.
f l. 2. & 3. quemadmod. ciuil. muner. indicantur, lib. 10 C. titu. 42.
g dict. l. 3. quemadmod. ciui. munera iudicant. l. honor, §. fin. l. vt gradatim § quoties, de muner. & hon.
h l. 1. de albo scribẽ. lib. 50. P. titu. 3.
i l. 2. eod. titul.
k l. in albo, l. 9. de decurion. libr. 12. C.
l l. 1. §. fin. de alb. scribe.
m l. spurij, l. 6. de decurionib.

De munere, officio, & potestate decurionum, & priuilegijs eorum. Caput 14.

1 *Decurionum officium libros memoriæ componere, iudicare.*
2 *Decurionum decreta quæ, & quomodo firma.*
3 *Ambitiosa decreta quæ dicuntur.*
4 *Salarium ex publico quando decurionibus constituere permissum est. Præceptores à quibus eligi debent. eod.*
5 *Decuriones nominant ad munera vt idoneos suo periculo.*
6 *Venditio bonorum curialium cum decreto decurionum.*
7 *Decurionum alia munera, & onera.*
8 *Domos curiales in ciuitatibus quas habent, tenentur reparare & nouas construere. Curialium successio. eod.*
9 *Decurionum priuilegia.*
10 *Decurionum in officio delinquentium pœna.*
11 *Decuriones habent immunitates ab extraordinarijs muneribus.*
12 *Decurionibus locationes agrorum publicorum, & alia prohibita.*

LAVIVS Vopiscus [n], ad ordinem decurionum pertinuisse 1
ait, res gestas, & approbatos authores describere, quod quidem in vrbe pontificibus incumbebat. Habebat & album, λευκωμα: & librum, in quo iudices & iudicia describebat memoriæ gratia, vocant matriculam [o]. Munus aliud illorum, 2
sententiam ferre de quibusdam: vnde decreta illorum promanant, firma & stabilia, vt quod semel ordo decreuerit, non rescindatur, nisi ex causa, quæ reipublicæ conducat [p]. Et dummodo legitimè & sufficienti numero decuriones conueniant [q]. Lege autem municipali caueatur, vt ordo non aliter habeatur, quàm duabus partibus adhibitis [r]. Item ne ambitiosa sint decreta eorum, alioquin irrita sint [s]. Vt & huiusmodi aliorum iudicum sententiæ [t]. Ambitiosa decreta videntur illa, quæ lar- 3
giuntur ex publico sine vtilitate publica, & quæ magis ad captandam gratiam

n Vopiscus, in Tacito. Vuolphan. Lazius, lib. 3. commẽtar. reip. Rom. c. 9.
o de albo, titul. de albo scriben. in P. li. 50. titu. 3. Vlp. l. si quis, l. 7. de iurisd. omn. iud. in P. & Symmachus, lib. 1. episto. ad Theodo.
p Callistrat⁹, l. quod semel, l. 5. de decretis ab ord. facien. li. 50. P. ti. 9. l. nominationum, l. 45. de decur. li. 10. C. l. aliud est, l. 121. §. refertur, de regul. iur. P.
q l. 2. de decret. ab ord. fac.
r l. 3. eod. tit. de decret. ab ord. fac. l. nominationum, l. 45. de decurion. li. 10. C. c. qui sicut, de electione. l. nulli quiusque vniuersi nomine. P.
s l. ambitiosa de decre. ab ord. facien. in P. l. 2. de decret. decur. lib. 10. C.
t l. fin. si tutor. vel cura. fals. excus. sit lib. 5. C. titu. 63.

tiam, aliquorum in fauorem decurionum, qui statuunt fiunt [a]. Exemplo
eorum qui candidati circuebant populum, & suffragia mendicabant vel lar-
4 gitione, vel alio modo, ad obtinendos magistratus, vel honores, vt suo
loco de ambitu diximus. Ita communi iure prohibitum præbere salarium
ex publico, sine speciali principis licentia [b]. Permissum tamen est decu-
rionibus decretis suis, antistibus liberalium artium, & medicis, immuni-
tates præbere [c], & salaria de publico constituere [d]. Quod & in professori-
bus aliis literarum, & doctoribus legum receptum est: quibus Constanti-
nus imperator iubet mercedes & salaria reddi, quò facilius liberalibus stu-
diis, & memoratis artibus multos instituant [e]. Et Vlpianus rectè putat, &
horum electionem, potius committendam & permittendam ciuibus, quàm
præsidi prouinciæ, vt quia de illorum personis, in medicorum electione, &
suorum agatur periculo [f]: multò magis dum de iuuentutis agitur institu-
5 tione, in quo animæ grauior iactura [g]. Nominant ad certa munera decu-
riones quosdam vt idoneos solemniter in curiam conuocati, suo videlicet
periculo: nam si non nominandum nominauerint, & ipse prouocauerit a-
pud præsidem prouinciæ, & obtinuerit, sumptus litis à nominatore recipit [h]:
alioquin enim is qui nominatus est, si non appellauerit, vel si se non excu-
sauerit, tenetur subire magistratum. Et si aufugerit, requiritur, & captis
pignoribus, seu eius bonis permissis eis, qui in locum eorum ad munera
vocabuntur, coguntur: atque inuenti posteà, biennio munus illud, quod
6 refugerũt, subire cogũtur [i]. Adhibet quoq; ordo decurionũ, vel maior pars,
decretũ in vẽditione rerũ immobiliũ curialiũ, vel curia, quæ non nisi decu-
rione probante causam venditionis, fieri potest [k]: alioquin autem fisco bo-
na vendicantur alienata, & tantumdem [l]. Interponunt & decretum in syn-
dico eligendo [m]; conficiunt statuta, quibus teneantur tantùm, qui sciue-
7 rint, non alij [n]. Munera quoque alia decurionatus sunt plura: inter cæte-
ra, vt teneãtur curiæ, cui adscripti sunt atque filij eorum inseruire, nec vllam
ausint affectare militiam [o], nullum munus vel officium extra municipium
capere possint, & retrahãtur [p]: nisi in certis priuilegiatis dignitatibus [q]. Quin-
imo & licet duũuiris, seu ei qui præest decurionibus, si præsidis desiit copia,
propria authoritate manus iniicere in suum fugientem, vel alibi existentem
decurionem, & curiæ suæ vendicare ad examen cognitoris deducendũ [r]. Ne-
que enim per vicariũ seruire possunt, nisi speciali priuilegio muniantur [s].
8 Singularum quoq; vrbium curiales, etiam inuiti, vel reparare intra ciuitates,
quas olim habuerint domos, vel de nouo ædificare coguntur, illic semper
muniis inseruituri, & aucturi propriarũ ciuitatũ frequẽtiã [t]. Proinde decedẽti-
bus curialibus & succedẽtibus extraneis, curia sibi vẽdicat quartã partẽ bono
rũ [v]: per quam auxilium & opem conferunt ciuitatibus, vel municipiis pro-
priis [x]. Quando autem curialibus, curiales filij, vel fœminæ curialibus nuptæ
succedunt, vel extranei curiales: tunc in totũ nulla deductione quarta facta,
siue ex testamento, siue ab intestato succedunt [y]. Inter viuos verò distractio
9 prædiorũ curialiũ facta, aliam in iure habet consideratiõẽ [z]. Inter priuilegia
decurionũ, vt facultatibus lapsis alimẽta decerni permissum sit [a]: ne torque-
antur, etsi decuriones esse desierint, in honorẽ pristinæ dignitatis [b]: ne in me-
tallũ damnentur, nec in opus publicũ, nec ad bestias, nec fustibus cædãtur [c]:
nec in opus possint adiudicari metalli, nec furcæ subiici, vel viui exuri, nec
quoq; parentes vel liberi decurionum siue suscepti ante, siue tempore decu-
rionatus sint [d]. Et proinde in capitalibus criminibus, relegatione vel depor-
tatione tantùm puniũtur [e], vel multa pecuniaria [f]. Adoptiui filij decurionũ
& hoc gaudent priuilegio [g]. Item auus decurionis, ne nepotes decuriones
nota auita afficiantur, imo & per patrẽ decurionatu amisso, filius priuilegiis
vtitur decurionis. Et eodem quoq; relegato, vt in filio senatoris placuit ante

a l. præses prouinciæ l. 12. C. de transac.
b l. 1. de præb. salar. lib. 10. C. titu. 36.
c l. 1. de decret. decurio. lib. 10. C.
d l. 4. de decret. decur. vbi ratio.
e l. medicos, l. 6. § fi. de professor. & medic. lib. 10. C. ti. 52.
f Vlpia. in l. 1. de decret. ab ordin. facien. ff.
g l. sancimus, C. de episc. & cler.
h l. 2. C. de decurion. lib. 10.
i l. si ad magistratũ, l. 18. de decurio. li. 10. C. l. murilegulì, de murileg. lib. 10. C.
k l. 1. 2. 3. de prædijs decurionum sine decret. non alien. lib. 10. C. tit. 33. nouella 38. §. perfecerunt & nouella, 87.
l l. ordine, l. 25. §. in fraudem, de decurio. lib. 50. ff. titu. 1.
m l. nulli, quod cuiusque vniuersi.
n l. fin. de decret. ab ordi. facien. ff.
o l. qui destricta, l. 27. l. ne quis officialium, 38. & l quam prouisum, l. 51. & l. si quis decurio, l. 55. de decurio. li. 10. C. l. militaribus.
p l. 1. de decurion. in ff. l. si quis decurio. l. 16. l. curiales, 25. & l. fabricenses, 22. l. quidam ignauiæ, l. 26. l. omnes omnino, l. 50. l. Alexandrinis, 56. de decurio. lib. 10. C. l. vnica, si curial. relicta ciuitate rus habitare maluerit, li. 10. C. tit. 37. l. 1. de priuileg. corporator. vrb. Romæ, lib. 11. C. tit. 14.
q l. curialibus, l. 66. de decurio. li. 10 C.
r l. generali, lege, l. 54 de decurion. li. 10. C.
s l. nullus, l. 60. de decur. lib. 10. C.
t l. singulari, l. 8. de ædificijs priuat. li. 8. C. tit. 10.
v l. 1. & 2. quando & quib. quarta pars debeatur, libr. 10. C. tit. 34.
x l. fin de his qui spõte pub. munera subeũt. li. 10 ti. 43.
y l. 1 § fin. & l. 3. quãdo & quib. quarta pars debea. lib. 10. C. nouella constit. 38. §. post hæc videamus, & §. quoniam verò, vsq; ad §. ad hæc quartam. & constitut. 101. §. quod si decurionis, cum sequent.
z l. 1. de imponend. lucratiua descrip. lib. 10. C. tit. 35.

a Hermogen. in l. decurionibus, l. 8. de decurio. in ff. b l. fin. de decurion. in ff. l. 4. C. eod. c Martia. in l. 3. de priuil. vetera. lib. 49. ff. ti 18. d l. moris, 9. §. sed enim, §. liberos, & seq. de pœna in ff. l. 1. §. simili, quãdo appella. sit l. penul. ad legem Cornel. de sicar. l decurionum, & l. decurionẽ, de pœnis C. l. antepenul. & fi. C. de quæstio. l. 2. §. in filijs, de decurio. ff. l. omnes iudices, 33. eo. C. e l. inter pœnas, de interdict. f l. quinque, 57. & l. cum 8. de decurio. lib. 10. C. g l. cum adoptiuum, l. 4. de decurion. lib. 10. C.

nisi decurionem duumuirum creari posse tradit[a]. Hi, vt arbitror, magistratus municipales sunt, quos hodie eligi videmus in singulis municipiis, oppidis, & ciuitatibus, qui alicubi dicūtur consules, apud nos capitolini, Burdegalæ iurati, Lutetiæ escheuini. Et proinde illorum tractatio est vtilis, quòd quotidiana sit: & pleniùs attingenda, vt ait Paulus in similibus[b]. Duumuiri municipales, à consilio decurionum seu burgensium legitimè congregato & conuocato, nominari debent, eàque electio seu nominatio ad nominatum per officialem publicū perferri debet, vt vel munus acceptet, vel prouocet[c].
2 Debet itē nominatione ritè facta per præsidem vel proconsulē, vel prouinciæ iuridicū confirmari. Idcirco, si constat sine ordine, nullo actu ex lege habito duumuirum creatum, sed tantùm vocibus populariū postulatum, eisq; tunc proconsulem, quod facere non debuit, consensisse, creatio nulla atque appellatio in re aperta, superuacua est[d]. Sequendæ in nominatione & electione horum nūnc, ciuitatum & oppidorū consuetudines, & leges municipales.
3 Administratio horum, & magistratus annalis est, nisi ob pertinaciam, quòd munus hoc recipere subterfugerint, duplicetur in pœnam tempus[e]. Exemplo forsan consulum Romanorum[f], duumuiri in aliis ciuitatibus annui, cum potestate in municipes, constituti & electi; sicuti & de decurionibus, consilióue publico ciuitatis, nempe ad exemplum Romanæ ciuitatis, senatus, delectos fuisse diximus. Nam & duumuiri habent pro territorio, in quo fasces suæ iurisdictionis exercent, metas propriè ciuitatis tantùm[g]: nisi aliæ iurisdictiones aliorum locorum priuilegio alio, vel iure alio, vt quilibet domini habeant. Quemadmodum plerumque contigit ciuitatibus habere, vt Cadurcorum.
4 Sed tamen & post annum pro administratione rerùm ciuitatum, & in duumuiros, si non in vtilitatem ciuitatis gesserint, etsi benè, & in rempublicam, datur actio ex contractu magistratuum municipalium[h]. Si plures creantur duumuiri, & illud potest adiici creationi, vt mutuo periculo teneantur, quo vicariis damnis sint obstricti; alioquin antequam quis pro
5 collega possit conueniri, eius nominator discutiendus esset[i]. Possemus forsan in municipiis duumuiros, ad imitationem tribunorum pleb Romanorum inductos, dicere, in quorum locum & forsan in frequentioribus ciuitatibus sunt quidam, qui in decuriones seu burgenses & ciues potestatē habent: vt Lutetiæ est, quem vocant, *Le preuost de Paris*, Burdegalæ *le mere*, Tholosæ & alibi, vicarius dictus, *le viguier*. Qui & possent quoque dici aliquomodò defensores ciuitatum. Et hoc modo capitolini, escheuini, iurati, consules ciuitatum, non duumuiri, sed magistratus potius alij erant municipales.
6 Verùm nec ignorandum est hanc duumuirorum appellationem & mutuatam quoque à generali formula Romanæ ciuitatis, in cuius administrationis genere, & duumuiri, & triumuiri, & decemuiri, & alterius numeri viri præpositi negotiis quibusdam certisue dicebantur, ad plebis euitandam suspicionem. Erantq; diuersi isti duumuiri, & triumuiri, septemuiri, & similes[k], pro diuersitate negotiorū, quibus tot viri præficiebantur: vt
7 capitales, ædilitij sacrorū, quinquēnales, nauales. Duumuiri capitales causas criminū distinguebant, iudicabant, & perduellionis diem reis dicere solebant. Sicut ex Liuio constat, dum de Horatij, vt perduellionis reo, crimine & iudicio agit[m], & alibi de M. Manlij damnatione agens[l]. Vlpianus horū duumuirorum etiam in municipiis ait esse potestatem carcerum, & dimittēdi à custodia[n]. Sicut & Pomponius, dum enumerat triumuiros monetales æris, argenti, auriflatores, & triumuiros, addit capitales, qui carceris Romæ custodiam haberent, vt cùm animaduerti oporteret, eorum interuentu fieret[o]. Erant & Romæ duumuiri quinquennales, à potestate iudicij temporis
8 quinquennalis accepta[p]. Duumuiri ædilitij seu sacri erant, qui ædes dedicabant, qui expiationes vel melius execrationes, lectisternia, ad placanda sua
9 idola faciebant, publicas ædes locabant[q]. Reliquos non persequar. Admonebo

Qq 4

a in l. honores, l. 7. §. is qui de decurion. in P.

b l. legaui, de libera lega. in P.

c l. 2. de decurion. li. 10. C.

d Vlpian. in l. si constat, l. 12. de appellatio. lib. 49 P. tit. 1. l. nominationes, l. 27. eod. tit. de appella. lib. 7. C. titul. 62.

e l. si ad magistratū, l. 14. de decurion. lib. 10. C. titu. 31. l. in honorariis, l. 13. §. fi. de action. in P.

f l. 2. § exactis, de origine iur.

g l. duumuirum, l. 53. de decurion. li. 10. C.

h l. in honorariis, l. 3. § fin. de action. lib. 44. P. tit. 7. vbi gloss. distinguit. iuncta l. ciuitas, de reb. cred. in P.

i l. si ita duumuiri, l. 3. quo quis ordine conuenia. libr. 11. C. titu. 35.

k l. 2. § deinde cùm esset necessarius, de orig. iur. P. de quib. omnib. vide Alexan. ab Alexan. capit. 16. libr. 3. Vuolphang. Laziū, lib 3. reipu. Ro. c. 2. & 3.

l Liuius, lib. 1.

m Liuius, lib. 6. Deca. 3.

n Vlpian. in l. si quis vxori, l. 53 §. si fugitiuum, de furt. lib. 47. P. titu. 2.

o Pompo. in l. 2 § eodem tempore constitui, de origine iur. lib. 1. P. titul. 2.

p Meminit Spartian. in Adriano.

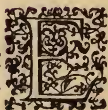
q meminit Liuius, lib. 5 & 6. Deca 1. & lib. 3. Decad. 1. 3.

nebo tamen Lysandrum apud Lacedęmonas, elegisse decemuiros in Lacedæmonum singulis ciuitatibus, sed eos tantùm qui amicitia, conuiuio, vel obsequio, vel hospitio essent coniunctissimi, vel quòd sibi placuisset se facturos spopondissent, vt omnia pro nutu suo regeret, & crudeliter ageret [a]. Vnde colligimus hos duumuiratus, & decemuiratus municipiorum accedere ad quandam quatenus licet, aristocratiam, vel popularem per vices administrationem summam, relictis negotiis communibus aliis magistratibus inferioribus, municipalibus.

a Aemilius Probus, in Lysandro. Diod. Sicul. libr. 14. Xenoph. in 3. Hellin.

De magistratibus municipalibus. Caput 17.

1 Magistratus tribus mensibus ante subeundam administrationem nominantur. Magistratus municipales plures pro vno sunt. eod.
2 Magistratibus municipalibus quæ concessa in iure dicundo potestas. Appamiensium respublica libera. eod.

X decurionibus quoque ad magistratus municipales nominantur, idq; ante tres menses, quàm subire magistratum debeant [b]. Isti autem magistratus municipales vnam tantum potestatem, etsi plures sint, referunt: quia vnum administrāt, vt collegæ magistratum [c]. Habent iure definitam dignitatis curam, & notionem. Atque in summa, ea quæ magis imperij sunt, quàm iurisdictionis, magistratus municipales facere non possunt: nec illis permittitur in integrum restituere aut iubere, bona rei seruandæ causa possidere, aut dotis vel legatorum seruandorum causa [d]: nec supplicium à seruo sumere, quamuis modica castigatio eis non sit deneganda [e]. Solent maiores iudices magistratibus istis ea committere, quæ celeritatem desiderant, & requirunt, ob moram nociuam, expediri citius: vt in damni infecti cautione patet exemplum [f]. Et inter conuenientes, etiam de re maiori apud magistratus municipales agetur [g]. Sed & in quæstione iurisdictionis magistratuum municipalium præcipuè animaduertendum est, quid in eorum priuilegiis & legibus, vel antiquitate, vel principis authoritate firmatis, præscriptum sit, illudq; ratum habendum. Quod ex epistola Plinij Secundi ad Traianum, & responso Traiani perspicuum est, dum Apamienses obiecerūt Plinio proconsuli, habuisse se priuilegium & vetustissimum morem, arbitrio suo rempublicam administrandi, quod & probauit Traianus [h].

(margin: 1 at line 1; 2 at line 5)

b l. 1. de magistratib. municipa. lib. 1. C. titu. 57.
c l. magistratus, l. 25. ad mucicipa. in P.
d Paul. l. eaquæ, l. 26. ad municipal. libr. 50. P. titu 1.
e l. magistratibus, l. 12. de iurisdict. omniū iudic. P. lib. 2. tit. 1.
f l. 1. de dāno infect. lib. 39. P. titu. 9.
g Paul. l. inter conuenientes, l. 28. ad municipal. P.
h Plinius Secundus, li. 10. epistolarum, epist. 46. & 47.

De defensoribus ciuitatum. Cap. 18.

1 Defensores ciuitatis, & locorum duplices, sine dignitate, & cum eadem.
2 Defensores vnde dicti.

3 Defen

3 *Defensores locorum à quibus eligi debent.*
4 *Defensorum electio à quo confirmetur.*
5 *Defensorum temporalis administratio cum iudicandi potestate, & iurisdictione.*
Curatorum ciuitatis, & defensorum penè simile officium. eod.
6 *Defensores quos habeant administros.*
Defensores sine iussu principis non deponunt administrationem impunè. eod.

1 DEFENSORES ciuitatum sunt in duplici ratione: alij namque sunt, qui nomine ciuitatis causas eius, lites atque negotia curant, vt actores & syndici [a], vt dicemus Deo fauente suo loco, in iudiciorum personis, dum de procuratoribus agemus. Alij defensores ciuitatum sunt cum potestate & magistratu, de quibus hîc agimus: qui & locorum defensores dicuntur, si ciuitates vel municipia non sint, vel si ab iis non denominentur [b]: vt & prouinciarum defensores alij, quibus latior cura, & plures res & ciuitates defendendæ commissæ sunt [c]. Potest & in ciuitate defensor solus, & cum defensore alij magistratus municipales [d]: vt inde constet, & posse eo-
2 rum esse separatam iurisdictionem & potestatem, & concurrentem. Defensores dicti sunt à cura rerum quibus præpositi erant, vt eas ab omni iniustitia liberas vindicarent: vnde & paterna voce dicti ita defensores, vt
3 ait Iustinianus, vt eripiant à malis iniuriam patientes [e]. Defensores ex ciuitatum nobilioribus habitatoribus eligi debent, quemadmodum & de duumuiris diximus: neq; licitum est municipibus munus impositum repudiare, quacunq; præemineant dignitate, secundum videlicet circulum idoneorum [f]. Non tamen ex ordine decurionum, vel cohortalium, sed aliorum, qui capaces inueniuntur [g]. Ex decreto reuerendissimorum episcoporum, necnon clericorum, & honoratorum, possessorum & curialium, qui sacrosanctæ religionis imbuti mysteriis, hoc in primis sub gestorum testificatione, præsente quoque religiosissimo fidei orthodoxæ antistite, per de-
4 positiones cum sacramenti religione celebrandas patefecerint [h]. Electi confirmantur à præfecto prouinciali, iuramento illi præstito, quod omnia secundum leges ac ius acturi sint [i]: olim à clarissimo prouinciæ iudice præ-
5 fecto præfectoriano [k]. Defensorum munus olim erat quinquennale [l], ex nouellis autem Iustiniani est biennij [m]: Quibus etiam illis officium iudicis impartit Cæsar, vt honestiores apparerent [n]: quod quidem antea habuerant [o], verùm successu temporis viluerat [p]. Cassiodorus in formula defensoris cuiuslibet ciuitatis [q], tradit eius officij esse, commertia ciuibus secundum temporum qualitatem, æquabili moderatione disponere: definitè seruare quæ iussissent statuta prætia: tuncque defensorem implere officium suũ; si ciues suos nec legibus patiatur opprimi, nec caritate consumi. Idipsumq; officium postremum alibi [r] ad curatores ciuitatis refert in formula curatoris ciuitatum, nempe vt merces non ad nutum mercatorum, sed æquabili prætio veneant. Gratianus, Valentinian. & Theodos CCC. Theodoro defensori formam defensionis præscribunt [s]: vt defensor parentis vicem plebi exhibeat: non patiatur rusticos vrbanósque descri tionibus affligi: officialium insolentiæ, & iudicum procacitati, salua reuerentia pudoris, occurrat: ingrediendi cùm vellet ad iudicem, scilicet prouincialem, liberam haberet potestatẽ: non pati super delegationem solitam quicquam exigi: nec ipsum exigere damna vel spolia, ab iis quos liberorum loco habet. Addunt Honorius & Theodosius, curæ defensorum esse, ne possessores maioribus mẽsuris & ponderibus à susceptoribus prægrauentur, & eos depræhensos, ad iudicium cum fraudis depræhensæ iudicio dirigere [t]. Hoc officium est personale

a in l.1.§ personalia, de muneri & honor. in P. l. final. §. defensores, eod. titul.
b l.3 de defensor. ciuita. libr. 1. C. titul. 56.
c l.4. C. eod.
d collige ex l. in hac, l. 50. de donatio. libr. 8. C. titul. 54.
e Iustin. §. 1. nouell. 15. titul. de defensor. ciuita. in authẽ.
f authen. præsides, C. de episcopal. audien. §. interim & §. si qua verò, de defensor. ciuita. in authent.
g l.2. de defensor. ciuit. lib. 1. C. titu. 56.
h l. Iubemus, l. 7. de episcopal. audientia, lib. 1. C. titul. 7. & auth. præsides, eod. titu. & §. interim, de defensor. ciui. in auth l. defensores, ita l. 8. eo. tit. C.
i §. iusiurandum, de defensor. ciuit. in authen.
k dic. §. iusiurandum, & §. 1. de defensor. ciui in authen. l. defensores, l. 8. C. eo. titu.
l l.4. C. de defensor. ciuit.
m § iusiurandum, & §. fin. eod. titul. in nouel.
n in §. 1. vers. nos igitur eod. titu. in nouellis.
o l. 1 C. de defensor. ciuit.
p §. 1. eod. titu. in nouell.
q Cassiodor. libr. 7. Variar. c. 11.
r Cassiodor. libr. 7. cap. 12.
s l. in defensoribus, l 4. de defensor ciuit. C. Idem & l. 3. & 5. eod.
t l. iubemus, l. 9. eo. de def ciui. C.

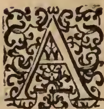
sonale, in quo nec vicarios admittit ius, nec habere cōcedit [a]. Cognoscit porrò & iudicat defensor ciuitatis in ciuilibus negotiis vsque ad quinquaginta solidos, actis tamen iudicialibus interuenientibus: de debito iusto, de seruo per fugam elapso, cætera maiora, rectori prouinciæ insinuando [b]. Iure nouellarum, vsque ad trecentos aureos [c]. Apud defensores ciuitatum, insinuationes donationum & aliorum monumentorum fiunt [d]: per eos cōtumaciæ, tumultus in ciuitate sedantur [e]. Audient etiam leuiora crimina, & castigationi competenti tradent, & maiorum criminum reos detrudent in carcerem, & mittent ad prouinciæ præsidem [f]. Adsunt defensori per no- 6
uellam constitutionem, ex prouinciali officio, exceptor, & duo officiales, qui ea, quæ ab illis decernuntur, adimpleant [g]. Ipsi autem defensores nec ante tempus publicam subitam solicitudinem eiurare possunt, nisi gratia eis fiat à principe [h]: alioquin in crimen læsæ maiestatis eum incidere statutum est [i].

a §. nulla existente licentia, eod. titul. in authent.
b l. 1. C. de defen. ciui. & l. defensores ciuitatum l. 7. eod.
c §. & iudicare, eod. tit. in authenti.
d dict. §. nulla existente l. in hac, l. 30. de donat. lib. 8. C. titu. 54.
e §. deinde eos, de defensor. ciuit. in authent. l. 5. C. eo.
f § audient, eod. tit. in auth. l. per omnes l. 6. & l. defensores, l. 7. C eo. tit.
g §. ex prouinciali, de defensor. ciuita. in authen.
h l. fin. C. eo. titu.
i §. si quis autem, de administratorib' in authenticis, colla. 7. titu. 6.

De legatis. Cap. 19.

Lib. 50. tit. 8. P. Lib. 10. C. tit. 63.

1 *Legati ciuitatum & municipiorum qui, & à quibus creentur.*
2 *Legationum liberarum, & non liberarum distinctio.*
3 *Oratores dicti legati.*

ALIA species personarum gerentium honores ciuitatis con- 1
stituitur in legatis, quibus mandata reipublicæ ad principes vel alios deferenda, vel exequenda committuntur, ex consilio ciuitatis vel municipij, interueniente magistratu summo loci eius [k]. Isti autem vel præsentes, vel absentes creantur: absentibus mittuntur mandata exequenda [l]. Et proinde neque isti tenentur, si gratuitam habeant legationem referre per se gesta, sed per alium possunt remittere ad municipes [m]. Legationum aliæ liberæ, sine mandatis reipub. & tamen cum honore muneris: aliæ cum honore & munere. Et harū vltimarum aliæ gratuitæ, aliæ cum legatitio, id est, salario, 2
de quibus, & de iuribus, & priuilegiis legatorum, tractamus abundè in criminibus, dum de crimine lesæ maiestatis agimus proprio titulo de legatis. Sextus Pompeius Festus in libris de verborum significatione, *oratores*, inquit, 3
ex verbo ἀρατῆρες dicti, quòd missi ad reges nationésque, deos solerent ἀρᾶσθαι, id est, testari: ij modò dicti sunt legati.

k l. fin. de legationibus lib. 10. C. titul. 63. l. 1. eod. in P.
l Modestinus, l. Titio, l. 36. ad municipal. lib. 50. P. tit. 1.
m l. si absenti, l. 11. de legatio. in P.

De appellatione hominum ratione munerum, & de muneribus sine honore. Caput 20.

1 *Munerum personalium quædam enumeratio.*
Annonæ cura. eod. Sitonæ. eod. Frumentatores. eod.

Curato

Curatores diuersi. eod. Episcopi qui ciuiles. eod.
Aedium sacrarum custodes. eod.
Rationibus publicis tractandis munera quæ distincta. eod.
Xenoparochi. eod. Epistathmia. eod.
Creatores. eod. Mareschaux de logis. *eod.*
Camelasia, & camelarij. eod. Mastigophori. eod.
2 *Munerum patrimonialium quorundam enumeratio.*
Ad munera personalia qui teneantur. eod.
Decaprotia, & decemprimatus. eod.
Hospites suscipere munus patrimoniale.
Equos alere curiales munus est patrimoniale.
3 *Prostasia quid. Sacerdotiæ munus. eod.*
4 *Munera quomodo à iudice sint distribuenda ciuibus.*
5 *Munera quæ quis non tenetur subire.*
Equorum fiscalium munus sublatum. eod.
Glebæ onus sublatum. eod.
Salgamum, & alia militibus non præbenda.
7 *Vacationum munerum species duæ, pleniores & exiguæ, temporales perpetuæ.*
8 *Vacationes seu excusationes munerum perpetuæ.*
9 *Personales immunitates quæ transeant ad hæredes.*
10 *A muneribus personalibus, & patrimonialibus excusati.*
Artifices qui gaudent immunitate personalium munerum. eod.
11 *Muneribus vilibus quorum patrimonia non teneantur.*
Hospitia qui non præstent. eod.
12 *Munera sordida & vitia quæ dicantur.*
13 *Ad excubias tenentur ecclesiasticæ personæ tempore necessitatis.*
14 *Munerum excusatio ratione vitiosæ electionis.*
15 *Muneribus excusati ratione officij.*

1
VNERA personalia, quæ honorem non habent, plura sunt enumerata ab Hermogene [a], & Arcadio [b] iurisconsultis: quæ nomen aliquod tribuunt etiam eis, quibus conceduntur. Vt defensio ciuitatis, ex qua syndicus: annonæ cura, vnde σιτῶναι, sitometræ, frumentatores, οἱ τὸν σῖτον ἀγοράζοντες, καὶ ἀποτιθέμενοι, & qui seruabant σιτοφύλακες, qui præfecti σιτολόγοι, & coactores. Iis adduntur, qui curam habent exigendi census prædiorum publicorum, aquæductus, calefactionis thermarum, tutela pupillorum, cura adultorũ, prodigorum, furiosorum, & aliorum, & bonorum, vnde exactores, curatores operum, adultorum, prodigorum, & tutores [c]: curatores bonorum, calendarij rei vehicularis, angariarum: & præfectura disciplinæ publicæ, & corrigendorum morum, vnde irenarchæ [d]. Episcopi [e], qui præsunt pani, & cæteris rebus venalibus in ciuitate, custodes ædium sacrarum, ναοφύλακες, & æditui νεωκόροι. Archiuis præpositi ἀρχειῶται [f], rationibus publicis conficiendis, perscribendisq́; logographi: & qui in tabulas publicas referunt, tabularij. Qui peregrinis salem & alia præbebant xenoparochi, portuum præfecti limenarchæ. Mansionum seu hospitiorum designatio ἐπισταθμεία: vnde dicti mansionarij, designatores hospitiorum, vel cretatores: quia creta signent hospitia, nobis *mareschaux de logis*. Qui curam habent camelorum, seu camelasiæ, vnde camelarij [g]. Adde defensores iudices [h]: mastigophoros, qui agonothetas in certaminibus comitantur. Operarum quoque præstationes, personalia erant munera, quæ sublatæ posteà sunt à prouincialibus tributa
2 pendentibus [i]. Inter munera patrimonialia elæemporia, olei comparatio: osprionia,

a Hermogen. in l. 1. de munerib. in P.
b Archad. in l. fi. eod.
c dicta, l. 1. & fin.
d dicta l. fin. §. Irenarchæ, & l. 1. de Irenarch. lib. 10. C. & l. diuus de custo. reum in P.
e d. l. fin. §. item episcopi.
f d. l. fin. §. hi quoq́.
g d. l. fi. § camelasia.
h l. 1. § 1 & l. fi § defensores, & §. iudicandi eod.
i l. vnic. ne operæ à collatorib. exigantur, lib. 10. C. titul. 24.

ospriona, leguminum comparatio [a], possessionibus indicta: agminales equi,
mulæ, angariæ, veredi, ad quæ tenentur domini rerum, etsi non sint munici-
pes: & qui fœnus exercent, veterani, primpilares, pontifices [b], & alij
alioquin priuilegio excusati à muneribus [c]: nisi expresso priuilegio ab iis
releuentur à principe [d]. Ad munera quoque patrimonij pertinent collatio-
nes, quæ quotannis præstantur, pro modo agri in frumento, vel alia specie [e]:
item munera vehicularis, nauicularis, decemprimatus [f]. Quamquam Afri-
canus referat: Herennium Modestinum notando, & disputando optima ra-
tione decreuisse, decaprotias, id est, decemprimatus tributa exigentes, esse
inter mixta munera personalia, & patrimonialia [g]. Decaprotiam Vlpianus
tamen magis patrimonij onus putat, & inde decaprotos dici, quibus im-
ponatur [h]. Exactio tributorum, onus patrimonij quoque est [i]: & munus
hospitis in domum recipiendi [k]. Equos curiales alere, munus quoque pa-
trimonij [l]. Munera quoque protestasiæ & sacerdotiæ [m], legerem prosta- 3
siæ. Nam Plutarchus scribit [n], Latinos vocare πατρωνείαν, quam Græci,
dicunt προστασίαν, cùm quispiam pro alio liti se opponit, & eius defensionem
suscipit, euentumq; præstat: vnde pro patrocinio sumitur. Sacerdotia verò
hîc, puto dici reditus, vel collationes ad sacra facienda, sicut & nos sacerdo-
tia, beneficia dicimus. Sunt munera quoque patrimonialia superindictio-
nes [o]. Cæterùm ad præsidis prouinciæ curã pertinet prospicere munera & ho- 4
nores in ciuitatibus æqualiter iuxta ordinem & vices, secundum ætates &
dignitates, ac gradus munerum honorúmque qui antiquitus statuti sunt,
iniungi, ne sine discrimine, & frequentius ciuibus oppressis, simul viris &
viribus respublica destituatur [p]. Proinde rectè statutum diximus, vt qui ad
munera nominantur, ante administrationem subeundam tribus mensibus
nominentur, vt interim, si nominatus causas excusationis appellatione obii-
ciat illæ decidi possint [q]. Eò quoque spectat consilium cogendum curialiũ,
per quos fieri debet nominatio [r], non ex arbitrio quorumdam, considerata
muneris qualitate, & persona, & patrimonio, num possit nominandus rectè
obire munera imponenda [s], & num ea is teneatur subire: quædam enim po- 5
test reiicere. Vt si respublica imposuerit alicui necessitatem statuarum prin-
cipi ponendarum, ei qui non promisit, non esse obtemperandum rescripsit
Imperator [t]. Et opera quædam reipublicæ sunt, quæ inuitis liberis homini-
bus committi non solent, nec possunt [v]. Multa quoque patrimonij & perso-
narum iure posteriore Codicis sublata sunt, quæ anteà obtinuerunt: veluti,
ne liceat rusticanæ plebi, quæ capitationem suam, congruamq; annonam
præstat, equorum fiscalium vel mularum imponere, vel alia eius capere [x].
Sublata etiam onera glebæ, follis, septem solidorum, quæ erant collationes
ex prædiis [y]. Item prohibitum, ne tribuni, comites, præpositi, milites, no- 6
mine salgami, calcitras, lignum, oleum, non pabulum pro suis animalibus, vel
pro se ipsis, non angarias etiam à suis hospitibus extorqueant: nec volenti-
bus etiam hospitibus accipiant, pœna indicta facientibus [z]. Atque sunt 7
quædam concessiones priuilegiorum singulares, quæ vacationem, vel im-
munitatem, vel excusationem à muneribus præbent. Vlpianus autem vaca-
tionum duo genera facit, vnum plenius, cùm & militiæ datur. Aliud exi-
guum cùm nudam muneris vacationem acceperint [a]. Quædam enim va-
cationes ab omnibus muneribus eximunt: aliæ à certis tantùm. Quædam
etiam sunt temporales vacationes, & excusationes: aliæ perpetuæ. Vt tem-
poralis, conceditur eis qui reipublicæ causa absunt [b]. Item munera persona-
lia, quandiu quis corpore est inhabili, ei non conceduntur [c]. In patrimonia-
libus, quandiu quis destituitur facultatibus, temporariam habet excusatio-
nem [d]. Et qui 75. annorum, & qui quinque liberos habet incolumes à ciui-

a l. fin. § patrimoniorũ, de muner. in P.
b d. § patrimoniorũ, & l. 2. & l. viæ, de priuil. veteranor. in P.
c l. rescripto §. fi. de muner. P. Vlp l. 2. §. quæ patrimoniorũ, de vaca. muner. lib 50. P. titu. 4. l. 2. & l. neque, de munerib. patri. lib. 10. C.
d l. hi qui, & l. sunt, munera, de vacatio. muner. P. l. semper § priuilegia, de iure immunita. vide gl. in l fin. § patrimoniorum autem, in verbo, subnixus, de muneri. P.
e §. præthereà, l. fin. de munerib.
f l 1 § 1. eod. titu.
g l. fin. §. mixta, eo. tit.
h Vlp. l. 3. § decaprotos, de muneri. & hon. de decem primatu & decaprotia vide Budæũ in d. l. fin. §. mixta munera, Alciatum, & Pyrrum in l. nec protestasiæ, de muner. & patrimon. lib. 10. C tit. 41.
i dicta l. 3. §. exactione, de munerib. P.
k d. l. 3. §. munus & §. eos, de muner. l. qui immunitatem, l. 3. de munerib patrimon. libr. 10. C.
l l. nõ videtur, l. 4 de munerib. patrimo. lib. 10. C.
m l. nec protestasiæ, l. 8 eo. tit. C.
n Plutar. in Romulo.
o l. fi. de munerib. patrimo. libr. 10. C.
p l. 3. § præses de munerib. in P.
q L. 1. de magistra. decurion. lib. 1. C. tit. 57.
r L. 2. de decurion. li. 10. C.
s Callistrat. l. honor, l. 14. §. de honoribus, de munerib. & hon. in P.
t l. toties, l. 6. §. fi. de pollicitation. in P. lib. 50. titu. 12.
v l. 1. & 2. ne quis inuit. actum rei pub. gere. coga. lib. 11. C. titu. 36.
x l. 1, & 2. ne rustica. ad vllum obseq. deuocentur. lib. 11. C. titul 54.
y l. fi. de prætorib. & hono. prætur. libr 12. C titu. 2.
z l. vnic. ne sal: a. iis spiritus. non præbea. lib. 12. C. titu. 41. l. deuotum, §. de metat. eo. lib titu. 41. l. illicitas, de officio præsid. P. §. illud tamen, de mandat. princip. in authen. titu 4.
a Vlpia. in l. prætor, l. 13. §. duo genera, de vacatio. munerum, lib. 50. P. titu. 5. laborantur, in l cui, l. 10. & Arcadius, in l. fin. l. 18 § penul. de munerib. & honor. b Neratius, in l. tempus, l. 4. de vaca. muner. c l. fin. §. cameiasia, de munerib. P. d l. 4. §. deficientium, & seq. de muneri. P.

libus excuſantur [a], non à patrimonialibus, vel honoribus [b], nec ab aliis ci-
uilibus ſi capti, vel mortui [c]: Qui procurant patrimonialia principis, quan-
diu adminiſtratione detinentur [d], excuſationes & immunitates ſordidorum
munerum patrimonialium habent temporales: Nam contemplatione perſo-
narũ & dignitatis, dãtur, nec in hæredẽ transeunt [e]. Eſt & excuſatio, ob ope-
ram medicationi exercitus præbitã [f]. At quamuis conductores vectigalium
principales publicani, habeant immunitatẽ, tamen conductores conductorũ
8 non habent [g]. Perpetuò excuſantur veterani à muneribus ciuilibus: nõ à pa-
trimonialibus [h]. Corporalia munera fœminis ipſe ſexus denegat, quominus
iniũgantur [i] perſonalia videlicet, ſed patrimonialia ſubeũt, vbi habẽt poſſeſ-
9 ſionẽ [k]. Perſonis datæ immunitates, hæredibus nõ relinquũtur: ſed & generi
poſteriſq; datæ, ad eos, qui ex fœminis nati ſunt, non pertinent [l]. Itaque im-
munitates generaliter tributæ, eo iure vt ad poſteros transmitterẽtur, in per-
10 petuum ſuccedentibus durant [m]. Obſeruamus hîc quoſdam habere à mune-
ribus ciuilibus excuſationes, nõ tamẽ à patrimonialibus: qualis miles vetera-
nus, primipilaris, põtifex [n], minor 25. an. qui decaprotiã ſubit, quia patrimonij
magis [o]. Medici, archiatri, grammatici, profeſſores literarũ, doctores legum
ab omnibus perſonalibus & ſordidis habent vacationẽ [p]: non autem à patri-
monialibus [q]. Niſi quæ eis ſpecialiter remittantur, quemadmodum plura re-
miſſa ſunt [r]. Sic athletis triplici certamine victoribus, immunitas à ciuili-
bus [s], non à patrimonialibus data [t] infirmitas corporis à munerib[v], quæ infir-
mus non poteſt obire, perſonalibus excuſat, ab aliis minimè [v]: ſtudentes in
academia aliqua priuilegiata, habent excuſationẽ vſque ad 25. annũ à mune-
ribus perſonalibus, à patrimonialibus non item [x]. Et à perſonalibus habẽt ex-
cuſationem artifices quidã, eò quòd eorũ ars vtilis reipublicæ ſit, nec debeãt
inde auocari, & filios ſuos poſſint erudire, à patrimonialibus non vtiq; [y]: niſi
ſpeciali nota concedatur, vt factum quibuſdam [z]. Idipſum in præpoſitis labo-
11 rũ, iudicio principis [a]. Et ſunt ad huc alia munera vilia quædã extraordinaria,
à quibus aliquorũ hominum facultates releuantur, veluti ſenatorum, & qui
illorum ſunt [b]. Conſiſtorianorũ comitũ, notariorũ principis, & cubiculariorũ,
excubiculariorum eiuſdem [c]. Et quæ patrimonij ſunt principis, quamuis ab
aliis locationis nomine colantur [d]. Cõmunicatum & hoc priuilegiũ illuſtri-
bus perſonis aliis [e], rhetoribus, grammaticis [f], eccleſiis quoq;, & bonis per-
ſonarũ eccleſiaſticarum [g]: quia nec hoſpites ſuſcipiunt [h], fiſcalia tamen tri-
buta prædiorũ coguntur perſoluere [i]. Humilioribus etiã aut extraordinariis
officiis, curiales non occupantur, ne publica vacillet vtilitas [k]: nec pariter ſi-
lentiarij, decuriones palatij principis [l], ſacris ſcriniis præpoſiti, à libellis & ab
epiſtolis principis [m]. Palatini, eorũmq; filij & adiutores [n], Cornicularij præfe-
12 cturæ, primiſcrinij, numerarij [o], & ſimiles. Munera ſordida dicuntur, cura
confectionis pollinis, panis excoctio, obſequium piſtrini, parauerедorum, aut
parangariatũ præbitio operæ, in calce excoquenda obſequia, iumenta curare,
materiam lignorũ atq; tabulata præbere [p]. In caſibus tamẽ certis omnes im-
munes conferunt, vel ob neceſſitatem, vel vtilitatem publicam ob quam, vt
adrefectionẽ viarum & pontiũ, & eccleſiæ, & patrimonium principis cõferre
debẽt [q]. Cõferunt vniuerſi cõparationi tranſuectioniue ſpecierũ, nec excu-
ſantur tẽpore expeditionis ab angariis, parãgariis, plauſtris, & ſimilibus mune-
13 bus neceſſariis [r]. Imò & eccleſiaſtica perſona, impellẽte neceſſitate ad cuſto-
diã murorũ, ex excubias vrbis, vt ſe & eccleſias cõmiſſas ſibi conſeruent, te-
14 nẽtur & cogũtur [s]. Ex modo quoq; eligendi vitioſo, repudiãtur rectè munera,

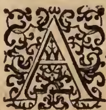
a l.3. §. quamuis, & § cura de mune. & honor. P. l. eos, qui numero liberor. ſe excuſ. lib. 10. C. tit. 5. l. de perſonalibus, l. 5. C. eod. l. ne potes filiorũ loco, l. 3. C. eod.
b l. 1. qui numero liberor. ſe excuſant, lib. 10. l. neque, C. eod.
c l. 2. qui numero liberc. vel paupert. ſe excuſ. lib. 10. C. tit. 51.
d l. adminiſtrantes, de excuſat. tutor. in P. l. 1. de excuſatio. munerum libr. 10. C. titu. 47.
e l. eam legem, l. 14. & ſequẽ. eod. titul. de excuſa. muner. lib. 10 C.
f l. 1. de profeſſ. & med. lib. 10. C. titu. 52.
g l. 1. quib. muneribus excuſ. & ij qui poſt impletam &c. lib. 10 C. titu. 55.
h l. à muneribus, l. 6. de vaca. muner. Qui veterani vide l. pen. & fin. de his qui non impletis ſtip. lib. 10. C. titul. 54.
i l. 3. §. corporalia, de muner. in P.
k l. patrimoniorum, de mune. & in quo. lo. C. l. 2. de mulier. & in quo loc. lib. 10. C. l. cùm prætor. de iudic. P. exceptis paucis, de quib. l. 2. de regul. iur. P.
l l. 1. §. fin. de iure immunitat. libr. 50. P. titu. 6. l. ſemper, §. immunitati eod. titul. l. in honoribus § vacationem, de vaca. & excuſa. muner. in P. l. ſordidorum, de excuſat. muner. lib. 10. C. l. priuilegia, de reg. iur. P. de excluſione natorum ex filiabus, l. tale pactum §. fin. de pact. P. l. quiſquis, & l. non eſt, de verbor. ſign.
m l. Modeſtinus, l. immunitatem, l. 4 de iure immunitat. P. cum ſimil. ibi notatis à gloſſ.
n Marian. in l. à muneribus, l. 6. de vaca. muner. P. l. fin. §. patrimoniorum, in 3. de muneri. in P. l. 2. & 3. de priuileg. veteran. in P.
o l. 3. §. decaprotous, de muner. & hon. in P.
p l. medicos, l. 6. & l. fin. de profeſſor. & med. lib. 10. C. tit. 52. q l. profeſſio, de munerib. patri. lib. 10. C. r l. fi. §. ab huiuſmod. & § fi. de mune. & hon. P. l. ſunt muner. de vaca. mune. P. l. archiatros, de meta. lib. 12. C. l. his honoribus, §. angariorum, de mune. P. s l. 1. de athlet. li. 10 C. tit. 53. t l. qui immunitatẽ, de muner. & hon. ll. 10. C. v l. 1. 2. 3. qui morbo ſe excuſant. lib. 10. C. tit. 50. x l. 1. & 2. qui ætate vel profeſſio. ſe excuſ. li. 10. C. tit. 49. y enumerãtur ij artifices, in l. 1. & 2. de excuſa. artific. li. 10. C. tit. 64. l. penul. §. penult. de iure immunit. P. z l. negotiãtes, 3. de excuſat. mune. lib. 10. C. tit. 47.
a l. vult. de præpoſitis labor. lib. 12. C. tit. 18. b l. 4. & l. nemo, 5. l. quoniã, 7. de dignita. lib. 12. C. tit. 1. c l. maximatũ, l. 13. de excuſ. muner. lib. 10. C. tit. 47. d l. euidenter, l. 16. eo. tit. de excuſa. munerũ. l. priuatæ, 11. eod. l. 1. & l. fin. de priuil. domus Auguſt. lib. 10. C. l. 1. de location. prædior. ciuil. lib. 10. C. e l. fin. & l. maximarum, de excuſa. muner. lib. 10. C. f dict. l. maximarum, & l. fin. §. fi. de mun. & hon. P. g l. placet, l. 2. de ſacroſan. eccleſ. lib. 1. C. tit. 5. l. 1. de epiſco. & cler. lib. 1. C. tit. 6. l. præſbyteros, C. eod. h l. 1. C. de epiſc. & cler. l. 2. de immunita. eccleſia. in Decretal. tit. 49. i dicta l. placet, & l. de his clericis. l. 3. de epiſc. & cler. k l. humilioribus, l. 14. de ſuſceptor. lib. 10. C. tit. 70. l. 1. de ... Rom. eo. lib & l. ſi quis procuratione, l. curiales, de decurio. lib. 10. C. l l. 3. de ſilentiar. lib. 12. C. tit. 25. m l. iubemus, l. 4. & 9. de præ... ſcriniar. libr. 12. C. tit. 19. & l. 1. de magiſtris ſacror. ſcrin. eo. lib. tit. 9. n l. 1. & l. ab officijs, 6. l. palatinos, 10. de palatin. ſacrar. largi... tit. 14. l. 1. & 2. de priuileg. eorum qui in ſacro palat. militant. lib. 12. C. titu. 29. o l. 1. & 3. de apparitorib. præfector. prætor. libr. p l. maximarum, de excuſatio. muner. lib. 10. C. q l. ad inſtructiones, l. 7 & l. iubemus nullam & l. nemine, de ſacroſanct. eccleſ. ... priuileg. dom. Auguſt. lib. 12. C. r l. maximatũ, §. ſordidorũ de excuſat. munerũ, tit. 47. l. 1. 2. 3. de quib. mune. vel præſtatio. nemi. liceat ... 8. lib. 10. C. l. nullus, 21. de cur. ſ. pub. lib. 12. C. tit. 51. l. neminem, de ſacroſ. eccleſ. C. s c. 2. de immunitate eccleſiar. apud Greg.

vt si non rectè consilium decurionũ initum sit, vt diximus [a]: si alius prior ad munera debuerit nominari, quàm electus [b]; si propter inimicitias, non æstimatione vera & cõmodo reipublicæ, creatio fiat [c]. His enim de causis & similibus, quibus tãtùm alicuius vexandi causa creatio fit appellatione interposita fiet creationis retractatio, & sumptuũ aduersus temerè & inuidiosè nominãtes fiet repetitio [d]. Ratione dignitatis & officij electorũ & creatorũ, plures ex- 15 santur à personalibus munerib⁹, vt ex superioribus liquet: sicut adhuc comites præsidũ, proconsulũ, procuratoris Cæsaris [e], sacerdotiũ habentes à quo nõ possint sine religione discedere [f], apparitores magistrorum militũ [g], frumẽtarij [h].

a l. 2 de decurionib. libr. 10. C. cũ simil.
b l. vni. de potior, ad munera nominan. lib. 10. C. titu. 6 5. l. ordine, de lega. 3. l. 8 § præses, de mun. ne. &c honor.
c l. vnic. si propter inimicitias creat. facta sit lib. 10 C. ti. 66.
d l. 1. de sumptuum recupera. lib. 10. C. tit. 67. l. ciues, C. de appella. l. 1. de vacat. muner. in P.
e Paul. l. legato, l. 12. §. fin. de vacatio. muner. in P.
f Vlpia. l. prætor, l. 13. eo. P. l. omnes, C. de episc. & cler.
g l. 1. de apparitor. magistror. milit. li. 12. C. titul. 55.
h Papi. l. eos qui Romæ, l. 9 § fin. de vaca. muner. P. l. nauicular. j de muneri. P.

De artificibus diuersis. Cap. 21.

1 *Artificium quid.*
2 *Artificum, & eiusdem quoque artis quid differat.*
3 *Artificium à professione artis quid differat.*
4 *Officium & artificium quomodo differant.*
5 *Officium vnde declinetur, & duplex esse, perfectum, & medium.*
6 *Artificium auget æstimationem serui.*
7 *Artificum plurium nomenclatura.*

ARTIFICII nomen plures cõtinet sub se species, quæ artem 1 factitiam seu manualem exhibent certis præceptis definitam, quæ videlicet ingenio & arte perficiatur [i]. Qua ratione etiam ars Grãmaticæ dicitur apud iurisconsultos artificium [k], videlicet quòd & in orthographia quæ eius est pars, manus officiũ quoddam desideretur, in benè pingendo, & emendatè scribendo. Itaque vt inter artificia est differẽtia, ita & inter artifices quoq; vnius 2 eiusdem artis ratione, ingenij, doctrinæ naturæ & institutionis [l]: cùm omne artificium incrementũ discendo vel experientia recipiat [m]. Vt qui artificem promiserit vel dixerit, nõ vtiq; perfectũ præstare debeat, sed ad aliquem modum peritũ, vt neq; eum summæ scientiæ accipias, neque rursum indoctum esse in artificio: sufficiétque talem esse, quales vulgò artifices dicuntur [n]. Ar- 3 tificiũ à professione artiũ putamus differre, quòd professio in docendo vel discendo artes liberales consistat: artificiũ, in mechanicis versetur maximè tractandis [o]. Martianus quoq; iurisc. rursum putat, officium latius nomen esse, 4 quàm artificiũ. Et officium artificio adepto mutari, non autem artificiũ adepto officio [p]. Officiũ eius interpres [q] arbitratur, cõtinere omne ministerium siue artificiũ sit, siue sine artificio. Et propriè tamẽ sine artificio officiũ habere eos, qui ministerium tantùm præbent: cuiusmodi ait esse mulionẽ, agasonem, opilionem, saltuariũ, armigerum, dapiferum, cocum, pastorẽ, ostiariũ, pistorẽ, & similes eius generis sine arte. Nã artifex, vt Varro ait, ab arte dicitur [r]. Offi- 5 cium porrò ab efficiendo, quasi efficium, & propter sermonis decorem, vna mutata litera, in officium, vt ait D. Ambrosius [s], qui & alias duas adfert nominis declinationes. Sed hæc magis placet ab efficiendo, quòd officium sit illud, quod quemque pro conditione suæ personæ facere deceat. Ita erit ἔργον, seu opus cuiusque, siue perfectum velis, quod Græci κατόρθωμα vocant, quod omnes numeros virtutis continet [t]: siue medium, quod pertinet ad institutionem vitæ cõmunis [v]. Sic oratoris officium est, quod facere debet orator, vt finis cuius causa facere debet [x]. τὸ καθῆκον dicunt Græci, quod decẽs est, quod cõuenit cuiq;, vt exponit M. Tull. Cicero. [y] *Sed vt aliud ex alio, inquit, mihi non est dubium, quin quod Græcis καθῆκον, nos officiũ: id autem quid dubitas, quin etiam in rempub. præclarè caderet? Nonne dicimus consulis officiũ, senatus officium? præclarè conuenit, aut da melius.* Ex quibus verbis elucẽt propè innumerabilia iuris ciuilis capita, quæ de officio loquũtur vario modo, videlicet, quia non eadem sunt munia omniũ, nec omnibus omnia cõueniunt: eóq; pertinent Rubric

i vide quæ diximus de mechanicis artibus, lib. 24. Syntaxeon. c. 2.
k l. duo societatem, pro socio. P.
l Vlpia. in l. inter artifices, l. 31. de verbor. obliga. lib. 46. P. titu. 3.
m l. legatis seruis, 65. §. ornatricibus, de lega. 3. P.
n Vlp. l. sciendum tamen, l. 19. §. illud sciendum est, de ædilit. edict. lib. 21 P. titu. 1.
o gloss. Rubricæ in titul. de excusatio. artific. lib. 10. C. tit. 64.
p Martian. in l. legatis seruis, l. 61. §. si ex officio, de legat. 3. lib. 32. P. tit. 1. & Africanus, l. textoribus, l. 59. eod. tit.
q glossa in d. § si ex officio.
r Varro, lib. 4. de lingua Lati.
s D. Ambros. libr. 1. officior.
t Cicer. 1. offic'or.
v Cicero, 1. de finib.
x Idem 2. de inuentio.
y Cicero, lib. 16. epistolar. ad Atticum epistola omnium 318.

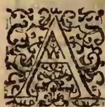
de off

de officio præfecti prætorio Orientis, Illyrici, Africæ, vrbis, de officio magistri militum, de officio magistri officiorum, de officio comitis sacrarum largitionum, & similium. De officio diuersorum iudicum, de officio eius cui
6 mandata est iurisdictio &c. In æstimatione faciẽda cõditionis seruilis, & cõsequenter plebis, pluris æstimabantur imbuti aliquo artificio, quàm illi qui
7 nullam norent artem [a], & officium præstare tantùm possent. Cæterùm artifices diuersi muneris adfert Callistratus [b], & Augustus quoque [c]. Sunt autem illi architecti [d], medici [e], pictores, statuarij, marmorarij, lecticarii seu actuarij, clauicularij, quadrigarij vel quadratarij; structores seu ædificatores, sculptores [f] ligni, muscarij, deauratores, albini [g], argentarij, branbaricarii [h], diatretarii, ærarii, fusores, signarii, fabricarii, bracharii, perticarii, libratores [i], figuli, aurifices, vitrarii, plumbarii, specularii, eborarii, pelliones, fullones, carpentarii, sculptores, dealbatores, cusores, trigarii, ciliarii, bracthearii.

a l. 1. §. ne autem, de commu. seruo manum ff lib. 7. C. tit. 7. l. fin. §. sancimus, commu. de legat. lib. 6. C. titu 43.
b Callistratus, in l. final de iure immunitat. lib. 50 P. ti. 6.
c August. in l. vnica, de excusatio. artificum, lib. 10. C. titul. 64.
d de ij: posteà.
e de his paulo post. de alijs vide Alciatum, in l. vnic. de excus. artif. C.
f lex de sculptore, seu celatore gemmarum, & quando teneantur, & quomodo, l. item quæritur, §. si gemma, loca. P. l. si seruus seruum, § si calicẽ ad legẽ aquil. in P.
g de aurificib. in l. 2 §. 1. loca. in P.
h Branbaricarij vel argentarij pro eodẽ, in lib. qui notitia prouinciarũ vtriusque imperij, dum de præpositis branbaricariorũ seu argentariorum agit.
i libratores erant, qui modum & formam in aquis educendis adhibebãt, de quib. Traianus epistola 41. lib. 10. epistolar. Plinij 2. & l. 2. de excus. artif.

De architectis. Caput 22.

1 *Architecti ars circa quæ versatur, & architecturæ partes.*
2 *Aedificandi architectis dictæ leges.*
Aedificator quandiu de operis vitio teneatur. eod.
3 *Aedificans ædificium perficere cogatur.*
4 *Aedificare non licet in muris vel portu ciuitatis, vel loco publico.*
5 *Priuatorum ædificiorum struendorum leges.*
6 *Sepulchrorum ædificandorum leges.*
7 *Balneorum extruendorum leges. Furnorum & pistrini ædificandi leges. eod.*
Gypsarij extruendi lex. eod. Calcis fornacis ædificandæ lex. eod.
Fullonicæ officinæ struendæ lex. eod. Vitrarij, & ferrarij fornacis ædificandi lex. eod.
8 *Furnus bennarius quis, & quomodo quæratur.*
Molendini seu pistrini bennarij ius, quale, & quomodo quæratur. eod.
9 *Cloacarum leges quædam.*
10 *Fabri lignarij.*

1 ARCHITECTVRAM inter fabriles artes in Syntaxibus nostris constituimus, & inibi abundè de ea diximus [k]: vnde & si egeas depromere possis. Verùm prout iurisconsultè agendum nũc est, quædam iuri familiaria recensebo. Architectus, & eius ars circa tria versatur, quæ in iure quoque consideran-tur: quia & partes Architecturæ tres sunt, ædificatio, gnomice, machinatio. Aedificatio diuisa est bipartitò, vna est mœnium & communiũ operum, in publicis locis collocatio: altera est priuatorum ædificiorum explicatio. Publicorũmq; distributiones sunt tres, è quibus vna est defensionis, altera religionis, altera oportunitatis. Defensionis est, murorũ, turrium, portarum ratio, ad hostium impetus perpetuò repellendos excogitata. Religionis, immortalium, fanorum, ædiúmq; sacrarũ collocatio. Oportunitatis, omnium locorum ad vsum publicum discretio: veluti portus, fora porticus, balnea, theatra, inambulationes, & similia, quæ fieri debent habita ratione firmitatis, vtilitatis, & venustatis [l]. Ad hæc opera publica conficienda instituenda, reparandáue & curator publicorum operum creatur [m]. Priuata autem
2 ædificia ex arbitrio dominorum fiunt [n]. Sunt tamen & in publicis & priuatis ædificiis leges dictæ architectis & fabris, quas scire & seruare eos expedit. In publicis, veluti vt de vitio operis teneantur vsque ad quindecimum annum [o]. Alia lex Ephesi, dura conditione, sed iure non iniquo constituta,

k lib. 30. Syntax. artis mirabi.
l vt de his Vitruu. lib. 1. c. 3. l. 2. de excusa. artif. lib. 10 C.
m vt l. 1. de operib. pub. P. lib. 50. P. tit. 10 & nos dum de curatoribus reip. egimus plura.
n est titul. de ædific. priua. lib. 8. C. titu. 10.
o l omnes quibus, l. 7. de operib. publ. lib. 7. C.

vt architectus cùm publicum curandum opus recipit, pollicetur quanto
sumptu id sit facturum: tradita eius æstimatione bona, obligatur magi-
stratibus, donec opus sit perfectum. Eo autem absoluto, cùm ad dictum
impensa respondent, decretis & honoribus ornatur. Item si non amplius,
quàm quarta in opere consumitur, ad æstimationem est adiicienda, & de
publico præstatur, nec vlla pœna tenetur. Cùm vero amplius quàm quarta
in opere consumitur, ex eius bonis ad perficiendum, pecunia exigitur [a].
Alia lex, vt qui opus publicum etiam propria liberalitate extruere incipit, 3
imperfectum non possit relinquere, sed ipse, vel hæredes eius cogantur im-
plere [b]. Quod expressè cauit in monasteriis constitutio nouella, quam re-
fert Constantinus Harmenopolus: quæ & ne imperfecta eorum remaneat
structura, cogi posse eorum hæredes statuit [c]. De priuatis quoque ædificiis 4
plures leges, quarum aliquas indico. Vna est, ne ædificare liceat in muris,
vel portis ciuitatum [d]. Alia huic proxima, ne liceat ædificare opus, in lo-
co publico, contra ornatum, & faciem aspectúmque decorum ciuitatis:
vtque ædificatum diruatur, nulla opposita præscriptione [e], vel principis
rescripto [f]. Néue aliquæ ædes deiiciantur, si inde etiam deformetur ciuita-
tis decor [g]. Priuata ædificia absint decem pedes à publicis, ne periculum ex 5
illis his accidat [h]. Aliæ leges in titulis πανδέκτων ex interdictis seu edictis præ-
toris, ne quid in loco sacro ne quid in loco publico, ne quid in flumine pu-
blico, & in §. tertia diuisio, De interdictis apud Iustinianum. Fuerunt le-
ges de crassitudine parietibus imponẽda secundũ cõtabulationes & conti-
gnationes, de quibus in seruitutibus oneri ferendi diximus ex Vitruuio [i],
Plinio [k], & aliis. Alia Solonis lex iure ciuili Romanorum recepta, quam
etiam alibi explicauimus, quam Caius refert [l]. Sumptuum etiam modum 6
in sepulchrorum ædificatione, constituit lex duodecim tabularum [m]. Si-
cuti & Aegyptii, qui in sumptuosa sepulchra, non nisi talentum expendere
permittebant: in mediocria, minas viginti: in humilia, parum quid sum-
ptus [n]. Balnea priuata constructurus dare debet operam, vt camini à vicino 7
distent, ob rationem, quam adfert Harmenopolus [o], Vitruuius [p], & Iuris-
consultus [q]. Oportet quoque pistrinum à domo, & furno vicini sex pedes
seiungi, propter incendiorum periculum [r]. Figulinus furnus, si ad bo-
ream vel ortum spectat, vbi vicina domus habet fenestram, viginti cubitis
ab ea distare debet: si ad notum vel occasum, magis duodecim: si in austrum
vel occidentem triginta [s]. Gypsarius distabit à vicini ædibus vnius tecti,
fenestris in gypsarium prospicientibus caminum, ad ortum vergentibus vel
septentrionem octo cubitis, ad occasum vel meridiem quatuor &c.
Calcis viuæ fornax, distet ab omni quouis ædificio centum cubitis, propter
pestilentem & grauiorem ab ea missum vaporem: ab area autem, quin-
quaginta cubitis [t]. Opificia infectorum & fullonum absint ab ædibus pla-
nis, sex cubitis, & belle, vt euanescat eorum fumus pestilens, & extra pe-
riculum deflagrationis sint [x]. Vitrarii & fabri ferrarii, qui bipennes, falces,
statuas, & magna organa & machinas faciunt, ob periculum ignis, & pesti-
lentem corpori vaporem, ne in vrbe opificia habeant, vel si habeant, in
locis solitariis constituantur [y]. Quilibet in suo potest furnum seu cliba- 8
num panarium ædificare, nisi ab alio iure prohibeatur: puta ob conuen-
tionem, vel morem, seu consuetudinem legitimam, quibus placuerit, inter
incolas loci vel pagi alicuius vnum esse, domini vnius putà clientelarii, vel
alterius, qui eius oneris causa certum exigat censum vel vestigal, seu pen-
sionem [z]. Vocant furnum bennarium, qui non ratione beneficiarii tituli,
quod quis sit dominus, vt dicunt, iustitiæ inferioris competit, sed aut ex ti-
tulo vel præscripta & immemoriali consuetudine [a]. Sicque quibusdam
in locis domini inferioris iurisdictionis, in pago præcipui, hoc ius
possunt subditis imponere [b], nempe ex consuetudine recepta; alioquin
iure

a Vitruuius, in proœmio lib. 10. de Architect.
b l. 1. de pollicita. in P.
c Constantinus Harmenop. lib. 5. Epito. iuris c. 8.
d l. penul. & fin. ne quid in loc. pub.
e l. præscriptio, de oper. n. pub.
f arg. l. 3. de precib. impera. offer. C. l. vlt. si cõtra ius vel vtilita. pub.
g l. 2. de ædifi. priuat. lib. 8 C. ti. 10. l. senatus, de contrahẽ. emp. P. Paul. l. cætera, l. 41. Mar. t. a. in l. fideicommissa, l. 117. § ædes, de lega. 1.
h l. si cui, & l. penul. de ædifi. priua. C.
i Vitruuius, lib. 2. c. 8.
k Plinius, lib. 35. c. 14.
l l. fi. finium regundor. lib. 10. P. tit. 1.
m Cicero, 2. de leg.
n Diodor. Sicul. lib. 2. Bibliothec. c. 5.
o Harmenop. lib. 2. epit. iur. c. 4.
p Vitruuius, lib. 5. c. 10.
q l. quidam Iberus, de seru. vrba. prædior. P.
r Harmenop. d. c. 4. & Vitruuius, lib. 6. c. 9.
s Harmeno. vb. sup. de furnis figulinis, & calcis, meminit, & Paul. in l. veluti, l. 6. de seruitut. rust. prædior.
t Harmeno. vbi sup.
v idem ibid.
x idem ibid.
y Idem ibid.
z Ioã Fab. in §. æquè de actioni.
a In consuetud. Turonensib. titulo, De basse iustice articu. 33. Du Maine, tit de bas iusticiers art. 24.
b Vt en la coustume de Aniou, artic. 23. tit. des seigneurs tẽporelz & tit. de la distinction des iurisdictions artic. 33. cum simil.

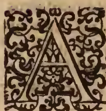
iure non licet. Itaque si præscripta sit consuetudo, quæ ratione præscriptionis iustam facit seruitutem [a], per contrariam prohibitionem poterit adimi iustè [b], etiamsi de iure fiscali agatur [c]: pactitia tamen constitutio bennarij furni conseruanda, ob æquitatem pactorum [d]. Idipsum & censeo, si authoritate principis hoc ius quæsitum sit, ne alteri quàm certo liceat clibanum eo loci habere [e]. Et ita docuit seruari Papæus [f]. Quod & in pistrinis seu molendinis, & torcularibus bennarijs obseruandum est, ex doctrina eiusdem Papæi [g], & Bartholi [h]: qui & volunt sine titulo etiam præscribi posse, ne alibi quàm certo loco molantur grana, néue alio torculari præmantur vuæ, vel alibi coquatur panis [i]. Atque ita iudicatum fuisse in senatu Burdegalensi, anno 1522. pro domino Podij de Verdonne aduersum eius pagi incolas tradit Papus [k]. Huic tamen rei temperamentum adhibuit arestum Tholosanum 1548. vt si dominus pistrini, non iubeat contundi grana intra 24. horas, dominus granorum, seu tritici vel alterius generis, aliò
9 possit ad molendum impunè transferre [l]: sed in viam. Circa cloacas construendas adhuc dictæ leges, quæ ad salutem securitatémque ciuium pertinent [m]. Et ad priuatorum quoque periculum, & vicinorum damnum: vnde nascitur prohibitio, si ius non sit seruitutis [n]. Habent & aquæductus suas leges, de quibus in rebus publicis seu vniuersitatis proprio iam egimus
10 titulo. Fabri quoque lignarii, & horum artes superioribus annecti possunt, qui & tignarij dicuntur fabri, quòd tigna dolent, & ex illis ædificent [o]: qui, vt & cæteri ædificatores omnes, in construendis operibus leges municipales sequi debent, ne contra eas aliquid fiat.

a l. 1. C. de seruitut.
b l. 2. C. eo. de seruit.
c l. si manifestæ, C. eod. titul. de serui.
d l. si. ut. C de actio. l. in commodato, §. sicut, commoda P.
e l. quominus, de fluminibus, in P. l. quod principis, de aqua pluuia P.
f Guido Papæus, quæstio. 298.
g Guid. Pap. vbi suprà.
h Barthol. in dicta l. quominus, de fluminib. P.
i per l. si quis diuturno. si seruit. vendi. in P.
k Papus, in Rhapsodia arestor. lib. 13. titu. 8. arest. 3.
l Idem Papus, vbi supra aresto. 8.
m l. 4. § si quis riuos, de operis noui nūciat. l. 1. §. 1. de cloac. P.
n l ius cloacæ, de seruitu. tit. gen. lib. 8. P. l. 2. de seruit. rusti. P.
o Caius, in l. ferri §. fabris de verbo. signific.

De agricolis. Caput 23.

1 *Agricolatio primum opus homini impositum.*
2 *Agricolæ fuerunt viri prisci præstantiores qui.*
Scipio agricola. eod.
3 *Ager quid.*
4 *Agricolarum septem species. Censiti agricolæ qui. eod.*
Clientes, censuales, obliarij. eod.
Coloni tributarij qui. eod.
5 *Coloni propriè qui publici & priuati, antiqui noui.*
6 *Coloni adscripti qui.*
7 *Originarij coloni qui.*
8 *Inquilini coloni qui.*
9 *Coloni perpetuò obligati.*
Curiales perpetuò curijs obligati. eod.
Mariandyni perpetui coloni. eod.
Arnææ perpetui coloni. eod.
Menestæ qui. eod. Penestæ qui. eod.
10 *Mendicitas fictitia pœna, amißione libertatis, punita.*
11 *Mancipia rustica quæ, & species.*
12 *Rustici qui.*
13 *Agricolarum Indorum natura, & munus, securitas tempore bellorum, prohibitione arma deferant.*

14 *Agricolarum ingenuorum differentia, qui sua colunt, & aliena rura: & eorum qui aliena colunt triplex genus.*
Partiarij, coloni qui. eod.
15 *Villici & coloni quid rerum dominis debeant.*
Locationi fundi quæ accedunt & præstantur. eod.
16 *Agriculturæ materia quæ.*
17 *Instrumenta rustica enumeraa.*
18 *Rusticæ quædam leges Græcè Iustiniani, de partiario fructus interuertente, non colente.*
Vsura à rusticis quæ capienda. eod.
19 *De hortulanis, & seplasiarijs.*
Hortulani artifices. eod.
Fossores non sunt artifices. eod.
20 *Hortulanorum leges. Summarij homines æstimatores qui. eod.*
21 *Seplasiarij, & eorum lex. Pigmentarij. eod.*
Venena quæ liceat habere, & vendere. eod.

GRICOLARVM fuit hominum prima conditio & status: 1
à Deo ipso agricolatio homini mandata post peccatum, &
antè. Primùm enim Deus creatos parentes in paradisum in-
troduxit, vt operarentur & custodirent illum[a]: & subinde ex-
pulsis inde, vt terram cum labore verterent, & in sudore pa-
nem, id est victum, compararent, statuit[b]. Adamus agricola:
Cain agricola[c]. Sic & apud Zachariam, *Non sum propheta: homo agricola ego*
sum; quoniam Adam exemplum meum, ab adolescentia mea[d]. Agricolæ etiam an- 2
tiqui, plures præstantiores viri, de quibus & iam diximus in lib. 27. Synta-
xeωn c. 1. & de arte agriculturæ sequentibus cc. in eodem libro. Atque Ho-
ratius primis & fœlicibus seculis, homines omnes in agris vitam egisse bea-
tam testatur.

Beatus, inquit[e], *qui procul negotijs,*
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore.
Nec excitatur classico miles truci,
Nec horret iratum mare,
Forúmque vitat, & superba ciuium
Potentiorum limina.

Scribit Seneca[f] Scipionem maiorem abluere solitum corpus rusticis fessum
laboribus, & exercuisse corpus suum opere, & terrâ, vt mos erat priscis, sub-
egisse. Agricola ab agro qui colitur, dictus est. Est autem ager locus, qui si- 3
ne villa est, vt ait Vlpianus[g], & Florentinus[h]. Varro agrum dictum putat[i]
terram, quòd in ea aliquid agerent fructus causa. Græcis item ἀγρὸς παρὰ τὸ
ἄγειν, quòd in eo aliquid fiat semper, vel in eo aliquid, veluti præda capiatur,
nempe fructus. Agricolæ in iure in septuplici sunt differentia[k]. Primùm 4
censiti, qui descripti sunt in census libro pro terra, & eius ratione quam possi-
dent[l]: putant & conscriptos terras seu agros possessos non potuisse alienа-
re[m]. Et mihi non displicet censitos colonos hodiè dici posse clientes domi-
norum, quos vocant obliarios, seu censuales, *Seigneurs censuels*, qui liberi sunt,
& omnia tributa præstant censibus, dumtaxat adscripti[n]. Dici & possunt
tributarij coloni nexu tantum tributi, ob res obligari, & ideo abire liberè à
possessione possunt, & vendere ius suum, permittente domino, vt dicimus,
directò[o], persolutis illi laudimiis seu authoramento, & saluo ei iure præ-
lationis, iuxta formam iuris emphytheotici agri[p]. Coloni dicuntur 5
deducti in aliquem locum agricolæ, agricolendi causa, quemadmodum
dic

a Genes. c. 2.
b Genes. c. 3.
c Genes. 4.
d Zacharias, c. 13.
e Horatius, lib. Epodon ode. 2.
f Seneca, epistola 1. lib. 13.
g Vlp. in l. ager, l. 27. de verbor. signific.
h in l. fundi appellatio. l. 211. eod. titu.
i Varro, lib. de ling. Latina.
k examinat glos. rubricam in titul. de agricol. & censi. ll. 11. C. glo. in quib. caus. colo. censi. li. co. 11. C. titul. 47.
l l. forma de censib. in P.
m l. ij penes quos, & ibi gloss. in verbo suis, de agricol. & censit. lib. 11. C.
n & horum colonorum natura explicatur in l. 2 & 1. in quibus caus. coloni domi. accusar. poss. lib. 11. C. tit. 49. iuncta l. 4. de agricol. & censi. libr. 11. C.
o de quibus & intelligi potest l. 1. de colon. Illyricanis libr. 11. C. titul. 52.
p l. fin. de iur. emphyteco. lib. 4. C. tit. fin.

dicti coloni & coloniæ populi ad habitandum aliquò missi: à ciuibus ita differentes, qui priores eo in loco erant, quàm coloni fuerint adducti. Et si alij superinducãtur ad reparãdas colonias, & antiqui & noui coloni rectè dicuntur. Et apud Ciceronem [a], colonus est, qui fundum pensione colendum accepit à priuato: exemplo colonorum reipublicæ, qui vt plerumque ad captas bello ciuitates & agros incolendos, cum pensionis præstatione annua mittebantur: paucis exceptis, vt duodecim coloniæ Romanorum, quæ immunes à pensione erant. Vnde coloniæ publicæ, & priuatorum: cùm
6 sint qui agros reipublicæ colant, & priuatorum [b]. 2. Alij coloni dicuntur adscripti, quibus lex seu conditio à maioribus constituta, vt eos perpetuò æternitatis iure colonos retineat, ita vt illis non liceat ex his locis, quorum fructu releuantur, abscedere, nec ea deserere, quæ semel colenda susceperunt. Et domino fundi ita tenentur, vt sine pœna etiam suscipientis non possint abscedere [c]. Cuius conditionis sunt coloni Palestini [d], Thracenses [e], Illyricani [f], & alij quidam [g]. Illi enim perpetuò adhærent agro, vt nec momento quidem temporis debeant separari à gleba, vel honoris, vel alterius obsequij, vel officij causa [h], conditione quidem ingenui, sed actu, terræ cui adscripti, serui [i]. Et ita quodammodo serui eorum, quorum possessio est [k]. Attamen si coloni adscriptitij per triginta annos coluerint fundum domini, libertate quidem plena potiuntur, rus tamen proprium tenentur incolere [l]. 3. Originarij alij coloni, qui ex adscriptitiis nati, eiusdem sunt condi-
7 tionis ac patres, nomine tantùm distincti [m], debentq; & illi terræ inhærere
8 semper, quam patres eorum colendam susceperunt [n]. 4. Inquilini coloni erunt, qui alibi, quàm vbi nati sunt, habitant, & agros colunt: vel qui alibi habitant, alibi agros colunt: vt propriè colonus, qui in agro, quem colit, habitat [o]. Transferri enim coloni ab alio in alium locum possunt, si vtriusque fundi vel loci vnus sit dominus, & in quolibet eorum habeat colonos [p], donec ab eius ditione alter locus exeat: quo casu, ei qui posteà prædium nanciscitur, tenetur propriam sobolem propriorum colonorum restituere translatorum [q]. Quando autem, & quomodo cum solo & sine solo alienari possint hi coloni, vide disputatum, in l. quemadmodum, l. 7.
9 & ibi glossemata, de agricol. & censit. C. xi. lib. 11. Coloni hi omnes videntur perpetui fuisse, qui principiò ex lege vel pacto, se & suos culturæ subiecerunt nexu certi soli [r]: non secus, quàm curiales, qui se & suos curiæ in perpetuum obligant, dum fiunt curiales [s]. Sic olim Mariandyni, sese Heracleotis subiecerunt, polliciti se pro mercede in posterum perpetuò seruituros, si sibi necessaria suppeditarent, stipulatione cauentes ne vllius eorum fieret venditio extra regionem Heracleotarum, sed in ipsa solùm propria regione [t]. Quemadmodum &, vt ait Archemachus 3. Euboicarum, ex Bœotis qui Arneam coluerunt, qui non recesserunt in Bœotiam propter amorem regionis, seipsos Thessalis in seruitutem dederunt, ex stipulatione, ne se extra regionem reciperent, neque occiderent: ipsiq; regionem illis colentes tributa persoluebant. Qui sic ex stipulatione autem manserunt, seseq; ipsos dediderunt, tunc menestæ vocati sunt, posteà penæstæ,
10 quorum multi ditiores erant ipsorum dominis [v]. Sunt & quinto loco alij coloni, ratione pœnæ perpetuò colonatui addicti eius, qui fictitiam mendici-
11 tatem, & corporis simulatam aliquorum ægritudinem detexisset [x]. Sexto, alij coloni esse possunt, dicti propriè mancipia rustica, serui comparati à patrefamilias, vt fundo imponerentur [y]. Suntq; & illi in multiplici differentia, colentes, exercentes agros, præpositi eorum, villici, saltuarius, qui fructuum conseruandorum gratia paratus sit, pistor, tonsor familiæ rusticæ, mulieres panem rusticis coquentes, villam seruantes, molitores ad v[illegible]m rusticum parati, focariæ villicæ [z], panificæ rusticæ, laniæ, fullones [a]: bubulcus, arator, pu-
12 tatores, fossores, pastores [b]. Septimo sunt coloni omnino liberi & ingenui,

 rebus

a Cic. pro Cecinna.
b l. 1. vt nemo ad suũ patrocinium suscipiat rusticanos. li. 11. C. titu. 53.
c l. 1. de colon. Palestinis, lib. 11. C. tit. 50.
d d. l. 1. de col. Palest.
e l. 1. de colo. Thracensib. lib. 11. C. titul. 51.
f l. vnic. de colon. Illyricanis, eo. li. 11. titu. 52.
g l. omnes omnino, l. 6. l. seruos, l. 12. l. colonos, l. 15. l. colonos, 18. cum si m. l. de agricol. & censit. lib. 11. C. & in legibus rusticis Iustinian. ti. 3. c. 17.
h dictá l. colonos, l. 15 & proximè citatis ll.
i dict. l. 1. de colo. Thracens.
k l. 2. & 1. vt nemo ad suũ patrocin. reip. rusticanos libr. 11. C. titu. 53. l. ne diutius l. 20. de agricol. & censi. vbi gl. in verbo intelligitur, tradit differentias inter seruos, & adscriptitios.
l l. penul. §. 1. de agricol. & censit. C.
m l. 1. de colonis Illyricen. libr. 11. C. l. originarios, 11. de agricol. & censiti. C.
n l. cum satis, l. 22. §. cùm autem Anastasia, de agricol. & cẽsit. lib. 11. C.
o l. definimus, l. 13. & ibi gloss. 2. de agricol. & censit.
p dicta l. definimus, & c. 1. de Iudæis li. 5. Decretal. titul. 6. l. quoties, C. famil. erciscun.
q l. definimus, in fin.
r l. 1. de colon. Palesti. lib. 10. C.
s l. curiales, 25. & sequen. l. omnes qui curiali, 48. l. in filijs, l. in successione, l. 43. de decurion. lib. 10. C. titu. 31. l. vnic. si curial. relicta ciuita. rus habitare maluer. lib. 10. C. titul. 37.
t Athenæus, libr. 6. diphnoso. c. 7.
v Athenæus, dicto capit. 7.
x l. vnic. de mendicã. valid. lib. 11. c. 25.
y l. si mancipia, l. 19. de fundo instruct. lib. 33. P. titu. 7. l. cũ de lanionis, 18. §. cui fundum l. quæsitũ §. quæritur, & l. scire, eod. titul. l. in lege, l. 204. de verbo. signific.
z l. instrumenta, l. 8. de fundo instruct. in P.
a l. quæsitum, & l. 12. §. Trebatius, eo. tit.
b dict. l. cùm de lanionis, § de bubulco, & §§. seq. cod.

rebus ſuis operam dãtes, ruſtici vel ruricolæ dicti [a]. Apud Indos γεωργοὶ, ſeu 13
agricolæ, ſecundum genus hominum poſt ſophiſtas ſeu ſapientes eſt: qui neque arma habent, quibus in bello vtantur, neque bellicas res curant, agros colentes, regibus liberisq́; vrbibus tributa pendentes [b]. Sicuti & iure Inſubrum inhibitum ruſticis arma vel lanceam portare, vel gladium: alioquin iudex vel arma tollere, vel pro illis viginti ſolidos exigere poteſt [c]. Nam & illi agricolæ etiam ſæuientibus ad rabiem vſque mutuò prouinciis, inter medios hoſtes erant ſacroſancti & intacti, agriq́; eorum apud Indos, illiq́; iuxta eos tranquillè aut arationi, aut vindemiæ, vel frondationi, vel meſſi vacabant [d]. Et hoc ipſum in imperio ſeruandum Romano cauiſſe videtur conſtitutio Friderici Cæſaris. *Agricultores*, inquit [e], *circa rem ruſticam occupati, dum villis inſident, dum agros colunt, ſecuri ſint in quacumque parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax, vt perſonas, boues, & agrorum inſtrumenta, aut ſi quid aliud ſit, quod ad agrorum ruſticam curam pertineat, inuadere aut capere, aut violenter auferre præſumat. Si quis autem huiuſmodi ſtatutum, auſu temerario violare præſumpſerit, in quadruplum ablata reſtituat, & infamiæ notam ipſo iure incurrat, imperiali animaduerſione nihilominus puniendus.* Agricolarum ſeu colonorum, qui ſi- 14
bi viuunt & liberi ſunt in rure, duæ poſſunt conſtitui ſpecies: vna eorum, qui ſua colunt rura: alia eorum, qui aliena: quorum triplex differentia, vel cum mercede locantium operas ſuas vna: alia eorum qui parte fructuum aliqua accepta ex cultis remanẽte rerum proprietate dominis, alienis inſudant: vnde & iſti coloni partiarij [f], dicuntur, à parte Græcis μορτῖται: μορτὴ γὰρ τὸ μέρος [g], id eſt, morte pars eſt, vnde mortitæ Græcis. Et apud Athenienſes teſte Plutarcho [h], ἑκτήμοροι, plebeij dicebantur, quòd ſextam fructuum partem diuitibus ſoluerent. Tertia porrò ſpecies eorum eſt, qui fundos alienos conducunt colendos ad certum tempus ſub penſione, vocamus [i], *en arrantement*, ad ſuam vtilitatem, non dominorum, quiq́; fructus ſuos faciũt, vbi primùm decerpti fuerint [k]. Eorum porrò qui ſua colunt rura, poteſtas & arbitrium rerum ſuarum eſt, vt dominorum in propria, liberum [l]; atque priuilegia colonorum omnia illis integra ſunt. Eorum autem, qui aliena colunt rura, non 15
ita libera: ſed primùm ex lege locationis omnia agere debent in alienis, quarum curam ſuſceperunt, & culturam ex ea præſtare [m]. Deinceps, & ea quæ communiter ex bona fide præſtantur, præter ea quæ expreſsè placuerũt, veniunt, veluti ex tacita conuentione: vt quæ de relocatione tacita dicuntur, ſi dominus patiatur poſt elapſum locationis tempus, colonum eſſe in fundo [n]. Veniẗq́; vt ſi villa non reficiatur, vel ſtabulum, vel vbi greges coloni ſtare oporteat, vt præſtetur actione ex conducto [o]. Vt dominus deducere teneatur ex penſione, omne damnum quod in fructibus contigit colono, vi tempeſtatis calamitoſæ cui reſiſti non poteſt, vt putà fluminum, graculorum, ſturnorum, vredinis inaſſuetæ, terræ motus [p]. Vt eiecto colono propter, aliquam etiam legitimam cauſam, reſtituantur ei in res expenſæ vtiliter per eum factæ [q]. Materia autẽ, circa quam agricultura vel coloni verſantur, ter- 16
ra eſt, quæ omnibus agricolis proſtat communiter: verùm, alij aliis conditionibus & legibus eam colunt, vt dixi. Ita terra ipſa & diuerſas leges agricolæ quoque accipiunt, ex voluntate dominorum, vel paciſcentium vel ſecũdum conuentiones, vel ſecundum iuris regulas. Quæ omnia & res & perſonas, & modos colendi & fruendi continent. Et quæ accuratè perſequũtur iuriſcon- 17
ſulti. In rebus diſtinguũt, num propria an aliena: nũ cenſualis, libera, ſeruiẽs, alodialis, feudalis, vel alterius generis ſit, de quibus ſuis locis tractatur. His accedũt inſtrumenta, quæ quærendorum, cogendorum, conſeruandorumúe fructuum gratia neceſſaria ſunt. Quærendi cauſa ſunt boues, pecora ſtercorandi cauſa, vaſa vtilia, aratra, ligones, ſarculi, falces putatoriæ, bidentes, & ſimilia. Cogendi cauſa torcularia, corbes, falces meſſoriæ, fœnariæ, quales vindemiatorij, exceptorij, quibus vuæ exportantur. Conſeruandi, vt dolia,

cup-

a de quib. in l. 1. de agricol. & cenſi. li. 11. C. l. 1. & 2. ne ruſticani ad vllum obſeq. deuocẽt. li. 11. C. titu. 54. titu. null. mutuantem agricolæ &c. in authenticis.
b Arrianus, libr. rer. Indicarum. Strabo. 15.
c §. ſiquis ruſticus, de pace tenen. & eius violator. libr. 2. Feudor. titu. 27.
d Arrian. in Indicis.
e §. agricultores, de ſtatutis & conſuetu. contra liberta. eccleſ. editis colla. 10. auth. agricultores, quæ res pignori obli. poſſ. libr. 8. C. titu. 17.
f Caius, l. ſi merces, l. 28. §. vis maior, locati, lib. 19. P. titul. 2.
g Heſychius, in voce ἑκτήμορος.
h Plutarch. in Solone.
i de iſtis colonis paſſim in titulo loca. in P. vt poſteà expli bimus.
k Paul. in l. ſi apes, l. 26. §. 1. de furtis, lib. 47. P. titu. 2.
l l. in re mandata, C. manda. l. nemo externus, C. de Iudæis.
m Vlpian. in l. ex conducto, l. 16. locat. P. lib. 19. l. ſi merces, l. 28. § conductor. eod. titu.
n Vlp. l. item quæritur, 14. §. pen. & l. qui ad certum tempus, l. 15. locat. in P. l. in rebus, in fin. de precar. P. cũ ſimil.
o l. ex conducto, 16. loca. P.
p dicta l. ex conducto, § ſi vis tempeſtatis, & l. ſi vno anno. l. 17. cum ſuis § 1. & 2. & l. ſi merces, l. 28. §. vis maior, eod. tit. loca. P. l. licet, C. eo. titu. c. fin. de loca.
q l. penul. loca. P.

cupæ [*]. &c. Numerant & inter instrumenta personas, agricolas, colonos, & [a]
præpositos illorum, villicos, monitores [b], & alios de quibus paulò antè. Ars
autem agriculturæ & plura alia in rebus & personis desiderat, quàm nunc
explanemus, cùm id institutũ tractationis iuris non patiatur, & alibi etiam
18 proprio libro pertractauerimus [c]. Rusticas quasdam leges Græcè edi-
dit Iustinianus, ad diuersa capita pertinentes, inter præcipuas, & singula-
res illæ sunt. *Si colonus partiarius citra voluntatem domini in agro demessos manipu-
los eius interuerterit, ceu fur, ab omni perceptione excludetur* [d]. Alia, *si colonus
fundo suscepto* ἐφ' ἡμισείαν, *id est, sub lege medietatis fructuum percipienda, debito
tempore eum non excoluerit, sed serius granum coniecerit, nihil ex fructibus percipi-
to.* ὅτι ψευσάμενος διεχλεύασε τὸν τῆς χώρας κύριον, *quod mendaciis fundi dominum de-
luserit* [e]. Et iterum [f], ἐὰν γεωργὸς λάβῃ παρά τινος γεωργοῦ ἀπορήσαντος τὴν ἡμισείαν
ἀμπελῶνα πρὸς ἐργασίαν, καὶ οὐ κλαδεύσῃ κατὰ τὸ πρέπον ἤγουν σκάψῃ χαρακώσῃ, καὶ διασ-
καφήσῃ αὐτήν, μηδὲν ἐκ τῆς ἐπικαρπίας λαμβανέτω. id est, *Si colonus ab alio quopiam
colono inope, vineam sub lege medietatis colendam receperit, nec vites vt opor-
tet putarit, vel vineam foderit, statumine suffulserit, scrobes fecerit; nihil ex
frugibus percipito.* Alia [g] & præstantissima: *Si quis lege medietatis percipienda,
fundum coloni peregrè profecti colendum susceperit, & posteà mutata sententia eum re-
liquerit, duplum fructuum percipiendorum dependito.* Aliæ leges Iustiniani de agri-
colarum terris non oppignerandis ob mutuum, inter nouellas ponuntur.
Item ne plus fœnoris ab illis exigatur pro debito, quàm pro singulis modiis
rerum aridarum mutuatarum, octaua pars annuatim, & pro singulis solidis,
19 siliqua vna [h]. Ad agriculturam vtcumque pertinent hortulani, olitores,
herbarii, seplasiarii. Hortus olitorius ad reditũ & necessitatem potius, quàm
ad voluptatem pertinet, vt constat ex Iuliano [i]. Nec addubito hortulanos
quoque inter artifices annumerandos, si modò agricultura est ars, vt verè
est, quemadmodum constat ex libris Varronis, Columellæ, & aliorum de re
rustica, ex Theophastro, & aliis, qui de colendis aruis, herbis, & stirpibus,
præcepta tradiderunt: fossores tamen, & euulsores, non putat Ludouicus
20 Romanus artifices [k]. Hortulanis Iustinianus in nouellis leges posuit [l]. Pri-
mùm circa fraudes & auaritiam illorum: ii enim cùm hortos à dominis ac-
ciperent locationis titulo insitos, vili prætio olus tantùm æstimabant: elapso
autem tempore conductionis, vltra veram & iustam æstimationem compen-
dii sui causa. Ea propter statuit, vt talis hortus restituatur, qualis receptus
fuerit, siue cum sterquilinio, siue sine eo. Atque ipsam olerum æstimationẽ
faciendam non per hortulanos solùm, sed adhibitis cum iis, illis quos vocant
summarios, quiq; harum rerum peritiam habent, sacrosanctis pertactis Euan-
geliis. Statuens insuper, vt si quis incultam terram elocet, persoluatur mer-
21 ces excultæ terræ. De seplasariis, qui tam cultas, quàm incultas norunt &
colligunt herbas & radices, easque præparant; quin ad artem pertineant
medicinæ, non est ambiguum. Et de illis quoque, & pigmentariis cautum,
ne cui temerè cicutam, salamandram, aconitum, pythiocampas, bupre-
stim, mandragoras, aut vlceramenti causa cantharides, dent; alioqui pœna
legis Corneliæ de sicariis ex senatusconsulto imminente. Atque prohibitũ
mala venena habere vel distrahere, nisi per se antidotum faciant, aut ale-
xipharmacum, vel aliis venenis mixta remedio sint [m].

a l. instrumenta fundi. 8. de fundo instructo. lib. 33. P. tit. 7. l. quæsitum, l. 12. §. 1. cod. titul. nos de his plura libr. 27. Syntax.
b d cta l. instrumenta.
c in lib. Syntax.
d Iustinianus, In legibus Georgicis, tit. 2. περὶ μισθωτῶν leg. 1.
e Iustini. In dictis legibus titu. 3. περὶ ἐφ' ἡμισείας, l. 1.
f eo. tit. l. 2.
g eo. tit. l. 4.
h constitutio. nouell. 33. & 32. tit. nullã cadentem agricolæ tenere illius terram. in authen. tit. 5. & 4. colla. 4.
i l. æquissimum, l. 17. de vsufruc. lib. 7. P. titu. 1.
k Ludoui. Romanus, singulari 651. incipiente, nunquid coquus.
l nouella. 64. περὶ τῶν κηπουρῶν.
m l. 3 §. alio senatusconsulto, ad leg. Corneli. de sicar. li. 48. P. tit. 8. l. quòd imperè, l. 35. § veneni, de contrahend. emptio. lib. 18. P. tit. 1. facit l. qui venenũ l. 236. de verbor. significa. P.

De pastoribus. Cap. 24.

1. *Pastoralis cura, pars agriculturæ.*
2. *Pastorum distinctio.*

Pastores

Pastores partiarij qui, & lex eorum. eod.
3 *Pastorum appellationes ab animalibus custoditis diuersæ, & leges.*
Caprarij lex. eod.
4 *Bubulcus quis, & eius lex. Artifices bubulci. eod.*
Agasones. eod. Muliones. eod. Equisones. eod.
5 *Suarij immunitate donati.*
6 *Phasianarij pastores. Anserum pastores. eod.*
7 *Pascua herbarum mortiferarum locans quomodo puniatur.*
8 *Pastorum armenti leges, de amissione animalis, comestione à lupo, de damno ab animali dato, de animali læso, luxato, interempto.*
9 *Agaso, an dominus teneatur de damno dato ab equis & mulis.*
10 *Equus dans damnum quem obliget.*

ARS rusticæ vitæ, in illis qui armenta & oues pascunt, consi- 1
stere videtur. Et ex duobus filiis primi agricolæ Adami, alter pastor ouium Abel, alter agricola erat. Pastores absolutè videntur dici ouium custodes, cuiusmodi diximus [a] olim fuisse pręstātissimos viros. Pastorū alij mercenarij, alij partiarij, alij do- 2
mini animaliū. Primi operas suas vel diurnas, vel mēstruas, vel annuas locant [b]. Partiarij extra sortē, quam capitale vocant, fœtum cum dominis animalium partiuntur, restituuntq́; soluta societate sortem plenam [c]. Videtur enim hic iusta societas, in quam dominus animalia confert: pastor verò operam, & industriam [d]. Sibi & tertio loco animalia seruat & pascit, qui aliorum non vtitur opera. Appellationes pastorum tot sunt, quot ferè gene- 3
ra animalium, quæ custodiuntur & ad pascua ducuntur. Sic Iulianus de caprario meminit, dum ait custodem caprarum non teneri iudicio locati casum præstare, si sine fraude capræ à latronibus abactæ sunt [e]. Caprario legem rusticam Varro dicta recenset: *ne coloni in agro surculario capras ïopascant* [f]. Bu- 4
bulci sunt, vel custodes boum, vel qui cum illis arant [g]: atque Celsus, *qui pascendos vitulos accipiunt, habere artem, & tamquam artifices, si quid imperitia peccauerint, teneri ac pro culpa, tradit* [h]. Sunt & iis annumerandi agasones [i], equisones, muliones [k]. Sunt & suarij pastores, siue porcinarij, qui ciuitatis vel 5
municipii cuiusdam porcos pascunt, & ducunt in pascua publica; donati etiam olim immunitate vilium munerum [l]: estq́ue prætor vrbis iudex illorum constitutus [m]. Neque mirum, si & porcinarii appellatione contineantur, cùm & porci pecorum veniant [n] nomine. Accedunt & phasianarii, & 6
pastores anserum, commemorati à Paulo iurisconsulto [o]. Animalia & pascua, res sunt quibus pastores incumbunt. Proinde leges de pastoribus ab illis pendent, & ea quæ de pascuis alibi tractauimus, huc pertinent, quæ suo loco videnda sunt [p], vt & ea, quæ de lege aquilia dicta sunt. Inter præ- 7
cipuas & insigniores horum leges, istæ obiter erunt recensendæ. *Qui saltum pascuum locauit, in quo cùm malæ herbæ nascerentur, & ex his pecora vel demortua sunt, vel deteriora facta sunt: si sciebat, quòd interest præstat, si ignorabat, pensionem non petit* [q]. De armentariis est titulus in legibus Iustiniani proprius [r], περὶ 8
ἀγελαρίων, quo leges eorum traduntur. Prior, vt indemnis sit ab amissione bouis, si eo die quo amiserit, indicauerit domino, contrà, si non indicauerit. 2. non teneri de boue interempto à lupis, si cadauer domino indicet: singularis autem illa 3, ἐὰν ἀγελάρις βοῦν λαβὼν ἀπὸ γεωργοῦ ἕωθεν, καὶ χωρισθῇ ὁ βοῦς τοῦ πλήθους τῶν βοῶν καὶ ἀπελθὼν εἰσέλθῃ ἐν χωραφίοις, ἢ εἰς ἀμπέλους, καὶ πραῖδαν ποιήσῃ, τὴν μὲν πραῖδαν διδότω πᾶσαν ὁ ἀγελάριος, τοῦ δὲ μισθοῦ αὐτοῦ μὴ στερείσθω. id est. *Si bos armentario mane traditus pascendus, à reliquo armento segregatus in sata vel vineas digressus fuerit, paupeniémque fecerit, pauperiem factam præstato armentarius, non tamen*

a diximus libr. 24 Syntaxeon, c. 5.
b Iulianus, in l. si quis fundum, l. 10 § Imperator, locat. in P.
c l. si pascēda, leg. 8. de pact. lib. 2. C titul. 3.
d l. si nō fuerim, 29. pro socio, lib. 17. titul. 32.
e Iulia. in d. l. si quis fundū, §. fi. loca. P.
f Varro.
g l. cum lanionis, l. 18. §. de bubulco, de fundo instructo, lib. 33. P. tit. 7.
h l. si quis fundum, l. 10. §. Celsus, locat. lib. 19. P. titul. 2.
i de quib. mentio apud Alphenum in l. fin. si quadru. pauper. fec. di. a. lib. 9. P. titu. 1.
k de quibus Aphricanus, in l. cum quæritur, 58. § seruos, & l. seruus, §. muliones, de lega. 3. in l. vrbana, de verb. signific.
l l. 1. de suarijs, libr. 11. C. titul. 16.
m l. 2. C. eod. de suarijs.
n l. seruis legatis, §. penul. de legat. 3.
o l. auibus, legatis, l. 64. de lega. 3. lib. 32. P. tit. 1.
p proprio titulo de pascuis in rebus patrimonij principis tractauimus, lib. 3 c. 15.
q l. sed addes. §. 1. loca. P. l penul. C. de ædili. ed. &.
r in legibus rusticis Iustinia. titul. 5.

8 *men mercede sua priuator.* Alia, *Mortuo boue si armentarius sine fraude sua periisse iuret, indemnus est: idem si luxatus exosculatusq́; fuerit casu. Si tamen conuictus iureiurando præstito, de periurio fuerit, per duos vel tres idoneos testes:* γλωσσοκοπηθεὶς, τὸ ἀζήμιον τῷ κυρίῳ τοῦ βοὸς ποιείσθω: *lingua mutilatus, indemnitatem bouis præstato.* Alia postrema, ἐὰν ἀγελάρχης μετὰ τοῦ ἐν χερσὶν αὐτοῦ ξύλου ἀπολλύσῃ, καὶ κλάσῃ βοῦν, ἢ ἐκτυφλώσῃ, οὐκ ἐστὶν ἀθῷος, ἀλλὰ ζημιωθήτω: εἰ δὲ μετὰ λίθου κρούσῃ, ἀζήμιος ἔσω. id est, *Si armentarius baculo quem manu gestabat, vel bouem occiderit, vel membro mutilauerit, vel eluscarit, non est extra noxam, sed damnum præstato: si verò lapide eum pe-*
9 *tiuerit, à damno liber esto.* Hypothesis de mulionibus, & damno dato à plaustro ex culpa eorum, qua ipsi non dominus mulorum teneãtur, tradit Alphenus [a]: contrà, si mularum facto, quia reformidassent, & ita plaustro conuerso vel acto, aliquem obtruncassent, vt dominus non muliones vel agasones teneãtur. Item & distinctiones de damno dato ab oneratis iumentis supra mo-
10 dum, vel illis ductis per viam peiorem, de quibus suo loco vide [b]. Mulio si per imperitiam impetum mularum retinere non potuerit, si hæ alienum hominem obtriuerint, culpæ nomine tenetur, vel si propter infirmitatem accidat. Idemq; iuris in persona eius, qui, quo vehebatur, propter imperitiam vel infirmitatem retinere non potuit [c]: videlicet si alius firmior retinere potuisset [d]. Bartholus notat agasones, qui impellunt equos, teneri clamare, vt via decedant, obuii: alioquin reos culpæ esse [e].

a in l. si ex plagis, l. 52. §. in cliuo, ad leg. Aquil.

b l. qua actione, §. sed si quis plus, ad leg. Aquil. P. l. 1. si quad. pauper, fecisse dica. P.

c Caius, l. idem iuris, l. 8. §. mulierẽ, ad leg. Aquil. P.

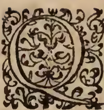
d §. impetu, de leg. Aquil. ap. Iust.

e Barthol. in summario l. si putator, ad leg. Aquil. P.

De medicis. Cap. 25.

1 *Quid medicina, & species remissiuè.*
2 *Medici digniores professoribus artium.*
Medicorum species. eod.
Incantatione curantes non sunt medici. eod.
Medici circulatores. eod.
Parabolani medici qui. eod.
3 *Obstetrices inter medicos.*
4 *Archiiatri medici.*
Medicorum immunitates. eod.
Antonius Musa medicus Augusti. eod.
5 *Medico donatio facta num valeat.*
6 *Medici imperitia nocens plectenda.*
7 *Medicus qui sanauit & mercedem accepit, recurrente morbo non tenetur sanare.*
8 *Medicinam qui non possunt exercere.*
Monachis interdicta ars chirurgica. eod.
9 *Medici ne porrigant medicinam, antequàm ægroti aduocauerint spirituales medicos.*
Medici ne quid suadeant ægrotis in periculum animæ. eod.
10 *Medicis deponentibus de vulnere letali, vel non, creditur.*
11 *Medicorum relationes de morborum iudicio, quomodo exploranda à iudicibus.*
12 *Medicorum relatio de vulnere non letali facit, vt si moriatur vulneratus, non teneatur vulnerans de homicidio.*
13 *Obstetricum relationes quomodo à iudicibus perpendenda.*

Quid

QVid medicina, quotúe eius species,& medicorum genera 1
iam fusè explicauimus lib. 28. Syntaxeωn artis mirabilis: potissimùm c. 1.2.3.4. Ideo ea, quæ in iure de hac materia euoluuntur, paucis & obiter annotasse, vt de cæteris, sufficiet.
Vlpianus medicos salutem hominum agere scribit,& ideo eos 2
præponit liberalium artium professoribus [a]. Annumerans inter medicos,qui alicuius partis corporis,vel certi doloris sanitatem pollicentur, vt putà si auricularius,si fistulæ, vel dentium: Non tamen si incantauit, vel imprecatus est, *& vt vulgari verbo*, inquit, *in posterum vtar, si exorcizauit.* Non sunt ista medicinæ genera,tametsi sint,qui hos sibi profuisse cum prædicatione adfirment [b]. Sunt & περιοδευταί, medici circulatores, cõnumerati [c], & parabolani,qui ad curanda debilium corpora deputantur,sexcenti in Alexãdria ciuitate,arbitrio eiusdẽ ciuitatis antistitis [d]. Appellatione quoq; me-
dici,& medicæ cõtinentur [e],& mulieres,quæ inter medicos enumeratæ sunt: 3
alibi obstetrices dicũtur, atq; eodẽ prætio,quo medici,æstimantur,sexaginta solidorum [f], & artem habere dicuntur [g]. Inter medicos, quia illæ medica-
menta exhibeant, obstetrices ponit Vlpianus quoque [h]. Sunt & ex medi- 4
cis quidam dicti archiatri, id est,principis medici, vel qui principales medici & præcipui sunt, videlicet delecti, à decurionibus ex publico salarium accipientes [i]. Comitatum archiatrorum constituit dignitatem Cassiodorus, eiusq; formulam tradit [k]. Meminit de hac dignitate comitatus archiatri Augustus Cæsar,& ei, vicarij & ducis qui administrauerit priuilegia concedit [l]. Narrat Zonaras [m],Augustũ,cùm esset cõsul, & sanatus fuisset ab Antonio Musa,ei concessisse inter cætera ius aureorum anulorum, nec non immunitatem, & pariter medicis aliorum hominum, immunitatem omnium
tributorum,& onerum publicorum: quod & testatur Dion [n]. Medicorum 5
leges quædam singulares, vna Vlpiani, vt si medicus,qui,dum ægrum curaret, eundem compulit medicamenta aduersa inferendo, vt ei possessiones suas contra bonam fidem venderet, præses prouinciæ factum coërceat, itemq; restitui iubeat [o]. Imperator Valens ait, pati se medicos potissimùm publicos capere quæ sani offerunt, non ea, quæ periclitantes pro salute pro-
mittunt [p]. Alia lex,vt sicuti medico non imputatur mortalitatis euentus, 6
ita quod per imperitiam commisit,imputari ei debeat: prætextu enim humanæ fragilitatis, delictum decipientis in periculo homines in noxam esse non debet [q]. Nemo enim affectare id debet, in quo scit, vel intelligere debet suam infirmitatem, vel imperitiam periculosam alij fore [r]. Et Proculus ait, *si medicus seruum imperitè secuerit, vel ex locato, vel ex Aquilia competere actionẽ* [s]. Et Caius idem iuris esse ait,si medicamento perperam vsus fuerit: sed & qui benè secuerit, & dereliquerit curationem,securus non erit, sed culpæ reus intelligitur [t], siue gratis, siue mercede conductus operas medicus suas adhibuerit [v]. Itaque si obstetrix medicamentũ dederit,& inde mulier perierit, Labeo distinguit,vt si quidem suis manibus supposuerit, videatur occidisse: si verò dederit,vt sibi mulier offerret, in factum actionem dandam, vtpote, quòd magis causam mortis præstitisse, quàm occidisse videatur [x]. Et vulgò tamen occidisse videtur, qui & causam mortis præbuit [y]. Atque mors
ægri ex medici inscitia, rectè imputatur [z] eidem. Num autem medicus, 7
qui à podagra liberare aliquem promiserat,pacta mercede & accepta,morbo sublato, eodem recurrente teneatur sine mercede curare, & acceptam resti-
tuere, pluribus disputat glossella quædam, & concludit negatiuè [a]. Medi- 8
cinæ exercere artem inhibitum est,potissimùm chirurgicam subdiaconis, diaconis,sacerdotibus,quæ incisionem, vel adustionem inducit [b]. Et multùm monachus dicitur delinquere, officium chirurgi vsurpando, quod sibi
minimè congruit [c]. In modo curandi, lex illa consilio generali imposita [d], 9
vt cùm medici primùm ab ægrotis, videlicet graui infirmitate,& quæ non in-

a l.1 § medicorum, de varijs & extraordinar. cognitio.
b dicta l. 1. §. medicos.
c à Modestino, l. si duas, l.6. § 1. de excusatio. tutor.
d l. parabolani, l. 18. de episcop. & cler.
e l.1 § fin autem ali qua arte, de commu. seruo. manumiss. lib.7. C. tit.7.
f l. fin commu. de legat. lib.6. C. titu. 33
g in l.1. in princi. de ventre inspiciend. lib. 25. P titu. 4.
h l.1.§ sed & obstetrices, de varijs & extraor. cognit. P.
i l. 1. de decret. ab ord. facien. in P. archiatri, l. 9. & l. si quis in archiatri, l. 10. de professor. & medi. lib. 10. C. titul. 52.
k Cassiodor. lib.6. Variarum, c.19.
l in l. vnic. de comitibus archiatris sacri palatij lib. 12. C. titu. 13.
m Ioannes Zonaras, 2. tomo Annalib.
n Dion Cassi', li. 53.
o l.3. de varijs & extraord. cogni. in P. l. illicitas de offic. præsid. l. si per impressionem, quod met. caus. C.
p l. archiatri, l. 9. de professor. & medic. lib. 10. C. ti. 52.
q Vlpia. in l. illicitas, l.6. §. sicuti medico, de officio præsid. lib. 1. P. titul. 18.
r Caius, in l. idem iuris, § mulionem ad leg. Aqui. lib. 9 P. titul. 2. §. imperitia, § initia, de lege Aqui. ap. Iust. in s. l. cùm plures, §. seruum, loca. l. imperitia, de reg. iur. l. si ni, de damno infec. P. l. 5. si quad. paup. fecisse dica. P.
s l. qua actione, l.7. §. fin. ad leg. Aqui. in P. §. imperitia, & § sicuti, cod. tit. ap. Iustin. l. si quis fundum loca. P.
t Caius, l. idẽ iuris, l 8. ad legẽ Aquil. P.
v glo. 2. nota in d. l. idem iuris.
x Vlpia. in l. item si obstetrix, l.9. ad leg. Aquil. in P.
y Iulian. in l. ita vulneratus, l. 51. ad leg. Aquil.
z Alphenus Iurisc. in l. si ex plagijs, l. 53. ad leg. Aquil.
a gl. in l. marti', l. 61. loca. lib 19. P. titu. 2.
b c.3. & c. sententia, c.9. ne cler. vel monach. lib. 3. Decretal. titul. 50.
c c. tua nos, c. 19. de homic. lib. 5. Decretal. titu. 12.
d in c. cũ infirmitas, c. 13. de pœni. & remiss. lib. 5. Decretal. titu 38.

indiget cleri remedio, afflictis, vocabuntur, ipsos anteà moneant, & inducant, vt medicos aduocent animarum, vt postquàm fuerit infirmo de spirituali salute prouisum, ad corporalis medicinæ remedium salubrius procedatur. Cùm causa cessante, nempe peccatis, ob quæ sæpè morbi à Deo immittuntur, cesset effectus. Dehinc alia in eodem conf. ne quis me-
9 dicorum pro corporali salute aliquid ægroto suadeat, quod in periculum
10 animæ conuertatur [a], cùm anima multò pretiosior sit corpore [b]. Medicis peritis deponentibus de vulnere, num sit mortale, vel curabile, credi par est [c], vt alijs in sua arte peritis [d]. Imò vni tantùm, si vnum tantùm ciuitas habeat [e]. Nam & iurisconsulti, vnius medici testimonio, in legibus constituendis de
11 his quæ ex medica scientia & physica pendent, contenti fuerunt [f]. Cauere tamen iudices qui relationes medicorum super vulnera factas diiudicant, num pretio, vel amore, vel alio modo illegitimo extortæ sint, an non adhibita vulnerum, vel morbi debita consideratione: ex his enim sæpè imponunt rei ad vitandam debitam vltionem iudicibus, & ipsi vulnerati sæpè ad exacerbandam vindictam, censuram aduersus vulnerantes, seueriorem procurant fieri. Et Paulus iurisconsul. iubet, ictus singulos diligẽter inspici [g].
12 Quod enim relatum est semel à medicis vulnus non fuisse letale, hoc efficit, vt si posteà vulneratus moriatur, præsumatur mortuus ex cura non adhibita, vel mala custodia [h]: & ex culpa vulnerati, veluti quòd non adhibuerit medicum, vel malum adhibuerit [i]. Idem in obstetricibus obseruare debet iudex, vt perquirat si bonæ famæ, & honestæ, si nihil obiiciatur, si expertissimæ in arte [k]: nam istis creditur, si de virginitate probanda, vel de ventre inspiciendo, vel impregnatione, vel potentia coëundi, agatur [l]. Admittuntur autem & probationes contra mulieres huiusmodi, & contra eorum inspectionem: quia sæpè corrumpuntur illorum iudicia, & sæpè quoque manus fallitur, & oculus obstetricum [m].

a dic. c. cùm infirmitas § fin.
b dict. § fin. & can. placuimus, 21. q. 2. can. si habes 24. q. 3. l. sancimus, C. de sacrosan. eccles.
c l. semel l. 6. de re milit. lib. 12. C. tit. 36. & ibi Barth. Rebuf. de Platea, Lu. de Penna, lege si in ripa. tractat hoc latè Barthol. in l. 1. de ventre inspicien. in P. per cũ textum. Boërius, decisio. 323. numero, 21. 22. 23. Barthol. Alberic. & alij in procemio P. & in l. fi. ad legem Cornel. de sicar. P. Iacob. de Bello vis. in tracta. criminalis titu. de quæstionibus. Decius, consil. 415. numer. 12.
d l. 1. si mẽs. fal. mod. dix. in P. l. lacus, de acquiren. rer. dom.
e § quod autem, de non alien. reb. eccles. in authen. Barthol. in dict. l. 1. numero 4. de vent. in spic. P.
f l. septimo mense, de stat. hominum, in P. §, vnum, de restitutio. & ea quæ par. in 11. mens. colla. 4.
g Paul. l. fin. ad leg. Cornel. de sicar.
h Ioan. de Platea, in l. semel, de re mili. lib. 12. C.
i l. quod si nolit, 31. §. si mancipium, de ædil. edict. libr. 21. P. titu. 1.
k c. fraternitatis, c. 6. de frigid. & malef. lib. 4. Decretal. tit. 15.
l l. 1. de vent. inspicien. P. c. proposuisti, et c. causam, de probatio. c. fin. de frigid. & maleficia.
m dicto c. causam, c. 14. de proba. ap. Gregor. can. nec aliqua, 37. q. 1.

De variis artificibus obiter. Caput 26.

1 Pistores.
2 Textores artifices, & eorum leges.
3 Fullones qui, & de quo teneantur. Item 4.
4 Sarcinatores qui, & ad quid teneantur pro rebus acceptis.
Vestium damna penes sutorem vel fullonem, ad quem pertineant. eod.
Sutor retinere potest vestem pro mercede futura. eod.
5 Tinctorum lex.
Baphia Romani imperij. eod.
6 Balneatores viliores histrionibus.
Balnea publica, priuata. eod.
7 Balnea num prohibenda, vel necessaria.
8 Coqui an inter artifices.
9 Laniones, & eorum instrumenta.

permittuntur. Atque cùm rex Maurorũ Toletã ciuitatẽ amisisset, & palantes[a] milites eius adorti fuissent, & vicissent septẽ comites Alphonsi Sexti eius nominis regis Hispaniarum in loco vulgo dicto Alcaçar de Cõsnegna, Rex Alphonsus calamitatis huius causam suorũ animis nimia mollitie effœminatis imputãs, balnea, aliáq; id genus illecebras, quas Mauri Toleti constituerant,
8 sustulit, & populum ad pristinam virtutem & seueritatem reducere est conatus[a]. Coqui inter artifices connumerantur à Caio[b], & à Martiano[c], Iurisconss. quod & tuentur Ludouicus Romanus[d], & Felinus[e], & Franciscus Cremensis[f]. Andreas porrò Barbatia multis disputat[g], coquum habere officium: verùm & officium & artem habere simul placuit[h]: & coquum principis habere dignitatem tuetur Baldus[i]. Neque etiam est qui ambigat, certa esse præcepta benè condiendi edulia, si modò legerit librum Platinæ de honesta voluptate. Putant & alij, & verum est, partem vnam medicinæ in delectu ciborum, & in illis præparandis versari, quæ διαιτητικὴ est.
9 Sed nos de coqui consideratione, arte, & officio, alibi plura diximus[k], quæ non repeto. Coquorum veluti officiarij, & administri sunt laniones, quorum instrumenta quædam refert Paulus[l], quæ pro lanianda, & vendenda carne necessaria illis dicit, nempe mensas trutinas, pondera, ferramenta, cultros, dolabras, &c.

a Francisc. Tarapha, li. de reg. ib. Hispania. in Alphonso 6.
b Caius, in l. si quid venditor, l. 18 §. si. de ædili. ed. & . libr. 21. P. titu. 1.
c l. seruus legatus, l. 63. §. si tuus seruus, de lega. 3. libr. 32. P. titu. 1.
d Ludo. Roma. in sing. 51.
e Felinus, in c. 1. in princip. de offic. & potesta. iudic. delega.
f Franciscus Cremẽ. singula, 98.
g Andreas Barbatia, ad titul. de officio ordinar.
h can. ne natales, de consecra. distinc. 3.
i Bald. ad rub quis dicat. dux, march. in vsib. feudorum.
k lib. 28 Syntaxeon artis mirab. c. 36.
l Paul in l. cùm de lanionis l. 18. de fundo instructo &c. li. 33. P. titu. 7.

FINIS LIBRI XVIII.

error, siue infidelitas quibus verbis & Cæsares Christiani in eadem significatione vsi sunt, titulis, ne Christianum mancipium hæreticus, vel paganus, vel Iudæus habeat[a]: & de paganis, & sacrificiis eorum[b]. Hinc sacrificia quoque pagana prohibita apud summos pontifices[c]. Alio modo omnes pagani sunt, qui non sunt armati milites, vt apud Iuuenalem[d].

citius falsum producere testem
Contra paganum possis, quàm vera loquentem
Contra fortunam armati.

Et apud Suidam pagani etiam opponuntur militibus, etsi vrbani sint, nempe ἀστράτευτοι. adferétque hunc locum συνήθειον γυναικί τι καὶ ἡ στρατεία καὶ παγανοί. In iure nostro ciuili familiaris est hæc pagani dictio, pro eo qui non est miles[e]. Paganum peculium castrensi oppositum[f]. Et paganicum ius, quod castrense non est, dicitur, & habere in paganico[g]. Paganorum itaque tot erunt species & sectiones, quot supra hominum differentias ex qualitate distinctas commemorauimus, qui iure communi vti dicuntur, nisi si quod priuilegium illis singulariter aliunde contingat. Neque itaque de illis plura, sed de mi-
4 litibus agendum erit. Milites, inquit Vlpianus[h], appellantur, vel à mollitie, id est, per antiphrasim, à duritia quam pro nobis sustinent, aut à multitudine, aut à malo quod arcere solent, vel à numero mille hominum, vt miles sit quasi millesimus quisque: & ad priorem accedit Sextus Pomponius
5 Festus[i], ad postremam, Valla[k]. Militum species eorum, qui regi adstabant, latronum est. Latrones, inquit Varro[l], dicti à latere, qui circum latera erant regi, atque ad latera habebãt ferrum, quos posteà ab stipatione stipatores appellarunt, & qui conducebantur. Ea enim merces Græcis dicitur λάτρος. Ab eo veteres poëtæ nonnunquã milites appellant latrones: quòd vtique milites cum ferro, aut quòd latent ad insidias faciendas. Sic Ennius[m]: *Hæc ecfatus vbi, latrones dicta facescunt*. Quibus & adstipulatur Nonius. Idem Varro quoque[n], rationem nominis militis significantius attulit. *Milites, inquit, dicti, quòd trium millium primùm legio fiebat, ac singulæ tribus Tatiensium,*
6 *Rhamnensium, Lucerum, millia singula militum mittebant.* Militia omnis constat pugna, quæ est impugnatio, aggressio, & defensio: Et quia variis modis quis pugnare, obsistere & resistere dicitur, eadem similitudine, milites erunt diuersæ speciei, militia quoque diuersa, in nomine consentiens, in pugna & armorum ratione distinguenda. Idcirco, vt paucis omnem euoluamus æquiuoci affinitatem, dico militiam, quo nomine & intelligi par est milites & arma, esse vel spiritualem, vel corporalem, seu, vt loquuntur patres,
7 carnalem[o]. Rursum, spiritualis, vel est purorum spirituum inter se, vel cum hominibus, vel animæ cum corpore: vel ecclesiastica clericorum, vel secularis laicorum. Angelos esse dictos milites constat, & militiam summorum angelorum[p], bonorum[q], qui pro Dei pugnant voluntate, malorum: qui aduersantur, quíue impiè volunt, vt dij adorari. Vnde & militiam cœli quidam contrà dei mandata dicuntur adorasse[r], siue dicamus stellas, siue spiritus immundos, vtrumque enim probo. Pugnauit angelus Dei Michaël, & angeli eius, cum dracone angelísque eius in cœlo, à quo eum pepulit[s]. Et apud Danielẽ[t], *angelus ei ait, princeps regni Persarum restitit mihi vno & viginti diebus. Et ecce Michaël vnus de principibus primis venit in adiutoriũ meum, & ego remãsi ibi iuxta regem Persarum, pugnam & virtutem angelorũ homines in exercitu Senascherib experti*[v]. Et Iacob cùm rediret in patriam[x]. Describit & pugnã & certamen quod habemus quotidie cum dæmonibus, item arma spiritualia nobis necessaria, D. Paulus ad Ephesios epistola[y]. In summa, in carne ambulantes, non tamen secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum consilia destruentes[z] &c. Hanc animæ militiam & contra vitia & contra dæmonas, omnes quidem exercent, Christiani potissimùm homines, & aduer

a lib. 1. C. titu. 11.
b eo. lib. 1. C. tit. 14. & titul. de Iudæis, ap. Gregor.
c cap. licet nobis, de præben.
d Iuuenal. Saty. 16.
e l. frustra, l. 7. de re milit. libr. 12. C. l. ius nostrum, de regu. iur. §. 1. de testam. militar. ap. Iustinian. l. milites, l. 12. § fin. de custod. reorũ, lib. 48. P. titu. 4. l. hæreditate, l. 19. §. filiusfamilias, paganus, de castren. pecul. In P. libr. 49. titul. 17.
f l. fin. de inoffic. testam. C. lib. 3. C. tit. 28.
g l. 1. de testamen. milit lib. 6. C. tit. 21.
h Vlp. in l. 1. §. fin. de militar. testament. lib. 29. P. titul. 1.
i Sextus Pompo. Festus, lib. de verb. signifi.
k Laurent. Vall. libr. 1. Elegant. c. 14.
l Varro. li. 6. de ling. Latina.
m Ennius, annali, 1.
n Varro, in 4.
o in ca. nisi bella, 23. quæst. 1.
p Iob. c. 25.
q Lucæ, 2. can. nostræ facta, can. de illis, can. hi duo, can. peior, de consecra. distinct. 1.
r 4. Reg. 21. Hierem. 19.
s Apocal. c. 12.
t Daniel. c. 10.
v 2. Paralipp. 32.
x Genes. 32.
y ad Ephes. capl. 6.
z c. ad Corin. 10. C. nisi bella. 23. q. 1.

ſum ſtimulos inferioris, & irrationalis partis [a] laborant: cùm militia
hominis vita ſit ſuper terram [b]. Et Seneca [c], *atqui viuere, mi Lucilli, mi-
litare eſt*. Verùm magis ex profeſſo clericis illa militia curæ eſt. Et de iſtis
dictum, nemo militans Deo, implicat ſe negotiis ſecularibus, vt ei placeat
qui ſe probauit: nam & qui certat in agone, non coronabitur, niſi legitimè
pugnauerit [d]. Militant enim clerici Deo diuerſis officiis & ordinibus [e]: de
quibus ait Zacharias [f], *circundabo domum meam ex ijs qui militant*; mihi mili-
tum Chriſti arma, orationes & lachrimæ [g]: nec quis Deo, & hominibus ſimul
rectè militare poteſt [h]. Alia quoque eſt ſpiritualis pugna & militia, quæ per- 8
ſonis etiam non eccleſiaſticis conuenit; iſtique milites quando ingenio, vel
rationibus, vel officio contendunt & laborant, pro ſalute humani generis &
reipub. cuiuſmodi ſunt primùm, qui certamine literario verum excutiunt.
Cuius concertationes D. Paulus [i] pugnas dicit verborum, & interdum vanas
& inutiles, vt ſophiſtarum. Erat militia in prætorio duplex, apparitorum &
aduocatorum. Apparitorum Vlpianus deſcribit [k]: & horum manus dicitur
militaris [l]. Aduocatorum militiam Cicero, vrbanam vocat, reſpondendi, ſcri-
bendi, cauendi [m]. Nec minus etiam militare videntur aduocati ſeu patroni
cauſarum, qui glorioſæ vocis confiſi munimine, ſe & alios à calumniis & in-
iuſtitia defendunt [n]. Vnde & illis dicitur, exemplo militum armatæ militiæ,
eſſe peculium quaſi caſtrenſe [o]. Ratione officij, proximi ſacrorum ſcriniorum
literatam quoque militiam gerere dicuntur. Quare & illis completo tem-
pore ſuæ militiæ, à principe donabantur cingulo comitiuæ ſacri conſiſtorij in
diem vitæ [p]. Priuilegium quoq; militiæ & peculij quaſi caſtrẽſis, conceſſum
proconſulibus, præfectis legionũ, præſidibus prouinciarum, & aliis admini-
ſtrationibus à principe præpoſitis, memorialibus agẽtibus in rebus, magiſtris
ſtudiorum liberalium, archiatris, & aliis omnibus, qui ſalaria vel ſtipendia
accipiunt publica [q]. Et imperator Valens grãmaticos, ſophiſtas, legũ profeſ-
ſores, qui per viginti annos probè munere docendi functi ſunt, annumerari
& honorari cũ iis, qui ex vicaria ſint principis dignitate iubet, & inter comi-
tes [r]. Militia inermis, palatina quoque, de qua Sidonius meminit [s]; vnde Pa- 9
latini milites, quicumque in auguſtorum miniſterio fuerunt, quos modo
aulicos [t] vel curiales dicimus; iura quoque de iſtis tractant [v]. Iſti non armis
militabant, ſed menſis & conſiliis opem ferebant. Erantque aliqui eorum
comites palatini domeſtici comitatenſes & mittendarij, id eſt, qui mitti poſ-
ſent, vel idonei eſſent, vt mitterentur ab imperatore ad regendas prouin-
cias [x]. Erant & palatini ſacrarum largitionũ & rei priuatæ, militari dignita-
te decorati [y]. Inter palatinos milites cõnumerantur præpoſiti ſacri, vel prin-
cipis cubiculi: memoriales, qui ſcriniis memoriæ epiſtolarum, libellorum, ſa-
crarúmque diſpoſitionum referũtur, & comitatenſes palatini, & ſingularum
vrbium [z]. Et iſti omnes caſtrenſe peculium habere dicuntur [a]. Dignitate
etiam æquãt iura, præpoſitos cubiculi auguſti & auguſtæ, præfectis prætorio,
præfectis vrbi, & magiſteriæ dignitati peditum & equitum [b]. Dicuntur &
aliqui in ſchola veſtis ſacræ militare, priuilegiis militum donati [c]. Militia 10
quoque inermis ex caſu appellata quædam, de qua & meminit Iuſtinianus [d],
quando propter aliquem caſum fortuitum officiarij principis, officium ſuum
minus implere poterant, & eis coadiutores dabant: eamque caſu militiam
dictam in alios transferre licebat, vt tradit Lælius Taurellus [e]. Quod Arca-
dius Cæſar ſua conſtitutione latè explicauit [f]. Poſſumus iſtis adiungere ho- 11
norariam militiam, quæ citra cingulũ militiæ conceditur. Quales & milites
ſeu equites princeps facit togatos, amplexu vel alio modo ſeu codicillis:
qui vidẽtur milites oſtentionales dicti apud Lampridium [g], nempe oſtenta-
tionis cauſa & honoris gratia facti, milites.

a 1. D. Petr. 2.
b ca. 1. verſi. & quia, de conſecra. diſt. 5. Iob. c. 7. diuus Auguſtin. 19. de ciuita. c. 27.
c Senec. li. 16. epiſto.
d 2. ad Timotheum 2. c. 1. c. ſed nec procurationes, ne cler. vel mon. ap. Greg. ca. conſequens, 88. diſtinct.
e can. ſi officia, 59. diſtinct. can. reprehenſibile, 23. q. 8.
f Zachar. c. 9.
g can. conuenior 23. quæſt. 8.
h ca. apoſtolorum, & can. ſeq. 11. q. 3.
i 1. ad Timo 6. ad Titum 3.
k Vlp. in l. in eadem cauſa, ex quib. cauſ. maior.
l L. qui reſtituere, de rei vend. in P.
m Cicero, pro Muræna.
n l. aduocati, de aduocat. diuer. iudiciorum.
o l. fori. l. 4. de aduocat. diuerſorum iudiciorum, lib. 2. C. titul. 7.
p l. proximos, l. 8. de proximis ſacror. ſcriniorum, lib. 12. C. ti. 19. l. vnicuiq;, l. 7. l. peculiari, l. 5. eo. titul.
q l. fin. §. 1. & § in his itaque, de inoffic. teſta. li. 3. C. tit. 28.
r l. vnic. de profeſſor. qui in vrbe Cõſtantinopolit. libr. 12. C. titu. 11. iuncta rub. & gloſſ.
s Sidonius, lib. 1. epiſtola ad Eutropiũ.
t innuit l. 2. & 3. de priuileg. eorũ &c. lib. 12. C. titul. 29.
v l. ſcrinijs, de palatinis ſacrarum largition. lib. 12. C. titu. 24. & tit. de priuileg. eorum qui in ſacro palatio militant eo. lib. 12. C. titu. 29.
x l. 3. l. placuit, 8. de palatinis ſacra. largition. libr. 12. C.
y l. inter alias, l. 13. & l. iubemus, l. 14. eo. titu. de pala. ſacrar. largit.
z l. 2. de priuileg. eorum qui in ſacro palat. mili. libr. 12. C.
a dict. l. 2. de priuil. eorum qui in ſacro pala. milit. l. vni. de Caſtrenſ. omnium palati. peculio. lib. 12. C. titu. 31.
b l. 1. de præpoſitis ſacri cubiculi, lib. 12. C. titul. 5. & l. 1. de præfectis prætorio vrbis. eodem lib. titul. 4.
c in l. is qui in ſchola, l. 3. de caſtrenſianis & miniſterianis lib. 12. C. ti. 26.
d Iuſtinia. nouella 53. & 97. e Lælius Taurellus, libr. de militijs ex caſu, ad Antonium Auguſtinum. f Arcad, in l. fin. de proximis ſacrorum ſcrinior. libr. 12. C. titu. 19. g Lamprid. in Alexan.

De militia armata. Caput 2.

1 Militia armata quæ.
2 Bella & pugnæ vnde oriuntur.
Bellorum leges à iure gentium quare positæ aut receptæ. eod.
Hostis quis eod. Prædo quis. eod.
3 Bellum ex quibus causis iustum sit, & 7. 11. 13.
Bellum quomodo solemniter indicebatur. eod.
4 Pugnæ initij faciendi signa ante inuentionem tubæ.
Fax proiecta initium pugnæ dabat. eod.
5 Heraux, *seu caduceatores Gallici, & eorum munus.*
6 Sacerdotes in exercitu instructo pugnantibus cur aderant apud Iudæos.
7 Pax belli finalis, causa, & obedientia.
8 Milites in institutione rerumpub. additi quare cæteris.
9 Gladij potestas magistratuum.
10 Arma lex temperat & regit.
11 Homicidio excusatur, qui interimit authore lege, vel iubente principe.

1 MILITIA corporalis, & armata, à qua milites armati dicti [a], est, cùm armis corporalibus extrinsecus, vel cominus vel eminus certatur; quamuis in ea plurimùm ingenium valeat, cùm non tantùm vi corporis, sed virtute animi militia procedat [b]. De qua nunc dicendum, & de eius militibus, qui & à
2 iure nomine armatæ militiæ à superioribus distinguũtur [c]. Pugnarum seu bellorum & controuersiarum fontem ex concupiscẽtiis hominum & malitiis procedere notarunt sacræ literæ [d], & iurisprudentiæ nostræ authores [e]. Bella autem legitima à iure gentium inducta, vt ab eodem discretæ gentes, regna condita, agris termini impositi [f]. Nec tamen bellum dico per se iuris esse alicuius, sed decernendi belli leges: bellum quippe à belluis, & ferino quodam ingenio manat, & inde dictum autumat Festus, & innuit Cicero [g]. Imò maiori immunitate peccant in eo homines, quàm feræ rationis expertes: neque enim vnquam inter se leones, aut inter se dracones, qualia homines bella, inter se gesserunt [h]. Animalia enim cum suo genere pacificè, degunt, congregantur, & stãt contra dissimilia. Et, vt ait Xenophon [i], εἰρήνη δ᾽ οκεῖ μέγα ἀγαθὸν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, πόλεμος μέγα κακόν. Pax videtur esse homini maximum bonum, bellum magnum malum: quia ab illa εὐθυμίᾳ, animi tranquillitate, quam Democritus summam fœlicitatem statuit, vt & alij stoici concordiam, homines auocet. Et imperio, vt ait Cornelius Tacitus, vtendum non est, vbi legibus agi potest [k], Quamobrem in hac corrupta hominum natura, quæ ad dissentiendum prona est [l], & facilè temerè concitatur, aliquomodo consensu publico gentium prospectum est. Et leges iusti vel iniusti belli, & modus inferendi adiectus, secundum quæ tantùm liceat. Sic Vlpianus, *Hostes*, inquit, *sunt, quibus bellum publicè populus Romanus decreuit, vel ipsi populo Romano. Cæteri verò sunt latrunculi, & prædones* [m], Quod sequitur Pomponius [n]. Ita Cicero tradit [o], Pyratam non esse perduellionis nomine comprehensum, id est, non esse hostem, cum quo bellum definitum, sed communem omnium esse hostem. Vocabant enim antiqui quos nos hostes dicimus, perduelliones; & latrones, hostes [p]. Marcus

a §. quisquis autem, quib. mod. natur. effici. legit. coll. l. 6. tit. 1.
b Sallustius, in princ. coniurat. Catil.
c l. item miles qui, de re iudica. in P.
d d. Iacobi, c. 4.
e l. properandum, C. de iudic. c. Forus de verb. sign.
f l. ex hoc iure, de Iustit. & iur. in P. l. ius autem gẽtium, eod. titu. apud Iustinia.
g Cicero. 1. officior.
h D. Augustinus lib. 12. de ciuit. Dei, c. 22.
i Xenophon, ἐν τῷ ἱέρωνι.
k Cornel. Tacitus, li. 3. annal.
l l. cum pater § dulcissimis, de legat. 2.
m Vlp. l. Hostes, l. 24. de capti. & postlimi. gener. lib. 49. P. titu. 15.
n Pompo. l. hostes, l. 118. de verbor. significa. lib. 50. P. titul. 16.
o Cicero, 2. offic.
p Cicer. 1. officio 1. Caius, l. quos nos hostes, l. 234. de verb. signific. P.

Tull. Cicero [a], belli æquitatem sanctissimè fæciali populi Romani iure, præscriptam scribit: ex quò intelligi possit, nullum bellum esse iustum, nisi quod aut pro rebus repetendis geratur, & antè denunciatum, aut indictum sit. Liuius [b] quoque & Fenestella [c], de forma belli per fæcialem indicendi tradunt, quæ fiebat verbis conceptis, immisso in hostes telo vel hasta sanguine infecta. quibus & testimonium adferunt, Gellius [d], Dionysius Halicarnass [e]. Plutarch [f]. Atque inter militaria iura hæc in pontificiis sanctionibus [g], belli inferendi inuenitur solemnitas, fœderis faciendi nexus, signo dato egressio in hostes vel pugnæ commissio, signo dato receptio. Flagitij militaris disciplina, stipendiorum modus, dignitatis gradus, præmiorũ honor, prædę diuisio, reseruata principis portione. Erant & ante pugnæ congressum publicæ quædam, & inuiolatæ quædam ceremoniæ: vt ante vsum receptæ in bellis tubæ, moris erat vt vates antè præcederet, lauro coronatus, ac facem gestans ab hoc vim belli vtrique abstinebant. Talem vocabant πυρφόρον, vnde & prouerbium, nec ignifer quidem reliquus factus [h]. Quod & colligitur ex Euripide [i], dum agit de concursu, & certamine Etheoclis & Polynicis fratrum.

ἐπεὶ δ' ἀφείθη πύρσος, ὡς τυρσηνικῆς
σάλπιγγος ἠχὴ, σῆμα φοινίου μάχης,
ἦξαν δρόμημα δεινὸν ἀλλήλοις ἔπι. id est,
Vbi autem missa fax esset, ceu Tyrsenicæ
Tubæ clangor, signum cruenti prælij,
Sæuo impetu ruerunt in se inuicem.

Narrat & eodem loco Euripides, eosdem ante pugnam in procinctu, & suos deos orasse. Antonius Panormita autem bellum indici etiam solitum per ferream chirothecam tradit [k]. Ammianus Marcellinus [l], alterius signi meminit, dum agit de oppugnatione Amidæ ciuitatis Romanorũ facta à Grimbate Chiorum rege cum Persis. *Vix*, inquit, *vbi Grimbates hastam infectam sanguine ritu patrio, nostrique more coniecerunt fæciales, armis exercitus concrepans, inuolat in muros.* Cùm belli fidem dabant inter se Galli, vel datis obsidibus peragebant, vel exacto iureiurando & dato ab omnibus collatis signis militaribus, quæ erat more eorum, vt ait Iulius Cæsar, grauissima cerimonia, ne facto initio belli à reliquis desererẽtur [m]. Liuius ait apud antiquos ex cõsensu morem indicendi bellum [n], fuisse per fæcialem hastam ferratam aut sanguineam præustam ad fines hostium ferentem, & non minus quàm tribus puberibus præsentibus dicentem, *Quòd populi priscorum Latinorum, hominésque prisci Latini populo Romano Quiritiũ bellũ fecerũt, deliquerunt; Quod populus Romanus Quiritiũ bellum cũ priscis iussit esse, senatúsue populi Romani Quiritium censuit, consensit, consciuit, vt bellum cum priscis Latinis fieret: ob eam rem ego populusq; Romanus, populo priscorum Latinorum, hominibúsque priscis Latinis bellum indico, facióque. Quod, vbi dixisset, hastam in fines eorum emittebat.* Additq; Liuius, *Hoc tum modo, ab Latinis repetitas res, & bellum indictum, moremq; eum posteros accepisse* [o]. Gellius ex Cincio De re militari 3. libro, refert, fæcialem populi Romani, bellũ indicentem hostibus, telumq; in agrum eorũ iacientẽ, ita loquutum: *Quod populus Hermundulus, hominésque populi Hermunduli bellum fecère, deliquerèque, quodq; populus Romanus Hermundulo, hominibusq; Hermundulis bellum indico, facióq;* [p]. Sallustius namque addit senatum decreuisse suo populiq; iniussu nullum potuisse fœdus fieri [q]. Caduceatores seu fæciales Gallici, Heraldi dicuntur regij, quibus mos est gestandi pacis tempore spinter & armillam: in præliis autem paludamentum, quod eos tutos reddit ab omni iniuria. Ij nomen à quadam prouincia accipiunt singuli, vt heraldus Aquitaniæ, heraldus Normaniæ, &c. Hos in verba principis adigi, immunes esse, monomachiis

a Cicer. 1. offic.
b Liuius, in 1.
c Fenestell. cap. 9. de sacerdotijs.
d Aulus Gellius, lib. 16. c. 4.
e Dionys. Halicar. li. 2. histor. Rom.
f Plutarch. Problema. 62.
g can. ius militare, 1. distinct.
h Gellius, lib. 3. c. 5.
i Eurip. in Phœnissis, actu, 5.
k Antonius Panormi. lib. 3. de dict. & fact. Alphon. cap. 35.
l Ammian. Marcellinus, lib. 19.
m Iulius Cæsar, lib. 7. Commẽtar. de bello Gallico.
n Liuius, libr. 1. ab vrb. condi.
o hoc idem refert Fenestella libr. de sacerdotijs, cap. 9. ex Liuij 1. Plutarch. problema. 62. Dionys. Halicarnass. in 2.
p Gellius, lib. 16. capit. 4.
q Sallustius, in bello Iugurthino.

machiis

machiis & decursionibus interesse oportet. Denique si de pace ineunda agitur, si induciæ petuntur, si bellum indicitur, petassati caduceatores ij mittuntur. per hos maxima quæq; negotia geri etiam consueuerunt. Si de leuioribus agatur, per tympanistas & tubicines, id expeditur, habéntque isti heraldi, & fæcialis Romanorum & patris patrati officium, vt annotat Vincentius Lupanus [a]. Hostes etiam regni Galliarum dici eos, quibus bellum indixit
6 publicè rex plurium authoritate firmat Nicola. Boërius [b]. Aderat in exercitu Hebræorũ sacerdos domini, qui cohortaretur ad pugnam aduersus hostes populũ, & moneret ne timerent, quod dominus cum illis esset, & pugnaret pro illis contra aduersarios, & esset eos liberaturus de periculo [c]. Admittuntq; etiam idipsum iura canonica, vt sacerdos ea de causa intersit pugnæ iustæ [d], iniustæ autem minimè: alioquin sit irregularis [e]. Quamuis nec in bello iusto sacerdotes pugnare possint, nec contra infidos seu infideles, catholicorum loca inuadentes [f], nec duces esse possint [g]: repugnat namque sacerdotio sanguinem fundere, vt nec clerici sentẽtiam sanguinis seu mortis, in reos ferre possint [h]. Et ideo dictum Dauidi est, pio alioquin viro & qui prælia domini gesserat, à Domino, *Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine coram me* [i].
7 Iustum itaque habitum est bellum, quod primo habet legis authoritatem [k], vel principis, in cuius manu & potestate arma sunt [l]: qui antequam illud moueat, & cùm exercet vindictam, id ob quod suscipit, debet expendere, num sit iustum, finémque, videlicet pacem. Bellum enim nisi ob legitimas causas gerendum est: quarum illa prior, vt qui in pace viuere nolunt & rebellant, cogantur. Sic enim arma, & leges quæ pacis sunt, mutuo se fouent auxilio [m]. Et qui iussus, sententiæ pacis & iudicis parere contemnit, manu militari cogendus est [n]: quia executio pars iudicij potissima est, quæ ad effectum sententiam ducit [o]. Et iura nostra, & forensis laus, & industria nostra latet in tutela & præsidio bellicæ virtutis, & omnia quæ in imperio sunt, & status ciuitatis per eam defenditur [p]. Bella ita suscipienda sunt, vt in pace viuatur sine iniuria [q]: quia nec leges & iudicia esse
8 possunt pace sublata. Idcirco in omni ferè institutione rerum publicarum obseruare licet, semper milites fuisse additos: vt illi alias reipublicæ partes, & personas defenderent [r]. Bellum cogit, inquit Aristoteles, homines esse iustos, & temperatos [s]. Et fortitudo, quæ bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel ab hostibus, socios, plena iustitia est [t]. Et Augustus ea quæ indicta sunt soluenda in vsum exercitus principis, pro cõmuni salute solui dixit [v], & Iustinianus [x]: vt & Alexãder Seuerus dicebat se magis milites seruare, quàm seipsum: quòd salus publica in iis esset, eosq;
9 ægrotos inuisebat, & suis expensis curari iubebat [y]. Sic etiam magistratibus opus fuit gladio, & armata quadam militia vti, vt iudiciorum vigor in medio poneretur, ne quisquam sibi valeret permittere vltionem [z], néue sua authoritate quilibet ad arma temerè veniret [a]. Proinde dicuntur habere gladij potestatem, ad animaduertendum in facinorosos homines [b]: vltor enim iniquitatum gladius est [c], à maiore potestate illis concessus [d], vel à princi-
10 pe [e], qui à Deo habet [f]: vel à lege [g], cuius anima est magistratus [h]. Nam & lex bella, & eorum iura temperat, vt constat ex disciplina militari, & titulis de re militari. Et vim armatam cohibet & punit [i]. Qui simul in communione viuunt, vt ait Aristoteles, necessarium est ipsis habere arma, quibus, & magistratibus parere inobedientes compellantur,
11 & quibus vis propulsetur externa [k]. Aliæ causæ belli suscipiendi iustè à Platone explicantur. *Animaduerti*, inquit Alcibiades [l], *ad arma nos prouocari, cùm vel decepti, vel aliqua re coacti sumus, & aduersus iniustos.* Et Aristotel. *bellum suscipiendum est in eos, qui rempublicam, aut eius siue amicos, siue socios iniuria violare moliuntur* [m]. Iustum item est bellum, quod ex edicto geri

a Vincentius Lupanus, lib. 1. de magistratib. & præf. Curis Francorum.
b Nicola. Boerius, decisio. 178. numero 1. & 34.
c Deutero. c. 20.
d ca. igitur, & ibi gl. fin. 23. q. 8. gloss. penul. in can. sciscitaris, 7. q. 1. ca. Maximinianus, 23. q. 3.
e Innocent. & Panormitan. in c. petitio, de homici.
f In dicto c. petitio. & in c. ex multa, de voto. 1.
g Panor. post Hostiẽsem in c. sententiã sanguinis, colla. 4. ne cleri. vel monach. &c.
h dict. c. sententiam sanguinis, & c. cum clericis, ne cleri. vel monach. cap. in archiepiscopatu, de raptor. cum simil.
i 1. Paralipom. c. 22.
k l. 1. & 2. quando liceat vnicuiq; sine iudic. se vendic. C.
l can. quid culpatur, & can. militare, 23. q. 1. l. vnic. vt armor. vs. insci prin. &c. lib. 11. C.
m l. 2. de Iustinianeo Codi. confirm. C. lib. 1.
n l. qui restituere, de rei vendica. in P.
o l. executores, C. de executione rei iudica.
p Cicero, orat. pro Muræna.
q Cicero, 1. offic. Arist. 2. Polit.
r Idem Cicero, Philip. 8.
s Aristot. li. 7. Polit. cap. 19.
t can. fortitudo, 23. quæstio 3.
v In l. 2. de exactor. tributorum, lib. 10. C. titu. 19.
x Iustinia. in §. publicorum, autem, tributorum, de manda. princip. in authen. coll. 3. titu. 4.
y Lamprid. in Alexan. Seuero.
z l. nullus, C. de Iudæis.
a l. æquissimum, de vsufruct. in P.
b l. Imperium, de iurisdict. omn. iudic.
c ca. nõ solũ, 23. q. 5.
d ca. est iniusta, & ca. ille gladiũ, 23. q. 4.
e l. & quia, l. 6. de iurisdict. omn. iud. P.
f ad Roma. c. 13.
g dicta l. & quia.
h l. 2. §. post originẽ, de origine Iur.
i l. si quis in tantam, C. vnde vi, & titul. de vi & vi arma.
k Aristotel. lib. 7 Politic. c. 8.
l Plato, in Alcibiade 2. vel de natur. hom.
m Aristoteles in Rhethor. ad Alexan. in peroratione dictorum.

geritur de rebus repetẽdis, aut propulsandorum hominum causa [a]. Naturalis defensio est contra vim [b]. Et Epaminundas Meneclidi dissuadenti Thebanis bellum, & suadenti pacem: *fallis*, inquit, *verbo ciues tuos*, *quòd hos à bello auocas: otij enim nomine seruitutem imponis. Nam paritur pax bello, itaque qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Græciæ esse vultis, castris est vobis vtendum, non palestra*: vt refert Aemilius Probus [c]. Suadet Demosthenes [d] Athenienfibus, alendas esse perpetuò quatuor legiones, & tempore belli & pacis, ne ex improuiso posthac eos hostis inuaderet,
sed suppetiæ præsto essent, si egerent. Diuus Augustinus tradit, excusari ab 12
homicidio, qui Deo authore bella gesserunt: aut qui personam gerentes publicæ potestatis, secundum eius leges, hoc est iustissimæ rationis imperium, sceleratos morte punierunt. Non enim ille occidit, qui ministerium debet
iubenti, sicut adminiculum gladius est vtenti [e]. Ideo plerumque bella ge- 13
runtur, vt ad pietatis iustitiæq; societatem, victis facilius consulatur [f], permissaq; à Deo, vt priscis temporibus, pro fide & republica Christiana propaganda, dummodo absit desiderium fundendi sanguinem [g], vel prædãdi: siquidem intentio mala, licitum per se bellum, iniustum facit [h]. Generalis intentio quippe & finis gerendi belli, pãcis studium, duo capita habet, vt mali coërceantur, & boni iuuentur, & subleuentur [i]. Et ita etiam bella pro ecclesiæ tutela suscepta meritum habent [k], vt qui in illis ceciderint, salutis æternæ fiant participes [l]. Et summa laus est, militiæ vtilitatis communis causa intendere [m].

a can. iustum est, bellum, 23. q. 2.
b l. vt vim, de iust. & iur. P. l. scientiam, § qui cùm aliter, ad leg. Aquil. P. l. 1. § vim vi, de vi & vi arma. P. cum simil.
c Aemil. Prob. in Epaminunda.
d Demosthen. in omnib. Philippicis, maxime in 4.
e Diuus Augustin. lib. 1. de ciuit. Dei, cap. 21. can. miles, 23. q. 5.
f can. paratus, & ca. apud. 23. q. .
g can. si non, & can. displicet, 23. q. 4. & can. noli, 23. q. 1.
h can. militare, 23. quæst. 1.
i ca. apud veros, 23. q. 1. dicto can. displicet, 23. q. 4.
k can. omnium, & 2. seq. 23. q. 5. & 23. quæst. 8.
l dicto ca. omnium, & ca. omni timore, 23. q. 8.
m ca. summa 23. q. 1.

De personarum militantium distinctione. Cap. 3.

1 Militiæ armatæ in summa diuisio, & exercitus.
2 Milites alij lege probati, alij reiecti.
3. & 4. Milites beneficiarij tantùm olim ciues Romani, & qui deligi poterant.
4 Capite censi ciues qui, & quando militare licuit illis.
Proletarij qui, & quando militarent. eod.
Bona obsidis loco rempub. gerentibus. eod.
5 Militiam detrectasse graue scelus, & acerrimè punitum, & exempla.
6 Militare ciues debebant Romani ex lege Decennio.
7 Milites ciues quàm peregrini tutius militant.
8 Serui militare non possunt.
Manumißio seruorum tempore belli facta reuocata. eod.
9 Seruorum bella & rebelliones.
10 De statu suo dubitantes à militia reiecti.
Militare qui prohibiti. eod. & 11.
11 Poëta ne militet.
Aetas militaris 17. annor. eod.
12 Militiæ immunitas quibus data.
13 Milites Romani ex certis populi claßibus delecti, & de modo deligendi. Item 25.
14 Cingulum insigne militiæ.
15 Militum delectus quomodo fieret.

16 Mili

16 *Militum varia nomenclatura ab ordinibus, armis, & aliis.*
17 *Militum in Gallia numerus & ordo per Carolum 7. institutus, & per alios reges.*
Franci archerij in Gallia qui, & immunitates eorumdem. eod.
Franci talpini milites in Gallia Heluetij. eod.
Aduenturierij milites in Gallia qui. eod.
Legiones 7. peditum in Gallia à quo institutæ. eod.
Colonellus præfectus legionis. eod.
18 *Militum alij obtemperantes, alij imperantes.*
Manipulus, manipularisue quid. eod.
19 *Vexillaris quot militibus præesset. Cohors quid. eod.*
Tribunus militum quis, & quare sic dictus. eod.
20 *Legio ex quot militibus perficiebatur.*
Legionum variæ species. eod.
Legatus legiones administrabat absente pratore.
21 *Phalanx quot milites continebat.*
22 *Acies ex quibus perfecta, & species, & partes.*
Centurio quis. eod.
Primipilus quis eod.
Pilum quid. eod.
Miles non dicebatur, priusquam in ordines transferretur. eod.
Tyro quis. eod.
23 *Veterani & veteres milites qui.*
24 *Volones milites.*
25 *Euocatio militum quid.*
Addicti milites qui. eod.
26 *Milites desertores, perfugæ, hostes, prædones &c. eod.*
27 *Cornicularij milites qui.*
Eques auratus quis. eod.
Militibus quæ donabantur in signum & præmium strenuè gesti. eod.

1 ILITIA armata constat exercitu triplici, pedestri, equestri, classico: ea constituta tripliciter, sacramento, coniuratione, euocatione [a]. Ab exercitio militum exercitus dictus [b]. Exercitus habebat ordines, acies, principia, globos, in quibus milites certo ordine consistebant. Acies duæ generales, antesignatorum, & postsignatorum. Hæ sub se habebant ordines distributos, de quibus videndus Vegetius [c]. Naualibus præliis pugnãtes pedites dici possunt [d]. In terra pedestris & equestris militia, & milites [e]. Sub his contineri potest elephantum, & turribus depugnantium copiæ, & cur-
2 ruum phalanges. In vniuersum milites legibus alij probati, alij per easdem à militia reiecti iure Romano. Soli ciues Romani hoc iure beneficiarij mili-
3 tes fieri poterant [f]. Neque tamen ex ciuibus omnes idonei: nam nec capi-
4 te censi, & proletarij, in militiam allegebantur. Capite censi illi, qui nullo aut modico ære censebantur, qui vel habebant tantùm extremum censum æris, videlicet 375. vel nec ipsum possidebant, tenuissimi & pauperrimi: cùm tamen proletarij, mille quingentum æris, in censum deferrent. Vtrique nisi in tumultu maximo scribebantur: quia familia aut tenuis, aut nulla illis esset, & res pecuniaq; familiaris obsidis vice pignorisq; esse apud rempublicam videbatur: amorisq; in patriam fides, firmamentumq; in ea erat [g]. Et primus C. Marius, capite censos milites scripsisse traditur, cùm id factum
5 antè nulla memoria extaret. Graue delictum habitum est detrectare munus militiæ, & grauius quàm appetere. Nam & qui ad edictum olim non responde

a de quibus tractat Volphan. Lazius, lib. 4. comment. histo. Roma. c. 1.
b l. 1. §. fin. de milit. testam. in P. l. 2. de his qui not. infa. P.
c Veget. libr. 2. de re milita.
d l. 2. de capti. & postli. reuers. libr. 49. P. titu. 15.
e l. pen. de milit. testam. lib. 29. P. titu. 1. l. 1. & 2. de apparitor. magistro milit. lib. 12. C. tit. 55. l. non omnes §. 1. de re milit. P.
f Cic. pro Arch. poëta, & libr. 6. famil. episto. 20.
g Gellius, lib. 16. c. 10.

spondebant, vt proditores libertatis in seruitutem redigebantur[a]. Et qui filium suum subtrahebat militiæ, belli tempore, exilio & bonorum parte multandus est: si in pace, fustibus cædi iubetur. Et requisitus iuuenis, vel à patre posteà exhibitus, in deteriorem militiam dandus est[b]. Lotharius imperator, legem hanc statuit[c], vt quicunque liber homo à suo comite fuerit admonitus, aut ministris eius, ad patriam defendendam, & ire neglexerit, & exercitus superuenerit ad istius regni vastationem, vel ad contrarietatem nostrorum fidelium, capitali subiaceat sententiæ. Vastius qui pedestri imperio præerat, dum sub Paulo pontif. Max. tempore Caroli Maximiliani Christiani in fidei hostes in Africam irent, more militari in quosdam milites animaduertit, qui pertesi nauseam maris, & longinquæ nauigationis incommoda reformidantes, conceptas de victoria spes malignè extenuare, stipendij tenuitatem detestari, consternareq; multitudinem, vt signa desererent, seditiosis sermonibus cœperant, & authores inuolutos saccis, profundo mari spectante classe submersit, teste Paulo Iouio[d]. Ammianus de Gallis fatetur hoc encomium, *Nec Gallorum aliquando quisquam,* inquit, *vt in Italia, munus martium pertimescens, pollicem sibi præcidit, quos murcos appellant*[e]. Caius Vatienus, qui ne bello Italico militaret, sibi manus sinistræ absciderat digitos, à senatu bonorum publicatione, vinculisq; perpetuis punitus. Et Traiani temporibus, pater, qui ne filius militaret, eum inhabilem reddiderat militiæ, deportatus est[f]. Lex erat, vt ciues Romani 6
decennio militarent authore Cornelio Tacito[g]. Demosthenes suadet 7
Atheniensibus, & melius & tutius esse ciues ipsos militare, quàm per milites peregrinos, à quibus asserit causam esse, cur res malè gererentur[h]. Et Polybius ait, magnam stultitiam esse, præsidium præsertim barbarorum hominum inducere, quòd aut viribus, aut multitudine magis quàm ciues polleant[i]. Periculosum quippe est vti ope & auxilio eorum, qui cum natiua ambitione pugnandi multitudine præualent: dum enim superiores viribus vident iis quibus auxilio venerunt, haud facilè regnandi vel prædandi causa, arrepta leuissima qualibet occasione se abstinent. Acciditq; sæpè, vt peregrina accita auxilia, oppida & regna sibi commissa inuaserint: vel statim, vel paulò postquam dimissi fuerunt, vel saltem ad hostes ab iis addictione superati, vt venales transierint. Probabantur idcirco & milites, qui se offerebant, ante quàm in numeros & ordines referrentur[k]. Et primùm quidem à magisteria potestate seu ducibus probationes fiebāt, & electiones: Zeno autem Cæsar & alij, principi soli reseruauit[l]. Non possunt militare 8
serui, vel ignorantibus, vel scientibus dominis[m]: & ex Martiani responso, capite puniuntur si attentent[n]. Dio quoque seruis vbique interdictum fuisse militare testatur, eisq; fuisse capitale, si nomen suum militiæ inscripsissent: nisi interdum penuria hominum. Quemadmodum factum Lacedæmoniis ad Messeniam pugnantibus, & Romanis in bello Punico accidit. Et Octauio & Lepido rempub. obtinentibus, seruus inter milites & numeros inuentus, de rupe Tarpeia deiectus est[o]. Idemque Octauius victo Pompeio omnibusq; imperii æmulis, seruos in bello ciuili, ob bella in militiam adscitos & ita manumissos, dominis reddi iussit, cùm illa manumissio tempore bellorum coacta videretur vi bellorum, nec acclamatione populi, vel discessione senatus, quemquam dominum inuitum ad serui manumissionē cogi debere sensit[p]. Et Plinius[q], de duobus seruis à Sempronio inter tyrones inuentis à Tiberio responsum accepit, quia in numerum militum nondum essent: si lecti essent, inquisitorem peccasse: si vicarij essent, penes eos culpam esse qui dedissent: si ipsi non incerti suæ conditionis se obtulissent, animaduertendum in illos. Meminit tamen Liuius, Titum Gracchum Volorum seruorum legiones libertate donasse, vt pugnarent contra hostem[r]. Fuerunt nihilominus bella per seruos rebellantes gesta, sed illa præ- 9

a Arrianus Iuris. in l. 4. § qui post desertionē, de re milit. lib. 49. P. titu. 16.
b dicta l. 4. §. qui filium.
c l. 1. de ijs qui ad patriam defendēdam ire neglexerunt, lib. 3. legum Langobardarum.
d Paulus Iouius, lib. 34. histor. sui tempor.
e Ammia. Marcellin. lib. 15. histor.
f Valerius Maxim. lib. 6 c. 3.
g Cornel. Tacit. libr. 4. annal.
h Demosthenes, Olynthia. 1.
i Polybius, lib. 2. histor.
k l. 1. q militar. poss lib. 12. C. titul. 34.
l l. pen. de re milit. lib. 12. C. tit. 36. l. 2. de cohortal. li. eo. 12. titul 58. l. in his, 6. & l. penul & fin. de diuers. offic. eod. lib. 12. C. titu. 60. l. probatorias, l. 9. eod.
m l. penul. & fin. qui milit. non poss. lib. 12. C. l. 2. de tyroni. eo. lib. 12. C. tit. 44.
n l. ab omni militia, l. 11. de re milit. li. 49. P. tit. 16. l. generali, C. de tabular.
o Dio Nicæus, lib. 48.
p Orosius, lib. 6. c. 20.
q Plinius, lib. 10. epistolar.
r Liuius, lib. 24. ab vrb. condita.

tet ius belli censentur,& illegitima:quale ab Euno Syro in Sicilia,cũ sexagin-
ta millibus hominũ excitatum,quos Perpenna tandem vicit [a]. Vt M. Aquilius
alios à Cleone Cilice in eadẽ insula coactos. Simile in Italia bellum seruile
ab Spartaco & Chryso motum, à Q. Vario prætore, & M. Crasso tandem cõ-
10 fectum [b]. Fuit & aliud in vrbe, Herodiano Sabino duce tentatum [c]. Non
militabant quoque, de statu suo controuersiam patientes,aut ab hostibus re
dempti,priusquam se luissent [d]. Non proditores,transfugæ,qui capite puniũ-
tur,& pro hostibus potius,quàm pro militibus habentur [e], non curiales, co-
hortales,decurionũ filij [f], coloni, vel saltuenses [g], negotiatores [h], profugi,ad
bestias damnati,in insulam deportati, exules,relegati,intra tempus exilij,rei
capitalis criminis,adulterij vel aliquo iudicio publico damnati [i], qui paren-
11 tes maleficos dixit [k].Cùm Eupolis filius Sosipolis Atheniẽsis, comicus poëta,
qui vicerat in septem fabulis,naufragio perijsset in Hellespõto, in bello La-
conico,edictum factũ est,ne quis poëta militaret [l].Non cogũtur quoque mi-
litare,qui vel priuilegio,vel ætate excusantur. Adolescentes Romani in toga
prætexta erant vsque ad 17. annum,quo anno togam puram & virilem acci-
piebant [m]. Et tunc in viros recepti, militaris ætatis esse incipiebant, & sic
Titus Liuius [n] in anno 17. constituit ætatẽ militarem. Nullus tyro, vagus, aut
12 veteranus,aut cẽsibus obnoxius ad militiam accedat [o]. Remittebantur à mi-
litia inter Hebræos lege Dei, qui ædificarant domum nouam,qui plantasset
vineam nec adhuc eam fecisset esse communem: qui desponderat vxorem,
nec adhuc acceperat eam; formidantes,& corde pauidi [p]. Habebant & olim
quidam priuilegium,ne militarent nisi certo loco,quod tamen necessitas ple
rumque sustulit,vt cum Chartaginenses essent in Italia, & minus iuuentutis
haberent duces, coacti sunt præter sanctam vacationem militãdi alibi quàm
in colonia,nomina sua dare militiæ coloni maritimi,Hostiẽses,Alsicases,Au-
13 xuræ,Minturnenses,Sinuesani,Senenses,vt ait Liuius [q]. Milites ex certis po-
puli classibus Romæ deligebantur,non ex omnibus centuriis [r]:in quo repræ-
hendit Marium Salustius dicens [s]: *huiusmodi oratione habita, Marius postquam ple
bis animos arrectos videt, propero commeatu, stipendio, armis, alijsq; vtilibus naues one
rat &c. ipse interea milites scribere non more maiorum, neque ex classibus, sed vt cu-
iusque libido erat, capite censos plerosque.* Plinius refert fortissimos viros & stre-
nuissimos milites ex agricolis gigni [t]. Polybius de formando milite more
Romano sic ait: *facto delectu militum ex tribubus, sacramento tribuni singuli, maxi-
mè idoneũ adigunt profiteri obtemperaturum se ducibus proculdubio, atque eorũ manda
ta se pro viribus executurum, deinde reliqui id omnes facturos sese ordine promittunt* [v].
14 Cingulũ vt insigne militiæ dabatur militib⁹, videlicet zona cũ gladio. Quod
colligitur ex Suida in Auxentio. *cùm enim,* inquit, *iuberetur ille à Licinio impe-
ratore ethnico vuam pedibus Bacchi subijcere, & ipse recusasset Christianus, iussusq; id fa-
cere vel militiam relinquere, ille nihil cunctatus,* inquit, *Zonam soluit, & alacer palatio
excessit.* Papinianus etiam in equestri militia, eum qui confestim cingendus
est, inter milites numerat: vt priuilegijs vti militaribus possit, si iam
15 assumptus sit in comitatum principis [x]. *Romæ*, inquit Polybius, *vbi
milites iurare adegerint, denunciato die singulis legionibus ac loco, ad quem
adesse debeant inermes, ex congregatis deligunt minimos ætate, fortunæq; perquam
tenues in pilanos: ijs adultiores in eos, quos hastatos vocant: ætate ac robore præstan-
16 tes in principes: natu maximos in triarios, &c* [y]. Ex militibus legitimis qui-
dam diuersa sortiuntur nomina. Ab ordinibus, vt gregarij [z], manipu-
larij, legionarij, triarij &c. Alij à diuersitate armorum, vt caligati,
quos viliores dicit Iustinianus [a], hastati, pilani, vnde titulus de pri-
mipilo, lib. 12. C. de quibus omnibus Varro, libr. 4. de ling. Lati. Qui-
bus subiungit tubicines, à tuba qua canebant, liticines, classices à clas-
se &c. Sunt & equitum alij loricati, cataphracti, ex equo sagittis vten-
tes [b], leuis armaturæ, velites siue expediti dicti ab Aeliano [c]; à Dione, in Ne-
rone, psyli. Alij grauis armaturæ &c. Alij electi, perpetui, additi, suffulti, ciues,

Tt stationarii,

a Florus lib. 56. Abbre. Plutar. in Crasso. Oros. lib. 5. c. 9. Augusti de ciuit. Dei, lib. 3. c. 26.
b Flor., li. 95. Abbreuia. Oros. libr. 5. c. 25. Eutrop. lib 6 c. 2 D. August. de ciui. Dei lib. 3. c. 26. & alij.
c Liuius, in 4.
d Vlpia. in l. qui statu, l. 8. de re milit. P.
e Martian. in l. proditores, l. 7. de re mili. in P.
f l. 2. & 4. qui milit. poss. libr. 12. C.
g l. 3. t. eo. qui mili. poss.
h l. vnic. negotia. ne militent lib. 12. C. titu. 35.
i Arrian. in l. qui cũ vno, l. 4. cum §. §§. de re milit. P. l. 2. § miles, de ijs qui not. infam. in P.
k l. 1. de obseq. à liber. & libert. parẽt. vel pat. præstand. in P.
l Suidas, in verbo, Εὔπολις.
m Suetor. in Augusto.
n Liuius, li. 5. deca. 3.
o l. 1. de tyronib. lib. 12. C. titu. 44. l. final. de veteran. lib. 12. C. titu 47.
p Deuteron. c. 20. 1. Machab. cap. 3. Iudic. 7.
q Liuius, libr. 7. deca. 3.
r vide Nicolaũ Gruchium, de comitijs Roma. lib. 1. c. 1.
s Sallustius, in bello Iugurthino.
t Plinius lib. 18. c. 5.
v Polybius, lib. 6. histor.
x Papin. in l. penul. de militar. testam. lib. 29. P. titu. 1.
y Polybius, in 6.
z l. fin. de milit. veste, libr. 12. C. titu. 40.
a In §. quisquis autẽ, quib. mod. natur. effic. legiti. colla. 6. titu. 1. in auth.
b Liuius, In 5. belli Macedo.
c Vide Aelia. in re mil.

stationarij [a], stipendiarij. Carolus 7. rex Gallorum post Anglos è Gallia ex- 17
pulsos, regnum per bella exacta lacerum præsidiis, munitionibusq; firmauit,
exemplo Cæsaris Adriani. Et primùm equestrium militum turmas centena-
rias, & quinquagenarias instituit. Fuitq; numerus cataphractorũ Francicorũ
ad mille quingentos, qui in præsidiis vrbium collocarentur. Posteà quinque
millium peditum cohortes descripsit, habitusq; delectus agrestium peditũ,
hos francos archieros dixêre, quòd liberi ab omni tributo fierent, dum mi-
litarent, & arcu sagittisq; vterentur. Et isti regnicolæ erant. Mortuo autem
Carolo 7. tempore Ludouici 11. ab eo Heleutiorum ad quinque millia stipẽ-
dium accepêre. Dicti & sagittarij frãci Talpini, id est ταπεινοί, humiles, rustici,
& bucolici milites. Et qui eos virtute superabant militari, & exercitatione,
aduenturierij, i, ad omnem euentũ parati, soldati seu solidati. Dehinc Francis.
1. rex septẽ pedestres legiones instituit. Legio 6. millibus constabat, præfectus
eius colonellus dictus à colonia. Erant chiliarchi 6. singulis legati duo & si-
gniferi. Et ij immunes. Iussit & is quinquaginta millia peditũ deligi, quibus
stipendium ab vrbibus muro cinctis solueretur. Et iis aliud genus militię ad-
ditũ euocatorum procerũ, qui ad bãnũ vocati suis sumptibus tribus anni mẽ-
sibus militant. In summa sunt alij imperãtes, alij qui eis obteperent. Sic enim 18
militaris disciplina conseruabatur. Liuius [b] ordinem obtemperandi & impe-
randi paucis sic refert. *Cùm polluta, inquit, fuit semel militaris disciplina,
non miles centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus con-
sulis, non consul magistri equitum, non magister equitum dictatoris parebat imperio.*
Decurio decem militibus vtplerumque, manipularis 20. id est, duabus de-
curiis imperabat, teste Volaterrano [c]: cuius insigne fœni manipulus perticæ
alligatus, vt ait Ouidius [d]. Vexillaris sub vexilli ductu habebat 183. mili- 19
tes: vt cohors sexcentos, quibus præerat tribunus, qui vnum signum duce-
bat; dictus ita, quòd iura militibus suis tribueret, quos & sacramentis adige-
bat, & quæ eorum erant, curabat, vt arma, vestes, valetudinem, & similia.
Suffragio populi aliquando creatus, posteà à militibus [e]. Legioni præfectus 20
sub se, nempe in legione, habebat sexaginta centurias, manipulos triginta,
cohortes decem [f], & interdum plures, interdum pauciores. Nam erãt legio-
nes quædam perfectæ, extraordinariæ, ordinariæ, quadratæ &c [g]. Legionem
administrabat legatus, & absente prætore & quæstore. Plures, totq; legati,
quot legiones. Phalanx apud Macedones, Dardanos, Græcos, maior legio- 21
ne, & militum octo millia, vel myriadem, decem scilicet millia: de quibus vi-
dendus Vegetius [h]. Ex his omnibus acies instruebatur, quibus & diuersæ 22
partes, & singulis præpositi diuersè. Erant enim variæ formæ aciei,
frons, subsidia, cuneus, orbis, globus, forfices, serra, alæ, turres, vt
scribit Gellius [i], & Aelianus [k]. Centuriatæ erant cohortes, centuriis præ-
fecti centuriones. Primipilus, qui quatuor centuriones, & eorum milites
regebat, isque & caput legionis dicebatur [l]. Liuius Salonium tribunum mi-
litum & primum centurionem fuisse, quem nunc primum pilum, inquit, vo-
cant, tradit [m]. Iulius Cæsar P. Sestium Baculum dixit primipili centurionẽ,
ab hastula, pilus dictus. Et hic aquilæ vexillo præerat, & quatuor centuriis [n].
Dicitur etiam à Liuio primus hastatus, pro primipilo [o]. Pilum porrò quasi
perillum, quòd hostis ab eo periret, secundum Varronem [p]. Qui in
eos ordines scribebantur, milites dicebantur, non antè [q]: nam prius erant
tyrones. Proinde alij tyrones, alij veterani. Tyrones erant in scholis mili-
taribus artem discentes [r], qui nondum erant scripti inter fortissimos mi-
lites [s]: & ideò postremum locum in scholis militaribus tenebant [t]. Ro- 23
manis veterani erant, qui à militia immunes erant, postquam per viginti
annos militassent, vt ait Suidas, in verbo Βετερᾶνος. Cum iis milites facit Iu-
lius Cæsar veteres, quos distinguit à modo conscriptis & ab imperitis rei
militaris, quos tyrones dicimus [v]. Alii voluntarii, alii inuiti. Et volun- 24
tarii volones dicti etiam sunt. Gallis, *aduenturiers & soldats de bonne voye.*

Milites

a l. 1. §. fin. de offic. præf. vrb. lib. 3. P. ti tul. 12.
b Liui. lib. 8 decad. 1
c Volaterranus, lib. 13.
d Ouidius, 3. Fastor.
e Liuius, li. 8. decad. 3. & lib. 7. & 9. decad. 1.
f Gellius, lib. 16. capit. 4.
g vide Volph. ar. Lazium, lib. 5. Cõmẽtar. reipub. c...
h Vegetius, lib. 2. de re militar. c. 2.
i Gellius, lib. 19. capit. 9.
k Aelian. proprio li. de re militar.
l Vegetius, in 2. de re militar.
m Liuius lib. 7. decadis primæ.
n Vegetius, lib. 2. capit 8.
o Liuius. lib 2. deca. 5. dum agit de oratione Spurij Ligustini centurionis
p Varro libr. 4. de ling. Lat. De iure primipili titul. de primipilo, libr. 12. C. titul. penult.
q l. ex eo, de testam. in P.
r l. 2. de tyronib. li 12. C. titul. 44. de horum scholis in titul. de priuileg. schola. lib. 12. C. ti. 30.
s l. ex eo, de testam. milit. in P.
t l. final. de tyronib. lib. 12 C.
v Iul. Cæs. lib. 6. Comment. belli Gall.

25 Milites, antequàm sacramentum præstarent, primùm euocabantur, posteà addicebantur, & demum sacramento adigebantur. Euocare erat, ad diuersa loca diuersos cogere exercitus, & delectu habito scribere exercitum [a]; vt euocatio equestris, est computatio in numerum equitum. Addicti milites, qui inclinante imperio tyrones nuncupati sunt. Sic intelligendus locus Liuij, *merces seditionis*, inquit, *proposita, confestim seditionem exuerunt. Nam & addicebantur multi, & ad Praenestini famam belli, nouas legiones scribendas patres censebant. Hinc inclinante imperio, tyronica cogere dici cœpit*, vt apud Ammianum Marcellinum [b]. Cæterùm post electionẽ fiebat in ordines distinctio, inauguratio
26 militum, & stipendiorum assignatio. Rursum militum sunt alij, qui perstant in officio, alij qui desciscunt, vt emansores, desertores, perfugæ. Erant duplicarij, quibus ob virtutẽ vt duplicia cibaria darẽtur institutũ, teste Varrone [c]. Alij verè milites, nostri: alij hostes, prædones, latrones, latrunculi, perduelles, proditores. Alij à triumphis, & victoriis, & muneribus, quibus à principe
27 vel ciuibus distincti, vt torquati. Donabantur milites corniculis argenteis, in signum strenuitatis; vnde corniculati. Item torquibus aureis, & cingulo, & baltheo ob egregia facta, quæ ornamenta hodiè versa sunt in calcaria, & auri præcincturam. Hinc cingulo donari dicimus, more prisco, gladio percuti, & auratum fieri equitem, & illustris cinguli dignitate præcingi, vt apud Cassiodorum legimus [d]. Plinius donatos etiam strenuos tradit [e], hastis puris, phaleris, torquibus, armillis, coronis, cinicis, aureis muralibus, gramineis præstantissimis, & aliis [f].

a innuit Liuius, libr. 2. decadis, 3.

b Ammian. Marcellin. lib. 19.

c Varro, libr. 4. De lingua Lati.

d Cassiodor. 3. Variarum, ad Colossum comitem.

e Plinius, lib. 7. cap. 28.

f de quibus abundè idem Plinius, libr. 22. c. 3. 4. 5. & libr. 33. c. 2.

De sacramento militari, & missione à militia. Cap. 4.

1 *Sacramentum militare duplex.*
2 *Iuramentum militare fiebat duci, pollicibus eleuatis, gladijs, strictis, ceruicibus admotis.*
Authoramentum militare quid. eod.
Iuramenti militis formula. eod.
3 *Missionis à militia tres species, explicataq; honesta.*
Veterani 20. ann. militauerant. eod.
4 *Vacatio militiæ ex priuilegio data temporalis.*
5 *Veterani agris donabantur.*
6 *Missio causaria quæ. Causarij milites. eod.*
7 *Missio ignominiosa.*
Sacramento solui qui milites dicantur. eod.
Exauthorati milites qui dicantur. eod.

1 SACRAMENTVM militare seu iuramentũ duplex. Alterum est, quod præsides & milites limitanei in inauguratione & singulis annis, calẽdis Ianuarij dicebant; idq; propriè sacramẽtũ nominabatur [g]. Alterum, quo milites duci suo obstringebantur, omnia se strenuè facturos quæ præcepisset, neque deserturos eum militiamque illius, iurantes. Idque non solum
2 pollicibus eleuatis fiebat, verum etiam strictis gladiis, ceruicibusq; admotis perficiebatur [h]. Sacramento autem exhibito miles habebat authoramẽtum, idest, militandi in militia legitima facultatem. *Cùm delectus*, inquit Gellius [i], *antiquitus fieret, & milites scriberentur, in iusiurandum eos tribunus adigebat in hæc verba, In magistratu C. Lælij. C. filij consulis, L. Cornelij P. filij Coss. in exercitu, decemq; millia passuum propè, furtum non facies dolo malo solus, nec cum pluribus &c.* Additque, *Militibus autem scriptis dies præfiniebatur, quo die adessent, & vt citati Coss. responderent: deinde ita concipiebatur iusiurandum, vt adessẽt his additis exceptionibus, nisi harumce, quæ causa erit, funus familiare, feriæ vindemiales, calendæq; &c.*

g de hoc iuramento Suetonius, in Galba, & Cornelius Tacitus, in 1. & 18.

h de hoc sacramento Liuius, in 2. & 5. decad. 3. & libr. 7. decad. 1. Polyb. in castrametã. Roma. Veget. 2. de re milit. Nonnus Marcellus, lib. 21.

i Gellius, lib. 16. capit. 4.

Huic sacramento connexa missionis à militia tractatio, quæ triplex erat, honesta, causaria, & ignominiosa [a]. Sacramento soluebantur in honesta missione, & in inhonesta aliquando [b]; sed vtplerunque pro honesta: sacramento remouebantur in causaria: sacramento abiiciebantur in ignominiosa, vt hæc exemplis illustrauit Vuolphangus Lazius [c]. Missio honesta fiebat, vel finito bello dimisso milite, accepto diplomate à duce suo; vel non finito, si annos stipẽdiorum quis compleuisset, ita emeritis stipendiis dimissione facta [d]. Anni porrò viginti erant, per quos, antequam veterani dicerentur, & honestaria militia soluti, oportuerat in legione vel vexillatione militasse; & tunc decursis omnibus stipendiis, & vacationem à ciuilibus habebant muneribus & honoribus, & priuilegia veterani [e]: isti dicuntur dimissi cum honore, quibus ætas, & iusta stipendia dicuntur adesse apud Cornelium Tacitum [f]. Dabatur 4
& militibus honestissimis vacatio militiæ, ante illud tempus viginti annorum à principe ex priuilegio [g], vtplerumque per quinquennium [h]. Data & anni Q. Fabio, & Q. Fuluio. CC [i]. Dabantur & ex gratia vacationes centurionibus, quas remitti flagitatum fuit sub Nerone [k]. Sicuti & statutum sub Theodosio, ne quis vacationem obtineret à principe temporalem, nisi ex iustis causis, illisq; probatis [l]. Quæ differebat idcirco à veteranorum vacatione: quia illa temporalis & sine priuilegiis veterani, ista perpetua & cum priuilegiis [m]. Idcirco & veterani rude donati, in colonias mittebantur vt pro 5
nauata opera tot annos reipublicæ agros acciperent, vt meminerunt Liuius [n], & Tacitus [o]. Causaria missio est, quæ propter valetudinem corpo- 6
ris, vel ægritudinem animi à militia soluebat, quòd quis ideo minus idoneus militiæ renunciaretur [p], vt ob prouectæ ætatis senium, ob quod est & causaria honesta missio [q]. Et sic de similibus, vnde & milites causarij apud Liuiũ [r], & Tacitum [s]. Ignominiosa missio est, cùm quis propter delictum sacramen- 7
to soluitur [t]: at propriè soluebantur sacramento veterani, exauthorabantur autem puniendi [v]. Exauthorare est, insignia militaria detrahere [x]. Sic enim & omnia priuilegia militaria vnà adimuntur, & ignominia notantur [y] exauthorati.

a l. milites, l. 13. § missionum, de re militar. in P. l. 2. §. ignominiæ, de ijs qui notant. infa. l. lib. 3. titu. 2.
b l. miles, ad leg. Iul. de adulter. P.
c Vuolphan. Lazius, libr. 4. commenta. reipub. Roma. c. 7.
d Liuius, li. 9. decad. 4. Martian. in l. milites, §. missionum, & dicto §. ignominiæ.
e l. penul. & l. fin. de ijs qui non implet. stipen. sacramento soluti sunt, lib. 10. C. titu. 54. l. viginti, de re militar. li. 12. C. l. 1. de excusatio. veteran. libr. 5 titu 65.
f Cornel. Tacit. libr. 10. Annal.
g dicto §. ignominiæ.
h apud Liuium, lib. 3. decad. 3.
i Liuius, libr. 9. decad. 3.
k Cornel. Tacit. libr. 18.
l l. vnic. de ijs qui à princip. vacat. acceper. lib. 10. C. tit. 44.
m l. 2. de his qui non implet stipen. libr. 10. C. titul. de priuileg. vetera. in P.
n Liuius, lib. 2. deca. 5. in oratio. M. Popilij centurionis.
o Cornel. Tact. in 1. sub finem.
p l. 2. §. ignominiæ, de ijs qui nota. infa. P. l. milites, §. missionum, de re militar. P.
q l. penul. de ijs qui non implet. stipẽd. sacra. soluti sunt, lib. 10. C.
r Liuius, libr. 6. deca. 3.
s Cornel. Tacitus, in oratio. Drusi ad tumultuarias Illyrici legiones.
t dicta l. 2. §. ignominiæ & dicta l. milites, §. missionum.
v vt apud Ammia. Marcellinum, libr. 24.
x dicta l. 2. §. ignominiæ.
y dicto §. ignominiæ, l. testamenta, de militar. testa. in P. l. relegatorum, §. fin. de interd. & releg. in P. l. 3. de ijs qui non implet. stip. sacra. soluti sunt, lib. 10. C.

De legibus militaribus. Cap. 5.

1 Militarium legum in tria capita digestio.
2 Armorum cura imposita militibus, & 3. 4. 5. 6.
Arma in bello amittere vel alienare, militi capitale. eod.
3 Clypei sui, num saluus esset, Epaminundæ letaliter vulnerati cura.
4. 6. 7. Gladium conseruare in bello & extra bellum, militibus bonis commendatum valdè.
7 Gladium in palatio principis deferre prohibitum.
8 Arma deferre & habere priuatis prohibitum.
9 Senatus armorum tractandorum facultatem concessit.

DISCIPLINA militaris suas leges habet paulò diuersas à 1
communibus, cùm & priuilegia multa sint huic concessa, præter & cõtra iuris communis dispositionem. Has in tria capita distribuimus ratione rerum, personarum, officij, & modi militandi, & ratione negotiorũ & priuilegiorum. De rebus primùm, i, res militares constituemus, arma, annonam, vestimẽta, hospitia, prædia illis distributa, & feuda, de quibus alibi. In personis, qui possint militare dicẽdum, de quo paulò antè. De officio eorum, in militia, &

pœnis

pœnis, si illud omittant. In negotiis porrò, & illis vetita, & indulta traduntur.

2 Arma itaque milites magis tractare & scire, quàm iura debent [a]. Et inhibita illis aliorum, quàm armorum cura & solicitudo [b]. Iussum militibus in bello cum periculo capitis arma seruare. *Miles*, inquit Modestinus, *qui in bello arma amisit, vel alienauit, capite punitur: humanè militiam mutat* [c]. Paulus iuris. cum distinctione, *arma alienasse*, inquit, *graue crimen est, & ea culpa desertioni exæquatur, vtique si tota alienauerit: sed si partem eorum, nisi quod interest. Nam si tibiale vel humerale alienauit, castigari verberibus debet: si verò loricam, scutum, galeam, gladium, desertori similis est. Tyroni in hoc crimine facilius parcitur; armorumq́ custodi plerumque eadem culpa imputatur, si arma militi commisit non suo tempore* [d]. Et Marcel-

3 lus, *arma postliminio reuerti negantur, quòd turpiter amittantur* [e]. Epaminundas in pugna Mantinea contra Lacedæmonios acriter vulneratus & letiferè, pendente pugna noluit ferrum spiculi inflixi euellere: vbi autem pugna absoluta, quæsiuit, saluus ne esset clypeus suus, quo ostenso & saluo, intelligẽs quoque fusos fuisse hostes, iussit euelli ferrum, dixitq́; satis vixi, inuictus enim morior. & ita mortuus est [f]. Lacedæmonæ mulieres filijs suis, quos in militiã mittebant, hoc mandare & præcipere solebant cùm clypeum dabant, vt redirent, ἢ σὺν τούτῳ, ἢ ἐπὶ τούτου, aut cum eo, aut in illo. Monentes, vt aut scutum referrent, aut super clypeum mortui referrentur [g]. Malebant enim strenuè mori filios, quàm arma cum ignominia amittere. In quam ne inci-

4 deret Romanus Marcus Catonis filius, Pauli Aemilij gener, cùm post multa facinora egregia in pugna contra Macedonas, gladium amisisset, non prius quieuit, quin inter hostium turmas, cum socijs iuuenibus multis prostratis, inter cadauera animaduersum tandẽ non repetiisset, dolens ne in ma-

5 nus hostium gladius suus perueniret [h]. Sic Chabrias Atheniensis cùm fortissimè pugnaret in naui, ea in rostro percussa cùm cœpisset sidere, maluit in ea fortiter cum armis occumbere, quàm omisso clypeo ad proximas naues enatare saluus [i]. Neque leges eos militari priuilegio donari voluerunt, qui animum despondent, & turpiter voluntariè se dedunt hostibus, etiam armis victi [k]. Sic Aristoteles [l], προστάττει δὲ ὁ νόμος, καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ λιπεῖν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα, id est, *lex autẽ, viri fortis muneribus fungi iubet, vt locum in ordine tenere, non fugere, non arma abijcere.* De horum etiã ignominia Isocrates significat Lacedæmonum sententiã, dũ ait [m], *eos qui pro regibus non audent mortem oppetere in prælijs, maiore ignominia affici, quàm qui ordines relinquũt, & clypeos abijciunt:* & alibi Aristoteles [n], αἰσχρὰ ἐστὶ, ὅσα ἀπὸ κακίας ἔργα ἐστὶν, οἷον ἀποβάλλειν ἀσπίδα, ἢ φεύγειν, ἀπὸ δειλίας γάρ. id est, *turpia sunt & flagitiosa omnia, quæ oriuntur à nequitia: veluti arma abijcere, & fugere, quæ oriuntur ab ignauia, seu timiditate.* Apud Iulium Cæsarem [o], miles quidam qui in bello Britannico clypeum amiserat, quamuis victor, tamen

6 ab imperatore veniam petiit. Arma itaque sunt propria militum insignia & instrumenta, quibus nec honestum illis est carere, & opprobrium ea amittere. Quod mordicus Galba sensit, & defendit aduersus aliorum opinionem aduersariam: is enim ob alia laudatus ridebatur maximè [p], quòd in itinere semper gladium accingeret iam senex, & corpore imbe-

7 cillis [r]. Alius Theridates Romam veniens, vt videret Neronem, dum Neronem conueniret, iussus gladium quem gerebat deponere, noluit, sed potius maluit eum clauis vaginæ affigere [q]: receptum enim erat & obseruatum antè, ne quis in domo seu palatio principis arma deferret sine eiusdem permissione, & eius rogatu [r]. Hócque etiam militibus vetitũ, qui alióquin alibi deferre possunt, & debent. Adempta aliis, id est, non militibus, facultate, quibus nec fabricare, nec quibus permissũ fabricare, vẽdere [s] priuato, cui nec habere licet, permissum est [t]. Nec licet rustico lanceã, gladiũ, vel arma portare. Nam mercatori, nisi si pertranseat prouinciam, quo casu gladium suum sellæ alligare debet, vel vehiculo, non vt quem lædat inno-

Tt 3 centem,

a l. scimus, §. 1. de iur. delib. C.

b l. milites, de loca. C. l. milites. 2. & l. militares de re militar. lib. 12. C.

c Modest. l. 3. §. miles, de re militar. in P.

d Paul. in l. qui commeatus, l. 14. §. arma, de re mili. P.

e l. 2. de captiuis & postliminio reuers. lib. 49. P. titu. 15.

f Aemil. Probus, in Epaminund. Diodor. Sicul. libr. 15. Biblioth. Pausa. in Archadicis. Cicero, 5. epistol. famil. epistola ad Lucilium, Q. filium. Valerius Maximus, li. 3. c. 2.

g vide Plutarc.

h Plutarch. in vita Pauli Aemilij.

i Aemil. Prob. in eius vita.

k Paul. in l. postliminio carent, l. 17. de capti. & postlim. reuer lib. 49. P. titul 15.

l Aristoteles, 3. Ethicor.

m Isocrates, oratio. de pace.

n Aristotel. 2. Rhetoricor.

o Iul. Cæsar, libr. 5. de bello Gallico.

p Xiphilin⁹ ex Dione, in Galba.

q Idem Xiphilinus, in Nerone.

r §. nemo, & §. ad palatium comitis, de pace tenenda, in vsib. feudor. l. vnic. vt armor. vs. inscio princi. interd. sit, lib. 11. C. tit. 46. excepto casu l. fin. de præposit. sacri cubicu. lib. 12. C. titul. 5.

s toto titulo de armis in authenticis, colla. 8. tit. 13.

t l. vnic. tit. quorum vsus interdict. est lib. 15. C. Theodos. titul. 15.

a §. si quis rusticus, & §. mercator, de pace tenen. libr. 2. Feudorum tit. 27.
b Martia. in l. 1. ad leg. Iul. de vi pub. lib. 48. P. titu. 6.
c Vlpia. in l. 2. ad l. Iulia. de vi pub. P.
d Claudian. in laudib. Stilliconis.

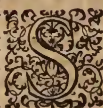
centem, sed vt à prædone se defendat [a]. *Lege Iulia*, inquit Martianus, *de vi publica tenetur, qui arma, tela domi sua, in agróue, vel in villa, præter vsum venationis, vel itineris, vel nauigationis coëgerit* [b]. *Nisi* vt excipit Vlpianus, *arma commercij causa habuerit, hæreditatéue ei obuenerint* [c]. Annotatum quoque est antiquitus à Se- 9
natu Romano, armorum mouendorum concedi facultatem etiam sub Romulo primo Romanorum rege, vt scribit Claudianus, his verbis [d],

Neglectum Stillico iam per tot secula morem
Retulit, vt ducibus mandarent prælia patres,
Decretóq; toga fœlix legionibus iret
Tessera.

De annona militari. Cap. 6.

1 *Annonæ ciuiles.*
2 *Annona militaris, & in quibus adulijs quotidiè præbebatur.*
3 *Opinatores qui, & officium, & 4.*
4 *Annona quomodo fiebat distributio.*
Annonæ ærariæ quæ. eod.
5 *Annonam exercitui missam nemo priuatus emere potest.*
6 *Tribunorum officium circa annonam.*

e in l. fin. §. fin. de iure dot. lib. 5. C. tit. 12. & nouella 88.
f § hæc ergo, de non alien. seb. eccle. in authen.
g l. priuilegia, C. de sacrosan. eccles.
h dicta l. fin. §. fin. de iur. dot. C. l. fin. de eroga. milit. anno. lib. 12 C.
i l. 1. de erogatio. militar. anno. libr. 12. C. titu. 38.
k l. fortissimi, l. 6. de eroga. mili. anno. lib. 12. C.
l l. nulli militarium, l. 7. eod.
m l. iubemus, l. 10. eo.
n l. prouincialium, commodis, l. 8. eo. titul.
o l. opinatoribus, l. 12. & l. ijs scholaribus, l. 14. de erog. milita. anno. l. 1. de excoction. & translatio. militar. anno. lib. 12. C. tit. 39.
p dict. l. opinatoribus, & l. 2. de suscepior. lib. 10. C. titu. 70.
q l. missi opinatores, l. 7. de exact. tribu lib. 10. C. titu. 19.
r l. excellentia, l. 9. de erogat. militar. anno.
s l. actuarij, l. 5. de eroga. mili. anno.
t l. septem diebus, 12. & l. annonas l. 5. eo. tit. C.
v l. Iubemus per hæc, l. 16 eod. titu.
x l. lege repetita, l. 13. eod. titu.
y l. 1. & 2. de excoctione & transla. militarium annona. lib. 12. C.
z l. 42. in legib. Iustiniani militaribus Græcis.
[a] l. officium, l. 12. §. fin. de re mil. P.

SVNT in iure reditus seu pensiones, quæ panes ciuiles dicun- 1
tur [e], quandoque annonæ ciuiles [f], & salaria, in diuersis speciebus de publico ministrata [g]. Quandoque & de priuato [h]. Annonæ militaris erant ea, quæ victus causa dabantur militibus. De annona hac & publica, nos alibi, vnde pauca subnectã. Præbebant autem qui erogabãt annonam militarem, tẽpore expeditionis, in dies duos bucellatum, in tertio panem; vno die vinum, alio die acetum: vno die lardum, biduo carnem veruecinam [i]. Singulis diebus annona itaque præbebatur, & per capita, id est, singulis, vt dictũ est. Erant & alia quoque, stato tempore, intra annum præbenda, quæ si tunc recusarent fisco post annũ deferebãtur [k]. Nec eorũ quæ quis petere potuisset tẽpore fertilitatis aut recusasset, poterat repetere tempore caritatis prætium [l]. Post calend. s Nouembres militibus pro annona vini, vinum nouum, non vetus tribuebatur: quoniam veteris dispendiosa esset erogatio [m]. Tribuebatur & equitibus fœnum [n]. Qui annonarias species exhibebant, opinatores dicun- 3
tur, qui exigebãt à prouincialibus [o], cum quibus nec poterãt cõmertium inire, aut ab illis species mercari, ne fraus ita annonæ fieret [p], & insisteret vt id quod debetur, intra anni metas acciperẽt [q]. Distribuebant autem illi per bre- 4
uia [r], seu pictatia authentica [s], vel in speciebus, vel æstimatione facta, vnde & ærariæ dicebantur annonæ [t] fideliter ab actuario seu erogatore, prout iuramentum eorum profitetur, præstandæ [v]. Quas si quis immutauerit, pœna sacrilegij qua violantes constitutiones principis, puniuntur [x]. Officium quoque opinatorum, species delegatas annonarias curare excoqui, vt panis bucellatus coquatur ab ijs, quibus priuilegium singulare immunitatem nõ præstat vel consuetudo [y]. Cæterùm σῖτον τῷ στρατοπέδῳ πεμφθέντα οὐδεὶς ἀγοράζειν 5
δύναται. annonam exercitui missam, nemo emere potest: & qui comparauerit, si honestioris fortunæ, confiscatione bonorum multatur: si abiectioris, capitali supplicio afficitur [z]. Officium tribunorum etiam est, frumentationi- 6
bus commilitonum interesse, frumentũ probare, mensuræ fraudẽ coërcere [a].

De

De veste militari. Cap. 7.

1 Vestes militares quo tempore anni dabantur.
Canon exactus ob vestem militarem. eod.
2 Stipendia militum vestes, annona, tergora boum, arma.
3 Nudi pugnabant Heruli, & Gessatæ.

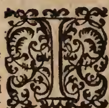
1 QVEMADMODVM militibus statæ annonæ erant, sic & vestes certis temporibus illis præbebantur, à calendis Septembris vsque ad calendas Aprilis [a]. Aliquibus fortissimis videlicet & honoratioribus in pretio, aliquibus autem vt gregariis in specie [b]. Et harum vestium onera canon ex prouinciis exi-
2 gebatur [c]. Tradit Liuius [d] militibus in stipendia datam non solum pecuniam, sed etiam vestimenta, potissimum hyeme, & frumentum: distributa & in stipendia militibus tergora boum, vt innuit Cornelius Tacitus [e], dum ait Drusum Frisiis transrhenanis populis tributum iussisse, vt in stipendia militum tergora boum præberent. Sic & Polybius tradit, arma, vestes, & frumentum, quæ militibus dabantur imputari eorum stipendiis [f]. Plutarchus tamē [g], lege Sempronia tradit, imminuto stipēdio, cuilibet
3 militi vnam datam vestem. Forsan Heruli vestium militarium indigni non fuerunt, vt Romani: nam ij pugnare nudi soliti erant, solis campestribus pudenda tegentes, vt scribit Cicero [h], & Vulcatius Gallicanus [i]. Polybius Gessatas huiusmodi describit. *Qui trans alpes*, inquit, *Rhodanum habitant, & propterea quòd militiam mercenariam obeunt, Gessatæ vocantur, (nam id ea dictio significat,) reges habebant, bello Insubrum Gallorum cum Romanis peracto, Congolitanum & Aneroestem. ij cum Boiis & Insubribus pugnantes contra Romanos, ob magnitudinem animi & incredibilem gloriæ cupiditatem abiectis subligaculis & scutis, nudi tantùm ante omnes stabant, rati per eum modum aptiores sese & magis expeditos ad bellum fore: siquidem densæ in his locis sentes implicarent vestes, & vsum armorum præpedirent* [k].

a l. 1. de militari veste, lib. 12. C. ti. 40.
b l. fin. eo. tit. de militari vest. C.
c l. 2. & 3. C. eod.
d Liuius, lib. 3. decad. 3. dum agit de Pub. & Cn. Scipionum literis ex Hispaniis ad senatum missis & lib. 6. seq.
e Cornel. Tacitus, 4. Annal.
f Polybius, lib. 6.
g Plutarch. in vita Grachi.
h Cicero, pro Celio.
i Vulcatius Gallicanus, in Auidio Cassio.
k Polybius, lib. 2. histor.

De hospitiis militum. Cap. 8.

1 Hospitium alimentis connumeratur.
2 Hospitia militaria in castris tentoria, & alibi domus.
Hospitiorum designatores, mensores. eod.
Metator quis. eod. Metatum quid. eod.
Metationis castrorum forma. eod.
Tentorij erigendi vel deponendi in castris lex. eod.
Forriers *quare nominati, eorum pœna si quid extorqueant ob liberationem hospitij. eod. & 11.*
Hospitiis signati nomen delere, falsi habet pœnam. eod.
3 Hospitiorum militum leges quædam.
4 Hospitij diuisio inter dominum, & hospitem militem vt fiat.
5 Hospitij nomine quæ militibus hospitibus debentur.

6 Salgama quæ hoſpitibus præbenda.
7 Metatoris liberatio ab hoſpitio, non poteſt alio hoſpitio onerari.
8 Hoſpitij onus patrimoniale munus, & qui eo non teneantur.
9 Hoſpitiorum immunitas alios non onerat.
10 Hoſpitia militum euntium in bellum, & redeuntium vbi debent conſtitui.

N T E R alimenta, & hoſpitia ad habitandum connumerari, 1
quia ſine his non poteſt commodè quis viuere, palàm eſt [a]: quamquam hoſpites inter peregrinos ſint, nec propriè habitare dicantur [b]. Proinde de hoſpitiis militum agendum.
Erant hoſpitiorum militarium duæ ſpecies, in caſtris videli- 2
cet, & in domibus: in caſtris tabernacula & tentoria erant. Qui ea hoſpitia diſtribuebant menſores & deſignatores à Vegetio dicti [c]. Metatores vocant iuriſconſulti [d], & menſores etiam [e]. In caſtris metatum, erat ſpatium loci, intra quod militem ſe continere & hoſpitari oportebat. Et Sidonius Apollinar [f].

Contrahis, aggrederis, ſuperas, includis, & vt te
Metato ſpatio caſtrorum ſardica vidit,
Obſidione premis.

De caſtrorum metatione & de forma ſeu figura, & quæ obſeruanda in illa, plura colligit Alexander ab Alexandro, quæ apud illum videto [g], & apud Polybium [h], vbi & lex, ne cui militum prius liceat erigere, vel deponere tentorium ſuum, quàm tribunorum imperatoríſue tentorium erigatur deponaturúe. Signabant creta, vel alia re metatores hoſpitia manu propria, nomine hoſpitis in foribus domus: quod ſi quis deleuiſſet, falſi pœna tenebatur [i]: à foribus & hodiè iſti vocantur qui metati, apud nos *forriers, mareſchals de logis*. Leges de hoſpitiis militum dictæ ſunt: quarum pri- 3
ma erit, vt illicita miniſteria ſub prætextu adiuuantium militares viros, ad concutiendos homines procedentia prohibeantur, & depræhenſa coerceantur à præſide prouinciæ. Et caueatur, ne tenuis vitæ homines, ſub prætextu aduentus officiorum, vel militum, limine vnico, id eſt, eius quod pauperi neceſſarium eſt, vel limine ſeu habitatiuncula vnica, vel breui ſupellectili, ad aliorum vſus tranſlatis, iniuriis vexentur. Ne quid ſub nomine militum quod ad vtilitates eorum in commune non pertinet, à quibuſdam propria ſibi commoda iniquè vendicantibus, committatur [k]. Lex alia diuiſionis do- 4
mus inter hoſpitem, & dominum, qua inſolentia militum continetur, vt diſtincta domo in tres partes, duas dominus ſibi liberas habeat, tertiam verò, hoſpes: ex tribus primam eligit primùm dominus, ſecundam hoſpes, tertia domino relinquitur. Niſi hoſpites illuſtres ſint: quia tunc media domus pars ijs relinquitur. Eo tamen in omnibus his obſeruato, vt ergaſteria mercium cauſa, extra diuiſionis partes dominis libera ſint: niſi equites hoſpites ſint, quibus ſi ſtabula deficiant in domo, pars aliqua ergaſteriorum ſine magno incommodo domini, ſtabulo deputatur, pœna aliter quam diximus tentantibus, ſi illuſtres ſint 30. librarum auri impoſita, cæteris militia priuandis [l]. Hoſpitiorum nomine domini tenentur præbere hoſpitibus, quæ 5
habitationis cauſa tantùm neceſſaria ſunt, non etiam ea animalium paſcua vel hominum eſcas. Quinimo & miles, qui ea exigit, & dominus qui etiam ea ſponte exhibet, pœna affici debent [m]. Ideo enim ſtipendia, & annonas milites accipiunt, ne prouinciales onerent [n]. Forſan vetitum non erit 6
ſalgama ruſtica militibus petere, videlicet τὰ ταρίχη quæ condita ad vſum domini ſeruantur, vt putà mala, pyra, ficus, vuas, rapas: nam ea vili prætio ſunt, vt innuit Columella dum ait [o].

Tempe

a l. verbo victus, de verbor. ſigni. P.
b l. 1. §. habitare de his qui deiecer. vel effuder. in P. l. denotum, l. 5. de metat. lib. 12. C.
c Vegetius, 2. de re militari.
d l. fin. de metat. & epidemetic. lib. 12. C. tit 41.
e l. 1. & 2. de metat. epidemi. lib. 12. C. l. 1. de menſor. eo. lib. 12. C. tit. 28.
f Sidon. Apollin. in Panegyrico Anthemio dicto.
g Alexand. ab Alexand. lib. 1. genial dier. c. 12.
h Polyb. lib. 6. epit. vid. Ioſep. de bell. Iudai.
i l. 1. de metatis, lib. 12. C.
k Vlpia. in l. illicitas, l. 6. §. Illicita miniſteria, cum §§. ſeq. de offi. præſid. lib. 1. P. tit. 18.
l L. 2. de metat. lib. 12. C. & l. hac lege, 10. §. ſi qui illuſtres, eo. tit.
m l. denotum, l. 5. de metat. lib. 12. C. l. 3. de eroga. milit. anno. lib. 12. C. l. 2. ne ruſticani ad vllum obſeq. deuocen. lib. 11. C. titu. 54.
n dicta l. 3. de eroga. milit. anno.
o Columella, lib. 10.

Tempore non alio vili quoque salgama merce,
Capparis, & tristes inula ferulaq; minaces
Plantantur.

Verùm cautum, ne quis militum, aut tribunorum, aut præpositorum, salga-
mi nomine exigat ab hospitibus suis culcitras, oleum, lignum: nec etiam
volentibus iis hospitibus auferat [a]: néue balneum à domino ædium postu-
let [b]. Liceat propria authoritate militem expellere cuique domino, si præ-
grauandi causa in possessionem venerit, nec crimen aliquod pertimescat:
7 cùm sibi arbitrium vltionis suæ sibi sciat esse concessum [c]. Qui hospitia præ-
buerunt metatoribus, siue quolibet pacto eis satisfecerint, nullam vel pen-
8 sionis vel discutionis domus gratia molestiam sustinere coguntur [d]. Ho-
spitij onus, munus patrimoniale est [e]. Idcirco quemadmodum diximus à
muneribus patrimonialibus liberos quosdam esse, sic & ab hospitiis quosdã
releuari annotandum est. Quamuis non omnes, qui à patrimonialibus ex-
cusantur, ab hoc immunes sint, sed quibus indultum lege est: quales sunt
archiatri principis, & vrbis Romæ, literarum magistri, & artium liberalium
professores, insignesq; pictores, & doctores legum, scilicet professores [f].
Item consules, & patritij tres domos habent ab hospitio liberas, & hæredes
eorum: horum filij, pater, mater, soror, frater, vxor, duas. Consules tantùm
duas semis, & hæredes eius vnam semis. Si solum consul, eodem modo. Præfe-
cti & magistri militum, dum viuũt, duas: hæredes eorum, vnam: magistri offi-
ciorum vel quæstores, vnam semis: hæredes eorum, vnam. Comites dome-
sticorum & protectorum, sacrarum vel priuatarum largitionum, singulas:
hæredes eorum, dimidias, vt statuit Arcadius [g]. Immunes quoque facit
Leo, decem tribunos post primicerium, ab hospitiis in domibus, quas ha-
bent in vrbe Constantinopolitana [h]. Item & prætoria ordinariorum iudicũ [i],
& fabricensium domus [k]. Qui autem immunes ab hospitiis sunt, non de-
9 bent vicinos onerare: nec debent, vt illi onerentur, immunitatem impe-
10 trare [l]. Cæterùm & annotandum est, militibus ex bello redeuntibus, vel
in bellum euntibus non semper hospitia in domibus priuatorum constituẽ-
da esse: sed & in turribus murorum iuxta solum, non autem in superiori-
bus contignationibus, forsan metu proditionis, sed in pedeplanis, vt loqui-
tur Iustinianus [m]. Sed & Plutarchus notat, morem fuisse Romæ, exercituũ
ducibus vrbem non ingredi [n]. At dum in præsidio milites sunt, placuit
Francisco I. eius nominis Regi Gall. intra mœnia vrbium hospitari debere [o],
vtq; si quis ex ciuibus, vel caminũ vel stabulum domus suæ corruperit deie-
ceritúe, ne milites reciperet, domo ita illis reddita inutili, cogeretur re-
sarcire & reficere, & mobilia inde eiecta restituere in formam pristinam.
Cæterùm supellectilia militibus concedi cum inuentario iudice loci autho-
re, & ex eodem restitui, antequàm inde migrent [p]. Edidit & idem rex ca-
11 put aduersus metatores militum, vt si quis prætextu officij aliquid à domi-
nis domorum extorserit, ne ibi signaret vel designaret hospitia, furca su-
spendatur [q]. Demum vt qui ab exercitu cum commeatu impetrato & sub-
scripto à suo duce recedunt, non hospitentur gratis, sed in publicis hospi-
tiis, more aliorum viatorum [r].

a l. vnic. de salgamo hospit. non præbẽ. lib. 12. C. tit. 42.
b l. hoc prospectum est, de metat. lib. 12. C.
c l. deuotum, l. 5. eo. titul.
d l. omnes, l. 9. de metat. s, lib. 12. c. 9. C.
e l. 3. de munerib. patrimonial. lib. 10. C. l. 3. §. munus, de muner. & honori. in P.
f l. archiatros de metatis, lib 12. C. l. medicos & l. fina. de profess. & med. lib. 10. C. tit. 51. l. fi. §. fin. de munerib. & honori. in P.
g In l. hac lege. l. 10. de metatis, lib. 12. C.
h l. fina. eod. titul. de meta.
i l. cunctos, l. 3. C. eod. titul.
k l. fabricensium, C. eod.
l l. omnes qui, l. 9. de meta. libr. eo. C.
m Iustinian. in l. deuotissimos, l. 7. de metatis, lib. 12. C.
n Plutar. in Pompeij vita.
o *ordonnances du roy François sur le faict de la guerre*, art. 3.
p ea. constitut. arti. 7. & 8.
q ead. cõstitutio. art. 23.
r eodem artic. 26.

De prædiis & castris militibus assignatis. Caput 9.

1 *Prædia militaria.*
Prædia in vsum vel opem militiæ à priuatis relicta.
2 *Castella militum limitanea.*
3 *Magistri militum cura circa castella limitanea.*

1 In

N feudorum tractatione docuimus, aliquando distributos 1
fuisse agros, potissimùm limitaneos, militibus, vel pro onere
militiæ [a], quos ipsi suo labore curarent, eosdem & defende-
rent, omni tributo remisso [b], de quibus iterum non loquar,
sed addam, & à priuatis etiam in vsum militiæ fundos relictos
aliquoties, vt ex illorũ prouentibus militibus frumenta darentur [c]. Erant 2
& castellorum loca, in oris regni, quæ ab aliis quàm à militibus non poterãt
detineri, vt si priuati castellani inuenti essent non milites, capitali senten-
tia plecterentur [d]. Quia priuato custodia limitis imperij committi non de-
bet [e], propter periculum vicini hostis & proditionis. Quinimo & cura ma- 3
gistri militum olim erat, ob eundem metum, vt etiam castella per milites
possessa limitanea, & ciuitates per limites constitutas, quæ ad iustam ma-
gnitudinem accederent, ita disponeret & circumciderent, vt per paucos
possent defendi & tutò conseruari [f].

a vt l. in agris, de acquir. rer. domi. in P. l. omnes fundi, l. 2. de fundis patrimo. lib. 11. C. ti. 61.
b l. fi. de fundis limit. lib. 11. C. tit. 59. l. in nomine domini, de offic. præfec. præto. Affri. lib. 1. tit. 30.
c l. 1. de fundis limitor. lib. 11. C.
d l. 2. eo. tit. de fundis patrimon.
e l. legatum, de operib. publ. in P.
f dicta l. in nomine domini, §. interea, de offic. præfec. prætor. Affri.

De officiis militum, & pœnis in illis delinquentium. Cap. 10.

1 Militare crimen quod dicatur.
2 Militares leges de non detrectanda militia, de se non dedendo, de obedientia præpositorum mandatis.
3 Pugnandum non esse, nisi iussu imperatoris exercitus, exemplis vindictæ docetur.
4 Militum contumacia plectenda.
5 Militibus vallum, aut agmen non licet excedere.
6 Miles manus inferens, aut eum deserens, aut contumax præposito quomodo puniẽdus. & 12.
7 Seditionem mouens in exercitu miles, vt puniatur.
Commilitonem vulnerantis pœna. eod.
8 Leges de disciplina militum ab Aureliano præscriptæ.
9 Pugnæ initium apud Romanos præcedebat adoratio Dei.
Religio in castris obseruata. eod.
Pleniluniȷ in pugna obseruatio. eod.
10 Miles ab auditu tubæ distans inter hostes.
11 Miles deflectens à via itinerante exercitu puniendus.
12 Ordines deserere pœnam habet capitalem.
Custodiam deserere capitale. eod.
Sortitio ad pœnam militare supplicium. eod.
Stare pœna militaris. eod. & 15.
Scutum præ se ferre pœna militaris. eod.
13 Stationem relinquere capitale.
14 Militiam duplicem nemo habeat.
Commeatum quo tempore militibus dare non liceat. eod.
16 Desertionis crimen diuersum & pœna, & 17.
Desertor quis. eod. Emansor quis dicatur. eod.
17 Fugitiuus quis. Erro quis. eod.
18 Pugnantibus aliis non pugnare capitale, & 21.
19 Pœna militaris milites inter sarcinas & captiuos ponere, fractis hastis.
20 Miles iniussu magistratus, ne aliò se transferat.
21 Miles ne commilitonem pugnantem deserat.
Transfugæ qui.

Officium

1 OFFICIVM regentis exercitum in duobus consistit, videli-
cet in danda & conseruanda militari disciplina [a]. Quam qui
offendunt, militare crimen committunt: vt si extra hanc di-
sciplinæ rationem delinquant, commune crimen admittere
2 dicuntur [b]. Leges militares formulam, & viuendi, & officij
præscripserunt, quarum aliquas recensebo, additis pœnis eo-
rum qui ab his declinant: & ita delictum militis est, quod aliter, quàm di-
sciplina militiæ exigit, committitur, vel segnitie, vel contumacia, vel
desidia [c]. Prima erit, ne quis munus militiæ detrectet, nec ei se vel suos
subtrahat, alioquin pœna imminente legibus imposita [d]. Ne se dedat cui
non licet, hocq; crimen augetur, vt in cæteris delictis, dignitate, gradu, spe-
cieq; militiæ [e]. Obediant milites præpositis, & mandata eorum exequantur:
aliter peccatum desertoris subeant [f]. Ne prohibita à duce faciant, vel man-
data omittant: alioquin capite puniantur, etiamsi res benè gesserint [g]. Q.
3 Fabius Rutilianus magister equitum à Lucio Papyrio cursore dictatore vir-
gis iussus cędi, quòd exercitum eduxisset aduersus Samnites sine eius iussu,
quamuis eos fudisset [h]. Vt & Posthumius Tiburtus, & Manlius Torquatus,
filios etiã prouocatos ab hoste & victores, iusserunt occidi, quòd nõ expecta-
4 to Imperatoris iussu pugnassent [i]. Et multò grauior cõtumacia erit ipso contẽ
ptu. Nam vt docet exemplo & responso Pub. Crassi Muciani Gellius, corrũ-
pitur & dissoluitur officium Imperatoris, si quis ad id quod iussus est, non ob-
5 sequitur, & consilio ducis non considerato, arbitrio respondeat [k]. Qui
agmen excesserit, ex causa vel fustibus cæditur, vel mutare militiam solet.
Nec non & si quis vallum transcendat, aut per murum castra ingrediatur,
capite punitur: si verò fossam transiliit, militia reiicitur [l]. Hoc enim & in
6 muris publicis & fossis capitale perpetuò fuit crimen [m]. Qui manus intulit
præposito, capite puniendus. Augetur & hoc crimen qualitate, seu dignitate
præpositi [n]. Sicut & contumacia, irreuerentia omnis aduersus ducem vel
præsidem militis, capite punienda est [o]. Eadem capitalis pœna ei imposita,
7 qui præpositum suum deseruerit, vel protegere noluerit [p]. Ad contumaciã
seditio pertinet mota inter milites, quæ si atrox, capite punitur: si intra
vociferationem, vel leuem, habet è gradu militiæ reiectionem [q]. Lex Ro-
tarij inter Langobardos, animæ, id est, vitæ periculum in eos statuit milites,
qui contra principem, vel in eum quem illis præposuerit, eam mouerit [r].
Scipio Africanus, in castris Hispaniæ seditiosos milites, nudos protrahi ius-
sit, & ad palum deligatos, virgisq; cæsos securi percuti, vt author Liuius [s].
Sed plura alibi de seditiosis suo loco in crimine læsæ maiestatis humanæ.
Porrò qui commilitonem vulnerauerit, si quidem lapide, militia reiicitur;
8 si gladio, capite plectitur [t]. Leges militares Aurelianus Cæsar tribuno præ-
scripsit huiusmodi [v]: *Nemo pullum alienum rapiat, ouem nullus contingat, vuam
nemo auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua
quisque contentus sit. De præda hostium, non de lachrymis prouincialium habeat. Ar-
ma tersa sint, ferramenta samiata, calciamenta fortia: vestis noua veterem excludat.
Stipendium in baltheo, non in popina habeat. Equum sagmarium suum defricet, ca-
ptum animal non vendat, mulum centuriatum communiter curet. Alter alteri quasi
seruus obsequatur, à medicis gratis curentur, aruspicibus nihil dent, in hospitiis cautè
9 se agant. Qui aliter fecerit, vapulet.* Romani quoque, qui maius momentum
in religionis obseruantia, quàm in vincendis hostibus posuerunt, initio
pugnæ ex more Deos suos adorare & venerari soliti erant [x]. Lacedæmoniis
ante plenilunium in aciem prodire, lege non licebat [y]. Aliquando & Iudai-
cus populus à bello abstinuit sabatho, ob Dei honorem: donec necessitas
10 Machabeos legem & vitam illo die arma sumere coëgit. Lex alia militaris,
militem ab auditu tubæ exercitus distantem, in hostium referebat nume-
11 rum [z]. Alia Alexandri Cæsaris, vt si quis de via in alienam possessionem
deflexisset

[a] l. officium § 1 de re milit. F. lib. 49. tit. 16.
[b] l. 2. eod.
[c] l. omne delictum, l. 6. cod.
[d] l. 4 § grauius autem, & §§. seq. eod.
[e] l. 2. §. fin. eod.
[f] l. 3 §. si præsides, eo.
[g] l. 3. §. in bello. eod. de re milit. l. omne delictum § contumacia, cod. simil. lex 12. in militar. lib. Iustinia.
[h] Valer. Max. lib. 4. c. 2. Eutrop. lib. 2. Plin. lib. de vir. illustrib.
[i] Val. Max. lib. 9. c. 3. Oros. lib. 3. c. 9.
[k] Gell. lib. 1. c. 14.
[l] In l. 29. milita. leg. Iustinian. l. 3 § in bello, de re milita. vide Constan. Harmeno. lib. 1. tit. 16.
[m] l. fin. de rer. diuis. in F.
[n] in l. omne delictũ §. 1. de re milit. ca. homo christianus, 40 dist. in l. 11. & 12. & 13. leg milit. Iustini.
[o] d. l. omne delictũ §. contumacia, l. milites agrum, l. 13. § irreuerens, de re milit. F.
[p] l. 3 §. final. & d. l. omne delictum, §. fin. eod. it. l. 2. & l. 2. §. quam domus, ad Syllan. F. & l. 31 leg. milita. Iust.
[q] l. 3. §. qui seditionem, de re milita. F. & l. 13 leg. mili. Iustin.
[r] l. 5. tit. de malefic. lib. 3. leg. Langob.
[s] Liu. lib. 2. decad. 3.
[t] l. omne delictum, l. 6. §. si quis commilitonem, de re milit. in F.
[v] Flaui. Vopis. in Aureliano.
[x] Plutarch. in vita Marce. Cœl. Rhod. lib. 5. c. 27.
[y] Suidas, in Hippia.
[z] App. Alex. in Lybico.

deflexiſſet, pro qualitate loci aut fuſtibus ſubiiceretur in conſpectu eius Cæſaris Alexandri, aut virgis [a], Sic Philippus rex Macedonum Aphthonetum flagris cecidit, quòd cùm ſitiuiſſet, acie deſerta, digreſſus ab itinere in publicum hoſpitium diuertiſſet [b]. Refert & Appianus eos qui ſeditionem 12
in exercitu concitaſſent, qui cuſtodiam, aut ordines in bello reliquiſſent, ſorte delectos morte multatos [c]. Eſt enim digna obſeruatione lex, ordines ne quis deſerat. Atque pœna aliquando non ſeruati ordinis, ignominiæ cauſa ſtare, & ſcutum præ ſe ferre. Qua damnatus ſub Lyſandro claſſis Lacedæmoniorum præfectus Dercyllides à Pharnabazo accuſatus [d]. Suidas autem 13
apud Romanos capitale fuiſſe tradit deſeruiſſe munus ſuum, ſtationem ſeu aciem [e]. Modeſtinus eum qui ſtationis munus relinquit, pluſquam emanſorem eſſe dicit, & pro modo delicti, aut caſtigari, aut gradu militiæ deiici [f]. Et ex eodem, legio ſi deficiat, ſolet militia auocari [g]. Gratia. Valens, Theodoſ. CCC. iubent, ne milites & tribuni per poſſeſſiones vagentur, ſed vt remaneant cum ſignis propriis, & in manſiónibus ſolitis ac publicis: alioquin grauiori ſupplicio indicto [h]. Hinc mutuatur rationem lex, ne quis duplicem 14
tractet eodem tempore militiam [i]: quia militia aſſiduum exigit militem, nec momento abeuntem. Imò lex Iuſtiniani Græca ſanciuit [k], vt miles capite puniatur, qui tempore pugnæ, vel dum acies ordinatur, ſtatione aut ſigno relicto fugerit, aut ex loco proſiluerit, in quo ordinatus, cadaueris ſpoliandi cauſa, aut ad hoſtes temerè proſequendos, vtpote qui ordines aciei diſſoluerit, & ſociis ſuis inſidias paraſſe videatur. Imò nec licet à numeris ad alios numeros milites transferre, niſi auguſta maieſtas vtilitatis publicæ cauſa hoc fieri iuſſerit [l]. Neque ipſis ducibus permiſſum paſſim tempore belli commeatum militibus dare, pœna capitali & dantibus & accipientibus imminente [m]: niſi paucis & ad breue tempus, & non vrgente oppoſito hoſte [n], & expoſitis prius cauſis profectionis [o]. Gracchus cõſul in ſecundo bel- 15
lo Punico, exercitum Volonum, quòd in prælio ſocios deſeruiſſent, iuſſit ſtando cibum capere per omne belli tempus [p]. Deſertionis crimen gradus 16
habet, quia diuerſo modo habet delictum. Siquidem deſertor in iure dicitur ciuili, qui per prolixum tempus euagatus reducitur [q], & qui belli tempore abierit à ſignis [r]. In quo poſtremo differt ab emanſore, qui is eſt, qui poſtquam diu vagatus eſt, in caſtra reuertitur [s]. Iis proximus eſt, qui ad diem commeatus non venit, & in eum perinde, ac in deſertorem & emanſorem ſtatuendum: facta tamen prius copia dicendi, num qua iuſta cauſa detétus excuſari potuerit [t]: & qui commeatus ſpatium exceſſit in eadem cauſa eſt [v]. Edictum Germanici deſertorem militem faciebat, qui diu afuiſſet: vt is inter emanſores haberetur. Leuius tamen delictum emanſoris, velut in ſeruis, erronis: grauius deſertoris, vt in ſeruis fugitiuis [x]. Planè fugitiuum dicunt 17
leges eum, qui ita conſilio capto à domino aufugit ne ad illum poſteà reuertatur. Erronem verò puſillum, fugitiuum, qui non quidem fugit, ſed frequẽter ſine cauſa vagatur [y]. Examinantur autẽ cauſæ ſemper emãſionis, quis, & vbi quis fuerit, quid egerit: & datur venia valetudini, affectioni parentũ & affinium [z]. Pietas enim in proximos ſæpè præſumptionem doli mali pellit. Et ſi ſeruum fugientem perſecutus eſt, vel ſi qua huiuſmodi cauſa fuit [a]. Nec omnes deſertores ſimiliter puniuntur, ſed habetur ordinis, ſtipendiorum ratio, gradus militiæ, loci, muneris deſerti, antè actæ vitæ: ſi ſolus, vel cum aliis deſeruerit: num crimen deſertionis ſolùm ſit, vel aliud habeat coniunctum, & temporis, quo in deſertione fuerit. Qui in pace deſeruit eques, gradu pellendus: pedes, militiam mutat. Qui autem in bello, vterque capite punitur. Crimen adiectum deſertioni grauiorem addit pœnam. Deſertor ex prima deſertione, capite punitur in vrbe inuentus; alibi, ex prima deſertione deſtituitur, ex ſecunda capite punitur. Deſertor ſe offerens, ex indulgentia principis in inſulam deportatur [b]. Iuſtinianus tamen mitius agens, ait deſertorẽ

cui

a Lamprid. in Alexã. facit l. 3. verſ. ſed qui agrum, de re milit. in P.
b Aelian. lib. 14. de var. hiſto. c. fin.
c Appia. lib. 3. bello. ciuil.
d Xenoph. lib. 3. rer. Græcar.
e Suida. in verb. λιποταξία
f l. 3 §. qui ſtationis, de re milit. P.
g d. l. 3. § fin.
h in l. tribuni, l. 11. de re milit. lib. 12. C.
i l. fin. qui milit. non poſſ. lib. 12 C. facit l. fi. de aſſeſſo. C. & c. de multa, de præben.
k l. 22. in legib. militar. Iuſtinia.
l l. contra publicam, l. 14. de re mili. lib. 12. C. glo. in c. ad apoſtolicam in ver. ad prohibendum, de regula.
m l. 1. de commeat. lib. 12. C. titu. 43. l. non omnes §. 1. de re milit. P.
n l. per hanc §. vt autem, de erogat. milit. anno. lib. 12. C.
o l. nemo miles, l. 13. eod.
p Liuius, libr. 4. dec. 3.
q Modeſtinus, l. 3. §. deſertor, de re militar. in P.
r l. 1. §. deſertor, de deſertorib. lib. 12. C. tit. 46.
s d. l. 3. §. emanſor.
t dict. l. 3. § ſi ad diẽ commeatus.
v l. qui commeatus, l. 14. de re milit.
x l. 4. §. edictum Germanici, de re militar. in P.
y Vlpia. in l. quis eſt fugitiuus, l. 17. cum ſuis §§. & §. erronẽ, de ædilitio edict. lib. 21. P. tit. 1.
z l. 4. §. examinatur, de re milit. in P.
a Vlpia. in l. 3. §. ſi eũ quis retineat de libero ho exhib. lib. 43. P. tit. 2 & l. 2. de excep. in P.
b l. non omnes, l. 5. cum ſeq. §§. de re militar.

qui sponte processerit, peccati anterioris supplicium timere nō debere [a]: qui desertorem scienter receperit & celauerit in domo vel agro, & is capite punitur, & domus fisco defertur [b]. *Si quis*, inquit Carolus Magnus, *adeo contumax aut superbus extiterit, vt dimisso exercitu absque iussu aut licentia regis domum reuertatur, & quod nos Theutonica lingua dicimus ctislex fecerit, ipse vt reus maiestatis periculum vitæ incurrat, & res eius fisco nostro seruentur* [c]. Scipio militarem disciplinam apud Numantiam corrigens, quem militem extra ordinē deprehendit, si Romanus esset, vitibus; si extraneus, fustibus cecidit [d]. Aliquando, si miles ad exercitum non rediisset, consul eum, & bona eius vendere iussit [e].

18 Tempore quo est pugnandum, non pugnare, & ita munus suum deserere, grauius crimen est: vtpote proditionis speciem habens, & seuerius ideirco, & morte vindicatur. Eo nomine Lætus dux exercitus Seueriani Cæsaris, capite damnatus, post commissum prælium Lugdunense, quòd aliis pugnantibus à prælio spectator abstinuisset [f]. Eadem ratione & Metius Suffetius dux Albanorum, cum exercitu ab Alba, à Tullio Hostilio in auxilium accitus contra Veientes, cùm à pugna se substraxisset in montem, vt pugnantium videret exitum, & fortiori postea se iungeret; vt proditor in diuersas partes distractus, arboribus in diuersa tendentibus, pœnas meritas rependit [g]. Scribit & Gregorius Turonensis [h] Clodoueum Francorum regem indignatum contra Chararicum in auxilium vocatum, quòd is, dum cum Siagrio pugnaret rex, eminus stetisset neutram partem adiuuans, exitum expectans, vt cum eo qui vinceret amicitiam iniret. Et ideo tandem capitali cum filio eum supplicio affecisse. De his etiam, qui non pugnant aliis pugnantibus, in proditorum serie, dum ageremus de crimine imminutæ humanæ maiestatis, egimus.

19 Subiungam tamen aliam pœnam, quæ etsi capitalis non sit: attamen sæuior ob ignominiam diuturniorem videtur nobilibus, & genere illustri natis. De qua apud Ammianum Marcellinum [i], qui refert tertiariorum equestrem numerum à legionibus incusatum, quòd cùm ipsæ aduersum hostium irrumperent acies, illi paulatim dilapsi alacritatem penè totius minuissent exercitus: vnde commotus ad indignationem iustam imperator exercitus, ademptis signis, hastisq; diffractis, omnes eos qui fugisse arguebantur, inter impedimenta, & sarcinas, & captiuos, agere iter imposuit, ductore eorum qui fortiter solus decertarat, aliæ turmæ apposito, cuius tribunus turpiter prælium deseruisse annunciabatur. Abiectos quoque fuisse sacramento

20 alios quatuor, ob flagitium simile vexillationum tribunos. Huc addenda Lacedæmoniorum lex, quàm ab Aegyptiis acceperunt, neminem bellatorum citra magistratuum consensum aliò se conferre [k].

21 Lex Rotharij Langobardorū regis, *Si quis contra inimicum pugnando, collegam suum dimiserit, aut astalium fecerit, si eum deceperit, & cum eo non pugnauerit, animæ suæ detrimentum patiatur* [l]. Fustuarium etiam apud Ciceronem meruit, qui cōsulem reliquerit [m]. Et Frācis etiam, deseruisse exercitum capitale, quod illis sua lingua, *Herisschliz* [n]. Defunctorum in desertione bona, confiscari Marcus & Antoninus CC. statuerūt [o]. Disciplina antiqua Romanorum secundùm Polybium, ex desertoribus pluribus, quidam coram omnibus militibus sorte eximuntur, arguuntur, fuste cæduntur, nulla deprecatione admissa. At reliqui, hordeo illis pro tritico demenso, extra vallum munimēta tendere iu-

22 bentur [p]. Inter desertores transfugæ quoque annumerandi, qui malo consilio & proditoris animo patriam relinquūt [q]. Sed desertoribus quibusdam leuior pœna. Magis delinquit emansore desertor, & desertore transfuga: & ita oblatus desertor, vel à se, vel ab alio, ex quibusdam causis pœnam euitat desertionis [r]. Deportatur tamen qui non, nisi post quinquennium, se obtulit: nisi minuenda pœna sit deteriore militia, si pater filium offerat, ne ad supplicium pater videatur obtulisse [s].

a in l. 1. §. desertor, de desertor. libr. 12. C.
b l. 1. eod. titu.
c in constitutionib. Caroli Magni, in capitularib. additis ad leges Langobardor. titulo, de desertoribus.
d libr. 58. Epitoma. Liuij
e libr. 11. Epitoma. Liuij.
f Herodian. libr. 3.
g Liuius, lib. 1. deca. 1. Oros. in 2. c. 4.
h Grego. Turonens. lib. 2. historiæ Frāco. c. 41.
i Ammian. Marcell. lib. 25.
k Isocrates, oratio. 5. quæ inscribitur Helenæ encomiū.
l lib. 1. legum Langobard tit. de [illegible] lesic. 6
m Cicero, 3. Philippica.
n Beatus Rhena. lib. 2. rerum Germanicarum.
o l. 4. de re milit. lib. 12. C.
p Polybius, in 6.
q Paul. in l. postliminium, l. 19 §. trāsfugæ, de capti. & postlimi. reuo. li. 49. P. titu. 15.
r L. 4. §. edictum, de re milit. in P.
s l. milites, 13. §. desertorem. eo. tit. P.

a Paul. l. si quis aliquid, l. 38. de pœn. lib. 48. P. titul. 19. b Modest. in l. 3 §. is q l. de re mili. F. c l. eiusdem, l. 3. §. 6. ad leg. Cornel. de sicar. lib. 48. P. ti 8. d in L. 2. de desertor. lib. 12. C. e l. non omne §. fin. de re mili. P. arg. l. quisquis, §. fin. ad leg. Iul. maiest. C. l. 1. c. de ijs qui se deferunt.

Transfugas, sicut & consiliorum nostrorum renunciatores, scilicet hostibus, aut viuos exuri, aut furca suspendi debere respondit Paulus [a]. Atque Modestinus, eum qui ad hostes transfugerit & redierit, torquendum esse, & ad bestias damnandum, respondit [b]. Marcellus, transfugas, vbicunque inuenti fuerint, quasi hostes interimere licere quoque statuit [c]. Quod & probat Iustinianus in desertoribus, si illi armis resistēdum esse putarint [d]. Arrianus iurisc. ei qui transfugit, & posteà multos latrones apprehendit, & transfugas demonstrauit, posse parci, ex edicto Adriani C. tradit: & tamen pollicenti ea, nihil permitti oportere [e].

Leges circa segnitiam militum. Cap. II.

1 *Miles laboribus assuetus esse debet.*
2 *Militum pauidorum, & primò fugientium pœna.*
3 *Excubias relinquentium pœna.*
Excubiarum circuitio, & mutatio & partitio vigiliarum. eod. & 4.
4 *Tribunus vigilias circuere debet, & pœna non circuentis.*
Pœna viuum sepeliri. eod.
5 *Pingues habiti ignaui, & equo priuati.*

f Herodianus, lib. 2. histo. Cæsarum. g l. 1. §. milites autē, de militar. testam. in P. h Pomp. Festus, lib. de verbor. signific. i l. omne delictum, l. 6. § q in acie, de re milita. in F. k dicta l. omne §. exploratores. l l. 4. §. qui filium, eo. titu. P. m d. l. 4. §. eum qui filium.

Ilites inter cætera & laboribus duratos, & vigilantes esse par est: cùm in bello non liceat bis peccare: *Miles*, inquit Seuerus Cæs. *labore probatur, non mollitudine* [f]. Et Vlpia. *milites*, inquit, *appellantur à mollitia*, idest duritia, quam sustinent, per antiphrasim [g]. Quemadmodum quoq; Sextus Pompeius Festus notat [h]. In hac igitur etiam disciplinæ militaris parte, & leges constitutæ in pauidos & segnes. Prior illa, *Qui in acie prior fugam fecit, spectantibus militibus, propter exemplum, capite punitor* [i]. In pari pœna caligatus est, qui metu hostium, langorem simulauit [k]. Qui filium suum, vt anteà diximus, subtrahit militiæ belli tempore, bonorum parte multatur, & exilio: si in pace, fustibus cædi iubetur: filius in deteriorem militiam mittitur [l]. Qui filium debilitauit, delectum per bellum indictum, vt inhabilis militiæ sit, deportatur [m]. Pusillanimes quoque existimati, qui se impatientia alicuius doloris, aut tædij vitæ, aut morbi, aut furoris, aut pudoris, vulnerauerint vel mortē consciuerint, & cum ignominia mittuntur: & si nihil horum prætendant, capite puniantur [n]. Iustinianus, eum qui flagitiosa ignauia delitescit inquiri, & inuentum degeneris mortis gladium subire iubet, atque rectores prouinciæ, qui hoc crimen vel gratia vel dissimulatione distulerint vindicare, patrimonij & existimationis damno subiicit, & priores officij capitali supplicio [o]. Polybius quoque testatur, probro fuisse inter milites Romanos, falsò dicere apud tribunos se strenuè gessisse in hostes, dispositiones, præsidij locum metu reliquisse, telum aliquod ob metum abiecisse [p]. Qui excubias palatij deseruerit, capite punitur [q]. Callistratus autem notat milites custodias derelinquentes in periculum deduci, & pro modo negligentiæ vel coërceri, vel militiam mutare, vel vltimo supplicio affici [r]. Quod Neratius firmat [s]. Epaminundas, cum custodias stationesque circuiret, vt disciplinam exemplo stabiliret, sopitum militem gladio trāsfixit, asserens quod qualem inuenerat, talem reliquerat. *Castris metatis*, vt ait Polybius, *tribuni exigunt à singulis nihil furto è castris ablaturos; posteà excubias circa castra vallata ponunt, vigilias & circuitiones noctu agunt, scilicet Romani. Aliqui præcedenti die admoniti per singulas vigilias, & aliqui certas circuunt, alij post eos sequuntur. Qui circuit à singulis vigilibus accipit notas & suas tesseras. Si inueniat vigiles dormientes,* vel 1 2 3

n dict. l. omne delictum, l. 6. §. qui se vulnerauerit, eod. l. si quis, aliquid. § fin. & l. respiciendum, §. 20. de pœn. in P. l. 1. & 2. de bonis eorum qui mor. sibi cōsciuerūt, l. in fraudem, §. eius, de iur. fisc. cum simil. in P. o Iustinia. in l. 1. §. 6. de desertorib. lib. 12. C. p Polyb. in 6. q Paul. l qui excubias, l. 10. de re militia. in P. r l. milites, l. 12. de custod. reorum li. 48. P. titu. 4. s l. fin. eod. tit. de custo. reor. in P. cū simil. ibi nota.

vel reliquisse custodiã, cũ socijs attestationes accipit, & manè apud tribunos producit tesseras, ex quibus cognoscitur qui reliquerint custodiã, & tribuno custodiæ vocato, res agitatur; si damnetur, fuste cæditur. Idem & si quis vigiles eos calumnietur[a]. Fuisse in castris vigilias quatuor ternarum horarum, vbi & singulis ignes noctu, tradit
4 Diodor. Siculus[b]. Inter ea quæ officij, quæ plura sunt[c], tribunorũ sunt, & illud est, circuire vigilias seu excubias[d]. Quamobrem P. Pilius triumuir nocturnus, à Pub. Aquilio tribuno plebis accusatus, nam hæc cura ad ædiles tribunosq; plebis pertinebat, populi iudicio concidit, ob id, quòd vigilias negligentius circuerat[e]. Opilius Macrinus, tribunum qui excubias deseri passus est, rotali carpento super annexum, per totum iter viuum atque exanimem traxit[f]. Apud Pliniũ, Liuium, & alios, canes qui custodiæ causa nocturnæ, in capitolio alebãtur, quòd obdormissent, nec detexissent hostium aduentum, Romæ furca fixi & suspensi sunt, vt hominibus exemplo essent, non esse custodias & vigilias segniter agendas, vel omittendas. Leonem Basilij imperatoris filium, Cæsarem etiam, excubiarum maximè curam gessisse, factũ eius singulare testatur, de quo Luithprandus meminit[g]. Is enim vt experiretur diligentiam custodiarum & excubiarum, quæ ob metum vicinarum gẽtium disponuntur singulis noctibus per ciuitatem Constantinopolim, edicto, vt si quis noctu eat, cæsus carceribus mancipetur, vt posteà mane de eo iudicium habeatur, ipsemet incognitus solus, noctu in custodias data opera se coniecit, dicens se proficisci in lupanar, & corrupta prima custodia duodecim aureis, processit; inciditq; in secũdam, quam & 20. aureis datis, euasit: in tertiam posteà veniens, cæsus & carceribus mancipatus. Verùm ipse se declarans carcerum præfecto, in sedem veniens, posteà exilio multauit primam & secundam custodiam, & tertiæ harum & alia bona dedit. Ad diligentiam militarẽ pertinet lex antiqua Francorum, ab Herinero rege 19. eorum lata, huiusmodi. *Princeps sub rege Francorum in potestate ducali constitutus, diligenter sibi commissam prouinciam tueatur. Quòd si negligentia eius subintrauerint hostes regionem, si gentem læserint nostram, aut si incolas terræ spoliauerint, medium bonorum suorum regis marsupio pendat, & dux non sit amplius, sed priuatus viuat honore. Si volens introitum hostibus permisit, sepeliatur viuus, aut capite puniatur: vxores verò eius cum*
5 *liberis, & rebus omnibus regis ministerio cedant*[h]. Ignauiæ signum arbitrati sunt in milite antiqui, pinguem esse: ideo censores, vt tradit Gellius, nimium pingui homini & corpulento equum adimere soliti erant, minus idoneum cum rati cum tanti corporis pondere ad faciendũ equitis munus, sine ignominia tamen[i].

a Polybius, lib. 6.
b Diodor. Sicul. libr. 19 Biblioth.
c vndecim munera, & officia tribunorum militum, adfert & probat lib. 4. Cõmentar. reip. Roma. c. 10. Vuolphangus Lazius.
d Martia. in l. officiũ, l. 12. § fin. de re militar. in P.
e Valer. Maximus, libr. 8. c. 1.
f Iulius Capitol. in Macrino.
g Luithprãdus Ticinensis, de reb. per Europam gestis, lib. 1. c. 3.
h Ioannes Tritemmius, lib. 1. Breuiarij historiæ Francorũ, in 19. rege.
i Aulus Gellius li. 7. c. 22.

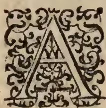
Delictorum aliorum in militibus pœnæ ex aliis legibus. Cap. 12.

1 *Militis furantis pœna, & virginem corrumpentis, extorquentis pecuniam transeundo.*
2 *Milites vtplerumque iniquissimi quare.*
3 *Milites mortui sepeliendi.*
4 *Præda diuidenda lex Dauidis.*
Prædam cum hostibus diuidens, viuus comburendus. eod.
5 *Impedimenta milites ne ducant.*
6 *Milites sua animalia à pascuis publicis & priuatis contineant.*
Milites oppidano pro suis equorumúe alimentis gratis quippiam, sinéue mercede extorqueant. eod.
7 *Chirographum intercipiens miles puniendus.*
8 *Scorta in exercitu non ducenda.*

9 *Milites ex cuius permißione, & quomodo ab vnius ducis in alterius ducatum transferantur.*

10 *Militis legendi causa as non accipiendum.*

11 *Pœna militares quædam in summa.*

LIÆ superioribus annectendæ leges: *Qui aliquid per vim sustulerit, in illis ipsis locis, in quibus peccauerit, in crucem tollatur* [a]. ὁ στρατιώτης βιαζόμενος κόρην καὶ φθείρας αὐτὴν, ῥινοκοπείσθω: δοὺς αὐτῇ καὶ τὸ τρίτον τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως [b]. Id est, *Militi, qui vi puellam corruperit, nasus amputator: data insuper tertia bonorum suorum parte. Miles quocunque loco furetur rem qualemcumque, duplum reddat, militiaq; eijciatur* [c]. Reliqua vide de furto, proprio titulo de furtis. Non autem est omittenda lex Iustiniani, quæ quotidianum crimen habet [d]. οἱ ἔξαρχοι, καὶ οἱ ὁπόσοι ἂν διασώζοντες τὸ στράτευμα, ἐὰν ἀργυρογνῶσι τὰ χωρία, τὸ διπλάσιον καταδικάζονται. *Duces, & quotquot exercitum obseruant, si à locis quæ transeunt pecunias extorserint, in duplum condemnentur.* Monuit D. Ioannes Baptista, vt milites contenti essent stipendiis suis, neminem concuterent, nemini calumniam inferrent [e]. Militibus quoque edixit Pertinax imperator Romanus, ne cui ex populo contumaciam facerent, néue quem viatorem pulsarent [f]. 1

Quæ lex fuit, & est maximè necessaria, cũ semel sanguine efferati animi, vix mansuetudine contineri possint. Et, 2

Nulla fides pietasq; viris, qui castra sequuntur:
Venalesq; manus, ibi fas, vbi maxima merces [g]. Et vt loquar cũ Lucano [h],
Quemq; suæ rapiunt scelerata in prælia causæ,
Hos polluta domus, legesq; in pace timendæ,
Hos ferro fugienda fames, mundiq; ruinæ
Permiscenda fides, nullum furor egit in arma:
Castra petunt magna victi mercede.

Statuit Iustinianus etiam, ne qui relictis militaribus castris, se ad depredationem, vel latrocinium cõtulerint, seueritatẽ iudicis euadant [i]. Anastasius Cæs. eosdem iubet à grauamine subditorum abstinere [k]. Lex quoque alia, vt sepeliantur mortui milites. Hac de causa Athenienses decem imperatores suos, & quidem à pulcherrima victoria redeuntes, capitali iudicio condemnarũt, quòd militum corpora, licet maris sæuitia interpellante, sepulturæ nõ dedissent, vt scribit Valer. Maxim [l]. Belli lex alia, victos in victorum potestate esse, de qua iam egimus in seruitute personali. De præda alia Dauidis, æqualem partẽ esse militum pugnãtiũ & remanentiũ ad sarcinas [m]. Et de præda quoq; paulò post inter acquisitiones rerũ ex iure gẽtium. Addẽda lex, vt qui scelerata factione inita cum barbaris facultatẽ depredationis in Romanos, seu suos dederit, viuus comburatur: idipsum si eam alio modo factã, cũ illis diuiserit [n]. 3 4

Cauit Franciscus I. huius nominis, ne quis miles in expeditione duceret clitellarios, seu arcarios, impedimẽta videlicet, quæ dicuntur *bagage* [o]. Et vt militum animalia à pascuis publicis, & priuatis simul prohibeantur, statuit ius [p] ciuile, & sanciit Francisc. I. rex Gall. vt suis sumptibus, & sibi & suis equis milites escas compararent, néue earũ nomine oppidis infesti essent; aliter latrũculatoris marischarchorũ notio & coërcitio esset, vel eo dissimulãte iudicũ locorũ. Insuper, vt æstimatione iustè imposita rebus venalibus, eadẽ mercentur [q]. Nihil nisi ab spontaneis dominis capiant, & eorum nomine, vel soluãt, vel caueant chirographis. Et ne licentia armorum abutantur, aduersus bonã fidẽ, & sub spe solutionis futuræ mutuãtes, atque in eos, qui, vt ait Iuuenalis [r], 5 6 7

Vana superuacui dicunt chirographa ligni,

statuit vt miles, qui extorserit chirographum ab huiusmodi creditoribus metu, vel vi, vel ijsdem illicitis medijs sibi acceptilationem fieri coëgerit, vel extortum ruperit incideritúe, exemplari supplicio à latrunculatore vel magistro militum, siue, vt vocat, gubernatore, subijciatur [s]. Alia lex eiusdẽ optimi Gallorum principis, ne milites in aciẽ scorta propria ducat, 8

néue

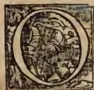
- a Vulcatius Gallicanus, in vita Cassij.
- b in legib. militaribus Iustiniani, l. 36.
- c l. 38. eod.
- d l. 43. eod. titul.
- e Diuus Lucas, c. 3.
- f Herodian. lib. 2.
- g Luca. lib. 10.
- h Idẽ Lucanus, li. 2.
- i l. fin. de desertoribus lib. 12. C.
- k l. fin. §. erit autem, de re milit. libr. 12. C. idem Iustinian. in l. 3. de eroga. militar. anno. lib. 12. C.
- l Valer. Maximus lib. 9. c. 1.
- m 1. Reg. 30. & Ioseph. libr. 6. Antiquita.
- n l. si quis barbaris, l. 9. de re militar. lib. 12. C.
- o in cõstitutio. Francisc. 1. *sur le faict de la guerre.* artic. 4.
- p l. 2. & 3. de pascu. pub. & priuat. lib. 11. C. titu. 60.
- q in constitu. Francisc. 1. *sur le faict de la guerre*, artic. 5. & 6.
- r Iuuenal. Saty. 13. & final.
- s in dicta constitutio. Francisc. 1. articulo 15.

néue communia & vulgaria, equo donent, permissione facta cuilibet eas equo deturbare,& equum sibi habere iure dominii [a]. Aristoteles mulieres in exercitu,magis turbam inferre quàm hostes tradit [b]. Scipio,scorta,aruspices,
9 vates,castris expulit [c]. Alia lex,nemo milites à locis, in quibus consistunt, ad alia loca sine principis authoritate speciali transferat; magister militum causam transferendi, si vtilis sit reipub. inquirat,& principi insinuet [d]. Committit tamen Franciscus, 1. Galliar. rex hoc negotium omne ducibus militum, vt tamē non liceat ex ordine vnius ducis ad aliū se trāsferre,nisi cōsulto duce, & eo cum eo ad quem transferūtur conueniente epistola mutuò subscripta;imminente alioquin pœna, quòd ære diruti sint,videlicet priuentur stipē diis,equis, & armis, & in posterum inhabiles, ordine deturbati, ad militiam
10 habeantur [e].Lege Iulia quoque de repetūdis cauetur,ne quis ob militem le-
11 gendum mittendumúe æs accipiat [f]. Sed longum esset leges alias, criminaq; militaria,& pœnas persequi.Proinde,vt paucis me expediam inde, generaliter monebo,ex ducis & imperatorū iussu præscribi mandata, quæ instar legū sunt,inter milites: & ex arbitrio eorumdem,vtplerumque pœnas adiici,quæ sunt,vel pecuniaria multa,munerum interdictio,militiæ mutatio,gradus deiectio, ignominiosa missio [g], aliquando fustigatio [h], verberatio [i], ad metalla suffodienda ablegatio,& tentorii mutatio [k], ex hybernis in campum eiectio castrorum [l],sanguinis missio,cùm solui ignominiæ causa militi vena iubebatur [m].Inter ignominiosas castigationes, stare tota die tunicatum, discinctum ante prætoriū [n]. Aliæ quoque plures,quas videto apud Alexandrum ab Alexandro [o]. Militarium itaque pœnarum aliquæ interdum & capitales sunt,vt ex superioribus legibus constitutum est [p]: aliæ castigationes. Temperantur autem pœnæ,vel ob tyrocinium delinquentis [q], vel licentia militari per vinum aut lasciuiam ad delictum incitata [r], miseratione [s], & ob alia quæ tradidimus in delictorum tractatione in principio,dum de peristasibus criminū in genere agimus. Ignominiosam missionem pœnæ aliæ comitantur,quæ infamiā sequūtur, vt præcludatur via honorib⁹, nec morari possint in illis locis, in quibus specialiter arguuntur [t], neque ingredi ciuitatem [v].Ne recipiatur posteà militare volens, ignominia missus, etsi posteà absolutus sit [x].

a in d.constit. Fran. arti. 35. vide Alexan. ab Alexā lib. 1.Genial.c.12.
b Aristotel. libr. 2. Polit.
c Suidas, in verbo ἑταῖρα.
d l.milites, l. 14. de offic. magist. mili. lib.1.C. titu.32.l. contra publicam, l.14.de re militar. libr.12.C,
e *Ordonnance du Roy François premier, sur le faict de la guerre*, artic.2.
f l.eadem lege, l.6. §. lege Iul. ad leg. Iul.repetund.
g l.3 §.pœna, de re militar.in P.
h dict.l.3. §. in bello.
i l.qui commeatus, § fin.eod.titu.
k Liuius,libr.5. deca.3.
l Liuius,lib.6.& 9. deca.3.
m Gellius,lib.10.capit.8.
n Sueton. in Augusto,de discipli. milita.
o Alexan. ab Alec. lib.2.Genial.dier. cap.13.
p l.3.4.5.6. 10. 13. 14 de re mili.in P.
q l.3 § si plures, & l.4 in fine & l. 14. de re mili.P.
r in l.6. §. per vinū, eod.
s l.4.§.qui filium,l. non omnes, l.5.§. qui in desertione, & l. milites,l. 13. §.fin.de re mili. P.
t l. 3. de re militar. lib.12.C.cū simil. ibi nota. & in l.1. de infami libr.10. C.l. 2. §. ignominia, de iis qui nota.infam.
v Modestinus, in l. sed & milites, l. 10.§ scribit autem, de excusa. tutor. in P.
x l.4. §. ignominia missas,de re milit. in P.

De obsidibus. Cap. 13.

1 Obsides quas ob causas dantur.
Sunt inter captiuos, non testantur: inter Christianos liberi, eod.
2 Cœlia virgo obses fugiens hostibus reddita.
3 Obsides pro fide rupta à dantibus puniti morte.

1
bsides, ad soluendam inimicorum seu hostium obsidionē dantur,& ad fœdera sancita firmanda,vel in fidei pignus. Proinde & istorum cognitio, & iura ad militiā pertinere mihi videntur:& ij in potestatem eorum,quibus dantur, transeunt, & ita inter captiuos & subditos potestati hostiū esse eos apparet. Sicuti Martianus ex Commodi rescripto ait, *Obsidum bona in obsidione quæsita, sicut captiuorum, scilicet decedentium, omnino in fiscum esse cogenda* [y]. Vt nec de his testari possint [z]. Sicut nec qui apud hostes sunt [a], nisi vel impetrauerint hoc beneficium expressè à principe [b], vel vsum togæ Romanæ, vel nisi ciuibus adscripti fuerint [c]. At detinentur hodiè obsides inter principes ciuitatesque Christianorum,non tamquam serui, cùm liberi homines pignori obligari nō possint [d]: sed vt eorum periculo & custodia compellantur, qui eos dederunt

y l. diuus Commodus, l. 31. de iure fisci,lib.49. P. tit. 14.
z Vlpia.l. obsides,l. 11. de testament. lib.28.P.titul.1.
a Caius, in l. eius qui apud hostes, l. 8. eod. titul. de testam.P.
b dicta l.obsides.
c Martian. in l. sed etsi accepto vsu l. 32. de iure fisci in P.
d l. qui filios, quæ res pigno.obligar. non possunt, C.l. lator, de pignor. apud Grego. cum simil.

fidem datam præstare. Quod & iure pontificio probatum est [a], quod pertinet ad ius retentionis, sine libertatis & status diminutione. Quamuis seruituti accedat, non posse è loco certo liberè abire [b]: potissimùm dum consensus obsidis accessit, qui se ad id obligauit, & ob quem posteà inuitus detineri potest, vt fides impleatur [c]. Quamobrem repetita & restituta est Cælia virgo 2
nobilis Porsennæ, quæ clam ad suos transfugerat; quia pignore pacis adempto, fœdus violatum videretur [d]. Et verum nihilominus est, obsides luere de- 3
lictum eorum, qui pro fide eos dederunt, si fidem ruperint: vt Romæ, postquàm Volsci bellum integrarunt, trecenti anteà dati pacis obsides, ab Appio Claudio in forum adducti, spectante & approbante populo virgis cæsi, securi percuti iussi sunt [e].

a c. exposita, c. 11. de arb 11. libr. 1. Decretal. titul. 43. c. ex rescripto, de iureiuran. & ibi Panormita. can. v: pridem, 23. q. fin.
b l. 3. de libero homi. exhib. P.
c Ioan. Faber in § fi. de iure personarû, Guido Papæ. decisio. 61.
d Liuius, lib. 2. deca. 1. Plinius, libr. de viris illustrib.
e Dionys. Halicarna. libr. 6.

De negotiis, & priuilegiis militum. Caput 14.

1 Milites quæ bona in prouincijs, in quibus militant, possunt acquirere.
Equus militaris extra prouinciam militarem non mittendus. eod.
2 Miles non debet exercere artem ludicram.

NEGOTIA quædam militibus vetita sunt, quæ paganis tamē 1
concessa sunt; & rursum quædam singulari iure illis tributa, quæ non conceduntur paganis. Vetatur itaque militibus, primùm ne prædia in prouinciis, in quibus militant, comparent, etsi alibi possint acquirere [f]. Et in prouincia, si paterna eorum fiscus distrahat [g]. Item & domum licet inibi impunè emere, cùm cesset in ea ratio, cur prædia comparare non possint; ne culturæ studio, militia sua auocentur [h]. Quo fit etiam, vt nec locare prædia possint [i], parcissimè eis commeatus detur, nec militarem equum extra prouinciam ducere permittatur, nec ad opus priuatum, piscatum, venatum miles nō sit mittendus, & cæt [k]. Et Gratianus imperator, colonos militare vetat, prohibet & iis, qui castrensibus stipendiis otia quieta meruerunt, iam veteranis constitūtis, tela in vsum vomeris, ligonisque conuertere [l]. Non debet miles ciuitatis curas arripere, alioquin priuilegiis omnib⁹ militaribus nudatur [m]: qualia sunt munera personalia, quæ illis inhibentur [n]. Militem qui artem ludicram 2
fecerit, vel in seruitutem venire se passus est, capite puniendum Menander scripsit, teste Marcello [o].

f Martia. in l. milites, l. 9. & in l. milites agrum, l. 13. de re mili. in P. l. non licet, & l. qui officij, de contrah. empr.
g dicta l. milites, l. 9. & l. aufertur, §. quod à præside, de iure fisc. P. l. filius, de inoffic. testam. P.
h dicta l. milites, agrum, l. 13.
i l. milites, C. loca.
k l. officium, l. 12. §. patronus, de re militar. in P.
l l. fin. de mancipijs, & colo. patrimonialium & saltuensium &c. lib. 11. C. titu. 62. l. milites, 15. de re militar. lib. 12. C.
m l. militares, l. 16. de re militar. libr. 12. C.
n d. l. milites 15. de re milit. lib. 15. C. l. armatæ, qui petant tutor. C.
o Marcellus, in l. quædam delicta, l. 34. de pœn. lib. 48. P. titu. 19.

De peculio castrensi. Cap. 15.

1 Peculium castrense quid.
2 Peculij castrensis mobilia, non etiam immobilia sunt.
Peculio castrensi quæ annumerantur. eod.
3 Peculium castrense nullo modo quæritur patri, nec quasi castrense, nec venit in collationem.
4 Peculij castrensis, vel quasi actio, & dispositio ad filiumfa. pertinet, non ad patrem.
5 Testari potest filiusfa. de peculio castrensi, vel quasi.
6 Peculium castrense quomodo ab intestato ad patrem pertinet.

Quæ

1 QVÆ singulari iure concessa militibus sunt, priuilegia dicũtur,
personis & rebus indulta, & personis & actibus eorum simul.
In rebus, singulare est peculium castrense, nempe id omne,
quod à parentibus vel cognatis filiofamilias in militia degẽti
donatum est, vel quod ipse filiusfa. in militia ab aliis acquisi-
2 uit, quod nisi militaret acquisiturus non esset[a]. Verùm hîc
obseruandum est, donata à patre ita demũ in peculium castrense filiifa. mili-
tis fore, si mobilia sunt, vel ex mobilibus cõparata, nõ autem si prædia vel alia
immobilia, occasione quamuis militiæ donentur[b]. Item nec alia quæ aliũdè,
& alia occasione filiofamilias adueniũt, vt hæreditas matris, & alia quæ acqui
siturus esset sine militia[c]: ea enim castrensia non sunt, neque quæ vxor dede-
rit filiofamilias militi, non tamen militiæ causa[d]: contrà, si quid eidèm dede-
rit legaueritue, contemplatione militiæ[e]. Idipsum in alio instituente mili-
tem filiũmfal. vel ei donante perpendendum est, vt si cõtemplatione militiæ
fiant tantùm, & in militiæ tempore iuris peculij castrensis sint, non aliter, sed
sit alterius peculij[f]. Fiunt & empta ex peculio castrensi, id est, eius pecunia,
eiusdem conditionis, cuius sunt castrẽsia[g]: vt res succedat in locũ prætij fa-
3 uore militiæ, vt in quibusdam aliis[h], non tamen omnibus[i]. Peculij castrensis
singulare est, vt cùm filiusfamilias propter militiam nõ liberetur à patria po-
testate[k], & idcirco videatur patri omnia, saltem quod ad vsumfructum perti-
net, quærere[l]: nihilominus tamen castrense illi proprium & præcipuũ est pe-
culium, & à patris iure omnino liberum, & ea quæ detulit in militiam cõce-
dente patre[m]: nec pater enim in adoptionem dando, alij nec in familia reti-
nendo vel emancipando ei auferre peculium potest[n]. Neque patris credito-
res id vendere, vel aliter inquietare possunt: nec patre mortuo cum fratribus
id commune est[o], id est, non confertur cum successione patris: nec quasi ca-
strense[p]. Vt non possit pater filiifamilias militis seruum, qui in eius peculio
est, manumittere testamẽto, vel ei libertatem legare efficaciter, nisi forsan fi-
lius ante patrem mortuus, patrem fecerit hæredem, vel ab intestato ad eum
4 peruenerit filij castrense peculium[q]. Habet itaque actionem persecutionẽq;
castrensium rerum semper filius, etiam inuito patre: & quamuis paterfamilias
militiæ tempore, posteà se arrogandum dederit[r]: imò & cõtra patrem agit[s],
& sine voluntate patris alienat[t]. Et si quid seruus peculii quærit vel stipula-
tur, non patri, sed filiofamilias, cuius est peculium, acquirit[v]. In summa Iu-
uenalis priuilegium hoc militum his versibus absoluit[x].

Solis prætereà testandi militibus ius
Viuo patre datur: Nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet cuius regimen pater.

5 Disponit namque filiusf. de peculio castrensi vel quasi castrensi testamento,
vel vltima alia voluntate[y], & iure communi post militiam, & iure singulari
6 militari, tamquam de propriis bonis & patrimonio[z]. Si tamen intestatus de-
cedat, pater peculium castrense filiifamilias retinet, non tamquam hære-
ditatem, sed tamquam peculium: quòd si testatus sit, ad hæredem, vt hæredi-
tas peruenit[a]. Si tamen filiusfam. hæres fuit alterius, pater qui ab intestato
retinet peculium, illi hæres fit vt filio[b]. Et in casu, quo miles filiusfamilias,
recusauerit aditionem hæreditatis, quę ei ex castrẽsibus occasionibus veniat,
datur patri adeundi licentia, vt ad illum perueniat pleno iure, cum dominio
& vsufructu, ac si pater fuisset ab initio hæres institutus, cum oneribus[c]. Pe-
culium ita vt iure pristino apud patrem remanet, & acquisitiones quoque ia-
cente hæreditate à seruo peculiari factæ[d]. Tenetur tamen pater, qui castren-
se peculium intestati filii retinet, æs alienum intra modum eius, & annũ vti-
lem iure prætorio soluere. Et si testamẽto hæres scribatur, perpetuò ciuiliter
vt hæres conuenietur[e], Sunt & alia priuilegia, quæ militibus aliis etiam quã

a Põpoo. in l. castrẽse, l. 11. de castreos. pecul. lib. 49. P. ti. 17 l. 1. de castrens. pecul. lib. 12. C. ti. 37.
b dict. l. 1. C. de cast. pecul. l. si filius, C. famil. ercisc..
c dicta l. 1. de castrẽ. pec. C. dict. l. castrense, eod in P.
d l. si militi, l. 6. & l. si forte, l. 8. eo. tit.
e dicta l. si militi, & l. si forte, & l. diuus Adrian. eo. tit.
f l. 4. de castrẽs. pec. lib. 12. & C. l. miles, l. 5. l. hæreditate, l. 19. l. pater militi. l. 15. & l. dotem filiofamil. 16. & l. 4. famil. ercisc. lib. 3. C. tit. 36.
g l. 1. § fi. de castrẽs. pec. lib 12. C. l. 3. eo. tit. in P.
h l. si vt proponis, de rei. vend C.
i l. si ex ea, eo. tit.
k l. 3. de castrens. pecul. lib. 12. C.
l l. cum oportet, de bonis quæ liber. cum simi. l. placet, de acquire. poss. in P § 1 per quas per. nob. acquir.
m l. 4. de castreo. pecul. in P. & l. ex nota, l. 10. eod. l. 1. C. eo. ti l. cũ oportet, l. 6 § exceptis, de boo. quæ liber. lib. 6. C. tit. 60. nouella consti. 22. § quoniam verò semel.
o l pater qui dat, l. 12 de castren. pec. in P.
o § ex hoc intelligere, quib. non est permiss. fac. test. li. 2. Institut. tit. 12.
p l filiæ licet, l. 12. & l. si de colla. lib. 6. C. titul. 20. l. 1. § nec castrens., de colla bonor. in P.
q Martiã. io Lex castrensi, l. 18. Tryphon. l. hæred. tate, l. 19. § pater, & l fi. de castren. pec. in P.
r l. 4 § 1. & fi. de castrens. pecul. 10 P.
s l. si quis vxore, de furt. in P. l. Imperator, ad senat. Trebellia.
t l. 1. de castrens. pecul. lib. 12. C.
v l. pater militi. § si fetuus eod.
x Iuuenalis, Satyra. finali.
y l. 1. quib. non est permiss. fac. testament. ap Iustinia, lib. 2. Inst. tit. 12. l. penu. & si qui testa fac. poss. lib 6. C tit. 22. l. final. de inoffic. testa. C.
z l. pater qui castrẽ. l. 17. § pater, de castreol. pec.
a l. 2. de castren. pec. in P l. proponebatur, l. 9. eo. P. l. intelligis. 5. C. eo. ti.

b l. 1. eo. tit. in P. c l. si § similique modo, de bon. quæ liberis, lib. 6. tit. 60. d l. filiusfamilias, 14. eo. tit. P. e l. pater qui castrense, l. 17. & l. 2. & l. proponebatur. eod. tit. P. l. filius, ad leg. Cor. de fals. in P.

filiisfamilias concessa sunt circa testandi priuilegium, de quibus interim videdus Azo in summa [a], nos autem suo loco alibi in testamentis, Deo iuuãte, agemus de illis.

a Azo,in summa,tit. de milit.test.in C.

De priuilegiis personis militum concessis, & veteranis. Cap. 16.

1 *Priuilegia personalia militum.*
Ignorantia iuris excusat milites.
2 *Militum iniuria ægrè vindicantur.*
3 *Militia paterna filiis data.*
4 *Veteranorum militum priuilegia, & immunitates.*
5 *Veterani ex quibus causis amittunt priuilegia.*
6 *Iniuriarum causa per procuratorem ab illustribus tractatur.*
7 *Pactum de futura successione inter nobiles validum.*
8 *Militarium priuilegiorum ratio.*

PRIVILEGIA personis militum quoque concessa sunt, quo- 1
rum aliqua accipe: nempe, vt iuris ignorantia, vel error in
exceptione, suo loco proponenda, & omissa à milite ante sen-
tentiam, restitutionem habeat in integrum [b]. In aliis etiam
à iure inductis solemnitatibus, militiæ munus releuat: cùm
magis milites arma, quàm iura scire expediat [c]. Aliud mili- 2
tiæ priuilegium apud Iuuenalem [d].

Commoda, inquit, tractemus: primùm communia, quorum
Haud minimum illud erit, ne te pulsare togatus
Audeat, excussos prætori ostendere dentes,
Et nigram in facie tumidis liuoribus offam. &c.

Filij primipilariorũ paternam sequuntur conditionem: & filij qui ex officia- 3
libus nati sunt, in parentũ militiam vocantur [e]. Veteranis immunitates con- 4
cessæ onerum & munerum in vniuersis locis ciuilium, & operum publicorũ,
collationum, & vectigalium, quæ in nundinis præbentur [f], vt nec volenti
permittatur, nec inuiti militare cogantur [g], nullis iniuriis incongruis pulsen-
tur [h], separentur à cæteris in pœnis, vt non dentur ad bestias, nec fustibus cæ-
dantur [i]. Veteranis & liberis eorum, idem habetur honor qui & decurioni-
bus [k]. A nauium fabrica excusantur, non constituuntur exactores tributorũ [l]:
si tamen veterani se passi sunt in ordinem decurionum legi, ex consensu il-
lorum tacito, muneribus fungi coguntur [m]. Quòd si allecti in ordinem non
sunt, sed sponte aliquod munus suscipiant ciuitatis, ex eo ad alia cogi subeũ-
da non debent [n]. Subeunt autem veterani vectigalia, & patrimonij onera so-
lemnia [o]: veluti viæ sternendæ, & angariationis nauium [p]. Amittunt priuile- 5
gia veterani, si latrociniis sese dederunt [q]. Fauetur nobilitati maximè, quã- 6
do illustres viri inde fiunt, & quando militant: vt neque iudicio, in causa in-
iuriarum, cogãtur adesse, sed possint per procuratorem litem exercere [r]. Pos- 7
sunt & pacto hæreditatem suam donare, inter viuos, licet in paganis impro-
betur pactum de ea [s]. Et certè, dum res & status militaris ad verũ reducitur, 8
vix aliæ personæ mihi videntur priuilegiis, aut maiori cõmiseratione dignæ,
siue boni sint, siue mali milites ob eorum vsum: imò & peiores & truculẽtio-
res huic muneri meliores, ϛρατιῶτα ὀκ ἄνθρωπε, inquit Philemon [t], καὶ σιτόμενε
ὡς τὰ ἱερεῖα, ἵν' ὅταν ἢ καιρὸς τυθῇς. id est,

ô miles non homo, qui pasceris
Quemadmodum victima, vt cum tempus fuerit immoleris.

Et incitãdi priuilegiis sunt mortem oppetere, quam omnes natura refugiũt.
Et ita vita & morte sceleratorum priuilegiata bonorum hominũ, salus & bo-

b l.1.de iur. & fact. ignor.lib.1.C. tit. 21.
c l.fin.C.de iure de lib.lib.6.
d Iuuenal Saty.16.
e l.1.& 2.de filiis official. militarium, qui in bello moriunt.lib.12.C.tit. 48.
f l.1.de veteran.lib. 12.C.titul.47.l.2. de priui. veteran. lib.49.P.tit. 18.
g l.fi.C.eod.titul. de vetera.
h l.prouidendum,l. 2.eo.C.de vetera.
i l.1. & 3. de priui leg. veteran. libr. 49.P.tit.18.
k l.3.de priuileg.veteran.
l l.fin.eo. tit.
m dict.l. fi.de priul. decur.l.volũtarie, C. de excusat. tutor. l. 2. C. de iis qui spõtè munera subeunt.l.penul.§. fi.de vaca. muner. in P.
n l. 2. de priuileg. veteran. in P.l. 3. C. de iis qui spõte munera subeunt.
o dict.l.2.§.f.de priuil.vetera.P.l.2. & 3.de munerib. patri.C.
p l.vlt l.4.de priuil. vetera, in P.
q l.3.de vetera. lib. 12.C.
r l. fi.de iniur.lib.9. C.tit.36.l.quicũq; iuncta auth. sequ. de honor.C.l.quoties, de dignit.lib. 12.C.
s l. licet, C.de pact. vide de hoc Nicola.Boërium, decisio. 204. numero, 4.&.5.
t Philemõ comicus, vt habetur in sententiis comicor.

na cum modico detrimento conseruatur. Sunt & boni & strenui pariter milites, qui pro reipublicæ salute occupati, meritò priuilegiis honorantur, vt benè meriti, alij ad benè merendum eisdem allecti.

De priuilegiis militum circa illorum iudicia. Cap. 17.

1 Milites coram suis ducibus conueniendi.
Magisteriæ dignitatis iurisdictio. eod.
2 Iurisdictio magisteria in milites quatenus extendatur.

1 STATVIT Iustinianus milites cōueniri, tam in causis ciuilibus, quàm criminalibus coram ducibus suis [a]: duces & milites coram magisteria potestate: sic enim ducibus iurisdictio concessa est, vt non imminuatur magisteriæ administrationis eius prouinciæ, vbi duces sunt, potestas [b]: videlicet inter militares viros, & reum militarem aut ciuiliū quæstionū [c]. Cùm miles, nisi à suo iudice coërceri non possit.

Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Seruato, miles ne vallum litiget extra
Et procul à signis. Iustissima centurionum
Cognitio est igitur de milite &c [d].

Sic officium regentis exercitum, in obseruanda, sicut in regenda militari disciplina versatur, inque delictis secundum suæ authoritatis modum castigandis [e]. 2 Quò fit, vt iurisdictio magisteria, vel militaris, tum maximè in milites solummodò locū habeat, quando de crimine militari quæstio est contra militem. In alio autem communi crimine, placuit distinctionem adhiberi; vt si illud atrox sit, iudex eius loci, in quo miles deliquit, habeat cognitionem & coërcitionem: si autem leue, vel mediocre, habeat tātùm notionem, remittat autem coërcitionem ad magistrum militum [f]. Sancerunt quoque Theodosius & Valentinianus CC. milites armatæ militiæ, cùm in militia sunt, vel in commeatu legitimo, posse vti pro ciuilibus negotiis fori præscriptione, non autem inermis militiæ milites, si cōueniantur pro publicis functionibus, vel priuatis negotiationibus [g], quæ militibus armatis interdictæ sunt [h]. Ex constitutione regis Galliarum Caroli 5. vetitum est, ne pendente tempore hostilis belli tunc vrgentis, quisquam nobilis aut ignobilis, alteri vel mutuò sibi bellum mouerent, clam aut aperto marte: atque decretum in huiusmodi, inquietos iudices locorum, putà seneschalcos vel iuridicos, ius dicere posse, & armata manu compescere [i]. Franciscus primus huius nominis rex Gall. statuit quoque, vt stipendiis suis contenti viuant milites: etiam equites, ademitq; licentiam, ne in oppida frumentādi causa exirent, ne quicquam ab his caperent, néue victum inde extorquerēt gratis, & si comperti fuerint ita prædas vel concutiones agere, notionem & coërcitionem primùm concedit latrumculatoribus marescarchorum, & demùm illis vindictam dissimulantibus, iudicibus locorum ordinariis [k]. Theodosius & Valentinianus, apparitoris magisteriæ potestatis causam de statu, de curia vel officio cohortali, vel de tributis vel functionibus ab eo debitis, in prouincia motam coram rectore prouinciæ, per prouocationem suspensam, terminari debere à præfecto prætorio simul & magistro militum, statuerunt [l].

a in l. fin. cū suis. §§. de re mili. lib. 12. C. tit. 36.
b dicta l. fin. §. fi. de re milit. l. magisteriæ, l. 6. de iurisdi. omnium iudic. C. lib. 3. titul. 13. l. 2. vbi quis de curiali vel cohortali aliaue conditione cōuenia. lib. 3. C. tit. 21.
c dict. l. magisteriæ.
d Iuuenal in Saty. 16.
e l. officium, l. 12. in princ. & fine, de re militar. in P.
f glossa in d. l. magisteriæ, per l. fina. in fine, de accusatio. in P. & l. fin. in princi. de re militar. lib. 12. C. argumento §. penul. vt cleri. apud proprios episcop. in authenticis, textus in l. 1. 2. & 4. de officio magistri milit. lib. 1. C. ti. 32.
g l. vnic. in quib. cau. militan. fori. præscrip. vti non poss. lib. 3. C. tit. 25. l. 3. de offic. magist. milit. C.
h l. fin. C. loca & tit. negotia. ne milit. lib. 12. C.
i constitu. Caroli, 5. artic 9. in primis.
k d l'ordonnance du Roy François premier, sur le faict de la guerre, arti. 5.
l l. eo. casu, l. 33. de appella. libr. 7. C. tit. 62.

De magisteria militari dignitate. Cap. 18.

1 Magister quis dicatur.
2 Magister populi dictator.
Magister equitum quis. eod.

Præ

3 Præfectus prætorio quis. 4 Magister peditum.
5 Magistri militum prouinciales.
6 Conestabulus Galliarum. Mareschalli Galliarum, & eorū potestas. eod. & num. 6. Preuostz de mareschaux *qui. eod. Latrunculatorum potestas. eod.*
7 Latrunculatores de quibus non cognoscant.
8 Prendre en partie *latrunculatorem, aut iudicem quando quis possit.*
9 Iudicia potissimùm capitalia præcipitanda non sunt.
10 Latrunculatores summariè & de plano iudicant.
11 Iurisdictionis conestabuli & tribunorum militum in Gallia leges.

QVIA superiori capite meminimus de potestate magisteriæ 1
administrationis, visum est nō alienū à methodo, de ea pauca annotasse. Magister dicitur is, cui alicuius rei præcipua cura demandatur [a]. Proinde latissima eius, vti rerum est appellatio. Quare eā restringimus nunc ad res & personas militares, quibus summa militiæ cura demādata est. Cicero magistrū popu- 2
li, dictatorē vocauit [b]. Et hic erat militū omniū per consequens magister. Verumtamē dictatori magister equitū additus est, qui, vt ait Polybius, apud Romanos magistratus erat officio dictatoris subiectus, qui tenebat in exercitu eius locum, si quando illum abesse necessitas reipub. cogeret [c]. Quales tribuni celerū apud priscos Romanorū [d] reges, tales ferè apud dictatores, expulsis regibus, magistri equitū: & vt dictatori ius summū in populū fuit, ita in omnes milites & accensos, magistro equitum [e]. Deinde cōstituto imperio ad 3
vicē magistri equitū, præfectos prætorio institutos esse, à quibusdā scriptoribus traditū est. Nā cùm apud veteres, dictatoribus ad tēpus summa potestas crederetur, & magistros equitū sibi adlegerent, qui associati principali curæ, militiæ gratia, secundā post eos potestatē gererent, regimentis reipublicæ ad imperatores perpetuò trāslatis, ad similitudinē magistrorum equitū, præfecti prætorio à principibus adlecti sunt, data eis pleniore licētia ad disciplinæ publicæ emendationē [f]. Inclinante subinde imperio & magister peditū factus, 4
quē, inquit Vuolfgāgus Lazius [g], hodiè vocamus supremum regimentorū. Et cùm olim, qui in officio præfecti prætorio erat, & magister esset equitū & militū, tandē mutata forma, separata officia sunt. Atq; crescēte imperio, per pro- 5
uincias magistri militum creati: vt in partibus orientis Constantinopoli, magistri equitū & peditum præsentiales duo: & alij tres, equitum & peditum per orietē: equitū & peditū per Thracias: equitū & peditū per Illyricū [h]. Sub dispositione seu cura vnius magistri militū prę̨sentatis, erāt vexillationes palatinæ 5. vexillationes comitatēses, septē: legiones palatinæ, sex: auxilia palatina, 18. Sub alterius viri illustris magistri militū prę̨sētialis dispositione, alteri⁹ ordinis vexillationes palatinę, sex: vexillationes palatinę, sex: vexillationes comitatēses, sex: legiones palatinæ, sex: auxilia palatina, 17. quarū nomina & distinctiones notat liber, qui Notitia vtriusq; imperij dicitur. Porrò sub dispositione magistri militū per orientē comitatēses vexillationes, septē: legiones comitatēses, nouē: pseudocomitatēses, decę̄. Officiūq; magisteriæ potestatis per orientem, cardinale habitū: & per orientē 25. magistri militū. Sub dispositione illustris viri magistri militum per Thracias, vexillationes palatinæ, tres; comitatēses, quatuor: & legiones plures comitatēses: & per Thracias magistri militū quindecim. Sub dispositione viri illustris magistri militū per Illyricum, vexillationes comitatenses duæ, legio palatina vna: auxilia palatina, sex: legiones comitatenses, octo: & pseudocomitatēses, nouē. Et alij magistri militū per Illyricū. Addidit & creauit cū orientalibus magistris alium magistrū Iustinianus per Armeniā, sublato comite, cui cōmisit Armeniā primā & secundā, & Anzetenā, Asthearnam, Balabethenā, & Zophenā, & pontū Polemoniacum [i]. In imperio occidētali erat magister peditū in præsenti, magister equitū in præsenti: magister equitū per Gallias, vltra viū illustrē præfectū prætorio Italiæ diœceseos. Sub dispositione viri illustris magistri peditum prę̨sentalis, erāt comites certi militū, vt Italiæ, Africæ, Tingitanię, tractus Argētoratēsis, Britanniarum, littoris Saxonici per Britannias. Duces limitum decē, Mauritaniæ Cæsariensis,

a l. cui præcipua, de verbor. signif.
b Cicero, 3. de Finib.
c Polyb. lib. 3. histor.
d de quib. Dionys. Halicarn. lib. 2. antiq. Roman.
e l. 2. §. populo deinde aucto, de orig. iur. P. Fenestella li. de magistratibus c. 9. ex lib. 2. decadis pri. Liuij. Eutrop. lib. 1. c. Euse. de temporib. Dionys. Halicar. in 5.
f hæc omnia ad verbum scribit Aurelius iurisconf. in l. 1. de offic. præfect. prætor. lib. 1. P. tit. 11. & Pōpo. in l. 2. §. populo deinde, & § hūc magistratum, & §. iis dictatorib. & § quod ad magistratū, de orig. iur. libr. 1. P. tit. 2.
g Vuolfg. Lazius, libr. 4. de repub. Roma. c. 9.
h in lib. Not. vtriusque imperij, hæc & quæ sequuntur.
i l. si de offic. magist. milit. lib. 1. C. tit. 12.

rieſis, Tripolitani, Pānoniæ ſecūdæ, &c. Legiones palatinæ 12 vt Iouiani, Her-
culi.ni ſeniores, &c. Auxilia palatina 65. vt cornuti ſeniores, bracchati &c. Le-
giones comitatēſes, 32. pſeudocomitatēes, 18. quę numerãtur in Notitia vtriuſ-
que imperij. Sub diſpoſitione viri illuſtris & magiſtri equitū prǽſentalis, vexilla
tiones palatinæ 9. vexillationes comitatēſes plures in prædicto libro relatæ,
vbi & de illis, quæ cum viro illuſtri comite & magiſtro equitū Galliarum erãt.
6 In regno noſtro Galliarum, magiſter equitū coneſtabulus eſt dictus aliquã-
do, ſeu comes ſtabuli ſacri, cuius & meminerũt iura Romana [a], antiquis *Me-
ier*, de quo nos fusè alibi [b]. Sũt & tribuni militū quatuor, ad quos poſt magiſtrũ
militū rei militaris ſumma refertur, vocamus mareſcarchos, vel *mareſchauls*,
quibus ea poteſtas in milites, quę magiſtri equitū. Eorumq́; partes ſunt caſtris
locum eligere, vnde à nõnullis magiſtri caſtrorum dicti ſunt, milites in officio
cõtinere, in quos vitæ & necis poteſtatē habent, ꝗ munus latrunculatoribus
demãdant, qui ideo dicti ſunt, *Preuotz de mareſchaulx*, qui propemodum ſimi-
les illis, quos irenarchos iura dicunt [c], emẽdãdæ diſciplinæ publicæ & mori-
bus præfecti. Quibuſq́; abſq́; ꝓuocatione ex regio edicto licet emãſores, apo-
lidas, aœcos, per laſciuiã quid agẽtes, mulierum ſtupratores, pœna capitali af-
ficere [d]: demum & qui de omni crimine militari cognoſcunt. Et proinde iſti
latrunculatores magiſtri militum, vel tribunorum ſunt perpetuò caſtrorũ &
exercituum comites, vt proſpiciãt quieti ſubditorum ſeu regnicolarum, ca-
ueãtúe ne vlla opprimãtur à militibus ſeu à latronib⁹ iniuria, quàm ſubitò, &
quàm citius fieri poterit vlciſci debent [e]. Quibus annexi ſunt eaſdē ob cau-
ſas latrunculatores prouinciales, quibus eadē cura demãdata eſt: ea tamē le-
ge, vt ſeneſchalchos iuridicoſq́;, & iudices locorum ordinarios cõſulãt, & cũ
illis cõferant acta, quæ in reos ſibi ſubditos fecerint, vel quæ inquiſierint, vt
7 iudicium ex illorum notione celeriter inferatur [f]. Dicta fuit omnibus latrun-
culatoribus tamē lex, ne de delictis & criminibus nõ militaribus cognoſcãt
eorum, qui tẽpore, quo delinquunt, domiciliũ alicubi & larē fouẽt, ſed remit-
tant ad iudices ordinarios cum illorum anacriſi [g]: nullum enim eſt illis certũ
8 territorium, vt iudicatũ in ſenatu Pariſiẽſi, anno 1388. Eodẽq́; ſenatuſcõſulto
placuit, vt ſi prouocatione ab illis interpoſita quis eos aduerſarios citet, dicũt
prẽdre en partie, & benè prouocatũ ſentẽtia iudicetur, poſſint multa, & ad ſum-
ptus dãnari [h]. Porrò latrunculatores, & alij cuiuſcumq; gradus iudices, tãquã
aduerſarij in ius vocãtur prouocatione, ſcilicet, *ſont prins en partie*, quando ex
officio, ſine accuſatore vel delatore, vel nõ ſeruatis iuris ſolẽnitatibus iudicãt:
quia in eo caſu, accuſatoris vices agunt [i]. Ideo animaduertẽdum eſt illis, ne
reos aliter iudicẽt, quàm ſecundũ acta & ꝓbata [k], & ſecundum probationes,
quæ ſint luce meridiana clariores [l]: de quibus ſcriptura iudiciali, quã vocãt, *le
procez*, cõſtet [m]. Nec sũmario & pręcipiti iudicio, adimẽda eſt reis defenſio, quę
9 eſt naturalis: nec inauditum cõdẽnari morte oportet [n]. Sic enim iniuria, ex eo
ꝙ iure faciundum cõmiſſum poteſtati eſt, naſceretur cõtra legũ præſcripta [o],
& præcluderetur innocentibus vel temerè ſuſpectis, vel calumnioſè delatis,
purgãdi criminis occaſio, vita cum loquẽdi facultate, ſupplicio intercepta, &
daretur latrunculatoribus graſſandi impunè occaſio; cùm tamē ſatius ſit no-
centē abſolui, quàm inſontē dãnari [p]. Proinde cùm in minimis & ciuilibus
negotiis, iubeatur iudici, vt plena diſquiſitione ea examinet [q], multò magis,
vbi de vitæ hominis agitur diſcrimine, cautius & diligentiori calculo
res examinari & perpẽdi debet [r]. Nec arbitrio vnius hominis, iudicis videli-
cet cõmitti debet: neq; vt id cõmittatur à principe iuſtè impetrari poteſt: & ſi
impetretur, inutiliter fiet. Quod enim negotij totius cognitionē tollit, & vi-
res principalis negotij exhaurit, ſine graui alterius partis diſpẽdio cõuelli nõ
poteſt [s]. In lege Iulia de repetundis caput eſt, vt iudex, qui ob hominē necã-
dũ pecuniã acceperit, vel nõ acceperit, calore tamē inductus, interfecerit vel
innocẽtē, vel quē punire non debebãt, vel capite plectantur, vel in inſulã de-
portentur, vt pleriq; puniti ſunt [t]. Oportet itaq; hos latrunculatores prius cri-
mina reorũ iuriſdictionis ſuæ diſcutere, quàm damnare, nec ordine turbato
prius damnare & deinceps probationes quærere & literis mãdare. Non enim
præ

a in l. 1. de comitib. & tribu. ſchola. lib. 12. C. tit. 11.
b diximus in Feudis, cap. 1. quo de comitibus tractamus.
c l. vni. de irenarch. lib. 10. C, tit. 75. l. diuus, de cuſtodia reor. in P. l. ſi. §. irenarchæ, de munerib. & honor. in P.
d extat cõſtitutio regia Frãciſci primi, tit. *de la iuriſdiction des preuotz de mareſchaulx & leurs lieutenantz.*
e in conſtitutionib. Aureliæ edictis, in comitiis generalibus, art. 66. 67. 68. vide Baldum de hom. iuriſdictione in §, ſi. de prohibi. feud. aliena. per Federic. in vſib. feudor.
f in dict. conſtit Aurelia. arti. 69.
g eadem. conſtit. art. 70.
h Papus, libr. 4. Rhapſo. areſtor. tit. 12. areſt. 2. Aufretius. in ſtylo parlam. in areſtis, areſto. 46.
i Barthol. in l. 2. §. ſi publico, ad leg. Iul. de adul. P. Innocẽtius, in c. in noſtra, de procurat.
k l. illicit. §. veritas, de offic. præſ. in P.
l l. ſi. de probat. C.
m c. quoniam cõtra, de proba. ap. Gregor.
n l. 2. ad le. Cornel. de ſica. lib. 48. P. ti. 8. l. 3. de re milit. in P. Clem. paſtoralis, de re iudic.
o l. meminerint, vnde vi C.
p l. abſentē, de peco.
q l iudices, l. 9. & authen. iubemus, de indic. lib, 3. C. tit. 1. § ſed hoc, vt cùm de appell. cognoſ. in authent, coll. 8. conſti, 11. ca. iudicantem, 30. q. 5.
r l. addictos. de epiſcop. audiē. C. l. ad dictos, de appella. C. §. vbi periculum, de electiōn. in ſex.
s l. 2. de precib. imperat. offer, libr. 1. C. tit. 22.
t Marcellus, in l. lex Iulia. l. 7. §. fina, ad le. Iuliā repetũdar. libr. 48. P, tit. 11.

præpostera diligentia vita homini adempta à iudice restitui potest: & prius à probatione, quàm ab executione incipiendum est [a]. Non diffitemur tamen, sæpius hos latrunculatores summariè & de plano animaduertere debere in latrũculos, & reos suæ iurisdictionis: imò & expedit ita fieri, & ea ratione demãdata cura est, vel ad pacãdã seditionem, vel ad tollendã prouocãdi & euadẽdi scelestissimis hominibus occasionem. Verùm cõstare debet primùm sceleris esse reos, vel ꝙ depræhendãtur in scelere, vel testimonia plana & dilucida sint, quę nõ possunt suppleri vllo modo clausula illa, vt de plano & summariè procedatur [b], vt nos alibi, Deo fauente, docebimus [c]. Leges iurisdictionis magistri equitum, seu conestabuli, & tribunorum militum, quæ iure Gallico ex constitutionibus regũ definiuntur [d], docentur constitutione Iohannis regis Gall. Cautum itaq;, magistrum equitum cognoscere de apparitoribus armorũ, quos vocãt *sergentz d'armes*, si illi cõueniãtur actione personali, nõ etiã si agãt. Similiter & de causis ius dicere tribunorum seu marescharchorum & eorum subpræfectorum, si in acie sint & conueniãtur actione personali, nõ autem si ipsi agãt. Porrò ad curiã magistri equitum, & quatuor tribunorum, quę notionem habet Lutetiæ in mensa marmorea, res bellicæ pertractãdæ referũtur, omnia crimina patrata per milites, qui sub signis & numeris militant regiis, siue ij sint equites, siue pedites, in acie vel stationibus, seu prę̨sidiis existẽtes: causæ captiuorum belli, & redemptionum eorumdem, de præda, & aliis bellicis negotiis. Si quidã stipendiarij contumaces sint in præpositos, siue si, ordinibus relictis, sine commeatu exercitum reliquerint. Si præpositi numeris stipendiariis, ex ordinibus abiiciãt sine causa, prius inscriptos. De negotiis quæ suboriuntur cõtra exploratores, proditores, trãsfugas, desertores militię: de causis & litibus maximè personalibus, quæ sunt inter admissarios, dictos *huißiers*, & fæciales, tubicines & alios milites, de rebus militaribus vel occasione militiæ: de deditionibus ciuitatum, castrorum, vel oppidorum ex incuria vel perfidia præpositorum; de cõtumacia eorum, qui in euocatione militiæ nõ adsunt, vocant *defaillans au ban & arriereban*. De solutione stipendiorũ militum: de criminibus quæstorum militarium circa solutionem stipendiorum: de delictis & concussionibus latrũculatorum, marescharchorũ, vel supprę̨fectorũ, & apparitorum eorũ: & de cõtrouersiis, quæ inter eos oriuntur ob depositionẽ seu exauthorationẽ ab officio. Itẽ de codicillis gratiæ, quæ militibus vel quæstoribus dãtur ob cõmissum delictum militare, vel circa militiã.

a l.2. de executio. rei iudica. lib. 7. C. tit. 53.

b §. 1. & ibi gloss. in verbo, summariè, fusè docet. titul quomod. in læsæ maiest. crimi. proceden. sit, in extrauagan. post vsum feudorum.

c in tit. de iudiciis, vbi de ordine iudiciorum agetur.

d vide constitutiones regias in tomo 2. Rebuffi. rubric. *de la iurisdiction du constable*, & seq.

De collegiis militum. Cap. 19.

1 *De collegiis remißiuè.*

SED hæc hactenus de personis, & rebus militaribus dicta sint. Supererat, vt pro superioris libri implenda fide, hoc loco de collegiis, & personarum, ob illa, nomenclatura ageremus. Ceterùm paulò anteà dum de personis à rebus sacris distinctis tractaremus, expedita est hæc pars proprio capite de collegiis: & de militum sodalitiis sacris Melitensium Hierosolymitanorum, & aliorum dictum est. Quocirca non recantabimus hîc eadem, sed ad alia me transferam. 1

FINIS LIB. XIX. ET SECVNDAE partis Syntagm. Iur. vniuersi, De Personis.

